БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 23 (3476) | 1956 февраль 1, среда | Өртээ 20 коп.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң хуралының ийиги хүнүнүң дугайында ДЫҢНАДЫГ

Январь 28-те Прагага Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң ийиги хуралы болган.

Варшава Керээзинден үнүп турар айтырыгларны болгаш дем-каттыштырган хемчегларни чугаалажып көрүү ол хуралга үргүлчүлээн. Ийиги хуралга ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы болгаш Дзштыкы Херектер Министри эш В. М. Молотов база Чехословак Республиканың Даштыкы Херектер Министри эш В. Дэвид чүве чугаалаашпаан. Быдат Улус Республикадан хайгаараакчы болуп хуралда олуруушуп турар Кампалалдың Бүрүне Комитединиң Даргазының оралакчызы Маршал Не Жун-чжэнь база чүве чугаалаан.

Албанияның Улус Республиказының, Чехословак Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң төлээлекчилериниң кады саналдааны найырал, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Декларациязын хуралга бир үн-биле хүлээп алган. Декларацияга январь 28-те, 19 00 шак турда, Прагала Вальштейн орлузунга ат салган.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң хуралдарының дугайында сөөлгү дыңнадыгны чарлаарын база шиитпирлээн.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң хуралдарының дугайында СӨӨЛГҮ ДЫҢНАДЫГ

Найырал, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында 1955 чылдың май 14-те Варшавага чарлынган Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң хуралдары 1956 чылдың январь 27—28-те Прагага болуп эрткен.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң ажылынга төлээлекчилер болуп киришкеннер болза:

Албанияның Улус Республиказындан—Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Мехмет Шеху**, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы болгаш Улустуң камгалал Министри генерал-лейтенант **Бекир Балуку**;

Болгарияның Улус Республиказындан—Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Оралакчызы **Райко Дамянов**, Улустуң камгалал Министри армия генералы **Петр Панчевский**;

Венгр Улус Республикадан — Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Андраш Хегедюш**, Камгалал Министри генерал-полковник **Иштван Бата**;

Герман Демократтыг Республикадан—Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы **Вальтер Ульбрихт**, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болгаш Национал камгалалдың Министри генерал-полковник **Вилли Штоф**;

Польша Улус Республикадан—Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Юзеф Циранкевич**, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болгаш Национал камгалалдың Министри Польшаның Маршалы **Константин Рокоссовский**;

Румын Улус Республикадан — Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Стойка Киву**, Чепсектиг күштер Министри генерал-полковник **Леонтин Сэлэжан**;

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинден—Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы болгаш Даштыкы херектер Министри **В. М. Молотов**, Камгалал Министри Совет Эвилелиниң Маршалы **Г. К. Жуков**;

Чехословак Республикадан—Чазак Даргазының Бирги оралакчызы болгаш Национал камгалалдың Министри армия генералы **Алексей Чепичка**, Даштыкы херектер Министри **Вацлав Давид**.

Быдат Улус Республиканың мурнундан хайгаараакчы болуп Быдат Улус Республиканың Бүрүнеинң камгалал комитединиң Даргазының оралакчызы Маршал **Не Жун-чжэнь** киришкен.

Албанияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Мехмет Шеху** хуралдарны даргалаан.

Каттышкан командылал дугайында дүрүмүү каттышкан чепсектиг күштериниң Бол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. С. Коневтиң саналдааның ёзугаар көрген болгаш бадылаан база Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң каттышкан чепсектиг күштериниң ажыл чорудулгазы-биле холбашкан организастыг айтырыгларны шиитпирлээн.

Герман Демократтыг Республиканың улустуң национал армиязын түргускаанының соонда оон чепсектиг күштери каттышкан чепсектиг күштерге киргеп турар дугайында Герман Демократтыг Республиканың Национал камгалалының Министри докладтаткан чүрүм ёзугаар Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң каттышкан чепсектиг күштериниң Бол командылакчызының оралакчызының бирээзи болуп деп база шиитпирлээн.

Ол чурттарның ниити эрге-ажыктарынга хамаарыжып турар улустар аразының айтырыгларының талазы-биле керээниң киржикчилери күрүнелериниң аразында консультацияларны чорударын көрүп турар Варшава Керээзин ёзугаар, Политиктиг консультативтиг комитет улустар аразының байдалын чугаалажып көрген болгаш ол күрүнелериниң төлээлекчилериниң ат салганы Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Декларациязында айтынган түннелдерге келген. Декларацияның текстизин түскай парлатынган.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң ажылы-биле холбашкан чамдык организастыг айтырыгларны чугаалажып көрген.

Политиктиг консультативтиг комитет Варшава Керээзин боттандырары-биле холбаштыр үнүп турар айтырыгларны көөрү-биле эргежок чугула апарган таварыгада, янчалза-дээ чылда ийи катаптан эвээш эвес чыыгын турарының дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Календарлыг чылдың дургузунда хуралларга күрүне бүргүзүүн комитетте төлээлээн төлээлекчилери ээлчежип даргалаар.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң чанында Москва хоорайга турар дузалаар органнарны тургузар:

а) даштыкы политиктиг айтырыгларның талазы-биле сүмелерни ажыдап кылыр сорулгалыг докладтамал комиссия;

б) Варшава Керээзинин киржикчилери бүгү күрүнелериниң төлээлекчилери кирип турар каттышкан секретариат.

В. М. Молотовтуң болгаш Г. К. Жуковтуң Прагадан үнүпкени

ПРАГА. (СЭТА-ның түскай корр.). Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң хуралынга киришкенинин соонда ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы болгаш Дзштыкы Херектер Министри В. М. Молотов база ССРЭ-нин Камгалал Министри Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков олар январь 29-та Прагадан ужудуп үнүпкеннер.

Рузинск аэродромунга В. М. Молотовту болгаш Г. К. Жуковту Чехословак Республиканың чазаанның Даргазы В. Широкий, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары А. Новотный, Чехословак Республиканың чазаанның Даргазының Бирги оралакчызы болгаш национал камгалалдың Министри А. Чепичка, Чехословакияның Национал хуралының даргазы В. Фирлингер болгаш партияның база Чехословакияның чазаанның эске-даа улуртукчулары үдеп чорааннар.

В. М. Молотовту болгаш Г. К. Жуковту Чехословакияда ССРЭ-нин Элчини И. Т. Гришин, Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң каттышкан чепсектиг күштериниң Бол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. С. Конев, армия генералы А. И. Антонов, ССРЭ-нин Чехословакияда Элчин черииң ажылдакчылары болгаш парлалганың төлээлекчилери база үдээннер.

Аэродромга хүндүлүг таныылды тургускан. ССРЭ-нин болгаш Чехословакияның күрүне гимнилерин ырладып күүсеткен.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң ДЕКЛАРАЦИЯЗЫ

1955 чылдың май 14-теги Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Польша Улус Республиканың, Чехословак Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Венгр Улус Республиканың, Румын Улус Республиканың, Болгарияның Улус Республиказының, Албанияның Улус Республиказының төлээлекчилери Варшава Керээзинге дүштүр тургустунган Политиктиг консультативтиг комитеттиң хуралынга Прагага чыыгаш, улустар аразының байдалының болган Европада айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле санал-оналарны салушкан. Түннелинде ниитизи-биле улустар аразының байдалын-даа, Европада тургустунган байдалы-даа үнелеп көөрүнге олар бүрүн бир эп-сеткилинин илергейлээн. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын улам ынай кошкадырынга, улустар аразының шиитпирлетинимээн айтырыгларын шиитпирлеп таарыштырарынга, Европага тайбыныы болгаш айыыл чок чорукту быжыглазарынга эргежок чугула ыңдыг хемчегларге хамаарыштыр база олар бир эп-сеткилдиглер.

Улустарның тайбынче ханы күзел-чүткүүл бүгү делегей байдалында боттуг өскерилгелерге, күрүнелер аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чоруктарны тодаргай чымчадырынга шагда-ла чедирип келген. Күрүнелер аразында харылзааларны экижлерининң болгаш күрүнелериниң ниитилел тургузуунда ылгалдарлан хамаан чокка улустар аразының кады ажылдажылгазын быжыглазарының ам-даа ажыглатынмаан, чаа аргалары илерээн. Күрүнелер аразында чөрүдээлерни болгаш маргылдааларны күштү хереглээринииң азы күш-биле ёзулзынырының аргазы-биле эвес, харын талаларның эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, чугаалажышкынынарының аргазы-биле шиитпирлээринииң методу болуп шынзыктырган. Күрүнелериниң улуртур ажылдакчыларының сөөлгү үеиин дургузунда болгулаан ужуражышкыннары, ылангыя дөрт күрүнелериниң чазактар Баштыннарының Женева чөвүлел хуралы улустар аразының бүгү байдалын калыкшыдарынга, чаа дайынның айыылын эвээжедиринге ынчангаш харын таарымчалыг улуг ужур-дузалыг болган.

Тайбынга ынакшылдыг күрүнелерге улуг угланган соңгу-атлантика блогу, багдад блогу, Мурнуу-Чөөн Азияда шериг блогу (СЕАТО) янзылыг агрессечи шериг блоктарын тургузарының политиказы күрүнелер аразында чөрүдээлерни шиитпирлеп таарыштырарынга чүгле ыдыг берип шыдавас эвес, харын ол чөрүдээлерни күштедирип, чурттар аразында харылзааларны улам улуу-биле чидиглендиреринче аппар чыдар дээрзин күрүнелер аразында харылзааларның сөөлгү чыдарның дургузунда хөгжүдези көргүзүп турар. Чепсегленишкиннерни, ылангыя массалыг уничтожавшкынның чепсээн—атомнуг, водородтуг, ракеттиг чепсектн болгаш оон-даа өскелерни кажангызындан-даа артык улуг хемчээлге эндере бүдүрүп турары ол политиканың түннели болуп турар. Ол политика күрүнелериниң кайгамчык хөй, уламна көөрүлеп турар материалдыг курлавырларын водородтуг болгаш атомнуг чепсектн, ракеттиг техниканы, самолёттарны, шериг-далай судноларын, танкыларны, артиллерияны, өске-даа боо-чепсектерни бүдүрериниң чарыгдаарынга чедирип келген. Бижи төрелгетенге санап четиннее караажа-когарадларны болгаш човулан-хилинчектерни таварыштырып болгу дег чаа дайынның айыылын ол бүгүнүн улгаттырып турары чугаажок.

Оон-биле кады айытынган шериг блоктарынга дашкаартан ыйыышкын-биле, шыя-даа болгаш шын эвес-даа чоруктар-биле кинр тыттырып турар күрүнелерге ол блоктарга киржири оларның национал хамаарышпас чоруунга шуут кыжаныышкын, оларга канчап-даа таарышпас эрге-ажыктар дээш чөрүдээлерге кинр тыттырарының кыжаныышкыны, а ол ышкаш шудургу демиселге колониалдыг кинчи-бектн боттарындан ап октавыткан болгаш хамаарышпас хөгжүдениң аргазын алган ыңдыг улустарны колониалдыг ёзу-биле кулданырын катап тургузарының кыжаныышкыны болуп турар.

Агрессечи шериг блоктарын тургузарының болгаш чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң политиказын күрүнелериниң улам-на калбак бөлүүнүң талазындан бурүү шаап турары таварылга эвес. Тайбың дээш демиселге күрүнелериниң коллективтиг күжениишкиннериниче, девискээр талазы-биле бүдүн турар чорукту болгаш бүрүн эргени хүндүлежириинге, халдашпазынга, күрүнелериниң яштикы херектерин холгаарлавазынга, дең эргеге болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунга, тайбың кожа-хелбээ турарынга үндезилээш улустар аразынга кады ажылдажылгаже күзел-чүткүл улам-на чүүлдүгүнүн көрүдени тып турар. Элээп хөй күрүнелериниң агрессечи шериг блоктарынга киришпестиң политиказын, нейтралитеттиң политиказын чорудар деп күзел-чүткүлдери база ол сорулгага таарыжып турар.

Ол күзел-чүткүлдерни деткиири тайбынның күштерин быжыглап турар болгаш дайынның күштерин сулаладып турар деп чүвеге бүзүрээш, ыңдыг күзел-чүткүлдерге Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелер байыр чедирип турар.

Хамаарышпас национал хөгжүлдеге боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин камгалап турар Азия болгаш Африка чурттарының улустарынга сеткил каттыштырылгазын олар илергейлеп турар.

Азия болгаш Африка чурттарының Бандунг конференциязының шиитпирлерин боттарының бүрүү-биле деткип турарының дугайын Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелер медеглеп турар, ол конференцияның киржикчилери тайбынның болгаш депшилгенип херээн камгалаар деп боттарының шиитпирлинин көргүзүп, улуг кыдат улустуң тинилээни-биле болгаш ам бүгү делегейдеи тайбынның күчүлүг чөлепгиштеринииң бирээзи болуп турар Кыдат Улус Республиканың тургустунганы-биле чаа өлүмнүг согуушкунга таварышкан колониалдыг системаны буруу шапкан. Оонбиле кады Индия, Индонезия, Бирма, Египет болгаш оон-даа өскелер чергелиг ыңдыг күрүнелериниң ол конференцияга шылгаранган рольду ойнаанын олар демдеглеп турар. Бандунг конференциязының шиитпирлерин, оон иштинде кэндыг-бир политиктиг, шериг азы өске-даа негелдерни дөгевейн тургаш, кайы-кайызынга ажыктыг болурунга үндезилээш, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажыганың талазы-биле шиитпирни боттандырарынга ыдыг бээринге боттарының белениинің дугайын олар медеглеп турар.

Европада байдалды болгаш Европаның айыыл чок чоруун хандырарынга эргежок чугула ыңдыг хемчегларни Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң онза ужур-дузалыг кылдыр көрүп турары чер-ле билдингир. Европа бот-боттарынга удурланышкак шериг бөлүглежиишкиннерииге хувааткынган, соңгу-атлантика блогунуң киржикчилери күрүнелер чепсегленишкиннерни улам-на улуг хемчээлдерго эндере бүдүрүп турар, ол блокта книр тыттырган Барыын Германия илепкейлиг дагын чепсегленип турар ыңдыг байдал тургустунганда европа улустары Европага тайбынның салым-чолу дээш билдингир сагыш човаашкынын илередип турар. Олар чепсектиг күштерниң—арнияларның, ужар-чүүлүүн, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң курлавырларының өзүп турарының бүгү айыылын медереп билип турарлар. Европага ыңдыг байдалдың үргүлчүлээшкинии чепсегленишкиннерни эндере бүдүрери-биле холбаштыр улустарга онаажып турар шериг чарыгдаларының үргүлерн улам-на көөрүлээр деп чүвени база олар билип турарлар.

Агрессечи шериг блоктарын тургузарының политиказында болгаш чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниде ажыттаалып чыдар айыылы харын медереп билир чорук-биле француз улус парламентиге чоокта чаа болган соңгудаларның үезинде улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш, шиитпирлетинимээн айтырыгларны тайбың аргалар-биле шиитпирлээр дээш, Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар дээш демисежип турар ыңдыг күштерни деткээнинин ол фактызын тайылбырлап болур.

Совет Эвилели, Польша, Чехословакия, Герман Демократтыг Республика, Венгрия, Румыния, Болгария болгаш Албания Европаның айыыл чок чоруун быжыглазарынче болгаш Европага чаа дайынның кыжаныышкынын чайладырынче угланган хемчегларни чорударынга өске бүгү күрүнелер-биле кады ажылдажырынга боттарының белениинің дугайын медеглеп турар. Улуг болгаш биче бүгү күрүнелериниң аразында тайбынның болгаш бүгү телалыг тайбың кады ажылдажыганың политиказын моон соңгаар-даа чорударынга олар долу шиитпирлиг. Оларның ол күзел-чүткүлү чаа дайын улустарга канчаар-даа аажок улуг кыраажы-когарадларзы, хамыктың мурнунда тулчуушкуннар шөлү болу берген туруп болур ыңдыг күрүнелериин девискээрлерни куруглаашкынга таварыштырып болур ийик деп чүвени ханызы-биле медереп билириинге үндезилетингеи. Ол күзел-чүткүл улустары экономиктиг болгаш культурлуг көгжүлеинің, кижилериниң чаагай байдалын көдүрериниң, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин кижи төрелгетенге бараан болур ыылдыр тургузар органы берип турар экономиканың болгаш культураның бүгү талалыг хөгжүлдезининң улуг чаагай планнарын күүседип турар ол күрүнелериниң иштики хөгжүлдезининң болгаш боттарының бүдүжүнүн хереглелдериилеп база үнүп турар.

Европага айыыл чок чорукту быжыглазарынче тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң ол күзел-чүткүлүнге улурлаништыр барыын талазы күрүнелериниң чамдык бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының кошкаарындан болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажыганы калбартырындан корғуп турар. Олар шериг талазы-биле дембээрээшкинии деткиирииче, «соок дайыны» үргүлчүлээрииче илергей-ле чүткүл, олар чүгле ыңдыг арга-биле Европада—харын чүгле Европада-даа эвес—боттарының тургусканы шериг бөлүглежиишкиннерин сандарап-бууралып, капиталистиг монополияларга ол чокка безин бедик болуп турар кончаларны өстүрерин хандырбышаан, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин хевээр артырып болур деп санап турарлар.

Ол күрүнелериниң агрессечи бөлүктери боттарының калбаа-биле чарлаан шериг программалары-биле болгаш кыпсыкчы медеглелдери-биле тайбынга ынакшылдыг күрүнелерни коргударын, эвин арткен шериг чарыгдаларынче, ажыл-агыйның болгаш культураның тайбың тургузуушкунун кызырарынче оларны албадаарын база орадажып турарлар.

Олар тайбының күштериниң быжыглырындан коргуп, тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң улустарының чаагай байдалының өзериидеи коргуп турарлар.

Ол бүгү болза, барыын талазы күрүнелер ниити-европаның айыыл чок чоруунун дугайында дугуржулгаларны чедип алырының оруунга улай-улай мооңдактарны тургузуп, чепсегленишкиннерни кызырарының болгаш атомнуг чепсектн хорудзарының айтырыгларын шиитпирлээриидеи, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырындан ойталап турар ол фактыны тайылбырлап турар.

Боттарының күштеринге бүзүреллиг, социализм тургузуушкунунга улуг тиилелгелери-биле сорук киргеи бистиң чурттарывыстың улустары боттарын коргуттурар азы негелеидир чорукту болдурбас.

Бүгү улустарның тайбынче тиилетирбес күзел-чүткүлүнге, боттарының каттыштырган айыыл чок чоруун быжыглазарынга күш-биле ёзулзынырының аргазы-биле эвес, харын талаларның эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, чугаалажышкынынарының методу болуп шынзыктырган. Күрүнелериниң улуртур ажылдакчыларының сөөлгү үеиин дургузунда болгулаан ужуражышкыннары, ылангыя дөрт күрүнелериниң чазактар Баштыннарының Женева чөвүлел хуралы улустар аразының бүгү байдалын калыкшыдарынга, чаа дайынның айыылын эвээжедиринге ынчангаш харын таарымчалыг улуг ужур-дузалыг болган.

Тайбынга ынакшылдыг күрүнелерге улуг угланган соңгу-атлантика блогу, багдад блогу, Мурнуу-Чөөн Азияда шериг блогу (СЕАТО) янзылыг агрессечи шериг блоктарын тургузарының политиказы күрүнелер аразында чөрүдээлерни шиитпирлеп таарыштырарынга чүгле ыдыг берип шыдавас эвес, харын ол чөрүдээлерни күштедирип, чурттар аразында харылзааларны улам улуу-биле чидиглендиреринче аппар чыдар дээрзин күрүнелер аразында харылзааларның сөөлгү чыдарның дургузунда хөгжүдези көргүзүп турар. Чепсегленишкиннерни, ылангыя массалыг уничтожавшкынның чепсээн—атомнуг, водородтуг, ракеттиг чепсектн болгаш оон-даа өскелерни кажангызындан-даа артык улуг хемчээлге эндере бүдүрүп турары ол политиканың түннели болуп турар. Ол политика күрүнелериниң кайгамчык хөй, уламна көөрүлеп турар материалдыг курлавырларын водородтуг болгаш атомнуг чепсектн, ракеттиг техниканы, самолёттарны, шериг-далай судноларын, танкыларны, артиллерияны, өске-даа боо-чепсектерни бүдүрериниң чарыгдаарынга чедирип келген. Бижи төрелгетенге санап четиннее караажа-когарадларны болгаш човулан-хилинчектерни таварыштырып болгу дег чаа дайынның айыылын ол бүгүнүн улгаттырып турары чугаажок.

Оон-биле кады айытынган шериг блоктарынга дашкаартан ыйыышкын-биле, шыя-даа болгаш шын эвес-даа чоруктар-биле кинр тыттырып турар күрүнелерге ол блоктарга киржири оларның национал хамаарышпас чоруунга шуут кыжаныышкын, оларга канчап-даа таарышпас эрге-ажыктар дээш чөрүдээлерге кинр тыттырарының кыжаныышкыны, а ол ышкаш шудургу демиселге колониалдыг кинчи-бектн боттарындан ап октавыткан болгаш хамаарышпас хөгжүдениң аргазын алган ыңдыг улустарны колониалдыг ёзу-биле кулданырын катап тургузарының кыжаныышкыны болуп турар.

Агрессечи шериг блоктарын тургузарының политиказында болгаш чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниде ажыттаалып чыдар айыылы харын медереп билир чорук-биле француз улус парламентиге чоокта чаа болган соңгудаларның үезинде улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш, шиитпирлетинимээн айтырыгларны тайбың аргалар-биле шиитпирлээр дээш, Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар дээш демисежип турар ыңдыг күштерни деткээнинин ол фактызын тайылбырлап болур.

Совет Эвилели, Польша, Чехословакия, Герман Демократтыг Республика, Венгрия, Румыния, Болгария болгаш Албания Европаның айыыл чок чоруун быжыглазарынче болгаш Европага чаа дайынның кыжаныышкынын чайладырынче угланган хемчегларни чорударынга өске бүгү күрүнелер-биле кады ажылдажырынга боттарының белениинің дугайын медеглеп турар. Улуг болгаш биче бүгү күрүнелериниң аразында тайбынның болгаш бүгү телалыг тайбың кады ажылдажыганың политиказын моон соңгаар-даа чорударынга олар долу шиитпирлиг. Оларның ол күзел-чүткүлү чаа дайын улустарга канчаар-даа аажок улуг кыраажы-когарадларзы, хамыктың мурнунда тулчуушкуннар шөлү болу берген туруп болур ыңдыг күрүнелериин девискээрлерни куруглаашкынга таварыштырып болур ийик деп чүвени ханызы-биле медереп билириинге үндезилетингеи. Ол күзел-чүткүл улустары экономиктиг болгаш культурлуг көгжүлеинің, кижилериниң чаагай байдалын көдүрериниң, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин кижи төрелгетенге бараан болур ыылдыр тургузар органы берип турар экономиканың болгаш культураның бүгү талалыг хөгжүлдезининң улуг чаагай планнарын күүседип турар ол күрүнелериниң иштики хөгжүлдезининң болгаш боттарының бүдүжүнүн хереглелдериилеп база үнүп турар.

Европага айыыл чок чорукту быжыглазарынче тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң ол күзел-чүткүлүнге улурлаништыр барыын талазы күрүнелериниң чамдык бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының кошкаарындан болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажыганы калбартырындан корғуп турар. Олар шериг талазы-биле дембээрээшкинии деткиирииче, «соок дайыны» үргүлчүлээрииче илергей-ле чүткүл, олар чүгле ыңдыг арга-биле Европада—харын чүгле Европада-даа эвес—боттарының тургусканы шериг бөлүглежиишкиннерни сандарап-бууралып, капиталистиг монополияларга ол чокка безин бедик болуп турар кончаларны өстүрерин хандырбышаан, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин хевээр артырып болур деп санап турарлар.

Ол күрүнелериниң агрессечи бөлүктери боттарының калбаа-биле чарлаан шериг программалары-биле болгаш кыпсыкчы медеглелдери-биле тайбынга ынакшылдыг күрүнелерни коргударын, эвин арткен шериг чарыгдаларынче, ажыл-агыйның болгаш культураның тайбың тургузуушкунун кызырарынче оларны албадаарын база орадажып турарлар.

Олар тайбының күштериниң быжыглырындан коргуп, тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң улустарының чаагай байдалының өзериидеи коргуп турарлар.

Ол бүгү болза, барыын талазы күрүнелер ниити-европаның айыыл чок чоруунун дугайында дугуржулгаларны чедип алырының оруунга улай-улай мооңдактарны тургузуп, чепсегленишкиннерни кызырарының болгаш атомнуг чепсектн хорудзарының айтырыгларын шиитпирлээриидеи, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырындан ойталап турар ол фактыны тайылбырлап турар.

Боттарының күштеринге бүзүреллиг, социализм тургузуушкунунга улуг тиилелгелери-биле сорук киргеи бистиң чурттарывыстың улустары боттарын коргуттурар азы негелеидир чорукту болдурбас.

Бүгү улустарның тайбынче тиилетирбес күзел-чүткүлүнге, боттарының каттыштырган айыыл чок чоруун быжыглазарынга күш-биле ёзулзынырының аргазы-биле эвес, харын талаларның эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, чугаалажышкынынарының методу болуп шынзыктырган. Күрүнелериниң улуртур ажылдакчыларының сөөлгү үеиин дургузунда болгулаан ужуражышкыннары, ылангыя дөрт күрүнелериниң чазактар Баштыннарының Женева чөвүлел хуралы улустар аразының бүгү байдалын калыкшыдарынга, чаа дайынның айыылын эвээжедиринге ынчангаш харын таарымчалыг улуг ужур-дузалыг болган.

Тайбынга ынакшылдыг күрүнелерге улуг угланган соңгу-атлантика блогу, багдад блогу, Мурнуу-Чөөн Азияда шериг блогу (СЕАТО) янзылыг агрессечи шериг блоктарын тургузарының политиказы күрүнелер аразында чөрүдээлерни шиитпирлеп таарыштырарынга чүгле ыдыг берип шыдавас эвес, харын ол чөрүдээлерни күштедирип, чурттар аразында харылзааларны улам улуу-биле чидиглендиреринче аппар чыдар дээрзин күрүнелер аразында харылзааларның сөөлгү чыдарның дургузунда хөгжүдези көргүзүп турар. Чепсегленишкиннерни, ылангыя массалыг уничтожавшкынның чепсээн—атомнуг, водородтуг, ракеттиг чепсектн болгаш оон-даа өскелерни кажангызындан-даа артык улуг хемчээлге эндере бүдүрүп турары ол политиканың түннели болуп турар. Ол политика күрүнелериниң кайгамчык хөй, уламна көөрүлеп турар материалдыг курлавырларын водородтуг болгаш атомнуг чепсектн, ракеттиг техниканы, самолёттарны, шериг-далай судноларын, танкыларны, артиллерияны, өске-даа боо-чепсектерни бүдүрериниң чарыгдаарынга чедирип келген. Бижи төрелгетенге санап четиннее караажа-когарадларны болгаш човулан-хилинчектерни таварыштырып болгу дег чаа дайынның айыылын ол бүгүнүн улгаттырып турары чугаажок.

Оон-биле кады айытынган шериг блоктарынга дашкаартан ыйыышкын-биле, шыя-даа болгаш шын эвес-даа чоруктар-биле кинр тыттырып турар күрүнелерге ол блоктарга киржири оларның национал хамаарышпас чоруунга шуут кыжаныышкын, оларга канчап-даа таарышпас эрге-ажыктар дээш чөрүдээлерге кинр тыттырарының кыжаныышкыны, а ол ышкаш шудургу демиселге колониалдыг кинчи-бектн боттарындан ап октавыткан болгаш хамаарышпас хөгжүдениң аргазын алган ыңдыг улустарны колониалдыг ёзу-биле кулданырын катап тургузарының кыжаныышкыны болуп турар.

Агрессечи шериг блоктарын тургузарының политиказында болгаш чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниде ажыттаалып чыдар айыылы харын медереп билир чорук-биле француз улус парламентиге чоокта чаа болган соңгудаларның үезинде улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш, шиитпирлетинимээн айтырыгларны тайбың аргалар-биле шиитпирлээр дээш, Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар дээш демисежип турар ыңдыг күштерни деткээнинин ол фактызын тайылбырлап болур.

Совет Эвилели, Польша, Чехословакия, Герман Демократтыг Республика, Венгрия, Румыния, Болгария болгаш Албания Европаның айыыл чок чоруун быжыглазарынче болгаш Европага чаа дайынның кыжаныышкынын чайладырынче угланган хемчегларни чорударынга өске бүгү күрүнелер-биле кады ажылдажырынга боттарының белениинің дугайын медеглеп турар. Улуг болгаш биче бүгү күрүнелериниң аразында тайбынның болгаш бүгү телалыг тайбың кады ажылдажыганың политиказын моон соңгаар-даа чорударынга олар долу шиитпирлиг. Оларның ол күзел-чүткүлү чаа дайын улустарга канчаар-даа аажок улуг кыраажы-когарадларзы, хамыктың мурнунда тулчуушкуннар шөлү болу берген туруп болур ыңдыг күрүнелериин девискээрлерни куруглаашкынга таварыштырып болур ийик деп чүвени ханызы-биле медереп билириинге үндезилетингеи. Ол күзел-чүткүл улустары экономиктиг болгаш культурлуг көгжүлеинің, кижилериниң чаагай байдалын көдүрериниң, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин кижи төрелгетенге бараан болур ыылдыр тургузар органы берип турар экономиканың болгаш культураның бүгү талалыг хөгжүлдезининң улуг чаагай планнарын күүседип турар ол күрүнелериниң иштики хөгжүлдезининң болгаш боттарының бүдүжүнүн хереглелдериилеп база үнүп турар.

Европага айыыл чок чорукту быжыглазарынче тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң ол күзел-чүткүлүнге улурлаништыр барыын талазы күрүнелериниң чамдык бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының кошкаарындан болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажыганы калбартырындан корғуп турар. Олар шериг талазы-биле дембээрээшкинии деткиирииче, «соок дайыны» үргүлчүлээрииче илергей-ле чүткүл, олар чүгле ыдыг арга-биле Европада—харын чүгле Европада-даа эвес—боттарының тургусканы шериг бөлүглежиишкиннерни сандарап-бууралып, капиталистиг монополияларга ол чокка безин бедик болуп турар кончаларны өстүрерин хандырбышаан, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин хевээр артырып болур деп санап турарлар.

Ол күрүнелериниң агрессечи бөлүктери боттарының калбаа-биле чарлаан шериг программалары-биле болгаш кыпсыкчы медеглелдери-биле тайбынга ынакшылдыг күрүнелерни коргударын, эвин арткен шериг чарыгдаларынче, ажыл-агыйның болгаш культураның тайбың тургузуушкунун кызырарынче оларны албадаарын база орадажып турарлар.

Олар тайбының күштериниң быжыглырындан коргуп, тайбынга ынакшылдыг күрүнелериниң улустарының чаагай байдалының өзериидеи коргуп турарлар.

Ол бүгү болза, барыын талазы күрүнелер ниити-европаның айыыл чок чоруунун дугайында дугуржулгаларны чедип алырының оруунга улай-улай мооңдактарны тургузуп, чепсегленишкиннерни кызырарының болгаш атомнуг чепсектн хорудзарының айтырыгларын шиитпирлээриидеи, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырындан ойталап турар ол фактыны тайылбырлап турар.

Боттарының күштеринге бүзүреллиг, социализм тургузуушкунунга улуг тиилелгелери-биле сорук киргеи бистиң чурттарывыстың улустары боттарын коргуттурар азы негелеидир чорукту болдурбас.

Бүгү улустарның тайбынче тиилетирбес күзел-чүткүлүнге, боттарының каттыштырган айыыл чок чоруун быжыглазарынга күш-биле ёзулзынырының аргазы-биле эвес, харын талаларның эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, чугаалажышкынынарының методу болуп шынзыктырган. Күрүнелериниң улуртур ажылдакчыларының сөөлгү үеиин дургузунда болгулаан ужуражышкыннары, ылангыя дөрт күрүнелериниң чазактар Баштыннарының Женева чөвүлел хуралы улустар аразының бүгү байдалын калыкшыдарынга, чаа дайынның айыылын эвээжедиринге ынчангаш харын таарымчалыг улуг ужур-дузалыг болган.

Европаның айыыл чок чоруунун ажыктыг системазын тургузар дугайында лугуржулга чедип алырының мурнунда маргылдаалыг айтырыгларны чүгле тайбың аргалар-биле шиитпирлээр деп хүлээлгелерни ап тургаш, халдашпас дугайында керээлерни хамаарышкан чурттарның аразынга чарары айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш Европа күрүнелериниң аразынга эргежок чугула бүзүрежир чорукту тургузарының херээнге улуг салыышкын болур ийик.

Совет Эвилелиниң, Польшаның, Чехословакияның, Герман Демократтыг Республиканың, Венгрияның, Румыняның, Болгарияның, Албанияның чазактары боттарының күжениишкиннерни улустар аразынга тайбынны быжыглаарының чаагай херээнге бээр деп боттарының шиитпирлиниің дугайын медеглеп турар.

Европаның айыыл чок

СЭКП-ниң ХХ съездизинге уткуштур

Областың бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларын изии-биле таныжып, съездиге уткуштур чаа-чаа хүлээлгелерни ап турар

★ ★

Патриотчу хүлээлгелер

Кызыл районда «Тиилелге» колхозтуң бүгү колхозчулары СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин январь 27-де болган нийти хуралынга улуг кичээнгейлиг-биле танышкаш, боттарының өртектиг саналдарын бериң, колхоз бүдүрүлгезиниң түс-түс адырларының талазы-биле улам бедик хүлээлгелерни алганнар.

Колхозчуларның эң-не улуг назылыы бо-дур херээжен колхозчу эш Чигжит сөс алгаш, алдыгы беш чыл планының Директиваларының төлевилелинде кайгамчык чаагай сорулгаларның «Тиилелге» колхозка онаажыр үлүүн алдарлыы-биле боттандырарынче бүгү колхозчуларны кыйгырган.

Директиваларда малдың баш санының өстүрериниң талазы-биле көрдүнген сорулгаларны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп албышаан, 100 баш төрүүр хой бүрүзүнден 110 хураганнарны бүрүн доруктуруп өстүрер болгаш хой бүрүзүнден 2,1 килограмм дүктү кыргып алыр мен деп колхозтуң мурнакчы хойжузу Б. Бугалдай чугаалаан. Теве кадарчызы С. Яндараа бодунга быжыглаан 11 төрүүр теведен 11 бодаганнарны бүрүн менди албышаан, теве бүрүзүнден 5 килограмм дүктү алырын, хову ажылының мурнакчызы О. Хаваа аңаа быжыглаан участоктуң гектар бүрүзүнден 15 центнерден эвээш эвес дүжүттү алырын хүлээвгеннер.

Сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш Седен-оол эрткен чылда ажыл-агый талазы-биле чедиишкинниг болуп, Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң кандидадынга дешпитирген демдеглээш бо чылын инек бүрүзүнден 750 литр сүттү саарын база бирги кварталда сүт саарының планын СЭКП-ниң ХХ съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин, саанчыларның мурнундан хүлээнген. Колхоз баштаар чериниң кежигүнү, чугай өртедир бригаданың бригадири эш Омунээ бо чылын 100 тонна эки шынарлыг чугайны колхозка бээрин бригадазының мурнундан илереткен.

Нийти хуралга колхозтуң 1956 чылда тарылгазының болгаш мал бажы өстүрериниң планын чугаалажып көргеш, пландан ажыр кызылдасты 48 гектарны, чингетарааны — 25 гектарны, ногаа аймаан 9 гектарны тарырын, малды бүгү чүзүн аайы-биле пландан ажыр өстүрерин болгаш ылангыя хаван ажылын улам хөгжүдерин колхозчулар хүлээгеннер.

В. ЧҮЛДҮМ.

• • •

СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы партияның ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин Таңды районнуң Балгазында «Революцияның чалбыыжы» артелиниң малчыннары улуг өөрүшкү-биле деткивишаан, улам бедиткен хүлээлгелерни алган. Мурнакчы хойжулар Хенчей, Кунаа, Шашпык-оол олар боттарының коданында төрүүр 100 хой бүрүзүнден-не 110 хураганнарны өстүрүп, хой бүрүзүнден 1,5—2 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнгеннер.

Хойжулар амгы үеде чаш хураганнар хүлээп алыр кажааларын чылыглап, төрээн хойларга болгаш хураганнарга ногаан сигеннерни чедирип алганнар. Мурнакчы хойжу коммунист эш Хенчей алдыгы беш чыл планының төлевилелин танышкаш, мынча деп чугаалаан:

— Мен ам 61 харлыг болдум, 11 чыл иштинде колхозта хой кадарып келдим. Чыл бүрүде-ле шаңнадып, күш-хүннерге немелде төлевирни ап келдим. Быштагларымны чылдын-на баш бурунгаар белеткеп алырынга чанчыккан мен — дээн. Малчынның оон ыңай уламчылап чугаалааны:

— Хоюмнуң кажаазы чылыг, сиңгаларлыг, бус үнер хоолайлардыг, өзээн өй-өйде үндүрүп турар мен. Төрээн хойларга бээр ногаан сиген белем. Чаш хураганнар азыраар 1100 моонлак ногаан ыяш бүрүзүн белеткеп алган мен. Хойларымга эртенинде немелде чем бергеш, хүндүс далбыйлаан оларга кадарып турар мен. Мээң малым хүр. Ам менде быжыглаан 603 баш хой бар, бо чылын төрүүр 100 баш хойдан-на 110 хураганнарны менди өстүрүп, хой бүрүзүнден-не 2 килограмм дүктү кыргып алыр деп сөзүмнү күүседип шыдаар мен.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Ырак Тожуже

Райпо-биле керээ ёзугаар Ленин аттыг колхоз Тоора-Хемче 15 тонна чүък сөөртүр. Колхоз баштаар чери (даргазы эш Бончук) 24 аътты семиртилгеге тургузуп, аът транспортунуң бригадазын организастааш, белеткел ажылын баш бурунгаар чоруткан. Бригадага транспорт ажылын эки билир колхозчуларны быжыглааш, бригадиринге эш Деңгүр-Бараны томуйлаан.

Бригада январь 25-те аъттаныпкан. Туран-биле Тоора-Хем аразынга ийи катап чоруур болгаш чүък сөөртүлгезин съезд ажыттынар бетинде доозар деп хүлээлге алган.

И. БЮРБЮ.

★ ★ ★

Каа-Хем районда

«Сталинчи орук» колхозтуң малчыннары партияның ХХ съездизинге төлептиг уткужар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кирбишаан, малдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг чорударынга күженишкинниг ажылдап турарлар.

Хатыгбайла 240 ажыг баш өшкү кадарып турар коммунист М. Севилбаа бедиткен хүлээлгелерин эрестиг күүседип турар. Өшкүлерниң кышкы байдалы эки болгаш күжү нийтизи-биле ортумактан өрү.

Өшкүлерниң хүндүскү одарын план ёзугаар чорудуп, соок үелерде малдың байдалын үргүлчү хынап турар.

Колхозтуң Балбак-Дагда чаа кыштаанда 800 хире хойнуң нийти байдалы эки. Кадарчы эш Сайын-Хөө партияның ХХ съездизинге күш-ажылчы чаа чедиишкиннер-биле уткужар дээш алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Ында хойжунуң чурттаар бажыңын, хойларга четчир хемчээлдиг чылыг кажааны туткан, хойга курлавырлаан эки шынарлыг сигенни белеткеп алган. Оон-биле кады эш Сайын-Хөө оларны график ёзугаар ажыглап, хой кажаазының иштин үргүлчү аштап, арыг-шевер тургузуп турар.

Хойжулар нийтиниң малын менди кыштаап ажырар, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш кызымак ажылдап, партияның ХХ съездизинге төлептиг уткужар дээш бедиткен хүлээлгелерин алган ажылдап турарлар.

• • •

«Октябрь 14 чылы» колхозтуң сүт-бараан фермазында инек төрүп эгелээн. Баштайгы хүннерде төрээн 21 инектиң бызааларын бүрүн камгалап алган. Инектиң дүнеки оолдаашкын үезинде дежурныйларны тургускан. Ферма эргелекчизи эш Елисеев чаа төрүттүнген бызааларны чылыг суг-биле чуп, доора аарыгларга удур тарыганы чорудуп, дензилеп турар. Саанчылар хөй сүт алыры-биле кукуруза силозун, концентраттыг чемнерни боттарынга быжыглаан инектеринге берип, ажаалгазынче кол кичээнгейни салып турарлар. Инектиң кышкы байдалы эки болгаш саар инектер хүнде 15 литр сүттү берип турар.

• • •

Ворошилов аттыг колхозта эш Пихенко эргелекчилээн сүт-бараан фермазының малчыннары малдың продуктулуун бедидер, күжүн аргыспас дээш кызымаккай ажылдап, сүт саалдазынга чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Чижээ, саанчылар эштер Берзина бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден чартык айда 1600 литр, Чернова — 1700 литр ажыг сүттү сагганнар. Фермада 1000 литрден эвээш эвес сүт саап ап турар саанчыларның саны өзүп турар. Мал чеми сиген сөөртүрүнге 6 шанактыг аъттарны быжыглаан. Фермада 15 хонуктуң мал чемниниң курлавырларын тургускан. Мал чеми сөөртүрүнге М. Патракеев болгаш өскелер-даа эки ажылдап, четчир санныг мал чеми-биле доктаамал хандырып турар. Колхоз баштаар чери саар инектерниң бүдүлээнинден саанчыларның күш-ажылын эде тургузуп, саанчы болур күзелин илереткен комсомолчу-аныяктар Мамонтова, Сорокина, Нечаева угбашкыларны болгаш өскелерни-даа быжыглаан. Дуржулгалыг саанчылар Патрабеева, Берзина, Черных олар аныяк саанчыларга арга-дуржулгазын берип турар. Ынчангаш комсомолчу-аныяктар саалдага эки түңнелдерни көргүзүп, саалда ажылынга херегжип турарлар.

• • •

Молотов аттыг колхозта эш Яковлеваның удурткан огород бригадазы ногаа шөлдеринде 20 ажыг тонна өдекти төккен болгаш ногаа рассадалары өстүрер чылыткылыг черни белеткээн.

Белеткел ажылдарын чорударынга эштер Дьяченко, Долгова болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

• • •

Хрущев аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң дуржулгалыг аңчызы П. Шокпай колхозунга хөй орулга киирер деп хүлээлге алгаш, ол хүлээлгезин ийи катап ажыр күүсеткен.

С. МААДЫ.

★ ★

Чоннуң күзел соруу—партияның планнарында

«Тыва тудуг» трестизиниң тудугжулары СЭКП-ниң ХХ съездизиниң ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин бүгү совет улус-биле кады изии-биле деткип турарлар.

Ол төөгүлүг документи-биле таныштаан хөй кижилиг хуралдар трестиң тудуг объектилеринде, цехтеринде, участоктарында болуп турар. Директивалар-биле таныштаан ону амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга болгаш Коммунистиг партияның ХХ съездизинге төлептиг уткужарынга тудугжуларның хөй кижилиг коллективи чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлеп турарлар.

«Тыва тудуг» трестизиниң эргелекчизи инженер эш Филатов коллективтиң хуралынга сөс алгаш, алдыгы беш чылда тудугжуларның мурнунда салдынган сорулгаларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче тудугжуларны кыйгырган:

— Совет кижиге чырык, делгем, эптиг, караш бажың херек. Ол негелдеге төлептиг болуру тудугжуларның алдарлыг херээ болур. Тудуг индустриязын хөгжүдери, аңаа үндезилээш, тудугнуң темпизин дүргедедири, оон шынарын экижидери болгаш өртээн чиигедири бистерниң үндезин сорулгавыс болур — деп ол чугаалаан.

Трестиң сураглыг дашчызы бригадир эш Цукановтуң чугаазын тудугжулар улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Оон чугаалааны болза:

— Коммунистиг партия болгаш Совет чазак совет кижи дугайында доктаамал сагыш салып турар. Бодуун кижи дугайында сагыш салыышкынныг артык улуг болган үндезин сорулга бистиң партиявыста чок. Ол ада сагыш салыышкынны бистер боттарывыстың тургузукчу ажылывыс-биле харылаар ужурлуг бис. Партияның салган сорулгазында — чоннуң күзел соруу илергейлеттинген. Бо сорулгаларны күүседиринден артык алдарлыг болгаш улуг күзел сорук совет кижиде чок. Ынчангаш дашчыларның бригадазы бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседирин, а мен бодум ийи норманы күүседирин хүлээнип тур мен.

Индирге прораб эш Баир-оол үнүп келген.— Директиваларының төлевилелин коллективтиң бүгү кежигүннери-биле бир дөмей изии-биле деткип, хүлээп ап тур мен. Директивалар бистерни улуг ажылдарның чаа программазы-биле чепсеглевишаан, ону чедиишкинниг боттандырарынче бистерни сорук киирип турар-дыр. Ынчаарга ону бис боттандырар-даа ужурлуг бис, чүге дээрге Директивалардан бистер боттарывыстың аас-кежиктиг амыдыралывыстың улам-на чечектелишкинин көрүп турар бис.

Тудугжуларның коллективи Директиваларның төлевилелин хүлээп албышаан, тудугнуң темпизин дүргедедиринче, күш ажылды рационалдыг организастаарынче угланган элээн хөй саналдарны киирген. Чижээ, ыяш белеткеп турар черлерниң бодунга пилорамалар тургузарының эргежок чугулазын санал бергеннер чугаалаан. Чүге дээрге ол чорук тудугнуң өртээн 15—20 хуу чедир чиигедир арганы берип турар.

Коммунистиг партияның ХХ съездизинге төлептиг уткужар дээш социалистиг чарыш тудугжуларның коллективинде калбарган. Чарышка эштер Калзанның болгаш Цукановтуң баштааны дашчылар бригадалары, эштер Малышеваның болгаш Козлованың баштааны штукатурщиктар бригадалары шылгарап турар.

А. ЛЕПЕШКИН.

Чедиишкиннерни быжыглаар

Чөөн-Хемчик райпозунуң коллективи Коммунистиг партияның ХХ съездизинге чедиишкинниг уткуужары-биле садыг ажылдакчыларының социалистиг чарыжын калбарткан. Райпонуң ажылдакчылары садыгның культуразын бедидер, калбак херегледиң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга херегленкчилерниң негелделерин хандырар дээш демисежип турарлар.

Садыг ажылдакчыларының социалистиг чарыжын калбартканының болгаш алган хүлээлгелерин боттандырар дээш күженишкинниг ажылдааның түңнелинде райпо эрткен чылдың бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Нийтиниң чемненилге черлери планын база ажыр күүсеткен. Райпо көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алыр ажылды организастыг чоруткан.

Садыгның культуразын бедидер, чоннуң бараанга негелдезин хандырар дээш демиселге хөй-хөй садыг ажылдакчылары эки көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, раймаг эргелекчизи эш Бобылева, садыгжы эш Данилова, Хорум-Даг магазининиң эргелекчизи эш Бойгородова, район төвүнде аъш-чем магазининиң эргелекчизи эш Данило олар бараан саарылгазының планын үргүлчү ажыр күүседип, боттарының кызымаккай ажылы-биле чоннуң ынакшылын чаалап алганнар.

Райпо баштаар чери районнуң ырак черлеринде турар малчыннарны эргежок чугула херегледиң бараанары-биле узуктел чок хандырар сорулга-биле ынаар дыка хөй бараанарны аът транспорту-биле чедирерин организастаан. Ол черлерже аът транспортун үргүлчү чорудуп турар. Бараанга районнуң ажылчы чоннарының негелдезин хандырарын улам ыңай экижидери-биле Чөөн-Хемчик райпозунуң коллективи Кызыл горпозунуң ажылдакчыларын социалистиг чарышка кыйгырган турган.

Чарыштың түңнелинде Чөөн-Хемчик райпозунуң коллективи эки түңнелдерни чедип алган. Социалистиг хүлээлгезин төлептиг боттандырган дээш Чөөн-Хемчик райпозунуң коллективи облпотребсоюзтуң баштаар черинден макталганы алган. Чарышка тиилекчи болган дээш райпонуң 35 ажылдакчылары 15417 рубльдиң акша шаңналын алган.

Садыг четкизин калбартырынга, оон культуразын бедидеринге райпо база эки түңнелдерлиг болган. Райпо эрткен чылын Чадаана хоорайда чаа раймагты болгаш гастрономияны ажыглалга киирген. Ам үеде үлегерлиг станцияда сельмагтың тудуун доозар деп турар.

Дузалаар ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле райпо баштаар чери багай эвес ажылдаан. Оон түңнелинде райпонуң хаван азыраар фермазы эрткен чылын райпога дыка хөй орулганы берген. Нийтиниң чемненилге черлериниң чемнериниң артыкын хаваннар чемгерерин чөп ажыглааны чиик өртектиг болгаш эки шынарлыг хаван эъдин алыр арганы берген.

Чоннуң калбак херегледиң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга негелдезин хандырарынга чедип алдынган бо баштайгы чедиишкиннерни улам быжыглаары болгаш партияның ХХ съездизинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткужары Чөөн-Хемчик райпозунуң бүгү ажылдакчыларының чугула сорулгазы болур.

С. СЕРИН-ООЛ.

Күш-ажылчы сорук кириишкин

Таңды районда Сталин аттыг колхоз 1955 чылда 1336 муң рубль орулгалыг болган, оон иштинде мал ажылындан кирген орулга миллиондан ажып турар. Эрткен чылын колхоз нийтизи-биле 1700 хойга үш, 150 инекке ийи, 60 бызаага бир кажааларны немей тудуп алган.

Бо чылын чурттаалга болгаш культура-амыдырал тудугларындан аңгыда, малга элээн баш чаа кажааларны кылыры колхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнген. Тудугга ыяш белеткээри-биле тайгада 40 ажыг кижи ажылдап турар, олар бо хүннерге чедир 600 кубометр ыяшты белеткээн.

СЭКП Төп Комитединиң ажылдап кылганы алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин танышкаш, колхозчу малчыннар улам күш-ажылчы сорук кирген. Нийтиниң малын менди болгаш хүр чыл ажырар, төрүттүнген чаш малды бүрүн доруктуруп алыр чорук малчын бүрүзүнүң кол сорулгазы кылдыр тургустунган. Оларның сөзү боттуг ажыл-херектен карышпас.

Күш-ажылчы белек

Чадаанада райүлетпүр комбинадының чазанылга цехи кылыгларны чоокка чедир-ле хол-биле ажылдап турган, ам ында янзы бүрү машиналар болгаш станоктар бар апарган. Ол болза, ажылдың темпизин дүргедетпишаан, шынарлыг, хөй продукция бүдүреринге улуг идиг болган.

Чоңга калбак херегле бараанары бүдүрерин ол цех 1950 чылдыындан үш катап көвүдеткен. Эрткен чылын продукцияның бот-үнезин 5,6 хуу чиигедирин чедип алган. Чазанылганың нарын чүүлдерин кылырынга мастер болган эш Ефремовский ышкаш мурнакчылар цехте хөй, эш Южаков ам 1957 чылдың санында ажылдап турар.

Чаа беш чылдың планының талазы-биле СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин танышкаш, коллектив кварталдың бүдүрүлге планын февраль 14-те күүседирин хүлээнген. Ол болза, съездиниң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белек болур.

Бедиткен хүлээлгелер

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин Чаа-Хөл районда «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжкан. Январь 27-де болган нийти хуралга чүве чугаалаан кижи бүрүзү чаа, улам бедиткен хүлээлгелерни ап турган.

Колхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш Сандый бо чылын инек бүрүзүнден 850 литр сүттү саап алырын хүлээнген. Мурнакчы саанчылар Чолдаанай биле Селикпаа олар боттарында быжыглаан инектериниң бирээзинден-не муң литрден куду эвес сүттү саап алырын чугаалаан.

Часкы хову ажылынга белеткелдерни колхоз эки организастап турар. Тараа культураларының үрезинин четчир, көдээ ажыл-агыйның машина чепсек септелгелерин график ёзугаар кылып турар. Дарган эш Даваа съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 40 плугларны, 10 тергелерни, 8 акдазыннарны септээрин хүлээнген.

Колхозтуң тудуг бригадазы эрткен чылын эки ажылдаан. Бо чылдың тудугларынга херегээр ыяштан 600 кубометрни февраль 14-ке чедир белеткээш, оон дең кезиинден хөйүн тудуг шөлдеринге сөөртүп алган турарын бригаданың бригадири эш Бускаалп демдеглээн.

М. ДАЙГЫРАНЗА.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

СЭКП-ниң Кызыл райкомунуң пленуму

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин болгаш партияның VI область конференциязының түңнелдериниң дугайында айтырыгларны пленум чугаалажып берген.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин районнуң бүгү ажылчы чоннары колхозтарга, фермаларга, бригадаларга, МТС-ке, албан черлеринге таныжып чугаалашканнар. «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Чүлдүм, Чкалов аттыг колхозта партия организациязының секретары эш Игнатьев, «Х улуг хурал» колхозта партия организациязының секретары эш Сеңис-оол, «ТАРН XII улуг хуралы» колхозта партия организациязының секретары эш Иванов, «Чербы» колхозтуң даргазы эш Шустов, СЭКП райкомунуң секретары эш Норбу болгаш өске-даа эштер Директиваларның төлевилели районнуң ажылчы чоннарының ортузунга чаа чогаадыкчы улуг көдүрлүүшкүннү хайындырып үндүрген, районнуң бүгү малчыннары, тараажылары Директиваларны чугаалажып көргеш чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни алганнар деп пленумга демдеглээннер. «Х улуг хурал» колхозтуң мурнакчы саанчылары Серенмаа, Анайбан оларга онаалган инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1500 литр сүттү саап алыр деп хүлээлге алган. Ол-ла колхозтуң Оттук-Дашта сүт-бараан фермазы саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1200 литр сүт алыр деп база колхозтуң хойжулары хой бүрүзүнден 2 кг. дүк алыр деп хүлээлге алганнар. Ол ышкаш Сталин аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчылары саар инек бүрүзүнден 850 литр сүттү база колхозтуң мурнакчы хойжулары хойдан 2,5 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргып алыр деп хүлээлге алганнар. Мурнакчы хойжулар Доржаа, Хүрбе-Сарыг төрүүр хойдан чылда 2 катап хураган алырын хүлээнгеннер.

Чедерде «Тиилелге» колхозтуң кежигүнү 75 харлыг Моңгуш Чигжит —мен ажылдап шыдавас болзумза-даа, мээң оолдарым, уругларым ажылдаарлар. Бо канчаар-даа аажок улуг сорулгалар күүсеттинген турарын көөр мен—дээн.

Директиваларның төлевилелин чугаалажып тура, районнуң партия болгаш совет органнарының ажыл-чорудулгазын коммунистер бүгү талалыг анализтеп, чамдык колхозтарның болгаш Кызыл МТС-тиң ажылында улуг четпестерни илереткеннер.

Часкы тарылгага белеткел районда дыка кошкак чорупп турар. Кызыл МТС (директору Сухачев, партия организациязының секретары Иванцов) тракторлар септелгезин чүгле 53 хуу, көдээ ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдериниң септелгезин чүгле 49 хуу күүсеткен. МТС чүгле часкы тарылга ажылын барастап эрттиргеш, күзүн тараа культураларының ажаалгазынга киржир боордан өске, колхозтарга мал чеми белеткээриниң ажылынга, сүт-бараан фермазында болгаш ногаа ажылында хөй күш үнүрер ажылдарны механизастаар талазы-биле ажылга барык киришпейн турар.

Районнуң колхозтары тараа культураларының үрезинин үрүн алырын чиктизи-биле күүсеткен болза-даа, ол үрезиннерниң шынары дыка куду, ногаа болгаш техниктиг культураларның үрезинин район четче тыптыныы албаан, ылангыя кукуруза үрезини районда чок, картофель үрезинин чүгле 54 хуу белеткеп алган.

Партия райкому болгаш райкүүсеком көдээ ажыл-агыйны кошкак удуртуп турар деп пленум демдеглээн. Райком секретары эш Кицин, райкүүсеком даргазы эш Бараан-оол болгаш районнуң өске-даа удуртур ажылдакчылары суурларга баар боорда, башка фермаларга, бригадаларга чорбас. Көдээ ажыл-агыйны эрестей удуртуп турарының ужурунда чамдык колхозтар ылангыя «Бай-Булуң», «Баян-Хем», «Чербы», «ТАРН XII улуг хуралы» ышкаш колхозтар боттарының иштики курлавырларын ам-даа четпес ажыглап турарлар. Мал кыштаглаашкыны районнуң чамдык колхозтарында дыка багай чорупп турар. Мал чемин кыштагларже сөөртүп албаан, эки шынарлыг концентраттыг болгаш шыктыг чемнер чок, мал кажаалары соок. Малчыннарга чурттаар бажыңнар тудуу чедишпес. Малдың продуктулуг чоруу дыка куду. Ылангыя «ТАРН XII улуг хуралы» колхозтуң шээр малының ортузунда бодур аарыг элээн нептерээн. Ону узуткаар талазы-биле ында мал эмчилери кошкак демисел чоруткан.

Четпестерни илередип шүгүмчүлевишаан, ол четпестерни чайладырының, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң оруктарын пленум айыткан. Директиваларның төлевилелин ажылчы кижи бүрүзүнүң, колхозчу бүрүзүнүң медерелинге чедирер, колхозтарда ажыглаттынмайн турар көдээ ажыл-агый курлавырын илередип тыварынче беш чыл планының онаалгаларын боттандырарынче угланган шиитпирни пленум хүлээп алган.

Партияның VI область конференциязындан Кызыл районнуң партия организациязының адрезинге айыткан четпестерни болгаш чамдык частырыгларны пленумнуң киржикчилери шын деп хүлээп киргеш болгаш бар четпестерни узуткаарынче бүгү эргежок чугула хемчеглерни алыр деп меделгээннер.

Пленумга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш Тока чуве чугаалаан, областың болгаш Кызыл районнуң партия организацияларының мурнунда турар ээлчеглиг ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче коммунистерниң кичээнгейни угландырган.

Т. МААДЫ.

Комсомол организациязының ажылын экижидер

Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр комбинадында комсомол эге организациязының ажылы экиживейн турар. Оон секретары эш Нехода бүдүрүлгеде ажылдап турар комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунга комсомолдуң политкижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарын багай чорудуп турар.

Оон түңнелинде чамдык комсомолчуларның болгаш аныяктарның талазында ажыл нормаларын чедир күүсетпес, ол ышкаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар болгаш аморалдыг үүлгедиглер кылыр чоруктуң фактылары бар. Комсомолчулар Момбук-оол, Воротников, Чихещев олар ажыл нормазын үргүлчү күүсетпейн, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, арагалаар чорукка хандып келген. Ынчаарга комсомол эге организациязы бо кижилерниң дугайында кандыг-даа хемчег албаан.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунга социалистиг чарыштарны калбартыр, оларның бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн бедидер ажылды комсомол организациязы эрестей чорудуп келген.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезиниң кандыг-даа хевирин организаставаан. Комбинатта ажылдап турар 10 ажыг аныяк оолдар, кыстар кайда-даа өөренмейн, политиктиг болгаш нийти билиглер талазы-биле хожудап турарлар. Комсомол эге организациязы ай саны-биле план чок ажылдап келген. Комсомол хуралдарын баш бурунгаар белеткел чокка, таварылга кылдыр, чавыс деңнелге эрттирип турар.

Комсомол эге организациязының ажылының шак ындыг улуг четпестери ында партия эге организациязынга билдингир турда-ла, аңаа партийжи удуртулганы экижидериниң практиктиг айтырыгларын парторганизация секретары эш Южаков бичии-даа сонуургап көрбээн. Комбинатта комсомол организациязының организакчы болгаш кижизидикчи ролюн бедидери ол парторганизациядан негеттинип турар.

К. САЛЫЫ.

Бижик өөредилгезин бедик темпиже

Өвүр районда улуг улустуң бижик өөредилгези чамдык сумуларда чедиишкинниг чорупп турар. Дус-Даг сумузунда бичии бижиктиг кижилерниң 4 кезек черде бөлгүмнери организастатынган, ында 57 кижи өөренип турар. Солчур сумузунда бижик өөредилгези эки тургустунган.

Солчурда культармейжи эш Кызыл-Маадыр бижик билбес 12, бичии билир 13 кижини өөреткен. Ол-ла сумуда эштер М. Калдар, Д. Өшкү-Саар 30 кижини бижикке өөреткен. Ында бижик өөредилгезиниң ийи бөлгүмү өөредилгезин үргүлчүлеп, неделяда 2—3 катап кичээлдеп турар. Ол бөлгүмнүң культармейжилери эштер Балган, Ойдоо олар бөлгүмнүң киржикчилерин майның 1-ге чедир эки бижип, номчуп турар кылдыр өөредирин хүлээнип алганнар.

Оон-биле чергелештир улуг улустуң бижик өөредилгезинде четпестер чайлатынмайн турар. Эрткен 1955 чылдың хүргүзүнда Дус-Даг сумузунга 5 кижини, Саглы сумузунга 10 кижини бижикке өөреткен. Ынчаарга Хандагайты суур Совединиң чаңгыс-даа кижини бижикке өөретпээн. Оон чылдагааны болза, ол көдээ Советтерниң талазындан бижик өөредилгезиниң ажылынче чогуур кичээнгейни салбайн турганы болур.

Дус-Даг сумузунда организастатынган бижик бөлгүмнериниң чамдык культармейжилери өөредилгениң шынарын куду деңнелге эрттирип, организас чок байдалдыг турда, суму Совединиң даргазы эш Бончук практиктиг хемчег албайн турар. Хандагайты суур Совединде (даргазы эш Канчыыр-оол) чогуур налыыг чоннуң иштинде бижик билбес 11, бичии билир 9 хамаатылар санатынып турда, оларга бөлгүмнерни тургуспаан.

Бижик өөредилгезиниң айтырыын сумулар Советтери сессияларга, күүсекомнарның хуралдарынга тургузуп чугаалашпайн турар. Районнуң улус өөредилге килдизи ол ажылче кичээнгейни [illegible] салган. Улуг улустуң бижик өөредилгезинге идепкейлиг киришкен культармейжилерге, оларның башкылаашкынынга көрдүнген 5 муң рубльден 3 муң ажыг рубльди районо чедир чарыгдаваан. Бижик өөредилгезиниң дыңнакчыларын тетрадь, карандаш болгаш «үжүглел» деп өөредилге ному-биле четче хандырбаан.

Районда бижик билбес болгаш бичии билир кижилерни бижик өөредилгезинче хаара тудуп, ол талазы-биле илереп турар четпестерни чайладырының дугайында тодаргай шиитпирни Өвүр райкүүскому алган.

Д. ШАГДЫР.

Садыг кадрларының практиктиг белеткелинче кичээнгей салыр

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдаар тускай эртемниг кадрларны белеткээринче онза кичээнгейни салган. Чүгле садыг-кооперация школаларын безин бо чылын янзы-бүрү профессияның 46500 тускай эртемниглери доозуп үнер.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларын совет садыг ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулганы салган. Ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээри садып алыкчыларның негелдезин долузу-биле хандырар хүлээлгелиг болунуң ажыл херээн эки билир мергежилдиг кадрлар чокка болдунмас.

Бистиң областа садыг-кооперация школазы ажылдап, чыл-бүрүде 100-120 кижилерни белеткеп турар. Школаның чанында 3 ай хуусаалыг курс база организастатынган. Болунуң туруп келген үезиниң иргүзүнда школа областың садыг организацияларында ажылдап турар мергежилдиг дыка хөй садыгжыларны, белеткелчилерни, бухгалтерлерни белеткээн. Доозукчуларның иштинден дыка хөй кижилер боттарының кызымаккай ажылдары-биле шылгарап, чоннуң ынакшылын болгаш хүндүткелин чедип алган. Оларга эштер Макарова, Зимонин (Бай-Тайга), Бозякова (Бии-Хем), Уйнуккай (Кызыл), Далай-оол (Мөңгүн-Тайга), Довуу (Өвүр) хамааржыр.

Ынчаарга садыг кадрларын белеткээриниң херээнде улуг четпестер бар. Ол четпестерниң кол чылдагааны сургуулдарның практиктиг белеткелинче онза кичээнгей салбайн турарында болур. Теорияны практика-биле холбаштырары багай тургустунган. Теория талазы-биле өөредилгени доосаш сургуулдар областың херегледер ниитилелдериниң шугумунга ийи ай хуусаалыг практиканы эртип турар. Ол болза школага өөренип алган билигни практиктиг ажыл-биле быжыглыырының болгаш доозукчуларны бүдүрүлге ажылынга өөредириниң чүгула чепсээ болур.

Ынчалза-даа өөредилгениң бо чүгула ажылын облпотребсоюз оон чогуур негелдезинге чедир организаставайн, ону ала-чайгаарлаашкынның оруунче киирип турар. Доозукчуларны райполарже практикалаашкын чорудар мурнунда облпотребсоюзтуң баштаар чери практиканы организастаар болгаш эрттирер талазы-биле эш Дажы-Нөрбүга баштаткан комиссияны тургузуп турар. Комиссия болунун ол хүлээлгезин күүсетпейн, организас чок ажылдап келген.

Чижээ, эрткен чылын облпотребсоюзтуң баштаар чери доозукчуларның практиказын 10 райполарга эрттирерин доктааткан. Ол райполар боттарының организас ажыл-агый талазы-биле практика эрттиреринге таарымчалыг болуп турган. Ынчалза-даа эш Дажы-Нөрбү баштаар черниң шиитпирин херекке албайн, хөй-хөй сургуулдарны оларның боттарының күзээни-биле Мөңгүн-Тайга болгаш Тожу-же чоруткан. Бо черлерже практикалап барган кижилер эки түңнелди көргүспээн.

Облпотребсоюзтуң ажылдакчылары болгаш комиссияның кежигүннери районнарга үргүлчү чоруп турган хирезинде-ле ында практикалап турар сургуулдарның дугайын сонуургавайн, оларга дузалашпайн турган.

Хөй-хөй райпо баштаар черлери садыг школазының сургуулдарының практиказын эрттиреринге багай киржип, оларның практиказының планын боттарының туразы-биле үреп, ындыг янзы арга-биле оларның практиктиг белеткелинге шаптык кадып турган. Бо талазы-биле Таңды райпозу (баштаар черниң даргазы эш Панфилов), Бии-Хем райпозу болгаш Улуг-Хем райпозунуң кол бухгалтери эш Бутенко онза багай киржип турар.

Чижээ, эш Панфилов практикантыларга чурттаар бажыңны үр үеде бербейн турган. Оон хараазы-биле олар каш хонук иштинде ажылдаваннар. Эш Панфилов практикантыларны планнатынган ажыл-биле хандырбайн, а райпонуң аар-саар ажылдарын кылдырып турганы илерээн. Садыг салбырының өөреникчизи эш Балинина магазинге садыгжы практиканы эрттирер ужурлуг турган, а харын столоваяга кара ажылчын кижиниң хүлээлгезин күүседип турган.

Мындыг янзы факт Улуг-Хем райпозунга турган. Чижээ, бухгалтер салбырының өөреникчизи эш Артеменко практиканы райпонуң бухгалтерия черинге эрттирер турган столоваяга официанткалап турганы илерээн. Сургуулдарның практиктиг ажылга кижизидилгезин мындыг янзы тоомча чок көрген чорук хөй-хөй доозукчуларга кандыг-даа ажык дузаны бербээн. Практикалап турар сургуулдар өөредилгезин доосаш ол-ла райполарның боттарынга кээп ажылдаар апаар деп чүвени райпо баштаар черлериниң удуртукчуларының уттуп турары кайгамчык.

Садыг-кооперация школазын бо чылын доозар өөреникчилери боттарының практиказын февраль 13-те чер-черге эгелээр. Оларның практиктиг өөредилгезинге улуг дузаламчыны көргүзери райпо баштаар черлеринден негетинер. Бо негелдени чедиишкинниг боттандырарда райполар боттарының ажылынга эрткен чылдарда турган четпестерин шиитпирлиг узуткаар херек. Практикантыларны чурттаар бажыңнар-биле хандырары, оларның тускай эртемниниң аайы-биле тус-тус ажылдарга практикаладыры эргежок чүгула. Теориялыг билигни практика-биле быжыглаары болгаш байыдары оларның оон соңгаарты чедиишкинниг ажылдарының үндезини деп чүвени уттуп болбас ужурлуг бис.

П. ХОЛОДОВ,
садыг-кооперация школазының директору.

Чоокта чаа болуп эрткен областың партия конференциязынга ажыттынган делгелге областың үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннерин көргүскен.

Чурукта: делгелгениң экспонаттарын конференцияның төлээлериниң көрүп турары. Солагай талазындан оң талазынче—Өвүр районнуң «Коммунизмче оруу» колхозунуң хову ажылдакчызы М. Сееди, Тес-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң СБФ-тиң эргелекчизи Н. Беский-оол, Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң хойжузу О. Ноокай, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң даргазы М. Мөмбей-оол, Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң хойжузу Н. Тюлюш.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын шыңгыы сагыыр

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак колхозтарның ниитилештирген ажыл-агыйын дүрген хөгжүдери дээш, оларның организас ажыл-агыйын улам-на быжыглаары дээш үргүлчү сагыш салып келген болгаш салып турар. Бо сорулганы амыдыралга боттандырарда колхозтарны бүгү талазы-биле быжыглаарының үндезини — көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын шыңгыы сагыырын хамыктың мурнунда чер-черниң партия, совет организацияларының удуртукчуларындан, МТС-терниң директорларындан болгаш колхозтарның баштаар черлеринден партия болгаш чазак негеп турар.

1946 чылда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Коммунистиг партияның Төп Комитединиң «Колхозтарда көдээ ажыл-агый артелиниң Уставының хажыдыышкыннарын узуткаар хемчеглер дугайында» доктаалы артельдерде устав хажыдыышкыннарын тодаргай илереткен. Ол доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң областың партия, совет органнары улуг ажылдарны кылган. Ындыг-даа болза, бистиң областың чамдык районнарының колхозтарында көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын хажыдар чоруктарның фактылары ам-даа бар.

Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын хажыдар чоруктарның болуп турар кол чылдагааны чүдел? СЭБП райкомнары, райкүүскомнар, МТС-тер болгаш колхозтарның баштаар черлери артельдиң Уставын шыңгыы сагыыр талазы-биле масса-политиктиг ажылдарны кошкатканындан болгаш ниитиниң өнчү-хөреңгизин камгалаарының хүн-бүрү контролюн суларатканындан болуп турар.

Улуг-Хем районнуң чамдык колхозтары көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын шыңгыы сагывайн турарындан ниитиниң малын, өнчү-хөреңгизин карак- ажыттаар, самчыгдап чарыыр чүүлдер бар. Чижээ, Киров аттыг колхозтуң ниитилештирген малындан 1955 чылда 450 баш малдың кайнаар барганы билдинмес. Ол ышкаш «Партияның XIX съездизи» колхозтуң 18 баш малы самчыгдатынган. Районнуң чамдык колхозтары 149 муң ажыг рубльдиң өрелерин тус-тус кижилерден болгаш организациялардан үр үениң иштинде негеп албаан. Калинин аттыг колхоз — 47 муң, «Бүш-ажылдың хостуу» колхоз — 66 муң рубльдиң өрелерин негеп, ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдериниң херээнге ажыглавайн турар.

Өрелерден аңгыда, районнуң колхозтарында самчыгдаан акшаның түңү база-ла эвээш эвес. Чижээ, Жданов аттыг колхозтуң кежигүнү Топчун-оол — 9200, Серин-оол — 4500 рубль өртектиг колхозтуң эт-хөреңгизин болгаш малын самчыгдап чарыгдаан. Ол ышкаш Калинин аттыг колхозта Тюлюш Севелей — 16000, Шактар-оол — 2700 рубльдиң самчыгдалын кылганы илерээн.

Районда колхозтарның хөй кезии колхозчуларның Бүш-ажыл дептерин үнелеп көрбейн, ону күш-ажыл кылыр колхозчуларга амдыгаа чедир тыпсып бербээн болгаш ол дептерге колхозчу бүрүзүнүң ажылдап алган күш-хүннерин бижип берип турар дугайында көдээ ажыл-агый артелиниң Уставының негелдезин күүсетпейн турар. Оон-биле колхозчуларның колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржир сонуургалын суларадып турар. Колхозчу бүрүзү болунун күжүн үндүрүп турган ажылдап алган күш-хүннерин неделя, ай санында билип ап, Бүш-ажыл дептеринге бижидип ап турар чурумну колхозтар баштаар черлери шыңгыы сагыыры чугула.

Бүш-хүннерни кайы хамаан чок самчыгдап төтчеглээр чоруктар колхозтарда база бар. Чижээ, Калинин аттыг колхозтуң баштаар чери автомашина чолаачызы колхоз кежигүнү эвес эш Несветаевка айда 200 рубльди бербишаан, артель Уставын үреп, 40 күш-хүнү, «Партияның XIX съездизи» колхоз механик (колхоз кежигүнү эвес) эш Ношкинге 25 күш-хүнү санап берип турары шын эвес. Ындыг байдал Жданов аттыг болгаш өске-даа колхозтарда бар.

Колхозчуларга акшаны болгаш продуктуларны авансылап бээрде, оларның ажылдап алган күш-хүннерин барымдаалаар деп артель Уставында тодаргай айтып турбуже, Калинин аттыг колхозтуң баштаар чери күш-хүннериниң минимумун безин күүсетпээн чамдык колхозчуларга авансыны берип турганы-биле 2819 рубль түңнүг акшаны артыкка чарыгдаан.

Мал ажылындан кирген акша орулганың 25 хуу хирезин малчыннарга квартал санында авансылап берип турарын колхозтарга СЭБП ТБ-ның сентябрь Пленуму сүмелээн болгай. Колхозтарның хөй кезии малчыннарга тускай авансыны бербейн, харын авансыга берзе чогуур тускай санның акшазын өске чарыгдаларже киирип, оон-биле малчыннарның сонуургалын кудуладып турар. Малчын бүрүзүнүң сонуургалын бедидер дээш колхозтарның даргалары хүн-бүрүнүң сагыш-салыышкынын кошкатпас ужурлуг.

Колхозтарда ревизия комиссиялары — артель Уставын карак огу дег камгалаарының контроль органнарының бирээзи болур. Ындыг турбуже районда көдээ ажыл-агый артельдериниң ревизия комиссиялары боттарының хүлээлгезин ёзу-шуг күүсетпейн турарлар. 1955 чылда Жданов аттыг болгаш Калинин аттыг колхозтарның ревизия комиссиялары чүгле 1-2 удаа четче эвес ревизия кылган. Чамдык колхозтарның ревизия комиссиялары ревизия кылырда, чүгле кварталда ниитиниң малының баш санын санаары-биле, азы колхозтуң кассазының артыышкынын хынап көөрү-биле кызыгаарлатынып турар. Колхозтуң ниити эт-хөреңгизин, акша-мөңгүнүн болгаш ниитиниң малының баш санын харуугда хынап көргеш, оон түңнелин колхозчуларның ниити хуралынга илеткеп бербейн турар.

Районнуң колхозтарында көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын хажыдар чоруктар бар болуп турда, СЭБП-ниң Улуг-Хем райкому болгаш райкүүском шыңгыы хемчеглерни албайн турарын айытса чогуур.

Үстүнде айыткан артель Уставының хажыдыышкыннарын кыска хуусаада эдип узуткаар дугайында хемчеглерни алыры райкомдан болгаш райкүүскомдан негетинип турар. Колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарының бетинде артель Уставында хажыдыышкыннарны узуткаар дээш колхоз бүрүзүнүң баштаар черлери шыңгыы хемчегни алза чогуур.

А. БИЧИЖИК.

Чөөн-Хемчик районнуң „Октябрь 30 чылы" колхозунда эш О. Очур-оолдуң айтырыгларынга харыылар

Айтырыг: Колхозтуң аъттарын колхозчулар хуузунда ажыл-херээнге ажыглаан туруп болур бе?

Харыы: Колхозчу базарга, хууда чорук кылырынга азы бажың чанының участогун ажылдап кылганда колхозтуң аъдын хуузунда ажыглааш, хөлезинин төлээр. Бир эвес эмнелге черинге баар азы ыяштап алыр дээн артель кежигүннеринге колхозтуң аъттарын хөлези чокка ажыгладып болур.

Айтырыг: Колхозтуң ажыл аъттарын кымнарга быжыглаан турарыл?

Харыы: Бүгү колхозтарның бригадаларында ажылдап турар колхозчуларга ажыл аъттары, аът дериглери, транспорт херекселдери-биле кады быжыглаттынган турар. Аът-биле кылыр бүгү-ле ажылды аътты хүлээнип алган колхозчу күүседир. Колхозтуң аъттарын колхоз даргазы-даа, бригадир-даа, анаа колхозчу-даа ажыл, албан ужурунда ажыглаан болза, оон хөлезинин төлевес.

Айтырыг: Колхозчуларның оттулар ыяжын колхоз белеткеп бээр хүлээлгелиг бе?

Харыы: Колхозчу бүрүзү оттулар ыяжын боду белеткеп алыр ужурлуг, ону күүседири — ниити колхозтуң хүлээлгези эвес.

Айтырыг: Колхозчу кандыг арга-биле чуртталга бажыңынга четчип болурул, оон тудуунга колхозтуң тудуг бригадазы дузалажып болур бе?

Харыы: Колхозчу чээли алгаш, болунга бажың тудуп ап болур. Колхоз болунуң тудуг бригадазының күжү-биле колхозчуга чуртталга бажыңын тудуп бээр хүлээлгелиг. Ынчангаш колхозчу алган чээлизин колхозка киирер хүлээлгелиг болгаш тудуг бригадазының кежигүннеринге төлээри-биле оон болунидан 290 күш-хүнүн колхоз баштаар чери негеп алыр. Бир эвес колхозчу боду тудуг бригадазы-биле кады ажылдаан болза, оон болунуң ажылдап алган күш-хүннериниң эвээш күш-хүнүн казып алыр.

Айтырыг: Колхозчунуң хуузунда малынга кажааны кым тударыл?

Харыы: Колхозчу хуузунда малынга кажааны боду тудуп алыр ужурлуг.

Айтырыг: Колхозчуларның боттарынга хамааржып турар хуузунда малын чем-биле болгаш одар-биле хандырар талазы-биле оларга кандыг дузаламчы көргүзүп болурул?

Харыы: Малын одарладыр одар черлерни колхозчуларга бээр дугайында колхозтарга сүмелеп турар, эргежок чүгула апарганда мал чемнерин сөөртүрүнге транспорт-биле оларга дузаламчы көргүзер, чемнер белеткелиниң үезинде күш хүннеринге киириштир сиген, саванны авансылап бээр. Сиген белеткелиниң планын күүсеткен колхозтарга планындаа ажыр белеткетинген сигенниң 30 хуузун күш-хүннеринге тыпсыр. Көдээ ажыл-агый ажылдарының эрткен үезиниң дургузунда күш-хүнүнүң минимумун чылдагаан чокка ажылдап албаан колхозчуларга малдың бөлүүн чемнерин авансы кылдыр бербес. Бүрүне фондузунуң черлеринде, ажыглалдыг арга-эзиннерде, арыгларда болгаш оруктар хажызында сигенни колхозчулар кезип алырынга райкүүском чогуур болдунар арганы көргүзер ужурлуг.

Айтырыг: Колхозчуларның дыштаныр хүннерин доктаадып тургузарын болдаар турар бе?

Харыы: Колхозчуларның дыштаныр хүннери чылдың үелеринге, көдээ ажыл-агый ажылдарының чай-чапсар чок күженишкинниг чорууна болгаш өске-даа байдалдарга үндезилээш тургустунган иштики корум-чурумнуң дүрүмнери-биле доктаатынган турар.

Айтырыг: Колхозчу дыштанылга шөлээзин ап болур бе?

Харыы: Колхозчу бүрүзү чыл бүрүде ийи неделя дыштанылга шөлээзин алыр эргелиг.

Айтырыг: Колхозчу болунуң дузалал ажыл-агыйынга хостуг үеде ажылдаарын чөпшээреп болур бе?

Харыы: Бодан чаның участогун сайзырадып, тарыганы, ажаап алыышкынны чорударынга, ол ышкаш сиген белеткээринге колхозчу хостуг хүннерин ажыглаан турар кылдыр колхоз баштаар чери бодап таарыштырар, анаа тыртар күш-биле болгаш чепсек-херексел-биле дузалаар хүлээлгелиг.

Айтырыг: Колхоз башкыларга чуртталга бажыңын тудуп берип болур бе?

Харыы: Тулугнуң чогуур төлевирин бээр болза, школа башкыларынга чуртталга бажыңын колхоз тудуп берип болур.

Айтырыг: Колхозчу күш-хүнүнүң минимумун күүсеткен соолунде азы хостуг шактарында өске черлерге ажылдап болур бе? Оон ажылдаанының төлевирин колхозчу боду алыр бе, азы колхозтуң орулгазынга киирер бе?

Харыы: Колхозчу болунуң ажыл хүнүнүң соолунде колхозтан дашкаар өске черге ажылдап болур болгаш ажылдаанының төлевирин боду алыр.

Айтырыг. Неделяның бүгү-ле хүннеринде үргүлчү-ле өске черлерде ажылдап турар колхозчуну канчаар көөр ирги?

Харыы: Колхозтуң ажылын болунуң туразы-биле каапкаш, өске ажылче шилчээн колхозчуларны көдээ ажыл-агый артели колхозтан үндүреринге чедир көөр эргелиг.

В. СОКОЛОВ,
Көдээ ажыл-агыйының область эргелелиниң оргколхоз килдизиниң начальниги.

Малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш

(Чагаалар допчулалы)

Областың чамдык колхозтарында малдың оолдап эгелээниниң дугайында көдээ бижикчилериниң чагаалары редакцияга кээп турар.

Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хойжулары эштер Адар-оол, Балга 24 хоюндан 25 хураганнарны, Эртине төрээн 81 хойларының 81 хураганнарын, сүт-бараан фермазының инек кадарчылары эштер Бүскелек, Бичиндек төрээн инээниң бызааларын менди доруктуруп турар.

Малды кыштан менди чыл ажырар, чаш төлүн чидириг чокка ажаап алыр дээш малчыннар аразында бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар деп эш **М. Дадар-оол** бижээн.

Өвүр районда эш **М. Самбылдайның** бижип турары болза, «Коммунизмче орук» колхоз эрткен чылын малдың үксаазын экижидер сорулга-биле 300 ажыг кара баштыг ак хойларны чинге-нарын дүктүг үксааның кошкарлары-биле эдериштирген. Ол хойлар ам оолдап эгелээн. Эш Оолакайның хоюндан 65 хой оолдаан, хураганнар эки өзүп турар. Эш Эмишкеек төрээн 40 өшкүзүнүң 40 анайын камгалап алган.

Чаа төрүттүнген чаш мал төлүнүң ажаалгазынче малчыннар кол кичээнгейин салып, мелеринге немелде чемнерин берип, тургузу азырап турарлар.

Эш **М. Сыгыр-оолдуң** бижип турары болза, Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хойжузу эш Т. Нурсат болунга быжыглаан хойларын четчир мал чеми-биле болгаш эки деритинген кажаалар-биле хандырган. Оон ажаалгазында хойлар ам оолдап эгелээн. Баштайгы төрээн 30 хоюндан 30 хураганы алган.

Эрткен чылын малчын малдың баш санын өстүрүп, продуктулуун көвүдедир дээш эвээш эвес ажылдарны чорутканындан хой бүрүзүнден 2 килограмм дүктү ап, чаш төлүн бүрүн ажаап алган.

Малчынның чүткүлдүг күш-ажылын колхоз баштаар чери үнелеп көргеш немелде төлевирге 2 хойну берген.

Эш Нурсат партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш малының чаш төлүн чидириг чокка камгалап алырының бедиткен хүлээлгезин алган ажылдап турар.

Агро-зоотехниктиг өөредилгениң шынарын экижидер

Сагыш салбастаан

Партия биле чазактың көдээ ажыл-агыйның мурнунга салган сорулгаларын күүседиринге колхозчуларның агро-зоотехниктиг билиин бедидери улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, Тес-Хем районнуң колхозтарында колхозчуларның бо массалыг өөредилгезин мынчага чедир чогуур негелдезинге чедир тургуспаан. Колхозтарга агро-зоотехниктиг курстарны өөредилгениң баштайгы чылында организастазадаа, оларның ажылын ала-чайгаарлаашкынга киргениниден 5 чылдар түңнел чок эрткен. Районда машина трактор станциязының талазындан курстарның ажылын экижидери дээш кандыг-даа хемчеглер албаан.

Бо чаа өөредилге чылында Сталин аттыг колхозта өөредилге чогуур үезинде эгелээн болгаш доктаамал кичээлдеп турар. Колхоз баштаар чери (даргазы эш Допчун) дыңнакчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, кичээлдерни көргүзүг материалдары-биле хандырып берген. Ында агроном эш Мусихина курстуң организастыг болурунче улуг кичээнгейин салып турар.

Ленин аттыг колхозтуң даргазы эш Биче-оол, агроном эш Борисов олар курстуң ажылын үнелеп көрбээнинден хову ажылының бригадазының кежигүннери өөредилгени организас чок байдал-биле орайтадыр эгелээннер. Ол-ла колхозта зоотехниктиг өөредилге амдыгаа чедир ажылын эгелевээн. Зоотехниктер эштер Балчар, Аракчаа олар бөлгүмнүң ажылын удуртур хүлээлгезин күүсетпейн турарлар. Ол ышкаш Калинин аттыг колхозта өөредилге багай организастатынган.

МТС-тиң кол агроному эш Хунданов, зоотехник эш Писарев олар колхозтарга ховар барып, колхозчуларның өөредилгезинче сагыш салбайн турарлар. Көдээ ажыл-агый талазы-биле колхозчуларның билиин бедидеринче кол күштү салбайн келгениниң уламындан районнуң колхозтары малдан болгаш тараа культураларындан кончуг эвээш санныг продуктуларны ап турары таварылга эвес.

З. САГААЧЫ,
«Шынның» корреспондентизи.

Өөредилгеже кичээнгей салыр

Улуг-Хем районнуң «Партияның XIX съездизи» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының агро-зоотехниктиг өөредилгези 1953 чылдың соолгу айындан эгелээш эрткен чылдың төнчүзүнге чедир чангыс-даа катап болбаан. Агроном эш Бостринникова бо талазы-биле кандыг-даа ажыл кылбаан.

Огород бригадазының кежигүннери агротехниканың бөдүүн чурумнарын безин эки шиңгээдип албаанындан картофель, ногаа культураларының дүжүүн бедидер талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп шыдавайн келген.

Малчыннарның зоотехниктиг өөредилгези база чорутунмаан. Малчыннарның өөредилгезин эки организастаар болза, ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң, оон продуктулуун бедидериниң аргаларының талазы-биле аң чүгула билиглерни оларга бээр ужурлуг. Ындыг турбуже, өөредилге организастатынмааны хомуданчыг. Колхоз эрткен чылын сүт саалдазының болгаш дүк кыргылдазының планын күүсетпээн. Колхоз баштаар чери малчыннарның зоотехниктиг өөредилгезин доктаамал организастаан болза, ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге, оон продуктулуун көвүдедиринге идиг болур турган.

Т. КОНГАР.

Курстуң ажылы сулараан

Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелинде колхозчуларның агротехниктиг өөредилгези эрткен чылдың октябрьдан эгелээн. Оон бээр чүгле 3 кичээлдер эрткен.

Дыңнакчылар кичээлдерге четче келбейн турарлар. Оларны колхоз баштаар чери чүгула көргүзүг материалдары-биле хандырбаан.

Өөредилгени шынаржыдар дээш колхоз баштаар чериниң-даа, агроном эш Изместьевтиң талазындан-даа чогуур хемчеглер албайн турар.

К. ДЕЛЕГ-ООЛ.

Малчыннарга немелде төлевир

Баа-Хем районда Молотов аттыг колхоз эрткен көдээ ажыл-агый чылында мал өстүрериниң планын ажыр күүсеткен. Бо талазы-биле үлегерлиг ажылдаан мурнакчы малчыннарга колхоз баштаар чери ниити чурум ёзугаар күш-хүннериниң немелде төлевирлерин тывыскан.

Колхозтуң дуржулгалыг кадарчызы эш Таңгыт-оол 85 хоюндан 108 хураганнарны, 115 өшкүзүнден 134 анайларны менди доруктуруп алган. Оон ол ак-сеткилдиг күш-ажылы дээш анаа 22 анай болгаш хураганнарны тывыскан. Ол ышкаш эрткен чылын төрүүр хаван бүрүзүнден 21 хаван оолдарын доруктурган эш Полуектовага 7 хаван оолдарын берген.

Малының турлаг кажааларын чылыг, шевергин тургузарынга, мал чемин белеткеп алырынга болгаш өске-даа ажылдар талазы-биле бедик көргүзүглерлиг болган элээн хөй малчыннар немелде төлевирлер алган. Чижээ, эш Дамба —7 хураган, эш Бандаракова —360 литр сүт, 1 бызаа, эш Ензак —99 килограмм дириг дензилиг 1 хаван оглу, эш Мөнге —1 бызаа, эш Шарамова —3 хаван оглу, эш Ензак —2 хураган алган.

Ажылында чедиишкиннерни быжыглаашаан, 1956 чылда оон-даа артык ажылдаарын малчыннар хүлээнген. Малды менди, хүр чыл ажырар, чаш малды бүрүн камгалап алыр чорук партияның XX съездизинге күш-ажылчы белек болур.

Г. КИМЕЙ.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Бии-Хем МТС-тиң механизаторлары тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин партияның XX съездизиниң ажыттынарының бетинде доозар деп Воронеж областың механизаторларының кыйгырыын деткивишаан, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бүрүн каттышканнар. Ажылдың түңнелин 10 хонгаш-ла үндүрүп, эки ажылдааннарга: «мурнакчы кезек», «мурнакчы салбыр», «мурнакчы бригада», «шалыпчы токарь» деп шилчинир түкчү гаштарны тыпсырын шиитпирлээн.

Эштер Осипов болгаш Бусков оларның удурткан муфтылар кожарының, вентиляторлар болгаш сүг насостары септээриниң кезектери январьның баштайгы 10 хонуктарының ажыл нормаларын 160 хуудан куду эвес күүсеткеннер. Ындыг эки түңнелди дарганнаар кезек (эш Шестаковка удурткан) чедип ап, ажыл нормазын 300 хуу күүсеткен.

Ол ышкаш токарь эш Шампуров январьның баштайгы 10 хонуунда ажыл нормазын 300 хуу күүсеткен. Ажылга ындыг бедик көргүзүглерни чедип ап турар механизаторлар эвээш эвес. Ылангыя эштер Вохлинге болгаш Тереховка удурткан көдээ ажыл-агый машиналары септээр 2 болгаш 5 дугаарлыг бригадалар часкы тарылгага ажыглаар чепсек-херекселдериниң септелгезин бүрүн доосқан.

А. ЕЛИЗАРЕВ.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң колхозтарында часкы тарылгага үрезин белеткели оожум чоруп турар. План ёзугаар 11470 центнер үрезин белеткээр турган зв 10998 центнерни белеткээн, азы планны 95 хуу күүсеткен. Оон иштинде картофельдиң үрезини чүгле 29 хуу, кукурузаның 11 хуу белеткетинген. Ылангыя «Совет Тываның 5 чылы» колхозта бүгү культураларга үрезиннер четче белеткетинмээн. «Комсомол 30 чылы» колхозтаа өске колхозтарда ногаа культураларының үрезиннери шуут чок деп болур.

Кызыл-Мажалык МТС-тиң дирекциязы болгаш «Большевик», «Ленин оруу», Ворошилов аттыг база «Совет Тываның 5 чылы» колхозтарның баштаар черлериниң үрезин арыглаашкынын ала-чайгаарлап турары кончуг четпес. МТС директору эш Рагулиннин үрезиннер хынаар лабораторияга таарымчалыг байдалды тургузуп бербээнинден колхозтарда арыглатынган үрезиннерниң үнүүчел шынарын хынаар хуржулгалар бо хүннерге чедир чорутунмаан.

М. ООРЖАК.

АКШ-тың профэвилелдеринде байдал

Каттышкан Штаттарның профэвилел амыдыралынга чооккта чаа улуг болуушкуннар болган. Профэвилелдерниң ийи эң улуг каттыжыышкыннары— Куш-ажылдың америк федерациязы болгаш Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрези каттыжар дугайында шиитпирлерни боттарының съездилеринге хүлээп алганнар. Бо организацияларның каттыштырылга съездизи ол-ла бодалды деткээн, ынчангаш АКШ-та «Куш-ажылдың америк федерациязы болгаш Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрези» деп чаа профэвилел федерациязы тургустунган. Съезд федерацияның уставын болгаш удуртулгазын база бадылаан. Оон даргазынга мурнунда Куш-ажылдың америк федерациязының даргазы турган Мини, а Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезиниң даргазы Рейтер чаа федерацияның 27 оралакчы даргаларының бирээзинге болгаш ук федерацияда тургустунган Бүдүрүлге профэвилелдериниң Комитединиң даргазынга томуйлатырган. Каттыжарының мурнунда Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезинге-даа база ол ышкаш Куш-ажылдың америк федерациязынга-даа бактаап турган бүгү бүдүрүлге профэвилелдерин Рейтер шуут удуртур деп турар. Куш-ажылдың америк федерациязының профэвилелдериниң удуртукчу ажылдакчылары чаа чаңгыс аай федерацияның удуртукчу органнарынга кол байдалды ээлээр деп турарын демдеглээри эргежок чугула. 27 оралакчы даргалар албан-дужаалдарының 17-зин олар, а 10-нун Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезиниң удуртукчу ажылдакчылары алган.

Профэвилелдиң 13.685.870 кежигүннериниң төлээлээн 1487 төлээлер каттыштырылга съездизиниң ажылынга киришкен-даа болза, АКШ-тың чаа профэвилел федерациязы болунуң хүрээлениңде 15 миллион хире профэвилел кежигүннерлиг болур деп санап турар каттыжыышкын Куш-ажылдың америк федерациязының 109 профэвилелдерин болгаш Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезиниң 32 профэвилелдерин хаара тудуп турар. Демир орук транспортунуң ажылдакчыларының профэвилелдери, дагжыларның Льюиске баштаткан каттышкан профэвилели, Барыын талакы эриктерниң порттарында чүък чүдүрүкчүлериниң профэвилели, электри болгаш радио үлетпүрүнүң ажылчыннарының хамаарышпас профэвилели болгаш ниитизи-биле 2 миллион ажыг профэвилел кежигүннерлиг өске-даа чамдык профэвилел организациялары ук федерацияда кирбейн турар.

Куш-ажылдың америк федерациязының болгаш Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезиниң удуртукчулары чаңгыс аай профэвилелдер федерациязын тургуспушаан, АКШ-тың профэвилел шимчээшкининге 1935 чылда болган болгаш сөөлгү 20 чылдарның дургузунда үргүлчүлеп келген чарлыышкынны узуткаанывыс ол деп бузуреткеннер. 1935 чылга чедир Каттышкан Штаттарга чаңгыс профэвилел каттыжыышкыны—Куш-ажылдың америк федерациязы туруп турган. 1935 чылдың октябрьда ол каттыжыышкынның съездизинге чарлыышкын болган. Чарлыышкын үезинге чедир Куш-ажылдың америк федерациязының цехтер аайы-биле организастатынган профэвилелдери ажылчыннарны тускай эртемнериниң аайы-биле каттыштырып, колдуунда-ла мергежилдиг ажылчыннардан тургустунган турган. Съездиниң төлээлериниң элээн хөй кезии болгаш Куш-ажылдың америк федерациязының чамдык удуртукчулары профэвилелдерни бүдүрүлге принцивиниң аайы-биле организастаарын, тодаргайлаарга үлетпүрнүң түс-түс адырларының чүгле мергежилдиг эвес, харын бүгү ажылчыннарын профэвилелдеринге каттыштырарын шиитпирлиш-биле негеп турганнар. Ындыг болза-даа Куш-ажылдың америк федерациязының удуртукчуларының хөй нуруузу бо саналга удурланып, профэвилелдерни цехтер аайы-биле турарын хевээр артырар дугайында болунуң мурнуку политиказын камгалап турган. Профэвилелдерни бүдүрүлге принцивиниң аайы-биле организастаарының талалакчылары (оларны профэвилел организацияларының дыка хөйү деткээн) съездиден үнүп чоруткан болгаш ол-ла чылдың ноябрьда Бүдүрүлге профэвилелдериниң комитедин тургусканнар, ук комитетти 1938 чылда Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрези кылдыр эде организастаан.

Болунуң үезинде Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрези АКШ-тың ажылчын шимчээшкининге улуг болгаш таарымчалыг рольду ойнаан. Болунуң хүрээлениңге үлетпүрнүң бүгүн адырларының мергежилиг-даа, база ол ышкаш мергежилдиг эвес-даа ажылчыннарын каттыштырып турар автомобиль болгаш ужар-чүүл үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилели болгаш кан эзилдирер үлетпүрнүң ажылчыннарының профэвилели ышкаш ындыг улуг профэвилелдерин ол тургускан. Ындыг болза-даа, делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде профэвилелдиң барыын үзелдиг удуртукчулары дайынчы сагыш-бодалды Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезиниң организацияларындан чайладырын оралдашкан. 1949—1950 чылдарда олар Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезинден эң-не депшилгелиг 11 профэвилелдерин үндүрген болгаш реакцияның тулаазынче шуут чуглуп кире бергеннер.

Куш-ажылдың америк федерациязы биле Бүдүрүлге профэвилелдериниң аразынга организастыг болгаш тактиктиг айтырыглар талазы-биле мурнунда турган ылгалдар узуткатынганы болгаш профэвилелдерниң бо ийи каттыжыышкыннарының каттыжар дугайында чугаалажыышкыннарының эгелээрин чиигеткени факт-тыр. Ынчалза-даа КАФ-ның болгаш БПК-ның удуртукчуларын чаңгыс аай федерацияны тургузар дугайында чугаалажыышкыннарже чыгап турган оон өске элээн боттуг чылдагааннар база бар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда каттыжыышкынче чүткүл АКШ-тың кудуку профэвилел организацияларынга күштелген. Эрткен чылдың февральда Рейтер болгаш өске-даа удуртукчулар ол ийи профэвилел төптерин каттыштырар дугайында КАФ-га чорудар кыйгырыгны БПК-ның чыл бүрүде болур съездизинге аргажоктан чүүлдүг деп хүлээп алыр ужурга таварышкан факты харын оон-биле тайылбырлатынар. Ажылчыннар боттарының негелделерин хандырар, ажыл төлевирин бедидер болгаш куш-ажылдың байдалдарын экижидер дээш, профэвилел шимчээшкинин быжыглаар, ылангыя Мурнуу-чүкте организас чок ажылчыннарны профэвилелдеринче хандыдып киирер дээш демиселди, а ол ышкаш ажылчыннарга удур хоойлулар-биле демиселди болгаш чурттуң экономиктиг болгаш политиктиг амыдыралынга профэвилелдерниң салдарын дыңзыдар дээш демиселди күштелдирерниң чаа аргаларын каттыжыышкында кылдыр көрүп турар.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда АКШ-тың дыка хөй кудуку профэвилел организациялары, оон иштинде автомобиль болгаш ужар-чүүл үлетпүрүнүң ажылчыннарының каттышкан профэвилели ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынче монополияларның халдаашкынынга удур демиселге ажылчыннарның чаңгыс-эптиг болур чорууунче кыйгырган шиитпирлерни хүлээп алган. Херектиң ужуру чүдел дизе, АКШ-тың конгрезиниң сөөлгү үш сессиялары эң улуг монополияларның күзел-соруун күүсетпишаан, профэвилелдеринге шуут азы доора арга-биле удур угланган он ажыг янзы-бүгү хоойлуларны хүлээп алганында болур. Браунелл-Батлерниң ажылчыннарга удур чаа хоойлузун конгресстен чүүлдүг деп хүлээп алганының сөөлүнде БПК-ның күүсекчи комитединиң тускай медеглелинге бижээни болза, бо хоойлу «бүгү профэвилелдерниң амызының болгаш өлүмүнүң дугайында айтырыгны шиитпирлээр эргени чазакка тывысканы». Эът-консерва үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилели (БПК) болунуң «Пэкингхауз уоркерс» деп парлалга органынга айтып турганы болза, Браунелл-Батлерниң хоойлузу «эрге-чагыргада турар политиктиг ажылдакчыларның эрге-ажыктарынга дүшпейн турар» бүгү профэвилелдерин узуткап чок кылыр сорулганы салып турар.

Конгресстиң ажылчыннар хоойлуларының талазы-биле ажыл-чорудулгазын үнелеп көрбүшаан, «Юнион» деп профэвилел солунунуң демдеглеп турганы болза, ажылчыннарга удур конгресстиң хүлээп алган хоойлулары улуг капиталдың организациялары болуп турар «үлетпүр ээлериниң национал ассоциациязының болгаш Америк садыг палатазының негеп турган ол-ла негелделери болур». КАФ-ның политиктиг хөделиишкиннериниң Лигазының директору Джеймс Макдевиттиң билингенин ёзугаар алырга, «төлээлекчилер палатазының болгаш сенаттың канчаар-даа аажок хөй санныг кежигүннери үлетпүр ээлериниң национал ассоциациязының агентилери болуп ажылдап турар-дыр».

Моон-биле кады үлетпүр ээлериниң национал ассоциациязының инициативазын ёзугаар «ажылдаар эрге» деп аттыг хоойлуларны чер-черниң органнарындан хүлээп алыр талазы-биле кампания штаттарда калбарган, олар профэвилелдерниң кол-кол эргелерин казып турар, БПК-ның күүсекчи комитединиң съездиге илеткелинде чугаалап турарын ёзугаар алырга, оларны «профэвилелдерниң айыыл чок чорууунга удур, ажылчыннарның профэвилелдеринге организастатынар чүткүлүнге удур шуут угландырган». Демир-орукчуларның профэвилелиниң «Трейнмен ньюс» деп солуну оларны «аштаар-түреглээр эргениң» дугайында хоойлулар деп адаан.

Ажылчыннарга удур хоойлуларны тайылбырлавышаан, Каттышкан Штаттарның профэвилелдер солуннары, ылангыя «Трейнмен ньюс», «Юнион», болгаш «Ойл уоркер» ол хоойлуларның инициатору —улуг капитал бөр турар профэвилелдерин чылча шавар, Мурнуу-чүкке профэвилелдерин тургузарын болдурбас, а оон сөөлүнде мөлчүгелдиң системазын күштелдирип, ажыл төлевирин кудуладып, куш-ажылдың байдалдарын дорайтадып турганш, ажык-кончааларны улам ындай көвүделир дугайында болунуң планнарын амыдыралга боттандырар сорулганы салып турарын хөй удаа демдеглеп турганнар.

БАФ-ның болгаш БПК-ның удуртукчуларының баштап турар профэвилел каттыжыышкыннарын баксырадыр, азы чылча шавар дугайында чугаа чоруп турар тур деп чүве «куш-ажыл биле капиталдың кады ажылдажылгазын» сурталдап турар оларга безин билдингир апарган. Оларның профэвилелдериниң удуртукчулары болуп турары айыыл алаанда тургустунганын олар бузуреп көргеннер. Оон ужурунда Мини биле Рейтер олар КАФ-ның болгаш БПК-ның съездилеринге боттарының кылган илеткелдеринге чүгле чаңгыс эпти чедип алганының түңнелинде профэвилелдери «капчаар-даа аажок улуг корпорацияларның халдаашкынынга удур туржуп» болгаш болунуң дайзыннарының талазындан болуп турар кадыг-дошкун атакалардан камгаланып шыдаар» деп чүвени билингеннер, ынчангаш ол съездилерге каттыжар дугайында шиитпирни чүүлдүг деп көрген.

БПК-ның даргазы Рейтерниң илеткелинде демдеглеп турары болза, америк капиталистер ажылчыннарга удур хоойлуларын стачкаларны базарынга болгаш профэвилелдеринге удур дерзии чоруктарны үлгедиринге ажыглап турарының таварылгаларының саны сөөлгү үениң дургузунда АКШ-та көвүдээн.

КАФ-ның болгаш БПК-ның каттыштырылга съездизиниң төлээлери резолюцияларны хүлээп алган, олар ук резолюцияларга куш-ажылдың айтырыгларының талазы-биле АКШ-тың чазааның ангы политиказын шүгүмчүлеп, Тафт-Хартлиниң ажылчыннарга удур хоойлузун болгаш «ажылдаар эргениң» дугайында хоойлуларны күш чок кылырын негээннер.

Моон-биле кады чаа федерацияның удуртукчуларының чугаалары болгаш ажыл-чорудулгазы «Кушажылдың америк федерациязын болгаш Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезин» ажылчыннарның ёзулуг эрге-ажыктары-биле ниитилежир чүзү-даа чок орукче угландырарын олар бодап турар дээрзиниң дугайын херечилеп турар. Ол дугайын ылангыя съездиге федерацияның уставынга хамаарыштыр чамдык төлээлерниң берген саналдары чугаалап турар. Хоорай транспортунуң ажылчыннарының профэвилелиниң даргазы Куйлл каттыжыышкынның чедиишкиниг болурунга болунуң бузуревейн турарын медеглээн. Каттыжыышкын БПК-ның эрге-ажыктарын КАФ-ның эрге-ажыктарынга чагыртырынга чедирер деп бодалды Куйлл илередип чугаалан. Эът-консерва үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң даргазы Лесли уставтың раса талазы-биле ылгай көөр чоруктуң дугайында айтырыгга, профэвилелдеринге негрлерниң болгаш ак кештиглерниң деңэргезинге хамаарышкан чүүлдерин күштелдирер деп саналдаан. Федерацияның удуртукчулары ол саналды хүлээвээн. БПК-ның съездизинге профэвилелдериниң 120 муң кежигүннерин төлээлээн төлээлер КАФ-биле каттыжарынга удур бадылаан.

Мининиң болгаш Рейтерниң каттыштырылга съездизинге киирери-биле чогааткан резолюциязы болунче кичээнгейни ээлдирип турар, ында «соок дайынның» политиказын чорударын болгаш ол политиканың эчис сорулгазын элээн шиитпирлиг аргалар-биле боттандырар чорукту чедип алырын саналдап турар.

КАФ-ның, БПК-ның федерацияны баштап турар профбюрократтары капиталистер биле ажылчыннарның аразында «ангыларның кады ажылдажылгазының» бурган дүшкен реформисчи теориязын боттарының политиказының үндезининге салып турарлар. «Куш-ажыл биле капиталдың кады ажылдажылгазын» болгаш бүдүрүлге ээлери биле ажылчыннарның аразынга ажык-кончааларны үлежири болдунар аргалыг деп хоозун бодалдарны нептеретпишаан, профэвилелдерниң барыын үзелдиг удуртукчулары ынчангаш ажылчын ангының эрге-ажыктарын капиталистерниң эрге-ажыктарынга чагыртырын мурнуку хевээр бодап турар дээрзин көргүскеннер.

КАФ-ның болгаш БПК-ның каттыштырылга съездизиниң хагдынганының сөөлүнде үлетпүр ээлериниң Национал ассоциациязының дораан чыылдырган съездизинге Миниңиң чугаазы мааа барымдаа болуп турар. Ажылчыннарның туружу кандыг-даа болуп турар болза, капиталистерниң ангызынга болунуң хуузунда негелделерим бичие болур деп үлетпүр ээлеринге Мини шынзыктырган. Организастатынган ажылчыннарга ажыл соксадыышкынын чорудар деп дужаалды кажан-даа бербээнин ол мактанып турган.

БАФ биле БПК-ның каттыштырар дугайында АКШ-тың капиталистиг монополияларының төлээлекчилериниң болгаш буржуаз политиктиг ажылдакчыларның ортузунда чаңгыс аай бодал чок. Буржуазияның эң-не реакцылыг кезииниң төлээлекчилери каттыжыышкын АКШ-тың политиктиг амыдыралынга профэвилелдериниң ролун «хөлүн артыр» күштелдиреринге чедирип болур чадавас деп санап турар. Оон ужурунда олар сонгулда кампанияларынга профэвилелдерниң киржир эргезин казырынга ажыктыг кампанияны калбарткан. Ындыг чергелиг саналдар үлетпүр ээлериниң национал ассоциациязының сөөлгү съездизинге идип үндүртүнүп турган. Ынчалза-даа америк буржуазияның чамдык бөлүктери кедерээн реакционерлерниң мөгүдээшкиниг хөөннеринге каттышпайн турар.

Барыын үзелдиг удуртукчулар «Куш-ажылдың америк федерациязының болгаш Бүдүрүлге профэвилелдериниң конгрезиниң» организациязын америк монополияларга ажыктыг орукче угларын чедип ап шыдаар бе ынчаш дээрзин кедир үе көргүзер. Кудуку профэвилел организациялары ажылчын ангының эрге-ажыктарын камгалаң турар политиканы чорударын федерацияның удуртулгазындан негеп турар деп чүвени сөөлгү үениң фактылары херечилеп турар.

Н. КАРЕВ.

Совет-корей садыг харылзааларынга хамаарыштыр

ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң болгаш Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының садыг төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннарның чедиишкиниг доозулганының түңнелинде 1956 чылдың январь 26-да Совет Эвилелиниң болгаш Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының аразында 1956 чылда удур-делир бараанныр бержир дугайында Протоколга ат салдынган.

1955 чыл-биле деңнээрге бараан саарылгазын дыка көвүдедири протокол-биле көрдүнген.

Совет Эвилели Кореяның Улус-Демократтыг Республиказынга машиналарны болгаш оон иштинде буга-суттарылга системаларының дериишкинин, база ол ышкаш автомобильдерни, нефть продуктуларын, кара болгаш өңнүг металлдар прокаттарын, кабель кылыгларын, тудуг материалдарын, минералдыг чемиштирилгелерни болгаш Кореяның улус ажыл-агыйының херегдеп турары өске-даа бараанарны бээр.

Кореяның Улус-Демократтыг Республиказындан Совет Эвилелинге коргулчун, концентраттар болгаш өңнүг металлдар рудазын, демир эзилдиригерин, химия үлетпүрүнүң продуктуларын, чимистер, олуктуг болгаш өске-даа бараанарны бээр.

Совет талазындан протоколга ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министри И. Г. Кабанов, корей талазындан—Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының Даштыкы садыг министри Дин Бан Су ат салган.

1955 чылда Югославияда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези

БЕЛГРАД. Танюг агентилелиниң дамчыдып турары болза, Югославияда үлетпүр бүдүрүлгезин 1954 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын 16 хуу өскен (1955 чылда хөй-нийти планы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези 14 хуу көрдүнүп турган).

Эрткен чылын чуртка 800 муң тонна хире канны бүдүрүп үндүрген (1954 чылда 616 муң тонна). Электри энергиязы бүдүрүп үндүрери 4300 миллион киловатт-шак болган, тодаргайлаарга дайының мурнунда үе-биле деңнээрге 4 катап. 1954 чыл-биле деңнээрге барык 1 миллиард киловатт-шак. Бо болза, хамыктың мурнунда чаа 6 гидроэлектри станцияларының ажыглалга киргениниң түңнели болур. Эрткен чылын 15 миллион ажыг тонна хөмүр дашты казып тывкан.

(СЭТА).

Югославияның садыг флодунуң хөгжүлдези

БЕЛГРАД. «Бривредни преглед» солунунуң бижип турары болза, бо үеде боттанып турар далайның садыг флодунуң капитал тудуунуң программазы бүгү суг ишкирлиг хемчээли 85490 брутто-регистр тонна 16 корабльдерни тударын көрүп турар. Ол программаның күүседиишкини 1953 чылда эгелээн болгаш 1957 чылдың төнчүзүнде доостур ужурлуг. Ону боттандырарынга 26517 миллион түңнүг динарны (акшаны) көрген.

(СЭТА).

Югославияда Дунай—Тисса—Дунай каналының тудуу

БЕЛГРАД. «Политика» солунунуң дыңналып турары болза, Дунай—Тисса—Дунай каналының тудуушкунунуң планы-биле 1956 чылда эрткен чылдаазындан дыка улуг хемчээлдиг ажылдар көрдүнген. Бо чылын ажыл чорудары-биле ийи миллиард динар (акша) төлевилетинген.

(СЭТА).

ВДР-де чер реформазы

ХАНОЙ. Вьетнамның информация агентилелиниң дыңнадып турары болза, чер реформазы Вьетнамның Демократтыг Республиказында чедиишкинниг боттанып турар. Бо ажылды 1955 чылда чонунуң саны 3786 муң кижилиг 1325 кодээлерге болгаш он-он можуларга чорудкан.

Бо чылын чер реформазы колдуунда доостур.

(СЭТА).

Афганистанның бирги беш чыл планы

НЬЮ-ЙОРК. Кабулдан Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң дыңнадыы-биле алырга, национал экономика министриниң хүлээлгезин күүседип турар кижи Афганистанның бирги беш чыл планын чогаадыры доозулган деп чарлаан. Бөдээ ажыл-агыйга болгаш буга-суттарылгага кол кичээнгейни бо планда салып турар, харылзаа болгаш транспорт — ийиги черде.

(СЭТА).

Республиканың хүнүн Индияга байырлааны

ДЕЛИ. Индияның Республика кылдыр чарлааныының хүнүнден бээр алды чыл оюн индий улус байырлалдыг демдеглээн. Бо хүннү таварыштыр Делиге шериг парады болгаш байырлыг чыскаал болган. Эртенгиниң 9 шак 30-де Раджпатх аллеязынга Республиканың президентизи Раджендра Прасад чедип келген болгаш шериглерниң парадын эгелээн, парадты куяктыг танка болгаш артиллерия кезектери ажыткан, оларның соонда аът болгаш теве мунган шериглер, армия кезектери, шериг-далай флодунуң болгаш шериг-агаар күштериниң кезектери, шериг училищелериниң курсантылары, девискээр армиязының кезектери болгаш армия база флоттуң хоочун шериглери эрткен.

Парад соонда байырлалдыг чыскаал эгелээн: янзы-бүрү штаттарның чедиишкиннерин көргүскен платформалар эрткен, оон соонда школачыларның колонназы. Индияның янзы-бүрү улустарының национал танцызын күүсеткен бөлүк танцычылар эрткен. Делиниң тараачыннарының болгаш ажылчыннарының колонназы чыскаалдың соонда эрткен.

Түңнелинде индир кыры-биле индияның шериг-агаар күштериниң самолёттарының кезектери парад чыскаалы-биле ужуп эрткен.

Парад эгелээриниң мурнунда Индияның президентизи гоминданчы үүлгедигниң уржуундан өлген «Принцесса Кашмир» самолёттуң командири—капитан Д. Джатарның кадайынга «Ашоканиң билзээниң бирги чергениң» орденин тывыскан.

Чазак кежигүннери, парламент депутаттары, политиктиг ажылдакчылар, дипломаттыг корпустуң кежигүннери паратка киришкен. Төлээлерниң аразында — Узбек ССР-ниң уран-чүүлдер ажылдакчыларының төлээлери болгаш совет аныяктар төлээлери.

Индияның найысылалының кырынга кежээ дужуп келгенде, ак сылдыстыг дээрге чараш оттар хереленип үнген, байырлалдың кааствалга лампалары кыпкан.

(СЭТА).

АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлээлекчизиниң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Вашингтондан дамчытканы:

Каттышкан штаттарже баар эрттириглге бижиктерни орус төлээлерге моон соңгаар бээр бе, канчаарыл дээр дугайында айтырыгны күрүне департаментизи өөренип көрүп турар, ынчалзажок ам-даа кандыг-даа шиитпир хүлээп алдынмаан.

«Бо айтырыг өөренип көрдүнүп турар», ынчаарга ол темага хамаарышкан өске айтырыгларга харыы бербезин күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Линкольн Уайт корреспондентилерге медеглээн.

Россия-биле төлээлерни удур-дедир бот-боттарынче чалажыр чорукту моон соңгаар херек кырында соксадырыя күрүне секретарының оралакчызы Герберт Губер болгаш чазактың өске-даа тускай төлээлекчилери айыыл чок черниң чөвүделинге сүмелээннер.

(СЭТА).

Австрали докерлерниң ажыл соксадыышкыны

ЛОНДОН. Австралиядан агентилелдерниң дыңнадып турары-биле алырга, австралияның 24 муң докерлериниң ийи хүн үргүлчүлевишаан турар ажыл соксадыышкынының түңнелинде Австралияның 53 порттарында барык 130 судноларда чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдар соксаан. Январь 23-те каш шак иштинде үргүлчүлээн чазак хуралының соонда премьер-министр Мензис докерлер-биле судно ээлериниң аразында чөрүлдээни арбитражтың дузазы-биле таарыштырарын кыйгырган.

Бир эвес ажыл соксадыышкыны соксавас болза, шериглер чугула чүъктерни дүжүреринге кирерине белен болуп турар деп Рейтер агентилелиниң корреспондентизи Канберриден дыңнаткан.

(СЭТА).

АКШ-та шериг базаларының тудуушкунунуң программазы

ВАШИНГТОН. Камгалал министерствозу 2 миллиард 12 миллион ажыг доллар түңнүг, оон улуг хөй кезии шериг-агаар базаларынга көрдүнүп турар тудуушкунунуң программазын бадылап бээр дилегни конгресске киирген. Алясканың янзы-бүрү кезектеринге, Гавай ортулуктарга, Пуэрто-Рикога, даштыкы сес күрүнелерниң девискээринге болгаш Оожум океанның янзы-бүрү ортулуктарынга 292 шериг тудугларын кылыры программада көрдүнген. Каттышкан Штаттарның тудуушкунунга 1 миллиард 55 миллион доллар, даштыкыда тудуушкунга 544 миллион ажыг долларны база «онза» болгаш ады үнмээн черлерге тудуушкунга 402 миллион ажыг долларны тускайлаан.

СУД ЗАЛЫНДАН

Хулиганны шииткен

Хертек Намзырай Лопсанович 1939 чылда төрүттүнген, ала-иезиниң өг-бүлезинге чурттап чораан, 4 класс дооскан.

Хертек 1955 чылдың күзүнүнде Кызыл-Даг чеди чыл школазынга өөренип турган арагалап, школаның сагылга-чурумун үрээш школадан үндүрткен. Ол-ла чылдың октябрь 8-те арага ижип алгаш хулиган чорук үүлгедип, Кызыл-Даг школазының башкыларынга болгаш өөреникчилеринге бижектиг халдап, башкы Хээктиң амы-тынынга кыжанган. Октябрь 25, 28, 29 хүннеринде ол-ла школаның соңгаларының шилин бузуп, херимин үреп, башкылар өрээлиниң печказын буза шаап, кемниг херек үүлгеткен.

Хертектиң хулиган херээн районнуң улус суду көргеш, РСФСР-ниң кеземче кодекизиниң 74 чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле уруглар куш-ажыл колониязынга 4 чыл шииткен.

С. ШАЛЧИМА.

ЧАЗАЛГА

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин парлаан № 16 (3469) «Шын» солунунуң 4-кү арнының бирги колонказының эге абзацының ийиги домаан: «1960 чылда тарааның нийти чыылдаларын 180 миллион тонна (11 миллиард пуд) чедирер» деп номчуур.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

ТАПКЫЛАВАҢАР!

Тапкылаар чорук кандыг-даа хора чок деп чамдык кижилер ынчаар бодап турарлар. Тапкы тыртар хөй-хөй кижилер тапкылаар чорук харын оларны оожургадыр болгаш сергедир деп бадыткап турарлар. Ол болза, меге чорук тур.

Тапкылаар чорук чүгле кыска үеде кижиниң күжүн киирер; херек кырында ол тапкылаар кижиниң кадыынга болгаш ажылгыр чорууунга хораны чедирип турар.

Тапкыда элээн каш хораннар чоруур, оларның эң-не айыылдыы — никотин болур. Бир эвес ол хоранның бир-ийи дамдызын арыг хевээр ажыглаар болза, кижи өлүп болур.

Тапкы тыртар кижи никотинниң кончуг азырганчыг дозазын (түңүн) тыртып турар болгаш ынчангаш ол оон хоразын билбейн турар. Оон-биле кады тапкы оон кадыын чайлаш чокка үреп турар.

Нерва системазы, чүрек болгаш хан дамырлары, тыныш оруктары, улуг хырын болгаш шөйүндүлер, карак болгаш бистиң мага-бодувустуң өске-даа органнары тапкының хоразынга таваржып турар.

Кадык кижиге безин тапкылаар чорук хоралыг. Аарыг кижиге ол оон-даа улуг хоралыг. Тапкылаар чорук бичии уругларга онза хоралыг болур. Олар багай өзүп, арып, өөредилгезинге чыдып каап турар апаар.

Тапкылавас кижилер тапкыдан база качыгдап турарлар. Никотин деп хоран чоруур тапкы ыжын олар тынар ужурга таваржып турарлар.

Кижиге тапкы тыртарының кандыг-даа чугулазы чок. Ол болза, багай чанчыл-дыр, тапкылаар кижилер боттарының амыдыралын кызырып турарлар.

Тапкызын каапкан кижилерниң уйгузу экижип, чем чиир хөөнү кирип, нийти мага-боду опак, ажылгыр чоруу бедип турар деп чүвени хайгаарал көргүскен. Туберкулёзтуг, ижин язвалыг, чүрек болгаш өске-даа аарыглыг кижилерге тапкылаар чорукту соксадыры улуг ужур-дузалыг.

Тапкыны дораан каар херек. Бир эвес тапкыдан чарлыры берге болза, нервопатолог эмчиге дузадан дилеп барыңар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң — 3—88, харысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00222.

Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 2 ЧЕТВЕРГ № 24 (3477)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Политиктиг консультативтиг комитеттиң хуралынга чораан ССРЭ-ниң төлээлекчилериниң Прагадан ээп келгени (1 арын).
АКШ-тың көдээ ажыл-агый делгелгезиниң Москвага ажыттынарынга (1 арын).
СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур (1 арын).
Партияның Москва область конференциязы (1 арын).
М. Серен-Доржу.— Колхозтарның отчёттуг болгаш отчет-соңгулдалыг хуралдары (2 арын).
Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында Совет-югослав дугуржулгага ат салган дугайында дыңнадыг (2 арын).
Д. Бекасов.— Массалар-биле чарылбас харылзаа—СЭКП-ниң күчүзүнүң чугула үнер-дөзү (2 арын).
М. Биче-оол.—Шын бижикчилериниң чаңгыс аай турушту боддурары негетинип турар (3 арын).
О. Маадыр. — Ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге угланган бүгү хемчеглерни алыр (3 арын).
Кытат Улус Республиканың Күрүнениң Дээди Чөвүлел хуралы Дарга Мао Цзэ-дуннуң чугаазы (4 арын).
Кореяның төп телеграф агентизиниң дыңнадыы (4 арын).

ЕВРОПАГА БОЛГАШ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭН БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Бүгү делегейниң амгы амыдыралының характерлиг демдээ болза, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары дээш демисежип турар күштерниң өзүлдези болур. Совет Эвилели, Кытат Улус Республика, улус демократиязының чурттары өзүп, быжыгып турар.

Социалистиг лагерьниң күрүнелери боттарының ниитилел тургузуунуң алыс бүдүжүнүң талазы-биле тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга хандамырындан сонуургалдыглар. Бо чурттарның улустары тургузукчу улуг чаагай күш-ажылын кылып, экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкунунуң планнарын амыдыралга боттандырып турар.

Азияның болгаш Африканың колонизмниң кинчи-бегиниден хостаглан күрүнелери, ылангыя Азия диптиң улуг күрүнези — Индия тайбыңның болгаш демшилгениң херээнге чугула салыышкынны кийрип турар. Тайбынче күзел-чүткүл барының талакы чурттарның чонунуң янзы-бүрү бөлүктеринде база быжыгып турар.

Совет Эвилели болгаш улус демократиязының чурттары тайбыңны быжыглаарының чөптүг херээн могаг чок камгалап турар. Ол дугайын социалистиг чурттарның бүгү политиказы херечилеп турар. Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелериниң январь 28-те Прагага ат салган Декларациязы база ол дугайын чугаалап турар. Улустарның тайбынче ханы күзел-чүткүлү бүгү делегей байдалында боттуг өскерлиишкиннерге, күрүнелер аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чоруктарның чогуур кошкааншкынынга шагда-ла чедирип келген деп Декларацияда демдеглеп турар.

Элээн хөй күрүнелерниң нейтралитеттиң политиказын чорудар деп өзүп турар күзел-чүткүлүн Варшава Берээзиниң киржикчилери чурттар байырлап турар. Азияның болгаш Африканың хамаарышпас национал догуннаашкынга боттарының дурум ёзугаар эргелерин камгалап турар чурттарның улустарынга сеткил каттыштырылгазын олар илергейлеп турар. Кандыг-бир политиктиг, шериг азы өске-даа негелделерни дөгевейн турган, кайы-кайызынга ажыктыг болурунга үндезилээш ол чурттар-биле политиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге идиг бээринге белениң олар илергейлеп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоокта чаагы сессиязынга болунуң чугаазынга Н. С. Хрущевтуң чугаалааны ышкаш, бөгүн эң чидиг айтырыг болза, Европаның айыыл чок чоруун хандырарының дугайында айтырыг болуп турар. Совет Эвилели болгаш Европаның тайбыңга ынакшылдыг өске бүгү чурттары ол айтырыгны шиитпирлээринче, Европа дипке тайбыңны быжыглаарынче могаг чок чүткүп турар.

Бир эвес барының талакы күрүнелер база Европага тайбынче шак ындыг күзел-чүткүлдү илередип, ол күзел-чүткүлдү **тодаргай ажыл-херек кырынга** боттандырарын оралдашкан болза, Европа дипке тайбың быжыккан турар ийик. Совет Эвилели болгаш Европаның тайбыңга ынакшылдыг өске-даа күрүнелери кандыгыл дээрге, олар ол улуг болгаш чаагай сорулганы чедип алырын соксаал чокка оралдажып турар.

Европада туруп турар шериг бөлүглежиишкиннерин солуп болгу дег коллективтиг айыыл чок чоруктуң нийти-европа системазын тургузары эң чугула сорулга болуп келген болгаш болуп артар. Европаның айыыл чок чоруунуң ажыктыг системазын тургузарының аргазын чиигедирин күзээш, Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелер ол сорулгага таарышкы дег саналдарны өске-даа сонуургалдыг күрүнелер-биле кады көөрүнге белениң илергейлээн.

Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Декларациязында Политиктиг консультативтиг комитет баштайынга ССРЭ-ниң, Великобританияның, Францияның болгаш АКШ-тың киириштир Европа күрүнелериниң чамдыызының аразынга чогуур дугуржулганы чарар дугайында саналды үндүрген. Чепсектиг күштерниң саны болгаш таарыштыр тургузулгазы сонуургалдыг күрүнелерниң аразынга чогуур дугуржулга-биле тодаргайлатынган туруп болур зонаны Европага тургузар дугайында санал база чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Чепсегленишкиннерге кызыгаарлалдың болгаш контрольдуң Германияның ийи кезектерин киириштирип турар зоназын тургузарынга хамаарыштыр дугуржуушкун Германияның ийи кезектеринде даштыкы шериглерни үндүрериниң азы оларның санының кызыгаарлаарын, а ол ышкаш чогуур дугуржулганы сагыырынга эргежок чугула контрольду тургузуп турган. Герман Демократтыг Республиканың болгаш Герман Федералдыг Республиканың чепсектиг күштериниң саның база кызыгаарлаарын баш бурунгаар көрген турүп болур ийик. Ындыг дугуржулга кедизинде барып Европа дипке дүшкүүрлүг чоруктарны улам ынай кошкаларының херээнге чугула базым болур ийик. Ол дугуржулга Европаның айыыл чок чоруун хандырарының негелдезинге болгаш немец улустуң национал эрге-ажыктарынга дүүштүр герман айтырыгны шиитпирлээринге эң-не таарымчалыг байдалдарны база тургузар ийик.

Атомнуг чепсекти хоругдаар дугайында дугуржулга чедип алырының мурнунда, Германияның девискээринде турар чепсектиг күштер, оон иштинде ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң чепсектиг күштери чепсегленишкинге атомнуг чепсек чок болурунуң дугайын сонуургалдыг күрүнелерниң аразынга дугуржуп алыр деп Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелерниң бо саналын хүлээп алырын база Европада дүшкүүрлүг чоруктарны улам ынай кошкадырының херээнге бурунгаар базым болур ийик.

Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелериниң амгы үеде түс-түс чурттарның кайы-бир шериг бөлүглежиишкиннеринге болуушпу болур хамаарылгазындан хамаан чокка оларның аразынга эки харылзааларны тургузарынче болгаш маргылдаалыг айтырыгларны таарыштырарынче угланган инициативазы база бүгү чурттарның тайбыңга ынакшылдыг улустарының чүүлдүүзүнүүшкүнүң болдурган. Маргылдаалыг айтырыгларны чүгле тайбың аргалар-биле шиитпирлээр деп хүлээлгелерни ап турган, халдашпас дугайында керээлерни чогуур чурттарның аразынга чарары тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының херээнге улуг салыышкын болур ийик. Ылангыя Совет Эвилелиниң, Турцияның, Болгарияның, Грецияның, Албанияның, Италияның, Чехословакияның, Герман Федералдыг Республиканың аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тургузары улуг рольду ойнаар ийик.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын улам ынай чавырылдырарынга Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзаалар дугайында айтырыг онза ужурлуг болуп турар. Совет-америк харылзааларны экижидери бүгү делегейниң бүгү байдалын кадыкшыдарының херээнге улуг салыышкын болур ийик. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң АКШ-тың президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге дүүн чарлатынган чагаазында ол бодал тодаргай илергейлетинген. Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативазы тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның изиг деткимчезинге таваржып турарын бөгүн парлатынган даштыкы үнелелдер көргүзүп турар.

Национал эрге-ажыктарны кайы-кайызы хүндүлежир чорук бар турда, тайбыңны таарыштырарынче сеткилдиң ханызындан күзел-чүткүлдер бар турда түс-түс социал системаларлыг күрүнелерниң аразынга бүзүрежир чорукту чедип ап, база тайбың кады ажылдажылганы боттандырып болур дээрзинге кандыг-даа чигзиниишкин чок. «Соок дайынның» талалакчылары чүнү-даа чугаалап турза, ийи системаларның тайбың туруушкунунуң болгаш тайбың чарыжының алыс идеязын баксырадыр дээш барының талакы күрүнелерниң чамдык политиктиг ажылдакчылары кайы-даа хире оралдажып турза, ол идея тодаргай ажыл-херектерде боттанып, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын таарыштырарынче, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче чүткүп турар бүгү-ле кижилерниң угаан-бодалын чаалап ап турар.

«Күштүң туружундан» политиканың ажык чогу каш удаа бүзүретинген турбуже, ол политикадан ойталаарын күзевейн турар бүгү делегейниң чамдык авантюристиг бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырының талазы-биле 1955 чылда илеретинген чүүлге шаптыктаарын, оларның тургусканы агрессчи блоктарны идепкейжидерин, чаа күрүнелерниң күсели-биле оларны алгыдарын, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин ындыы кызыгаарынга чедирерин, улустарның аргыжылгазын бергедедирин, оларның аразынга өжээннежилгениң болгаш көөр хөөн чок чоруктуң үрезинин нептередирин дагын-дагын оралдажып турарындан карак чажырып болбас. Тайбың херээниң чединишкиннери кайы-даа хире улуг болур болза, харын оон ужурунда чаа дайынның кыжаныышкынын дүшкен деп санап болбас. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының амгы байдалдарында ол дүшкүүрлүг чоруктардан үнүп турар бүгү-ле уржуктарның уламындан тайбыңны үрээрин аргазы чаштынып чыдар.

Агрессчи шериг блоктары болгаш герман милитаризминиң катап төрүттүнүүшкүнү айыыл болуп турарының уржуунда Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелер Варшава Берээзинден болдунуп турар болгаш ол Берээге ат салган күрүнелерниң камгаланыр аргазын бедидер талазы-биле күженишкиннерни калбаа-биле таарыштырарынче угланган дем каттыштырган хемчеглер дугайында айтырыгны көөрүн болдурган.

Политиктиг консультативтиг комитет чепсектиг күштерниң каттышкан командылалының дугайында дүрүмнү, а ол ышкаш Герман Демократтыг Республиканың улустуң национал армиязы тургустунганының соонда оон чепсектиг күштериниң каттышкан чепсектиг күштерге киргени турар дугайында Герман Демократтыг Республиканың төлээлериниң саналын хүлээп алган.

Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелер боттарының хамаатыларының тайбың күш-ажылын болгаш боттарының улустарының тайбың хөгжүлдезинге база чечектелишкининге таарымчалыг байдалдарны хандырар дээш боттарының айыыл чок чоруунуң дугайында эргежок чугула сагыш салыышкынның моон соңгаар-даа илередир. Ол сорулганы чедип алырының чепсээ болур Варшава Берээзиниң ужур-дузазы өзүп турар.

Оон-биле тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күрүнелер бүгү улустарның үндезин эрге-ажыктарынга тааржып турар болгаш чер бөмбүрзээниң чонунуң кайгамчык хөй нуруузунуң деткип турары тайбыңның политиказын моон соңгаар-даа чорудар деп ханы шиитпирлиг чорук-биле долдунган. Варшава Берээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Декларациязын төлээлекчизи Прагага Политиктиг консультативтиг комитеттиң ажылынга киришкен Кытат Улус Республиканың чазаа болгаш улузу бүрүнү-биле деткип турар. Ол Декларацияны тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустар ханы сеткил ханыышкыны-биле уткаан.

Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан бистиң чуртувустуң улустары Европага болгаш бүгү делегейге быжыг тайбың дээш тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле улустар-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, моон соңгаар-даа соксаал чок демиседии чорудар.

(«Правданың» январь 30-деги мурнуку чүүлү).

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Мурнакчыларның хүлээлгези

МИНСК. Алдыгы беш чылдың бирги чылы 1956 чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш Минск хоорайның үлетпүр болгаш транспорт ажылдакчылары социалистиг чарышка кирген. Заводтарның, фабрикаларның, электростанцияларның болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери тодаргай хүлээлгелерни алган.

Автомобиль заводунуң ажылдакчылары чыл планын хуусаа бетинде күүседирин болгаш онаалгага немей 12 миллион рубльдиң продукциязын бээрин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда айыттынындан 1,5 хуу бедидерин хүлээнип алган. Чыл төнчүзүнге чедир продукцияның бот-үнезин чиигеткени-биле 1,5 миллион рубльден эвээш эвес пландан ажыр камналганы алыры, ыяш сөөртүр «МАЗ-501» деп автомобильдерни болгаш элээн каш чаа прицептерни шиңгээдип алыры шиитпирлетинген.

Минскиниң трактор тудугжулары чыл планын хуусаа бетинде күүседирин, программадан ажыр «Беларусь» деп 100 тракторларны белеткээрин болгаш тракторларга 500 муң рубльдиң артык кезектерин бээрин шиитпирлээннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле, онаалганы 1 хуу ажыр күүседир, ынчаарга эгелекчи саналдарны бүдүрүлгеге нептереткенинден 8,5 миллион рубльди камнап алыры төлевилетинген.

Станок тудуушкунунуң, Киров аттыг, подшипник, машина тудуушкунунуң, «Ударник», инструментал, Чкалов аттыг заводтарның, идик кылырының Каганович аттыг фабриказының болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң коллективтери база-ла тодаргай хүлээлгелерни алган.

Ол бүдүрүлгелерниң ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери 1956 чылдың күрүне планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартыры-биле Минск хоорайның болгаш Минск областың үлетпүр болгаш транспорт ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүрген.

(СЭТА).

Прокат дериишкининиң заводу

ПЕТРОПАВЛОВСК (Казах ССР). Партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели-биле көрдүнген Петропавловскиде тудуушкунга белеткел эгелээн. Анаа кан болгаш шой шуткулгазының ийи цехтери, дарганнаашкын-таптаглга цехи турар.

Заводту тудуп тургузары-биле тускай тудуг трестизи тургустунган. Трестиниң бүдүрүлге үлетпүрлериниң базаларының чаңгыс аай төлевилели келген. Маңаа 43 гектар шөлге шлак блоктарының күчүлүг заводу, чылда күчүзү 30 муң кубометр кылыглар бүдүрүп үндүрер демир бетон кылыглар цехи, ыяш болбаазырадыр комбинат, септелге-механик заводу, кислород станциязы турар.

Демир бетон кылыглар, арматура цехи, склад бажыңнары тудуп тургузарының талазы-биле ажылдар эгелээн. Чурттаар бажыңнарының тудуушкуну калбарган.

(СЭТА).

Бедиткен хүлээлгелер

Облпотребсоюзтуң автотранспорт конторазының коллективи эрткен чылдың сөөртүлге планын ажыр күүсеткен. Сураглыг чолаачы П. Казанцев «ГАЗ-51» автомашиназын капитал септелге чокка 150 муң километр маңнадырын хүлээнгеш, херек кырында 173 муңну эрткен, ол аразында 1065 литр кывар чүүлдү камнаан. Чолаачылар Н. Лащев, А. Заборин олар оон база тулак чок көргүзүглерлиг болган.

СЭКП-ниң XX съездизиниң алдарынга калбарган социалистиг чарыштың ээлчээнге шилчээш, АТК-ның коллективи январьда бердинген бүдүрүлге онаалдазын 9 хонук эрте, 125 хуу күүсеткен. Директиваларның төлевилелин танышкаш, чолаачылар улам бедиткен хүлээлгелерни алган.

Харылзаачыларның сөзү

Харылзаа конторазының клубунга коллективтиң ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери чыгы доллур олурупкан турган. Байырлалдыг кылдыр каастатынган клубка харылзаачылар партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалажыр дээш чыглып келгеннер.

Хуралды партия организациязының секретары эш Табуев ажыткан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелиниң дугайында СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш Киселев илеткел кылган. Совет кижилерниң күзел-соруун илергейлээн, оларның маадырлыг күш-ажылының алдыгы беш чылда улуг чаагай программазын харылзаачылар улуг өөрүшкүлел болгаш чоргаарал-биле хүлээп алганнар.

Хуралга бир дугаарында коммунист эш Абрамов сөс алган: — Партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин мен бүгү совет кижилер-биле бир демей хүлээп ап, ону боттандырарынга бодумнуң күжүмнү болгаш аргаларымны харам чокка бээр мен. Чаа беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш ийи дапкыр күш-биле ажылдаарынче харылзаачыларны кыйгырдым—деп ол чугаалаан.

Телеграфист комсомолчу эш Чепрасованың чугаалааны болза: — Директиваларның төлевилели алдыгы беш чылда политехниктиг өөредилгени бедик чадаже көдүрерин, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге өөреникчилерниң база заочниктерниң санын дыка көвүдедирин көрген. Ол совет аныяктарның мурнунга эртем билигже баар делгем орукту ажыдып турар. Коммунизмниң тургузукчулары аныяк салгакчылар дугайында төрээн партиявыстың ада сагыш салыышкынның бистер, совет аныяктар, боттарывыстың күш-ажылчы маадырлыг чоруктарывыс-биле харыылаар хүлээлгелиг бис.

Харылзаачылар боттарының саналдарынга совет улустуң дугайында партияның улуг сагыш салыышкынның тодаргай фактыларга бадыткавышаан, чаа беш чыл планының хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күштерин бээрин, чонну харылзааның бүгү хевирлери-биле саат чок хандырарын хүлээнгеннер.

Комсомолчу эш Есюнинаның чугаалааны:— Чаа беш чылда харылзаачыларның мурнунда хүндүлүг болгаш харыысалгалыг сорулга тургустунган. Ону чедиишкинниг боттандырарда бистер чонну хандырарының культуразын бедидер, оларның негелде, хомудалынга дыңнаар болур ужурлуг бис. Болуңун ажылывың техниказын мергежилдиг өөренип алыры бистиң чедиишкинниг ажылывыстың үндезини болур.

Колхозчулар танышып турар

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин Чаа-Хөл районнуң колхозчулары бо хүннерде улуг көдүрлүүшкүн-биле танышып турарлар.

Районнуң ажылчы чоннары, колхозчу тараачыннары Директиваларның төлевилелин совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин улам-на бедидеринин, социалистиг күрүнениң экономиктиг күчүзүн болгаш камгаланыр аргазын улам-на быжыктырарының чаа документизи кылдыр хүлээп ап турарлар.

Олар алдыгы беш чыл планын амыдыралга боттандырарынга быжыг бүзүрелин илергейлеп, чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Сталин аттыг колхозтуң хой фермазының эгелекчизи эш Хайдыптың чугаалааны болза:

— Директивалар көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының мурнунга кайгамчык улуг сорулгаларны салган. Ону бистер боттарывыстың демниг күш-ажылывыс турда чедиишкинниг шиитпирлеп болур бис. Бистиң ферманың ажылдакчылары бо чылын 2671 төрүүр хоюндан 2799 баш хураганнарны менди ажаап алырын болгаш доруктурарын база хой бүрүзүнден 1,9 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнип турарлар. Сорулгавысты үре-түңнелдиг күүседири-биле «Тиилелге» колхозтуң хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырып тур бис.

Бо ышкаш бедиткен хүлээлгелерни «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери алганнар. Колхозтуң идепкейлиг саанчызы эш Чолдаанайның чугаалааны болза: —Алдыгы беш чыл планын боттандырарынга бодумнуң күш-ажылчы салыышкынымны киирерими патриотчу хүлээлгем кылдыр санап тур мен. Ынчангаш мен бо чылын ненээ быжыглаан 11 саар инек бүрүзүнден 1000 литр сүттү саап алырын хүлээндим.

Ол-ла колхозтуң күш фермазының ажылдакчызы эш Хорлушпай оон азыраан турары 300 баш төрүүр дагаа бүрүзүнден 80 чуурганы алырын, колхозчу даргаа эш Даваа көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдерин септээрин февраль 10-да бүрүн доозарын хүлээнген.

Чаа-Хөл МТС-тиң механизаторлары Директиваларның төлевилели-биле танышкаш бедиткен хүлээлгелерни алганнар. МТС-тиң механиги эш Сункиниң коллективтиң хуралынга сөс алгаш, кожар машиналарның септелгезин февраль 10-да бүрүн доозарынга механизаторларны шиитпирлиин илергейлээн.

Директиваларның төлевилели-биле танышкан хөй кижилиг хуралдар районнуң колхозтарында, албан черлеринде үргүлчүлеп турар.

Улуг өөрүшкү-биле

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин Кызыл районда «Бай-Булуң» колхозтуң колхозчулары улуг өөрүшкүлел-биле танышып турар. Артель бүдүрүлгезиниң бүгү-ле ажыл участоктарында танышылга хуралдары, номчулга болгаш беседалар калбарып турар.

Тудугга ыяш белеткеп турар тайгада бригадага январь 24-те болган танышылга хуралы бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Бригада боттарының мурнунда салдынган сорулгазын съездиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур доозарын хүлээнген.

Колхозчу тараажылар, ферма ажылдакчылары часкы хову ажылынга үлегерлиг белеткенир, ниитиниң малын хүр кыштагладыр дугайында тодаргай хүлээлгелерни алган.

Тудуг ыяжының белеткелинде

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге чедиишкинниг уткуражыр дээш, Өвүр районнуң «Совет Тываның 5 чылы» колхозунуң тудугжулары белеткел ажылын организастыг чорудуп турар.

Эш Данзыр-оолдуң удурткан 32 колхозчулар 3220 чуукту кезип белеткээш, ону 18 шанактыг аъттар-биле колхоз төвүнче сөөртүп эгелээн. Ыяш кезиндезинде болгаш сөөртүлгезинде ажылдап турар эштер Данзыр-оол, Бичежик, Доржу, Эренгей, Будай-оол олар ажыл нормазын хүн-бүрү 150—200 хуу күүседип турарлар.

Тудугжулар ыяш белеткелиниң ажылын съездиниң ажыттынарының бөтинде, февраль онда доозар деп чаа бедик хүлээлге алганнар.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң хуралынга чораан ССРЭ-ниң төлээлекчилериниң Прагадан ээп келгени

Найыралдың, кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажырының дугайында Варшава Берээзинге дүүштүр тургустунган Политиктиг консультативтиг комитеттиң хуралынга чораан Совет Эвилелиниң төлээлекчилери: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотов, ССРЭ-ниң Камгалал Министри Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков, а ол ышкаш оларны үдеп чораан кижилер январь 29-та Прагадан Москвада чедип келгеннер.

(СЭТА).

АКШ-тың көдээ ажыл-агый делгелгезиниң Москвага ажыттынарынга

Элээн каш америк фирмаларның төлээлекчизи юрист Маршал Маклаффи сөөлгү неделяларның дургузунда Совет Эвилелинге чоруп турган. АКШ-тың көдээ ажыл-агый делгелгезин Москвага тургузуп болуруң ол тодаргайлаан.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга дээрги Маклаффиниң медеглээни болза, ол делгелгениң идеязын чүүлдүг деп көрүп турар чорукка ол ССРЭ-ге ужурашкан. Америк юристиң медеглээни:

Бүгү-эвилелдиң садыг палатазының даргазы дээрги Нестеров АКШ-тың көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш продуктуларының делгелгезин Москвага тургузарынга чаштаарежилгезин илергейлээн. Ону тургузарынга культураның болгаш дыштаныылганың Горький аттыг Төп паркының девискээринде бажыңны берип турар. Делгелгени 1956 чылдың чайынында бе азы келир чылын ажылдар бе дээр дугайында айтырыгны АКШ-че мээн ээп чана бергенимниң соолунде шиитпирлээр. Көдээ ажыл-агый машиналары болгаш продуктуларын бүдүрүп турар фирмалар ол делгелгени Москвага ажыдарынга сонуургалдыг болуп турарлар. Оларның күзелин тускай бөлүктерде деткип турар.

Маршал Маклаффи январь 28-те төрээн чуртунче чорупкан.

(СЭТА).

Партияның Москва область конференциязы

Партияның Москва область XII конференциязы январь 28-те доозулган, ук конференция отчёттуг үениң иштинде найыралдың болгаш областың коммунистериниң улуг ажылының түңнелин кылган.

Конференция четпестерни боттуг шүгүмчүлээриниң бедик идепкейиниң үезинде эрткен. СЭКП обкомунуң болгаш ревизия комиссиязының отчет илеткелдерин чугаалашпышаан, төлээлер үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның оон ынайгы көдүрлүүшкүнүнүң, партия ажылын экижидериниң айтырыгларынга хайгаарал салган.

Партияның область комитединиң ажылын конференция чаңгыс үн-биле эки деп санаан болгаш ревизия комиссиязының илеткелин бадылаан. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде Төп Комитеттиң тургускан сорулгаларын боттандырары дээш областың партия организациязының бүгү коммунистери чаа, улам улуг күш-биле ажылдаар, совет чурттуң экономиказын болгаш культуразын улам ынай хөгжүдер дээш демиселче Москваның болгаш областың ажылчы чоннарын мобилизастаарын конференцияның хүлээп алган резолюциязында быжыг илергелдиг илередип турар.

Областың партия комитедин болгаш ревизия комиссиязын, база СЭКП-ниң XX съездизинге төлээлерни соңгаан. Эштер Н. А. Булганин, К. Е. Ворошилов, Л. М. Каганович, Г. М. Маленков, А. И. Микоян, В. М. Молотов, М. Г. Первухин, М. З. Сабуров, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, А. Б. Аристов, Н. И. Беляев, П. Н. Поспелов, Д. Т. Шепилов Москваның партияның область организациязындан СЭКП-ниң XX съездизиниң төлээлериниң аразында бар болуп турар дыңнадыгны конференцияның киржикчилери изиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

Партияның Москва область XII конференциязындан соңгутурган областың партия комитединиң пленуму болган.

СЭКП-ниң Москва комитединиң бирги секретарынга М. В. Капитонов, ийиги секретарынга Н. Ф. Игнатов, партия обкомунуң секретарьларынга А. П. Горчаков болгаш О. П. Лемзицева соңгутурган.

(СЭТА).

Колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдары

Ажыл-агыйның орулгазын бедидер

Чоокта чаа Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажыл-агыйның артелиниң отчёт-соңгулдалыг хуралы болган. Партия болган чазактың көдээ ажыл-агыйның мурнунга салган сорулгаларын боттандырбышаан, ниитиниң мал ажылын хөгжүлер талазы-биле колхоз элээн бурунгаарлаашкынның болганын колхоз баштаар черинiң даргазы эш А. Шаалының отчёттуг илеткели тодаргай көргүзүп турар.

1955 чылда бүгү малдың баш санын өстүрериниң күргүне планы ажыр күүсетинген болган 1954 чылда турганынга бодаарга 18 хуу өзүлелиг болган. Мал ажылынын продуктулуу мурнуку чылларның деннеликтеп элээн белээн. Ортумаа-биле бир хойдан 1600 грамм үк алыр тургаш, 1637 граммны, бир инектен 500 литр сүт алыр тургаш 548 литрни алган.

Колхозтуң мурнакчы малчынары социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүсетпишаан, дааре көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, хойжулар М. Анай, болугга быжыглаан хой бүргүзүнден 2 кг. дүктү, Бечил —1,9 кг. дүктү ап, пландан ажыр күүсеткен дүгүнүң 15 хуузун немелде төлевирге алганнар. Саанчы эш Дагаа бир инектен 1081 литр сүттү, эш Сәәрең— 850 литрни, эш Айыржаа —840 литрни саап ап, колхозтуң сүт саалдазының ортумак деннелиниң дыка ажырганнар. 173 хойдан 183 хураган алган Бөкерек, 206 хойдан 216 хураган алган Биче-оол, 140 өшкүден 175 анай алган Байыр-Белек болган 63 инектиң бызаларын, 35 бенiң кулуннарын бүргү камгалап алган Тас-оол, Бүрбүжап ышкаш мурнакчы малчыннар хой. Оларның чедишкиннерин колхозчулар хуралга бедии-биле үнелээн.

Колхоз эрткен чылын күргүнеге дүжаар мал ажылының продуктуларын бүргү күүсеткен.

Партияның XX съезжизинге алдар болдурган социалистиг чарышка колхозтуң тудугжулары база биче эвес көргүзүглерлиг болган. Олар 36 чурттаага бажыңнарын, бүдүрүлге болган культура-амыдыралдың 5 тудугларын, 8 санныг мал кажаалаарын тудканнар. Ам бо чылдың тудугларынга ышкы белеткелiн организастыг өнчүп турар.

Оон-биле чергелештир колхоз организас ажыл-агый талазы-биле ам-даа быжыкпайн турарын, баштаар черинiң ажылында улуг четпестер барын илеткелчи болган санал берген колхозчулар демдеглээн.

Мал ажылын хөгжүлер талазы-биле чорудул турар хемчеглер ыракта четпес. Оон уламнаан малдың уксаалыг шынары экиживейн, продуктулуу бедивейн турар.

М. СЕРЕН-ДОРЖУ.

Мал ажылынга удуртулганы экижидер

Бай-Тайга районнуң «Тинлелге» көдээ ажыл-агый артелиниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга баштаар черинiң отчёт-илеткелиг колхоз даргазы эш Т. Иргит кыйган.

Илеткелчи болган санал берген колхозчулар бир дугаарында мал ажылының хөгжүлдезин чугаалап турганнар. Колхоз эрткен чылын бүгү малдың баш санын өстүрериниң планын 101 хуу, оон иштинде ыйыстыг бода малдыкы — 110 хуу, саар инектиктиң — 104 хуу күүсеткен. 228 хойдан 232 хураганны менiң дорукторган хойжу эш Кандаанның чедишкинiн болгаш инек кадарчылары эштер Сезбе, Чүлүм оларның хой чылдарының иштинде ак-сеткилдиг ажылдап турарын хуралга демдеглээн.

Ындыг болза-даа, колхозтуң ажы-агыйының кол адыры мал ажылы турбуже, оон шынарын экижидер, продуктулуун бедидер талазы-биле боттуг хемчеглер албайн турары дээш баштаар черни колхозчулар чилиг шүгүмүүлелге таварыштырган. Өске районнар болган колхозтар-биле бир демей болдунар аргалар турда-ла колхоз сүт саалдазының планын күүсетпээн. Оон чылдагааны болза, баштаар чер фермаларның ажылын эки организастаарынче кичээнгей салбаанында, сүт саалдазының үчёдүн шын эвес тургускаанында, фермаларны кадрлар-биле быжыглаванында. 1955 чылда бирги сүт-бараан фермазынга 4 учётчиктер халашкан болган сан түннел будулгаазынныг болган.

Колхоз баштаар чер малчыннарның харысаглазын бедитпээн, мал ажылының байдалы дээш хүн бүргүнүң хайгаралын салбаан, ылангыя ревизия комиссиязы болдунуң соруглазын күүсетпээн. Оон түннелинде отчёттуг үениң дургузунда 100 хире баш мал читпеен, оон иштинде ажы аңтары 20. Чылгычы эш Сагаан 4 кулунну бөргүе чидирткен турда-ла, амга чедир кандыг-даа хемчег алдынмаан. Четчир санныг бүдүргүчүлер бар турда-ла малдың элержилгезин кончуг четпес организастаанындан 400 ажыг төргүр малдар, оон иштинде 37 инектер, 9 белер быжыраан. Ветеринар-зоотехниктиң хандырылгазы багай тургусканындан ажы-бүрү аарыглардан өлүп хораан малдың саны үш чүве ажып турар. Бо бүгү байдалдар колхоз баштаар черин-даа, мал ажылының түскай эртемнiглерин-даа дүвүретпейн турар. Колхоз дүк кыргылдазын организастыг эвес чорудуп, планын ыракта чедир күүсетпээн.

Колхоз эрткен чылын сиген кезилдезинiң, силос салыйыкшынының планын 50 хуу чедир безин күүсетпээниңден ам мал чемининiң талазы-биле бергедээшкинге таварбайн турар.

Малчыннарның чурттаага байдалын экижидер хемчеглер алдынмаан. Турум кыштагларда бажыңнар кадарчылар чок. Малчыннар ортузунга агитас-массалыг ажыл чорутунмайн турар. Бо талазы-биле партия эге организациязының секретары эш Сүге-Маадырның хемчег албайн турарын айтыры чугула.

Мал ажылынга улуг четпестерни чылдагааны болза, колхозтуң орулгазының 80 ажыг хуузун кынрип турар ажы-агыйның бо чугула алырынга удуртулганы кошкатканында. Районнуң удуртур организациларындан колхозтарлы кадр-биле быжыглаар айтырыгны четпес көрүп турар. Чүү дизе, колхозтуң даргазы турган эш Кандаа удуртулганы кошкадып, харын арагалаар чорукче хандып, ниити ажылны суларатхан. Ынчангаш ону ажылындан дүжүрер ужурга таварышкан. 1955 чылдың июльдан бээр ажылдап турар колхозтуң амгы даргазы эш Иргит ажылды экижидериниң боттуг хемчегlерин ап шыдаавайн турар.

Эрткен чылын колхоз кызылтастың бир газынан 4,7 центнер, өске культуралардан чүгле 2—3 центнер ап күүдү дүжүтү алганындан база мал ажылынга алза чогуур продуктуларны чедир алдазынындан чылдың акша орулга планын күүсетпээн. Мынчангаш бир күш-хүнүнге чүгле 600 грамм тараа, 1 рубль 50 копеек онаажып турар.

Четпестерни илеретпишаан, 1956 чылда күүседир соруглаарны хуралга колхозчулар чугаалажып эрткен.

Т. ХЕРТЕК.

Бодунуң ажылының мастери

Кызылдың алгы заводунуң ажылчыны Иван Яковлевич Савин ол бүдүргенiниң сапог даараар цехинде 11 чыл болган. Оон хары ам 60, назыны үлгатса-даа хоочун ажылчының үлегери өскелерге дуржулга болуп турар. Бердинген бүдүргүлге планын ол үргүлчү ажыр күүседип келген.

Партияның XX съезжизинге үткуштур калбарган социалистиг чарыштың зөлчээнге шилчээш, Иван Яковлевич январьның онаалдазын он хонук бурунгаар 105 хуу күүсеткен. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалардың төлевилелiн танышкаш, февральда бүдүргүлге планын съезжиниң ажыттынар хүнүнде 160 хуу күүседирiн эш Савин хүлээнген.

К. ОНГА.

Чөөн-Хемчик районда

ТЕХНИКАНЫҢ САНЫ КӨВҮДЕП ТУРАР

Чазаана МТС чыл келген тудум чаа-чаа техника-биле чепсеглетинип турар. Эрткен чылын 9 трактор, тракторнуң беш корпустуг 4 андазыныы болган 14 илиирлерин, 3 комбайн, сиген кезер 2 машина, картофель ажаар бир комбайн, сиген хөпээннээр 4, сарааттаар 5 машина, трактор-биле сиген бөлдүрөр 5 дырбаар болган көдээ ажыл-агыйның элээн хөй өске-даа машиналарын алган. Дериглеңиң болгаш септелгениң дыка хөй херекселдерин алган. Чижээ, пилорама, көжүп чоруур 2 септелге мастерскаялары болган өске-даа.

МТС-тиң чаа техника-биле үргүлчү хандыртының турарын барыцаалаар үлрекция чери болгаш партия организациязы механизаторларның техниктиг өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Механизаторларның билива бедидер техниктиг курстар доктаамал ажыдан турар. Эртөен чылын 24 кижи билиг бедиренiнiң курзун доосхан. Оларның иштинден 2 кижи бирги чергенiнiң, 15 кижи ийги чергенiнiң трактористаргени чедип алган. Механизаторлардан 38 кижи 2—1 жызы-бүрү түскай эртемнерни чедип алган. Автомашина өөренир болгуже 30 кижи, билиг бедиренiнiң курзунда 22 кижи өөренип турар.

ЧЫЛГЫЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң чылгычылары эштер Байыр-оол биле Тананчап алды чыл дургузунда колхозунга 530 кулуннарны өстүрүп бергеннер. Оларның чылгызынган Буленный болгаш Доң уксаалыг кулуннар төрүттүнүп, колхозтуң чылгызында экижиткен уксаалыг аттар болгаш белер көвүдеп турар.

Мурнакчы чылгычыларның материалдыг болгаш культурлуг деңнели чыл-чыла бедип турар. 1954 чылда чүгле акшабиле безин 6-6 мүң рубль алганнар. Эрткен чылын кайызы-даа 1000 күш-хүнү ажыллаап, дыка хөй продукт болгаш акша алганнар.

Эштер Байыр-оол, Тананчап чүге баш бе бүргүгиден 95 кулун алырын хүлээнген ажыдап турарлар.

КУШ ФЕРМАЗЫ

Районнуң колхозтарының куш ферма-ларының куштарының баш саны чыл-чыла өзүп турар. Сөөлгү беш чылдарда ниити куштуң баш саны 357 катап көвүдөн. Дагаа биле кастын оан саны 1954 чылга дөмейлээрге 1955 чылда 2 катап өскен. Куштуң өзүлдезиниң болгаш орулгазының талазы-биле «Октябрь 30 чылы» колхоз эң эки көргүзүглерни чедип алган. Эрткен чылын 400 төрүүр дагаларның бирээзиниден-не 126 чуурга алган, хөй орулгалыг болган.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелiниң аңчылары бо аннаыр сезонунда 4000 диңнии, 6 киштi болгаш өске өлүктерни белеткел черинге дужаагаш, колхозунга 10000 рубльдиң орулгазын киргген. Аңчылар аннаыр ажылын үргүлчүлеп турар.

М. ГОРЕЕВ.

—□—

КАРА ДИЛГИ ФЕРМАЗЫ

Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артели 15 кыс, 6 эр кара дилгилер азырап турар. Дилгилерниң ажаалга чемгерилгезин комсомолчу эш Чүлүр эки организастап турар.

Колхоз баштаар чери бо чылын дилга ажылындан 900.000 рубль орулга алыры планнаан.

К. ДЕЛЕГ-ООЛ.

Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында совет-югослав Дугуржулгага ат салган дугайында дыңнадыг

БЕЛГРАД, январь 28. (СЭТА). Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының талазы-биле кады ажылдажылга дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының арасында Дугуржулгага 1956 чылдың январь 28-те Белградка ат салдынган. Дугуржулгага ат салганнар: ССР Эвилелiниң чазаавың төлээлеткени-биле —ССРЭ-нiң ЮФУР-да Онза болган Бүргү эргелиг алчыны Н. П. Фирюбин, Югославияның чазаавың төлээлеткени-биле—ЮФУР-нуң Эвилединiң күүседикчи вечезиниң Даргазының орлаачызы болган атомнуг энергия талазы-биле Эвилелiниң комиссиязының даргазы Александр Ранкович.

Атомнуг энергия талазы-биле ниити кады ажылдажылга болган дуржулга соңгуулукуну-биле холбаштыр Югославияга атомнуг реактор тулуушкунуун база Дугуржулгага көргүе турар. Реакторлу төлевилээринге болган тударынга Совет Эвилели Югославияга эртеи болган техниктиг дузалаачыны тыпсыр. Реакторнуң ужуктеи чок ажылын хандырарыбиле чугула херектиг дериимкиинiн болган ядролуг кывар чүүлүг алыр арганы Совет Эвилели югослав талага тыпсыр. Дугуржулга ёзугаар тывыскан ядролуг кывар чүүл Югославияның автоүүнге шилчиир, ынчаарга материалларның болган ядролуг кывар чүүлүң өртээн делегей рыногунда өртектер ёзугаар доктаадыр.

Бо Дугуржулгадан аңгыда, техниктиг болган садыглажыглаар белеткерни дорадаргайлаан немелде протоколдарга ат салдынган турар.

Бо Дугуржулга 1955 чылдың сентябрь 1-де ийи чурттуң аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында Москва протоколуна белеткерген дугуржулгаларның санынга хамаарыжыр.

КОЛХОЗ ТУДУУ

Тудуг материалдарының белеткелiн дургедедир

Тудуг планын өй-шаанда күүседир дээш Тес-Хем районнуң колхозтары тудугга хереглээр ыяш материалдарының белеткелiнче эрткен чылдың декабрь айның эрезинде кирген. Бо аразында колхозтарның тудуг бригадалары элээн ажыдың кылган.

Калинин аттыг колхозтуң эш Адыяага улуг-хем тудуг бригадазы 2940 кубометр ыяш белеткээр тургаш, 1761 кубометрни белеткээн болгаш кескен ыяштарны машина оруунче сөөртүп турар. Кезикчилер эштер Нанзыл, Санчат-оол, Сагаан-Өгбөн олар хүн нормазын 160-180 хуу күүседип турар.

Калинин аттыг колхозтуң баштаар черi (даргазы эш О. Биче-оол) тайгада ыяш кезикчилерин чурттаага бажыңы-биле болгаш чылыглаан өглер-биле хандырган. Бригадала агитас-массалыг ажылды эки тургускан. Лекция, бесеадаларны тудугжуларга ноомчуп, чаа солуунзарны үргүлчү оларга чедирип берип, агитхуудусларны үнүрүп турар.

Ындыг болза-даа тудуг ыяжы белеткээр ажылдың темпизи районда дыка ооскүм. Ленин аттыг (даргазы эш Ч. Биче-оол), Сталин аттыг (даргазы эш Доңчун) колхозтар тудуг ыяжын белеткээрiнге бай бурунгаар хемчеглер алдынмааныдан, белеткел ажылынче ол колхозтар организас чок киргеп. Ыяш кезикчилериниң ортузунда күш-ажылдың сагыпга-чуруму багай, ажылдың бүдүргүчүлүг куду.

Ленин аттыг колхозтуң Хараалыг-Хемде, Арыскаңныг-Хемде ыяш белеткеп турар бригадаларының кежигүнеринде ажыл нормазын күүсетпес, ажыл шагы үзер чоруктар бар. Шак ыңдыг организас чок байдал Сталин аттыг колхозтуң ыяш белеткээр бригадаларында база бар.

Күш-ажылының багай организастатынганының түннелинде Ленин аттыг колхоз 5400 кубометр ыяш белеткээр планынган чүгле 580 кубометрни, Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артели 3250 кубометр тудуг ыяжы белеткээр тургаш, чүгле 324 кубометрни белеткээн.

Колхозтар баштаар черлери тудуг материалдары белеткээр бригадаларга кижи күжүн, тыяттар күштуг эвээшти быжыглап, күш-ажылдың бүдүргүчүлүгүн бедидеринче кичээнгей салбайн турар.

Ленин аттыг, Сталин аттыг колхозтарның партия эге организациялары (секретарылары эштер Сыгыртаа, Нурзат) ыяш белеткелиңде ажылдап турар колхозчуларның ортузунга агитас-массалыг ажылды четпес чорутпаан. Лекция болган бесеадаларны ында-хаая болуп, солуунар, журналдарны тудугжуларга чедирип бербейн турар.

Тудуг материалдары белеткээр ажылдың темпизин күүдедиреринче чогуур кичээнгейни салып, тудуг планын күүседир дээш демисежир херек.

З. САГААЧЫ,
«Шынның» корреспондентизи.

Колхозтуң ыяш белеткелiнде

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң баштаар черi тудуг материалы белеткээр ажыыче улуг кичээнгей салып турар.

Колхозтуң тудугжулары бо чылдың тудуунга 1200 кубометр ыяш белеткээр планын күүсеткеш, 1000 кубометрни орук агыынче үнүрүп алган болгаш 150 кубометрни тудуг шөлүнде эккеп дужүргеп. Ыяш сөөртүлгезинде 2 автомашина доктаамал ажылдап турар. Тудуг ыяжының белеткелiнде ажылдап турар колхозчуларлан эштер Федоскин, Шивит-Хуурак, Дажаа-Самбуу, Дөмүр-оол олар ажы нормазын хүн-бүрү 130—150 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар.

Партияның XX съезжизинге алдар болдуруп, тудуг ыяжының белеткелiн февраль 1-де доозар деп, социалистиг чарыштың бедитиңген хүлээлгези алдынган.

М. САНДАК.

Массалар-биле чарылбас харылзаа— СЭКП-ниң күчүзүнүң чугула үнер дөзу

Совет Эвилелiниң Коммунистиг партиязы ам удавас болуур болунуң XX съезжизинге үткуштур чоруп орар. Партия-биле кады хөй миллион совет улус төрээн партиязының съезжизинге белеткениң турар. XX съездиге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжы калбарган, ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейи өскен.

Совет Улус Коммунистиг партия-биле улам-на сырый теределишкен болгаш партияга кызыгаар чок идегелин илередип турар. Партияның бүгү ажы-чорудулгазының дээди хообүзу болза, чоңга бараан болуру, оон амыдыралчы эрге-ажыктары болгаш аас-кежии дээш демисежири болуп турарын он-он чылларның дургузунда көргүскен.

• • •

Марксизмче партияның ужур-дузалыг болган ролюн тодаргайлавышаан, улуг Ленинниң бижээни: «Марксизм болза, ажылчын партияны кижизитпишаан, эргечагырганы холга алыр болгаш **бүгү улустуң** социализмче баштаар, чаа тургузуглу башкарар, организастаар аргалыг, буржуазияны чокка болгаш буржуазияга улур болунуң иниитилел амыдыралын тургузар херекке бүгү ажылчы чоннарның болгаш марлатхан улустарның башкызы, баштынчызы, удуртукчузу болур пролетариаттың авангардын—партияны кижизидип турар» (Чогаалар, т. 25, арын 376).

Марксизмче партия болза, революстуг шынгыы демиселдиң дургузугазы-биле каннаган, болунуң ангызы-биле чарылбас харылзаалыг, а ону дамчыштыр бүгү ажылчы чоннарның массалары-биле харылзаалыг мурнакчы ангының эң дээре телээлекчилерин болунга сырый каттыштырган дайынчы штаб, авангард болган ужурлуг ынчангаш ажылчын ангыга болгаш бүгү ажылчы чоннарга херектиг Ындыг партия чокка пролетариат политиктиг эрге-чагырганы чаалап алдазын болгаш ниитилелiниң революстуг чаартылгазын боттандырып шыдаавайн турар ийик.

Улус массаларның баштынчызы болгаш организакчызы болур ролюн Коммунистиг партия чедиишкиниң өөредилгезинден ам мал чемининiң талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар.

Малчыннарның чурттаага байдалын экижидер хемчеглер алдынмаан. Турум кыштагларда бажыңнар кадарчылар чок. Малчыннар ортузунга агитас-массалыг ажыл чорутунмайн турар. Бо талазы-биле партия эге организациязының секретары эш Сүге-Маадырның хемчег албайн турарын айтыры чугула.

Мал ажылынга улуг четпестерни чылдагааны болза, колхозтуң орулгазының 80 ажыг хуузун кынрип турар ажы-агыйның бо чугула алырынга удуртулганы кошкатканында. Районнуң удуртур организациларындан колхозтарлы кадр-биле быжыглаар айтырыгны четпес көрүп турар. Чүү дизе, колхозтуң даргазы турган эш Кандаа удуртулганы кошкадып, харын арагалаар чорукче хандып, ниити ажылны суларатхан. Ынчангаш ону ажылындан дүжүрер ужурга таварышкан. 1955 чылдың июльдан бээр ажылдап турар колхозтуң амгы даргазы эш Иргит ажылды экижидериниң боттуг хемчегlерин ап шыдаавайн турар.

Эрткен чылын колхоз кызылтастың бир газынан 4,7 центнер, өске культуралардан чүгле 2—3 центнер ап күүдү дүжүтү алганындан база мал ажылынга алза чогуур продуктуларны чедир алдазынындан чылдың акша орулга планын күүсетпээн. Мынчангаш бир күш-хүнүнге чүгле 600 грамм тараа, 1 рубль 50 копеек онаажып турар.

Четпестерни илеретпишаан, 1956 чылда күүседир соруглаарны хуралга колхозчулар чугаалажып эрткен.

Т. ХЕРТЕК.

Партия болза, улус чоннуң бодалын шыны-биле илергейлеп турар. Чоннуң идегелин болгаш деткимчезин партия ынчангаш ээлеп турар. Партияның күжү — улус чон-биле оон чарылбас тудуш харылзазында. Улус чоннуң күжү—болунуң Коммунистиг партиязын долгандыр оларның сырый каттышканында.

Партия миллион-миллион массалар-биле дөмтаамал дириг харылзааны кадагалап, массаларның политиктиг кижизидилгезинiң дугайында соксаал чокка сагыш салып турар. Бистиң партиявыс болунуң политикалыының боттанышкынын улус массаларның шиитпирлекчи, чогаадыкчы ролю-биле кезээде сырый холбаштырып келген. Ол чорук ажылчын ангының болган тараачыннарның лайынчы эвилелiн организастаар, капиталистерниң болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазын дужуреринi чедип алыр, пролетариаттың диктатуразын организастаар болгаш ССРЭ-ге социалистиг иниитилелди тургузар органы партияга берген.

Социализмден коммунизмче чоорту шилчиринiң оруу-биле коммунистиг иниитилелди тургузарын партия амгы үеде болунуң кол соруглазы кыдыр санаар турар. Партияның улус массалар-биле харылзазын улам-на күүдедирери, идепкейлиг тургузукчу ажыл-чорудулгаже оларны эвилелдээри амгы үе-чаада ынчангаш улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Массалар-биле харылзазын хүн-бүрүде быжыглаарын, ажылчы чоннарның негелделерин болгаш херегледерiн чогуур үе-шаанда үнелеп көөрүн, партияның политиказының база шиитпирлериниң уткашынарын кежигүн эвестерге тайылбырлаарын партийжи аныдыралдың кол хообүзу — СЭКП-ниң Уставы партияның кежигүннериңе хүлээдип турар.

Социалистиг тургузугнуң артык күштүг чоруун долузу-биле ажыглавышаан, бүдүргүчү күштерни чайгылыш чокка хөгжүлеринче, коммунизминiң материалдыг бүдүргүлге базазын тургузарын хандырарынче бистиң партиявыстың бүгү күжениишкиннери, база оон политиказы үгланган туруп турар. Партия бодунуң бүгү ынчаңгейин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаарын боттандырарынче база Совет күргенiниң күчүшидалыг быжыглаарының айтырыгларынче бүрүн үлгидирген.

Коммунизм бистиң улузувуска — ырак эвес соругa. Коммунизминiң тиилелгези дээш демисежири — ол дээрге бүгү экономиканың үндезиннериниң үндезини — аар үлетпүрүү моон соңгаар улам-на дүрген хөжүдериниң, көдээ ажылагыйның шиитпирлиг көдүрүүшкүнүн хандырарының, материалдыг үнелиг чүүлдериң хөйнү бүдүрериниң болгаш чоннуң чаагай чоруун бедиериниң соруглаарын шиитпирлээри болур. Ол улуг болгаш чаагай соруглаарны боттандырарынга күчүлүг гидроэлектростанцидлар бистиң чүртүвүста тургустунуп, атомнуг энергияны тайбың ажыглаарының талазы-биле ажылар чорутунуп, чайгылыш чок техниктиг дешниге дээш, техниканы улам-на сайзырадыры болгаш эң дээре ажыглаары дээш, эчизинде барын коммунизминiң тиилелгезинге эң-не кол, эң-не чугула чүүл болур күш-ажылдың бүдүргүчүлүгүн бедидери дээш демиселе күчүлүг күш болуп турар.

Коммунистиг партия массалар-биле болшылыг харылзааларын улам-на калбартып, быжыглавышаан, ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунунга ажылчы чоннарның улам-на идепкейлиг чоруун чедип ап турар. Ынчангаш, ажыл-агыйның база культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың методтарын улам-на болбаазыладыры, формализмни болгаш харылсаалга чок чорукту, «ниитизи-биле болгаш бүүнү-биле» дээр саазын кырында, боттуг эвес удуртулганың эргижээн ажык чок методтарын кам-хайырга чокка узуткаары негетиниң турар.

Удуртулганың өзүлдезиниң, коммунизм материалдыг бүдүргүлге базазын тургузарын ханырарынче бистиң партиявыстың бүгү күжениишкиннери, база оон политиказы үгланган туруп турар. Партия бодунуң бүгү ынчаңгейин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаарын боттандырарынче база Совет күргенiниң күчүшидалыг быжыглаарының айтырыгларынче бүрүн үлгидирген.

Коммунизм бистиң улузувуска — ырак эвес соругa. Коммунизминiң тиилелгези дээш демисежири — ол дээрге бүгү экономиканың үндезиннериниң үндезини — аар үлетпүрүү моон соңгаар улам-на дүрген хөжүдериниң, көдээ ажылагыйның шиитпирлиг көдүрүүшкүнүн хандырарының, материалдыг үнелиг чүүлдериң хөйнү бүдүрериниң болгаш чоннуң чаагай чоруун бедиериниң соруглаарын шиитпирлээри болур. Ол улуг болгаш чаагай соруглаарны боттандырарынга күчүлүг гидроэлектростанцидлар бистиң чүртүвүста тургустунуп, атомнуг энергияны тайбың ажыглаарының талазы-биле ажылар чорутунуп, чайгылыш чок техниктиг дешниге дээш, техниканы улам-на сайзырадыры болгаш эң дээре ажыглаары дээш, эчизинде барын коммунизминiң тиилелгезинге эң-не кол, эң-не чугула чүүл болур күш-ажылдың бүдүргүчүлүгүн бедидери дээш демиселе күчүлүг күш болуп турар.

Массаларның чогаадыкчы инициативазы болза, социалистиг экономиканың өзүлдези дээш, күш-ажылдың бүдүргүчүлүгүн бедидери дээш демиселе күчүлүг күш болуп турар.

Коммунистиг партия массалар-биле болшылыг харылзааларын улам-на калбартып, быжыглавышаан, ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунунга ажылчы чоннарның улам-на идепкейлиг чоруун чедип ап турар. Ынчангаш, ажыл-агыйның база культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың методтарын улам-на болбаазыладыры, формализмни болгаш харылсаалга чок чорукту, «ниитизи-биле болгаш бүүнү-биле» дээр саазын кырында, боттуг эвес удуртулганың эргижээн ажык чок методтарын кам-хайырга чокка узуткаары негетиниң турар.

Удуртулганың өзүлдезиниң, коммунизм материалдыг бүдүргүлге базазын тургузарын ханырарынче бистиң партиявыстың бүгү күжениишкиннери, база оон политиказы үгланган туруп турар. Партия бодунуң бүгү ынчаңгейин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаарын боттандырарынче база Совет күргенiниң күчүшидалыг быжыглаарының айтырыгларынче бүрүн үлгидирген.

Коммунизм бистиң улузувуска — ырак эвес соругa. Коммунизминiң тиилелгези дээш демисежири — ол дээрге бүгү экономиканың үндезиннериниң үндезини — аар үлетпүрүү моон соңгаар улам-на дүрген хөжүдериниң, көдээ ажылагыйның шиитпирлиг көдүрүүшкүнүн хандырарының, материалдыг үнелиг чүүлдериң хөйнү бүдүрериниң болгаш чоннуң чаагай чоруун бедиериниң соруглаарын шиитпирлээри болур. Ол улуг болгаш чаагай соруглаарны боттандырарынга күчүлүг гидроэлектростанцидлар бистиң чүртүвүста тургустунуп, атомнуг энергияны тайбың ажыглаарының талазы-биле ажылар чорутунуп, чайгылыш чок техниктиг дешниге дээш, техниканы улам-на сайзырадыры болгаш эң дээре ажыглаары дээш, эчизинде барын коммунизминiң тиилелгезинге эң-не кол, эң-не чугула чүүл болур

Шын бижилгени чаӊгыс аай, турушту болдурары негетинип турар

Тываның национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы чечектелип, ылаӊгыя ооң бир чугула хевири болур тывазының литературлуг дылының фонетиктиг болгаш грамматиктиг тургузуглары, ооң словарьлыг составы сайзырап турар.

Сөөлгү чылдарда 1—4 болгаш 5—7 класстарның грамматикалары, литература талазы-биле номчулга номнары, ниити эртемнерниң өөредилге номнары болгаш словарьлар (орфографтыг словарь, орус-тыва болгаш тыва-орус словарьлар) оон-даа өске янзы-бүрү дыка хөй номнар парлаттынган. Ол болза культура фронтузунда биеттиң улуг чедиишкиннеривис-тир.

Чоокта чаа школаларга өөреникчи чораан оолдар, кыстар тыва дылдың тускай башкылары болгаш ооң тускай эртемчээн кадрлары болуп, тыва дылды улам ынай сайзырадырының эртем ажылдарын чорудуп турарлар, чижээлээрге, Ш. Сат, А. Балзан, К. Оргу, Ю. Аранчын, С. Сюрюн-оол, В. Очур, Ю. Бюнзегеш, М. Бегзин-Лопсан, Л. Чадамба, А. Белек-Баир, Е. Эргил-оол, Д. Сангы-Бадра, Б. Чюдюк болгаш оон-даа өскелер.

Улуг чедиишкиннерни чедип алган тудум-на, оон уламы-биле чаа-чаа негелделер тыптып кээр. Сөөлгү үеде шын бижилгениң дугайында айтырыг тыва дылдың база бир чугула айтырыы кылдыр тургустунуп, ону улам ынай экижидери, ол айтырыгны дарый шиитпирлээри негетинип турар. Оон ужурундан тываның литературлуг дыл-бижииниң грамматиктиг сайзыралы ооң шын бижилгезин чаӊгыс аай, турушту болдурарын негеп турар. Ындыг болза-даа шын бижилге (орфографтыг дүрүмнер) чаӊгыс аай эвес болуп турар.

1951 чылдың сентябрьда Облкүүскомнуң бадылааны Тыва орфографияны болгаш аңаа үндезилеттинип тургустунган 1952 чылдың орфографтыг словарын солун-парлалганың болгаш дыл-бижиктиң чамдык ажылдакчылары безин барымдаалавас турганнар. Оон ужурундан өөреникчилер болгаш дыл башкылары бергедеп, кайызын-даа: өөредилге номнарын-даа, словарьны-даа, солуннарны-даа — барымдаалаар аайын тыпастап турганнар. Ындыг болза-даа кижи бүрүзүнүң янзы-бүрү саналдарынга чөпшээреп, аңаа бүдүлбайн, балылап каан ужук дүрүмүн эдерери чугула турган.

Тыва дылдың чамдык айтырыгларының дугайында, ылаӊгыя шын бижилге дугайында, чаӊгыс аай эвес айтырыгларны сүмележип көөрү-биле «Шынның» арыннарынга оон редакциязындан дыл ажылдакчыларының болгаш дыл башкыларының саналдарын ап, оларны парлап үндүргени кончуг чүүлдүг. Бо айтырыгларны, моон мурнунда ышкаш, дүвү-далаш-биле, «балылаашкын-биле» чорудa бербейн, бүгү талазы-биле сүмележип, быжырымчалыг кылыры чугула.

* * *

«Шынның» арыннарында тыва дыл дугайында чүүлдер бижээн эштер колдуунда нарын сөстерниң шын бижилгезинге холбашкан айтырыгларны болгаш моон соңгаар оларны канчаар бижир дугайында саналдарны киирген.

Нарын сөстерниң шын бижилгезиниң дүрүмү тыва бижиктиң тургустунуп келгенинден эгелээш, 1950 чылга чедир барык-ла өскерилге, чаартылга чок, бир шиинде туруп турган. Өскээр чугаалаарга, бүгү нарын сөстерни дефис демдек-биле тулуштур бижип турган. Ындыг турбуже ол чылдан эгелээш, ужук дүрүмүнде чамдык дүрүмнерни, ылаӊгыя нарын сөстерни шын бижиирин бир янзы көөр, чамдык нарын сөстерни, чижээлээрге, дириг амытаннарның болгаш үнүш аймааның ниити аттарын дефис чокка тулуш бижиир дээн чергелиг саналдар тыптып, айтырыглар тургустунуп турар апарган. Ынчаарга ындыг саналдарны эчизинге чедир өөренмейн, үзе шиитпирлеп албайн турган-ла, чамдык дыл ажылдакчылары, дыл башкылары болгаш солун-парлалга ажылдакчылары боттарының практика кырынга, делгеренгейн-биле эвес-даа болза, хереглеп чорудa бергенивис кончуг четпес. Ынчангаш чоорту ол саналдар ужук дүрүмүнге чаягаар дүрүмчүтүне берген.

Шын бижилгениң дүрүмү үш кол принциптиг болур: фонетик принцип, морфолог принцип болгаш чаӊчыл принцип. Кандыг-даа дылдың шын бижилгезиниң дүрүмү колдуунда фонетик принципке үндезилеттинер. Тыва дылдың шын бижилгезиниң дүрүмү база-ла ындыг. Ынчаарга нарын сөстерниң шын бижилгезинге фонетик принципти кандыг хамаарылгалыгыл?

Мен бодаарымга, тыва дылдың нарын сөстериниң хөй нуруузу фонетик принципке, чугааның утказыг үн аялгазынга үндезилеттинип тургустунган турар. Чижээлээрге, **инекмараа** (инек-караа), **караторга** (кара-торга), **хекдаван** (хек-даван), **Кара-Тал** (чер ады), **чунар-бажың** чергелиг нарын сөстерниң баштайгы дазылдары ийиги дазылдарга кандыг-даа доктаашкын чок, кончуг шапкын, бүдүн сөс ышкаш, тулуш адатынар. Ындыг болза-даа чамдык нарын сөстер, чижээлээрге, **ак-кек, угаан-бодал, күш-ажыл, ыңай-бээр, аяк-сава, Чыраа-Бажы** (чер ады) чергелиг нарын сөстер ийи башка сөс аялгалыг адатынар.

Нарын сөстерниң тургустунар аргаларын болгаш адатынар аялгаларын А. А. Пальмбахтың редакторлааны тыва дылдың грамматиказының бирги кезээниң ийиги үндүргениңде болгаш база шын бижилге дугайында «Шын» солунга эштерниң бижээн чүүлдеринде-даа айыткан.

Нарын сөстерниң шын бижилгезиниң дүрүмүнде чамдык бергедээшкиннерниң үндезиннери чүдел? Мен бодаарымга, бир чүүлүнде, нарын сөстерни шаандан бээр дефистеп бижип чаӊчыккан чаӊчылывыста; ийиде, тулуштур бижиир апаргзнывые чамдык нарын сөстерде ажык үннерниң сингармонизм талазы-биле дүрүмүнүң болгаш ажык эвес үннерниң эптежип аяннажырының үрелип турарында; үште, бир дөмей аттыг чүвелерниң ниити адын тулуш бижээш, а хуу адын дефистеп бижииринде, чижээ, **наратал** (ниити ат), **Кара-Тал** (хуу ат). Мындыг чылдагааннар каттышкаш, өөреникчилерге бергедеп турар.

Чамдык нарын сөстерни тулуштур бижири-биле холбаштыр, ажык үннерниң сингармонизми, ажык эвес үннерниң эптежип аяннажыр аайы үрелип турар деп, эштерниң бижип турары чөп-түр. Бо дүрүмнерни сагыыр дээш, тыва дылдың ужуунуң баштайгы дүрүмүнге **бижиивишаан, кербүшаан, Кызылче, Монголбии, Сереммаа, Севилбаа** чергелиг сөстерни дефистеп, **биживи-шаан, кербү-шаан, Кызылче Монгол-бии, Серен-маа, Севил-баа** деп бижиир турдувус. Мындыг сөстер дугайында чүге айтырыг салдынмайн турарыл? Чүге дээрге чамдык сөстерге өөренип чанчыга берген, а чамдыызынга чаӊчыкпазынындан болуп турар. Ынчалзажок, эчис ындын бодаар болза, нарын сөстерни (ниити болгаш хуу-даа нарын аттар ылгал чокка) дефистеп-даа, дефис чокка тулуштур-даа бижизе, алыс оруу дөмей-ле, баштайгы удаада берге болза-даа, чоорту чаӊчыга берип болур.

Нарын сөстерниң шын бижилгезинде чамдык берге айтырыгларны чиигедир болгаш бир янзы көөр дугайында үнүп турар саналдар кончуг шын. Маӊаа холбаштыр сүмележип көөрү-биле, адаанда саналдарны киирикееп турар мен.

1. Дириг амытаннарның ниити азы шола аттарын болгаш үнүш аймааның ниити азы хуу аттарын, өске нарын сөстер-биле бир дөмей, дефис демдектиң дузазы-биле тулуштуруп бижиир дээн саналга каттыжып турар мен. Ол хамаан чок, **өөрени бээр-ле-дир** чергелиг сөстерни, **өөренивээрлеедир** кылдыр тулуш бижиир деп бир кезекте ындыг саналдар база турган. Бир эвес ынчаар бижиир кылдыр дүрүмчүтүнген турган болза, мырынай бергедээр турган-дыр.

2. Орус дылда тулуштур бижип турар **үшбулуң, дөртбулуң, кызылгвардейжи, кызылшеригжи** чергелиг нарын сөстерни тыва дылга тулуштур биживейн, дефистеп бижиири чөп болур. (**Үш-булуң, дөрт-булуң, кызыл-гвардейжи, кызыл-шеригжи**). Ынчаарга **чунар бажың, демир орук, демир хүүрек, хөмүр даш, дыштаныр бажың, ойнагр кыс, ажыл чорудулга, тура халыышкын, кызыл булуң, кызыл ог, кызыл бут, кызыл даван** чергелиг нарын сөстерни аңгы биживейн, моон мурнунда бижип турганын ёзугаар, база-ла дефистеп бижиир деп саналдыг мен. Орус дылга **демир орук, хөмүр даш, демир хүүрек** чергелиг сөстерни аңгы бижиир болза-даа, тыва дылга утка-даа, аялга-даа, чаӊчыл-даа талазы-биле нарын сөстер болу берген.

3. Чамдык эштер **бөгүн, бертен** деп сөстерни тулуш бижииринге эпчоксунуп, ам-даа чигзинип турар. Ында чигзинер хире чүве черле чок. **Бөгүн** деп сөс домак иштинге чүвениң кылдынывының шынар байдалын илереткен наречие болуп чорууp болгаш хүнүң бир хүнде бүгү үезин, азы дургузуун илереткен сөс-түр. **Бо хүн** дээрге, **бөгүн** деп наречие эвес, а айтылганың ат орну капсырышкан чүве алы-дыр. Бөгүн деп наречие кажан? деп айтырыгга харыылаар, а **бо хүн** дээрге **кайы хүн?** деп айтырыгга харыылаар. Бертен деп сөс-биле **бо эртен** деп сөс база-ла ындыг.

* * *

Тыва дылда чуруут кыска адатынар ажык үннер-биле (**сан, дүн, кер, сарыг**) шуут узадыр адатынар ажык үннерден (**саан, дүүн, көөр, саарыг**) аңгыда, кыска-даа эвес, узун-даа эвес, ара безерек адатынар, ындыг-даа болза кожумак немешкенде, арай кыска адатынар ажык үннерлиг сөстер бар (**аът, оът, эът, кэът, дуьш, каьдык, буьдук, куш, мыш, чурт, берт, ирт, баш** оон-даа өске). Бо чергелиг сөстер өөредилге номнарында, словарьларда болгаш солуннарда база-ла чаӊгыс аай эвес бижиттинип турар. Ынчангаш дөмейлежир ажеш сөстери чок **чурт, мыш, берт, дорт, куш, ирт, курт** чергелиг сөстерни ъ, ь демдектер чокка чаӊгыс ажык үжүктер-биле бижиир дугайында кандыг-даа маргылдаа турбас дээрн билдингир. Ынчаарга дөмейлежи бээр ажеш сөстерни бир янзы кылдыр көөрү чугула.

Боостаа-биле адатынар ажык үннерлиг сөстер тыва дылда кончуг хөй. Ынча хөй сөстерниң иштинден өөредилге номнарында болгаш орфографияда чүгле тос хире сөске ъ, ь демдектерни хереглеп турар болгай бие, а оон өскелеринге туралааза—хереглээр, туралаваза—херегтевее. Ынчангаш бо сөстерниң шын бижилгезин база-ла чиигедир болгаш чазыг кылбас дээр болза:

ъ, ь демдектерни чүгле тос хире сөске хереглээр деп кызыгаарлавайн, харын дөмейлежи бээр ажеш сөстерлиг бүгү сөс бүрүзүнге хереглеп бижиир кылдыр чурумчутса, база бир-тээ-дир. Чижээ, **кадык-каьдык, бугук-буьдук, кеш-кеьш, чагы-чаьгы, кызар-кыьзар, чедер-чеьдер, кадар-каьдар, чаш-чаьш, часкы-чаьскы** оон-даа өске.

* * *

Дүлей үннерниң үжүктерин (п, т, с, ш, к) сөстүң дазылының иштинге, ылаӊгыя кожумактарлыг дөстерге бижип турарывыс база-ла чаӊгыс аай эвес, кым канчаар бодай-дыр, ынчаар бижип турар. Бо айтырыгны сүмележип көөрү-биле, эш Саттың тургусканы кончуг шын.

1. **Адатынар, бижитинер, чогаатынар** чергелиг сөстерниң кожумактарынга т-ни немеп, **адаттынар, бижиттинер, чогааттынар** кылдыр бижиир деп, эш Саттың саналынга каттыжып турар мен. Ындыг сөстерге т-ни немеп бижиириниң үндезиннери черле бар-дыр. Утказын эки билбейн барганым чадавас, эш Сат солунга бижээн чүүлүнге **амым, апаар, эки, катап, амытан** чергелиг дазыл (дөс) сөстерниң иштинге дүлей үжүктерни дапкырлап бижиир деп турар-дыр. Мен бодаарымга, сөстүң дазылының иштинге дүлей үннер дапкыр адатынар болза-даа, оларны дапкырлап бижээн хереэ черле чок. Ынчаарга **алгаш баар** деп утканы илереткен **аппаар** деп сөстү ийи п-биле дапкырлап бижиири шын, ынчаар бижип турар-даа бие. А бир эвес **болу бээр** деп утканы илереткен **апаар** деп сөстү ийи п-биле бижиир дээр болза, ол шын эвес.

2. **х, ф, ц, щ** деп дүлей үннер-биле төнер сөстерге ажык үн-биле эгелээн хамаарылга кожумаа немежирге, ук дүлей үннер ыыткыр адатынар турбуже, чүге дүлей үжүктерни бижип турарыл? Чүге дээрге өөреникчилер ол сөстерни бижиирде, чазыг кылбазын дээни ол. Ындыг-даа болза чугааның фонетиктиг тургузуун ёзугаар барымдаалаар болза, ыткыр үжүктер-биле бижиири чөп, моон соңгаар ыыткыр үжүктер-биле бижиир кылдыр дүрүмчүдери чугула. Маӊаа холбаштыр, эш Чюдюк **б**-биле төнер **клуб, штаб** чергелиг сөстерге ажык үн-биле эгелээн кожумак немежирге, **б**-ни **в**-биле солуп бижиир деп турар-дыр. Мен бодаарымга, ыткыр үжүкту база ыткыр үжүк-биле солуп бижээн хереэ чок, чүге дээрге ийи ажык үн аразынга **б** деп үн дөмей-ле **в** кылдыр адатынар.

* * *

Тыва орфографияда болгаш өөредилге номнарында **ам, ан-аан, дан-даан, де-дээ, дар** чергелиг нарын эвес артынчы сөстерни дефис чок аңгы бижиир, а нарын артынчы сөстерни дефистеп бижиир дээн болгай. Эш Сат нарын артынчы сөстерни (чижээ, **кайын-ам, харын-аан, ийе-даан, ирги-аан**) дефис чок аңгы бижиир деп саналды киирген. Мен бодаарымга, нарын артынчы сөстерни ол ёзугаар дефистеп бижиири чугула.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Ниитиниӊ мал ажылын хөгжүдеринче угланган бүгү хемчеглерни алыр

Малдыӊ уксаазын сайзырадыр дээш

Өвүр районнуң «Торгалыг» кодээ ажыл-агыйы артели бүгү орулгазының 86 хуузун мал ажылындан ап турар. Малдың уксаазы экижээнде ооң продуктулуу улам бедиириң барымдалааш, артель 1954 чылда Алтайның нарын дүктүг 15 кошкарларын болгаш сименталь уксаалыг 4 бугаларны садып алгаш, эдержилгени чорудкан.

Эдержилгениң баштайгы чылында 627 баш хайнак хураганнарны, 42 баш хайнак бызааларны ап, оларны менди доруктуруп алган. Артель баштаар черинден ол хайнактарның ажаалга-хайгааралын экижидеринче онза кичээнгей салдынган.

1955 чылда ол хайнак хураганнардан түс черниң улуг хойларының деңнелинден ыракта ажыг дүктү кыргып алган. Ол-ла чылдың күзүнүнде тускай дерип тургускан 1 пунктуга түс черниң 1500 баш кара баштыг ак хойларын, 500 баш кара хойларын тарып боозаткан. Ол ышкаш 800 баш шокар хойларны түс черниң эки шынарлыг кошкарлары-биле эдериштирген. Белир чазын артель 2000 хире хайнак хураганнарны алган турар сорулганы салган.

Эки уксааның эдержилгезин чорудкан 6 кодан ак, 2 кодан кара хойларны бөлүктер аайы-биле дуржулгалыг малчыннарга кадарткан. Малчыннар ук хойларның ажаалгазын онза хайгаарап турар. Төрээн хойларга болгаш чаш хураганнарга сиген болгаш өске-даа чемнер белеткетинген база чаш хураганнар турар чылыг кажаалар кыштаг бүрүзүнде хандыртынган.

Д. МАКАЛ-ООЛ.

—□—

Мурнакчы малчыннар

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң чылгычызы эш Сагаан-оол 1946 чылда 30 баш чылгы хүлээп алгаш ам 285 баш чедир өстүрген. Ол үениң иштинде колхозка 85 ажыл аъттарын өстүрүп берген. Эш Сагаан-оол эрткен чылын 75 беден 74 кулун алган болгаш 1500 күш-хүнү ажылдаан. Чылгычы күш-хүнүнге 6 тонна тараа, 7500 рубль алган.

Эш Сагаан-оол мал ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алгаш, «Шылгарангай күш-ажыл дээш» деп медаль-биле, облкүүскомнуң болгаш партия обкомунуң хүндүлел бижик-биле шаңналып, база колхоз баштаар черинден каш удаа өртектиг шаңналдарны алган.

Ам ооң чылгызы ортумактан өрү кыштыг болуп турар. Эш Сагаан-оол чылгызын кыштан хүр ажырар дээш, бүгү хемчеглерни ап, дүнеки болгаш хүндүскү кадалын таарыштырып, бо чылын кулуннаар белерниң кулуннарын чидириг чокка камгалап алыр деп бедик хүлээлге алган.

Колхозтуң хойжузу эш Баларчы эрткен чылын 330 хойнуң хураганнарын камгалап алган. Эрткен чылын малдың кышкы кажааларының септелгезин эрте кылгаш, 80 центнер сигенни кезип белеткеп алган. Хойжу 1955 чылда 1400 күш-хүнүн ажылдааш, күш-хүнүнге 5600 килограмм тараа, 7000 рубль алган.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирин ажыдыралга боттандырар сорулга-биле эш Баларчы бо чылын төрүүр 385 хойдан 385 хураганнарны менди камгалап алыр дээш хүлээлге алган ажылдап турар.

Б. ТЕМИР-ООЛ.

—□—

Немелде төлевир

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» кодээ ажыл-агыйы артелиниң баштаар чери малдың баш санын өстүрер, продуктузуун бедидер дээш чүткүлдүг ажылдаан малчыннарга күш-хүнүнүң немелде төлевирин тывысаан.

270 хойдан 279 хураганны камгалап, доруктуруп алган кадарчы коммунист эш Саӊгысмаага 4 хураган тывыскан. 24 инектиң 24 бызаазын менди өстүрген кадарчы эш Сотнамга 1 бызаа, 100 белерниң кулуннарын чидириг чокка алган чылгычы эш Сенденмаага 1 кулун берген. Ол ышкаш эштер Севил-оол, Чүлдүм, Сапык, Бегзи, мал фермаларының бригадирлери эштер Мөңге биле Мөгүн оларга бир-бир хаваннар, саанчы эш Барынмаага 132 литр сүт тывыскан

М. ОЧУР.

—□—

Сагыш салыышкын

Таңды районнуң Жданов аттыг колхозунуң баштаар чери малчыннарның культурлуг амыдыралын экижидеринче кол кичээнгейни салып турар.

Колхозтуң малчыннары одар-белчириниң аайы-биле аңгы-аңгы черлерде хөй санныг малдарны малдап турар. Малчыннар эки шынарлыг чуртталга бажыңнарлары-биле хандыртынган, кыштагларда чунар бажыңнар, кызыл булуңнар ажылдап турар болгаш көжер кинолар доктаамал барып, малчыннарга солун киноларны көргүзүп турар. Малчыннарның бажыңнарында «Төрээн чурт» деп радиоприемниктер тургустунган, сөөлгү медээлерни дыңнап турар болгаш кодээ ажыл-агыйының чедиишкиннериниң дугайында беседаларны, номчулгаларны агитаторлар үргүлчү чорудуп турар.

[illegible]

Мал ажылынче кичээнгей салыр

СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннары сөөлгү ийи чылдарда ныыстыг бода малдың баш санын 12 хуу, шээр малды — 28 хуу өстүрерин чедип алган. Колхозтарның сүт-бараан фермалары 1954 чылга дөмейлээрге эрткен чылын инек бүрүзүнден 117 литр хөй сүттү саап алган. Ажаалдаы болгаш чемгерилдени экижиткениинден «Большевик» болгаш өске-даа чамдык колхозтарның саанчылары аңгы сезонуң баштайгы кышкы айларында безин хөй сүттү саап ап турарлар. Дүк кыргылдазының талазы-биле чамдык чедиишкиннер база бар.

Районнуң девискээри одар, өске-даа талазы-биле мал өстүреринге таарымчалыг чер. Бир эвес партия, совет, кодээ ажыл-агыйы органнары мал ажылын чогуур деңнелге эки удурткан болза, Барыын-Хемчик мал ажылының талазы-биле областың мурнакчы районнарының бирээзи болуп шылаар турган. Эрткен чылын районнуң колхозтары мал өстүрериниң планын күүсетпээн, мал ажылындан алыр продукт көргүзүглерни дыка чазыг болган.

Районнуң колхозтары мал кыштаглаашкынынга белеткелди багай организастаан. Мал чемин белеткээриниң планын район ниитизи-биле чүгле 59 хуу күүсеткен, ооң чылдагааны чамдык удуртукчулар «сиген үнмээни-биле», деп тайылбырлаарын оралдажып турганы шын эвес. Ол хирезинде комбайн-биле ажаатынган тарааның хамык саваңы ол-ла шөлдеринде хевээр, харда бастырган. Мал кажааларын тударының планы база күүсеттинмээн, бар кажааларның септелгези четче кылдынмаан.

Районнуң мал ажылында ол бүгү четпестерниң кол чылдагааны удуртулганың кошкаанда. Партийжи-организастыг, политиктиг кижизидилге ажылын ажыл-агый сорулгаларындан чардыктырып болбас. Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылып боттандырар болгай, бо талазы-биле оларның политиктиг билиин бедидер, ажылга харыысалгазын дыңзыдар херек. Мал ажылынга мергежилдиг колхозчуларны быжыглаар, мурнакчыларның дуржулгазын калбартыр, эртемниң чедиишкиннериниң пропагандалаар чорук партия, совет, кодээ ажыл-агыйы органнарының мурнунда соңгаарлаттынмас чугула сорулга болур.

Колхозтарның баштаар черлери, ында парторганизациялар болгаш кодээ Советтер ниитиниң мал ажылын дыка четпес удуртуп турар. Моон уламындан январь 10-га чедир сөөлгү үш айларның дургузунда районнуң колхозтарындан 290 баш мал өлүп хораан, а янзы бүгү хевирлер-биле чарыгдатынган мал 815 баш четкен. Кыска үениң иштинде безин ниитиниң малындан муң ажыг баш хораан чорукту аңаа бир айтырыг кылдыр көрүп болбас. Бо талазы-биле «Совет Тываның беш чылы», «Кызыл тараачын», «Ленин оруу» колхозтарның удуртукчулары дыка четпес ажылдап турар.

Ворошилов аттыг колхоз мал чемин белеткээр планны чүгле 33 хуу күүсеткен, аңгы үеде кыштагларда сиген чок, фермаларда 260 хире баш малга немелде чем бээри негетинип турар. «Комсомол 30 чылы» колхозта малдың даваннары таарыш. «Ленин оруу» колхозта күш болгаш хаван оолдары багай ажаалдадан өлүп турунда боттуг хемчег албайн келгени канчап-даа таарышпас.

Колхозтарда малдың кышкы кажааларының чедишпес, бар мал чемнерин шын чарыгдаарының графиги, оларны чөп ажыглаарының чуруму тургустунмаан. Бо талазы-биле колхозтарда зооветеринария ажылдакчылары дузалаар ужурлуг турган. Ол ышкаш мал ажылының продуктуларының талазы-биле учёт болгаш отчет чамдык колхозтарда амдыгаа чедир саңдаргай байдалда. Шак ындыг чорукту база малга немелде чем бербейн, ажаалданы багай организастап турарындан Ворошилов аттыг база «Комсомол 30 чылы» колхозтар эрткен чылын инектен чегенчиг эвээш сүттү саап алган. Инекти бызаазынга эдирип саарының хожудангай аргазын ол колхозтар хереглевишаан турары четпес.

Кызыл-Мажалыктың машина-трактор станциязы колхозтарны чүгле багай удуртуп турар эвес, харын ажылдап баар чамдык көрээлиг хүлээлгелерин безин күүсетпейн турар. МТС-тиң кол зоотехниги эш Трусов, мал эмчизи эш Гондин олар колхозтарда малдың кандыг байдалда турарын билбес, СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынга дыка четпес ажылдап турарлар. Ажылдың шак ындыг канцелярлыг стилинден чайлаары чугула. Ниитиниң мал ажылының партияның район комитеди болгаш райкүүском моон соңгаар боттуг удуртуру негетинип турар.

О. МААДЫР.

Сүт-бараан фермазы механизастатынган

Балгазынның машина-трактор станциязы «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агыйы артелиниң Балдайда сүт-бараан фермазын механизастаарын дооскан. Аңгы үеде районда кара-чаӊгыс механизастатынган ферма ол болуп турар. Механизация колхозчуларның күш-ажылын чиигедип, чаӊгыс аай хевирлиг кажаазарже мал чемнерин аскылыг оруктар-биле киир сөөртүп; кажаа иштинде бокту болгаш өдектиг дедир үндүр сөөртүп турар. Инектерге ижер сугну тускай суг дамчыдар хоолайлар-биле киирген. Инек бүрүзүнүң чанында оңгар тавактарда суг белен турар.

Фермада саванны чымчадыр хайындырар, дооргаар, тарааны хоюдур дээрбедээр механизмнер ажылдап турар. Бүкүруза сывындан кылган 400 ажыг тонна силосту кажаалан 20 мерт черде шыгжаан. Мал чемгерер сигенин болгаш концентраттыг чемнерни фермада четчир кылдыр белеткээн. Инектерни келир чайын электри кужу-биле саарын чедип алыр сорулга ферманың мурнунда салдынган болгаш машина-трактор станциязы ук ажылче эгелеп кирипкен.

Ферманың чаӊгыс аай хевирлиг кажаазында 71 инектер турар үзүктерни кылгаш, инек бүрүзүнүң дужунда саанчының фамилиязын бижээн. Ол кажааның иштн үргүлчү чылыг, арыг-шевер.

Оон бир ужунда өрээлде сүт тыртар машиналарны тургускаш, үе-саржаг кылыр черни белеткээн. Ында кызыл булуңну дерип тургускан. Ол кызыл булуңда ферманың хана солунун үндүрүп турар болгаш көргүзүг самбыразын делгеп турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Колхозтуӊ мал эмчизи

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң мал эмчизи эш Васильев аңаа сес чыл ажылдаан, ниитиниң мал ажылын хөгжүдер дээш, малдың янзы-бүрү аарыгларын болдурбас дээш баш бурунгаар боттуг хемчеглерни ап келген. Ол малчыннарда турар малдарның байдалын эки билир болгаш аараан малдарны экирти эмнээриниң хемчеглерин кызымаккай чорудуп турар.

Эш Васильев тыва дылды чугаалап билир кылдыр өөренип алган. СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, колхозтуң перспективтиг планын, малчыннарның мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарын, зооветеринария хемчеглерин оларга таныштырып, малчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаарынга киржип турар.

Сүт-бараан, хаван, куш фермаларының ажылының хүн чурумун бижээш аскан. Мал эмчизи ферма бүрүзүнде демдеглел журналын тургускан. Эш Васильев мал ажаалдазының янзы-бүрү аргаларын ажыглаар дугайында колхоз баштаар черинге тодаргай саналдарын киирип, практиктиг ажылдарны чорудуп турар.

А. СУНДУЙ.

Колхозта мал кыштагладыышкыны

Мыйыстыг бода малдың, оон иштинде саар инектерниң, шээр малдың болгаш хаванның баш санын өстүрериниң планын 1955 чылда колхоз күүсеткен. Ийиги сүт-бараан фермазының инек кадарчызы эш Ендан 114 саар инектерни эрткен чылын эки одарладып семирткен. Ол инектерниң бүгү бызаалары шуптузу менди. Артель хой бүрүзүнден 1600 грамм дүктү кыргып алыр турган, 1700 граммны кыргаан. Хойжу эш Чанмыр бөлүнүн ажаап турар хойларының бирээзинден 2 килограмм ажыг дүктү ап, эрткен чылын төрээн 263 хоюндан 285 хураганны менди алган. Аңгы үеде хойларының кышкы ажаалгазын ол экижидип турар.

Колхоз бүгү малын чылыг кажааларлыг 22 кезек черлерде кыштаглаткан, ооң иштинде 3 кезек черде сүт-бараан фермалары бар. Фермалар ажылдакчылары инектерни силос болгаш өске-даа немелде чемнер-биле чемгерип турар. Мал гайнзастатынган, аңгы үеде малдың ниити туруш байдалы эки.

Кодээ ажыл-агый артели малдың продуктулуун бедидериниң хемчеглерин четпес чорудуп келгенин айтыр херек. Ынчангаш дүк кыргылдазының болгаш сүт саалдазының деңнели дыка кудуу. Колхоз эрткен чылын инек бүрүзүнден 520 литр сүттү саап алыр турган, чүгле 499 литрни салган.

Колхозтуң малчыннарының чөвүлел хуралы ниитиниң мал ажылында четпестерни дарый чайладыр, малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер талазы-биле малчыннарның мурнунга чаа, тодаргай сорулгаларны салган. Оон-биле холбаштыр малчыннар социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Хамык ужур болза, хүлээлгелерни күүседири дээш демиселжиринде болур.

В. ТОГЛАКПАН.
К. СЕРЕНОТ.

Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг [illegible]

Септелгеже сагыш салыр

Кызыл районнуң Кара-Хаак кодээ Советинде Черби клубу колхозчуларның болгаш кодээ интеллигенцияның негелделерин хандырбайн турар. Клубтуң септелгезин чорудуп, ооң ажылын экижидер дугайында кодээ Совет организастыг хемчеглер албайн турар.

Эрткен чылын клубтуң септелгезинге хөй акша-хөреңги үндүрген болза-даа түңнел чок болган. Чижээ чаа кылган печкалар үрелген, от салдынмас, соңгалары шилдеттинмээн, одаар ыяш четче белеткеттинмээн. Оон аңгыда эргежок чугула эт-херекселдер чок.

Клубтуң организас- ажыл-агыйының багайындан кино, концерт, лекция, илеткел, массалыг кежээ хаая болуп турар.

Кодээ Советтиң ажылчы чонунга оон көргүзери-биле область болгаш районнар төптеринден ойнакчылар кээп турар. Чоокта чаа областың национал театрының артистери база Кызыл районнуң культура бажыңының бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмүнүң ойнакчылары оон көргүскеш, клубтуң соогундан олар чамдык көргүзүглерин күүсетпээннер.

М. ЧЫДЫҢ.

Агро-зоотехниктиг өөредилге

Чаа-Хөл районнуң колхозтарында агротехниктиг болгаш зоотехниктиг бөлгүмнерде эвээш эвес колхозчулар хаара туттунган. Молотов аттыг болгаш Сталин аттыг колхозтарда ол бөлгүмнерниң кичээлдери үзүктелбейн эртип турар. Ол колхозтарда кодээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери Даваа-Самбуу, Тольский, Комбу болгаш МТС-тиң кол зоотехниги эш Шукина олар [illegible] кичээлдерни шынарлыг эрттирип турарлар.

«Тиилелге» колхозта зоотехник эш Кызыл-оол зоотехниктиг бөлгүмнүң кичээлдерин организастыг эрттирип турар. Ынчалза-даа ында агроном эш Сазановтуң сагыш салбаанындан бөгүнге чедир агротехниктиг өөредилге чаӊгыс-даа катап болбаан. Бо дугайында колхоз баштаар [illegible] кандыг-даа хемчег албааны кончуг четпес. Ленин аттыг колхозта агротехниктиг өөредилгениң шынары кудуу. Кичээлдер ёзу барымдаалап эртип турар.

Колхозтарда агро-зоотехниктиг өөредилгениң шынарын бедидер дугайында МТС-тиң тускай эртемниглериниң талазындан хүн-бүрүнүң практиктиг дузаламчызын көргүзери чугула.

[illegible]

Кыдат Улус Республиканың Күрүнениң Дээди Чөвүлел хуралы

Дарга Мао-Цзэ-дуннуң чугаазы

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат парлалганың дыңнадып турары болза, 1956—1967 чылдарда чурттуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдериниң программазының Кыдаттың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң киирип келген төлевилелин чугаалажыры-биле Кыдат Улус Республиканың даргазы Мао Цзэ-дун январь 25-те Күрүнениң Дээди Чөвүлел хуралын чыылдырган. Чөвүлел хуралга Мао Цзэ-дун чүве чугаалаан. Ооң чугаалааны болза:

Бо үеде бистиң чуртувус социалистиг улуг революцияның көдүрлүүшкүнүнүң үезинде туруп турар. Кыдат Улус Республиканың тургустунганы кыдат революцияның буржуаз-демократтыг чададан социалистиг чадаже шилчээни-биле демдеглеттинген, өске-биле чугаалаарга капитализмден социализмче шилчилгениң үезинче кирген. Кыдат Улус Республиканың үндезилеттингениниң соонда эрткен алды чылдың баштайгы үш чылының дургузунда бистиң ажылывыс болза, көлдүүнда улус ажыл-агыйын катап тургузары болгаш ээлээн хөй социал чаартылгаларны, көлдүүнда революцияның мурнуку үе-чадазында доозулбаан чер реформазын чорудары болуп турган. Эрткен чылдың чайынындан эгелээш социалистиг чаартылгалар, тодаргайлаарга социалистиг революция канчаар-даа аажок улуг хемчээлдии-биле калбарган, социалистиг революция бүгү чурттуң хемчээли-биле ам барык-ла үш чыл болгаш доозулган турар апаар.

Социалистиг революцияның сорулгазы болза, бүдүрүкчү күштерни хостаарында болур деп дарга Мао Цзэ-дун чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйда болгаш үс-тывыш үлетпүрүнде хуу өнчүнү социалистиг коллективтиг өнчү-биле солууру болгаш үлетпүрде база садыгда хуу-капиталистиг өнчүнү социалистиг өнчү-биле солууру бүдүрүкчү күштерни ээлээн хостаарынга чайлаш чок чедирер. Бо болза, бодунуң ээлчээнде үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң күчүлүг хөгжүлдезиниң социал үндезиннерин тургузар. Социалистиг революцияны чорударда бистиң ажыглап турар аргаларывыс болза тайбың аргалар болур деп дарга Мао Цзэ-дун уламчылаан. Партияда-даа болгаш оон даштында-даа хөй-хөй кижилер мурнунда бо аргаларга дадагалзаашкынын илередип турган. Ындыг болза-даа эрткен чылдың чайынындан эгелээш көдээге кооперастаашкын шимчээшкининде кирген көдүрлүүшкүн, хоорайларның социалистиг чаартылгаларында каш ай мурнунда эгелээн көдүрлүүшкүн көлдүүнда оларның дадагалзаашкынын чайлаткан. Тайбың аргаларны, тодаргайлаарга бүзүредир, кижизидер аргаларны бистиң чуртувустуң байдалынга херглеп чорудары хуу өнчүнү социалистиг коллективтиг өнчү-биле чүгле солуп болур эвес, харын капиталистиг өнчүнү социалистиг өнчү-биле солуп болур. Эрткен каш айларның иштинде социалистиг чаартылгаларның темпилери манап турганывыстан дыка ашкан. Эрткен үеде чамдык-бир кижилер социализмниң кызыгаарынче эрттип кирери берге болур деп коргуп турган. Ынчаарга ам бо кызыгаарны эртери черле чиик болуру илден.

Бо үеде, бистиң чуртувуста политиктиг байдалда үндезин өскерилгелер болган деп дарга Мао Цзэ-дун чугаалаан. Эрткен чылдың чайынынга чедир көдээ ажыл-агыйда бар болуп турган хөй санныг бергедээшкиннер ам көлдүүнда ажып эрттинген; мурнунда болдунар аргажок деп санатынып турган хөй чүүлдер ам боттанып болур апарган. Бистиң бирги беш чыл планывысты хуусаа бетинде доллур болгаш ажыр күүседир аргалар бар. 1956—1967 чылдарда чурттуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдериниң программазының кол сорулгалары болза, социалистиг чаартылгаларның болгаш социалистиг тургузуушкуннуң херээнде көдүрлүүшкүнге үндезилээш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинде болгаш көдээниң ажылында перспективаны айтыры болур; олар чурттуң бүгү тараачыннарының болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының демиселиниң сорулгазынга база бараан болур хүлээлгелиг. Көдээ ажыл-агыйдан аңгыда, бүгү алырларда ажыл база-ла дүрген темпилер-биле бурунгаар шимчээр болгаш социалистиг революцияның көдүрлүүшкүнүнүң чаа байдалы-биле дүүшкен турар ужурлуг.

Бистиң улузувус перспективтиг планныг болур, экономикада, эртемде болгаш культурада бистиң чуртувустуң хожудаашкынын каш он чылдарның дургузунда ажып эртер дээш, делегейде мурнакчы деңнелди аргалыг-ла болза дүрген чедип алыр дээш күженишкиннерни салырын Мао Цзэ-дун түңнелинде чугаалаан. Ол бедик улуг сорулганы боттандырарынга кадрлар шиитпирлиг рольдуг болуп турар, бедик мергежилдиг эртем-техниктиг четчир санныг тускай эртемниглерлиг болурувус чугула; ол-ла үеде улусчу-демократтыг чаңгыс фронтуну быжыглаарын болгаш калбартырын үргүлчүлээр база улам күчүлүг бооп болур каттышкан күштерни каттыштырар ужурлуг бис. Бистиң улузувус бүгү чурттарның улустары-биле каттыжар болгаш бүгү делегейге тайбыңның камгалаар дээш база демисежир ужурлуг.

Дарга Мао Цзэ-дуннуң чугаазының соонда 1956—1967 чылдарда чурттуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң программазының төлевилелин тайылбырлавышаан, ККП ТК-ның көдээге ажыл талазы-биле килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Ляо Лу-янь чөвүлел хуралга чүве чугаалаан. Чөвүлел хуралга чугула айтырыглар талазы-биле база чүве чугаалааннар болза: Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай—планнаашкын, дээди эртемниг интеллигенция кадрлар белеткелиниң айтырыгларының талазы-биле; премьериниң оралакчызы Чэнь Юнь—хуу үлетпүрнүң болгаш садыгның база көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң социалистиг чаартылгаларының айтырыгларының талазы-биле; премьериниң оралакчызы Ли Фу-чунь — бирги беш чыл планының күүселдезиниң болгаш улам ынайгы перспективтиг планнаашкын айтырыгларының талазы-биле.

Ооң соонда эртем, педагогика болгаш садыг-үлетпүр бөлүктериниң, демократтыг партияларның төлээлекчилери чөвүлел хуралга чүве чугаалаан. Олар шуптузу чурттуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң программазының төлевилелин изиг-биле деткээн. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң программазын идип үнүргени болза, канчаар-даа аажок чугула болгаш өйүнде болуп турар, ынчаарга ында тодаргайлатынган сорулгалар шыныг чорукка бүрүн тааржып турар болгаш күүселдиниң болур дээрзин чүве чугаалааннар боттарының чугааларында демдеглеп турган.

Ажылдың түс-түс айтырыгларының талазы-биле чүве чугаалааннар боттарының чугааларынга хөй санныг тодаргай саналдарны киирген. Ол программаны боттандырары чурттуң көдээ ажыл-агыйын мурнакчы ажыл-агый кылдыр хуулурар, чурттуң делгем көдээ ажыл-агый районнарының арның үндезини-биле өскертир, 500 миллион кыдат тараачыннарның чаагай чурттталгазын болгаш культурлуг деңнелин дыка бедидер, четчир санныг тараа болгаш чиг-эт-биле база ол ышкаш үлетпүрнү хөгжүдеринге иштики калбак рыночту хандырар дээрзин чүве чугаалааннар демдеглеп турган.

Бо программаны парлап үнүргени кыдат тараачыннарның идепкейин болгаш чогаадыкчы эгелээшкининиң бедидеринге улуг-биле идиишкинниг болуру, көдээге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш тудуушкунунуң көдүрлүүшкүнүнге идиг бээр салдарны көргүзери, а ол ышкаш социализм тургузуушкунунуң чедиишкиннерниг боттандырары болгаш социалистиг чаартылгаларны чорудары дээш демиселче чоннуң өске бүгү кезектерин улуг хемчээлдии-биле сорук киирери чигзиниг чок деп чүве чугаалааннар боттарының чугааларынга айтып турган. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң бо улуг программазын амыдыралга боттандырарынче боттарының бүгү күштерин бээр шиитпирлиин олар база илереткен.

Күрүнениң Дээди чөвүлел хуралын чыылдырарының мурнунда ККП ТБ 1956—1967 чылдарда көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң программазының төлевилелин калбаа-биле чугаалажып көөрүн чорутган. Кыдаттың Коммунистиг партиязының можуларда, хоорайларда, автономнуг районнарда комитеттериниң харысалгалыг ажылдакчылары болгаш чогуур организацияларның база албан черлериниң харысалгалыг ажылдакчылары чугаалажыышкынга киришкен.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң программазының төлевилелин бөлүк-бөлүктеп чугаалажыры-биле үлетпүр, көдээ ажыл-агый, медицина, кадык камгалалының болгаш хөй-ниити эртемнериниң талазы-биле Пекинде туруп турар тускай эртемниглерни, демократтыг партияларның болгаш хөй-ниити организацияларының харысалгалыг удуртукчуларын, культураның болгаш чырыдыышкынның ажылдакчыларын ККП ТК ээлээн каш хонуктарның мурнунда чалаан.

Күрүнениң Дээди чөвүлел хуралынга киирген чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң программазының төлевилелинге хөй катап чугаалажыышкыннар болуп турган үеде саналдатынган демдеглелдер ёзугаар чазалгаларны киирген.

1955 чылда Болгарияның күрүне планының күүселдези

СОФИЯ. 1955 чылда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелиниң дугайында Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң чанында Статистика төп эргелелиниң дыңнадыы парлаттынган. Продукцияның хемчээлиниң талазы-биле чыл планын үлетпүр 104,5 хуу күүсеткен. Ооң чамдык алырлары, оон иштинде химия, целлюлоза-саазын болгаш өске-даа алырлар ийиги беш чыл планы-биле 1957 чылда төлевилеттинген деңнелди 1955 чылда чедип алган.

Эрткен чылын көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү, мал ажылының продуктулуу көвүдээн. Көдээ ажыл-агый 2203 чаа тракторларны (15 аът күштүг), 843 тараа комбайннарын, көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын алган.

Чыл иштинде чурттуң күш-ажылчы кооператив-чер ажыл-агыйларынга 27700 тараачын ажыл-агыйлар кирген.

1955 чылда бүдүрүлгениң дыка хөй улуг-улуг тудуглары ажыглалда кирген.

1955 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири ортумаа-биле 3,8 хуу өскен.

(СЭТА).

Корей Улус-Демократтыг Республика. Пхеньянда Улустуң Армиязы аттыг проспект.

Фото А. Воронцовтуу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кореяның төп телеграф агентилелиниң дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның төп телеграф агентилели Кэсонда бодунуң тускай корреспондентизи Ли Еннин «Кореяда тур тайбынчыдылганы хайгаараарының талазы-биле нейтралдыг комиссияның польша кежигүннериниң өлген байдалдарының истелгезиниң чорудулгазы чүнүң дугайын херечилеп турарыл» деп эгелиг дыңнадыын дамчыткан.

Тур тайбынчыдылганы хайгаарап көөрүнүң талазы-биле нейтралдыг комиссияның польша төлээлери Мурнуу Кореяга 1955 чылдың ноябрь 7-де америк самолетка айыылдыг андарлыышкынга таваржып өлгениниң сөөлүнде ол самолеттуң андарлып үрелгениниң чылдагааннарын истеп тынаарынга дөрт чурттарның төлээлекчилериниң иштинден тускай бөлүктү нейтралдыг комиссия тургускаш, ук бөлүктү андарлыышкын болган черже чоруткаының дыңнадыгда чугаалап турар. Ынчалзажок, андарлыышкын болганының чылдагааннарын тодарадырынга америк тала бүгү-ле моондактаашкыннарны таварыштырган. Андарлыышкын болганының сөөлүнде ийи хонуктар эрткенде ук самолёттуң андарылган черинге ол бөлүк чүгле ынчаарда ам четкен. Андарлыышкынның болган чылдагааннарының дугайында кандыг-даа медээлерни ол бөлүктүң кежигүннеринге бээринден америк тала ойталаан болгаш самолеттуң андарылганын көрүп турган ол черниң чурттакчылары-биле чугаалажырын база чөпшээрейээн. Өлгеннерниң өрттенген сөөктерин болгаш үрелген самолеттуң кезектерин көөрүн, а ол ышкаш андарлыышкын болган черге тускай келген лисынманчы полицияның ажылдакчылары-биле чугаалажырын бөлүктүң кежигүннеринге улуг саадалашкын-биле чөпшээрээн. Американың харылзаа офицерлериниң медеглээни болза, истелгени кылырының хүлээлгези бүрүн-биле америк талага хамааржыр ынчаарга тур тайбынчыдылганы хайгаарап көөрүнүң талазы-биле нейтралдыг комиссия истелгениниң түңнелдерин чүгле манаар ужурлуг.

Ол андарлыышкынның болгаш кижилерниң өлгениниң чылдагааннарын дөрт тодаргайлаарындан ойталап турар америк таланың хөделишкиннерин, истелгени кылырынга нейтралдыг комиссияның тускай чорутканы бөлүктүң ажылынга моондакты ужураштырып турар аажылаашкыннарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл деп айтырыгның туруп келгенин Кореяның төп телеграф агентилелиниң корреспондентизи бижип турар. Бодунуң «истелгезиниң» түңнелинде америк таланың медеглээни-биле «агаарның багай байдалдарынга самолеттуң таварышканының ужурунда, ужудукчу аңаа күш четпээнинден» ол андарлыышкын болу берген.

Бунсан болгаш Тэчжон аразы ышкаш ындыг чоок хемчээлге ужудуушкун үезинде «ындыг чылдагааннарның» ужурунда ол айыылдыг болуушкун болу берген дээрзинге ужар-чүүл дугайында бичии-даа бол билир кандыг-даа кижиниң бүзүрээри берге деп Ли Ен уламчылап бижээн.

Американнарның боттарының көргүскени ёзугаар алырга, андарлыышкынга таварышкан самолет лисынманчы эрге-чагыргаларның эргелелинде турар Сеулдуң «К-16» деп аэродромундан ужуп үнген болуп турар. Нейтралдыг комиссияга, ылангыя оон польша болгаш чехословак кежигүннеринге удур лисынманчылар өнчүк-чөңгээлерин күштүг-биле чорудуп турарын барымдаалап көөр болза, ол аэродромдан ужуп үнген самолет канчап андарлыышкынга таваржы бергенин таварылга эвес деп корреспондент медеглээн.

(СЭТА).

Мурнуу Вьетнамда өлүрүкчү чорук

ХАНОЙ. Удурланыышкын шимчээшкининиң киржикчилери турганнарга хамаарыштыр мурнуу вьетнам эрге-чагыргаларның өлүрүкчү чаа чоруктарының дугайын вьетнамның парлалгазы болгаш радиозу дыңнадып турар. Вьетнамга хайгаарылга болгаш контроль талазы-биле улустар аразының комиссиязының чанында Вьетнамның Улустуң армиязының дээди командылалының харылзаа төлээлериниң чагаазын «Вин дан» солун январь 19-та парлап үндүрген. 1955 чылдың август 15-те Нго Динь Дьемниң эрге-чагыргаларының дүрүм чогу-биле тудуп хоругдааны удурланыышкынның киржикчилери болуп турган 60 кижини Луантри (Мурнуу Вьетнам) кара бажыңындан хостаарын ол чагаада негеп турар. 1955 чылдың августа Луэн-Нгой можуга Нго Динь Дьемниң полиция отрядтары мурнунда удурланыышкын киржикчилери турган 50 кижини өлүрген дугайында херек талазы-биле истелге чорударын комиссиядан төлээлер ол-ла үеде негээн.

Мурнуу Вьетнамда национал хурал дээр хуралдың чаңгыс талалыг «соңгулдаларынга» белеткел-биле холбаштыр сөөлгү үеде чуртта өлүрүкчү чорук улам күштелген деп парлалга демдеглеп турар. Аңаа херек чок кижилерден адырлып алыры-биле Нго Динь Дьемниң бөлүү эң не янзы-бүрү аргаларга кирип турар. Оппозиция секталарының шериглеринге удур калбак шериг чорудулгаларын катап чоруткан. «Коммунистерни илередиринин» талазы-биле деп адаар кампания Мурнуу Вьетнамда калбак хемчээлдиг болуп турар. «Коммунистерни» дилээри-биле хүн-бүрүде он-он полицейжи отрядтарны дерип чорудуп турар. Чоокта чаа Вьетнамның информация агентилелиниң дыңнатканы болза, «Лаптат көдээге бо янзылыг чорудуушкун үезинде 31 кижини тудуп хоругдаан турган, ынчаарга оларның ийизин өлүрткен. Бо чылдың январь 4-тен 8-ке чедир полицейжи отрядтарның чоруткан 12 чорудулгаларының түңнелинде демилитаризастатынган зонадан мурнуу чүкте турар Сонча болгаш Биньсон коммуналарынга 75 кижини тудуп хоругдаан.

(СЭТА).

Францияның национал хуралында Францияның компартиязының парламент бөлүүнүң ажыл-чорудулгазы

ПАРИЖ. Францияның Коммунистиг партиязының парламент бөлүү тараачын ажылчы чоннарның байдалын экижидеринче угланган ээлээн каш хоойлуларның төлевилелдерин Национал хуралдың бюрозунга киирген. Үлетпүрде ажылдап турар ажылчы чоннарга магадылаан ажыл төлевириниң минимуму ышкаш ажыл төлевириниң ындыг минимумун көдээ ажыл-агыйның ажылчыннарынга база доктаадырын; черни ажыглааны дээш аренда төлелгезиниң 25 хуузун кызыраарын, көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдерин болгаш удобрениелерни садып алырда чиигелделерни ялыы болгаш ортумак тараачын ажыл-агыйларга тыпсырын, вино кылыгларының продукциязын сайгарарының байдалын экижидерин парламент бөлүүнүң саналдарында көрүп турар. Тараа культураларын бүдүрүп турар тараачын ажыл-агыйларның байдалын экижидерин ол саналдарда база көрүп турар.

(СЭТА).

Турцияда школа назылыг уругларның барык чартыы өөренмейн турар

СТАМБУЛ. «Ватан» солуннуң тускай корреспондентизиниң Анкарадан дамчыдып турары болза, меджлистиң депутаттары Даньял Акбель болгаш Хачиль Тургут чырыдыышкын министерствозунуң ажыл-чорудулгазын өөренип көргеш, бо министерствонуң бюджедин чугаалажыр үеде меджлиске чарлатынар илеткелди белеткээн.

Депутаттар боттарының илеткелинде айтып турары болза, школа назылыг 2962990 уруглардан чүгле 1877834 уруглар эге школада өөренип турар. Чурттуң чонунуң 63 хуузу бижик билбес болуп турарын илеткелде база чугаалап турар.

(СЭТА.).

Латин Американың чонунуң саны

МОНТЕВИДЕО. «Эль плата» деп уругвай солун Рио-де-Жанейродан корреспонденцияда дыңнадып турары болза, 1920 чылдан 1950 чылга чедир үениң иштинде Латин Американың чонунуң саны 82 хуу өскен деп турар. Бо-ла медээлер-биле алырга, 1955 чылда Латин Американың чонунуң саны 165 миллион кижи болуп турар.

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

ГИПЕРТОНИЯ (ХАН ХӨӨРЗЭР) ААРЫГДАН ААРААН КИЖИНИҢ САГЫЫР ЧУРУМУ

Гипертония деп аарыгдан аараан кижи камнаныр чурумну шын сагыыры чугула. Камнаныр чурумну шын сагыыры когун үзе эмнээринге болгаш кижиниң ажылдап болур аргалыын камгалаарынга дузалаар. Аарыг кижи бир эвес камнаныр чурумну сагывас болза, кандыг-даа эмнээшкин аңаа дузалап шыдавас.

Гипертония деп аарыгдан аараан кижи эмчиниң хайгааралынга турар ужурлуг. Эмчи болза, аарыг кижиниң ниити байдалын шинчип көрүп тургаш, эмнеирин база камнаныр чурумун, кандыг гимнастиканы, күш-ажылдың болгаш спорттуң кандыг хевирлерин аарыг кижи кылып болурун айтыр, ол ышкаш дыштаныгазын канчаар, каяа эрттирерин база сүмелээр.

Чогуур үезинде дыштаныры аарыг кижиге эң-не чугула. Аңаа дүштеки часпарны ажыглаар болгаш ажыл шагының сөөлүнде дыштаныр. Дыштаныр хүннерни арыг агаарлыг черлерге эрттирери чугула. Угаан ажылы кылып турар кижилер аар хөделишкин чокка хүн бүрү дыштанып кылаштаары ажыктыг.

Узуткелиишкин болгаш дүвүрээзин чок удууру улуг ужур-дузалыг: хүнекиниң 11—12 шактан орай эвесте удаан турар. Бир хонукта 8 шактан эвээш эвес удуур херек. Уйгу үезинде кижиниң төп нерв системазы бодунуң күштерин катап дыштандырып ап турар. Академик И. П. Павлов уйгуну кижиниң организмин шагзырап туруушкундан камнаар «болчукчузу» деп шын адаан.

Чылыг суглуг душтар болгаш чылчак изиг ванналар кижиниң нерв системазынга эки дыштаныр арганы бээр.

Гипертония деп аарыгдан аараанда шын чемнениири кончуг чугула. Хүнде 4—5 катап бичелеп чемненир болгаш кежээки чемни удуур мурнунда 2 шак бурунгаар чиир. Чиир чеми колдуунда сүт болгаш үнүш продуктуларындан болур болза эки. Ылангыя, ириткен сүт чөкпээ (творог) кончуг ажыктыг. Эът болгаш балык аймаан чиирин казып болбас, ынчаарга оларны хаарбайн, а хайындырып чиири дээре. Ногаа, хат-чимис чүүлдери эргежок чугула, чүге дээрге оларда витаминнер бар. Ылангыя «С» деп витамин организмге ажыктыг. Эмчиниң айтыышкынын ёзугаар чемге мал үзүн эвээш киирери чугула. Үнүш чүүлдериниң үзүн чемге ажыглаары эң дээре.

Холестерин-биле байлактыг продуктуларны чемге хереглээринден ойталаары чугула, чүге дээрге холестерин хан-дамыр аарыын кедередип болур. Холестерин болза, дагаа чуургаларының сарыг кезектеринде, мээде, бүүректе, баарда, мал болгаш балык эъдиниң семис кезектеринде чоруур. Ажыг чүүлдер: перец, горчица эң хоралыг. Дусту чемге холуурун эвээжедир: хүнде 5 граммдан ажырып болбас. Суук чүүлдерни, оларның иштинде мунну, компотту, кисельди хүнде бүдүн азы бүдүн чартык литрден көвей ижип болбас. Аажыг шайны болгаш кофени, хоюг кылдыр хайындырып каан какаону база ижип болбас.

Аарыг кижи арага аймаан ижеринден болгаш тапкылаарындан ойталаар ужурлуг. Тапкы болза, хан чүгүрер дамырларның сулараар аарыын тывылдырып, гипертонияны кедередип болур.

Гипертониядан аараан кижи бажыңынга болгаш ол ышкаш ажылдаар черинге дүвүрээзин чок, шөлээн байдалга турары чугула. Аарыг кижиниң сеткил-сагыжын сергек-хөглүг болгаш экирииринге ол бүзүрелдиг болзун дээш, оон кады турар эш-өөрү сагыш салып, эпчок база маргылдаалыг чүүлдерден ону чайладыр херек. Аарыг кижилер боттары туттунуп, дүвүрээзин, далажып, ажынып-хорадаар чоруктардан чайлаар ужурлуг.

Камнаныраның чурумун шын сагыыры — гипертония аарыгдан эмнеириниң эргежок чугула чүүлү болур. Эргежок чугула апарза эмчиниң шынзылгазын ёзугаар аарыг кижини эң чиик ажылче шилчидип, дүнеки санаторийже, дыштаныр бажыңче, аарыг улус чемненир столовайже чорудуп база ол ышкаш эмнелге, санаторий черлеринге чыттырып эмнеп болур.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң ийиги күрүне чээшкини

1956 чылдың январь 22-де Ашхабад хоорайга болган ойнап алырының 17-ги тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Чээшкинниң бүгү разрядтарында серияларның болгаш облигацияларның моон адаанда дугаарларынга ойнаашкыннар таварышкан:

Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле
020082	11[1])	1.000	025623	46[1])	1.000	029296	24[1])	10.000	034745	1—50	500
020106	44[1])	5.000	025637	04[1])	5.000	029316	1—50	200	035063	45[1])	1.000
020109	1—50	500	025662	21[1])	1.000	029381	16[1])	1.000	035167	1—50	200
020134	43[1])	1.000	025665	25[1])	1.000	029808	46[1])	1.000	035481	45[1])	1.000
020200	1—50	500	025776	1—50	500	029845	48[1])	1.000	035490	10[1])	1.000
020741	07[1])	1.000	025782	41[1])	1.000	029963	01[1])	1.000	035556	20[1])	1.000
020915	19[1])	1.000	025789	18[1])	1.000	030390	25[1])	1.000	035591	1—50	200
021040	22[1])	1.000	025868	07[1])	25.000	030315	17[1])	1.000	035752	36[1])	1.000
021063	1—50	500	025957	1—50	200	030317	34[1])	1.000	036046	26[1])	5.000
021137	1—50	200	026121	1—50	500	030571	1—50	200	036109	1—50	500
021369	37[1])	1.000	026127	1—50	200	030587	24[1])	1.000	036230	03[1])	1.000
021480	44[1])	1.000	026596	1—50	200	030637	1—50	200	036364	1—50	200
021565	20[1])	1.000	026646	16[1])	1.000	030688	04[1])	1.000	036509	14[1])	1.000
021686	1—50	500	026689	14[1])	1.000	030768	40[1])	1.000	036510	1—50	200
021695	24[1])	1.000	027052	27[1])	50.000	030912	42[1])	1.000	037013	12[1])	1.000
022204	31[1])	1.000	027085	10[1])	1.000	031105	16[1])	1.000	037115	20[1])	1.000
022226	40[1])	1.000	027476	30[1])	1.000	031156	49[1])	1.000	037122	41[1])	10.000
022768	21[1])	1.000	027565	02[1])	1.000	031254	12[1])	1.000	037242	1—50	200
022897	38[1])	1.000	027619	17[1])	1.000	031299	27[1])	1.000	037398	18[1])	1.000
022934	10[1])	1.000	027652	10[1])	1.000	031346	14[1])	1.000	037434	33[1])	1.000
022990	15[1])	1.000	027657	12[1])	1.000	031362	1—50	200	037453	03[1])	1.000
023116	1—50	500	027717	1—50	500	031512	36[1])	5.000	037717	09[1])	5.000
023166	36[1])	1.000	027733	43[1])	1.000	031692	1—50	200	037788	1—50	200
023317	31[1])	25.000	027749	1—50	200	031859	1—50	500	037923	1—50	200
023331	11[1])	1.000	027784	1—50	200	032103	50[1])	1.000	038081	42[1])	1.000
023447	21[1])	1.000	028113	1—50	200	032115	48[1])	1.000	038283	1—50	500
023520	37[1])	10.000	028228	35[1])	1.000	032200	13[1])	1.000	038333	06[1])	1.000
023682	1—50	200	028253	43[1])	1.000	032521	38[1])	1.000	038368	16[1])	1.000
023882	38[1])	5.000	028279	37[1])	10.000	032710	1—50	200	038607	38[1])	1.000
024619	1—50	200	028452	10[1])	1.000	032765	18[1])	5.000	038752	35[1])	10.000
024620	39[1])	1.000	028561	1—50	500	032783	38[1])	1.000	038997	1—50	200
024640	06[1])	1.000	028618	39[1])	1.000	033224	24[1])	1.000	039035	07[1])	1.000
024755	1—50	500	028765	44[1])	1.000	033292	05[1])	5.000	039103	28[1])	1.000
024792	22[1])	1.000	028770	24[1])	1.000	033324	1—50	200	039117	42[1])	1.000
024903	1—50	500	028820	1—50	200	033528	44[1])	5.000	039135	03[1])	1.000
025027	1—50	200	028878	1—50	500	033583	1—50	500	039236	04[1])	1.000
025124	26[1])	1.000	029041	05[1])	1.000	033764	1—50	500	039340	50[1])	1.000
025128	35[1])	1.000	029056	19[1])	1.000	033878	38[1])	5.000	039571	37[1])	1.000
025212	1—50	200	029106	02[1])	1.000	033942	30[1])	1.000	039573	1—50	200
025224	28[1])	1.000	029132	1—50	200	033947	12[1])	1.000	039605	24[1])	1.000
025317	1—50	500	029229	33[1])	1.000	034395	13[1])	1.000	039655	1—50	200
025558	24[1])	1.000	029230	22[1])	1.000	034515	32[1])	1.000	039904	1—50	500

[1]) Бо серияның облигацияларының арткан 49 дугаарларынга 200—200 рубльдиң ойнаашкыннары таварышкан.

Күркүш-ажыл ажаалга кассаларының болгаш Күркредиттиң Тыва автономнуг область эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң — 3—88, харысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 4 СУББОТА № 25 (3478)

Өртээ 20 коп.

СЭКП-ниң Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели „картофель болгаш ногаалар бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дугайында" доктаалды үндүрген.

Чонга эң чугула продуктулар болгаш болбаазырадып кылыр үлетпүрге чиг-эт болур картофельдиң болгаш ногааларның элбекшилин чуртка эң чоокку ийи чыл иштинде тургузар арганы бээр хемчеглерни доктаалда айыткан.

Картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дугайында

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1956 чылдың январь 30-де доктаалы

Картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дугайында СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырганының түңнелинде сөөлгү ийи чылдарның дургузунда колхозтар картофельдиң болгаш ногааларның тарылга шөлдерин калбарткан, ол культураларның ниити чыылдаларын болгаш белеткелдерин көвүдеткен дээрзин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглеп тур. Ынчалзажок картофельди болгаш ногааларны бүдүрериниң база белеткээриниң деңнели дендии четпес болуп турар болгаш хоорайларның, үлетпүр төптериниң чонунуң, а ол ышкаш болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң өзүп турар херегцелдерин хандырбайн турар. Ниитиниң мал ажылының херегцелдеринге картофельди кызыгаарланчак хемчээлдерге берип турар.

Хөй-хөй областарда, крайларда болгаш республикаларда партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары аъш-чемниң ол эң чугула культураларын хөгжүдеринче эргежок чугула кичээнгейни салбайн турар. Картофельди болгаш ногааларны тарып өстүрериниң агротехниказы хөй-хөй колхозтарда ам-даа кудуу деңнелде турар, олуртулганың, тарылганың хуусааларын узамдыктырып, одуруглар аразын ажылдап кылырын болгаш ажаап алыышкынны өй-шаанда чорутпайн турар, ол чорук дүжүттү кудуладырынга болгаш улуг чидириглерге чедирип турар. Ол культураларны өстүрериниң мурнакчы аргаларын кошкак нептередип турар. Картофельдиң үрезин ажылы сандараан. Машина-трактор станциялары бар техниканы четпес ажыглап турар, картофель болгаш ногаалар бүдүрер талазы-биле колхозтарга шоолуг дузалашпайн турар.

Картофель болгаш ногаа ажылының багай байдалда турар чылдагааннарының бирээзи болза, колхозтарның болгаш колхозчуларның экономиктиг сонуургалының база четпезинде болур. Белеткелдиң болгаш садып алыышкынның күштүг болуп турар өртектери картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин база белеткээрин көвүдедиринге идиг бербейн турар. Ажыл-агыйның ол адырларындан колхозтар шоолуг эвес орулгаларны ап турар.

Картофельди, ногааларны белеткээрин чорударында болгаш садыглап турарында улуг четпестер бар. Картофельди болгаш ногааларны сөөртүрүнүң база кадагалаарының үезинде улуг чидириглерни болдуруп, оон-биле күрүнеге материалдыг когаралды таварыштырып турар. Картофельдиң болгаш ногааларның сөөртүлгезиниң база кадагалалының талазы-биле чарыгдалдар садыг организацияларында кончуг бедик болуп артпышаан.

Хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң, а ол ышкаш болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң картофельге болгаш ногааларга херегцелин бүрүн хандырар төлээде, оларны бүдүрериниге идиг бээр сорулга-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

1. 1956 чылда-ла картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин дыка көвүдедир база ол культураларны белеткээриниң болгаш садып алырының күрүне планнарын чугаажок күүседирин хандырар дээш эргежок чугула бүгү хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем бараанннар үлетпүрүнүң министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга хүлээдир. Ол сорулга-биле:

а) Үрезиннер чедишпейн турар колхозтарга болгаш совхозтарга олуртулганың бүгү шөлүнге четчир картофельдиң үрезин фондуларын норма ёзугаар долдур уруп алырын хандырар, картофельди садып алырын болгаш көдээ ажыл-агыйның өске продуктуларынга орнаарын организастаар, картофельдиң үрезин фондуларының кадагалалынга шыңгыы контрольду тургузар. Чажарының норма-чижектерин кудуладыр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны шиитпирлиг үзе шавар.

Картофельдиң эрте бышкар болгаш рак аарыгга удур шыдамык сорттарының тарылгаларын калбартырынче онза кичээнгейни салып тургаш, эң чоокку ийи чылдарда сорттуг тарылгаларже калбаа-биле шилчиирин хандырар дээш колхозтарга болгаш совхозтарга картофельдиң үрезин ажылын экижидер.

б) Картофель болгаш ногаа культураларынга органиктиг удобрениелерни, ылангыя торф өдээ болгаш торфталчак суук хевирлиг ириндилерни ажыглаарын көвүдедир, ону кылыр төлээде, колхозтарга болгаш совхозтарга торфтуг тулааларны ажылдап кылырын болгаш ириндилер белеткээринге торфту өй-шаанда белеткээрин организастаар. Көдээ ажыл-агый хандырылгазының складтарындан минералдыг удобрениелерни өй-шаанда сөөртүп үндүрерин болгаш оларны эң шын ажыглаарын хандырар;

в) Картофельди болгаш ногааларны тарыыр, олуртур, одуруглар аразын ажылдап кылыр болгаш ажаап алыр талазы-биле бүгү көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин эң чоокку үеде доозар, картофель олуртур болгаш рассада олуртур машиналарга ажылдаар кадрларны белеткээринче онза кичээнгейни салып тургаш, ол машиналарга ажылдаар четчир саңныг машинистерни болгаш прицепщиктерни белеткээр;

г) Картофель болгаш ногаалар бүдүрер талазы-биле колхозтарда, совхозтарда ээ-харыысалга чок чоруктарны узуткаар. Ол культураларның тарылгазының шөлдерин бригадаларга болгаш звеноларга бышкылаар, ол культураларның бедик дүжүттерин алыр төлээде, бригадаларга болгаш звеноларга бүгү хемчеглер-биле дуза көргүзер. Картофельдиң болгаш ногааларның бедик дүжүттерин өстүргени дээш немелде төлевирни өй-шаанда болгаш бүрүнү-биле бээринге шыңгыы контрольду тургузар;

д) Картофель олуртулгазын болгаш ногаа культураларының тарылгазын, ылангыя одуруглар аразын ажылдап кылырын болгаш ажаап алыышкынны эң эки агротехниктиг хуусааларда чорударын чедип алыр;

Тарыырының болгаш олуртурунуң дөрбелчин-уялачак болгаш дөрбелчин, картофельдиң клубнязын яровизастаары, торф ириндилиг саваларга рассаданы тарып өстүрери, картофель болгаш ногаа культураларынга органиктиг-минералдыг холуксааларны болгаш бактериялыг удобрениелерни үндүрүп дөгери чергелиг, картофель болгаш ногаа культураларын тарып өстүрериниң агротехниказының ындыг аргаларын чер болганга нептередирин хандырар. Минералдыг болгаш чер-черниң удобрениелерин база органиктиг-минералдыг холуксааларны ыявыла дөгериниң бүгү-ле эргежок чугула агротехниктиг негелделерин сагып тургаш, картофель олуртурунуң үезинде улуг-улуг клубняларны кезерин, картофельдиң хөөп үнүп келген болгаш карактальчак черлерин олуртурун ажыглаар.

2. Хоорай кавызының зоналарының колхозтарынга ногаа культураларының тарылгаларын концентрастаар талазы-биле, оймак болгаш суггарылгалыг черлерге картофельдиң болгаш ногааларны олуртурун база тарыырын көвүдедир талазы-биле СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу, чер-черниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары четпес күүседип турарын демдеглээр болгаш ногаалар тарылгаларын улам ынай концентрастаар база оймак, суггарылгалыг черлерге болгаш кургаткан торф тулааларынга ол культураларны олуртурун болгаш тарыырын дыка калбартыр талазы-биле немей хемчеглерни алырын оларга хүлээдир.

3. Картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин, белеткээрин болгаш садып алырын көвүдедиринге колхозтарның экономиктиг сонуургалын бедидер сорулга-биле 1956 чылдың дүжүүнден эгелээш картофельге болгаш ногааларга белеткел база садып алыышкын өртектерин бедидер:

а) Колхозтарга, колхозчуларның болгаш өске-даа хамаатыларның ажыл-агыйларынга белеткеттинген картофельдиң өртээн дараазында хемчээлдерге доктаадыр: Москва, Архангельск, Великие Луки, Вологда, Владимир, Горький, Иваново, Калининград, Калинин, Калуга, Кемерово, Куйбышев, Ленинград, Молотов, Новгород, Новосибирск, Иркутск, Псков, Рязань, Свердловск, Тула, Челябинск, Ярославль, Арзамас, Смоленск, Брянск, Ростов, Грозный, Каменск, Белгород, Воронеж, Киров, Кострома, Курск, Липецк, Орел, Тамбов областар, Краснодар болгаш Ставрополь крайлар, Дагестан АССР, Кабардин АССР, Соңгу-Осетин АССР, Башкир АССР, Татар АССР, Коми АССР, Украин ССР-ниң Ворошиловград, Днепропетровск, Житомир, Киев, Сталино, Сумы, Полтава, Харьков, Чернигов, Одесса, Крым, Херсон, Запорожье, Николаев, Львов, Тернополь, Закарпат областар, Белорус ССР-ниң Минск, Могилев, Гомель болгаш Гродно областар, Литва ССР, Латви ССР, Эстон ССР, Карел-Фин ССР, Азербайджан ССР, Грузин ССР, Армян ССР талазы-биле — орай бышкар тонна картофельдиң белеткел өртээн — 330 рубльге болгаш садып алыр өртээн — 530 рубльге, а ол ышкаш эрте бышкар тонна картофельдиң белеткел өртээн июль 31-ге чедир дужааганда — 750 рубльге, август 1-ден эгелээш 15-ке чедир дужааганда —600 рубльге болгаш август 16-дан эгелээш 31-ге чедир дужааганда — 400 рубльге доктаадыр;

Приморье, Хабаровск крайлар, Амур, Камчатка, Магадан, Сахалин областар, Якут АССР, Тюмень областың Ханты-Манси болгаш Ямал-Ненец национал округтар талазы-биле орай бышкар тонна картофельдиң белеткел өртээн — 450 рубльге болгаш садып алыр өртээн —800 рубльге, а ол ышкаш эрте бышкар тонна картофельдиң белеткел өртээн июль 31-ге чедир дужааганда — 900 рубльге, август 1-ден эгелээш 15-ке чедир дужааганда — 750 рубльге болгаш август 16-дан эгелээш 31-ге чедир дужааганда — 650 рубльге доктаадыр.

Картофельди белеткээр болгаш садып алыр талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1955 чылдың декабрь 8-тегн № 2038 доктаалы ёзугаар доктаатынган ниити планны өскертпейн, картофельди күрүнениң садып алырын таарыштыр көвүдедип тургаш, Узбек ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң, Казах ССР-ниң Джамбул, Гурьев, Кзыл-Орда болгаш Мурнуу-Казахстан областарының, Киргиз ССР-ниң Ош, Джалал-Абад областарының, Астрахань, Чита областарның болгаш Бурят-Моол АССР-ниң колхозтарын, колхозчуларының болгаш өске-даа хамаатыларының ажыл-агыйларын картофельди күрүнеге ыявыла дужаарындан 1956 чылдан эгелээш хостаар.

Айыттынган республикаларга болгаш областарга орай бышкар тонна картофельдиң садып алыр өртээн 530 рубльге; июнь 30-ге чедир дужааганда — 750 рубльге, июль 1-ден эгелээш август 1-ге чедир дужааганда — 600 рубльге доктаадыр.

Өске бүгү республикаларга, крайларга болгаш областарга орай бышкар тонна картофельдиң белеткел өртээн 250 рубльге болгаш садып алыр өртээн — 450 рубльге, а ол ышкаш эрте бышкар тонна картофельдиң белеткел өртээн июль 31-ге чедир дужааганда — 700 рубльге, август 1-ден эгелээш август 15-ке чедир дужааганда — 550 рубльге болгаш август 16-дан эгелээш август 31-ге чедир дужааганда — 350 рубльге доктаадыр.

Бүгү-ле республикаларга, крайларга болгаш областарга колхозтар картофельди январь 1-ден эгелээш март 1-ге чедир сатканда айыттынган өртектерден дашкаар бир тоннага-ла 60 рубльди болгаш март 1-ниң соонда — 90 рубльди колхозтарга немей төлеп бээр;

б) Ыявыла дужаалгаларга, МТС-терниң ажылдап бергени дээш натура төлевиринге болгаш күрүнениң садып алыышкынныарынга киириштир сорттуг картофельди дужааганы дээш үрезин тарыыр колхозтарга, а ол ышкаш доктаатынган план ёзугаар үрезин кылыр сорулгаларга сорттуг картофель дужаап турар совхозтарга немелде төлелгени 1956 чылдың дүжүүнден эгелээш бедидер болгаш ону дараазында хемчээлдерге төлээр: бирги категорияның бир тонна сорттуг картофелинге — 120 рубльди болгаш ийиги категорияныынга — 60 рубльди төлээр.

Үрезин кылыр эрте бышкар сорттуң картофелин садып алырының өртектерин бирги сорттуг категорияның тоннаазын-на 1200 рубль болгаш ийиги сорттуг категорияның тоннаазын-на 1000 рубль хемчээлдерге доктаадыр.

ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу-биле болгаш ССРЭ-ниң Саң министерствозу-биле дугурушканын ёзугаар тергиин шынарлыг картофельге чаа белеткел өртектерин доктаадыр эргени ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга тывсыр.

4. Колхозтардан, колхозчуларның болгаш өске-даа хамаатыларның ажыл-агыйларындан хүлээп алыр ногааларга белеткел болгаш садып алыр өртектерни 1956 чылдың дүжүүнден эгелээш барык 70 хуу бедидер болгаш культуралар аайы-биле оларны ортумаа-биле дараазында хемчээлдерге доктаадыр (тоннаны рубль-биле):

	Белеткел өртектери	Садып алыр өртектер
Капуста	250	380
Борбак согуна	900	1800
Огурецтер	650	800
Морковь	450	700
Столовая свёклазы	300	500
Помидорлар	700	900

Областарга, крайларга болгаш республикаларга капсырылда ёзугаар болур.

Чесночка: белеткел өртээ килограммның 4 рубль болгаш садып алыр өртээ — 8 рубль хемчээлдиг болур.

Амданныг перецке, баклажанага, чочактарлыг ногаан горохтарга, кабачокка белеткел өртектерин ортумаа-биле 75 хуу бедидер.

5. Ногаа, бахча культураларының болгаш мал чемиң корнеплодтарының сорттуг үрезиннеринге белеткел өртектерин ССРЭ-ниң Саң министерствозу-биле дугурушканың ёзугаар 1956 чылдың февраль 1-ден эгелээш ортумаа-биле 12 хуу болгаш үндүрүп садар өртектерин — 7,5 хуу бедидерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга чөпшээрээр.

Сорттуг үрезин ногааларының үрезин ажылының четкизинде киирттинген үрезин ажылдыг колхозтарны ногааларны ыявыла дужаарындан хостаар.

6. Колхозтардан парник-теплица ногааларын болгаш ногаан үнүш чемнерни, эрте болгаш орай бышкар ногааларны база картофельди чер хемчээлинден хамаарылга чокка шуут магазиннерге, ниитиниң чемненилге черлеринге болгаш хоорай базаларынга оларны 15 хуу хемчээлдиг чиигелде-биле үүрмектеп садыглаар өртектер ёзугаар төлевир-биле саат чок хүлээп алыр чорукту хандырарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга хүлээдир.

Ногааларын болгаш картофелин дужаары-биле колхозтарны болгаш совхозтарны магазиннерге болгаш ниитиниң чемненилге черлеринге бышкылаарын чыл бүрү чорудуп турарын облкүүскомнарга, крайкүүскомнарга болгаш республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээдир.

7. Ногааларны болбаазырадып кылырын улуу-биле көвүдедиринге колхозтарның сонуургалдыг чоруун тургузар сорулга-биле:

а) Дузаан огурецтерни, дузаан помидорларны, ажыткан капустаны болгаш болбаазырадып кылган өске-даа ногааларны үүрмектеп садар өртектер ёзугаар 15 хуу чиигелде-биле магазиннерге болгаш ниитиниң чемненилге черлеринге шуут дужаап турар эргени колхозтарга тывсыр.

Шуут-ла магазиннерге болгаш ниитиниң чемненилге черлеринге, а ол ышкаш хереглекчилер кооперациязының белеткел черлеринге колхозтарның ыявыла дужаар ногаалар саныынга киириштир дужааган дустуг огурецтериниң болгаш ажыткан капустазының саналгазының дараазында дүгжүлгезин доктаадыр:

1000 кг. ажыткан капустаны—1500 кг. чаа капустага санаар;

1000 кг. дузаан огурецти —1500 кг. чаа огурецке санаар;

б) Дузаан болгаш ажыткан ногаалар дужаар кылдыр колхозтар-биле керээлер чарарда садып алыр продукцияның өртек-үнезиниң 25 хуузу болур хемчээлдиг акша авансызы бээр эргени Центросоюзка тывсыр. Айыттынган авансыны бээр кылдыр хереглекчилер кооперациязының организацияларынга чээлилер тывсып турарын ССРЭ-ниң Күрбанкызынга хүлээдир.

в) Дузаан болгаш ажыткан ногааларны белеткел черлеринге колхозтар дужаап турда, доктаатынган белеткел болгаш садып алырының өртектеринден аңгыда декабрь 1-ден эгелээш кадагалаанының ай санының уъжун тонна продукцияга-ла 15 рубльди төлеп турарын хереглекчилер кооперациязының организацияларынга чөпшээрээр.

8. Ногаалар болбаазырадып кылыр ажылдыг-дузалга черлерин болгаш доскаар савалар бүдүрерин 1956 чылдан эгелээш организастаарын колхозтарга сүмелээр. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу ыяш ажыл-агый черлериниң кылганы ногаа-чимис саваларын доскаарларны колхозтарга садыглаар.

9. Москваның болгаш Ленинградтың 3 ай иштинде херегцелинге четчир хемчээлдиг картофельди болгаш болбаазырадып кылган ногааларны кадагалаарын хандырар төлээде, картофельди болгаш ногааларны кадагалаар база болбаазырадып кылыр материал-техниктиг базаны тударын эң чоокку 2—3 чылдарда хандырарын Центросоюзка болгаш ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунга хүлээдир.

Картофельди болгаш ногааларны алды ай иштинде херегцелге четчир хемчээлдиг кылдыр кадагалаарын хандырар хемчээлге ногаа-картофель кадагалаар черлерин Москвага, Ленинградка база өске-даа улуг-улуг хоорайларга болгаш үлетпүрлүг төптерге тударын 1956—1957 чылдарда боттандырарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга хүлээдир.

Картофельди болгаш ногааларны белеткээр, кадагалаар болгаш болбаазырадып кылыр талазы-биле материал-техниктиг базаны экижидер база калбартыр дугайында саналдарны ажылдап кылгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге ийи ай хуусаа иштинде киирип кээрин ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем бараанннар үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунга болгаш Центросоюзка дагзыр.

10. Колхозтарның материалдыг сонуургалын бедидериниң болгаш белеткел черлеринче картофель база ногаалар сөөртүрүнче колхозтарның транспортун улуу-биле хаара тударының эргежок чугулазын барымдалаап, картофель болгаш ногаалар сөөрткенде колхозтарга чаңгыс аай тариф ёзугаар 25 хуу немелделиг кылдыр төлеп бээр. Колхозтарның автотранспортун хаара тутканынга белеткел организацияларының немелде чарыгдалдарын картофель болгаш ногаалар алыкчылары эгидип чандырар.

Хаара тырттырган автотранспорттуң аңаа турганы, куруг маңнаашкыны, чедир чүдүртүнмээни дээш база картофель болгаш ногаалар сөөртүр дээн колхозтарның чагыгларын ёзугаар ону чогуур өйүнде бербээни дээш автоажыл-агыйларның болгаш колхозтарның материалдыг харыысалгазын доктаадыр дугайында саналдарны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге ай хуусаа иштинде киирип кээрин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга база ССРЭ-ниң Автомобиль транспорт болгаш чазаглыг оруктар министерствозунга хүлээдир.

11. Картофельге болгаш ногааларга белеткелдиң база садып алырының чаа өртектерин киирген-биле холбаштыр бот-үнениң болгаш өске-даа көргүзүглерниң планының, а ол ышкаш орулгалар болгаш чарыгдалдар балансыларының өскерилгезин ёзугаар саналгаларны ССРЭ-ниң Күрэкономкомиссиязынга ай хуусаа иштинде киирип кээрин ССРЭ-ниң Аъш-чем бараанннар үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга болгаш сонуургалдыг өске-даа министерстволарга база ведомстволарга хүлээдир.

ССРЭ-ниң Күрэкономкомиссиязы болгаш ССРЭ-ниң Саң министерствозу айыткан саналгаларны көөр болгаш 1956 чылда улус ажыл-агый планынга база чогуур министерстволарның болгаш ведомстволарның орулгаларының база чарыгдалдарының балансыларынга эргежок чугула өскертилгелерни киирер.

12. Картофель болгаш ногаалар-биле хоорайларның база үлетпүрлүг төптерниң чонун хандырарын экижидер база ол продуктуларның артыкшылдыын сайгарарда колхозтарга болгаш колхозчуларга дуза көргүзер төлээде, хоорайларга болгаш үлетпүрлүг төптерге комиссия эгелеринге картофель, ногаалар болгаш эрте бышкар ногаан үнүш чемнер садар чорукту калбартырын, ону боттандырарда комиссия садыглаашкынынга хүлээп алган картофель, ногаалар, чимистер болгаш эрте бышкар ногаан үнүш чемнер садар талазы-биле тускайжыткан 150-ден эвээш эвес магазиннерни немей ажыдарын Центросоюзка хүлээдир.

13. Ногаа культураларын бүдүрерин көвүдедир база тарылгазын мөөңнээр, улуг-улуг хоорайларны, үлетпүрлүг төптерни долгандыр болгаш ногаа болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң куржаанда, а ол ышкаш хөрзүн-климат байдалдары ногаа культураларын өстүрүп хөгжүдеринге эң-не таарымчалыг районнарда турар колхозтарны специализастаар болгаш ырадыр сөөртүлгени улуу-биле кызырар сорулга-биле 1957 чылдан эгелээш ногааларны ыявыла дужаарындан болгаш садып алырындан контрактацияже шилчиир дугайында саналдарны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге киирип кээрин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга хүлээдир.

• • •

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо доктаалда айыттынган хемчеглерни боттандырар чорук картофельди болгаш ногааларны бүдүрериниң хераав үндезини-биле экижидеринге эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузар болгаш ол культураларны бүдүреринде ходужудаашкынны чок кылыр арганы бээр деп санап тур.

Колхозчуларга, МТС-тер болгаш совхозтар ажылчыннарынга бо доктаалды калбаа-биле тайылбырлаарын, чонга эң чугула продуктулар болгаш болбаазырадып кылыр үлетпүрге чиг-эт болур картофельдиң болгаш ногааларның элбекшилин чуртка эң чоокку ийи чыл иштинде тургузар дээш колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга ажылдыг организастаарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээдип тур.

СЭКП Төп Комитединиң Секретары Н. ХРУЩЕВ.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. БУЛГАНИН.

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Бедик хүлээлге

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директивазарының төлевилелин Кызылдың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болур дээрбелиниң коллективи күш-ажыкчы бедик бодүрлүшкүнүнүң байдалынга танылып эрткен.

Коллективтиң ажылчыннары, инженерлери болган техниктери чаа беш чылдың планын совет кижилериң тургузукчу күш-ажылдарының улуг чаагай программазы кылдыр хүлээп ап, ону амыдыралга чедишкинниг боттандырарынче үгланган тодаргай саналдарын бергеннер.

Дүржүлгалыг бригадир эш Дрёминниң болунуң саналынга чугаалааны болза: — Коммунистиг партияның ажылдап кылганы хемчээл-даа, бодал-даа талазы-биле канчаар-даа аажок улуг программазы бистерни түгле өөрүп турар эвес, харын ону амыдыралга боттуг чүүл болдурарынга таныжып эрткенивис.

Оон дараазында бригадир эш Пичугова сөс алган эш Дрёминниң саналын изин-биле деткээн:—Мен чылдың бүдүрүлге планын ажыр күүседир дугайында коллективтиң мурнакчы бригадазының бежингүнериниң кыйгырыынга каттыжып тур мен. Ол бригаланы ажары-биле чылдың бүдүрүлге планын 115 хуу күүседирин бригаламның мурнундан социалистиг чарышка хүлээнип тур мен. Бистиң күш-ажыкчы чедишкиннеривис алдыгы беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге чаптуг салышкын болуруң билип турар бис.

Дээрбенин коллективи партияның XX съездизинге бүдүрүлгечи бедик көргүзүлер-биле ужуражыр дээш үре-түнелиг ажылын күштелдирип турар.

—□—

Күш-ажылчы белектиг ужуражыр

САМАГАЛДАЙ. («Шынның» корр.). Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизинин Директивазарының төлевилелин Эрзин районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей бедик бодүрлүшкүнүгүт хүлээп ап турар. «Кызыл сылдыс» колхозтуң бүгү-де ажыл участокторында таныцылга хураадары, беседалар кылбарып турар.

Хову ажылының бригадазы (бригадири эш Сандыкчап) часкы тарылага белеткелин эки организастап турар. Бригадага күш-ажылдың чүрүмү шын тургустунган: чамдыктары үредин арыглаар, өскелери сепителдер кылыр. Тарылга шелдериңе удобрение сөөртүр звено онаалгазын февраль 14-те доозар хүлээлге алган.

Бригала болунуң күжү-биле хову турганда нинти чүрттүлге бажынын түлүп лооскан. Бригаданың бежингүнериниң бир безек кижи амгы үеде тайгада ыяш белеткеп турар. Олар түлүг бригадазының белеткелчилери-биле кады бо хүннерге чедир 1400 кубометр ыяшты кезип, чернин агында белген. Ону 3 автомашиналар, 25 аттар-биле сөөртүп турар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизинин Директивазарының төлевилелин Тыва автотрестиний төп авто-септелге мастерскалазының коллективи улуг сеткилханыышкыны-биле утказаннар. Мастерскалаың коллективи бедиткен чаа хүлээлгелерни алган. Бо хүннерде токарь Н. П. Шатохин бедик бодүрлүшкүлүг ажылдап турар. Ол оон-биле кады аныяк ажылчыннарны токарь херээнге өөредип турар.

Чурукта: токарь эш Шатохин болунуң өөреникчизи Н. Платоновтуң кылган ажылын хынап турары.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Партияның салган сорулгаларын күүседир дээш

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП XX съездизинин Директивазарының төлевилелин Кызылдың сапог мастерскалазының ажылчыннары болган албан-хаакчылары бо хүннерде кичээнгейлиг өөреним эрткеннер.

Коллективтиң хураанга сапог даараар цехтин начальниги В. Ф. Санников сөс алган, — бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле кады мен алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивазарының төлевилелин изин-биле байырлап хүлээп ап тур мен.

Бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн улам ынай быжыглаар дугайында, улустуң чаагай чорудунуң болган чечектелиишкиниинин дугайында Коммунистиг партияның сөкседал чок сагыш салышкынының эң-не чырыткылаачак херечизи ол төөгүлүг документтиг илереткиген — деп чугаалаан.

— Партияның болган Совет улустуң амыдыралынга эң чугула болуушкун болур СЭКП XX съездизинге күш-ажылчы белек кыдыр бистиң сапог даараар цехивис 1956 чылдың январьның бүдүрүлге планын 103 хуу күүседир деп хүлээнген бис — деп эш Санников чугаалаан.

Чиг-эттиг, материалдарны, электроэнергизын камнап тургаш, бүдүрүн үндүрер продукциянын бот-үнезин чиигедирип, продукциянын шынарын экижидери дээш чүткүдүүг ажылдап турар бүдүрүлгенин мурнакчылары дүржүлгалыг кадрлар бүдүрүлгеде хей. Оларның иштинден январь айда боттарының үлүг нормаларын: Г. Гамриченко 240,7 хуу, А. Тимченко 205,5 хуу, Т. Ладанов, 201,4 хуу, Б. Зайцев 233 хуу, Б. Б. Хүрекпен 155,5 хуу, В Ф. Санников 187,3 хуу, Н. Н. Теплых 148,9 хуу, И. Перебоев 140,2 хуу, Е. Сафронова 116 хуу күүсеткеннер.

Ынчалза-даа болза, Директивазарның төлевилелдерин хүлээп ап тура, чедишкиннер дугайын чугаалаш, четпестер дугайын ыыттавайн эртип болбас дээрзин хураага чүве чугаалаан эштер демдеглеп турганнар.

Сапог даараар цехтин иштинде арыг-шевер эвес, хирлиг, соок. Чиг-эт, материалдар, алгы-кеш, дүк болган оске-даа түүлдер четпес, оларны чогуур ой-шаанда белеткеп албайн турар ужурунда бүдүрүлге деткээ эвес, үзүктелдиг ажылдап турар. Ынча партия организациязының секретары Рощин, мастерскаяның директору Цыбульников бүдүрүлгени кончуг шүүлген үлүртүп турарлар.

Хураага чүве чугаалаан ажылчыннар областың чурт үлетпүрүнүң киллизинин Кызылдың бүдүрүлгелерин четпес үлүртүп турарын, ылангыя ол килдистин әргелекчизи эш Гусев ол бүдүрүлгени чангыс-даа катап бакылап көрбээнин шынгы шүүлчүзээн.

Алыгы беш чыл планының талазы-биле Директивазарның төлевилелин бүдүрүлгенин ажылчы кижи бүрүзүнүң үгаан медерелинге чедирери, бүдүрүлгеге ам-даа ажыглатынмаан курлавырларны илередип ажыглаары, беш чыл планының овааллаларын боттандырары янда партия, профэвилел организарының, дирекция черинин чугула сорулгазы болур деп хураагаан айыткан.

Т. МААДЫ.

* * *

Бистиң иниилелдин бурунгаар шимчээшкиниинин чедишкиннери-биле чергелештир төөгүнү медерелдин-биле хөгжүүн турар кижилер улам-на көвүдеп, оларның идепкейлиг чоруу соксаал чокка езуп турар. Коммунизм дээрге, аза-чагаар эвес, а миллион-миллион кижилериң медерелдиг чогаадыкчы күш-ажылының ачызында тыптып, хөгжүүр.

Ажылчы чоннарның медерелдин улам-на бедик болган түлүп-на социалистиг тургузугнун артык күштүг чоруу улам-на көвүдээр. Социалистиг медерелдиг чорукчун ёзулунга массаларны кижизидер дугайында сагыш салышкын ынчангаш бистиң партиявыстың чугула сорулгаларының бирээзи болуп келген болгунда турар. Партия организациязының бүгү идеологтуг ажылы ол сорулганы боттандырарынга бүрүн чагыртхан туруп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында, бир пуд хөнүр даш, тараа болган бүгү ниитиге хамаарышкан өскелээ продуктуларның пуз бүрүзүн кампаар дугайында ажылчыннарның кызыыкталай сагыш салышкынын каабарган, улуурган менээргенир кижилерни Коммунистиг партия кажан-даа камнавайн, болуунун кадрларының амыдыралдан хожулап, ажылчы чоннарның массаларындан хоорлу бээр чоруун партия кезээде бүрүү шаап келген. Партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралдарының болган районнарның, хоорайларның база областарның партия конференциязының түннелдери ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Коммунистиниң бедик идепкейлиг шүүлчүлелинин ажылынчи, чилиг чоруу — партийжи ажылдың деннелин бедидеринче, партия организациязының массалар-биле харылзаазын быжыглаарынче үгланган.

* * *

Бистиң ниитилед

КОЛХОЗТАРНЫН ОТЧЁТТУГ БОЛГАШ ОТЧЁТ-СОНГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ

Ажыл-агый чылының түңнелдери

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң кежигүннери СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, эрткен ажыл-агый чылында ниитиниң ажыл-агыйының хөгжүлдер талазы-биле эвээш эвес түңнелдерлиг болганын боттарының отчёттуг хуралынга демдеглээннер.

Колхоз эрткен чылын мал өстүрериниң күрүне планын күүсеткен болгаш мал ажылының продуктулуу бедип турар— деп, колхоз даргазы эш Дүдера илеткелиниң эгезинге чугаалаан. Колхоз ортумаа-биле бир инектен 580 литр сүт алыр планын 790 литр кылдыр күүсеткен. Чамдык мурнакчы саанчылар оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, саанчы эш Дүкчүү 1100 кг. сүттү, эш Динмей 1030 кг. сүттү боттарынга бектыглаан инек бүрүзүнден саап алганнар. Колхоз ортумаа-биле бир хойдан 1,8 кг. дүк алыр турган 2 кг. чедирген. Мурнакчы хойжу эш Пар-оол 429 хойдан 44? хураганны доруктуруп, бир хойдан-на 2 кг. 200 грамм дүктү кыргып ап, колхозунга улуг орулганы киирген. Аңаа 6 хураганны, 28 кг. ажыг дүктү немелде төлевир кылдыр тывыскан. Ол ышкаш 329 өшкүден 363 анайны менди доруктурган өшкү кадарчызы эш С. Сенмит 17 анайны немелде төлевирге алган.

Эрткен ажыл-агый чылында артель тараа культураларының дүжүүн бедидер талазы-биле база элээн чедиишкинниг болган. Бол культура болур кызылтастың гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер, а чамдык участоктардан 20—22 центнер дүжүттү алган. Колхоз күрүнеге дужаар тарааны, натура төлевирин бүрүн күүсетпишаан, каш тонна тарааны күрүнеге саткан. 1956 чылдың тарылгазынга четчир санныг үрезиннер урунган болгаш колхозчуларның ажылдаан бир күш-хүнүнге 2 кг. тараа онаажып турар. Акша-биле 2 рубль онаажыр.

Ол ышкаш артель күрүнеге дужаар мал ажылының продуктуларының планын эйшаанда дужааган.

Колхозтуң тудуг бригадазы 19 чуртталга бажыңнарын туткан болгаш 50 муң туүйбуну. 40 муң кезек саманны бүдүрген.

Чамдык чедиишкиннер-биле черглештир артельдиң ажыл-чорудулгазында бар четпестерни илеткелчи болгаш санал берген колхозчулар илереткен. Колхоз ногаа тарылгазының планын күүсетпээн болгаш эвээш дүжүттү алган. Күш-ажылдың органзастаашкынын, оон сагылга-чурумун кошкак туткан дээш артельдиң баштаар черин колхозчулар чиңги-биле шүгүмчүлээн. Эрткен чылын күш-ажыл кылып шыдаар 49 колхозчулар күш-хүннерниң минимумун күүсетпээн, оон иштинде 6 кижи ажылга шуут киришпээн.

Колхоз-биле чарган керээзин багай күүсеткени дээш Чадаананың машина-трактор станциязын хуралдың киржикчилери база шүгүмчүлээн. МТС колхозка 200 тонна сиген белеткеп бээр хүлээлгезин күүсетпээн. Септелге багайындан колхозка келген чамдык тракторлар, комбайннар үрелгеш, хөй шактарда анаа турар таварылгаларның фактыларын колхозчулар илереткен. МТС-тиң удуртукчулары колхозка келгеш, чүгле хову ажылынче көрнүр, мал болгаш өске ажылдарны оюп эрттип турары шын эвес дээрзин колхозчулар демдеглээн.

Колхозтуң тудуг бригадазы планда айыткан тудугларны четче күүсетпээн.

Колхоз эрткен чылын мал чемнери белеткээриниң планын күүсетпээн. Ол хирезинде-ле белеткетинген сигеннерни камналга чокка чарыгдап турар. Бо дугайында мал ажылының тускай эртемниглери хемчег албайн, мал чемнериниң норма чижээн тургуспайн турар.

Отчёттуг хурал ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде көдээ ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулгаларны бодунуң колхозунга боттандырарының, ылангыя 1956 чылда ажыл-агый планнарын чедиишкинниг күүседириниң хемчеглерин чугаалажып эрткен.

Н. САЛЫЫ.
«Шынның» корреспондентизи.

Облпотребсоюзтуң автотранспорт конторазының токары аныяк ажылчын К. Зуев партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап, бүдүрүлге планын 150 хуу чедир күүседип турар.

Чурукта: токарь К. Зуевтиң ажылдап турары.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Хову ажылынга белеткел

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге алдар болдуруп, часкы хову ажылынга белеткелдерни Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу чедиишкинниг чорудуп турар.

Колхоз бүгү тараа культураларының үрезиннерин арыглап урган болгаш картофель, ногаа үрезиннерин четчелеп, кукуруза үрезинин тып алган. Ногаа болгаш тараа шөлдеринде 65 тонна өдек, хүл төккен, 2 сеялканың, 16 тергениң, 2 аът андазынының, 11 илиирниң болгаш аъттың 32 кезек янзы-бүрү херекселдериниң септелгезин доосқан.

Часкы хову ажылынга киирер 40 аътты семиртилгеде тургускан.

М. ОЧУР.

* * *

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң огород бригадазында 20 колхозчулар быжыглатынган. Бригадир эш Шырап колхозчуларның күш-ажылын шын органзастап, ажылдың күүселдези дээш улуг кичээнгейни салып турар.

Бригада 10 парник оңгарын казып, 200 шывыгларны, 160 рамаларны, 3500 ирик-өдек саважыгаштарны кылган. Ногаа шөлүнде 60 центнер, парникке херелээр 550 центнер өдекти сөөртүп төккен.

Колхозчулар огород ажылының белеткелин партияның XX съездизиниң ажыттынарының бетинде, февраль 10-да доозар сорулга салган.

А. СУНДУЙ.

* * *

Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң эш Содунамга удурткан № 1 хову бригадазы часкы хову ажылынга белеткелди эки чорудуп турар.

Бригадада 50 тонна кызылтас, 30 тонна арбай, 15 тонна сула болгаш чиңгетараа үрезинин арыглап доосқан болгаш 5 тонна картофель үрезинин сорттулап арыглаан. Көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдеринден 2 андазынны, 12 илиирни, 13 тергени, 19 хомутту септээн болгаш 4 парниктерни белеткээн.

Хову ажылынга белеткелдерни СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынарының бетинде доозар дээш бригада социалистиг чарыштың чаа хүлээлгелерин алган.

С. АДЫГ.

Мал ажылынче кичээнгей салыр

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң отчёт-сонгулдалыг хуралы болуп эрткен.

Колхоз даргазы эш Шойжунуң илеткелинден көөрге, артель эрткен чылын мал өстүрериниң күрүне планын күүсеткен, тараа культураларының бир гектарындан 8 центнер ортумак дүжүттү алган. Колхозтуң акша орулгазы 1954 чылда 482 муң рубль турганындан эрткен чылын 772 муң ажыг рубль болган. Оон кол кезиин мал ажылындан киирген.

Колхозтуң мурнакчыларының иштинде 62 харлыг колхозчу эш Ширжин тудуг ажылынга үргүлчү ажылдап келген. Ол эрткен чылын 539 күш-хүнү ажылдап алган. Хойжу эш Банчынчап 290 хойдан 302 хураганны, эш Сагаачы 286 хойдан 290 хураганны бүрүн камгалап, хой бүрүзүнден 2 кг. хире дүктү алганнар.

Ындыг болза-даа, ниитиниң мал ажылының продуктулуун бедидер дээш колхоз баштаар чери боттуг демисел чорутпаанындан колхоз эрткен чылын малдан алза чогуур продуктуларны чедир албаан. Ылангыя сүт саалдазын багай органзастаан: саар инек бүрүзүнден 500 кг. сүт алыр турган, чүгле 332 кг. сүт алган. Мону 1954 чылдың сүт саалдазының аргажок эвээш көргүзүү-биле деңнээш оожургап турары шын эвес. Чамдык мурнакчы хойжулар бир хойдан 2 кг. хире дүктү ап турда, колхоз ниитизи-биле хой бүрүзүнден 1,6 кг. дүк алганы четпес.

Тудуг ажылының бригадазы планда көрдүнген тудугларны чедир күүсетпээн болгаш четче доозулбаан тудугларның саны көвүдеп турарын тудугжу эш Чоксум бодунуң саналынга илереткен. Бригаданың эрткен чылын туткан 36 чуртталга бажыңнарының 15-жи ам-даа ажыглалда бүрүн кирбээн, ылангыя малчыннарга туткан 10 бажыңнарда улус чурттавайн турар. Чуртталга бажыңнарынга, мал ажылының тудугларынга көрдүнген узун болгаш кыска хугаалыг чээлилерни ажыглаваан. Ам-даа элээн хөй колхозчулар өглерде чурттавышаан турда, күрүнениң берип турар чээли дузаламчызын ажыглавайн турары канчап-даа таарышпас.

Колхозчуларның ажылдаан бир күш-хүнүнге акша-биле 3 рубль 50 копеек онаашкан. Ынчалза-даа тараа-биле чүгле 500 грамм онаажып турар.

1955 чылда Тес-Хем МТС колхоз-биле чарган керээзин күүсетпээн болгаш колхозту органзас ажыл-агый талазы-биле быжыдарынга ыракта четпес дузалажып келген деп колхозчулар чөптүг шүгүмчүлелди кылганнар. Мал чеми белеткээр, электри-биле хой кыргыыр кержилиг хүлээлгезин МТС шуут күүсетпээн. МТС-тиң часкы, чайгы болгаш күскү чер андарылгазының шынары куду болган. Дүжүт ажаап алыышкынының үезинде комбайнёр эш Сотнам боду чоруур комбайн-биле 80 га чериң тараазын ай ажыг үениң иштинде улуг чидириглиг ажааган.

Колхозтуң ажыл-агый көргүзүглериниң куду деңнелдиг болуп турары колхоз баштаар чериниң даргазы эш Шойжунуң, оон кежигүннериниң ажылды четпес удуртуп, коллективтиг-биле ажылдавайн турарында деп хуралга демдеглээн.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин бүгү колхозчулар улуг сорук кирипшкин-биле хүлээп ап, 1956 чылдың ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг күүседирин шииттирлээннер.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

Четпестерни дарый узуткаар

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артели малды кыштан менди чыл ажырып алырынга багай белеткенгенинден бергедээшкиннерге таваржып эгелээн. Ылангыя инек мал фермазының (эргелекчизи эш Доқан-оол) кажааларының иштин мал турар аргажок соок, доң, оон эрги көржени безин хоортунмаан. Ындыг таарымча чок ажаалганың чылдагаанындан аңаа турган 4 молдурга, 1 чаш бызаа соокка доңуп өлүп, колхозка улуг каража болган. Улуг-Алаакта эш Энгэ-Маадырның кадарган инектери багай ажаалгадан ара-салып эгелээн.

Ол ышкаш Күлүзүн деп черде аарыг инектер азырап, ажаап турар малчыннарга таарымчалыг байдалды база тургузуп бербээн. Оларның чурттаар оран-бажыңы чок. Чаа төрүттүнген чаш бызааларны соок саңдар өглерге тургузар ужур малчыннарга таваржып турар.

Мындыг четпестер чүгле инек фермаларында эвес, бүгү мал ажылында бар болуп турар. Колхозта мал эмчизиниң талазындан малдың өлүп хорап турарының чылдагаанын илередип, акт тургуспайн, аңаа-ла эрттирип турар.

О. КЕНДЕН.

Улам байлакшыл болурунга

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң органзас тургузуу улам-на быжыгып, ажыл-агыйы чыл бүрү хөгжүп турар. Эрткен чылын мал өстүрериниң планын чедиишкинниг күүсеткен, мал ажылындан 111 муң рубльдиң орулгазы алдынган. Хаван фермазы 1954 чылда 56 муң рубль орулга берген, а эрткен чылын ол 96 муң рубль чедир бедээн. Картофель, ногаа ажылының орулгазы 1953 чылдыңдан 10 катап көвүдээн азы эрткен чылын 20690 рубль болган.

Колхозтуң перспективтиг планын ёзугаар алырга, оон бо чылын ниити орулгазы 1 миллион 160 муң рубль кылдыр көрдүнген. Ол сорулга күүсетинген турарын артель бүдүрүлгезиниң аңгы хөгжүлдези херечилеп турар. Хөй күш негетиннер ажылдарны механизастап турар. Партияның XX съездизинге уткуштур калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжы колхозчуларны кызымак күш-ажылче улам сорук киирген.

МТС-ТЕРДЕ ТРАКТОРЛАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ (КҮСКҮ, КЫШКЫ СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ ПЛАНЫНГА УДУР) ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ МЕДЭЭЗИ

(1956 чылдың январь 31-де хуу-биле)

Чаа-Хөл	100,0
Сарыг-Сеп	81,3
Бай-Хаак	78,7
Шагаан-Арыг	77,5
Бай-Тайга	76,9
Кызыл-Мажалык	74,3
Бии-Хем	73,5
Балгазын	69,5
Тес-Хем	66,6
Кызыл	66,6
Сүт-Хөл	62,0
Чадаана	58,6

ОБЛАСТЫҢ РАЙОННАРЫНДА ҮРЕЗИН УРУУШКУНУНУҢ МЕДЭЭЗИ

(1956 чылдың январь 31-де хуу-биле)

Кызыл	114,5
Сүт-Хөл	112,6
Эрзин	103,6
Каа-Хем	102,6
Чаа-Хөл	100,1
Тес-Хем	94,7
Барыын-Хемчик	93,7
Чөөн-Хемчик	93,7
Таңды	89,9
Улуг-Хем	87,1
Бии-Хем	86,2
Бай-Тайга	78,6
Өвүр	70,9
Тожу	—

ӨЙҮ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГ

ИНЕКТИ ИЙИ КАТАП СААРЫНЧЕ ШИЛЧЭЭНИ КОЛХОЗКА ЧҮНҮ БЕРГЕНИЛ

*

А. АРЕПЬЕВ

Москва областың Кунцево районунда «Чаа амыдыралдың оруу» колхозтуң даргазы

*

Бистиң колхозувус ындыг-ла улуг эвес, 822 гектар черлиг. Көдээ ажыл-агый продуктуларын өстүрерин узуктел чокка өстүрерин колхозчулар гектар чер бүрүзүн шын ажыглаарын оралдажып турар. Ниитиниң ажыл-агыйының быжыдарының талазы-биле эрткен чылын чамдык чедиишкиннерлиг болган бис. Ногаа ажылы калбарган, малдың баш саны өскен, оон продуктулуу бедээн. Колхоз эрткен чылын инек бүрүзүнден ортумаа-биле 3.884 килограмм азы 1954 чылдыңдан 475 килограмм хөй сүттү саап алган.

Колхозта сүт бүдүрериниң темпизиниң өзүлдезин мындыг саннар херечилеп турар. 1954 чылда чүс гектар ажыглаар черге бодаарга 678 центнер, а эрткен чылын—820 центнер сүттү алган. Ниитиниң ажыл-агый хөгжүлдезиниң перспективтиг планын күүсетпишаан, бо чылын улам ынайгы хөгжүлдеге колхозчулар бүгү-ле хемчеглерни ап чорудуп турар.

Коммунистиг партияның XX съездизиниң алдарынга чарышпышаан, бистиң малчыннарывыс 1956 чылда инек бүрүзүнден дөрт муң килограмм сүттү саап, чүс гектар ажыглаар черге бодаарга 938 центнер сүттү алыр сорулганы боттарының мурнунда салган.

Колхозка кышкы үеге четчир шыктыг чемнер, ылангыя силос, эки шынарлыг сиген болгаш концентраттар белеткетинген. Кукуруза ышкаш ындыг бедик дүжүттүг культураны ажыглап эгелээни бистиң колхозтуң хөгжүлдезинге чугула ужур-дузалыг болган. 1954 чылда кукуруза дыка чаагай үнген, мал албек чем-биле хандыртынган. Ындыг-даа болза, 1955 чылда кукурузадан алыр дүжүт планын күүсетпээн бис. Колхоз 127 гектар эки черни шилип берген болза-даа, чүгле ийи участоктуң дүжүдү бедик болган. Кукурузаның дүжүдү гектардан ортумаа-биле 130 центнер ногаан масса алдынган. Дүжүттүң ындыг чавыс болган чылдагааны болза, үрезинниң дендии ханы тараанындан база частың соок кавысказы узаанындан болган.

Шак ындыг байдалды болдурбазынга колхозчулар практиктиг хемчеглерни ап чорудуп турар. Тарылгага кукурузаның бедик шынарлыг үрезинин, шөлдерге удобрениелерни белеткевишаан, мурнакчы дуржулганы колхозчулар өөренип турар. Эрткен чылын болдунмаан болза-даа, ол үнелиг культураның бедик дүжүдүн бо чылын өстүрүп алырынга бүзүредиг бис.

Малдың ажаалдазын экижидер талазы-биле артель улуг ажылдарны чорутпан. Эрткен чылын чаа инек кажаазын ажыглалда киирген, Усово суурда чүгле чаңгыс ферма дугайын чугаалаайн. Фермада инекти саарын механизастаан, автосуггарылда тургустунган, аскыыг орук база бар. Эң-не хөй күш негетиннер ажылдарны механизастаан ол бүгү хемчеглер болза, малдың продуктулуун өстүрериниге идиг болган.

Бистиң малчыннарывыс сүттүң чүгле ниити саап алыышкыны дээш оралдажып турар эвес, олар продукцияның үнезин чиигедир, бүдүрүлге чарыгдалын эвээжедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демисежип турар. Бо талазы-биле сонуургалды саанчыларның күш-ажылын чаартып органзастаан бистиң дуржулгавыс херечилеп турар. Ол чорук хамыктың мурнунда **инекти үш катап саарындан ийи катап саарынче шилчииринге чедирген.**

Ол чаа чүүлдү кылыры чүүден болдунганыл, колхозка ол чүнү бергенил?—деп айтырыг хүрүм ёзугаар тургустунуп келир.

Мал ажылының практиказында инекти хонукта үштен эвээш эвес саарының бижиттинмээн чуруму шагдан бээр шынзытынып келген.

Колхозтарның болгаш совхозтарның чамдык фермаларында саалданы хонукта дөрт, харын беш безин чедир көвүдедириң оралдажып турар чижектер хөй бар. Мооң-биле кады ол хөй катап саалданың чарыгдалын шынзыдып турар бе, ол инек чеже хире немелде сүттү берип турарыл деп чүвени кым-даа эвээш бодап келген.

Бо айтырыгны эң-не кичээнгейлиг өөренип көргеш, кезиштен оон ынай чүве үндүрүп шыдавас деп түңнелди кылган бис. **Эки чемгерилгениң үезинде инектиң хонукта бээр сүдү ийи, үш азы беш-даа катап сагганда дөмей болур. Ынчаарга ийи катап сагганының үезинде шүүделдиң чарыгдалы дыка кызырлыр.** Инекти хонукта ийи сагган, сагган санында кочал сүттү алыр, а ол-ла хемчээлдиг сүттү артык шүүдел-биле үш азы дөрт улаа саап турган алырының ажыы чок.

Саанчыларның ажыл хүнүн эң-не таарымчалыг кылдыр канчаар органзастаар?—деп айтырыг тургустунуп келир. Мону колхозчуларның ниити хуралынга тургускан бис. Ферманы механизастаанының мурнунда кижи бүрүзүнге турган 10—12 инектерни ам 25—30 чедир быжыглап, саанчыларның ажыл хүнүн чурумчуларын болгаш хонукта ийи саалдаже шилчиирин ниити хурал артель баштаар черинге сүмелээн.

Ниити хуралдың шиитпирин күүсетпишаан, колхоз баштаар чери Усово фермазынга октябрь 1-ден эгелеп чаа—инекти ийи катап саар чурумну чорудкан. Ол хемчеглер малдың продуктулуун кудулатпаан дээрзин дараазында фактылар көргүзер. 1954 чылдың октябрь, ноябрь, декабрь айларында үш катап саалда-биле инек бүрүзүнден 547 килограмм сүт алган, а эрткен чылдың ол-ла айларында— хонукта ийи саалдаже шилчээн үеде 689 килограммны алган азы инек бүрүзү 142 килограмм хөй сүттү берген. Ол үелерде килограмм сүтке онаалтыр инекке чемгерилде дөмей турган.

Дараазында фактыларны база сонуургадып болур. Ийи саалдаже шилчээнде чамдык инектерниң продуктулуу мурнукузундан харын бедээн. «Динн» дээр инек (дөмей чемгерилде үезинде) хонукта үш саалда-биле 32 килограмм сүт берип турган болза, кажан ийи саалдаже шилчээнде 37 килограмм чедир бедээн.

1954 чылдың дөртку кварталында Усово фермазында сүттүң ниити саалдазы 464 центнер турган, а эрткен чылдың дөртку кварталында ол 595 центнер чедир бедээн.

Инекти ийи катап саарынче шилчээни малдың ажаалдазынга шүүделди улуу-биле кызырган болгаш центнер продуктуга чарыгдалды ыракта эвээжеткен. 1954 чылда 84 инектерни ажаарынга 1.125 кижи-хүн чарыгдатынган, а ийи саалдаже шилчээн 1955 чылда 86 инектерни ажаарынга чүгле 600 кижи-хүн чарыгдатынган азы барык ийи катап эвээжээн. Ол ышкаш 1954 чылда центнер сүтке 1,5 кижи-хүн чарыгдатынган, а 1955 чылда ол 1 кижи-хүнге чедир кызырылган.

Ферма кажан ийи саалдаже шилчээн үеде саанчы бүрүзү 10 эвес, а саар 28 инектерни ажаап турар апарган. Мооң түңнелинде чаңгыс Усово фермазының талазы-биле безин саанчыларның саны сестен үш чедир эвээжээн. Фермага эргелекчиниң болгаш учётчиктиң-даа хереэ чок апарган. Ферманы удуртурун хову ажылының бригадиринге хүлээткен, а ам—комплекстиг бригадада.

Сүттүң учёдун ам саанчылар боттары кылып, ону улуг саанчыга хүлээдип турар. Сүттү дужаалда пунктузунче чорударын бригадир харылаар. Декада бүрүзүнде фермага контроль саалда болур, аңаа бригадир болгаш колхозтуң ревизия комиссиязының төлээзи киришкен турары албан.

Ферма эргелекчизи болгаш учётчиктен аңгыда, малга чемни чүгле хүлээп алыр болгаш үндүрүп бээр турган үш кладовщиктерни база казаан бис. Ам мал чемин фермага шуут каш хүннерниң эккеп берип турар, ону шын чарыгдаарын саанчылар боттары чорудар.

Бир эвес Усово фермазының ажылының көргүзүглерин 1954 чылдың дөртку кварталы-биле эрткен чылдың ол-ла үезиниң чурагайга деңнээрге, ийи саалдаже шилчээн ажылдың чаа чуруму колхозка чүнү бергенил деп чүве улам-на тодаргай апаар. Ол чурагай мындыг:

Фермага саап турган	1954 ч.	1955 ч.
инектерниң саны	84	86
Алган сүт (центнер-биле)	464	595
Бир инектен сагган сүт (килограмм-биле)	547	689
Шупту инектерни ажаарынга чарыгдатынган кижи-хүн	1.125	600
Фермага турган саанчыларның саны	8	3
Бир инекти ажаарынга чарыгдатынган кижи-хүн	13	7
Бир центнер сүтке чарыгдатынган кижи-хүн	2,4	1,0
Бир саанчыга быжыглатынган инектиң саны	10	28
Бир саанчыга алдынган сүттүң онаажыры (центнер-биле)	58	199

Бо саннар немелде тайылбыр негетпес кылдыр бодун-ла чугаалап турар. Ийи саалдаже шилчээни болгаш фермада ажылдакчыларның санын эвээжеткени саанчыларның байдалын баскыраткан кылдыр бодаар болза, ол шын эвес. Оларның күш-ажылы харын чурумчаан болгаш улам-на бүдүрүкчүлүг апарган.

Усово фермазында чорутунган ажыл хүнүнүң ол чурумну болза, шаанда саанчылар ажыл шагының чүгле ден кезиин саалда, чемгерилде болгаш инекти ажаарынга холбашкан ажылдарга чарыгдап турганын көргүскен. Оон эрткан шактарны мал чеми хүлээп алыр, ону ынай, бээр сөөртүрү чижектиг бүдүрүкчү эвес ажылдарга чарыгдап турган.

Ийи саалдаже шилчээн үеде саанчы бүрүзү 2 саалда аппараттың хандырып турар. Ам бистиң саанчыларывыстың фермада ажылы мурнукузундан ыракта эвээжээн.

Саанчылар ам өг-бүлезинге, өөредилгеге болгаш культурлуг дыштанылгага сагыш салыр аргалыг хөй шаг-үелиг болган. Оларның күш-ажылы эң бүдүрүкчүлүг апарган, төлевир база бедээн. Мурнунда саанчылар чылда ортумаа-биле 600—660 күш-хүннер ажылдап ап турган. Күш-ажылга организацияның чаа чурумун тургусканындан соңгаар, бо чылын саанчы бүрүзү 1000—1100 күш-хүннерлиг болурун практика бүзүреткен. Ону айда ажылдап алыр акшага шилчидерге 1.500 рубль болур.

Фермада саанчыларның саны эвээжээн чорук мал ажылынга эң-не мергежилдиг колхозчуларны быжыглаарын хандырган. Усово фермазында ам П. Лебедева, Т. Барташева, Е. Бартеньева ышкаш мал ажылынга дуржулгалыг саанчылар бар. Ол бүгү болза, инекти ийи саарынче шилчээниниң түңнелинде болдунган деп чүве билдингир. **Ол хемчеглер колхозка чылда 2000 ажыг кижи-хүн камналганы бээрин, малчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү дыка бедиирин** санаашкын бүзүреткен.

Усово фермазының ажылдакчыларының дуржулгазы өске-даа колхозтарга болгаш совхозтарга база таарымчалыг болуп турар.

Чоокта чаа партияның Москва область комитединге чөвүлел хурал болган, аңаа областың мурнакчы 30 колхозтарының даргалары киришкен. Чөвүлел хуралдың киржикчилери бистиң дуржулгавыстың дугайын дыңнааш, колхозка барып, ажыл-херектиң органзас байдалын таныжар күзелин илереткен. Оларны колхозувусче чалааш, фермавысты көргүзүп, ажылдың чурумун, саанчыларның чаа чедиишкиннерин оларга таныштырган бис. Колхозка келген бүгү-ле эштер инекти хөй катап саарындан ийи ээлчегже шилчээни — дешпилгелиг херек, ону колхоз бүдүрүлгезинге калбартып ажыглаарын деткиир дугайында саналдааннар.

Ажылдакчыларның санын эвээжедири чүгле мал ажылынга эвес, ону хову болгаш артель бүдүрүлгезиниң өске-даа адырларынга чорудуп болурун практика көргүскен.

МТС-тиң талазында безин ажык чок хоозун эрге-дужаалдар хөй. Херектиң ужуру эвчок байдалдарга безин чедирип турар. 1954 чылда Бунцево МТС-тиң бистиң колхозка ажылдап турган трактор бригадазының ажылдакчыларындан бригадирниң дузалакчызынга П. С. Араповту киирген. Хову ажылының бүгү сезон үезинде ону колхозка кым-даа көрбээн. Ол биске санатынып турган, херек кырында кожавыс колхозка трактористеп чайлаан. Арапов күзүн биске келгеш, «ажылдааның» дугайында акша болгаш продукт алырын негээн. Биске ажылдаваан ужурунда колхоз аңаа төлевир бербээн. Бунцево районнуң прокурору эш Михейкин МТС директорунуң шынныг эвес дужаалынга даянгаш, Арапов-биле санажылга кылырын колхозка хүлээткен. Колхоз Араповка дүрүм чогу-биле 3.600 рубльди, 2 тонна хире тарааны болгаш хөй ногаа чүүлдерин төлеп берген.

Улуг эвес шөлдү ажылдап кылып турар трактор бригадазынга дузалакчының хереэ чүл? — деп айтырыг тургустунуп келир. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң участок бүрүзүнде ажык чок, харын мал болгаш чер ажылының продуктуларының бот-үнезин улгаттырып турар янзы-бүрү артык эрге-дужаалдарны узуткаар үе келген.

Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези

Шагаан-Арыг МТС-тиң механизаторлары СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынар хүнү—февраль 14-ке чедир тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин бүрүн доозары-биле Бии-Хем МТС-тиң механизаторларын социалистиг чарышка кыйгырган. МТС кезектеп септээр 18 бөлүктерни тургуспушаан, аңаа мергежилдиг кадрларны быжыглаан. Трактор бригадаларының бригадирлери ындыг бөлүктерни башкарып турар, ажылдың эң-не харыысалгалыг черлеринде участок механиктерин быжыглаан.

1955 чылдың 4-кү кварталында тракторлар септелгезиниң планын станцияның коллективи кезектеп септээр арга-биле хүүсаазында күүсеткен. Мастерскаядан 26 тракторлар, 30 андазыннар, 30 сеялкалар, 4 культиваторлар, «ЗИГ-ЗАГ» деп 180 илиирлер болгаш 6 трактор дугуйлары, аар дискалыг 2 илиирлер септетинип үнген.

Дуржулгалыг механизаторлар участок механиги эш Грудининге удурткан моторлар септээр бөлүк сончарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Трактор бригадазының бригадири Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчизи эш Г. Букарин, трактористер эштер Андросов, Назыты олар ажыл нормазын хүн-бүрүде ажыр күүсетпишаан, бүдүрүп үндүрүп турары продукцияның шынарын экижидип турарлар. Аныяк механизаторлар эштер Паровицын, Пичешкир, Чаш-оол Арбын олар септелге ажылының нормазын хүн-бүрүде 140—150 хуу күүседип турарлар. Септелгениң бо белүүнде ажыл эки органзастатынган.

Механиктиг цехке аныяк токарьлар эштер Винокуров, Стребков, Огнёв, Дергунов оларның бүдүрүп үндүрүп турар ажылының шынары эки. Механизаторлар эштер Пигулев, Беликов, Винокуров олар чаа хөй-хөй үүрмек кезектерни таварыштыр септээрин чедип алганнар.

МТС коллективиниң ажылын эки органзастап башкарары-биле ында партия, комсомол, профэвилел организациялары боттуг хемчеглерни ап турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ДОКУМЕНТ

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директивалар-ының төлевилелин сонуургап көрүп турар янзы-бүрү үгланымшкынның солуннарның болган журналдарның чүүлдер парлаары бүгү чурттарда үргүлчүлеп турар. Советтиң баштайгы беш чыл планнарын мурнунда шоодуп турган буржуаз парлалганың ән-не реаксылыг органнары безин бо удада элээн овааромчалыг болган болалыг үнелээшкинни берип, чаа беш чыл планының төлевилелинде айыткан улуг соруглаларны бүдүмчелиг болган боттанып болур деп санаарының эргежок чугулазының дугайында сагындырып турарлар. Директивалар-ның төлевилелин «үлетпүрүң улуг хөгжүлезинин программазы» деп адавышаан, «Ньюсуик» деп америк журналның бижип турары болза, «эрткен үеги совет чединишкиннер Барының чүвее тоо-бодавас чоруктү болдурбайн турар». «Алдыгы беш чыл планының дугайында дыңнадыгларны

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 26 (3479)

Өртээ 20 коп.

Алдыгы беш чыл планы Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйының болгаш хамыктың мурнунда социалистиг экономиканың үндезини—аар индустрияның күчүлүг чаа көдүрлүүшкүнүн көрүп турар. Ол планны боттандырары ССРЭ-ниң экономиктиг күчү-шыдалын болгаш оон тиилетирбес камгаланыр аргалыын улам ыңай быжыктырганы, улустуң чаагай байдалын улуу-биле бедиткени, совет культураны өстүргени ол болур.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинден.

Партияның массалар-биле харылзаазын быжыглаар

Совет улустуң бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш сорук кииривкчизи—Коммунистиг партия ажылчы чоннарның калбак массалары-биле түлүш харылзаалыг. Партия бодунуң XX съездизинге уткуштур чоруп орар үезинде массалар-биле оон харылзаазы кажангызындан-даа артык улуг күштүг-биле илереп турар.

СЭКП Төп Комитетиниң ажылдап кылганы алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин Тыва автономнуг областың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады патриоттуг улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп ап турар. Алдарлыг партиязының съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бүдүрүлгелерниң, МТС-терниң, совхозтарның ажылчыннары, тускай эртемниглери болгаш колхозчулар социалистиг чарышка бедиткен хүлээлгелерин ап турарлар.

Чаа-Хөл МТС-тиң механизаторларының хуралынга ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныжып чугаалашкаш, санал берген кижи бүрүзү Коммунистиг партияга сеткилдигежиниң ханызындан өөрүшкүлелин илеретпишаан, төлевилеттинген планны амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн улам бедидерин хүлээнгеннер. Механик эш Шункинниң чугаалааны:—Съезд мурнунуң калбарган социалистиг чарыжынга шилчээш, бистиң коллектив тракторлар септелгезин доозааш, а көдээ ажыл-агый машиналарын февраль 14-түң бетинде бүрүн септеп доозар бис. Ол болза, съездиниң ажыттынарынга бистиң күш-ажылчы белээвис болур.

Бо ышкаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн областың бүдүрүлгелериниң, МТС-териниң, совхозтарының болгаш колхозтарының бүрүзүнде-ле калбарып эгелээн. Бистиң партиявыс коммунизм тургузуушкунунуң талазы-биле бодунуң бүгү-ле ажыл-чорудулгазынга марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын удуртулга болдуруп, ажылчы чоннарның идепкейинге болгаш инициативазынга даянып турар.

Массалар-биле калбак харылзаалар чокка, ол харылзааларның үргүлчү быжыглаашкыны чокка, массаларның үнүн тоопдыңнап, оларның шиитпирлээр өйү келген херегледерин билбес болза, ажылчын аңгының партиязы оон миллион-миллион кижилерин болгаш бүгү ажылчы чоннарны эдертип шыдаар ёзулуг массалыг партия боол шыдавас деп партияның теоргузу өөредип турар. Мынчангаш массалар-биле харылзаа, оларның ортузунга политиктиг кижизидилге ажылы, оларның күш-ажылга идепкейин бедидери партия кежигүннериниң, бүгү партия организацияларының база бир чугула сорулгазы болур.

Массаларның ортузунга политиктиг кижизидилге ажылын боттандырбышаан, массалар-биле сүмележип, оларның инициативазынга доктаамал даянып турар партия организациялары ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле мурнунга салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээрзин билдингир. Бо дугайында Бии-Хем районнуң партия организациязын чижек кылдыр көргүзүп болур.

СЭКП райкому (секретары эш Савкин) үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезинге хамаарышкан перспективтиг айтырыгларны бюрога шиитпирлээриниң мурнунда ажылчыннар, механизаторлар, саанчылар, кадарчылар болгаш интеллигенция-биле сүмележип турар. Ол ышкаш партия эге организациялары коммунистерниң ажык хуралдарынга колхоз бүдүрүлгезиниң кол айтырыгларын чугаалажып, ол хуралдарга кежигүн эвес массаларны олуруштуруп, оларның саналдарын өөренип көрүп турар. Массалар-биле шак ындыг харылзаа эки түңнелди берген.

Районнуң ажылчы чоннары эрткен 1955 көдээ ажыл-агый чылында тараа культураларының дүжүүн болгаш мал ажылының продуктулуун элээн бедиткиш, күрүне мурнунга планныг онаалгаларын долдур болгаш ажыр күүсеткеннер. Районнуң алды колхозтарының бежи миллионерлер болган.

Партийжи удуртулганы кайда-ла хөй санныг хуралдар эрттирип, саазын кырынга доктаалдар хүлээп алыры-биле солуп турар болдур, ында ажыл-агыйның байдалы бир янзы болуп турар. СЭКП-ниң Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем райкомнары ажыл-агыйны эрегей кыры-биле удуртуп, массаларның ортузунга организакчы болгаш политиктиг кижизидилге ажылдарын кошкак чорудуп турар дээш районнарның база областың партия конференцияларынга шыңгыы шүгүмчүлээн.

Ылангыя Барыын-Хемчик районуу ажыл-агый хөгжүлдезиниң талазы-биле областың өске районнарындан хожудап турар. Соң чылдагааның чүнүң-биле тайылбырлап болурул?

Ол болза хамыктың мурнунда партийжи удуртулганың методтарында четпестер-биле, кижилер-биле ажылда четпестер-биле тайылбырлатынар. Партия райкому болгаш райкүүском, оон удуртукчулары эштер Санчай, Одан-оол хөй санныг хуралдар чыылдырып, доктаалдар хүлээп ап, саазын-биле удуртурунга кызыгаарлатынгаш, а бүдүрүлгелерге, колхозтарга, МТС-ке болгаш совхозка барып коммунистер, ажылчыннар, саанчылар, кадарчылар болгаш тускай эртемниглер-биле сүмележип ажылдаарын кошкаткан турган.

Бир эвес бистиң районнарывыс, колхозтарывыс, совхозтарывыс шуптузу деңдески ажылдаан болза, тарааның дүжүү болгаш мал ажылының продуктулуу улам-на хөй болур ийик. Сорулга чүл дээрге, массалар-биле харылзааны улам-на быжыглап, оларның ортузунга партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды үндезини-биле экижидеринде болур. Партия удуртукчуларының амыдыралдан, массалардан хоорук болу бээр чоруу бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш албан организация черлериниң ажылында өөр турар четпестерни чогуур өй-шаанда илередип шыдавазындан аңгыда, харын ол четпестерниң улам-на ханылап нептерээриниң чедирер.

Удуртулганы кабинетке олура хоозун шиитпирлер, аазаашкыннар, кыйгырыглар, чугаалар-биле күүседирин оралдажыр канцелярлыг-бюрократтыг ажыл стили-биле арын-нүүр, эрге-дужаал барымдаалавайн шиитпирлиг демиселжир херек. Партия организацияларының удуртукчулары массалар-биле хүн-бүрү харылзажып, оларның чурнакчы дуржулгаларынга даянып ужурлуг. Партияның массалар-биле харылзаазын быжыглаарынга пропаганда болгаш агитация ажылы улуг рольду ойнаар.

Ынчангаш пропаганданы болгаш агитацияны массаларның ортузунга чорударда, ёзу барымдалаар чорукту узуткап, районнуң, колхозтуң, бүдүрүлгениң амыдыралы-биле холбаштырар херек. Партия райкомнары, эге организациялары алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалажып көөрү-биле холбаштыр бүгү улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам-на деткип, партийжи удуртулганың методтарын сайзырангайжыдары чугула.

Областың партия организациялары ажылчы чоннарның калбак массалары-биле харылзааны улам быжыглавышаан, ажыл-агый болгаш культур тургузуушкунунуң бүгү адырларынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап шыдаар.

Чаа-Хөлдүң механизаторлары съезд мурнунуң хүлээлгелерин күүсеткен

ЧАА-ХӨЛ. Бистиң чуртувустуң бүгү чону ышкаш, Чаа-Хөлдүң механизаторлары СЭКП-ниң XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып, тракторлар септелгезин февраль 14-те доозар деп хүлээлгени алганнар.

МТС-тиң механизаторлары бар аргаларны, ажыглатынмаан курлавырларны болгаш кезентеп септээр арганы ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен, септелгениң шынарын экижиткен.

Трактор бригадазының удуртукчузу, БНАД-ның киржикчизи, Биче алдын медаль болгаш мотоцикл-биле шаңнаткан эш Чылбак, трактористер эштер Беженей, Хертек, Чепрасов, Шактар, токарь эш Глухих, көдээ ажыл-агый машиналарының механиги эш Щукин оларның кижи бүрүзү ээлчег онаалдаларын үргүлчү 40—50 хуу ажырып, а чамдык хүннерде ийи норманы ажылдап кылып, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүң үлегер-чижээн көргүскеннер.

Масса-политиктиг ажылды экижиткени күш-ажылга чедиишкиннерни деткээн. Партия организациязының дуржулгалыг агитаторлары беседаларны, солун номчулгаларын мастерскаяларга доктаамал чорудуп, кижилерни күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирип турган.

Эш Климент Ефремович ВОРОШИЛОВКА

Улуг Ленинниң шынчы өөреникчизи, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчыларының бирээзи—Силерниң чеден беш хар харлааныңарның хүнүнде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели Силерге изиг байыр чедирип тур.

Аныяк чораан-ла революсчу орукка киргеш, Силер бодуңарның бүгү медерелдиг амыдыралыңарны помещиктерниң болгаш капиталистерниң дарлалынга удур ажылчын аңгының херээ дээш демисел-биле холбаштырган силер. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези дээш, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаары дээш демиселге болгаш Совет күрүнени тургузарынга Силерниң алдар-хавыяаңарны Коммунистиг партия болгаш совет улус бедик-биле үнелеп турар.

Партия, күрүне болгаш шериг ажыл чорудулгаларының бүгү-ле албан-хүлээлгелеринге Силер, Бодуңарда чаятынган энергияңар-биле бодуңарның бүгү күжүңерни, билииңерни болгаш амыдыралчы улуг дуржулгаңарны коммунистиг нииитилелди тургузарының улуг хереэнге берип келген болгаш берип турар силер.

Хөй-хөй чылдарда кадык чаагай чурттаарыңарны болгаш бистиң чуртувустуң улустарының чаагай чоруунга, коммунизмниң идеяларының тиилелгези дээш үре-түңнелдиг ажылдарыңарны чүректиң бүгү ханызындан Силерге күзедивис, бистиң өңнүүвүс болгаш эживис, бистиң эргим Климент Ефремович.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели.

Эш К. Е. Ворошиловка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. Е. Ворошиловтуң Совет күрүнениң камгалалынга шылгарангай ачы-хавыязын демдеглевишаан, эш Климент Ефремович **Ворошиловка Ленин** орденин болгаш **«Алдын сылдыс»** медальды тывыспышаан, **Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. ТАРАСОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1956 чылдың февраль 3.

Совхозтар ажылчыннарынга бажыңнар

ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу чуртталга тудуушкунунуң түңнелин кылган. 1955 чылда ажыл-агыйларга ниити шөлү 1200 муң дөрбелчин метр дөрт аал ниити чурттаар ийи муң бажыңнарны туткан, азы планда көрдүнгенинден 100 муң дөрбелчин метр хөй болуп турар. Украинаның болгаш Латвияның совхозтары чуртталга тудуушкунунуң планын бүрүн чартык катап ажырган, Россия Федерациязында болгаш Азербайджанда план ёзугаар тудар деп турганындан дыка хөй болуп турар.

Эрткен чылын Сибирьниң Уралдың, Поволжьениң, Казахстанның кур болгаш куруккан черлеринде тургустунган тараалаң чаа совхозтарның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ниити шөлү 680 муң дөрбелчин метр ажыг чүс-чүс чаңгыс аай төлевилел-биле кылдынган чыып туткан бажыңнарны алган.

Чыл бүрүде совхозтарда хуу тудуушкун хөгжүп турар. Чүгле эрткен чылын совхозтарның каш муң ажылдакчылары көдээ ажыл-агый банкызының дузазы-биле боттары бажыңнар тудуп алган. Совхозтар бажың тудукчуларынга дузалакчы кылдыр бызанчыларны, бажың кыры шыварларны, өске-даа ажылчыннарны тускайлап берип турар, тудуг материалдары чедирип алыры-биле совхозтарның машиналарын ажыглаарын чөшээреп турар.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

IV кварталдың түңнели

СЭКП Кызыл хоорkомунуң бюрозунуң болгаш хоорай Совединиң күүскомунуң каттышкан хуралынга Кызыл хоорайның үлетпүр, транспорт болгаш тудуг черлериниң 1955 чылдың IV-кү кварталында ажылының түңнелин чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң үлетпүрнү күчүлүг көдүрер дугайында доктаалын амыдыралга үре-түңнелдиг боттандырар болгаш партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киргеш хоорайның хөй-хөй бүдүрүлгелери болгаш транспорт черлери IV кварталдың бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседип, продукцияның бот-үнезинин чиигеддезин болгаш шынарын бедидерин чедип алган.

Эрткен чылдың сөөлгү кварталының планын хоорайның бүдүрүлгелери ниитизи-биле 104,9 хуу күүсеткен. Бүдүрүлге планын күүседиринге хөй-хөй бүдүрүлгелер идепкейлиг киржип, социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Кызылдың ыяш заводу квартал планын 124,5 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 27,9 хуу бедиткен. Ол үениң иштинде продукцияның бот-үнези 2,5 хуу чиигээн. Социалистиг чарышка тиилекчи болган дээш ыяш заводунга СЭКП хоорkомунуң болгаш хоорkүүскомунуң шилчиир кызыл тугун хевээр артырган.

Дөрткү кварталдың бүдүрүлге планын хоорайның элээн хөй транспорт организациялары база чедиишкинниг күүсеткен. Транспорт организациялары чүък сөөртүрүнүң планын тонна-километр-биле 130 хуу, тонна-биле 140,8 хуу күүсеткен.

СЭКП хоорkомунуң болгаш хоорkүүскомунуң шилчиир кызыл тугун социалистиг чарышка тиилекчи болган союзсовхозавтотрансттың автобазазынга (директору эш Заводьянов, партия организациязының секретары эш Николаев) тывыскан. Автобаза IV-кү кварталдың сөөртүлге планын тонна-километр-биле 200 хуу, тонна-биле 193,4 хуу күүсеткен. Бот-үнени бир тонна-километрга 22 хуу чиигеткен. Бо ышкаш чедиишкинни Кызылдың автотранспорт конторазы-биле № 1 чүък автотранспортунуң конторазы чедип алган.

Ынчаарга моон-биле кады хоорkомнуң бюрозу болгаш хоорkүүском, бүдүрүлгелерниң болгаш транспорт база тудуг черлериниң ажылында улуг четпестерниң барын айыткан. Хоорайның бүдүрүлгелериниң алгы заводу биле электростанция IV кварталдың планын күүсетпээн. Кызылдың алдын үүргай эргелелиниң болгаш харылзаа эргелелиниң автотранспорт конторалары багай түңнелди көргүскен.

Бүдүрүлгелерде деңдески ажылдавас, продукцияны үзүктелиишкинниг үндүрер чорук дааранылга комбинадында болгаш мебель фабриказында бар. Бо бүдүрүлгелер продукцияның хөй кезиин айның төнчүзүнде бүдүрүп, бүү-хаа ажылдап турар. Моон түңнелинде продукцияның шынары куду болуп, бот-үнези аартап турар.

«Тыва тудуг» трестизинде болгаш өскеде бүдүрүлгелерде техниканы багай ажыглаан, ажыл шагын бүдүрүкчүлүг эвес чарыгдап турарының фактыларын хоорkомнуң бюрозу буруу шаап демдеглээн.

Партияның XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин ажылчыннарга, инженерлерге болгаш техниктерге таныштырып өөредирин, оларның бүгү күштерин бүдүрүлге планын күүседиринче, продукцияның бот-үнезин чиигедиринче болгаш шынарын бедидеринче мобилизастаарын хоорkомнуң бюрозу болгаш хоорkүүском бүдүрүлгелерниң директорларынга, партия комсомол болгаш профэвилел организацияларынга хүлээндирген. Партияның XX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты улам-на калбартырынче оларны кыйгырган.

Чаңгыс эп-сеткил-биле

СЭКП-ниң XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин Кызылдың ыяш заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бедик көдүрлүүшкүн-биле уткаан. Чаа беш чылдың сорулгаларын боттандырарынче чогаадыкчы күш-ажыл-биле кирерин ажылчыннар болгаш тускай эртемниглер хүлээнгеннер.

— Бистиң заводтуң коллективи эрткен чылдарда эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Ынчалза-даа оон-биле кады бисте четпестер ам-даа бар. Заводта механизацияның деңнели амгы бистиң бүдүрүп үндүрүп турарывыс тудуг материалдарын белеткээринге чедишпейн турар, бар пилорама ремен чок болгаш ол чорук ажылды саададып турар. Хөй күш үнер ажылдарны механизастап, немелде пилораманы тургузары чугула—деп, эш Липанов чугаалааш, нормазын хүн-бүрү үргүлчү ажыр күүседирин хүлээнип, коллективтиң бүгү кежигүннерин кыйгырган.

Коллектив заводтуң алдыгы беш чылда көрдүнген бүдүрүлге сорулгаларын хуусаа бетинде боттандырар, тудуг материалдарының бүдүрериниң бот-үнезин планда көрдүнгенинден чиигедип тургаш, ыяш белеткелиниң планын үргүлчү ажыр күүседир, февральдың бүдүрүлге планын партияның XX съездизиниң ажыттынарының бедиинде күүседир дугайында коллективтиң бүгү ажылчын, албан-хаакчылары бедиткен хүлээлгелерни алган.

Совхозтуң кыштагларында

«Барлык» совхозтуң малчыннары партияның XX съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин ак-сеткилдиг боттандырып турар. Кыштагладыышкынның эки организастааныңдан мал менди болгаш семис, аңгы үеде төрүттүнүп турар чаш мал дүрген доругуп, оон нелери сүткүр болуп турар.

Эш Чүлдүмнүң кадарып турары кошкан хойдан бо хүннерге чедир 130 хой төрээн, оон хураганнары шупту бар. Эш Бараныц хоюндан 97, эш Деспижектиниңден 70 хураганнар төрүттүнген. Кыштагларда чаш мал өстүреринге таарымчалыг кажаалар болгаш мал чемнери хандыртынган.

СЭКП-ниң XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин таныжкаш, совхозтуң малчыннары улам бедиткен хүлээлгелерни алган. Малды хүр кыштагладыр, чаш малды бүрүн камгалап алыр чорук съездиниң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белек болур.

Хой бүрүзүнден 4 килограмм дүк

СЭКП Төп Комитетиниң ажылдап кылганы алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин Чөөн-Хемчик районда «Октябрьның 30 чылы» колхозтуң колхозчулары бүгү совет улус-биле бир демей күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүг уткаан. Артель бүдүрүлгезиниң бүгү-ле участоктарында таныдылга хуралдарын калбартып, агитаторлар беседа, номчулгаларны организастап турар.

Колхозтуң дуржулгалыг малчыны эш Сандык бодунуң кадарып турар кошкан хоюн хүр кыштагладырып, чаш малды бүрүн камгалап өстүрерин хүлээнмишаан, бо чылын хой бүрүзүнден 4 килограмм дүктү кыргып алырын демдеглээн. Ол ышкаш чылгычы эш Үнер-оол 156 белериниң кулуннарын шуптузун камгалап алырын хүлээнген. Патриотчу шак ындыг чоруктар хөй илереп турар.

Ыраккы фермада

Бии-Хем районнуң баштайгы миллионери «Кызыл тараачын» колхозтуң Хүтте мал фермазы артель төвүнден чүс ажыг километр ырак черде турар болза-даа малчыннар колхозунуң, областың, чурттуң бүгү амыдыралын хүн-бүрү таныжып турар. Колхоз баштаар фермада радиоприемникти садып берген. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин агитаторлар таныштырып турар.

Фермада киномеханик эш Данчинниң удуртуп турары бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери чаа, солун концерттерни үргүлчү организастап турар. Оларның ажыглалынга гитара, балалайка, мандалин болгаш өске-даа херекселдерни садып берген. Фермада байлак ном фондулуг библиотека база бар.

Механизаторларның хүлээлгези

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин таныжкаш, Балгазында машина-трактор станциязының механизаторлары улам бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Эш Клепиков бодунуң «ДТ-54» трактор-биле капитал септелге чокка 200 гектар чымчак аңдарылга шөлүн ажылдап кылырын илереткен. Сезон нормазын ынчаар ыракта ажыр күүседирин механизаторлардан Чистобаев болгаш өске-даа эштер деткээн.

Комбайнер эш Болтовский «С-4» деп комбайн-биле сезонда бүдүн чартык норманы, а «С-6» комбайнның башкарыкчызы эш Назаров ийи норманы ажылдаарын хүлээнген. МТС-тиң ийиги трактор бригадазының агрегады бо чылын бот-орулга чарылгалыг болуп шыдаарын илереткен.

Тудуг бригадазында партия бөлүү

Улуг-Хем районда Маленков аттыг колхоз эрткен чылын малдын четчир санныг бөлүүн болгаш шыктыг чемнерин белеткеп алган. Ынчалзажок малга четчир санныг кажааларны белеткевээнинден кыштаглаашкын берге байдалдарда эртип турар.

Колхозтуң партия организациязы ол байдалды өөренип көргеш, амгы үеде артель кежигүннериниң күженишкинин тудугларны калбартырынче угландырып турар. Тудуг ыяжының белеткелин болгаш ону сөөртүр ажылды партия организациязы бодунуң контролюнда алган. Оон түңнелинде ыяш белеткели чедиишкиннит чорупр турар. Амгы үеде тудуг шөлдеринче болгаш пилорамаже чудук сөөртүлгези органзастыг чорупр турар, 400 кубометр ажыг чудуктарны сөөртген болгаш 600 кубометр хирени тайгада белеткеп алган.

Колхозчулар час келирин манавайн тудуг ажылын калбартып чорудуп турарлар. Кыска үениң иштинде колхозтуң электростанциязының бажыңының, чунар бажыңның, колхозчулар чурттаар нйя бажыңнарның болгаш өске-даа тудугларның ханаларын тудуп доосканнар.

Тудуг бригадазының ажылын экижидер сорулга-биле партия организациязы аңаа 6 коммунистерни быжыглаан. Ынчалза-даа бригадага чүгле 18 кижи ажылдап, транспорт болгаш чепсек-херексел чедишпейн турганының ужурунда тудугга болгаш ыяш белеткелинге ажыл хайгыылдаашкынныг чорувайн турган. Хову бригадазының кежигүннерин киириштирип тургаш, тудуг бригадазын 40 кижи чедир тургузаар болгаш тайгада ыяш белеткелинге 20 кижини немей чорудар деп коммунистер шиитпирлээннер.

Ынчангаш тайгаже 60 хире кижи чорупкан. Баштаар чериниң кежигүннери коммунистер оларның ажылын удуртуру болгаш контрольдаары-биле тайгаже үргүлчү барып, ыяш белеткелчилери-биле хүн-бүрүнүн харылзаазын тудуп, эргежок чугула дузаламчыны оларга чогуур өй-шаанда көргүзер хүлээлгелиг турганнар.

Ынчалза-даа чамдык чылдагааннардан баштаар чериниң кежигүннери бригадага үргүлчү барып шыдавайн турганнар. Ол бригадага күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, ыяштың белеткелин болгаш сөөртүлгезин дүргедедирип-биле партия бөлүүнүң ажыл чорудулгазын күштелдирер деп шиитпирлээн. Ол партия бөлүүн ыяш белеткелиниң үезинде тургускан турган. Партия бөлүүнүң организакчызынга дуржулгалыг тудугжу эш Балданны коммунистер соңгуп алганнар. Партия бөлүүнүң эргелерин болгаш хүлээлгелерин коммунистерге колхозтуң партия организациязы таныштырган, өске колхозтарда партия бөлүктерниң ажылының дуржулгазының дугайында элээн хөй материалдарны солуннардан болгаш журналдардан оларга номчуп берген.

Партия бөлүү бодунуң ажылын хамыктың мурнунда күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, оон бүдүрүкчүлүүн бедидер, а ол ышкаш күш-ажылдың органзастаашкынын экижидер хемчеглерни боттарынче угландырарындан эгелээн. Ыяш белеткелиниң болгаш тудугнуң чорупр турарын партия эге организациязының хуралынга болгаш партия бөлүүнге чугаалажып, улуг четпестерни илереткеп болгаш оларны чайладырының аргаларын айыткан. Салдынган сорулгаларны боттандырары дээш демиселче партия бөлүү эгелеп кирипкен.

Ыяш белеткелчилериниң күш-ажылчы идепкейин көдүрери-биле коммунистерниң инициативазын ёзугаар СЭКП-ниң XX съездизинге төлептиг уткуужур дээш социалистиг чарышты калбартып чорткан. Амгы үеде оон түңнелдери көргүзүг самбыраларында болгаш агитхуудустарда илеретиинип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселге коммунистер боттарының үлегер-чижектерин көргүзүп турарлар. Чижээлээрге, партия кежигүннери эштер Оруспай, Айыжы, комсомолчу эш Май-оол олар ажылдың нормазын хүн-бүрүде 130—140 хуу күүседип турарлар. Олар боттарының ажылының дуржулгазын бригаданың өске кежигүннеринге дамчыдып турарының түңнелинде мурнакчыларның саны көвүдээн.

Бир катап бригаданың кежигүннери 7 кижи боттарының кара-туразы-биле Хендергеже чанаттап чорупр каан, оон мурнунда олар боттарынга онаашкан ажылдың нормаларын каш хүннер иштинде күүсетпейн турганнар. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң ол каржы-хажагай хажыдышкынны бүгү-ле кижилерни кайгаткан. Ол айтырыгны баштай бригаданың хуралынга чугаалажып көрген. Прогульщиктерге шынгыы хемчег хүлээдирин коммунистер сүмелеп турганнар. Олар тайгаже дедир четкилеп келгенде, оларны шынгыызы-биле буруу шапкан. Оон ангыда күш-ажылдың учётун болгаш органзастаашкынын экижидер хемчегни база ап чорткан. Кылыр ажылдың нормаларын колхозчуларга хуваап таарыштырган болгаш тус-тус кижилерниң чеже күш-хүнү ажылдап алганын хүн-бүрүде дыңнадып турар.

Ыяш белеткелиниң баштайгы хүннеринде тайгада ажылдап турар колхозчуларның амыдыралынга таарымчалыг байдалдар тургустунмайн турган. Ыяш белеткелчилериниң амыдыралынга таарымчалыг байдалды канчап-даа тургаш хандырар сорулга партбөлүктүң мурнунга тургустунган. Ол айтырыг артельдиң баштаар чериниң болгаш партия организациязының мурнунга база тургустунган. Ону парторганизацияның бюрозунуң хуралынга чугаалажып көрген. Аңаа хүлээп алдынган шиитпирни артельдиң баштаар чери амыдырал кырынга боттандырып чорутканының түңнелинде ыяш белеткелчилериниң амыдыралынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Ыяш белеткелчилериниң аразынга масса-политиктиг ажылды калбартып чоруткан чорук ажылдың чедиишкинниг болурунга дузалап турар. Агитаторлар солуннарны номчуп, беседаларны чорудуп турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының соонда партия организациязы агитаторларның чөвүлел хуралын чыылдырганы, оларга сессияның материалдарын таныштырган.

Амгы үеде СЭКП кежигүнү эш Орусипай, комсомолчу эш Ангакпан болгаш өскелер-даа беседаларны болгаш номчулгаларны чорудуп турарлар. Олар Совет Эвилелиниң дашты политиказының дугайын, эштер Н. А. Булганин биле Н. С. Хрущевтуң Индияга, Бирмага болгаш Афганистанга чорааның дугайын ыяш белеткелчилеринге тайылбырлап таныштырган.

Агитаторлар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының шиитпирлерин ыяш белеткелчилеринге таныштырганының соонда партия бөлүү бригаданың нийти хуралын чыылдырарын шиитпирлээн. Мал ажылын хөгжүдеринге ыяш белеткелчилериниң ролю хову бригадазының ажылдакчыларындан дудак чок деп чүвени билгеш, олар партияның XX съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 400 кубометр ыяшты белеткээш, тудуглар чорудар черлерге 25 кубометр ыяшты сөөртүп чедирер хүлээлгени боттарынга алганнар.

Партия бөлүүн тургускан чорук коммунистерниң болгаш тудуг бригадазының бүгү кежигүннериниң харысалгазын улуу-биле бедиткен, боттарының инициативазын бүрүнү-биле илередириниң аргазын оларга хандырган. Партия бөлүүнүң ажылының түңнелдерин парторганизацияның коммунистериниң нийти хуралдарынга чугаалашкан.

Колхозтуң партия организациязының ажылында-даа, партбөлүктүң ажылында-даа четпестер ам-даа хөй деп чүвени чугаалап кагза чогуур. Ынчалза-даа практиканың көргүзүп турары-биле алырга, партия бөлүүн тургускан чорук колхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участогунга ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге идиг берген.

Н. ДОБРОВ.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң инструктору.

Рязань область. Рыбновск МТС-тиң механизаторлары колхозтар шөлдеринге хар ызырыңдырар ажылды чедиишкинниг чорудуп турар.

Аныяк тракторист Василий Нефедов кончуг эки ажылдап турар. Ол СЭКП-ниң XX съездизинге алдар кылдыр нормазын 105 хуудан эвээш эвес күүседир деп хүлээлге алган. Ол 70 гектар чериниң харын ызырыңдырар турргаш, 75—80 гектар чериниң харын ызырыңдырып турар.

Чурукта: В. Нефедов «Чаа орук» колхозтуң шөлүнде ажылдап тур.

Фото **А. Князевтиң.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

Харысалганы күштелдирер

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң шээр малы оолдап эгелээн. Ылангыя хойжулар Ендан 80 хойдан 80 хураганны, Дамбы-Сюрюн 41 хойдан 41 хураганны, Чырандай 35 хойдан 35 хураганны, Сагаан-Өгбен 25 хойдан 25 хураганны чидириг чокка ажаап алганнар. Колхоз ниитизи-биле малдың 237 чаш төлүн бүрүн камгалап алган.

Дуржулгалыг малчыннарның доруктуруп турары чаш хураганнарның өзүлдези кончуг эки болуп турар.

Оон-биле чергелештир районнуң кайы-даа колхозтарының инек фермаларының ажылының чогуур негелдезинге четпезин демдеглээри чугула. Ылангыя «Коммунизмче орук» колхозтуң инек кадарчызы эш Енданның кадарып турган инээнден 1 бызаа соокка доңуп өлген чорук колхозта кымны-даа дүвүретпээн. Ол-ла колхозта эш Манчынчап кадарган инектерин өнчок черге ээлеп, оларны тапкыы кажаага тургузу хондуруп, бодунуң хүлээлгелиг ажылынга харысалга чогун көргүзүп турар.

Колхозтарда мал фермаларының эргелекчилери болгаш мал эмчилери боттуг удуртулганы, практиктиг дузаламчыны малчыннарга кошкак көргүзүп турар. Мал эмчилери фермаларже эвээш чорупр, чылдың улуг кезиин колхоз төвүнге олура эрттиреринге чаңчыга бергеннер.

Ынчангаш фермаларда хүн-чурумун саанчылар, кадарчылар боттарының билириниң шаа-биле кылып турарлар. Чамдык колхозтарда сүт саалдазының планныг онаалгаларының күүсетпинмейн баарының бир кол чылдагааны ындыг корум-чурум чок байдалдан хамааржыр. Мындыг четпестерни узуткаарының хемчеглерин колхозтарның баштаар черлери дарый алыры чугула.

Н. ЛОПСАН,
районнуң инструктору.

КӨДЭЭ СОВЕТТЕРНИҢ СЕССИЯЛАРЫ

Көдээ Советтиң ажылын экижидер

Тес-Хем районнуң Самагалдай көдээ Совединиң чоокта чаа болуп эрткен VII сессиязынга көдээ Советтиң даргазы эш Иламның отчётун чугаалашкан.

Сессияга илерээни болза, көдээ Совет партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын амыдырал кырынга боттандырары-биле суурнуң чурттакчы чонунуң иштинге политик-массалыг ажылды чорудуп, бүдүрүлге черлериниң ажылын экижидер хемчеглерни ап келген. Оон түңнелинде Шуурмакта ыяш ажыл-агыйы, районнуң түүйбү бүдүрүлгези болгаш даараныга, чазаныга мастерскаялары чыл планнарын долдур болгаш ажыр күүсеткеннер. 1955 чылда чурттаганың 24 бажыңнары туттунган, 16 бажыңнаа крышалатынган.

Оон-биле чергелештир көдээ Советтиң ажылында четпестерни депутаттар илереткен. Отчёттуг үениң иштинде көдээ Советтиң сессияларын чүгле 4 удаа чыылдырган чорук Конституцияның негелдезинге шуут таарышпайн турар. Соңгукчуларның мурнунга депутаттарның отчёттарын органзастап чорутпаан, Советтиң чанында доктаамал комиссияларының ажылын эки удуртуп турбааны-биле чамдык комиссиялар багай ажылдап азы мырыңай ажылдавайн турган. Чижээлээрге, суур сайзырадырының комиссиязы Советтиң боттуг удуртулга чогуудан 1955 чылда суурга 800 кезек ыяшты тарып олуртур планның орнунга, чүгле 300 кезек ыяш олурткан, оон дыка хөйү үнмейн кургап калган.

Чурттакчы чоннуң суг херегледин хандырар кудуктар чок, ижер суг алыр черде арыг-шевериниң корум-чуруму тургустунмаан.

Көдээ Советтен кандыг-даа кичээнгей салбааны-биле нийти чунар бажыңның септелгезин чорутпаан, ол чунар бажың үргүлчү соок, изиг суу чок, хирлиг болуп турар. Чаа чунар бажыңның тудуу эрткен чылдың сентябрьда доозулган болза-даа соңга, печка кылбаанындан амдыгаа чедир ажыглал чок аңаа турар чорукту көдээ Советтиң, оон даргазы эш Иламның четпес ажылы деп көрген.

Чурттакчы чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылды калбартып, оларны бүдүрүлге ажылынче хандырар хемчеглерни албайн турганындан суурнуң иштинде хөй-нийтиниң амыдыралынга киришпес, боттарының хуузунда чурттап турар хамаатыларның хөй болуп турарын көдээ Советтиң четпес ажылы болур деп сессия айыткан.

Көдээ Советтиң бир улуг четпес ажылы болза, ук суурда ортумак школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидеринге оон дузалашпайн, өөреникчилерниң ада-иелери-биле ажылды чорутпайн турарында. Оон ужурундан школаның өөредилгези четпес болуп турар деп сессия демдеглээн.

Көдээ Советтиң органзас-массалыг ажылы, оон доктаамал комиссияларының ажылдарын экижидип тургаш, үстүнде айтынган четпестерни узуткап, Самагалдай суурну улам-на сайзырадырып, суурнуң бүдүрүлге черлериниң ажылдарын экижидерин база чурттакчыларның культура-амыдыралының деңнелин бедидерин болгаш хөй-нийтиниң амыдыралынга оларны улам-на хөйү-биле киириштирерин айыткан шиитпирни сессия хүлээп алган. Шиитпирни херек кырынга боттандырар хемчеглерниң талазы-биле ажылды көдээ Совет, оон депутаттары болгаш активчилери эгелеп чорудуп турарлар.

З. САГААЧИ.

Четпестерни чайладыр

Өвүр районнуң Солчур көдээ Советтиң 12-ги сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Көдээ Совет 1955 чылда чурттакчы чоннуң ортузунга органзас-массалыг ажылды чорудуп тургаш, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны эки күүседип келген деп сессия демдеглээн. Көдээ Советтиң девискээринде «Коммунизмче орук» колхозтуң ажылынга Советтиң депутаттары эки дузалажып турар.

Колхоз мал бажы өстүрериниң, сүт саалдазының болгаш дүк кыргылдазының чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Колхозтуң мурнакчы малчыннарының аразында Советтиң депутаттары ажылдап турарлар. Чижээ, хойжу депутат эш Өөлкай бодунда быжыглаан 296 хойдан 306 баш хураганны менди камгалап алган, колхозтуң инек кадарчызы эш Тас-оол 47 инектен 47 баш бызааны, өшкү кадарчызы эш Байыр 147 өшкүден 177 баш анайларны бүрүн камгалап алганнар, хойжулар эштер Балдан бир хойдан 2,37 килограмм, Кечил-оол 2 килограмм дүктү кыргып алганнар, саанчы эш Далаа бодунга быжыглаан бир инектен-не 1048 килограмм сүттү сагган. Көдээ Советтиң девискээринде магазин бараан садыглазының чыл планын күүсеткен.

Ындыг болза-даа Советтиң даргазы эш Сазыгның ажылында бар турар улуг четпестерни депутаттар болгаш сессияның киржикчилери шыңгыы шүгүмчүлээннер. Совет көдээ чондан хавырар бот-ондалга үндүрүүнден 635 рубльди, курстрахованиениң дадывырындан 737 рубльди амдыгаа чедир хавырып албаан, 600 рубль түннүг бот-ондалга үндүрүүнүң акшазын көдээ Советтиң даргалары боттарынга ажыглап турганы илерээн.

Көдээ Совет, оон даргазы эш Сазыг ук Советтиң девискээринде эмнелге салбырының, мал эмнелгезиниң ажылдарынга база эге школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга дузалажырынче сагыш салбайн келгениниң түңнелинде школаның одаар ыяжы бо үеде үстүп турарын депутаттар шыңгыы шүгүмчүлээн. Оон ангыда көдээ Советтиң чанында доктаамал комиссияларының ажылдавайн турганы, Советтен ажылчы чоннуң негелде хомудалдарын өй-шаанда харыылап бербейн, хуу ажылдыг чонну хөй-нийтиниң амыдыралынга киириштирер талазы-биле хемчеглерни албайн турганы сессияга илерээн.

Көдээ Советтиң ажылында айтынган четпестерни дарый чайладып, доктаамал комиссияларының ажылын диргизип чорударын, ында школа, эмнелге черлериниң ажылдарын экижидерин, ылангыя школаның одалгазын хандырар дугайында шиитпирни сессия хүлээп алган.

Х. САМБЫЛДАЙ.

Школага одаар ыяш белеткели

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артели колхозта чеди чыл школазынга 1956—57 өөредилге чылында 800 кубометр оттулар ыяш белеткеп бээри-биле көрээ чаргаш 880 кубометр кылдыр күүсеткен.

Колхозтуң ыяш белеткелинде ажылдап турар колхозчулары кижи эмнелгезиниң, клубтуң, суму Совединиң 350 кубометр оттулар ыяжын февраль 10-да доозар деп, социалистиг чарыштың хүлээлгелерин алган. Эштер Х. Дурду, О. Сыгыртаа, М. Бегзи олар хүнде 5 кубометр ыяш белеткээр нормазын 7 кубометр чедирип турар.

Х. АРАНЧАА.

Социализмниң болгаш капитализмниң экономиктиг чарыжы

Социализм лагериниң экономиктиг бүгү-шыдалының болгаш политиктиг турушталының улам ыңай быжыглаашкынының чылы, 1955 чыл эрте берген.

Капиталистиг лагерьге ол чыл экономиктиг болгаш политиктиг чөрүлдээлерниң чидиглениишкининиң болгаш ханылаашкынының, капитализмниң туружунуң улам ыңай кошкаашкынының чылы болган.

Төөгүлүг хөгжүлдениң түңнелинде ийи удурланышкак системалар — делегейниң социалистиг системазы болгаш делегейниң капиталистиг системазы тывылган болгаш чаңгыс үеде туруп турар.

Социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның аразында чөрүлдээлер туруп турарын совет кижилер көрүп турар. Ындыг болза-даа, ниитилел болгаш экономиктиг корум-чурумнары аңгы-аңгы чурттарның аразынга тайбың кожа-хелбээ харылзаа черле туруп болур деп олар санап турарлар. Социалистиг болгаш капиталистиг ийи системаларның экономиктиг чарыжының болгаш тайбың кожа туруп болурунуң дугайында В. И. Ленинниң эртем ёзугаар үндезилээн аргаларын совет кижилер барымдаалап турар.

Капитализмниң идеологтары капиталистиг корум-чурумнарны бүгү-ле аргалар-биле мактап турарлар. Бистерге ол корум-чурумнар мырыңай таарымча чок, бистер келир үе аңаа хамааржыр улам деңнилгелиг ниитилел системазынын—социализмниң артык күчүлүүнге бүзүрелдиг бис. Ынчалзажок кымның ёзу-чуруму экиил деп айтырыг боо-чепсектиң күжү-биле эвес, а экономиктиг чарыштың, практиктиг хыналданың чөрүлгазы-биле шиитпирлетинер ужурлуг. Н. С. Хрущев бистиң партиявыстың үзел-бодалын илеретпишаан, Индияга бодунуң бир чугаазынга мынча дээн:

«Бистиң системазы эки эвес, херек кырынга хынап көрээлиңер, дайын чокка чаржылыңар — деп, капиталистиг күрүнелерниң ажылдакчыларын кыйгырып турар бис. Ол багай санал бе ынчаш? Ол дээрге боо-чепсекти кым хөйнү бүдүрер эвес, азы кым кымны чылча шаап каар эвес, чаржылыңарам — деп чугаалаарындан черле дээре. Ынчаар чугаалаар чарыш чоңга удур чарыш-тыр, кижилерни узуткаар дээш чарыш-тыр. А бистиң саналывыс дээрге—бүгү улустарның амыдырал деңнелин бедидери дээш тайбың чарыш болур».

Совет кижилер капитализм-биле тайбың экономиктиг чарышты чорударындан корттпас, чүге дээрге бүдүрүлгениң чепсектериниң нийтиниң өнчүзүнге дааныш турар болгаш кижини кижи мөлчүүр чорукту, национал болгаш омак-сөөк ылгаар дарлалды болдурбайн турар тургузугнуң артык күштүүнге олар бүзүрелдиг. Совет күрүнениң болгаш Европаның база Азияның улус демократтыг күрүнелериниң туруп турарының бүгү төөгүзү ажыл-агыйның социалистиг системазының капиталистиг системадан артык күштүүнүң дугайын бүзүрелдиг чугаалап турар.

1.

Социалистиг экономика-биле капиталистиг экономиканың аразында чарыш — ол дээрге хамыктың мурнунда улус ажыл-агыйын дүрген хөгжүдеринге кандыг системаның артык турушттуунуң болгаш нергежилдииниң, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин үргүлчү бедидерин кандыг система хандырып турарының дугайында чарыш болур.

Ол чарышка бүгү-ле артык күш социалистиг тургузугнуң талазында. Капиталистиг тургузугда бүдүрүлгениң анархиязы, хоозуралыкчы конкуренция, хоозуралыкчы экономиктиг кризистер чаңчыл болу берген турда, социалистиг экономика планныг (пропорционалдыг) хөгжүлдениң хоойлузунуң саадар хамааржылгазында туруп турар болгаш бүдүрүлгениң анархиязын болгаш кризистерни билбес-даа. Социализмниң үезинде өжээннешкек удурланышкак аңгылар чок, төтчегдекчи мангыс-талчак мөлчүкчү кезектер чок. Мөлчүлгеден хосталгаш, бодунуң чуртунуң ээлери болу берген ажылчы массалар болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң узуктел чок өзүлдезинге ханы сонуургалдыглар.

Социалистиг системаның артык күштүүн ажыглавышаан, совет кижилер улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Делегейниң ийиги дайынының соолунде совет экономика кыска хуусааның иштинде чүгле катап тургустунган эвес, харын бурунгаар улуг базымны кылган. 1955 чылда үлетпүр бүдүрүлгениң деңнели 1940 чылга деңнээрге үштен ажыг катап өскен.

Ылангыя бүгү улус ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүлдезиниң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң кызыгаарларының быжыының магадылалының үндезини — аар үлетпүрнүң өзүлдези күштүг болуп турар. 1913 чылдан 1954 чылга чедир ССРЭ-ниң бүгү үлетпүрүнүң нийти продукциязы 27 катап өскен турда, бүдүрүлгениң чепсек херекселдериниң бүдүрүлгези 60 катап, а машина тудуушкунунуң продукциязының өзүлдези 160-дан ажыг катап өскен.

Кайы-бир ниитилел системаларының деңнилгелииниң чугула көргүзүү болза, экономиктиг хөгжүлдениң темпизи болур. Бо талазы-биле бүгү артык күш социалистиг тургузугнуң талазында.

Чижээ, 1929 чылдан 1954 чылга чедир үениң иштинде ССРЭ-ниң үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң чылда ортумак темпизи капиталистиг чурттарда немей өзүлдениң чылда ортумак темпизинден беш ажыг катап бедик болган. Бир эвес ол үениң дургузунда Совет Эвилелиниң үлетпүр продукциязының хемчээли 18 катап өскен болза, АБШ-тың — чүгле 2,1 катап, Англияның — 72 хуу, Францияның — 14 хуу, Италияның — 77 хуу өскен.

Ол сан түңнер — социалистиг экономиканың капиталистиг чурттарның экономиказындан үндезини-биле артык күштүүн бадыткап көргүзүп турар. ССРЭ ол артык күштүг чоруун ажыглавышаан, үлетпүр бүдүрүлгезиниң нийти хемчээлиниң талазы-биле делегейниң ийиги дайынының мурнунда-ла делегейге ийиги черни ээлеп, Европаның улуг-улуг капиталистиг чурттарын ашкан.

Оон-биле кады хааныг ёзу-чурумдан болгаш капитализмден совет улуска эң-не аар-берге салгаашкынның улажып келгенин барымдаалап көөр херек. Бистиң чуртувус капиталистиг күрүнелерден 80—100 чылдар хожудап калган турган. Империализмниң өжээнниг күштери бистиң тургузукчу ажылывыска бар шаа-биле шаптыктап турган: олар биске удур дайынны өскүдүп, биске экономика талазы-биле кызыышкынны чарлап турганнар. Совет күрүнениң догуннап келгенинден бээр 38 чылдарның он сези биске дөгээн дайыннарга болгаш оон соонда улус ажыл-агыйының катап тургузуушкунунга чарыгдатынган.

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг лагерьниң бүгү чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинге үлетпүр кризизи болбайн турар болгаш бүдүрүлгениң үзүктел чок көдүрлүүшкүнү болуп турар.

Капиталистиг экономика оон сыр өскээр сөгжүп турар. Капиталистиг система чүгле 38 чылдарның дургузунда делегейниң экономиказының үш кризистеринге 1920—1921 чылдарда, 1929—1933 чылдарда болгаш 1937—1938 чылдарда таварышкан. Ол кризистер ылангыя капитализмниң кол чурту — АБШ-тың экономиказынга күштүг бууралашкынны таварыштырган. Делегейниң ийиги дайынының соонда АБШ-тың экономиказы база-ла элээн каш катап кудулаан.

Дайын соолундеги үеде боо-чепсектиг хөйү-биле үнүрер чорук АБШ-тың улус ажыл-агыйынга шыңгыы уржуктарны болдуруп турар.

2.

Социализмниң болгаш капитализмниң экономиктиг чарыжының дугайында айтырыг буржуаз бижээчилери болгаш экономистерни улам-на дүвүредип турар. Олар бурунгаар көөрүн оралдажып, капитализмге элээн таарыжып болур хире хоозун мөге чүүлдерни даап бодап, чогаадып турарлар.

Чижээ, америк экономистер АБШ-тың чоокку 5—10 чылдар иштинде экономиктиг хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайында бодалдарны кылып, ол хоозун бодалдарын ССРЭ-ниң перспективалары-биле деңнеп турар. АБШ-тың конгрезиниң каттышкан экономика комиссиязы элээн шыырак дээн 150 америк экономистерниң төлевилеп тургусканы илеткелди чоокта чаа парлаан. Олар АБШ-тың үлетпүр продукциязы чоокку 12 чылдарда 50 хуу өзер деп бодап турарлар. Ынчалзажок ындыг бодалдарның боттанмазы билдингир. Сөөлгү 25 чылдарда АБШ-тың үлетпүр продукциязының чылда ортумак темпизиниң өзүлдези чүгле 2,4 хуу четкен.

Капитализмниң нийти кризизиниң улам ыңай ханылаашкынының, бараан саарылгазының рыноктары болгаш чиик өртектиг чиг-эттиг алырының черлери дээш демиселге империалистиг чөрүлдээлерниң ханылаашкынының болгаш колониалдыг системаның буурап душкениниң амгы үелери байдалдары турда америк экономиканың хөгжүлдезин дүргедедиринге кандыг-даа боттуг барымдаа чок.

Ынчанмыжежок америк экономистер ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң хөгжүлдези ажылчының күжүнүң чедишпези-биле болгаш капитал салыышкыннарынга акша-хөреңгиниң кызырлыышкыны-биле кызыгаарлатынып турар дээн чижектиг хоозун күзээшкиннер-биле боттарын аргалап турар.

Буржуаз политэкономияның ол илби-шидилери боттарының күзелин боттуг чүүл кылдыр көрүп турарлар дээрзин көөрү бо таварылгада берге эвес. Бистиң чуртувуста ажылчын күжүнүң курлавырлары шынап-ла хөй, ылангыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргалары кончуг хөй. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзериинге бүгү-ле чугула чүүлдерни социалистиг тургузуг берип турар. Чижээлээрге, 1955 чылда үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1940 чыл-биле деңнээрге ийи катап, а 1950 чыл-биле деңнээрге — 44 хуу көвүдээн.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидериниң хемчеглерин, бүдүрүлгеге чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны калбаа-биле нептередип киирерин, бар турар машиналарны селип чаартырының, база бүдүрүлгени органзастаарының үндезини-биле экижидерин боттандырып турар.

Социалистиг чарышты калбартып, бар турар техниканы улуу-биле ажыглап тургаш, бистиң улус ажыл-агыйывысты чаа болгаш эң-не чаа техника-биле хандырбышаан, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары ниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн улам ыңай чайгылыш чок бедидерин хандырар.

Капитал салыышкыннарын ап көөрге, Совет Эвилелинде национал орулга үзүктел чок өзүп турар. Национал орулга 1950 чылдыындан 1954 чылда бүдүн чартык катап өскен, а Совет Эвилелинде мөлчүкчү аңгылар чок болганы ужурунда, национал орулгада чылда курлавырның үлүү 25—26 хуу болуп турар. Бо бүгү болза социалистиг каттаптаалыр бүдүрүлгениң бедик темпилерин хандырып турар. АБШ-тың национал орулгазынга чылда курлавырның үлүү оон эң-не эки дээн 1921—29 чылдарда ортумаа-биле 10 хуу болуп турганындан, а 1930—37 чылдарда 1,4 хуу кудулап бады барган.

Коммунистиг партияның ажылдап кылганы ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының бедик көдүрлүүшкүнүнүң программазын чамдык буржуаз экономистер күүсетпес дижип алгырышып турарлар.

1953 чылда Нью-Йоркка парлап үндүрген «Совет экономиканың хөгжүлдези» деп чыындыга ССРЭ-де көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң шыңгыы өзүлдези болдунмас дижип, Совет Эвилелинде «көдээ ажыл-агыйга таарымчалыг фонд черлер чыдырыган» тээде, тарылга шөлдерин дыка калбартырының аргалары шагда-ла дооскан суг деп бадыткап турар.

Ол дээрге мырыңай хоозун чугаа-дыр. 1954—55 чылдарда 30 миллион гектар кур черлерни шиңгээдип ажыглаан чорук буржуаз экономистерниң ССРЭ-ниң чер фондузу «кызыы» суг дээр илеглерин ырадыр ап октапкан. Социалистиг чер ажылын болгаш мал ажылын көдүрериниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының боттандырып чорудуп турар хемчеглери болза, эң-не чаа техникага болгаш күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг методтарынга үндезилетингеш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чаа, улам-на бедик деңнелин хандырып турар.

В. ЧЕПРАКОВ.

(Уланчызы дараазында үнер).

Совет кижилерниң кадыының камгалалында

1955 чылга деңнээрге 1960 чылда эмнелге оруннарының саны 28 хуу хире, уруглар яслилеринде оруннарның саны—44 хуу, уруглар садтарында оруннарның саны—45 хуу, санаторийлерде оруннарның саны—10 хуу болгаш дыштанылга бажыңнарында оруннарның саны—13 хуу көвүдедир.

(СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелинден).

Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунда эмнелге пунктузунуң фельдшери эш Б. Г. Смолякова чоннуң кадыының камгалалы дээш бодунуң кызымак чүткүлдүг ажылы-биле колхозчуларның ынакшылын болгаш хүндүткелин чаалап алган. Чоңга эмчи дузаламчызын ол эки көргүзүп турары-биле, культурлуг, арыг-шевер чурттаалгага колхозчуларны өөредип турар.

Чурумта: эш Б. Г. Смоляковаңың колхозчу Долзатты шинчип олурары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Алдыгы беш чыл планының чылдарында эмнелгелерни оруннар талазы-биле бешки беш чылдыындан 2,8 катап хөйнү, уруглар яслилерин бешки беш чылдыындан 2,4 катап хөйнү болгаш уруглар садтарын 2,4 катап хөйнү тудар.

(СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелинден).

Белбейниң уруглар эмнелгезинде

Бойдус талазы-биле Каа-Хемниң чараш черлериниң бирээзи—Белбейде уругларның туберкулез эмнелгези бар. Ол черниң бойдус байдалын кыжын көөрге, дыка-ла шимээн дааш чок, чалгаараңчыг кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа мында бажыңнарның өөлери дыка хөглүг чурттап турар.

Эртен даң бажында-ла бичии уругларның чаптанчыг чугаалары, омак сергек каткызы дыңналып кээр. Уруглар эртен туруп келир: өлээди уруглар боттарының оруннарын эткилеп алыр, бичии уругларга оларны ажаап турарлар чедип келгеш идик-хепти чазадак кылдыр кедиргилеп бээр. Уругларга сестра градусниктерин үлеп, эмнерни ижиртип турар. Оон соңгаар оларның хүндүскү солун амыдыралы эгелээр.

Школага өөредилге аңаа эртенгиниң 10 шакта эгелээр. Өөредир материалдарны тайылбырлаарынга дыка мергежил негеттинер. Ол хүндүлүг ажылды эш Т. Г. Непомнящая дыка кызымак күүседип турар. Уругларның чамдыызы орунга чыда өөренип турза-даа, олар багай эвес өөренип турарлар. Олар бот-тывынгыр уран-чуула бөлгүмнеринге идепкейлиг киржип турарлар. Кара-Хаак школазының интернадынга турган Роза Чоодут «Төрээн чурт дугайында» ырыны дыка эки күүседип турар. Ол чүгле ыраажы эвес, харын база кончуг эки өөреникчи болуп турар.

Уруглар боттарының «Өөредилге дээш» деп хана солунун база үндүрүп, «Пионерская правданы» үргүлчү номчуп турарлар. Уруглар боттарының кылыгларының делгелгезин организастаар дээш белеткенип турарлар. Миша Натпит болгаш Роза Чоодут олар хостуг шактарында үгүлзалап даараныр ажылды кылып турарлар.

Арыг-шевериниң чүгула чаңчылдарынга уруглар чаңчыгып өөренип турар. Кылаштап болур деп чөпшээрээн уруглар агаарга селгүүстээшкинни кылып турар. Уруглар конькилерни, шанакчыгаштарны негеп турарлар. Оларның ол негелдези чөптүг-даа, ол чүүлдер аңаа турар-даа ужурлуг.

Уруглар боттарының өрээлдерин, орун-дөжектерин дыка арыг-силиг кадагалап турарлар. Элээди уруглар бичиилерин ажаажып, чаа келгеннерни улуг ынакшыл-биле уткуп ап, оларны боттарының коллективинге дүрген чаңчыктырып турарлар. Бичии Витя Тоңгактың хары ам 4-ле, ынчалза-даа ол өөрүнге күзелдиг-биле ырлап берип, шүлүктерни чугаалап, дыка хөглүг чурттап турар. Хөй-хөй уруглар аңаа барганынга бодаарга ам танытынмас апаргылаан. Мурнунда аар аарыг турда көргенин Сегбе Найданны мен аңаа баргаш баштай таныываан мен. Мурнунда ол аар аарыг шырайлыг турган болза, ам хүрең-кызыл шырайлыг, орлан-шоваа ол апарган.

Уруглар ажаакчылары болгаш эмнелге сестралары бичии уругларны кылыктандырып, мугаратпас дээш дыка оралдажып турарлар. Бичии Олег Доржу орунга чыдар шимчеп ойнаксаары аажок. Ынчалза-даа ону орун кырынга безин шимчеп хөделбес кылып алгаш эмнеп турар. Сестра Е. А. Шестякова бичии оолду чалгаарадып, кылыктандырбас дээш аңаа солун чүвелерни, тоолдарны чугаалап берип, бүгү-ле болдунар аргаларны хереглеп турар. Ол сестра сөөк аарыглыглар салбырында эң эки сестра деп санадып турар. Т. С. Матвеева база-ла уругларны улуг ынакшыл-биле көрүп турар. Сестралар үргүлчү-ле уругларның чанында чоруп турарлар. Олар шүлүктерниң утказын тодарадыр номчуурунга уругларны өөредип, эки ажылчаңчыга өөредип турарлар. Ында уруглар боттары дүңчүк боралаңыр чорук чок, уругларга боттарының өг-бүлезинде ышкаш байдалды тургускан. Ынчангаш уруглар боттарының бажыңында чүве дег болуп турарлар. Уруглар боттарының ажаакчыларынга болгаш сестраларынга төрээн угбалары, челери ышкаш кылдыр өөренип чаңчыккан. Ынчангаш олар эмнелгени ийи дугаар бажыны кылдыр көрүп турарлар.

Эмнелгениң бүгү ажылдакчылары, оон эргелекчизи М. Г. Третьякова бичии уругларны ёзулуг улуг ынакшыл-биле хүрээлээн. Ол эмнелге черинге мурнунда таарымча чок чоруктар хөй турган. Ынчалза-даа аныяк болгаш кызымаккай эмчи М. Г. Третьякова келген соонда ол эмнелге черинге таарымчалыг байдал тургустунган. Эш Третьякова бодунуң билиин хүн-бүрүнүң практиктиг ажылынга илередип турар. Ол бодунуң кичээнгейин чүгле эмнээр ажылче салып турар эвес, харын база эмнелге ажылдакчыларының политиктиг кижизидилгезинче база улуг кичээнгейни салып турар. Ажылдакчыларга политинформацияны доктаамал кылып, партия төөгүзүн өөренииринге ажылдакчыларны шуптузун хандырткан. Эмнелгениң бүгү сестралары шуптузу билиг мергежил бедидер талазы-биле бөлгүмде өөренип турар.

Белбейде уруглар эмнелгезинге дузаламчы ам-даа негеттинип турар. Сөөк туберкулезтуг уругларга чаа корпустуң тудуунга Каа-Хем райкүүскомунуң талазындан багай дузалажып турарын айтыр херек. Областың кадык камгалал килдизи аңаа ажылдаар эмнелге кадрларын шилииринче кошкак кичээнгей салып турар. Уруглар эмнелгезин аъш-чем продуктулары-биле хандырарынче улуг кичээнгей салыры негеттинип турар.

Бистиң келир үевис болур бичии уругларның дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынын ёзугаар партия, совет болгаш кадык камгалал органнары практиктиг дузаламчыны чогуур-биле көргүзер болза, Белбейде уругларның туберкулез эмнелгези бистиң областың эки эмнелге черлериниң бирээзи болуру чугаажок.

Л. БАСКАНОВА,
областың туберкулез диспансериниң эмчизи.

БИСТИҢ АЖЫЛЫВЫС

Чадаана эмнелгезиниң хирургия салбырының ажылдакчылары аарыг кижилерни эмнээрин экижидер талазы-биле элээн хемчеглерни ап келген. Эрткен чылдың дургузунда үш чүс ажыт хирургия операцияларын (кезип эмнээшкинни) кылган. Ол болза, 1951 чылда турганындан 20 ажыт катап хөй. Нарын операцияларның саны көвүдээн, а чамдык операцияларны Чадаанага мурнунда черле кылбайн турган.

Т. Володинаның боостаазының бези урулангаш, дыка үр үеде ажылдап-даа шыдавас чораан. Ындыг боостаа безиниң урузун бистиң эмнелгеге бир дугаар-ла кескен. Оон соонда Т. Володина ажылдап турар апарган болгаш ооң кадыы эки. Ол ышкаш Ю. Малышеваның уруг савазы ыжып аараан, ол ыжыкты эки түңнелдиг кескениниң соонда ол кижи база кан-кадык кылдыр сегээн.

Шөйүндүзү долгажып аараан дөрт кижини 1955 чылда база кезип эмнээн, ол аарыгдан аараан кижилерниң өлүр хуузу улуг болгулаар. Ындыг турбуже, Барыын-Хемчиктен келген В. Сүгдүрнү, Хөндергей школазының өөреникчизи Моңгуш Тоюну, Чыргакы чурттуг колхозчу Алдын-Херелди, Өвүр чурттуг Семис-оолду кескени эки түңнелдиг болган болгаш олар шупту экиргеш, сегип чоруткаңнар. Шөйүндүзү долгажып аарааш, кестирериниден ойталаан чүгле чаңгыс кижи өлүп калган. Мынчаар аараан кижилерге бир эвес эмчи дузалашпас болза олар өлүрүнден чайлаваас апаар. База Ийме суурдан улуг аараан Моңгуш Тадарны эмнелгеге аккелгениниң соонда, эмчилер кергеш, уруг савазының даштында саатталган деп аарыын шинчип тыпкан. Чогуур өйүнде кескениниң болгаш хан солуй кудуп эмнээниниң түңнелинде аарыг кижиниң амы-тыны камгалатынган. Өске кезиишкиннерден аңгыда, он ажыг кижилерниң караан база кезип эмнээн бис.

Кезип эмнээр хемчеглерни дидими-биле чорудуп келгениниң түңнелинде Чадаана эмнелгези онкологтуг аарыглардан аңгыда кезип эмнээр аарыг кижилерни область эмнелгезинче барык-ла чорутпайн турар.

Партияның болгаш чазактың совет кижилер дугайында улуг сагыш салыышкынының ачызы-биле болгаш эмнелге дузаламчызын чоңга чоокшулатканы-биле бо бүгү ажылдар болдунуп болур болгаш эки түңнелдерлиг болган.

Бистиң чедиишкиннеривис болза, коллективтиң чаңгыс эптиинден, аарыг кижилерни кезеринге болгаш кадыкшып сегииринге эки кичээнгейни салып турарындан хамааржып турар. Кезер эмчиниң сестразы Ксения Черемухина, кезип эмнээр салбырның сестразы Вера Черемухина, Лида Бондартюк, Лида Кузьмина, кезер салбырның санитарказы Мария Ошкина болгаш өске-даа эки ажылдап турарлар бар.

Чедиишкиннинг ажылдар-биле чергелештир четпес ажылдар база бар. Бистер чоннуң ортузунга кадык чурттаалга дугайында лекцияларны болгаш беседаларны ам-даа эвээш номчуп турар бис. Кезер эмчилерниң кадрларын белеткээр талазы-биле ажыл областа дыка четпес чоруп турар болгаш областың кадык камгалал килдизи ол кадрларны белеткээр талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар. Дөрт чылдың дургузунда кезер эмчи сургуулунга чаңгыс-даа кижини өөредип чорутпаан чорукту таарымчалыг деп санап болбас.

Совет кижилер чедип алган чедиишкиннеринге оожурган чаңчыкпаан, ынчангаш ажылывыста бар четпестерни узуткаар дээш бүгү күжүвүстү салыры бистерден негеттинип турар. Ону кылырынга бүгү аргалар болгаш херекселдер бисте бар.

ШАБАЕВ,
Чадаана эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы.

Номчукчуларның бижип турары

ЧОННУҢ МАКТАЛГАЗЫНДА

Балгазында туберкулез санаторийиниң эмчизи И. В. Ксенофонтованың дугайын санаторийде эмнедип турар кижилер ынакшыл-биле чугаалажып турар.

И. В. Ксенофонтова 1950 чылдан бээр санаторийде ажылдап келген. Ол бодунуң билиг мергежилин совет кижилерниң кадыын камгалаар херекке ак-сеткилдиг-биле берип турар. Аарыг кижилерни ол улуг кичээнгей-биле көрүп турарын областың кайы-даа районнарында хөй-хөй кижилер билир.

Ирина Владимировна санаторийниң эмчизи болуп турар болза-даа, санаторийниң чоогунда Жданов аттыг болгаш «Революцияның чалбыыжы» колхозтарга, Балгазын МТС-ке болгаш Кызыл-Арыгда уруглар бажыңынга база барып, ол черлерде ажылдап турар аныяк эмнелге ажылдакчыларынга сүме бербишаан, чоңга эмнелге дузаламчызын көргүзүп турар.

Эш Ксенофонтова чүгле инициативтиг эмчи эвес, харын база идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол ында профкомнуң даргазы болгаш партия эге организациязының идепкейлиг агитатору болуп турар.

К. Онга.

• • •

КОЛХОЗЧУЛАРГА ДУЗАЛАП ТУРАР

Чаа-Хөл районнуң Молотов аттыг колхозунда эмнелге пунктузунуң эргелекчизинде эш Хүргүлек ажылдап турар. Кызылга фельдшер-акушер школазын доозкаш, ында барып ажылдаан.

Колхозчуларга, ылаңгыя ырак черлерде малчыннарга эмнелге дузаламчызын эш Хүргүлек саадал чокка көргүзүп турары-биле кады, колхозчуларга арыг-шевер дугайын тайылбырлап, бажың иштин каңчаар культурлуг, шевергин тургузарын үргүлчү сүмелеп, айтып берип турар.

Эмнелге пунктузунда арыг-шеверге хамааржышкан болгаш янзы-бүрү аарыглар дугайында номнарны делгээн. Ол чорук чоннуң ортузунга эмнелге талазы-биле пропаганданы нептередиринге чүгула ужур-дузалыг болуп турар.

Эш Хүргүлек колхозта чеди чыл школазының өөреникчилериниң ортузунга аарыглардан баш удур камгаланыр хемчеглерни чорудуп, интернаттың, столоваяның, садыгның арыг-шеверин үргүлчү хайгаарап турар.

Ол-ла черге мурнунда каш чылдарда оон адазы гвардейжи Хүргүлек база ынчаар ажылдап чораан. Ынчангаш ол ам адазы ышкаш ажыычы чоннарның кадыы дээш кызымаккай ажылдап турар.

А. Шыдыраа.

• • •

ШУДУРГУ АЖЫЛДАКЧЫ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунда эмнелге пунктузунда фельдшер эш Аракчаева чоокта чаа «Мурнакчы», Молотов аттыг, «Дөң-Терек» колхозтарының тайгада тудуг мыжы белеткеп турар бригадаларынга барып, ында ажылдап турар колхозчуларга эмнелге дузаламчызын көргүскен.

Аңаа дыка хөй кижилерни ол шинчип көрген. Ылаңгыя Молотов аттыг колхозтуң 33 кижизин шинчээш, 14 кижиниң аарып турарын илереткен болгаш оларга ол-ла черинге эмнелге дузаламчызын көргүскен.

Оон аңгыда эш Аракчаева тудуг мыжы белеткеп турар колхозчуларга медицина талазы-биле беседаны база кылган. Ажылдап турар кижилерни аъш-чем-биле, ылаңгыя эът болгаш сүт-биле эки хандырарын бригадирлерге сүмелээн.

Эш Аракчаева оон-биле мыш белеткекчилеринге үш удаа барып турары ол. Ол ышкаш ырак черлерде малчыннарга эш Аракчаева база үргүлчү барып турар.

С. Кудерен.

• • •

САНИТАР БИЛИГЛЕРИН НЕПТЕРЕДИП ТУРАР

Кызыл районнуң Баян-Кола «Х улуг хурал» колхозунуң эмнелге пунктузунда фельдшер эш А. Манаева чоңга эмнелге дузаламчызын көргүзүп турары-биле кады ажыычы чоннарның ортузунга эмнелге пропагандазын чорудуп, санитар билиглерин нептередип турар.

Эш Манаеваның инициативазы-биле «Х улуг хурал», Сталин аттыг колхозтарда, Баян-Кол, Кара-Тал школаларында Кызыл Крест талазы-биле бөлгүмнерни организастаан. Ында хөй-хөй колхозчулар болгаш школачылар өөренип турар. Ол бөлгүмнерни эмнелге пунктуларының ажылдакчылары башкылап турар.

Оон ынай эш Манаева кадык камгалалының, арыг-шевериниң талазы-биле янзы-бүрү темаларлыг лекцияларны кылып турар.

Б. Багыт-оол.

• • •

ПРОФИЛАКТИКТИГ ХЕМЧЕГЛЕР

Улуг-Хем районнуң Торгалыгда эмнелге пунктузунуң ажылдакчылары ажыычы чоннарның ортузунда профилактиктиг хемчеглерни чорудуп турар. Чаа төрүттүнген 40 уругларга туберкулезка удур тарылганы кылган. Бруцеллез аарыг илередири-биле 1025 кижини шинчээш, оон аарыг болуп илерээннерни эмнеп турар. Мал фермазының ажылдакчыларында 35 кижиниң бруцеллезка удур тараан. Өске янзы-бүрү халдавырлыг аарыгларга удур 674 кижини тараан.

Эмнелге пунктузунда санитар бюллетениниң ай санында үндүрүп, янзы-бүрү аарыглар-биле демисел дугайында материалдарны ында бижип турар. Мал фермаларын, тудуг бригадазын болгаш хову бригадаларын аптечкалар-биле хандырган.

Х. Маадыр-оол.

Чоннуң эмнелге хандырылгазын экижидер

Мурнунда экономика болгаш культура талазы-биле хожудаңгай чер турганындан Тыва автономнуг область ам Коммунистиг партия болгаш Совет чазактың улуг сагыш салыышкынының түңнелинде кыска хуусааның дургузунда бодунуң экономиказын, культуразын болгаш амыдыралын танытынмас кылдыр чаарткан. Ленинчи-сталинчи национал политика тыва улустуң экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан.

Улус ажыл-агыйының болгаш культуразының өзүлдези-биле кады областа кадык камгалалының херээ база улуг чедиишкиннерлиг болган. Бо чүгула айтырыгже—ажыычы чоннарның кадыының камгалалынче партия болгаш чазак улуг сагыш салып турар. Кадык камгалалынга бюджеттиң дээскинлелиниң чыл бүрүде өзүп турары ол дугайын херечилеп турар. Чижээ, 1945 чылда областың кадык камгалалынга 5,5 млн. рубль бердинген турган болза эрткен чылын 32 млн. 500 муң рубльды берген.

Аңаа үндезилээш эмнелге-профилактиктиг болгаш уруглар албан черлериниң саны көвүдээн. Ажыычы чоннарның материал-культурлуг деңнелиниң өскениниң болгаш чоннуң эмнелге хандырылгазы экижээниниң түңнелинде чоннуң төрүүр чоруу көвүдеп, аарыыры болгаш өлүрү эвээжээн. Чоннуң санының өскени-биле болгаш чурттакчылыг черлерниң көвүдээни-биле кады областа эмнелге албан черлериниң четкизи калбарып турар. Бо чылын эмнелге оруннары 1300 четкип турар. Рентген аппараттары 1953 чылда 6 турганындан ам 17 болган. Ынчангаш Өвүр, Эрзин болгаш Бай-Тайга районнардан аңгыда бүгү районнар эмнелгелеринде рентген аппараттары тургустунган. Ол районнарга рентген аппараттарын бо чылдың ийиги кварталында тургузар деп турар.

Бо чылын Кызылда чаңгыс зай төлевилел-биле кылдынган божуур бажыңны ажыглалга киирген. 1956 чылда Тээли, Чаа-Хөл суурларга район эмнелгелерин чедир тудар, уругларның туберкулез эмнелгезин чаартып, сөөк туберкулезтугларның салбырын 25 оруннарга чедир алгылар. Самагалдайда болгаш Балгазынның туберкулез санаторийинде ийи квартиралыг чурттаалга бажыңнарының тудуун доозар. Сарыг-Сепке, Суг-Аксынга халдавырлыг аарыглыглар корпустарын, Чадаанага болгаш Кызыл-Мажалыкка ледниктерни болгаш ногаа шыгжаар черлерни тудуп тургузар.

Бистиң областың ажыычы чоннарының кадыының камгалалында ам үеде 180 ажыг эмчилер болгаш ортумак эртемниг 800 чыгыы эмнелге ажылдакчылары ажылдап турар. Оларның иштинде боттарының карак-кызыл күш-ажылы-биле чоннуң ынакшылын болгаш хүндүткелин чаалап алган эмнелге ажылдакчылары дыка хөй. Ындыг эмнелге ажылдакчыларынга Кызылда уруглар эмнелгезиниң кол эмчизи, область Советиниң депутады эш Радченко, Каа-Хемниң район эмнелгезиниң кол эмчизи эш Зверев, Чаа-Хөлдүң район эмнелгезиниң фельдшери эш Бегзи, Каа-Хем районнуң Бүрен-Бай-Хаакта фельдшер эш Новиков, «Сталинчи орук» колхозта медпункт эргелекчизи эш Орешкова, Тес-Хем районнуң Берт-Даг сумузунда медпункт эргелекчизи эш Борбай-оол болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Областа чоннуң эмнелге хандырылгазы экижип, эмнелге албан черлериниң четкизи калбарып турза-даа, эмнелге-профилактиктиг черлерниң ажылының деңнели болгаш байдалы партияның болгаш чазактың ол талазы-биле салып турар сорулгаларынга болгаш негеделдеринге ам-даа четпейн турар болгаш оларның ажылында ам-даа улуг четпестер бар. Чоннуң эмнелге хандырылгазының шынары ам-даа куду болуп үргүлчүлевишаан болгаш эмнелге ажылдакчыларының талазындан аарыг кижилерни кичээнгейлиг көрбес, чалаашкынга баарындан ойталаар таварылгалар бар.

Эмнелге албан черлеринде улуг четпестерниң бирээзи болза, ол черлерниң чем продуктулары-биле хандырылгазының багайы болуп турар. Эът, сүт, мал саржаа, дагаа чуургазы чижектиг продуктулар удаа-дараа четпейн баар таварылгалар бар. Ылаңгыя Бай-Тайганың, Өвүрнүң, Эрзинниң район эмнелгелеринге 1955 чылда чем продуктулары-биле хандырылга багай турган. Ол районнарның хереглекчилер ниитилелдери эмнелге болгаш уруглар албан черлерин хандырарынче четпес кичээнгей салып турар. Аарыг кижилерге барык чаңгыс зай чем берип, чайгы үеде ногаа аймаа чок болуп турар. Бүгү чай дургузунда Белбейде уругларның туберкулез эмнелгези болгаш областың туберкулез диспансери чем продуктулары-биле дыка багай хандыртынып турган.

Эмнелге болгаш уруглар албан черлериниң чем продуктулары-биле багай хандырылгазы чүгле четчир санныг чем продуктуларны үндүрүп берип турарында эвес, харын база эмнелге эргелекчилериниң, эмчилерниң хыналда чогундан болуп турар. Ынчаарга областың кадык камгалал килдизи (эргелекчизи эш Серекей) аарыг кижилерни аъш-чем-биле хандырарынче четпес кичээнгей салып, эмнелге болгаш уруглар албан черлеринге практиктиг дузаламчыны четпес көргүзүп турар.

Кадык камгалалында база бир улуг четпес чүүл болза, эрги үениң артыышкыны болур халдавырлыг аарыглар-биле демиселдиң багай тургустунганы болур. Кадык камгалалының органнары туберкулез аарыгларны илередир болгаш эмнээр талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар. Областың туберкулёзка удур диспансери ол ажыл талазы-биле багай ажылдап турар. Туберкулёз аарыглыгларны амбулатория дамчыштыр халас эмнээринге хөй херекселди берген турунда-ла, оларны эмнээри ырак четпес. Бо ажыл ылаңгыя районнарга багай тургустунган болгаш ол талазы-биле контроль кошкак. Чаа-Хөл районнуң кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи эш Брестьянниковтуң талазындан контроль чок болганы-биле антибиотиктерниң учёдунуң журналынга демдеглелди багай кылып турар. РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң экспедициязының илереткени туберкулёз аарыглыгларның дугайында бүгү эмнелге документилерни ында чидирген.

Областың туберкулез албан черлеринде активтиг терапияның чүгула методу болур кылымал пневматораксты херекке албайн турар. Чижээ, РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң туберкулезка удур дузаламчы килдизиниң начальниги эш Текуловтуң 1955 чылда хыналдазы-биле илеретингениниден алырга, 1954 чылда областың туберкулёзка удур диспансеринге эмнедип турган 35 аарыг кижилерден чүгле 18 кижиге кылымал пневматораксты кылган. Шагаан-Арыг хоорайга ол арга-биле чүгле 4 кижини эмнээн.

Туберкулёз аарыглыгларны районнарда эмнеп турары четпес чорутунуп турунда-ла, областың туберкулёзка удур диспансериниң ажылдакчылары чер-черге практиктиг дузаламчы көргүзери-биле районнарже ховар үнүп турар болгаш туберкулёзка удур демисел талазы-биле ажылды контрольдавайн турар. Областың туберкулёзка удур деспансери (кол эмчизи эш Вайнштейн) областа туберкулёзка удур демиселдиң талазы-биле ам-даа органызастыг, методтуг төп болуп шыдаваан.

Областа туберкулёз-биле аарыыр чорук хөй болуп турар чорук областың кадык камгалал килдизиниң мурнунга, ол ышкаш областың туберкулезка удур диспансериниң мурнунга чүгула сорулгаларны салып турар болгаш туберкулёз-биле демиселдиң талазы-биле шиитпирлиг хемчег алырын олардан негеп турар.

Кадрларның хөй халажыр, солчур чоруу кадык камгалалының ажылында база улуг четпес чорук болуп турар. 1954—1955 чылдарда бистиң областа 60 эмчилерни хүлээп алган хирезинде 64 эмчилер областан үнүп чоруткан. Кадык камгалалының ажылының практиказында кадрларны ажылга шын эвес томуйлап турар чоруктар бар. Эмчилерни тускай мергежээн эртемниниң аайы-биле ажыглавайн турар. Чижээ, рентгенология талазы-биле тускай белеткелди эрткен эмчи Тайцти амга чедир ол эртеминге ажыглавайн турар. Ол хирезинде чамдык районнарда рентгенолог эмчилер чок.

Бистиң областың эмнелге ажылдакчыларының чүгула сорулгаларының бирээзи болза, эмнелге дузаламчызын кедээ чоннче чоокшуладыры болур. Аарыг кижилерни эмнелгеге чыттырып эмнээр арганы областың кадык камгалалының органнарының ажыл чорудулгазының үндезининге тургузар херек. Бөдээ чоннуң эмнелге хандырылгазын улам экижидер талазы-биле кадык камгалалының органнары ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг. Бөдээге эмнелгениң диспансерлиг аргазын калбаа-биле нептередири бөдээде бүгү эмнелге ажылдакчыларының чедип алыр ужурлуг чүгула сорулгазы болур. Бөдээде эмнелге пунктуларын болгаш район эмнелгелерин доктаамал эмчи кадрлар-биле хандырарының бүгү хемчеглерин областың кадык камгалал килдизи алыр хүлээлгелиг. Оон-биле холбаштыр эмнелге ажылдакчыларының амыдырал байдалының дугайында улуг сагыш салыры, хуузунда чурттаалга бажыңнарын тударынга күрүнеден берип турар чээлиниң калбаа-биле ажыглаары эргежок чүгула.

Областа санитар-пропагандазын хөгжүдери негеттинип турар. Совет кадык камгалалының ажылдакчызы бүрүзү санитар-чырыдыышкынны база чорудар хүлээлгелиг. Ынчалза-даа область эмнелгезиниң ажылдакчылары, ол ышкаш районнарда чамдык эмчилер санитар-чырыдыышкын пропагандазынга кошкак киржип турар. Кадыкшылганың калбак хемчеглерин чорударда кадык камгалалының идепкейлиг дузалакчызы Кызыл крест ниитилели болур. Эмнелге ажылдакчылары боттары ажылын чорударда ол ниитилелдиң кежигүннеринге даяныр ужурлуг. Санитар пропагандазын организастаарынга болгаш чорударынга Кызыл крест ниитилелиниң активчилерин калбаа-биле киириштирер херек. Санитар болгаш гигиена билиглерин пропагандалаар ажылды үндезини-биле экижидерин ССРЭ-ниң Кадык камгалал министри бодунуң № 20 дужаалында негеп турар. Бо ажылга культура бажыңнарын, клубтарны, библиотекаларны болгаш культура-чырыдыышкынның өске-даа черлерин ажыглаары эргежок чүгула. Совет кижилерниң кадыын камгалаарының болгаш быжыглаарының чүгула чүүлү болур санитар культураның деңнелин улам бедидеринге бүгү-ле болдунар аргалар долузу-биле, чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаттынган турар ужурлуг.

Кадык камгалалының органнары болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнары эмнелге-профилактиктиг болгаш уруглар албан черлеринге чогуур чуруму тургузарынче угланган хемчеглерни ап, эмнелге черлериниң тудуушкунунче, септелгезинче, олар чүгл белеткелинче болгаш чем продуктулары-биле хандырарынче онза кичээнгей салыры эргежок чүгула.

СЭКП-ниң хооркому болгаш райкомнары кадык камгалалының органнарының ажылын удуртурун болгаш контрольдаарын күштелдирип, областа кадык камгалалын улам ынай экижидеринче эмнелге ажылдакчыларының күженишкинин угландырар херек.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерииниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелинде кадык камгалалының улам ынайгы хөгжүлдезин, кадык камгалалының органнарының профилактиктиг ажыл-чорудулгазының деңнелин көдүрерин, чоннуң эмнелге хандырылгазының культуразын бедидерин хандырар деп айыткан. Директивалар төлевилелинде кадык камгалалының талазы-биле айыткан сорулгалар кадык камгалалының органнарының, бүгү эмнелге ажылдакчыларының ажыл чорудулгазынга дайынчы программа болур ужурлуг.

Совет Тываның эмнелге ажылдакчылары, бүгү совет улус-биле кады, СЭКП-ниң ХХ съездизинге чаа-чаа чедиишкиннерни уткуржыр дээш бүгү күштерин салып турар. Олар эрес шудургу күш-ажылы-биле бистиң чурттуң улустарының коммунизм тургузуушкуну дээш улуг демиселинге боттарының салыышкынын киирерлер.

А. ТЫЛЫСОВ,
СЭКП обкомунуң административ болгаш садыг-саң органнарының килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Чепсегленишкинни дужурериниң удурланыкчыларының оптуг аргалары

Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыы—амгы үениң эң чугула болгаш амыдыралдың үндезин айтырыгларының бирээзи. Эндере чепсегленишкинни соксадырынга боттуг хемчеглерни ап чорудары улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга, улустар аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринге болгаш бүгү-ниити тайбынны быжыглаарынга дуза болур ийик деп чүвеге делегейниң улустары бүзүрелдиг.

Совет Эвилели чепсегленишкиннерни болгаш чепсектиг күштерни кызырарының, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң хоругзунуң база ол хемчеглерни боттандырарынга улустар аразының чогумчалыг контролюн тургузарының айтырыгларын практикага шиитпирлээрин чедип алырынче күженишкиннерин салып келген болгаш салып-даа турар. Чепсегленишкинни дужурер айтырыглар талазы-биле дугуржулга чедип алырынче угланган боттуг саналдарны киирген-биле кызыгаарлатпаайн, Совет чазак бистиң чурттуң чепсектиг күштеринден 1955 чылда 640 муң кижини кызырган, Финляндияның девискээринге турган совет шериг-далай базазын дужурген, бо чылын камгалалга үндүрер чарыгдалдарны барык-ла 10 миллиард рубль эвээжеткен болгаш өске хөй чурттар-биле найыралдыг харылзааларны быжыглаарынга хөй-хөй чүүлдерни кылган.

Совет Эвилелиниң ап чоруткан ол хемчеглерин делегейниң хөй-ниитизи тайбынның херээнге чугула салыышкын кылдыр үнелеп турар. «Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг политиказы соок дайынның талалакчыларын бүгү делегейге көзүлдүр-ле илередип чылча шапкан, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкаткан болгаш дайынзырак калчаараашкыннарны дыка эвээжеткен»—деп Индияның «Нав Дживан» солуну демдеглеп бижээн.

Совет чазак улустар аразының шиитпирлетинмээн айтырыгларын бүгү улустарның эрге-ажыктарынга таарыштыр эң дүрген шиитпирлээри дээш моон соңгаарда демисежир. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга болуунун чугаазынга Н. С. Хрущевтуң айытканын ёзугаар алырга, —«ынчанмыже аңаа чүгле бистиң күженишкиннеривис четчир эвес. Мааңа бистиң өөрлеривистиң күженишкиннери база негеттинер».

Ындыг турбуже, шак ындыг күженишкиннерни барыын талакы күрүнелер, хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттар кылбайн турар. Харын олар улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун улам ыңай чымчадырынче угланган-на хемчеглерниң шуптузунга удур хөделип турар болгаш чепсегленишкинни дужурериниң идеязын шуут-ла хүлээвейн турар.

Президент Эйзенхауэрниң конгресске чоокта чаа чоруткан «чурттуң байдалының дугайында» чагаазында АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң «шериг күчүзүн хевээр арттырары» эргежок чугула деп база катап онзалап демдеглээн, ынчангаш, херектиң шынында-ла ыңай чепсегленириниче кыйгырыг бар болган. Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыынга келгеш, Эйзенхауэр чепсегленишкиннерни болгаш чепсектиг күштерни кызырар база атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруур сорулганың дугайында чаңгыс-даа сөс чугаалаваан. Эйзенхауэр чүгле контроль тургузарының айтырыын болгаш ССРЭ-биле шериг информациязы солчурунга хамаарышкан саналды, база агаардан чурук тырттырылгаларын кылыр дугайын арбын чугаалаан.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Гамильтон чепсегленишкинниң дужурер дугайында «чугаалажылгаларының баштайгы 7—8 чылдарының дургузунда АКШ-тың кылган ийикпе хүлээп алган кандыг-даа саналдарын Вашингтон моон соңгаар деткивес» деп үндезин чок эвес түңнел кылып, Эйзенхауэрниң чагаазын тайылбырлаан. «Шынында-ла АКШ хамыктың мурнунда атомнуг ийикпе атомнуг эвес чепсектиг күштерге хамаарыштыр кандыг бир кызыгаарлаашкын-биле болун бектээрин күзевээн ужурунда Эйзенхауэрниң саналы (ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың девискээрлериниң кайы-кайызын агаардан чурукка тырттырарын кылыр дугайында —Д. Б.) кылдынган болдур ийин деп бүгүдээ сезиглеп турар»—дээрзин ол корреспондент оон ыңай уламчылап бижээн.

АКШ-тың чазаа атомнуг чепсекке идегеп турар, «ынчангаш атомнуг чепсекти дужурерин чедип алыр сорулгалыг улустар аразының күженишкиннеринге кирижирин күзевейн турар» деп америк шериг талазы-биле хайгааракчы, халажып үнген бригада генералы Филлипс ол-ла айтырыгга хамаарыштыр «Нью республик» журналдың арыннарынга медеглээн. Америк шериг ажылдакчылары херек кырында «чепсегленишкиннер дужурер дугайында кандыг-даа чугаалажышкыннарны болдурбас» деп ол хайгааракчы немеп бижээн.

Барыын талакы күрүнелер чепсегленишкинни дужурер талазы-биле ап чорудар элээн хөй хемчеглерни боттандырарынга боттарының чөпшээрежип турарын чогуур үе-шаанда медеглээн деп чүве билдингир. Ылаңгыя, беш улуг күрүнелерниң чепсектиг күштериниң чедир кызыртынган турар ужурлуг деңнелин доктаадыр дугайында айтырыгны дугуржуп каан турган. Чепсегленишкиннерни болгаш чепсектиг күштерни кызырарының дугурушкан деңнелиниң 75 хуузу боттанган соонда ядролуг чепсекти бүрүн-биле хорууру күштүг болуп кирер ужурлуг дээрзинге барыын талакы күрүнелерниң төлээлекчилери база-ла чөпшээрешкен. Ындыг турбуже, оон соонда олар ол айтырыгларны херек кырында чугаалажырындан ойталаан болгаш шынында-ла оларны тооп-бодавайн барганнар.

«Ынчанмыже, барыын талакы күрүнелер ол айтырыгның талазы-биле 1955 чылдың майга чедир боттарының ээлеп турган туружун ескерткен болгаш боттарының саналдарындан ойталааннар»—деп югослав «Недельне информативне новине» солуннуң директорунуң айтырыгларының харыыларынга Н. А. Булганин чугаалаан. Женевага даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралының көргүскенин ёзугаар алырга, олар чепсегленишкиннерни болгаш чепсектиг күштерни кызырарының база атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруурунуң идеязындан херек кырында шуут-ла ойталап турарлар.

ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның туруштарын амдыгааштаа-на таварыштырган ийикпе чоокшулаштырган, чепсегленишкиннерни дужурер дугайында, чогаатынар конвенцияның кол саавырларын дугуржуру дөрт күрүнелерниң бирги чергелиг сорулгазы болур ужурлуг деп даштыкы херектер министрлериниң Женевага болган чөвүлел хуралынга совет төлээлер айытканнар. Совет төлээлер атомнуг чепсекти мораль-политика талазы-биле буруу шаап көөр дугайын-да Чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралынга Н. А. Булганинниң киирген төлевилелин хүлээп алыр деп санал берген. Барыын талакы күрүнелер ол саналдарны хүлээп албайн, делегейниң бүгү хөй-ниитизиниң мурнунга боттарын чепсегленишкиннер дужурериниң удурланыкчылары кылдыр көргүскеннер.

Чепсегленишкин дужурер дугайында айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының X сессиязынга чугаалажып көрген. Ынчалза-даа АКШ болгаш ооң эвилелчилери бүгү улустарга амыдырал талазы-биле чугула ол айтырыгны чугаалажырын мунгаштадырынга киириринче угланган боттарының шугумун аңаа база-ла уламчылааннар.

АКШ-тың, Англияның, Францияның болгаш Канаданың чепсегленишкин дужурер айтырыгның талазы-биле Ассамблеяга хүлээп алдынган каттышкан резолюциязы КНО-нуң Ассамблеязының мурнундагы, тоску сессиязының резолюциязынга демейлээрге, аткаар бир базым болуп турар. Оңгу сессияның резолюциязы элээн хөй кол туруштарның талазы-биле дугуржуп каапкан чүүлдерни тоо-бодавайн, контрольду чепсегленишкин дужурериниң алырып, шынында-ла чепсегленишкин дужурериниң талазы-биле улустар аразының конвенциязын чогаадып кылырын тодаргай эвес хуусааже соңгаарладып турар. АКШ болгаш ону эдерген күрүнелер чепсегленишкин дужурер дугайында дугуржулга чедип алырының практиктиг оруктарын тодаргайлаан совет чазалгазарны сессияга хүлээвейн барганнар. Олар контрольдуң болгаш чепсегленишкин дужурериниң айтырыгларын бир дөмей чергелиг кылдыр үнелээрин төлевилеп көрген Индияның чазалгазын база хүлээвээннер.

Сирияның төлээзи 1955 чылдың август 29-та эгелээн ажылын КНО-нуң чепсегленишкин дужурер талазы-биле комиссиязының адакы комитети уламчылаар кылдыр ону база катап чыыштырар деп ол комиссияга санал берген резолюция төлевилели киирген. Ол төлевилел база хүлээп алдынмаан.

Эндере чепсегленишкинни соксадырынга чогумчалыг хемчеглерни ап чорударының орнунга барыын талакы күрүнелер «контроль» дугайында база нургулайнда-ла агаардан чурук тырттырарынга хамаарыштыр Эйзенхауэрниң саналының дугайында хоозун чугаалар-биле кызыгаарлатынган. Ынчаарга чепсегленишкиннерни, чепсектиг күштерни кызырар болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээн хоруур дугайында дугуржулгалыг шиитпир чок болганда, кандыг-чүү контроль дугайында чугаа турар боор?

Агаардан чурук тырттырар дугайында санал айтырыгның ужуруун шиитпирлевес деп чүвени ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаазынга Н. С. Хрущев тодаргай болгаш бүзүрелдиг-биле көргүскен.

«Чепсеглээшкиннерни кызырарын баш удур херек кырынга көрбейн, харын-даа ону улам калбартырын көрүп турар байдалдарга девискээрлерни эргий ужудары болгаш агаардан чурук тырттырары чүгле дайынче чүткүлдү болгаш дайын калчаараашкынның өөскүдеринге идигиг боор болур. Ол болза, контроль эвес, харын контрольга дөмейлешпес болуп турар. Ол болза, херек кырында өске чурттуң күштерин эки билип алыр сорулга-биле ажыглатынар чепсек болур.

Ол чуртче хенертен халдаарынга эң-не таарымчалыг үени шилип алыр дээш, ындыг арга-биле алдынган медээлерни ажыглаан туруп болур дээрзи канчап тодаргай эвес деп. Мындыг айтырыг тургустунуп келир: шериг разведказы дээр чүведен ол чүнүң-биле ылгалыры? Херек кырында чүнүң-биле-даа ылгалбас.

Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыын боттуг ёзу-биле көөрү: чепсегленишкиннерниң деңнелиниң дугайын, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаар дугайын дугуржуп алыры, бир чурттуң өске чуртче хенертен халдаар чоруун болдурбазының аргазын берип турар, демир оруктар белдиринге, далай базаларынга, аэродромнарга болгаш өскелерге-даа улустар аразының контролюнуң амгы байдалдарда болдунуп болур болгаш чогумчалыг системазын тургузары өске херектир. Ындыг хемчеглер черле боттаныр болур болгаш улустар ол хемчеглерге байыр чедирер ийик».

Ындыг болза-даа, чепсегленишкин дужурериниң айтырыын шиитпирлээриниң боттуг ындыг аргазынга «соок дайынның» талалакчыларының күзел-сонуургалдары таарышпазы илдең. АКШ болгаш ооң агрессчи блоктар талазы-биле өөрлери чепсегленишкин дужурер дугайында эвес, харын чепсегленир дугайында сагыш салып турар деп чүвени практика көргүзүп турар. Соңгу-атлантика блогунуң (НАТО) чөвүлели НАТО-нуң армияларын ядролуг чепсек-биле чепсеглээри дээш, Барыын Германияның дагын чепсеглээрин дүргедедири база Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке шериг белеткелдерин күштелдирери дээш, НАТО-нуң Барыын Европада шериг-агаар күштерин үштуң бири хуу немештир улгаттырары болгаш оон-даа өске чүүлдер дээш болуунуң сөзүн чугаалаан деп чүве билдингир.

АКШ-тың камгалал министри Вильсон чепсектиг күштер херектериниң талазы-биле сенат комиссиязының хуралынга «бистиң (тодаргайлаарга АКШ-тың—**Д. Б.**) чепсектиг күштеривистиң ниити дайынчы күчүзү өзүп уламчылаар» деп чоокта чаа медеглээн. Министр бо чылын чепсектиг күштерниң болуунуң составының санының улгаткан дугайын, шериг-далай флодунуң болгаш ужар-чүүлдүң күштелген дугайын дыңнаткан.

Июль 1-ден эгелээн чаа бюджет чылында АКШ-тың шериг сорулгаларынга үндүрер чарыгдалдары 35,5 миллиард доллар болур, ол болза, эрткен чылдагызындан барык-ла 1 миллиард хөй болган. Шынында-ла, «Вашингтон пост энд Таймс Геральд» солуннуң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, шериг дузаламчызының программазынга болгаш атомнуг энергияны дайып сорулгаларынга таарыштыр хөгжүдеринге үндүрер чарыгдалдарны катай бодаарга шериг акшаландырышкыннары «40 ажыг миллиард доллар, тодаргайлаарга бүгү федералдыг бюджеттиң чартыындан оранчок улуг болур».

Барыын чүк чурттарының шериг ажылдакчылары «атомнуг стратегия» чогаадып кылбышаан, атомнуг чепсээн көөргетпишаан турар. Мырыңай чоокта чаа англи ужар-чүүл маршалы Слессер, Дюссельдорфка чүве чугаалаан, массалыг узуткаашкынның чепсээн улустарның хоруур дээн негелделеринге удур аскы көвүктелгиже шууган турган. «Бис атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруур-биле чөптежип шыдавас болгаш чөптежир эргевис-даа чок, чүге дээрге, ол чепсек—бистиң кол оргаланыр чүүлүвүс»—деп, дайынның ол талалакчызы медеглээн.

Чепсегленишкин дужурериниң удурланыкчыларының ындыг янзылыг дайынзырак медеглелдери—үш-үдүрүм чүве эвес. Олар болза, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының идеязын сөс кырында деткип, чогум херек кырында калчаалыг чепсегленишкинче, улустар аразының харылзааларын чиигледирериниче чүткүл салып турар кижилерниң ёзулуг күзел-бодалдарын бүгү делегейниң мурнунга илередип турар.

Демдеп турар милитаристер термоядролуг чепсек оларның «кол оргаланыр чүүлү» ол деп бадыткааш, азып-тенип турар деп чугаалаза чогуур.

«Чепсегленишкинниң дужурериниң чаңгыс удурланыкчылары олар күш талазы-биле кандыг-бир артык чүүлдүг болуп турар, ынчангаш чепсегленишкинни дужурери оларга ажык чок дээр аянныг меге-хоозун үндезинни барымдаалап турарлар. Боттарының харамдыкан оюнунга олар шынгыызы-биле чазыптып болурлар дээрзин бис бакка сураглыг «күштүң туружундан» политиканың ол камгалакчыларынга сагындырып келген болгаш сагындырып-даа турар бис»—деп Н. С. Хрущев чугаалаан.

Тайбынга ынакшылдыг улустар Совет Эвилелиниң күженишкиннерин, чепсегленишкинниң дужурериниң айтырыын таарымчалыг шиитпирлээринге база тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга оон белениң кончуг эки көрүп, төлептиг-биле үнелеп турар. Оон-биле кады чепсегленишкинниң дужурериниң удурланыкчыларының оптуг аргаларын улустар кичээнгейлиг хынап, оларның үүлгедиглерин шиитпирлиг-биле буруу шаап, тайбыын дээш демиселге боттарының серемчилелин болгаш шиитпирлиин бедидип турар. Чепсегленишкиннерни болгаш чепсектиг күштерни кызырарынче база атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруурунче угланган соңгаарладып болбас хемчеглерни алыр деп улустуң негелделери чер бүрүзүнде күчүлүг чаңгыс болуп өзүп турар.

Д. БОЧАРОВ.

Совет-норвег харылзаалар

ОСЛО. 1955 чылдың ноябрьда Норвегияның премьер-министри Эйнар Герхардсенниң ССРЭ-ге чорааның түңнелинде болгаш Москвага ат салдынган Совет-норвег кады кылган дыңнадыг ёзугаар ССРЭ-биле Норвегияның аразында экономиктиг болгаш культурлуг харылзаалар хөгжүп турар. Атомнуг энергия талазы-биле совет шинчээчи эртемденнерниң төлээлери бо үеде Норвегияда аалдап чоруп турар. Норвег чазактың чалааны-биле балык тывыжының тускай эртемниг совет төлээлери февральдың эгезинде Норвегияга чеде бээр. Бо чылдың чазынында «Известия» солуннуң чалааны ёзугаар норвег парлалганың янзы-бүрү органнарының төлээлекчилери ССРЭ-ге кээр. Норвегия биле ССРЭ-ниң аразында кызыгаар Пасвикальв хемниң гидро курлавырларын ажыглаарының эргелерин эң-не чогумчалыг хуваарының дугайында болгаш Баренцова далайда авария-камгалал албанының дугайында айтырыглар талазы-биле чоокку үеде Ослого совет болгаш норвег эксперттерниң чугаалажышкыннары болур.

Норвегия биле ССРЭ-ниң аразында студентилер солужарын таарыштырып турар Профэвилел, аныяктар болгаш спорт организацияларының аразында кады ажылдажылганы хөгжүдери, база ол ышкаш уран чүүл ажылдакчыларын солужары планнаттынып турар. (СЭТА).

ВДР-де культура болгаш өөредилге хөгжүлдези

ХАНОЙ. Вьетнамның информация агентилелиниң дамчытканы ёзугаар алырга, ВДР-ниң культура болгаш чырыдылгазын министерствозу 1956 чылда культураны болгаш өөредилгени хөгжүдериниң программазын чогаадып кылган. Республиканың эге болгаш ортумак школаларының четкизи дыка калбарар. Долу эвес болгаш долу ортумак школаларның өөреникчилериниң саны түс-түзүнда 25 болгаш 49 хуу көвүдээр. Республиканың дээди өөредилге черлериниң четкизи дыка калбарар. Элээн хөй чаа дээди өөредилге черлерин болгаш факультеттерни ажыдар. Университеттиң өөреникчилериниң саны 2 ажыг катап көвүдээр.

1956 чылда ВДР-ге номнарны эрткен чылдаазындан 40 хуу хөйнү парлаар.

Ниитиниң библиотекаларының болгаш номчулга черлериниң четкизи дыка калбарар. Бедээ районнарны болгаш тудугларны хандырар сорулга-биле көжүп чорур библиотекаларны организастаар. Өске чурттар-биле культурлуг аргыжылга дыка калбарар.

(СЭТА).

ССРЭ болгаш улус демократиязының чурттары-биле Бирманың садыглажып турары

РАНГУН. Дөрт миллион хире фунт стерлинг өртек түннүг машиналарны, үлетпүрнүң дериг херекселдерин, тудуг материалдарын болгаш херегледиин бараанарын Совет Эвилелинден, Чехословакиядан, Герман Демократтыг Республикадан, Венгриядан Рангунга чоокку үеде сөөртүп чедирген турар деп «Нью-Таймс оф Бирма» солун дыңнаткан. Хандырылга министри Бо Мин Гаунгунуң баштап чорааны садыг төлээлери Совет Эвилелинге, Чехословакияга, ГДР-ге болгаш Венгрияга барып чораан үезинде ол бараанарны садып алган.

(СЭТА).

Соңгу Африкада байдал

ПАРИЖ. Соңгу Африкада дүшкүүрлүг байдалдың күштелгениниң дугайын Париж парлалгазы дыңнадып турар. «Франс-суар» солуннуң дыңнадыын ёзугаар алырга, Мароккода Таза суурнуң соңгу талазында даштыкы легионнуң шериглериниң болгаш Марокконуң тура халыышкын кылган чурттакчыларының аразынга чепсектиг сегиржип алышкын болган, ол сегиржип алышкынның үезинде 20 легионнар болгаш 40 тура халыкчылар өлүрткен. Дайын чорудулгалары ында үргүлчүлеп турар. Чепсектиг сегиржип алышкыннар Таунат деп чурттакчылыг черниң барыын талазынга база болгулаан. Ол районга болган тулчуушкуннарга Францияның ужар-чүүлү иденкейлиг киржип турар. Марокконуң чөөн талакы районнарынга шыңгыы хоржээшкиннер сөөлгү хүннерде база болгулаан.

Француз шериглер дайын чорудулгаларын Оран департаментиде (Алжир) база кылып турар. Даглыг районнарда хоргалап турар алжир тура халыкчылар-биле тулчуушкуннарны француз чеди батальоннар Марокко кызыгаарының чоогунда чорудуп турар. Тура халыкчылар-биле чепсектиг тулчуушкуннар Алжирниң өске-даа районнарында болгулап турарын «Франс-суар» солун дыңнаткан.

(СЭТА).

Канадада ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. Торонтодан Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң дыңнадып турары болза, Оттава, Торонто, Сент-Батаринс, Монктон болгаш Виндзор хоорайларда «Дженерал Моторс» деп америк компанияның заводтарының 17 муң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны беш ай үргүлчүлеп турар. Ажыл соксатканнар ажыл төлевирин бедидерин негеп турар.

Францияның национал хуралында

ПАРИЖ. Национал хуралдың хуралы январь 31-ниң орай кежээзинге чедир үргүлчүлээн. Ги Моллениң чазак декларациязының соонда чугаалажылга болган. Ынчан түс-түс парламент бөлүктериниң төлээлекчилери чаа чазактың программазын болгаш составын боттарының канчаар көрүп турарын илереткен. Барыын үзелдиг эң улуг бөлүктерниң бирээзи «хамаарышпас республиканчыларның» төлээлекчизи Поль Рейно мурнундагы хөй нурууннуң партияларын-биле чугаалажыышкыннар кылырындан ойталааны дээш «республиканчы фронтунуң» (чазакты тургускан социалистерниң, радикалдарның болгаш өске-даа чамдык бичии бөлүктерниң эвилелиниң) удуртукчуларын шүгүмчүлээн. Алжирге хамаарыштыр политика чорударда «коммунистер коллап турар хөй нуруунга даянмазынче» Ги Моллениң Поль Рейно кыйгырган.

Ынчалзажок өске-даа барыын үзелдиг бөлүктерде ышкаш «хамаарышпастарның» бөлүүнде чаңгыс аай бодал чок болган. Алызында барып «хамаарышпастар» болгаш «чөөн үзелдиг республиканчылар каттыжыышкынының» кежигүннери бадылаашкын үезинде дадагалзаарын шиитпирлээннер. «Эвилел болгаш француз акы-дуңма» («пужаданың шимчээшкини») деп дептиң барыын үзелдиг бөлүк чазакка удур бадылаар деп медеглээн. «Социал республиканчыларның» бөлүү чазактың чаа баштыңының бүрүн эргелерин бадыткаар дээш бадылаарын шиитпирлээн.

Компартияның парламент бөлүүнүң даргазы Жак Дюкло Национал хуралдың чөөн үзелдиг хөй нуруузунга даянган чазакты тургузарынга бүгү күженишкиннерни салырынга Коммунистиг партияның белениниң дугайын сагындырган. Ону барымдалааш Коммунистиг партия болуунуң депутаттарының саны чазакты баштаар эргени негээр арганы оон болуунга берип турбуже, чазакты тургузарын социалист кижиге дагзырын президентиге саналдаан деп ол чугаалаан. Реакцылыг партиялар бүгү күштерин улусчу фронтунуң чазаанга удур демиселче угландырган. Ол оптуг аргаларны чылча шавар төлээде чөөн үзелдиг партиялар каттыжар болгаш соңгукчулар мурнунга боттарының алган хүлээлгелерин шиитпирлиг күүседир ужурлуг.

Эң-не соңгаарладып болбас айтырыг Алжир дугайында айтырыг болуп турар деп Дюкло үргүлчүлеп чугаалаан. Ону шиитпирлээр төлээде алжир улустуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери-биле чугаалажыышкыннар чорударының чаңгыс аргазы бар. Алжир улустуң национал күзел-чүткүлдерин хүлээп көөрүн Коммунистиг партия чедип алырын оралдажыр.

Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга харылзааларны экижидерин Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң дугайында кероэ эргежок чугула дээрзин Дюкло онзалап демдеглээш, Европага блоктар тургузарының пландарын буруу шаапкан. Амгы байдалдарда герман айтырыгны шиитпирлээри берге болганда, Ги Молле чепсегленишкиннерни дужурер дугайында айтырыгны болуунуң декларациязында бирги черде салганының ол фактызын Дюкло чүүлдүг деп көрген.

Декларацияның социал-экономиктиг айтырыглар дугайында бөлүүнге хамаарыштыр Дюкло ажылчы массаларның бодалын экижидер деп Ги Моллениң хүлээлгезин коммунистер медээ кылдыр хүлээп ап турар деп медеглээн. Ги Моллениң чазак калбак массаларның күзелдеринге таарыштайн турзажок, коммунистер Ги Моллениң бүрүн эргелерин бадылаары дээш бадылаар апаар, чүге дээрге улус массаларның ыйыышкыны деңзи даваан эң чоокку үеде боттарынга ажыктыг кылдыр чайыдырыптар деп чүвеге бүзүреп турар деп Дюкло чугаалаан. Өске-даа бөлүктерниң элээн хөй төлээлекчилериниң санал бергениниң соонда Ги Молле ораторларга доочу харыылар берген. Оон соонда даргалакчы Ги Моллениң чазааның баштыңының бүрүн эргелерин бадылаар дугайында айтырыг талазы-биле бадылаашкын мурнунда парламент бөлүктери чөвүлежип алыры-биле база дагын чапсар чарлаан. (СЭТА).

Кипрде байдал

ЛОНДОН. Ортулукта байдалды англи чазактың кежигүннери-биле Лондонга барып чугаалашкаш, оортан январь 26-да ээп келген Кипрниң губернатору фельдмаршал Хардинг Кипрни Грекия-биле катап каттыштырар дээш шимчээшкинниң удуртукчузу архиепископ Макариос-биле ужурашкан.

Бот баш миннип шиитпирлетинер эргени негеп турар түс черниң чонунуң чаа демиселдерин үндүреринге Лондондан Хардингтиң ээп келгени чылдак болган. Январь 26 болгаш 27 хүннериниң дургузунда Кипрге өөреникчилерниң болгаш аныяктарның чыскаалы болган.

Никозияга өөреникчилерниң полиция-биле сегиржип алышкыны болган, оон түңнелинде элээн каш аныяк өскеннерни тудуп хоругдаан.

Дараазындагы хүн англи полиция болгаш шериглер Никозияга школачыларның чыскаалынга халдаан, чүге дээрге, ол школачылар боттарының хоругдатырган эштерин хостаарын негеп турганнар. Өөреникчилер удурланыышкынны кылгылаан. Хоорайның кудумчуларын баррикадалар шыва алгаш турган. Полиция карак чажы төктүрер газтыг гранаталарны ажыглаан. Өөреникчилерниң ортузунда балыглатырганнар база бар, 30 хире кижини полиция тудуп алган.

Хардингтиң Макариос-биле чугаалажыышкыннары доозулган соонда дыңнадыг чарлаан. Губернатор Лондонга болуунуң чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайын Макариоска дыңнадып берген болгаш «Кипрниң политика болгаш конституция айтырыгларынга» хамаарыштыр англи чазактың туружун аңаа тайылбырлап берген.

Парлалга дыңнадыгларын ёзугаар алырга, херек кырында колониалдыг ёзу-чурумну хевээр артырбышаан, Британ империяның чагыргазынга ортулуктуң «бот баш миннип шиитпирлетинериниң принцивин» чарлап турар конституцияны Кипрге тыпсырының дугайында чугаа чоруп турар.

Рейтер агентилелиниң демдеглээни-биле алырга, эрткен неделяда Лондонга чугаалашкан кол айтырыгның талазы-биле чөрүлдээлер бир тээ «ажып эртипмээнде январь 28-теги чугаалажыышкыннарның түңнелдерин таарымчалыг кылдыр үнелеп болбас».

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

БИЧИИ УРУГЛАРНЫ КОРГУТПАҢАР!

— Уду! оон башка кокай-ашак сени алгаш баар. Ол дөө азыгда чаштына берди...

Бичии уруг шуглак ииттинге чыда, ол кокай-ашак кандыг янзы болур чүве ирги деп сагыжынга бодаарын оралдажыр. Өрээл ишти караңгы. Азыгда кандыг-ла бир үннер дыңналгылаар. Ол-даа моортай болуру чадапчок. Ынчалза-даа бичии уругнуң корткан бодалынга азыгда чаштынып турар болгаш ам доораан ону алыр дээш чедип келир кокай-ашак чурутунуп эгелээр. Бичии уруг корткаш оожургай бээр.

А кырган-авазы амырай бээр. Бичии уруг ыттавастай берген.

Ынчалдыр улуг улустар бичии уругларның медерел системазын кемдедип турарлар. Коргуушкун болза, бичии уругларга ораажтыг коргуушкунну тывылдырар, оон уйгузун үрээр. Коргуушкун—аар бодал. Бүгү организмниң ажылын таарыштырып турар медерел системазын баксыратпышаан, корткан бодал чүректиң, шөйүндүлерниң болгаш өске-даа органнарның шын ажылдаарын үреп турар. Уругларны оюн-баштак-биле безин коргудар чорукту кажан-даа болдурбас. Коргудупканының сөөлүнде бичии уруглар келдирлеп эгелээр таварылгалар тургулаар.

Корткан бичии уруг хөй кезиинде бүгү-ле чүүлдерден коргуп эгелээр. Ол болза, медерелдиң аар-берге үрелиишкининге чедирип болур.

Бир эвес бичии уруг караңгыдан коргар апарган болза, ол байдал-биле билдилиг демисежир, ону ол үндезини чок айыылзыныгылардан шыдамыккайы-биле адырар ужурлуг.

Бир студент мынча деп сактып чугаалап турар: «Бичемде мен кончуг корттук чораан мен, чүге дээрге, мээн сагыш-бодалым болза, хөй хоозун чүүлдер дугайында солун чугаалардан долган турган. Чааскаан караңгы өрээлге артарымдан азы дашкаар кудумчуже үнериимден кончуг коргар турган мен. Бым-бир-ле кижи мени халып кээп сегирип алыр ышкаш кылдыр сагындырар турган. Ачам кажан ол дугайында эскерип кааш, оон мээң ол корттук байдалым-биле шыдамыккай демисежип эгелээн. Ол мени караңгы кудумчуже хаая эвес үнүре бергеш, мээң-биле кады азыг бүрүзүн барып көрүп база ында коргунчуг чүү-даа чок деп чүвеге мени бүзүредип, тайылбырлап бээр турган...».

Бурган-шажынның чүдүг-сүзүглелинге үндезилетинген хуулгаазыннар, чажыт сүнезиннер, тывааҗан оранынга чурттаалгага бүзүрел, сүлде-сүнезиннерниң бар болурунуң дугайында болгаш өске-даа ындыг янзы-бүрү хоозун чугаалар бичии уругларга улуг хора чедирер. Ындыг янзылыг хоозун шажынчы-чүдүлгениң меге бодалдарының дугайында хоозун чугаалардан төреддер боттарының ажы-төлүн камгалаар ужурлуг.

Бичии уругларны коргутпаңар! Коргуушкун болза, бичии уругларны ажынчак-кылыктыг болдуруп, оларны аартыр.

Уругларның нерв системазын камнаңар!

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

Кызыл хоорайның найырал кудумчузунда № 153 бажыңда чурттап турар хамааты Зинаида Федоровна Черкашина ал-рези билдинмес ашаа Чаш-оол Байнняевич Ховальттан чарлыр дугайында херек көдүрүп турар. Ук херекти Кызыл хоорайның нийти участогунуң улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1956 ФЕВРАЛЬ 7 ВТОРНИК № 27 (3480)

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 20 коп.

1955 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери ССРЭ-ниң бүгү улус ажыл-агыйының чайгылыш чок өзүлдезиниң дугайын болгаш бешки беш чылдың сөөлгү чылы—1955 чылдың чыл планының онаалгаларының чедиишкинниг күүсетингениниң дугайын херечилеп турар.

СПОРТТУҢ КЫШКЫ СЕЗОНУ

Күш-культура ажылын улам хөгжүдер дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг сагыш салып турар. 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде **күш-культура болгаш спортту, ылангыя өөреникчилерниң болгаш аныяктарның ортузунга улам ыңай хөгжүдерин хандырар** деп айыткан.

Бисте күш-культураның массалыг чогуу дээш демисел спортсмен бүрүзүнүң күш-культуржу мергежилиниң соксаал чок өзүүшкүнү-биле үлетинип турар. Совет эр, херээжен спортсменнер спорттуң хөй-хөй хевирлериниң талазы-биле делегейниң болгаш чурттуң каш-каш он рекордтарын тургускулаан болгаш чамдык кол хевирлерниң талазы-биле делегей чемпионнары бистиң чурттуң спортсменнери болуп турар.

Тыва областың күш-культуржулары сөөлгү чылдарның дургузунда спорттуң массалыг хемчеглерин организастап, аңаа чоннуң калбак массаларын киириштирбишаан, спорт-техниктиг түңнелдерни экижидерин чедип ап турар. Областа 469 кижи БГТО-нуң, 1517 кижи ГТО-нуң демдектерин чедип алган, спортчу разрядниктерниң саны көвүдеп турар. Эки-тура спорт ниитилелдериниң хүрээлени өзүп, аныяктарның спортка сонуургалы, техниктиг мергежили улам-на улгадып турар.

Күш-культура болгаш спорт ажылынче партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының талазындан чогуур кичээнгейни салып турар районнарда күш-культура болгаш спорт шимчээшкини эки чоруп турар. Оларга Таңды, Бии-Хем районнарын хамааржыштырып болур. Бай-Хаак ортумак школаның өөреникчилери лыжалыг походту организастап, оларның киржикчилери колхозтуң мал фермазынга, концертти көргүзүп, беседаны кылып турар. Туран хоорайга ГТО демдектиң нормазын лыжа талазы-биле дужаарын массалыг эрттирип, аңаа чүгле район төвүнүң эвес, көдээниң колхозчу суурларының аныяктарын калбаа-биле киириштирип турар.

РСФСР-ниң бирги чери дээш хол бөмбүү болгаш баскетбол талазы-биле областың шилиндек командылары Чөөн Сибирь зоназының маргылдаазынга киржип турар болгаш ол маргылдаа ССРЭ-ниң улустарының спартакиадазы-биле холбашкан. Чер-черниң партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары база күш-культураның болгаш спорттуң область, хоорай болгаш районнар комитеттери, оларның кудуку коллективтери спорттуң кышкы сезонун организастыг, бедик деңнелге эрттирер, совет спорттуң чаа-чаа чедиишкиннерин чедип алыр дээш тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг.

Ынчалзажок күш-культура болгаш спорт ажылы чамдык районнарда чүгле кудуу деңнелде эвес, харын сандаргай байдалда. Ындыг районнарга Тес-Хем, Чаа-Хөл болгаш өске-даа районнар хамааржыр.

Улуг-Хем, Чаа-Хөл районнарның төптеринде күш-культура шөлү амдыгаа чедир ёзулуг тургустунмаан. Чаа-Хөл районнуң төвүнде күш-культураның шөлүн сайзырадырынга акша-хөреңгини берип турдала ону ажыглап шыдавайн турар. Тес-Хем районда күш-культураже болгаш спортче аныяктарны калбаа-биле киириштирбейн турар. Райкүүском ол ажылды оперативтиг удуртпайн, хүн-бүрүнүң практиктиг дузаламчызын четпес көргүзүп келген. Тес-Хем райкүүскому районда күш-культураның ажылының дугайын чугаалашкаш, чогуур шиитпирни хүлээп алган хирезинде оон күүселдезин организаставаан.

Областың колхозтарында «Колхозчу» деп эки тура ниитилелиниң организацияларын тургусканындан бээр элээн үр үе эрткен. Ындыг болза-даа ол организациялар колхозчу аныяктарны күш-культураже массалыы-биле хандыртпайн турар. Чамдык районнарның колхозтарында ол ниитилелдиң организациялары ажылдавайн турар. «Колхозчу» ниитилелдиң область чөвүлелиниң даргазы эш Капустин ниитилелдиң ажылын экижидерниң тодаргай хемчеглерин албайн турар. Күш-культура болгаш спорт ажылын экижидеринге профэвилел организациялары улуг рольдуг болур. Ынчыг түрбүже областың профэвилелдериниң чөвүлели, профэвилел обкомнары «Урожай» болгаш «Буревестник» деп эки тура ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазын оперативтиг удуртпайн турар.

Областың күш-культура болгаш спорт комитеди (эш Горбунов) районнарның, хоорайның күш-культура комитеттериниң ажылынга практиктиг дузаламчы көргүзериниң орнунга сан медээлер чыыр, хоозун айтыышкыннар үндүрер чорукка өйлежип турар. Оон ужурундан мергежилдиг шыдыраачылар, лыжачылар, хол, бут бөмбүүнүң талазы-биле шилиндек командаларны болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң мергежилдиг спортсменнерин районнардан белеткеп үндүрбейн турар.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле бүгү хемчеглерни ССРЭ-ниң улустарының спартакиадазынга белеткелге холбаштыр чорудар херек. Күш-культураның массалыг шимчээшкининиң болгаш бистиң күш-культуржуларывыстың мергежилин бедидер дугайында партияның Төп Комитединиң айтыышкыны күш-культура болгаш спорт организацияларының ажыл-чорудулгазынга программа болур ужурлуг.

Спорттуң эки тура ниитилелдериниң кудуку коллективи бүрүзүнге материалдыг базаны тургузарынче хөй-ниитини киириштирип, лыжа, коньки болгаш спорттуң ындык-хевиндээн ышкаш чугула херекселдерни бүгү-ле садыг четкилерин дамчыштыр массалыы-биле садыглаарын организастаар херек.

Күш-культура болгаш спорт, профэвилелдер болгаш комсомол организациялары районнар төптеринге ниитиниң лыжа, коньки станцияларын организастап, оларны таарымчалыы-биле дерип, спортче бүгү аныяк өскенни массалыы-биле хаара тудар хүлээлгелиг, ол ышкаш эки тура спорт ниитилелдериниң кудуку коллективтериниң бүрүзүнге кышкы спорттуң түс-түс хевирлериниң талазы-биле секцияларны тургузуп, оларның өөредилгезин организастаары улуг ужур-дузалыг.

Күш-культураның болгаш спорттуң хереэ областың школаларында, өөредилге черлеринде улам-на калбарып, оларның массалыг шимчээшкиннери өзүп турар. Өөреникчилерниң, студентилерниң аразында шилиндек спортсменнер көвүдеп, оларның спортчу мергежили сайзырап турар. Оон-биле кады ол ажылда четпестерни база демдеглээр херек. Чамдык школаларда ол ажыл чүгле кичээлдер-биле кызыгаарлатынгаш, өөредилгеден дашкаар шактарда спорттуң массалыг хемчеглери организастатынмайн турар. Хөй-хөй школаларның чанында күш-культура шөлдери тургустунмаан болгаш спорттуң дериг херекселдери-биле четче хандыртынмаан.

Ол талазы-биле ажылдың четпезин башкыларның январьда болуп эрткилээн чөвүлел хуралдары айыткан. Ынчангаш бо ажылче комсомол, профэвилел болгаш шеф организацияларның калбак киржилгезин хөй-ниитиниң кичээнгейин мобилизастаар ужурлуг.

Массалыг күш-культура шимчээшкинин улам ыңай хөгжүдүп, совет спортчуларның мергежилин бедидер дугайында ажылды партия организациялары хүн-бүрү удуртуп, күш-культура болгаш спорт организацияларындан негелдени күштелдирер херек.

ССРЭ-ниң улустарының спартакиадазынга төлептиг белеткенмишаан, спорттуң кышкы сезонун организастыг чорудуп, күш-культура талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннер чедип алыры — Тываның күш-культуржуларының хүндүлүг хереэ болур.

Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының төлээлериниң кежигүннерин К. Е. Ворошиловтуң хүлээп алганы

Февраль 3-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының төлээлериниң кежигүннерин Кремльге хүлээп алган. Улустуң хуралының Бюрозунуң Даргазы Ф. Козовский төлээлерни баштап чоруур. Төлээлериниң составында: П. Попзлатев, Н. Георгиев, Ж. Жечева, Н. Балкаджиев, Н. Х. Генов, Д. Попов, Т. Стоянков, Х. Радевский, Х. Даскалов, С. Попов, В. Ж. Пейков, Б. Н. Мишев, В. А. Петрова олар бар.

К. Е. Ворошилов аалчыларга изиг байыр чедирген, социализмни тургузарынга оларның ажыл чорудулгазы чедиишкинниг болурун күзээн, Улустуң хуралының депутаттары, бүгү болгар улус ышкаш, Совет Эвилелиниң улустары-биле найыралды бүгү хемчег-биле быжыглаар болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демисешкен турар дээрзинге идегелди илереткен.

Болгар улустуң төлээлекчилери Совет Эвилелинге чоруп турарының дугайында, боттарының сактыышкыннарын чугаалааннар. Найыралдың, чүректиң ханызындан болган беседага улустуң хуралының депутаттары ССРЭ-ге чоруп турарының үезинде үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда болгаш культура тургузуушкунунда Совет Эвилелиниң чедип алган чүүлдери, көступ кербээн күш-ажылчы көдүрлүүшкүн оларга кончуг улуг сактыышкынны болдурган деп дыңнатканнар. Рязаньга, Ярославльга, Ленинградка, Сталинградка, Донда-Ростовка, Челябинскиге, Тбилисиге, Уфага оларның чоруп турганының үезинде мурнакчы техника-биле чепсегленген хөй-хөй бүдүрүлгелерге, а ол ышкаш Россий Федерациязының болгаш Грузияның колхозтарынга ол чорукту хайгаарап болур турган. Болгар аалчылар бүдүрүлгелерде болгаш колхозтарда бот-тыныңгыр уран-чүүлдүң хөй-хөй коллективтериниң дугайында чугаалааннар, оларның-биле таныжып, моон соңгаар кады ажылдажып болурун олар медеглээннер.

Депутаттарның сөзү-биле алырга, хан төгүүшкүннүг тулчуушкуннарның чоруп турганы черде катап туттунган маадыр хоорай Сталинград оларга уттундурбас сактыышкынны болдурган. Ам ол хоорай шаандагызындан улам чараш апарган. ССРЭ-ге чоруп турар үеде чер болганга оларга совет улустуң талазындан көргүскен эвилең чорук болгаш акы-дуңма хүлээп алыышкынны аалчылар демдеглээннер.

Беседаның түңнелинде Ф. Козовский төлээлерниң кежигүннериниң мурнундан эш К. Е. Ворошиловтуң 75 хар харлааның холбаштыр изиг байыр чедирген болгаш К. Е. Ворошиловка кадык чаагай болгаш хөй чылдарда чурттаарын күзээн.

Хүлээп алыышкынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Бирги оралакчызы А. А. Громыко, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң 5-ки Европа килдизиниң Эргелекчизиниң хүлээлгезин күүседип турар К. Д. Левычкин. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунуң харыысалгалыг ажылдакчылары, болгар болгаш совет журналистер олурушканнар.

(СЭТА).

Маршал Чжу Дэни К. Е. Ворошиловтуң хүлээп алганы

Февраль 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов Кыдат Улус Республиканың Даргазының Оралакчызы Маршал Чжу Дэни болгаш ону үдеп чоруур кижилерни: КУР-нуң Күрүне Комитединиң Даргазының Оралакчызы, Маршал Не Жун-чжаньни, Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң кежигүнү Лю Лань-таони, чөвүлекчи Ши Чжэни хүлээп алган.

Кыдат Улус Республиканың ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Лю Сяо болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунуң харыысалгалыг ажылдакчызы Л. Н. Маско төлээлерни үдеп чорааннар.

Кыдат Улус Республиканың Даргазының Оралакчызы Маршал Чжу Дэ К. Е. Ворошиловтуң төрүттүнгени хүнүнден бээр 75 хар харлааныңга байыр чедирип, аңаа кадыкшылды, хөй-хөй чылдарда чурттаарын болгаш оон күрүне ажыл чорудулгазынга чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Оон соонда К. Е. Ворошилов биле Маршал Чжу Дэниң аразынга найыралдың, чүректиң ханызындан беседа болган.

Хүлээп алыышкынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. М. Пегов болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Протокол Начальниги Г. Н. Фомин олурушканнар.

(СЭТА).

К. Е. Ворошиловтуң 75 хар харлааның холбаштыр байырлыг телеграммалар

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Эш Климент Ефремович ВОРОШИЛОВКА

Хүндүлүг эш К. Е. Ворошилов!

Силерниң төрүттүнгени хүнүңерден бээр 75 хар харлааныңарны холбаштыр Кыдат Улус Республиканың болгаш кыдат улустуң мурнундан Силерге изиг байыр чедирерин бисте чөпшээреп көрүңер.

Силерге кыдыкшылды болгаш хөй-хөй чылдарда чурттаарыңарны база коммунистиг улуг тургузуушкуннуң хереэнге болгаш бүгү делегейге тайбың камгалалынга совет улусту Силерниң удуртурунарга улам-на чайыннанчак чедиишкиннерни чүректиң ханызындан күзедивис.

Кыдат Улус Республиканың Даргазы МАО ЦЗЭ-ДУН.

Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң Даргазы ЛЮ ШАО-ЦИ.

Кыдат Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Премьери ЧЖОУ ЭНЬ-ЛАЙ.

1956 чылдың февраль 3.
ПЕКИН.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Эш К. Е. Ворошиловка

МОСКВА.

Силерниң төрүттүнгени хүнүңерден бээр 75 чыл болган ойну холбаштыр, Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң мурнундан болгаш бодумнуң хуумдан эң-не чылыг күзээшкинни болгаш амыр-мендини Силерге дамчытым, эргим эш Дарга.

Польша улус Силерге чүректиң эң-не ханызындан ынакшылдың болгаш хүндүлеп көрүүшкүнүн күзел-чүткүлүн илередип, Силерниң нүрүңерге социализмниң хереэ дээш чайгылыш чок демиселчини, Совет күрүнениң болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының шылгарангай удуртукчуларының бирээзин, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Польша Улус Республиканың аразында акы-дуңмалышкы чорукту болгаш найыралды быжыглаарының политиказының чайгылыш чок чорудукчузун бедии-биле үнелеп турар.

Силерниң төрүттүнгени хүнүңерден бээр 75 чыл болган ойнуң хүнүнде Силерге чаагай кадыкшылды болгаш хөй-хөй чылдарда чурттаарыңарны, а ол ышкаш коммунизмни тиилелгелиг тургузуп турар совет улустуң чаагай байдалынга, улустар аразынга тайбыңны быжыглаарының чаагай хереэнге Силерниң чогаадыкчы күш-ажылыңарга улам ыңайгы улуг-улуг чедиишкиннерни күзедим.

Александр ЗАВАДСКИЙ,
Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы.

ВАРШАВА.

Индий өңнүктерниң чагыы күүсетинген

БУНГУР (Молотов область). Чер шинчилээшкининиң өрүмнээшкиниң чорударынга бедик бүдүрүкчүлүг тургузуушкуннар белеткеп бээри-биле индий өңнүктерниң хүндүлүг чагыын Бунгурнуң машина тудуушкунунуң коллективи күүсеткен.

Машиналар эптеп чыырынга ажылчыннар онза соруктуг киришкининиг ажылдаан, ээлчег онаалгазын үргүлчү бүдүн чартык—ийи катап ажыр күүседип турган.

Машина тудукчулары Индияның агаар-бойдузунуң онза байдалын санап, 60 градус чедир чылыг температуразын болгаш агаарның эмин эртир шыктыынга шыдажыр эң-не быжыг будуктар-биле бүгү машиналарны будаан.

Белен продукцияны Одесса дамчыштыр Бомбейже чорудар.

(СЭТА)

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Күш-ажылчы бедик хүлээлгелер

Облпотребсоюзтуң тудуг конторазының столяр цехиниң коллективи эрткен чылдың сорулгаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир 4000 рубльдиң продукциязын пландан дашкаар бүдүрүп үндүрген.

СЭКП-ниң XX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин цехтиң ажылчыннары херек кырында күүседип турар. Тудугларның нарын чүүлдерин кылыр 127 кубометр кылып, чуга манзыларны дилип алган, соңга, хаалга чаактарын, хеп болгаш чем шкафтарын чазап эгелээн. Январь айда элээн хөй бажың херекселдерин кылгаш, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарынче чоруткан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин цехтиң ажылчыннары улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап бедидип, кылыгларның ассортиментизин көвүдедип, шынарын бедидип турган чыл төнчүзүнде пландан дашкаар 5500 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрерин хүлээнгеннер.

Цехтиң хоочун чазаныкчызы эш Балиневский январь айның бүдүрүлге планын 170 хуу күүсеткен болгаш февраль айның съезд ажыттынарының бетинде 200 хуу күүседирин хүлээнген ажылдап турар. Чазаныкчылар эштер Гладышев, Перменев, Черепахин, Щукин олар ажыл нормазын ай санында 200 хуу чедир күүседир сорулга-биле социалистиг чарыштың чаа бедик хүлээлгезин алганнар.

Чаагайжыдылганың улуг программазы

Элегесте Буденный аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин сеткил ханымышкынныг хүлээп ап турар. Тайбың күш-ажылдың болгаш чаагайжыдылганың ол улуг программазынга сорук кирген колхозчу ишчилер мурнукузундан каш дапкыр күжениишкинниг ажылдап эгелээн. Артель баштаар черниң даргазы эш Хорлуг-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Директиваларның төлевилелин артель бүдүрүлгезиниң ажыл участоктарының аайы-биле 5 кезек черге таныштырган, колхозта парторганизацияның агитаторлары номчулгаларны, беседаларны улам калбартып турар. Хөй фермазының (эргелекчизи эш Чадамба) ажылдакчылары бо чылын төрүттүнер хураганнарны бүрүн доруктуруп өстүрерин база хөй бүрүзүнден 2,5 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Тудугнуң болгаш хову ажылының бригадалары база улам бедиткен хүлээлгелерни алган. Сүт-бараан фермазының ажылдакчылары бо чылын инек бүрүзүнден 1100 литр сүттү саап алырынга андыгааштан ажаалда чемгериилдени экижидип, таарымчалыг байдалды организастап турар.

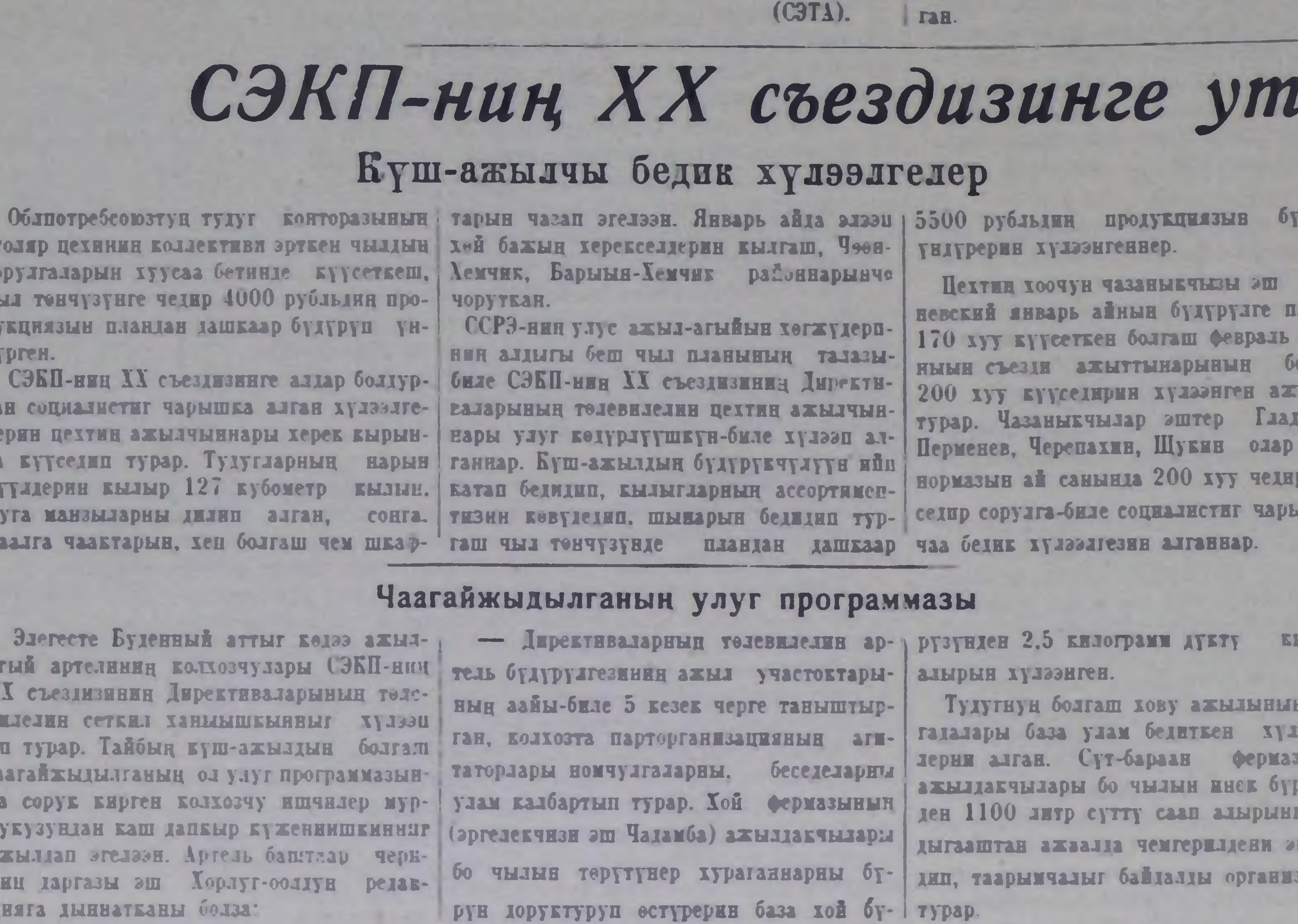

Кызылдың Раскова аттыг даараныылга комбинадының коллективи алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжкан болгаш бедиткен чаагай хүлээлгелерни алган. ЧУРУКТА: О. Абросимованың хуралга санал берип турары.

Ийи дапкыр күш-биле ажылдаар

Алдыгы беш чылдың планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин Бызыдыг электри станциязының бүгү ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан.

Совет улус коммунизмни тургузарының хереэнге чаа беш чылда улуг салыышкынны киирип, бурунгаар шиитпирлиг базымны кылырлар. Төлевилелден бистер боттарывыстың аас-кежиктиг амыдыралывыстың улам-на чечектелиишкинин көрүп турар бис. Алдыгы беш чылдың төөгүлүг планының күүселдезин дээш чаңгыс эп-сеткил-биле ажылдап, күш-ажылчы чедиишкиннеривис-биле Төрээн чуртувусту өөртүп, оон күчүзүн улам быжыктырар ужурлуг бис — деп, цех начальниги эш Маношин чугаалааш, болуну цехинге онаашкан ай болгаш квартал планын үргүлчү-ле хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Оон соонда эш Евименко сөс алган. Оон чугаалааны болза:

— Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чоннуң чаагай байдалын улам-на бедидеринче улуг кичээнгейни салып, аас-кежиктиг амыдыралдың чаа-чаа оруктарын ажыдып берип турар. Ол улуг ада сагыш салыышкынны бистер боттарывыстың чүткүлдүг күш-ажылывыс-биле харыылаар ужурлуг бис. Чаа беш чылдың планын бистиң электри станцияның коллективи хуусаа бетинде күүседиринче боттарының бүгү күжүн салыр.

— Бистер хоорайның бүгү чурттакчы бажыңнарын, албан организация болгаш бүдүрүлге черлерин чырык-биле доктаамал хандырар ужурлуг бис. Сайгылгааны ченертен өжүрер, оон күжүн кошкадыр чорукту болдурбас ужурлуг бис. Чүге дээрге ол бүдүрүлгелерниң болгаш өске-даа черлерниң ажылынга улуг шаптыктаашкынны чедирер. Бо тала-биле харыысалга биске онаажыр. Ынчангаш ажылдың шынарын бедидери болгаш аңаа харыысалгалыг болуру бистиң кол сорулгавыс болур — деп эш Манчах чугаалаан.

Коллективтиң кежигүннери партияның XX съездизинге чедиишкинниг уткужар

Вертолёттар улус ажыл-агыйынга ажыглатынып турар

Вертолёт деп ужар аппарат улус ажыл-агыйынга хүн-бүрүде-ле улам калбаа-биле хереглетинип турар. Эрткен чылын ужудукчулар бо машиналар-биле ССРЭ-ниң чедери берге болгаш ыраккы районнарында ажыктыг байлактар тывары-биле холбашкан ажылдарны хандырып, хөй санныг экспедицияларга аъш-чем продуктуларын дериништиннерни, янзы-бүрү херекселдерни чедирип берип турган.

Малдың сүрүп кадарар одар черлеринге, кур болгаш куруккан черлерде чаа совхозтар организастатынган орук чок районнарга вертолёттар дыка чугула рольдуг болуп турар. Аэрофлоттуң ужудукчулары чаа көжүп келгеннерге болгаш кадарчыларга почта, литература чедирип берип турар.

1956 чылда хамаатыы агаар флодунуң вертолёттарының паркы дыка көвүдээр. Машиналарны балык байлактарын болгаш далай аңын шинчилеп тыварынга, эртен арга ыяшты камгалаарының талазы-биле таныыыл албанын кылырынга калбаа-биле ажыглаар апаар.

(СЭТА)

Кызыгаар станцияда

УЛАН-УДЭ. Бурят-Монголияның мурнуу талазында бедик дагларның аразында Чөөн-Сибирь магистралының Наушки деп улуг эвес демир орук станциязы туруп турар. Ай бурунгаар ону таварты Кыдат Улус Республикаже баар чүък сөөрткен баштайгы поезд эрткен. Оон бээр-ле станцияда ажыл дыка өскен. Ону таварты чүък эрттиишкинин ийи катап көвүдээн.

Наушкиниң демир орукчулары СЭКП-ниң XX съездизинге алдар болдуруп чарышпышаан, штадын өстүрбейн, онаалгаларны чедиишкинниг күүседип турар. Олар январьда вагоннарның аңаа туруушкунун нормага удур 15 хуу кызырган.

Ам ында чаа демир орук шугумнарын салып, электростанцияны калбартып, ийи каът вокзалды база чурттаалга бажыңнарын болгаш коммунал бүдүрүлгелерин тудуп турар.

(СЭТА)

13—15

1955 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезининң түңнелдериниң дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы

1955 чылда үлетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйның болган транспорттуң хөгжүлезин, капитал тудуушкуннуң өзүлели, иштики болган даштыкы садыгның калбарышкыны, ажылчыннарның болган албан-хаакчыларның санының өскерлишкини база улустуң амыдыралының материалдыг болган культурлуг деннелиниң бедиишкини даразындагы саннар-биле тодаргайлатынып турар:

I.

ҮЛЕТПҮРГЕ БҮДҮРҮЛГЕ ПЛАНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Нинти продукция бүдүрер талазы-биле чыл планы үлетпүрге нинтиин-биле 103 хуу күүсетинген. Түс-түс министерстволар үлетпүрүүн нинти продукциязын бүдүрериниң чыл планын мынчаар күүсеткен.

	1955 чылда чыл планының күүселдезининң хуузу
ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу	103
ССРЭ-ниң Өңнүг металлургия министерствозу	104
ССРЭ-ниң Хөмүр даш үлетпүрүүн министерствозу	97,7
ССРЭ-ниң Нефти үлетпүрүүн министерствозу	104
Химия үлетпүрүүн министерствозу	104
Электростанциялар министерствозу	104
Электротехника үлетпүрүүн министерствозу	105
Радиотехника үлетпүрүүн министерствозу	102
Аар машина тудуунуң Министерствозу	105
Станок тудуунуң болган инструмент үлетпүрүүн министерствозу	101
Транспорт машина тудуунуң министерствозу	105
Автомобиль үлетпүрүүн министерствозу	104
Трактор болган көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министертвозу	102
Машина тудуунуң болган прибор тудуунуң мурнундагы министерствозунуң бүдүрүлгелери	103
Тудуг болган орук машина тудуунуң министерствозу	104
ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүрүүн министерствозу	101
ССРЭ-ниң Ыяш үлетпүрүүн министерствозу	98
ССРЭ-ниң Саазын болган ыяш болбаазырадын кылыр үлетпүрүүн министерствозу	100,6
ССРЭ-ниң Пос-таавы үлетпүрүүн министерствозу	104
ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозу	105
ССРЭ-ниң Аъш-чем барааннар үлетпүрүүн министерствозу	102
ССРЭ-ниң Балык үлетпүрүүн министерствозу	97
ССРЭ-ниң Эът болган сүт продуктулар үлетпүрүүн министерствозу	104
Орук харылзаа министерствозунуң үлетпүр бүдүрүлгелери	107
ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң үлетпүр бүдүрүлгелери	104
ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң үлетпүр бүдүрүлгелери	105
Эвиледешкен Республикаларның Чурт болган одаар чүүл үлетпүрүүн министерстволары болган Чурт үлетпүрүүн министерстволары	106
Ус-тывыш кооперациязы	105

СЭКП ТБ-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган хемчегелерин боттандырганының түңнелинде эрткен чылын үлетпүрүг, бирги ээлчегле улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининң үндезини болуп турар аар үлетпүрүүн, а ол ышкаш улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп турар үлетпүр адырларының улам ынайгы көдүлүүшкүнүг чедип алдынган.

ССРЭ-ниң бүгү үлетпүрүүн нинти продукциязы 1954 чылдыынга деңнээрге 1955 чылда 12 хуу өскен.

Партияның болган Чазактың кыйгырыын ёзугаар үлетпүрүүн ажылчыннары болган инженер-техниктиг ажылдакчылары бар курлавырларны ажыглаарынга үндезилээп илиндан дашкаар дыка хөй хемчээлиг продукцияны бүдүрер деп хүлээгедерни боттарынга алганнар. Ол хүлээлгелерни боттандырганының түңнелинде продукцияның хөй-хөй чугула хевирлериниң талазы-биле чыл планы ажыр күүсетингген.

Аар үлетпүр талазы-биле кан эзилдирер, кара металлдар прокадын бүдүрер, демир болган марганец рудазын тывар, арыглаан чес-холаны, цинкти, коргулчуунуг, алюминийни бүдүрер, нефтини, торфту сланецти, бойдус газын тывар, бензинни, дизельдиг олаар чүүлүг, мазутту, машина үстерин, электроэнергияны, каустиктиг болган кальцийктен соданы, бүдүктарны болган еске-даа химикаттарны, синтетиктиг каучукту, автодүүйларны, электровакуумнуг приборларны, бедиткен ылавылаашкынның станоктарын, металлургия дериг-херекселдерин, магистраль электровозтарын, тракторларны, кукуруза ажаар болган свекла ажаар комбайннарны, чүүк болган чиик автомобильдерни, мотоциклдерни, трактор бульозерлерин, экскаваторларны, автогрейдерлерни, шарик болган ролик подшипниктерни, саазынны, соңга шилни, чымчак шывыгны, асбести болган продукцияның еске-даа хевирлерин бүдүрер талазы-биле план ажыр күүсетингген.

Калбак хереглелдиң барааннары болур: хөвен-саазын, хендир болган дүк кылыглыг постерни, әр, херээжен үк кылыгларны, иштики болган даштыкы хеп кылыр трикотажты, ағы болган резин идиктерни, фотоаппараттарны, мал саржаан, быштакты, сүттү болган еске-даа сүт продуктуларны, үнүп үзүп, маргаринни, колбаса кылыгларны, консерваларны, кондитер болган макарон кылыгларны, шайны, виноград арагазын, папиростарны, оттуг ыяшты, саванны база үлетпүр болган аъш-чеминиң еске-даа әлээн хөй барааннарын чыл планындан ажыр үндүрген.

Күрүне планы-биле доктаатынган номенклатурага дүүштүр үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле онаалгаларны күүседирин чамдык министерстволар хандырбаан.

ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу шөй азилдиреринің болган прокадтың түс-түс хевирлерин бүдүрининиң планын, ССРЭ-ниң Өңнүг металлургия министерствозу—өңнүг металлдарның түс-түс хевирлерин бүдүрининиң планын чедир күүсетпээн. ССРЭ-ниң Хөмүр даш үлетпүрүүн министерствозу хөмүр даш тывыжының планын нинтиин-биле күүседирде Донец болган Печора бассейннеринге хөмүр даш тывыжының планын чедир күүсетпээн, а ол ышкаш хөмүр даш брикеттерин бүдүрининиң планын база чедир күүсетпээн. Химия үлетпүрүүн министерствозу валийниг удобрениелер болган күүгүүг кислота бүдүрининиң планын, Электротехника үлетпүрүүн министерствозу—турбогенераторлар болган трансформаторлар бүдүрининиң планын, Аар машина тудуунуң министерствозу—прокат дериг-херекселдерни бүдүрининиң планын, Станок тудуунуң болган инструмент үлетпүрүүн министерствозу—харганнала-тапталга машиналарының болган станоктарының чамдык хевирлерин бүдүрининиң планын, Транспорт машина тудуунуң министерствозу—бараан вагоннарын, тепловозларны болган дизельдерни бүдүрининиң планын, Трактор болган көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозу—КДП-35 деп хөөп олуртур тракторларны, тараа арыглаар машиналарны, силос ажаар комбайннарны бүдүрининиң планын, Машина тудуунуң болган прибор тудуунуң мурнундагы министерствозунуң бүдүрүлгелери—химиктиг дериг-херекселдер бүдүрининиң планын чедир күүсетпээн. ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүрүүн министерствозу цемент, демир-бетон кылыглар, түүйбу болган шифер бүдүрининиң планын, ССРЭ-ниң Ыяш үлетпүрүүн министерствозу — тудуг ыяштарын сөөртүп үндүрининиң планын болган дилген материалдар бүдүрининиң планын, ССРЭ-ниң Саазын болган ыяш болбаазырадын кылыр үлетпүрүүн министерствозу—мебель болган фанер бүдүрининиң планын, ССРЭ-ниң Аъш-чем барааннар үлетпүрүүн министерствозу—чигир бүдүрининиң планын чедир күүсетпээн. ССРЭ-ниң Балык үлетпүрүүн министерствозу балык тударының планын чедир күүсетпээн.

Хөй-хөй министерстволар талазы-биле план нинтиин-биле күүсетингген-даа болза, хөй санныг бүдүрүлгелер бүдүрүге планын күүсетпээн. Ынчангаш чорук ылангыл Трактор болган көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунуң, ССРЭ-ниң Саазын болган ыяш болбаазырадын кылыр үлетпүрүүн министерствозунуң, ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүрүүн министерствозунуң талазы-биле бар болган. Элээп хөй санныг хөмүр даш шахталары, ыяш үлетпүрүүн ажыл-агыйлары болган балык үлетпүрүүн бүдүрүлгелери бүдүрүге планын база күүсетпээн. Хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелери продукцияны дең-дескн әвес үндүрер чорудуу шурнуку ышкаш дең-дескн әвес ажылдап турганнар.

II.

ҮЛЕТПҮР ПРОДУКЦИЯЗЫНЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ӨСКЕНИ

1955 чылда үлетпүр продукциязының әң чугула хевирлерин бүдүрериин 1954 чылга бүдүрегиннге хамаарыштыр алырга ыңгыг болган:

	1954 чылга хамаарыштыр 1955 чылда хуу-биле
Шөй	111
Бал	109
Прокат	110
Бал хоолайлар	106
Арыглаан чес-холаа	112
Хөмүр даш	113
оон иштиийе коостаар хөмүр даш	109
Нефть	119
Бензин	118
Беросин	131
Дизельдиг оттулар чүүл	131
Бойдус газы	120
Электроэнергия	113
Минералдыг удобрениелер	120
Кальцейжиткен сода	109
Каустиктиг сода	113
Будуктар	116
Синтетиктиг каучук	112
Автодугуйлар	110
Бүс турбиналары	96
Гидравликтиг улуг турбиналар	112
Турбогенераторлар	123
Гидрогенераторлар	110
Электрлиг улуг машиналар	116
Электрошинчедикчилер	110
Магистраль электровозтары	123
Магистраль тепловозтары	110
Магистраль паровозтары	86
Магистральдың бараан вагоннары	144
Троллейбустар	100
Чүүк автомобильдери	109
Чиик автомобильдер	111
Автобустар	104
Мотоциклдер	119
Шарик болган ролик подшипниктери	119
Металлургия дериг-херекселдери	112
Экскаваторлар	108
Металл кестирер станоктар	115
оон иштиийе улуг, аар болган ховар станоктар	124
Аар болган ховар харганнала-тапталга машиналары	186
Химиктиг дериг-херекселдер	104
Саналга машиналары	124
Аргыг машиналары	105
Тракторлар	121
Трактор андазыннары	102
Трактор сеялкалары	129
Трактор культиваторлары	120
Картофель олуртукчулары	102
Тараа комбайннары	124
Виндроуэрлер	340
Свекла комбайннары	141
Картофель ажаар комбайннар	96
Кукуруза ажаар комбайннар	169
Тараа арыглаар машиналар	197
Тудуг ыяжын сөөртүп үндүрери	104
Саазын	105
Цемент	118
Сонга шилн	115
Шифер	118
Чымчак шывыг	113
Түүйбу	112
Демир-бетон кылыглар	153
Хөвен-саазын постер	106
Хендир постер	106
Дүк кылыглыг постер	103
Торгу постер	102
Даараныпа кылыгларн	111
Әр, херээжен үк кылыглар	114
Иштики хеп кылыр трикотаж	105
Даштыкы хеп кылыр трикотаж	112
Бүгү хевирлериниң идиктери	107
Чалаг тергелер	121
Радиоприемниктер	122
Телевизорлар	194
Даараныпа машиналары	126
Шактар	120
Фотоаппараттар	133
Пианино болган роялдар	132
Соодукчулар	161
Хеп чуур машиналар	190
Мебель	108
Эът	103
Колбаса кылыглар	108
Чигир	131
Балык	109
Мал саржаа	118
Быштак	122
Сүт продуктулар	121
Маргарин	102
Макарон кылыглар	113
Консервалар	118
Виноград арагазы	105
Шампанское	124
Саван	101
Оттуг ыяш	118

Аар үлетпүрүүн продукциязының әң чугула хевирлерин бүдүрининиң өскени улус ажыл-агыйын чиг-эт-биле, материалдар-биле, оттулар чүүл-биле, электроэнергия-биле болган дериг-херекселдер-биле хандырарын эжиндер арганы берген.

Улустуң хереглел барааннарын бүдүрерин калбарткан. Чиик болган аъш-чем үлетпүрүүн бүдүрүлгелериниде үндүрүп турар кылыгларның ассортиментизи болгаи шынары эжиндээн, чонның чугула хереглелининиң продукциязын үндүрери көвүдээн. Чиижээ, хөвен-саазын постерни бүдүрери 1954 чылдыынга деңнээрге 6 хуу өскен турда ворстуг постерни бүдүрери 65 хуу, хеп кылыр меланжевый постер—8 хуу, мебель-каастапта постери —10 хуу көвүдээн: хендир постерни бүдүрери нинтиинлер-биле 6 хуу өскен турда, жакарт постерни бүдүрери 13 хуу, бодуун чуга полотноларның—8 хуу, калбак ак полотноларның—14 хуу көвүдээн; әр, херээжен үк кылыгларны бүдүрери 14 хуу өскен турда «капрон» волокнодан әр, херээжен үк кылыглар бүдүрери 30 хуу көвүдээн; даштыкы хеп кылыр трикотажты бүдүрери 12 хуу өскен турда даштыкы хеп кылыр арыг дүк трикотажты бүдүрери 27 хуу көвүдээн; идиктер бүдүрери 7 хуу өскен турда каас-коя идиктер бүдүрери 25 хуу көвүдээн. Эът болган сүт продуктуларның ассортиментизи калбарган.

1955 чылда үлетпүр болган аъш-чем барааннарын бүдүрерин көвүдеткеии оларның шынарын улам ынай эжиндери-биле капсырлашкан. Ынчангаш улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп турар чамдык бүдүрүлгелер, ылангыя чурт болган кооператив үлетпүрүүде бүдүрүлгелер багай шынарлыг продукцияны үндүрүп турган.

Үлетпүрге дериг-херекселдерни ажыглаары элээп эжиндээн. ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунуң заводтарынга 1955 чылда домна суугуларының ажыктыг хемчээлин ажыглаары 1954 чылга үдүр 4 хуу эжиндээн, мартен суугуларының чаңгыс дөрбелчин метр шөлүүн алаадан кан тыртырып алыры база 4 хуу көвүдээн. ССРЭ-ниң Нефть үлетпүрүүн министерствозунуң бүдүрүлгелериниде болбаазырадыр кылып турар чиг-эттен чырык нефть продуктуларын үндүрүп алырының хуузу бедээн болган ажыглал база шинчилел өрүнээшкинининң дүргелээшкинин үлгаган. Электростанциялар министерствозунуң электростанцияларында электроэнергия бүдүрүнге оттулар чүүлүн бот-чарыгдалы кызырылган. ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүрүүн министерствозунуң бүдүрүлгелериниде цемент суугуларының болган цемент дөрбелериниң бүдүрүкчүлүг 1954 чылга үдүр бедээн. Пос-таавы болган чиик үлетпүрүүн бүдүрүлгелериниде дериг-херекселдерни ажыглаары эжиндээн.

Ынчангаш үлетпүрге продукция үндүрерин көвүдериниин дыка улуг курлавырлары бар. Хөмүр даш шахталарында даг техниказын, нефть үлетпүрүүн бүдүрүлгелериниде — өрүнээшкинининң дериг-херекселдерни, ыяш белеткелериниде — машиналарны болган механизмнерни амыгга чедир четпес ажыглаан турар.

Машина тудуунуң хөй-хөй заводтарында дериг-херекселдерниң аиаа туруушкуну база ажылдавайн турар болган тургустунмаан хөй санныг дериг-херекселдер бар болуп турар. Дериг-херекселдерни чаартып турган, оларның бүдүрүкчүлүүн үлетпүрүүниң чамдык хевирлерин бүдүрери четпес хөгжүп турар; чаа тургустуунуп турар машиналарга хереглээр чаа электри дериг-херекселдерни бүдүрери ооҗуп шинчээпип турар; көдээ ажыл-агыйга, ылангыя мал ажылынга бүтүмнүг машиналарны, аар үлетпүрүүниң чамдык продукциязын бүдүрерин

1955 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы

(Төнчүзү)

Мал ажылының продуктуларын—сүттү, эътти, дүктү, куш чуургаларын бүдүрери көвүдээн. 1955 чылда колхозтарга сүт бүдүрери 31 хуу көвүдээн. 1954 чылдың октябрь 1-ден эгелээш 1955 чылдың октябрь 1-ге чедир үениң дургузунда колхозтарга бир инектен-не сүт саап алыры 16 хуу, а 1955 чылдың дөртkү кварталында 1954 чылдың ол-ла үезинге деңнээрге — бүдүн чартык ажыг катап бедээн. Ынчалзажок көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге хамаарыштыр мал ажылының продуктуларын бүдүрери, а ол ышкаш малдың продуктулуу хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда ам-даа куду деңнелде артып турар.

Продуктулуг малдың бүгү чүзүннерниң баш саны көвүдээн. Чизе-бүрүткелдиң сан-медээлерин ёзугаар алырга, ажыл-агыйларның бүгү категорияларында — колхозтарда, совхозтарда, колхозчуларда, ажылчыннарда болгаш албан-хаакчыларда — продуктулуг малдың нийти баш саны 1954 чылдың октябрь 1-де турганынга деңнээрге 1955 чылдың октябрь 1-де мындыг болган (миллион баш сан-биле):

	1954 чылдың октябрь 1-де	1955 чылдың октябрь 1-де
Мыйыстыг бода мал	64,9	67,0
ооң иштинде инектер	27,5	29,2
Хаваннар	51,1	52,1
Хойлар	117,5	124,9

Ынчангаш, 1954 чылдың октябрь 1-ден эгелээш 1955 чылдың октябрь 1-ге чедир мыйыстыг бода малдың баш саны 2,1 миллион баш, инектер—1,7 миллион баш, хаваннар — 1 миллион баш болгаш хойлар — 7,4 миллион баш көвүдээн.

1954 чылдың октябрь 1-ден эгелээш 1955 чылдың октябрь 1-ге чедир үениң дургузунда колхозтарда нийтиниң малының баш саны: инектер—5 хуу, хаваннар—3 хуу болгаш хойлар — 2 хуу көвүдээн. Ол-ла үениң дургузунда ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунуң совхозтарында малдың баш саны: инектер — 7 хуу, хаваннар — 9 хуу, хойлар — 5 хуу көвүдээн. Колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттарының өнчүзүнде турар инектериниң болгаш хойларының баш саны көвүдээн.

Мал ажылының чем суурун быжыглаар болгаш мал чеминиң курлавырларын көвүдедир талазы-биле колхозтарда болгаш совхозтарда улуг ажыл чорутунган. 1954 чылдыынга деңнээрге 1955 чылда нийтиниң малын тургузу азыраар үеде хереглээр чемнер белеткээрин колхозтар көвүдеткен. Тарааны, кукурузаның силостаан баштарын болгаш силосту белеткээрин көвүдедип турган, мал чемнериниң шынар составын экижиткен. Силос тудугларының тудуушкунун калбак хемчээлдерге боттандырган. Ынчалзажок элээн хөй районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында малдың баш саны мал чемнери-биле болгаш мал ажылының тудуглары-биле ам-даа четпес хандыртынган.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнениң белеткээри болгаш садып алыры көвүдээн. 1954 чылдыынга көөрде 1955 чылда тарааны күрүнеге 147 миллион пудту хөйнү дужааган болгаш саткан. 1954 чылдыынга деңнээрге чигир свекланың, ленволокнону, лен үрезиннерин, тарымал тоорукту болгаш ногааларны, а ол ышкаш сүттү, эътти, дагаа чуургаларын болгаш дүктү дыка хөйнү белеткээн.

1955 чылда көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы улам-ынай быжыгып үргүлчүлээн. 1955 чылда көдээ ажыл-агый 218 муң тракторларны (15 аът күжүнге шилчидерге), 112 муң чүък автомобильдерин, 46 муң тараа комбайннарын, тараа комбайннарынга хереглээр 90 муң ажыг подборщиктерни, картофель ажаар 15 муң комбайннарны, силос культураларын ажаар 7 муң комбайннарны, кукуруза ажаар 4 муң комбайннарны, чигир свекланың ажаар 7 муң комбайннарны, 98 муң трактор андазыннарын, 119 муң трактор сеялкаларын, 105 муң трактор культиваторларын, трактор-биле сиген кестирер 23 муң машиналарны база хөрзүнну ажылдап кылырынга, тарылгага болгаш дүжүт ажаап алышкынынга хереглээр өске-даа хөй-хөй машиналарны, а ол ышкаш мал ажылының фермаларынга хереглээр машиналарны болгаш дериг-херекселдерни алган.

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсеглеништиргениниң өскени колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агый ажылдарын улам-на механизастаар арганы берген. 1955 чылда машина-трактор станцияларын колхозтарда көдээ ажыл-агый ажылдарын 1954 чылдыынга көөрде 11 хуу хөйнү кылган. Колхозтарда чайгы болгаш күскү чер андарылгазы, тараа культураларының, хөвенниң болгаш чигир свекланың тарылгазы барык бүрүнү-биле механизастатынган. Бүгү-ле тараа культураларының 80 ажыг хуузун комбайннар-биле ажаап алган. Ынчалзажок лен-долгунецти тарыыр болгаш ажаап алыр, кукурузаны, картофельди, чигир свекланың, хөвенни ажаап алыр, сиген ажаар болгаш силос кылыр талазы-биле ажылдарның механизациязы хожудап турар. Колхозтарда мал ажылының фермаларында хөй күш үнер ажылдарны механизастааның деңнели деңни четпес. Хөй-хөй машина-трактор станцияларында трактор болгаш машина паркын багай ажыглап турар; техниктиг культураларны ажаап алырынга хереглээр нарын машиналарны онза багай ажыглап турар. Хөй-хөй машина-трактор станциялары колхозтар-биле керээлерин ёзугаар боттарының хүлээлгелерин долдур күүсетпейн турар. Колхозтарны электрижилер болгаш көдээ электростанцияларны тудар талазы-биле доктаатынган онаалгалар долдур күүсетинмээн.

V.
ДЕМИР ОРУК, СУГ БОЛГАШ АВТОМОБИЛЬ ТРАНСПОРТУ-БИЛЕ СӨӨРТҮЛГЕЛЕРНИҢ ӨСКЕНИ

1955 чылда демир орук транспортунуң чүък саарылгазының чыл планы ажыр күүсетинген. 1954 чылдыынга деңнээрге чүък саарылгазы 13 хуу өскен.

1955 чылда бүгү чүъктерниң хонукта ортумак чүдүрүлгезиниң нийти планы 103 хуу күүсетинген. Хөмүр даш, нефть болгаш нефть продуктулар, торф, руда, кара металлдар, минералдыг-тудуг материалдары, дус, тараа, далган сөөртүлгелериниң планы долдур болгаш ажыр күүсетинген. Кокс, ыяштар, ыяш чүъктер, минералдыг удобрениелер болгаш хөвең чүъктер сөөртүлгелериниң планы чедир күүсетинмээн.

1955 чылда чүък вагонунуң эргилдезин дүргедедир талазы-биле онаалга четкиге нийтизи-биле күүсетинген, ынчалзажок чамдык демир оруктар ол онаалганы чедир күүсетпээн. Чүък поездилериниң шимчээшкининиң ажыктыг дүргедээшкининиң талазы-биле онаалга күүсетинген. Чүък поездизиниң ортумак деңзизи 1954 чылдыынга улуг 6 хуу улгаткан; тонна-километрге оттулар чүүл чарыгдалы кызырылган. Ынчалзажок чүдүрүлге чорук турда болгаш техниктиг станцияларга вагоннарның анаа туруушкуну демир орук транспортунда ам-даа улуг болуп турар.

Далай транспорту чүък саарылгазының болгаш чүък сөөртүлгелериниң талазы-биле чыл планын күүсеткен. 1955 чылда далай транспортунун чүък саарылгазы 1954 чылдыынга деңнээрге 22 хуу көвүдээн. 1955 чылда далай судноларының анаа туруушкуннары 1954 чылдыынга деңнээрге элээн кызырылган, ынчалзажок ам-даа улуг болуп артып турар.

Хем транспорту чүък чүдүрүлгелериниң чыл планын күүсеткен. 1955 чылда хем транспортунуң чүък саарылгазы 1954 чылдыынга деңнээрге 8 хуу өскен. Ыяш болгаш сал ыяжы чүдүрерниң, хөмүр даш, металлдар, минералдыг-тудуг материалы, хөвең болгаш дус чүдүрерниң планы ажыр күүсетинген. Нефть болгаш кудар нефть продуктулар, ыяш болгаш судноларга ыяш чүдүрериниң, руда, цемент, балык болгаш балык продуктулар чүдүрериниң планы күүсетинмээн. 1955 чылда хем флодун ажыглаар талазы-биле онаалга чедир күүсетинмээн. Хем судноларының анаа туруушкуннары улуг болуп үргүлчүлевишаан.

1955 чылда нийти ажыглаашкынның автомобиль транспортунуң чүък саарылгазы 1954 чылдыынга деңнээрге 33 хуу, а чүък сөөртүлгелери — 44 хуу улгаткан. Чүъктерниң төпчүткен сөөртүлгелери улам ынай хөгжээн. ССРЭ-ниң Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар министерствозу чүък сөөртүлгелериниң талазы-биле планын 100,1 хуу күүсеткен. Ол Министерство өске министерстволарга болгаш ведомстволарга көөрде, автомобиль транспортун эки ажыглап турар. Ынчалзажок нийти ажыглаашкынның чүък автомобильдериниң анаа туруушкуннары болгаш куруг маңнаашкыннары бедик болуп артпышаан.

VI.
КАПИТАЛ ТУДУУШКУНУНУҢ ӨСКЕНИ

Күрүнениң капитал салыышкыннарының хемчээли 1954 чылга бодаарга 1955 чылда 106 хуу болган. Капитал салыышкыннарының чыл планы улус ажыл-агыйынга нийтизи-биле 95 хуу күүсетинген.

Тудуг министерстволары болгаш Главмосстрой тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын дараазында байдалга күүсеткеннер:

	1955 чылда чыл планының күүсетингени хуузу	1954 чылга бодаарга 1955 чылда хуузу
ССРЭ-ниң Тудуг министерствозу	100,1	108
ССРЭ-ниң Металлургия болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тударының министерствозу	94	109
Хөмүр даш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тударының министерствозу	84	107
Нефть үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тударының министерствозу	93	113
Электростанцияларны тударының министерствозу	95	114
Транспорт тудуунуң министерствозу	95	105
ССРЭ-ниң хоорай болгаш көдээ тудуушкун министерствозу	85	121
Главмосстрой	101	110

1955 чылда күрүнениң улуг-улуг 800 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерин ажылдадып киирген. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бүдүрүлгениң күчү-шыдалдары өскен.

Элээн хөй улуг-улуг электростанциялар, ооң иштинде Каховка, Горький, Нарва, Княжегубск гидроэлектростанциялары тургустунган болгаш ажылдап кирген. Куйбышев ГЭС-тиң баштайгы агрегаты үлетпүр тогун берген. Череповец металлургия заводунда баштайгы агрегаттар ажыглалда кирген. Кривой Рогта Мурнуу чүктүң казымал байлактар арыглап болбаазырадыр комбинаты, Сумгаитскийниң алюминий заводу болгаш металлургия база руда үлетпүрүнүң өске-даа элээн хөй бүдүрүлгелери ажылдап кирген. Чаа-Ишимбайның болгаш Омскиниң нефть болбаазырадып кылыр заводтары, Туймаза — Омск аразының нефть дамчыдыкчылары, хөмүр даштың чаа-чаа шахталары болгаш байлактыг черлери, машина тудуушкун үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери, Самарканыының суперфосфат заводу, тудуг материалдар үлетпүрүнүң элээн хөй бүдүрүлгелери ажылдап кирген.

Эрткен чылын Камышинскиниң, Херсонуң, Барнаулдуң ийиги хөвен-саазын комбинаттары, Минскиде камвол комбинады продукциязын берип эгелээн. Кокандыда, Лискиде, Баршиде, Хабаровскиде саржаг арыглап болбаазырадыр заводтар, Мироновскиниң, Кобелякскиниң, Наркевичиниң чигир заводтары, а ол ышкаш чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң консерва болгаш өске-даа бүдүрүлгелери ажылдап кирген.

Ынчалза-даа бүдүрүлгениң күчү-шыдалдарын ажылдадып киирериниң планын элээн хөй адырлар чедир күүсетпээн. Кара болгаш өңнүг металлургияда, хөмүр даш үлетпүрүнде, химия үлетпүрүнде болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнде күчү-шыдалдарны ажылдадып киирериниң планын дыка чедир күүсетпээн. Капитал салыышкыннарны хөй-хөй тудугларда үүрмектеп бидарадыр чорук ам-даа узуткатынмаан.

Культура-амыдырал хереглединиң—нийти билиг школаларының, эмнелгелерниң, поликлиникаларның, уруглар садтарының болгаш яслилериниң, пионер лагерьлериниң, кинотеатрларның болгаш өске-даа культура-амыдырал албан черлериниң объектилерин тудар талазы-биле 1955 чылда улуг ажылдар чорутунган.

Эрткен чылын тудуг организациялары тудугнуң үнезин 1954 чылдыынга бодаарга чиигеткен. Хөй-хөй тудуг организациялары 1955 чылда орулгалыг ажылдааннар. Ынчалза-даа тудугнуң үнезин чиигедириниң талазы-биле онаалга күүсетинмээн.

Тудуг организацияларын улгаттыр каттыштырганы болгаш Москвага Главмосстрой деп чаңгыс аай тудуг организациязын тургусканы ажыктыг түңнелдерни берген. Главмосстрой тудугга чыып эптээр демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, тудуг ажылдарын комплекстиг механизастаар чорукту калбак хемчээлге ажыглаан, ол чорук Москвага күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш тудугнуң үнезин 1954 чылга бодаарга 7,5 хуу чиигедир арганы берген.

Чаңгыс аай төлевилээшкин ажылдарының хемчээли 1954 чылдыынга бодаарга ийи катап өскен-даа болза, чаңгыс аай төлевилелдер ёзугаар тудуушкун четпес хемчээлдерге чорутунган. Элээн хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның төлевилел организациялары чаңгыс аай төлевилелдерни планнарда көрдүнгениниң ёзугаар ажылдап кылырын хандырбааннар.

Хөй-хөй бажыннарның болгаш тудугларның архитектурлуг хевирлээшкининге болган артык чүүлдерниң түңнелинде тудуушкунга күрүнениң дыка хөй акша-херекселдери бүдүрүлгечи эвес чарыгдатынган.

Тудуг машиналарының болгаш транспорт херекселдериниң паркы өскен, тудуг машиналарын болгаш механизмнерин ажыглаары элээн экижээн. Ынчалза-даа тудугда ажылдарны индустриализастаарының болгаш механизастаарының деңнели ам-даа четпес. Тудугда чүдүрүлге болгаш дүжүрүлге ажылдары кошкак механизастатынган, чер казар болгаш өске-даа ажылдарны күүседирде хол-биле кылыр ажыл ам-даа хөйү-биле ажыглатынып турар.

VII.
ИШТИКИ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ САДЫГНЫҢ ӨСКЕНИ

1955 чылда күрүне болгаш кооператив садыында деңнештирер өртектерни ёзугаар чоңга барааннарны 1954 чылдыындан 5 хуу хөйнү саткан. Ооң-биле кады көдээге садыгны боттандырып турар хереглекчилер кооперациязының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1954 чылдыынга бодаарга 1955 чылда 6 хуу өскен. Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планы ажыр күүсетинген.

1955 чылда түс-түс аъш-чем барааннарын садары 1954 чылдыынга бодаарга дараазында хемчээлдерге өскен: эът болгаш эът продуктулары—7 хуу, балык болгаш балык продуктулары—14 хуу, быштак—8 хуу, сүт болгаш сүт продуктулары—25 хуу, куш чуургалары—17 хуу, ногаалар—15 хуу, чимистер болгаш бакчалар—28 хуу. Мал саржаан сатканы 1955 чылдың баштайгы үш кварталдарында , эрткен чылдың ол-ла үезинден эвээш болган, а 1955 чылдың дөртkү кварталында саржагны 1954 чылдың дөртkү кварталындан 28 хуу хөйнү саткан.

1954 чылга бодаарга 1955 чылда хөй-хөй үлетпүр барааннарын садары өскен, ооң иштинде: даштыкы болгаш иштики хеп—9 хуу, трикотаж кылыглар—8 хуу, эр, херээжен уk кылыглар—8 хуу, торгу пөстер—4 хуу, идик—3 хуу, ажыл-агый саваны 4 хуу хөй садыглатынган. Культура-амыдырал хереглединиң барааннарын садыглаары дыка өскен: радиоприемниктер—20 хуу, телевизорлар—60 хуу, шактар—45 хуу, фотоаппараттар—27 хуу, мебель—18 хуу, дааранылга машиналары—13 хуу, хеп чуур машиналар—86 хуу, соодукчулар—65 хуу, чадаг тергелер—17 хуу, мотоциклдер—15 хуу, чиик автомобильдер—22 хуу хөй саттынган.

Бүдүрүлге хереглединиң барааннарын чоңга болгаш колхозтарга садыглаары 1954 чылдыынга бодаарга 1955 чылда дараазында хемчээлдерге өскен: тудуг ыяжын —30 хуу, цементини —19 хуу, шиферни —22 хуу, калагларны —50 хуу, сонга шилин — 12 хуу.

Элээн хөй районнарда чамдык барааннарның талазы-биле чоннуң өзүп турар негелдезин ам-даа долу хандыртынмайн турар. Ол-ла үеде чамдык садыг организациялары барааннарны районнарга шын эвес хуваап, чамдык районнарже барааннарны чоннуң херегледин барымдаалавайн сөөртүп чедирип турар. Чер-черниң чиг-эдинден барааннарны бүдүрерин улам калбак хөгжүдүп турган, немелде бараан курлавырларын бараан саарылгазынче кошкак киирип турар.

1954 чылдыынга бодаарга колхоз рыноктарынга көдээ ажыл-агый продуктуларын, ылангыя сүттү, ногааларны болгаш чимистерни садыглаары өскен. Колхоз рыногунга өртектер эрткен чылдың чогуур үелеринге бодаарга 1955 чылдың январьдан августка чедир аар, а сентябрьдан декабрьга чедир чиик болган. 1955 чылдың дөртkү кварталында хлеб продуктуларының, сүттүң, мал саржааның, чимистерниң, ногааларның рынок өртектери чиигээн.

Даштыкы садыгның талазы-биле Совет Эвилели 1955 чылда даштыкы чурттар-биле экономиктиг харылзааларны калбартырын үргүлчүлээн—Совет Эвилелиниң даштыкы садыг чорудулгаларын боттандырып турар чурттарының саны көвүдээн.

VIII.
АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРНЫҢ САНЫНЫҢ БАЗА КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮНҮҢ ӨСКЕНИ

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 1955 чылдың төнчүзүнде 47,9 миллион кижи турган болгаш 1954 чылдың төнчүзүнде турганындан 1 миллион 100 муң кижи хөй болган.

Бүдүрүлге адырларында—үлетпүрде, тудугда, көдээ ажыл-агыйда, транспортта болгаш харылзаада ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш тускай эртемниглерниң нийти саны 700 муң кижи немей өскен. Школаларда, өөредилге черлеринде, эртем-шинчилел болгаш культура-чырыдылгалыг албан черлеринде ажылдакчыларның саны 170 муң кижи немей өскен, эмнелге болгаш санаторий-курорт албан черлеринде—130 муң кижи, садыгда, нийтиниң чемненилге черлеринде болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйында—100 муң кижи немей өскен.

1955 чылда министерстволар болгаш ведомстволар организастыг тургузугда четпестерни чайладыр болгаш эргелел ажылдакчыларының штаттарында артык чүүлдерни узуткаар талазы-биле хемчеглерни боттандырарын үргүлчүлээн, ооң-биле холбаштыр эргелел аппаратының ажылдакчыларының чамдызы шуут-ла бүдүрүлгеле ажылче шилчээн.

1955 чылда, эрткен чылдар-биле бир дөмей, чуртка ажыл чок чорук болбаан.

Эрткен чылын мергежилдиг 650 муң ажыг аныяк ажылчыннар техниктиг, үдарган, демир орук училищелерин, көдээ ажыл-агыйны механизастаарының училищелерин болгаш фабрика-завод өөредилгезиниң школаларын дооскан болгаш үлетпүрге, тудугга, транспортка болгаш көдээ ажыл-агыйга ажылдаары-биле чоруткан, оларның иштинде 280 муң ажыг механизатор кадрларны көдээ ажыл-агыйже чоруткан.

Түс-түс база бригадалап өөренириниң аргазы-биле болгаш курстар база шуутта бүдүрүлгеде организастатынган школалар системазын дамчыштыр 1955 чылда 7 миллион 600 муң ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның мергежилин бедиткен болгаш өөредилгезин чоруткан.

1954 чылга бодаарга 1955 чылда ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү үлетпүрге 8 хуу, тудугга 10 хуу бедээн. Үлетпүрге-даа, тудугга-даа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чыл планы нийтизи-биле күүсетинген. Ынчалзажок үлетпүрге 1955 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын ССРЭ-ниң Ыяш үлетпүр министерствозунуң ыяш белеткээр бүдүрүлгелери болгаш ССРЭ-ниң Балык үлетпүр министерствозунуң бүдүрүлгелери күүсетпээннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны нийтизи-биле күүсеткен министерстволарда хөй-хөй бүдүрүлгелер болгаш тудуглар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле боттарынга доктаатынган онаалгаларны күүсетпээннер.

IX.
НАЦИОНАЛ ОРУЛГАНЫҢ ӨСКЕНИ БАЗА УЛУСТУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ БЕДЗЭНИ

Эрткен 1955 чылда улустуң амыдыралының материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин улам ынай бедидерин чедип алган.

1955 чылда ССРЭ-ниң национал орулгазы 1954 чылдың деңнели-биле алырга, 10 хуу өскен.

Национал орулганың өскен чоруу ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш тараачыннарның орулгаларының улам ынай бедиирин, колхозтарның нийти фондуларының, күрүнениң капитал салыышкыннарының болгаш материалдыг курлавырларының көвүдээрин хандырар арганы берген.

Эрткен чылдарда ышкаш 1955 чылда чон күрүнениң күзели-биле пособиелерни база ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның социал страхованиезиниң талазы-биле төлевирлерни, социал хандырылганың талазы-биле пенсияны, хөй уругларлыг болгаш бот иелерниң пособиелерин, өөреникчилерге стипендияны, медицинаның халас дузаламчызын, санаторийлерге болгаш дыштанылга бажыңнарынга халас болгаш чиигеткен өртектиг путевкаларны, халас өөредилгени болгаш мергежил бедидерин база өске-даа хөй төлевирлерни болгаш чиигелделерни алган. Ооң аңгыда бүгү ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ажыл төлевирин арттырбышаан, ийи неделядан эвээш эвес хуусаалыг шөлээни, а чамдык профессияның ажылдакчылары—оон-даа узун хуусаалыг шөлээни алганнар. 1955 чылда чон бүгү айыттынган төлевирлерни болгаш чиигелделерни 154 миллиард рубль түңнүг, азы 1954 чылга дөмейлээрге 5 хуу хөйнү алган.

1955 чылда колхозчуларның күш-хүннеринге тараа болгаш акша бериишкини көвүдээн. Баштайгы медээлер ёзугаар алырга, 1954 чылдың дүжүдүнге бодаарга, колхозчуларга барык-ла 370 миллион пуд хөй тарааны күш-хүннеринге берген турар. Колхозчуларга болгаш трактор бригадаларының бригадирлеринге күш-хүннеринге акша бээри барык-ла 10 хуу көвүдээр.

Акша ажыл төлевириниң өскени-биле, тараачыннарның акша болгаш натура орулгаларының көвүдээни-биле, күрүнениң күзели-биле төлевирлерниң болгаш чиигелделерниң өскени-биле орулгаларның нийти түңү 1955 чылда нийтизи-биле 1954 чылга деңнээрге, деңнештирер өртектер-биле: ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга—3 хуу, а тараачыннарга—7 хуу көвүдээн.

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш тараачыннарның акша орулгаларының өскени-биле холбаштыр ажаалга кассаларынга чоннуң салыышкыны чыл дургузунда 5 миллион ажыг рубль көвүдээн.

1955 чылда социалистиг культураның бүгү адырларынга улам ындайгы чедиишкиннер чедип алдынган. Бүгү хевириниң школаларында, училищелерде болгаш техникумнарда барык-ла 35 миллион кижи өөренип турар. Ортумак өөредилгениң хөгжээни-биле холбаштыр ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школалары-биле катай ортумак школаларның 8—10 класстарының өөреникчилериниң саны 1954 чылдың деңнелинден 157 муң кижи, ооң иштинде көдээ черлерде—90 муң кижи немей көвүдээн; ол-ла үениң дургузунда ортумак школаларның 10-гу класстарын доосканнар 23 хуу көвүдээн.

Дээди өөредилге черлеринге (заочный-биле катай) бир миллион 865 муң студентилер, азы 1954 чылга дөмейлээрге 135 муң кижи хөй өөренген. Техникумнарга болгаш өске-даа тускай ортумак өөредилге черлеринге (заочный-биле катай) бир миллион 900 муң ажыг кижи; азы 1954 чылга дөмейлээрге, 100 ажыг муң хөй кижи өөренген. 1955 чылда дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери 640 муң аныяк тускай эртемниглерни—1954 чылга дөмейлээрге, 70 муң хөйнү белеткеп үндүрген. Дээди өөредилге черлеринде болгаш эртемниң албан черлеринде аспирантыларның саны көвүдээн.

Бүдүрүлгеден чарлыкпайн турган кежээки болгаш заочный дээди база тускай ортумак өөредилге черлеринге, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның нийти эртем школаларынга 1955 чылда 3 миллион кижи өөренген.

Улус ажыл-агыйында ажылдап турар дээди эртемни дооскан азы тускай ортумак эртемниг специалистерниң нийти саны 1954 чылга дөмейлээрге 1955 чылда 11 хуу хөй болган.

Библиотекаларның болгаш культура албан черлериниң четкизи көвүдээн. 1955 чылда чуртка 1 миллиард 300 миллион хире экземпляр номнарлыг бүгү хевириниң 390 муң ажыг библиотекалары турган. Эрткен чылда парлап үндүрген номнарның тиражы 1 миллиард ажыг экземпляр болган, солуннарның, журналдарның, үе-үениң чыындыларының болгаш бюллетеньнериниң тираажтары көвүдээн.

1955 чылдың төнчүзүнге чедир киноустановкаларның саны 1954 чылда 55 муң турганынга улуг 58 муң ашкан. 1955 чылда Ригада, Таллинде, Омскиде, Томскиде, Свердловскиде болгаш Владивостокта телевизия төптери ажылдап эгелээн.

1955 чылдың чайынында 5 миллион 800 муң уруглар болгаш элээди уруглар пионер лагерьлеринге, уруглар санаторийлеринге, экскурсия-турист базаларынга дыштанганнар азы чайгы үеде уруглар садтарлыг, уруглар бажыңнарлыг болгаш уруглар яслилерлиг чайлаг черлерже үнгүлээн.

1955 чылда эмнелгелерниң, божулга бажыңнарының, диспансерлерниң, санаторийлерниң болгаш дыштанылга бажыңнарының, уруглар яслилериниң болгаш өске-даа эмнелге болгаш санитар-профилактиктиг албан черлериниң, а ол ышкаш уруглар садтарының четкизиниң улам ындайгы калбарыышкыны үргүлчүлээн. 1955 чылда эмнелге оруннарының саны 60 ажыг муң, уруглар доктаамал яслилеринде оруннарның саны 45 муң ажыг, санаторийлерде болгаш дыштанылга бажыңнарында оруннарның саны—14 муң көвүдээн. 1954 чылга деңнээрге 1955 чылда санаторийлерге эмнеткеннерниң болгаш дыштанылга бажыңнарынга дыштанганнарның саны 170 муң ажыг кижи көвүдээн. 1954 чыл-биле дөмейлээрге эмчилерниң саны барык-ла 12 муң өскен. 1955 чылда медикаментилер, медицина дериглелери болгаш дериг-херекселдери бүдүрери 29 хуу өскен.

1955 чылда хоорайларны, суурларны болгаш көдээ районнар төптерин чаагайжыдар, коммунал бүдүрүлгелерни—суг дамчыдылгаларын, канализацияны, чунар бажыңнарны болгаш хеп чуур черлерин тудар, трамвай, троллейбус болгаш автобус харылзааларын калбартыр, чуртталга бажыңнарын теплофикастаар болгаш газтаар талазы-биле ажылдар үргүлчүлээн. Эрткен чылын Тулага, Ивановога, Баканьга, Вологдага, Днепродзержинскиге, Винницкиге (Львов область) бажыңнарны газтаары чорутунган; Москвада, Ленинградта, Сталинградта, Брянскиде, Рязаньда, Краснодарда, Саратовта болгаш өске-даа хоорайларда газтыткан бажыңнарның саны көвүдээн. Сталинабадта, Омскиде, Тамбовта болгаш Кировабадта троллейбус харылзаалары чаа ажыттынган.

Ленинградта ажыглал оруунуң дурту 10,8 километр В. И. Ленин аттыг Метрополитенниң бирги одуразы ажыглалда кирген.

1954 чыл-биле деңнээрге чуртталга тудуушкунунга капитал салыышкыны улгаткан. Күрүне бүдүрүлгелери албан черлери, чер-чер Советтери, а ол ышкаш хоорайларның болгаш ажылчын суурларының чону күрүне чээлизиниң дузаламчызы-биле болгаш боттарының хөреңгилериниң күзели-биле 1955 чылда 35 миллион дөрбелчин метр нийти шөлүг чуртталга бажыңнарын туткан. Ооң аңгыда, көдээ черлерге эрткен чылдың дургузунда колхозчуларга болгаш көдээ интеллигенцияга 600 муң ажыг чуртталга бажыңнары туттунган.

Хоорайларга, суурларга болгаш көдээ районнар төптеринге кудумчуларны болгаш шөлдерин асфальтылаарының база кырын шыварының, чырыдарының, парктарны, садтарны болгаш бульварларны тударының болгаш калбартырының талазы-биле дыка улуг ажылдар чорутунган.

* * *

1955 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери ССРЭ-ниң бүгү улус ажыл-агыйының чайгылыш чок өзүлдезиниң дугайын болгаш бешки беш чылдың сөөлгү чылы—1955 чылдың чыл планының онаалгаларының чедиишкиниг күүсетингениниң дугайын херечилеп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелели.

Ниитиниң мал хөреңгизиниң камгалалын күштелдирер

Социалистиг өнчү болза, Совет ниитилел тургузуунуң экономиктиг үндезини болур. Ол болза, күрүнениң болгаш ниитиниң өнчүзүнден тургустунуп турар. Ынчангаш ниитиниң өнчү-хөреңгизин янзы-бүрү хоралакчылардан камгалалдыг тургузары эң чугула сорулга болур.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кодээ ажыл-агыйны, оон иштинде мал ажылын улам ыңай хөгжүдер дугайында чугула шиитпирлерни үндүрүп келген. Кодээниң ажыл-ишчилери ол шиитпирлерни чедимишкиниг күүседир дээш демисежип турар.

Бистиң областың ажылчы чону бүгү совет улус ышкаш социалистиг Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш шынчы, ак-сеткилдиг ажылдап турар. Коммунистиг партия ниитиниң өнчү-хөреңгизин карак огу дег камгалаар чорукка совет кижилерни кижизидип келген. Ажылчы чоннуң чаагай амыдыралы чурттуң бүгү улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинден, ниитиниң өнчү-хөреңгизин өстүрерилгези болгаш быжыглаарындан хамаарыжыр деп чүвени совет кижилер медереп билбишаан, Төрээн чурттуң байлааның болгаш күчү-шыдалының үндезини—ниитиниң бүгү өнчү-хөреңгизин, малын шыңгыы камгалаарын боттарының хүлээлгези деп санап турарлар.

Ындыг болза-даа, чамдык кижилерниң медерелинден капитализмниң артыышкыннары бүрүн алырылбаан деп чүвени фактылар көргүзүп турар. Хуу өнчүзүрек, күрүнениң, ниитиниң хөрээн амы-хуунуң хөрээнден куду көөр шак ындыг кижилер совет кижиниң арын-нүүрүн оскунуп, ниитиниң малын, өнчү-хөреңгизин оорлаар, самчыгдаар кемниг херекти үүлгедип турар. Чижээ, Баа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң кежигүнү Э. Дарыма кодан хойнуң кандыг-даа камгалал кадагалал чогун ажыглап алгаш, өөртан 2 хойну хуузунда ажыглап, өске кижиге садыпкан. Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң хойжузу Д. Соян хүлээнген ажылынга харыысалга чок турган болгаш бодунуң ажаап турары колхозтуң хөнүндан бир хойну бузуруп, өлүрүп чиген.

Мал ажылының чамдык ажылдакчыларының бо ажылды хамаан чок көөр, харыысалга чок чоруунуң түңнелинде бистиң областың чамдык колхозтарынга элээн когарал таварышкан. Тожу районнуң 2 колхозтарындан 5 кижи ниитиниң малың багай камгалап, кадагалап турганы дээш кеземче харыысалгазынга кирген, Барыын-Хемчик районнуң «Совет Тываның 5 чылы» колхозунуң хойжузу Б. Куулар хойну харыысалга чок кадагалап турганындан оон ажаалгазынга турган хойларының 17-зи сугга дүжүп өлген. Ниитиниң малын харыысалга чок ажаап, кадагалап турганы дээш Куулар бир чылда шенелдеге шииттирген. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хойжулары Н. Дүү-Тарый болгаш Д. Серен олар хойларның камгалал кадагалалынче хайгаарал салбаанының түңнелинде 136 хой хөлге дүжүп өлген.

Ниитиниң өнчү-хөреңгизинге хора чедирген бо кижилерниң шуптузун кеземче харыысалгазынга кирген.

Ажыл-агыйның социалистиг системазының байдалынга колхозтарның, совхозтарның малын самчыгдаар болгаш будагдаар чорук болза, үүлгеткен кемниг херектерниң бирээзи болур. Оорлаар, самчыгдаар чоруктар бистиң ниитилелвистиң экономиктиг үндезиниң божаннадырынга чедирип, колхозтарның, совхозтарның мал ажылынга хораны таварыштырып турар.

Ниитиниң эт-хөреңгизин, малын шыңгыы камгалаары — бүгү колхозчуларның эң чугула херээ болур. Күрүнениң болгаш ниитиниң ажыл-агыйларының күсели-биле хөй ажык-орулга тып, байып алырын оралдажып турар оорлар, самчыгдакчылар-биле болгаш өске-даа кемниг херек үүлгедикчилери-биле шиитпирлиг демисел чорудуунган турары чугула. Шак ындыг демиселди чүгле милиция, суд, прокуратура органнары чорудар эвес, харын бүгү совет хамзатылары чорудар хүлээлгелиг.

Малды, эт-хөреңгини оорлаар, самчыгдаар болгаш будагдаар чорукту болдурбас дээш колхоз, совхоз бүрүзү оон камгалал кадагалалын шыңгыы тургузары онза негеттинип турар. Бо талазы-биле колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының харыысалгазын болгаш серемчилелин бедидери онза чугула. Милиция, суд, прокуратура органнары чон-биле кады, оор, самчыгдакчы, хоралакчы кемниг херек үүлгедикчилерин әчизинге чедир илередир болгаш кеземче харыысалгазынга киирери-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула.

Оорлар, самчыгдакчылар, үрегдекчилер-биле демиселди шыңгыы күштелдирер дугайында хөй-ниитиниң организацияларын бүгү чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылды калбартпышаан, ону бедик деңнелге тургузары улуг ужур-дузалыг.

М. ШНЫРОВ,

Тыва автономнуг областың милиция эргелелиниң килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

Колхозтарның саң-хөө ажылын улам-на быжыглаар

Колхоз бүдүрүлгезинге улуртулганы үндезини-биле экижилерин, саң-хөө, учёт хөрээнге хыналданы болгаш дузаламчыны күштелдирерин чедип алыры кодээ ажыл-агый органнарындан онза негеттинип турар.

Эрткен чылын Кызыл-Мажалык МТС колхозтарның саң-хөө ажылын, учётун экижидер, өрелерни негеп алыр, саң ажылдакчыларын шилип алыр болгаш оларның мергежилин бедидер талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканының түңнелинде алыр өрелерниң 75 ажыг хуузу төлеттинген. «Комсомол 30 чылы» колхозу 322 муң рубль акша орулганы киирип алыр турган, 419 муң рубльин киирип алган. Бии-Хем МТС саң-хөө чурумун экижидериниң хемчеглерин алганының соолунде колхозтар алыр өрелериниң 50 хуузун негеп алган. Бо МТС-териң инструктор-бухгалтерлери колхозтар санакчыларының болгаш ревизия комиссияларының даргаларының семинарларын эрттирген. Бии-Хем районнуң бүгү колхозтары санакчы ажылының ийи дапкыр системазынче шилчээн.

Ындыг болза-даа, колхозтарның саң-хөө, учёт ажылында улуг четпестер бар. Янзы-бүрү организацияларның болгаш түс-түс кижилерниң колхозтарга бээр өрелери чыл келген тудум-на төлеттинмейн улажып турар. Чамдык колхозтар өрелерин негеп алырының хемчеглерин үргүлчү чорутпайн, кампания ёзузу-биле эрттирип, ажыл-агыйлар-биле база түс-түс кижилер-биле санажыгаңы чурумчудар база чаа өрелерниң тыптып келирин болдурбас дээш шиитпирлиг демисел чорутпайн турар. Сүт-Хөл районнуң колхозтары эрткен чылдың баштайгы кварталында 83 муң рубль өрени негеп алган турган, ынчалза-даа оон соолунде чаа 111.900 рубль өре тывылган.

Эрткен чылдың дургузунда Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң 436 баш шээр малы самчыгдалга таварышкан. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу 1955 чылда 424 муң рубль акша орулганы киирип алыр деп планнаап болза, херек кырында чүгле 117 муң рубль болган. Бо колхозтуң алыр өрези — 27,6 муң рубль. Акша орулгазының кудулааның чылдагааны мал продуктуларын кииргениниң болгаш чарыгдаанының хыналдазын кылбайн турарында.

Чамдык колхозтарның баштаар черлери хуваашпас фондуларга шилчиткен акша-хөреңгини шыгжап кадагалаарының болгаш ажыглаарының дугайында доктаатынган чурумну сагывайн, акша-хөреңгилерни капитал салыышкыннарының санынга шилчидип киирбейн турар. Чижээ, Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозу капитал салыышкынга 49 муң рубльди киирбээн, ынчангаш чугула эт-херекселдер садып алырынга берге байдал таварышкан.

Колхозтарның саң-хөө ажылын быжыглаарының чугула негелдези болза, учётта четпестерни узуткаар болгаш саң-хөө ажылының хыналдазының талазы-биле доктаамал демисел чорудары болур. Саң-хөөнүң шыңгыы чурумун тургузар, акша орулганы көвүдедир, ниитиниң акша-хөреңгизин камныг чарыгдаар дээш кодээ ажыл-агый органнары колхозтарга бүгү тала-биле дузаламчыны күштелдирери чугула. Бо херекке ревизия ажылын экижидери — күштүг чепсек болур.

Чамдык МТС-тер хыналда ажылын багай чорудуп турар. Чижээ, Тес-Хем МТС эрткен чылын Эрзин районнуң колхозтарынга чаңгыс-даа хыналда кылбаан. Улуг-Хем, Тожу районнарның колхозтарында байдал оон дээредевес.

Ревизия комиссияларының ажылы колхоз бүрүзүнге доктаамал чорутунган турарын үнелеп көөр херек. Олар боттарының хүлээлгезин күүседири-биле колхозтарның саң-хөөзүн, ажыл-агыйын чылда 4 катап хынап көөрүн чедип алыр ужурлуг.

Кызыл районнуң «Баян-Хем» колхозунуң баштаар черн фондуларның учёдунуң ылангыя күрүнеге дужааган продуктуларының, колхоз садыының болгаш бүдүрүлгениң кол акша-хөреңгизин үндүр чарыгдааныының демдеглелин кылыр тускай дептерлерни кылбайн турар. Артельдерниң баштаар черлери ындыг четпестерни чайладыр херек. Орулгаларның шын хуваалдазын хандырары ниитиниң байлааң өстүрериниң болгаш быжыглаарының, саң-хөөнү чурумчударының бир чугула чүлү болур. Ынчангаш бо ажылды экижидери база негеттинип турар.

МТС-тер колхозтарның саң-хөөзүнүң учёдунуң агар хыналдазын чылда ийи-ден эвээш эвес катап, бүгү саң-хөө байдалының документальдыг хыналдазын бир катап ылавыла эрттирер болгаш ревизия комиссияларының даргаларының сургаалдалыг чөвүлел хуралдарын чартык чылда бирээден эвээш эвес чорудар хүлээлгелиг.

П. КАЛИНИН,

кодээ ажыл-агыйның область эргелелиниң оргколхоз килдизиниң улуг инструктор-бухгалтери.

1955 чылда Тывага кукурузаның сорттар шенелдезиниң дугайында

1955 чылга чедир бүгү Совет Эвилелинге 100 хире сорттарны курган быжа бээринге чедир шенеп көөрү-биле чер-черниң аайы-биле райончуткан турган. Оон сорулгазы чер-черге ол үнелиг культураның аңгы-аңгы сорттары тааржыр бе дээрзин тодаратыры болуп турган.

ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый Министерствозунуң чанында кодээ ажыл-агый культураларының сорттарын хынаарының Күрүне комиссиязы Тыва Автономнуг Областа эрткен чылдагы шенелгелерге үндезилээш, 1955 чылда кукурузаның Стерлинг болгаш Грушевская дээр сорттарын тарыырын чөпшээрээн. А ол ийи сорттар боттарының бүдүжүнүң талазы-биле силос массазын алырынга эң таарымчалыг. Экибышкан кукуруза баштарын (чемнерин) бээр сорттарны Тыва Автономнуг Областа ам-даа тодаратпаан. Бо сорт хыналданың кол-ла сорулгазы болза, Тываның агаар-бойдузунга тааржыр эң бедик дүжүттүг сорттарны илередири болур.

Эрткен чылын сорт хыналдазын Таңды болгаш Чөөн-Хемчик районнарга чоруткан. Аңаа силоска ажыглаар ногаан массаларны болгаш курган бышкан баштарны алыры-биле күрүнениң сорт хынаар участоктарынга тараан турган.

Таңдының сорт хынаар участогунга: Грушевская, Краснодарская, Стерлинг, Везенчукская болгаш өске-даа чамдык сорттарны хынап көрген. А Чөөн-Хемчиктиң сорт хынаар черинге үстүнделеринден аңгыда Московская болгаш Рядовая дээр сорттарны немей шенээн. Ол участоктарга хынаашкынны канчаар чорутканык доп чузу-биле чугаалаза чогуур.

Чижээ, ол культураның үнүш шынарынга Таңдының сорт хынаар участогу черни таарыштырарынче улуг кичээнгейни салган. Ону өстүрер черни 1953 чылдың күзүнүнде-ле 22 сантиметр ханы кылдыр тараан. Тараш, ийи-ле хоңгада ол-шыкты элбекиишери-биле тараан шөлдү суггарган. А 1954 чылдың майның 10-да бирги үлдүредилгези 10 сантиметр, июньнуң 13-те үлдүредилгени 7 сантиметр ханы кылган. Июльдуң 20-де тарып андарбышаан, га бүрүзүнге-ле 20 тонна өдекти төккен.

Августуң 10-да суггарыганы чорутпаш сентябрьда—трактор дуцильниги-биле андарган. Ынчангаш 1955 чылдың чазынында шөлдү үш өдүрүглүг кылдыр илиирттээш, майның 15-те чаштырыгз мурнунуң суггарылгазын гектарга-да 1200—1500 кубометр суг киирер чижек-биле кылган. Оон майның 19-та минералдыг удобрениелерни—аммиак селитразын 1 центнерни, суперфосфатты —2 центнерни гектар бүрүзүнге төккен. Оон соонда шөлдү илииртевишаан, культивастаан.

Бо бүгү ажылдарны ыяк чорутканының соонда майның 21-де кукурузаны дөрбелчин-уяланчак арга-биле 70×70 сантиметр хемчээлдиг кылдыр тараан.

Уя бүрүзүнге-ле 2 үнүш турган. Ол культураны тарып турда, хөрзүнге үрезинни олурткан ханызының температуразы 11 градус турган. Үрезиннерниң кулактары 4 чеде бээрге бирги олуруглар аразының болбаалыраалыышкынын июньнуң 6-да чорутканы. Ийигизин—июнь 20-де, үшкүзүн июльдуң 15-те кылган. Оон ынай июнь 20-де хөрзүннү чымчадыр үлдүреткен. Июль 20-де суггаргаш база катап черни чымчадыр үлдүреткен.

Кукуруза үнген. Ынчангаш оларны силостаары-биле сентябрьның 12-де, үрезинге ажыглаары-биле —20-де ажаап алган.

Бистиң кылган дуржулгавыстан Безенчукская, Чакинская сорттар дүрген быжар, а Грушевская деп сорт — ортумак быжар, Стерлинг, Краснодарская — орай быжар сорттар деп чүве илерээн.

Дүжүт талазы-биле алырга, Грушевская деп сорт бир гадан 590,3 центнер ногаан массаны, Стерлинг деп сорт—507,6 центнер чемишти берген. Өске сорттарның дүжүдү моон куду болган. Ылангыя Краснодарская деп сорт 234 центнерни азы өскелерден эвээш дүжүттү берген.

Чөөн-Хемчиктиң күрүнениң сорт хынаар участогунуң берген түңнелдери Таңды районнуу-биле бүрүн дүгжүп турар дээрзин демдеглезе чогуур. Ынчангаш ол дуржулгалар болза, Тыва областың байдалынга кукуруза үнүп болур, ол өске культуралардан ыракта бедик дүжүттүг, областың агаар байдалынга Грушевская, Стерлинг деп сорттар эң дээре тааржыр, кукурузаны сүт-быштак быжыгының үезинде болуңун сывын болгаш баш-чемижин-даа силостап болур деп чүвени көргүскен.

Бо бүгүнүң түңнелин көөрге, бистиң областың байдалынга кукуруза эки үнүп, кал чеминге улуг черни ээлеп болур дээрзин айтып турар.

М. СВИРИДОНОВ,

Областың кодээ ажыл-агый эргелелиниң эртем килдизиниң эргелекчизи.

Кыдат-биле садыглажырынга хоруглуг чорукту дужурериниң негелделери

НЬЮ-ЙОРК. Кыдат Улус Республика-биле садыглажырынга хоругуг чорукту тургусканын делегейниң янзы-бүрү чурттарында, үк чурттарның чазактарының канчаар көрүп турарын болуңун корреспондентилерниң ол чурттардан дыңнаткан медээлериниң допчулалын Юнайтед Пресс агентилели дамчыткан. «Кыдат-биле садыглажырынга хоругуг чорукту кошкадыр сорулга-биле Каттышкан Штаттарже ыйыышкын күштелип турар» деп ол допчулалда демдеглеттинип турар.

Лондондан алдынган медээде айтып турары болза, «Кыдат Улус Республика-биле садыглажырының контролю кошкаан турарын Англия болгаш оон талалакчылары күзеп турар». «Бо айтырыгның талазы-биле америк турушту элээн чымчадырынче англи премьер-министр Антони Иден Вашингтонга чоруп турганының үезинде кыйгырар» дээрзин Англияда манап турар.

Агентилелдиң Оттавада корреспондентизиниң дыңнадыындан билдинип турары болза, Кыдат -биле садыглажырынга хоругуг чорукту дужурер ийикпе, азы доп дора дээрге кошкадыр сорулга-биле Канада чазаа ол хоругуг чорукту моон соңгаар канчаар көөрүнүң дугайында айтырыгны чоокку ааңы айларда чугаалажып көөр деп турар.

«Япония иденкейлип-биле чажыт хөделбишаан, ынчалзажок Кыдат-биле садыглажырынга хоругуг чорукту кошкадырын шөлээни-биле чедип ап турар» деп Токиодан алдынган медээде чугаалап турар.

Кыдат-биле садыглажырынга хоругуг чорукту дужурерин чедип алыр деп инициативаны кайы-бир чурт бодунга алыр болза, аңаа немецтер моондак кылбас дээрзин Барыын Германияның тускай кижилеринде» медеглеп турар.

(СЭТА).

Венгрияның „Эдешюлт Иззо" деп заводу 60 чыл болган

БУДАПЕШТ. Венгрияның улуг бүдүрүлгези электри лампазының «Эдешюлт Иззо» заводу 60 чыл болган.

Бо заводтуң продукциязы калбаа-биле сурагжып турар. Заводтуң бүдүрүп үндүрүп турар «Тунгсрам» деп электри лампаларын 60 чурттарже, оон иштинде Швейцарияже, Голландияже, Турцияже, Индияже, Иорданияже, Абиссинияже, Мароккоже, Колумбияже, Уругвайже, Бразилияже, Аргентинаже, Чилиже болгаш өске-даа чурттарже чорудуп турар. Бүдүрүп үндүрүп турар бүгү электри лампаларының 52 хуузун бо үеде даштыкыже үндүрүп турар, оларның саны фашистиг кулданыышкындан чурттуң хостаарының мурнунда турганындан дыка хөй. Электри лампаларынга чурттуң негелдезин завод чедиишкиниг хандырып турар, 1938 чыл-биле деңнээрге 19 катап өскен. Улустуң эрге чагырганың чылдарында «Эдешюлт Иззо» завод дыка калбарган. Ам ол завод янзы-бүрү чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турар.

«Эдешюлт Иззо» заводтуң чурттуң мурнунга улуг аддар хавыяалыг болганын барымдалааш, оон 60 чыл болган хүнүнде Венгр Улус Республиканың Президиуму **Күш-ажылдың Кызыл Тук** ордени-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Индияда чаа электри станциязының ажыттынганы

ДЕЛИ. Индияның информация бюрозунуң дыңнадыы-биле алырга, Уттар-Прадеш штатка үк штаттың кол министри Сампурнананд «Патхринин» чаа электри станциязын байырлалдыы-биле ажыткан. Хардварадан барык 7 миль черде турар бо электри станциязының күчүзү 20 муң киловатт ажып турар; ону тудуунуңың өртээ 40 миллион ажыг рупий (акша) болган. Тудуушкунуң бүгү ажылын кыска хуусаада бир чылдан эвээш үеде доосқан.

Бо чаа электри станция-биле кады Уттар-Прадеш штатта чазак электри станцияларының күчүзү 142 муң киловатт болуп турар.

(СЭТА).

Чжоу Энь-Лайның саналын Вьетнам Улус деткип турар

ХАНОЙ. Индий-кыдат айтырыгның талазы-биле Женеваның чаа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында Кыдат Улус Республиканың күрүне чөвүлелиниң Премьер-Министри Чжоу Энь-лайның саналын Вьетнам Демократтыг Республиканың хөй-ниитизи улуг сонуургал-биле уткаан. Индий-Кыдаттың талазы-биле Женевага чаа чөвүлел хуралды чыылдырар дугайында КУР-нуң чазааның саналын вьетнам улус бүрүнү-биле деткип турар» деп өгелиг мурнуку чүүлдү Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң органы «Нян дан» солун аңаа хамаарыштыр парлаан.

(СЭТА).

Балык тудар совет судноларны норвег эрге-чагыргаларның тудуп саадатканынга хамаарыштыр

Далайга кожуп чоруур «Тамбов» деп базаны болгаш балык тудуп турар алды кат балыкчы траулерлерни норвег таңныыл судноалар бо чылдың январь 30 болгаш 31 хүннеринде Норвежек далайга тудуп саадатканы билдинип келген. Норвег девискээрниң суунга чоруп чораан деп чылдагааның ужурунда ол судноларны тудуп саадаткан.

Норвег девискээрниң суунуң болгаш Норвегияның балык тудар зоназының кызыгаарларын үреп болбас деп шыңгыы айтыышкыннар Норвежек далайда ажылдап турар балыкчы судноларның капитаннарында барын ССРЭ-ниң Балык үлетпүрүнүң министерствозундан дыңнаткан. Чер үүн шын тодаргайлап айтыр чогуур херекселдер-биле балыкчы совет судноалар хандыртынган турган, ынчаарга оларны тудуп саададып турганының үезинде ол судноалар норвег суглар девискээрлериниң даштынга чоруп чораанын тургускан судноларның капитаннары медээлээн.

Агаарның байдалы баксыраанының түңнелинде чер үүн шын тодаргайлаары бергедей бээр болгаш судноалар кайга, кайнаар бар чыдарының үүн чидириптер таварылгалар далайга балык тударының практиказынга база тургулаар.

Далайга кожуп чоруур «Тамбов» деп базаны болгаш балыкчы траулерлерни болуун норвег кызыгаар эрге-чагыргаларның тудуп саадаткан фактызын ССРЭ-ниң Балык үлетпүрүнүң министерствозу эндег болган деп санап, норвег эрге-чагыргаларның талазындан бо айтырыгны дүрген чугаалажып көөрүнге болгаш тутуп саадатырган судноларны хостаарынга идегеп турар. (СЭТА).

Бразилияның президентизиниң албан дужаалынга Кубечектиң киргени

НЬЮ-ЙОРК. Бразилияның президентизиниң албан дужаалынга Жуселино Кубичектиң болгаш вице-президентиниң албан дужаалынга Жоао Гуларттың киргенииниң ёзулалы январь 31-де Рио-де-Жанейрога болган. Ол ёзулалга 57 чурттарның төлээлекчилери киришкен.

Сенаттың болгаш Национал конгрессиниң депутаттарының палатазының каттышкан хуралынга Кубичек болгаш Гуларт олар конституцияга шынчы болурунуң таңгыраан бергеннер.

Президентиниң албан дужаалынга кирериниң мурнуу чарыында Кубичек чазакты тургускан, оон составынга социал-демократтыг партияның, Бразилияның ажылчын партиязының төлээлекчилери а ол ышкаш мурнундагы чазактың составынга кирип турган шериг министри, далай министри болгаш ужар-чүүлдүң министри база киргилээннер.

(СЭТА).

Суд залындан

Н. Бурочкин дээрзи облпотребсоюзтуң автотранспорт конторазынга чолаачылап турган кудумчу шимчээшкиниң чурумун чаңгыс удаа эвес үрээн.

Эрткен чылдың төнчүзүнде ол Кызыл хоорайның Алгы заводу кудумчузунга автомашина-биле дүрген чорбас деп сагындырыг демдек турда-да ону тоовайн дүрген чораан, сес харлыг оолдуң кырынче халыда берген.

Болуңун кем-буруулуг хөрээн чажырары-биле ол дезе бээрин оралдашкан. Ынчалза-даа оон кара сагыштыг күзели боттанмаан. Кажан суд чорудулгазы болуп турда, ол үүлгеткен хөрээнден база катап ойталап, оолду өске чолаачы бастырган деп меге өчүк бээринче бир чолаачыны хаалдылеп алган турган.

Оон оптуг аргазы бо удаада база бурап дүшкен. Кызыл хоорайның № 1 улус суду Н. Бурочкинни 5 чылда хосталгазын казып шииткен.

* * *

Кызылдың механизация школазының курсантызы турган Д. Хүлер-оол Балгазындан Кызылче чоруп орган, оон-биле кады чоруп орган хамаатыг 3-кү ииник-хеп суп каан чемоданын оорлааш, саткан.

Кызыл хоорайның № 2 улус суду Х. Делгер-оолду 5 чылда хосталгазын казып шииткен.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

Эмиг эмер уругну ажаары

Чаш урутну ажаап турар үеде эң кол чүве болза, арыг-силиг чорук болур. Арыг-силиг чорук болза, урутнуң өйүнде өзүп, сайзыраарынга херектиг, оон-биле кады ол уруглары халдавырлыг аарыглардан камгалаарынга дузалаар, чүге дээрге, хир-чамда аарыгларның тывылдырыкчылары—хөй санныг микробтар бүгү-ле үелерде бар болур.

Чаш урутнуң чурттап турар өрээли корум-чурумнуг болур, ону хүнде 2 катаптан эвээш эвес агаарладып турар ужурлуг, шаланы ол ширбиниш-биле ширбинип ийикпе, азы ол пөс-биле чодар, өске чүүлдерниң довураан ол пөс-биле аштаар.

Урутнуң карактарын аңгы савада суг-биле (аңгы-аңгы чуур) арыг хевен-биле карактың кастык талазында ужундан эгелээш, думчукче дуглай чодар. Думчукту хайындырган суг азы вазелинниг үеке өттүрген ээре тудуп каан хевенчигештерниң дузазы-биле арыглаар. Кулактарны сугга өттүрген хевен-биле азы марля-биле чуур херек.

Чаш уруг суукан соонда, ону аңгы савада чылыг суг-биле ийикпе, азы чылыг суглут чүнар-демирниң суу-биле үргүлчү чуур апаар. Оон соонда ужазын чымчак аржыыл-биле кургадыр чодар болгаш хайындырган үнүш үзү-биле чаар азы чок болза, тальк-биле (быжылкакка урар эм) чуга кылдыр бызаар.

Чаш урутнуң аскын эмзирериниң мурнунда-даа, соолунде-даа чодарын кажан-даа болдурбас, чүге дээрге, аас иштиниң ылчыргай чуга картын кончуг белен балыглаптып болур. Чаш урутну куруг эмискикке чанчыктырган херээ чок. Бир эвес ийе кижи ону урутта берип турар болза, ону хирлениишкинден экидир камгалаар, хайындырган суг-биле чуур азы хайындырар, арыг саватга ажаар херек. Хирлиг эмискик-биле кады чаш урутнуң аскынче микробтар кире бээр деп чүееден кичээнир херек.

Чаш урутну 6 ай четкиже бежээнин-не эжиндирип чуур. 6 ай четкен соолунде бир хонгаш-ла эжиндирип, бүдүн чартык хардан эгелеп неделяда ийи катап эжиндирип чуур. Эжиндир чуурда аңгы ваннажыгаштыг азы тазтыг болур херек, ол орта кажан-даа хеп чуп болбас, эжиндирип чундурарының мурнунда тазты азы ваннажыгашты ииг суг-биле чайып төгер, а эжиндирип чундурган соолунде саваны чуггаш азар, ону арыг марля-биле азы пөс-биле шып каар.

Эжиндирип чундурар сугнуң температуразы 36—37° болур ужурлуг. Чундурарын 5 минута үргүлчүлээр. Чаш урутну үш хонуктуң иштинде чаңгыс катап саван-биле чуп болур. Эжиндирип чундурган соонда чаш урутну 35-36° температуралыг арыг, чылыг суг-биле хөме кудар база оон мага-бодун чымчак аржыыл-биле кургадыр чодар херек. Бештиң бүгү-ле сыгыгаарын—дөңмэк терииниң дестерин, колдуктар алаан, кулактарының артын вазелинниг үс-биле азы хайындырган үнүш үзү-биле чаар азы чок болза, тальк урар апаар.

Чаш урутну ораар чөргек пөстер кезээде арыдыр чугдунган, хайындырган, кургаткан болгаш изиг илиир-биле базып каан болур ужурлуг. Чаш урутну чугдунмаан, а чүгле кургадып каан чөргекке ораап болбас, чүге дээрге ол болза оон кежин хуулдуруп болур. Уруглар хевин улуг улустуң хевиинден аңгы чуур болгаш шыгжаар херек.

Чаш урутну так кылдыр шарыыры кончуг хоралыг. Ону холдарын болгаш буттарын шимчелип чыдар кылдыр ораап каар херек.

Чаш урутну албан-биле хүннүн-не агаарладып үндүрер. Чылыг хүннерде ийезиниң божуур бажыңдан келгениниң баштайгы хүннеринде-ле 10—15 минута иштинде үндүрүп агаарладып турар, а оон соонда агаарлаашкынның үргүлчүлээрин агаарның байдалынга хамаарыштыр чоорту узадып турар. Бир эвес уруг кыжын төрүттүнген болза, ону божуур бажыңдан келгениниң соолунде ийи неделя эрткенде 10°—дан кудуу эвес температуралыг соокка дашкаар агаарга үндүрүп болур. Агаарның температуразы соок 15° кудуу болза, уругларны агаарладырын бир хар четкиже чедир соксадыр херек.

Чаш уруг агаарга үени эрттирген тудум-на, агаар оон кадыкшылынга улам улуг ажыктыг болур.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, секретарының 4—95, партийжи амыдырал, пропаганда үлетпүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура иштики инфомация килдизиниң — 3—88, харыысалгалыг болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 8 СРЕДА № 28 (3481)

Өртээ 20 коп.

Коммунистиг партияның кыйгырыынга харыылавышаан, Воронеж областың эр, херээжен колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедир дугайында салдынган сорулгаларны хуусаа бетинде күүседирин хүлээнгеннер.

ШКОЛА БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ

Улус чырыдышкынының херээн хөгжүдеринге бүгү байдалдар бистиң областа тургустунган. Бүгү-нитти чеди чыл өөредилгезин чедиишкинниг боттандырып турар. 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларында хоорайларга болгаш көдээ черлерге бүгү-нитти ортумак өөредилгени колдуунда боттандырарын, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге тускай эртемниглерни белеткээрин көвүдедирин, кежээки школаларга заочный өөредилгениң четкизин калбартырын айыткан. Ол чорук аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге школаның ролун дыка улгаттырып турар.

Январь чөвүлел хуралдарында башкылар 1955—1956 өөредилге чылының бирги чартыында боттарының ажылын түңнеп, школалар ажылын улам ыңай экижидериниң оруктарын айыткан. Школаның херээ — бүгү улустуң херээ. Ынчангаш өөредилгениң болгаш кижизидилгениң чугула айтырыгларын чугаалажырынга башкылар-биле кады совет хөй-нитти — өөреникчилерниң ада-иелери, партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары калбаа-биле киржип турар. Школаның хөгжүлдези калбарган тудум-на хөй-ниитиниң ролю улгадып турар.

Школаларга эң идепкейлиг деткимче негеттинип турар, чүге дизе олар колхозтарга, совхозтарга, МТС-терге, бүдүрүлгелерге шуут ажылдап кириптеринге аныяктарны белеткеп турар. Эрткен чылын бистиң областың школа доосаан хөй-хөй оолдар, кыстары бүдүрүлгелерже, колхозтарже, совхозтарже, МТС-терже ажылдап чоруткан. Ол чорук өөреникчилерге ниити эртем-билиглер бээринден аңгыда оларны күш-ажылга белеткээри негеттинип турар. Ол нарын кижизидилгелиг сорулганы хөй-ниитиниң чугула дузаламчызы чокка чүгле башкылар чедиишкинниг шиитпирлеп шыдавас деп чүве билдингир.

Бирги чартык чылда школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының түңнелинден алырга, ажылда чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, өөредилге шынары ам-даа куду болуп үргүлчүлевишаан. Областың школаларында өөредилгениң шынзыры 81,1 хуу болган ийикпе азы барык беш өөреникчиниң бирээзи-ле багай өөренип турар. Ылангыя Чаа-Хөл, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның школаларында өөредилге шынары куду болуп турар.

Школаларның болгаш хөй-нитти организацияларының ажылында ийиги улуг четпес чүүл болза, школалардан өөреникчилерниң үнүп чоруурү болуп турар. 1956 чылдың январь бирге чедир Чөөн-Хемчик районнуң школаларындан — 182 кижи, Барыын-Хемчиктиинден—117 кижи, Тандыдан — 98 кижи, Сүт-Хөлдүүнден — 54 кижи үнүп чоруткан. Ол чорук улус өөредилгезиниң органнарының, школалар директорларының, партия, совет организацияларының талазындан бүгү-нитти чеди чыл өөредилгезиниң дугайында хоойлуну боттандырар талазы-биле четпес ажылдап турарын херечилеп турар.

Школалар ажылында үшкү улуг четпес чүүл болза, школаларның хөй нуруузунда политехниктиг өөредилгениң четпес тургустунганы болур. Кызылдың № 1, Тураның ортумак, Ак-Туругнуң чеди чыл болгаш Чадаана хоорайның № 1 школаларындан өске ортумак болгаш чеди чыл школаларында деритинген мастерскаялар чок болуп турар. Оон уламындан өөредилге мастерскаяларынга практиктиг кичээлдер үстүкү класстарда үстүп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, МТС-терниң, колхозтарның, совхозтарның талазындан школаларны шефтээр ажылды бүгү хемчег-биле калбартыры партия, совет организацияларының сорулгазы болур. Шефтээн организациялар школаларга дузаламчы көргүзери-биле кызыгаарлатынмайн, харын база школага болгаш школадан дашкаар кижизидилгелиг ажылды калбартырынга киржири чугула. Уругларга каяа-даа улуг кижилер болгаш хөй-нитти кижизидикчи салдарны көргүзер ужурлуг.

Бистиң чамдык школачыларывыс хөй-ниитиниң черлеринге: клубтарга, кинога, кудумчуга тенектенип, чуруму үреп турар. Оон дуржук Сүт-Хөл, Чаа-Хөл районнарга өөреникчилер оорланып, хулиган чоруктар үүлгедир таварылгалар безин турган. Ындыг чоруктар болза, чамдык черлерде школачылар ортузунда кижизидилге ажылының дыка четпезин херечилеп турар. Аныяктар ортузунга кижизидилгелиг ажылды күштелдирери, оларны хөй-нитти болгаш ажыл-агый ажыл чорудулгазынче хандыктары партия, комсомол, профэвилел организацияларының хүлээлгези болур.

Ада-иелер биле башкыларның аразында чоок харылзаазы, чаңгыс эви, боттарын хүндүлежири болгаш боттарынга илегежири — уругларны шын кижизидериниң чугула чүүлү болур. Бистиң областың хөй-хөй школалары өөреникчилерниң өг-бүлезинге даянып турар. Кызылдың № 7 школазының башкылары боттарының өөреникчилериниң ада-иелерин билир. Олар уругларын эки кижизидип турар өг-бүлелерниң дуржулгазын өске ада-иелерге нептередип турар. Ол школада ада-ие комитеди эки ажылдап, ада-иелерниң школага дежурныйлаарын организастап турар. Ада-иелер шугуму-биле өөредилгениң, ажыл-агыйның болгаш арыг-шевериниң комиссиялары ажылдап турар. Школада ада-иелер бөлүнүн тургускан, ада-иелер хуралдарын класстар аайы-биле доктаамал чорудуп турар. Школаның дирекциязы болгаш партия организациязы албан, бүдүрүлге черлеринде партия, профэвилел организациялары-биле харылзаалыг.

Школаларда партия болгаш комсомол организацияларының ролюн бедидери эргежок чугула. Школаларда багай өөренип турарларның аразында хөй-хөй комсомолчулар болгаш пионерлер бар болуп турар чоруктан комсомол болгаш пионер организациялары шыңгы түңнелди кылыр ужурлуг. ВЛКСМ обкому болгаш партия организациялары школаларда комсомол болгаш пионер организацияларының ажылын боттуг болдурарының бүгү хемчеглерин алыр херек.

Партия, совет база хөй-нитти организациялары школаны бүгү ниитиниң кичээнгейи-биле хүрээлээринче угланган хемчеглерни ап, школаны ханызы-биле хүндүлээр ёзуга совет кижилерни кижизидер хүлээлгелиг. Школачыларның кижизидилгезинге ажыктыг кылдыр чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылды күштелдирери, уругларын эки кижизидип турар өгбүлениң дуржулгазын нептередири эргежок чугула.

Область Совединиң күүсекчи комитеди хөй-ниитиниң черлеринге аныяктарның болгаш өөреникчилерниң бодун канчаар ап чоруурунуң болгаш ниитиниң чурумун үрээни дээш кеземче хемчеглериниң дугайында ыяавыла күүседир шиитпирни чоокта чаа үндүрген. Ол шиитпир болза, аныяктарның болгаш өөреникчилерниң мерелдиг сагылга-чурумун быжыглаар херекке чугула организастыг хемчег болур. Областың улус өөредилгезиниң килдизиниң шугуму-биле ада-иелерниң билип алза чогуур чүүлдерин болгаш өөреникчилерге чаңгыс аай негелделерни парлап тараткан. Өөреникчилерниң школага, бажынынга болгаш хөй-ниитиниң черлеринге, кудумчуларга бодун канчаар ап чоруурунуң кол негелделерин ол документилерде айыткан. Улус өөредилгезиниң органнарының, школаларның директорларының, бүгү башкыларның болгаш хөй-нитти организацияларының сорулгазы болза, ол документилерни өөреникчилерге, ада-иелерге таныштырары болгаш оларны амыдыралга бот тандырарын чедип алыры болур.

Өөредилге чылының ийиги чарында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бүгү хемчег-биле экижидер болгаш чаа өөредилге чылынга белеткел талазы-биле улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар школаларның мурнунда туруп турар. Мынчангаш школаның, өг-бүлениң болгаш хөй-ниитиниң күженишкинин каттыштырып, ону школаларның ажылын үндезини-биле экижидеринче угландырар херек. Ол чорук коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга аныяктарны идепкейлиг киржир кылдыр белеткээринге школаны бедик чадаже көдүрер арганы бээр.

ССР Эвилелиниң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга

Воронеж областың эр, херээжен колхозчуларының, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш январь Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин күүсетпишаан, Воронеж областың эр, херээжен колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери 1954 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда тарааны бүдүрерин ийи катап, чигир свеклазын—2,8 катап, тарымал тоорукту — 2,9 катап, сүттү бүдүн чартык катаптан ажыг көвүдедирин чедип алган, а ол ышкаш эът, дүк болгаш куш чуургалары бүдүрерин көвүдеткен. Бо бүгү болза, областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга тарааны, тарымал тоорукту, чигир свеклазын, ногааларны, картофельди, сүттү болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын белеткээриниң база садып алырының күрүне планын хуусаа бетинде, дыка ажыр күүседир арганы берген.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпиринде айытканындан-даа кыска хуусаада көдээ ажыл-агыйының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедиринге колхозтар болгаш совхозтар кайы хире кайгамчык улуг курлавырларлыг болгаш аргаларлыг болуп турарын бо баштайгы түңнелдер бүзүреддии-биле көргүзүп турар.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында эътти бүдүрерин, күрүнеге дужаарын болгаш садарын дыка көвүдедириниң улуг аргалары база бар болган. Ындыг болза-даа ол аргалар ажыглаттынмаан. Оон түңнелинде областың колхозтары болгаш совхозтары эът бүдүрериниң талазы-биле кончуг хожудап турар.

Оон-биле чергелештир, кажан ажыл-агыйны мергежилдиг чоруткаш, эътти, ылангыя хаван эъдин бүдүрерин, бараанныг болурун кыска хуусаада дыка өстүргенинин кайгамчыктыг чижектери бар болуп турар.

Бобровск районнуң Маленков аттыг колхозунга 1955 чылда көдээ ажыл-агыйының ажыглал черлериниң 100 гектар бүрүзүнге хамаарыштыр 35,8 центнер эътти, Нижнедевицк районнуң «Октябрь он үш чылы ою» колхозунга — 34,8 центнер, Семилук районнуң Хрущев аттыг колхозунга—33,9 центнер эътти бүдүрген. 100 гектар тарылга шөлдеринге хамаарыштыр Павловск районнуң Ворошилов аттыг колхозу—28,5 центнер, Семилук районнуң «Партияның он алды съездизи» аттыг колхозу — 27,4 центнер, Лево-Россошанск районнуң «Кызыл октябрь» колхозу — 21,8 центнер хаван эъдин ап, бедик көргүзүгнү чедип алганнар.

Эът болгаш хаван эъди бүдүрериниң эң бедик деңнелин мурнакчы совхозтар чедип ап турар. Семилук районнуң Сталин аттыг совхозу 1955 чылда көдээ ажыл-агыйының ажыглал черлериниң 100 гектарынга хамаарыштыр 232 центнер эътти, оон иштинде 100 гектар тарылга шөлдеринге хамаарыштыр 238 центнер хаван эъди алган, Бутурлиновск районнуң «Ударник» совхозу —129 центнер эътти, оон иштинде — 144 центнер хаван эъдин алган.

Эът бүдүрерин көвүдедир талазы-биле совхозтарда кайы хире улуг аргалар барын «Масловский» совхозтуң чижээнден көрүп болур. Ол совхозка 1954 чылда көдээ ажыл-агыйының ажыглал черлериниң 100 гектарынга хамаарыштыр 98 центнер эътти, оон иштинде 100 гектар тарылга шөлдеринге хамаарыштыр 73 центнер хаван эъдин бүдүрген, ынчаарда немелде чемгерилгеге концентраттыг чемнерниң 60 хуузун күрүнеден алган турган. 1955 чылда тарылга шөлдериниң тургузуун өскертип база 1311 гектар кукурузаны тарааш, совхоз тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 23,8 центнер дүжүттү алган, малды чемнер-биле бүрүн хандырган болгаш көдээ ажыл-агыйының ажыглал черлериниң 100 гектарынга хамаарыштыр 126 центнер эътти, оон иштинде 100 гектар тарылга шөлдеринге хамаарыштыр 108 центнер хаван эъдин алган. Ол болза күрүнеге дужаар эътти 1954 чылда 5 муң центнер турганындан 1955 чылда 6800 центнер чедир көвүдедир арганы берген.

Совхозтуң коллективи 1956 чылда 16,2 муң центнер эътти, оон иштинде 14,7 муң центнер хаван эъдин, азы көдээ ажыл-агыйының ажыглал черлериниң 100 гектарынга хамаарыштыр 300 центнер эът, оон иштинде 100 гектар тарылга шөлдеринге 270 центнер хаван эъди болур кылдыр бүдүрерин болгаш күрүнеге дужаарын шиитпирлээн. Совхоз ол хире санныг хаван эъдин хамыктың мурнунда дүңгүш хаваннарның оолдаашкынының калбаа-биле чорудуп тургаш алыр. Аныяк кыс хаваннар чылда бир төрүүр, а оон соонда бүгү чаш төлдерни болгаш ол хаваннарның боттарын эътке хереглээри-биле чемгерилгеге тургузар болгаш күрүнеге дужаар. Совхозта хаваннарның лагерьлерге бүдүн чыл иштинде азыралын организастаан, ам оларда ийи муң ажыг дүңгүш хаваннарны болгаш семирти чемгерер хаваннарның бөлүүн азырап турар.

Ындыг болза-даа, областың хөй-хөй колхозтарында болгаш совхозтарында эът бүдүрериниң деңнели куду болуп турарын миннир херек. Эрткен чылын областың 254 колхозтары тарылга шөлдериниң 100 гектарынга хамаарыштыр 5 центнерден эвээш болгаш совхозтарның үштүң бир кезии—20 центнерден эвээш хаван эъдин бүдүрген, а областың колхозтары ниитизи-биле 1954 чылдың октябрь 1-ден 1955 чылдың октябрь 1-ге чедир көдээ ажыл-агыйының ажыглал черлериниң 100 гектарынга хамаарыштыр чүгле 15,7 центнер эътти, оон иштинде 100 гектар тарылга шөлдеринге хамаарыштыр чүгле 6,2 центнер хаван эъдин бүдүрген. Колхозтар алдынган чаш хаван оолдарының чүгле алдының бир кезиин семиртип чемгергеш, күрүнеге дужааган болгаш саткан, а хаван оолдарының хөйүн колдуунда сүт эмер үезинде янзы-бүрү хереглелдерге сайгарган.

Чонну аъш-чем-биле хандырарын дыка экижидер дугайында партия биле чазактың салган сорулгазы эът бүдүрерин көдүрер талазы-биле СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң айыткан хемчеглерин эң дүрген күүседирин негеп турар деп чүвени бистер билип турар бис.

СЭКП-ниң XX съездизинге төлептиг уткуушкунга белеткенип база 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин чугаалашпышаан, бистер бодувустуң аргаларывыс санап көргеш, 1956 чылда колхозтарга болгаш совхозтарга бүгү хевирлерниң эъдин бүдүрерин, күрүнеге дужаарын болгаш садарын 1955 чыл-биле деңнээрге ийи катап ажырар деп шиитпирледивис.

Бистер сүт бүдүрерин дыка көвүдедириниң сорулгазын база салдывыс. Эрткен ийи чылдың дургузунда колхозтар инек бүрүзүнден сүт саалдазын 708 килограмм немей көвүдеткен, а ниити саалда ийиден ажыг катап өскен. Бо ажыл-агый чылының дөрт айларының дургузунда колхозтарда инек бүрүзүнден ортумаа-биле сүт саалдазы эрткен чылдың ол-ла үезинде 180 килограмм турганынга удур 358 килограмм болган, а ниити саалда ийи ажыг катап көвүдээн. **Бодувустуң аргаларывысты санап көргеш, бистер бүдүн чартык чылдың иштинде, азы 1955 чылдың октябрь 1-ден 1957 чылдың апрель 1-ге чедир колхозтарга болгаш совхозтарга ниити сүт саалдазын ийи катап көвүдедирин шиитпирледивис.**

Ам бистер ол сорулганы күүседип шыдаар бис, чүге дээрге областың колхозтарында болгаш совхозтарында малдың чем суурү дыка быжыккан.

Чем суурун быжыдарының шиитпирлиг чүүлү кукуруза ышкаш ындыг эң үнелиг, бедик дүжүттүг тараа болгаш мал чеми культураның тарылгаларын дыка калбартыры болган. 1955 чылда областың колхозтарынга 238 муң болгаш совхозтарга — 44 муң гектар кукурузаны тараан болгаш барык бүгү-ле черлерге ол культураның ногаан массазының база тараазының бедик дүжүдү алдынган. Бо болза колхозтарга 619 муң тонна силосту салырын болгаш 212 тонна кукуруза баштарын сүт-быштак чемниг турда консервалап алырын хандырган, ол дээрге, инек бүрүзүнге ортумаа-биле 6,8 тонна силос онаажыр болгаш хаваннар чемгереринге четчир санныг консервалаан кукуруза баштары болур. Совхозтарга 162 муң тонна силос болгаш 33 муң тонна консервалаан кукуруза баштары салдынган. Оон аңгыда, колхозтарның болгаш совхозтарның чемгерилге балансызынга кукурузаның кургаг тараазы элээн хөй үлүүн ээлеп турар.

Эът бүдүрерин көвүдедириниң кол курлавыры, мал ажылының эң-не дүрген өзер адыры болза, хаван ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдери болур деп санап турар бис. Бистер хаваннарны колхозтарга 1955 чылда 105,4 муң турганының орнунга 1956 чылда 512 муңдан эвээш эвести, совхозтарга — эрткен чылын 82,1 муң турганының орнунга 177 муңну семирти чемгерер деп турар бис. Бо болза, колхозтарга 100 гектар тарылга шөлү бүрүзүнге 1955 чылда 6,2 центнер хаван эъдин алганынга удур 20-ден эвээш эвес центнерни, совхозтарга эрткен чылын 34,8 центнерниң орнунга 71 центнерни алырын хандырар.

Ол хире санныг хаваннарны алыр болгаш чемгерер төлээде бистер колхозтарда бар турар 48,5 муң болгаш совхозтарда 5,6 муң кол кыс хаваннардан аңгыда 70 муң дүңгүш хаваннарны часкы оолдаашкынынга киирер болгаш чылдың бирги чартыында семирти чемгерериңге бо чылын күрүнеге дужаарынга эргежок чугула санныг хаван оолдарын алыр бис.

1956 чылда областың колхозтары болгаш совхозтары шупту 115 муң ажыг дүңгүш хаваннарны оолдаашкынга киирер. Аныяк хаваннарны оолдаашкынга киирери экономика талазы-биле ажыктыг, дүңгүш хаваннардан алган хаван оолдарының бот-үнези кол кыс хаваннардан алган хаван оолдарының бот-үнезинден барык-ла ийи катап чиик болурун мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүскен.

Дүңгүш хаваннарны төрүттүрүнге киирери-биле чергелештир часкы оолдаашкынның соонда кол кыс хаваннарны эмзирилге үезинде эдержилгеге киирериниң хемчеглерин алыр бис; ол болза олардан анаагызынга бодаарга 4—5 неделя эрте чаш төл алырын хандырар.

Концентраттыг чемнер-биле чергелештир хаваннарны доруктурарынга болгаш чемгереринге чиик өртектиг ногаан база шыктыг чемнерни калбаа-биле ажыглаарын бодап турар бис; колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге кукурузаны, чигир свеклазын, бобы сигеннерни ногаан конвейер кылдыр тарыыр бис. Ол чорук хаван эъдиниң центнер бүрүзүн бүдүрериниң өртек-үнезин чиигедир арганы бээр.

Семирти азыраар деп турарывыс хаваннарның шуптузун бар турар оран-саваларга сыңыштырып шыдавас бис. Моон ужурунда хаваннарны азыраарынга болгаш дүңгүш хаваннарны оолдатырынга колхоз, совхоз бүрүзүнге чиигеткен хевирниң болгаш хаван чемгерер шөлдүг лагерлерни туткан турар. «Масловский» совхозтуң дуржулгазын ёзугаар ол бөдүүн болгаш чиик өртектиг тудуушкуннарга хаваннарны бүдүн чылда семирти чемгерерин организастаар бис. Бистер ол ышкаш семирти чемгерип турар хаваннарны болгаш дүңгүш хаваннарны бөлүктеп ажаап тургаш, бар турар хаван кажааларының шөлүн ажыглаарын барык 30 хуу улгаттырар бис. Хаваннарны тургузу ажаары болгаш бар турар хаван кажааларының шөлүн эки ажыглаары хаван фермаларының ажылдакчыларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер.

Хаван эъдин бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бар аргаларны ажыглаары-биле чергелештир бистер колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде мыйыстыг бода малды, хойну өстүрерин, одарладып семиртирин болгаш чемгерерин, а ол ышкаш куштарны эътке хереглеп өстүрерин экижидер бис.

Эът белеткелдерин көвүдедири колдуунда садып алыр өртектер ёзугаар күрүнеге эът садарының планын дыка ажыр күүседириниң күсели-биле чорутунар, ол чорук колхозтарның болгаш колхозчуларның орулгаларын дыка бедидер. 1955 чылда ортумаа-биле 90—95 кг. деңзилиг 1400 эъткир хаваннарны семирти чемгерип, күрүнеге дужааган болгаш саткан, хаван фермазындан 1120 муң рубль орулганы алган Павловск районнуң Ворошилов аттыг колхозунуң дуржулгазы хаван эъдин бүдүрериниң күсели-биле орулгаларны кайы хире дүрген көвүдедип болурун тодаргай көргүзүп турар. Ол болза, колхозтуң ниити орулгазының үштүң бирээзи болур.

Садып алыышкыннарга киириштир эътти күрүнеге болдунар-ла хөйү-биле садары ам колхозтарга ажыктыг. Ыяавыла дужаар пландан садып алыышкынның чуруму-биле эътти күрүнеге 30 хуу ажыр сатканда колхозка садып алыр өртекке 20 хуу хемчээлдиг акша немелдезин тывысып турар болгай.

Эът болгаш сүт бүдүрерин кыска хуусаада дыка көвүдедир аргалар колхоз, совхоз бүрүзүнде чугаажок бар.

Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың кыйгырыынга харыылавышаан, Воронеж областың эр, херээжен колхозчулары, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери, бистер алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедир дугайында салдынган сорулганы хуусаа бетинде күүседир, тодаргайлаарга эът бүдүрерин беш чылда эвес, а чаңгыс чылда ийи катап, сүт бүдүрерин бүдүн чартык чылда ийи катап көвүдедир хүлээлгени боттарывыска ап тур бис. Тараа, чигир свеклазы, тарымал тоорук, картофель болгаш ногаалар бүдүрерин улам ыңай көвүдедир дээш чүткүлүг демисежир бис.

Бистиң улузувустуң аъш-чем продуктуларынга, а үлетпүрнүң чиг-этке негелделерин долузу-биле хандырар төлээде, 1956 чылда эът, сүт болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын бүдүрерин, оларны күрүнеге дужаарын болгаш садарын дыка көвүдедир дээш социалистиг чарышты калбартырын бистиң Төрээн чуртувустуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга саналдап тур бис. Бо сорулганы шиитпирлээри 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планын хуусаа бетинде боттандырар дээш демиселдиң херээнге улуг салыышкын болур.

Кыйгырыгны Воронеж областың колхозчуларының, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң хуралдарынга чугаалажып, хүлээп алган.

Совхозтарга хереглээр көжүп чоруур электростанция

Совхозтарны механизастаарының болгаш электрижидериниң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң коллективи чаа хевирниң көжүп чоруур электростанциязын тургускан. Оон бүгү дериин ийи дугуйлуг тергежигеш кырында эптээн, ону тракторга кожар. Электрогенераторну тракторнуң күчүлүг кол өзээ-биле кожар, оортан ону хөделдирер.

Трактор-биле кожурер электростанцияны хову шаннарында, тудуг шөлдеринде, мал ажылының чайгы лагерьлеринде болгаш сүргүн оларларында түр ажылдарны күүседиринге ажыглаар. Ол станция күрүне шыгаалдаларын чедиишкинниг эрткен болгаш ону массалыы-биле бүдүрерин сүмелээн.

(СЭТА).

ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң бешки сессиязы (дөрткү чыылдырылганың) 1956 чылдың февраль 20-де Кызыл хоорайның Сталин аттыг Культура бажыңынга эртенгиниң 10 шакта чыыр.

Область Совединиң күүскому.

Болгарияның Улус Республиказының улустуң хуралының төлээлериниң Москвадан үнүпкени

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чалааны ёзугаар Совет Эвилелинде чоруп турар Улустуң хуралының Бюрозунуң Даргазы Ф. Козовскийге баштаткан Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының төлээлери февраль 5-те Москвадан Киевче үнүпкеннер. Төлээлер Киевтен төрээн чуртунче чаныптарлар.

Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметинген Внуково аэродромунга болгар төлээлерни Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң Даргазы А. П. Волков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң Министрлери болгаш өске-даа албан кижилери үдээннер.

Үдеп келгеннерниң аразында Болгарияның Улус Республиказының ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Б. Т. Луканов болгаш элчин чериниң ажылдакчылары база бар.

Ужуп үнүптериниң мурнуу чарында төлээлерниң баштыңы Ф. Козовский микрофон мурнунга чүве чугаалаан:

—Эргим эштер!

Силерниң-биле байырлажып чоруп тура, бистиң парламент төлээлеривисти силерниң чуртунарже чалааны дээш Совет Эвилелиниң Дээди Совединге моон мурнундагызындан-даа артык улуу-биле, улам күштүү-биле база катап өөрүп четтиргенимни менээ чөпшээреп көрүңер.

Болгария ышкаш ындыг чурттардан келген төлээлерге Совет Эвилели шагда-ла ажык оран болу берген. Болгар улус «Аврораның» баштайгы дааштаашкыннарының соон дарый-ла совет эрге-чагыргага хамыкты мурнай байыр чедиргеннерниң бирээзи болур болгаш бо үеге чедир совет улустуң өөрүшкүзү болгаш дүвүрээзини-биле, күзел-соруу болгаш чүткүлү-биле чурттарын минутада-даа соксатпаан. Ынчалза-даа бистиң төлээлеривистиң боттарының карактары-биле көрген чүүлдерин болгаш шуут билген чүүлдерин сөстер-биле илередири берге-дир. Совет Эвилелиниң дугайында хөйнү чугаалап болур, ынчалза-даа бистер—болгар төлээлер—чарлып чоруп тура, ылангыя, ам бо минутада дараазында чүүлдү:

Совет улустуң тайбынче улуг, чаа-бышпыг чүткүлдүүн болгаш оон тайбынны эчизинге чедир камгалаар болгаш ол дээш туржур деп демир дег, чүү-даа чүвеге тиилеттирбес шиитпирлиин болгаш могаг чок тура-соруун онзалап демдеглээрин күзеп тур бис.

Бүгү делегейде тайбынның болгаш демократияның улуг чөленгижи—Совет Эвилели делгерезин!

Аллар-сураглыг болгаш салым-чаяанныг совет улус делгерезин!

Улустар аразының найыралы болгаш кады ажылдажылгазы делгерезин!

Болгар-совет найырал чүс-чүс чылдарда быжыгып, хөгжүп турзун!

Бүгү делегейге тайбың делгерезин!

(СЭТА).

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Дааранықчыларның сөзү

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилели Кызылдың дааранылга комбинадының коллективин чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук кирген.

Дааранылга комбинадында партия эге организациязының секретары эш Н. В. Серебрянская сөс алгаш, — бистиң коллектив бүгү совет улус-биле кады Директиваларның төлевилелин изиг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Алдыгы беш чылда бистиң комбинадывыс база калбарар. Уруглар ойнаар чүүлдер бүдүрер болгаш будуур цехтер немештир туттунар. Комбинаттың ажылдакчыларының уругларынга уруглар сады болгаш уруглар ясльлери база ажытынар.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкуннуң кайгамчык улуг перспективаларын Директиваларның төлевилели ажыдып турар—дээн.

—Ортумак школаларның үстүкү класстарынга, ортумак тускай болгаш дээди өөредилге черлеринде өөредилге ортээ төлээрин күш чок болдурар деп Директиваларның төлевилелинде айтып турары дыка өөрүнчүг-дүр. Чүгле бистиң чуртта ажылчын болгаш тараачын кижилерниң уругларынга эртем чедип алырының оруу калбаа-биле ажыттынган—деп янзы-бүрү чагыглар дааараар цехтиң начальниги эш Ведерникова чугаалаан.

Партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин комбинаттың ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ханы сеткил ханыышкын-биле хүлээп албышаан, ол бүдүрүлгениң ажылында улуг четпестерин илередип, ында партия, профэвилелдер организациялары, администрация, ылангыя комбинаттың директору эш Петенев бүдүрүлгени дыка кошкак удуртуп, иштики курлавырларны ажыглап шыдавайн турарын шыңгыы шүгүмчүлээн.

Комбинаттың ажылдакчызы эш О. Иванова — партияның XX съездизинге уткуштур социалистиг чарышка алган бот-хүлээлгелеривис дыка четпес күүсеттинип турар, комбинат январь айның бүдүрүлге планын күүсетпээн—деп шүгүмчүлээн. Чиг-эт-биле, дузалаар материалдар-биле багай хандырып турарының ужурунда чамдык цехтер каш-каш хүннерде аваа туруп турар.

Комбинатка удуртулганы экижидериниң чугулазын эш Иванова чугаалааш, областың чурт үлетпүрүнүң килдизи (эргелекчизи эш Гусев) чогуур хемчеглерни ала чогуур — деп ыргулчулеп чугаалаан.

Т. МААДЫ.

Амыдыралга боттандырар

ЧАА-ХӨЛ. («Шынның» корр.). СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин Чаа-Хөл районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей сеткил ханыышкынныг хүлээп ап турар. Колхозтарда, албан организация болгаш бүдүрүлге черлеринде массалыг таныштырга хуралдары улам калбарып, номчулганы, беседаларны агитаторлар чер болганда организастап турар.

Январь 2-де Чаа-Хөл сууруга болган хуралга 270 ажыг кижи киришкен. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин СЭКП райкомунуң секретары эш Бегзи таныштырган.

Тайбың күш-ажылдың ол улуг программазынга сорук кирген ажылчы чон тэрээн суурунуң чаагайжыдылгазынга бо чылын алаан ажылдарны организастап чорударын шиитпирлээн.

Улам эки ажылдаар

Сүт-Хөл районда машина-трактор станциязының механизаторлары партияның XX съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып турар. МТС-те парторганизация секретары эш Дамдынның редакцияга дыңнатканы болза:

— Көдээ ажыл-агый машиналарынаан МТС 32 сеялкаларны, 174 (оон иштинде дискалыг 3) плугларны, 8 лущильниктерни септеп алган. Септээ чогуур 20 тракторлардан ам чүгле 5 арткан, ол ышкаш тракторнуң 28 агдазынарындан 12 арткан. Амгы септеп турары тракторларны болгаш кожулда машиналарны съездиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур доозар дээш коллектив чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдап турар.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин таныжыш, механизаторлар улам сорук киришкиниле ажылдап турар. Мотор септекчизи Сарыг-оол, токарь Астанин, дарганалгада Дөңгүрак, тракторнуң соңгу кезектерин септеп турар Чадамба ышкаш чамдык эштер оналгазын хуу санында 150—200 хуу күүседип турар.

Колхозчуларның хүлээлгези

Кызыл районда Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин улуг өөрүшкүлел-биле хүлээп алган. Ол төөгүлүг документини ам колхозчулар ханызы-биле өөренип турар.

Эрткен көдээ ажыл-агый чылында чедиишкиннерин быжыглавышаан, алдыгы беш чылдың баштайгы 1956 чылында оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурунга колхозчулар тодаргай хүлээлгелерни алган. Тараа культураларының гектар бүрүзүнден 16 центнер, а картофель болгаш ногаа шөлүнүң гектарындан 140 центнер дүжүттү өстүрүп, ажаап алыр.

Колхозтуң малы хүр кыштаглап турар. Ферма ажылдакчылары инек бүрүзүнден 850 литр сүттү, хойдан ортумаа-биле 2 килограмм дүктү алырын хүлээнген. Хаван, куш, тудуг ажылдарының талазы-биле база тодаргай хүлээлгелерни алган.

С. ДУВАА.

Сорук кирген күш-ажыл

Алдыгы беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң талазы-биле партияның ажылдап кылган улуг чаагай программазы «Тыва тудуг» трестизиниң коллективиниң чазаныкчыларын, бызанчыларын, дашчыларын, штукатуржуларын болгаш өске-даа профессияның кижилерин кызымаккай күш-ажылче сорук кирген.

Тудугжуларның коллективи алдыгы беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап эгелээн. Бо хүннерде коммунистиг партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарыш «Тыва тудуг» трестизиниң бүгү тудуг объектилеринде, участоктарында, цехтеринде болгаш тус-тус ажылчыннарның аразында калбарган.

Съезд мурнунуң күш-ажылчы өөлчээнге киргеш чазаныкчы эш Перевалов чүткүлдүг болгаш сорук кирген күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бүдүрүлге оналгазын ол ай санында 170—180 хуудан кудулатпайн турар. Оон чазаан кылыглары шынар талазы-биле эки болуп, чонунуң чөптүг үнелелин чаңгыс удаа эвес алган.

Аныяк чазаныкчы бо чылдың январь оналгазын он хонук бурунгаар 185 хуу күүседип, социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле боттандырган. Шевер чазаныкчының кылганы эки шынарлыг соңга рамаларын, эжиктерин, соңга болгаш эжик чаактарын болгаш өске-даа кылыгларны хоорайның чаа тудугларындан көрүп болур. Чурттакчыларга таарымчалыг, эки быжыг болгаш чараш ындыг кылыгларны чазаан чазаныкчының күш-ажылын кижи бүрүзү улуг үнелээшкин-биле көөр болгаш оон алызы ынакшыл биле алаар.

Шевер чазаныкчының чедиишкининиң үнелезини чүдел, ону кызымаккай күш-ажылче чүү чүве сорук кирип турарыл деп айтырыг эш Переваловтуң чазаан кылыгларын көрген кижи бүрүзүнге чаңгаар-ла тыптып келир. Бодунуң ажылының чедиишкиннериниң дугайын ол мынча деп чугаалап турар:

— Совет кижи дугайында Коммунистиг партияның ада сагыш салыышкыны мени күш-ажылче сорук кирип турар. Мээң күш-ажылым оон улуг, бичези хамаан чокка, совет улустуң эрге-ажыктарынга хирелээ-биле бараан болуп турарын билип, аңаа өөрүп турар мен. Мени күш-ажылче сорук кирип турар күш ол.

Бодунуң ынак ажылынга мергежилин эш Перевалов ыргулчу бедидип, мурнакчы чазаныкчыларның ажылының дуржулгазын өөренип турар. Эш Перевалов чазанылга херээнге чедип алган чедиишкиннерин кады ажылдап турар эш-өөрүнге дамчыдып, мурнакчыларның деңнелинге чедеринге дузалап турар. Чазанылганың мергежилинге эрткен чылын, 7 аныяк оолдарны өөреткен.

Эш Перевалов съезд мурнунуң күш-ажылчы өөлчээнге киргеш, социалистиг чарышка алган хүлээлгезин үлегерлиг күүсеткен. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир февральдың бүдүрүлге оналгазын хуусаа бетинде күүседиринин бедиткен хүлээлгезин алган, ол ам эрестиг ажылдап турар.

К. ОНГА.

Чаа хүлээлге

Главвторчермет базазының коллективи партияның XX съездизинге алдар кылдыр мурнунда алган хүлээлгезин өскертир көрген. Февральда демир бескиндилери чыыр планын 130 хуу күүседирин болгаш бо айның төнчүзүнге чедир Абаканга 85 тонна янзы-бүрү демир чыындыларын сөөртүп чедирерин хүлээнген.

Партийжи, хөй-ниитичи, политиктиг журналдар

Үргүлчү үнер парлалганың — солуннарның болгаш журналдарның чагылгазы үргүлчүлеп турар. Парлалга — бистиң Коммунистиг партиявыстың эң чиңиг, эң күштүг болгаш эң ырак дээштиг чепсээ болур. Солуннар болгаш журналдар коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын күүседиринче ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш совет интеллигенцияны мобилизастап, номчукчунуң билиин байыдып, совет чуртта болгаш даштыкыда эртемниң, культураның, көдээ ажыл-агыйның чедиишкиннерин оларга таныштырып турар.

Кандыг-кандыг журналдарны болгаш солуннарны чагыдып алза чогуурул деп чүвени хоорайның болгаш көдээниң ажылчы бүрүзү билип алыр чорук чугула.

Бо дугайында партияның болгаш профэвилелдерниң политиктиг журналдары-биле таныжып алыры чугула, оларга кандыг-кандыг айтырыгларны болгаш темаларны чырыдып турарын допчузу-биле чугаалаарга мындыг:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң теоретиктиг болгаш политиктиг журналы «Коммунистан» партийжи активке болгаш совет интеллигенцияның калбак кезээнге таарыштыр үндүрүп турар.

«Коммунистиге» марксисчи-ленинчи теорияның чугула-чугула айтырыгларын, социализмден коммунизмче чоорту шилчиириинге холбашкан айтырыгларны бижип, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының болгаш совет культуразы хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын чырыдып, реакцылыг империалистиг, идеологияны сөйгалып илередип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының теориязының болгаш төөгүзүнүң, философияның, политиктиг экономияның, партия амыдыралының, литератураның болгаш уран-чүүлдүң, улустар аразының харылзааларының, бүгү делегейниң революстуг болгаш ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларының талазы-биле чүүлдерни журналдың арыннарынга парлап үндүргүлеп, консультацияларны, номчукчуларның айтырыгларынга харыыларны, номнар рецензияларын, журналдың допчулалдарын парлап турар.

«Коммунист» журнал чылда 18 катап үнер.

«Совет профэвилелдери» журналды профэвилелдер кадрларынга болгаш профэвилелдерниң калбак активинге таарыштыр үндүрүп турар. Журналга ниити политиктиг темаларның чүүлдерин парлап, совет профэвилелдерниң ажылының дуржулгазын, ажылчы чонну культура-амыдырал талазы-биле хандырарының, организас-массалыг ажылдарның, күш-ажылды организастаарының, шалың төлевиририниң, бүдүрүлгеге массалыг ажылдың болгаш социал страхованиениң айтырыгларын чырыдып турар.

Бүгү делегейниң профэвилелиниң болгаш ажылчын шимчээшкининиң талазы-биле материалдарны журналга парлап үндүрүп турар.

«Новое время» (Чаа үе») деп неделя санында үнер журналга Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы күрүнелерниң даштыкы политиказын, бүгү делегей амыдыралының чугула-чугула айтырыгларын чырыдып, бүгү чурттарның улустарының амыдыралын демократия, быжыг тайбыы болгаш айыыл чок чорук дээш оларның демиселин номчукчуларга таныштырып турар.

Совет херээженнерниң фашизмге удур комитединиң болгаш ПЭБТС-тиң органы «Совет херээжен» журналга Совет Эвилелиниң херээженнериниң бүдүрүлге, хөй-ниити-политика болгаш культура талазы-биле ажыл-чорудулгазын, а ол ышкаш амыдыралдың, өг-бүлениң болгаш уруглар кижизидилгезиниң айтырыгларын чырыдып турар.

Журналга шылгарангай совет херээженнерниң — социалистиг күрүнениң, эртемниң болгаш техниканың, литератураның, уран-чүүлдүң, спорттуң ажылдакчыларының, фабрикаларның, заводтарның, колхозтарның, совхозтарның болгаш машина-трактор станцияларның мурнакчы херээжен ажылдакчыларының дугайында очерк чогаалдарны парлап үндүргүлеп турар.

Неделя санында үнер «Огонек» конвчуг солун журнал болур. Аңаа Совет Эвилелиниң улустарының амыдыралын калбаа-биле чырыдып, чугула-чугула политиктиг болуушкуннар-биле, совет экономиканың, культураның, эртемниң, литератураның болгаш уран-чүүлдүң чедиишкиннери-биле, бүгү делегейге тайбың дээш совет улустуң болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң демисели-биле номчукчуларны таныштырып турар. Журнал болза, улус демократиязының чурттарының политик, ажыл-агый болгаш культура талазы-биле чедиишкиннерин номчукчуларга таныштырып турар.

Журнал өңнүг чуруктар-биле үнүп турар болгаш 8-ки арнындан ыңайгызынга хөй өңнүг чуруктарны капсырып турар. Номер санынга-ла 100 чедир санныг чурук каасталгаларны болгаш фото-чуруктарны кирип турар.

«Работница» («Херээжен ажылдакчы») журналга ССРЭ-ниң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралын, тайбың дээш демиселди, улус демократиязының чурттарында болгаш чаа Кытатта амыдыралды чырыдып турар. Капиталистиг чурттарда ажылчы херээженнерниң дугайында материалдарны база парлап үндүрүп турар. Бүдүрүлгелерниң чаартыкчыларының, мурнакчыларының дугайында, Сталинчи шаңналдың лауреаттарының дугайында, херээжен инженерлерниң, техниктерниң, эртемденнерниң болгаш өскелерниң-даа дугайында очерктер журналда улуг черни ээлеп турар.

Кызылдың аъш-чем комбинадының ажылдакчызы эш Плотаева мынча деп чугаалап турар: «Мен болуунга «Работница» журналды чыл бүрүде чагыдып ап турар мен. Бистиң бүдүрүлгелеривисте-даа чугула херектиг дыка хөй чүүлдерни ында бижип турар. 1956 чылда ол журналды чагыдып алган мен, ону чагыдып алырын болумнуң өннүктеримге болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүмге сүмелеп турар мен».

Работница журналдың номер санынга-ла халас капсырылганы (хеп айнаан бижарының үлегер, майык хевирлерин, хеп аймаа кастаарының чуруктарын, быжарының болгаш дааарарының дугайында тайылбырларны) берип турар.

Ай санында үнер «Крестьянка» («Херээжен тараачын») журнал колхозчу херээжен тараачыннар ортузунга хөйү-биле нептерээн. Амгы үеде бистиң областың ыраккы сумуларында болгаш колхозтарында ажыл-ишчи арат херээженнер безин ол журналды күзелдиг-биле чагыдып ап турарлар. Аңаа хөй-ниити политиктиг айтырыглар дугайында чүүлдерни парлап, улус демократиязының чурттарында улустарның амыдыралын номчукчуларга таныштырып, капиталистиг чурттарда ажылчы чоннарның байдалын чырыдып, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш оларның демиселиниң дугайын чугаалап турар.

Колхозчу херээженнерниң амыдыралының болгаш ажылының дугайында очерктерни парлап турар. Журналга эртемденнерниң эртем-нептередилгелиг чүүлдерин, агрономнарның, башкыларның болгаш эмчилерниң сүмелерин, совет болгаш даштыкы чогаалчыларның, шүлүкчүлерниң тоолдарын болгаш шүлүктерин парлап үндүрүп турар.

Пөлерге болгаш бажың ажылдакчыларынга дузаламчы кылдыр бажың ажылының талазы-биле сүмелерни, дааранылга үгүлзаларын, платьелер хевирлерин журналга парлап үндүрүп турар.

Ай санында үнер, өң-баазын чуруктар-биле каастатынган «Совет Эвилели» деп журнал делегейниң алды дылдарының кырында: кыдат, англи, орус, француз немец болгаш испан дылдарда үнүп турар. Сураглыг совет чогаалчыларның, журналистерниң болгаш хөй-ниити, политиктиг ажылдакчыларның чүүлдери, очерктери-биле болгаш документалдыг фоточуруктар-биле үнүп турар журнал ССРЭ-ниң улустарының амыдыралын, социалистиг тургузугнуң чедиишкиннерин, совет экономиканың, эртем-техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин бүгү талазы-биле көргүзүп турар. ССРЭ-ге болгулаан чугула-чугула болуушкуннарның чуруктарлыг допчулалдарын журналга парлап үндүрүп турар. Бо үстүнде ады үнген журналдарга чагыгларны «Союзпечаттың» бүгү киоскиларында, харылзаа чериниң контораларында болгаш салбырларында кызыгаар чокка хүлээп ап турар. Чагылгачы почта дажыбчылары болгаш хөй-ниитиниң төлээлекчилери база хүлээп ап турар.

Ам эң чугула сорулга болза, чагылгаларны чагыкчыларның чогуур өйүнде алырын хандырары болур. Ынчангаш харылзааның ажылдакчыларының, албан черлериниң болгаш колхозтарның почта дажыкчыларының бүгү хайгааралы болза, солуннарны болгаш журналдарны колхозчуларның, ажылчыннарның хоорай болгаш көдээ интеллигентилерниң бажыннарынга чогуур өй-шаанда чедиреринче угланган турар ужурлуг.

Журналдарның ужур-утказының дугайында чоннуң ортузунга тайылбыр ажылын библиотекаларга болгаш номчулга бажыннарынга чорудары онза чугула.

Е. МЕРКУШИН.
Кызылдың харылзаа конторазының начальнигиниң оралакчызы.

Чылгычының күш-ажылы

Кызыл районнуң «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү эш К. Шагдыр чеди чыл дургузунда чылгы малдап, онаашкан ажылынга кызымаккайын көргүзүп, бо аразында малдаан чылгызындан чаңгыс-даа баш малды бөрүлерге тавартыштырбаан. Ол чайгы, кышкы үелерде чылгыны кандыг черге одарладырын эки билир. Оон чылгызының күжү семис, кышты эки чыл ажып турар.

Эш Шагдыр эрткен чылын 1680 күш-хүн ажылдап, 6 тонна ажыг тарааны болгаш 4500 рубльди ажылдап алган. Артель баштаар чериндеч аңаа каш удаа мактаганы берген.

С. ДОНЗУМ.

Социализмниң болгаш капитализмниң экономиктиг чарыжы

(Төнчүзү. Эгези № 26 солунда).

ССРЭ-де экономиканың улам ыңай дүргөн өзүлдезинге бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерниң бар болуп турары оон капиталистиг чурттардан шуут ылгалдыын айтып турар. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус ССРЭ-ниң экономиктиг кол сорулгазын — эң сайзыраңгай капиталистиг чурттарны экономика талазы-биле азы бир кижиге продукция бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле чедер болгаш эртер сорулганы шиитпирлээри дээш могаг шылаг чок ажылдап турар. Бо сорулганы шиитпирлээри дээш демисел социализмниң капитализм-биле экономиктиг чарыжының тиилелгезинге шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар.

3.

Экономиктиг чарыш болза, бүгү социалистиг лагерь-биле капиталистиг лагерьниң аразында болуп турар. Ол чарышка артык күштер социалистиг лагерьниң талазында. Социализмниң лагери политиктиг сорулгаларның болгаш ажылчы чоннарның интернационалдыг улуг найыралының чаңгыс аайы-биле күштүг быжыглаттынган турда, империализмниң лагери экономиктиг болгаш политиктиг өштеш чок чөрүлдээлер-биле туткулажып турар.

Америк монополияларының өскениң чурт девискээрин күш-биле ажылеп алыр чоруу болгаш ол монополияларның негелдезин ёзугаар Барыын европа чурттарының боттандырып турары ындыг чеченгленишкиннер капиталистиг чурттарның ыңдында-ла аргажок экономиктиг байдалын улам-на кошкадып турар.

АКШ-тың монополиялары америк рыноокче Барыын европа чурттарының бараанын киреринге бүгү-ле аргалар-биле кызыгаарлавышаан, Барыын Европа чурттарының рыноктарынче болунун бараанын харыгга хөйү-биле киирерин оралдажып турар. Оон түңнелинде Барыын Европаның АКШ-биле садыының кызыылдаазы 1953 чылдыңга деңнээрге 2,6 катап хире өскен.

Капитализмниң делегейинде өжээнгешкек харылзаалар туруп турда, социалистиг лагерьниң чурттарының аразында деңэргениң, ак-сеткилдиг кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга найыралдыг дуза көргүзериниң харылзаалары сайзырап турар.

Политика болгаш экономика талазы-биле бүрүн тускай хамаарышпас социалистиг күрүнелер бот-боттарының аразынга экономиктиг эң ханы харылзааларны эки турузы-биле доктаадып алганнар, оон-биле кады чурт бүрүзү делегейниң хевирлетиниң тургустунуп турар чаңгыс аай социалистиг ажыл-агыйының кол болгаш адырылбас кезии болуп турар.

Социалистиг күрүнелерниң экономиказының хөгжүлдези чаңгыс аай орук-биле чоруп турар, ону ажыл-агый планнарының харылзаазы, деңэргелерге болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурунга үнделээн калбак садыглажышкын, эртем-техниктиг кады ажылдажылга, бот-боттарынга ак-сеткилдиг дузалажыр күзел, бот-боттарындан өөренир, экономика болгаш культура депшилгезинге деткимче бээр чорук деткип турар.

Өске чурттарны экономика талазы-биле кулданыр, агрессчи бөлүглежиишкиннерже хаара тудуп киирер сорулгалыг АКШ-тың көргүзүп турар дузаламчызынга бодаарга, социалистиг күрүнелерниң бот-боттарынга дузалажылгазы аңы-дүнаа найыралды улам быжыглап калбартырынга, а ынчангаш бүгү делегейге тайбыңның быжыглаарынга база деткимче болуп турар.

Социалистиг лагерьниң бүгү чурттары болунуң улус ажыл-агыйын бурунгаар чедиишкинниг хөгжүдүп, база капиталистиг чурттарның үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң темпилерин ыракта ажып турар индустриалдыг хөгжүлдениң шак ындыг темпилерин көргүзүп турарлар.

Чуртту индустриалызастаарының талазы-биле улуг чедиишкиннерни кыдат улус чедип алган. Кыдаттың бүгү ажыл-агыйында амгы үениң үлетпүр бүдүрүлгезиниң улуу 1949 чылда 17 хуу турганындан 1954 чылда 33 хуу чедир өскен. 1957 чылда дооступ бирги беш чылдың дургузунда үлетпүр продукциязының хемчээ ийи катап улгадыр. Беш чылдың дургузунда үлетпүр бүдүрүлгениң 694 улуг тудугларын тургустунар. Кыдатты социалистиг индустриалызастаарының үндезини болур еларның 156 кол-кол тудугларын Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле дерип турар.

Улус демократиязының европа чурттарында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээ дайын мурнундагы деңнелди 3 катап ашкан.

Социалистиг күрүнелер моон соңгаар-даа боттарының экономиктиг харылзааларын улам-на быжыглаар, бот-боттарындан өөренип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле дуржулгазын бот-боттарынга дамчыштырар, ынчангаш капитализм-биле экономиктиг чарышка тиилеп үнерлер.

Ийи системаларның экономиктиг чарыжы Азияның экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттары-биле, а ол ышкаш Барыын Европаның биче күрүнелери-биле ол системаларның кайызының-даа харылзааларынга сальдарлыг болуп турар.

Буржуаз парлалга үлетпүр талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттар биле Барыын чүктүң харылзааларында болуп турар байдал-биле холбаштыр тодаргай дүвүрээзиниң илергейлеп турар. Саъдарлыг америк журнал «Тайм» үш континентилерде (Азияның, Африканың, Латин Американың кошкак хөгжүлделиг чурттарын ынчап турары ол — В. Ч.) чайгылып турар бир миллиард кижи дээш демиселге Барыын чүк аштырып каар болза, делегейде күштерниң харылзаазы коммунизмче ажыктыг кылдыр өскерлир боор» деп шуут бижип турар.

Америк парлалга «хожудаңгай чурттарже» капитал салыышкыннарының дугайында хөй-ле шуугап турар. Америк пропагандазынга бүзүрээр чүве болза, шак ындыг капитал салыышкыннары чоннуң амыдырал деңнелин бедидер болгу дег ийик. А шынында ол болза, экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарның индустриалдыг хөгжүлдезин саададыр, национал тускай хамаарышпас чорукче оларның өзүп турар чүткүүшкүнүнге косидак калдар дээн оралдажыышкын болур.

Империалистер кошкак хөгжүлделиг чурттар-биле болунуң садыын болгаш черле ынчаш харылзааларын ол чурттарны шериг бөлүглежиишкиннеринче хаара тударынга болгаш боттарының аграрлыг чиг-эт алыр элеринчизи кылдыр хуулдурарынга ажыглап турарлар.

Аңаа удурланыптыр ССРЭ-ниң болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа күрүнелериниң экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттар-биле харылзаалары ол чурттарның национал тускай догуннаашкының болгаш хамаарышпас чоруун ханы хүндүткеп көрүп турары-биле тодаратынар. Совет күрүне өске чурттарга политиктиг кандыг-даа негелделерни салбайн турган экономиктиг дузаламчыны көргүзүп турарлар.

Социалистиг лагерьниң чурттары экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарның национал үлетпүрүн тургузарынга болгаш хөгжүдеринге бүгү-ле талазы-биле деткиирин оралдажып турар. Совет Эвилели болгаш улус демократиязының күрүнелери кошкак хөгжүлделиг чурттарга үлетпүр херекселдерин болгаш машиналарны узун хуусаада төлээри-биле берип турар. Чижээлээрге, ССРЭ болза, Индияга чылда күчүзү 1 миллион тонна канны бүдүрер улуг металлургия заводун узун хуусаалыг чээшкин-биле тудуп бээр. Парлалгада үнген совет-индий медеглелде ийи чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын болгаш кайы-кайызынга ажыктыг садыг харылзааларын калбартырынга күзели илеретинген.

Совет Эвилели экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарга ажыл-агыйының болгаш культураның кайы-даа адырларында чедип алган дуржулгаларын күзелдиг-биле, эп-найыралдыы-биле ак-сеткилдиг солчурунга база ол чурттарга чогуур дузаны көргүзеринге кажан-даа белен.

Н. С. Хрущев индий улуска мынча деп чугаалаан: «Силер заводтар тургузуп алыксап тур силер бе? Бис аңаа өөрүп тур бис. Силерниң дуржулганар чедишпес болуп чадавас? Бистен дузаламчыны алынар, бис дузалаар бис. Силер электростанциялар тургузар деп турар тур силер бе? Бир эвес ол херекке силерниң дуржулгаларынар чок болза, бир эвес силер техниктиг дузаламчыны хереглеп турар болзунарза бистен алынар, бис дузалаар бис. Силер бистиң чуртувусче боттарынарның студентилеринерни, инженерлеринерни чорудуксаар силер бе? Нет, харын чорудунар». Экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарга дузалаар талазы-биле чарыыр деп Совет Эвилели Барыын талакы күрүнелерге саналдаан.

Совет Эвилели бот-боттарын хүндүлежириниң, иштики херектерге чаржалашпазының, деңэргениң болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурунуң принциптеринге үндезилээш, бүгү-ле капиталистиг чурттар-биле экономиктиг харылзааларны хөгжүдерин оралдажып турар.

Социалистиг болгаш капиталистиг ийи системаларның экономиктиг чарыжы — оларның аразында экономиктиг харылзааларның хөгжүлдезин, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин солчурун чок кылбайн, а харын хөгжүдерин көрүп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң бүгү чурттарының тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказы, эп-найыралдың база экономиктиг кады ажылдажылганың политиказы делегейниң улустарының талазындан эң-не изиг деткиичени болгаш чүүлдүгзүнүүшкүнүн ап турар болгаш социалистиг күрүнелерниң улустар аразында туруштарын база быжыглап турар.

* * *

Ийи ниитилел системаларының экономиктиг чарыжынга бедик депшилгелиг социалистиг система тиилээр дээрзинге совет улус чигзинмейн турар. Ынчалмыжок тиилелге боду чедип келбес, а харын ону чаалап алыр херек.

Экономиктиг чарышка капитализмни тиилээр төлээзе, аар-эт-үлетпүрнү бүгү-ле хемчеглер-биле улам хөгжүдер, мурнакчы технологияны, бүдүрүлгени эң эки организастаарын, үлетпүрге күш-ажылдың улам бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш чурттакчы чонну аъш-чем-биле, үлетпүрнү—чиг-эт-биле четчир кылдыр хандырып шыдаар көдээ ажыл-агыйны бүгү хемчеглер-биле сайзырадыр хүлээлгелиг бис. Улус ажыл-агыйының бо курлавырларын шиитпирлээринче совет кижилерниң бүгү күзелдиишкиннери салдынган.

Коммунистиг партия бистиң чуртувус делегейниң техниктиг депшилгезинге кол черни ээлеп алырын хандырарынче, бистиң тургузуувустуң артык күштүүн ажыглап турган, даштыкы эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ажарынче совет эртемденнерни, инженерлерни, техниктерни болгаш ажылчыннарны кыйгырып турар. Бистиң чуртувустуң техниктиг депшилгези дээш демисел, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш демисел — ол болза коммунистиг ниитилелди тургузары дээш демисел болур.

Канчаар-даа аажок улуг тургузукчу ажыл-биле сорук кирген совет улус болгаш бүгү социалистиг күрүнелерниң улустары бүгү-ле чурттар-биле, оларның социал тургузуундан хамаарылга чокка, тайбың болгаш найыралдыг чурттаар изиг күзел-биле сиңниккен. Олар тайбың экономиктиг чарышка бүрүн тиилээр бүзүрелдиг болгаш бүгү кижи төрелгетенге, улустарның депшилгезиниң, чечектелиишкининиң херээнге улуу-биле бараан болур долу шиитпирлиг.

В. ЧЕПРАКОВ.

Чогаал ажылын экижидер

Сөөлгү чылдарның иштинде Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбыры элээн ажылдарны кылган. Ю. Бюнзегеш, Л. Чадамба, Б. Хөвеңмей, В. Эренчин оларның болгаш өске-даа чогаалчыларның чыынды шүлүктери тускай номнар кылдыр үнгүлээн. «Улуг-Хем» деп альманахтың сөөлгү номерлеринде Сталинчи шаңналдың лауреады С. Б. Токаның «боттанган күзел» деп шиизи болгаш «Араттың сөзү» деп тоожузунуң ийиги томундан үзүндүлери номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуп турар.

Көшкүн амыдыралдыг чораан араттарның чаа амыдыралче кирип, бүдүрүлгениң станоктарынга, колхозтарның ховуларынга чедип ап турар чедиишкиннерин аныяк чогаалчы Ю. Бюнзегеш болгунуң шүлүктеринге уран-чечен хевир-биле чуруп көргүскен.

Чогаалчыларның сөөлгү чогаалдарын номчукчулар улуг сонуургал-биле номчуп турарлар. Ол дээрге чогаалчыларның чедиишкиннерин херечилеп турар.

Ынчалза-даа бистиң чогаалчыларывыстың ажылында, оларның чогаалдарында дыка хөй четпестер барын демдеглезе чогуур. Чамдык чогаалчылар амыдыралды ханызы-биле өөренип көрбейн, ону чүгле кыры-биле эренгейлеп бижип турарындан оларның чогаалдары херек кырында бар болуушкуннар-биле дүүшпейн турар. Ындыг чогаалдарның идейлиг деңнелиниң болгаш уран-чечениниң кудузун чүгле бо чылдагааннар-биле тайылбырлап болур.

Чижээ, В. Эренчинниң чоокта чаа үнген «Шүлүктер» деп номундан чамдых чүүлдерни ап көрээлиңер. «Капшык ирей шынны билген» деп шүлүүнде чогаалчы ядыы анчы кижиниң бурган-шажынга бүзүревес апарганын көргүзер деп оралдашкан. Ынчалза-даа чогаалчы уран-чечен сөстер сүргеш, чогум бурган-шажынга удур демиселдиң херек кырында канчаар чоруп турарын оваарып көрбейн, харын-даа анчы чаңгыс катап олча чок аңнаашкынның соонда бурган шажынның авыястыг чоруун билип, аңаа дораан-на бүзүревестеп, чүдүвестей берген кылдыр көргүскен. Бир эвес шажынның артыышкыны чыып калган кижилерниң медерелинден ындыг дүрген адырлы берип турган болза, бистиң чуртувуста кижилерниң медерелинде капиталистиг артыышкыннар база ол ышкаш кончуг дүрген чиде берген турар ийик. В. Эренчинниң ол шүлүүнүң утказы шажынның артыышкыны-биле демиселди күштелдирерден туржук, харын ол ажылы кошкадып, кижилер боттары марксистиг идеологияның кандыг-даа саадалдарын чокка, шажындан адырлы бээринче угланган болгаш чогаалчы ону кончуг белен, чаңгыс хүнүп айтырыы кылдыр көрүп турары улуг частырыг болур. Ол шүлүктүң ынчаар бижиттине бергениниң чылдагааны эш Эренчинниң совет кижилерниң амыдыралынче ханылап кирбейн, ону «соңга өттүр» ийикпе азы бедик даглар баштарындан «харап органы»-биле тайылбырлап болур. Оон ынай, «Ажылдап-даа тургай-ла бис» деп шүлүүнде чогаалчы чечен сөстер сүргеш чогум ооң утказы кандыг апаарынче сагыш салбайн барган. «Ажылдап-даа тургай-ла бис» дээни «ажылдавайн-даа тургай-ла бис» дээн ийи утпалыг сөс апарганын номчукчу дораан оваарып каап болур.

«Улуг-Хем» деп альманахтың сөөлгү номеринде аныяк чогаалчы Бенин-Лопсанның элээн хөй шүлүктерин үндүрген. Шүлүкчүнүң шүлүктери сөс талазы-биле бай болгаш чечен болза-даа, бөгүнгү амыдыралдан алдынган чүүлдер кончуг эвээш. Ында В. Эренчинниң «Дөнен шилгези» ышкаш автомашина дугайында реклама «Демир доруг» деп хевирлиг шүлүү бар.

Шак ындыг реклама Совет Тываның бөгүнгү кижилеринге ажыктыг чүнү-даа берип шыдавас. Чүге дээрге автомашина техниканың сөөлгү чедиишкини эвес болгай. Бистиң колхозчуларывыс чүгле чычаан-тергени эвес, харын оон-даа нарын техниканы шиңгээдип, ону ажыглап турарлар.

Чогаалчыларның кол сорулгазы болза, совет кижилерниң чедиишкиннерин тодарадып бижиири болур. Ындыг чедиишкиннер бисте дыка хөй. Ынчангаш «Демир доругнуң» чыраа-саяк чорукун кайгап олурбайн, харын ону бүдүрүп, ажыглап турарларның дугайын болгаш «Марска» кызылтас тарыырын дыка далашпайн, а бистиң ховуларывыста үнүп турар эгээртинмес кызылтасты, ону өстүрүп, ажаап турарларның дугайын бижээн болза ажыктыг болур турган.

Бенин-Лопсан «Өнүүктерниң найыралы» деп шүлүүнде найыралдың әчис сорулгазын чедир көргүзүп шыдаваан. Найыралдың дугайын бижиир дээн болза, ону алды өдүрүг сөстер-биле чедир чугаалап албас болгай. Мында чогаалчының бо ажылга харысалга чок болганын болгаш номчукчуларны хүндүлеп көрбээнин көргүзүп турар. «Казыражык мунуп алгаш» деп шүлүкте мындыг одуруглар бар:

«Хойлар оъттаар кадар үнмес
Хомуданчыын кандыг дээрил?
Хайыраан черни үрелип каар
Канчап барган агроном боор?!»

Хойлар оъттаар кадар үнмес черни тарып каарга ол кижиниң чүге хомудап турганы билдинмес. Оон ынай: агроном кыска ынакшый бергениниң азы «чалыы чүрээн шаңнапканының» чылдагааны чүгле агрономнуң тарыдып кааны огурецти чипкениндиен болган. Бир эвес амыдыралды херек кырынга ап көөр болза ынакшыл ындыг-ла белен азы огурецке орнай каап тар хире белен чүве эвес болгай. Бо дээрге аңаа-ла катырынчыг шоодуг апарган. Ону арай өске хевир-биле көргүскен болза эки болур ийик.

Олег Саган-оолдуң «Өске оруктан» деп рассказын ап көрээлиңер. Чогаалчының шилип алган темазы эң-ле чугула болза-даа, ында өг-бүлениң чөрүлдээлиг айтырыгларын канчаар шиитпирлээрин чедир көргүзүп шыдаваан. Рассказта көргүзүп турар Бомбу ышкаш ындыг кижилер эвээш эвес. Ынчалза-даа оларны кижизидип алыр дээш демиселди чорудуп турар болгай бис. А рассказта бижидиилге талазын көргүскени кончуг ядыы болгаш харын-даа Бомбунуң характеринге удур бүдүн коллектив туржуп шыдаваанындан район төвүнден ол үнүп, өскээр чорүй барган деп турар. Бөлээ Совет бир дугаарында социалистиг өг-бүлени быжыглаарын оралдашпайн, харын-даа Хандываны дораан-на бот иеге санап, аңаа дузаламчы тыпсы бээр.

Оон ынай Бомбунуң кадайы Хандываа дээди эртемниг, комсомолчу кижи болгунуң кады чурттап орган эжи будулуп эгелээрге аңаа эптежип, үр-ле шыдажып олурган, ооң соонда шуут хая көрнү бээр. Шак бо байдалдар амыдыралдың херек кырында болуушкуннары-биле каңчап-даа дүүшпес.

Эш Саган-оолдуң бо рассказы дыл талазы-биле элээн четпестерлиг болгаш ол четпестер рассказтың шынарын кудуладып турарын демдеглезе чогуур. «Бир катап Бомбу орай келген, тонун аскыга азып каан, кухняже кире берген, оон үн дыңналган». Бо нарын домактың иштинде бөлүүн домактарның аразында кандыг-даа эдлек, чечен харылзаа чок болганындан кончуг эпчок болгаш номчудунмас, кагылчак апарган. Шак ындыг домактар рассказтың иштинде үргүлчү таваржып турар.

Кажан Бомбу Хандываага бодунуң ынакшылын тайылбырлаарда мынча дээр: «Акты ак дээр, караны кара дээр, экини эки дээр, бакты бак дээр болгай, мен дорт кижи мен, кара сагыжым-даа чок, кадыг сөзүм-даа чок кижи мен». Бир эвес Бомбу бодунуң ынакшылын тоолда ышкаш ынчалдыр тайылбырлаан болза, Хандываа ышкаш культурлуг кыстар ол тайылбырны дорамчылал шоодуг кылдыр хүлээп алгаш, Бомбунуң саналынга чөпшээрешпес-даа болур ужурлуг. Бомбу ышкаш кижилерниң авыястыг кажар чаның моон өске форма-биле көргүзер болза эки.

Тыва чогаалдарның иштинде рассказтар, очерктер кончуг эвээш. Чогаалчыларның ажылдары колдуунда чүгле шүлүктер-биле кызыгаарлатынып турар. Бистиң чогаалчыларывыс амыдыралды долузу-биле чуруп, көргүзүп турар рассказтарны, очерктерни кажан бижиирлер ирги деп номчукчулар манап турарлар.

Областың көдээ клубтарынга таарыжыр тыва шиилер чок. Областың национал театрында көргүзүп турар шиилер бодунуң хемчээниң талазы-биле көдээ клубтарга тургустунмас болгай. Ынчангаш көдээ клубтарга таарыжыр 4—5 кижи киржикчилиг ийи-бир көжегелиг шиилерни бижиири негеттинип турар.

Чогаалчыларның ажылында бо четпестерни узуткап болур бүгү аргалар бар. Ол четпестерни узуткаарда Совет чогаалчылар Эвилелиниң Тыва салбыры эгелеп чоруур аныяк чогаалчылар-биле ажылды экижидип, оларга чогаал чогаадырының чажыдын айтып берип, боттуг дузаны көргүзер херек. Чогаалчылар улус массазының аразынче кирип, амыдыралды ханызы-биле өөренип, совет кижилерге төлептиг чогаалдарны тургузар сорулгалыг.

А. ЮМБУУ.

Чөөн-Хемчик районда

КУКУРУЗА ТАРААЗЫНЫҢ ЭКИ ДҮЖҮДҮ ДЭЭШ

Районнуң сорт участогунуң коллективи үнелиг культура болур кукурузаны чүгле мал чеминге эвес, оон-биле кады тараазының бедик дүжүттүүн чедип алырынга эртен чылын элээн ажылдарны чорудкан. Эрте быжыңгыр «Чакин шурузу» дээр сорт бистиң областың байдалынга таарымчалыг болганын дуржулга көргүскен.

Чемижидиге кубиктеринге дөрбелчин-үлэнчак арга-биле эрте тараан кукуруза сентябрьның ийиги чартыында шуут бышкан турган. Тараазының дүжүттүү гектардан 123 центнер четкен. Оон алдынган кукуруза тараалары эки шынарлыг, үрезинге ажыглап болуру көрдүнген.

Районнуң чамдык колхозтары эртен чылын кукурузаның ногаан массазын безин чедир албаан. Оон кол чылдагааны агротехниктиг чурумну сагывайн турарында. Бо чылдың тарылгазынга ол талазы-биле кичээнгей салыры негеттинип турар.

КОЛХОЗТУҢ ДУРЖУЛГАЛЫГ МАЛЧЫНЫ

Жданов аттыг колхозтуң хой кадарчызы Ондар Даштың ак-сеткилдиг күш-ажылы районнуң өске-даа колхозтарынга сураглыг. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге чораан Ставропольдуң, Алтайның, Забайкальениң дуржулгалыг хойжуларының чедиишкиннерин өөренип танышкан. Шиңгээдип алган чүүлдерин эш Даш бодунуң ажылының практиказынга чөп ажыглап, колхозчу малчыннарга таныштырып турар.

Кыштагларында кажаалары малга таарымчалыг, үргүлчү арыг щевергин турар. Хүр кыштагладыышкын чайгы семиртилгезиң биче эвес хамаарылгалыг болурун эш Даш малчыннарга сүмелеп, база кыжы одарны шын ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Оон кыштаанда мал чеми четчир, ылангыя чаш хураганнарга таарымчалыг сигеннерни белеткеп алган, кужур болгаш дус база бар.

Дуржулгалыг малчын 1955 чылда төрүттүнген 213 хураганнарын шуптузун менди доруктуруп алган. СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин танышкаш, хоюн хүр кыштагладыр, чаш малды чидириг чок өстүрер хүлээлге алган. Колхозчу малчынның сөзү боттуг ажыл-херектен карышпас.

ХАВАН ФЕРМАЗЫНДА

Артель бүдүрүлгезинге хаван ажылының орулгазы улуг болурун ажылдың практиказы улам-на бүзүредип турар. Ленин аттыг колхозтуң хаван фермазы эртен чылын биче эвес орулганы киирген. Ол болза, ферманы таарымчалыг кажаа, четчир чем болгаш мергежилдиг ажаакчылар-биле хандырганындан хамааржыр.

Хаван ажаакчызы эш Дары-Сүрүн ол хүлээлгезин ак-сеткилдиг боттандырып турар. Фермада хаваннар ажаалданың эки тургустунганындан күжү семис. Сөөлгү хүннерге чедир 13 хаваннар төрээн, оларның 103 оолдары шупту менди, эки доругуп турар.

МАЛ ООЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Сталин аттыг колхоз мал кыштагладыышкынынга белеткелди эки организастаан: кажаалар четчир, таарымчалыг септетинген, кыштагларда сигеннерни чедирген болгаш ам-даа немей сөөртүп турар, ол ышкаш фермаларда дуржулгалыг малчыннарны быжыглаан. Моон уламындан колхозтуң малы хүр, менди кыштаглап турар.

Амгы үеде колхозтуң шээр малы массалыг оолдап эгелээн. Чигжиттиң хоюндан 200, Манчынының дан—50 хой төрээн. Ол ышкаш Балзанның 20 өшкүлери 25 анайларны төрээн. Анай, хураганнар менди, оон нелери сүтүр болуп турар. Моон соңгаар-даа төрүттүнер чаш малды менди алырын малчыннар хүлээнген.

Херээженнер ортузунга ажылды экижидер

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта херээженнер ортузунда ажыл чорувастаан. Ында херээженнер организакчызы коммунист эш Донма колхозчу херээженнер ортузунга политик-кижизидилгелиг болгаш агитас-массалыг ажылды чорутпайн турар. Сөөлгү үениң иштинде чаңгыс-даа катап хурал, лекция болгаш беседа чорутпаан.

Оон ужурундан бүгү колхозчуларның чартык кезии болур күш-ажыл кылып шыдаар херээженнер колхоз бүдүрүлгезинге кончуг эвээш киржип турарлар. Аныяк херээженнерден безин комсомолчу Өнермаа, С. Бүнчүваа, Арагачы, Чайзатмаа, Бызыкпан, Бомбужап ышкаш эртен чылдың октябрьдан бээр амдыгаа чедир чаңгыс-даа күш-хүнү ажылдап албаан херээженнер кайы хөй.

Колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерни организастаар талазы-биле СЭКП Тес-Хем райкому, оон херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи (эргелекчизи эш Бунаажап) колхозтарда херээженнер организакчыларынга кошкак дузалажып турар.

Районнуң херээженнер организакчызының ажылында айыткан четпестерни дарый чайладып, колхозчу херээженнер ортузунга политик-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылды калбартып, оларның амыдыралының деңнелин бедидер, яслилерни организастаар хемчеглерни ап турган, колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерниң калбаа-биле киржир чоруун чедип алыры эштер Бунаажап, Донма олардан негеттинип турар.

З. ВИКТОР.

Ниитиниң ажыл-агыйы хөгжүп турар

СЭКП ТБ-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, 1955 чылда бистиң колхозувус ажыл-агый талазы-биле чамдык түңнелдерни чедип алган.

Колхоз эртен чылын малдың баш санын өстүрериниң күрүне планын 115,2 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Мурнунда колхозка сайзыравайн турган хаван, куш ажылы ам өзүлдениң оруунда кирген. Чижээ, эртен чылын хаван өстүрериниң планы 201 хуу, куштуң — 158,8 хуу күүсеттинген. Оон-биле кады мал ажылының продуктулуу бедип турар. Ортумаа-биле бир хойдан 1,6 килограмм дүк алыр турган, 1 килограмм 940 граммны алган. Колхозтуң сураглыг хойжулары Чываа, Өшкү-Саар олар боттарынга быжыглаан хой бүрүзүнден 2 килограмм хире дүктү алганнар.

Артельдиң ажыл-агый түңнелдериниң иштинде көскү черни чер ажылының көргүзүглери ээлеп турар. Колхозтуң тараажылары тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү алган. Оон иштинде 777 га кызылтастың гектар бүрүзүнден дүжүтү 18,6 центнер болган. Хову ажылынга эки түңнелдерни чедип алганы-биле колхозтуң хову ажылының бригадазы СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Оон ынай дүжүт планын ажыр күүсеттенинге 3385 килограмм тарааны немелде төлевир кылдыр алган.

Колхоз 1955 чылда мал болгаш чер ажылындан күрүнеге дужаар планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүсеткен.

Чаа колхозчу суурну улам сайзырадып, бажың-биле хандыртынмаан колхозчу өрегелерни чаа бажыңнарже шилчидер айтырыгже бистиң колхозувус эртен чылын эвээш эвес күженишкинни салган. 1954 чылда колхозка бажың чок өрегелер 38 турган болза, ам 18 өреге арткан. Оларны бо чылын бажың-биле бүрүн хандырарының сорулгазы салдынган. Боттарының бажыңнарының иштин дерип, арыг-шевер чуртталга-биле өскелерге үлегерин көргүзүп турар колхозчулар бар. Чижээ, мурнакчы колхозчулар С. Яндараа, М. Агбаан, О. Чалзап, Н. Дажы-Серен оларның бажыңнарының иштин арыг-шевер, демир оруннарлыг, хлеб быжырар печкалыг. Ындыг болза-даа, бисте крыша, кладовка чок бажыңнар ам-даа бар. Колхозчуларга чаа бажыңнарны берип каары-биле кызыгаарлатынгаш, а оларның культурлуг чурттадгага өөредир, бажыңнарның иштин дерир айтырыгже кичээнгей эвээш салдынып турар. Ам колхозчуларны бажыңнарже шилчидер айтырыгны доозары-биле чергелештир бистиң кол сорулгавыс болза, оларны культурлуг чурттагага чаңчыктырып өөредири, бажың иштиниң херекселин тыптынып алырынга, печка тургузарынга, даштыы херимнээринге дузалаары болур.

Тудуг бригадазы 500 хой кирер чылыг кажааны, 200 тонна кирер ишкир хемчээлдиг ногаа шыгжаар складты болгаш өске-даа тудугларны дооскан.

Колхозчу сууруда электростанцияны, пилорама, дээрбе болгаш чунар бажың тургустунган. Бир ай бурунгаар—декабрьның 26-да колхозчуларга өөрүшкүлүг болуушкун болган. Ол хүн колхозчулар боттарының бажыңнарынга олура бистиң Төрээн чуртувустуң төвү — Москваның болгаш областьтың төвүнүң радио дамчыдыызын дыңнап эгелээннер. Кижилерниң сеткил-сагыжының өөрүшкүлери оларның арын-шырайының хүлүмзүрүүшкүнүнде тодаргай көстүп турган. Олар боттарының бажыңнарынче аргыжып, «сээң радиоң кандыг-дыр», «сээңии кайы хире дыңналыр-дыр», «чүнү дамчыдып тур» сүг дижип чугаалажып турганнар.

Элээн назы дөгүй берген колхозчулар Өнүне, Дүктүг-Үрүг олар мынчаар чугаалажып олурганнар:

— Бо хүн Москва чугаалап тур. Кончуг магалыг чүве-дир, кижиниң оваксергээ улам-на кайыы бээр. Ам Кызыл хоорай-биле домей апарганывыс ол ышкажыл. Кижи назыдай-даа берген болза, моон соңгаар колхозтуң ажыл-херээ дээш чүрекир ажылдаарынга белен-дир...

Партияның болгаш чазактың ачызы-биле бистиң кол ажылдарывыс, ылангыя хову ажылдары МТС-тиң техниказының күжү-биле чоруттунуп турар. Колхоз ам үеде 6 автомашиналыг. Нарын техниканы шиңгээдип алган колхозтуң оолдары тракторларда, комбайннарда болгаш автомашиналарда ажылдап турар.

Эртен ажыл-агый чылында чамдык көскү түңнелдер-биле чергелештир, колхозтуң хөгжүлдезинде улуг четпестер барын, организас ажыл-агый талазы-биле быжыкпайн турарын демдеглээри чугула. Болдунар аргалар болгаш Чедерниң терен оъттуг делгем одарлары турда-ла колхоз эртен чылын инек бүрүзүнден сүт саалдазының планын күүсетпээн. Ол ышкаш мал кажаалары тударының планын күүсетпээн. Областьтың төвүнүң чоогунда турар колхоз ногаа ажылын сайзырадыр болза, ооң акша орулгазынга-даа, колхозчуларның амыдыралынга-даа ажыктыг болур турбуже, аңга чедир олче кичээнгей салдынмайн турар. Колхозчуларның күш-ажылын эки организаставаанындан чамдык колхозчуларның ниитиниң ажылынга киржилгези идепкейлиг эвес, күш-хүннериниң минимумун чедир күүсетпес чоруктар бар.

Бэр аргаларны, бурлавырларны четче ажыглавайн турарындан колхозтуң акша орулгазының өзүлдези эвээш, колхоз экономика талазы-биле улуг быжыкпаан.

Бистиң колхозтуң мурнунда салдынып турар сорулгалар чүл дизе, ам үдавас болур СЭКП-ниң съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелинде көдээ ажыл агыйны хөгжүдерниң хемчеглеринге үндезилээш, малдың баш санын өстүрүп, оон продуктузун бедидери, чер ажылын улам калбартып, бүгү культураларның дүжүттүүн бедидери, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалын экижидери болур. Ынчангаш колхозту организас ажыл-агый талазы-биле улам быжыглап, чоокку бир — ийи чылдарда областың миллионер колхозтарының санынга кирер ужурлуг бис.

Колхозчу суурну чаагайжыдып, 1956 чылда бажыңнарны долгандыр херимнээр, бажың бүрүзүнүң чанынга ыяштар тарып олуртур, крыша чок бажыңнарның 60 хуузун эвээш эвезин крышалап доозар болгаш чаа тудугларны кылыр бис.

Б. ЧҮЛДҮМ,
Кызыл районнуң «Тиилелге» колхозунуң даргазы.

Кым буруулугул?

Кызыл хоорайның 1-ги участогунуң улус суду чоокта чаа он беш харлыг Валентин Потылицынның херээн көрген. Хоорай паркының оюннаар өрээлиниң чанынга салып каан турган хамааты Митюковтуң чадаг-тергезин ол оорлааш буруудаттырып турар. Үүлеткен херээниң изин чидирер дээш В. Потылицын ол чадаг-тергени бодунуң эжи Пыщевтиң чадаг-тергезинге орнап алган.

Суд хуралының залынга олурганнар мындыг айтырыгларны чаңгаар-ла салып турар: Валентин школа самбыразының чанынга туруп алгаш, башкының айтырыын харылаар орнунга, чүге улус судунга айтырыг харылап турары? Оон ада-иези бар бе? Оон эштери бар бе? Олар ону чүге мындыг байдалга таварыштырганыл?

Ол бүгү айтырыгларны улус суду тодаргайы-биле истеп илереткен. Валентинниң кемниг херек үүлгедиринге оон төрээн адазы В. М. Потылицын улуг идиг берген. Оолдун адазы Потылицын бодунуң кадайы-биле чээрби беш чылда кады чурттаан соонда ол кадай аарый бээрге, ону үш уруглары-биле кады каггаш, аныяк кадай ап алган. Ол чорук бистиң совет моральга, совет кижилерниң мөзү-шынарынга дыка удурланышкак.

Валентинниң шын кижизидер дугайында оон авазы аараш сагыш салып шыдаваан, а адазы ол дугайын бичии-даа бодаваан. В. М. Потылицын алимент төлевес дээш, Валентинни бодунга ап алган. Ынчалза-даа оон оозу карак чаар чорук болган. Оглун шын кижизидер дугайында ол кандыг-даа сагыш салбаан. Валентин чамдыкта ачазының бажыңынга, чамдыкта аарыг иезиниң бажыңынга чурттап чоруп турган. Каяа-даа чурттап турда, Валентинге ада-ие саъыдары чок болган. Оон түңнелинде Валентин, 77 класска өөренип турган, өөредилгезин каггаш. Хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, кем буруулуг херек үүлгедир оруже кирген.

Кызылдың № 1 школазының башкылар коллективи Валентинниң өг-бүлезинде таарымча чок байдалды билип турган-да ол аныяк оолду шын кижизидеринче кичээнгей салбаан болгаш ооң өөредилгезин үргүлчүлээриниң хемчээн албаан. Валентинге оон кады өөренип турган эш-өөрү, школаның комсомол организациязы база дузалашпаан.

В. Потылицынның үүлгеткен кемниг херээ дээш оон хосталгазын 3 чылда кызып шииткен. Ынчалза-даа хамык чүве оон-биле доозулган деп оон адазы бодавазын. Хөй-ниитиниң суду база бар. Совет кижилер ындыг адаларны шынгызы-биле буруу шавар. Өг-бүлезин, бодунуң төрээн оглун ынчаар кайы-хамаан чок көргени дээш В. М. Потылицынны бүгү совет хөй-нинти шынгыы буруу шывар деп чүвени ол билип алза чогуур.

Боттарының уругларын кижизидер талазы-биле күрүне мурнунга харысалгазын уттуп турар адаларга болгаш иелерге Валентин Потылицынның ол херээ урок болзун.

А. КОСОГОВ.

КАПИТАЛ СЕПТЕЛГЕ ЧОККА 173 МУҢ КИЛОМЕТР

Автомашина-биле капитал септелге чокка чүс муң болгаш оон-даа хөй километрни эртекен мурнакчы чолаачыларның саны бистиң областың автотранспорт конторарында чыл бүрүде өзүп турар. Автомашиналарның ортумак болгаш капитал септелгелериниң аразын узадыр дээш чарыш улам-на калбарган.

Чурттуң мурнакчы чолаачыларының инициативазы-биле эгелээш, сөөлгү үеде массалыг характерни алган бо чарышка Облпотребсоюзтуң автотранспорт конторазының чолаачылары багай эвес киржилгелиг болган. Бо автотранспорт конторазының чолаачызы Фёдор Ковалёв 1955 чылда ГАЗ-51 деп автомашина-биле ийи чүс муң километрни капитал септелге чокка эрткен.

Ооң мурнакчы дуржулгазын коллективтиң хөй-хөй чолаачылары боттарының ажылынга ажыглап эгелээн. Ындыг чолаачыларның бирээзи эш Казанцев болур. Ол мурнакчы чолаачыларның эгелээни социалистиг чарышка киргеш, ажылдап турганы ГАЗ-51 деп марканың автомашиназы-биле капитал септелге чокка 150 муң километрни эртерин хүлээнген.

Ол бедик хүлээлгени амыдыралга чедиишкинниг боттандырары чолаачыдан кызымаккай күш-ажылды, бедик мергежилди болгаш мурнакчы дуржулганы могаг чок өөренирин негеп турган. Автомашиналарның эдилээриниң техниктиг чурумун шыңгыы сагыыры капитал болгаш ортумак септелгелериниң доктаатап хуусаларын узадарынга улуг рольду ойнаар деп чүвени эш Казанцев билип турган.

Оон ажылдап турганы ГАЗ-51 деп марканың машиназы эрги машина турган. Ындыг машина-биле 150 муң километрни капитал септелге чокка эртери белен эвес болган. Хөй-хөй чолаачылар эш Казанцевтиң социалистиг хүлээлгезиниң ажыл-херек кырынга боттуг чүүл болурунга чигзинип, эрги машина ол хире хемчээлди эртип шыдавас деп бадыткап турганнар.

Капитал септелге чокка 150 муң километрни эртекеш чүгле чаа машина-биле эвес, харын эрги машина-биле безин капитал септелге чокка чүс бежен муң болгаш оон-даа хөй километрни эртип болурун херек кырында бадыткаарының сорулгазын эш Казанцев салган. Хөй-хөй бергелерни ажып эрттери машинаның бүгү кезектериниң техниктиг байдалын орук бүрүзүнүң онзагай тургузуун ыяк билирин, ырак-даа, чоок-даа черже баарда машинаны эки хынап алырын чолаачыдан негеп турган.

Мотор болза машинаның чүрээ. Мотор эки болган түдум-на, машинаның ажылдаары илеглиг болгаш эдилели быжыг болур. Ынчангаш моторнуң шын, бир деңге ажылдаарын хандырары чолаачы бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Эш Казанцев моторда маслонуң деңин үргүлчү хынап, ону үе-үе болгаш чаартып солуп турган. Маслону чогуур өйүнде солуурү ооң эргижирей бээрин болдурбазынга улуг ужур-дузалыг. Масло эргилээрге ол өртенинчел болур болгаш подшипниктерниң дүрбүүшкүнүн улгаттырар. Оон түңнелинде подшипниктер чогуур хуусаазы четпейн чораш эсти бээр деп эш Казанцев чугаалап турар.

Масло цилиндрлер-биле поршеньнарның билзектериниң дүрбүүшкүнүн чиигедип, ындыг янзы арга-биле оларның шын ажылдаарын хандырып турар. Ынчангаш масло чаа болгаш ооң моторда хемчээли доктаатынган өйүнде турар болза мотор үрелиишкин чокка илеглиг ажылдаар деп чүвени ол бодунуң практиктиг ажылындан көрген. Моторнуң шын ажылдаарын хандырары кывар чүүлдү болгаш маслону камныг чарыгдаарының үнезини болуру эш Казанцев бодунуң дуржулгазы-биле база катап бадыткаан.

Капитал септелге чокка хөй муң километрни эртеринге эш Казанцевке дузалаан кол чүүлдерниң бирээзи болза машинаның аар-саар септелгелеринче улуг кичээнгей салганында болур. Чүвээ чораш келгеш азы чүвээ чорууруда ол машиназын хынааш, оон түңнелинде илерээн техниктиг четпестерни септекчилерниң дузаламчызы-биле дораан-на эдип ап турар.

Автомашинаны эдилээриниң техниктиг чурумун шыңгыы сагааны, ында негелделерни каяа-даа чораш шын күүсеткени машинаның улуг-даа, биче-даа кезектериниң, ооң ээрил бүрүзүн камныг эдилээринге болгаш кывар, чаар материалдарны камнап алырынга, резин дугуйларның элендизин узадырынга улуг рольду ойнаан.

Бо бүгүнүң түңнелинде эш Казанцев бодунуң социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. ГАЗ-51 деп марканың автомашиназы-биле ол 173 муң километрни капитал септелге чокка эрткеш, эрги машинаның безин капитал септелгелериниң хуусаазын узадып болурун ажыл-херек кырынга бадыткаан.

Моон түңнелинде автомашинаның капитал септелгелерин кылырынга кордүнгев 28 муң рубль камнап алдынган. Эш Казанцев оон-биле кады 1065 литр кывар чүүлдү база камнап алган. Дуржулгалыг чолаачының чүткүлүг күш-ажылын бедии-биле үнелээш, облпотребсоюзтуң автотранспорт конторазының администрация чери ону 3 муң рубль-биле шаңнаан.

Эш Казанцев ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин коллективтиң бүгү кежигүннери-биле кады патриотчу коңгурлүүшкүн-биле хүлээп алган. Ол бодунуң бүгү күжүн алдыгы беш чылдың улуг чаагай программазын хуусаа бетинде күүседиринче салырын хүлээнген.

Мурнакчы чолаачы ам партияның XX съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш съезд мурнунуң шалыпчы ажылының ээлчээнге киргеш сорук кириишкин-биле ажылдап турар. Бүдүрүлгениң ай планын ол 180—200 хуу күүседирин чедип алган. Февральның бүдүрүлге онаалгазын хуусаа бетинде күүседириниң чаа бедиткен хүлээлгезин ол немей алган.

Н. ОНГА.

Күзелим боттаныр

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң баштаар чери мени Туранда областың көдээ ажыл-агый школазынга өөредип чоруткан.

Колхозумга ажылдап турган, мал ажылынга ажылдап, малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш мурнакчы малчыннардан дуржулганы ап келген мен. Школаның мал ажылының талазы-биле салбырынга кирген, ам чүгле эки болгаш кончуг эки демдектерлиг өөренип турар мен. Бодумнуң өөредилгемни бедидер сорулга-биле класс өөредилгезиниден аңгыда көдээ ажыл-агыйга хамаарышкан литератураларны үргүлчү номчуп, мал ажылында менээ билдинмейн чораан айтырыгларны билип ап турар мен.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының амыдыралга боттандырарынга база бир чугула айтырыг болур школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын улам-на экижидер дугайында школаның коллективи бедик хүлээлгелерни алган.

Д. КУВИСКААЛ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Чаа-Хөл районнуң сан килдизинге ажылдап турар эш А. Багай-оол, эртен чылын Тожу районнуң Тоора-Хем суурунга ажылдап турган, ук районда чоруурда, чагыткан солун парлалгаларын Чаа-Хөл районче солуткан болза-даа, 1955 чылдың август айдан чыл төнчүзүнге чедир чагыдгаларын албаанынга хомудап, редакцияга чагаа бижээн. Хынаары-биле парлалгалар тарадылгазының область килдизинге (союзпечатька) редакция медээлээн.

Хынаалдан. Тоора-Хем [illegible]разының ажылдакчызы эш Селинаның харысалга чогу-биле адрес солуушкунунуң хуудузу читкени шын болган. Эш Селинага администрация талазы-биле хемчег хүлээткен болгаш «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Пионерская правда» база өске-даа чагыгларны албаан хүндев эгелээш, чагылга өртээниң мыгалын эш А. Багай-оолга эгиткен деп, парлалгалар тарадылгазының область килдизиниң начальниги эш Петров редакцияга дыңнат-

Чехословак көдээде

Мщецы дээрге ортумак кооператив-тиргилдиг кооперативти республиканың кайы-даа районнарынга көрүп болур деп Прагага өөнүктер биске чугаалаан чүве болгай. Дыка хөй мурнакчы өөнүктежилгелерниң дугайында олар чугаалааннар. Чаңгыс-даа көдээ ажыл-агый кооперативин Чехословакияда өөнүктежилге деп адап турар. Бис черле баштай Мщецыга баар деп шиитпирлээн бис, ортумак кооператив болганда, чаа чехословак суурларга чогуи чүү чүүлдешкек болурунуң дугайында ылаптыг билигни ол берип болур кылдыр биске сагындырган.

Мщецы суур улуг оруктуң хажызында пөемдикте чаптыла берген турган. Даштыкы хевири-биле ол бистиң мурнуу чүкте хоорайжыгаштарывысты сагындырар болду. Бажыңнары эки, туйбудан кылгылаан, черепица серилерлиг. Бежилдир даштап каан кудумчулар шөйлү берген — ыяштар одуруглары. Бажыңнар ындында чимистиг улуг садтар, огородтар, а долгандыр шөл арыглар.

Кооперативтиң даргазы Йозеф Последник, улгады берген кижи, бистиң холдарывысты дыңзыдыр туткулады. Чехословакияның хоорай бүрүзүнге, суур бүрүзүнге совет улусту мендилээри, ынчаар чылыг, өөрүшкүлүг, төрел ёзузу-биле мендилешти.

— Бистиң өөнүктежилгевис-биле таныжарын күзей-дир силер бе? — деп, ол чугаалады. Силерге шуптузун чугаалап бээринге өөрүүр бис.

Совет Эвилелинден өөнүктери (эштери) келгенин билгеш, баштаар черниң бажыңынга дыка хөй кооператорлар четкилеп келген. Шалээн хөглүг чугаалажыышкыннар эгелээн. Чугаа арызында өске тараачыннарның санал-оналдары-биле немежип турганы Йозеф Последниктиң чугаазы Мщецы суурнуң социалистиг эде тургузуушкунунуң дириг төөгүзүн тодаргай көргүзүп келген.

1949 чылдың төнчүзүнде көдээ коммунистерниң инициативазын ёзугаар Мщецыга кооперативти организастаар талазы-биле белеткел комитедин тургускан. Анаа он ядыылар кирген. 1950 чылдың чазынында ядыылар колдаан тараачын 40 ажыл-агыйлар коллективизация эгезинде Совет Эвилелинге организастап турганы дег черни калы ажылдап кылыр талазы-биле эштелге ёзугаар дыка дөмейлешкек бүдүрүлгелиг кооперастажырының кулуку звенозун — баштайгы хевириниң кооперативин тургускан. Ол кооперативтиң Уставын ёзугаар хол дегбес дилиндектер болгаш аралашкак черлер артып каап турган тээде, техниканы ажыглаары берге турган. Берип болгу дег хиреэ-биле черни бербейн турган. Бир чадаже өөрүлээриниң чүгүлазын амыдырал бузуредип келген. 1952 чылда кооператорлар үшкү хевириниң кооперативиниң Уставынче шилчиир деп шиитпирлээн. Ынчалзажок, улаштаанда-ла дыка хөй кижилер боттарының дилиндектеринден чарлырын күзевейн барган, ындыг кижилер малын ниитилештиреринден ойталаан болгаш кооперативтен үнүп чоруй барганнар.

Өөнүктежилгениң 140 ажыл-агыйларындан чүгле 35-жи арткан, бир чыл болганда олар дөрткү хевириниң кооперативиниң Уставын хүлээп алганнар. Күрүнениң улуг дузаламчызы-биле өөнүктежилге быжыгып келген, дүжүттер бедээн, мал ажылының продуктулуу көвүдээн, кооператорларның орулгазы өзүп, амыдыралы чаагайжып келген, быдаргай хуу ажыл-агыйдан коллективтиг ажыл-агыйның артык күштүг чоруун караккa көргүзүп келген. Оон үнүп чоруй барганнар ам кооперативче дедир кээп турар апарган. Кырган кооператорларның чамдыктары мынча деп чугаалаан:

—Оларны хүлээп алыры хей-ле, кажан байдал берге турда, кооперативти каапты-лар, а ам шупту чүве белен апаарга дедир кээп турарлар-дыр.

Хөй кезии шын шиитпирлээннер: бүгүде ядыыларны болгаш ортумактарны хүлээп алган. Ам барык бүгү суур кооперативте кирген.

Көдээ ажыл-агый ажылдарын механизастааны, черни ылаптыг ажылдап кылганы, агротехниктиг хемчеглерни калозь комплексилиг ажыглааны дүжүттүг шиитпирлиг бедидер арганы кооперативке берип шыдаан. Эрткен чылын гектардан ортумаа-биле ажаап алганы мындыг: кызылтасты 30 центнерни, арбайны 28-ти, суланы 25-ти, көктарааны 24 центнерни, чигир свеклазын 300 центнерни. Картофель, клевер, ногаа болгаш корнеплодтар база эки үнген. Кооперативтиң мал фермаларында 350 баш бода мал, 750 хаван, муң хире куштар бар. Шөлдерде болгаш фермаларда машиналарны болгаш механизмнерни улам-на калбарты ажыглап турар.

—Шаанда бистиң суурувустуң күрүнеге дужаап турганындан дыка хөйнү ам дужаап турар бис, ам бодувуска база артыкшылдыг чурттап турар бис —деп, кооперативтиң даргазы чугаалады. — Бистиң бажыңнарывысче морлап, сонуургап көрүңер...

Бистер ээлээн каш кооператорларның бажыңнарынга чораан бис. Чурттуң чех областарында тараачын бажыңнарда сөөлгү чылдарда ховар эвес чүвелер болур электри, радио, суг дамчыдылгазы, чунар ораалдер болгаш өске-даа эптиг чүүлдер—олар безин улус артыкшылдыг чурттап турар-дыр деп чүвени сөглеп турар. Тараачыннарда бажың библиотекалары көстүгүлеп келгилээн, тараачыннарның культурлуг херегленииниң өзүп келгенин олар безин херечилеп турар. Ада-чурттуң чечен-чогаалдары-биле кады чех дылда ленинчи ажылдарның томиктерин, орус классиктерниң болгаш совет чогаалчыларының чогаалдарын оон көрүп болур.

Чаа чехословак суурда чаа чүүлдерниң дугайын кайа-даа дыңнап болур: ооң дугайын суурларда-даа, хоорайларда-даа, заводтарда, албан черлеринде-даа чугаалажып турар. Бодунуң өзүлдезиниң, херегленииниң болгаш бар турган бергелериниң дугайын суур чоргаар чугаалап турар, бодунуң хемчээлиниң талазы-биле Чехословакияда ийи дугаар хоорай — Брнода машина тудуушкунунуң делгелгези суурнуң дугайын база-ла бузуредиг сагындырган.

Делгелгениң шуптузун эки көрүп алыр дизе, хөй хүннер хереглетиннер ийик. 35000 квадрат метр шөл машиналар, аппараттар, механизмнер-биле шыптынган турган. Делгелгеге Чехословакияның машина бүдүрер үлетпүрүнүң кылып турары үжен муң кылыгларындан дөрт муң кылыглар делгетинген. Электростанцияларынга хереглээр дериглер, чуьктуң болгаш чиик машиналарның чаа маркалары, металлургия, химия, хөмүр даш, машина тудуу, пөс-таавының болгаш өске-даа бүдүрүлгелерге хереглээр янзы-бүрү дериглерниң хөй санныг хевирлерин калбаа-биле делгеп көргускен.

Бисти үдеп чораан улгады берген инженер Брейчи көдээ ажыл-агый машиналарын делгээн салбыр-биле тодаргай таныжарын сүмелээн.

— Ында дыка хөй чаа чүүлдер бар. Коммунистиг партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйга янзы-бүрү машиналарны, хамыктың мурнунда социалистиг улуг-улуг ажыл-агыйларга эң-не ажыктыы-биле ажыглап болур машиналарны бээр соруглааны үлетпүрнүң мурнунга салган. Бисте чамдык чүүлдерни ам безин көрүп болур силер — деп ол чугаалаан.

Делгелгениң ол салбырында заводтарның ажылчыннары-биле кады инженерлерниң чогааткан машиналарын өөрүшкүлүг көргүзүп турганнар. Илчирбелиг хөделип чоруур дизельдиг күчүлүг трактор бо-дур, ооң чанында элээн каш хевириниң дугуйлуг тракторлар. Боттарар тракторлар, садтарны болгаш виноградниктерни тарып кылырынга ажыглаар тракторлар. Оон ынай боду чоруур комбайн, хендир ажаар комбайн, силос ажаар комбайн. Тараа кестирер машина, сааң ангылаар машина, өдек чүдүрер машиналар, чуьк сөөртүр болгаш прицептиг янзы-бүрү чепсектер бар, оларны мал фермаларынга ажыглаар кылдыр дерээн. Оон-даа өске хөй-хөй чүүлдер бар.

Сөөлгү чылдарда Чехословакияның үлетпүрүнүң хөгжүлдезинде бедик деңнели-биле онзагай индустриалдыг культураның чедип алган чедиишкиннери көдээ ажыл-агыйны улам ынай дүрген бедидеринге арганы берип турар.

Ынчалзажок, чүгле коллективтиг улуг ажыл-агыйларга техниканы эки ажыглап, механизацияның бедик чадазын хандырып, агротехниктиг эртемниң чедиишкиннерин чедиишкинниг ажыглап болур болгай. Кооперативтерниң артык күштүг чоруун тараачыннар боттары долгандыр туруп турар амыдыралдың чижектеринден бузуреп көргеннер. 1954 чылда кооперативтерде ортумак дүжүт хуу ажылдыгларга бодаарга бедик болган: кызылтастың 3,7 хуу, көктарааның 4,3 хуу, арбайның 9 хуу, суланың 11 хуу, чигир свеклазының 6 хуу ажыг болган. Кооперативтерге бодаарга хуу ажылдыгларның тарылга шөлүнге доктаамал ажылчын күжү барык ийи катап ажыг хереглетинген. Сөөлгү он чылдарда Чехословакияга тарааның эң-не элбек дүжүдү эрткен чылын ажаап алдынган, свекланың болгаш өске-даа культураларның эки дүжүттерин өстүрүп алган. Бүгү көдээ ажыл-агыйга чедиичелиг чыл болган. Ынчаарга дүжүт талазы-биле кооперативтиг болгаш хуу ажылдыгларның шөлдеринде ылгал улам-на улуг апарган.

Чуртта кооперативти организас ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынче угланган улуг ажылдарны чорудуп турар. Күрүнениң дузаламчызы соксаал чокка өзүп турар. Ам кооперативтерде улуг күш кирер ажылдарның хөй кезиин машина-трактор станциялары күүседип турар.

Бир эвес чехословак суурларда кулуку бирги болгаш ийиги хевириниң кооперативтери мурнунда колдап турган болза, ам оларның хөй кезии үшкү болгаш дөрткү хевириниң кооперативтери болуп турар. Бүдүрүлгениң чепсек-херекселин ниитилештиргениниң хемчээли-биле болгаш орулганы хуваарының принцизи-биле коллективтиг ол ажыл-агыйлар совет көдээ ажыл-агый артельдеринге дөмейлежип бар чыдар. Чуртта бүгү тарылга черлериниң 32,9 ажыг хуузун ажылдап кылып турар дээди хевириниң 6725 бүдүрүлге кооперативтери 1955 чылдың ноябрь 1-де санатынып турган. Ам кооперативтер суурларның барык чартык кезиин ээлеп турар. Чурттуң бүгү көдээ ажыл-агый шөлүнүң 42 хуузу кураажыл-агыйлар биле каты оларга хамааржып турар. 1954 чылда кооперативтерниң ажылдап ап турар черниң бир гектарындан акша орулга 1951 чыл-биле деңнээрге барык ийи катап көвүдээн. 1955 чылда дүжүттүң болгаш мал ажылының продуктулуунуң өзери-биле холбаштыр орулга улам-на көвүдээн.

Чехословак суурларга чоруп чорааш ниитиниң ажыл-агыйының өзүлдезиниң, күрүнениң өзүп турар деткимчезиниң, келир үеде сонуургалдыг планнарның дугайында кооперативтерниң удуртукчуларындан болгаш кооператорларның боттарындан хөй-хөй сонуурганчыг чугааларны дыңнап болур. Дириг чижектерге, аттарын болгаш фамилияларын адавышаан, тараачыннарның амыдыралының канчаар экижип турарын, кооперативтиг ажыл-агыйны сайзыралырынга оларның сонуургалының канчаар өзүп турарын, коллективтиг күш-ажылга тараачын кижи канчап социализмниң идепкейлиг тургузукчузу болу бээрин улуг чоргаарал-биле көргүзүп турарлар.

Кооператорларның агротехниктиг билигже чүткүлү күштелип турар. Суурларга янзы-бүрү курстар болгаш бөлгүмнер тургустунуп, специалистерниң болгаш мурнакчыларның лекциялары болгаш беседалары дыка хөй дыңнакчыларны хаара тудуп турар. Чаңгыс ажыл-агыйның чединишкинин муң-муң кижилерниң кичээнгейин хаара туда бээр. Пльзень областын Домажлицк районда «Брнизов» кооперативте бир инектен ортумаа-биле дөрт муң литр сүттү саап алган. Дуржулга алыр дээш анаа дораан-на сөктүп келгеннер. Чыл дургузунда муң ажыт экскурсантылар чораан.

Бүштүг кооператив — ажыл-агыйны коллективтии-биле чорударынга эң-не бузуредиг агитация болур. Муң-муң тараачыннарга практиктиг школа болур чуртта кооперативтиг ажыл-агыйларның мурнакчы улуг бөлүүнүң көстүп келгени бузуредиг кооперастаашкынның чорудуушкунунга кончуг улуг салдарны чедирип турар. Тараачын ажыл-агыйларны кооперастаарын күштелдирериниң дугайында шиитпирни хүлээп алган Чехословакияның Компартиязының ТК-зының 1955 чылдың июньда болган пленумунуң сөөлүнде республиканың суурларынга кооперативтерни организастаар талазы-биле 184 белеткел комитеттерни болгаш 6607 кежигүннерлиг 212 чаа кооперативтерни тургускан. Оон ангыда туруп турган кооперативтерге 6390 тараачыннар кирген.

Бүдүрүлге кооперастаашкыны Чехословакияда бергедээшкиннер чокка, демисел чокка чоруп турар деп бодаар болза, чазыг болур ийик. Ийиги суур бүрүзүнде-ле ам кооператив бар Болинек районга мындыг чүвени дыңнаан бис.

Эрткен чылдың чайынында Любоджица суурга коммунистерниң инициативазы-биле он ийи ортумактар болгаш ядыылар кооператив тургузар деп шиитпирлээн. Комитетке көдээниң беш активчилери кирген. Ону ортумак ажыл-агыйлыг Йозеф Шатек баштаан.

— Компартияның ТК-зының июль пленумунуң соонда бистер, коммунистер, бажыңнар кезип, коллективтиг ажыл-агыйның ажыктыының дугайында тараачыннарны бузуредип турган бис. Совет Эвилелиниң колхозтарының болгаш Чехословакияның мурнакчы кооперативтериниң амыдыралындан чижектерни көргүзүп чордувус. Коллективтиг ажыл-агыйның хуу ажыл-агыйларга бодаарга артык күштүг чоруунга бузурезин дээш чамдык тараачыннар-биле дээре кооперативтерге барып турдувус. Ооң соонда тараачыннарның хуралдарын чоруткулаан бис... — деп, Йозеф Шатек чугаалады.

— Суур дээрге хайнып-ла үнген чоор —деп, көк баштыг тараачын Богумил Слабигоудек чугаалады. — Чеже маргылдаа, чеже изиг-изиг сөстер болбаан дээр, чамдыкта удур-дедир чемележип-даа турган! Чамдыктары кооперативке кирериндеи шуут ойталап турганнар. Канчаар боор ам, кооператив — эки туралың херээ, кым-даа албадап болбас. Өскелер кирерин күзээр-ле турган, а кадайлары удурланып турган. Чамдыктары че-даа дивес, удур-даа эвес: кооперативке херектиң канчыг янзылыг болурун көргей бис аан, ынчан шиитпирлээр бис-даа дээрлер.

Чугаалажыышкынга олуржуп турган коммунистерниң көдээ партия организациязының секретары эш Мокритян чугаалады:

— Суурнуң коммунистери безин шуптузу мурнакчы чоруун көргүспээн. Кооператив дугайында айтырыгны партия хуралынга чугаалажып турда кым-даа удурланып чүве чугаалаваан. Бадылап эгелээнде, чамдыктары дагалзап олурупкан. Дадагалзааннарның аразында бүгү-ле чүүлдерниң дугайында изиг агитатор деп санатырып турган Йозеф Шлехта база бар болган-дыр. Парторганизация ындыг активчиден хосталган болгай.

Херек кооперативти тургузарынче угланып келгени тодаргай апаарга, кулактар болгаш өске-даа реакционерлер боттарының өжээтен үүлгедиглерин күштелдирип келген. Суурну дургаар янзы-бүрү хоралыг чугаалар тарап, кооперативтерни нүгүлдеп турган. Көдээниң активчилери ынчаарда боттарының бажыңнарындан кыжаныгтыг чагааларны тып турар апарган. Бир катап Богумил Слабигоудек бодунуң шөлүнге барган, ында кара ыяш крест турганын көрген.

— Ынчалза-даа тулчуушкунга тиилеп үнген бис, — деп, биске Слабигоудек чоргаарал-биле чугаалаан. — Кооперативти тургускан бис.

Көдээниң ажыл-агыйын социалистиг эде тургузары — нарын болгаш берге чорудулга деп Чехословакияның коммунистери билирлер. Суурну социалистиг эгеге эде тургузары дээрге социалистиг тургузугнуң эң-не берге сорулгаларының бирээзин шиитпирлээри болур. Ол улуг оруккa тиилелге бүрүзү-ле оларга ынчангаш улам-на өөрүшкүлүг болур. Чаа чүвениң аштырбазынга ынанышты ол тиилелге быжыглап, суурга чаа, социалистиг чүүлдерни быжыглаары дээш демиселдиң дуржулгазы-биле чепсеглеп турар.

Чехословакия.

С. СЕЛЮК,
Б. ТАРАСОВ.

Совет-венгр садыг харылзааларынга хамаарыштыр

БУДАПЕШТ. 1956 чылда ССРЭ биле Венгр Улус Республиканың аразында кайы кайызынга барааннар бержир дугайында садыг талазы-биле чугаалажыышкыннар сөөлгү үеде болуп турган болгаш 1956 чылдың февраль 3-те Будапештиге протоколга ат салганы-биле чедиишкинниг доозулган.

Кайы-кайызынга барааннар бержирин 1955 чыл-биле деңнээрге элээн көвүдедири протоколда көрдүнүп турар.

Совет Эвилели Венгрияга хөвен, коке, демир рудазы, ферросплавтар, ыяш материалдары, удобрение, үлетпүр дериишкини, көдээ ажыл-агый машиналары, автомобильдер, шариктиг подшипниктер болгаш Венгрияның улус ажыл-агыйынга херектиг өске-даа барааннарны бээр.

Венгрия Совет Эвилелинге далай болгаш хем судноларын, транспорт-көдүрүлге дериишкинин, демир оруктуң шимчээр составын, үлетпүр дериишкининиң чамдык чүүлдерин, база ол ышкаш пөстерни болгаш өске-даа барааннарны бээр.

Совет талазындан протоколга ССРЭ-ниң Венгрияда Садыг төлээлекчизи Н. П. Мойсеенко, венгр талазындан—Даштыкы садыг министри Л. Гай ат салган.

(СЭТА).

Кыдатта социалистиг чаартылгалар

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң дамчыдып турары болза, Кыдаттың хуу үлетпүр болгаш садыг бүдүрүлгелериниң күрүнениң болгаш хуунуң холушкак бүдүрүлгелериниң социалистиг чаартылгазы чурттуң улуг-улуг хоорайларында 70 хуу, биче хоорайларның хөй кезиинде доозулган.

Эт-хөреңгиниң даңзылааларының болгаш чап-чаа тургустунган күрүнениң—хуу бүдүрүлгелериниң болгаш компанияларның хөреңгизин тодаргайлааларының талазы-биле ажыл ам хөй-хөй хоорайларда чоруп турар. Бо ажылды Пекинде, Тяньцзинде, Мукденде болгаш Саньде доосkан.

(СЭТА).

КУДР-нуң тараачыннарынга күрүне дузаламчызы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың чазаа көдээ ажыл-агый банкызын дамчыштыр республиканың тараачыннарынга хөй түңнүг чээлилерни эрткен чылын тывысканын Корейның Төп телеграф агентилели дамчыткан. Күрүнеден алган ол акша-хөреңгилери-биле тараачыннар 70 муң баш малдарны, көдээ ажыл-агыйның 20 муң ажыг янзы-бүрү чепсек-херекселдерин болгаш химиктиг он-он тонна удобрениелерни садып алганнар. Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтери болгаш хуу ажылдыг тараачыннар эрткен чылын суггаттыг тарылга шөлдерин 9 муң тенбога (бир тенбо 0,99 га хемчээлиг—Ред.) калбарткан.

Чээлиниң хевири-биле тараачыннарга көргүзер дузаламчыны акшаландырары эрткен чылдаазынга деңнээрге бо чылын 700 миллион вон түңге өскен турар.

(СЭТА).

Канаданың даштыкы херектер министри Пирсоннуң чугаазы

ОТТАВА. Даштыкы политика талазы-биле санал бериишкиннери Канаданың общиналар палатазында январь 31-де эгелээн. Канаданың чазааның даштыкы политиказының дугайында даштыкы херектер министри Пирсон улуг медеглел кылган. Корея болгаш Индий-Кыдатка дайын чорудулгалары соксааның түңнелинде тургустунган чаа байдал-биле холбаштыр база сөөлгү үениң дургузунда «Пекин чазааны» политиказын барымдаалааш, Кыдат Улус Республиканың чазаан хүлээп көөр дугайында айтырыгны Канаданың чазаа көрген деп, ол чугаалаан.

«Пекинниң коммунистиг чазаа Кыдаттың чазаа кылдыр кажан-даа хүлээп көргүнмес дээрзиниң дугайында санал-оналды хүлээвейн турар бис» деп ол чугаалаан.

Пирсоннуң медеглээни болза: «Коммунистер дипте Кыдатты контрольдап турарының ол фактызын хүлээп көөр ужурлуг бис... Ынчангаш бистер бистиң политикавысты Чан Кай-шиниң националистиг чазаа дипте эрге-чагырга ээп келзин деп бодалга үндезилевес ужурлуг бис. Кыдатты Каттышкан Нациялар Организациязында төлээлеп турар ол чазак өске 52 кежигүннерниң күзелдерин херекке албас арганы берип турар вето кылыр эргени ажылеп турар байдалдың таарымча чогу улам-на билдингир апар чыдар. Кыдаттың эрге кавызы ортулуктары дээш демиселге националистиг чазактың талазынга холгаарлажыр деп кандыг-даа хүлээлгени боттарывыска доннаштырбас ужурлуг бис деп санап турар мен».

Оон ынай Пирсон Совет Эвилелинге бодунуң чорааныныӊ түңнелдериниң дугайын тодаргай чугаалаан. Ол орус улусту чанчыл болган хүндүлээчел чоруун болгаш чаагай күзелдиин демдеглээн. Орус улус бодунуң күрүнезиниң чедиишкиннеринге чоргаарланып, тайбыңны сеткилиниң ханызындан күзеп турар деп Пирсон чугаалаан. «Коллективтиг күчүнү болгаш коллективтиг байлакты шиңгээдип турар күрүнениң улуг күчүзүнүң болгаш улус күштериниң дугайында быжыг бодал мени чоруп турумда мензэ арткан».

Оон-биле кады Пирсон Совет Эвилелинге удур элээн хөй хоп-нүгүлдүг чугааларны кылып, совет даштыкы политиканың сорулгаларын хажыдыр көргүзериң оралдашкан болгаш АБШ-ты «тайбыңның камгалакчызы» деп адап турган.

(СЭТА).

Мурнуу Корейның шериг эрге-чагыргаларының дембээрээшкини

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң Сеулда корреспондентизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттар Мурнуу Корейның чепсектиг күштеринге ядролуг чепсекти «Соңгаарладыышкын чокка» бээрин Мурнуу Корейның «Начальниктер штабтарының каттышкан бөлүүнүң» даргазы Ли Хюн Кун негээн. Ындыг негелделер мурнунда турган-даа болза, Мурнуу Корейга Американың ядролуг чепсээн бээр дугайында айтырыгны Мурнуу Корейның шериг төлээлекчизи бир дугаар-ла тускай кодургени ол деп корреспондент демдеглээн.

(СЭТА).

СУД ЗАЛДАРЫНДАН

Самчыгдакчыны шииткен

Сүт-Хөл районнуң улус суду Калинин аттыг колхозтуң бухгалтери турган Николай Прокофьевич Орловтуң херээн шииткен.

Орлов мурнунда кем-херек үүлгеткеш, 5 чылда эдип чазаар күш-ажыл лагеринге хоругдал эртирген. Ооң хосталгаш, 1955 чылдың августа Калинин аттыг колхозтуң бухгалтеринге кирип алгаш, эрге-хүлээлгезин ажыглап, хөй-ниитиниң хөреңгизин болунга ажыглап эгелээн.

Орлов 870 рубль, 3 хаван оглу, 350 килограмм кызылтас, үш ажеш кидис ийи—ниитизи-биле 1892 рубльдың когаралын колхозка чедирген. 1955 чылдың октябрьда бир тонна кызылтас кудуруун 600 рубльге саткаш, база колхозтуң кассазындан 505 рубльну алган.

Суд ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-теги Чарлыының 3 чүүлү-биле Орловту эдип чазаар күш-ажыл лагеринге 5 чылда шииткен.

Оорларга кеземче херээн онзаган

Бии-Хем районнуң Шивилигде мал базазынга ажылдап тургаш, 1955 чылдың ноябрь, декабрь айларда 118 килограмм чаг оорлаан бөлүк оорлар: Кыргыс Хүргүл-оол, Салчак Найдан болгаш Карасал Кувдуу оларның херээн Бии-Хем районнуң улус судунга берген.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-теги Чарлыының 4 чүүлү-биле Хүргүл-оол биле Найданны 8—8 чылда, Кувдууну бир чылда эдип чазаар күш-ажыл лагеринге харугда шииткен.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

ҮСТЕЛЧЕК АРЫННЫ АЖААРЫ

Хөй-хөй кижилерниң арны арын кежиниң чаа күштүг ылгалып үнер түңнелинде үс-биле чаап каан дег үстелчек, гыланайнып турар апаар болгаш алгый берген бичии-бичии үтчүгештер белени-биле хирлени бээр. Үстелчек арынга тускай ажаалда херек.

Эртенин-не сооксумаар суг-биле чунуп турар херек. Ол болза, кештиң ажылының тавын болгаш тыртыжарын бедидип турар.

Саванны чунар-даа, эмчиниин-даа: борно-тимоловойну, карболовойну кандызы-даа хамаан чокка ажыглап болур. Арынны эьт дүрбүүрлерниң кандызы-биле-даа хамаан чокка дүрбүп, чуп болур, оон кургадыр чоттунгаш, үстелбес крем (арын чаар кевиг чүүл) болур «Снегурочка-биле» чугажак кылдыр чаггаш, пудралаар (арын чаар кургаг хоюг ак чүүл).

Кремни боду кылып алыры берге эвес. Ол орта бир дагаа чуургазының иштинде суук ак чүүлүнден көвүктелдир кырындан хап алгаш, аңаа бир бичии омааш глицеринни, чартык стакан сугну, чартык стакан одеколонну болгаш ийи грамм пудраны (борлуг кислотаның натрийлиг дузу) немээр.

Үстелчек арынны чуварындан аңгыда, хүнде бир, ийи катап дыртыштыр тыртар хора чок холумактар: одеколон болгаш сугнуң деӊ холушкаа-биле, квасцының (кандыг-бир аа-чиир (щелочь) металл аймааның ийи катап күгүрзүг ажыг дузу) ийи хуулуг эзилдирии-биле, күгүрзүг ажыг магнезияның чээрби хуулуг эзилдирии-биле азы чок болза, үнүш дурнугуушкуннары: шык кургадыкчызы деп чечектиң, липа чечээниң азы дуб чөвүрээзиниң-биле дүрбүп аштаар. Ол оъттарны бир шай омааҗын бир стакан сугга шайгылаштыр хайындырыпкаш, ооң соонда он минута иштинде дурнуктур тургузар.

Үстелчек арынны чаап-дүрбүүрүнге дараазында холумактарны ажыглаары дузалыг:

1. Одеколон азы спирт	40,0
Борлуг кислота	2,0
Суг	58,0
2. Квасцының ийи хуулуг эзилдирии	60,0
Одеколон азы спирт	20,0
Глицерин	2,0
3. Эфир-биле одеколоннуң деӊ холумаа	

Үстүг арынга ол ышкаш бустаашкын (бус ваннаазы) эки дузалап турар. Бустуң тайлымындан арынның ылгалыышкыннары хайлы бээр болгаш арынны бичии-бичии үттелчектер арыглалып аштаалып бүдер. Бус ваннаазын мынчаар кылып турар: өңгар дуптуг тавакты азы сакпыны доолур хайнып турган изиг сугну куткаш, оон стол кырынга салып алыр. Бажын ооң кырынче ээккеш, кудургей аржыыл азы ак чоорган-биле башты шып алыр. Ол болуушкун он—он беш минутадан эртип болбас ужурлуг. Ындыг ваннаны кылган соонда арынны эьт дүрбүүр-биле саваннап чуп каапкаш, ооң соонда соок суг-биле арыдыр чунар. Бус ваннаазын неделяда бир катап кылыр.

Эмин эртир үстелчек арынга кургадыр тыртып турар чаашкынны кылынадыр чаап хереглээр. Эң бөдүүн талькты (хоюг ак эм) холумаандан азы хөмүрзүг-ажыг магнезиядан дараазында эзилдириглерниң кайы бирээзин эзилдириинден кылып алыр:

1. Глицерин	5,0	2. Глицерин	9,0
Спирт	50	Спирт	18,0
Суг	30,0	Суг	72,0
		Квасцы	1,0

Баштай арынны довурак, хирден болгаш кештиң ылгалыышкыннарындан эккидир чунуп каантары чугула.

Арынның кылын чаашкынын ону хереглээриниң мурнуу талазында белеткеп кылып алырын сүмелеп турар. Ол орта шай шопулааның иштин ындыг хоюг бүдүмелдиг эзилдиригге сметана ышкаш кылдыр холуй эзилдиргеш, ооң соонда херен-биле чода тырткаш арынны чаар. Ол кылын чаашкынны 15 минута иштинде ак каьрт кылдыр курган када бээр. Оон соонда ону хөвенден азы марлядан кылган кургаг тампон биле (борбактаан) адырар.

Кургадыр тыртар кылын арын чаашкынын неделяда ийи, үш катап хереглеп болур.

Үстелчек кештиг кижи арнын тускай ажаарындан аңгыда, шөйүндүнүң шын ажылдаарын харагалзаары чугула, чемге мал эьдиниң үс-чаан эвээшти хереглээр, суук чүүлдү хөйнү ижерин соксадыр.

Беш үзүнүң эмин эртир хөй ылгалып турар апарган үезинде В бөлүктүң витаминнери-биле бай чемни чиир. Олар көктараа, сула, кырлыгкара крупаларында, баарда, бүүректерде, эьтте, дагаа оглунуң сарыг черлеринде бар. Эң ылангыя ол витаминнер ажындыда онза хөй. Кештиң байдалынга күш-культура болгаш спорт, а база ол ышкаш агаар база хүн ванналары эки салдарлыглар.

Үстүнде санатынган бүгү сүмелер болза, чүгле бир эвес оларны доктаамал узун хуусааның иштинде хереглеп болур болза, чүгле ол таварылгада эки түңнелдерни бээр.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 9 ЧЕТВЕРГ № 29 (3482)

Өртээ 20 коп.

Алдыгы беш чыл планын чедиишкинниг күүседирин кижилер—ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, оларның эрес-шудургу маадырлыг күш-ажылы шиитпирлээр, бистиң партия, совет, ажыл-агый, профэвилел организацияларывыстың организакчы ажылы, үлетпүр бүдүрүлгелерин, тудугларны, колхозтарны, машина-трактор станцияларын, совхозтарны оларның удуртурунуң деңнели шиитпирлээр.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинден.

Тодаргай болгаш оперативтиг удуртулга дээш

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин бүгү совет кижилер боттарының ажыл-чорудулгазының улуг программазы кылдыр чангыс эп-сеткилдиг хүлээп ап турарлар.

Алдыгы беш чыл планын чедиишкинниг боттандырары бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчү-шыдалын база оон тиилетирбес камгаланыр аргалыын улам ынай быжыктырары, улустуң чаагай байдалын улуу-биле бедидери, совет культураны өстүрери ол болур.

Ол улуг программаның чедиишкинниг күүселдезин кижилер—ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, оларның эрес-шудургу күш-ажылы, бистиң партия, совет, ажыл-агый, профэвилел организацияларывыстың организакчы ажылы, үлетпүр бүдүрүлгелерин, тудугларны, колхозтарны, МТС-терни, совхозтарны оларның удуртурунуң деңнели шиитпирлээр.

Совет улус СЭКП-ниң XIX съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, ылангыя ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бешки беш чыл планының талазы-биле онаалдаларны чедиишкинниг күүсеткеш, улус ажыл-агыйының болгаш культура хөгжүлдезиниң бүгү амыдыралынга чаа-чаа чедиишкиннер дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап кирипкеннер. Мындыг хүннерде ажылчы чоннарның калбак массаларының ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны чорударының талазы-биле чер-черниң партия организацияларындан негелделер улам бедип турар.

Бистиң Коммунистиг партиявыс төөгүнүң ёзулуг тургузукчулары болур улус массаларының баштыңчызы болгаш организакчызы ролюн улам бүзүреддиг болгаш чедиишкинниг күүседип келген, моон соңгаар-даа күүседир.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунда чедиишкиннер бот-агыының байдалы-биле эвес, харын партияның шугуму, оон политиказының амыдыралга боттанылгазы дээш чүткүлдүг демиселдиң аргазы-биле чедип алдынып турар. Бүгү-ле участоктарга күүселдениң хыналдазын күштелдирер, организастыг удуртулганың деңнелин политиктиг удуртулганың деңнелинге чедир көдүрер дугайында партийжи негелдени удуртукчу ажылдакчылар боттарының ажылынга кезээде удуртулга болдуруп келгеннер.

Чүгле чер-черде амыдыралды эки болгаш ханы билиринге үндезилеттинген удуртулга улам-на боттуг, дириг болгаш дээштиг удуртулга болурун дуржулга көргүскен. Ынчангаш партийжи актив, коммунистер боттарының удуртукчуларындан негелдени улам-на улгаттырып, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээрде, олар ажылчы чоннарның ажылдап, чурттап турар черлеринге үргүлчү барып турарын, массаларның үнүн дыңнап, дуржулгазын өөренип, оларның негелде-херегледерин хандырарынче чогуур кичээнгейни салып турарын негеп турарлар. Ол күзелдер болгаш негелделер шупту-ла чөптүг.

Үстүнде кулу удуртулганың боттуг болуру дээрге, удуртукчулар массаларның канчаар ажылдап турарын эки билири, четпестерни чогуур үезинде илередири болгаш узуткаары, кадрларны шын кижизидери болур. Бо негелделерни СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому, оон бирги секретары турган эш Санчай багай күүседип, ажыл-агый участоктарынга боттуг удуртулганың ужур-дузазын чедир үнелевейн, амыдыралдан хоорук ажылдап, оперативтиг ажылды канцеляржы удуртулга-биле солуп турганын коммунистерниң чоокта чаа болуп эрткен нийти район хуралы илереткен.

Ол район сөөлгү үш чылдарның дургузунда малдың баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулуун бедидериниң күрүне онаалдаларын күүсетпээн. Районнуң үлетпүр комбинадының ажылында улуг четпестер узуткатынмаан. Кызыл-Мажалык АТК-зы бо чылдың январь айның бүдүрүлге онаалдазын күүсетпээн. СЭКП райкомунуң бюро кежигүннери болгаш секретарьлары бүдүрүлге черлериниң ажылынче ханылап кирбейн, харын чамдык черлерге шуут чыл-чылы-биле барбайн турганнар.

Ажыл-агый планнарын күүседир дугайында шиитпирлерни болгаш айтыышкыннарны партия райкому-даа, райкүүском-даа үзүктел чокка үндүрүп келгеннер. Ынчалза-даа шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазын организастаар ажылды экижитпээнинин, бүгү-ле кур херекселдерни болгаш аргаларны ажыглаваанының, кадр-биле ажылды кошкатканының түңнелинде улус ажыл-агыйының кол адырларының планнарын район эрткен чылын база-ла күүсетпейн барган.

Чоокта чаа партияның Сүт-Хөл райкомунуң пленуму болуп эрткен. —СЭКП-ниң Сүт-Хөл райкомунуң бюро кежигүннери, секретарьлары колхоз бүдүрүлгезиниң бригадаларынга, мал ажылының фермаларынга ховар барып, үе-шагның хөй кезиин кабинеттерге олура эртирип, а бир эвес ынча-хаая кезээже үнгүлезе-даа, ажылы чожудап турар участоктарның сегиишкининге дузалыг болур хире организакчы ажылдар кылбайн, чүгле колхозтар төптеринге кандыг-бир хуралдар кылгылааш, хап чанып турарлар — деп, коммунистер аңаа чөптүг шүгүмчүлеп турганнар.

Шиитпирлерниң күүселдезинге хыналданы партияның Тес-Хем райкому ам-даа экижитпейн турар. Райкомнуң бюрозу эрткен чылдың декабрьда Ленин аттыг колхозтуң Теректиг-Хемде сүт-бараан фермазының ажылының дугайында шиитпир үндүрген. Ол шиитпирни күүседикчилер барык бир айның дургузунда таныштааны илерээн. Тес-Хем район Советиниң күүскому (даргазы эш Чадамба) колхоз бүдүрүлгезин удуртурунга кедээ Советтерниң ролюн ам-даа бедитпээн. Партия райкому ол четпестерге эптежип турар. Районда мал кыштагладыышкыны эки эвес организастатынган. Дыка хөй баш мал хорааны ам-даа 3000 ажыг баш мал чылыг кажаа-биле хандыртынмаан. Сорулга болза, кайы-даа районнарда кедээ ажыл-агыйга удуртулгада шак ындыг четпестерни шиитпирлиг-биле узуткаары болур.

Бистиң областың улус ажыл-агыйының мурнунда ам туруп келген чаа болгаш улуг сорулгалар күш-ажылдың бүдүрүктүлүүнүң улам ынайгы өзүлдези дээш эң шиитпирлиг демиселди негеп турар. Ынчангаш төлээде социалистиг чарышты улам калбартыры эргежок чугула. Ажылда четпестерни улам дидим болгаш хайыра чокка шүгүмчүлеп, оларны узуткаарын чедип алыр херек.

Партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээрин хандырар төлээде удуртукчулар болгаш удуртулга адаанда турар кижилер ажылдың канцеляр-бюрократтыг методтарын шиитпирлиг-биле узуткаар ужурлуг. Канцеляржы удуртулганың бак стилин узуткаарынче шиитпирлиг хемчеглерни партия ап турар болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың деңнели моон соңгаар-даа улам бедиир.

Янзы-бүрү хуралдарны болгаш чөвүлел хуралдарны, олуттай болгаш хоозун чулчуруур чорукту эвээжедир, масса ортузунга организакчы ажылды, партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезин амыдыралга организастаар ажылды күштелдирер херек.

Маршал Чжу-Дэни эш Н. А. Булганинниң хүлээп алганы

1956 чылдың февраль 6-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин Кыдат Улус Республиканың Даргазының Оралакчызы Маршал Чжу Дэни болгаш ону үдеп чоруур кижилерни — БУР-нуң Камгалалдың Күрүне Комитединиң Даргазының Оралакчызы Маршал Не Жун-чжэньни, Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң кежигүнү Лю Лань-таону, чөвүлекчи Ши Чжэни хүлээп алган.

Хүлээп алыышкынга Кыдат Улус Республиканың ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Лю Сяо, ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Оралакчызы Н. Т. Федоренко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Протоколунуң начальниги Е. А. Тарабрин олуруушканнар.

Н. А. Булганин биле Маршал Чжу Дэниң аразында чылыг, найыралдыг беседа болган.

(СЭТА).

Маршал Чжу Дэни эш Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

Февраль 6-да СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущев Кыдат Улус Республиканың Даргазының Оралакчызы Маршал Чжу Дэни болгаш ону үдеп чоруур кижилерни: БУР-нуң Камгалалдың Күрүне Комитединиң Даргазының Оралакчызы Маршал Не Жун-чжэньни, Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң кежигүнү Лю Лань-таону, чөвүлекчи Ши Чжэни хүлээп алган.

Хүлээп алыышкынга Кыдат Улус Республиканың ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Лю Сяо болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Оралакчызы Н. Т. Федоренко олуруушканнар.

Эш Н. С. Хрущев биле Маршал Чжу Дэниң аразында чуректиг ханызындан, найыралдыг беседа болган.

„Юнайтед Пресс оф Пакистан" деп телеграф агентилелиниң айтырыгларынга

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң харыылары

«Юнайтед Пресс оф Пакистан» деп пакистан телеграф агентилелиниң редакторы дээрги Кутубуддин Азиз совет-пакистан харылзааларга хамаарышкан айтырыгларга харыы бээрин ССРЭ-ниң Пакистанда элчин черин дамчыштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинден дилээн.

Пакистан телеграф агентилелиниң редакторы Кутубуддин Азизтиң айтырыгларынга Н. А. Булганинниң харыылары моон адаанда парлаттынды:

Айтырыг: Совет премьер Дээди Советтиң сессиязынга чүве чугаалап турган, ССРЭ-ниң болгаш Пакистанның аразында харылзаалар экижиир деп идегелди илерейлээн. Оон бодалы-биле алырга, ындыг харылзааларны экижидериниң аргаларынче кандыг оруктар туруп турарыл?

Харыы: Совет Эвилели өске чурттар-биле болунуң харылзааларынга янзы-бүрү ниитилел системаларлыг күрүнелерниң тайбын кожа-хелбээ турарының болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылгазының болдунар аргалыын болгаш эргежок чугулазын кезээде барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар.

Совет даштыкы политика бүгү улустарның эргелерин национал болгаш күрүне хөгжүлдези хамаан чокка хүлээп көөрүнге үндезилеттинген. Өске күрүнелерниң иштики херектерин кандыг-даа янзылыг холгаарлаар чорукка удур бис.

Ол чорук улузу база-ла өске-даа бүгү улустар-биле бир дөмей иштики херектерин бодунуң көргени-биле шиитпирлээр шак ындыг эргелиг Пакистанга база хамаарыыр.

Совет Эвилели тайбынның политиказын өскерилге чок чорутпушаан, оон-биле кожа чамдык күрүнелер өскелерниң эрге-ажыктарынга ажыктыг кылдыр, Совет Эвилелиниң айыыл чок чоруунга кыжанып турар агрессчи шериг-политиктиг бөлүглежиишкиннерге кирип турарын сагыш амыр көрүп шыдавазы билдингир. Биржикчизи Пакистан база болуп турар СЕАТО болгаш Багдад пактызы янзылыг шериг-политиктиг агрессчи бөлүглежиишкиннерниң удурланыкчылары болуп турар бис.

ССРЭ-ниң болгаш Пакистанның аразында найыралыг харылзаалар ССРЭ-ниң, Индияның, Кыдат Улус Республиканың, Бирманың болгаш өске-даа чурттарның аразында харылзааларның үндезининде шагда-ла салдынган тайбың кожа-хелбээ турарының сураглыг беш принциптеринге таарыштыр тургустунуп болур ийик.

ССРЭ-ниң болгаш Пакистанның аразында харылзааларга база ол принциптерни ажыглаары совет-пакистан харылзааларны экижидеринге болгаш хөгжүдеринге идегелдиг чепсек болуп, бистиң чурттарывыстың улустарының эрге-ажыктарынга болгаш күзел-чүткүлдеринге бүрүнү-биле таарышкан болуру илден болур ийик. Оон-биле кады бистер болза, Пакистанның улузу база-ла тайбынга ынакшылдыг өске-даа улустар-биле бир дөмей тайбынны быжыглаарынга, хамаарышпас чорукту быжыглаарынга болгаш бодунуң чуртунуң чаагай байдалын көдүреринге амыдыралчы сорулгалыг деп чүвени барымдаалап турар бис.

Айтырыг: Совет Эвилелиниң болгаш Пакистанның аразынга кады ажылдажылга кандыг адырларга болган туруп болурул?

Харыы: Совет Эвилели бүгү чурттар-биле эң-не калбак харылзааларны тургузар болгаш хөгжүдер дээш туржуп турар. Совет Эвилелиниң болгаш Пакистанның аразынга экономика, техника, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле кады ажылдажылга чедиишкинниг хөгжүп болуру чигзиниг чок.

Айтырыг: Совет Эвилели биле Пакистанның аразында экономиктиг кады ажылдажылганың болдунар аргалары кандыгыл?

Ук дузаламчыны кандыг-бир негелделер-биле холбаштырбайн, Пакистанга экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчы көргүзеринге Совет Эвилели белен ирги бе?

Харыы: Бис бодап көөрүвүске, бир эвес кайы-кайызының чүткүлү-биле илеретинген турар чүве болза, Совет Эвилели биле Пакистанның аразында кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганы чорударының четчир болдунар аргалары бар.

Совет Эвилели хөй-хөй чурттарга техниктиг дузаламчыны Каттышкан Нацияларның Организациязын-даа дамчыштыр, ийи талалаңчак дугуржулгаларга-даа үндезилээш көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар. Ындыг дузаламчыны көргүсепушаан, ССРЭ, барыын талакы күрүнелерден ылгаштыр, кандыг-бир чурттуң бүрүн эргезинге халдай бээр кандыг-даа политиктиг, шериг азы өске негелделерни ол дузаламчы-биле кажан-даа холбаштырбайн чорааны калбаа-биле билдингир.

Чугаалаттынган чүүл Пакистанга-даа бүрүн долузу-биле хамааржыр.

Айтырыг: Совет Эвилели биле Пакистанның аразынга садыгны калбартырда болдунар аргалар кандыгыл?

ССРЭ Пакистандан кандыг бараанарны садып алыксаар, Пакистанга ол кандыг бараанарны садып болур ирги база төлелгелерниң хевирлери кандыг болур ирги?

Харыы: ССРЭ биле Пакистанның аразынга садыг харылзааларын калбартырының боттуг аргалары бар.

Совет Эвилели кедээ ажыл-агыйның, мал ажылының Пакистанда бар турар продуктуларын, а ол ышкаш Пакистанның сайгарыксап турары өске-даа бараанарны садып ап болур ийик. Бодунуң талазындан Совет Эвилели Пакистанга үлетпүрнүң четчелеттинген дериг-херекселин, кедээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа машиналарны, Пакистанның алырын күзээри үлетпүр болгаш өске-даа бараанарны садарынга белен.

Аңаа холбаштыр Совет Эвилели биле Пакистанның аразынга садыг дугуржулгазын чарары эки ужур-дузалыг болур ийик.

Айтырыг: Совет Эвилели атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының талазында бодунуң техниктиг билиглерин Пакистан-биле үлежип болур ирги бе?

Харыы: Ийе, болур.

Совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалы

Бот-тывынгыр уран-чүүлдүң уран-чечен идейлиг деңнелин улам ынай бедидер болгаш ону хөгжүдер, аныяктарның дыштанылгазын эки организастаар болгаш оларны культура-массалыг ажылга эң калбаа-биле киириштирер сорулга-биле ВЛКСМ ТК, ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң Культура министерствозу 1956 чылдың сентябрьдан эгелээш 1957 чылдың майга чедир совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалын эртирер. Фестивальды эртирер талазы-биле оргкомитеттерни болгаш жюрилерни бүгү эвилелдешкен республикаларга тургузар.

ССРЭ-ниң Культура Министри эш Н. А. Михайлов фестивальды белеткээринге болгаш эртиреринге культура органнарының киржилгезиниң дугайында чоокта чаа дужаал үндүрген.

Культура органнары ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран-чүүлүнүң бар коллективтериниң ажылын экижидеринге-даа, хөгжүмнүң, ырының, танцының, эстраданың, шииниң болгаш оон-даа өскелериниң чаа бөлгүмнерин тургузарынга идиг бээр хүлээлгелиг. Хоорай болгаш кедээ интеллигенцияның аразындан бот-тывынгыр уран-чүүлдүң удуртукчуларын шилип алырынче улуг кичээнгей салдынган турар ужурлуг.

Театр-көрүлде бүдүрүлгелериниң, хөгжүмнүң болгаш театрның өөредилге черлериниң чанынга бот-тывынгыр уран-чүүл удуртукчуларының, баянистерниң, гармонистерниң, а ол ышкаш культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының организакчыларының курстарын организастаарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның культура министрлеринге, культураның край, область болгаш хоорай эргелелдериниң начальниктеринге даарткан.

Фестивальга белеткелдиң чоруп турарын хынаар болгаш чер-черге барып шууд дуза көргүзер төлээде, бүгү эвилелдешкен республикаларже ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң херектериниң талазы-биле Кол эргелелиниң ажылдакчылары чорудар. Совет культураның чедиишкиннериниң дугайында лекцияларны болгаш илеткелдерни фестивальдың киржикчилериниң ортузунга номчуурунга культура министерстволары көөкү режиссерларны, артистерни, чогаалчыларны, чурукчуларны болгаш композиторларны хөйү-биле киириштирер апаар.

Улустуң чогаадылгазының республика, край, область Бажыңнары фестивальды белеткээринге болгаш эртиреринге идепкейлиг киржир ужурлуг.

Бот-тывынгыр уран-чүүлдүң удуртукчуларынга болгаш киржикчилеринге дузаламчы кылдыр шиилерниң репертуара чыындыларын, ырыларны, үрер болгаш кылдыг хөгжүмнүң музыка чогаалдарын, а ол ышкаш хөй санныг методиктиг дузаламчыларны болгаш плакаттарны база оон-даа өскелерни парлап үндүрер.

Фестивальдың киржикчилериниң эң эки концерт көргүзүглерин соонда радиога дамчыдар сорулга-биле плёнкага бижиирин көрген. Оон-даа өске чүүлдерни кылырын база төлевилээн. 1957 чылда кино чуруктар бүдүрүп үндүрериниң планынга совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалының дугайында долу метражтыг өңнүг фильмни тургузары киирттинген. Фестивальга белеткелди кинохрониканың журналдарынга үргүлчү чырыдар.

• • •

Аныяктарның дыштанылгазын организастаарын экижидер, оларны культура-массалыг ажылга киириштирер, аныяк күүседикчилерниң мергежилин улам ынай бедидер, база ол ышкаш аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей VI фестивалынга чедиишкинниг белеткенир сорулга-биле ВЛКСМ ТК, ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң Культура министерствозу 1956 чылдың сентябрьден эгелээш 1957 чылдың майга чедир совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалын эртирерин шиитпирлээн.

Оолдарны болгаш уругларны коммунизмниң ёзузунга кижизидерин күштелдиреринге, бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйын, культуразын, эртемин болгаш уран-чүүлүн көдүрериниң талазы-биле партияның болгаш чазактың төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринге идепкейлиг киржиринче аныяктарның күштерин мобилизастаарынга фестиваль идиг бээр ужурлуг.

Фестиваль дугайында саавырны чогаадып кылган, фестивальдың киржикчилери бот-тывынгыр уран-чүүл коллективтери болгаш ыраажылар, база ол ышкаш профессионалдыг уран-чүүлдүң төлээлекчилери боор болур деп ол саавырда чугаалап турар. Аныяк композиторлар, литераторлар, чурукчулар, скульпторлар, каасталга уран-чүүл кылып турар аныяктар фестивальга база киржип болур.

Совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалын белеткээрин болгаш эртирерин удуртуру-биле төп оргкомитетти эштер А. Н. Шелепин — ВЛКСМ ТК-ның секретары (даргазы), Н. И. Бобровников — Моссоветтиң даргазы, Г. П. Зеленко — Күш-ажыл курлавырларының кол эргелели, Т. М. Зуева — РСФСР-ниң Культура министри, С. В. Кафтанов — ССРЭ-ниң Культура министриниң оралакчызы, С. П. Колесников — СЭКП ТК-ның сектор эргелекчизи, П. И. Коробова — ВЦСПС-тиң секретары, П. Т. Марченко — СЭКП МХК-ның секретары, Н. А. Михайлов—ССРЭ-ниң Культура министри, Д. А. Поликарпов — СЭКП ТК-ның культура килдизиниң эргелекчизи, А. А. Рабохина—ВЛКСМ ТК-ның секретары, М. П. Халдеева — ВЛКСМ ТК-ның секретары, Т. Н. Хренников — Совет композиторлар эвилелиниң чиңгине секретары составтыг тургускан.

Бүдүрүлгелерге, колхозтарга, МТС-терге, совхозтарга, албан черлеринге, өөредилге черлеринге база ол ышкаш хоорайларга, областарга, крайларга болгаш республикаларга чер-черниң организас комитеттери тургустунар.

Фестивальды үш ээлчегде эртирери төлевилеттинген. Бирги ээлчег бүдүрүлгелерге, колхозтарга, МТС-терге, совхозтарга, албан черлеринге, өөредилге черлеринге, шериг кезектеринге; ийигизи — районнарга болгаш хоорайларга; үшкүзү — областарга, крайларга болгаш республикаларга. Баштайгы ийи ээлчегни дыштаныр хүннерде, үшкүзүн чер-черниң оргкомитеттерниң доктааткан хуусааларында хостуг шактарда эртирер. Үшкү ээлчег 1957 чылдың май 1—2-де болур, ынчаарга фестивальдың түңнел кезии 1957 чылдың май 20—27-де Москвага болур. Фестивальдың белеткелинге болгаш ону эртирединге ажылчын, колхозчу, албан-хаакчы, өөреникчи калбак масса аныяктар, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары киржир.

Чер-черге фестивальдар массалыг селгүүстээшкиннер, ырлар байырлалдары, аныяктар балдары, карнавалдар, чыраткылыг чыскаалдар, кежээлер, концерттер, бот-тывынгыр, профессионалдыг коллективтерниң болгаш солистерниң, ыраажыларның, танцычыларның, музыкантыларның, оригиналдыг жанрлар күүседикчилериниң конкурстары, спорт маргылдаалары хевирлиг эртип болур.

Бүдүрүлгеге, колхозка, совхозка, МТС-ке, өөредилге черинге бирги черлерни ээлээн эки коллективтерни болгаш ыраажыларны район, хоорай фестивалынга киржири-биле чорудар; районга, хоорайга бирги черлерни ээлээннер — область, край, республика фестивалынга киржир; областка, крайга, республикага бирги черлерни ээлээннер — Москвага фестивальга киржир.

Фестивальга белеткел хүннеринде эң дээре музыка болгаш литература чогаалы дээш, база ол ышкаш уран-чурулга, скульптура, улустуң каасталга уран-чүүлүнүң эң дээре чогаалы дээш бүгү-эвилел конкурстарын эртирер апаар. Күүседикчилерниң конкурстарынга ыр, танцы болгаш шии коллективтери, ыр болгаш танцы ансамбльдери, ыраажылар, хөгжүмчүлер, номчукчулар-уран шүлүк, чогаал номчукчулары кожамык ырлар ырлакчылары, классиктиг, улустуң танцыларының күүседикчилери, оркестрлер болгаш уран-чүүлдүң агитбригадалары, эстраданың, циркиниң аныяк артистери, акробаттар киржир. Конкурстарның тиилекчилерин дипломнар болгаш медальдар-биле шаңнаар.

Бот-тывынгыр уран-чүүл коллективтериниң болгаш солистериниң күүседикчилериниң фестивальга репертуары идея талазы-биле долу үнелиг, тодаргай, янзы-бүрү солун болур ужурлуг. Совет кижилерниң патриотизми, күш-ажылы, амыдыралы, чуртталга байдалы, аныяктарның дыштанылгазы, тайбың дээш демиселге совет аныяктарның киржилгези—дээн ышкаш бо бүгү темалар фестивальдың репертуарынга бодунуң черин тывар. Даштыкы композиторларның чогаалдары, янзы-бүрү чурттарның улустарының танцыларын болгаш ырларын фестивальга база киирген турар.

Культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының кадрларын шилип алырының болгаш белеткелиниң дугайында, клубтарның, номчулга-бажыңнарының, парктарның, садтарның, кызыл булуңнар, стадионнар болгаш спорт шөлдериниң чаагайжыдылгазының база тудуушкунуң дугайында сагыш салыр херек. Фестивальга белеткел хүннеринде бот-тывынгыр уран-чүүлге, бот-тывынгыр уран-чүүлдүң чаа-чаа коллективтерин тургузарынга комсомолчуларны болгаш аныяктарны массалыы-биле ажыглаар апаар. Аныяктар ордузунга хөйнүң ырын непередиринче онза кичээнгейни салыр.

Фестивальды эртирери-биле ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң болгаш өске-даа министерстволарның база ведомстволарның тускайлаан акшаландырыышкыннарындан, ол ышкаш аныяктарның кара болгаш өңнүг металлдар бузундузун, кескиндилерин, эрги ийик-хеп чыып дужааганындан, бот-тывынгыр уран-чүүлдүң өртектиг концерттеринден, фестивальга таварыштыр херек демдектерин, чуруктар, маркалар таралып садыглаанындан алдынган хөреңгилерниң күсели-биле тускай фондуну тургузар апаар.

Совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалын эртирери-биле холбаштыр ВЛКСМ ТК болгаш ВЦСПС чогуур доктаалдарны үндүрген. ССРЭ-ниң культура министриниң дужаалын парлап үндүрген. ВЛКСМ ТК-ның, ВЦСПС-тиң доктаалдарын, ССРЭ-ниң культура министриниң дужаалын, Совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалының дугайында саавырны, Совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалының уран-чүүл конкурстарының дүрүмүн болгаш саавырын киирген брошюраны чоокку хүннерде 500 муң кезек тиражтыг кылдыр парлап үндүрер.

Аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалы бистиң чуртка бир дугаар чорутунуп турар. Фестиваль аныяк назынның чыраткылыг байырлалы кылдыр эртер турар.

Фестивальга канчаар белеткензе экил, канчаар эртирер дугайында аныяктар ортузунга изиг маргылдаалар өөскүзүн. Эгелекчи саналды, бодалдарны, чогаадыкчы болгаш бот-тывынгыр чорукту хөйү-биле көргүзери чугула. Фестиваль хүннеринде комсомол организациялары, комсомолчулар болгаш аныяктар бодунуң хоорайын, бодунуң суурун канчаар чараштаарын, ажыл шагындан хостут үеде боттарының күжү-биле фестивальдың демдектерин болгаш сүлделерин, кубоктарны база медальдерни канчаар кылза чогуурун бодап көөр херек. Аныяктарның күжү-биле гирляндыларны болгаш транспарантыларны белеткеп, кудумчуларны, кажаа-хериминг болгаш оруктарны ногаанчыдып болур. Ырлар байырлалы, турист слёттары, массалыг оюннар дээн ышкаш коллективтиг-биле бодап алыр бүгү чүүлдерни санап четер-бе ынчаш! Эң-не дидим болгаш хенертен кирген саналдар хөй болган туруп-на аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалы солун болуп эртер.

Совет аныяктарның Бүгү-эвилел фестивалынга белеткел аныяктар ортузунга бүгү кижизидилге ажылының чаа көдүрлүүшкүнүн хандырар ужурлуг. Фестиваль совет аныяктарның кайгамчыктыг байырлалы болур, Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр комсомолчуларны болгаш аныяктарны улам сырый каттыштырарынга идиг бээр, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкининче аныяк патриотчуларның күжүн көдүрер ужурлуг.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. БУЛГАНИН биле АКШ-тың Президентизи Дуайт Д. ЭЙЗЕНХАУЭРНИҢ чагаалар солушканы

Январь 25-те ССРЭ-ниң АКШ-та Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Г. Н. Зарубинниң АКШ-тың Президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге чорааны болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинның январь 23-теги Чагаазын аңаа тывысканы, оон текстизин совет парлалгага чарлааны билдингир болгай.

Февраль 2-де Элчин Г. Н. Зарубин АКШ-тың Күрүне Секретары Джон Ф. Даллеске чораан болгаш Н. А. Булганинның январь 23-теги Чагаазынга АКШ-тың Президентизиниң харыызынга холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинның АКШ-тың Президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге чаа Чагаазын аңаа тывыскан.

Н. А. Булганинның январь 23-теги Чагаазынга АКШ-тың Президентизиниң харыызы болгаш АКШ-тың Президентизинге Н. А. Булганинның февраль 1-деги чаа Чагаазы моон адаанда парлаттынды.

«1956 чылдың январь 27.

Хүндүлүг дээрги Дарга!

Элчин Зарубинниң меңээ тывысканы Силерниң январь 23-теги Чагааңар дээш Силерге өөрүп четтиргенимни илередирин күзеп тур мен. Мен оңу ыяк бодап көрдүм.

Бүгү күрүнелер, ылангыя улуг күрүнелер улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырынче база улустар аразынга бүзүрежир чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынче чүткээн турарын бүгү делегейниң амгы байдалы негеп турар деп шынап-ла санап турарымны мырыңай эгезинден-не чугаалаарын меңээ чөпшээреп көрүңер. Үреглекчи күштерниң күчүзүнүң кайы-хире өзүп турарының хире чергези-биле ол күштерге хамаарыштыр чүгле контрольду тургузарынче болгаш оларны кызыгаарлаарынче эвес, харын база ол күштерни ажыглаарынче кижилерни чыгап болгу дег туруп турар удурланыышкак чорукту узуткаарынче күзел-чүткүл эргежок чугула болуп бар чыдар. Каттышкан Штаттарның улустары болгаш оон политиктиг удуртукчулары кандыг-даа казылдалар чокка ол бодалды барымдаалап турарын Силерге бүзүредип болур мен. Ол бодалга делегейниң бүгү улустары каттыжып турарынга бүзүрээр мен, политиктиг эрге-чагырганы бүзүреткен кижилерниң бедик хүлээлгези болза, улустарның тайбынче бүгү- [illegible]

[illegible]

...зектиниг айыыл чок чоруктуң чаңгыс аай нийти европа системазын тургузарынга үлезин чүден-даа эки шиитпирлетинге туруп болур деп Совет Чазак, шуптузу ышкаш, санап турар.

Моон-биле кады бистер боттарывыстың саналдарывыска чугула ажык хөй айтырыглар талазы-биле барыын талакы үш күрүнелерниң күзелинге уткуй барган болгаш Женевага бистиң ужуражыышкыннарывыстың үезинде барыын талакы күрүнелерниң төлээзекчилериниң бо талазы-биле киирген үндүрүп турган тодаргай бодалдарын база барымдалаан бис. Европаның айыыл чок чоруун хандырар дугайында Совет Чазактың саналдары европаның херектерин шиитпирлээринге Американың Каттышкан Штаттарының ойнап турар чугула ролюн база бүрүнү-биле барымдаалап турар.

Ындыг болза-даа, үш күрүнелерниң Чазактары бистиң саналдарывыска каттышпаан болгаш бүгү Германияга милитаризмни катап тургузарынче анаар чыдар база каттышкан Германияны барыын талакы күрүнелерниң тургусканы кызыы шериг блогунче киирерин көрүп турар ындыг планны ол саналдарга удурландыр салганнар. Ындыг план Европага ёзулуг айыыл чок чорукту хандырарының дугайында айтырыгны шиитпирлээринге болгаш герман айтырыгны таарыштырарынга үлезин болуп шыдавас дээрзин билип алыры берге эвес.

Социал-экономика талазы-биле янзы-бүрү тургузуглуг болуп турар болгаш янзы-бүрү оруктар-биле хөгжүп олурар ийи герман күрүнелер дайын соолунда үеде Европага тывылган болгаш быжыглап турар чүве талазы-биле, Германияны тайбыңга ынак болгаш демократтыг чаңгыс күрүне кылдыр тургузар дугайында айтырыг немецтерниң боттарының аразынга—Герман Демократтыг Республиканың болгаш Герман Федералдыг Республиканың аразынга чогуур дугуржулганы чедип албаанда шиитпирлеттинмес шыдавазы билдингир.

Оон-биле кады, совет-американ харылзааларны чогумчудары, ылангыя ССРЭ биле АКШ-тың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чарары дээн ышкаш ындыг болза, Германия дугайында айтырыгны шиитпирлээринге баштайгы чугула белеткелдерни тургузарынга херээнге эки улуг ужур-дузалыг болур ийик деп чүвеге бүзүрээдиг мен.

Улустар чурттаарда боттарының күзели-биле эргелелдиг хевирин шилип алыр эрге дугайында Силерниң демдеглээниңерге хамаарыштыр кандыгыл дээрге, Совет Эвилели кандыг-даа күрүнеде иштики көрүм-чүрүмнер оон улузунуң иштики херээ болур деп принципти кажан-даа барымдаалап келген болгаш бо үеде-даа барымдаалап турар дээн чүвени чугаалаары чугула. Өске күрүнелер боттарының улустар аразында харылзааларынга ол принципти удуртулга болдурар апаарын манап турар бис.

(Төнчүзү 3-кү арында).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. БУЛГАНИН биле АКШ-тың Президентизи Дуайт Д. ЭЙЗЕНХАУЭРНИҢ чагаалар солушканы

(Төнчүзү).

Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында харылзааларны хөгжүдери дээн ышкаш ындыг чугула айтырыгны бодуңарның Чагааңарда көдүрүп турар тур Силер. Ол харылзааларның ужур-дузазының дугайында Силерниң-биле бүрүн каттыжып турар бис. Чогум-на оон ужурунда эрткен чылдың күзүнүнде Даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга Совет Эвилели садыг болгаш экономиктиг харылзааларның ой-тап хөгжүүрүнге шаптык болуп турар моондактарны чайладыр болгаш культура, эртем, уран-чүүл, спорт, туризм болгаш оон-даа өске чүүлдер талазы-биле харылзааларны калбартыр сорулгалыг саналдарны киирген. Ол айтырыг талазы-биле чөвүлел хуралга тодаргай дугуржулгалыг болур чорук кестүп турганын шуптузу сеткил хандыкшкын-биле демдеглеп турган бис. Ындыг болза-даа, сөөлгү үеде АКШ-тың болгаш барыын талакы өске-даа күрүнелерниң төлээлериниң талазындан Силерниң биле бистиң, дээрги Иден болгаш дээрги Форнуң бистиң даштыкы херектер министрлеривиске берген Директиваларынга удур негелделерни үндүрүп турар. Совет Чазактың ол чаа негелделерин хүлээп албайн барган, чүге дээрге олар бүрүн эргелиг күрүнелерниң иштики херектеринге шууд киржирин көрүп турган.

Оон дуржук, бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны хөгжүдер, ылангыя төлээлер солужар талазы-биле Совет чазактың практиктиг хемчеглери америк таладан улуг моондактаашкыннарга таваржып турар.

«Демир көжеге» дижир чүвени нийти күжениишкиннер-биле узуткап ап шыдаар болгаш бистиң чурттарывыстың хамаатыларының аразында хуу харылзааларны калбаа-биле хөгжүдеринге таарымчалыг байдалды тургузуп шыдаар бис дээрзинге бүзүрээр мен. Силер бодуңарның таланардан бо саналга каттыжар боор деп идегээримни илеретим.

Бо айтырыг талазы-биле-даа бистиң чурттарывыстың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чарары улуг ужур-дузалыг болур дээрзи чигзиниг чок.

Бодуңарның чагааңарга Силерниң кылган ол демдеглелдериңер-биле холбаштыр Силерге мээң чугаалаксаан чамдык бодалдарым ындыг-дыр, хүндүлүг дээрги Президент. ССРЭ биле АКШ-тың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээни чарарының ол хире улуг ужур-дузазын мен болгаш мээң эштерим ол хире чугула деп санап турарын тодаргайлаарынга ол бодалдар дузалаар боор дээрзинге дыка күзээр мен.

Керээ төлевилелинге хамаарыштыр Силерниң кылыры эргежок чугула деп санап турар кандыг-даа бодалдарыңарны талазы-биле Силерниң бүгү-ле демдеглелдериңерни эң-не кичээңгейлиг чугаалажып көөрүнге боттарывыстың талавыстан белен бис.

Бо айтырыг талазы-биле Силерниң моон соңгаар бодалдарыңарны манап тур мен.

Ханы хүндүткел-биле
Н. БУЛГАНИН.

1956 чылдың февраль 1.
Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи
Дээрги мындаагылар Дуайт Д. Эйзенхауэрге.
Вашингтон».

1956 чылдың февраль 4-те АКШ-тың Чазаанга
СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ НОТАЗЫ

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң бирги оралакчызы А. А. Громыко февраль 4-те АКШ-тың ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини дээрги Чарльз Е. Боленни хүлээп алган болгаш америк шериг органнарының Барыын Германияның девискээриндөн, а ол ышкаш Совет Эвилели-биле кызыгаарлажып турар чамдык күрүнелерниң девискээринде турар америк шериг-агаар базаларындан ССРЭ-ниң агаар делгеминче шарлар салып үндүрүп турар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Чазактың нотазын аңаа тывыскан берген.

Айытынган нотаның текстизин моон адаанда парлатынды:

«Совет Чазак Американың Каттышкан Штаттарының Чазаанга дараазында чүүлдү медеглээри эргежок чугула деп санап тур.

Бо чылдың январь дургузунда янзы-бүрү хевирниң аппаратуразын адаанда аскан херекселдерлиг болгаш өске-даа чүъктерлиг 15 метр чедир диаметрлиг хөй санныг агаар шарларын Совет Эвилелиниң агаар делгеминге туткан. Айытынган шарлар полиэтиленден кылган 1600 куб. метр чедир хемчээлдиг баллоннар болуп турар. Бир шарның адаанда аскан чүъктерниң нийти деңзизи 650 кг. чедип турар.

Совет Чазактың эргезинде бар медээлер ёзугаар алырга, ол агаар шарларын америк шериг органнары Барыын Германияның девискээринден, а ол ышкаш Совет Эвилели-биле кызыгаарлажып турар чамдык күрүнелерниң девискээринде турар америк шериг-агаар базаларындан салып үндүрүп турар.

Агаар шарларында аскан аппаратура черлерни агаардан чурук тырттырарынга херелдээр автоматтыг хөделир фотокамерлерлиг, радиодамчыдыкчыларлыг, радиоприемниктиг болгаш оон-даа өскелерлиг болуп турар. Туткан шарларны шинчилеп көргени шарларның боттарын-даа, оларда аскан аппаратураны-даа Американың Каттышкан Штаттарынга белеткээнин көргүзүп турар. Ол дугайын ылангыя аппаратураның янзы-бүрү кезектеринде бижимелдер болгаш ол кезектерни бүдүрүп турар америк фирмоларның аттары херечилеп турар.

Америк организациялар айытынган шарлардан аңгыда Совет Эвилелиниң агаар делгеминче ССРЭ-ге өжээннешкек хуудустар болгаш пропагандачы литература чүдүрген шарларны салып үндүрерин үргүлчүлеп турар. Адаанда чүъктер аскан агаар шарларын Барыын Германияның девискээринден салып үндүрер чорукту америк организациялар соксадырынче эргежок чугула хемчеглерни алыр дугайында айтырыгның талазы-биле АКШ-тың Чазаанга Совет Чазак 1955 чылдың сентябрь 28-те-ле дыңнатканы билдингир болгай. Ындыг шарларның ужары Совет Эвилелиниң иштики шугумнарынга, а ол ышкаш ССРЭ-ниң болгаш Европаның элээн хөй күрүнелериниң девискээриниң кыры-биле эрткен улустар аразының шугумнарынга ужудуп турар самолеттарга айыылды тургузуп турар дээрзин Совет Чазак айтып турган.

АКШ-тың Чазаа америк организацияларның сагындыртынган болдурар аргажок үүлгедиишкиннерин соксадырынче угланган хемчеглерни амдыгаа чедир албааның Совет Чазак демдеглеп тур. Албан-хүлээлгелиг совет органнарның эргезинде бар медээлер ёзугаар алырга, ындыг агаар шарларының Совет Эвилелиниң девискээриниң кырынга ужар чоруу чүгле соксаваан эвес, харын сөөлгү үеде улам-на калбак хемчээлдерлиг апарган.

Адаанда аскан чүъктерлиг айытынган агаар шарларын агаар делгеминче салдырткан күрүнелер база-ла шак ындыг орукка туруп алган, үстүнде айытынган дүрүм чок үүлгедиишкиннер ужун харысалга чүъктээр апаар ындыг чурттарның агаар делгеминиң угланывышпынынче чогуур ужар тургузулгаларны салып үндүрүп эгелээн болза, кандыг байдал тургустуна бээрин билип алыры берге эвес.

Америк шериг органнарының боттандырып турары үстүнде айытынган чүъктерлиг шарларны ССРЭ-ниң агаар делгеминге хамаарыштыр долу болгаш онза эргелиг болуп турар.

Боттарының агаар делгеминге хамаарыштыр күрүнелерниң бүрүн эргезиниң ол принцивин ёзугаар кайы-бир күрүнениң агаар делгеминге кандыг-даа ужар аппараттарның ужуп эртери чүгле ук күрүнениң чөпшээрели-биле болдунган турун болур.

Үстүнде тайылбырлатынган чүүлдү ёзугаар алырга, америк шериг органнарының айытынган үүлгедиишкиннери ССРЭ-ниң девискээр талазы-биле дээн болбас чоруун үрээни болуп турар болгаш БНО-нуң Уставы ёзугаар АКШ-тың Чазааның бодунга алган хүлээлгелеринге удурланышкак болуп турар, ынчангаш күрүнелер аразында таарымчалыг харылзааларга канчап-даа таарышпас.

Совет Чазак шиитпирлиг удурланыышкынын медеглеп база америк шериг органнарының айытынган болдурар аргажок үүлгедиишкиннерин дораан соксадырынче хемчеглер алырын АКШ-тың Чазаандан негеп тур».

Совет Чазактың нотазын бодунуң Чазаанга дораан дамчыдып бээрин Чарльз Е. Болен медеглээн.

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур
Съезд мурнунуң хүннеринде

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР

Союзсовхозтранстың автобазазының чолаачылары, септекчилери, инженерлери болгаш техниктери, слесарьлары, съезди мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге киргеш үре-түңнелдиг ажылдап турарлар. Коллективтиг демниг күш-ажылдың түңнелинде олар январь айның бүдүрүлге планын беш хонук бурунгаар хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер. Чүък сөөртүлгезиниң планын тонна-биле 159 хуу, а тонна-километр-биле 180 хуу күүсеткеш, СЭКП Кызыл хоорком унуң болгаш хоорк үүсүкомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатырганнар.

Дыка хөй чолаачылар январь айда чүък сөөртүлгезиниң планын ажыр күүседип, хөй-хөй кывар, чаар материалдарны камнап алганнар. Чижээ, чолаачылар эштер Шетарикин 372 хуу, Шарыпов 164,4 хуу, Гончаров 290 хуу күүсеткеннер. Бо ышкаш эки түңнелдиг чолаачылар коллективте хөй.

Цехтерде ажыл бо хүннерде хайнып турар. Коллективте мурнакчы цех болур токарь цехи бо. Мында ажыл изиг түлүк. Мында тракторларның иштики кезектерин кылып турар. Ол кезектер шуптузу МТС-терже баар. Тракторларның кезектерин эки шынарлыг септээр деп чаңгыс күзел-чүткүл-биле токарьлар ажылдап турарлар.

— Бистиң цехтиң токарьлары бо хүннерде партияның XX съездизинге чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ийи дапкыр күжениишкин-биле ажылдап турарлар. Бистер февральдың бирги чартыының бүдүрүлге онаалгазын хуусаа бетинде күүседир деп чаа хүлээлгени алган бис. Ынчангаш ол хүлээлгелеривисти съезд ажыттынарының мурнунда күүседир ужурлуг бис — деп цех начальниги эш Максимов чугаалаан.

Токарь цехиниң ажылчыннары чаңгыс-чаңгыс кижилерниң аразында социалистиг чарышты калбарткан. Чарышка токарьлар Забродин, Беленков, Максимов, Вакулин олар тергиидеп, бүдүрүлге планын 200 хуу чедир күүседип турарлар.

АЪШ-ЧЕМ КОМБИНАДЫНДА

Аъш-чем комбинадының коллективи январь айның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Кондитер цехи (начальниги эш Петрова) эң мурнакчы болуп турар. Кондитерлер февраль айның бирги чартыының планын 150 хуу күүседирин болгаш шынарлыг продукцияны бээрин хүлээнгеннер. Цехте Дилихина, Андрасова, Сивкова, Горохова, Хертек дээн чижектиг мурнакчы ажылчыннар хөй. Олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ЧАРАШ ХЕПТЕР ДЭЭШ

Дааранылга комбинадының каас-хоо хеп даараар цехиниң (ателье мод) даараныкчылары чоңга таарымчалыг чараш хептерни даарап, чагыкчыларның күзелин хандырар дээш улуг чүткүл-биле ажылдап турар. Хеп даараар салбыр январь айның планын 125 хуу күүсеткен. Эш Худорошкага бригадирлеткен бригада январьның бүдүрүлге планын 110 хуу күүседирин хүлээнгеш херек кырында ол планын 180 хуу кылдыр күүсеткен. Даараныкчылар февральдың планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш партияның XX съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

АНЫЯК МАСТЕР

Кызылдың алгы заводунуң кидис идик кылыр цехиниң мастери эш Сундуй съезд мурнунуң шалыпчы күш-ажылының ээлчээнге киргеш кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Эш Сундуй январь айның планын 150 хуу күүсеткен. Ол чүгле эки болгаш кончуг эки шынарлыг продукцияны бээрин чедип алган.

Дуржулгалыг мастер партияның XX съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир февраль айның чартыының бүдүрүлге планын 130 хуу күүседирин хүлээнгеш, ол хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар.

Аъш-чем кылыкчыларының бедиткен хүлээлгелери

Ажыл шагы доостуру билек-ле Кызылдың аъш-чем комбинадының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары комбинаттың кызыл булуңунга чыглып келгеннер. Олар чаа беш чылда чоруптунар улуг ажылдарның программазы-биле таныжар дээш чыглып келгеннер.

СЭКП-ниң Кызыл хоорк омунуң бирги секретары эш Анкудинов алдыгы беш чыл планының кайгамчыктыг сорулгаларын чыылганнарга таныштырган. Эш Анкудинов чаа беш чылда бистиң чуртувустуң амыдыралынга кандыг-кандыг чаа өскерлиишкиннер болурун бодунуң илеткелинге тодаргай чугаалаан.

Илеткел сөөлүнде коллективтиң кежигүннери боттарының тодаргай саналдарын берип, чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

— Алдыгы беш чылдың планы бистиң аъш-чем комбинадының ажылдакчыларының мурнунга чаа улуг сорулгаларны салган-дыр. Ынчангаш мен партияның XX съездизиниң Директиваларын бүгү совет кижилер-биле бир демей хүлээп ап, ону боттандырарынга бодумнуң бүгү күжүмнү болгаш аргаларымны харам чокка бээрин хүлээнип тур мен — деп, комбинаттың ажылчыны эш Соловьева чугаалаан.

№ 2 хлеб быжырар черниң бригадири эш Бондаревтиң чугаалааны: — Чаа беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымаккай ажылдап, ай планының күүселдезин 130 хуудан кудулатпазын болгаш чонну эки шынарлыг продукция-биле хандырарывысты бистер, хлеб быжырыкчылары, хүлээнип тур бис.

— Бистиң цехтиң ажылчыннары партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп ап турарлар. Бистер цехтиң түс-түс бригадаларының аразынга социалистиг чарышты калбартып турган ай болгаш квартал планын үргүлчү ажыр күүседип, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеривисти, эки шынарлыг кондитер кылыгларын бүдүрерин хүлээнип тур бис — деп, кондитер цехиниң начальниги эш Петрова чугаалаан.

Санал берген ажылчыннар, цех начальниктери болгаш бригадирлер чаа-чаа хүлээлгелерни ап, алдыгы беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринге боттарының шиитпирлиин илергейлеп чугаалааннар.

Чөөн-Хемчик районда

ЧАДААНА. (Телефон-биле). «Большевик» колхоз ажыл-агый артелиниң бүдүрүлге планында бо чылын элээн хөй чугула тудугларны кылыры көрдүнген. Аңаа хереглээри-биле 1200 кубометр ыяшты белеткээр планныг.

Тудуг бригадазының тудугжулары көрдүнген планны боттандырар дээш кызымаккай ажылдааның түңнелинде 1600 кубометр ыяш тайгада кезип белеткээнген. Ол кестинген ыяштан колхозчу сурда 50 кубометр ыяшты сөөртүп чедирген, ынчаарга 1200 кубометр ыяш орукту агыныче сөөртүнген. Машина-биле колхоз суурунче сөөртүрү үргүлчүлеп турар.

• • •

Ол-ла колхозтуң тараажылары часкы тарылганың үрезинин бүргүн-биле арыглаап, четчири-биле үрүп алган. Колхозтуң складында план ёзугаар 92 тонна кызылтас, 36 тонна арбай, 5 тонна 700 грамм сула урдунган.

• • •

Ленин аттыг колхозтуң малчыннарында нийтиниң мал ажылын чедиишкинниг хөгжүдеринге, оон чаш төлүн менди ажаап алырынга чүткүлдүг болуп турар мурнакчылар илереп турар. Оларның эрткен чылда көргүскен чедиишкиннери дээш колхозтуң баштаар чери немелде төлевирни тывыскан.

Кадарчы эш Х. Пар-оолдуң кадарында 429 хой төрээн, оон 442 хураганны камгалап алганы дээш 6 хураганны, хой бүрүзүнден 2,4 килограмм дүкту алганы дээш 28 килограмм 820 грамм дүкту немелде төлевирге берген. Оон ыңай, кадарчы, комсомолчу эш С. Семит төрээн 329 өшкүден 363 анайны менди алганы дээш 17 баш анайны алган.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң тудуг бригадазы баштайгы ээлчегде кышкы мал кажааларының, чуртталга бажыңнарының тудуунга херглээр 500 ажыг кубометр ыяшты кескен, оон иштинден 179 кубометрни чаңгыс черде чыгган, ортан 99 кубометрни тудуг шөлүнче сөөртүп чедирген. Тудугжулар СЭКП-ниң XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың тудуунга херглээр ыяштың 70 хуузун белеткээн турары-биле хүлээлгелер алган. Тудугжуларның ыяш белеткээр ажылы ам-даа кидин-не түлүктеп турар.

Тудуг бригадазы ногаа рассадаларын өстүрер узуну 7 метр, дооразы 5,5 метр чылыткылыг черниң тудуунуң ханазын дооскан, сүт-бараан фермазында мал чемин чымчадыр көөрүп белеткээр черниң 10 дөрбелчин метр тудуун доозар четкен. Дилгилер ажаап тургузар кажааның тудуу база доозулган.

Кезикчилер О. Когүйлен, Х. Соскур-оол, М. Нурзат болгаш оон-даа өскелер кижи бүрүзү хүнде 4 кубометр ыяшты кезер турган 4,5 кубометрни кезип турар. 20 шанактыг аъттар-биле тудуг шөлүнче ыяш сөөртүлгезин үргүлчүлеп турар.

Тудуг бригадазы бо чылын 30 чуртталга бажыңын, малдың 4 кажаазын, бүдүрүлгениң 2 оран-суурун тудар планын чогуур хуусаада күүседир дээш хамыктың мурнунда тудуг ыяжын бүрүн кезип, харжыры-биле тудуг шөлүнче сөөртүп алыр дээш ажылдап турар.

Федор Михайлович Достоевский
(Мөчээнинден бээр 75 чыл болганынга)

«Брамольников-биле болган ужуралдар» деп автобиографтыг тоолга бодунуң төрээн чуртунга кончуг ынак болгаш ону кончуг эки билир орус литератор дугайында Щедрин бижип турган. Ол билиишкин «үргүлчү катаптааш, алактың соонда литератураның амыдыралының кол үтказы апарган качыгдаашкынның дириг үнер дөзү апарган... Качыгдаашкынның дирии болгаш ону үргүлчү билип чорууру болза, дириг дүрзү-хевирлерниң үнер дөзү болган, оларның дузазы-биле качыгдаашкын өске кижилерниң медерелинге дамчып кирип турган».

Ол сөстерни орустуң улуг чогаалчызы Федор Михайлович Достоевскийге бүрүн хамаарыштырып болур. Достоевскийниң мөчээн хүнүнден бээр 75 чыл болган оон бо чылын совет улус болгаш бүгү делегейниң мурнакчы кижилери демдеглеп турар.

Достоевский—онза хевирлиг орус чогаалчыларның бирээзи. Оон чогаалдары кескү илдеп чөрүлдээлер-биле долган. Оон кайгамчыктыг чечен салымныының хөй талалары болза, качыгдаашкынны билип алыр болгаш качыгдаашкынны илередип билир аргалыы оон эң кайгамчыктыг шынары болур. Достоевскийде харын ол шынар барын А. М. Горький демдеглеп турган.

Ядыы, бөдүүн кижилерниң дорамчылатканының болгаш базындырганының дугайын, оларның хомудалының болгаш качыгдалының дугайын чогаалчының бүгү чогаалдары чугаалап турар. «Ызыгуурттан» куштекчилерниң болгаш дуржок байларның эрге-чагыргазынга удур килеңнээшкинниг удурланыышкыннар оон бүгү чогаалдарында бар. Достоевский психологтуг романның мастери чораан ужурунда ол удурланыышкынны онза күштүг-биле көргүскен болгаш кижиниң сагыш бодалы сеткиишкиннеринче болгаш кайгамчыктыг бодалынче ханылап кирип, нийтилелдиң амыдыралында бүгү болуушкуннарны хайгаарап көрүп чораан. Ол чорук Достоевскийниң чогаалдарынга хайымнаашкынныг күштүг берип турар.

Ынчалза-даа Достоевский бодунуң амыдыралынга болгаш бодунуң чогаадылгазынга кончуг нарын орукту эрткен. Достоевский чечен-чогаал ажылынга Белинскийниң өөреникчизи болуп, утопистиг социализмниң талалакчызы болгаш петрашевчилерниң революстуг организациязының талалакчызы болуп кирген. Достоевский бодунуң оруун социализмниң болгаш революцияның дайзыны болуп дооскан. Оон амыдыралынга улуг чедиишкиннер болгаш улуг четпестер тургулаан. Оон тоожуларында база романнарында эрткен чүс чылдагы орус амыдыралдың шынчы чуруумнары бар болуп, орустуң реалистиг чогаалчызы деп алдарны аңаа берген. Реализмден откаарлаашкыннар-даа тургулаан.

Достоевскийниң чүгле амыдыралының болгаш чогаадылгазының чөрүлдээлеринден билип ап болур, а ол чөрүлдээлерниң дазылы ол үениң нийтилел амыдыралының чөрүлдээлеринче шилчип кирип турар.

• • •

Ф. М. Достоевский 1821 чылда Москвага төрүттүнген. Оон адазы «ядыылар эмнелгезиниң» эмчизи, шоолуг эвес дужуметтен дешпин үнген дворян кижи чораан. Өг-бүлези түреңги чурттап чораан. Акша-моңгунге чедимес чорук келир үеде чогаалчының чалыы назынын кударадкан, оон соонда ол бүгү амыдыралының иштинде түреңги чораан.

Достоевский Петербургтуң шериг-инженер училищезинге эртем чедип алган. Ынчалзажок шериг-даа, инженер-даа албанынга оон туразы чок болган. Достоевский аныяндан тура-ла чечен-чогаалга хандыкшый берген. Пушкин биле Гоголь аңаа күштүг салдарлыг болганнар.

Чогаалдарынга француз утопистиг социализмниң идеяларын бижээн Жорж Санд деп чогаалчыга Достоевский ынак чораан.

Бичии, бөдүүн кижилерни дорамчылап турар дугайында айтырыг орус литератураға Пушкинниң «Өртээл даамалы», Гогольдуң «Шинель» деп чогаалдары-биле эң баштай-ла эң чидиг-биле тургустунган. Оларны сонуургаарынга мурнакчы француз литература база кижизидип турган. Белинскийниң чүүлдери орустуң дешпилгелиг аныяктарын доюлдуруп, крепостной тургузугга удур демисежиринче кыйгырып турганнар.

Шак ол идеядан Достоевскийниң «Ядыы кижилер» деп баштайгы тоожузу төрүттүнген. Белинский ол тоожуну улуу-биле мактап байырлап, аныяк авторнуң улуг келир үелиин баш бурунгаар чугаалаан. Чедиишкин онза болгаш улуг турган.

Амыдыралга бастырган бичии, ядыы дужуметтиң сагыш сеткилинче ханылап киргенин, ол сагыш сеткилде чаагай сеткил барын ажытканын, улуургак эвес, биче сеткилдиг Макар Алексеевичтиң аажы-чаңының чаражын болгаш чаагай сеткилдиин, дворян-крепостниктиг нийтилелдиң кожайларындан Макар Алексеевичтиң мораль талазы-биле артык күштүүн номчукчулар кайгаан. Ядыы кижилерни дорамчылаарының болгаш бастырының үндезини болза нийтилелдиң амыдыралында дээрзин тоожуда бүзүределдиг шынныбиле чугаалап турар.

Демократтыг гуманизмниң сэълдары бүгү тоожуну таварып эртип турар болгаш ону орустуң уран-чечен реализминиң классиктиг хевирлериниң бирээзи болдуруп турар. Ынчалза-даа Достоевскийниң чогаал ажылдарынга чөрүлдээлер удаттаанда үнүп келген. Оон дараазында чогаалдарынга («Ийис», «Дээрги Прохарчин», «Божай кадай») Белинский-биле сарышкак үзел болгаш реализмден откааралаашкын үнүп келген. Ол чогаалдарда хоозун чүүлдер, качыгдаашкыннар, хайхалаптарны көвүдедиринче чүтпул хөй болуп турган.

Ол дээрге тавар ыга-биле болбаан чөрүлдээ-дир. Достоевский бодунуң литературлуг ажыл-чорудулгазын 1846 чылда эгелээн. Оон сөөлгү чогаалы («Пушкин дугайында чугаа») 1880 чылда үнүп келген. Ол чылдарның аразында орус нийтилелдиң төөгүзүнге чугула үе эрткен: крепостниктиг дворян-помещиктиг тургузугнуң ханы кризизи болгаш саңдараашкыны болган база капиталистиг тургузуг төрүттүнген. Чилиг аңгы демиселинден кризис эгелээн. Тараачыннар помещиктерге удурланып үнүп тургулаан, тараачын революциязы чоокшулап олурган, революсчу байдалдар каш удаа тургустунуп турган, оларның соонда кадыг-дошкун реакцияның үелери болгулаан. Капитализмниң хөгжүлдези тараачыннарның болгаш бүгү ажылчы чоннарның шыдажыр аргажок байдалын улам-на чидиглендирген.

Нийтилелдиң чүс-чүс чылдарда туруп келген үндезиннери буступ душкүлеп тургулаан. Нийтилелдиң харылзааларынга-даа, түс-түс кижилерниң амыдыралынга-даа өскерлиишкиннер болгулап тургулаан. Янзы-бүрү социал бөлүктерниң идеологиязы-даа, оларның моралы-даа турум чок турган.

Улуг чогаалчы болур Достоевский бодунуң романнарынга болгаш тоожуларынга ол нарын, чөрүлдээлиг байдалды көргүскен. Ынчалза-даа оон бодунуң хууда сагыш сеткилинде база чөрүлдээлер тургулаан. Оон сагыш-сеткили революция-биле реакцияның аразынга чайгылып турган. Достоевский бодунуң үзелиниң талазы-биле баштай революцияның талазынга, соонда реакцияның талазынга турган. Ынчангаш ол үениң амыдыралының нарын байдалын оон чогаалдарынга янзы-бүрү көргүстүнген. Достоевский крепостниктиг тургузугну болгаш буржуазияны кырында көөр хөңнү чок чораан. Даштыкыда буржуазияның тиилелгезин ол боду көрүп турган болгаш буржуазияны көөр хөңнү чок апарган. Ынчалза-даа Достоевский революцияга бүзүревээн болгаш оон коргуп чораан. Крепостниктерни, капиталистерни көөр хөөн чок чорук, улуска, төрээн чуртунга изиг ынакшыл болза, шынчы, бүзүрелдиг, амыдыралчы болгаш хайнышкынныг уран-чечен дүрзү-хевирлерни тургузарының үндезини болган. Достоевскийниң күштүү мында. Революцияга өжээннешкээ, «бурганчыгашка» чүдүлге болза багай, хажыдыышкынныг, амыдыралчы эвес, чедир кылдынмаан дүрзү-хевирлерни бижээниниң үнер дөзү болган. Достоевскийниң кошкаа мында.

Реалистиг күштүг, тодаргай, шынчы чогаал болур «Ядыы кижилерниң» соонда, Достоевский муңгаранчыг «Ийисти» бижээн. Мында бичии-дужумет Голядкинниң сеткил-сагыжының ийи башкаланганын психологтуг ханызы-биле көргүскен. Ол дээрге биче буржуазияның, ылангыя төөгүлүг кризистиң үезинде биче буржуазияның мөзү-шынары болуп турар. Мында уран-чечен талазы-биле шын эвес чүве болбаан-на. Ынчалза-даа Достоевский ол мөзү-шынарны кижи бүрүде турар мөзү шынар кылдыр көргүскен болгаш аңаа үндезилээш кижилерниң ийи башкаланчак туруп болурунуң дугайын, оларның сагыш-сеткилинде араатанзыг болгаш «чүдүлгелиг» эгелер кады турар дээр дугайын социал-философчу үзел бодалга үндезилеп тургускан. Ындыг үзел бодал орустуң революсчу демократизмының материалистиг болгаш реалистиг үзел-бодалындан үндезини-биле каржып турган.

Ынчангаш, Достоевский Белинскийге чоок болган петрашевчилерге, утопистиг социализмниң орус талалакчыларынга чоокшулап турган үезинде оон баштайгы литературлуг ажыл-чорудулгазынга болгаш чогаалдарынга чөрүлдээлер баштай-ла кестүп кээп тургулаан.

1849 чылда петрашевчилерниң бөлгүмү чыыча-шаптырып каан. Достоевскийни тудуп хорутдааш, Петропавлов шивээзинге бажыңнап каан. Хааның чазак ону ол бөлгүмнүң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи деп көргеш, Гогольга чоруткан Белинскийниң сураглыг чагаазын улуска дыңналдыр номчаан деп буруудаткан болгаш өлүрер деп шииткен. Достоевский боолап кааарын манап олурган, чүгле сөөлгү минуталарда өлүрер дээн шииткелди албадалдыг ажыл-биле болгаш шөлүлге-биле солаан. Достоевский шөлүлгезин эртирбишаан, Сибирьге 1859 чылга чедир турган.

Албадалдыг ажылга турган, Достоевский бодунуң үзелин эде көрген. Достоевский революциядан болгаш социализмден хөөнзүрээн. Ол шажынчы үзел-бодалдыг апарган. Амы-тынны алыры чүгле эптежиринде, чоргаар угаан-сарыыдан ойталаарында, бурганга чүдүүрүнде деп бүзүредирин Достоевский оралдажып турган.

Достоевскийниң үзел-бодалы өскерилгеш, реакцылыг шинчилиг апарган, ынчалза-даа амыдыралдың дугайында шынның бижиири, уран-чечен хайылаашкынның күжү-биле боттуг амыдыралдың эң чугула шынарларын ажыдары негээр реалистиг чогаалчының күчүлүг талантызы

(Төнчүзү 4-кү арында).

Арагалаашкынның уржуу

Тргүлчү арагалаар чоруктү бүгү совет нинтилел совет кижинин кадык чурттал-газынга, күргенинг сагыла-чурумунга улуг хоралыг чорук деп тргүлчү бруу шаап турар.

Ындыг турбүже арагага ханзаш, өг-бүлезининг база совет күргенинг мурнунга хүзөлгезин тоол көрбес кижилер бар болуп турар. Чижээ, 1917 чылда төрүттүнген, бүгалтер болган тракторист ийи түскай эртемниг Ч. Б. Ховальт ындыг кижилерниң санынга кирип турар. Ховальт ийи түскай эртемниг тургаш, бистиң нинтилелдиң мурнуку одургуларынга чорун, доктаамал өг-бүлелиг болуп, ажыт-олун өстүрүп, коммунистиг моралын сагып, чурттап ажылдаар үжүрлүг турган.

Шынап-ла, Ховальт әзөэн ченинг дургузунда эки чурттап, чугула албан черинге бухгалтерлеп, оон соонда областың сан киллизининг ревизорунга ажылдап тургаш, болуунг дүржулгазын эштеринге дамчыдып берип, хой-нинтиге төлептиг болуп турган.

Ынчалзажок, Ховальт сөөлгү чылларда мурнуку амыдырал-чурттал-газын өскерткеш, совет нинтилелдиң, социалистиг нинти чурттал-ганың дүргинеринге таварышпас оруккә кирген. Сөөлгү 4—5 чылларның иштинде үргүлчү арагалап, янзы-бүрү херөзөеннер-биле кадың чурттап. 5—6 албан черлериниң багай ажылдаан дээш үндүрткен.

Сөөлгү үш чылың иштинде Ховальт хамаатты Спирина-биле бадыралдыг чурттап келгеш, үш чаш үргүлларлыг турган. Ынчалзажок, Ховальт өг-бүлезинге сагыш салбайн, болуунг шалының арагалаан каапгар болган өзирик чедип келгеш, кадайын бак сөглеп, чамдыкта кадайын өттөөр турган. Ол кадайы Ховальтыга аартык апаргап. Ажыт-шүжүгге таварышкан кадайы улуг аарыг үүүү-биле өмнелгеге чыып алыр аразында өг-бүлезин шүүт каар дээш «Кызыл тараачын» колхоздуң хову бригадазының тургаанза өг-бүлези-биле чурттап турган бажынына кыштың соогунда ийи чаш үргүн өөн каапкап, болу Туран хоорайче чоруй барган. Туранга чедип келгеш, өмнелгеге чыткан кадайын бак сөглеп, дорамчылаап, оон соонда Ховальт ис чок чүве берген. «Кызыл тараачын» колхоздуң баштаар черинин сагыш салганының ачызында, ол ийи чаш үргүларны колхоздуң ялизинге тургускан.

Ховальт, арагалаар акша-хөреңги чок апаргаш, кем-херек үүлгедиринче киргеп. Өзирик чорааш, дүне хамаатты Копинин бажынынче киргеш, бир плащ тонну болгаш ийи чалаг-тергени оорлап алгаш, дараазында хүнде оорлаан үүлдерин чиик өртекке саткаш, акшазын арагалап каапкан болган.

Ховальт болуунг үргүларын, өг-бүлезин каапканың болгаш үстүнде айыткан үүлерни оорлаанын судка билиптеп.

Г. Д. Стрельцов 1927 чылда төрүттүнеш, бичии чажыңнан тура-ла ала-неза чок арткаш, даай-аваазынга кижизитирген. Шериг назыны чеде бээрге, Стрельцов Совет Армизига келдирткеш, шериг албанын эки эртирип, мактал-шаңналдарны алган, а шериг албанын эртирген соонда чолаачы сургуулун доозуп алган.

Ынчалза-даа Стрельцов үүлге арага ижеринин уъжүндүн, оон ол бүгү эки талаларын бакшыраан. Стрельцов чолаачылап ажылдап тургаш, сөөлгү үеле араганы эмин эртир ижер апарган. Бир катаа Стрельцов машиназын өзирик чолаачылап чораш, машина кырынга чорук кижилери олуртуп алгаш, арагавың дүлгээминиден машинаны бир шакта 70 километрге халыдып олурда аварияга таварышкан.

Аварияның түнелинде машина үредген болгаш күргенге 2100 рубль түннүг материалдыг когарал таварыштырган, 2 машина кырынга чораан онгу класстыг чап-чаа дооскан Путкова өлген. Бир эвес Стрельцов өзирик тургаш машина чолаачылаан чорбаан болза, ол судка шинтирбес болгаш Путкова деп аныык уруг элекке назынынаан чарылбас ийик деп бүзүредилиг-биле чугаалаан болур.

А. Ф. Васильев 1929 чылда төрүттүнеш, болуунг күш-ажылчы чурттал-газының иштинде багай эвес ажылдап чораан. Ынчаарга чолаачы болуп ажылдап тургаш, ырак черже өзирик үнүпкен болгаш оруккә база арага ижип алган. Дүне оруккә чорун олурда машина оруг яйнинг онгарынче кире берген болгаш бензин тонгенининден мотору өжүп калган. Васильев өзирик тура-ла бензинин кудуп, машинада сайгылгаан турбүже-ле, оттуг ыяш шап чырыып турган. Овазырымча чок болганының ужурунаан хышкан оттуг ыяштан бензин чалбыштапы берге болгаш машина шүүт өртенип калган. Васильев ынчангаш шинтирген.

Үүлгеткен кем-бүрүүзүн ёзугаар Ховальт 5 чылда, Стрельцов 10 чылда, Васильев 3 чылда хосталгазың казыдып шинтиргеннер.

Ынчаарга кем-херек үүлгеткен кижиге кеземчени көргүзери бир чүүл болур. Ынчалза-даа кижи херектээн болбас турары чүүлен-даа чугула, ынчангаш арагалаар чорук чамдыкта чүге чедирип болгурул дээрзин совет кижи бүрүзү билген турар ужуруг.

И. ПЕТУХОВ.

Хана солуннарның ажылын экижидери дээш

(Чагаалар допчулалы)

Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозта партия организациязының органы «Мурнакчы» деп хана солун колхозчуларның ортузунга агитас-массалыг болгаш организакчы ажылды чорудар талазы-биле алаан улуг ролдуг ойнап турар.

Хана солуннуң арыннарынга колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчыларының дүржулгазын үргүлчү бижип турар болгаш ажылда четпестерни илередип, кодээ ажыл-агыйн Уставның хажыдар чамдык колхозчуларны шынгыы шүүмүүлеп турар деп бижикчи Х. Чаламда биече бижээн.

Таңды райондан эш С. Тушковтуң бижип турары болза, Ленин аттыг колхозта партия организациязының органы «Ленинчи орук» деп хана солун ой-шаанда үнүп турар. Хана солуннуң арыннарынга колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчылары — саанчылар, бызаа ажаакчылары, каларчылар, бызанчылар үргүлчү чүве бижип, боттарының ажылының дүржулгазын солуп турарлар.

Балгазын МТС-те «Малчын» биллетень доктаамал үнүп турар. Ол биллетеньге хой кадарчылары, хаван азыракчылары болгаш колхоз бүдүрүлгезинде оске-даа мурнакчылар ажылының дүржулгазын үргүлчү солуп турарлар. Чижээ, чоокта чаа «Революциянын чалбыжы» колхозтуң дүржулгалыг хойжузу эш Хенчей «Малчын» биллетеньге болуунг ажылының дүржулгазын бижээн. Кышкы үеде чаш малды канчап доруктурун, менги кампалап алырын, хойларның төрүүр үезинге канчаар белеткенирил, хойдан хой дүк кыргын алырын канчап чедип алырыл деп чижектиг сүмелерни Хенчей мына бижээн. Хенчейнин ол чүүлүн колхозтуң хойжуларының хой нуруузу танышкан болгаш боттарының практиктиг ажылынга хереглеп турарлар.

Эрзин районунда эш К. Шомбуунуң бижип турары болза, милицияның район салбының коллективинде партия эге организациязының «Чекист» деп хана солуну үзүктел чок үнүп, коллективтин иштинде мурнакчы кижилер дугайын, ында партия эге организациязының политикижизидилгелиг ажылын үргүлчү бижип, хана солунга үнген шүүмүүлелдиг материалларны партия эге организациязы коммунистериниң хуралынга чугаалажып, ол четпестерни чайладыры-биле хемчегларни ап турар.

Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы

Социалистиг лагерьниң чурттары тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демиселде

ССРЭ-нин болгаш социалистиг лагерьнин бүгү чурттарының тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демиселге чаа улуг салыышкыны болган ийи болуушкуннар бо чылдың январьның төнчүзүнде болган. ССРЭ-нин Министрлер Совуделиннин Даргазы Н. А. Булганиннең АКШ-тың президентизи Д. Эйзенхауэрге чагаазының болгаш Варшава Керээзининг киржикчилери күргенелерниң Прагага ат салган декларациязының дугайында чугаа чоруп турары ол.

Президент Эйзенхауэрге Н. А. Булганиннең чагаазында АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиннің аразында Найырал болгаш кады ажылдажыга дугайында керээ чарар дугайында санал кирип турары билдингир болгай. Совет-америк харылзааларны экижидери бүгү делегей байдалын нинтизи-биле чынчадырынга улуг хемчээлдиг ийик бээри чигинии чок. Н. А. Булганиннең чагаазында илеретинген Совет Эвилелиннің тайбын инициативазын тайбынга ынакшылыг улустар ниин-биле чүүлдүгүнүү турары ынчангаш черле билдингир.

Быжат чогаалчы Ай Фу Н. А. Булганиннең чагаазын дугайты «Совет Эвилели бүгү чер бөмбүрзээнің бүгү-ле бүдүү кижилерининг эрге-ажыктарынга тааржыдыр ажылдап турар» деп медеглээн. Индияның «Нав Дживан» солуну ССРЭ-нин саналын «төөгүлүг болган тергиин практиктиг» санал кылдыр үнелээн.

Чаа совет саналдың күжүнүң болган ужур-дузазының дугайын «соок дайын» талалакчыларының аразынга кайы хире таарынмас чорукту болдурганындан база барымдаалап болур. Н. А. Булганиннең чагаазында кирген саналдарның мептеренгей сураглыының дугайын билгеш, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери «Нью-Йорк пост» солуннуң илергейлээнин ёзугаар алырга, АКШ «Найыралды күзевейн турар деп болалды тургуспайн тургаш, найырал дугайында совет саналдарны канчап тургаш хүлээзезининг айтырыын күженнишкин-биле саналдаан эгелээннер. Ындыг янзылыг сорулга шинтирлетпиннес чүве болган. Франциязының «Либерасьон» АКШ-тың улуртукчу бөлүктериниң Н. А. Булганиннең чагаазын таарымча чок көрүп турарының дугайын дыннатпышаан демдеглээнин болза: АКШ-тың президентизиниң хөрыызы удурланышкак ийи сагыш салыышкыннарлыг болуп турар, чүл дээрге, талалакчылары экотреминстер Даллес биле алимрал Рэрфорд болуп турар соок дайынның туружун хевээр артырары болгаш оон-биле кады водороптуг бомба-даа, «ёзу-2-ден артык» ок-чемзектер-даа оожургадын шыдавас америк улустуң тайбынче шын-на күзел-чүүлдерин хандырары болуп турар.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң таарзынмас чорууң кайы-даа хире бол совет-америк харылзааларны экижидер, «соок дайынның» талалакчыларынга таарыырындан алы таарышпазындан хамаарылга чокка улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадыр дээш ССРЭ болундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп бүгү делегейнин хөй иштизинге илдең ол фактыны совет санал өскертип шыдавас.

Варшава керээзининг киржикчилери күргенелерниң январь 28-те Прагага ат салдынган Декларациязы база тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демиселдиң херээнге кайгамчык улуг ужур-дузазыг. Европага улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырынче, айыыл чок чорукту хандырарынче угланган чүүлә, тодаргай саналдар Прага Декларациязында киргеп. Чижээлээргә, чепсектиг күштериниң саны болгаш таарыштыр тургузулгазы сонуургадыг күргенелер-биле тодаргайлатынган зонаны Европага тургузар дугайында саналдар, Германияның девискээриниг турар чепсектиг күштериниң, оон иштинде ГДР-нин болгаш ГФР-нин чепсектиг күштериниң чепсегленнишкинге атомнуг чепсектиг болуруң хорудаар дугайында санал ыдыг. Бир талазында, сонгуатлантика эвилелинде кирип турар чурттар база оске талазында, Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер оларның аразынга тыптып келген бүгү-ле чорудээлерни чүгле тайбын аргалар-биле шинтирлезин деп күзел Прага Декларациязында база тайылбырлатынган.

«Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер Европаның айыыл чок чоруун болгаш бүгү-нинти тайбынны быжыглаар дугайында чаа, черле таарычалыг саналдарны боттарының Прага Декларациязынга кедүрүп үнүрген. Ол саналлар мырынай шынныг болгаш угаангыр болуп турар. Бүгү чурттарның улустарының күзел-чүткүлдеринге ол саналлар бүрүү-биле дүжүп турар» деп Кызттың «Женьминьжибао» солуну бижээн.

Прагага болган боттарының чөвүлел хуралынга Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер болза, барының талакы күргенелерниң чагырыкчы бөлүктери Барының Германияны милитаризастаар чорукту күш-биле боттандырып турар болгаш чепсегленнишкиннерни әндере бүүрер чорукту үргүлчүлеп турар ол байдалың хажыныы-биле эртип шыдавас турган.

«...Барыын талакы күргенелерниң чамдык бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының кошкаарыңдан болгаш күргенелер аразынга кады ажылажылганы калбартырындан коргуп турар. Ол шериг талазы-биле дембээрээшкинни деткиринче, «соок дайынны» үргүлчүлээринче илергей-ле чүткүл, олар чүгле ындыг арга-биле Европада —харын чүгле Европада-даа эвес — боттарының тургусканы шериг бөлүглежиншкиннерин санаарап-бууражкыңдан ызырындырып, капиталистиг монополияларга ол чокка безин бедик болуп турар кончаларны өстүрерин ханырбышаан, чепсегленнишкиннерни әндере бүүрерин хевээр артырып болур деп санап турааралар» деп Прага Декларациязында чугаалап турар.

Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер кампаланыр аразын быжыглаар талазы-биле дем каттыштырган хемчегларлер дугайында айтырыгны Прага чөвүлел хуралынга ынчангаш чугаалажып көрген. Чепсектиг күштерниң каттышкан командылалының дугайында дүүгү, ГДР-нин Улустуң национал армизының чепсектиг күштерин каттышкан чепсектиг күштерге киргиштирер дугайында шинтирлин хүлээп алган.

«Чамдык политиктер Совет Эвилелиннің болгаш социализм лагерининг чурттарының тайбын инициативазын кошкаа чорукту илереэшкинни кылдыр санап турбаа ле эрткен. Бистиң лагеривистиң күүү-шылалының балыткалары аажок хей. Ынчангаш Прага Декларациязының состеринден илдең ол ыяшкы күштү көрбейн баргы дег ыңдыг кижилер ам эвээш тыштыр. Ол күш дайынга болган үрегдээшкинге бараан болбайн турар, харын чогаалыкчы тургузуушкунга болгаш улустар аразында найыралга бараан болуп, тайбынга бараан болуп турар» деп Польшаның «Глос прады» солуну бижээн.

Вашингтонга болган чугаалажышкыннарның түнелдерининг хамаарыштыр

АКШ-тың президентизи Эйзенхауэрниң болгаш Англияның премьер-министри Иденнің аразында чугаалажышкыннар февраль ийиде Вашингтонда доозулган. Тускай дыннадыгдан көстүп турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың болгаш Англияның Европада. Чоокку Чөөн чүкте, Мурнуу, Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Ыраккы Чөөн чүкте политиказынга хамаарышкан кончуг хөй айтырыгларны чугаалажышкыннар хаара тутkан.

Англи болгаш америк парлалганың дыннадыгларын барымдаалаан, Вашингтонга болган чугаалажышкыннарның кол сорулгазы улустар аразының алаан хөй айтырыгларының талазы-биле англи-америк чөрүдээлерин ажыл эртери болгаш «нинти политиканы» ажылдап кылыры болган деп чугаалап болур. Англи-америк чөрүдээлер ылангыя Чоокку Чөөн чүк талазы-биле онза чидиг илереэн. Аравий чартык ортулукта болган Персид мугулдурунуң районунда нефтилиг черлер дээш демиселге америк болгаш англи нефть монополияларының аразынга болган чаа чөрүдээлерниң түнелинде демги чөрүдээлер сөөлгү үеде чидигленген.

АКШ-тың болгаш Англияның чазактары хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүкте боттарының депкиптерин ангылап шылавзанының ол-ла фактызын Вашингтонга болган чугаалажышкыннарның түнелдерининг дугайында тускай дыннадыг белин чажырып шыдавааннар. «Аңгы үеде ылангыя ол районда бар депкиш черин болгаш чөрүдээлерни барымдаалаан, Аравияда болгаш Персид мугулдурунуң районунда байдалды чугаалажып көрүүвүс. Ол чөрүдээлер найыралдыг чугаалажышкыннарның аргазы-биле таарыштынган туруп болурунга бүзүредивис» деп дыннадыгда чугаалап турар.

Аравий нефтинин долганыр чөрүдээлер болгаш маргыдаалар «таарыштынган» туруп болурунуң аргалыынга хамаарыштыр ол «бүзүредге» англи, америк болгаш француз парлалга каттышпайн турар. «Вашингтон пост» солун чугаалажышкыннар дугайында тускай дыннадыгны чөгеп төдүнчүг болгаш ужур-утка чок хоозун документ кылдыр алаан. Франциязының «Либерасьон» солуннуңга сөстери-биле алырга, Эйзенхауэр-биле Иден Чоокку болгаш Ыраккы Чөөн чүктерниң районнарында англи-америк чөрүдээлерни таарыштырып шылавзаннар. Ол солуннуң бижээни болза: «Оларның дыннадының допчулаа айтырга ынытыг: 1) Быжат-биле садыг харылзааларын хөгжүдери Англияга ыырнай эргежок чүгүлә турбүже, Быжат-биле садыглажышкында салдынган кыыгаарлалларны кошкадырынга АКШ-тың амдылында хөөн чогу. 2) Ыраккы Чөөн чүкке «шериг саъларының» англи политиказын деткиринден АКШ-тың ойталап турары. 3) Америк компаниялар-га кыжаныгыл турар англи нефть компаниялар-ынга АКШ-тың дуза чедиреринден ойталап турары. Бо үш чүүлдерниң талазы-биле американнар кандыг-даа боттуг дүжүп берипшкиннерни кылбааннар; олар чүгле база дагны чугаалажышкыннар кылыр деп билдинмес аазаашкыннарны бергеннер. Сөөгүлдә мурнуңуң кампаниязының үезинде америк чазакка ажыктыг болур, ынчалзажок сэр Антони Иденниң болуунуң чуртунга улам-на алдар сураг чок кылыптар соок дайынның документтеринге сэр Антони Иден харын оң аазаашкыннарның орнунга ат салырынга чөпшээрешкен».

АКШ-тың президентизи биле Англияның премьер-министри чугаалажышкыннарның төнчүзүнде «вашингтон декларациязы» дээрзин чарлааннар. Моон үстүнде тускай көргүскен документинин «Либерасьон» солуну харын «соок дайынның документизи» деп алаан. Ол декларациянын чогаадыкчылары Индияга, Бирмага болгаш Афганистанга Н. А. [illegible] нинның болган Н. С. Хрущевтуң чорааныңга хамаарыштыр бүгү делегейге болган кайгамчык улуг үнелеп көргүшкүнүү кошкадырын бодааны мырынай илдең, чүге дээрге, ол чоруушкун Совет Эвилелиннің болган Азия чурттарының аразынга найыралдыг харылзаалларны болгаш экономиктиг кады ажылдажыгларны хөгжүдеринге аажок чугула болган. Декларациянын чогаадыкчылары АКШ биле Англияны «ынчу өнүктер» болгаш бүгү-ле ёшкак хөгжүделиг чурттарның «кампалакчылары» кылдыр көргүзерни ораалдажып турар.

«Вашингтон декларациязының» авторларының «кампалакчылар» болгаш «лежээкчилер» ролюн кыыксаар чүткүлүн Азияның болгаш Африканың улустары ойтур шаап турар. «Азияның айтырыын еске черлерге Азияның азы азийчилериниң каныг-даа киржилгези чоокка болган чок-ла шинтирлей берген тургулаар. Ам ол практика эргижирээн, ынчалзажок эргинин артыышкыннары хевээр арткан болгаш Азияның улустарының хөөнүнче база санал-оналынче каныг-даа кичээнгей салбайн, азий айтырыгларын ырак черлерге шинтирлээринин ораалажышкыннары кылдыын турар. Ол айтырыгны каныг-бир өскээр көөрүүнүң дугайын безин чугаалавайн, практиктиг политиканың бодалы-биле алырга, ол дээрге, айтырыгларны шинтирлээринге ийик бербейн турар. Факт чүл дээрге, чүс-чүс миллион кижилерниң турун турары, оларның улуг чүткүлдү илередин турары болгаш оларны херекке албас чорукту оларның күзевейн турары болур» деп Неру февраль 2-де бодунуң чугаазынга медеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң араб чурттары АКШ биле Англия боттарының чөрүдээлерин ол чурттарның улустарының күсели-биле таарыштырарын ораалажып турар деп чүведен чөптүг-биле айыылынмышаан, вашингтон чугаалажышкыннарын онза улуг хынамча-биле көрүп турганнар. «Иденнин Эйзенхауэр-биле чугаалажышкыннарын Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын шинтирлевес болгаш аңаа тайбынны тургузарынга чедирбес. Олар ындыг сорулганы салбайн-даа турар. Эйзенхауэр биле Иден делегей империализминиң айтырыгларын шинтирлээр болгаш улустарны мөлчүүрүнүң колониалдыг планнарын чөпшээрежир дугайын дугуржуп алыр дээш чыыларанар» деп Египеттин «Аль-Хайят» журналы бижээн. «Араб чөөн чүктүң айтырыгларын чүгле оон улустары шинтирлээн туруп болур деп чүвени АКШ биле Англия эскербээнер-дир, чүге дээрге, араб делегей болгаш оон салым-чолу Лондонга болган Вашингтонга болган дипломаттыг чугаалажышкыннардан болгаш аңаа үлээп алыныган политиктиг шинтирлерден хамаарыжын турган үе дедир ээлбек келир үе болуп чоруй барган» деп Ливанның «Аль-Ахбар» солуну медеглээн.

Египеттин «Роза-эль-Юсеф» журналы база шак ындыг болалды илередиг турар. «Иден биле Эйзенхауэр ужуражып болган боттарының күзээн-не чүүлдерин чугаалажып болурлар. Ынчалзажок олар боттарының тура-соруун Чоокку Чөөн чүктүң улустарынга төгеп шыдавастар. Чоокку Чөөн чүктүң улустары... нейтралитеттиг политиказын чоруларын болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорукту, боттарының байлаан ханпыкы кижилерге хайырлал кылдыр бербес дээш индустриализацияны чедип алырын күзеп турарлар. Ынчалзажок улустарның ол дүрүм ёзугаар негеделерин Барының чүк хүлээп көөрүү күзевейн турар» деп ол журнал бижээн. Чоокку Чөөн чүктүң улустары Вашингтонга чөвүлел хуралга чүнү-даа шинтирлеп турарындан хамаарылга чокка боттарының орүү-биле баар деп долу шинтирлиг деп ол журнал медеглээн.

Азияның болгаш Африканың оске-даа районнарының улустары база ынчаар болап турар болгаш ындыг хөөн киргеп деп болап болур.

А. ШАХАНОВ.

Хайгаарабастаан

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхоз 1952 чылда 800 дээ яблок сывын тарып, садчыгаштың ажылын эгелээн. Баштайгы 2—3 чылларның дургузунда оларның ажаалгазының багай эвес турганындан үнүшкүнү дыка эки турган.

Колхоз дыка улуг чарылганы, күштүг үндүрүп тургаш, садтың ажылын эгелеп алган хирезинде-ле сөөлгү үеле оон хайгааралының кошкаанындан ажыл саналаан. Ылангыя чайын суггарбас, кыжын соокка улуг шүглавас болгаш оон херимкажазы үрелип-бүстүп калган турар. Ында каларчы хайгаарал чогундан яблок сыптарын эрткен-дүшкен кижилер сып, үреп турары-биле чергелештир чамдык үүлдерлерге бора-тоолайлар база хемирин турар апарган.

Колхозчуларның үнелеп, күш үндүрүп тургаш кылып алганы улуг ажылының хей черге калганы колхоз баштаар черин бичии-даа дуврүтпейн турар.

О. ОЧУР-ООЛ.

Федор Михайлович Достоевский

(Төнчүзү).

зы артып калган. Улуг чогаалчының амыдыралга шынчызы үзел-бодалдарын хажыныышкынын тиилеп чораан. Ынчангаш мегечи үзел бодал чүгле чамдык шынарларны хажыдып турар, а колдуунда дүрүү хевирлер шынчы, амыдырал-биле долган оон ол бүгү чогаалдары шынныг болган амыдыралчы болуп турар.

«Четкерлер» деп романда революцияга өжээннешкек чорук уран-чечен шыны ажып турар болгаш роман коллуунда-ла революсчу шинчээшкинге улур уран-чечен эвес нүүдүлээшкин болган. Ынчалза-даа «Кем-херек болган кезедиишкин», «Мелегей», «Элээде оол», «Карамозов акылышкылар» ышкаш романнарда, «Өдүг бажыңның бижимелдери» ышкаш очерктерде, «Степанчиково» суур болгаш оон чурттакчылары», «Даайының дүжү» ышкаш тооҗуларда амыдыралдың шыны болза, хажыдыкчы үзел-бодалдарга көөрде, үшчок дыңзыг, дыннангыр, бүзүредиг болуп турар. Ол чогаалдар боттарының бүгү чөрүдээлери болгаш четпестери турза-даа, орустуң классиктиг литературазының адын фондузунга база делегеннин литературазының эртинезинге кирер эртелиг болган.

Ол бүгү чогаалдарда эки, талантылыг кижилер өлүрүнге чедир базындырган, күштекчилер, чангыс кижилер, самыынсалдарлар тиилеп байырлап турар дарлакчы ниитилелдиң халаптарын кайгамчыктыг күш-биле көргүскен. Ол ниитилел студент Раскольниковту аштаар чөрүкке, кедергей базындырышкынга таварыштырган, чараш Сонечка Мармеладованы дашкаар, янгнаар бажыңынче киргеп. Ынчаарга автор бөлү болуунуң маадырзаларынга илдең-не бүзүренчиг эвес «эптежишкинни» хамаарыштыр бижип турарда-ла болза, ындыг ниитилел-биле эптежип болбазының-даа, демиселдиң хүүда аргаларын хүлээп ап болбазының-даа дугайында түнелди номчукчу болу кылып турар.

Өске-даа романнар база ындыг. «Мелегей» деп романда бүржуаз араатанзыг чоруктуң ол ышкаш тодаргай, шынчы байдалын көргүскен. «Карамозов алышкылар» деп романда дворян ниитилелиин социал-политиктиг болгаш моралдыг бүстүп дүжүүшкүнүн, «карамозовчуларның» база «смердяковчуларның» дүрүү-хевири-биле оон шүүт дедир төрүттүнгенининг болгаш сандаразының кайгамчыктыг дүрүү-хевирин тургускан. Ол дүрүү-хевирлер Шекрикиниң Иудушка Головлевтиң, «Потехонның эргилериниң» дүрүү-хевири ышкаш шак ындыг күштүг болгаш литературага талазы-биле ужур-дузалыг.

Ол романнарда янзы-бүрү чурттарда номчукчуларны ам-даа бодандырып турар, болуунуң чугулазын болгаш чидиин ышкыныаан чугула айтырыгларны көдүрүп үндүрген. Ол дээрге араатанзаан капиталистиг ниитилелдиң дугайында, ниитилелге кижиниң байдалының дугайында, социализм болгаш шажын дугайында, тура-соруктуң хостуунуң дугайында, моралдың үндезиннериниң дугайында, ынакшыл болгаш чараш дугайында, ачы болгаш хора дугайында айтырыглар болуп турар. Айтырыгларны амыдыралчы материалларга, күштүг уран-чечен дүрүү-хевирлерге тургускан, чамдыкта кончуг хандыгышкынныг маргыдаларга, кижилерниң чугаалажышкыннарында тургускан, ол айтырыгларны тургузарынга Достоевский улуг мастер чораан.

Бир эвес айтырыгларны улуг күштүүбиле тургускан болза, ол айтырыгларга Достоевскийниң реакциыг харыылары кончуг кошкак. «Бир талазында, долу амыдыралдың кижилери болгаш шынчы кижилер, оске талазында, киленден спирээн хөлдер-биле кылып каан чүве дег элептиг болгаш дүжүнде дүвүреп ианнагылаан чалчалар дег кижилер Достоевскийниң бижээниңден көстүп турар-дыр»... деп Достоевский дугайында Щедрин шын чугаалаан.

• • •

Достоевскийниң өлгенинден бээр 75 чыл эртип турар. Делегейге оон алдары быжыы-биле бадыткатынган. Ынчалза-даа оон алын долганыр келергей маргылаалар амга чедир-ле болуп турар.

Достоевскийниң чогаалдарынаан бүгү реакциыг чүүлдерни ажыглаарын бүржуаз литература ораалажып турар. Достоевскийниң уран-чечен чогаалдарын, оон бедик уран-чечен иергежилин тоовайн, хажыдып, Достоевскийни шажынчы философчу бодакчы кылдыр, реакциычы сурталдыг «чогаалчының хүн демдеглелиниң» автору публицист кылдыр бүржуаз литература мактап турар. Достоевскийниң

Ындыг болгаш социалистиг лагерьниң чурттарының, ажыттың-шүжүгге таварышкан улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демиселге чаа улуг салыышкыны болган ийи болуушкуннар бо чылдың январьның төнчүзүнде болган. ССРЭ-нин Министрлер Совуделиннин Даргазы Н. А. Булганиннең АКШ-тың президентизи Д. Эйзенхауэрге чагаазының болгаш Варшава Керээзининг киржикчилери күргенелерниң Прагага ат салган декларациязының дугайында чугаа чоруп турары ол.

Президент Эйзенхауэрге Н. А. Булганиннең чагаазында АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиннің аразында Найырал болгаш кады ажылдажыга дугайында керээ чарар дугайында санал кирип турары билдингир болгай. Совет-америк харылзааларны экижидери бүгү делегей байдалын нинтизи-биле чынчадырынга улуг хемчээлдиг ийик бээри чигинии чок. Н. А. Булганиннең чагаазында илеретинген Совет Эвилелиннің тайбын инициативазын тайбынга ынакшылыг улустар ниин-биле чүүлдүгүнүү турары ынчангаш черле билдингир.

Быжат чогаалчы Ай Фу Н. А. Булганиннең чагаазын дугайты «Совет Эвилели бүгү чер бөмбүрзээнің бүгү-ле бүдүү кижилерининг эрге-ажыктарынга тааржыдыр ажылдап турар» деп медеглээн. Индияның «Нав Дживан» солуну ССРЭ-нин саналын «төөгүлүг болган тергиин практиктиг» санал кылдыр үнелээн.

Чаа совет саналдың күжүнүң болган ужур-дузазының дугайын «соок дайын» талалакчыларының аразынга кайы хире таарынмас чорукту болдурганындан база барымдаалап болур. Н. А. Булганиннең чагаазында кирген саналдарның мептеренгей сураглыының дугайын билгеш, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери «Нью-Йорк пост» солуннуң илергейлээнин ёзугаар алырга, АКШ «Найыралды күзевейн турар деп болалды тургуспайн тургаш, найырал дугайында совет саналдарны канчап тургаш хүлээзезининг айтырыын күженнишкин-биле саналдаан эгелээннер. Ындыг янзылыг сорулга шинтирлетпиннес чүве болган. Франциязының «Либерасьон» АКШ-тың улуртукчу бөлүктериниң Н. А. Булганиннең чагаазын таарымча чок көрүп турарының дугайын дыннатпышаан демдеглээнин болза: АКШ-тың президентизиниң хөрыызы удурланышкак ийи сагыш салыышкыннарлыг болуп турар, чүл дээрге, талалакчылары экотреминстер Даллес биле алимрал Рэрфорд болуп турар соок дайынның туружун хевээр артырары болгаш оон-биле кады водороптуг бомба-даа, «ёзу-2-ден артык» ок-чемзектер-даа оожургадын шыдавас америк улустуң тайбынче шын-на күзел-чүүлдерин хандырары болуп турар.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң таарзынмас чорууң кайы-даа хире бол совет-америк харылзааларны экижидер, «соок дайынның» талалакчыларынга таарыырындан алы таарышпазындан хамаарылга чокка улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадыр дээш ССРЭ болундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп бүгү делегейнин хөй иштизинге илдең ол фактыны совет санал өскертип шыдавас.

Варшава керээзининг киржикчилери күргенелерниң январь 28-те Прагага ат салдынган Декларациязы база тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демиселдиң херээнге кайгамчык улуг ужур-дузазыг. Европага улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырынче, айыыл чок чорукту хандырарынче угланган чүүлә, тодаргай саналдар Прага Декларациязында киргеп. Чижээлээргә, чепсектиг күштериниң саны болгаш таарыштыр тургузулгазы сонуургадыг күргенелер-биле тодаргайлатынган зонаны Европага тургузар дугайында саналдар, Германияның девискээриниг турар чепсектиг күштериниң, оон иштинде ГДР-нин болгаш ГФР-нин чепсектиг күштериниң чепсегленнишкинге атомнуг чепсектиг болуруң хорудаар дугайында санал ыдыг. Бир талазында, сонгуатлантика эвилелинде кирип турар чурттар база оске талазында, Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер оларның аразынга тыптып келген бүгү-ле чорудээлерни чүгле тайбын аргалар-биле шинтирлезин деп күзел Прага Декларациязында база тайылбырлатынган.

«Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер Европаның айыыл чок чоруун болгаш бүгү-нинти тайбынны быжыглаар дугайында чаа, черле таарычалыг саналдарны боттарының Прага Декларациязынга кедүрүп үндүрген. Ол саналлар мырынай шынныг болгаш угаангыр болуп турар. Бүгү чурттарның улустарының күзел-чүткүлдеринге ол саналлар бүрүү-биле дүжүп турар» деп Кызттың «Женьминьжибао» солуну бижээн.

Прагага болган боттарының чөвүлел хуралынга Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер болза, барының талакы күргенелерниң чагырыкчы бөлүктери Барының Германияны милитаризастаар чорукту күш-биле боттандырып турар болгаш чепсегленнишкиннерни әндере бүүрер чорукту үргүлчүлеп турар ол байдалың хажыныы-биле эртип шыдавас турган.

«...Барыын талакы күргенелерниң чамдык бөлүктери улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының кошкаарыңдан болгаш күргенелер аразынга кады ажылажылганы калбартырындан коргуп турар. Ол шериг талазы-биле дембээрээшкинни деткиринче, «соок дайынны» үргүлчүлээринче илергей-ле чүткүл, олар чүгле ындыг арга-биле Европада —харын чүгле Европада-даа эвес — боттарының тургусканы шериг бөлүглежиншкиннерин санаарап-бууражкыңдан ызырындырып, капиталистиг монополияларга ол чокка безин бедик болуп турар кончаларны өстүрерин ханырбышаан, чепсегленнишкиннерни әндере бүүрерин хевээр артырып болур деп санап туруаралар» деп Прага Декларациязында чугаалап турар.

Варшава керээзининг киржикчилери күргенелер кампаланыр аразын быжыглаар талазы-биле дем каттыштырган хемчегларлер дугайында айтырыгны Прага чөвүлел хуралынга ынчангаш чугаалажып көрген. Чепсектиг күштериниң каттышкан командылалының дугайында дүүгү, ГДР-нин Улустуң национал армизының чепсектиг күштерин каттышкан чепсектиг күштерге киргиштирер дугайында шинтирлин хүлээп алган.

«Чамдык политиктер Совет Эвилелиннің болгаш социализм лагерининг чурттарының тайбын инициативазын кошкаа чорукту илереэшкинни кылдыр санап турбаа ле эрткен. Бистиң лагеривистиң күүү-шылалының балыткалары аажок хей. Ынчангаш Прага Декларациязының состеринден илдең ол ыяшкы күштү көрбейн баргы дег ыңдыг кижилер ам эвээш тыштыр. Ол күш дайынга болган үрегдээшкинге бараан бол

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 10 ПЯТНИЦА № 30 (3483)

Өртээ 20 коп.

Совет чурт тайбың экономиктиг чарыштың оруктарынга ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын—чоннуң кижи санынга продукция бүдүрер талазы-биле эң-не сайзырангай капиталистиг чурттарны чедерин болгаш эртерин төөгүлүг эң кыска хуусааларның иштинде шиитпирлээрде ам бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерлиг болуп турар деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи санап тур.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинден.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШКА ПРОФЭВИЛЕЛ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели болза бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди чедиишкинниг тургузуп турар маадырлыг совет улустуң чогаадыкчы улуг ажылдарының дабынчы программазы болур.

Алдыгы беш чыл планының амыдыралга чедиишкинниг боттанылгазының түңнелинде бистиң чуртувус коммунизмче оруктап чаа улуг базымны кылыр. Ол улуг программаны хуусаа бетинде долдур күүседиринге боттарының шиитпирлиг бистиң алдарлыг ажылчын ангывыс, колхозчу тараачыннарывыс болгаш интеллигенциявыс илергейлеп турарлар.

Коммунистиг партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныштаан ол съездиге күш-ажылчы төлептиг белек-биле ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы чер болганда калбарган. Бүгү улустуң патриотчу көдүрлүүшкүнүнүң көскү илерээшкини — социалистиг чарыштың күчүлүг чалгыы областың үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының болгаш культуразының бүгү ажылдакчыларын улам-на сорук киирген.

Областың ажылчы чоннары бо хүннерде Директиваларның төлевилели-биле таныжып, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. «Тыва туруг» трестизиниң сурагдыг дашчызы эш Пукановтуң коллективтиң хуралынга чугаалааны болза:

—Партия болгаш чазак совет кижи дугайында доктаамал сагыш салып турар. Бөдүүн кижи дугайында сагыш салырындан артык улуг болгаш үндезин сорулга бистиң партиявыста чок. Ол ада сагыш салыышкынны бистер боттарывыстың чүткүлдүг күш-ажылывыс-биле харылаар ужурлуг бис. Партияның салган сорулгазында чоннуң кузел-соруу илергейлетинген. Ону боттандырарындан артык алдарлыг улуг күзел-чүткүл совет кижиде чок. Ынчангаш дашчыларның бригадазы бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседирин, а мен болзумайи норманы күүседирин социалистиг чарышка хүлээндим.

Алдыгы беш чылдың баштайгы чылының бүдүрүлге онаалгазын 110 хуу күүседирин Кызылдың ыяш заводунуң коллективи хүлээнген. Бо ышкаш бедиткен хүлээлгени Шагаан-Арыгның, Бай-Хаактың райүлетпүр комбинаттарының, Кызылдың далган дээрбезиниң коллективтери алган.

Үлетпүрнүң эр, херээжен ажылчыннарының, инженерлериниң болгаш техниктериниң социалистиг чарыжын калбартырынга болгаш ону тодаргай удуртурунга профэвилел организациялары улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Бо талазы-биле эки ажылдап турар профэвилел организациялары бисте эвээш эвес. Мааңаа Кызылдың ыяш заводунда профэвилел организациязын (даргазы эш Понаморев) чижек кылдыр ап болур. Чарыш заводтуң бүгү цехтериниң, бригадаларының, ээлчеглериниң болгаш түс-түс ажылчыннарының аразында калбарган. Профэвилел организациязы чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, оон тиилекчилериниң ажылының дуржулгазын хана солунунга чырыдып, ан эки ажылчыннарны хүндүлел самбыразынга киирип турар.

Мурнакчылар боттарының ажылының дуржулгазын хана солунунга бижип азы практиктиг ажыл кырынга көргүзүп, ажылчыннарга тайылбырлап берип турарлар. Профэвилел организациязы чарыштың түңнелинде илерээн четпестерниң чылдагаанын партия, комсомол организациязы-биле болгаш администрация чери-биле кады илереткеш, ону чайладырының хемчеглерин эң кыска хуусаада боттандырып турар. Чарышче кичээнгейни күштелдиргениниң болгаш аңаа удуртулганы экижитпезиниң түңнелинде коллективтиң кежигүннери чарышка бүрүнү-биле хаара туттунган. Социалистиг хүлээлгезин ажылчын бүрүзү төлептиг күүседип турар. Ам үеде ыяш заводунда бүдүрүлге планын күүсетпейн турар чаңгыс-даа ажылчын чок.

Эки ажылдыг профэвилел организациялары-биле кады социалистиг чарыштың улуг ролюн чедир үнелевейн, оон организастаашкынын эрэнгей ёзу-биле көрүп, мурнакчы дуржулганы нептередиринче сагыш салбайн турар профэвилел организациялары база бар. Оларга Чадааның райүлетпүр комбинадында, Кызылдың электростанциязында, Кызылдың автотранспорт конторазында профэвилел организациялары хамааржыр. Социалистиг чарышты удуртурунга хөй-хөй профэвилел организацияларының ёзу барымдаалап киржип турар фактыларының барын чооқта чаа болуп эрткен үлетпүр ажылдакчыларының бирги профэвилел конференциязы бүрүү шаап демдеглээн.

Чамдык профэвилел организацияларының болгаш профэвилел обкомунуң (даргазы эш Чекмарёв) канцеляржы-бюрократсыг удуртулгадан адырылбайн турарын конференцияның делегаттары шыңгыы шүгүмчүлээн. Областың профэвилел конференциязынга Кызыл АТК-дан келген делегаттың чугаалааны болза:

—Социалистиг чарыш Кызыл АТК-да ёзу барымдаалап организастатынган. Профэвилел организациязы чарышка алган хүлээлгениң канчаар күүсетиниин турарын хынавайн, түңнелин үндүрбейн, аңаа тодаргай удуртулганы бербейн турар. Местком нарның ажылы мындыг байдалдыг турда үлетпүр ажылдакчыларының профэвилел обкому ону дораан эдерининн улуу, харын чер-черде четпестер-биле эптежип, ниити удуртулга бээринге өйлежип турар. Обкомнуң ажылдакчылары бүдүрүлгелерге барбайн база бүдүрүлгелерде активке дааңмайн келген.

Ол шүгүмчүлел кончуг шын болган. Обком актив чокка ажылдап, организакчы ажылды саазын дамчыштыр удуртулга-биле холгаарлап, социалистиг чарышты бүдүрүлгелерге ёзулуг калбартырынче профэвилел организацияларын эвилелдеп шыдавайн турган.

Профэвилелдериниң область комитеди болза ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эң массалыг организациязының удуртур төвү болур. Аңаа ажылдың эреңгей хевири болгаш удуртулгазы түрбээ ужурлуг. Ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның патриотчу көдүрлүүшкүнүнүң түңнелинде төрүттүнген социалистиг чарыштың чедиишкиннииг күүселдези профэвилел организацияларының хүн-бүрү организакчы ажылы болгаш тодаргай удуртулгазы турда ам боттаныр. Бо дугайын эки ажылдыг профэвилел организацияларының дуржулгазы амыдыралга бузуреткен.

Социалистиг чарыштың киржикчилериниң патриотчу көдүрлүүшкүнүнүң бүдүрүлгени рационалдыг организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турганш, алдыгы беш чылдың программазын хуусаа бетинде күүседирин чедип алырынче организастаар ужурлуг. Чарышты үлетпүрнүң бүгү адырларынга калбартып турганш бүдүрүлгениң ай, квартал болгаш чыл онаалгазын үлегерлиг күүседирин профэвилел организациялары хандырар хүлээлгелиг.

Профэвилел организацияларының ажылынга партия болгаш комсомол организациялары боттуг дузаламчыны чедирген турар ужурлуг. Чарышты калбартырынга, оон түңнелин үндүреринге партия организациялары чүгле удуртулга бээри-биле кызыгаарланмайн, а харын социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези дээш демиселдиң инициаторлары болгаш организакчызы болган турар сорулгалыг. Чарыштың киржикчилеринге хүн-бүрүнүң дузаламчызын көргүзери болгаш оларны бүгү тала-биле деткиири—партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының чугула сорулгазы болур.

Эш К. Е. Ворошиловтуң 75 хар харлааның таварыштыр байырлыг телеграммалар

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш К. Е. Ворошиловтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 хар харлааны-биле холбаштыр мурнунда парлатынган телеграммалардан аңгыда, даштыкы чурттардан моон адаанда байырлыг телеграммалар келген:

Румынияның ажылчын партиязының ТК-зындан, Румын Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелинден, Румын Улус Республиканың Национал Улуг Хуралының Президиумундан;

Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының Президиумундан, Болгарияның Министрлер Чөвүлелинден болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зындан;

Моол Арат Республиканың улустуң Улуг хуралының Президиумундан, МАР-ның Министрлер Чөвүлелинден, Моолдуң Араттың-Революстуг партиязының ТК-зындан болгаш МАР-ның Премьер-Министри Ю. Цеденбалдан;

Ажылчы чоннарның венгр партиязының ТК-зындан болгаш Венгр Улус Республиканың Президиумунуң Даргазы Иштван Добидан;

Польшаның каттышкан ажылчын партиязының ТК-зындан;

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зындан болгаш Чехословак Республиканың Президентизи Антонин Запотоцкийден;

Корейның күш-ажылчы партиязының ТК-зындан болгаш КУДР-ның Улустуң Дээди Хуралының Президиумунуң Даргазы Ким Ду Бондан;

Австрияның Коммунистиг партиязының ТК-зындан болгаш Австри Республиканың Федералдыг Президентизи Теодор Бернерден;

Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-зындан, Финлянд Республиканың Президентизи Ю. Б. Паасикивиден болгаш Премьер-Министр Урхо Кекконенден;

Ирландың Коммунистиг партиязының ТК-зындан;

Аргентинаның Коммунистиг партиязының ТК-зындан;

Герман Демократтыг Республиканың Улус палатазының Президиумундан;

Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелинден;

Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязының ТК-зындан;

Герман Демократтыг Республиканың Президентизи В. Пиктен;

Күш-ажылдың Албани партиязының ТК-зындан, Албанияның Улус Республиказының Улустуң хуралының Президиумундан, Албанияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелинден;

Вьетнамның Демократтыг Республиказының Президентизи Хо Ши Минден, ВДР-ниң Национал хуралының доктаамал комитединиң Даргазы Тон Дык Тхангтан.

Көдээ ажыл-агый культураларынга херегләэр азоттуг суук удобрениелер

Азоттуг суук удобрениелерниң бүдүрүлгезин чурттуң иштинге хандырарының эргежок чугулазын ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде айыткан.

Азоттуг суук удобрениелерни хөвеннин, чигир свеклазының, кукурузаның, ногаа болгаш өске-даа культураларның тарылгазынга ажыглаарының талазы-биле бүдүрүлге дуржулгаларын ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый Министерствозу Украинаның болгаш Узбекистанның колхозтарынга бо чазын калбаа-биле организастаар. Ол дуржулгаларны машина-трактор станциялары чорудар.

Азоттуг суук удобрениелерниң аммиак болгаш аммиакаттар деп хевирлерин үлетпүр чери белеткеп үндүрерин ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый Министерствозунуң ажылдакчызы СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Бирги удобрение болза, дыңзыг базышкынның аргазы-биле суук чүүл кылдыр хуулдурган газ болуп турар. Оон 80—82 хуузу азот, ынчаарга аммиактыг селитрага бодаарга ийи катап хөй болуп турар. Ол удобрениени туская цистернага савалааш, дажыглап чорудар. Аммиакаттар дээрге, аммиактыг азы кальцийлиг селитраның суук аммиак кылыр ээзилдирии болур. Аммиакка бодаарга ында азот ийи катап эвээш, ынчалза-даа ону ажыглаары дыка эптиг болуп турар.

Азоттуг суук удобрениелер болза, селитрага бодаарга оон артык эки болур. Оларны белеткеп кылыры чиик болгаш бедүүн, а ажыглаары база мындыг эптиг болур. Оларны хөрзүнче туская дерип кылган херекселдер-биле тарадыр чаштырар. Аңаа ажыглаар туская машиналарны моон сонгаар белеткеп үндүрер. Ол удобрениелерни херек кырында ажыглаарда суук удобрениелерни АБШ-та болгаш өске-даа чурттарда ажыглап турарының практиказын база ажыглап көрген турар.

Удобрениелерниң чаа хевирлерин өөренип көөрү-биле көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының болгаш Москваның, Украинаның база Узбекистанның элээн хөй эртем-шинчилел албан черлериниң төлээлекчилериниң иштинден каттышкан бригадалар тургустунган.

ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем бараанның министерствозунуң ажыл-агый черлеринге ындыг дуржулгаларны кылырын база планнап көрген.

(СЭТА).

Эртемниң болгаш техниканың чаа чүүлү

Машина англи дылдан орус дылче очулдуруп турар

Нарын санаалга ажылын кылып турар «БЭСМ» деп хүрген ажылдаар электроннуг санаалга машиназы чүгле математика бодалгаларын бодаарынга эвес, харын өске-даа эртем сорулгаларынга база ажыглатынып болур. Чоокта чаа ол машинаны шенеп көөрү-биле англи дылдан орус дылче автоматтыг очулганы кылган. Оон мурнунда эртем ажылдакчылары эртем-техниктиг текстиниң очулгазының шынын хандырып турар грамматиктиг болгаш синтаксистиг схеманы ажылдап кылганнар. «Машинаның сөстер составында» — муң хире англи сөстер болгаш эртемниң туская сөстери бар.

Техник Тамара Бондратьева англи дыл билбес-даа болза, В. Милкнин «Дифференциалдыг деңнелгени сан талазы-биле бодаары» деп номунуң кирилде чүүлүн бижээн лентаны перфораторга хап алган. Текстилиг лентаны машинага суп алган, оон соонда орус текстилиг өске лента үнүп келген. Эртем ажылдакчызы С. Н. Разумовский очулдуртунган текстини хынап көрген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында электроннуг приборларының үндезининге эвес, харын харылзаа чок электриилиг тургузулганың үндезининге туттунган машиналарның (очулга кылырынга база күчү-шылалдыг) принциптерин ажылдап кылып турар.

Чуруктa: техник Т. Бондратьева англи дылда текстилиг лентаны перфораторда хап олурары.

Фото В. Шаровскийнии.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Бедик хүлээлгелер

СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин Улуг-Хем районнуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары ниити хуралынга чугаалашкаш, күш-ажылчы сорук-биле уткуп, санал берген кижи бүрүзү ажыл-агыйда чамдык хожудаашкыннарны узуткаар талазы-биле чугула саналдарны берип, чаа-чаа хүлээлгелерни алганнар.

Бир дугаарында № 1 хову бригадазының бригадири эш Н. Пучукайның чугаалааны болза:

— Партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде айыткан хемчеглер бистиң Төрээн чуртувустуң күчүшыдалын улам-на быжыглаарының болгаш ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай бедидериниң төөгүлүг программазы болур. Ынчангаш, мен тарааның ниити дүжүдүн көвүдедири-биле часкы хову ажылынга белеткелди өй-шаанда доозкаш, агротехниктиг чуруумнарны сагып турганш, тарылгазы 8-9 ажыл хүннеринде доозуп, чайгы ажаалгазын экижидип турганш гектар бүрүзүнден 17—22 центнер дүжүттү алырын хүлээнир мен. Огород бригадазында комсомолчу-аныяктарның мурнундан комсомол организациязының секретары эш Тунгар-оол ногаадан 100 муң рубльден эвээш эвес орулганы киирип алырын хүлээнип, бүгү комсомолчу аныяктарны кыйгырган.

Хараганда болгаш Чыланныгда сүт-бараан фермалары эрткен чылын бир инектен 630 килограмм сүт саап алыр турганш ортумаа-биле 700 килограммны сагган. Бо чылын фермаларның ажылдакчылары инектен 900 килограмм сүттү саап алырының бедиткен хүлээлгелерин алганнар. Фермаларның инээ оолдап эгелээн. Төрээн 73 инектерниң бызаалары эки доругуп турар.

Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш малчыннар социалистиг чарыштың хүлээлгелерин алган ажылдап турарлар.

• • •

Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин сеткил ханыышкынныг хүлээп ап турар. Тайбың күш-ажылдың болгаш чаагайжыдылганың ол улуг программазынга сорук кирген колхозчу ажылмышчылер боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган.

Дуржулгалыг инек кадарчызы эш Т. Баян 89 төрүүр инектеринден 89 бызааларны камгалап алырын хүлээнген. Ам төрээн 15 бызааларын менди доруктуруп турар. Кадарчылар эштер Т. Шойнуу 17 инектиң, Б. Ендан 103 төрүүр инектиң бызааларын камгалап алгаш, колхозтуң ниити малынга дужаап бээр хүлээлге алган ажылдап турар.

Малчыннар бо чылын саар инек бүрүзүнден 750 литр сүт саап алыр дээш малдың кышкы ажаалгазынче кичээнгейни салып, немелде чемге кукуруза силозун болгаш концентраттыг чемнерни берип турар.

Улуг өөрүшкү

Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунда чеди чыл школазының коллективи алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин улуг көдүрлүүшкүннүг уткаан.

Чоннуң культурлуг амыдырал-чурттал газын улам чечектелдирер дээш, Коммунистиг партияның сагыш салыышкыны кижи бүрүнүң сагыш-сеткилин өөртүп, күш-ажылчы улам сорук киирип турар. Аңаа харыы кылдыр каш дапкыр күш-биле ажылдаары бистиң хүлээлгевис болур ужурлуг деп, хуралга чуве чугаалаан улус бадыткап турган.

Төөгү башкызы эш Шадновтуң чугаалааны болза:

— Келир үениң аныяк салгакчылары, коммунизмниң тургузукчуларының дарганнакчылары бистер боттарывыстың билиивисти хүн-бүрү бедидип турганш, өөреникчилерге быжыг болгаш ханы билигни бээр дээш ажылдаар ужурлуг бис. Мен бодумнуң башкылап турарым эртемнерни өөреникчилерге ханызы-биле өөредип турганш партияның XX съездизинге алдар болдуруп, III-кү улуунда өөредилге шынарын 100 хуу болдурар мен.

Санал берген башкылар Директиваларны колхозчуларга таныштырар дугайында хүлээлгелер алганнар.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчулары алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы Директиваларының төлевилелин улуг патриотчу көдүрлүүшкүн-биле уткаан.

Хөй фермазының эргелекчизи эш Чюлдук ферманың ажылчыннарын социалистиг чарышка кыйгырып, хөй бүрүзүнден ортумаа-биле 3-4 килограмм дүктү кыргып алырын, чылгычы эш Сундуй бодунга быжыглаан 78 белерден 78 кулуннарны бүрүн камгалап алырын хүлээнгеннер. Ол ышкаш бедиткен хүлээлгелерни тудугжулар, сүт-бараан фермазы болгаш хову бригадаларының кежигүннери алганнар.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныжкаш, бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Колхоз бо чылын 45 чуртталга бажыңнарын тудар планныг. Эш Бугажыкка удуртурган 48 колхозчулар 3700 чудукту кескеш, машина оруунче үндүрген. Тудуг ыяжы белеткээриниң ажылында хүн-бүрү улуг нормазын 150—200 хуу күүседип турар мурнакчыларның саны хөй. Эш Эртине-Очурнуң 20 кижилиг комсомолчу-аныяктар бригадазы колхозта чеди чыл школазының 1956—1957 өөредилге чылында оттулар ыяжын белеткеп эгелээн.

Планда көрдүнген ыяш белеткелин партияның XX съездизиниң ажыттынарының бетинде доозар деп, бригада хүлээлге алган.

Кооперация ажылдакчыларының сөзү

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалашкан хуралга Бай-Тайга райпозунуң ажылчын, албан-хаакчылары социалистиг чарыштың хүлээлгезин алганнар.

Садыгның дуржулгалыг ажылдакчызы эш Б. Зимонин сөс алгаш:

— Алдыгы беш чыл планын мурнундагы беш чылдарның планы ышкаш хуусаа бетинде күүседирин совет кижилер күзеп турар. Чаа беш чыл планында кооперация ажылчыннарының мурнунда база улуг сорулгалар салдынган. Ажылчы чоннуң херегсел бараанарынга, хүн-бүрү өзүп турар негелдезинге дыңнангыр бараан болуп турганш, бараан саарылгазының чыл планын 115 хуу күүседир мен—дээш, садыгжы эш Г. Монгуштү социалистиг чарышка кыйгырган.

Районнуң ажылчыннары боттарының аразынга социалистиг чарыштың бедиткен хүлээлгелерин ап, Барыын-Хемчик райпозунуң ажылчыннарын социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Шээр мал хүр кыш ажып турар

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хөй фермазының ажылдакчылары ажаап турар малындан чаңгыс-даа башты чидириг чокка камгалап алыры-биле бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Фермаңың эргелекчизи коммунист эш С. Сандак малчыннарның ажыл хуваалдазын таарыштыр тургускан, фермада ажылдың байдалы эки.

Ниитизи-биле 3963 хойларны эки одарлыг кыштагларда тургузуп, оран суурбиле, дуржулгалыг малчыннар-биле хандырган. Ниити малдың куржу эки.

Бо чылын төрүзе чогуур 1936 хойларның эдержилгезин чогуур үезинде организастыг чорудкан база бир муң ажыг хойларны каракуль уксаалыг кошкарлар-биле тарып боозаткан.

Колхоз оолдаан хойлар болгаш чаш хураганнар чеңгерери-биле 16 тонна сиген, сула база 800 килограмм дусту баш бурунгаар кыштагларже чедирген.

Фермада хөй оолдап эгелээн. Хойжулар Бүрбүжеп, Шалый, Шактар-оол оларның ажаап турар хойларындан 133 баш хөй оолдаан, оларның чаш төлүн бүрүн камгалап алган.

Күш-ажылчы белек

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр сорулга-биле Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң малчыннары малдың кышкы ажаалдазын экижидип, чаш төлүн камгалап алыр дээш эгелекчи саналдарын үндүрүп, кужениишкинниг ажылдап турарлар.

О. Шыназа эш Сандаа-Самбаның кадарында 381 хой бар. Бо чылын төрээн 182 хойдан 12 хураганнарны артыкка алган.

Малчын бүгү төрүүр хоюнуң чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш бедиткен хүлээлгени алган. Комсомолчу эш Ш. Шырап ам төрээн 141 хоюнуң 183 хураганнарын менди өстүрүп турар.

Хүлээлгелерниң күүселдези

«Элегес» совхозтуң машина-трактор паркының коллективи СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир тракторларының болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин чедиишкинниг доозар дээш съездиге алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турган.

Социалистиг чарыштың баш бурунгаар хыналдазының түңнелинде чоокка чедир 36 тракторларның 32-зин механизаторлар эки шынарлыг септеп дооскан, ам арткан 4 тракторларның септелгезин дораан доостур. Совхозта 15 сеялкаларның 13-жү, беш корпустуг 14 андазын бүрүн, 20 шлирлер, 10 лущильниктиң 4-тү, 15 культиваторларның 13-жү, 15 прицептиң 10-ну септетинген.

Трактористер эштер Буланаев, Чигарский, Кузнецов болгаш оон-даа өскелер тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септээр нормазын 125 хуу чедир, токарь эш Смоленцев, дарган эш Панов олар ажыл нормазын хүн бүрүде ажыр күүседип турар.

Совхозтуң бүгү ажылдакчылары болгаш механизаторлары 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныжып, чугаалажып көрген, мааңаа хамаарыштыр хүлээлгелерни алгаш боттандырарының хемчеглерин ап турар. Септетинмээн тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин чоокку хүннерде эки шынарлыг доозар дээш механизаторлар бүгү күжүн салып турарлар.

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орденнер болгаш „Иениң медалы" медальдар-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың август 18-теги Чарлыын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан шыңнаары болза:

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Агапова** Елена Васильевна—Таңды районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Бады** Долчаннаа Дагба—Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.
2. **Кызыл-Хаван** Ховалыг Соковна — Чаа-Хөл районнуң Бара-Тал кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
3. **Сат** Байырты Баткан-Бараевна—Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл кодээ Совединде өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Анай** Анна Хүрешпеевна—Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчузу.
2. **Конгушун** Бадыкыс Кыргысовна — Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
3. **Кулар** Серен Айыынаазаровна—Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң колхозчузу.
4. **Никифорова** Елена Михайловна — Таңды районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
5. **Оюн** Пичикей Увансай—Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң колхозчузу.
6. **Оюн** Төгерикпей Пульгумовна—Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң колхозчузу.
7. **Оюн** Хорлуу Дарымаевна—Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
8. **Самбу** Ниикей Мончаровна—Таңды районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
9. **Сарыглар** Ханды-Сюрюн Хүнду-Балчир—Таңды районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
10. **Хуурак** Монгуш Сонамовна—Чаа-Хөл районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчузу.
11. **Ыян** Түлүш Ойдуповна—Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл кодээ Совединде өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Атол** Сержинмаа Нордаковна—Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
2. **Кок** Кыргыс Чамзрыновна—Улуг-Хем районнуң «СЭБП 19 съездизи» колхозунуң колхозчузу.
3. **Монгуш** Толзат Сергелемовна—Таңды районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
4. **Ооржак** Серен Дайлаковна—Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
5. **Сат** Уңгубаа Данзыновна — Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
6. **Сенди** Түлүш Сырсанаевна—Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Айыраа** Ховалыг Хүрен-ооловна — Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчузу.
2. **Анай** Доңгак Хыйвер-ооловна—Өвүр районнуң Хандагайты кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
3. **Березкина** Антонина Александровна—СЭКП райкомунуң аппарадының албан-хаакчызы, Чадаана хоорай.
4. **Болтовская** Екатерина Федоровна—Таңды районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
5. **Бүрүн** Монгуш Балчыыовна—Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
6. **Глазырина** Варвара Федоровна — Таңды районнуң «Революцияның чалбыызы» колхозунуң колхозчузу.
7. **Гоголева** Мария Антоновна—Таңды районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
8. **Иргит** Долчан Араптановна—Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.
9. **Кара-оол** Күдүш Ондаровна—Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
10. **Карапаа** Ховалыг Сайын-Белековна—Чаа-Хөл районнуң Ак-Туруг кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
11. **Копеек** Юра Сиириновна — Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
12. **Куулар** Анай Байыгырбаевна — Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизимче орук» колхозунуң колхозчузу.
13. **Куулар** Допчукай Суңгуй-Ламаовна—Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизимче орук» колхозунуң колхозчузу.
14. **Монгуш** Бопунар Седен-Ламаевна—Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
15. **Монгуш** Маиша Лопсановна—Өвүр районнуң Хандагайты кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
16. **Монгуш** Санмаа Монгештейевна—Өвүр районнуң Хандагайты кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
17. **Оюн** Апаа Домбаа — Таңды районнуң Элегес кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
18. **Сарыглар** Бажыкай Долвановна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
19. **Сафонова** Наталья Владимировна—Таңды районнуң Бай-Хаак кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
20. **Сермит** Валентина Самдановна — Чаа-Хөл районнуң школа башкызы.
21. **Тамбар** Чүдек-уруг Седеновна — Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
22. **Уйнук** Ховалыг Чаш-ооловна — Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл кодээ Совединде өг-бүле ээзи.
23. **Хаплак** Вера Чүлдүмовна — Чөөн-Хемчик районда кодээ Совет даргазы.
24. **Хуурак** Түлүш Мергеновна—Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ТАРАСОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары И. ЗИМИН.

Москва, 1955 чылдың декабрь 8.

1956 чылдың февраль 4-те Турцияның Чазаанга Совет Чазактың нотазы

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Бирги Оралакчызы А. А. Громыко Турцияның ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини дээрги Б. Н. Бавурну февраль 4-те хүлээп алган болгаш Совет Эвилелиниң агаар девискээриниң кызыгаарынче агаар шарларын салып үндүреринге Турцияның девискээрин ажыглап турар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Чазактың нотазын аңаа тыпсып берген.

Айыттынган нотаның текстизин моон адаанда парлатынды:

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Чазаа Турцияның Чазаанга дараазында чүүлдү медеглээри эргежок чугула деп санап тур.

Албан-хүлээлгелиг совет органнарның дыңнадыын ёзугаар алырга, сөөлгү үениң дургузунда Совет Эвилелиниң девискээринге болгаш агаар делгеминге диаметри 15 метр чедип турар болгаш черлерни чурукка тыртырар 300 кг чедир аппаратураны, а ол ышкаш автоматтыг хөделир радиолампыдыкчыларны болгаш радиоприемниктерни база өске-даа чүъктерни бодунга ап чоруур он-он улуг агаар шарлары Нахичевань болгаш Ереван хоорайларның аразында районга Турцияның талазындан ханылап кирип келген. ССРЭ-ниң девискээринге туттурган болгаш илеретинген шарларны шинчилеп көөрге, шарларның боттарын-даа, оларда аскан аппаратураларны-даа АКШ-ка белеткээнин көргүскен. Ол дугайын ылангыя аппаратураның янзы-бүрү кезектеринде бижимелдер болгаш ол кезектерни бүдүрүп турар америк фирмаларның аттары херечилеп турар.

Совет ужар-чүүлдүң албан-хүлээлгелиг тускай эртемниглериниң кылган түңнелин ёзугаар алырга, ындыг янзылыг шарлар агаар транспортунга улуг айыылдыг болуп турар. Ол шарлар янзы-бүрү үеде, янзы-бүрү бедиктерге болгаш янзы-бүрү угланыышкыннарга ужудуп турган, Совет Эвилелиниң иштики шугумнарынга, а ол ышкаш улустар аразының шугумнарынга ужудуушкун кылып чораан самолеттарның пассажирлериниң болгаш экипаж кежигүннериниң амы-тынынга кыжаныш турар. Албан-хүлээлгелиг совет органнарда бар медээлер ёзугаар алырга, айыттынган шарларны Турцияның девискээринден салып үндүрүп турар.

Адаанда аскан чүъктерлиг айыттынган агаар шарларын агаар делгеминче салыртkан күрүнелер база-ла шак ындыг орукка туруп алгаш, үстүнде айытынган дүрүм чок үүлгедиишкиннер уъжун харысалга чүъктээр апаар ындыг чурттарның агаар делгеминиң угланыышкынынче чогуур ужар тургузулгаларны салып үндүрүп эгелээн болза кандыг байдал тургустуна бээрин билип алыры берге эвес.

Айыттынган агаар шарларын Совет Эвилелиниң агаар делгеминче салып үндүрери ССРЭ-ниң девискээр талазы-биле дээп болбас чоруунга болгаш бүрүн эргезинге карааа чедирип турар болгаш БНО-нуң Уставында быжыглатынган улустар аразының эргезиниң ниитиге хүлээп көрдүрген принциптерин каржызы-биле үрээни болуп турар. Ону кылырынга Турцияның девискээрин ажыглап турары ол дүрүм чок үүлгедиишкиннер дээш харысалганы Турцияның Чазаанга онаавайн барып шыдавас.

Совет Эвилелиниң агаар делгеминиң девискээринче агаар шарларын салып үндүреринге Турцияның девискээрин ажыглаар чорукту соксадырынче угланган хемчеглерни алырын Турцияның Чазаандан Совет Эвилелиниң Чазаа манап тур».

Совет Чазактың нотазының дугайын бодунуң Чазаанга дораан дыңнадырын дээрги К. Н. Бавур медеглээн.

Иранның Чазаанга Совет Чазактың нотазы

Февраль 4-те ССРЭ-ниң Иранда Элчини А. И. Лаврентьев Иранның Даштыкы Херектер Министри дээрги Ардаланга чораан болгаш Иранның багдад шериг блогунга каттыжып киргениниң дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Чазактың нотазын аңаа тыпсып берген. Айыттынган нота болза, ол айтырыг талазы-биле Иранның Чазаанга Совет Чазактың 1955 чылдың ноябрь 26-дагы нотазы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунга Иранның Москвада элчин чериниң 1955 чылдың декабрь 10-да дамчыдып бергени Иранның Чазааның нотазынга Совет Чазактың харыызы болуп турар.

Совет Чазактың 1955 чылдың ноябрь 26-дагы нотазынга дараазындагы айтырыглар тургустунганы билдингир болгай: Багдад шериг блогунуң агрессчи шынар-бүдүжүнүң дугайында, Ортаакы болгаш Чоокку Чөөн чүктүң районунга тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга база БНО-нуң сорулгаларынга оон канчап-даа таарышпазының дугайында; барыын талакы күрүнелер багдад пактызын ол районнуң экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарын колониалдыг ёзу-биле кулданырының чепсээ кылдыр ажыглаар апаарынче, багдад пактызынга Иранның каттыжып кирери Совет Эвилели-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны деткииринге канчап-даа таарышпазынче база ол пактыга Иранның киржилгези Совет-Иран керээлер ёзугаар, ылангыя магадылал болгаш нейтралитет дугайында 1927 чылдың октябрь 1-деги Совет-Иран керээ ёзугаар Иранның эки тура-биле бодунга алган хүлээлгелеринге удурланышкак болуп турарынче Иран Чазактың кичээнгейин база угландырган.

Багдад пактызынга Иранның каттыжып киреринге хамаарыштыр Совет Чазактың 1955 чылдың октябрь 12-деги медеглели нотада бадыткатынган база багдад шериг блогунга каттыжып кирер дугайында Иран Чазактың шиитпиринден үнүп болдунгу дег уржуктарның уъжун бүгү харысалга Иран Чазакка онаатынган.

Иран Чазак 1955 чылдың декабрь 10-дагы бодунуң харыы нотазынга Иранның багдад шериг блогунга киргенин агартыр дээш багдад пактызы «Ортаакы Чөөн чүкке тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң үндезиннерин быжыглаарындан өске кандыг-даа сорулганы салбайн турар», ол «камгаланыкчы» шынар-бүдүштүг болгаш «кандыг-бир чуртка удур угланмаан» чүве деп айтып турар-дыр.

Иран Чазак оон-биле холбаштыр багдад пактызын «БНО-нуң сорулгаларынга бүрүнү-биле таарыжып турар» чүве деп база дагын медеглеп турар болгаш бодунуң ол бадыткалының «бузуредиилгези» кылдыр ылангыя БНО-нуң секретариадынга багдад пактызын ам бүрүткээр деп турарын айтып турар-дыр.

Иранның Чазаа бодунуң нотазында багдад пактызының сураглыг шериг-политиктиг бөлүглежиишкиннер-биле — соңгу-атлантика блогу-биле (НАТО) болгаш Мурнуу-Чөөн Азияда пакт-биле (СЕАТО) холбаалыын чажырбайн турары-биле кады ол пактыларның чаңгызы-даа «чаңгыс азы алээн хөй чурттарга удур азы халдаашкын болгаш агрессия кылыр бодал-биле чардынмаан» чүве деп бадыткап турар-дыр.

Иранның болгаш ССРЭ-ниң аразында найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринге бодунуң сонуургалдыының дугайын медеглевишаан, Иранның Чазаа багдад пактызы «магадылал болгаш нейтралитет дугайында Иран-Совет керээниң 3-кү чүүлүнге удурланышкак болбайн турар» болгаш «аңаа каттыжып кириишкин хүлээлгелерни үрээн кылдыр санатына берги дег, ССРЭ-ниң Чазаанга удур угланган кандыг-бир блоктуң туруп турарынга хамаарыштыр медээлер Иранның Чазаанда чок» деп бодунуң нотазында бадыткап турар-дыр.

Иран Чазактың нотазында 1941 чылдың сураглыг болуушкуннары-биле болгаш дараазында совет шериглериниң Иранның девискээринге тур турганы-биле холбаштыр Совет Эвилелинге удур чугаалар кирип турар, оон-биле кады Иран Чазак ол дугайты «Иранның иштики херектерин холгаарлаан» кылдыр Совет Эвилелин буруудадып турар-дыр.

Иранның Чазааның 1955 чылдың декабрь 10-дагы нотазынга Совет Чазактың харыы нотазының текстизин моон адаанда парлатынды.

«ССРЭ-ниң Чазааның 1955 чылдың ноябрь 26-дагы нотазынга харыы болуп турар Иран Чазактың 1955 чылдың декабрь 10-дагы нотазын алганын Совет Чазак бадыткап, оон-биле холбаштыр дараазындагы чүүлдү медеглээри эргежок чугула деп санап тур:

Багдад пактызынга болгаш ол пактыга Иранның каттыжып киреринге хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туружу Совет Чазактың 1955 чылдың октябрь 12-деги медеглелинде болгаш Иран Чазакка Совет Чазактың ноябрь 26-дагы нотазында чугаалатынган болгаш тайылбырлатынган.

Совет Чазактың 1955 чылдың ноябрь 26-дагы нотазында салдынган кол айтырыгларны Иранның Чазаа бодунуң харыызынга оюп каапканының болгаш агрессчи блоктар тургузарының политиказын, а ол ышкаш багдад шериг пактызынга Иранның киргенин агартырын оралдажып турарын Совет Чазак хараадаашкын-биле демдеглеп тур.

Багдад шериг бөлүглежиишкининге Иранның каттыжып кирери тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга канчап-даа таарышпас, ол болза, колониалдыг күрүнелерниң политиказының сорулгаларынга бараан болуп турар болгаш Иранның Совет Эвилели-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларынга болгаш Иранның сураглыг керээлиг хүлээлгелеринге удурланышкак деп чүвени база дагын медеглээрин ССРЭ-ниң Чазаа эргежок чугула деп санап тур.

Иранның Чазаа «өйи чурттарның аразында найыралдың үндезиннерин быжыглаарынга аажок сонуургалдыг болгаш ол найыралды быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге бүгү-ле болдунуп болур кужениишкиннерни салып келген болгаш салыр-даа» дээрзиниң дугайында 1955 чылдың декабрь 10-дагы Иран нотада кирген медеглелди Совет Эвилелиниң Чазаа медээ кылдыр хүлээп ап тур.

Ынчалзажок ССРЭ-ниң Чазаа оон-биле холбаштыр багдад шериг блогунга Иранның каттыжып кирери, а ол ышкаш 1955 чылдың декабрь 10-дагы Иран нотада кирген Совет Эвилелинге удур болдурар аргажок болгаш үндезилээр барымдаа чок чугаалар ол медеглелге удурланышкак болуп турарын айытпайн барып шыдавас.

Багдад шериг блогунга Иранның кирген чоруу Иранның девискээрин ССРЭ-ге удур халдаашкынның планнарын кылып турар агрессчи күштерниң ажыглаарынга аргаларны ажыдып турарынче Иран Чазактың кичээнгейин Совет Чазак угландырып тур. Ындыг байдал Совет Эвилелиниң кызыгаарларынга онзактыг айыыл болуп турар, ынчангаш ССРЭ-ниң Чазаа оортан чогуур түңнелдерни кылбайн барып шыдавас.

ССРЭ-ниң Чазаа үстүнде тайылбырлатынган бүгү-ле чүүллерни барымдалаал Иран Чазактың 1955 чылдың декабрь 10-дагы харыызын таарымчалыг кылдыр санап шыдавас болгаш багдад шериг блогунуң дугайында болгаш аңаа Иранның киржилгезиниң дугайында айтырыгның талазы-биле бодунуң 1955 чылдың октябрь 12-деги медеглелин болгаш ноябрь 26-дагы бодунуң нотазын бадыткап тур».

ССРЭ-ниң Чазааның айыттынган нотазын Иранның Чазаанга медээлеп чедирерин дээрги Ардалан медеглээн.

1956 чылдың февраль 5-те Герман Федералдыг Республиканың Чазаанга Совет Чазактың нотазы

Февраль 6-да ССРЭ-ниң Герман Федералдыг Республикада Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини В. А. Зорин ГФР-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунуң статс-секретары В. Хальштейнге чораан болгаш америк шериг органнары ГФР-ниң девискээрин Совет Эвилелиниң агаар делгеминиң девискээринче агаар шарларын салып үндүреринге ажыглап турар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Чазактың нотазын аңаа тыпсып берген.

Айыттынган нотаның текстизин моон адаанда парлатынды.

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Герман Федералдыг Республикада элчин чери ГФР-ниң Даштыкы Херектер Министерствозун бодунуң хүндүткеп турарының дугайын херечилеп турар болгаш ССРЭ-ниң Чазааның даалганын ёзугаар дараазындагы чүүлдү медеглээр алдарлыг болду.

Барыын Германияның девискээринден совет девискээрже салып үндүрүп турар даштыкыга бүдүрген алээн хөй санныг агаар шарлары сөөлгү үениң дургузунда Совет Эвилелиниң девискээриниң кырынга илеретинген болгаш туттурган. Айыттынган шарлар болза, 1600 куб. метр чедир хемчээлдиг, 15 метр чедир диаметрлиг полиэтиленден кылган улуг баллоннар болуп турар. Чамдык таварылгаларда Совет Эвилелинге өжээннешкек утказыг хуудустардан болгаш өске-даа пропагандачы литературадан өске таварылгаларда — автоматтыг хөделир радиолампыдыкчылар болгаш радиоприемниктер кирген тускай аппаратурадан тургустунган чүъктерни, а ол ышкаш шарлар ужуп чоруп турарының үезинде разведка кылыр сорулга-биле девискээрни агаардан чурукка тырттырар апаар немелде плёнкаларлыг фотоаппараттарны болгаш ниити деңзизи 650 кг чедир өске-даа херекселдерни шарларда аскан.

Туттурган шарларны шинчилеп көргени шарларның боттарын-даа, оларда аскан аппаратураны-даа Американың Каттышкан Штаттарынга белеткээнин көргүзүп турар. Ол дугайын ылангыя аппаратураның янзы-бүрү кезектеринде бижимелдер болгаш ол кезектерни бүдүрүп турар америк фирмаларның аттары херечилеп турар.

Совет Чазактың эргезинде бар медээлер ёзугаар алырга Совет Эвилелиниң девискээринче ындыг шарларны салып үндүрерин америк шериг органнары Барыын Германияның девискээринден чорудуп турар.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң чазак төлээлериниң аразынга 1955 чылдың сентябрьда Москвага болган чугаалажыышкыннарының үезинде-ле Совет Чазак дээрги федералдыг канцлер Аденауэрниң кичээнгейин ГФР-де ажылдап турар америк организациялар Барыын Германияның девискээринден Совет Эвилелинче адаанда аскан чүъктерлиг агаар шарларын салып үндүрүп турарынче, оларның ужудуушкуннары агаар транспортунга айыылдыг болуп, пассажирлерниң болгаш самолеттар экипажтарының кежигүннериниң амы-тынынга кыжаныышкын болуп турарынче угландырганы билдингир болгай.

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотовтуң ол айтырыг талазы-биле медеглелинге Совет Чазак ГФР-ниң Чазааның талазындан айыттынган үүлгедиишкиннерни соксадырынче болгаш Совет Эвилелиниң иштики шугумнарынга, а ол ышкаш ССРЭ-ниң болгаш Европаның өске-даа алээн хөй күрүнелериниң девискээрлериниң кыры-биле эртген улустар аразының шугумнарынга ужуп турар самолеттарга агаар шарларының тургузуп турары айыылды чайладырынче эргежок чугула хемчеглерни алырын манап турар деп айыткан турган.

Совет Чазактың ол саналынга харыылавышаан, федералдыг канцлер Аденауэр Федералдыг Чазак чогуур хемчеглерни алган туруп болур деп бадыткаан, а ол ышкаш бодунуң талазындан ол айтырыг талазы-биле АКШ-тың чазаа-биле харылзажырын аазаан.

Ындыг турбуже, ГФР-ниң девискээринден салып үндүрүп турар агаар шарларының Совет Эвилелиниң девискээриниң кырынга ужудуушкуннары үстүнде тайылбырлатынган чүүлден көстүп турарын ёзугаар алырга, чүгле соксаваан эвес, харын сөөлгү үениң дургузунда улам-на калбак хемчээлдерлиг апарган. Ындыг ужудуушкуннар эрткен чылдың ноябрьда болгаш декабрьда, ылангыя 1956 чылдың январьда илеретингилээн.

Адаанда аскан чүъктерлиг агаар шарларын агаар делгеминче салдырткан күрүнелер база-ла шак ындыг орукка туруп алгаш, үстүнде айыттынган дүрүм чок үүлгедиишкиннер уъжун харысалга чүъктээр апаар ындыг чурттарның агаар делгеминиң угланыышкынынче чогуур ужар тургузулгаларны салып үндүрүп эгелээн болза, кандыг байдал тургустуна бээрин билип алыры берге эвес.

Үстүнде тайылбырлатынган чүүл-биле холбаштыр Совет Чазак ГФР-ниң Чазаа ГФР-ниң девискээрин америк органнар ССР Эвилелиниң агаар делгемин каржызы-биле үреп турар болгаш агаар транспортунуң айыыл чок чорууңга база кижилерниң амы-тынынга илергей-ле кыжаныышкын болуп турар дүрүм чок үүлгедиишкиннерни боттандырарынга ындыг янзылыг ажыглаар чорук дээш харысалгалыг болурун санавайн барып шыдавас деп ол медеглеп тур.

Болдурар аргажок ындыг янзылыг үүлгедиишкиннерге ГФР-ниң девискээрин ажыглаар чорукка төнчүнү салгы дег хүрген болгаш боттуг хемчеглерни ГФР-ниң Чазаа алырын ССРЭ-ниң Чазаа негеп тур.

Үстүнде тайылбырлатынган чүүл-биле холбаштыр бодунуң алган хемчеглериниң дугайын дыңнадыр болза ГФР-ниң Чазаанга Совет Чазак чүүлдүгзүнген турар».

Совет Эвилели биле Болгарияның Улус Республиказының аразында экономиктиг чаа дугуржулга дугайында

Совет Эвилели биле Болгарияның Улус Республиказының аразында найыралдың болгаш экономиктиг сырый кады ажылдажылганың принциптерин удуртулга болдурбушаан, база Болгарияның кодээ ажылагыйын улам ынай хөгжүдеринге, ылангыя ону механизастаарынга дузалаар сорулга-биле ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның Чазактары Совет Эвилели 1956—1959 чылдарда Болгарияның Улус Республиказынга чээлиге тракторларны, комбайннарны, виндроуэрлерни, полборщиктерни, экскаваторларны, кодээ ажылагыйның өске-даа машиналарын болгаш уксаалыг малды 300 миллион рубль чедир түңге бээр дугайында дугуржуп алган болгаш 1956 чылдың февраль 3-те дугуржулга чарып алганнар.

Чылда 200—220 муң тонна аммиак селитразы бүдүрүп үндүрер бүдүрүкчүлүг азот-тук заводунуң болгаш чылда күчүзү 100 муң тонна суперфосфат бүдүрүп үндүрер суперфосфат заводун тударда база ону оон соңгаар калбартып тударда Болгарияга техниктиг дузаламчы көргүзери дугуржулгада база көрдүнүп турар. Дериишкиннер, телевизел ажылдарының болгаш ол заводтар тудуушкуну-биле холбашкан техниктиг дузаламчының өске-даа хевирлериниң өртээн төлээри-биле ССРЭ-ниң Чазаа Болгарияның Чазаанга 70 миллион рубль түңнүг чээлини тывыскан.

Айыткан чээлилерни 10 чыл иштинде чылда өйи хуулап тыпсыр. Чээлини болгар бараанаар, оон иштинде кодээ ажылагый продуктулары-биле төлээр апаар.

Дугуржулгага ат салганнар: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин болгаш Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Вылко Червенков.

Дугуржулгага ат салып турар үеде олурушканнар: совет таладан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги Оралакчызы А. И. Микоян, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги Оралакчызы В. М. Молотов, Экономиктиг харылзааларның херектериниң талазы-биле Бол эргелелдиң начальниги Б. Н. Коваль, Экономиктиг харылзааларның херектериниң талазы-биле Бол эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы А. В. Захаров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң 5-ки Европа килдизиниң эргелекчизиниң хүлээлгезин күүседип турар Б. Д. Левычкин; болгар таладан — Болгарияның Улус Республиказының ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Б. Луканов, Болгарияның Улус Республиказының ССРЭ-де Элчин чериниң садыг чөвүлекчизи Ч. Напетов.

СОҢГУКЧУЛАР МУРНУНГА ОТЧЁТ

Кызыл районнуң улус судунуң шииткекчизи З. Токмакова бодунуң ажылының дугайында отчёдун Чедер кодээ Советтиң чурттакчы-соңгукчуларынга чоокта чаа кылып берген. Ол хуралга олурушкан 70 ажыг соңгукчулар илеткелди кичээнгейлиг-биле дыңнап, дыка хөй айтырыгларны салган болгаш чоннуң ортузунга совет хоойлу-дүрүм таныдылгазын калбартып чорударының чугулазын айыткан саналдарын бергеннер.

Күрүнениң, хөй-ниитиниң болгаш хамаатыларның өнчүзүнге хора чедирип оорлаар, самчыгдаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп хулиганнаар чоруктарның фактыларының Чедер кодээ Советтиң девискээринде база бар болуп турарын демдеглевишаан, ол чоруктар-биле районнуң истелге органнарының кошкак демисежип, массаның деткимчезин четпес ажыглап турарын илереткен чамдык фактыларны көргүскеннер.

Чижээ, 1954 чылда «Тиилелге» колхозтуң бир улуг хаваны черге чемнеп чорда өйи чолаачы кижилер ону тудуп, бөглап алгаш, Кызыл хоорайга эккелгеннер. Ол херектиң истелгезин районнуң шагдаа органы чоруткан хирезинде-ле, хаваның өртээн колхозка дедир эгидер хемчегни албайн барган. База ол-ла чылын колхозтуң бир безин бир кижи оорлап алгаш, Элегес-Аксынга аппарган турда, истелге органының ажылдакчызы эш Ак-оол боду ол оорну аппарган малы-биле катай тудуп алган. Ынчалза-даа оор катап чаштынгаш, ол-ла хевээр тывылбаан, а колхозтуң малы-даа тывылбаан, херек ол-ла хевээр узамдыкан.

Хамаатыларның хуу өнчүзүн четпес камгалап турарының ындыг чижээ илерээн, чүл дизе, 1955 чылдың чазынында колхозчу К. Норбунуң үш инээн бөлүк оорлар Чедерден сүргеш, Элегес-Аксынга аппаргаш, бирээзин соп алган турда, инектерниң ээзи оларны соондан истеп четкеш, инектерин тып алган, а оорлар истелге черинге туттурган турганнар. Ынчалза-даа ол херектиң түңнели амдыгаа чедир үнмээн болгаш когаракчы кандыг-даа харыыны албаан болуп турар.

Бо чижектиг четпестерни чайладыр дугайында хемчеглерни алырын хуралдың киржикчилери районнуң истелге органнарындан негеп турганнар.

Чурттакчы чоннуң ортузунга совет хоойлу-дүрүмнер таныдылгазын калбартыр, чоннуң негелде-хомудалдарын өйшаанда шиитпирлээр талазы-биле чогуур хемчеглерни ап чорударын соңгукчулар бодунуң соңгаан шииткекчизинден негээннер.

В. ЧҮЛДҮМ.

Ажыл-агыйжы болгаш политиктиг айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлээр

Барыын-Хемчик районнуң коммунистериниң ниити район хуралы

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң коммунистериниң ниити район хуралы болуп эрткен.

Ол хурал СЭБП-ниң XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелиниң дугайында партия райкомунуң секретары эш Кулевтуң илеткелин болгаш Тыва областың VI партия конференциязының түңнелдериниң дугайында СЭБП обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизи эш Толгар-оолдуң илеткелин чугаалашкан.

Районнуң коммунистери 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭБП-ниң XX съездизиниң Директиваларын чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн болгаш ол төөгүлүг документини районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының моон соңгааргы ажыл-чорудулгазының улуг программазы болдуруп ажылдарын хүлээнген. Коммунистерниң район хуралы ол дугайында тускай шиитпирни хүлээн ап, Директивалар төлевилелин ханызы-биле өөренир ажылды организастаарын партия райкомунга болгаш эге организацияларынга даасқан.

Коммунистерниң ниити район хуралы областың VI партия конференциязының түңнелиниң дугайында ханы анализтиг илеткелди дыңнааш, районнуң партия организациязының ээлчеглиг сорулгаларын тодаргай чугаалашкан.

— Областың партия конференциязының шиитпирин районга чедиишкинниг боттандырар төлээде, районнуң партия, совет органнарының ажылын анализтеп көөргеш, бар четпестерни бүрүн-биле илереткеш, ол четпестерни кыска хуусаада узуткаары чугула — деп илеткелчи чугаалаан.

Коммунистерниң хуралы районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чамдык чедиишкиннерин демдеглээн. Районнуң арат ажыл-агыйларының 98 хуузу колхозтарда каттышкан. Чоннуң культурлуг деңнели болгаш политиктиг медерели улам-на өзүп турар. Улус чырыдыышкынының болгаш кадык камгалалының четкизи калбарган.

Ынчалза-даа район сөөлгү каш чылдарның иштинде ажыл-агый хөгжүлдезиниң талазы-биле дыка хожудап турар апарганын коммунистерниң ниити район хуралы айыткан.

СЭБП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райкүүском ажыл-агый, культура тургузуушкунун дыка четпес удуртуп, ылаңгыя кадрлар-биле ажылга улуг частыгларны кылып турган. СЭБП райкомунуң бирги секретары эш Санчай болунуң хуузунда аажы-чаңынга болгаш онаашкан ажыл-чорудулгазынга улуг четпестерни болдуруп турган.

Партия хуралы районнуң ниити ажылынга ханы анализти берген. Малдың баш санын өстүрер болгаш ооң продуктулуун бедидер талазы-биле улуг хожудаашкынның дугайын мындыг фактылар херечилеп турар: мыйыстыг бода малды өстүрериниң планын район 1953 чылда — 89,3 хуу, 1954 чылда — 98,1 хуу, 1955 чылда — 97,4 хуу күүсеткен, азы ажыл-агыйның ол чугула адырынга күрүне планы чылдын-на күүсетинмейн келген. Хой болгаш өшкү өстүрериниң пландары ол-ла чылдарда чүгле 80—90 хуу күүсетингилээн.

СЭБП ТК-ның сентябрь Пленуму саар инектерниң баш санын өстүрерин онзалап айыткан, саар инектер ниити мыйыстыг бода малдың 40 хуузу болган турзун деп сорулганы салган. Район ол шиитпирни күүсетпээн. Районда ниити мыйыстыг бода малдың иштинде саар инек амгы үеде чүгле 30,9 хуу болуп турар. Бир эвес районда саар инектерниң баш санының сөөлгү үш чылдарда өзүлдезиниң оожум темпизин ёзугаар көөр болза, мыйыстыг бода малдың 40 хуузу саар инектер болган турарынга ам-даа 10 хире чыл херек.

1955 чылда мал чемнерин белеткээриниң планын район күүсетпээн. Сиген белеткээр план чүгле 59,8 хуу, силос салыышкыны чүгле 44,2 хуу күүсетинген. МТС ол талазы-биле колхозтарга багай дузалашкан. Районга кукуруза өстүрериниң планы күүсетинмээн. Малды тарып боозадырының планын үскен. Колхозтар инектерни бызааларындан чарып саар ажылче шиитпирлиг кирбейн турар. Ворошилов аттыг колхозта ферма эргелекчизи эш Лайа инектерни бызааларындан чарып саарын өш-биле үзүп турганы илерээн.

Малдың продуктулуун бедидери — кодээ ажыл-агыйда чугула сорулга болуп турар. Ындыг турбуже, Барыын-Хемчик район хой бүрүзүнден кыргып алыр дуктуң планын 1953 чылда—51 хуу, 1954 чылда — 58,3 хуу, 1955 чылда 88,5 хуу, а инек бүрүзүнден сүт саап алырының планын 1953 чылда — 42,1 хуу, 1954 чылда — 43,5 хуу, 1955 чылда — 76,4 хуу күүседип келген. «Большевик» колхозтуң эрткен чылын сагган сүдү оон мурнунда чылдыындан эвээш болган. Ворошилов аттыг колхоз бо кодээ ажыл-агый чылының баштайгы үш айларында саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле чүгле 12,6 литр сүт сагган. Ол колхозтуң Даштыг-Тей фермазында 15 инек хүнде чүгле 1,5—3 литр сүт берип турар. «Барлык» совхоз сүт саалдазының планын ийи чыл иштинде күүсетпээн.

Кызыл-Мажалык МТС мал ажылын хөгжүдер талазы-биле колхозтарга дузалашпайн турар. Ол МТС-тиң директору эш Рагулин боду зоотехник эртемниг кижи хирезинде-ле, колхозтарның мал ажылын сонуургавайн турар. Ол дугайын МТС-тиң кол зоотехниги эш Трусов мынчаар чугаалап турар: «эш Рагулин МТС директорунга ажылдап келген үезиниң дургузунда «колхозтарда мал ажылы канчап-дыр, кайы колхозка, кандыг дуза көргүзери чугула бооп тур» деп, менден чаңгыс-даа айтырбаан болгаш мал ажылының дугайында мени чаңгыс-даа катап кел дивээн».

Районнуң мал ажылының хөгжүлдезинде шак ындыг четпестерниң кол чылдагааны болза, СЭБП райкому, ооң бирги секретары эш Санчай, райкүүском болгаш соң даргазы эш Одан-оол олар колхозтарның, МТС-тиң болгаш совхозтуң ажылын ханы анализтевейн, ажылдың иштинче кирбейн, четпестерни илередир болгаш оларны чогуур үезинде чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер албайн турганында болур деп хурал айыткан.

Эрткен чылын районга инектиң 16 хуузу, хойнуң 14,3 хуузу, өшкүнүң 23,6 хуузу кызыраан. Районда малдың уксаазын экижидер ажылдар кошкак чорутунган. Ынчангаш малдың сүткүр, дүкүр, эъткир чоруу өспейн турар. Мал кажааларының шынары багай.

Райкомнуң кодээ ажыл-агый кадрлары биле ажылы экиживээн. Районнуң колхозтарында 42 бригадирлерниң болгаш фермалар эргелекчилериниң иштинден чүгле 28 кижи райком бюрозунга бадылатынган. Ылаңгыя «Большевик» колхозтан 4, Ворошилов аттыг колхозтан 4 кижи бадылатынмаан.

Районнуң чер ажылында улуг четпестер бар. 1955 чылда район 3550 гектар черни чазын үдур аңдарып, чамдык колхозтарга тарылганы 40—45 хонук узамдыктырган. Ынчангаш районнуң колхозтары тараа культураларының гектар санындан чүгле 7,8 центнер дүжүттү алган. Ам бо чылын база-ла 3000 гектар черни үдур аңдарар ужурга таварышкан. Часкы тарылгага үрезин белеткели четпес чоруп турар. Шак мындыг четпестерге удур шиитпирлиг демиселди чорударын СЭБП райкомундан болгаш райкүүскомдан районнуң партия хуралы негээн.

Областа чамдык колхозтар сууржулга херээн үзе шиитпирлеп турда, а Барыын-Хемчик районнуң колхозчу өрегелериниң ам-даа 64,7 хуузу (1350 өреге) өглерде чурттавышаан турар. Колхозтарда, харындаа район төвүнде безин чунар бажыңнар чок.

Четпестерниң база бир үндезин чылдагааны колхозтарда күш-ажылдың сагылга-чурумунуң экиживейн турары-биле тайылбырлатынар. Эрткен чылын бүгү колхозчуларның 28,5 хуузу күш-хүнүнүң минимумун күүсетпээн, 376 кижи колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн. Күш-ажылдың сагылга-чуруму «Ленин оруу» (даргазы эш Соломатов) колхозта эң-не сандаргай байдалдыг болуп турар. Колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидериниң принцивин районда боттанмайн турар. Күш-хүнүнүң минимумун күүсеткен колхозчуларга немелде төлевир тыпсырын, күш-хүнү барымдаалап аванс бээрин чорутпайн турарын хурал буруу шаап көрген.

Райком районда үлетпүр болгаш садыг черлериниң ажылынче ханылап кирбейн, оларны дыка эрңгей удуртуп келгенин хуралдың киржикчилери чидии-биле шүгүмчүлээннер. Районнуң удуртукчулары эштер Санчай, Одан-оол олар Чаа-Алыр бүдүрүлгезинге барып көрбээннер. Райүлетпүр комбинадының ажылын экижитпээн. Амгы үеде ооң цехтери ажылдавайн турар. Эрткен чылын комбинаттың директорунга 5 кижи солушкан. Райкүүском даргазының оралакчызы эш Юртаев ажыл хуваалдазын ёзугаар ол комбинаттың ажылын харылаар хүлээлгелиг. Ынчалза-даа боттуг ажыл организастатынмаан. Эш Юртаевти комбинаттың чамдык ажылчыннары ам-даа танывас болуп турар.

Коммунистерниң ниити район хуралы райпо ажылын партия райкому дыка четпес болгаш деңди эрңгей удуртуп келгенин айыткан.

СЭБП райкомунуң бирги секретары эш Санчай СЭБП райкомунуң болгаш партияның үстүкү органнарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин организастаар талазы-биле болунга-даа, район организацияларының удуртукчуларынга-даа негелде чок ажылдап келген. Шак ындыг чорук ол удуртукчунуң принципиалдыг эвес байдалын херечилеп турар дээрзин партия хуралы айыткан.

Районда идеологтуг ажыл дыка четпес тургустунган. Клубтар ажылдавайн турар. «Кызыл тараачын», «Большевик», Ворошилов аттыг колхозтарның төптеринге эрткен чылдың сентябрьдан бээр кино үнмээн. Идеологтуг ажылда кол четпес чүве болза, коммунистиг тургузуушкунуң практиказындан ооң хоорук болуп турарында.

СЭБП райкомунуң бюрозунуң ажылында улуг четпестер бар. Бюро хуралдары белеткел чок эртип турган. Бюро партияның болгаш күрүнениң чурумун үреп турар кижилер-биле демиселди күштелдирбээн. Райком профэвилел, комсомол организацияларының ажылынга удуртуганы экижитпээн. Райкомнуң бюро кежигүннери эштер Санчай, Комбу, Одан-оол, Юртаев олар профэвилелдиң Уставын каржызы-биле үреп, үр үе дургузунда дадывыр хавыртпайн турганнар.

СЭБП райкомунуң секретары эш Санчай кадрларны ажылга өөредир, оларны сургаар болгаш кижизидер ажылды эки чорутпайн келген. Райком аппаратының ажылдакчыларынга ооң негелдези дыка кошкак турган. Ажылдакчыларга даалгалар бергеш, а ооң күүселдезин хынавас турган. Килдистер эргелекчилерин болгаш инструкторларны ажыл дугайында сургавас, оларга сүме бербес, оларның ажылын сонуургавас турган. Эш Санчай СЭБП обкомунуң чамдык шиитпирлерин райкомнуң бюро кежигүннеринге безин таныштырбайн турганы илерээн. Шиитпирлерни күүседикчилер билбейн турда, олар анаа-ла ала-чалгаар боттаны бербес чүве болгай дээрзин хуралга санал берген эштер демдеглеп турганнар.

— Бистиң районнуң удуртукчуларының ажылының практиказында кол-ла четпес чүве болза, хөй-хөй шиитпирлерни үндүргеш-ле, а ооң күүселдезиниң талазы-биле организакчы ажылды күштелдирбейн, чер-черде байдалды ылаптыы-биле билип удуртпайн турарында — деп, Ворошилов аттыг колхозтуң даргазы эш Чылбак-оол шын чугаалаан. — Ылаңгыя МТС директору эш Рагулин район Совединиң VI сессиязынга «мал кыштагладыышкынынга белеткел дугайында» илеткел кылгаш, херек кырында байдалды билбес турган болгай. Шак ындыг эрңгей удуртулга ажыл-агыйның чедимче чок түңнелдерин болдуруп турар — деп, ол шүгүмчүлээн.

«Ленин оруу» колхозта коммунист эш Чимба санал берген. — Бистиң аныяктарывыстың ортузунда кижизидилге ажылы дыка четпес тургустунган. Бузүн комсомолчу Серээ тараа оорлаан. Ооң херээн район суду ам-даа көрбээн. Районнуң коммунистериниң составын көрүнер-даан. Аныяк коммунистер дыка эвээш-тир. Колхоз бүдүрүлгезинде коммунистерниң авангардылыг ролю бедивейн турар. Ол бүгү четпестер болза бисте идеологтуг ажылдың чавыс деңнелдиниң дугайын херечилеп турар — деп, ол чугаалаан.

— Районнуң чамдык удуртур ажылдакчылары практиктиг сорулгаларны шиитпирлээриниң айтырыгларындан дыка хоорук туруп турарлар. Чижээ, райкүүском даргазының оралакчызы эш Юртаев болунуң хүлээлгезин дыка кызыы билип, «АТК, райүлетпүр комбинадының ажылын харылап турар кижи мен» деп орар. Шынында ооң ол черлерге барып, боттуг ажыл чорудуп турганы база-ла көзүлбес. Район төвүнде чаа чунар бажың тудуун дүргедедирин анаа даасқан турган. Эш Юртаев ол ажылды безин организаставаан. Ол удуртукчунуң ооң ындай чүңү кылып турары черле билдинмес. Боттарынга онаашкан ажыл дугайында коммунист удуртукчулардан негелдени СЭБП райкому моон соңгаар күштелдирер ужурлуг—деп, «Барлык» совхозтуң парторганизация секретары эш Кунзун чугаалаан.

— Шиитпирлерниң күүселдезин чогуур үезинде организаставайн келгени СЭБП райкомунуң, ооң бирги секретары Санчайның ажылында эң-не улуг четпестерниң болгаш чазыгларының бирээзи. СЭБП обкомунуң бюрозу Кызыл-Мажалык МТС-те тракторлар септелгезиниң чоруп турарының дугайында эш Рагулинниң илеткелин алгаш, шиитпир үндүрген турган. Эш Санчай ол доктаалды күүседикчилерге чогуур үезинде таныштырарының, күүселдезин организастаарының орнунга, харып шыгжап каан болган. Райпо ажылында улуг четпестер билдингир турган. Ынчалза-даа райпонуң ажылын экижидериниң шиитпирлиг хемчеглери алдынмаан — деп, МТС-тиң парторганизация секретары эш Тамдын-оол шүгүмчүлээн.

Коммунистерниң ниити район хуралынга болган санал, шүгүмчүлелдер болза, районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң херээнге партийжи удуртулганы үндезини-биле экижидериниң негелделерин салган. Ол негелделерге дүүштүр делгеренгей шиитпирни районнуң партия хуралы хүлээп алган.

Коммунистерниң ниити район хуралы организастыг айтырыгны чугаалашкан. СЭБП райкомунуң составындан эш Санчайны үндүрген болгаш ону райкомнуң бюро кежигүнү база бирги секретары хүлээлгезинден дүжүрген.

Хурал облкүүскомнуң секретары турган эш М. Пахомовту СЭБП райкомунуң составынга немей соңгаан.

Коммунистерниң ниити район хуралының соонда райкомнуң пленуму организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Пленум эш М. Пахомовту СЭБП райкомунуң бюро кежигүнүнге болгаш бирги секретарынга соңгаан.

Райкомнуң МТС зоназының талазы-биле секретары турган эш П. Комбуну ол хүлээлгезинден пленум хостаан. Райкомнуң МТС зоназының талазы-биле секретарынга райкомнуң ийиги секретары турган эш Г. Булев соңгутурган. СЭБП райкомунуң ийиги секретарынга эш А. Тамдын-оол соңгутурган.

М. КАРА-ТОННУГ.
(«Шынның» тускай корр).

Чер болгандан

Бии-Хем районнуң «Искра» кодээ ажыл-агый артели бо чылын 7 чуртталга бажыңнары, 200 баш инекке, 500 дагаалар-га болгаш хаван, бызаа кажаалары тударын пландаан.

Колхозтуң тудуг бригадазы ыяш белеткелин организастыг чорудкаш, 1100 кубометр ыяшты кезип, орук агынче үндүрген болгаш 545 кубометрни тудуг участоктарында дүжүрүп алган. Тудугжулар белеткел ажылы-биле чергелештир тудугну эгелей берген. Хаван кажаазының кол тудуу ам дооступ турар.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭБП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин боттарының хуралынга чугаалашкаш, чаңгыс эп-сеткилдиг деткивишаан, тудугжулар бо чылдың тудуг планын хуусаа бетинде күүседир дээш, социалистиг чарыштың чаа бедик хүлээлгезин алган.

Тудуг материалының белеткелин съездиниң ажыттынарының бетинде доозар дээш бригада организастыы-биле ажылдап турар.

• • •

Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң хойжузу эш Чыргал мал ажылынга 6 чыл иштинде ажылдап, бо аразында колхозунга муң дыка ажыг хураганнарны өстүрүп берген.

Дуржулгалыг кадарчы эрткен чылын 180 хойдан 192 хураганны камгалап алган. Партияның XX съездизинге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, эш Чыргал 1956 чылда төрүүр 198 хоюндан 210 баш хураган, хой бүрүзүнден ийи килограмм дүк алырын хүлээнген. Кадарчының хоюнуң күш-деңгилдези эки. Эш Чыргал малдың чаш төлүн хүлээп алырынга таарыштыр деритинген кажаалардыг хонажында ам барып хонуп алган.

• • •

СЭБП-ниң XX съездизинге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш, бүгү улустуң калбартган социалистиг чарыжынга облпотребсоюзтуң транспорт конторазының коллективи киргеш, эрткен чылын бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен.

Чедиишкиннерни быжыглавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип, машиналарның септелге аразының маштаашкынын узадып тургаш, коллектив 1956 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир сорулга салган. Январь айның чүък сөөртүлгезиниң планын хуусаа бетинде күүсеткен. Чолаачылардан болгаш септекчилерден ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар бүдүрүлгеде дыка хөй. Эштер Баглаев, Забронин, Агафонов, Бочеров, Новожилов, Дзырын, Тимаков олар январь планын он хонук бурунгаар күүсеткен. Чолаачы эш Тулин ам 1957 чылдың онаалгазын күүседип турар.

СЭБП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин транспортчулар ханызы-биле өөренип, социалистиг чарыштың чаа бедик хүлээлгезин ап туралар.

„Искра" колхозта

Колхоз бо чылын чуртталганың, культура амыдыралдың, бүдүрүлгениң элээн хөй тудугларын кылыр.

Эш Х. Десипдейге удуртурган 20 колхозчулар 190 кубометр тудуг ыяжын кескеш, орук агынче үндүрген болгаш 40 аът-биле тудуг участоктарынче сөөртүп, бызанчыларны тудуг материалы-биле үзүк чок хандырып турар. Кезикчилерде болгаш сөөртүкчүлерде улуг нормазын ажыр күүседип турарлар хөй. Тудугжулар 50 баш бызаа кирер кажааны тудуп ажыглалга кииргеп. Эш Хомүс-оолга удуртурган 4 кижилиг бир бөлүк узуну 7 метр, дооразы 6 метр ногаа парниигин тудуп турар.

Колхоз ногаа үрезиннерин четчелеп алган. Колхозтуң ногаа бригадазы ам ногаа шөлдеринче удобрение сөөртүрүнге болгаш ирик-өдек саважыгаштар белеткээриниң ажылынче кол кичээнгейни салып турар. 60 муң ирик-өдек саважыгаштарны кылган. Ында саважыгаштар хептээринге эштер Авууда, Чолаан болгаш Лопсан олар мурнакчылар болуп, хүнде бүдүн чартык норманы күүседип турарлар. Ногаа шөлдеринде 28 тонна өдек, 15 тонна хүл төктүнген.

М. МАЖАА.
Чөөн-Хемчик район.

Саанчыларның күш-ажылы

Кызыл районнуң «X Улуг хурал» колхозунуң саанчылары Марачевканың сүтбараан фермазының ажылдакчыларының кыйгырыын деткивишаан, бо ажыл-агый чылында инек бүрүзүнден-не 1500 килограмм сүттү саарын хүлээнгеннер. 1 дугаар ферманың саанчылары чаа ажыл-агый чылының баштайгы үш айларында улуг чедиишкиннерлиг болганнар.

Эш Милюхина болунга быжыглаан инек бүрүзүнден 175 килограмм сүттү ап, ниити планындан 787 килограммны ажырган. Эш Серениза инек бүрүзүнден 167 килограмм, эш Поржунмаа — 153 килограмм сүттү саап ап, олар ниити планнарындан 5—7 чүс килограммны ажырганнар. Ферманың өске-даа саанчылары боттарынга онаашкан планнарын колдуунда ажыр күүсеткилээн.

Ниитизи-биле эрткен ажыл-агый чылында эш Милюхина 3683 килограмм, эш Сереннаа 3148 килограмм сүттү түс-түс сагганнар. Оларның ындыг шудургу, ак-сеткилдиг ажылдааны дээш колхоз баштаар чери эш Милюхинага 552 килограмм сүттү, эш Сереннаага 472 килограмм сүттү немелде төлевирге бээр деп шиитпирлээн.

Я. СНИТКИН.

Мал кыштагладыышкынын шын организастаан

Мал кыштагладыышкынын организастыг эрттирери — мал ажылының продуктулуун бедидериниң кол хемчеглериниң бирээзи.

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхоз (даргазы эш Зайцев) мал кыштагладыышкынын эки чорудуп, ылаңгыя мыйыстыг бода мал фермазында инектерниң ажаалгазын, чемгерилгезин районнуң өске колхозтарынга бодаарга үлегерлиг организастап турар. Колхозтуң кол фермазында эки шынарлыг кажааны туткан болгаш ында механизастаашкынны чорудуп турар. Инек бүрүзүнге чем каап бээр черлиг тускай үзүктерни, инектерге чемнер дажыглап бээр аскылыг орукту кылган болгаш электри чырыын кииргеп.

Фермада турум азыралда турар инектер янзы-бүрү концентраттар, кукуруза силозу, көк сула, сиген, саваң дээн ышкаш чемнер-биле хандыртынган. Бо чемнерни зоотехния чуруму-биле тургускан тускай чемгерилге нормазын ёзугаар чарыглап турар. Оон аңгыда, саар инектерге концентрат холаан чылыг сугну ижиртип турар. Ооң түңнелинде кышкы үеде саар инек бүрүзү ортумаа-биле хүнде 4-5 литр сүттү берип турар. Мурнакчы саанчылар эштер Н. Толмачаева 1955 чылдың октябрь 1-ден январь 1-ге чедир болунга быжыглаан инек бүрүзүнден 393 литр сүттү, З. Князева—318 литрни алган. Колхоз бо эрткен үш айның иштинде 1955 чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, инек бүрүзүнден 55 литр хөй сүттү саап алган.

— Инектерни чылыг кажаага тургузуп, эки шынарлыг чемнер-биле хандырарга сүт саалдазы улам көвүдеп турар. Бистиң чамдык инектеривис ам хүнде 10 литр чедир сүттү берип турар—деп, ферма эргелекчизи эш Дьяконов чугаалап турар.

Инек кажаазынга аскылыг орукту кылып, электри чырыын кииргени саанчыларның күш-ажылынга улуг чиңгелдени берип, оларның ажылдаар чери чылыг, чырык, кончуг таарымчалыг болуп турар. Саанчылар кежээ ажылын доозарда инектерниң дүне чиир чемин өйлей салып бергеш, чоруп турарлар. Ындыг хүн-дүн дургузунда турум азырал-биле хандыртынган инектерниң күш-деңгилдези семис болуп турар.

Ол-ла фермада инек төрүттүрүнге тускай кылган чылыг, чырык өрээл бар. Ында төрүүр чыгаан болгаш чаа төрээн инектерни азырап турар. Инек кажаазының бир чартыында бызаалар турар клеткалыг өрээл болгаш бызааларны сөөк арга-биле доруктурар өрээл база бар. Оларда турар бызааларның өзүүшкүнү копчуг эки.

Колхозта ийи хардан өрү назылыг шарыларны болгаш аныяк кыс инектерни чер одарынга каларбышаан, эртен, кежээ немелде чемни берип, чылыг кажаа-биле хандырган. Эрткен чайын 200 ажыг инекти одарладып семирткеш, малчыннарның аразынга бедик үнелелди алган эш Киин-Сан ам колхозтуң шарыларын эки одарладып турар.

Колхозтуң хой малының кыштагладыышкыны база организастыг болуп, чылыг кажаалар-биле хандыртынган. Ол ышкаш хаван фермазының ажылын экижиткен. Хаван фермазының кажаазында аскылыг орукту тургускан, чемнер чычадыр бүстаар саваны тургускан. Ол фермада күрүнеге дужаары-биле тускай азырап турар хаваннарның кужу дыка эки.

Бүгү фермаларда сиген, сула, көк сула, саваң дээн ышкаш мал чемнериниң курлавырларын тургускан.

Мал ажылында колхозчуларга ай санында акшаны авансылап берип турар болгаш оларны эргежок чугула кышкы идик, хеп-биле хандырган.

Колхоз даргазы эш Зайцев, партия эге организациязының секретары эш Глазырин олар фермаларга үргүлчү барып, ферма ажылдакчылары-биле чөвүлел хуралчыгаштарны эрттирип, ажылды улам экижидериниң хемчеглерин ап турар.

Мал кыштагладыышкыны районнуң өске колхозтарында база багай эвес чорут турар. Чижээ, Молотов аттыг, Ворошилов аттыг болгаш «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда саар инектерни турум азыралда кирип, янзы-бүрү чемнерни берип турар. Инек кажааларында аскылыг оруктарны тургускан. Азырал ажаалганы экижиткениниң түңнелинде бо колхозтарда сүт саалдазы база бедип турар. «Октябрь 14 чылы» колхоз 1954 чылдың октябрь 1-ден январь 1-ге чедир инек бүрүзүнден чүгле 88 литр сүт саап алган болза, ам бо чылдың январь 1-ге чедир ол-ла үениң иштинде бир инектен-не 145 литр сүттү алган. Ол ышкаш «Кызыл түк» колхоз бир инектен саап алыр сүттүң хемчээлин ол-ла үениң иштинде 112 литрден 161 литр чедир бедиткен.

Инектер чылыг кажаалар-биле, янзы-бүрү чемнер-биле хандырганындан, ылаңгыя кукуруза силозун берип турар апарганындан сүт саалдазы мурнуку чылдарның деңнелинден ажып турары ол болур.

Районнуң колхозчу малчыннары алдыгы беш чыл планының Директиваларының төлевилелин таныжып, мал кыштагладыышкынын улам организастыг эрттирер, малдың сүткүр, дүкүр, эъткир болурун бедидер дугайында хүлээлгелерни ап, социалистиг чарышты калбартып турарлар.

А. АГБАН,
СЭБП Каа-Хем райкомунуң секретары.

Часкы хову ажылдарынга чедиишкинниг белеткенир

Ногаа бригадазында

Чаа-Хөл районда Ленин аттыг колхозтуң ногаа бригадазында (бригадири эш Шырап) 11 кижи ажылдап турар. Бригадада күш-ажылдың организастыы эки тургустунган, кижи бүрүзү часкы хову ажылынга, бедик дүжүттү өстүрүп алырынга белеткел дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

Эрткен чылын ажыглааны 5 парник онгарларын арыглап септевишаан, чаа 3 онгарларны база белеткеп алган. Ол ышкаш 83 рамалар септетинген, шуптузун шилдээн, чылыглалга хереглээр 39 шывыгларны база кылып алган.

Бригаданың кежигүннеринден эштер Көк болгаш Кызыл-оол олар чылыткылыыже болгаш олуртулга шөлдеринче удобрение сөөртүрүнге кызымак ажылдап турар. Бо хүннерге чедир олар 70 тонна өдекти, 30 тонна аът өдээн чыылдырган.

Бригада расада өстүреринге 70 муң ирик-өдек саважыгаштар кылыр планныг. Ооң белеткели доозулган, ам саважыгаштарны станоктарда хептеп эгелей берген. Бригаданың ол ажылда звенозу баштайгы хүннерде 7 муң саважыгаштарны бүдүрген, ону февраль 14 бетинде доозар деп турар.

М. ОНДАР-ООЛ.

Улам эки белеткенир

Часкы хову ажылының эгелээр үези чоокшулап келген. Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң бо чылын тарылга шөлү эрткен чылдан ыракта калбарар. Бо талазы-биле колхозчу тараажылар багай эвес белеткенип турар.

Тараа культураларының 130 тонна үрезиннери чажып болурунга чедир арыглатынган, ол ышкаш 345 гектарга хереглээр техниктиг культураларның үрезиннери белен, 20 тонна картофель үрезини база шыгжатынган.

Хөрзүннүң дүжүттүүн бедидеринге удобрениениң чугулазы улуг. Хову ажылының бригадазындан тускай звено сөөлгү хүннерге чедир 100 тонна өдекти, 55 тонна аът өдээн болгаш 10 тонна хүлдү шөлдерде сөөртүп чедирген. Чурт удобрениези чыылдырарын звено үргүлчүлеп турар. Ол ышкаш суггат бугаларының дөзүнде бүлүктү база арыглап турар.

Кодээ ажыл-агый машиналарын болгаш дериг херекселдер септелгелерин база организастап турар. Колхозтуң дарганнары 42 илиирлерни болгаш 4 андазыннарны септээн. Турлагда ниити чурттаганың 2 бажыңнарын септээн.

Х. КУДУРУКПАЙ.

Тарылгага белеткел багай

Часкы тарылганың белеткелин чогуур үезинде организастыг чорудары чугула сорулгаларның бирээзи турбуже, Эрзин районнуң колхозтары амга чедир ажыл чорутпаан. Тарылга шөлдеринге хар бөлерин, удобрение төгерин, хову турлагларын септээрин доозуп алган чаңгыс-даа колхоз чок. Кодээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдерин чамдык колхозтар эрткен чылын тараа, сиген ажааган ховуларда кагылапкан хевээр, оларны септээр хамаан чок, харын бөлүп безин албаан. Ол херекселдерни сан-даңзыга канчаар кирип ап турары билдинмес.

«Кызыл сылдыс» колхозтуң 6 илиири, «Чаа орук» колхозтуң сиген болген шөлдеринде ийи дырбааш харда бастырган чыдар. Ол ышкаш чүүлдер өске колхозтарда дыка хөй.

Тарылгага кирер тырттар күштерни белеткевээн, аъттарны тускай азыралда тургуспаан.

Н. ЛОПСАН.

Кодээ Советтер даргаларының семинары

Эрзин район Совединиң күүскому чоокта чаа семинар организастаан, аңаа кодээ Советтерниң даргалары база секретарьлары шупту киришкен. Практиктиг ажылдарга холбашкан шак ындыг өөредилгелерни моон соңгаар доктаамал организастап турарын семинарның дыңнакчылары күзээн.

К. ӨЛЗЕЙ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫН АЙТЫРЫГЛАРЫНГА ХАРЫЫ

Мароккода чүү болуп турарыл?

Мароккода болуп турар болуушкуннар делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин каш чылда хаара тудуп келген. Делегейниң ийиги дайыны доозулганының соонда Соңгу Африка дээрге чер бөмбүрзээниң боолаашкын даажы соксаваан болгаш хан төгүүшкүнүг үргүлчүлевишаан турар районнарының бирээзи апарган. Оон турзжук, Соңгу Африкада демисел чыл келген тудум-на улам калбарып турар. Француз парлалганың медээзин ёзугаар алырга, Францияның колониалдыг империязының составында кирип турар Соңгу Африканың үш чурттарында—Алжирде, Тунисте болгаш Мароккода амгы үеде Францияның бети-ле дээрге, бүгү чепсектиг күштерниң чартызы мөөңнетинген болуп турар. Ынчалзажок, бодунуң национал хосталгазын чедип алырын быжыы-биле шиитпирлээн чоннуң кулданыгалыг байдалга тудуп турары бистиң үевисте ындыт-ла белен эвес.

Өске колонияларның болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарының хосталга дээш демиселиниң нийти чылдагааннарындан төрүттүнген мароккан улустуң национал-хосталгалыг шимчээшкини элээн каш онза демдектерлиг болуп турар. Оларны билир төлээде, хөй чылдагы даштыкы эжелелдиң түңнелинде Мароккога тургустунган байдал-биле нийти таныжып көөрү чугула.

XIX чүс чылдың төнчүзүнден эгелээштиг Марокконуң долгандыр колониалдыг күрүнелерниң аразында кадыг-дошкун демисели калбарып үнген болзажок, Марокко 1912 чылга чедир-ле хамаарышпас тускай күрүне болуп турган.

Марокконуң долгандыр империалистерниң аразында демисели ийи катап (1905 болгаш 1911 чылдарда) бичи-ле болза дайын үскүлежиишкининге чеде чазып, ол хире чидиглеңген турган. Чүгле 1912 чылдың эгезинде империалистиг күрүнелер боттарының аразында дугуржулганы чедип алганда Марокконуң девискээрин француз шериглер эжелеп алганда. Шериф империязы (марокко күрүнениң официалдыг ады) Францияның «протекторазы» болур дугайында 1912 чылдың март 30-де султан (чурттуң дээди чагырыкчызы) керээге ат салыр ужурга таварышкан. Чурттуң соңгу кезээн (Риф) болгаш Ифни хоорайның кавызын (Марокконуң девискээриниң чүгле 10 хуузун) Францияның чөпшээрели ёзугаар Испания эжелеп алган. Танжер хоорайны болгаш ону долгандыр турар районну делегейниң (амгы үеде херек кырында англи-америка) эргелелиниң онза зоназы кылып каан. Мынчангаш 1912 чылдың керээзи Шериф империязын ёзу барымдаалап узуткаваан болзажок, херек кырында Марокконуң султаны бодунуң албатыларын чагырар эрге-чагыргазын ышкынган, ол албатыларның 90 хуузун француз, а артканын өске даштыкы эрге-чагыргалар баштап турар апарган.

Марокконуң хамаарышпас чоруун узуткааш, ону боттарының аразында үлежип алгаш, даштыкының, хамыктың мурнунда француз монополиялар чурттуң бойдус байлаан болгаш казып тывар үлетпүрүн холгаарлай бергеннер.

Чурттуң эң-не эки черлеринден мароккан тараачыннарны сывыртапкаш, колонизаторлар ол черлерни эжелеп алганнар. Марокконуң көдээ районнарының алды миллион үндезин чонунуң үлүүнге 4 миллион гектар чер онаажып турда, француз Мароккода 6 муң хире французтар бир миллиондан ажыг (тодаргайлаарга бүгү тарыыр шөлдүң бештиң бири) гектар черлиг болуп турар.

Бежен чылдың дургузунда даштыкы колонизаторларның дендии байышкыны-биле чергелештир, Мароккода түс черниң чонунуң хоозураашкыны болгаш ядараашкыны болуп турар. Чурттуң эң-не улуг үлетпүр төвүнде — Касабланкада ажылчынның боттуг ажыл төлевири Францияныынга бодаарга, оон үш катап эвээш. Ажыл чок чорук кончуг хөй, ынчаарга ажыл чоктарга дузаламчыны мароккаңнарга бербейн турар.

Чуртталганың байдалы кончуг аар-берге. Марокконуң «бидонвиллерлериниң» (казанактарны демирден туткан бүдүн суурлар) дугайында муңгаранчыг медээлер чоруп турар, олар дээрге туберкулезтуң болгаш халдавырлыг аарыгларның тыптыр черлери болуп турарлар. Чаңгысла Касабланканың «бидонвиллерлеринде» 200 муң ажылчы чон чурттап турар. 1952 чылда чоруткан хыналда шинчилгениң медээзин ёзугаар алырга, оларның 44 хуузу туберкулез-биле аараан болган. Официалдыг чиңени ёзугаар алырга, француз Марокконуң тос миллион чонунга 1951 чылда чүгле 235 эмчилер онаажып турганың маңаа айтып каар херек. Мароккаңнарның 90 ажыг хуузу амга чедир-ле бижик билбес болуп турар.

Даштыкының эжелелинге удур демиселди мароккан улус шагдан бээр улуг шиитпирлиг чорудуп турар. Ол демиселдиң кол хөделикчи күштери болза Марокконуң ажылчын аңгызы, тараачыннары болгаш национал буржуазия болуп турар.

Францияның депшилгелиг «Экономи э политик» деп журналының медээзин ёзугаар алырга, ам ажылчын аңгы Марокконуң чонунуң 20 ажыг хуузу болуп турар. Колония чуртка ол хуу кончуг улуг. Ажылчыннарның шынчы эвилелчилери болза, колонизаторларга удур чаңгыс эвес удаа демисежип үнүп турган Марокконуң көдээзиниң ажылчы чоннары—көдээ ажыл-агыйның ажылчыннары, чартыктажыкчылар, феллахтар (тараачыннар) болуп турарлар.

Коммунистиг партия чурттуң иштинде улуг салдарлыг болуп турар. Коммунистиг партияны кошкадыр дээш, колонизаторлар оон удуртукчузу Али Ятаны чурттан үндүр шөлүпкен, а 1952 чылда компартияның ажыл-чорудулгазын хоруглап кааннар. Марокконуң компартиязы чажыт ажылче шилчээш, улус массаларының хосталгалыг демиселинге бодунуң кайгамчыктыг салдарын ышкынмаан.

Национал-хосталгалыг демиселге Марокконуң национал буржуазиязы идепкейлиг киржип турар. Национал буржуазияның хөгжүлдезин кызыгаарлап турар даштыкы монополияларның тергиидээшкини болгаш национал буржуазияның херек кырында политиктиг эргелели чок болуп турары—ол бүгү ону Марокконуң хамаарышпас чоруу дээш демиселче албадап турар. Марокконуң буржуазиязының эрге-ажыктарын элээн каш националистиг партиялар илередип турарлар, оларның аразында—«Истикляль» болгаш хамаарышпас чоруктуң демократтыг партиязы деп кол партиялар бар.

Марокконуң компартиязы чуртта национал-хосталгалыг демиселдиң хөгжүлдезин өөренип көрбүшаан, бүгү патриоттуг күштерниң чаңгыс эптиг болурунуң эргежок чугулазын үргүлчү онзалап айтып келген. Националистиг партияларның удуртулгазының саңдарадыкчы политиказы турзажок, Марокконуң хостаары дээш демиселчилерниң чаңгыс фронтузу политиктиг демиселдиң чидиглеңип турар үезинде боттуг күш болуп турарын чугаалаар херек.

Дайын соолундеги чылдарда Мароккода француз эрге-чагырга черлери «протектораттың» ёзу-чурумун узуткаар деп негээн түс черниң чонунга удур шериглерни чаңгыс эвес удаа ажыглап келген. 1948 чылда Чөөн Марокконуң коргулчун уургайларының болгаш хөмүр даш шахталарының ажыл соксадышкыны үндүрген ажылчыннарын базар дээш француз танкыларны чоруткулап тургулаан. 1951 чылдың чазынында болгаш чайынында Тадла областынга мароккан патриоттар-биле француз шериглерниң аразынга ёзулуг тулчуушкуннар болгулап турган. Ол-ла чылдың күзүнүнде Касабланка хоорайның кудумчуларынга хан төгүлген. Бир чылдан бичии-ле ажыг үе эрткенде, ол-ла Касабланкага хан төгүүшкүнүг болуушкуннар база катаптаан, бо удаада элээн калбак хемчээлдиг болган; ол болуушкуннарга өлүрткен кижилерниң саны 2 муң четкен. Ол-ла чылдарда полиция-биле ол черниң чонунуң аразында тулчуушкуннар Танжерге болгаш Испан Мароккога база үргүлчү болгулап тургулаан.

Ынчалза-даа колонизаторлар кадыг-дошкун шаажылалдар-биле Марокконуң улузунуң хосталгалыг демиселин сып шыдаваанннар. Оон колонизаторлар национал-хосталгалыг шимчээшкинни чартыктырарын болзаан хөделиишкиниңин чаа планын чогаадып алганнар. Хосталгалыг шимчээшкинниң көдүрлүүшкүнүг үезинде элээн каш чылдарның дургузунда мароккан улустуң хамаарышпас чорукче чүткүлүн илередип турган султан Сиди Мохаммед бен Юсефти француз эрге-чагыргалар 1953 чылдың августа чурттан үндүр шөлүпкеннер. Юсевтиң орнунга болу колонизаторлар-биле харылзаалыг турган бен Арафты олуртуп кааннар.

Оон-биле чергелештир колонизаторлар Мароккога фашист хевирлиг хөй өлүрүкчү организацияларны тургускулаан, ол организациялар мароккан патриоттарны-даа, Мароккога элээн либералдыг политиканы чорудар деп чугаалап тургулаан европейжилерни-даа боолап өлүрүп туруп берген. Чижээ, 1955 чылдың июнь 11-де Касабланка хоорайның төвүнге фашист өлүрүкчүлер «Марок-пресс» солуннуң директору, улуг үлетпүр ээзи Лемегр—Дюбрейни өлүрүп кааннар. 1953 чылдың августан 1955 чылдың ноябрьга чедир, Франс Пресстиң агентилелиниң медээзин ёзугаар алырга, өлүрүкчүлер Мароккога 710 кижини, оон иштинде 103 европейжилерни өлүрген болуп турар.

Ынчалзажок, национал шимчээшкинни чартыктырып, оон киржикчилерин коргудуп шыдаптар боор бис деп кордап турган колонизаторларның кордалы бүрүнү-биле бүстүп дүшкен. 1953 чылдың августан бээр ол шимчээшкин улам организастыг болгаш шиитпирлиг шинчилиг апарган, ынчаарга ол шимчээшкинниң онзаланып турар чүүлү болза, бен Арафтың ёзу-чурумунга удур, протекторатты узуткаар болгаш Марокконуң хамаарышпас чоруу дээш лозунгулут демиселге мароккан патриоттарның каттыжыышкыны болур.

1953 чылдың август болуушкуннарының бир чыл оюнда патриоттуг бүгү күштерниң чаңгыс эви дээш лозунгузун алаа-биле чыскаалдар, ажыл соксадыышкыннары бүгү чуртту шыва алган. Чижээлээрге, чоннуң бүгү кезектериниң төлээлеринден тургустунган болгаш кадыг-дошкун шаажылалдарны соксадыр база француз чазак биле мароккан улустуң төлээлериниң аразында чугаалажыышкынны эгелээр деп негелделиг Национал чаңгыс эптиң комитедин патриоттар Касабланкага тургусканнар.

Бир чыл эрткенде, 1955 чылдың августа, Мароккога боо-чепсектиг тура-халыышкын өөскүп үнген. Анаа чурттуң чонунуң кол кезээ болур чүгле арабтар киришкен эвес, харын 1953 чылдың августа колонизаторлар боттарының планнарын боттандырарынга чепсек кылдыр ажыглааны бербер аймак улустар база киришкеннер. Элээн улуг-улуг хоорайларга тура халышкыннар-биле француз шериглерниң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар болгулаан. 1955 чылдың августа Мароккога эгелээн дайын чорудулгаларын тайылбырлавышаан, Парижтиң «Франс-суар» солуну аңаа сөөлгү 30 чылдарның иштинде Франция эң-не улуг дайын чорудулгаларының бирээзин чоруткан деп бижээн. Ынчалза-даа француз эрге-чагыргалар тура халышкынны базып күш четпээннер. Француз эрге-чагыргалар чурттуң төп азы мурнуу районнарынга тура халышкынның төптерин базып каап турда, тура халышкын соңгу талага—Испан Марокконуң кызыгаарын дургаар чаа күш-биле хып үнүп турган.

Ол-ла үеде мароккан улустуң чөптүг негелделерин деткээн калбак кампания Францияга калбарып үнген. Мароккодан француз шериглерни үндүрер деп негелделиг чагаалар болгаш телеграммалар чазактың кежигүннериниң адынга соксаал чок эндерлип кээп тургулаан. Удурланышкынның шимчээшкинин француз армияны база хаара туткан. Элээн хөй шериг кезектеринге, оон иштинде чадаг шеригниң 92,93 болгаш 126 дугаар база артиллерияның 404 дугаар полкаларынга Соңгу Африкаже чорууp хөннү чок солдаттарның үймээннери болгулаан. Солдаттарны Мароккоже чорудар дээнинге удурланган оларның чыскаалдары Парижке, Тулонга, Марсельге, Раунга, Курбевуага болгаш Францияның өске-даа хоорайларынга болгулаан. Солдаттарны чон идепкейлиг деткип турган.

Мындыг байдалдар туруп келирге француз эрге-чагыргалар Марокконуң националистиг партияларының төлээлери-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр ужурга таварышканнар. Мадагаскар ортулукче шөлүткен бен Юсеф-биле чугаалажыышкын кылыры-биле төлээлерни база чоруткан. Бүрүн башкалатынган бен Араф октябрьның төнчүзүнде дүжүлгезинден дүшкеш, дүрүм ёзугаар олурза чогуур бен Юсефке чайлап берген.

Ноябрьның 16-да бен Юсеф Мароккога ээп келген болгаш ноябрьның 7-де Сефру хоорайның пашазы (губернатору) турган Си Беккаи Марокконуң чаа чазаан тургускан, ол чазакка «Истикляль» партияның, хамаарышпас чоруктуң демократтыг партиязының болгаш «хамаарышпастарның» партиязының төлээлери кирген.

Чоокта чаа радио-биле чуве чугаалааш, Си Беккаи болза, оон чазааның кол сорулгазы 1912 чылдагы керээни күш чок болдурар дугайында Франция-биле чаа дугуржулганы чедип алыры болгаш оон чазаа Марокконуң тускай турар чоруун кызыгаарлап турар чоруктар-биле чөпшээрежип шыдавас деп медеглээн. Оон-биле чергелештир, Си Беккаиниң сөзүн ёзугаар алырга, Марокко «камгалал болгаш экономика талазы-биле Францияның дузаламчызын амга чедир-ле хереглеп турар» деп чугаалаан. Мароккода чурттап турар даштыкы кижилерниң эрге-ажыктарын хандырган турар ужурлуг деп ол чугаалаан.

Мароккон чазактың тургустунганы болза Марокконуң төөгүзүнде чугула болуушкун болган. 1912 чылдагы керээни күш чок болдурар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударын чөпшээрээни ышкаш ындыг дүжүп беришкинни бодунуң «протекторларындан» мароккан улус эң баштай-ла ушта соп ап шыдаан.

Ынчалзажок, ол чедиишкинни Мароккода национал-хосталгалыг шимчээшкинниң бүрүн тиилээни ол деп канчап-даа көрүп болбас дээрзин чугаалаза чогуур. Мароккода бүгү чепсектиг күштер колониалдыг эрге-чагыргаларның холунда ам-даа турбушаан хевээр, ол чурт бодунуң тускай даштыкы политиказын чорудар аргазы чок болуп турар, оон девискээри мурнуку хевээр үш кезекке чардынган, ынчаарга Мароккога «быжыг политиканы» чорударындан Испания ойталавайн турар деп генерал Франконуң чоокта чаа медеглелинден илереп турар. Оон аңгыда, 1912 чылдың керээзин эде көөр дугайында ам болур чугаалажыышкыннарны үзерин болдап турар француз колониалдыг бөлүктерниң чамдык төлээлекчилериниң медеглелдере сезинчиг болуп турар. Коммунистиг партия мароккан улустуң национал-хосталгалыг шимчээшкининге онза чугула рольду ойнап турунда-ла, Си Беккаиниң чазааның составынга компартияның төлээлери кирбээн, ам болур чугаалажыышкыннарга Коммунистиг партияны киирбээни четпес түңнелдерлиг болуру чугаажок.

Мароккан улустуң колонизаторлардан чап-чаа ушта тыртып алган дүжүп беришкин олар чок кылып каап шыдаар бе азы Мароккода бүгү чувени эрги ёзугаар арттырарын күзеп турар кижилерниң планын мароккан улустуң хосталгалыг шимчээшкини буза шаaптар бе дээрзин чоокку үеде көстүр бээр. Амгы үеде чаңгыс чүве мырыңай тодаргай: колонизаторларның оптуг аргалары дээрге бойлааннарның оптуг аргалары болур. Колониализм бодунуң үезин эрткен болгаш эрге чүвелен халбактанып турар кижилер төөгүлүг хөгжүлдениң чорудулгазын дедир тыртар деп чеже-даа оралдашса улус массаларының демисели алызында баргаш, империализмниң бүгү колония системазын буступ дүжүүшкүнге чедирер.

А. КРАСИКОВ.

Кыдат үлетпүрүнүң чедиишкиннери

ПЕКИН. Чурттуң социалистиг индустриализациязының үндезини —аар үлетпүрнүң хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерни 1955 чылда Кыдат Улус Республика чедип алган. 1955 чылдың бүдүрүлге планы продукцияның чугула бүгү хевирлериниң талазы-биле ажыр күүсетинген. Электроэнергетиктиг, хөмүр даш, нефть, машина тудуушкунунуң, металлургия, химия үлетпүрүнүң, өңнүг металлургия болгаш тудуг материалдарының күрүне бүдүрүлгелериниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли баштайгы медээлер-биле алырга 1954 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда 26 хуу өскен.

Күш-ажылдың чаа аргаларын бүдүрүлгеге шиңгээдкени аар үлетпүрнүң ындыы өзүлдезинге дыка идиглиг болган. Чүгле эрткен чылдың октябрьның төнчүзүнге чедир Кыдаттың кан эзилдирикчилери кап эзилдирериниң 10 чаа рекордтарын тургускан.

Сөөлгү чылдарда Кыдаттың үлетпүрү чаа продукцияның 1000 ажыг хевирлерин, колдуунда аар үлетпүрнүң продукциязын бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган.

Көдээ ажыл-агыйда, хуу үлетпүрде, садыгда болгаш үс-тывыш үлетпүрүнде чуртта болуп турар социалистиг чаартылгалар үлетпүр бүдүрүлгезиниң темпилерин улгаттырарынга идиг берип турар. Хөй-ниитиниң бо көдүрлүүшкүнү 1956 чылда шой, кан, станоктар болгаш өске-даа дериишкин бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин 1957 чылда төлевилетинген деңнелге чедирер арганы бээр; хөмүр даш тывыжы болгаш электри энергиязы ажылдап үндүрери база-ла 1957 чылдың деңнелинге чеде бээр; 1955 чыл-биле деңнээрге нефть казып тывары элээн өзер.

(СЭТА).

КУДР-да көдээ ажыл-агыйның кооперастаашкынының чедиишкини

ПХЕНЬЯН. Көдээ ажыл-агый кооперативтериниң ажылдакчыларының активиниң бүгү—корей чөвүлел хуралы ажылын Пхеньянга дооскан. Чазактың, КУДР-нуң күш-ажылчы болгаш демократтыг өске-даа партияларының удуртукчулары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

«Көдээ ажыл-агый кооперативтерин организас-экономика талазы-биле оон ыңай быжыглаар болгаш хөгжүдер дугайында» КУДР-нуң министрлер кабинединиң даргазының оралакчызы Ким Ир илеткел кылган. Көдээниң социалистиг чоорту чаартылгазының чорудулгазында чаңгыс 1955 чылдың иштинде көдээ ажыл-агый кооперативтериниң саны 10 катаптан хөй өскен деп ол дыңнаткан. Ам кооперативтер бүгү тараачын өрегелерниң 45 ажыг хуузун база бүгү тараа шөлүнүң барык 45 ажыг хуузун хаара туткан. Чыл иштинде чуртка 29 чаа МТС-терни тургускан. Кооперативтер акша чээлизи кылдыр 1 миллиард ажыг вонну (акша) алган.

Кооперативтерни организас-экономиктиг быжыглаарының кол сорулгаларын илеткелчи айыткан болгаш кол сорулгаларның бирээзи—тараа бүдүрерин дыка көвүдедирин шиитпирлээринге боттандырган турар ужурлуг хемчеглерни тайылбырлаан. Кооперативтерге күш-ажылын шын организастаарының төлевириниң айтырыгларынга ол база доктааган.

(СЭТА).

Агротехниктиг станцияларны Кыдатта тургусканы

ПЕКИН. «Жэньминьжибао» солуннуң дыңнадып турары болза, 1956 чылда Кыдатка агротехниктиг 8 муң чаа станциялар тургустунган турар. Станцияларның нийти саны 16 муң чедер. Ындыг станцияларның четкизи-биле Кыдаттың көдээ районнарының барык 90 хуузун хаара туткан турар.

Шаньси можуга агротехниктиг станция бүрүзү тараачыннар 20—30 муң му ховуларны ажылдап болбаазырадырын хайгаараарын хандырар техниктиг өөредилгениң 1—2 кежээки школаларын база организастаар, оларның дыңнакчылары боттарының көдээзинге чедип келгеш боттарының билиин өскелерге дамчыдар. Ынчангаш можунуң 3—5 миллион тараачыннары бо чылын амгы үениң агротехниктиг чугула билиглерин алыр.

(СЭТА).

Польша биле Пакистан аразында садыг дугуржулгазынга ат салганы

КАРАЧИ. Карачи радиозунуң дыңнадыы-биле алырга, февраль 4-те Пакистанның найыслалынга Польша Улус Республика биле Пакистанның аразында садыг дугуржулгазынга ат салган. Пакистандан Польшаже джутту, хөвеңни, дүкту, шайны, ынчаарга Польша Улус Республикадан Пакистанче машиналарны, электри дериишкинин, химикалийлерни болгаш өске-даа бараанарны бээри дугуржулгада көрдүнүп турар.

(СЭТА).

„Улуг перспективалар"

Н. А. Булганинниң Д. Эйзенхауэрге чагаазының дугайында польша солун

ВАРШАВА. ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң АКШ-тың президентизи Д. Эйзенхауэрге чоруткан чаа чагаазын тайылбырлап бижиирин польша парлалга үргүлчүлеп турар. «Глос працы» солун «Улуг перспективалар» деп чүүлдү парлаан, ында чугаалап турары болза, Совет чазактың таптыгының чагаазы дүшкүүрлүг чоруктуу кошкадырының болгаш улустар аразының харылзааларын экижидериниң бүдүмчелиг оруун айтып турар.

Найыралдың, кады ажылдажылганың дугайында совет-америк керээ бүзүрежилгениң катап төрүттүнерин хамыктың мурнунда чиигеткен турар ийик, ынчаарга ындыг бүзүрежилгениң чок болуп турары улустар аразының харылзааларында билдингири-биле илереп турар деп ол солун бижээн. Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттар болза, чепсектиң эң-не чаа хевирлерин, оон иштинде термоядролут чепсекти эдилеп турар карачаңгыс күрүнелер болур. Найыралдың, кады ажылдажылганың дугайында керээ Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың аразынга дайынның болу берип болурун чайлатпышаан, оон-биле кады термоядролут дайынның болу берип болурун база чайлаткан турар. Ынчангаш, совет-америк керээ болза, болу-ла тайбынның фактору болган турар ийик. Улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын чугаалажыышкыннарның оруу-биле шиитпирлээринге ол керээниң идиглиг болуру чигзиниишкин чок.

Бот-боттарынга бүзүрежириниң принциптеринге үндезилээш, совет-америк харылзааларны тургузары чүгле Каттышкан Штаттарның удуртукчу ажылдакчыларының чаагай сеткилдиг болурундан хамаарыжыр деп «Глос працы» демдеглеп турар. Ниитилел-экономиктиг ийи системаларның кожа-хелбээ тайбын догуннаашкыны оларның тайбың чарыжы болур. Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарынга-даа, АКШ-тың-даа эрге-ажыктарынга оларның ниитилел тургузуунуң ылгалдыындан хамаарылга чокка ажыктыг кылдыр шиитпирлеп болур айтырыглар бар болуп турар. Атомнуг энергияны тайбың ажыглаарынга хамаарыштыр улустар аразының конференциязын эрткен чылдың чайынында Женевага чылдырар дугайында дугуржулганы чедип алган чорук Совет Эвилелинге болгаш Каттышкан Штаттарга ажыктыг болганы аңаа чижек болуп турар. Ийи лагерьлерниң ниитилел тургузуунда болгаш мировоззрениезинде ылгал болза, тайбынны быжыглаар дугайында кижи төрелгетенниң айыыл чок чоруунуң негелдезин моондактап болбас ужурлуг. Тайбынны камгалаары Каттышкан Штаттарның ёзулуг эрге-ажыктарынга база дугжуп турар. Совет саналдар болза, улустарның, а ол ышкаш делегейниң янзы-бүрү чурттарының хөй-хөй чазактарының тура-соруу-биле болгаш санал-оналы-биле чөпшээрежип турар. Бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруу болгаш эрге-ажыктары дээрге, Н. А. Булганинниң инициативазынга ажыктыг кылдыр чугаалап турар эң-не күштүг чүүл болуп турар.

(СЭТА).

ГДР-ниң ажылчы чоннары бирги беш чыл планын күүсеткеннер

БЕРЛИН. 1951—1955 чылдарда республиканың бирги беш чыл планының күүселдезиниң дугайында ГДР-ниң күрүнениң төп статистика эргелелиниң дыңнадыын парлаан.

Герман Демократтыг Республиканың улус экономиказының болгаш культуразының бирги беш чыл планы чедиишкинниг күүсетинген деп дыңнадыгда чугаалап турар. Үлетпүрнүң нийти продукциязын бүдүрүп үндүрериниң беш чыл планы күүсетинген. 1936 чыл-биле деңнээрге продукция бүдүрери ийи ажыг катап өскен. Массалыг калбак хереглелдиң бараанарын бүдүрери дыка өскен.

Аар үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң темпилерин түр кудулатканының ужурунда продукцияның чугула чамдык хевирлерин, ылаңгыя демир рудазының брикедин, болуун канны, кан прокадын, каустиктиг соданы болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрериниң мурнунда көрдүнген планның сорулгалары чедир күүсетинмээнин дыңнадыгда база демдеглеп турар.

Бирги беш чылда Сталинштадта металлургияның И. В. Сталин аттыг комбинады, Кальбада металлургияның «Вест» деп бүдүрүлге чери ышкаш металлургияның ындыг элээн каш күчүлүг бүдүрүлгелери тургустунганын дыңнадыгда айтып турар.

Бирги беш чыл планының чылдарында республиканың көдээ ажыл-агыйы улуг көдүрлүүшкүннү база чедип алган, 1950 чыл-биле деңнээрге оон нийти продукциязы 44 хуу өскен.

(СЭТА).

Чанкайшичи агаар дээрбечизин чажырарын АКШ оралдажып турар

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң дамчытканының ёзугаар алырга, чанкайшичи шериг самолёт чоокта чаа БУР-нуң агаар кызыгаарларын үрээн, ону Кыдаттың Улустуң хосталга армиязының самолёду сүре бээрге Гонконгтуң аэродромунга барып хонар ужурга ол таварышкан. Ол самолётту болгаш ужудукчуну тудуп саададырын БУР-нуң чазаа Гонконгта англи эрге-чагыргалардан дилээн. Ынчалзажок, даштыкы агентилел черлериниң медээлеринден билдинип турары болза, америк шериг ужар-чүүлдер күштериниң Гонконгта харылзаа албаның дамчыштыр ол чанкайшичи самолётту Тайваньче дедир эгидерин Каттышкан Штаттар оралдажып турар. Чанкайшичи дээрбечини чажырар болгаш БУР-нуң агаар кызыгаарларын оон үрээниниң фактызын хөрлээрин оралдашпышаан, америк болгаш чанкайшичи информация агентилелдери бүгү-ле болдунар овуузуннарны кылып турарлар. Ук самолёт Кыдаттың девискээр черинден ыракка «өөредилгениң ужудуушкунун» кылып чораан деп олар бадыткап турар. Ынчалзажок, Синьхуа агентилелиниң дыңнадыында чугаалап турары болза, «чааскаан ужуп чораан чанкайшичи ужудукчу майор өөреникчи кижиге бичии-даа дөмейлешпезин» Гонконгтуң «Саут чайна Морнинг пост» деп солуну бижээн.

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

ДУРНУКТУРГАН ЫТКАДЫ

«В» витаминниң (аскорбин кислотазының) эң эки үнер дөстериниң бирээзи болза чап-чаа азы кадырып каан ыткады болур.

Ыткадының чидиг-кызыл өңнүүнде «С» витамин болза ыткадының каразылында бар витаминден кончуг хөй катап ажып турар дээрзин лабораторлуг шинчилелдер көргүзүп доктааткан.

Ыткадының дурнуктуруун (хандызын) канчаар кылып белеткеп турарыл?

Ыткадын чыып алгаш, оон соонда соок суг-биле чуп каапкаш, бааллыныг савага (сакпын азы хөнек) ургаш, бир омааш ыткадынче бир стакан суг дижик деп билип алгаш, хайнып турар изиг сугну кырынче саара кудуптар. Изиг сугну сакпынның азы хөнектиң арии-биле деңнежип турар кылдыр кударын оралдажыр херек, чүге дээрге агаар-биле каттыжар болза, «С» витаминниң чамдыызы үрелип каар. Ыткадын бичии отка 5 минута иштинде саваның аскын так кылдыр дуглааш, хайындырар. Ол хайындырылганы 10—15 минута дургузунда дурнуктур тургузуп каар. Дурнуктуругну чемненген соолунде шайгылаштыр ижер (таарыштыр чигирлеп алыр).

Бааллыныг савада хоорлу берген баалын чок бе дээрзин харагалзаары тоң чугула; демир, а ол ышкаш өске-даа металл айыңа (чес-хола) «С» витаминни узуткап турар күштүг. Ыткадының дурнуктуруун үр тудуп тургуспас болгаш бир савадан өске саваже солуй кударын болдурбас: агаар болза «С» витаминни узуткаар күштүг болур. Бир эвес дурнуктуругну узун хуусаа иштинде кадагалаар болгаш соокка ижер дээр болза, ыткадының дурнуктуруунче столовайга хереглээр (виноградтың) уксусту (чем амдан киирер суг чүүл) бир бичии омаашты бир стакан дурнуктуругже дижик дээш немеп кударын сүмелеп турар.

«С» витаминниң экстрактызын (алеп-чүк дег хоюг суук бүдүмел) ыткадындан кылып алырының база бир янзы аргазы бар. Ыткадын ылгап алгаш, оон соок суг-биле чуп каапкаш, ону термосче (чем соовас саважыгаш) ургаш (чартык литр сугга 2 омаашты урар кылдыр билип алгаш), хайнып турар изиг сугну кырынче саара кудуптар. 10—12 шак болган соонда дурнуктуругну ижип болур. Ындыг арга-биле белеткеп кылган экстрактыда (алеп-чүк дег хоюг суук бүдүмелде) кончуг хөй «С» витамин бар болур болгаш онза таарымчалыг амданы-биле база оңу-биле ылгалып турар.

Чамдыкта аптекаларга ыткадының иштинде үрезинин ап каапкаш, хоо кежин садып турар. Бо таварылгада каттың хемчээли ийи катап эвээжей берип болур, а ынчалза-даа ону хайындырган азы дурнуктурган соолунде оон артып калганын чигирлеп чип болур. Ында болза сугга ээлбес «А» витамин бар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00231. Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 11 СУББОТА № 31 (3484)

Өртээ 20 коп.

Ниити эртемниң ортумак школаларынга (он чыл) болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге уругларны болгаш аныяктарны өөредир арга-биле хоорайларга болгаш кедээ черлерге бүгү-ниити ортумак өөредилгени колдуунда боттандырар.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилеландеи.

БИЖИК ӨӨРЕДИЛГЕЗИН КҮШТЕЛДИРЕР

Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын, культурлуг деңнелин сек-сааш чокка бедидер, оларны коммунистиг ёзуга кижизидер дугайында Коммунистиг партия доктаамал сагыш салып, эртем биликке делгем орукту оларның мурнунга кызыгаар чогу-биле ажыдып берген. Бүгү-ниитиниң ылавы-ла чеди чыл өөредилгезинден ортумак өөредилгеже шилчиир сорулга алдыгы беш чыл планында салдынып турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тыва областың культурлуг хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерниң бирээзи болза, чоннуң ортузунда бижик билбес чорукттуң дүргени-биле узуткатынып турары болур.

Бижик өөредилгезиниң ажылынга ам он-он интеллигентилер ак-сеткилдиг ажылдап, ол чүгүла ажылды чедиишкинниг шиитпирлээр талазы-биле партия, совет органнарынга эки дузалажып турар. Өвүр районда культармейжи эш Кызыл-Маадыр 25 кижини, Бай-Тайга районда комсомолчу эш Х. Чылбак 8 кижини, эш С. Сержин 11 кижини өөреткеннер, ол-ла районнуң Кара-Хөл суурда башкы эш Бомбу 27 кижини өөредип турар. Ол ышкаш чонну бижикке өөредир дээш кызымаккай ажылдап турарларны хөйнү көргүзүп болур.

Школаның башкыларын, партия, совет активчилерин бижик өөредилгезинче идепкейлиг киириштирип, культармейжилерге методтуг дузаламчыны чедингир көргүзүп, оларның семинарларын эрттирип, эки ажылдыг культармейжилерниң дуржулга солчуушкуннарын практикалап турар. Бай-Тайга районнуң төвүнге семинар эрткен, оон түңнелинде районда бижик бөлгүмнери организастатынып, 300 ажыг кижини олче хаара тудкан. Районнуң улус өөредилге килдизи улуг улустуң бижик өөредилгезиниң херээн бодунуң контролюнга алган. Ол ышкаш семинар Тес-Хем, Өвүр болгаш өске-даа районнарга болуп эрткилээн.

Бижик билбес болгаш биче бижиктиг чорукту узуткаар талазы-биле ажылда улуг четпестер барын моон-биле кады демдеглезе чогуур. СЭКП-ниң район комитеттери, партия эге организациялары, ол ышкаш райкүүскомнар, кедээ Советтер чоннуң культурлуг деңнелин бедидерниң үндезини—бижик билбес чорукту узуткаар херекти улуг политиктиг ажыл кылдыр көрүп, ону хүн-бүрү удуртуп, олче чогуур кичээнгейни салып келген болза, областың чогуур назылыг бүгү чонунуң ортузунга бижикти билбес болгаш биче билир чорукту узуткаар талазы-биле моон-даа улуг чедиишкиннер чедип алдынган турар ийик.

Чаа-Хөл районда бижик өөредилгезиниң дугайында бистиң корреспондентивистиң бижээни болза: «Эрткен чылдың эгезинде районга бижикти биче билир болгаш билбес 355 кижи турган, олардан 180 кижини өөредири-биле бижик бөлгүмнеринге хаара туткан болза-даа, чүгле 10 кижини бижикке өөреткен. Ол сорулгага 11 муң рубльди үндүрери көрдүнген турган болза, чүгле 990 рубльди ажыглаан. Бижик өөредилгезиниң талазы-биле районда амгы байдалдар база-ла эрткен чылдан дээрелевейн турар. Районнуң улус өөредилге килдизи (эргелекчизи эш Семис-оол), ВЛКСМ райкому (секретары эш Стал-оол) политиктиг чүгүла ажылды чедир үнелеп көрбейн турар».

Үстүнде айыттынган факт болза район Советиниң күүсекчи комитединиң талазындан ол четпестерни чайладырының хемчеглерин албааның, ол айтырыгны райкүүскомунуң хуралынга, район Советиниң сессиязынга тургуспааның болгаш бижик өөредилгезиниң талазы-биле кедээ Советтерниң хуралдарынга чугаалашпайн турары болур. Ол ышкаш СЭКП райкомунуң колхозтарда, албан организация черлеринде партия эге организацияларының секретарьларындан бижик өөредилгезиниң талазы-биле шыңгы негелдени болгаш контрольду тургуспайн турарын база айтып турар. Оон-биле кады ол чүгүла ажылды партия райкому, райкүүском чүгле районо биле ВЛКСМ райкомунга идегеп кагып, оларның ажыл-чорудулгазынга практиктиг дузаламчыны четпес көргүскени тодаргай-дыр.

Ол ышкаш чижектерни өске-даа районнардан көргүзүп болур. «Кызыл районнуң Сталин аттыг кедээ ажыл-агый артелинде бижик билбес колхозчулар эвес. Оларны бижик өөредилгезинче хаара тудар хамаан чок, ол ажыл шуут чорувастаан. Партия организациязының секретары эш Балдай-оол, комсомолдуң — эш Мешпек-оол, кедээ Советтиң даргазы эш Самбыга олар олче кичээнгей салбайн турар» — деп кедээ бижикчилер эштер Багыт-оол, Мендивот олар бижээн. СЭКП Кызыл райкому, оон пропаганда болгаш агитация килдизи үстүнде чижектен чогуур түңнелди кылып, улуг улустуң бижик өөредилгезиниң херээн тодаргай удуртуп, негелдени күштелдирер ужурлуг.

Партия, совет органнар бижик өөредилгезинге үргүлчүнүң контролюн боттандырар сорулга-биле партия эге организацияларының секретарьларының, кедээ Советтерниң ажылдакчыларының, районо эргелекчилериниң, школа директорларының отчеттарын СЭКП райкомнарының бюроларынга, райкүүскомнарның хуралдарынга ой-өйде дыңнап, илеретинген четпестерни чайладырының талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыр херек. Бижик бөлгүмнериниң культармейжилеринге практиктиг дузаламчыны көргүзерин, бижик өөредилгезинге кедээ интеллигенцияның киржилгезин күштелдирер чорукту чедип алыры эргежок чүгүла.

Облоно болгаш районолар бижик өөредилгезиниң херээн амдыгаа чедир-ле эрецгей удуртуп турар. Оон туржук кайда, чеже кижи бижик билбезинин, чеже кижини бижикке өөреткениниң тодаргай учёдун безин тургуспайн турар. Олар башкы кадрларны бижик өөредилгезинче чогуур-биле ханыктпайн, чер-черде бөлгүмнерниң культармейжилеринге методтуг дузаламчыны четпес көргүзүп келген. Бижик билбес чорукту узуткаар болгаш бижик өөредилгезиниң ажылын күштелдирери комсомол, профэвилел организацияларының база бир кол херээ болур турбуже, ВЛКСМ обкому, профэвилелдериниң областьчөвүлели база тодаргай хемчеглерни албайн турар.

ВЛКСМ обкому, профэвилелдериниң областьчөвүлели болгаш облоно улуг улусту бижикке өөредириниң херээн үндезини-биле экижидерниң хемчеглеринге комсомол, профэвилел организацияларын, школалар башкыларын калбаа-биле киириштирип, олар бо ажылга организакчы чорукту илередип, ону оперативтиг удуртулга-биле хандырар ужурлуг.

Улуг улусту бижикке өөредириниң хереэнге күрүне дыка хөй түңнүг акша-херегтини үндүрүп турар. Ынчаарга улуг улустуң өөредилге ному — «Үжүглел» чамдык черлерде чок болуп турар. Бижик бөлгүмнерин тетрадьтар, карандаштар болгаш керосин, лампочкалар-биле четче хандырбайн турар. Чоннуң бижик өөредилгезинге таарымчалыг байдалды тургузар хүлээлгелиг улус өөредилгезиниң органнары, садыг ажылдакчылары бижик бөлгүмнериниң киржикчилерин болгаш культармейжилерни четчир санныг өөредилге номнары, программа, бижик херекселдери болгаш чырыткы-биле үзүктел чок хандырар херек.

Бижик өөредилгезинде кол түве болза, бөлгүм бүрүзүнүң үргүлчү ажылдаан, кижилерни ийи-чаңгыстап өөредириниң аргазы каяа-даа организастатынган, кичээл бүрүзү бедик деңнелге эрткен, культармейжилер болгаш бижик бөлгүмнериниң киржикчилери өөредилге херекселдери-биле бүрүн хандыртынган, культармейжи бүрүзүнге чогуур методтуг дузаламчы үргүлчү көргүстүнген, эң эки культармейжилерниң дуржулгазы калбак нептереттинген турары болур. Чер-черде бижик өөредилгезин организастап болурунуң бүгү-ле аргалары бисте бар. Ол аргаларны партия, совет, улус өөредилге, комсомол болгаш профэвилел организациялары долузу-биле ажыглаан турар ужурлуг.

Бистиң областың ажылчы чоннарының ортузунга бижик өөредилгезин күштелдирери — оларны коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге идепкейлиг киириштирериниң бир чүгүла чүүлү болур.

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Сеткил ханышкын-биле

СЭКП-ниң XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин Улуг-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң колхозчулары сеткил ханышкын-биле таныжып турар. Артель бүдүрүлгезиниң ажыл участоктарының аайы-биле массалыг хуралдар болгулаан, аңаа колхозчулар күш-ажылчы улам бедиткен хүлээлгелерни алган.

Колхозтуң малы менди болгаш хүр кыштаглап турар. С. Сотпа, Х. Мая, Т. Седип болгаш оон-даа өске малчыннар бо чылын төрүттүнер чаш малды чидириг чокка өстүрүп алырынга белеткелдиг, кызымак ажылдап турар. СЭКП райкомунуң МТС зоназының талазы-биле секретары эш Тойлуг-оол хову ажылының ийиги бригадазынга Директиваларның төлевилелин таныштырган, аңаа 150 ажыг кижи киришкен.

Колхозта агитколлективтиң (удуртукчузу эш Санчы) агитаторлары дагларда болгаш алаактарда малчыннарга, тайгада ыяш белеткеп турар бригадаларга таныштырганы улам калбартып турар.

Колхозтуң тудуг бригадазында

Бай-Тайга районда Молотов аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң бүдүрүлге планында бо чылын элээн чүгүла тудугларны кылыры көрдүнүп турар. Чедир кылдынмзан база чаа тудар чуртталга бажыңнарындан аңгыда, автомашиналар гаражы, ясли, чүнар бажың болгаш өске-даа чүгула тудуглар бо чылын кылдынган турар.

Партияның XX съездизинге уткуштур калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынче шилчээш, тудуг бригадазы артель бүдүрүлгезиниң өске ажыл участоктарында колхозчуларның деткимчезн-биле биче эвес ажылдарны кылган. Кара-Хөл участогунда чазанылганың тускай черин организастаан, ам колхоз төвүнде чаа, ындыг чазанылга бажыңын база белеткеп турар.

Колхозтуң сүт-бараан фермазынга узуну 60 метр, дооразы 10 метр кажааның ханазын тудуп доосканм, ам кырын база иштики дерилгелерин кылып турар. Ол ышкаш бирээзинге-ле 30 бызаа кирер ийи кажааларны ажыглаалда киирген. Амгы үеде 100 инек турар даш кажааның тудуун база салып эгелей берген, аңаа херегләэр 260 кубометр дашты белеткеп алган.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин танышкаш, колхозтуң тудуг бригадазы улам бедиткен күш-ажылчы хүлээлгелерни алган. Тудугга херегләэр ыяш материалдарны февраль 14-ке чедир бүрүн белеткээр болгаш ону кышкы орук-биле шуптузун сөөртүп алыр. Амгы үеде муң ажыг кубометр ыяш белеттинген.

Житомир область. Дзержинский районнуң Чкалов аттыг колхозунуң хову ажылдакчылары чаа эки белеткенип турар. Шөлче 9.000 тонна хире өдектиг үндүрүп төккен — ол болза, пландан дыка хөй болур. Миропольск МТС-тиң септелге ажылындан хостуг механизаторлары колхозчуларга дузалажып турарлар.

Чурукта: шөлде өдек төп турары.
Фото И. Саятуннуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Артем Русман—идепкейлиг хөй-ниитичи

Кызылдың алгы заводунуң сапог даараар мастерскаязының сапог дааракчызы Артем Русман бо ажылынга дыка үр чылдарда ажылдап келген. Бо үениң дургузунда ол сапог даараарының мергежилиң эки өөренип алганындан дуржулгалыг мастер апарган.

Партияның XX съездизинге алдар болдурган коллективтиң кежигүннериниң социалистиг чарыжынга киргеш Артем Русман бүдүрүлгениң ай планын үргүлчү ажыр күүседип, чүгле эки болгаш кончуг эки шынарлыг продукцияны берип турар.

Ол чүгле бүдүрүлге ажылынга мурнакчы болуп турар эвес, харын коллективте хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде коллективтиң кежигүннери ону сапог даараар мастерскаяда профкомунуң даргазынга соңгуп алганнар.

Бодунуң ол хүлээлгезин Артем Русман ак-сеткилдиг күүседип турар. Бүдүрүлге планын күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышты коллективке үре-түңнелдиг калбартырынга профэвилел организациязы биче эвес рольду ойнаан.

Мастерскаяның профэвилел организациязы социалистиг чарыштың түңнелин чогуур өйүнде үндүрүп, оон шылгаракчыларының күш-ажылчы чедиишкиннерин хана солунун дамчыштыр чырыдып турар. Чарыштың түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып, аңаа илерээн четпестерни узуткаарының тодаргай оруктарын айтып турар.

Социалистиг чарыштың бүдүрүлгеге ищигпин бедип, бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны көвүдээн. Бүдүрүлгеде күш-ажылдың организастаашкынын экижиткениниң түңнелинде цех планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседип турар.

Артем Русман—бүдүрүлгеде ажылчыннарның амыдырал байдалынга таарымчалыг байдалды тургузарынче улуг кичээнгейни салып, ажылчыннарның бажыңнарынга барып, оларның негелделериниң дугайында администрация черинге айтырыгны тургузуп, ону ой-шааңда харылап берип турар. Профэвилел организациязының даргазының ындыг сагыш човангырын коллективтиң ажылчыннары улуу-биле үнелеп, оон чедиишкинниг ажылдаарынга дузалажып турарлар.

Сапог даараар мастерскаяның ажылчыннары бо хүннерде партияның XX съездизиниң ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилели-биле таныжып турарлар. Сапог дааракчылары Директиваларның төлевилелин боттарының ажылының чаа беш чылда дайынчы программазы кылдыр хүлээп албышаан ону өөренип турар. Бо ажылга Артем Русман идепкейлиг киржип, Директиваларны цехтиң ажылчыннарынга хостуг шактарында номчуп берип турар.

Коммунистиг партияның XX съездизинге күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш хоочун мастер бодунуң бүдүрүлгечи ажылын хөй-ниитиниң ажылы-биле холбаштырып алгаш кызымаккай ажылдап турар. Артем Русман съездизиниң ажытынар хүнүнге чедир февраль айның бүдүрүлге планын күүседирин хүлээнген.

Чөөн-Хемчик районда

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда чеди чыл школазының коллективи алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин танышкаш, школада өөредилге-кижизидилге ажылын амгы негелдениң деңнелинге бедидерин хүлээнген. Ол ышкаш төрээн колхозунуң ажылынга башкылар коллективи болгаш өрү класстарның өөреникчилери воскресниктер организастап, дузалажырын шиитпирлээн.

Моон-биле кады келир өөредилге чылынга белеткелди амдыгааштан эгелээр, ылангыя оттулар ыяш, септелге материалдары белеткээр ажылгы съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир четчелеп алырын хуралга саная берген эштер демдеглеп турган. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин школаның коллективи ханызы-биле өөренип турар.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизиче орук» кедээ ажыл-агый артелиниң эш Сотпага удурткан 20 кижи составтыг бригадазы 1956—1957 өөредилге чылында колхозтуң болгаш школаның одаар ыяжын белеткеп турар.

Бригада 2300 кубометр ыяш белеткээр планныг. Ам 1720 кубометрни белеткеп алган. Колхозчулар эштер Мыйгар-оол, Сумбүүкей, Лаа, Ханды-Доржу олар хүнде 4 кубометр токпак кагар планын 6—8 кубометр чедир хап турарлар. Ыяш белеткелинде ажылдап турар колхозчулар ортузунда культура-массалыг ажыл чорудуп турар агитаторлар эштер Сүмбүү, Маадыр-оол олар агитхүрээстарны, көргүзүг самбыразын доктаамал үндүрүп, беседаларны чорудуп турар.

Партияның XX съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан дашкаар 500 кубометр токпак кагар деп, бригаданың кежигүннери хүлээлге алган.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» кедээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери тудуг ажылынга белеткелди дүргеледир сорулга-биле хову бригадазының болгаш мал фермаларының чамдык ажылдакчыларын белеткел ажылынче киирген. Тудуг ажылының белеткелинде бригадада 25 аът, 2 машина болгаш өске-даа чепсек-херекселдер бижыглатынган.

Бригада 2594 кубометр тудуг ыяжы белеткээр планныг, ам 2618 кубометрни кезип, орук агынче үндүрген болгаш колхозта школаның 1956—57 өөредилге чылында одаар 420 кубометр оттулар ыяжын хап тургускан.

Партияның XX съездизинге алдар болдуруп, тудуг ыяжының белеткелин февраль айның бирги чартыында доозар сорулга-биле колхозчулар күженишкинниг ажылдап турарлар.

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер болгаш „Иениң медалы“ медалдар-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың август 18-теги Чарлыының ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан шаңнаары болза.

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Донгак** Чозар Байыровна — Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң колхозчузу.
2. **Сеферова** Вуаба Измайловна — Каа-Хем районнуң Федоровка кедээ Совединде өг-бүле ээзи.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Вяткина** Зинаида Степановна — Каа-Хем районнуң Бүрен-Аксы кедээ Совединде өг-бүле ээзи.
2. **Куулар** Чылбак Хунаовна —Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
3. **Монгуш** Хоюнмаа Бара-ооловна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
4. **Монгуш** Хуваа Меңгеевна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
5. **Ондар** Кежей-оол Деңгаовна — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.
6. **Сарыглар** Мольмуй Чыртакоол — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
7. **Хертек** Сержин Анандыевна — Бай-Тайга районнуң Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Жидеева** Вера Витальевна — Каа-Хем районнуң «Кызыл туг» колхозунуң колхозчузу.
2. **Миронюк** Елена Васильевна — Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
3. **Ондар** Анзат Эреновна — Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
4. **Ооржак** Чымыш Шырапповна — Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
5. **Путинцева** Лукерья Ивановна — Улуг-Хем районнуң Торгалыг кедээ Совединде өг-бүле ээзи.
6. **Сарыглар** Бичеией Анчиевна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
7. **Сарыглар** Хорлуу Чыгаковна—Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
8. **Томчат** Ховалыг Бар-оол — Улуг-Хем районнуң Маленков аттыг колхозунуң колхозчузу.
9. **Ховалыг** Мандарый Чимитооловна—Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.
10. **Хомушку** Данзын Мидиповна — Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчузу.
11. **Чончумаа** Домар Хүүрүевна — Каа-Хем районнуң Хрущев аттыг колхозунуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Кудрявцева** Лепестинья Павловна — Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчузу.
2. **Куулар** Бөк Ангыраковна — Чөөн-Хемчик районнуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчузу.
3. **Куулар** Севилбаа Дииимейевна—Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
4. **Монгуш** Ламажаа Базановна—Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.
5. **Монгуш** Сырбан Допчаавна —Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.
6. **Монгуш** Чатпый Мортукейовна — Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
7. **Оолак** Токпак Сатовна — Улуг-Хем районнуң «СЭКП-ниң 19 съездизи» аттыг колхозунуң колхозчузу.
8. **Ондар** Чылык Доржуевна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
9. **Ооржак** Сенди Дамбаевна — Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
10. **Ооржак** Сурот Сандыковна — Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
11. **Сэнчат-оол** Долай Сендее — Улуг-Хем районнуң Киров аттыг колхозунуң колхозчузу.
12. **Сарыглар** Сарытбай Агбановна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Баадыр** Таиа Туванчаковна —Каа-Хем районнуң Хрущев аттыг колхозунуң колхозчузу.
2. **Байыр-оол** Серенмаа Манзырычевна — СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң ажылдакчызы.
3. **Донгак** Бурунмаа Седиповна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
4. **Итпик** Ооржак Дыжичоковна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.
5. **Калинкина** Елена Тимофеевна — Чадаана хоорайда эмнелге ажылчыны.
6. **Куулар** Шончалай Байыровна—Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизиче орук» колхозунуң колхозчузу.
7. **Монгуш** Бөк-уруг Энгеевна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
8. **Монгуш** Маны Шырапповна—Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчузу.
9. **Монгуш** Семис Бүрбү—Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчузу.
10. **Монгуш** Хажытпаа Бюрбюевна — Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.
11. **Ондар** Даваа Данзырыновна — Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
12. **Ондар** Болуйбаа Лопсановна — Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
13. **Ондар** Санчай Доңдуковна — Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
14. **Ондар** Солумаа Сагдыевна — Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
15. **Ондар** Чанчанмаа Лопсановна — Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчузу.
16. **Ооржак** Сытыртаа Чантаевна — Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчузу.
17. **Ортун** Бөк-уруг Сыдыгаковна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
18. **Салчакова** Тамара Намзрайовна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
19. **Сосуй** Серен Бөк-Ашановна — Каа-Хем районнуң Хрущев аттыг колхозунуң колхозчузу.
20. **Сулупай** Бүжүгет Кара-Хуна — Улуг-Хем районнуң Маленков аттыг колхозунуң колхозчузу.
21. **Сюрунмаа** Серафима Мпичиковна—Каа-Хем районнуң Хрущев аттыг колхозунуң колхозчузу.
22. **Хертек** Борбак Бадыевна — Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчузу.
23. **Хертек** Дыпыш Шагаан-Хөөевна—Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчузу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ТАРАСОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары И. ЗИМИН.

Москва, 1955 чылдың декабрь 23.

Сүттүң кышкы саалдазы бедээн

Үш айның иштинде октябрьдан декабрьга чедир колхозтарның мал ажылының фермаларынга сүттү эрткен кыштың бо-ла айларында турганындан 59 хуу хөй-ну алган.

ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу сүттүң ниити бүдүрүп үндүрүлгезиниң көвүдээни болза, колдуунда инектерниң продуктулуун бедиткениниден болган деп СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Инек бүрүзүнден ортумак саалда бо үш айларның иштинде 1954 чылдың октябрьда турганындан бүдүн чартык катап бедик болган. Чурттуң шоолуг эвес колхозтарындан аңгыда бүгү областарда болгаш крайларда колхозтар сүттүң кышкы саалдазын бедиткен.

Кышкы үеде инектерниң сүткүр бедик продуктулуун бедидери дээш социалистиг чарышка Черновица областың колхозтары бирги черни ээлеп турар, олар үш айның иштинде ортумаа-биле инектен 402 килограмм сүттү алган, 1954 чылдың бо-ла үезинде турганындан ол 105 килограмм хөй. Рязаньның колхозтары улуг чедиишкиннерни чедип алган, олар ортумаа-биле инектен 362 килограмм, эрткен чылдаазындан 210 килограмм хөй сүттү саап алган. Москва, Ленинград, Винница, Тула, Черкассы, Херсон, Сталин, Таласса болгаш чурттуң өске-даа хөй колхозтарының фермаларында сүттүң ортумак саалдазы дыка көвүдээн.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдери дээш

СЭКП-ниң Кыа-Хем райкомунуң ийнги пленуму болуп эрткен. Ол пленумга хөй активти база келдирген. 1956 — 1960 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының толевилелиниң дугайында партия райкомунуң секретары эш Агбанның илеткелин чугаалаашкан.

—Кыа-Хем районнуң ажылчы чоннары бешки чыл планының онаалдаларын күүселириниге идепкейлиг киржип, аңаа бот-тарының үлүгүн киирген болгаш СЭКП-ниң XX съездизин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерлиг үткүп турар— деп, илеткелчи чугаалаан.

Эш Агбан оон ынай болгунуң илеткелиг СЭКП ТК-ниң ажылдан кылганы алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының толевилели болза, бистиң чүргүвустуң эң чоокку үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле лайынчы программазы болуп турарын, Директиваларның толевилели парлатынган соонда район иштинге оны чугаалажып көргүнүң талазы-биле хураалар колхозтарга, бүдүрүлгелерге, МТС-ке, албан черлеринге болуп эрткилээнин, ол хураалдарга материалдыг чаагай чүүлдериниң бүдүрүкчүлери — колхозчулар, ажылчыннар чаагай бедиктеп социалистиг хүлээлгени эп. Директивалардың толевилелин ниити-биле деткип, чүүлдүг деп хүлээп алганы илеткелчи чугаалаан.

Директивалардың толевилелин чугаалажып көрүп турар үеде районнуң беш чыл планының талазы-биле сорулгалары база көрдүнүп турган. Районнуң перспективтиг хөгжүлелиниң талазы-биле беш чыл планында улуг сорулгалар салынган. 1955 чыл-биле демейлээрге, тараның ниити чыылгазы 2,2 катап улгадыр. Тарылганың ниити шөлү 85 хуу, тараа культураларының—77 хуу, кукурузаның—100 хуу, картофельниң—85 хуу, ногаалдарның —100 хуу немей өзери көрдүнүп турар.

Тараа болгаш картофель, ногаа культураларының дүжүттүүн белидериниң талазы-биле улуг сорулгалар база көрдүнген. Бир эвес 1955 чылда районга тараа культураларының дүжүттүү 10,5 центнер тургаи болза, 1960 чылда 16 центнер чедирери, ногаалдардан 130 центнер, картофельден 150 центнер дүжүттү алыры көрдүнүп турар.

Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун белидер талазы-биле бедиткен онаалдалар база алдынган. 1955 чыл-биле демейлээрге, 1960 чылда бүгү инек малдың баш санын 50 хуу, төрүүр инектерни барык ийи катап өстүрери планнатынган. Ол ышкаш хой, ошку, хаван база күш-аймаан өстүрериниң бедиткен онаалдалары алынган. Мал ажылының продуктулуу дыка белимр. 1960 чылда бир саар инек бүргүнден-не 1700 литр сүттү саар, хөй бүргүнден-не 2,3 килограмм дүктү кыргып алыр.

Оон-биле чергелештир чурт үлетпүрүн сайзыралырының хемчеглери планнатынган. Түүйбу, чугай, бажың хереккелдери, терге, шанак, ийик болгаш даараан хеп аймаа бүдүрери дыка улгадыр. Районнуң үлетпүр комбинадының бүдүрүлге цехтери дыка калбарар болгаш амгы үениң техниказы-биле деритинер.

«Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Зайцев болгунуң саналынга малдың продуктулуун көвүдедир талазы-биле Директиваларга көрдүнген онаалдаларны ажыр күүсеңп болурунуң бүгү бодунар аргалары колхозта барын чугаалаан. Чижээ, мурнакчы саанчылар Толиева, Билина, Багай-оол олар октябрь 1-ден январь айга чедир инек бүргүзүнден-не 350—450 литр сүттү саап алганнар.

Оон ынай эш Зайцев инекти хүнде ийи саарының ажыктығын онаалап чугаалаан. Колхоз күш-хүннерин быжыглаар хемчегдерни ап, чамдык артык штаттарны кызырып, оон-биле күш-хүнүн үнелиг болдуруп турарын база чугаалаан.

Молотов аттыг колхозтуң даргазы эш Середкин мал ажылынга механизацияны хереглээриниң чугулазын чугаалаан. Колхоз эрткен чылын кукурузаны хол-биле олурткан болгаш ол-ла арга-биле ажаап ап шылаваан. Кукурузаның олуртулгазынга болгаш ажаалдазынга үнген чарыгалдар саап алган сүттүң бот-үнезин дыка улгатырганын демдеглээш, мал ажылынга механизацияны чорударынче МТС-тин кичээнгейин угландырарының чугулазын ол чугаалаан.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалардың толевилелиниге чоннуң культурлуг деңнелий көдүрер талазы-биле улуг хемчеглер көрдүнүп турарын районнуң культура кылдыынын эргелекчизи эш Москаленко онаалап демдеглээш, колхоз, бүдүрүлге бүргүзүнге культураның одагларын калбартып тургузарынче колхозтар даргаларынын, бүдүрүлгелер удуртукчуларының кичээнгейин угландырган.

Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, облүүсполкомнуң даргазы эш Чимба киришкен болгаш саналдаргерген.

1956—1960 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүлериниң алыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларын чаңгыс эдегткилиг деткип чүүлдүгүнген доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ТАМБА.

Культурлуг библиотека

Бызыл хоорай күүскомунуң культурачырыдыышкын кылдызының горпоза уругдар библиотеказы школачыларның болгаш школа назыны чедип чоруур уругларның культурлуг дыштанылгазының одаа болуп берген.

Библиотеканың эргелекчизи комсомолчу Мария Григорьевна Неволина ол ажылынга 1952 чылдан эгелеп ажылдаан. Ону хоорайның кайы-даа школаларының өөреникчилери билир.

Библиотекада бар номнарның хөй нуругзунун алыа кескү үжүктер-биле парлап бижээш, ханада азып чарлаан. Номчукчулар келгеш ол данзыдан боттарынга таарышкан номнарын шилип ап турар. Эш Неволина номнар ап келген уругларның боттары-биле беседалажып, олардың баш класстарда өөренип турарын билип алган, номнарны берип, солуп номнарны сүмелеп турар.

Школачыларга таарыжыр чечен-чогаалдың литератураларын библиотекада деп көргүскеп. Ында «Төрээн чурттуң төлептиг оглу бол», «Ширинге өөнүк дүгайында», «Бараан болукчу чүс хол», «Бир амыралдың төөгүзү», «Кубик кырында кубик», «Партизан Леня Голуков», «Кыыгаар», «Сонгу чүкте» болгаш өске-даа дыка хөй номнар бар.

Эш Неволина, библиотеканы кергүштүг болгаш культурлуг байдалда тургускан. Номнар болгаш ном делгээн полкалар арыг силиг, бар номнар чыскаалдыг болгаш номчукчуларлан келген номнарны дераан-на турар черлериге салып турар. Библиотекада 21000 янзы-бүрү номнар бар. Библиотекадан хүнүң-не 20—25 уруглар номнарны ап турар болгаш доктаамал номчукчу уругларның саны 1395 кижи четкен. Оларның, иштинде номга ынак болгаш номну хөй номчуп турар школачылар хөй. Чижээ № 3 школада Лопсан Светлана, Гончаров Боля, № 2 школада Оюн Дүмбүү, № 10 школада Сюпин, № 1 школада Лукиных болгаш өскелер-даа.

Эш Неволина эрткен чылын номчукчулар конференциязын үш удаа чоруткан. Номнарны каминг эдилээр, хирлендирбес, шокарлавас, орбас, алган номнарын айыткан хуусазында дужаап турарын номчукчуларга үргүлүг сүмелеп, сагындырып турар.

Бо библиотекага беш чыл дургузунда ажылдап келген үезинде эш Неволина 3225 чечен-чогаал литература номнарын номчаан болгунуң чеже ном номчаанын, эң ылангы чечен-чогаал литературазынга ынакшылдыын бичии номчукчуларга сонуургадып, чугаалап берип турар.

Библиотеканың ажылында көскү чедишкиннер бар болза-даа, бичии номчукчуларның культурлуг дыштанылгазынга дүүшпейн турар. Библиотека бичии, номчукча чүс болгаш ийи чүс мун километрни әртер дээш мурнакчы чолаачыларның эгелээнии социалистиг чарышты калбартары улуг ужур-дузалыг. Ол чарышка мен база кирген мен.

1953 чылдың июльде «ЗИС-5» деп марканың автомашинаны алган оон-биле капитал септелге чокка 130 мун километрни әртерин хүлээнген мен. Коммунистиг партияның XX съездизинге күш-ажылчы чаа чедишкиннерлиг ужуражыр дээш олла машинам-биле 200 мун километрни капитал септелге чокка әртерин хүлээнген мен.

Алган хүлээлгемни ажыл херек кырында боттандырып турар мен. «ЗИС-5» деп автомашина-биле 2 чыл 3 ай дургузунда 100.270 километрни ортумак болгаш капитал септелге чокка әртим. Бо үенин дургузунда 118 мун тонна-километрнин ажылдап кылыр планымны 197056 тонна-километр кылдыр күүсетим.

Автомашинаның септелгелериниге көргүнген 17518 рубльнын камналгазын күүнеге берген мен. Бо үенин дургузунда 5543 литр бензин болгаш автомашинаның резин дугуйларының 9 комплектилери каминап алдынган. Оларның өртээ 10 мун 421 рубль болур. Бот-үнезин бир тонна-километрге планга улур 28 копеек чигелирин чедирип алган мен. Машинамның техниктиг байдалы эки болгаш капитал септелге чокка ам-даа каш мун километрни әртип болур.

Мээң бо чедишкиннериминиң үндезини чүдел, ону канчап чедип алганымны хөй-хөй эштер сонуургап турардыр. Ынчангаш бо дугайын донгузу-биле чугаалап көрейин.

Мээң ажылымның чедишкиннериниң үндезиннериниң бирээзи болза, хамыктың мурнунда автомашинаның тургузуун ыяк кылдыр билип ап, ону чаа-чаа чүүлдерлиг, чаа кыштагларны, немелде одарларны тургузарын негеп турар. Эрткен чылын Балбак-Даҥга кыштаг организастаарын хой фермазының ажылдакчылары артель баштаар черинге сүмелээн.

Чөптүг айтырыгны деткээш, байлак одарлыг Балбак-Даҥга эки кажаларны болгаш малчыннарга чурттаалга бажының чогуур ойүнде кылып дооскан. Ам ында колхозтуң дүржүлгалыг малчыны эш Сайын-Хөөнүң каларып турары шупту төрүүр 800 хой менди, хүр кыштаглап турар.

МАЛЫ ООЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Аянгатыла «Комсомол 30 чылы» колхозтуң малы массалыг ооддап турар. О. Дамбаа, М. Очур база Серен-Доржу олардың кыштагларында чаш мал хүлээп алырынга таарымчалыг кажаалар, четчир мал чемнери болгаш өске-даа байдалар хандыртынган. Сөөлгү хүннерге чедир чүс ажыг хой төрээн, хураганнары менди, эки доругуп турар.

Сүт-бараан фермаларында он ажыг инектер төрээн, бызааларын эштер Очун. Өшкүлүр олар түскай чемгерип, ажаап турар. Малды хүр кыштаглалыр, оон чаш төлүн менди камгалап алыр чорук СЭКП-ниң XX съездизинге малчыннарның күш-ажылчы белээ болур.

Автомашинаны камныг эдилээрде чүну билип алза экил

Мен 1938 чылдан бээр чолаачылап ажылдап келдим. Эрткен 18 чылдарның дургузунда чолаачының мергежилиин өөренип ап, хөй-хөй бергелерни эрткем мен. Чылың кайы-даа үезинде чолаачыларга, ылангыя чүк машиназының чолаачыларынга бичө эвес бергелерни ажыл эртери таваржып турар. Ол кызымаккай болгаш шыламык чорукту, быжыг сагыыга-чүрүмнү болгаш улуг харыылалганы негеп турар. Бо бүгүнү мен болумнуң үе чылларгы практиктиг ажылымдан бүзүрээн мен.

Чолаачы кижиниң ажылының чедишкиннериниң үндезини — автомашинаны камныг эдилээринде болган оон кайы-даа үеде ылегелиг ажылдаарын чедип алырында болур. Автомашинаны камныг эдилээр дээш деминселге капитал септелге чокка чүс болгаш ийи чүс мун километрни әртер дээш мурнакчы чолаачыларның эгелээнии социалистиг чарышты калбартары улуг ужур-дузалыг. Ол чарышка мен база кирген мен.

1953 чылдың июльде «ЗИС-5» деп марканың автомашинаны алган оон-биле капитал септелге чокка 130 мун километрни әртерин хүлээнген мен. Коммунистиг партияның XX съездизинге күш-ажылчы чаа чедишкиннериг ужуражыр дээш олла машинам-биле 200 мун километрни капитал септелге чокка әртерин хүлээнген мен.

Алган хүлээлгемни ажыл херек кырында боттандырып турар мен. «ЗИС-5» деп автомашина-биле 2 чыл 3 ай дургузунда 100.270 километрни ортумак болгаш капитал септелге чокка әртим. Бо үенин дургузунда 118 мун тонна-километрнин ажылдап кылыр планымны 197056 тонна-километр кылдыр күүсетим.

Автомашинаның септелгелериниге көргүнген 17518 рубльнын камналгазын күүнеге берген мен. Бо үенин дургузунда 5543 литр бензин болгаш автомашинаның резин дугуйларының 9 комплектилери каминап алдынган. Оларның өртээ 10 мун 421 рубль болур. Бот-үнезин бир тонна-километрге планга улур 28 копеек чигелирин чедирип алган мен. Машинамның техниктиг байдалы эки болгаш капитал септелге чокка ам-даа каш мун километрни әртип болур.

Мээң бо чедишкиннериминиң үндезини чүдел, ону канчап чедип алганымны хөй-хөй эштер сонуургап турардыр. Ынчангаш бо дугайын донгузу-биле чугаалап көрейин.

Мээң ажылымның чедишкиннериниң үндезиннериниң бирээзи болза, хамыктың мурнунда автомашинаның тургузуун ыяк кылдыр билип ап, ону чаа-чаа чүүлдерлиг, ылангыя чүк машиналарның чолаачыларынга бичө эвес бергелерни ажыл ә

ШКОЛА БОЛГАШ АДА-ИЕЛЕР

Ада-иелер-биле ажылдын түннелинде

Кызылдың музыка школазында Надя Суздальцева домбрага нота ёзуугаар эки ойнап турар. Анза оон ада-иези база дузалажып турар.

Чурумта: Г. С. Суздальцев уруу Надя-биле хостуг шакта.

Фото. С. Феоктистовтуу.

Чөөн-Хемчик районнуң Калинин аттыг колхозтуң бежингүү эш Өртеш айның класска өөренип турган оглу Дадар-ооллу өөретпейн аалында тургузуп турар. Ол өөренирин эрткен өөредилге чылында базала ынчалдыр байдалга тургаш, ол-ла класкынга катап өөренири-биле олурупкан. Ол ышкаш айның класстың Очур багай өөренип турар. Класстың башкызы ооллуң адазы эш Аязакпан-биле чугаалажыр, оон чылдагаанын тывар дээш чеде бээрге, ол ынча дээн:

— Мен черле билбее мен, оом-моом аарды дээр хоржак ол-дур, чаштыдым. Башкызы силер-ле билир силер ыйнаан, бир эвес хоржак болза, школадан үндүрер ыйнаан.

«Уругларывысты башкыларга иле» деп каан бис, ам башкылар боттары билир» дээр хөөннер чамдык ада-иелерде бар, ол шын эвес.

Башкылар Маадыр-оол, Динепей оларның ада-иелер-биле ажылы эки. Класстың ада-иелер хуралдарын кылып, оларның-биле харылзааны улам бижиглеп, тайылбырлаашкын ажылы эки чоруткының түннелинде өөредилгенің шынарын улам экижидип турар. Ада-иелер Шовал, Бенсол болгаш өскелернин-даа уруглары үргүлчү эки өөренип турар.

Ынчангаш школаның башкылар коллективи ада-иелер-биле ажылды улам экижидип, педагогика пропагандазын улам калбартыры негетинии турар.

В. САНЧЫ.

Сагыш-човангыр ада-иелер

Улуг-Хем районнуң Чааты чеди чыл школазының 3 «б» класының өөреникчилериниң чамдык ада-иелери уругларының өөредилгези, бижиг сагыга-чуруму дээш улуг кичээнгей салып турар.

Эш Даспаан-оол өөренип турар уруунуң ядык-хевин чараш кылдыр даарап, өөредилгенің херексели-биле бүрүн хандырган. Эш Докуужук уруунуң хандырылгазын эки тургускынындан ангыда оон бажынга онаалгазын шын, шевергин күүседирип үргүлчү хынап турар. Кадарчы эш Д. Дак колхоз суурундан ырак чурттап турза-даа оглунуң өөредилгезин сонуургап, школага чедип келгеш, башкылар-биле чугаалажып, оларның сүмелерин ап турар. Ол ада-иелериниң уруглары үшкү класста эки өөренип турар.

С. ХОВАЛЫГ.

Ыяш белеткели

Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң чеди чыл школазында өөреникчилериниң ада-иелери школага эки киржип турар.

Ада-ие бүрүзү школага ийи кубометр оттуктар ыяшты белеткеп бээрин хүлээнгеннер. Оон түннелинде чүгле ийи хүнүң дургузунда безин школаның чанынга 20 кубометр ыяш белеткетинген. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар.

М. ДАДАР-ООЛ.

Сагыш-човангыр ада-иелер

Улуг-Хем районнуң Чааты чеди чыл школазының 3 «б» класының өөреникчилериниң чамдык ада-иелери уругларының өөредилгези, бижиг сагыга-чуруму дээш улуг кичээнгей салып турар.

Эш Даспаан-оол өөренип турар уруунуң ядык-хевин чараш кылдыр даарап, өөредилгенің херексели-биле бүрүн хандырган. Эш Докуужук уруунуң хандырылгазын эки тургускынындан ангыда оон бажынга онаалгазын шын, шевергин күүседирип үргүлчү хынап турар. Кадарчы эш Д. Дак колхоз суурундан ырак чурттап турза-даа оглунуң өөредилгезин сонуургап, школага чедип келгеш, башкылар-биле чугаалажып, оларның сүмелерин ап турар. Ол ада-иелериниң уруглары үшкү класста эки өөренип турар.

С. ХОВАЛЫГ.

Ыяш белеткели

Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң чеди чыл школазында өөреникчилериниң ада-иелери школага эки киржип турар.

Ада-ие бүрүзү школага ийи кубометр оттуктар ыяшты белеткеп бээрин хүлээнгеннер. Оон түннелинде чүгле ийи хүнүң дургузунда безин школаның чанынга 20 кубометр ыяш белеткетинген. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар.

М. ДАДАР-ООЛ.

Уругларының эки өөредилгези дээш

Онлар Ымыштай—сес уругларның адазы. Оон алды уруглары Таңды районнуң Бочетов суурнун чеди чыл школазында өөренип турар, оларның ийнзи күүгне хандырылгазында. Олар шупту «4—5» демдектерлиг өөренип, сагыга-чуруму үргүлчү эки болуп турар.

Ол колхозчу бодунуң бажыңында уругларын өөренир стелун, оруннарын тускай белеткээн. Өөредилге номнары болгаш өөренир херекседер-биле олар бүрүн хандырган. Оларның материалдыг хандырылгазы эки.

Эш Ымыштай башкылар-биле харылзазыны бижиглеп, оларның сүмелерин дыннап, сонуургалдыг кичээлдеринге олуржуп, хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Уругларның өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге хамаарышкан эргежок чугула айтырыгны ол башкылардан үргүлчү айтырып ап турган.

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижилеринге шак мынаг ада-иениң дузаламчызы кезээде үнелиг.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

ЭКИ ӨӨРЕНИП ТУРАР

Бай-Тайга районнуң «Тинделге» колхозунуң бежингүү эш Айырның школада үш уруглары өөренип турар. Оон уруглары: Сержи (2 класс) өөренип турар әртемненинің шуптузунга «5» демдектиг, Чечекиза (6 класс), Кымзай-оол (4 класс) олар «4—5» демдектерлиг өөренип турар.

Уругларның өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге ол улуг кичээнгейни салып, оларның бажыңынга кичээлдээринге тазарымчалыг байдалды тургузуп берген. Уруглары өөренгеш чедип кээрге, оларның дневниктерин хынап, кандыг демдектер алганын, бажынга бердинген онаалганы көрүп, оон күүселдезин хайгаарап турар. Олар хүн чурумун ёзугаар бажың ажылынга дузалажып, хостуг шактарны чөп эртирип турарлар. Эш Айыыр уругларының кичээлдеринге олуржуп, башкылар-биле харылзааны бижиглеп.

Эш Айыыр активчи ада-иелерниң бирээзи, школада ада-ие комитединиң бежингүү болуп турар.

Т. ХЕРТЕК.

Ада-ие комитеди

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана сумузунда ортумак школаның ада-ие комитеди школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының түннелдерин чугаалашкан.

Школаның чартык чылда өөредилге түннели бирги улдунуң түннели-биле деңнээрге алаян бедик болган. Өөредилгезиниң шынарын 3 «а», 6 «б» болгаш эске-даа класстар экижиткен. Ол болза, башкылар коллективиниң эки ажылының, өөреникчилерге ханы билигни бээр дээш чүткүдүг ажылдап турарының түннели болур.

Оон-биле чергелештир улуг четпестер ам-даа чайлатынмаан. Школага 76 өөреникчилер багай демдектиг өөренген, оларның иштинде комсомолчулар, пионерлер база бар. Пионер организациязының ажылы (вожатыйы эш Кузькина) четпес тургустунган. Ада-иелериниң талазындан бажатыйның четпес ажылын шүгүмчүлээрге анза ол удурланып турган. Школадан, класстан дашкаар кижизидилге ажылдары четпес. Оон түннелинде 7 класстың (башкыны эш Токшакова) өөредилге шынары 67 хуу болган. Чамдык ада-иелер, чижээ Х. Дарый, Х. Чечекпен уруглариның өөредилгезинче кичээнгей салбайн турар.

Ол четпестерин чайладырының тодаргай хемчегларин школаның дирекция чери-биле каны ада-ие комитеди чорудар ужуруг.

Х. ТОРЖУ.

Механизаторларже кичээнгей салыр

Сүт-Хөлүң машина-трактор станциязы болуунуң мурнуала салдынган соруглаарын багай эвес күүседип келген. МТС-тин 1955 чылда колхозтарга кылган ажылын чымчак чер андырылгазынга шилчидерге, 1954 чылдан 831 га хөй болган. Тараапы чажарын, чер андырылгазын болгаш чамдык колхозтарга ажаан алышкынны чүе хуу МТС-тин техникалының күжү-биле чорулуп турар. «Сталинчы орук» колхозка ажылдап турган 2 дугаар трактор бригадазы (бригадири эш Очур-оол) бүгү кампинияларның үезинде бедик көргүзүглерлиг болган. Ол ышкаш трактористер эштер Сержий-оол, Ондар-оол, О. Деге, Начын-оол болгаш комбайнерлар Е. Г. Гладковтар, Чаш-оол, Комбүй-оол олар эрткен көлээ ажыл-агый чылында эки түннелдерлиг болганнар.

Кадрларның амыралал-чурттагылгазынга тааримчалыг байдалдарны тургузары, культурлуг негелделерин хандырары олардың ажылга чедишкиннерлиг болдуңга улуг хамаарылгалыг. Бо талазы-биле МТС-тин дирекциязы чамдык ажылдарны кылган. Механизаторларның нургуулайны чурттагга бажыннары-биле, колхозтарда ажылдап турар трактор бригадаларының ажылчыннарын көңүл чоруур вагончиктер-биле хандырган. МТС-те хөй санныг ном фонлуг клуб кызыл булун ажылдап турар.

Ындыг-даа болза, механизаторларны чурттагга бажыннары-биле бүрүн хандырыптар аргалар турбуже, МТС-тин дирекциязының чөп тааришкылдыр-биле чамдык механизаторлар колхозтарга чурттан турар ужурунда кышкы сентелгеде бүрүнгүнге чедир четче төлеп бербейн келгеннер. Тракторбригадаларының ажылчыннарынга тыпсыр тараанын хуусаазын ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болган СЭКП Төп Комитединин доктаалында «бирги чартык чылда ажылдап алган тараанны октябрь 1-ге чедир, а ийги чартык чылдаанын календарлыг чылдың төнчүзүнге чедир чорудар» деп тодаргай айыткан турбуже, ол хуусаларны эрттирип, доктаалды каржызы-биле үреп, 2—3 чылдар иштинде четче төлевейн келгеннер. Ылангыя Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Найдың) чамдык механизаторларның 1954 чылдагы-за алза чогуур тараазын мынчага чедир тывыспайн турар.

Механизаторларның колхозтарга ажылаанны дээш алыр тараазын Калинин аттыг, Киров аттыг, Сталин аттыг болган «Сталинчы орук» колхозтарның баштаар чергелери янзы-бүрү чылдагаанныр-биле бөлүнге чедир четче төлеп бербейн келгеннер. Чамдык колхозтар даргалары мону ажыглап алгаш, механизаторлар-биле санаалыга кылбайн туруп бергеннер.

Үстүнде четпестерни өлер талазы-биле районнуң чогуур организациялары мынчага чедир хемчег албайн турар.

Районнуң колхозтарында ажылдап турар механизатор-кадрларның бедик өөргүзүглүг ажылдарынга тааримчалыг байдалдарны тургузарын чедип алыр дээш улуг кичээнгейни салыры колхозтардан болгаш МТС-тен негетинии турар.

М. ДАМДЫҢ.
МТС-те партия организациязының секретары

Культура төптеринің ажылын экижидер

Партияның болгаш чазактың улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында хүлээп ап турган төөгүүлүг шиитпирлерин аныдырапга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга культура-чырыдыышкын албан черлери база бир чугула рольду ойнап турар. Чаа-Хөл районнуң культура-чырыдыышкын албан черлери чамдык ажылларны чоруткан.

Районда бир культура бажыңы, 2 көдээ клуб, 3 турум болгаш 1 кежер кино, 5 библиотека ажылдап турар. Сөөлгү үеле чамдык культура чырыдыышкын черлери ажылын алаян сегиткен.

Культура бажыңы болгаш чамдык көдээ клубтар эки ажылдап турар. Оларда бот-тывынгыр уран-чүүл болгулнери доктаамал ажылдап, колхозчу ажыл-ишчилерге, ажылчын албан-хаакчыларга кино, концерттерни көргүзүп турар. Ол ышкаш район төвүнде болгаш Молотов аттыг колхозта библиотекаларның номчукчуларының саны өзүп, ном фонлузу көвүдеп турар. Бо библиотекалар номчукчуларның конференцияларын эртирип, байырлыг хүннерде делгелгелерни организастап турар.

Ындыг-даа болза, районнуң культурабиблиотекалар ажылын экижидер дугайында ынай хөгжүүр деп чүвени моон адаанда саннар-биле көргүзүп болур: 1940 чыл-биле деңнээрге 1960 чылда шойну—3,5 катап, каңны — 3,7 катап, хөмүр даштыг—3,6 катап, нефтини—барык 4,4 катап, электроэнергияны—барык 6,7 катап хөйнү бүдүрер.

Алдыгы беш чыл планының канчаардаа ажок улуун болгаш чаагайын чүгле совет улус эвес, харын делегейниң бүгү хөй-нийтизи төлептин-биле үнелеп көрүп турар. Чижээ, алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелин тайылбырлавышаан, Данияның «Финьстидеде» деп хүннүң үнер солунунуң бижип турары: «Ол планда... аар үлетпүрүнүң мурнаар бирги чергезин чүгле мурнуку хевээр айтып турар эвес, харын электроэнергияның болгаш атомнуг энергияның бүдүрүлгезин көвүдедирин ында онзалап көрүп турар. Ол дээрге, барыып делегейге дидим кыйгырыг. Планның санвары 1960 чылда Совет Эвилелиниң экономиктиг туруштарының дугайында эң-не ажыл-агыйының улам ынай күчүлүг кедиргүүшкүнүн көрүп турар. Үлетпүр продукциязының хемчээлин 65 хуугга көвүдедирин көрүнген. Ол үениң дургузунда бүдүрүлгенің чепсек-херекселдерининң бүдүрүлдези («А» болук) барык-ла 70 хуу өзер. **Ол дээрге дайын мурнундаагы 1940 чыл-биле деңнээрге 1960 чылда үлетпүр продукциязының хемчээли барын-ла 5,3 катап көвүдээр, ынчаарга бүдүрүлгенің чепсек-херекселдериниң бүдүрүлдези барын-ла 6,6 катап өзер дээни ол.**

Бирги ээлчегде кичээнгей аар индустрияның чугула адырлары болур кара болгаш өнүг металлургияже, нефть, хөмүр даш болгаш химия үлетпүргүнче, электроэнергетикажже, машина тудуушкынунче угланган. Директивалардың төлевилелинде техника талазы-биле болбазыларга, станоктарның, автоматиканың болгаш приборларның бүдүрүлдезин көвүдедирининг эргежок чугулазын онзалап айытkан.

Алдыгы беш чыл планын күүседкенинин түннелинде бистиң чүртүвүс кайы хире оорунгаар ырак хөгжүүр деп чүвени моон адаанда саннар-биле көргүзүп болур: 1940 чыл-биле деңнээрге 1960 чылда шойну—3,5 катап, каңны — 3,7 катап, хөмүр даштыг—3,6 катап, нефтини—барык 4,4 катап, электроэнергияны—барык 6,7 катап хөйнү бүдүрер.

Алдыгы беш чыл планының канчаардаа ажок улуун болгаш чаагайын чүгле совет улус эвес, харын делегейниң бүгү хөй-нийтизи төлептин-биле үнелеп көрүп турар. Чижээ, алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелин тайылбырлавышаан, Данияның «Финьстидеде» деп хүннүң үнер солунунуң бижип турары: «Ол планда... аар үлетпүрүнүң мурнаар бирги чергезин чүгле мурнуку хевээр айтып турар эвес, харын электроэнергияның болгаш атомнуг энергияның бүдүрүлгенің көвүдедирин ында онзалап көрүп турар. Ол дээрге, барыып делегейге дидим кыйгырыг. Планның санвары 1960 чылда Совет Эвилелиниң экономиктиг туруштарының дугайында эң-не

Чөптүг негелде

Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң сууру чыгчыда калбарып, бүдүрүлгенин болгаш культура амыралдың тудуглары туттунуп турар.

Чоокта чаа колхоз төвүнде радио белдирп ажыттынган, 30 ажыг колхозчулар бажыннарында радиорепродукторларны тургузуп алган. Москвадан болгаш область төвүнден сөөлгү медээлерни дыннап турар апарган.

Колхозта болгаш район төвүнде магазиннерде радиорепродукторлар база кезектер чыгыышкын албан черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Бышка улуг белеткел ажылын багай чоруткан, клубтар, культура бажыңының сентелгези чедир кылынмаан, одаар ыяш-биле хандыртынмаан, кластапга-шимелде, көскү агитация чок, бот-тывынгыр уран-чүүл болгулнерп четче организастатынмаан, кежээлер, шин, концерттер болбайн турар. Чижээ, Ак-Туруг болгаш Булун-Терек көдээ Советтерде клубтар сөөлгү үеле хадыынган. Сталин аттыг колхозта клуб чөвүлели бар-даа болза, ажылдаайн турар. Клубта лекторлар болуу(улуртукчузу эш Бегзи) бүдүн чылдың дургузунда колхозчуларга чангыс-даа лекция номчуваан.

Ленин аттыг болгаш «Тинделге» колхозтарда библиотекалар бажың-биле хандыртынмаан, оларның литература фондузу библиотека эргелекчилериниң бажынарында. Колхоз даргазы эш Фетодов, партия организациязының секретары эш Сүктер клуб, библиотека ажылынче сагыш салбайн, оларны массадан хоорун, чонның культурлуг дыштанныгазынче кичээнгей салбайн турарлар.

Бүлун-Терек, Кара-Тал көдээ Советтер (даргалары эштер Хлеб, Доржу) клубтар, культурабиблиотекалар ажылын экижидер дугайында ынай хөгжүүр деп чүвени моон адаанда саннар-биле көргүзүп болур: 1940 чыл-биле деңнээрге 1960 чылда шойну—3,5 катап, каңны — 3,7 катап, хөмүр даштыг—3,6 катап, нефтини—барык 4,4 катап, электроэнергияны—барык 6,7 катап хөйнү бүдүрер.

Алдыгы беш чыл планының канчаардаа ажок улуун болгаш чаагайын чүгле совет улус эвес, харын делегейниң бүгү хөй-нийтизи төлептин-биле үнелеп көрүп турар. Чижээ, алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелин тайылбырлавышаан, Данияның «Финьстидеде» деп хүннүң үнер солунунуң бижип турары: «Ол планда... аар үлетпүрүнүң мурнаар бирги чергезин чүгле мурнуку хевээр айтып турар эвес, харын электроэнергияның болгаш атомнуг энергияның бүдүрүлгенің көвүдедирин ында онзалап көрүп турар. Ол дээрге, барыып делегейге дидим кыйгырыг. Планның санвары 1960 чылда Совет Эвилелиниң экономиктиг туруштарының дугайында эң-не

Алдыгы беш чылда бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин колдадыр өстүрери

Социалистиг экономиканың эң чугула онза чүүлдериниң бирээзи болза, хамыктың мурнунда аар үлетпүрүү колдадыр, бүдүрүлгенің чепсек-херекселдерин бүдүрерин дыка дүрген өстүрери болур.

Аар үлетпүр—бүгү улус ажыл-агыйының үнезинин. Мынчангаш аар индустрияның бүгү талалыг хөгжүдээн дээш демселдиг Коммунистиг партия болуунуң кол сорулгазы кылдыр үргүлчү санап келген. Ол болза, нийтилел хөгжүдээнинің объективтиг экономиктиг хоойлуларын барылаалаан бистиң партияның кол шугуму болур. Ол шугуму амыдырапга чайгылыш чокка чоруткының ачызы-биле бистиң Төрээн чуртувус хожудан калган, аграрлыг чурт турганындан үлетпүр бүдүрүлгезинин деңнелиниң талазы-биле төөгүүлүг кыска хүүсаала делегейде ийги дээш чаагай — күчүлүг индустриалдыг күрүне кылдыр хуулган.

1956—1960 чылларда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдээниниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизинин Директиваларының төлевилелинде бүдүрүлгенің чепсек-херекселдерин бүдүрери бистиң улус ажыл-агыйывыстың тендиш дивес үнезинин турган болгаш болуп артар-даа деп айтып турар. Директивалардың төлевилелинде чугаалап турары болза, **ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдээниниң алдыгы беш чыл планының коя сорулгазы болза, аар үлетпүрнү колдадыр хөгжүдээниниң, соңсаал чон техниктиг деңшилгениң болгаш күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидээниниң суурунга улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ынайгы күчүлүг өзүлдезин хандырары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин күштүг көвүрлүүшкүнүн бо-тандырары болгаш аңаа үндезилээш совет улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелиниң дыка бедиишкинин чедип алыры болур.**

Бүдүрүлгенің чепсек-херекселдериниң бүдүрүлгезин дыка дүрген хөгжүдээниниң объективтиг эргежок чугулазының дугайында маркесичи-ленинчи өөредигни бистиң партиявыс болуунуң ажыл-агыйжы политиказынга өскерилге чокка барымдаалап турар. Эртеминиң болгаш техниканың деңшилгези-биле холбаштыр машиналар болгаш механизмнер болбазыларгайыңын рангайжыдарын, нийтинин бүдүрүлгезинин бүгү адырларын күш-ажылдың чаа, алаян бүдүрүкчүлүг чепсек-херекселдери-биле чепсеглээрин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка бедидерни чедип ап болур.

Капитализмни коммунизмниң ажыл тинилээринге капитализмниң үезинге болдарга нийтинин күш-ажылының дыка бедик бүдүрүкчүлүүн тургузары шиитпирлиг ужур-дузалыг болурун В. И. Ленин айткан. Ынчаарга, ол сорулганың күүселдезин бүдүрүлгенің чепсек-херекселдерин бүдүрерин колдадыр өстүрери-биле сырый холбазылыг. Ленинниң айтканы болза: «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрери, хамыктың мурнунда улуг индустрияның материалдыг үндезизинин хандырарын: оттуглар чүүлү, демирни бүдүрериниң, машина тудуушкынунуң, химия үлетпүрүнүң хөгжүдээнин негеп турар» (Чогаалдар, том 27, арын 228).

Аар үлетпүрнү колдадыр хөгжүдээнинге ленинчи шугуму боттандырбышаан, Коммунистиг партия бүгү делегейге ужур-дузалыг төөгүүлүг чедишкиннерни чедип алган. Дайын мурнундагы беш чыл планнарын күүселкенининг түннелинде социалистиг экономиканың материалдыг үндезинин—аар үлетпүр тургустунган.

Бешки беш чыл планын күүселкенининг түннелинде ССРЭ-нин үлетпүр продукциязы нийтизи-биле 1951—1955 чылдарның дургузунда 85 хуу көвүдээн. Оонбиле кады бүдүрүлгенің чепсек-херекселдерининң бүдүрүлдези 91 хуу, ынчаарга херегжел чүүлдериниң бүдүрүлдези—76 хуу өскен.

Алдыгы беш чыл планының талазыбиле Директивалардың төлевилели социалистиг үлетпүрүнүң болгаш бүгү улус ажыл-агыйының улам ынай күчүлүг кедиргүүшкүнүн көрүп турар. Үлетпүр продукциязының хемчээлин 65 хуугга көвүдедирин көрүнген. Ол үениң дургузунда бүдүрүлгенің чепсек-херекселдерининң бүдүрүлдези («А» болук) барык-ла 70 хуу өзер. **Ол дээрге дайын мурнундаагы 1940 чыл-биле деңнээрге 1960 чылда үлетпүр продукциязының хемчээли барын-ла 5,3 катап көвүдээр, ынчаарга бүдүрүлгенің чепсек-херекселдериниң бүдүрүлдези барын-ла 6,6 катап өзер дээни ол.**

Бирги ээлчегде кичээнгей аар индустрияның чугула адырлары болур кара болгаш өнүг металлургияже, нефть, хөмүр даш болгаш химия үлетпүргүнче, электроэнергетикажже, машина тудуушкынунче угланган. Директивалардың төлевилелинде техника талазы-биле болбазыларга, станоктарның, автоматиканың болгаш приборларның бүдүрүлдезин көвүдедирининг эргежок чугулазын онзалап айытkан.

Алдыгы беш чыл планын күүселкенининг түннелинде бистиң чүртүвүс кайы хире оорунгаар ырак хөгжүүр деп чүвени моон адаанда саннар-биле көргүзүп болур: 1940 чыл-биле деңнээрге 1960 чылда шойну—3,5 катап, каңны — 3,7 катап, хөмүр даштыг—3,6 катап, нефтини—барык 4,4 катап, электроэнергияны—барык 6,7 катап хөйнү бүдүрер.

Алдыгы беш чыл планының канчаардаа ажок улуун болгаш чаагайын чүгле совет улус эвес, харын делегейниң бүгү хөй-нийтизи төлептин-биле үнелеп көрүп турар. Чижээ, алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелин тайылбырлавышаан, Данияның «Финьстидеде» деп хүннүң үнер солунунуң бижип турары: «Ол планда... аар үлетпүрүнүң мурнаар бирги чергезин чүгле мурнуку хевээр айтып турар эвес, харын электроэнергияның болгаш атомнуг энергияның бүдүрүлгенің көвүдедирин ында онзалап көрүп турар. Ол дээрге, барыып делегейге дидим кыйгырыг. Планның санвары 1960 чылда Совет Эвилелиниң экономиктиг туруштарының дугайында эң-не

ФЕЛЬЕТОН

Арагалаашкынның түңнели

Даг экспедициязының геолог-разведка бөлүүнүң отрядтарының бирээзиниң начальниги Георгий Григорьевич Бельский радио-техникага кажан-даа улуг сонуургалдыг чорбаан. Ынчалза-даа дээди эртемниг, «улуг угаанныг» кижи болур Георгий Григорьевич бистиң чуртка радиону сайзырадырының хереэнге эртем болгаш техниканың чедип алганы улуг чедиишкиннер-биле чугаажок таныш болур ужурлуг.

Ынчаарга ол чедиишкиннерниң алыс утказын Г. Бельский сөөлгү үеге чедир-ле билбейн чораан. Ооң тускай эртеми инженер-геолог болгаш бодунуң практиктиг ажылынга радиотехника-биле барык-ла таныштпайн турар.

Радио хереэнге ооң ындыг янзы тоомча чок байдалы бо чылдың январь 9-ка чедир-ле турган. Ол хүн Георгий Григорьевич бодунуң таныжы болгаш чаңгыс черде кады ажылдап турар эш—геолог-разведка бөлүүнүң начальниги И. Чуб биле горпонуң № 3 столовайзынга барган ында бар арагаларның шынарын ыяк кылдыр «сөөренип көөр» деп шиитпирлеп алган.

Оларга бар арагаларның шыварын — ээзиртирин болгаш чиик өртектиин билип алыры эргежок чугула турган. Чүге дээрге хыналданың түңнелинде оларга таарымчалыг (ээзиртир болгаш өртээ чиик) болган арагаларны бөлүү-биле садып алгаш ажылдап турар черинче чедире бээри херек турган. Ындыг янзы сорулга-биле олар араганы № 3 столовайга меңерелин оскунгуже чедир «сөөренип көргеннер» болгаш чогум кандыг арага эки болганын билип ап шыдавааннар (чүге дээрге арага бүрүзү-ле ажыг болуп, башты дескиндирип турган).

Иван Ильич Чуб бодунуң бажыңынга ол дүне канчап чеде бергенин бөгүнге чедир-ле билбейн чоруур. Бельский бажыңынче бар чораан, хенертен радиотехниканы сонуурган, ону көрүксей берген. Ол бодунуң арагага ханмаан чилбизин хандырары-биле радиоинформацияның бажыңынче чорупкан. Ооң радиотехника талазы-биле орай дүне сонуургаан айтырыын барып барып-ла ээзирик кижиге кым тайылбырлап берип болурул деп чүве Бельскийниң сагыжынга безин кирбээн.

Бельский радиоинформация килдизиниң бижиир өрээлинче күш-биле чаза тарарып кире берген. Өрээлге кире бээри билек ооң радиотехникага деңги сонуургалы дораан-на чиде берген. Ол ында ажылдап олурган радиотехник Евдокимовче көргеш долгай үн-биле чугаалаан:

—Мени Грязновка доп дораан чедирипер!

— Мында ындыг кижи чок. Шаптык катпайн чоруп көрүңер, мадаа өске кижи кирбес чүве болгай.

— Мени Грязновка чедирбес кижилерни өлүрүп каар кижи мен!...

Бельский ону Грязновка чедирбээн кижилерни херек кырында өлүрүп турган бе деп чүвени чугаалаары берге, ынчалза-даа ол кыжанган соонда Евдокимовтуң боостаазындан сегирип алгаш бооп туда берген. Сегиржип алыышкынга күш-деп эвес-даа болза, Евдокимов аңаа алдырбайн ушта дырта берген. Ол үнүп бар чорда Бельский алгырган:

— Шимчеве, бооладым!

Ол чүвүрүнүң соңгу кармаанче холун суккаш чугаалаан — Мээң айыткан черимче кылашта. Десе бээр мен деп бодава, боолап каар мен!

Ынчалза-даа Бельскийниң хулиган хереэ боттанмаан. Ону шагаа черниң ажылдакчыларының дузаламчызы-биле тудкаш хоорайның шагдаа килдизинге чедире берген. Ооң аны-тынынга кыжаныш турган билдинмес хулиган кымыл дээрзин Евдокимов хоорайның шагдаа килдизинден билген. Ол болза экспедиция чериниң инженер-геологу, комсомол кежигүнү Г. Г. Бельский дээрзи болур. Ол бодунуң хулиган үүлгедиин ээзереп келгеш, «ээзирик болгаш ынчап барган-дыр мен» деп тайылбырлаан. Хулиган херек кылган соонда бымны-даа ээзирик, ээзери хамаан чокка шыңгыы ялалаарын совет хоойлу негеп турар.

Комсомолчунуң бедик алдарын бужартадып, хулиган херек үүлгедип чоруур Бельский ышкаш кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудары бистиң комсомолчуларывыстың болгаш хөй-ниитивистиң чугула хереэ болур.

Л. КОСОГОВ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Сүт-Хөл райпозунуң Хүүректиг магазиниңиң эргелекчизи эш Дембрелдиң колхозчуларның негелдезин хандырбайн, совет садыгның нитти чурумун үреп, магазинни доктаатынган шагында ажытпас болгаш сөөлгү үеле хуузунда ажылын кылып, аннап чоруп турарын шүгүмчүлеп, кодээ бижикчи редакцияга чагаа бижээн. Ук шүгүмчүлелдиң изи-биле хыналда чорударын редакция Сүт-Хөл райпозунуң баштаар черинге медээлээн.

Эш Дембрел совет садыгның чурумун үреп, магазинни доктаатынган шактарында ажытпас, колхозчуларның негелдезинге дыңнангыр эвес турган болгаш эрткен чылдың сөөлгү айларында садыг кылбайн, бодунуң хуузунда ажылын кылып, аннап турганы хыналдадан илерээн. Эш Дембрелге администрация талазы-биле хемчег хүлээткеш, 12 ажыл хүнүнүң төлевирин төлевээн деп, райпо баштаар чериниң даргазының оралакчызы эш Донский редакцияга дыңнаткан.

* * *

Баа-Хем районнуң Хрущев аттыг кодээ ажыл-агый артелинде кижи эмнелгези, эм-биле хандыртынмазының «Шынның» кодээ бижикчизи редакцияга дыңнаткан. Эмнелгеге практиктиг дуза көргүзерин кадык камгалал килдизинге редакция медээлээн.

Областың кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи эш Серекейниң редакцияга дыңнатканы болза, практиктиг дуза көргүзүп, консультация бээри-биле Бүнгүргүг эмнелгезинче эмчи эш Зиминни түр чоруткан, эмнелгени эм-биле хандырган болгаш төп областардан эмчилер келирге эмчи чорудар. Эмнелгеге үргүлчүнүң практиктиг дузазын көргүзер болгаш эмнелгениң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер алырын Баа-Хем районнуң кадык камгалал килдизиниң эргелекчизи эш Агафоновка айтышкын берген.

Булганинниң болгаш Эйзенхауэрниң чагаалар солушканының дугайында даштыкы парлалганың бижип турары

Кыдат Улус Республика

ПЕКИН. Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында ССРЭ-биле АКШ-тың аразынга керээни чарар деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң саналынга АКШ-тың президентизи Д. Эйзенхауэрниң харыызын, а ол ышкаш Н. А. Булганинниң Д. Эйзенхауэрге ийиги чагаазын тайылбырлавышаан, «Гуанминжибао» солуннуң бижип турары болза, ийи улуг күрүнелерниң аразынга харылзааларның экижиири улустар аразының байдалында дүшкүүрлүг чорукту улам-на кошкадырының болгаш улустарның аразынга бүзүрежир чорукту быжыглаарының эң-не чугула фактору болур. Улустар аразының байдалында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының талазы-биле күженишкиннер АКШ-тың чорудуп турары чепсегленишкиннерниң эндере бүдүрериниң болгаш өөртен хөй ажык-кончааны алырының политиказынга багай сабылдарны халдады бээринден айыылзынгаш американ чагырыкчы бөлүктер Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразынга харылзааларны экижидерин күзевейн турары Булганинниң чагаазынга Эйзенхауэрниң харыызындан билдинип турар деп ол солун медеглээн.

Улустар аразының байдалында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырын хандырарының харыысалгазындан ойталаарын оралдажып турар Каттышкан Штаттарның туружу биле улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун улам-на кошкадыр дээш шиитпирлиг туржуп турар Совет Эвилелиниң туружунуң шуут ылгалдыын көргүзүп турар.

(СЭТА).

Чехословак Республика

ПРАГА. Чехословакияның төп телеграф агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, Н. А. Булганин биле Д. Эйзенхауэрниң аразында чагаалар солушканының дугайын тайылбырлап бижиириин бүгү чехословак парлалга үргүлчүлеп турар.

«Ийи талаларның хөделишкиннериниң болгаш даштыкы политиканы боттандырарда оларның шилип алган оруктарын улустар деңнеп көрүп турар» деп «Руде право» солун бижээн. Барыын Германияга чаа фашистиг шеригни тургузарының оруу-биле Европага айыыл чок чорукту хандырарынче кирери болдунмас, чепсеглээшкиннерни дүжүрер дугайында дугуржулгадан ойталаарының оруу-биле база чепсеглээшкиннерни улам-на эндере бүдүрериниң оруу-биле чепсеглээшкиннерни дүжүрери болгаш тайбыңны быжыглаары чедип алдынмас дээрзин улустар билип турар. «Европага болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту хандырарының өске оруктарының барын бөгүн улустар меделеп билип турарлар. Ындыг оруктарның бирээзи болза, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында керээни чарары болур, ындыг керээ ол найыралды быжыг үндезинге тургускан турар ийик».

«Лидова демократие» солуннуң бижип турары: «Улустар аразының харылзааларын экижидеринге хамыктың мурнунда улуг күрүнелерниң аразынга бүзүрежир чорук эргежок чугула болуруун ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң ийиги чагаазында улам-на онзалап айтып турар. Бир эвес улуг күрүнелер бот-боттарынга бүзүрежир болза, биче күрүнелерниң аразынга бот-боттарынга идегежир чорук улам-на улгадкан турар. Улуг ужур-дузалыг болуп турар улустар аразының бүгү айтырыгларының талазы-биле дугуржулгаларны чарарынга Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразында керээ идигни берген турар ийик дээрзинге бүзүреп турар бис. Европага коллективтиг айыыл чок чорукнуң системазын тургузары болгаш тайбың база демократтыг принциптерге Германияны каттыштырары Европаның улустарынга, а ынчаарга бистерге база улуг ужур-дузалыг болган турар ийик. Тайбыңның болгаш улустар аразының айыыл чок чорууну эрге-ажыктарынга чорудуп турар политиканы, Совет Эвилелиниң күзел-соруктуг политиказының дугайын херечилеп турар ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативазынга ынчангаш байыр чедирип турар бис».

Вьетнамның Демократтыг Республиказы

ХАНОЙ. ССРЭ-ниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында керээни чарар деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң АКШ-тың президентизи Д. Эйзенхауэрге чоруткан саналын тайылбырлап биживишаан, Вьетнамның Демократтыг партиязының Төп Комитединиң органы «Доклап» («Хамаарышпас чорук») солуннуң демдеглеп турары болза, бир эвес улуг күрүнелерниң, ылангыя ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалар экижиир болза, бүгү делегейге тайбың улам-на быжыгар деп санавас чаңгыс-даа кижи тайбыңны камгалаарынга сонуургалдыг кижилерниң аразында чок. Мынчангаш, Н. А. Булганинниң саналы бүгү делегейниң улустарының үндезин эрге-ажыктарынга дүжүп турар».

(СЭТА).

Кыдаттың Коммунистиг партиязының ам болур VIII съездизинге алдар кылдыр

ПЕКИН. Кыдаттың Коммунистиг партиязының сески съездизин бүдүрүлгениң чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында профэвилелдерниң Бүгү-кыдат Федерациязының күүскомунуң кыйгырыынга Кыдат Улус Республиканың ажылчы чоннары изиг-биле каттышкан.

«Дагунбао» солуннуң дыңнадып турары болза, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш Шанхайның 288 үлетпүр бүдүрүлгелери өске бүдүрүлгелер-биле социалистиг чарыш дугайында керээ чарган. Хоорайның 106 пөс-таавы фабрикалары 1957 чылдың бүдүрүлге деңнелин бо чылын чедип алырын хүлээнгеннер.

Чарышты калбартып чорутканының түңнелинде кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң Мукден заводу январьның бүдүрүлге планын 20 хуудан хөй ажыр күүсеткен. Бо чылдың январьда ук завод эрткен чылдың январьда турганындан продукцияны 30 хуудан хөйнү бүдүрүп үнүргеп.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының VIII съездизин төлептиг уткууру дээш чарышка чурттуң машина-трактор станциялары киржип турар.

(СЭТА).

КУДР-нуң улузунга кыдат улустуң акы-дуңма дузаламчызы

ПХЕНЬЯН. Пхеньян радиозунуң дыңнадып турары болза, Кыдат улус Корей Улус-Демократтыг Республикага материалдыг, техниктиг болгаш сан-хоорук улуг дузаламчызын көргүзүп турар. 1954 болгаш 1955 чылдарның иштинде Корейже нитти түңү 520 миллион юань бараанчарны чорудкан. Ол бараанчарның аразында калбак херегледиң хөй санныг чүүлдери, аъш-чем бараанчары, машиналар, цемент, шыл, эмнер болгаш эмчи херекселдери, балык тудар судноолар, үрезин болгаш оон-даа өске бараанчар бар.

Техниктиг дузаламчы көргүзери-биле Кыдаттың чазаа Корейже хөй санныг мергежилдиг тускай эртемниглерни чорудкан, олар чүгле боттарының күш-ажылы-биле шуут фабрикаларда, заводтарда ажылдап, республиканың улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөжүдеринге корей улуска дузалап турар эвес, харын боттарының дуржулгазын болгаш билиглерин корей ажылчы чоннарга дамчыдып берип турар.

(СЭТА).

Чөөн Пакистанда карточка системазын тургусканы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның информация бюрозунуң дамчыдып турары болза, Чөөн Пакистан мөжүнүң чазаа Даккаге болгаш Нараянганджеге аъш-чемни хемчээлдиг бээр чорукту дарый чорударын шиитпирлээн. Район ужур-дузалыг 14 хоорайларга аъш-чем карточказын база тургускан.

Ч А З А Л Г А

1956 чылдың февраль 9-та үнген № 29 (3482) «Шынның» үшкү арнында «1956 чылдың февраль 4-те АКШ-тың Чазаанга Совет Чазактың нотазының» үшкү колонказының ийиги абзацында домак чазыттыг үнген. Ук домакты мынчаар номчуур: «Американ шериг органнарының боттандырып турары үстүнде айыттынган чүъктерлиг шарларны ССРЭ-ниң агаар делгеминче салып үнүрер чорук Совет Эвилелиниң агаар делгеминиң каржызы-биле үрээни база улустар аразының эргезиниң ниитиге хүлээп көрдүнген принцивин үрээни болуп турар, чүге дээрге, ол принцип ёзугаар күрүне бүрүзү ооң девискээриниң кырында турар агаар делгеминге хамаарыштыр долу болгаш онза эрелиг болуп турар».

Чазыгны болдурган буруулуг кижилерге чогуур хемчегни хүлээткен.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

Кудумчуларга болгаш хөй-нити черлеринге бичии база эләэди уругларның чурумунуң дүрүмнериниң дугайында

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң

ЫЯАВЫЛА КҮҮСЕДИР ШИИТПИРИ

№ 20 1956 чылдың январь 19.

«Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериниң ыявыла күүседир доктаалдарны үндүрериниң база оларны чөрчүп-үрээни дээш администрация чуруму-биле хемчеглер онаарының дугайында» Бүгү-российниң Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш РСФСР-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң 1931 чылдың март 30-де бадылаан Доктаалын ёзугаар база бичии уругларның харагалзаа чок чорую-биле, хөй-ниитиниң чурумун болгаш айыыл чок чорукнуң чурумун бичии болгаш эләэди уругларның үрээр чоруу-биле демиселди күштелдирер сорулгалар-биле ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпирлээни болза:

1. Бичии болгаш элээди уругларның кудумчуларга тенектенир болгаш хулиганнаар (шош-содаа үнүрер, эрткен кижилерни бак сөглээр, эрткен автотранспортче даштар болгаш өске-даа чүүлдер октаар, эрткен транспорттан халбактаныш туттунар, чарлалдар үзе тырттар, бажыңнарның ханаларынга болгаш хериммерге чүве бижиир, ногаанчыдыга үрээр болгаш өске-даа) чоруунга удур демиселди күштелдирип, ындыг уругларның ада-иелерин, харагалзаар кижилерин болгаш уругларга хамааржыр кижилерни айыттынган доктаалды ёзугаар администрация харыысалгазынга шагдааның хоорай (район) салбырының начальнигиниң онаары — 200 рубль чедир торгап турган. «Уругларның харагалзаа чок болгаш карактаашкын чок чоруун узуткаар дугайында» ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң болгаш ВКП(б) ТК-ның 1935 чылдың май 31-теги доктаалын шыңгыы сагыырын шагдаа органнарынга хүлээдир.

2. 16 хар чедир назылыг бичии болгаш элээди уругларны 18 шактың соонда көрүлде черлеринче (кино, театрлар, клубтар); 21 шактың соонда — катоктарже, стадионнарже, садтарже болгаш парктарже ада-иелериниң чорударын, а айыттынган черлерниң директорларының болгаш администраторларының—айыттынган шактарның соонда уруглар кирерин хоругдаар.

3. Магазиннер, столовайлар, ларёктар, киоскалар болгаш майгыннар эргелекчилериниң ээртир чүүлдер болгаш тапкы кылыгларын 16 хар чедир назылыг бичии болгаш элээди уругларга садарын хоругдаар.

4. Ада-иелериниң уругларга чүве садыгладырын, а рыноктарга болгаш кудумчуларга бичии болгаш элээди уруглардан хамаатыларның чүү-хөө, продуктулар болгаш өске-даа чүүлдер садып алырын хоругдаар.

5. Бо шиитпирниң 2, 3 болгаш 4 параграфтарын чөрчүп үрээни дээш көрүлде черлериниң, катоктарның, стадионнарның, парктарның директорларынга, магазиннер, столовайлар, ларёктар, майгыннар эргелекчилеринге, ада-иелерге, харагалзаар кижилерге болгаш уругларга хамааржыр кижилерге дараазында администрация хемчеглерниң бирээзин онаар:

а) хоорайларга —сагындырыгны, 100 рубль чедир торгаарын, 30 хонук чедир әдип, чазаар күш-ажыл кылдыртырын хоорай (район) күүскомнарының чанында администрация комиссиялары онаар.

б) кодээ черлерге—сагындырыгны, 10 рубль чедир торгаарын, 5 хонук чедир әдип-чазаар күш-ажыл кылдыртырын ажылчы чоннар депутаттарының кодээ Советтериниң күүскомнары онаар. Бир эвес кезимчени айыттынган хемчеглерге онаары четпес деп көөр болза, кодээ Советтер херекти райкүүскомнар чанында администрация комиссияларынче чорудар.

6. Бо доктаалдың күүселдезин хайгааразарын шагдаа, улус өөредилге, культура органнарынга, хоорай болгаш кодээ Советтер даргаларынга, бажың эргелекчилеринге, комендантыларга, кудумчу болгаш квартал комитеттериниң даргаларынга, садыг эргелелинге, күрүнениң садыг инспекциязынга, облпотребсоюзка болгаш хереглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлеринге дагзыр.

7. Бо шиитпир ону область солуннарынга парлааныныың соонда 15 хонук эрткениниден эгелээш Тыва автономнуг областың бүгү девискээринге ийи чылдың дургузунда күштүг болур.

Тыва облкүүскомнуң даргазы А. ЧИМБА.
Тыва облкүүскомнуң секретары М. ПАХОМОВ.

Алдыгы беш чылда бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин колдадыр өстүрери

(Төнчүзү).

шиңгээдип алыры болгаш калбаа-биле хөгжүдери болур. **Беш чылдың дургузунда машина тудуушкунунуң болгаш металл ажылдап кылырының продукциязын бүдүрери барык 80 хуу көвүдээри көрдүнген. 1940 чыл-биле деңнейлээрге 1960 чылда машина тудуушкунунуң болгаш металл ажылдап кылырының продукциязының хемчээли барык 8,3 катап, тодаргайлаарга аар үлетпүрнүң өске адырларының продукциязынга бодаарга ол дыка хөй болур.**

Бүдүрүлге чорудулгаларының комплекстиг механизастаашкынын болгаш автоматизастаашкынын боттандырарынга херегээр техниканы бүдүрери эң-не дүрген көвүдээн турар. Чижээ, автоматтыг цехтерге болгаш заводтарга ажыглаар автоматтыг база чартык автоматтыг шугумнарны болгаш херекселдерни бүдүрери барык 5 катап, приборларны болгаш автоматизация херекселдерин белеткээри барык 3,5 катап көвүдээри көрдүнген.

Социалистиг кодээ ажыл-агыйга машиналарны болгаш механизмнерни бүдүрүп бээри дыка өскен турар. Чижээ, тракторларны бүдүрүп үнүрери барык ийи катап, а хөөп өлүртүр тракторлар—2,7 катап көвүдээр. Үнүш ажыл-агыйынга болгаш мал ажылынга ажылдарның комплекстиг механизациязынга ажыглаар машиналарны бүдүрери улуу-биле сайзыраан турар. Чаа черлерни шиңгээдип алырын калбартырынга, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүүн бедидеринге болгаш мал ажылының продуктулуун көвүдеринге ол арганы бээр.

Социалистиг ниитилелде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин колдадып бүдүрериниң хөгжүлдези социализмниң экономиктиг кол хоойлузунуң негелделерин боттандырарынга, бүгү ниитилелдиң доктаамал өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг херегледерин улуг хемчээлдиг хандырарының сорулгазынга чагырткан турар.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде чугаалап турары болза, **ниитилел бүдүрүлгезин хөгжүдериниң чедип алдынган деңнели бүгү улус ажыл-агыйының тендиш дивес үндезини болуп турган болгаш болуп-даа турар чүгле бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин эвес, харын база улустуң хереглел чүүлдерин бүдүрерин дүрген темпилиг хөгжүдер, ниитилелдиң байлаан дыка көвүдедир болгаш ооң-биле бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының оруунга улам ыңай буруңгаарлаар арганы Совет күрүнеге берип турар.**

Аар үлетпүрнү колдадыр хөгжүлдезинге үндезилээш 1960 чылда хереглелдиң чүүлдерин бүдүрерин үлетпүрге барык 60 хуу, кодээ ажыл-агыйга тарааның ниити чыылдазын чыл бүрүде 11 миллиард пуд чедирер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин ийи катап көвүдедир.

Техниктиг дешпилгениң суурунга боттандырып турар социалистиг бүдүрүлгениң бүгү адырларынга ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң дүрген өзүлдези беш чылдар дургузунда национал орулганы (деңнештирер өртектерге) барык 60 хуу көвүдедир арганы берип турар. Аңаа дүүштүр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының боттуг ажыл төлевирин 30 хуу бедидери, колхозчуларның акша болгаш натуралдыг орулгаларын ортумаа-биле 40 хуу көвүдедири көрдүнген. Социал-культураның хереглелдеринге, улус чырыдыышкынының болгаш кадык камгалалдың хөгжүлдезинге тускай эртемниг кадрларны белеткээринге күрүнениң чарыгдалдары дыка өзер.

Алдыгы беш чылда чуртталга тудуу дыка калбарар болгаш экижидилгени алыр. Бүрүне хөреңгилериниң күседи-биле хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш кодээ черлерге чуртталга бажыңнарын барык 205 миллион дөрбелчин метр хемчээлге тудар ийикпе азы бешки беш чылга деңнээрге барык ийи катап хөйнү кылыры көрдүнген.

Мынчангаш алдыгы беш чылда бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин колдадыр хөгжүдери Совет Эвилелиниң экономиктиг күчүзүн болгаш ооң камгаланыр аргазын, чоннуң чаагай чоруун болгаш ажылчы чоннарның культуразының өзүлдезин хандырарының материалдыг үндезини болур.

Коммунистиг партияның удурткалгазы-биле совет улус алдыгы беш чыл планының онаалдаларын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш демиселге бодунуң күштерин мобилизастап турар. Сорулга чүдел дээрге, техниктиг дешпилгени хандырарының, ала-чурттуң болгаш даштыкы эртемниң база техниканың чаа-чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип алыр талазы-биле социалистиг бүдүрүлгениң чер иштинде бар болуп турар курлавырларын шиичилээр болгаш ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирери болур.

Аар үлетпүрнүң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының хөгжүлдезиниң талазы-биле Директиваларның төлевилелиниң көргүзүглери чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге продукцияны бүдүрериниң талазы-биле эң-не сайзыраңгай капиталистиг чурттарны чедер болгаш ажып эртер деп ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын күүседиринге социалистиг ниитилелдиң буруңгаар чайгылыш чок шиичээшкинин илергейлеп турар. Экономиктиг тайбың чарыштың оруктарынга бо сорулганы тооргуур кыска хуусааларда боттандырарынга эргежок чугула чүүлдер ам бистиң чуртувуста бар деп партия санап турар.

Улус демократиязының чурттарының ажылчы чоннары-биле сырый кады ажылдажылгага совет улус алдыгы беш чыл планын күүседир болгаш ажыр күүседир, бистиң чуртувуска хереглелдиң чүүлдериниң элбекшилин тургузарынга, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга буруңгаар чаа улуг базымны кылыр.

А. КОРЯГИН.

ХЛЕБТИ КАНЧААР АЖААП ЧИИРИЛ

Бистиң аъш-чемге хереглеп турар чемнеривистиң хөй безин чүгле арыглаарынга, чуп аштаарынга таваржып турар эвес, а база чылыгның кужу-биле арыглатыныш турар, тодаргайлаарга, оларны хайындырып, хаарып, буска быжырып турар. Ол арыглаашкынның түңнелинде чем аймаанче холужуп кирген микробтар өлү бээрлер.

Чигге ажыглатыныш турар чемнер—редиска, согуна, огурец, салат, помидорларны столга салырының мурнунда эки чуп турар.

Хлебке хамаарыштыр алырга ындыг эвес. Хлебти арыглап, чуп болбас болгаш ону чылыг кужу-биле арыглавайн турар. Ону хлеб садыындан экелген хевээр ол олчаандырзын чиир апаар.

Хлеб болза аъш-чемниң эң-не делгеренгейи. Хлебти кылып үнүрери, сөөртүрү болгаш садары санитарлыг көрүлдениң үргүлчү хыналдазында турар. Хлеб заводтарының ажылчыннары, а база хлебти сөөртүп болгаш садыглап турар кижилер үргүлчү эмчиниң көрүлдезинде турарлар. Ол-ла бүгү хемчеглер болза, хлеб аймаа чемнерниң хереглекчиге бедик шынарлыг чедеринге угланган болуп турар.

Бажың ээзи хереэжен кижи хлеб садыынга чедип келгеш хлебти садып алган дижик. Ооң соонда ам бажыңынга ол хлебти хирлендирбейн чедирип алыры чүгле ооң бодунда хамааржыр. Ону кылыптары белен. Хлебке чуурга белен чымчак пөстен кылган тускай хап кылып алыры чүнүң-даа дээрези. Хирлени бээрин белени-биле билип каарда, ол пөс ак өңнүг болза эки. Ындыг хапты доктаамал арыг байдалга ажаары белен болур. Хап орнунга тускай аржыылды азы чуурунга белен клеёнкадан кылган аңгы хапты кылып ап болур. Дора дээрге-ле хлебти саазын-биле ораап алыр болза эки. Ынчалза-даа кандыг-даа таварылгада хлебти ораап албайн олчаандырзын холга дажыглап болбас. Ол довурай бээр, ону черже оскунуп-даа болур. Четки хап хлебти довурактан камгалап шыдавас. Ол ышкаш хлебти өске хаппче, картофель, ногаа чергелиг чемнер-биле катай салып ап болбас. Олар-биле кады хир, микробтар, кыжаларның чуургалары хлебке чыпшына берип болур, а хлебти ол олчаандырзын барып чиир ышкажыгай.

Бажыңга болза, хлебти буфет азы агаар кирип турар үттүг черлерлиг онза тускай хааржакка кадагалаар. Хлебти чиириниң мурнунда бир-ийи минута иштинде от кырынга андара-дүндере тудар болза, ол хлеб дыка амданныг болу бээр. Ооң-биле кады ол арга болза, ук хлебке чыпшына берген микробтардан хора чок болур.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыны.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда үлетпүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00233 Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 32 (3485)

Өртээ 20 коп.

Бүдүрүлгениң рационализаторларының, чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының массалыг шимчээшкинин бүгү хемчег-биле хөгжүдер, а ол ышкаш мурнакчы дуржулганы калбаа-биле пропагандалаарын болгаш нептередирин хандырар.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинден.

ПРОПАГАНДИСТ

Коммунистиг ниитилелди тургузары дээш демиселге ажылчы чоннарның политиктиг медерелиниң болгаш идепкейжиниң канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын улуг Ленин хөй удаа демдеглеп чораан.

Бистиң Төрээн чуртувустуң социализмден коммунизмче чоорту шилчилгезиниң үезинде партияның идеологтуг ажылының ужур-дузазы дыка өскен. Совет улустуң мурнунда салдынган ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле улуг сорулгаларны шиитпирлээри ажылчы чоннарның социалистиг медерелинден болгаш оларның идепкейжинден улуг хемчээлдиг хамааржыр.

Массаларны политика талазы-биле чырыдары, оларны өөредири — коммунистерниң болгаш ылангыя ол ажылга идегеттирген пропагандист кижиниң хуудулуг партийжи хүлээлгези болур.

Бистиң областың экономиказының болгаш культуразының улам ындай хөгжүлдезиниң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээриниң херээнге бир кол чүгүла чүве болза, партия организацияларының партийжи политиктиг болгаш идеологтуг ажылын экижидери болуп турар. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң марксичи-ленинчи өөредилгезин үдуртур талазы-биле областың партия организациялары сөөлгү чылдарда улуг дуржулганы алган.

Эрткен чылдарга деңнээрге бо чылын бөлгүмнерниң, политшколаларның болгаш марксичи-ленинчи теорияны бот кичээл-биле өөренип турарларның өөредилгези организастыг эгелээн болгаш бедик идейтеоретиктиг деңнелде чоруп турар. Партия чырыдышкынының бүгү четкилеринге СЭКП ТК-ның январь болгаш июль Пленумнарының материалдарын өөренип эрткилээн болгаш 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин ам бо үеде өөренип турар.

Марксичи-ленинчи теорияны кызымак шиңгээдип алыр чорукту практиктиг ажыл-биле шуут холбаштырып билириниң чижектери бистиң областың партия организациязында дыка хөй. СЭКП Бай-Хем, Бии-Хем райкомнары партийжи-политиктиг ажыл-биле партийжи-организастыг ажылдарны сөөлгү үеде элээн экижиткен. Оон түңнелинде ол районнарның колхозтары болгаш МТС-тери бодунуң ажылын элээн экижиткен. 1955 чылда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң күрүне планнарын күүсеткеннер. Чамдык колхозтар экономика талазы-биле дыка өскен, организас, ажыл-агый талазы-биле быжыккан болгаш колхозчуларга күш-хүннериниң бедик төлевирин хандырган.

Партияның Чаа-Хөл райкомунуң секретарьлары эштер Бегзи, Фетисов олар партия чырыдышкынының системазында ажылдап турар пропагандистерге областың партия организациязының мурнунда турар сорулгаларны, партияның болгаш чазактың чүгүла-чүгүла шиитпирлерин өй-өйде информациялап берип, оларның үдуртуп турар кичээлдеринге боттары-биле барып, четпестерни чайладыр хемчеглерни сүмелеп, пропагандистерниң мергежилин бедидеринге кичээңгей салып дузалажып турарлар. Колхозта, МТС-те бүдүрүлге болгаш албан черинде ажыл-херектиң тодаргай байдалын пропагандист кижи билген турарын олардан партия райкому негеп турар. Ол чорук бистиң партияның төөгүзүн болгаш теориязын өөрениириниң талазы-биле районнуң коммунистериниң сонуургалын хайындырып үндүрген.

Ындыг болза-даа, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң марксичи-ленинчи өөредилгезин партияның чамдык райкомнарының талазындан четпес үдуртуп турар.

Эрзин, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Кызыл районнарынга партия чырыдышкынының четкилеринге өөредилге чылы организас талазы-биле кошкак белеткелдиг эгелээн болгаш бөлгүмнерде, политшколаларда кичээлдер үргүлчү үстүр таварылгалар ам-даа дыка хөй.

Партияның Тес-Хем райкому коммунистерниң бот өөредилгезин дыка четпес үдуртуп турар, оларның өөредилгезинге контроль тургуспаан. Марксизм-ленинизмниң чогаалдарын бот кичээл-биле өөренип турарларга чогуур дузаламчыны көргүспейн турар. Оларга лекцияларны барык номчувайн турар, консультацияларны болгаш беседаларны кончуг ховар чорудуп турар.

Партия чырыдышкынында кол чүгүла чүүл болза, кичээлдерни идея-теоретиктиг бедик деңнелге эрттирери болур. Ол чорук пропагандистен, оон марксичи-ленинчи теория талазы-биле белеткелинден хамааржыр. Пропагандист болза, марксизм-ленинизмниң амыдыралда боттанып турарын, теория-биле практиканың чаңгыс аай болуп турарын көргүзерин оралдажыр болгаш партияның теориязы-биле төөгүзүнүң айтырыгларын ам бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле холбаштырар ужурлуг. Капиталистиг тургузугга деңнээрге социалистиг тургузугнуң канчаар-даа аажок артык күштүгүн тодаргай болгаш көскү чижектерге көргүзер херек.

Пропагандистиге партия улуг ажыл-херекти дааскаш, аңаа идегеп турар. Ол улуг идегелди шынчы бүзүредир дээш, пропагандист бодунуң идея-теоретиктиг деңнелин үргүлчү бедидери эргежок чүгүла; марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын ханы өөренир, культурлуг болур чорукту, калбак эртем-билигни чедип алыр, бодунуң методиктиг мергежилин үзүктел чокка бедидер ужурлуг.

Марксичи-ленинчи теорияны дыңнакчыларга үргүлчү тайылбырлап өөредиишаан, бодунуң эртем билиин улам хаяыладып, методиктиг мергежилин үзүктел чокка бедидип турар пропагандистер бистиң областа кайы хөй. Чижээ, Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозта СЭКП төөгүзүн өөрениириниң бедиткен хевириниң бөлгүмүнүң пропагандизи эш Чүргүй-оол, «Тиилелге» колхозта пропагандист эш Бааа-Сарыг, Чөөн-Хемчик районунуң Калинин аттыг колхозта пропагандист эш Буян, Улуг-Хем район эмнелгезинде партия төөгүзүн өөрениириниң кол хевириниң бөлгүмүнүң пропагандизи эш Прудникова олар элээн каш чылдарда пропагандистер болуп ажылдап турар болгаш кичээлдерни дыңнакчыларга билдингир, солун кылдыр чорудуп турарлар. Ынчангаш ол бөлгүмнерде чылдагаан чокка кичээлдер үзер чорук тар чок.

Партияның чамдык райкомнары пропагандист кадрларны шилип алырын эреңгей ёзу-биле көрүп турар. Оон түңнелинде чамдык пропагандистер марксичи-ленинчи теория талазы-биле дыка кошкак белеткелдиг болуп турар. Чижээ Бай-Тайга районунуң Молотов аттыг колхозта политшколаның пропагандизи эш Тойдаң кичээлдерге белеткел чок келир, дыңнакчыларга ном иштинден номчуп бээр ийикпе, азы беседа мырынай чорутпайн, аңаа-даа темада ындыг-ындыг чүүлдерни номчуп алгаш келинер дээш кичээлди арадан каапкаш баар таварылгалар хөй.

Марксизм-ленинизм болза, коммунизм тургузуушкунунуң болгаш революстуг шимчээшкинниң чаа дуржулгазынга байытынып, үргүлчү сайзырап, хөгжүп турар эртем болур. Ынчангаш партия төөгүзүн, марксичи-ленинчи теорияны өөренирде чүгле ном иштинден ужук сүрүп шээжилээр чорукту пропагандист болдурбас, харын партийжи пропаганданы бот-түг амыдырал-биле холбаштырар, ажыл-агый-политиктиг сорулгаларны шиитпирлээриниң дүргүрү болдурар ужурлуг.

Ам бо үеде пропагандистерниң, коммунистерниң, хамыктың мурнунда үдуртур кадрларның кичээңгейин марксичи-ленинчи экономика эртеминиң айтырыгларын өөрениринче угландырары эргежок чүгүла. Марксичи-ленинчи экономиканың теориязын өөренир, экономиканы эки тодаргай билир чорук үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, МТС-терниң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле ханы анализтеп көөрүнге бистиң кадрларывыска дузалаар. Бистиң кадрларывыс экономиканың айтырыгларын эки билген турзун дээш, ажыл-агыйны билдилиг үдуртсун дээш, кадрларның экономика эртеминиң талазы-биле хожудап каап турар чоруун дүрген ажып тиилээри идеологтуг ажылда чүгүла сорулгаларның бирээзи болур. Ынчангаш партия чырыдышкынының четкилеринге экономика эртемнериниң пропагандазын калбартыры, тускай семинарларның, бөлгүмнерниң четкилерин калбартыры, экономика теориязын бот-кичээл-биле өөренип турарларга дузаламчыны экижидери чүгүла.

Пропагандист болза, коммунизмниң улуг идеяларын пропагандалаарының мергежилин Коммунистиг партияның үнелиг лекчилери болгаш баштыңчылары В. И. Ленин биле И. В. Сталинден өөренип алыр ужурлуг. Оларның революстуг ажыл-чорудулгазы коммунизмниң тиилелгези дээш демиселче ажылчы чонну капчаар мобилизастаарының улуг үлегер-чижээ болур.

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. Т. Кальченкону Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. Т. Кальченконуң төрүттүнген хүнүнден бээр 50 хар харлааны-биле холбаштыр база Совет күрүнениң мурнунга оон ачы-хавыязын кичээңгейге албышаан, эш Никифор Тимофеевич Кальченкону Ленин ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль.
1956 чылдың февраль 8.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинде

Чалаң сүттен кылган продукция ажылдап үндүрерин көвүдедир болгаш хоорайларның база үлетпүрлүг төптерниң чонун сүт-биле хандырарын экижидер дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң демдеглээни болза, колхозтарда болгаш совхозтарда сүт бүдүрерин көвүдеткениниң түңнелинде сүт продуктуларын ажылдап кылырының өзүлдезин чедип алдынган. Ындыг болза-даа хоорайларның болгаш үлетпүрлүг төптерниң чонунуң сүтке болгаш чалаң сүттен кылган продуктуларга негелдези ам-даа долу эвес хандыртынып турар. Садыг четкизинде четчир санныг сүт чок болуп турар чорук чамдык хоорайларның колхоз рыноктарында сүттүң өртээ, ылангыя кышкы айларда, күрүнениң үүрмектеп садар өртектеринден дыка ажып турарынга чедирген.

ССРЭ-ниң Садыг министерствозу, ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозу, ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш ССРЭ-ниң Күрэкономкомиссиязы чалаң сүттен кылган продуктулар ажылдап үндүрерин дыка көвүдедириниң болгаш чонну сүт-биле хандырарын экижидериниң эргежок чүгүлазын чедир үнелевейн турар. Шынында сүт болза, чоннуң улуу-биле херглеп турары эргежок чүгүла болгаш эң үнелиг аъш-чем продуктузу болур. ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш оон чер-черде органнары сүт болгаш сүттен кылган продуктулар садыгларын организастаар херекке улуг четпестерни болдуруп турарлар.

Хоорайларның болгаш үлетпүрлүг төптерниң чонун сүт болгаш чалаң сүттен кылган продуктулар-биле хандырарын дыка экижидер сорулга-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **доктаатканы болза:**

1. 1956 болгаш 1957 чылдарның дургузунда бүгү чурттуң хоорайларынга сүттү болгаш чалаң сүттен кылган продукцияны херглээрин 1955 чылга деңнээрге 2 катаптаб эвээш эвес кылдыр бедидер төлээде, чалаң сүттен кылган продукция ажылдап үндүрерин дыка көвүдедир база хоорайларның болгаш үлетпүрлүг төптерниң чонун сүт-биле хандырарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ап чорударын ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээдир. Белеткелдер болгаш күрүнениң садып алышкынныр планындан дашкаар кирип турар болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң эргезинде чурт иштин хандырарынга артар сүттү кол нуруузунда чалаң сүттен кылган продукция ажылдап үндүрериниче чорударын таарымчалыг деп санаар.

2. 1956 чылда сүт болгаш чалаң сүттен кылган продуктулар (сүтке шилчидерге) садарын хөгжээн үлетпүрлүг 55 хоорайларга болгаш 8 областарга 1955 чылга деңнээрге 81 хуу улгаттырар, ынчангаш:

Москва, Ленинград, Киев, Баку, Свердловск, Харьков, Горький, Ташкент, Куйбышев, Новосибирск, Тбилиси, Сталино, Челябинск, Рига, Днепропетровск, Ростов, Казань, Молотов, Саратов, Сталинград, Омск, Воронеж, Минск, Макеевка, Львов, Ярославль, Ереван, Запорожье, Сталинск, Алма-Ата, Караганда, Иваново, Нижний Тагиль, Магнитогорск, Тула, Кривой Рог, Уфа, Красноярск, Иркутск, Хабаровск, Кемерово, Владивосток, Таллин, Ворошиловград, Ижевск, Барнаул, Калинин, Вильнюс, Фрунзе, Ульяновск, Кишинев, Шахты, Ашхабад, Петрозаводск болгаш Сталинабад хоорайларда сүтке болгаш чалаң сүттен кылган продуктуларга херглелдиг дуунда хандырар төлээде, чонну ол продуктулар-биле күрүне садыын дамчыштыр хандырарын дыка экижидер;

Москва, Свердловск, Сталинск, Ворошиловград, Челябинск, Кемерово, Молотов болгаш Горький областарның хоорайларынга болгаш үлетпүрлүг төптеринге сүт база чалаң сүттен кылган продуктулар садарын 1,5—2,5 катап улгаттырар.

Оон-биле чергелештир саржаг болгаш быштак бүдүрерин көвүдедир дугайында саналдарны ажылдап кылыры даастынган.

3. ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозунуң шугуму-биле 1956 чылда чалаң сүттен кылган продукция (сүтке шилчидерге) ажылдап үндүрер талазы-биле немелде даалганы 1 миллион тонна кылдыр доктаадыр.

4. Сүт болгаш чалаң сүттен кылган продуктулар садар талазы-биле доктаатынган даалгаларны барымдаалап тургаш, 2 дугаар пунктуда адатынган хоорайларга сүт бээр ужурлуг районнарның немелде данзызын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле, ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозу-биле болгаш ССРЭ-ниң Садыг министерствозу-биле дугуржулга ёзугаар 1956 чылдың март 1-ге чедир бадылаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээдир.

5. Хоорайларга болгаш үлетпүрлүг төптерге сүт берип турар районнарга күрүнениң сүт садып алыр планын ажыр күүседиринге илиг бээр сорулга-биле, күрүнеге садар сүдүн хоорайларга эккеп саткан хамаатыларга доктаатынган норма ёзугаар тулгаштыр садары-биле ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозу-биле дугурушкаш 1956 чылда рынок фондузунуң иштинден 300 муң тонна концентрастаан чемнерни тускайлаарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга хүлээдир.

6. ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозунга хүлээдири болза:

а) ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга чалаң сүттен кылган продуктуларның ниити санындан:

55 хуудан эвээш эвес сүттү;

240 муң тонна диеттиг сүт продуктуларын; арыглатынган сливкаларның ниити санының 50 хуузундан эвээш эвес сливкаларны 0,25 литр ишкирлиг шилдерге куткаш бээр;

б) 1956 чылда арыглаан саазын саваларга куткан сүт бүдүрүп үндүрерин Москвага бир хүнде 30 тонна чедир, Ленинградка бир хүнде 30 тонна болгаш Киевке бир хүнде 15 тонна чедир улгаттырар, а ол ышкаш школа буфеттеринге 0,25 литр ишкирлиг шил саваларга куткан сүт кылып үндүрерин организастаар.

7. Сүттү болгаш сүт продуктуларны садыг четкизинге болгаш ниитиниң чемненилге черлеринге төпчүткен чуруму ёзугаар чедирерин организастаар дугайында саналдарны бир ай хуусаа иштинде ажылдап кылырын болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге кирип кээрин ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт продуктулар үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга база ССРЭ-ниң Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар министерствозунга хүлээдир.

8. Хоорайларга болгаш үлетпүрлүг төптерге сүт продуктуларын калбаа-биле садыгларын хандырар төлээде, 1956 чылдың бирги чартыында 120 тускайжыткан сүт магазиннерин, аъш-чем магазиннеринге сүт болгаш сүт продуктулары садар талазы-биле 1000 салбырларны, улуг чурттакчылыг черлерге соолукчу дериглелерлиг сүт садар 150 павильоннарны болгаш найгын садыгларын база 100 сүт-кафелерни немей ажыдарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга хүлээдир.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ОБЛКҮҮСКОМДА

Чер ажылынга бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тыпсыр дугайында

1955 чылда көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидер талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш область Совединиң күүскомунуң **доктаатканы болза:**

1. 1955 чылда көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн чедип алганы дээш СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырын шиитпирлээни болза:

а) Районга 9672 гектар шөлден тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 17,5 центнер, оон иштинде 7457 га шөлден кызылтастың га бүрүзүнден 18,6 центнер дүжүттү чедип алган Бии-Хем районунга (СЭКП райкомунуң секретары эш Савкин, райкүүскомнуң даргазы эш Темир-оол, МТС директору эш Балабанов);

б) Колхозка 1841 га шөлден тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 21,4 центнер, оон иштинде 1375 га шөлден кызылтастың га бүрүзүнден 22,1 центнер дүжүттү чедип алган Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунга (колхоз даргазы эш П. В. Астафьев, партия организациязының секретары эш Серенмаа);

в) Бригадага быжыглаан 893 га шөлдүг тараа культураларының га бүрүзүнден 24,3 центнер, оон иштинде 649 га шөлдүг кызылтастың гектар бүрүзүнден 27,2 центнер дүжүттү чедип алган Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң ийиги хову бригадазынга (бригадири эш С. Т. Боровин).

2. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидери, тараа бүдүрерин көвүдедири дээш колхозчуларның, МТС-терниң, совхозтарның ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң ортузунга социалистиг чарышты калбартырын СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга СЭКП обкому болгаш облкүүском хүлээткен.

Улуг орус чогаалчыга тураскаатаан кежээ

Эвилелдер Бажыңының Колонналарлыг залынга февраль 9-та улуг орус чогаалчы Федор Михайлович Достоевскийниң өлген хүнүнден бээр 75 чыл болганынга холбаштырган кежээ болган. Совет улус-биле кады ол хүнну Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын ёзугаар делгелиг бүгү кижи төрелгетен демдеглээн.

Кежээни Тайбың камгалалының Совет комители, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, ССРЭ-ниң Культура министерствозу болгаш Даштыкы-биле культура харылзаазының Бүгү-эвилел ниитилели организастаан. Залда найыралдың хөй-ниитизиниң хөй санныг төлээлекчилери болгаш даштыкы литераторлар. Президиумда Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Н. С. Тихонов, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары А. А. Сурков, академиктер И. И. Артоболевский, В. В. Виноградов, УССР-ниң Эртемнер академиязының чиңгине кежигүнү Н. К. Гудзий болгаш оон-даа өскелер. Президиумга Достоевскийниң оглунуң оглу Ленинградтың инженери А. Ф. Достоевский база олурган.

Бодунуң эге сөзүнге А. А. Сурков Достоевскийниң чогаадыкчы генийиниң кайгамчыктыг ужур-дузазын чугаалаан.

Ф. М. Достоевскийниң чогаадыгазының дугайында илеткелди профессор В. В. Ермилов кылган.

Илеткел соонда концерт болган.

(СЭТА).

Ф. М. Достоевский дугайында документальдыг фильм

Ф. М. Достоевскийниң өлген хүнүнден бээр чеден беш чыл болганын таварыштыр документальдыг фильмнерниң Төп студиязы улуг орус чогаалчының амыдыралының болгаш чогаалчы оруунуң дугайында кино-чурукту кылып үндүрген. Достоевскийниң амыдыралы-биле холбаалыг Москвада, Петербургта, Сибирьде шаандакы черлерни ында көргүскен. Достоевскийниң улуг тоожуларының болгаш романнарының тургустунганының төөгүзүнүң дугайында болгаш Достоевскийниң чогаалдарының ССРЭ-де база даштыкы чурттарда сурагдыг болуп турарының дугайында ол кино-чурукта чугаалап турар.

«Өлүг бажың» деп уран-чечен фильмден үзүндүлерни ук фильмде база киирген. Достоевскийниң аныяк чораанының романын уран-чечен театрның сурагдыг артизи Н. П. Хмелев ойнаан.

«Карамазов алышкылардан» үзүндүнү номчуп турар В. И. Качаловту көрүкчүлер экранга көөрлер. Бодунуң алдарлыг өгбезиниң дугайында чогаалчының оглунуң оглу А. Достоевский чугаалап турар.

«Достоевский» деп документальдыг чаа фильмниң режиссеру С. Бубрик.

Ол кино-чурук экраннарда үнүп эгелээн.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

Хүлээлгезин күүсеткен

ВЕЛИКИЕ ЛУКИ. Областың лён тарыкчылары съезд мурнунуң чарыжынга киргишкаан, СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынар хүнүнде Төрээн чуртка пландан ажыр 70 муң центнерден эвээш эвес лён саванын бээр хүлээлгени алган. Олар боттарының хүлээлгезин күүсеткеннер: планга немей 75 муң центнер саванны лён заводтарынга чедирип берген. Заводтар чиг эт-биле үр үеде хандыртынган.

Сүт бүдүрери ийи катап көвүдээн

КИЕВ. СЭКП-ниң XX съездизин төлептиг уткуур дээш чарышты Украинаның совхозтарының ажыл-ишчилери улам калбартып турар. Малчыннар чаа чедиишкиннерни чедип алган.

Чылгы мал өстүрер черлерниң үрежидилге совхозтарының кол эргелелиниң ажыл-агыйлары чарышка бирги черни ээлевишаан турар. 1955 чылдың октябрь 1-ден эгелээш олар ортумаа-биле инек бүрүзүнден 95—95 килограмм сүттү саап алган. Ниитизи-биле алырга республиканың совхозтарының талазы-биле сүт саалдазы 226 килограмм өскен болгаш февраль 1-де 715 килограмм болган. Эрткен чылдың бо-ла үезинге бодаарга, январь айның иштинде күрүнеге сүттү барык ийи катап хөйнү дужааган.

Воронеж областың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының патриотчу эгелээшкинин деткивишаан, совхозтарның ажыл-ишчилери чыл иштинде сүт саалдазын 625 килограмм бедидерин болгаш инектен саап алыр сүттү 3074 килограмм чедирерин шиитпирлээннер.

(СЭТА)

Улам бүдүрүкчүлүг ажылдаар

Партияның XX съездизинге уткуштур калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга шилчээш, Сарыг-Септтиң райүлетпүр комбинады биче эвес көргүзүглерлиг болган, коллектив январьның бүдүрүлге планын бараанныг продукция талазы-биле 114 хуу күүсеткен. Комбинаттың дааранылга цехи бердинген өналдаачы чыл бүрү ажыр күүседип келген. Эрткен чылын ол цех планын 120,5 хуу, а бо чылдың январьда 205 хуу күүсеткен.

СЭКП-ниң XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин таныжкаш, коллектив улам бедиткен хүлээлгелерни алган. Ажыл бүрүзүнүң чедиишкинниг болуру белеткелден болгаш организастыг үдуртулгадан хамааржыры билдингир. Комбинат одалгага херглээр ыяш планын 146 хуу күүсеткен болгаш оозун шуптузун сөөртүп алган. Ол ышкаш тудугга база чазанылгага ыяш материалы белеткээр планын 115 хуу күүсеткен.

Алдыгы беш чылдың баштайгы 1956 чылында чонга улам-на хөй болгаш шынарлыг калбак херглел бараанныры бүдүрери дээш комбинаттың коллективи чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдап турар. Цехтер аразында социалистиг чарыш кижи бүрүзүн күш-ажылче сорук кирген.

Улуг сорук кириишкин-биле

Улуг-Хем районнуң Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тудуг бригадазының кежигүннери алдыгы беш чыл планының Директиваларының төлевилелин улуг көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Бо ажыл-агый чылында тудуг бригадазының кылза чогуур ажылы эрткен чылга бодаарга 2,5 катап хөй болуп турар. Тудугда шупту 65 бызанчылар хаара туттунган. Олар бо чылын тудуг планын күүседир дээш улуг сорулганы салган.

Колхоз баштаар чери ажылга таарымчалыын барымдалаш, тудугжуларны ажыл айы-биле 6 кезек кылдыр тургускан. Ыяшты кезип белеткээринде 15 кижи ажылдап турар. Олар январь төнчүзүнге чедир 1000 ажыг кубометр ыяшты кезип белеткээн. Безикчилер 15 кижи хүн-бүрүде 70 ийикпе 80 кубометр ыяшты кезип турар. Бо чылдың тудуунга ниитизи-биле 2490 кубометр ыяшты кезери планнатынган. Тудугжулар ам 1490 кубометр ыяшты дарый кескеш, хар кыры-биле тудуг шөлүнче бүрүн сөөртүп алыр дээш ажылдап турар.

Тудугжулар 35 аъттар-биле берт черлерде ыяшты машина-биле сөөртүрүнге белен кылдыр чер агында дажыглап ап турар. Тудугжуларның 2 звенозу колхоз сууруңда хаван кажаазын тудуп эгелээн болгаш тараа складының ыяжын чонуп кириишкеннер.

13—15

СЭКП райкомнарының пленумнарының материалдарындан

Чоокта чаа СЭКП райкомнарының пленумнары болгаш чамдык районнарның партия активтериниң хуралдары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелиниң дугайында, областың VI партия конференциязының түңнелиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып эрткилээн.

Байы-даа хуралдарга ол айтырыгларны чугаалажырынга партийжи массалар идепкейлиг киржип, Директивалар төлевилелин түс-түс районнарның улус ажыл-агыйының болгаш культура хөгжүдезиниң перспективиг айтырыглары-биле холбаштыр чугаалажып эрткилээн.

Пленумнар болгаш актив хуралдары областың VI партия конференциязының түңнелин чугаалажып тура, шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң аргазы-биле кодээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге партийжи удуртулганың практиказынга ханы анализти бербишаан, ооң соонгаар партийжи-органызастыг болгаш политиктиг ажылдарның деңнелин бедидериниң тодаргай сорулгаларын чугаалашкан.

СЭКП-ниң **Тес-Хем** райкомунуң пленуму органызастыг болгаш бедик идейлиг деңнелге эрткен.

Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң перспективиг айтырыгларын СЭКП райкому болгаш райкүүскому оожум шиитпирлеп, ажыл-агый планнарының күүселдезин дээш демиселди кошкак удуртуп келгенин пленумга санал бергеннер чөптүг шүгүмчүлеп турганнар.

Районда улус ажыл-агыйының кол чериң мал ажылы ээлеп турар. Ынчалза-даа СЭКП райкому ажылдың ол чугула участогунга партийжи удуртулганы экижитпээн. Мал кыштагладылыышкыны четпес органызастатынган. Малдың чылыг кажаалары чедишпес. Эрткен чылдың октябрь 1-ден бо чылдың январь 1-ге чедир районга 3000 ажыг баш мал өлүп хораан.

Мал ажылының продуктулуу дыка чавыс болбушаан турар. Сүт-бараан фермаларында доктаамал саанчылар быжыглатынмаан. Саар инектерниң азыралы болгаш ажаалгазы багай.

Хой малдың үксаазын экижидер хемчеглер четпес чорутунган. Эрткен күзүн 8000 баш хойну тарып боозадыр турган, чүгле 2000 баш хирени тарып боозаткан. Ленин аттыг болгаш Сталин аттыг колхозтар ол ажылды шуут үскеннер. Малдың аарыгларынга удур демисел кошкак чоруп турар.

Колхоз бүдүрүлгезинде коммунистерниң мурнакчы ролю ам-даа бедивээн. Ылангыя Ленин аттыг колхозта коммунистерден бежин 12 кижи колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турар.

Райкомнуң пленуму оон ыңай кодээ Советтер, райпо ажылында улуг четпестерни илереткен.

Алдыгы беш чылдың бирги чылының ажыл-агый планнарын район талазы-биле чедиишкинниг күүседир төлээде, чер-черге органызакчы ажылды күштелдирерин партия организацияларындан, колхозтарның баштаар черлеринден болгаш кодээ Советтерден пленум негээн.

Партияның **Сүт-Хөл** райкомунуң пленуму чаа беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелин таныжып тура, районнуң кодээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективиг планнарын тодаргай чугаалашкан.

Алдыгы беш чыл планынга холбаштыр районнуң тарылга шөлү 44 хуу өзер, тарылгага 2000 гектар хире кур болгаш куруккан черлер ажыглатынар, картофель тарылгазы 2 катап, ногааларны — 4 ажыг катап, кукурузаны—2 катап калбарар. 1960 чылда тараа культураларының гектарындан 18 центнер, картофельдиң гектарындан 180 центнер чедир дүжүттү алыры көрдүнген.

Малдың баш саны чүзүн аайы-биле өстүрериниң планы тодаргайлатынган. Мал ажылының продуктулуу дыка өзер. Инек бүрүзүнден 1000 литрден эвээш эвес сүттү саап алырын, хой санындан-на 2,4 килограмм дүктү кыргыырын чедип алыр сорулга салдынган.

Оон ыңай колхозтарга бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың болгаш чуртталганың хөй-хөй чаа тудугларын чорутунар. Район төвүнге эмнелгениң чаа улуг бажыңы туттунар.

Ол бүгү болгаш өске-даа ажылдап кылдынган планнар районнуң партия, совет, ажыл-агый организацияларының чүткүлдүг болгаш органызакчы ажылдарын негеп турар дээрзин пленумга санал бергеннер айтып турганнар.

СЭКП райкомунуң ажыл-агыйга удуртулгазында улуг четпестер бар. Колхоз бүдүрүлгезин удуртурун эренгейлээр чорук үргүлчүлевишаан турар. Ылангыя райкомнуң бюро кежигүннери, секретарьлары колхоз бүдүрүлгезиниң бригадаларынга, мал ажылының фермаларынга ховар барып, үе-шагның хөй кезиин кабинеттерге эрттирип, а чамдыкта келзе-даа үнгулезе-даа, ажылдың четпестерин ооп эртип, чүгле колхоз төптеринге кандыг-бир хуралдар кылгылаш-ла, чедир хап чаныp турарлар.

Бир эвес ажыл-агыйны шак ынчаар эренгей удуртур чүве болза, тургустунган чаа сорулгалар ала-чайгаар-ла боттаны бербес ийик дээрзин пленумнуң киржикчилери боттарының саналдарынга айтып турганнар. Пленум ажыл-агыйга удуртулганы улам-на тодаргай болгаш оперативтиг болдурарынче угланган шиитпирни хүлээп алган.

СЭКП-ниң **Бай-Тайга** райкомунуң пленуму партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-чорудулгаларында база-ла улуг четпестер барын илереткен. Оларның талазындан улус ажыл-агыйының адырларынга оперативтиг удуртулганы эки хандырбаанының түңнелинде, эрткен ажыл-агый чылында күрүнениң планнарын онаалдалары районга дыка четпес күүсетинген.

Мал чемнери четпес белеткетинген. Амгы үеде ылангыя Сталин аттыг колхозта мал кыштагладылыышкыны чедиишче чок эртип турар. Районнуң колхозтары эрткен чылын тараа культураларының гектар санындан чүгле 7,4 центнер дүжүттү алган. Колхозчуларның күш-хүнүнге орулгазы эвээш болуп турар. «Дөң-Терек» колхозтуң кежигүннери бир күш-хүнүнге чүгле 0,8 грамм тараа, 1 рубль 35 копеек алган. «Тиилелге» колхозта байдал оон-даа багай болган. Дыка хөй колхозчуларның хуузунда саар инектери болгаш өске-даа маллары чок.

Районнуң часкы тарылгага белеткелиниң темпизи оожум чоруп турар. Колхозтарда үрезиннер четче белеткетинмээн. Ол талазы-биле Сталин аттыг колхоз ылне хожудап турар.

Бай-Тайга МТС-тиң директору эш Лукашин колхоз бүдүрүлгезинден хоорук ажылдап келген. Райпо колхозчуларга массалыг херегледиң бараанналарын садыглаарын ам-даа экижитпээн.

Илереэн четпестерни чогуур үезинде узуткаар талазы-биле хемчеглерни алырын партия райкомунуң бюрозундан болгаш райкүүскомдан пленум негээн.

Ажылчы чоннарның сонуургалдарын болгаш күзел-чүткүлдерин илерелип турар Директивалар төлевилелин СЭКП-ниң **Таңды** райкомунуң ийиги пленумунуң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, районнуң партия организациязының ээлчеглиг сорулгаларын тодаргай чугаалашкан.

Балгазын МТС-тиң парторганизация секретары эш Юртаев санал бергеш, механизаторларның сорук кириишкининиң күш-ажылының дугайын чугаалаан.— Бистиң МТС-тиң механизаторлары Директивалар төлевилелин чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, ону амыдыралга боттандырарының социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Тракторист эш Клепиков «ДТ—54» дел трактор-биле беш чылдың дургузунда чыл санында-ла 2 муң гектар чедир чымчак черни андарарын хүлээнген. Комбайнер эш Болдовский сезон дургузунда муң гектар черниң тараазын ажаарын хүлээнген. Амгы үеде механизаторлар бо чылдың часкы хову ажылдарынга белеткениш турарлар—деп, ол чугаалаан.

Районда кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары хөй. Ынчалза-даа оларның ажылдарының дуржулгазын нептеретпейн турары партия организацияларының ажылының улуг четпестериниң бирээзи деп пленум санаан.

СЭКП-ниң **Чөөн-Хемчик** райкомунуң пленуму партияның XX съездизиниң чаа беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин чугаалашкан, а ол төөгүлүг документини районнуң ажылчы чоннары боттарының ажыл-чорудулгазының улуг программазы кылдыр улуг өөрүшкүлел-биле хүлээп алганын онзалап демдеглээн.

Колхозчуларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн ол программа улам сорук кирген. Ылангыя 1956 чылда саар инек бүрүзүнден Ленин аттыг колхозтуң саанчылары Дукчуу, Минчимаа олар 1300—1500 литр сүттү, «Коммунизмче оруқ» колхозтуң саанчылары Кувискаал, Мыйдок 2200—2200 литр сүттү саарын хүлээнгеннер. Партияның болгаш чазактың чурттуң мурнунга салган сорулгаларын алдыгы беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле чедиишкинниг боттандырар дээш херек кырында чүткүлдүг ажылдап эгелээн патриотчуларның дугайын пленумга санал берген эштер тодаргай чугаалап турганнар. Ол бызза, партияның ажылдап кылганы Директивалар улустуң тура-сорунга дүүжүп турарының чырыткыланчак херечизи болур деп пленум демдеглээн.

Бол сорулга болза, колхозтарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш МТС-тиң ажылында четпестерни узуткаары, ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннерин бүгү-ле аргалар-биле деткиири, улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга партийжи удуртулганың деңнелин бедидери, идеология ажылын коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг сорулгалары-биле ханы холбаштырары болур деп бүзелди пленумга санал бергеннер илергейлээннер.

Райкомнарның пленумнары чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле тодаргай шиитпирлерни хүлээп алгылаан.

Колхозтарда тудуг ыяжының белеткели

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг, Сталин аттыг кодээ ажыл-агый артельдериниң (даргалары эштер Улараа, Ревнюх) тудугжулары тудуг материалын партияның XX съездизиниң ажыттынарының бетинде доозар дээш социалистиг чарыштың чаа бедик хүлээлгелерин алган.

Ленин аттыг колхозтуң тудугжулары (бригадири эш Ишчи) 18 аъттыг 48 кижи 1100 кубометр ыяшты кезип, 138 кубометрни тудуг участоктарында дүжүрген. Ол ышкаш Сталин аттыг колхозтуң ыяш белеткелинде ажылдап турар колхозчулары (бригадири эш Бомбуштай) Беген-Булакта 500 кубометр тудуг ыяжын белеткээн болгаш чонуп доосқан. Тудугжуларда хүн нормазын 180—200 хуу күүседип турар мурнакчыларның саны хүн-бүрү өзүп турар.

Тудугжулар СЭКП Төп Комитединиң ажылдап кылганы партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныышкаш, 1956 чылда колхозчуларны культурлуг, чылыг, чырык бажыңнар-биле бүрүн хандырар дээш улам бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

М. Очур.

• • •

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозу (даргазы эш Федотов, партия организациязының секретары эш Данзын) бо чылын чуртталганың, культура-амыдыралдың, бүдүрүлгениң ээзн хөй тудугларынга 1240 кубометр ыяшты белеткээр.

Эш Бөк-оолдуң инициативазы-биле 550 кубометрни кезип, 200 кубометр ыяшты машина оруунче үндүрген болгаш 100 кубометрни колхоз төвүнче сөөрткен. Бежикчилер эштер Сундуй, Ортун-оол, сөөртүкчүлер Бендел, Карбы болгаш Нова үлүг нормазын 150—200 хуу күүседип турарлар.

Алдыы болгаш Үстүү Оорукларда инек фермазында 8 кижилиг бызанчылар бөлүү төрүттүнген чаш бызааларга ийи чаа кажааны ажыглалда кирген. Колхозтуң пилорамазынга баштай келген ыяштан 50 кубометр маңзаны дилген болгаш чазаныга мастерскаязынга тудугнуң нарын херекселдерин кылып эгелээн.

А. Сундуй.

• • •

Сүт-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозу бо чылын 2000 кубометр ыяш белеткээр планын 2100 кубометр кылдыр күүсеткен болгаш 400 кубометр ажыг ыяшты тудуг участогунга дүжүрген. Эштер Баң-оол биле Бомбуга удурткан колхозчулар кескен ыяшты 50 шанактыг аъттар-биле сөөртүп турар. Өшкү кадарчызы эш Лаваа өшкүзүнге кажаа тудуп алыры-биле хүлээлге алгаш 200 чудукту кезип белеткээш, кыштаанда сөөртүп алган.

О. Хуна.

Олуртулгага белеткел

Эрзин районнуң колхозтары картофель болгаш ногаа олуртулгазынга таарымчалыг шөл, суггарылга байдалдары турда-ла ол чугула культураларның тарылгазын эрткен чылдарда кончуг эвээш чорудуп келген. Чамдык колхозчулар бажың чаны участоктарын шуут-ла ажыглавайн турган.

«Кызыл сылдыс» колхозтуң колхозчулары бо чылын картофель болгаш ногаа олуртулгазын калбартырын шиитпирлээн. Үрезиннерин четчелеп турар. Рассада өстүреринге ирик-өдек саважыгаштар белеткээр звено ажылдап эгелей берген, олар баштайгы хүннерде 5500 саважыгаштарны бүдүрген.

И. ОЙДУП.

Күш-ажылчы чаа чедиишкиннер-биле

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлевилелин Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары улуг көдүрлүүшкүн-биле уткуп, ону өөренип турарлар. Колхозчулар, ажылчыннар ол төөгүлүг документини боттарының тургузукчу күш-ажылының улуг программазы кылдыр көрүп, алдыгы беш чылдың баштайгы 1956 чылының бүдүрүлге планнарынга немей улам бедиткен хүлээлгелерни ап, боттарының пүжениишкиннерин улам күштелдиргеннер.

Райүлетпүр комбинадының ажылдакчылары Директиваларның төлевилелин улуг сорук кириишкин-биле уткуушаан, бүдүрүлгениң чыл планын хуусаа бетинде күүседирин, кылымалдарының шынарын экижидерин хүлээнгеннер. Таныдыга хуралынга комбинаттың ыяш участогунуң ажылчыны эш Сафронов сөс алгаш, ыяш участогунуң коллективи чыл онаалгазында көрдүнгениниден бүдүн чартык катап хөй дилиг материалдарын, тудуг болгаш одалга ыяжын белеткээрин бадыткаан. Чазаныкчы эштер Южаков, Ефремовский болгаш өскелер-даа чазаглыг кылымалдарның шынарын бедиткеш, планнарын ай санында 125 хуу күүседирин хүлээнгеннер. Үлетпүр комбинады 1956 чылдың бүдүрүлге планын ниитизи-биле бир ай бурунгаар күүседирин шиитпирлээн.

Чадааннаның машина-трактор станциязының коллективи Директивалар төлевилелин күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле уткаан. Механизаторлар трактор паркының септелгезин февраль 14-те доозарын шиитпирлээн. Хуралга сөс ап чүве чугаалаан Седип, Медведев, Очур-оол, Шириндиви болгаш өске-даа эштер тракторлар болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин МТС хуусаа бетинде күүседип шыдаарын демдеглээн.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин ажылчы чон ханызы-биле өөренип турар. Малчыннарга, тараажыларга болгаш бызанчыларга номчулгаларны, беседаларны калбартып турар. Бо төөгүлүг документини таныышкаш, Сталин аттыг колхозтуң малчыннары хойдан ортумаа-биле 2,5 килограмм дүктү, инек бүрүзүнден сезонда 800 литр сүттү алырын, база чаш малды чидириг чокка камгалап өстүрерин хүлээнгеннер. Ол колхозтуң малы чылыг кажаалар-биле хандыртынган. Хойжулар амгы үеде төрүттүнүп турар чаш малды менди доруктуруп турар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчулары Директиваларның төлевилелин күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткаан. Саанчылар Девек, Дукку-ургу болгаш өскелер-даа боттарында быжыглатынган бөлүк инектериниң бирээзинден не 1200—1300 литр сүттү саап алырын хүлээнген. Тудуг бригадазының кежигүннери бо чылын кылыр 30 чуртталга бажыңнарын хуусаа бетинде тудуп доозарын шиитпирлээн. Тудуг ыяжы белеткээриниң планын доосқан, амгы кичээнгейин сөөртүлгеже угландырып турар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң ногаа бригадазы бо чылын олуртулга шөлүн эрткен чылдыынындан 40 хуу калбартыр[illegible] турар. Үрезин культуралар аайы-биле бүрүн бар. Рассадалар олуртур 50 муң ажыг ирик-өдек саважыгаштар белеткетинген.

СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин таныышкаш, «Большевик» колхозтуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелдерин чооку үениң иштинде доозарын хүлээнген. Үрезиннерн культуралар аайы-биле четчир болгаш шуптузун арыглап алган. Аъттың бир сеялказын, 11 аът илиирлерин, 2 андазынны, 16 тергени, үрезин сөөртүр 5 хааржакты, аъттың 32 деригелерин белеткеп алган. Тараа шөлүнде 250 центнер, ногаа шөлүнде 400 центнер удобрение чыгдынган.

Районнуң ажылчы чону СЭКП-ниң XX съездизинге эки көргүзүглер-биле ужуражыр дээш чарыжын улам калбартып турар.

С. МОНГУШ.

Чаа-Хөл районда

Чаа-Хөл суурда № 10 аптеканың эргелекчизи эш Кашина 1955 чылда 98 муң рубльдиң аптека бараанналарын саарар турган, 141578 рубль кылдыр күүсеткен. Аптека бараанналарынга чоннуң негелдезин эш Кашина өй-шаанда хандырып, оларны ээлдээ-биле хүлээп ап турар.

• • •

Культура бажыңының литература фондузу чыл-чылда көвүдеп, номчукчуларның саны өзүп турар. Ам ында 700 номчукчулар бар болгаш хүнде 50—60 кижи библиотекага кээп номнарны номчуп, бижидип ап турар.

Библиотека эргелекчизи эш Витаева библиотеканы көрүштүг кылдыр шимээн болгаш номчукчулар хуралдарын доктаамал эрттирип турар.

• • •

Кодээ ажыл-агый талазы-биле кинофильмнерниң фестивалы культура бажыңында болгаш колхозтарның клубтарында эгелээн. Кодээ ажыл-агыйның чедиишкиннериниң дугайында чаа киноларны ажылчы чон улуг сонуургал-биле көрүп турар. Киноларның ужур-утказын МТС-тиң күскай эртемниглери колхозчуларга тайылбырлап турар.

• • •

Сталин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң сүт-бараан фермазында 25 инек бызаалаан, бызаалар семис шыырак доругуп турар. Чаа төрээн инектерни бызааларындан чарып салган. Саан инектеринге силос болгаш өске-даа немелде чемнерни берип турган, инек бүрүзүнден хүнде 3—4 литр сүттү саап турар.

Н. ЛОПСАН.

Чаш малды камгалап ап турар

Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң шээр мал фермазының ажылдакчылары партияның XX съездизинге төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгезин күүседип, малдың чаш төлүн менди ап турар.

Хойжулар Бадылама, Часкый, Даш болгаш оон-даа өскелер амгы үеде төрээн 283 баш шээр малдан 334 баш чаш малды камгалап алган.

Колхоз шээр малга чылыг кажааларны четчири-биле белеткээн. Бо үеде шээр малдың кышкы ажаалдазы эки органызастатынып турар.

О. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Партия болгаш улус

Бистиң Төрээн чуртувус кайгамчыктыг төөгүлүг болуушкунунуң —СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде турар. Советтерниң улуг Чуртунуң улустары Коммунистиг партияның бистиң адарыыг тиилелгелеривистиң түңнелдерин үндүрер болгаш коммунизм тургузуушкунунуң талазы-биле улам ыңайгы ажылдарның программазын айтыр ээлчеглиг съездизинге төлептиг ужуражыышкынны белеткеп турар.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы Директиваларының төлевилелин совет кижилер бир эп-сеткилдиг чүүлдүүзүнүп көрген. Бүдүрүлгелерге, колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга ону чугаалажып көргени улус массаларының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейиниң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Улусчу чогаадылганың үнер дөзү чуртта хүн келген туйн-на улам күштүү-биле өзүп, социалистиг чарыш улам-на чырыткыландыр кыптыгып турар. Хоорайларның болгаш суурларның ажыл-ишчилери алдыгы беш чылдың баштайгы чылы—1956 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгелерни боттарынга ап турар. Партияның болгаш улустуң улуг сырый каттыжыышкыны өртан илергейлетиниң турар. Бистиң чуртувуста коммунизм биле улус—күчүлүг, тиилетирбес күш.

• • •

Улуг Ленинниң башталгазы-биле тулчуушкуннарга өскен болгаш кадыкталган Коммунистиг партия улус-биле, ажылчы чоннарның хөй миллион массалары-биле бодунуң бүгү-ле дазыл-дамырларын дамчыштыр холбаалыг.

Бодунуң улузу-биле тудуш холбаалыг Коммунистиг партия ажылчын ангының дайынчы штабы, мурнакчы отряды болуп турар. Оон сорулгалары болгаш күзел-чүткүлдери—ажылчын ангының, бүгү ажылчы чоннарның сорулгалары болгаш күзел-чүткүлдери ол. Ниитилелдиң революстуг чарты тургузуушкуну дээш ажылчыннарның болгаш тараачыннарның демиселин ол баштаан. Ол демиселдиң янзы-бүрү үе-чадаларында бистиң партиявыстың тактиказы өскерлип келген, ынчалзажок оон өзүс сорулгазы —коммунизм өскерилге чок эртип келген. Ол улуг сорулганы чедип алыр дээш партия ажылчы чоннарны бодунуң дайынчы туктарының адаанга сырый каттыштырган, оларны коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердинген ёзуга кижизиткен.

Партия болза, улустуң революсчу энергиязынга, чогаадыкчы күштеринге ханы бүзүреништаан, улусту мурнунда туруп көрбээн социализм тургузуушкунунуң чаа оруу-биле эдертиш чорупкан. Ол кайгамчык улуг ажыл-херек санап четпес бергелерни болгаш моондактарны ажып эртерин негеп турган. Ынчалзажок бистиң партиявысты улуг Ленин бергелерден корткас кылдыр кижизиткен. Социализмниң тиилелгези дээш демиселге партия ажылчын ангының бүгү дайзыннарын чылча шапкан, ажылчын ангының болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаан, бүгү ажылчы чоннарның идепкейлиг чоруун сорук кирген, оларны бот ажыл-чорудулгалыг төөгүлүг чогаалыгже көдүрген. Ажыл-чорудулганың ан-не янзы-бүрү адырларынга коммунист эвестер-биле эвилел чокка коммунистиг тургузуушкунну чедиишкинниг чорударының дугайында кандыг-даа чугаа туруп шыдавас деп өөреткен Ленинниң айтыышкыннарын коммунистерниң партиязы кезээде эдерип келген. «...Кандыг-даа улуг революсчу ажылдың чедиишкинниг болурунга революционерлер ёзулуг амыдыралчы аргалыг болгаш мурнакчы ангының чүгле авангарды болур ролюн ойнап шыдаар аргалыг деп чүвени билири болгаш амыдыралга боттандырып четтигери эргежок чугула—деп Ленин бижээн. —Авангард болза, бодунуң удурткан массадан хоорулбайн, харын бүгү массаны херек кырында бурунгаар чорудуп билгенде, чүгле ынчан авангардтың сорулгаларын күүседип болур» (Чогаалдары, т. 33, арын 201).

ССРЭ-ге социализмни тургузарының программазын улус бодунуң төрээн херээ кылдыр хүлээп алган, партияны долгандыр сырый каттышкан болгаш оон удуртулгазы-биле кайгамчык улуг тургузукчу ажылды калбарткан, Совет Төрээн чуртту хожудангай, аграрлыг чурт турганындан төөгүлүг кыска хуусааның иштинде күчүлүг индустриалдыг-колхозчу социалистиг күрүне болдурган.

Социализм тиилелгезиниң түңнелинде Коммунистиг партияның улус-биле харылзаазы хемчээл чок калбарган болгаш быжыккан. Совет ниитилелге эзээн каш партияларның турарының кандыг-даа үндезини чок апарган, чүге дээрге ногчукчу ангыларны узуткаан, бүгү улустуң морал-политиктиг бүзүлбес чаңгыс эви тургустунган. Коммунистиг партия ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш күш-ажылчы интеллигенцияның эрге-ажыктарының илередикчизи болуп турар. Оон шыгатынган удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелерже бүзүрелдиг бар чоруур.

Социалистиг ниитилелди тургузарын доозарының болгаш социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң үе-чадазы болур ССРЭ-ниң хөгжүлдезинде амгы үе чаданы партия эртем ёзузу-биле үндезилээн. Ол чорук улустуң мурнунга улам-на калбак перспективаларны ажыткан, бодунуң күштеринге улам-на улуг бүзүрелди болдурган. Бистиң улузувустуң демисели улуг энергияны төрүттүндүрүп шыдаар улуг сорулга-биле сорук кирип дээш партия соксаал чок сагыш салыышкынын илередип турар. Партия болза, ажылчы чоннарны бүдүрүлгечи болгаш ниитилел-политиктиг идепкейлиг ажыл-чорудулгаже хандыкып, күш-ажылды болгаш бүгү-ле чаагай чүүлдерниң кол үнер дөзү болур ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнге оларны кижизидип турар.

Партия бодунуң бүгү-ле ажыл-чорудулгазының талазы-биле ажылчы чоннарның өзүп турар идепкейинге даянып турар. Партия болза массаларны чүгле өөредип турар эвес, харын боду база оларнаң өөренип, оларның негелде-хереглелдерин, саналдарын өөренип, бистиң ниити херээнисти экижидеринче угланган адаандан шүүмчүлелге дыңнаныр болуп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң социалистиг бүдүрүлгениң удуртукчуларының болгаш мурнакчыларының чөвүлел хуралдарын үе-үеде чыыдырып турары улус-биле партияның дириг харылзаазының чырыткыланчак үлегер-чижээ болур. Үлетпүрде болгаш кодээ ажыл-агыйда улуг четпестерни илередир, оларны чайладырының шынныг оруктарын айтыр, социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң өйү келген хереглелдеринге, улустуң үндезин эрге-ажыктарынга таарыр турар шиитпирлерни ажылдап кылыр талазы-биле ол чөвүлел хуралдар партияга дузалап турар.

Партия бодунуң дуржулгазын массаларның дуржулгазы-биле байытпышаан, чуртту шын удуртуруп, улус ажыл-агыйының планнарын чедиишкинниг күүседирин хандырып турар. ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң бешки беш чыл планы хуусаа бетинде күүсетинген.

Бешки беш чылдың сөөлгү чылы — 1955 чыл кайгамчыктыг чедиишкиннер-биле демдеглетинген. Ниити продукция бүдүрер талазы-биле 1955 чылдың планы 103 хуу күүсетинген. 1954 чылдыынга деңнээрге ССРЭ-ниң бүгү үлетпүрүнүң продукциязы 12 хуу өскен. Чаа техниканы нептереткени, ажылчыннарның мергежилин бедиткени күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле планныг онаалдаларын күүседирин хандырган. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери көскү түңнелдерни чедип алган. Тарылга шөлдери, ылангыя кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының күүсели-биле дыка калбарган. Эрткен чылын тарааның ниити чыылдазы 1954 чылдыынга бодаарга чуртта ниитизи-биле дыка бедик болган. Улус ажыл-агыйының чайгылыш чок көдүрлүүшкүнүнүң суурунга совет улустуң амыдыралының материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай бедидери чедип алдынган.

Ынчалзажок партия болза, совет кижилерни чедип алдынган чүүлге өөжургавас, боттарының чедиишкин бүрүзүн чаа, оң бедик чадаже шилчиишкинниң негелдези кылдыр көөр деп өөредип турар. Совет кижилерни соксаал чок бурунгаар шимчээринче партия кыйгырып турар.

Чаа-чаа тиилелгелерже бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң күзел-чүткүлдү алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде чырыткыландыр илергейлетинген. Ол төлевилели ажылдап кылып турганының үезинде Төп Комитет хөй-хөй муң бүдүрүлгелер болгаш колхозтар коллективтериниң саналдарын барымдаалап көрген. Ол саналдарны белеткээринге болгаш чугаалажып көөрүнге ажылчыннарның, колхозчуларның, үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң, эртемденнерниң калбак массалары киришкен. Оларның патриоттуг инициативазы болгаш янзы-бүрү талалыг бүдүрүлгечи дуржулгазы алдыгы беш чылда улус ажыл-агыйының түс-түс адырларын хөгжүдериниң сорулгаларын эң долдур тодаргайлаар, социалистиг үлетпүрде, кодээ ажыл-агыйда, транспортта бар кайгамчыктыг улуг иштики аргаларны илередир талазы-биле Төп Комитетке дузалаан.

Коммунистиг партия улустуң чогаадыгазынга даянып алгаш, үлетпүрнү улам ыңай хөгжүдер, техниктиг деңнелге болгаш бүдүрүлгени органызастаарын экижидер талазы-биле, кодээ ажыл-агыйны күштүг көдүрер талазы-биле ажылчы чоннарның мурнунга улуг чаагай сорулгаларны салган. Ол сорулгаларны амыдыралга боттандырары бистиң улузувустуң хандамырындан хереэ апарган. Фабрикаларда болгаш заводтарда, колхоз болгаш совхоздарда совет кижилер алдыгы беш чылдың чедиишкинниг болурун эрес-шудургу күш-ажылы-биле шиитпирлеп турар. Олар партияга баштадып алгаш чоннуң кижи бүрүзүнге продукция бүдүрер талазы-биле эң-не сайзыраңгай капиталистиг чурттарны төөгүлүг кыска хуусааларның иштинде четчир болгаш ажып эртер деп ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын боттандырар дээш идепкейлиг демисежип турар.

Кайгамчык улуг электростанцияларны болгаш чаа домна суугуларын тудар дугайында, демир-бетонну бүдүрер дугайында черлерни шиңгээдип алыр болгаш кукуруза тарылгаларын калбартыр дугайында, мал ажылының продуктуларын көвүдедир дугайында болгаш оон-даа ыңай бистиң чуртувуста кылдынып турар бүгү-ле чүүлдер—ол бүгү алызында улустуң чаагай чоруунга, улустуң амыдыралы улам-на эки болгаш каас-чараш болурунга кызытынып турар. Улустуң чаагай чоруунуң дугайында, социалистиг Төрээн чурттуң чечектелиишкиниң дугайында сагыш салыышкыны бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының дээди хоойлузу болуп, оон коммунистиг ниитиледи тургузарын-

1.015.624 рубль орулга

Миллион орулганы чедип алыры бистиң ийи—үш чыл бурунгаар-ла салып келген сорулгавыс турган. Ынчалзажок ону херек кырында чедип ап шыдавайн турган бис. Оон кол чылдагааны малдан эвээш продукту ап, тарылга шөлүн шиитпирлиг калбартпайн турганывыстан болуп турган.

СЭКП ТК-ның январь Пленуму мал ажылының продуктуларын бүдүрерин шиитпирлиг көвүдедир сорулганы кодээ ажыл-агыйның бүгү ишчилериниң мурнунга салган. Бистиң артельдиң кежигүннери партияның ол кыйгырыын күүседирни дээш эрестиг ажылдап кирипкеннер. Малчыннарның аразынга социалистиг чарыш калбарган. Оон-биле кады тарылга шөлүн база калбарткан бис. Чижээ, тараа культураларын 1840 га черге тарыыр турган, ону 2000 га чедир калбарткан ийикпе, азы планны 113 хуу ажыр күүседкен бис. Ол бүгү хемчеглер бистиң колхозувусту миллионер болдурар ужурлуг турган.

Ынчангаш 1955 чылдың бүдүрүлге планын бадылаарда колхозчулар кирип алыр орулганы 1 миллион 300 муң рубль кылдыр доктаатканнар. Ол хире орулганы кирип ап болурунуң бүгү барымдаалары биске турган-даа, ынчалзажок 1955 чылдың чайы кандаашкынныг болганы-биле база Саргалдың кур черлерин ажылдап кылырда чамдык агротехниктиг частырыгларны болдурганы-биле тарааның дүжүдү куду болган. Чижээлээрге, тараа культураларындан 11,5 центнер дүжүттүг алыр турган, чүгле 9,7 центнерни алган бис.

Бистиң колхоз канчап миллион орулгалыг болу бергенил деп айтырыг чаагаар-ла тургустунуп кээр апарган. Миллион орулганы чедип алырын хандырган чүве болза, бирээде, тарылга шөлүн калбартканывыста, ийиде, ногаадан багай эвес дүжүттү алганывыста база үште, малдан алыр продуктуну эрткен чылдарда турганындан элээн бедиткенивисте болган.

Үстүнде чүүлдерни бадыткаары-биле чамдык саннарны көргүзүп болур. Чижээлээрге, мыйыстыг бода малдың фермазындан 127.634 рубль орулганы алыр планныг турган, 165.629 рубльди, хой фермазындан 47.960 рубльди алыр турган, 77.565 рубльди, чыгы фермазындан 66.950 рубль орулганы алыр турган, 77.376 рубльди, ниитизи-биле мал болгаш куш база ары ажылындан шупту 340.636 рубль орулганы алыр турган, ону 401.309 рубль чедирген бис.

Бир эвес, хову ажылындан база ол ышкаш улуг орулгалыг турган болзувусса, колхозтуң кирип алган орулгазы чүгле 1 миллион 15 муң 624 рубль эвес, харын оон ырак ашкан туралы чугаажок. Ону чамдык саннар-биле тодаргайлап көргүзүп болур. Чижээ, чер ажылындан 935 муң 981 рубль орулганы алыр турган, чүгле 517 муң 870 рубль орулганы кирип алганывыс аңаа четчир барымдаа болур. Оон ыңай колхозтуң дузалаар ажыл-агыйы база орулга кирип алырынга элээн черни ээлээн. Ажыл-агыйның ол алырынга 96 муң рубль планнаттынган болза, 96 муң 445 рубль кылдыр ажыр күүсетинген.

Бо чылын бистиң орулга кирип алганывыс мурнуку чылдарнывыдан база онзалатынар чүүлдерлиг болган. Аңаа хамааржыр чүве болза, саар инектерден сүт алырының планы көрдүнгенинден ашканында, чижээлээрге, саар инек бүрүзүнден-не 900 литр сүттү алыр турган, ону 1072 литр чедиргенивис, азы сүт саалдазының планын 119 хуу күүсеткенивис болур. Саар инектерниң сүдүн көвүдедиринге дузалаан чүве болза, саалда үезинде инектерни немелде чем-биле хандырганы, шын одарладышкынны организастааны болгаш дүнеки кадатты эвилелдээни болур. Бистиң саар инектеривис кышкы үеде безин сүдүн куудулатпайн турар. Кукуруза силозун чемгерилге рационунга киирген сүт саалдазын бедидип турар. Чижээ, эгер чылдың февраль 1-де саар инек бүрүзүнден-не бир ай дургузунда 122 литр сүт ап турган болзувусса, бо чылын 168 литр чедир өскен ийикпе, азы 46 литр немешкен.

Келир чылын колхозтуң орулгазын 1 миллион 500 муң рубль чедирер сорулганы салып турар бис. Ону күүседип алырының бүгү-ле болдунар аргалары бисте бар. 1956 чылдың тарылгазынга 1530 га күскү андарган черни, 1620 га чайын андарган кур черни — шупту 3150 га черни белеткеп андарлывыс. Ынчангаш тарылганы чүгле чайын андарган кур черге болгаш күзүн андарган черге чорудар аргалыг болган бис. Ол чорук бистиң бедик дүжүт чедип ап болурувустуң сүүрү болуп турар. Оон ыңай кызылтас, суда, чингетараа болгаш кукурузаның үрезиннерин четчелээш, тарыырынга белен кылдыр белеткеп алган бис. Ногаа болгаш бахча база картофель дээн чергелиг культураларның тарылгазын улам калбартыр апаары-биле аңаа хереклээр үрезинни тып ап турар бис.

1956 чылда ийи фермага 140 саар инектерни тускай ажаалдалыг болгаш чемгерилделиг кылдыр тургузарын планнап турар бис. Чайгы үеде кадатты организастаарының, немелде ногаан чемнерни малга бээриниң дуржулгазының эргезин эрткен чылын алган бис. Ону бо ажыл-агый чылында улам калбартып ажыглаары биске эки түңнелдерни бээри чугаажок. Оон ыңай хойдан хөй дүк алырының ажылын база чорудар бис. Бис ам хойнуң уксаазын нарын болгаш чартык нарын дүктүг угланыышкынче киирерин планнаап, бүдүрүкчүлерни тып ап турар бис. Ол ышкаш МТС-тиң хой кыргыыр агрегадын ажыглаары-биле керээни база чарар бис.

Колхозтуң хөй орулгалыг болурунга бир чугула чүве болза, салар хаваннарны семиртир азыраары болур. Эрткен ажыл-агый чылында хаван ажылын шын эвес организастааны биске эки түңнелдерни бербээн. Чижээ, хаван фермазындан 81 муң рубль алыры планнатынган турган болза, бис оортан чүгле 64 муң рубльди алган бис. Бис ам азыралга тургузар хаваннарны чылдың кайы-даа үезинде үзүктел чок турар болдурар ажылды чорудуп эгелээн бис. Ынчаарга биске хаваннар улуг деңзилиг болгаш хөй эът, чаг бээр угланыышкын-биле хөгжүүр апаар.

Ажыл-агый чылының түңнели-биле чергелештир ак сеткилдиг кызымаккай ажылдаан колхозчуларны демдеглээри база чугула. Колхозчулар эштер Монгал, Широол, Лубошников, Берзина, Баранова, Егорова, Батракеева олар кижи бүрүзү-ле 1000 ажыг күш-хүннерин ажылдап алганнар. Олар чүгле боттарынга ажыктыг ажылды кылган эвес, харын төрээн колхозун быжыглаарынга, боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле колхозчуларның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге рольду ойнааннар.

Бистиң колхозтуң кежигүннери 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалажып көргеш, чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Колхозчуларның ол патриотчу көдүрлүүшкүнү ажыл-агыйжы чаа-чаа чедиишкиннерге чедирер.

Г. КИСЕЛЕВ,
Бай-Хем районда Ворошилов аттыг колхозтуң даргазы.

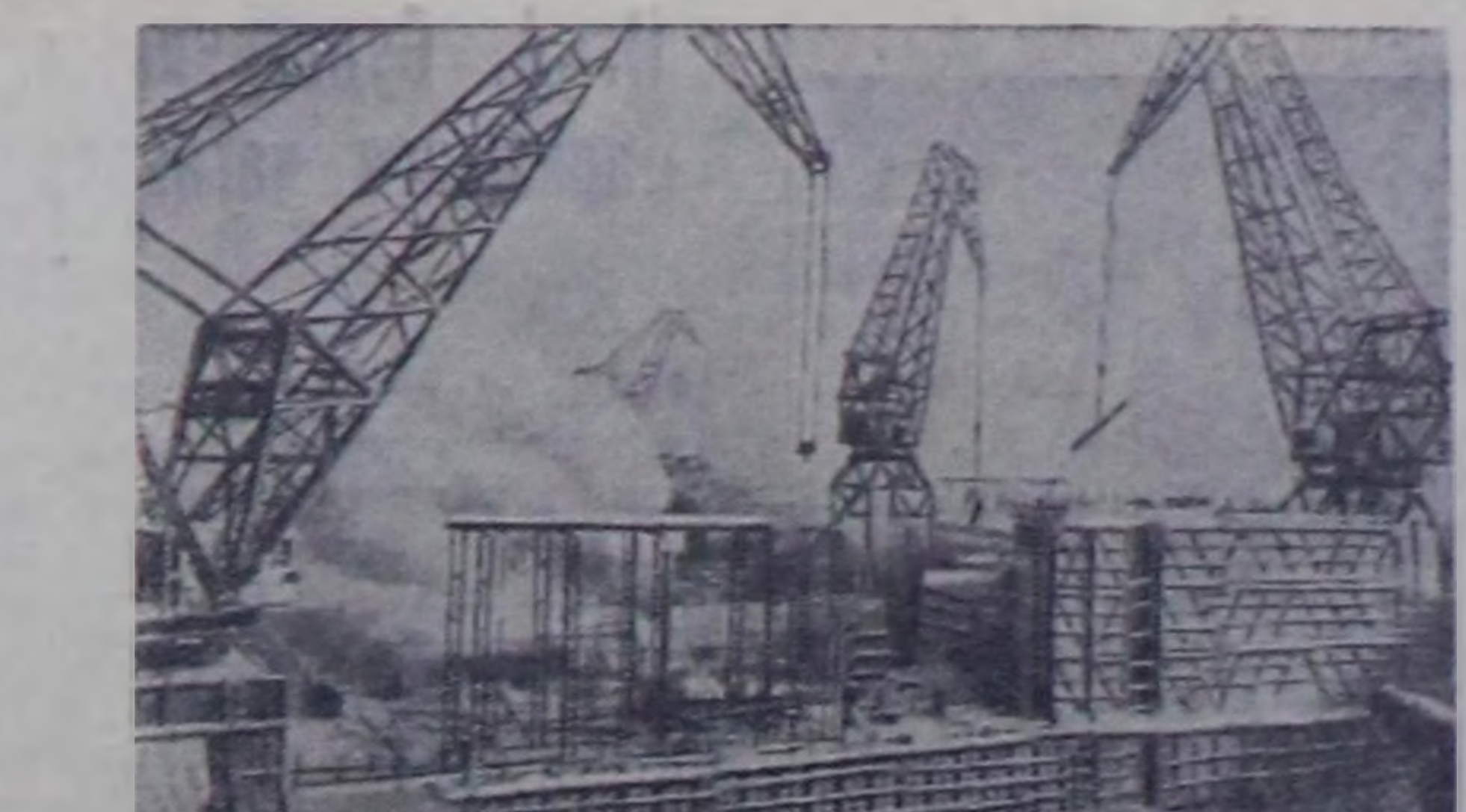

Иркутск. Иркутск ГЭС-тиң бажыңы улам-на бедип турар. Чыкылама соок турза-даа, тудугжулар бетон салырын үргүлчүлеп турар. Блоктарны бүс болгаш электри-биле чылыдып, бетон массазын чылыткан байдал-биле берип турар.

Чурукта: ГЭС-тиң бажыңының даштыы хаалаларын бетоннаарынга бетон салыгларын белеткеп турары.

Фото **М. Минеевтиң.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Географчыларның секциязынга

Кызыл хоорайның школаларында география башкыларының секциязынга политехниктиг өөредилгениң сорулгалары-биле холбаштыр география башкыларының ажылының дугайында илеткелди методтуг каттыжыышкынның удуртукчузу эш Л. Дятлова кылган.

География эртеминиң башкылаашкынында элээн экижидилгелер барын ол демдеглээн. Бешки класстың башкылары эштер Н. Пивторак, Х. Слободчукова олар агаарның байдалын, хүнүң бедиирин хайгаарап, хем суунуң терениин болгаш агымының дүргенин тодарадыр практиктиг ажылдарны чорудуп турар.

Хоорайның школалары өөредилгениң бүгү талаларынга дүрзүлел картаны ажыглап, ону тайылбырлаарының, быжыглаарының болгаш катаптаарының ажылдарын чорудуп турар. Ол ажылды № 3 школада элээн эки боттандырып турар. Өөреникчилер чүгле белен дүрзүлел карталарны ажыглап турар эвес, харын боттары кылып, чуруп турар.

Школаларның элээн хөй башкылары өөреникчилер-биле хөй талалыг организастыг хемчеглерни болгаш экскурсияларны чорудуп турар. Чоок кавының черлеринче экскурсия чорудуп турарындан аңгыда боттарының өөреникчилери-биле ырак черлерже экскурсияны чорудуп турар. Ындыг экскурсияның сорулгазын, ону канчаар чорударын, өөреникчи оруузунуң аңаа киржилгезин баш бурунгаар тодаргайлап турар. Өөреникчилерниң назынын болгаш оларның билииниң байдалын өөренип көрүп турар. Ындыг башкыларга № 1 школада эштер З. Маркелова, В. Жигульская олар хамааржыр. Олар төрээн черин өөрениириниң талазы-биле 300 ажыг километрге, дөрт удаа походту организастаан. Экскурсияның материалдарын тургузуп, походтуң дневнигинге бижип, область дагларының мөзү-шынарының коллекциязын, үнүштерниң гербарийлерин кылган.

Ол школада класстан дашкаар бөлүүн төрээн черин өөрениириниң талазы-биле ажылды эки тургускан. Ында бөлгүмнер киржикчилериниң күжү-биле областа электрижидилгениң болгаш үнүштерниң карталарын кылган. Оон киржикчилери ам чайгы походка белеткенип турар.

Политехниктиг өөредилгениң сорулгазын боттандырарынга география башкыларының ажыл-чорудулгазы өөреникчилерниң билииниң шынарын улам көдүрерин, педагогика ажылынга чогаадыкчы, инициативтиг болурун эгелеп турар. Ол болза башкының идея-политиктиг билииниң, ниити культурлуг болгаш эртем-географтыг методунуң белеткелиниң деңнели улам бедик болурундан хамааржыр. Ындыг башкыларга Кызылдың № 7 школазының башкызы эш А. Катаева хамааржыр. Географтыг байдал-биле ниитилелдиң удур-дедир харылзааларының дугайын, ажыл-агыйны таарыштыр тургусканының дугайын, ажыл-агыйны тускайжыдарының географтыг байдалдың ужур-дузазының дугайын болгаш өске-даа айтырыгларны ол башкы шын көргүзүп турар.

Географчыларның секциязы эң эки башкыларның ажыл дуржулгазын солушкан турар, программада көрдүнгени ёзугаар практиктиг хемчеглерни чорудар болгаш бөлүүн областы өөренир чорукту калбартыр, школа чанынга география шөлүн тургузар дугайын шиитпирлээн. Ынчангаш өөреникчилерни быжыг билиглер-биле чепсеглеп, тускай эртемни шилип алырынга оларның боттарының сонуургалдарын бүгү талазы-биле деткип, оларны чаңчыктырарынга эргежок чугула чүүлдерни кылыр ужурлуг.

М. ДРОБОТ.

Шээр мал фермазында ажыл

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң шээр мал фермазының эргелекчизинге эш Ламажап 1950 чылда ажылдап кирген. Ол үеде колхозтуң бүгү шээр малы бир муң баш турган болза, бо чылдың январьда 4146 баш чедир өскен.

Колхоз шээр малдың уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер дээш 1951 чылда 4 мериноc, каракуль кошкарларны садып алган. Бо аразында 53 аныяк кошкарларны өстүрген. Эрткен чылын 250 хойну каракуль кошкарлар-биле тарып боозаткан. Хойнуң уксаалыг шынарын экижиткениинден колхоз хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограмм дүктү алган.

Эш Ламажап колхозтуң девискээринде шээр малга таарыжыр эки одарларлыг черлерде хой, өшкүнү кадарарын организастаан. Оон хойжуларында дуржулгалыг колхозчулар ажылдап турар.

Мурнакчы хойжуларның саны көвүдеп турар. Чижээ, Шаравии, Очур-оол, Бюрбе олар малдың чаш төлүн чыл бүрүде бүрүн камгалап, оларның оран-сүүрүн чогуур үезинде эки белеткеп турарлар.

Шээр мал фермазының ажылдакчылары-биле сүт-бараан фермазының ажылдакчылары аразында малдың продуктулуун бедидер дугайында социалистиг чарышты салганнар.

Х. ТОРЖУ.

Бистиң школавыстың шефчилери

Бо өөредилге чылындан эгелеп школалар чаа өөредилге планынче болгаш программазынче шилчээн. Оон-биле холбаштыр ниити эртем школазынга өөреникчилерниң политехниктиг өөредилгезин боттандырарының ужур-дузазы канчаар-даа аажок өзүп турар. Ол айтырыгны алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде улам чугулалап айыткан.

Ол сорулганы боттандырарының эргежок чугула байдалдарын школаларга тургузары улуу-биле негетинип турар. Кызылдың № 9 чеди чыл школазынга, областың өске школалары ышкаш, практиктиг кичээлдерни чорудар чазаныылга болгаш дарганналга мастерскаязын дерип тургузар талазы-биле бергелер турган. Аңаа бажың чок, эргежок чугула дериг херекселдер чедишпес, оон херегледеринге чарыгдаар акша-хөреңги чок турган.

Ону кылып алырынга бистиң школаны шефке алган организациялар дузалаан. Өөредилге чылының эгезинден бээр бистиң школавысты областың одалга үлетпүрүнүң эргелелиниң (начальниги эш Борзенко) болгаш ыяш заводунуң (директору эш Кандауров) коллективтери шефтеп турар. Олар-биле школа үргүлчүнүң быжыг харылзаазын кылып келгениниң түңнелинде ол коллективтер өөреникчилерниң политехниктиг өөредилгезинге эргежок чугула чүүлдерни тургузарынга улуг дузаны көргүскен.

Кызылдың ыяш заводу 7071 рубль түңнүг, янзы-бүрү өөредилге дериглерин школага халаска берген. Оон ыңай, заводтуң ажылчыннарының күжү-биле мастерскаяга хереклээр чазаныылга столун кылып берген. Ыяшты хемчээриниң, демдектээриниң херекселдерин болгаш хаарыылдарны олар ам школага бээри-биле кылып турарлар.

Ыяш заводунуң ажылдакчылары өөреникчилерниң негелде херегледерин ак-сеткилдиг болгаш сагыш-човангыр көрүп турар. Өөредилге чылының эгезинде школага спорт городогу чок турган. Эрткен чылдың сентябрьда ыяш заводунуң ажылчыннары боттарының күжү болгаш хөреңгизи-биле школаның чанынга спорт городогун кылып берген. Өөреникчилерниң болгаш пионерлерниң төлээлери коллективке чорааш, шанак болгаш коньки-биле чуңгулаарының дагжыгаажын тургузуп бээрин дилээннер. Оларның дилээ боттанып, чаа чылда олар эки белектиг болуп, ойнап, чуңгулаар дагжыгаштыг болганнар.

Өөреникчилер боттарының шефчилерин эки билир болгаш оларга болдунар-ла аргалар-биле дуза чедирериңге белен. 5—7 класстарның өөреникчилери ийи удаа воскресник кылып, ыяш заводунуң девискээрин арыглап аштааннар. Оларның шефи коллективтиң үнелелин алган.

Ынчаарга шефчи коллективтиң ажылдакчылары школага кузенчиг аалчылар болуп турар. «Ийи делегей — ийи чалыы назын» деп темага тураскааткан дружина чыыжынга областың одалга үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги эш Борзенконуң чугаазын пионерлер хөөнчүг сонуургаандыннаан. Аңаа эш Борзенко 1956—57 өөредилге чылының эгезинде эки мастерскаяны тургузуп бээрин аазаан.

Областың одалга үлетпүрүнүң эргелели школа дугайында эки сагыш салып турар. Ол организация школага электрошимчедикчизин, электро-хирээни болгаш өске-даа чүүлдерни халаска берген. Ам токарь станогун кылып бээрин доозуп турар. Ол организация болуунуң күзели-биле школаның 7-ги класстың өөреникчилерин «Кызыл-Хавак» шахтызынче экскурсиялаткан. Оон ыңай, школаның мастерскаязында кандыг чүве негетинип хереглединер болур, ону чагыг ёзугаар кылып берип турар.

Областың «Главсельэлектрострой» конторазы (директору эш Симаков) бистиң школаның шефчи организациязы эвес-даа болза, школага улуг дузаны көргүзүп турар. Олар ыяштың электроөрүмүн, электротүттээштиг болгаш электрохаарыылдын, электро хемчээр херекселдерин берген.

Школаның 5—6 класстары шефчи организацияларның дузаламчызының ачызында практиктиг өөредилгени ам школаның мастерскаязында доктаамал чорудуп турар. Ындыг болза-даа политехниктиг өөредилгени долу үнелиг чорударынга ам-даа хөй чүүлдерни кылыры негетинип, мастерскаяның бажыңын тудары негетинип турар. Чүге дизе мастерскаяның аңгы турар чери чүгле 12 кижи сыңчыр мастерскаяда янзы-бүрү хаарыылдар, хирээлер болгаш өске-даа херекселдер чедишпейн турар.

Бир эвес облоно, оон хандырылга чери чогуур үезинде сагыш салып, школаларның негелдезин хандырып турган болза, школаларның политехниктиг өөредилгезинге таарымчалыг байдалды чедип ап болур турган. Ылангыя чазаныылга мастерскаязынга хереглетинер эң чугула херекселдерни Кызылдың мебель фабриказынга кылдыртып алыр арга турган. Чазаныылга болгаш дарганналга мастерскаяларынга чугула хереглетинер херекселдерни школаларга садыглавайн турар чорук база четпес.

Школаларны шефтеп турар организациялар школага мастерская тудуп бээр, ону эргежок чугула херекселдер-биле хандырар талазы-биле үнелиг инициативаны кылып турар. Ол инициативаны деткиир, ону практикага нептередир талазы-биле хемчеглер четпес болгаш ылангыя облоно школаларга өөредилге мастерскаязының тудуунуң төлевилелин, оон сметазын эрткен чылдың ноябрьдан эгелээш амга чедир шиитпирлеп бербейн турар.

Ындыг болза-даа өөреникчилерниң политехниктиг өөредилгезин бүгү талазы-биле организастаарынга, оон материалдыг сууруун тургузарынга шефчи организацияларның хүн-бүрү дузаламчызы ол айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээринге улуг дузалыг деп чүвени утпас ужурлуг.

В. КЛЮШИН,
№ 9 школаның директору.

Клуб негетинип турар

Бай-Тайга районнуң «Дөң-Терек» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының культурлуг деңнели бедип, оларның негелдези өзүп турар. Ындыг болза-даа, колхозта клуб чогундан культура-массалыг ажыл чорутунмайн турар. Эрткен чылдың август айдан бээр колхозка кино үнмээн.

Колхозче кино чорудар дугайында районнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Монгуш-оолдан каш удаа дилег кылган болза-даа, колхозта клуб чогунга сылдаглап, колхозчуларның дилээн мынчага чедир хандырбайн турар.

Колхоз баштаар чери, колхозта партия организациязы, районнуң культура килдизи колхозка клуб тударын дарый көөрү чугула.

Ю. СҮЗҮККЕЙ.

Өөренип көрзе чогуур

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелинге (даргазы эш Федотов) чылдың-на чаа-чаа чурттаглга бажыңнары немежип турар. Ынчалза-даа ол бажыңнарның хөй кезии бүрүн доозулбаан—печказы, крышазы, амбаары чок болгаш соңгазы чаңгыс каът болуп турар.

Ындыг четче кылдынмаан бажыңнарже колхозчуларны чурттаары-биле киирип турар. Ол ышкаш бажыңны айтып берип турган, колхозчуга коъдан чанының участогун үзүп бербейн турар.

Чамдык колхозчуларда коъдан чанының участогу бар-даа болза, ону чогуур негелдезинге чедир ажыглавайн турарлар. Колхоз баштаар чери тудугларның, оон иштинде чурттаглга бажыңнарының чүгле санын сүргеш, а оон шынарынче, чаңгысаай төлевилелде айыткан негелделер ёзугаар бүрүн доозарынче кичээнгей салбайн турары канчап-даа таарышпас.

Х. СЕДЕН.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫ БИЛЕ

«Интернатта ажыл багай»

Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозунда чеди чыл школазының интернат эргелекчизи эш Сухованың ак-сеткилдиг эвес ажылдап, школаның күзели-биле чурттап турарын илереткен корреспонденция эрткен чылын үнген № 209 «Шынга» парлаттынган.

Корреспонденцияда айыткан фактылар шын болган, эш Сухованы ажылдан үндүрген деп, облонунуң кадрлар талазы-биле улуг инспектору эш Е. Зубова редакцияга дыңнаткан.

РЕДАКЦИЯДАН. Корреспонденцияда айытканы болза, школа директору шөлээлеп турда эш Сухова оон орнунга ажылдап турган үезинде школаның ажылын баксыраткан, 200 кубометр ыяшты бодунга ажыглаан болгаш улуска берип төтчеглеп баан, интернаттың столовазынга чемни нормазындан артыкка үндүртүп алгаш, артканын боду ажыглап, төрелдеринге берип турган. Септелге үезинде интернатка болуунуң хаванын киирип алгаш септелгени озалдаткан болгаш школаның эт-херекселдерин халаска эдилеп турган.

Корреспонденцияда айытынган фактыларның ниити-биле облоно хандыр хыналда кылбайн, школаның күзели-биле чурттап турган Суховага материал талазы-биле харысалга хүлээтпейн, чүгле ажылдан чайлаткан. Бүрүне хөреңгизин янзы-бүрү аргалар-биле карак ажытап ажыглаар, ниитилелдиң күзели-биле чурттаксаар, ажылга харысалга чок кижилер-биле шыңгы демисежир ужурлуг.

ПАРЛАТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Бай-Тайга райпозунуң Молотов аттыг колхозунда магазин эргелекчизи эш Матпаның ажылчы чоннуң негелдезин хандырбайн багай ажылдап турарын болгаш Кара-Хөл магазининде херегледин чугула барааннарының чок болуп турарын кодээ бижикчи редакцияга дыңнаткан. Магазиннерде бар четпестерни узуткаар талазы-биле хемчег алырын райпо баштаар черинге редакция медээлээн.

Ажылынга харысалга чок, магазинин өй-шаанда ажытпайн, садып алыкчыларны үр манадып, бараан саарылгазын дүргедедирин саададып турган Матпаны ажылындан үндүрген болгаш чоннуң хүн-бүрү хереглединиң барааннарын Кара-Хөл магазининче чорудкан деп, Бай-Тайга райпозунуң баштаар чериниң даргазы эш Вакулин редакцияга дыңнаткан.

че угланган политиказының кол уткашынары болуп турар.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа, социалистиг культураның тургузуушкунунуң делгем оруунче үнген, ол культура марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеялары-биле соруп кирген. ССРЭ-ниң улустарында кайгамчык байлак хөй санныг талантыларга партия калбак арганы ажыдып берген. Олар боттарының аразындан күрүнениң шылгарангай ажылдакчыларын, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, армияның болгаш флоттуң организакчыларын, эртемниң, техниканың, литератураның болгаш уран-чүүлдүң ажылдакчыларының хөй санныг кадрларын депшидип үндүрген.

Совет эртемниң болгаш культураның чечектелиишкини —совет улустуң чогаадыкчы идепкейиниң, чүгле материалдыг чаагай чүүлдерни көвүдедир дугайында эвес, харын социалистиг ниитилелдиң угаан-бодал байлактарының дугайында, совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында база хүн-бүрүнүң сагыш салыышкынын илередип турар партияның мерген угааннныг удуртулгазының түңнели ол.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары социалистиг үлетпүрүг, кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын чаа күчүлүг көдүрериниң пландарын амыдыралга боттандырып турар амгы үеде партия организацияларының идеологтуг ажылы улам-на чугула ужур-уткалыг апар чыдар. Бистиң ниитилелививисте таарымча чок болуушкуннарга удур, буржуаз идеологияның болгаш моральдың артыышкыннарынга удур пропаганда болгаш агитация ажылын коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле, бүдүрүлге, колхоз, МТС, совхоз бүрүзүнүң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаалыг кылдыр чорударын бүгү коммунистерден партия негеп турар.

СЭКП-ниң идеологтуг ажылының системазынга Маркстың — Энгельстиң—Лениниң— Сталинниң улам-на тиилеп турар өөредиин пропагандалаары онза черни ээлеп турар. Бистиң кадрларывыс марксистчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле өөренири болгаш ону боттарының хүн-бүрүдеги практиктиг ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурарын чедип алырын Коммунистиг партия болгаш оон Төп Комитеди оралдажып турар.

Социалистиг бүдүрүлгениң бүгү адырларын чаа күчүлүг көдүрери дээш, коммунизмниң материалдыг-бүдүрүлге базазын тургузары дээш демисел калбарган амгы үеде марксизм-ленинизмниң экономиктиг өөредии бирги планче онза чугулазы-биле көдүрүлген. Бистиң кадрларывысты экономиктиг билиглер-биле, партияның ажыл-агый политиказының эртемниг үндезиннери-биле чепсеглээри ажыл-агыйны удуртурунуң деңнелин бедидеринге, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге дииг бээр.

Массаларның политиктиг тырыдыышкынының түңнелдерин ажыл-агыйның чүгле экижээни-биле хемчээп болур деп В. И. Ленин айтып турган. Ол ленинчи айтыышкынны удуртулга болдуруп алгаш, партия болза, оон идеологтуг чепсээ бистиң бурунгаар чайгылыш чок шимчээшкинивиске бүгү хемчеглер-биле дузалазын дээш ону чидидип турар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилери, крайларның болгаш областарның партия конференциялары партийжи-политиктиг болгаш идеологтуг ажылды көдүрери дээш алдыгы беш чылдың сорулгаларын амыдыралга боттандырарынче бүгү күштерни мөөңнээриниң демдээниң адаа-биле эрткен. Олар болза, партийжи хүрээлениң бузулбас чаңгыс эптиин, партияның Төп Комитедин долгандыр оларның сырый каттышканын, социалистиг Төрээн чурттуң экономика болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаары дээш, улустуң чаагай байдалын бедидери болгаш совет культураны өстүрери дээш демисежир деп оларның чайгылыш чок туруштуун болгаш быжыг шиитпирлиин чайыннандыр көргүскен.

Коммунизм тургузуушкунунга Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң алдарлыг тиилелгелери, келир үеге төлевилеттинген улуг чаагай перспективалар бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң чуртувустуң ийи чүс миллион улузунуң чайгылыш чок тура-соруун болгаш күчүлүг тургузукчу энергиязын илергейлеп турар алдыгы беш чыл планын боттандырары тайбынның, демократияның болгаш социализмниң херээнге чаа салыышкын ол болур.

Улус демократиязының чурттарының ажылчы чоннарының шилип алганы социализмниң оруу—карачаңгыс шын орук, чүге дээрге, ол орук депшилгеже, аас-кежикче болгаш тайбынче аппар чыдар деп чүвени олар совет улустуң үлегер-чижээнден улам-на бүзүреп билип ап турар. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң боттандырып турары коммунизм тургузуушкунунуң кайгамчык улуг пландары улус-демократтыг тургузугнуң чечектелиишкини дээш, тайбын болгаш социализм дээш чаа-чаа күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктарже улус демократиязының чурттарының ажылчы чоннарын сорук киирип турар. Ол чурттарның улустары алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинге изиг байырны чедирбишаан, ССРЭ-ге чаа бешки чылды боттандырары бүгү социалистиг лагерьниң күчү-шыдалын быжыглаарынга төөгүлүг ужур-дузалыг болур деп бир үн-биле медеглеп турарлар.

Чаа совет беш чыл бүгү чер бөмбүрзээниң күш-ажылчы кижилеринге улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадыры дээш, бүгү делегейге тайбын дээш чайгылыш чок демисежип турар Совет күрүнениң тайбың күзел-чүткүлдериниң демдээ болур. Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын бүгү чурттарның улустары изии-биле чүүлдүгзүнүп болгаш деткип турар.

• • •

Коммунистиг партия марксизм-ленинизмге бодунуң шынчызы-биле, бодунуң хүрээлениниң сырый каттыжыышкыны-биле, улус-биле эң ханы харылзаалары-биле күштүг. Улуста бар бүгү-ле эң эки мурнакчы чүүлдерни бодунга шиңгээдип алгаш, партия болза, оон эң-не идепкейлиг кезээ болуп турар.

«Совет Эвилелиниң ийи чүс миллион чонундан Коммунистиг партияның хүрээлеңинге 8 миллион кижи, комсомолда—барык 18,5 миллион кижи бактаап турар—деп Н. С. Хрущев чугаалаан.—Мындыг болганда, бистиң чуртувуста партияның кежигүннери азы комсомолчулар ыраккала шупту эвес ышкажыл, харын ону чедип алырын-даа оралдашпайн турар бис. Ынчалзажок бистиң чуртувустуң бүгү чону Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан, ону бодунуң организакчызы болгаш баштыңчызы кылдыр чөптүү-биле көрүп турар. Бистиң чуртувуста улус биле партия чарылбас».

Партия болза, ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның сыныш дивес эвилелин тургускан болгаш быжыглаан, бүгү националдарның ажылчы чоннарын чаңгыс аай ак-дуңмалышкы өг-бүле кылдыр сырый каттыштырган, оларны совет патриотизминиң, улустарның найыралының болгаш пролетаржы интернационализминиң ёзузунга кижизиткен.

Алдыгы беш чыл планын күүседириниң кол чүүлү социалистиг күрүнениң күчү-шыдалын быжыглаарынга бистиң улам ыңайгы чедиишкиннеривистиң, коммунизмниң дээди чадазынче чайгылыш чок шимчээшкинивистиң үндезини—коммунистерниң болгаш партияның кежигүнү эвестерниң сырый дем-каттыштырып ажылдаарында, партияның болгаш улустуң улуг каттыжыышкынында болур.

Н. ТАРАСЕНКО.

Н. А. Булганинниң болгаш Н. С. Хрущевтуң Англияже баар деп турарынга хамаарыштыр

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң улуртукчу ажылдакчыларының Великобританияже ам баар деп турары англи хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде артып ургулчүлевишаан. ССРЭ-ниң Великобританияда элчин чериниң болгаш садыг төлээзиниң чериниң адрезинге англи хоорайларның муниципалитеттеринден, хөй-ниитиниң янзы-бүрү организацияларындан, фирмалардан болгаш хуу кижилерден хөй-хөй чагаалар кээп турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң адрезинге шуут чоруткан хөй-хөй чагааларның авторлары Н. А. Булганинниң болгаш Н. С. Хрущевтуң Англияга ам баар деп турарынга холбаштыр сеткил ханышкынын илергейлеп, оларны чүректиң ханызындан хүлээп алыр деп бүзүрелдигенин берип турарлар. Элээн хөй хоорайларның, оон иштинде Ковентриниң, Бедлингтоннуң, Глазгонуң, Нортгемптоннуң, Гринвичиниң болгаш өскелерниң-даа муниципалдыг чөвүлелдери боттарының чагааларында Совет Эвилелиниң улуртукчу ажылдакчылары оларның хоорайларынга келзин деп чалап турарлар. «Бистиң чуртувуска чедип келгеш, бо бурунгу хоорайга силерниң келириңерни Нортгемптон хоорайның хамаатыларының болгаш муниципалитединиң өмүнээзинден чалап тур мен. Англияга келзин деп чалалганы силерниң хүлээп алырыңар көнчүг чугула болур. Ону бистиң чурттарывыста миллион-миллион кижилер бөгүн кижи төрелгетенниң мурнунда турар эң кол сорулга болур бүгү делегейге тайбынны тургузарының оруунга дыка улуг базым кылдыр хүлээп алыр» деп ол улуг үлетпүр төвүнүң даргазы бижээн. Лемингтон хоорайның даргазы совет улуртукчу ажылдакчыларга ол хоорайга келзин деп «чүректиң ханызындан чалалганы» чорутпушаан, Н. А. Булганинниң болгаш Н. С. Хрущевтуң келирин «улустар аразынга чаагай күзелдиг харылзааларны тургузарынче» угланган базым кылдыр «бүгү кижилер байырлап көөр» деп бижээн.

«Кардиффтиң ажыл-херекчи кижилериниң клувунуң» президентизи сэр Роберт Уэбер Клубтуң мурнундан Н. А. Булганинны болгаш Н. С. Хрущевту Кардиффке кээп база митингиге чуве чугаалазын деп чалаан. Нет Уиллесденниң консервативтиг ассоциациязы совет улуртукчулар ол ассоциацияга келзин деп чалавышаан, оларны чылыы-биле болгаш өөрүшкүлүг-биле хүлээп алыр деп медеглээн. Лондонда даштыкы журналистерниң ассоциациязының комитединден алдынган чалалгада Н. А. Булганин биле Н. С. Хрущев ассоциацияның байырлыг хуралынга хүндүлүг аалчылар болзун деп дилегни илергейлээн.

Янзы-бүрү фирмаларның болгаш компанияларның төлээлекчилериниң чагааларында Н. А. Булганин биле Н. С. Хрущев оларның бүдүрүлгелеринге келзин деп чалаашкыннар кирип турар.

Англи профэвилелдериниң чер-чериниң тус-тус салбырларының чагаалары чаагай сеткил-биле бижиттинген. Хетфилле (Йоркшир) дагжыларның Национал профэвилелиниң секретары П. Болли оларның шахтёржу суурунга кээп хүнзеп база шахтага келзин деп бодунуң профэвилелиниң кежигүннериниң өмүнээзинден Н. А. Булганинны болгаш Н. С. Хрущевту чалаан. Дандиниң демир орукчулары совет улуртукчу ажылдакчылар оларның-биле кээп ужурашсын деп чалавышаан, «Совет Эвилелинде болгаш өске-даа чурттарда боттарывыстың эштеривис-биле найыралды быжыглаарының» херээнге боттарывыстың салышкынывыс-биле чоргаарланып турар бис деп бижээн.

Лланелли (Уэлс) хоорайның профэвилелдериниң чөвүлели Н. А. Булганин биле Н. С. Хрущев оларның хоорайынга келзин деп чүректиң ханызындан чалалганы чоруткан болгаш оларның ам келири Англияның болгаш ССРЭ-ниң аразынга садыглажылганың хөгжүдериниң оруунда турар моондакты чайладырынга дузалаар деп идегелди илергейлээн, чагааның авторларының домаа-биле алырга, ол моондак Англияның экономиказын баксырадып турар болгаш Лланеллиниң чонунуң чаагай байдалынга аар уржуктуг болуп тур. Полиграфия, дептерлээшкин болгаш саазын үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Национал профэвилелиниң чиңгине секретары В. Моррисон Н. А. Булганинны болгаш Н. С. Хрущевтуң Англияга ам келир деп турарын бодунуң профэвилелиниң күүскомунуң мурнундан бодунуң чагаазында байырлап турар.

Лондоннуң, Глазгонуң, Кембриджиниң студентилер организацияларындан, спорттуң болгаш өске-даа организацияларындан база чалалгалар алдынган.

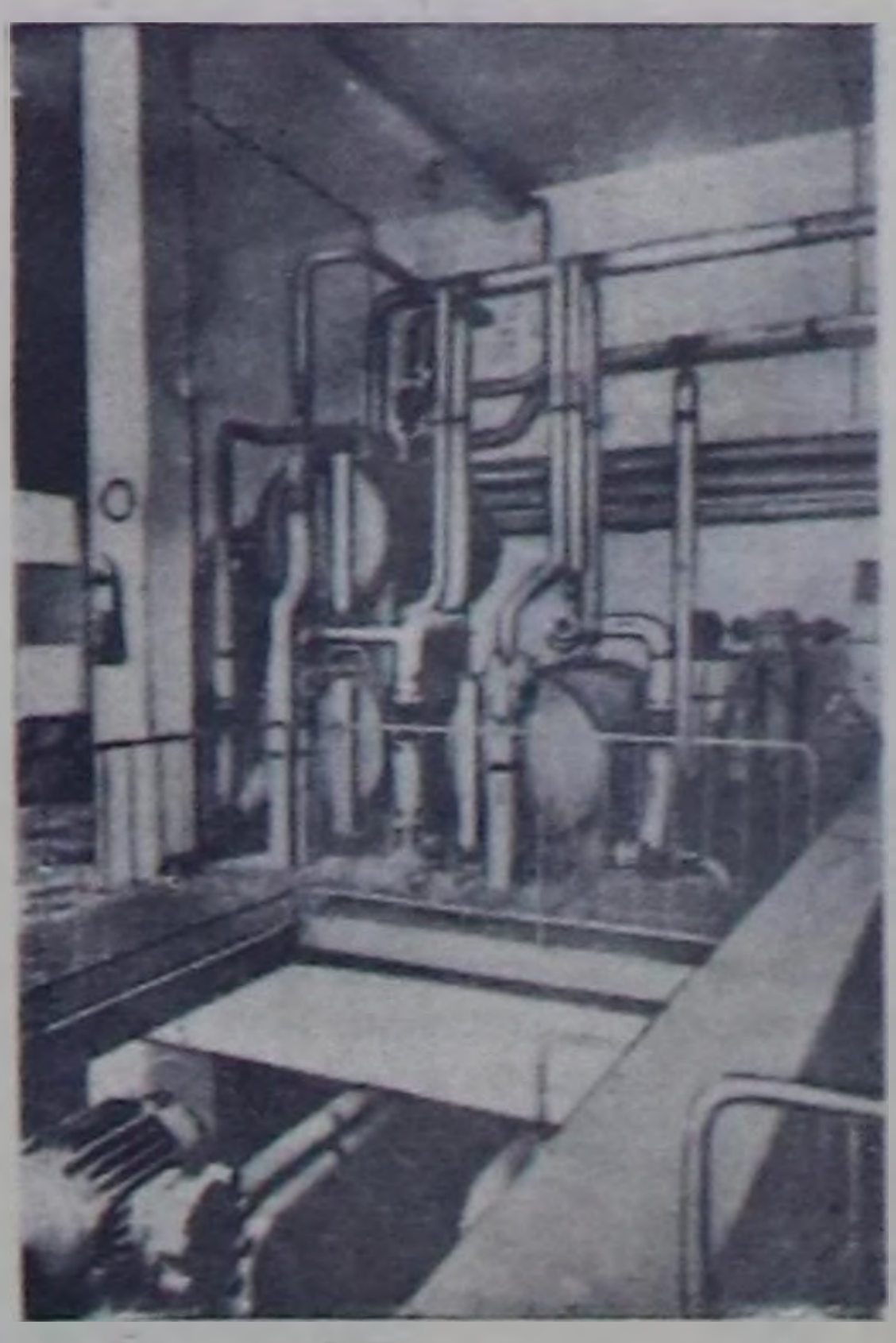

Польша Улус Республиказында Клемансовта үс-чаг бүдүрер талазы-биле завод ажылдап эгелээн. Ол болза, экономиктиг хөгжүлдениң алдыгы чыл планының болгаш социализмниң үндезиннерин тургузарының объектилериниң бирээзи болур.

Чурукта: үс-чаг бүдүрер талазы-биле чаа заводтуң экстракция цехи.

Фото Барановскийниң. (Польшаның төп фотоагентилели).

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму

ПРАГА. Чехословакияның телеграф агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму февраль 6—8 хүннеринде Прагага болуп эрткен.

ЧКП Төп Комитединиң пленуму часкы хову ажылдарынга белеткелдиң дугайында Вратислав Крутинаның, бүгү делегей байдалының болгаш Чехословакияның даштыкы политиказының сорулгаларының дугайында Вильям Широкийниң илеткелдерин чугаалашкан.

Чугаалашкан илеткелдерниң талазы-биле тус-тус доктаалдарны хүлээп алган.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының конференциязын 1956 чылдың июльда чыылдырар дугайында шиитпирни ЧКП Төп Комитеди хүлээп алган.

(СЭТА).

Кыдаттың ажылчын аңгызы-биле тараачыннарның аразында эвилели быжыгып турар

ПЕКИН. Бодаэ ажыл-агыйның хөгжүдерин, бодаэ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтерин быжыглаарын бүгү хемчег-биле деткиир деп Коммунистиг партияның болгаш улустуң чазааның кыйгырыынга Кыдаттың ажылчын аңгызы изиг-биле каттышкан.

«Бейцзинжибао» солуннуң дыңнадып турары болза, бодаэ ажыл-агыйга чугула херектиг продукция бүдүрүп үндүрери үчүн талазы-биле чагыглар күүседип турар Пекинниң күрүнениң болгаш күрүне хуу үлетпүрүнүң 123 бүдүрүлгелериниң аныяк ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының хөй кижилиг хуралы февраль 7-де болган. Бодаэ ажыл-агыйга чагыгларны «хөй, дүрген, эки болгаш камналгалыг» күүседир деп лозунгунуң алдаа-биле шимчээшкинни калбартыр шиитпирни хуралдың киржикчилери үндүрген. Боттарының бүдүрүлгелериниң коллективтериниң мурнундан ажылчыннар бо талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни алган.

(СЭТА).

Кыдат дагжылар улуг рудникти катап тургускан

ПЕКИН. Совет тускай эртемниглерниң дузазы-биле каш муң ажылчыннарның болгаш ол чериниң чонунуң күженишкини-биле катап тургустунган Чаньлуншаньның бедик шынарлыг рудалар рудниги чоокта чаа Аньхуэй можуда ажыглалда кирген. Моон мурнунда можуда Паньшаньның чаа рудниин тудуп тургускан. Бо болза, Мааншаньның шой эзилдирер заводун руда-биле хандырар арганы берген. Ол ийи рудниктерни ажыглалга киирген можунуң дагжыларының улуг чедиишкини.

Чурттуң чүс үлетпүр бүдүрүлгелери Чаньлуншаньның катап тургустунган рудниинге янзы-бүрү хөй деришкиннерни болгаш машиналарны, база ол ышкаш боттарының техниктиг тускай эртемниглерин берген. Заводту катап тургузарының талазы-биле ажылдарга 3 муң ажыг тараачыннар киришкен. (СЭТА).

Лондонда совет-япон чугаалажыышкыннар

ЛОНДОН. Совет-япон чугаалажыышкыннарының дугайында кады кылган моон алдаанда медеглелди февраль 7-де Лондонда чарлаан:

ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик болгаш Японияның төлээлекчизи Сюнити Мацумото олар февраль 7-ниң хуралынга ССРЭ-ниң болгаш Японияның аразынга тайбын керээниң төлевилелиниң статьяларын чугаалажып көөрүн ургулчүлээннер. Даразындагы хуралы февраль 10-да болган. (СЭТА).

Уруглар камгалаар талазы-биле иелерниң доктаамал делегей комитединиң декларациязы

ЖЕНЕВА. Уруглар камгалаарының талазы-биле иелерниң Бүгү-делегей конгрезиниң 1955 чылдың июльда шиитпири-биле тургустунган иелерниң доктаамал делегей комитединиң хуралы февраль 2-ден 4-ке чедир Лозанга болуп эрткен.

Соңгу болгаш Мурнуу Американың, Азияның, Африканың болгаш Европаның 36 чурттарындан 62 төлээлер комитеттиң ажылынга киришкен.

Иелерниң доктаамал делегей комитединиң даргазы Андреа Андреен болгаш 30 ажыг төлээлер хуралга чуве чугаалааннар.

Комитет бодунуң ажылының түңнелинде 3 документилерни: уругларны дайынның айыылындан камгалаарының талазы-биле иелерниң доктаамал делегей комитединиң декларациязын, ол декларацияны деткиириңче кыйгырыгны болгаш АКШ-тың, Совет Эвилелиниң болгаш Англияның чазактарынга чагааны бир эп-сеткил-биле бадылаан.

Атомнуг дайынның айыылын болгаш күрүнелер аразында хамык чөрүлдээлер «найыралдың болгаш кады ажылдажылганың сагыш-сеткилинге» чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлеттинген турупп болур деп декларацияда айтып турар:

— «Чаа дайынның айыылын чайладырының кол негелдези болур боо-чепсектиң бүгү-ниитизи-биле чоорту дужүрерин негеп тур бис, боо-чепсекти бүгү ниитизи-биле дужүрериниң баштайгы базымы кылдыр бистер массалыг узуткаашкынның чепсээн ажыглавазын болгаш атомнуг чепсектиң кандыг-даа шылгалдаларын доп-дораан соксадырын хүлээнген турар керээге бүгү чазактар ат салган турарын негеп тур бис. Делегейниң курлавырларын кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга, ынчангаш бистиң уругларывыстың чаагай чоруунга ажыглаарын негеп тур бис. Бистиң уругларывысты чөптүг болур чоруктуң, найыралдың болгаш тайбынның ёзузунга кижизидерин негеп тур бис».

«Кижи төрелгетенге өлүмнүг айыыл болуп турар» термоядролуг чепсектиң кандыг-даа шылгалдаларын соксадыр дугайында бо үш чазактар дугурушкан турарын негеп турар негелдени комитет АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш Англияның чазактарынга чоруткан чагаазында илереткен.

(СЭТА).

Улустуң политиктиг консультативтиг чөвүлелиниң Бүгү-кыдат комитединиң сессиязының хагдынганы

ПЕКИН. Февраль 7-де Пекинге Чжоу Энь-лайның даргалааны-биле Улустуң политиктиг консультативтиг чөвүлелиниң (УПКЧ) Бүгү-кыдат комитединиң ийиги чыылдазының ийиги сессиязының түңнел хуралы болган. Чжоу Энь-лайның политиктиг илеткелиниң талазы-биле, Ли Цзи-шэньниң отчёт илеткелиниң талазы-биле, УПКЧ-ниң Бүгү-кыдат комитединиң доктаамал комитединиң ажылының дугайында болгаш мандат комиссиязының ажылының дугайында, Чжан Най-цинниң илеткелиниң талазы-биле резолюциялар хуралга хүлээп алдынган.

УПКЧ-ниң Бүгү-кыдат комитединиң Даргазы Чжоу Энь-лайның илеткелин УПКЧ-ниң Бүгү-кыдат комитединиң ийиги сессиязы бир эп-сеткилдиг бадылааның, база ол ышкаш интеллигенция айтырыының талазы-биле УПКЧ-ниң Бүгү-кыдат бюрозунуң даргазының оралакчызы Го Мо-жонуң, капиталистиг хуу үлетпүрүнүң болгаш садыгның социалистиг чаартылгаларының дугайында айтырыг талазы-биле Чэнь Шу-туннуң, контрреволюстуг идегеттерге удур демисел дугайында айтырыг талазы-биле Дун Би-уның база Кыдаттың бодаэ ажыл-агыйының социалистиг чаартылгазының айтырыының талазы-биле УПКЧ-ниң Бүгү-кыдат комитединиң бюро кежигүнү Чэнь Бо-даның илеткелдерин бир эп-сеткилдиг бадылааның политиктиг илеткел талазы-биле резолюцияда айтып турар.

(СЭТА).

Норвег эрге-чагыргаларның тудуп хоругдааны балык тудар совет судноларны хостааны

ОСЛО. Норвег далайга сельд балык тудуп чораан балык тудар элээн каш совет судноларны норвег эрге-чагыргалар тудуп хоругдааның парлалгага дыңнадып турган.

Норвег эрге-чагыргаларның чедип алган дугуржулгазының түңнелинде болгаш совет судноларның капитаннары доктаатынган штрафты төлээр деп чөпшээрээниниң соонда тудуп хоругдатырган балык тудар совет суднолар шуптузу хостатырган. Февраль 7-де ол суднолар Олесунд порттан далайже үнген болгаш бо үеде Атлантика океанда балык тудуп чоруп турар.

(СЭТА).

Н. А. Булганинниң болгаш Д. Эйзенхауэрниң аразынга чагаалар солушканының дугайында грек солун

АФИНЫ. «Авги» солуннуң неделя санында түңнел кылыр допчулалында бижип турары: Булганинниң Эйзенхауэрге кыйгырыы болгаш найыралдың, кады ажылдажылганың дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга 20 чыл хүүсаалыг керээни чарар деп оон саналы болза, америк-совет харылзааларны база улустар аразының бүгү байдалын экижидеринче чүткүлдүг илередип турар. АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга харылзааларны экижидери тайбынның херээнге улуг ужур-дузалыг. Бир эвес бо ийи чурттар кады ажылдажылганы кылыр болза,— тайбын хандыртынган турар. Совет саналы америк чазак хүлээп албаан. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга удурланып турар бөлүктерниң саъыдары-биле баштайгы саналдан Эйзенхауэр ойталаан. Найыралдың дугайында саналдардан чүге ойталааның улустарга тайылбырлап шыдавас болганда олар бергедээшкинниң байдалда турарын миннип көөр ужурга пропаганданың америк органнары таварышкан. Бо удаада база мурнуку туружун хевээр барыылдаар болза, АКШ-тың чазааның туружу улам-на бергедээшкинниг болур деп ол солун медеглеп турар.

ССРЭ болгаш улус демократизының чурттары улустар аразының байдалын экижидери, найыралдыг харылзааларны эде таарыштырар болгаш улустар аразының айтырыгларын чугаалажыышкыннарның оруу-биле шиитпирлээри дээш бүгү чүүлдерни кылып турар деп солун демдеглээн.

(СЭТА).

Президент Эйзенхауэрниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. Вашингтон радиозуну дамчыдып турары-биле алырга, февраль 8-те парлалга конференциязынга, Америка тайбынче кандыг-даа оруктуу ажыглаар ужурлуг деп санавышаан, совет Премьер-Министр Булганин-биле чагаалажырын ол ургулчүлээн турар деп президент Эйзенхауэр медеглээн. Президентиниң сөзү-биле алырга, Булганинниң сөөлгү чагаазынга харыы бижиирин ам-даа доспаан.

Ортаакы Чөөн чүк дугайында айтырыгга Премьер-Министр Иден-биле чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге үнелел бээрин дилээн корреспондентиниң айтырыынга харылавышаан, Ортаакы Чөөн чүкке дайын чорудулгаларының кыптыгарын болдурбас төлээде, оон-на күш чедери бүгү чүүлдерни ол кылыр деп президент чугаалаан.

Иштики политика кандыгыл дээрге, АКШ-тың президентизиниң албанынга катап соңгударын ол оралдажыр бе дээрзин шиитпирлээр төлээде, бо айның төнчүзүнге чедир ол четчир санныг информацияларлыг болуру чадавас деп Эйзенхауэр чугаалаан.

(СЭТА).

Лейборист чорааннар Англияның компартиязынга кирип турар

ЛОНДОН. Лейбористиг партияның кежигүннери чораан 22 кижи чоокта чаа Коммунистиг партияга кирген, оларның үлегерин эдерерин лейбористиг партияның өске кежигүннерин кыйгырып турар медеглелди «Дейли уоркер» солуңда парлап үндүрген. Оларның аразында Галифакстың, Норкширниң лейбористиг партия организацияларының удуртур ажылдакчылары турган 8 кижи болгаш чурттуң янзы-бүрү районнарының лейбористиг партия организацияларының төлээлекчилери бар. Коммунистиг партияга чаа кежигүн бүрүзүнүң кирери Англияда чөөн үзелдиг күштерниң туружун быжыглаары болур деп кыйгырыгда демдеглеп турар.

(СЭТА).

Барын талакы чурттарның дипломаттарының Вашингтонга болур чөвүлел хуралы

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң Вашингтонда корреспондентизиниң бадыткап турары болза, бо неделяның эгезинде Вашингтонга америк, англи болгаш француз дипломаттарның чөвүлел хуралы болур. Чөвүлел хуралдың сорулгазы болза, «Ортаакы Чөөн чүкке кады стратегияны» көөрү болуп турар. Бо чугаалажыышкыннар болза, президент Эйзенхауэрниң англияның Премьер-Министри Иден-биле чоокта чаа ужурашканының түңнелдериниң бирээзи болур. Чугаалажыышкыннарга АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы Джордж Аллен, англи элчин Роджер Мейкинс болгаш француз элчин Морис Куве де Мюрвиль киржир.

(СЭТА).

Даштыкы судноларга совет далайжыларның дузаламчызы

ОДЕССА. Бо чылдаазы ышкаш ындыг күштүг соокту болгаш дошкун шуурганнарны карадалайжылар дыка үр үеден бээр көрбээн. Судноларны харлыг шуурган болгаш туман өттүр башкарып чорудар ужурлуг турган, ындыг болза-даа экипажтарның чаңгыс-даа хуни соксавайн турган. Одессаның судно турар чери дона берген. Чүък сөөртүр болгаш дош бузар судноларның ажылы ам хөй болуп турар. Ол суднолар дошту бузуп, судноларны турар черинге сөөртүп эккеп турар.

«Акилле» деп итальян пароход Босфорнуң соңгу талазынга шуурганга таварышкаш, оруун чидирген. Капитан агаарже айыылдың медээзин берген. «Иркутск» болгаш «Тарас Шевченко» пароходтарның карадалайжылары ол медээни хүлээп алган. Ол болуушкун болган черниң чоогунга чораан «Иркутск» пароход радиолокаторнуң дузазы-биле аварияга таварышкан итальян судноңу бир дугаарында тып алган. Совет капитан эш Продан радио-биле ол пароходтуң капитанынга тодаргай координаттарны (таарыштырылгаларны) дамчыдып берген, ол пароход оон чүгле он миль черде чораан Босфорже менги чаагай углааш чорупкан. Итальян далайжылар совет далайжыларга изиг-биле өөрүп байыр чедирген.

Грек танкер «Евангелостуң» брашпили үрели берген, ону доштады берген эриче чыгай хап эгелээн. Бо дугайы Одесса портузунга билдине бээри билек-ле, ледокол «Ленин» болгаш чүък сөөртүр «Березань» деп пароходтар далайже доп-дораан үнүпкен. Олар танкерни доштан үндүр сөөрткеш, пароход турар черге чедирип келген.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ 23-КУ ШЫДЫРАА ЧЕМПИОНАДЫ ДООЗУЛГАН

Чурттуң чемпиону тодаратынмаан

ЛЕНИНГРАД. Совет Эвилелиниң 23-кү шыдыраа чемпионады доозулган. Маргылдааның 3 киржикчилери гроссмейстерлер Авербах, Спасский болгаш Тайманов 11,5 санаарны ап, бирги үш черлерни алганы-биле он сес күштүг шыдыраачыларның маргылдаазы ССРЭ чемпионун тып шыдаваан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле Бүгү-эвилел комитединиң шиитпирин ёзугаар гроссмейстерлер Авербах, Спасский болгаш Тайманов оларның аразынга ССРЭ чемпионун тодарадырының немелде маргылдаазын томуйлаан. Маргылдаа ийи дескиниге эртер турар. Бирги салыг февраль 11-де болур.

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

ЧЫЖЫРГАНА

Хову шынааларда болгаш Сибирьниң, Ортаакы Азияның, Кавказтың хемнериниң эриктеринден дургаар тенниг сырый болгаш бедик чыжыргана сыптарын көрүп болур. Чазын оон бүрүлуктары үүрмек сарыгзымаар чечектер-биле чыпшырып кааны дег, күзүн—оон бүдүктары чиидиг сарыгзымаар кызыл каттар-биле бөкпек-бөкпек кылдыр чавызап бадып келген тургулаар. Ажыгзымаар быжыраң амданныг чыжыргана кадындан варенье хайындырып, пастила кат кандызындан кылган конфета, сускунга херелгээр суг болгаш ханды кылып турар, чыжырганы олчаандырзыы база чиир.

Чыжырганы үе-шагдан тура улус эм кылдыр база хереглеп келгеннер, ылаңгыя цинга аарыгга удур эм кылдыр ажыглап келген. Чыжырганының эм болур ажыктыы ынчангаш билдингир — чыжырганада көнчүг хөй санныг «С» болгаш «А» витаминнер бар.

Чыжырганы сы кызып тургаш, оортан эки чыттыг, кылагар сарыг-кызыл сугну үндүрүп ап болур. Ол болза, өртенни болгаш хереэженнерниң чамдык аарыгларын чоокта чаа эмнеп эгелээн чыжыргана үзү болур. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң В. М. Молотов аттыг рентген болгаш радио институдунга база акушер болгаш гинекология институдунга чоруткулаан клиниктиг шенелделер ол эмниң бедик күштүүн көргүскен.

Чыжырганы канчаар белеткээрил

Чыжырганының амданы ажыг, кыжыраңзымаар; каттарны доңурган сөөлүнде чигирзиг амдан кире бээр, кыжыраң амданы чиде бээр. Каттары кышка чедир сыпка тургулаар, оларны ынчан ол олчаан чыып ап турар. Ынчалза-даа оларны күзүн-даа чыып ап болур. Быжын оон будуктары чавызай бээр болгаш соок черге чөкпейтир басбылажып чыдып алыр. Катта 9 хуу хире ароматтыг үс бар. Оон аңгыда, ында глюкоза, фруктоза, элээн каш органиктиг кислоталар (чижээлээрге яблоктуң), минералдыг дустар бар. Чыжыргана каттары болза, «С» витаминниң болгаш «А» провитаминниң — каротинниң эң эки үнер дөзү болур.

Чыжырганы ажаап чигириниң элээн каш арга-хевирлери бар болуп турар.

Пастеризация (суук чүүлге микробтарның өзүлдезин болдурбас дээш изидип арыглаары). Арыглааш, чуп каапкан чыжырганыны изиг сугга хайындырган шилдиң иштики хемчээлиниң $^3/_4$ кылдыр ургаш, хайындырып арыглаан чекпе-биле дуглааш, шилдиң мойнундан баглааш, бедик эриниг сакпың азы өске-даа демир сава иштинге салгаш, дувунге пөс бызыңдызы азы хөй эвес тараа саваны дөжээш, тургуза салып каар. Сакпыңдыва сугну шил иштинде каттың дениинге чедир кудар, оон соонда ону экидир эзилдиптер, ынчалза-даа, хайны бээринге чедирбейн, ол хире изигге 30 минута хире тудар. Оон соонда шилди уштуп эккелгеш, оон аскында чекпезин чук-биле азы лаа чаа-биле дуглааш, сериин черге салып кадагалаар.

Шак-ла ындыг арга-биле каттарны 20 хуу чигир холааш, пастеризастап арыглап ап болур; бо таварылгада пастеризацияны 35 минута иштинде ургулчүлээр.

Пастеризастап каап чыжырганыны чигирлээш, чеменгеш соонда чигирзиг чемге ажыглап турар, а база оортан кисель кылып ижер.

Соок арга-биле кылган варенье. Арыглап каан каттарны улуг тавакка ыяш докпакчыгаш-биле сы базып-базып, оон кырынче сироп (кат аймааның суун чигирлеп кылган ханды) кудар. Сиропту мынчаалдыр кылып белеткеп алыр: 1 килограмм катче 1,6 килограмм чигирни болгаш 1 стакан сугну холуур. Хайынгалак чорда чигирни олче уруптар. Сы бастынган катче изиг сиропту куткаш, шопулак-биле (чес-хола болгаш демир эвес шопулак-биле) экидир былгаар. Оон соонда ону соок сугга дүрген-не соодар, дараазында экидир хайындырып каапкан болгаш кургадып каан шил савага куткаш, аскын дуй шарыыр. Ону караңгы болгаш сериин черге ажаар.

Чигир-биле үүреткен чыжыргана. Баалыныг тавакка чыжырганыны ыяш докпакчыгаш-биле сы баскылааш азы эът тыртар машинага тыртыптар. Чигир-биле экидир холуй былгаптар (2 килограмм чигирни бир килограмм катче урар). Ону хайындырган, кургадып каан шил саваже урган, тускай белеткээн быжыг саазын-биле оон аскын дуй шарыыр, ону кургаг, арыг, сериин черге ажаан кадагалаар.

Кат суу. Чуп каапкан катты арыг, кылын ак пөс азы марлядан кылган хапче ургаш, оон аскын дуй шарыптар. Баалыныг тавакка ыяш докпакчыгаштың азы шопулактың дузазы-биле суун үндүр сы базыптар. Ону хайындырып арыглаан кургаг шилдерже оон иштиниң хемчээлиниң $^3/_4$ хире кылдыр куткаш, пастеризастаар (каттарны кылырының деңги-ле аргазы-биле); кат суун чигир-биле (20 хуу чигир ургаш) база пастеризастап болур.

Кат суундан кисель кылыр азы ону суг болгаш чигир-биле холуп ижер.

Сиропту чыжыргана суундан болгаш чигирден кылыр (бир килограмм кат суунга 1,6 килограмм чигир холуур) 250 грамм кат суун тавакта бүгү-ле чигирни шуптузунуң кырынче холуй ургаш, отка дииккеш, ону эзилдирер. Холумактыг изиг сиропка арткан кат суун холуй куткаш, чигир долузу-биле эзилгиже, бир аай сироп болу бергижеге чедир шопулак-биле экидир былгаптар.

Ону хайындырып арыглаан шилче куткаш, чекпе-биле ыяк кылдыр дуглааш, чук азы парафин-биле хырбаландыр дуглааш, шилди караңгы, сериин черге чыттыр салып каар.

Сироп болза, чыжырганадан кылган өске-даа чүүлдер дег, каттарда бар турар ажыктыг бүдүмелдерниң хөй кезиин бодунда кадагалаан болур.

Тыва областың санитар-чырыдыышкынның бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда үлетпүр болгаш транспорт, бодаэ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС —00235. Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 14 ВТОРНИК № 33 (3486)

Өртээ 20 коп.

Бөгүн, Москвага Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи ажыттынар.

Партияның XX съездизи делгерезин!

СЭКП-ниң ЧЭЭРБИГИ СЪЕЗДИЗИ

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москвага Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи ажыттынар.

Съезд мурнунуң хүннеринде партияның болгаш улустуң чаңгыс эви, бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга кызыгаар чок ынакшыл кайгамчык улуг күш-биле көзүлген. Коммунистиг партияның планнарын миллион-миллион кижилерниң хей-аът кирген күш-ажылы амыдыралга боттандырып турар, Коммунистиг партияның херээ—бүгү улустуң төрел, хан-дамырындан тудуш херээ деп ол фактыны партияның XX съездизинге алдар кылдыр ортка нептерээн бүгү улустуң социалистиг чарыжы база катап илергейлээн.

Бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү-ле төөгүлүг тиилелгелериниң, боттарының амыдыралының аас-кежиин совет кижилер революцияның генийи, күш-ажылчы кижи төрелгетенниң улуг баштыңчызы Ленинниң тургусканы болгаш доруктуруп өстүргеш, баннааны алдарлыг Коммунистиг партияның ачызында чедип алган деп чүвени ханызы-биле медереп билип турарлар.

XX съездиниң мурнуу чарыында болуп эрткилээн партия конференциялары болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилери болза, бистиң партиявыс кажангызындан-даа артык чаңгыс эптиг болгаш быжыглып тудушкан, бодунуң Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан деп чүвени көргүскен.

Бодунуң ажылын СЭКП-ниң XX съездизиниң эгелээри Москваже, Кремльче бөгүн бүгү совет кижилерниң, бүгү делегейниң миллион-миллион ажылчы чоннарының кошкаш дивес кичээнгейи угланган. Съезд СЭКП ТК-ның отчет илеткелин чугаалажыр, төөгүлүг амгы үе-чадада Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының мурнунда турар кол сорулгаларны айтыр. Съезд 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планын бадылаар, ол талазы-биле съездиниң Директиваларын социализмден коммунизмче бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске улуг базым болур.

Чаа, коммунистиг амыдыралды тударының дугайында эртем болур ленинизм болза бистиң Төрээн чуртувустуң хөгжүлдезинге, делегей төөгүзүнүң бүгү чорудулгазынга күчүлүг чаагай салдарны чедирип турар. Коммунистиг партияның улусче угландырган кыйгырыгларындан бистер Ленинниң үнүн дыңнап турар бис. Ленинниң үнүн, партияның кыйгызын дыңнаарывыска бистерге чаа-чаа күштер немежип кээр, эчис сорулгаже баар оруувус тода, а эчис сорулгавыс—улам көскү апаар.

Совет Эвилелиниң хөгжүлдезиниң бешки беш чыл планы мырыңай чоокта чаала келир үеже программа болуп турган. Ол план бодалдарның дидими-биле, кайгамчык улуг ажылдарны боттандырарының баш бурунгаар көрдүнген дүргени-биле хамыкты кайгалып турду. Совет хере базымнарның делгеми ол планга чаа күш-биле көстүп турду.

Ол дидим план хуусаа мурнунда күүсеттинген. Ынчаарга бешки беш чылда чедип алдынган түңнелдерни социалистиг тургузуушкуннуң дугайында гениалдыг ленинчи ажылдарда бижиттинген бодалдар-биле тулгавышаан, кижи бүрү Коммунистиг улуг партияның, ооң Төп Комитединиң херектеринде, совет улустуң чүткүлдүг күш-ажылында Ленин чурттап, демисежип, тиилеп турар, ооң мөңгези-биле дириг, амыдыралды бадыткап турар идеяларында тиилеп чоруур деп чүвени көөр.

Эрткен беш чылда ССРЭ-ниң үлетпүр продукциязы 85 хуу, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери—91 хуу көвүдээн. Бешки беш чылда ажыглалга кирген Кама, Горький, Нарва болгаш өске-даа гидроэлектростанцияларның күчүзү кайгамчык улуг. Электри черни сайзырадырда, чемишчилерде биске дузалаар, бистиң боттарывыстың аргыжылгавыска бараан болур деп Кашинонуң тараачыннарынга Ленинниң сөглээн сөзүнүң амыдыралга бүдүп турары ол.

Кур болгаш куруккан черлерниң карак четпес улуг делгемнери сөөлгү ийи чылдың дургузунда эң үнелиг тараа культураларының чыылдазын, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир арганы берип турар үнүш-дүжүткүр шөлдер болу берген.

Бистиң чаазы-биле бурунгаарлап, шаап халдаарывыстың девискээрин бешки беш чыл калбарткан. Бистиң хөгжүлдевистиң темпизи улам дүргедеп турар. Ам санаашкын бүдүн салгал үелери-биле эвес, а беш чылдар-биле чорупкан. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде кирген саннар—чүгле экономиктиг болгаш математиктиг хемчээлдер эвес, харын соксаал чокка бурунгаарлаар, бергелерни шиитпирлиг ажып эртер деп партияның кыйгырыы, кижилерниң чүректерин болгаш угаанарын хайныктырып турар кыйгырыг болур. Чаа план чүгле күчү-шыдалдарны өстүрер, хемчээлдерни улгаттырар дугайын чугаалавайн турар, — ол дээрге шынар талазы-биле өскерлиишкиннерниң планы, үлетпүр-техниктиг чаа революцияның планы-дыр. Баш бурунгаар көөрү безин эрткен беш чылда болдунар арга чок турган чүүлдер ам планда кирип турар. Үлетпүрге хереглээр атомнуг электростанцияларны тударын ынчаарда планнап болур турган бе ынчаш? Ынчаарга ам ийи—ийи чартык миллион киловатт нийти күчүлүг атомнуг электростанцияларны тудары төлевилеттинген болгай. Беш муң киловатт турганындан ийи чартык миллион киловатты—чаңгыс-ла беш чылда тудар! Бо саннар—бистиң херечи болурувус ол техниктиг революцияның чүгле чамдыызы-дыр.

Келир үеже көрүп тура, чүгле бир чыл мурнунда бистер чылда он миллиард пуд тарааны алырының эргежок чугулазының дугайын чугаалажып турган бис. А ам Директиваларның төлевилели ёзугаар 1960 чылда он бир миллиард пуд тарааны ажаап алыры көрдүнген. Бир миллиард пуд хөй! Ол чорук ажыл-агыйга ол миллиардтың чүгле эргежок чугулазындан болу берген эвес, харын база ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге даянмышаан, улам-на чаа кур күштерни илередип тып тура, бистиң улузувус ол бедиткен онаалга боттуг чүүл-дүр деп чүвени эрткен чылын бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле көргүскенинден болган.

Партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин номчааш, совет кижилер боттарының кайы хире күштүг көдүрлүүшкүн кылырын көрген. Бистиң Коммунистиг партиявыстың коллективтиг мерген угааны бүгү-ле чүүлдерни совет кижиниң чаагай чоруунга кылыр деп чайгылыш чок ленинчи принципти үргүлчүлеп турар.

Совет улустарның найыралдыг өг-бүлезинче Тываның ажылчы чоннарының кирип турганының баштайгы үезинде бистиң областың хөгжүлдезиниң деңнели өске областардан хөй-хөй он чылдарга хожудаан турган. Совет Тыва Коммунистиг партияның, Совет чазактың, бүгү совет улустарның, ылангыя улуг орус улустуң дузаламчызы-биле ооң соңгаарғы чылдарның дургузунда дыка улуг бурунгаарлаашкынны кылган. Областың үлетпүрү, бөдээ ажыл-агыйы, чоннуң культуразының, билииниң деңнели танытынмас кылдыр өскерилген. Бо дугайын бешки беш чылдың күүселдезиниң түңнелдериндеп онза тода көрүп турар бис.

Бистиң областың хөгжүлдезиниң талазы-биле мурнунда кажан-даа болуп көрбээн бедик темпилер амгы беш чыл планында көрдүнүп турар. Коллектив бүрүзү—заводтуң, шахтаның-даа, колхозтуң, совхозтуң-даа коллектив бүрүзү—бодунуң эртип келген үезин хайгааравышаан, келир үезинче бүзүрелдиг тодазы-биле көрүп турар.

Бистиң чедиишкиннеривис чеже-даа улуг болза, бистер аңаа тоглупгаш, сагыш амыр олуруп болбас бис. Бисте ажылдың хожудап турар участоктары-даа бар, ажыл-чорудулганың янзы-бүрү талаларында улуг четпестер-даа бар. Удуртулганың ленинчи принциптеринге шынчы бистиң партиявыс ол дугайын чурттуң ээзи болур улуска шуут-ла чугаалап турар.

Чоннуң кижи санынга онаалтыр продукция бүдүрериниң талазы-биле эң-не хөгжүлделиг капиталистиг чурттарны чедер болгаш эртер деп ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын төөгүлүг эң кыска хуусаада тайбың экономиктиг чарышка шиитпирлээрде эргежок чугула бүгү чүүлдер бисте бар болуп турар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле онаалда бүрүзү — коммунизмче, бурунгаар! — деп ленинчи чүткүл-биле сиңниккен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бистиң Төрээн чуртувус тайбынның, демократияның болгаш социализмниң күчүлүг чөленгизи болуп турар. Маадырлыг совет улустуң, тургузукчу, тиилекчи улустуң чогаадыкчы күш-ажылы депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң магадалын, чоргааралын хайныктырып турар.

Бөгүн, партияның XX съездизиниң ажыттынарының хүнүнде, совет улус бистиң бүгү тиилелгелеривистиң улуг хей-аът кирикчизи болгаш организакчызы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга бодунуң ынакшылын болгаш кызыгааржок бердингенин илергейлеп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунуң алдарлыг XX съездизинге чоргаадыкчы долу күштерлиг, сынып дивес энергиялыг, делегейде чаңгыс-даа партия деңнежип болбаан кайгамчык улуг дуржулгалыг ужуражып турар.

Партияның төөгүзүнүң эң берге үелериниң бирээзинде, 1917 чылдың июль хүннериниң соонда, Ленин, миллион-миллион ажылчы чоннарның күзел-соруун илереттишаан, мынчаар бижээн: **«аңаа бүзүрээр бис, ону бистиң үевистиң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү деп көрүп турар бис...»**

Шак бо сорук кирикчи ленинчи сөстер бөгүн кайгамчыктыг күш-биле чаңгыланып турар! Ийе, бис партиявыска бүзүрээр бис. Быжыы-биле болгаш хемчээл чокка бүзүрээр бис. Бистер ону бистиң улузувустуң чырыткылыг угааны, ооң арыг чаагай арын-нүүрү, ооң өндүр бедик алдары деп көрүп турар бис.

Бистиң партиявыс чаа-чаа тиилелгелерже улус-биле сырый каттыжып алган, ленинизмниң шылгатынган тугунуң адаа-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Ынчангаш, чаа тиилелге бүрүзү болган санында-ла совет кижиниң караанга бистиң коммунистиг Даартавыстың улам-на кайгамчык чаагай шинчилери ажыттынып турар. Чаа тиилелге бүрүзү коммунизмниң тиилелгезинче оруктап бистиң улузувустуң бурунгаарлаарынга маадырлыг базым болуп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи делгерезин!

Францияның национал өөредилге Федерациязының чиңгине секретары А. Лаверньниң чепсегленишкиннерни бүгү-нийти дүжүрер айтырыгның талазы-биле чагаазынга

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри В. М. МОЛОТОВТУҢ харыызы

Францияның эге, долу эвес ортумак болгаш ортумак школаларының башкылары—220 муң кежигүннерлиг Францияның национал өөредилге Федерациязы чепсегленишкиннерни бүгү-нийти дүжүрер дугайында болгаш ядролуг энергияны чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаар дугайында айтырыгның талазы-биле улуг күрүнелерге болгаш БНО-га кыйгырыгны мурнунда хүлээп алган турган. Федерацияның чиңгине секретары дээрги А. Лавернь ол кыйгырыгны чорутпушаан, ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотовка дараазындагы чагаа-биле бараалгаан:

«Дээрги Министр,

Хөй нуруузу—национал өөредилгениң янзы-бүрү чадаларында кижизидикчилер болуп турар 220 муң кежигүннерлиг национал өөредилгениң Федерациязы Францияда национал өөредилгениң болгаш башкылаашкынның бүгү албаннарының ажылдакчыларының чепсегленишкиннерни бүгү-нийти дүжүрер дугайында кыйгырыын Силерге медээ кылдыр чедирерин эргежок чугула деп санап турар.

Силер база-ла бистиң эштеривис ышкаш бодап турар Силер дээрзинге бүзүрээш, ол кыйгырыгга харыы бээрин Силерден дилеп тур мен.

Мээң эки күзел-бодалдарымның илерелин хүлээп алырын болгаап көрүңер, дээрги Министр.

Чиңгине секретарь **АНДРИАН ЛАВЕРНЬ»**.

„Чепсегленишкиннерни бүгү-нийти дүжүрер дугайында национал өөредилге Федерациязының кыйгырыы

— Термоядролуг шепеллер бир эвес катаптаар болгаш үргүлчүлеп туруп бээр болза, бодунуң радиоактивтиг уржуктары-биле холбаштыр чер кырынга ядарал-түрегделди болгаш хоозуралды нептередирин кыжаны бээр ийик.

улустарның чөпшээрежилгези тергиидээн турар чорукту тургузарының орнунга, атомнуг ажыр чепсегленишкинниң түңнелинде нацияларны дайынче кезээде чыгап турар бүзүрешпес чорук болгаш коргуушкун чайлаш чок тыптып келир деп санааш,

Национал өөредилге Федерациязы

эртемниң эң дээди сорулгаларының бирээзи—бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруун хандырары болур деп бадыткап тур;

чепсегленишкиннерни дүжүрери-биле магадылатынар тайбынның ажыктыг политиказын чугаажок чорудуп эгелээрин улуг күрүнелерден, а ол ышкаш БНО-дан негеп тур.

бүгү чурттарның ажылчы чоннары боттарының хамаарышкан чазактарын чепсегленишкиннерни бүгү-нийти харыгда болгаш контрольдуг дүжүрериниче база ядролуг энергияны чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаарынче хостуг баар деп албадаан турарын изин-биле кыйгырып тур».

Февраль 8-те ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотов дээрги А. Лаверньге харыы чагааны чорутхан, ооң текстизи моон адаанда парлаттынды:

«Дээрги Чиңгине секретарь,

чепсегленишкиннерни бүгү-нийти дүжүрер дугайында болгаш ядролуг энергияны чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаар дугайында Францияның национал өөредилге Федерациязы улуг күрүнелерге болгаш БНО-га кыйгырыг кылган дугайты дыңнадыг дээш Силерге өөрүп четтирдим.

Силерниң эштериңерниң ол кыйгырыгда илереттинген сеткил-сагыжынга бүгү совет кижилер-биле бир дөмей каттыжып тур мен. Силерниң инициативаңарны тайбынга ынакшылдыг бүгү кижилер деткиирин чигзиниг чок.

Чедиишкиннерлиг болуруңарны күзедим.

Хүндүлел-биле **В. МОЛОТОВ»**.

Сталин аттыг автозаводту Маршал Чжу Дэниң барып көргени

Москвада чоруп турар Кыдат Улус Республиканың Даргазының Оралакчызы Маршал Чжу Дэ болгаш ону үдеп чоруур кижилер февраль 10-да Сталин аттыг автозаводту барып көргеннер. Аңаа оларны автомобиль үлетпүрүнүң Министри Н. И. Строкин болгаш заводтуң директору А. Г. Крылов олар найыралдыы-биле уткуп алганнар. Кыдат Улус Республикадан келген аалчылар херекселдер цехтериниң бирээзин, төп хемчээлге лабораториязын, бора шойнуң шуткулга черин, чадаг тергелер белеткээр болгаш механизмнер чыырының цехин, мотор цехин, кол конвейерни сонуургап көргеннер. Заводтуң ажылчыннары Маршал Чжу Дэни дыңзыг адыш часкаашкыннары-биле болгаш «Совет-кыдат найырал делгерезин!» деп йөрээлдер-биле уткааннар. Кыдат Улус Республикадан ол бүдүрүлге черинде практика эртип турар ажылчыннар болгаш түскай эртемниглер бүдүрүлге мергежилдерин канчаар шиңгээдип ап турарын Маршал Чжу Дэге чугаалааннар.

Заводту көрүп доосканының сөөлүнде Маршал Чжу Дэниң болгаш автомобиль үлетпүрүнүң Министри Н. И. Строкинниң, заводтуң директору А. Г. Крыловтуң аразынга найыралдыг беседа болган. А. Г. Крылов заводтуң тургустунганының база сайзыраланының төөгүзүн аалчыларга таныштырган. Кыдат Улус Республикада тудуп тургузуп турар автозаводка боттарының билиглерин ажыглап шыдаар кыдат эштерниң улуг бөлүү совет автомобиль тургузукчуларының дуржулгазын өөренип турарынга сеткил ханышкынын Маршал Чжу Дэ илергейлээн.

Заводту көрүп турган үеде Маршал Чжу Дэни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының Оралакчызы А. Ф. Горкин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң протоколунуң начальниги Г. И. Фомин, Кыдат Улус Республиканың ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Лю Сяо болгаш БУР-нуң элчин черинин ажылдакчылары үдеп чорааннар.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XX съездизинге уткуштур

СЪЕЗДИГЕ МЭЭҢ БЕЛЭЭМ

Партияның XX съездизинге күш-ажылчы чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар янзы-бүрү профессияларның кижилери сорук киришкин-биле ажылдааннар.

Съезд мурнунуң шалыпчы күш-ажылчы ээлчээнге киргеш мен ЗИС-5 деп марканың автомашиназы-биле капитал септелге чокка ийи чүс муң километрни эртерин съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир доозарын социалистиг чарышка хүлээнген мен. 200 муң 93 километрни февраль 11-де капитал септелге чокка эрткеш, хүлээлгем күүсеттим.

1950 чылда харылзаа эргелелиниң автотранспорт конторазынга слесарьлап ажылдап эгелээн мен. Оон-биле кады ажыл шагын үспейн турган хостуг шактарымда чолаачының мергежилин өөренип турган мен. Бызымаккай өөредилгениң түңнелинде 1951 чылда үшкү класстың чолаачы эргезин алган мен. Бодумнуң теоретиктиг билиимни практиктиг ажылга быжыглаары-биле бир чыл хиреде машина септеп ажылдаан мен.

Септекчилеп турган автомашиналарның үрели бээр чылдагааннарын болгаш оларның кезектериниң элендизин канчаар узадып болурун мурнакчы септекчилерден болгаш чолаачылардан билип ап, ол дугайын практикадан бодум бүзүреп билген мен. Ажылдап турган чүс муңчу чолаачыларның дуржулгазын улуг сонуургал-биле өөренип турган мен. Ол чорук мээң ооң соңгаарғы чолаачы ажылымга дыка дузалаан.

1953 чылда ЗИС-5 деп марканың чаа автомашиназын алгаш оон-биле чүс муң километрни капитал септелге чокка эртерин хүлээнген мен. Септекчилеп турган билип алган дуржулгамны ажыглап эгелээн мен. Ол меңээ дузалаан-даа. 1954 чылда чүс муң километрни капитал септелге чокка эртим. Ынчалза-даа оон-биле өөжургавас деп шиитпирлээш ол-ла машинам-биле ийи чүс муң километрни эртер деп чаа хүлээлгени алган мен.

Ол хүлээлгемни бо чылдың февраль 11-де телептиг күүсеттим. Бо болза партияның XX съездизинге күш-ажылчы белээм болур. Машинаамның техниктиг байдалы эки. Ынчангаш ооң капитал септелге чокка маңнаашкынын 250 муңга чедирер деп чаа хүлээлгени алган мен.

Н. СИДЕЕВ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Чурукта: «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң директору эш П. Г. Евсюков болгаш парторганизацияның секретары эш Я. П. Савенко СЭКП-ниң XX съездизинге алдар кылдыр социалистиг хүлээлгелерин күүсеттингенин холбаштыр совхозтуң МТМ-ниң механизаторларынга байыр чедирип турары.

Фото **С. Феоктистовтуу**.

Арыг-Үзүүнде «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң механизаторлары СЭКП-ниң XX съездизинге чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып, тракторлар септелгезин февраль 14-те доозар деп хүлээлгени алганнар.

Совхозтуң механизаторлары бар аргаларны, курлавырларны ажыглап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, тракторлар септелгезин февраль 10-да дооскаңнар. Ам кодээ ажыл-агыйының өске чепсек-херекселдерниң септелгезин чорудуп турар.

Механизаторлар А. Верещагин, Ф. Киреев олар мотор септелгезинге ээлчег онаалдаларын үргүлчү 125—150 хуу күүседип турганнар. Ол ышкаш механизаторлар Ф. Кузменкин, Т. Такчыт-оол, Н. Демкин, С. Кюрюков олар септелге үезинде мурнакчылар болуп, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүң үлегерин көргүскеннер. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи коммунист эш А. Врюханов септелге ажылын эки удурткан.

Совхозта партия организациязы, ооң секретары эш Савенко масса-политиктиг ажылды экижиткени механизаторларның күш-ажылчы чедиишкиннерин деткээн.

„Красноярский рабочий" деп край солунун Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

«Красноярский рабочий» солуннуң эң баштайгы дугаарының үнген хүнүнден бээр бежен чыл болганы-биле холбаштыр, ооң революстуг ачы-хавыяаларын, а ол ышкаш коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарының талазы-биле үре-түңнелдиг чаагай ажылын демдеглевишаан, **«Красноярский рабочий» солунну Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1956 ч. февраль 10-да.

Чита областың „Забайкальский рабочий" солунун Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

«Забайкальский рабочий» солуннуң эң баштайгы дугаарының үнген хүнүнден бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр, ооң революстуг ачы-хавыяаларын, а ол ышкаш коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылын демдеглевишаан, **«Забайкальский рабочий» солунну Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1956 ч. февраль 11-де.

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ

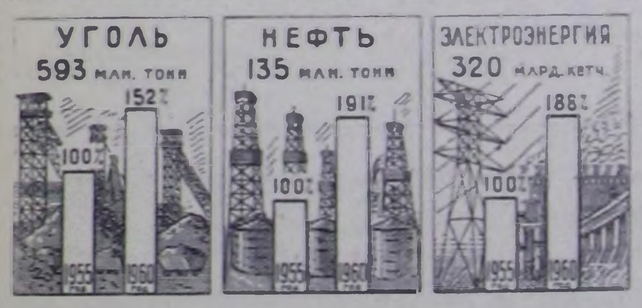

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде айыттынганын ёзугаар 1960 чылда хөмүр дашты болгаш нефтини тыварының база электроэнергияны бүдүрериниң хемчээли.

Социалистиг чарыштың мурнакчылары

Бөлүнүп төрээн Коммунистиг партизының XX съездизиниг бүдүрүлгечи төлептиг белек-биле ужуражыр дээш Кызылдың ыяш заводунуң коллективи съезд мурнуун шалыпчы күш-ажылының ээлчээнге кирген.

Бешки беш чылдың доостур чылы — 1955 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир болгаш СЭКП ТК-ниң июль Пленумунуң доктаалын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дугайында социалистиг хүзөлгени бистер әртжен чылын боттарывыска алган бис.

Социалистиг хүзөлгениң үре-түннелдиг күүседезин ханыралары-биле ыяш заводунуң партия организациязы бүдүрүлгениң харысаалгалыг участоктарынга коммунистерни быжыглап тургускап оларның ажылдарының тодаргай планын берген. Участоктарда быжыглатынган коммунистер ында ажылдарны июль Пленумунуң доктаалын ёзугаар рационалдыг организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип база бар механизмнерни чөп ажыглап тургаш бердинген онаалганы күүседирин хандырган.

Эш Потылицынның баштааны рамщиктер бригадазы-биле эш Шапрининг баштаан сортировщиктер бригадазы боттарының салган соруглазын чедиишкинниг боттандырып, бүдүрүлгениң ай, квартал планын үлегерлиг күүседип келген. Партия, комсомол болгаш профсоюзтуг организациялары администрация чери-биле кады социалистиг чарыштың организастаашкынынче, ону үлүртүрүнче улуг кичээнгейни салып, чарыштың тиилекчилерин дүржүлгазын бүгү коллективке нептередирин чедип алган.

Оон түннелинде завод әртжен чылдың бүдүрүлге планын ноябрь 7-де — хуусаа бетинде күүсеткен пландан ажыр чартык миллион рубльдиң продукциязын берген. Чарыштың түннелинде коллективтиң бүгү ажылчыннары планын долдур күүседип турар апарган. Ажылчыннарның 40 ажыг хуузу мурнакчылар. Завод бо чылдың январь онаалгазын хуусаа бетинде 128,6 хуу күүсеткен.

Чарышка эштер Тамбиль, Пономарев, Черкашина, Таптан, Бутинский олар тергиндеп турар. Партияның XX съездизиниң Директиваларын бистер улуг оорушку-биле танышкаш, алдыгы беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседирин хүзөлгеп бис.

Н. ПОПОВ,
партия организациязының секретары.

Торгалыгда чырык

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ажыл-агый артели колхоз суурунуң чаны Торгалыг хемниң арыг иштинде одалга-биле ажылдаар 35 киловатт күштүг чаа электростанцизының түлүүн дооскаш, февраль 9-та ажыглалга киргенин.

Ол электростанция колхозтуң суурун болгаш станцизының чанында хаван ферма-зының кажаазын чырыдып, ында механизастаан түүлдерни электри күжү-биле хөделдирип турар. Ам үлезас оон чанында механизастап кылып турар сүт-бараан фермазын чырык-биле хандырар болгаш Божайда ферманы, хову бригадазының турлаан моон соңгаар чырыларын планнаан.

Л. МОНГУШ.

Партияга алдар

— Аас-кежиин, угаан, бүгүн,
Алдар, адың, идегелиң
Чүлеп сээн?—деп айтырыгга
Чүрээвистиң ханызынган
— Партияда —деп харыылаар бис.

Маска болгаш кадыыр туткан
Маадыр, моге холдуларның
Тулчуушкунга, түлүүшкүнге
Түлүп быжыг эвилелиң
Партиявыс каннадырган.

Орус, киргиз, тыва болгаш
Оон-даа өске улустарны
Чарлып, каашпас төрел кылдыр
Чаңгыс туктуп алаан орта
Партиявыс каттыштырган.

Уралывыс ажылчының,
Улуг-Хемниң чыгычызын,
Каховканың түлүгжүзүн,
Казахстан тракторжузун
Партиявыс сорук киргеп.

Гениалдыг Ленинниң
Баш үдүр айтканы
Келир үе делгемнерни
Базарывыста ажып берген
Партиявыска мөңге алдар!

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Келир үениң үлетпүр төвү

Тыва автономнуг областың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң болгаш областың төвү—Кызыл хоорайны чаагайжыдарының талазы-биле алдыгы беш чылдың программазында улуг ажылдар көрдүнген. Бо ажылдарның түннелинде областың экономиказы болгаш культуразы танытынмас кылдыр өскерли бээр.

Алдыгы беш чылдың доостур чылында Кызылдың бүдүрүлгелериниң нинти продукциязының хемчээли 1955 чылдааны-биле демейлээрге барык иди катап өзер.

Үлетпүр продукциязының мындыг өзүлезин хамыктың мурнунда авгы бар бүдүрүлгелерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бүдүрүлге күүлерин ажыглаарын экижидип, «кызыл черлерни» үзүткап тургаш, а ол ышкаш бүдүрүлгелериниң бир дескі ажылдарын болгаш продукцияны дең дескі бүдүрүп үндүрерин организастап тургаш чедип алыр. Материал-техниктиг хандырылганың базазын болгаш бүдүрүлгенин планнаашкынын эвилери бо соруланы боттандырарынга улуг роллу ойнаар.

Кызылда амгы ажылдап турар аларга хөй бүдүрүлгелерни чаартып кылыр. Мебель фабриказының таштан кылган чаа бажыны болгаш металл-сентелге мастерсказы тургустунар. Кызылдың түүйбу заводу чаарты кылынар. Завод 1958 чылда 10 миллион чедир түүйбуну бүдүрүп үндүрер. Оон ангыда чугай-элезинден блоктар бүдүрери анаа организастатынар болгаш 1960 чылда 13 мүң кубометр блоктарны бүдүрүп үндүрер. Бо чылын чугай өртедир шахта суугузу тургустунар, оон түннелинде чугай бүдүрериниң хемчээли дыка улгадыр болгаш оон бот-үнези дыка чигээр.

Ажылдап турар бүдүрүлгелерге продукция бүдүрүлгезин көвүдедири-биле кадыы алдыгы беш чылда область төвүнге чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелери тургустунар болгаш ажыглалга кирер.

Ынчаар бүдүрүлгелерге сентелге-механиктиг завод, дээрбе, хлеб заводу, пиво хайындырар завод хамаарыр. Бо бүдүрүлгелерни Кызылдың барының талазында ийи километр черде хавак кырында түлүп турар. Ол—Кызыл хоорайның келир үеги үлетпүрүг төвү. Маңаа, чоокка чедир-ле күрүг турган черге, бүдүрүлгелерниң улуг-улуг корпустары, заводтарының хоолайлары бедип үне бээр. Олар-биле кожаланыштыр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чурттаары чаагайжыды түттунган бажыңнар, уруглар ясилери болгаш садтар, столоваялар, магазиннер, медицина черлериниң чаа бажыннары чыскаалдыр туруптар.

Ол чүгле үлетпүр төвү болур эвес, а харын бо үениң чаагайжыдыр түттунган болгаш ногаанчыткан, амыдырал хайның турар кайгамчык чараш хоорай болур.

Түттунуп турар бүдүрүлгелер бо үениң болбаазырангай эң-не чаа техниказы-биле болгаш дериглези-биле хандыртынар, аңаа күш-ажылдың кол-кол чорудулгалары механизастатынар. Бо бүдүрүлгелериниң продукциязы областың болгаш хоорайның экономиказын улам ынай хөгжүдеринге, ажылчы чоннуң материалдыг чаагай байдалын эжидиринге эң-не әргежок чугула хереглетиннер.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чугаалажып турган областың ажылчы чоннарының тыва улустуң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ала сагыш салышкынының дутайында кызыгаар чок улуг ооруп четириишкинниң илергейлеп турар үжүрү ол.

Сентелге-механиктиг завод кедээ ажыл-агыйның машиналарын — трактерларны, комбайннарны, автомашиналарны болгаш өскелерни-даа сентээр база оларның артык кезектерин кылыр. Ында шүүктүлге цехин туларын доозуп турар болгаш баштайгы продукциязын бо чылдың бирги чартынында бере бээр. Заводтуң 750 киловатт күчүлүг электростанциязы әртжен чылын ажылдап эгелээн. Ам заводтуң кол корпузунун түлүүшкүну чоруп турар.

Пиво заводунуң кол корпүзү, лузалаар бүдүрүлгелерниң болгаш албан кылыр бажыннары туттунган. Олар бир болгаш дөрт каттардан тургустунгулаан. Завод бо үениң пиво хайындырар болбаазырангай техниказы-биле деритиннер. Оон бүдүрүкчүлүг чылда 150 мүң декалитр (бир декалитр 10 литр-биле деннежир) пиво. Хайындырган пивонуң 50 хуузун шилдерге, а арткан кезиин досказарларга күдүп садар. Завод хоорайның садыг четкизинге хонук бүрүзүнде 5 мүн шил болгаш 25 досказар пивону бээр.

Хлеб заводу хонукта 25 тонна хлеб быжырар. Бол ажылдар механизастатынар. Далган шишкинир, булгаар агрегаттар, транспортёрлар, СР-2 деп марканың механизастатынган суугулары болгаш болбаазырангай өске-даа механизминер-биле завод деритиннер. Хлеб заводунга макорон бүдүрүлгези база организастатынар. Оон чанында дээрбе тургустунар. Дээрбениң болдунга тараа болгаш белен продукция шыгжаар түскай склад туттунар. Дээрбе хонукта 45 тонна далган тыртырар күчүлүг. Далганны сорттап база тыртырар.

Аъш-чем бүдүрүлгелеринге хереглээр механизминерни болгаш деригелерни Ленинградтың, Киевтиң машина түлүүшкүн заводтары болгаш чурттуң өске-даа заводтары бээр. Деригелериниң чамдызы чедип келген. Аъш-чем бүдүрүлгелериниң туларынга күргүне 17 миллион рубльдиң берген.

Бо бүдүрүлгелер боттарының баштайгы продукциязын 1957 чылда берип эгелээр. Оон түннелинде Тывага моон мурнунда бүдүрбейн турган продукцияның чаа хевирлери кестү бээр. Туттунуп турар чаа бүдүрүлгелериниң ажыглалга киреринде кады мергежилдиг ажылчыннарның саны улам-на өзер. Чаа профессиялар немежин, инженер-техниктиг ажылакчыларның чаа кадрлары тыптыр. Олар—тывага дараазында чылдарда ажылдап эгелээр эвилелеп ужур-дузалыг улуг үлетпүргүнүң бүдүрүлгелериниң хөй кижилиг коллективинин бедик мергежилдиг баштайгы болуг болур.

Келир үениң үлетпүр төвүн тудары улуг болгаш күжениишкинниг ажылдарны негеп турар. Бо ажылдарны чорударынга «Тыва тудуг» трестизи шинтпирлиг рольду ойнаар ужуруг. Тудугжулар, эптекчилер болгаш өске-даа профессияларның кижилери боттарының бүгү күштерин тудуларны ей-шаанда эки шынарлыг доозарынче салыр ужуруг. Алдыгы беш чылда ажыглалга кирер бүдүрүлгелериниң санында кирип турар бо бүдүрүлгелерниң чедиишкинниг тулуушкуну хоорайның партия болгаш совет органнарының үре-түннелдиг удуртулгазындан болгаш кирилгезинден улуг хамаарыр.

Келир үениң үлетпүр төвүнүң тулуушкунунга хоорайның ажылчы чону боттарының күш-ажылчы төлептиг салыышкының база кирген турар. Бүгү улустуң патриотчу күш-ажылы турда салдынган соруга үре-түннелдиг күүсетиннер.

Л. ЗАБОЕВ,
СЭКП хооркомунуң үлетпүр кылдызының әргелекчизи.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизинин Директиваларының төлевилелинде айыттынганын ёзугаар 1960 чылда шойну, каңны болгаш прокатты бүдүрериниң хемчээли.

Сорук киирикчи күжүвүс

Бистиң улуста бүгү-ле улуг болгаш маадырлыг чоруктар, оон төөгүзү, оон амгы болгаш келир үези—шупту Коммунистиг партия-биле харылзаалыг. Партия—бистиң улузувустуң үгааны, күүзү, ат-алдары, идегели болгаш чоргаараалы. Ынчангаш Совет кижилер Коммунистиг партияга кызыгаар чок бердинген болгаш изиг ынакшылдыг, оон кыйгырыглары-биле маадырлыг чоруктарны тургулуг кылып келген, кылып турар болгаш кылырынга кезээде белен.

Партияга улустуң ол ынакшылы, идегели совет литературада улуг күш-биле болгаш сорук киришкин-биле илереттинип турар. Совет чогаалчыларның ийиги съездизинге алдарлыг чогаалчы Михаил Шолоховтуң чугаалааны-биле алырга, партияның алдарлыг чаагайын, ажыл-херээн мактаан ырларын совет чогаалчы «...бодунуң чүрээниң айытканы-биле бижип турар».

Тыва литературада партия дугайында тема база-ла чугула черни ээлеп турар. С. Токаның сураглыг чогаалы—«Араттың сөзүнде» Коммунистиг партияның башкарыкчы болгаш сорук киирикчи ролюн, оон саъдарын илереп идеялар сиинниккен. Коммунист Николай Сарыг-Септиң ядыларынга чугаалааны:

«—Дыннап көрүнер, эргим эштер, ядыы араттарга бүрүн эрге келген деп чүвени билип алынар, а байлар хамык-ла бак, бужар чоруктары-биле кады ам бууран дүжүп турар, олар моон соңгаар турбас. Силернин-биле бистер ышкаш ядыы кижиге чаагай үе ам тургустунган, бо бүгүнү биске эргим өнүктер, Советтиг Россияда эш Ленинге баштатканы большевиктерниң партиязы берген».

База ол-ла авторнуң «Боттанган күзел» деп шинзиинде колхоз тургузуушкунунуң тиилелгези дээш амы-тынын хайыра чок демисежип турар коммунист Бичe-оолуң хевир-дүрүзүн чогаалчы көргүзүп турар. Бичe-оол араттарның ынакшылын чаалап ап шыдаан, коммунистиг партияның ыныы оглу. Ынчангаш ону дайзыннар көөр хөөнү чек, аңаа кыжаныл, оон амы-тынында халдап турар. Ынчалза-даа дайзыннар часкан. Улус-биле тудуш харылзаалыг чоннуң өглүүн хөрээн коммунистер Докпак, Булар, Бүскелдей, партия ажилгүүн эвестер Чечекмаа, Аксал, Байыр-оол, Сергеев болгаш бүгү-ле колхозчулар уламчылаарынга белен. Чүге дизе:

Ленинниң номналынга
Дүн-даа дүшпес, кыш-даа дүшпес.
Ленинниң изин истээн
Түревес-даа, аштавас-даа.
(С. Сарыг-оол).

Партияның сорук киирикчи болгаш башкарыкчы, организакчы ролюн бистиң чогаалчыларывыс боттарының чогаалдарында көргүзүп турар. Ынчаар чогаалдарга Сарыг-оолдуң «Чырык күн», «Ленин биле Сталин», «Авамның ынак оглу», Саган-оолдуң «Орус большевик», Хөвенмейниң «Тиилелгениң чаламчызы», Сувакпиттиң «Партия делгерезин!» болгаш өске-даа чогаалчыларның хөй-хөй чогаалдары хамаарыр. О. Сувакпиттиң бижээни:

Ала-чуртту ажыл-биле алдаржыдып,
Улустарның аас-кежиин чаалап берген,
Ажылчы чон күштүг холу, чаагай алы,
Угаан, соруу күчү кылдыр моөннетинген—
Бадыг-бижыг чыргаланның чөленгинжи
Башкарыкчы партивыс делгерезин!

Коммунистиг партия, оон генналдыг ажыл-чорудулгазы бистерни чогаадыкчы ажылче, коммунизм тургузукчуларының маадырлыг херектерин көргүзеринче бистя сорук киирип турар.

Партияның төөгүлүг айтышкынналарын боттандырар дээш улуг сорук киришкин-биле ажылдап турар совет кижилерни уран-чечен сөстүң аргазы-биле, белек идеялыг кылдыр көргүзери—чогаалчылар бистерниң эң харысаалгалыг болгаш эң хүндүлүг хүзөлгевис болур.

Улустарның гениин мөөннетинген,
Угаан улуу,белигр өйүүн чыриткызы—
Коммунизм бедик түгүн быжыг тутқан
Коммунистиг партиявыска чаагай алдар!

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Улам эки ажылдаар

Областың оттуглар чүүл эргелелиниң бүдүрүлгелери дөрткү квартала нинти продукция талазы-биле планын 123,4 хуу күүсеткен. Партияның XX съездизиниг алдаржыткан социалистиг чарыштың калбарганындан ажылдың темпизи мурнакузундан улам-на бедээн.

Алдыгы беш чылдың баштайгы 1956 чылында одалга үлетпүргүнүң бүдүрүлгелери социалистиг хүзөлгелерин ак-сеткилдиг күүсеп турар. Эърбектиң хөмүр даш шахтазының коллективи январьның онаалдазын 121,9 хуу, Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери — 114,4 хуу, Кызылдың ыяш заводунуң коллективи — 128,3 хуу күүсеткен.

Областың одалга үлетпүргүнүң бүдүрүлгелериниң көрдүнген ассортиментилерде күүсетиннейн артканы чок. Январьга планнан ажыр белеткетинген түлүг ыяжы 1268 кубометр, дилериниг хереглээр ыяш 249 кубометр, кастынган хөмүр даш 985 тонна болган.

Н. КРЕМНЕВ.

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы

Бөгүн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XI съездизи ажыттынар.

СЭКП-ниң XX съездизи партияның болгаш совет улустуң амыдыралынга, ол ышкаш демократтыг чурттарның база хосталга, бодунуң национал ханыарышпас чоруу дээш, бүгү делегейге тайбыңы кампазары дээш демисежип турар бүгү делегейниң улустарының амыдыралынга чаа улуг төөгүлүг болуушкун болуп турар.

СЭКП-ниң XX съездизи болза, бистиң чуртта болгаш делегейниң өске-даа ээлэк хөй чурттарында амыдырал чедиишкинниг боттанып турар марксизм-ленинизминиң улам-на тиилеп турар өөредилиниң амыдыралчы күжүн болгаш тиилелгезин бүгү делегейниң улустарынга чаа күш-биле чыриткылаадыр көргүзүп турар.

• • •

Революцияның гениин Ленинниң тургусканы болгаш канзазаны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы ажылчын аңгы биле күш-ажылчы тараачыннарның эвилелии организастаан, 1917 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының түннелинде капиталистерниң болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазын дүжүрерин, пролетариаттың диктатуразын тургузарын, капитализминиң үзүткаарын, кижини кижи молчүүр чоруктуу чок кылырын чедип алган, бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының хөй миллион массаларын недереалиг төөгүлүг чогаадыкчы ажыгче кодуруп үндүргеш, социалистиг инитилелди тургузарын хандырган болгаш совет улусту коммунизмче бурунгаар бүгүдеалиг чоруткун орар.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның хереглээ дээш, социализм дээш бодунуң өрес маадырлыг демисели-биле, инитилелди революсчу ёзуга чаартырының талазы-биле, бодунуң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы совет улустуң кызыгаар чок ынакшылын болгаш идегелин чедип алган. Бистиң чуртка туруп турган бүгү-ле политиктиг партияларның иштинден чүгле Коммунистиг партия ажылчы чоннарның үндезин эргелекшыларын илереп турар ёзулуг улус чу партия болур деп чүвени ССРЭ-ниң ажылчы чоннары хөй чылдарның дүржүлгазынга көрүп бүзүрээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы маадырлыг демиселдиң, аар-берге шыгжалдаларның болгаш бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелериниң алдарлыг оруун эрткен. Гениальдыг Ленинниң, оон өөреникчизи болгаш ажыл-херээнин уламчылакчызы улуг Сталинниң болгаш оларның соратниктериниң удуртулгазы-биле тулчуушкуннарга канмалган бистиң Коммунистиг партиявис ам коммунизм тургузуп турар совет инитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү болуп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының төөгүлүг байлак дүржүлгазы болза, инитилелди революстуг ёзу-биле чаартыры дээш бүгү чурттарның коммунистиг болгаш ажылчы партияларының чайгылыш чок демиселинге сорук киирикчи үлегер болур.

Революция мурнунда чылдарда Коммунистиг партия улуг Ленинниң удуртулгазы-биле дүржүлгазының байлаанын, марксизм теориязын ажылдап кылырының болгаш ону революциянның чорудулгазынга чогаадыкчы ажыглаарының ханызының талазы-биле делегейде деннээр чүве чок канчаар-даа аажок улуг политиктиг ажылды кылган. Коммунистиг партияның стратегиязының болгаш тактиказының улуг күжүн, амыдырачызын, марксизм-ленинчи теориязын күүзүн болгаш тиилетирбес чоруун көргүскен.

1905 чылдың бирги орус революциязының соонда столыпинн реакциязының аар-берге үезинде бистиң партиявис марксизмге ынычызын, партияның идип үндүргени программаның принциптеринге ынычызын камгалап артырган болгаш россий пролетариадын чепсек чок болдуварын, оон партиязын чыча шаварын, революстуг марксизминиң теоретиктиг үндезиннерин тура тыттарын болгаш бүжартадырын оралдажын турган дайзыннарның бүгү оралдажышкынналарын ойтур шапкан.

1914—1918 чылдарның империалистиг дайынының аар-берге үелеринде империалистиг дайынны хамаатты дайынче шылчидери дээш, Россияда империалистерниң эрге-чагыргазын дүжүрери дээш, империалистиг дайынга үүр бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселин деткиири дээш чайгылыш чок демиселди чорутпушаан, партия болза, революстуг пролетаржы партияның сорулгаларының денелиинге туруп, социализмниң болгаш пролетаржы интернационализминиң хереэнге шынчызын бүзүреткен.

Коммунистиг партия хаанныг ёзуну дүжүрери дээш демиселге Россияның ажылчын ангыын баштап, а оон соонда буржуазияның эрге-чагыргазын дүжүрер болгаш пролетариаттың диктатуразын тургузары дээш демиселге ажылчыннарны болгаш тараачыннарны баштаан.

• • •

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези пролетар революциязының ленинчи теориязының тиилелгези болган.

Тиилелгелиг социалистиг революцияны боттандырган, Коммунистиг партия национал бүүрээшкындан бистиң чуртувусту камгалап алган, бистиң чуртувусту делегей империализминден хамаарылгалыг, чартык колония байдалдан хостаан болгаш совет улустуң кижи төрелгетенниң төөгүзүнге көзүлбээн социалистиг чаартылгаларының калбак оруунче киргеп.

Мурнакчы революстуг теория-биле чепсегленген, улуг күүлүг болган маадырлыг, улустуң болгаш Төрээн чурттуң эрге-ажыктары дээш кандыг-даа когаралдарже бажырнга белен, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле ханы харылзаалыг чүгле Коммунистиг партия болза, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде чаа үени —капитализминиң буржуазиязының болгаш социализм биле коммунизминиң тиилээринниң үезин ажытхан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезин хандырып шыдаан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң чуртувус улустары улуг бергелерни — ажыл-агыйның хоозураашкызын болгаш ашты ажып тиилевишаан, даштыкы интервентилерниң калчаалыг атакаларын ойтур шапкан, иштики контрреволюцияның тура-халыышкыннарын баскан, интервентилерни болгаш ак-гвардейжилерни бүрүү-биле ажып тиилээн.

Даштыкы болгаш иштики контрреволюция-биле тулчуушкуннарга пролетариаттың диктатуразын камгалап албышаан, даштыкы интервентилерни болгаш ак гвардейжилерни чыча шапкаш, партия ынчаар-даа аажок улуг тулуушкун ажылын калбарткан, социализм тургузуушкунунуң ленинчи планын амыдыралга боттандырарынче улустуң төрүннее чогаадыкчы күштерин угландырган. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң чурттуң ажылчы чоннары хостуг болгаш аас-кежиктиг чуртталгаже оруктуг бүгү кижи төрелгетенге салбышаан, социализм тургузуушкунунуң шинчилетинмээн оруунче бир дугаарында киргеннер.

Дайын мурнундагы беш чылларның дургузунда совет улус Коммунистиг партияның ажылдап кылганы чурттуң социалистиг индустриализациязының болгаш кодаа ажы-агыйның коллективизациязының планын чедиишкинниг күүсеткен. Ол планны күүсеткенинге түннелинде бистиң Төрээн чуртувус бурунгаар улуг шураашкынны кылган, аграрлыг хожудангай чурт тургандан күчүлүг индустриалдыг колхозчу улус күрүне кылдыр хуулган.

Ленинчи-сталинчы национал политиканы удуртулга болдурбушаан, Коммунистиг партия Россияның улустарын хөй чүс чылдың социал болгаш национал дарлалындан хостаап, шаанда дарладың чоргаан улустарның экономика болгаш культура талазы-биле хожудангай чоруун ажып тиилээрни чедип алган, хөй националдыг социалистиг күүлүг күрүнеэ тургускан.

Социализминиң тиилелгезинге үндезилээш, совет инитилелдиң күүлүг шимчевчи күштери болур ССРЭ-ниң улустарының найыралы, мораль-политиктиг чаңгыс эп, совет патриотизм калбарган болгаш быжыккан. Совет улустуң бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелери ССРЭ-ниң Конституциязында — тиилээн социализминиң болгаш социалистиг демократияның Конституциязында быжыглатынган. 1939 чылда Коммунистиг партияның XVIII съездизи партияның чиңгине шугумунуң долу тиилелгезин көргүскен болгаш социализмден коммунизмче чоорту шынчирииниң оруу-биле совет инитилелдиң үлам бурунгаар шимчээшкинниниң программазын тодаратқан.

Совет Эвилелиниң Ада-чуртту Улуг дайынны бистиң инитилел болгаш күрүне тургузуувустуң күжүнүң болгаш амыдыралчы чоруунуң шынгыы шылгалдазы болган. Партия дайынның хүннеринде фашистиг экелекчилерге үдүр бүгү улустуң демиселиниң сорук киирикчизи болган организакчызы болган. Ол бодунуң организакчы ажылы-биле совет кижилерниң бүгү күжениишкиннерин нинти сорулгаже угландырган, чурттуң бүгү күштерин болгаш хөрөнгизиңг дайзынны чыча шаварының хереэнге чагыртқан. Партия ажылчы чоннуң калбак массалары-биле улам чоок, сырый холбашкан.

Дайзынга үдүр дайынны тиилелгелиг ажыл

КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ БУРУНГААР!

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде айыттынганын ёзугаар **1960 чылда электровозтарны, тепловозтарны болгаш магистраль вагоннарын бүдүрериниң хемчээли.**

Н. Сидеев—200 муңчу

Февраль 11-де харылзаачыларның клубунга харылзааның область эргелелиниң авто-транспорт конторазының чолаачылары болгаш септекчилериниң база харылзаа эргелелиниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының АТБ-ның ийи чүс муң километрни капитал септелге чокка эрткен чолаачызы Николай Сидеевке турасказтан митингизи болган.

Митингини местком даргазы эш Шипановский ажыткан. Харылзаа эргелелиниң автотранспорт конторазының начальниги эш Баракулов Николай Сидеевтиң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан:

— Коммунистиг партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужуражыры-биле социалистиг чарышты калбарткаш бистиң контораның чолаачылары болгаш септекчилери үре-түңнелиг ажылдааннар. Бо дугайын эш Сидеевтиң күш-ажылчы кайгамчыктыг тиилелгези бадыткап турар. Эш Сидеевтиң бо чедиишкини —бистиң бүгү коллектививистиң улуг чедиишкини болур.

Оон дараазында ийи чүс муңчу чолаачы Николай Сидеев сөс алган. Оон чугаалааны болза:—Коммунистиг партияның XX съездизинге күш-ажылчы улуг чедиишкин-биле ужуражыр аас-кежик менээ таварышкан. Съездиге алдар болдурган социалистиг чарышка киргеш, бөгүн 200 муң 93 километрни капитал септелге чокка эрттим. Мээн үлегерлимни эдерериниче АТБ-ның чолаачыларын кыйгырдым.

Ооң кыйгырыын коллективтиң чолаачылары изиг-биле деткээннер. Конторанын чүс муңчу чолаачызы эш Нагорныйның чугаалааны болза: —Дуржулгалыг аныяк чолаачы Николай Сидеевтиң кыйгырыын деткип тур мен. Мен бодумнуң ажылдап турар «ЗИС-5» деп машинам-биле 139 муң километрни капитал септелге чокка эрткен мен. Ол машинам-биле 200 муң километрни капитал септелге чокка эртерин социалистиг чарышка хүлээндим.

— Мурнакчы чолаачыларның патриотчу эгелээшкинин деткиирин мен бодумнуң хүлээлгем деп санап тур мен. «ЗИС-5» деп машинам-биле 118 муң километрни бөгүнге чедир капитал септелге чокка эрткен мен. Ынчангаш ол санны 150 муң километрге чедирер мен — деп чүс муңчу чолаачы эш Сидоров чугаалаан.

Социалистиг чарышка бо ышкаш бедиткен хүлээлгелерни 103 муң километрни эрткен чолаачы эш Медведев, 101 муң километрни капитал септелге чокка эрткен эш Голубаев олар ап, тус-тузунда 150 муң километрни капитал септелге чокка эртерин хүлээнгеннер.

Харылзааның автотранспорт конторазының администрация чери Николай Сидеевтиң чүткүлдүг күш-ажылы дээш аңаа «Рекорд» деп радиоприёмникти ырлаар хаарждаа-биле кады шаңнал кылдыр берген. Харылзааның область эргелели Николай Сидеевти 1400 рубль-биле база шаңнаан.

Т. ОЮН.

Ортаа-Хемниң дагларында

Чаа-Хөл районда Сталин аттыг база «Тиилелге» колхозтарның малының хөй кезии Ортаа-Хемниң одарларында. Ол колхозтарның ында он ажыг коъдан малы кыштаглап турар. «Тиилелге» колхозтуң мал эмчизи эш Бужилева биле ийилээ февральдың баштайгы беш хүннеринде ол кыштагларны шуптузун эргидивис. Одарлалынга кынны шын организастап, кажаа турлагны таарымчалыг хандырганындан мал менди, хүр кыштаглап турар.

Сталин аттыг колхозтуң малчыны эш Бүрүней хой кадарчызында ам беш чылын эки ажылдап келген. Эрткен чылын төрээн 179 хоюндан 180 хураганнарны ол шуптузун доруктуруп өстүрген, ам ооң коъданында 361 хой бар, шуптузу ортумактан өрү семис. Сарыг-Хөлчүкте болдурга кадарчызы эш Бүргүл-оолдуң ажаап турары 61 болдургалар барык-ла күскү хевээр күштүг.

«Тиилелге» колхозтуң Балбак-Аргада кыштаан эки деп көрдүвүс. Кажааларның таарымчалыг байдалындан аңгыда ында сиген, сула болгаш өске-даа мал чемнери белеткеттинген, кужур, дус база бар. Бо талазы-биле коммунист эш Сырбыкай эки ажылдап турар. Эштер Доспан, Дөңгээзин болгаш өске-даа колхозчуларның одарладып турар коъдан малдары хүр кыштаглап турар, малчыннарның чурттаалга амыдыралы эки.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин колхозчу малчыннар чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп ап турар. Ол төөгүлүг документини парлаан солуннарны колхозчулар камныг эдилеп, ону ханызы-биле өөренип турар.

Х. ЧҮРГҮЙ-ООЛ,
Чаа-Хөл МТС-те парторганизация секретары.

Колхозчу суур

Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы сумузунуң Чыраа-Бажы оргулашка үр эвесте-ле, алды чылдың мурнунда чаа колхозчу суурнуң баштайгы тулуглары эгелээн.

Ооң мурнунда Чыргакының ажылчы чоннары «Чыраа-Бажы», «Чыргакы», «Коммунизмче орук» деп үш бичии күштүг колхозтарга каттыжып эгелээн турганнар. Боттарының материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын дүрген темпилиг хөгжүдеринге улуг күштүг каттышкан ажыл-агыйны тургузарының чугулазын чон билген. Ынчангаш колхозчулар 1950 чылда боттарының күзел-соруун илередип, үш колхоз чаңгыс «Коммунизмче орук» деп көдээ ажыл-агый артели кылдыр каттыжарын шиитпирлээннер. Оларның ол күзелин үстүкү удуртур органнар чөптүг деп көрген.

Колхозчулар ол-ла дораан кол суурну Чыраа-Бажынга тургузуп эгелээннер. Оларга партия болгаш чазак улуг дузаламчыны көргүскен. Чүл дээрге, колхоз чурттаалга бажыңнарын тударынга күрүнеден 100 муң рубль дедир эгиттинмес, 45 муң рубль узун хуусаалыг чээлини алган. Ол дузаламчы чөп ажыглаттынган. Ооң мурнунда турган кидис өглер орнунга колхозчу суурж улганың чаңгыс аай хевирлиг 25 чурттаалга бажыңнары туттунган.

Чаа амыдыралды тудуп тургузары болза, бүгү-ле кур хөреңгилерни чөптүг ажыглаарын болгаш колхозчуларның күш-ажылын шын организастаарын негеп турган. Колхозтуң баштаар чери, партия организациязы болгаш көдээ Совет колхозчулар ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны күштелдирип чорудa берген. Чон бодунуң эгелээшкини-биле эге школа бажыңын, колхоз конторазын ол-ла чылын халаска тудуп алганнар.

Дараазында, 1950 чылда күш-ажылчы сорук кирген колхозчулар боттарының күжү-биле көдээ клуб, магазин, эмнелге бажыңнарын тудуп доосканнар. Ол чылын чурттаалганың 28 чаа бажыңнары немешкен. Баштайгы ийи чылда колхозчу суур шак ынчаар үндезилеттинип тургустунган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бешки беш чыл планының чылдарында колхозтуң ажыл-агыйы болгаш культуразы дүрген темпилиг хөгжээн, колхозчуларның амыдыралы танытынмас кылдыр чаартынган.

Ам бистиң суурувуста оран-сава-биле четчир хандырылгалыг чеди чыл школазы, медицина болгаш ветеринар пунктулары, харылзаа салбыры, электростанция ажылдап турар. Суурда чурттаалганың 200 ажыг бажыңнары бар. Бистиң колхозувус бүгү колхозчуларны өглерден бажыңнарже чурттадып кирерин районга болгаш обласка бир дугаарында үзе шиитпирлээн.

Колхозчу амыдыралдың культуразы хүн-бүрүде-ле чечектелип турар. Чеди чыл школазында 220 ажыг уруглар өөренип турар. Клуб болгаш библиотека чурттакчы чоннуң культурлуг дыштанылгазының чугула черлери апарган. Ында агиткультбригада ажылдап турар. Сөөлгү үеде библиотека эргелекчизи эш Мартык-оолдуң удуртулгазы-биле клубка культура-массалыг кежээлер үргүлчү болуп келген. Библиотеканың доктаамал номчукчуларының саны кажангызындан-даа артык өскен.

Харылзаа салбырынга почта неделяда 2—3 удаа кээп турар. Оон янзы-бүрү чаа солуннарны болгаш журналдарны ап номчууру колхозчуларның чаңчылы болу берген. Бүгү-ле чурттаалга бажыңнарын радиожулар ажыл эгелээн. Ам 30 ажыг бажыңнарда радио точкалары кирген. Суурнуң бүгү бажыңнарын радиожулары бо чылдың майда доостур. Электри станциязы ам бир чыл ажылдап турар. Амгы үеде Ильичиниң лампочкалары суурда бүгү албан черлерин болгаш чурттаалга бажыңнарын чырыдып турар. Пилорама ажылдап турар.

Суурж уң чурттаалга чоннуң амыдыралын үндезини-биле чаартып эгелээн. Олар эргиде чурттап чораан кидис өглериниң иштики херекселдерин бажың херекселдери-биле солуп турарлар. Колхозта бызаңнаар чер бар. Ында чурттаалга бажыңнарының иштики херекселдерин—тумбочкаларны, столдарны, хеп болгаш чем шкафтарын, сандайларны, аптыраларны, бажың сонгазының иштики рамаларын болгаш өске-даа нарын чүүлдерни кылып турар. Колхозчулар боттарынга херектиг чүүлдерни аңаа кылдырып ап турарлар.

Колхозчуларның күш-хүнүнге орулгазы чыл санында-ла өзүлделиг болуп келген. Ынчангаш олар боттарының чурттаалга-амыдырал херегледдеринге чугула эдилелдерни садып ап болур бүрүн аргалыг болганнар. Колхозчу эш С. Кызыл-оолдуң бажыңынга кире берген кижи ооң амыдыралының бай-шыдалдыын дораан-на эскерип каар. Ол болза, чаңгыс-аай төлевилел ёзугаар туткан, хуузунда үш өрээл бажыңныг. Ону херимнеп каан. Бажың чанында кладовка болгаш аңмаар бар. Бажыңның печказын болгаш плитазын таарымчалыг кылдыр кылган. Бажың иштиниң эргежок чугула херекселдери бүрүн бар. Оон ыңай онза үнелиг эдилелдер—радиоприёмник, патефон, дааранып машина, сүт машиназы бар. Бүрүн херекселдерлиг үш демир оруннарлыг болгаш өске-даа эт-херекселдерлиг. Шак ындыг байлак чурттаалгалыг Арак-Кара, Седен-Сот, Бады болгаш өске-даа хөй-хөй колхозчуларны ол суурдан адап болур.

Суурну чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылдар чорүп турар. Эрткен чылга чедир тарытынган ыяштарның 500 хирези эки үнген. Бо чылын 1500-тен эвээш эвес ыяштың тарылгазын чорудуп, суурувусту ногаанчыдар бис. Бистиң суурувус доора дургаар 6, узун дургаар 3 кудумчулардан тургустунган. Бо чылын кол кудумчунуң бүгү бажыңнарын херимнээр бис.

Колхозтуң тудуг бригадазында 61 кижи ажылдап турар. Чыл-бүрүде практикадан көөрге, колхозка чаа-чаа өг-бүлелер немежип турар. Ынчангаш бо чылын чурттаалганың 15 чаа бажыңнарын тудар бис. Оон ыңай кижи эмнелгезиниң чаа улуг бажыңын (божуур бажың-биле кады) тудары планда көрдүнген. Адды автомашина турар гараж, 500 тонна тараа шыгжаар склад, чаа улуг күштүг электри станциязы, 1000 баш хой кирер 2 кажаа, 100 баш инек кирер бир кажаа туттунар.

Чурттаалга тудуушкунун дыка экижидери болгаш улуу-биле калбартыры эргежок чугула деп партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде бижиттинген. Ол сорулганы чедиишкинини-биле күүсетпишаан, бүгү-ле колхозчуларны эң эки шынарлыг чурттаалга бажыңнары-биле хандырары бистиң чугула хүлээлгевис болур.

М. САНЧИЖАП,
колхозтуң тудуг бригадазының бригадири, парторганизация секретары.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде айыттынганын ёзугаар **1960 чылда тракторларны, тараа комбайннарын болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрериниң хемчээли.**

Партия дугайында сөс

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын бистиң үевистиң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү деп улуг башкы Ленинниң адааны ылап-ла шын.

Бистиң партиявыс совет улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг дееңнелин дыка бедидерин чедип алыр дээш бүгү-ле ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп турар.

Партияның болгаш Совет чазактың ачызында бистер, хөй националдыг совет кижилер аас-кежиктиг чурттап чор бис. СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде алдыгы беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң улуг программазы тодаргайлаттынган.

Мен он уругларны төрээн болгаш кижизиткен ие мен. Съездиниң Директиваларының төлевилелинде мынчаар бижээн одуруглар бар-дыр: «Ажылчын херээженнерниң күш-ажылының болгаш чурттаалгазының байдалын бүгү хемчег-биле экижидер. Ие херээженнерге немелде чиигелделерни көөр, ылаңгыя саттанганының болгаш төрээниниң талазы-биле шөлээлерниң хуусаазын улгаттырар». Ие херээженнер дугайында партияның шак ындыг улуг сагыш салыышкынынга харыы өөрүшкүнү илередир сөстерни тывары берге-дир. Бистер, совет иелер, ниитиниң күш-ажылынга идепкейлиг киржир болгаш уругларывысты эки кижилер кылдыр хүлээлгелиг бис.

Мен шаанда феодалдарга хөлечиктеп чордум. Ынчангаш баштайгы уругларым хилинчектиг байдалга өзүп-дорукканнар. Ынчалза-даа олар ам аас-кежиктиг чурттап турарлар. Уругларым арaзында бүдүрүлге ажылчыны, колхозчу, улус өөредилгезиниң ажылдакчызы, школачы кижилер бар.

Совет чазак чоокта чаа менээ «Маадыр ие» деп атты тывыскан. Ие-чаштар дугайында доктаамал сагыш салып, оларның алдар-хавыязын көдүрүп турар Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенимни илередип.

К. ЧЫЛБАК-КАРА,
Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты сумузу.

СЭКП-ниң XX съездизинге белек кылдыр

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Тээли көдээ Советтиң инициативазы-биле февраль 11-12-де суурнуң чурттакчылары район төвүнде школага шефтээшкин кылган. Шефтээшкинге район төвүнүң янзы-бүрү организацияларының ажылчын, албан-хаакчылары киришкен. Ол хүннерде шефтээшкинге киришкен 84 кижи школага 253 кубометр одаар ыяшты белеткеп берген. Ооң иштинде 121 токпак ыяш казтынган.

Райкүүском болгаш ооң кидистеринин коллективтери 55 кубометр ыяшты каккан, райпо, заготживсырье коллективтериниң ажылдакчылары — 24 кубометр ыяшты чарган, суд, прокуратура коллективтериниң 6 кижи 17 кубометр ыяшты каккан, ажаалга кассазы болгаш районнуң харылзаа конторазының коллективтеринден 6 кижи 22 кубометр ыяшты чарган, көдээ Советтиң талазындан школачыларның ада-иелерин болгаш өске-даа чурттакчыларны эвилелдеп турган, 112 кубометр ыяшты сөөртүп берген. Шефтээшкинге райпрокуратураның ажылдакчыларындан эштер Монгуш, Чигжит; райкүүскомнуң ажылдакчыларындан Адыг, Семис-оол; райсаң килдизинден эштер Бойду, Бонгар болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер.

К. ӨЛЧЕЙ.

Сээң сөзүң

Чарган хөрзүн улам ырап карарбышаан,
Сарыг-сарыг ийлердиве чаттып бар чор.
Чаржып турар тракторлар үнү долуп,
Саргалга дүн, хүннер ынчаар эртер болду.
Кызылтастың баштайгызын оваалапкан
Кызыл туктуг грузовик шанда бо тур.
Агроном эр ында орган уругларже,
Аажок ханып бир-ле чүве чугаалады.

Буспак ажыт моожаларны шарыгылап,
Бузовта салбанналы салып алгаш,
Агаранннаан аржыылы аткаар эстээн
Аныяк кыс хүлүмзүрээш чорувутту.
Партия, сээң салган кыйгың тыва шөлде
Бадыткалып, ыры болуп диңмирeп тур.
Херек-биле сөглээн сөзүн карышпас-даа,
Херечизи — демги кыстың моожалары!

С. МОЛДУРГА.

нинти чыылдазы болгаш мал ажылының продуктуларының бүдүрүлгези өскен. ССРЭ-ниң национал орулгазы 68 хуу көвүдээн, ажылчын, албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири 39 хуу, а колхозчуларның боттуг орулгазы 50 хуу өскен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының онаалгалары ажыр күүсетинген. Совет эртем болгаш культура чедиишкиннииг хөгжээн.

• • •

Ам Коммунистиг партия ажыл-агыйның болгаш культураның чаа канчаардаа аажок улуг планнарын күүседиринче ажылчы чоннуң калбак массаларын көдүрүп үндүрген.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели социалистиг экономиканың болгаш культураның чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң, бистиң Төрээн чуртувустуң чаа чечектелиишкининиң перспективаларын ажыткан.

«ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының кол сорулгалары болза, аар үлетпүрнү колдадыр хөгжүдериниң, үзүктел чок техниктиг дешпилгениң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң суурунга улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ыңайгы күчүлүг өзүлдезин хандырары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң күштүг көдүрлүүшкүнүн боттандырары болгаш аңаа үндезилээш совет улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг дееңнелин дыка бедидерин чедип алыры болур» — деп СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде айыткан.

Беш чыл дургузунда үлетпүр продукциязының өзүлдезин барык-ла 65 хуу, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин барык-ла 70 хуу, херглел чүүлдериниң бүдүрүлгезин барык-ла 60 хуу улгаттырар деп алдыгы беш чыл планында төлевилеп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларын улам ыңай көдүрериң, улустуң материалдыг дееңнелиниң өзүлдезин планда баш удур көрүп турар.

Чер болгаш мал ажылының күштүг көдүрлүүшкүнүнүң талазы-биле улуг хемчеглерни төлевилеп турар. 1960 чылда тарааның нинти чыылдаларын 180 миллион тонна (11 миллиард пуд) чедирер. Техниктиг культураларның, картофельдиң болгаш ногааларның нинти продукциязын бүдүн чартык катап улгаттырар, мал ажылының нинти продукциязы ийи—ийи ажыг катап улгадыр.

Улус ажыл-агыйының доктаамал өзүлдезинге үндезилээш бистиң чурттуң ажылчы чоннарының чаагай байдалы экижир, материалдыг культурлуг дееңнели үзүктел чок өзер.

Коммунистиг партия улустуң эргеажыктарын, херегледдерин чугулага көрүп турар. Кижилер бистиң Төрээн чурттуң эң үнелиг капиталы. Бисте бүгү-ле чүүлдер кижилерге, коммунистиг нииттилелдиң тургузукчузунга кылдынып турар. Алдыгы беш чылдың дургузунда национал орулганы барык-ла 60 хуу бедидер дугайында, улус ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның санын көвүдедир дугайында, оларның ажыл төлевирин, а колхозчуларның орулгаларын улгаттырар дугайында, чаа чурттаалга бажыңнарын тударының, чурттакчылыг суурларны чаагайжыдарының, кадык камгалалын экижидериниң болгаш сайзырадырының дугайында, школаларның четкилерин калбартыр, хоорайларга болгаш көдээ черлерге бүгү нинти ортумак өөредилгени болдуунда боттандырар дугайында партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели кижилер дугайында сагыш салыышкын-биле сиңниккен.

Алдыгы беш чыл планы болза, тайбың ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунунуң планы болур, ол план болза, Совет Эвилели биле улус демократиязының чурттарының экономиктиг кады ажылдажылгазын улам ыңай быжыглаарынга болгаш калбартырынга, дең эргелерниң болгаш бай-байызынга ажыктыг болурунга үндезилеп садыглажыышкынны калбартырын күзеп турар бүгү чурттар-биле экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге идиг бээр.

Алдыгы беш чыл планын күүседири болза, социализмден коммунизмче хөгжүлдениң оруунга бурунгаар улуг базым болур.

Коммунистиг партия массаларны коммунизмниң ёзузунга, совет патриотизминиң болгаш ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының ёзузунга, пролетаржы интернационализмниң болгаш бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле акы-дуңма харылзааларны тургузарының ёзузунга кижизидип турар болгаш кижилерниң медерелинде капитализмниң артынчыларынга, буржуаз национализмниң илерээшкининге удур, ирий берген буржуаз идеологияга удур эптеш чок демиселди чорудуп турар. Ажылчы чоннуң политиктиг кижизидилгезиниң дугайында, оларның коммунистиг медерелин бедидер дугайында онза сагыш салыышкынын партия кезээде салып келген болгаш салып-даа турар.

• • •

Нинти дайзыннарга удур демиселге төккен хан-биле быжыглаттынган, чогаадыкчы күш-ажыл-биле болгаш бот-боттарынга дузаламчы-биле баңнатынган ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралы болза, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган улуг чаалап алыышкыны болур.

Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң акы-дуңма өг-бүлезинде турар бүгү улустар дең эргелиг болгаш шаанда дарладып чораан улустар бодунуң экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң херээнге бүгү хемчеглиг деткимчени болгаш дузаламчыны ап турарлар.

Национал айтырыг талазы-биле ленинчи-сталинчы политиканың тодаргай илерээшкиннериниң бирээзи болза, ханы хилинчек-човулаңны көрүп чораан тыва улустуң төөгүзү болур. Тыва улус хөй националдыг совет күрүнениң улустарының улуг өг-бүлезиниң дең эргелиг кежигүнү болуп, экономиканың болгаш культураның шапкын хөгжүлдезиниң социалистиг чаартылгаларының калбак оруунче кирген.

ССРЭ-ниң составынга Тываның 11 ажыг чыл туруп келгениниң дургузунда Коммунистиг партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак Тыва автономнуг областың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга дузалаар хемчеглер дугайында хөй катап шиитпирлер үндүрген. Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының көргүзүп турары улуг болгаш үнелеп четпес дузаламчызының түңнелинде тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка шынарлыг культуразы дүрген хөгжүп турар.

Ам областа 26 ортумак, 78 чеди чыл школалары, 47 эге школалар, көдээ ажыл-агыйның механизаторларын белеткээр талазы-биле 2 школа, удуртур кадрлар белеткээр талазы-биле көдээ ажыл-агый школазы, көдээ ажыл-агый техникуму, башкы болгаш медицина школалары, совпартия школазы болгаш башкы институду ажылдап турар.

Медицина албан черлериниң калбак четкилерин: эмнелге салбырларын, амбулаториляарны, поликлиникаларны болгаш эмнелгелерни дамчыштыр Тываның улузунга эмнелгениң улуг дузаламчызын көргүзүп турар.

Культураның албан черлери: культура бажыңнары, клубтар, библиотекалар, номчулга черлери бүгү-ле черлерде организастатынган болгаш ажылдап турарлар.

Мурнакчы техника-биле чепсегленген көдээ ажыл-агый болгаш чурт үлетпүрү дүрген хөгжүп, тараа, картофель, ногаалар болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрери чыл тудум-на көвүдээн. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң үндүрүп турар продукциялары база көвүдеп турар. Совет Тывада эвилелге ужур-дузалыг үлетпүр бүдүрүлгелерин тургузарының эгезин салдынып турар.

• • •

Бистиң партиявыс удуртулганың коллективтиг органы, бистиң улуг партиявыстың теоретиктиг төвү — бодунуң Төп Комитедин болгаш ооң Президиумун долгандыр кажангызындан-даа артык быжыг болгаш сырый каттышкан.

Амгы, чаа болгаш нарын үеде иштикидаа, даштыкы-даа политика талазы-биле чедип алган чедиишкиннер болза ленинчи өөредигниң улам өзүп турар күжүн, СЭКП ТБ-ның ону улам ыңай хөгжүдүп турарын көскү бадыткап турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезинге идепкейлиг саъдарны чедирип турар, совет күрүнениң шак ындыг ажыл-агый политиказының дугайында сагыш салыр деп В. И. Ленин бистиң партияны өөредип чораан. Иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле бистиң партияның кезээде боттандырып келгени хемчеглер болза, бистиң чуртувустуң экономиктиг күчүзүн дыка быжыглаан, ооң ролюн болгаш саъдар хамаарылгазын белик бөдүрген. Бистиң тиилелгелеривисти хүлээп көөр ужурга дайзыннар безин аргажоктан таваржып турарлар. Делегейниң чонунуң аңгы-аңгы кезектеринде бистиң чуртувуска сонуургал канчаар-даа аажок хайнып үнген, делегейниң чаңгыс-даа чурту бистиң чуртувус ышкаш шак ындыг сонуургалды кажан-даа хайындырып үндүрүп көрбээн. Совет Эвилелинге хөй санныг делегацияларның кээп турар чоруу ооң саъдар хамаарылгазының улам өзүп турар кужунуң дугайын херечилеп турар.

Тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш бүгү-ле күштер-биле демиселжиринге бистиң партияны В. И. Ленин өөредип чораан. Ынчангаш тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселчилерниң күчүлүг шимчээшкининиң бажынга Совет Эвилелиниң чоруп турарын бистиң партиявыс чедип алган.

Совет Эвилели биле демократтыг чурттарның арaзында болгаш тайбынче чүткүп турар бүгү-ле улустарның аразында мынчага чедир туруп көрбээн найырал СЭКП ТБ-ның удуртулгазы-биле өзүп, быжыгып болгаш сайзырап турарының дириг болгаш аас-кежиктиг херечилери бистер болуп турар бис.

Ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ туруп болуруның дугайында, оларның тайбың чарыжының дугайында өөредигни улуг Ленин үндезилээн. Ол өөредиг болза, СЭКП ТБ-ның ажыл-чорудулгазынга бодунуң оон ыңайгы теоретиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезин тыпкан болгаш бистиң күрүневистиң шыгаранган даштыкы политиказынга бодунуң илерээшкинин тып-даа турар.

Рангун университединге бодунуң чугаазынга Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Ийи системаларның тайбың чарыжынга социалистиг система тиилээр дээрзинге бистер, совет кижилер шуптувус бүзүрелдиг бис. Ынчангаш бистиң херээвисте чүрээвис-ле соп турунда, бис болувустуң өөредиивистен ойталавас бис, чүге дээрге ол өөредиг шын, дешпилгелиг өөредиг болур.

Капиталистиг тургузугнуң санныг хүннери арткан. Дириг организмде клеткалар үргүлчү-ле чаартынып, эргилери өлүп, а чаа клеткалар төрүттүнүп турары ышкаш, нинтилелде эрги формалар база-ла өлүп турар болгаш чаа, улам-на дешпилгелиг, мурнакчы формалар төрүттүнүп турар. Ындыг чаа форма болза, социалистиг тургузуг болур, бистиң чурттуң улустарының олче чедиишкинниг чоруп турары коммунистиг нинтилел болур».

Бистиң партиявыс болза, чаа, бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелерни чаалап алыр дээш, бистиң чуртувуска коммунизмниң тудуушкунуң улам ыңай чедиишкинниг калбартыры дээш демиселче партияны болгаш бүгү совет улусту сорук кирип турар бодунуң XX съездизинге Төп Комитетти долгандыр улам-на чаңгыс-аай, сырый каттышкан болгаш улус чон-биле чаңгыс-эптиг ужуражып турар.

Бистиң кукуруза өстүрер дуржулгавыс

С. КОРОТКОВ,
Чуваш АССР-ниң Вунарский районунуң Сталин аттыг колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры

Эрткен көдээ ажыл-агый чылында бистиң колхозувуска улуг өскерилгелер болган. СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш январь Пленумнарының шиитпирлерин аң дүрген күүседир дээш артель кежигүннери эки ажылдааннар. Түс-түс участоктарга эвес, а харын колхозтуң бүгү шөлдеринге тараа болгаш техниктиг культураларның база картофельдиң бедик дүжүдүн өстүрген болгаш ажаап алган. Гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 18,4 центнер тараа алдынган. Кольцовка суурда турар хову ажылының бригадалары гектардан 26 центнер тарааны, а чазын чажар кызылтасты —30 центнерни ажаап алган. Картофель эки үнген: ону гектардан 154 центнерни казып алган.

Колхоз нииттиниң мал ажылын көдүреринге дыка чедишкиннерни чедип алган. Чүс гектар тарылга, шынаа болгаш одар-белчиир шөлүнүң бүрүзүнге артель 20 баш мыйыстыг бода малдың, оон иштинде инектер 11. Чүс гектар чер шөлүнүң бүрүзүнден 187,8 центнер сүттү алган. Инек бүрүзүнден ортумак саалда 2.978 килограмм сүт болуп турар. Чүс гектар тарылга шөлүнүң гектар бүрүзүнден 40,5 центнер хаван эъди алдынган.

Нииттиниң мал ажылын хөгжүтпүшаан, колхозчулар малдың быжыг чем-суурун тургузар талазы-биле улуг ажылдарны чорутканнар. Мал чеми тарааларны, бедик болгаш шыктыг чемнерни, ылангыя сула, чочактараа, клевер сиген, силос болгаш картофель бүдүрерин улгаттырган чорук малдарны чемгерериниң кышкы рационун чайгызынче чоокшуладырынга биске арганы берген.

Шыктыг болгаш концентрастаан чемнерни көвүдедириниң чугула үнер дөзү кукуруза болур. 1954 чылга чедир колхоз бо культураны ажылдап кылбайн турган. Оон-биле кады аңаа херегле кончуг улуг турган. Бистиң артеливис Чувашияның өске-даа хөй-хөй колхозтары дег, эвээш черлиг. Артельде мал одарының калбакделгем черлери чок. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлерин чугаалажып көрбүшаан, колхозчулар кукуруза чокка тарааны дыка бүдүрери болгаш малдың быжыг чем-суурун тургузары болдунуп болбас деп түңнелди үндүргеннер. 1954 чылда бистер кукурузаны эң баштай 35 гектарга тараан бис. Аңаа эң эки участокту шилээн болгаш ону удобрениелээн. Тарылганы дөрбелчин-уяланчак арга-биле чорутканы.

Кукуруза ажылдап кылырынга чедиишкинни чүгле зонаның агаар-бойдус байдалы эвес, харын ажыл-херекке ынакшылдыг болур чорук шиитпирлээр деп санаан бис. Бистиң черивиске ол чаа культураның бедик дүжүдүн алыр дээш колхозчулар улуг чүткүлдү салган. Кукуруза-даа өзүп үнген. Оон бедии дөрт метр четкен. Гектардан 800 центнер ногаан чемнерни алган бис, 1.500 тонна кукуруза силозун салган болгаш быжыды сүт-бистгак турда ажаап алган. 80 тонна баштарны хаваннарга тускай белеткеп алган бис. Оон аңгыда, колхоз айды гектардан 1.000 центнер бышкан баштарны ажаап алган.

1954 чылда чедиишкиннерге даянгаш, бистер 1955 чылда кукурузаны 240 гектар шөлге тараан бис.

Эрткен чылдың чазы соок болгаш чаъстыг болган. Кукуруза тарылгазын багай ажаап турган черлерге ол өлген болгаш бок үнүштер үнгүлээн турган. Чамдык колхозчулар болгаш харын мырынай тускай эртемниглер кукуруза тараан эң эки черлер хөй-ле өлүү деп шуугажып турганнар. Ынчалза-даа, ол ындыг эвес деп чүвени дуржулга көргүскен.

Чайын бистиңиге чүс-чүс экскурсиялар болгулаан. Кукуруза эки үнүп турар, чүге дээрге, колхозчулар болгаш механизаторлар аңаа хөй күш-ажылды үндүргеннер деп чүвеге экскурсантылар бүзүрээннер. «Күш үндүрбейн, хөөлбектен балык ушта тыртып ап шыдавас сен» деп үлегер чугааны бистиң колхозчуларывыс эки билип турар. Кукурузаның бедик дүжүдүн алырын күзээр болзунза, өзүлде болгаш бышылга үезиниң бүгү дургузунда оон тарылгазын сагыш човангыр ажаа, шөлдү бок үнүштер чокка, арыг кылдыр тут.

Эки ажааганывыстың түңнелинде бистер 1955 чылда кукурузаның эки дүжүдүн база алган бис. 240 гектар кукуруза тарылгазының 60 гектарын колхоз малды ногаан чемнер-биле чемгереринге тускайлаан, артканнарын силоска артырган. Силосту сес муң тоннаны салган бис. Ам бисте инек бүрүзү хүннүң-не 35—40 килограмм эки шынарлыг силосту чип турар. Ол чорук малдың продуктулуунга үре-түңнелдиг болуп турар. 1955 чылдың октябрь, ноябрь айларының дургузунда сүт саалдазы 1954 чылдың ол-ла үезинден дыка көвүдээн.

Кукуруза хоолулуунуң талазы-биле барык-да бүгү мал чеми культураларны ажып турар. Бистиң 40 гектар участогувуска силос массазының ортумак дүжүдү гектардан 600 центнер четкен. Чүс килограмм кукуруза силозу бодунуң мал чеми болур чоруунуң талазы-биле бир пуд суланы солуп турар. Ынчангаш, кукурузаның бир гектар тарылга шөлү биске 600 пуд суланы бергени ол болур-дур. А ол ортумак дүжүттүг участок болган. Колхоз гектардан 600—800 центнер ногаан чемнерни алган шөлдүг.

Бо бүгү болза, кукурузаны бүдүрүлгеге хилинн-биле нептередир дугайын чугаалап турар-дыр. Кукуруза чокка тарааның нииттичылдазын дүрген болгаш дыка бедидерип, нииттиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары болдунуп болбас деп чүвени амдыгааштан шупту билир херек.

Кукурузаның бедик дүжүдүн алырынга участокту шилип алыры, ону эки ажылдап кылыры болгаш удобрениелээри улуг ужур-дузалыг. Ол культурага эң эки черни тускайлаан бис. Тарылгаларны чазын чажар кызылгастың, күзүн чажар кокта раазының, картофельдиң болгаш ногаа культураларының эки удобрениелээн черлеринге чорутканы. Чыл санында ол шөл четчир санныг органиктиг болгаш минералдыг удобрениелерни ап турар. Гектар бүрүзүнге 40 тонна өдекти төккен. Оон аңгыда, кукуруза мурнунда тарып турган ол культураларны кылымал удобрениелер-биле немей чемгерип турган.

Шөлдү күзүн кош андазыннар-биле хөрзүннүң андарар казының ханызынга чедир андарган. Чазын, шөлче үнер арга болдунары билек-ле, шөлдү ийи катап илиирээн. Хөрзүннүң культивациязын 10—12 сантиметр ханы чорутканы. Оон-биле кады гектар бүрүзүнге бир-бир центнер аммиак селитразын болгаш калий дузун база ийи-ийи центнер суперфосфатты төккен. Тарылганың мурнуу чарында үрезиннерни олуртур ханызының ийиги культивациязын чорутканы.

Бисте кукурузаның бедик дүжүттүг сорттарын ажыглап турар. Чамдык участоктарга бодувустуң колхозувуска өстүрген хайнак үрезиннерни тараан. Үрезин материалын камныы-биле кадагалап, оон шыктыг чорун 14—15 хуудан ажырбайн турган. Үрезинни тарыырынга чедир оон үнүүчелин хынаан, а оон соонда чылыг агаарга чылыткан. Тарылгага чедир ийи хонук дургузунда оларны гексахлоран-биле хораннаан.

Кара эвес хөрзүннүг куржагларның байдалынга кукуруза тарылгазының хуусаалары болгаш шынары чугула ужур-дузалыг. Бистиң колхозувуста кукурузаның үрезин олуртур чериниң ханызында хөрзүннүң температуразы 8—10 градус чылыг четкенде, а агаарның ортумак температуразы 10 хире градус чылыг турда тарып эгелээн. Биске кукуруза тарыырының эң эки үези болза, май 10-дан июнь 1-ге чедир деп чүвени дуржулга көргүскен. Ынчалза-даа, моон-биле кады кукуруза тарылгазының хуусааларын тодарадырынга оваарымчалыг болур херек, түс черниң байдалын болгаш хөрзүннүң байдалын үргүлчү өөренип көөр ужурлуг. Тарылганы дыка эрте-даа, база дыка орай-даа чорударын болдурбас херек.

Тарылганың дөрбелчин-уяланчак аргазының үезинде гектар бүрүзүнге бистер 22 килограмм кукуруза үрезинин тараан бис. Мынчаар тараан бис: бир колхозчу бир онгарже дөрт демир хуун ишти ирик өдек болгаш аспак ишти суперфосфатты топ турган, өске кижи — ол удобрениелерни хөрзүн-биле холуй булгап база үш дугаар кижи — онгарже дөрт үрезинни суп турган. Ындыг ажылды кыска хуусаада күүседиринге хөй ажыл негетинип турган.

Бистиң колхозувуска келген экскурсантылар кайгап айтырып турганнар: кукурузага эмин эртир хөй удобрение топ турар эвес ирги бе? Бистиң кужур хөрзүннүг черивис хөй санныг удобрениени херелеп турар деп ол айтырыгга харыылаан бис. Чүгле албек удобрениелиг өдектиг шөл бо бедик дүжүттү берип турар. Кожавыста Хрущев аттыг колхозтуң даргазы эш Петров бистиң кукуруза шөлдеривиске чораашу: «Кукуруза шөлүнге оон мурнунда аңаа кандыг тарааны тарып, ол участокту мурнунда удобрениелээн азы удобрениелевээн ылгал чокка өдекти ынавыла төгер херек. Кольцовкиниң колхозчулары ынчаар кылып турар, ынчангаш оларнының кукуруза эки үнүп турар» деп шын чугаалаан.

1956 чылда бистиң колхозувус 250 гектар кукурузаны тарыыр деп турар. Ол бүгү шөлдү удобрениелээр бис. Шөлдү эң баштай культивастаарының мурнунда гектар бүрүзүнге 80 тонна хөөлбек баларын болгаш 7—8 центнер минералдыг удобрениени төгер бис. Тарылга үезинде онгар бүрүзүнге демир хуунуң дөрттүң бирн ирик довуракты немей урар бис.

Үрезинни олуртурунуң ханызының дугайында элээн каш сөстү чугаалаары чугула. Чамдык өөредилге номнарында болгаш агро-дүрүмнерде кукурузаны 8—10 сантиметрден эвээш эвес ханы тарыырын сүмелеп турар. Ол сүмелер болза, чер оожум чылыыр, а кукурузаның өзер болгаш үнер үези барык-ла 90 хонук чедер бистиң байдалывыска таарышпас. Бистиң хөрзүннеривиске кукурузаны 4—6 сантиметр ханы тарыыр болза эки. Үрезинниң ындыг ханы эвес олуртуушкуну хөрзүннүң дыка ханы чылыырынга чедир кукурузаның тарылгазын эрте эгелээринге арганы бээр.

Ынчалза-даа кукурузаны тарыыры өске херек, ону өстүрери, оон тарылгазын эки ажаап-хайгаараарын хандырары өске херек-тир. Тарылга соонда кукуруза тарылгазын куштардан камгалаарын организастаары кончуг чугула. Ынчангаш бисте беш гектар бүрүзүнге бир кижини тускайлап тургускан, ол, эртен эртеден орай кежээге чедир тарылганы камгалап турар.

Эрткен чылдың таарымча чок чазы тарылганың үнерин саадаткан. Үргүлчү болуп турган сугтур чаъстар хөрзүннүң аажок дыгыжаткан болгаш бок үнүштерниң үнерин болдурган. Бистерге шөлдерни үргүлчү хайгаарап, хөрзүннү үлдүредип, ону арыг байдалга тургузар ужур таварышкан. Ам дуржулгалыг кукуруза өстүрүкчүлерниң чугаалап турары болза:

— Кукурузаның бедик дүжүдүн алыр төлээде, оон шөлүн эки үлдүредир, дөс болгаш үнүш бүрүзүн сагыш човангыр ажаар херек.

Тарылгага шын ногаан дөрбелчиннер көстүп келири билек-ле трактористер олуруглар аразының узун болгаш доора бүргаар үлдүредишкиннерин чорутканнар. Эрткен чылдың чазынының болгаш чайынының онзагай байдалын өөренип көрбүшаан, олуруглар аразын 12—14 сантиметр ханы үлдүреткен.

Олуруглар аразының бирги ажылдап кылыышкынының соон дарый үнүштерни кезерин дөс долгандыр хөрзүннү хетнеозуктар-биле үлдүредири-биле кады харыгда чорутканы.

Оон ынай, бок үнүштерниң үнүп келири болгаш хөрзүннүң кадыы тургустунары билек, бистер олуруглар аразын база катап үлдүредип турган бис. Чай дургузунда олуруглар аразының үш—дөрт ажылдап кылыышкынын чорутканы.

Участок бүрүзүнге культивацияның санын баш бурунгаар тодарадыры чугула эвес. Кукуруза тарылгазын ажаап хайгаараарда хөрзүн үргүлчү-ле үлдүргей байдалга турарынче сагыш салыр херек. Ол чорук үнүштерниң чемнээшкининге эки байдалды тургузуп турар.

Кукуруза бодунуң өзүлдезиниң үезинде чок чүүлдерин, ылангыя азотту болгаш фосфорну херелеп турар. Бирги немелде чемгерилгениң үезинде кукурузаның үнүп турарының байдалынга хамаарыштыр бистер олуруглар аразынче 0,7—1 центнер аммиак селитразын база гектарже 1—1,5 центнер суперфосфатты төккен бис. Сугга холаан өдек суу-биле, а ол ышкаш куш өдээ-биле кукурузаның тарылгазын немей чемгерери кончуг эки түңнелди берип турар.

Олуруглар аразының эки ажылдап кылыышкыны-биле, кукуруза тарылгазын түс черниң болгаш минералдыг удобрениелер-биле немей чемгерери кукурузаның бедик дүжүдүн хандырып болур деп чүвени практика көргүзүп турар. Бо херекке өнетер МТС-тиң-даа база колхозтуң-даа чепсек-херекселдерин калбаа-биле ажыглаар бис.

Кукурузаның ыя-дөс бүрүзүн ынакшылдыг болгаш сагыш човангыр ажаап, тарылганы бок үнүштерден, аарыглардан болгаш хоралакчылардан камгалавышаан, колхозчулар эрткен чылын гектар бүрүзүнден 60 муң чедир долу үнелиг кукуруза үнүштерин өстүрген. МТС-тиң дузаламчызы-биле дүжүттү чогуур өйүнде ажаап алган бис.

Бистиң колхозувустуң ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге төлептиг ужуражырынга чүткүвүшаан, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинге хей-аът киирткен бистер, бүгү совет улус-биле кады, бистиң социалистиг көдээ ажыл-агыйывысты шиитпирлиг көдүрер талазы-биле сорулгаларны чедиишкиннииг күүседир дээш күжүвүстү харамнанмас бис.

Чехословак Республиканың эртем албан-черлери көдээ ажыл-агыйга практиктиг улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Прагада үнүш ажылының эртем-шинчилел институду көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүг бедидеринин, өзекшилдилгени ынын ажыглаарының айтырыгларын болгаш үнүш хоралакчылары-биле демиселдиң методтарын ажылдап кылып турар.

Чурукта: институттуң лабораториязында. Ында көдээ ажыл-агыйның хоралакчыларынга удур демиселдиң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылып турар.

Фото Тахезинни. Чехословакияның телеграф агентилели.

Совет-польша садыг харылзааларынга хамаарыштыр

Садыг талазы-биле совет-польша чугаалажыышкыннарының чедиишкиннииг доозулганының түңнелинде 1956 чылда ССРЭ биле Польша Улус Республиканың аразында барааннар бержиириниң дугайында протоколга 1956 чылдың февраль 8-те Москвага ат салган.

Совет Эвилели Польша Улус Республиканга демир, марганец болгаш хром рудазын, хөвен, нефть болгаш нефть продуктуларын, үлетпүр дериишкининиң чамдык хевирлерин, судно тударынга херегээр демирни, өңнүг металлдарны, ферросплавтарны, удобрениени, химикаттарны болгаш өске-даа бараaннарны бээр.

Польша Улус Республика Совет Эвилелинге транспорт болгаш далайның тывызы суднолорын, демир оруктуң шимчээр составын, хөмүр даш, цинк, чигир, дүк болгаш лён пөстерни база өске-даа бараaннарны бээр.

Протоколга ат салганнар: совет таладан—Даштыкы садыг министри И. Г. Кабанов, Польша таладан—Даштыкы садыг министри К. Домбровский.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының пленуму

ВАРШАВА. Парлалганың Польша агентилелиниң дыңнатканы ёзугаар алырга, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары Болеслав Беруттуң даргалаашкыны-биле февраль 8—9-та Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң бешки пленуму болган.

1956—1960 чылдарда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның сорулгаларының дугайында Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Зенон Новак илеткел кылган.

«1956—1960 чылдарда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер дугайында болгаш партияның көдээ ажыл-агый талазы-биле сорулгаларының дугайында» пленум доктаал үндүрген.

(СЭТА).

КУР-да чаа амыдыралдың аныяк тудукчулары

ПЕКИН. Кыдаттың Аныяктарының чаа Демократтыг Эвилелиниң көдээ организациялары кыдат көдээниң социалистиг чаартылгазын боттандырарынга идепкейлиг күш болуп турар. АЧДЭ-ниң көдээ организацияларының хүрээлени соксаал чок өзүп турар. Бо үеде ол организацияларда 10 миллион кижи санатынып турарын «Жэньминьжибао» солун дыңнадып турар. Чүгле эрткен чылдың күзүнүнде АЧДЭ-ниң көдээ организацияларынга 2 миллион ажыг кижини киирип алган.

АЧДЭ-ниң организациялары көдээ ажыл-агыйга социалистиг чаартылгаларны чорударынга идепкейлиг киржип турар. АЧДЭ-ниң көдээ организацияларының кежигүннериниң улуг хөй кезии бүдүрүлге кооперациязының болгаш күш-ажылчы дузалалдың янзы-бүрү каттыжыышкыннарынга кирип, көдээниң экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралын көдүреринге боттуг киржилгелиг болуп турар.

(СЭТА).

ГДР-ниң Улус палатазының хуралы

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың Улус палатазының 11-ги хуралы февраль 8-те Берлинге болган. Хүннүң айтырыында: Герман Демократтыг Республиканың 1956 чылда күрүне бюджединиң дугайында хоойлунуң бирги болгаш ийиги номчулгазы; даштыкы акшаларның эргилдезиниң болгаш контролюнуң дугайында хоойлунуң бирги болгаш ийиги номчулгазы; Герман Федералдыг Республика-биле, а ол ышкаш Улуг Берлинниң барыын талакы секторлары-биле Герман Демократтыг Республиканың төлежилге санажылгаларынга хамаарышкан шиитпирни хүлээп алыры туруп турар.

ГДР-ниң Улус палатазының президиумунуң өмүнээзинден президиумнуң даргазы В. Пикман Улус палатазының хуралының эгезинде медеглел кылган.

Оон соонда ГДР-ниң 1956 чылда күрүне бюджединиң дугайында илеткелди ГДР-ниң Сан-хөө министри В. Румпф кылган.

(СЭТА).

Чехословакияның Коммунистиг партиязының конференциязын чылдырары

ПРАГА. Чехословакияның телеграф агентилелиниң дамчыдып турары болза. Чехословакияның Коммунистиг партиязының национал конференциязын чылдырар дугайында ЧКП ТК доктаал үндүрген. Доктаалда чугаалап турары болза:

Чехословакияның Коммунистиг партиязының конференциязы 1956 чылдың июнь 6-да Прагага моон адаанда хүн айтырыглыг чылдырар дугайын ЧКП-ның Төп Комитеди дыңнадып турар;

1956—1960 чылдарда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң ийиги беш чыл планының талазы-биле ЧКП ТК-ның Директиваларының төлевилели.

(СЭТА).

Чехословакияның национал хуралында

ПРАГА. Чехословакияның телеграф агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, 1956 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын, 1956 чылда күрүне бюджедин болгаш 1954 чылда күрүне бюджединиң күүселдезин чугаалажырыбиле чыылдырган Национал хуралдың сессиязы январь 9-та Прагага ажыттынган.

(СЭТА).

Югославияның үлетпүрүнүң 1955 чылда бүдүрүлгези

БЕЛГРАД. Эвилелдиң статистика эргелелиниң медээлерин ёзугаар алырга, Югославияның үлетпүрү 1954 чылдаазы-биле деңнээрге эрткен чылын продукцияны 16 хуу хөй кылдыр бүдүрүп үндүрген.

Кара болгаш өңнүг металлургияда, электри үлетпүрүнде, химия үлетпүрүнде, электроэнергия бүдүреринде болгаш хемүр даштың тывыжында бүдүрүлгениң эң-не бедик өзүлдези бар болган. Эрткен чылын 805 муң тонна капны болгаш 514 муң тонна шойну, азы 1953 чылдаазы-биле деңнээрге барык ийи катап ажыгны бүдүрген.

Өңнүг металлдарны бүдүрери 1954 чылдаазы-биле деңнээрге эрткен чылын 22 хуу хөй болган. 15 млн. 207 муң тонна хөмүр дашты азы планда көрдүнгенинден 200 муң тонна ажыгны казып тыпкан. Химия үлетпүрү 203538 тонна кылымал удобрениелерни (1954 чылда 120605 тонна турган) бүдүрүп үндүрген.

Үлетпүрнүң продукциязын бүдүрүп үндүрерин эрткен чылын көвүдеткени үлетпүрнү электроэнергия-биле болгаш чиг эт-биле хандырарын экижидер, а ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы берген.

(СЭТА).

АКШ-тың даштыкы политиказының дугайында америк хөй-нинти ажылдакчының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, Колумб университединге философияның талазы-биле болган лекцияга АКШ-тың даштыкы политиказын шүгүмчүлевишаан, сураглыг америк хөй-нинти ажылдакчы Корлисс Ламонтунуң медеглээни болза, «Даллес дээрге, Американың төөгүзүнде күрүне секретарьларының эң-не бактарының бирээзи болуп турар». Даллес болза, ажылындан дон-дораан дүжер ужурлуг деп Ламонт айыткан.

Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында керээни чарар болгаш КУР-нуң төлээлекчилери БНО-га киргени турарын чедип алыр деп совет саналдарны АКШ хүлээп алыр ужурлуг деп Ламонт демдеглээн.

Бүгү делегейге тайбыңны хандырар төлээде, чогуур инспекцияны ёзугаар чепсеглениишкиннерни нинти кызырар дугайында дугуржулганы Каттышкан Штаттарның болгаш ССРЭ-ниң аразынга чарар; нейтрализастаан каттышкан маниянны тургузар; Израильдиң болгаш араб күрүнелерниң аразынга харылзааны тайбың таарыштырарын БНО-нуң деткимчези-биле боттандырар; ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга культурлуг солчулганы калбартыр; Азияда болгаш Африкада колониализмни узуткаар деп Ламонт саналдаан.

(СЭТА).

Пакистанның даштыкы херектер министриниң медеглели

КАРАЧИ. Пакистанның телеграф агентилелиниң редакторунуң совет-пакистан харылзааларга хамаарыштыр салган айтырыгларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң харыылары-биле холбаштыр даштыкы херектер министри Хамид-Ул-Хак Чоудхури февраль 7-де медеглел кылган. Шериг бөлгүмнээшкиннери—СЕАТО-га болгаш багдад пактызынга Пакистанның каттыжып киргенин агартыр дээн оралдажыышкын солуннарда парлаттынган ол медеглелде бар болуп турар.

Совет Эвилели-биле харылзааларны экижидеринче пакистан чазак кезээде чүткүп келген деп ол хирезинде-ле Хамид-Ул-Хак Чоудхури медеглеп турар.

Экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларынга хамаарыштыр оон оон ынай чугаалааны: «Бот-боттарынга ажыктыг болурарының эрге-ажыктарынга дүүштүр кандыг-даа улуг күрүне-биле чугаалажыышкыннар кылырынга удур дадагалзавайн турар бис».

(СЭТА).

Кашмирниң улузу оларның штадын Индияга каттыштырганының ийи чыл оюн демдеглээн

ДЕЛИ. Джамму штатты болгаш Кашмирни Индияга каттыштырар дугайында шиитпирниң хүлээп алдынган хүнүнден бээр ийи чыл оюн Кашмирниң улузу байырлалдыг демдеглээн.

Ол хүн Джамму хоорайга улуг чыскаал болгаш массалыг митинг болган, аңаа Кашмирниң премьер-министри Гулям Мохаммед Бахши болгаш штаттарның өске-даа министрлери киришкен деп «Хиндустан стандард» солун бижээн.

«Кашмирниң Индияга каттышканы делгерезин» деп лозунгуну чыскаалганнар тудуп алгаш чоруп турган.

(СЭТА).

Чер бөмбүрзээниң чонунуң саны

ПАРИЖ. (СЭТА). БНО-нуң секретариадындан Франс Пресс агентилелиниң дыңнадып турары болза, Каттышкан Нациялар Организациязының чарлааны статистиктиг саннар ёзугаар алырга, 1954 чылда чер бөмбүрзээниң чону 2 миллиард 655 миллион кижи болуп турган.

Районнар-биле алырга чон мынчаар хуваатынып турган:

Азия—1 миллиард 451 миллион кижилиг, Соңгу Америка (тодаргайлаарга АКШ, Канада, Мексика, Гватемала, Гондурас, Никарагуа, Коста-Рика, Сальвадор, Панама, Куба, Гаити)—233 миллион кижилиг, Мурнуу Америка—121 миллион кижилиг, Европа (ССРЭ чокка)—407 миллион кижилиг, Океаннар ортулуктарында —14,2 миллион кижи бар.

Чанкайшичи дээрбечилер согуушкунну алганнар

ПЕКИН (СЭТА). Синьхуа агентилелиниң дамчыдып турары болза, Кыдат улустуң хосталга армиязының зениттиг артиллериязы февральдың 5 болгаш 6 хүннеринде Фуцзянь можунуң агаар делгемиинге шургуп чедип келген чанкайшичи 4 шериг самолеттарын үрей боолаан.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык школазында чаа өөредилге программалары чок, эрги программалар-биле ажылдап, өөредилге номнарының болгаш көргүзүлге херекселдерниң чедишпезин, ССРЭ төөгүзүн IV класста эрги өөредилге ному-биле башкылап турарын илередип, ол школаның башкызы эш Дыртый редакцияга чагаа бижээн. Ол дугайын редакция облоного дыңнаткан.

Эш Б. Боллур-оолдуң редакцияга дыңнадып турары болза, чаа программаларны болгаш өөредилге номнарын, көргүзүлге херекселдерин районнуң чагыын ёзугаар чорудкан, IV класска ССРЭ төөгүзүнүң өөредилге номунуң тыва дылдаазын бо чылын катап үндүрер.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарьның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00237

Культура өргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 34 (3487) | 1956 февраль 15, среда | Өртээ 20 коп.

Эки шынарлыг үрезиннер— бедик дүжүттүң үндезини

СЭКП Төп Комитединиң ажылдап кылганы алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели — бистиң чуртувустуң эң чоокку үеде бүгү ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чаа үндезилелдиг программазы ол. Ол төлевилел бистиң улузувустуң амыдыралчы алыс эрге-ажыктарын, миллион-миллион совет кижилерниң угаан-бодалын болгаш күзел-чүткүлүн илергейлеп турар.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунунуң кайгамчыктыг улуг перспективаларын ажыдып турар Директиваларның төлевилелин совет улус патриоттуг бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. Алдарлыг партиязының съездизинге уткуштур бистиң улузувус төрээн Коммунистиг партиязын, оң Төп Комитедин долгандыр улам-на сырый каттышкан.

Советтиг Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин улуг ханыышкын-биле хүлээп албышаан, алдыгы беш чылдың баштайгы чылы 1956 чылдың часкы тарылгазының белеткелин чедиишкинниг доозар дээш социалистиг чарышка чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап, күженишкинниг ажылдап турар.

Кызыл, Сүт-Хөл, Эрзин, Каа-Хем, Чаа-Хөл районнарының колхозтары тараа культураларының үрезин урушкунун бүрүн белеткеп доосхан болгаш үрезин арыглаашкынын багай эвес чорудуп турар. Чаа-Хөл МТС-тиң механизаторлары тракторлар септелгезин СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде доосхан.

Четчир санныг, эки шынарлыг кылдыр белеткээн үрезиннер—бедик дүжүт алырының үндезини дээрзин практика амыдыралга бадыткап турар. Ындыг болза-даа, областың районнарының хөй кезиинде үрезиннер урушкуну болгаш арыглаашкыны оожум чоруп турар. Бо дугайында тодаргай фактыларны көргүзүп болур.

Январь 31-де алдынган медээ ёзугаар алырга, тараа культураларының үрезиннериниң урушкунунуң планын областың колхозтары 94 хуу күүсеткен. Оон иштинде кызылтастыын—97,9 хуу, а үнелиг культура—кукурузаныын—чүгле 10 хуу күүсеткен.

Бир эвес районнар талазы-биле ап көөрге мындыг: Бай-Тайга районнуң колхозтары—89,9 хуу, Улуг-Хем районнуң колхозтары—87,1 хуу күүсеткен. Картофель болгаш ногаалар үрезиннериниң белеткели областың кайы-даа районнарында шыдажыр аргажок хожудаашкынның байдалында турар.

Картофель үрезининиң белеткелин областың колхозтары чүгле 44,6 хуу күүсеткен, а ногаалар (капуста, огурец, морковь, помидор, борбак согуна, оон-даа өске) үрезиннерниң белеткели дыка багай чоруп турар.

Тараа культураларының үрезиннерин бүрүн белеткеп ап болурунуң бүгү-ле аргалары болгаш курлавырлары бистиң колхозтарывыста бар. Ынчаарга хожудаашкынның чылдагаанын чүнүң-биле тайылбырлап болурул?

Хамыктың мурнунда партияның чамдык райкомнары, райкүүскомнар болгаш көдээ ажыл-агыйның область эргелелиниң удуртукчулары күрүне ужур-уткалыг бо чугула айтырыгны организастап удуртурунче кошкак кичээнгей салып турарында. Партия райкомнарының, райкүүскомнарның болгаш көдээ ажыл-агый органнарының соңгаарладып болбас сорулгазы болза, колхозтар болгаш совхозтар бүрүзүнде үрезиннер белеткелиниң чоруп турарының байдалын чоокку хуусаның иштинде тодаргай хынап көргеш, четпес үрезиннерни четчелеп тывар дугайында тодаргай практиктиг хемчеглерни ажылдап кылыры болур.

Бедик дүжүт чедип алыр чорук чүгле үрезиннерни сан талазы-биле шала-була белеткээш, ону складка шыгжап каарында эвес, а оон-биле кады база бир чугула чүүл болза эки шынарлыг, сорттуг үрезиннер белеткеп алырындан болгаш тарааның ажаалгазындан хамааржырын уттуп болбас.

1955 чылда Чаа-Хөл районнуң колхозтары тараа культураларының бүгү тарылга шөлүнүң бир гектарындан ортумаа-биле 12,3 центнер дүжүттү алган турда, чериниң хөрзүнүнүң, агаар бойдузунуң талазы-биле чаңгыс-аай байдалдыг турган-ла Улуг-Хем районнуң колхозтары — чүгле 6,3 центнер дүжүт алган. Ол чүге ындыг болганыл дээрге, Улуг-Хем районнуң колхозтары үрезинниң шынарын экижидерин, хөрзүннү ажылдап кылырының агротехниказын болгаш тарылганың чайгы ажаалгазын багай организастаанында.

Мындыг чижектер оон-даа өске районнарның колхозтарынга бар турган. Оон ангыда үрезиннерни чажарда норма-чижектерин кудурдыр чорукту болдурбас ужурлуг.

Чаагайжыды кылдынган складтар, ыдангыя ногаалар шыгжаар черлер-биле багай хандыртынганының түңнелинде чамдык колхозтарның, ажыл-агый организацияларның үрезинге белеткээн тараа культуралары болгаш ногаалар эки шынарын чидирип турар таварылгалар эвээш эвес. Шак мындыг ажыл-агыйжы эвес, харысаалга чок чоруктар-биле партия, совет организациялары шиитпирлиг демисежир херек.

Часкы тарылгага үрезин кылдыр белеткээн тараа культураларының болгаш ногааларның ажаалга кадагалалында бар четпестерни дүрген узуткап, тараа складтарында болгаш ногаа шыгжамырында ажылдап турар кижилерден негелдени күштелдирип, оларның харысаалгазын бедидер ужурлуг. Үрезиннерни чажар шынарынга чедир агротехниктиг чурум ёзугаар бүрүн арыглап алырын колхозтарда, МТС-терде болгаш совхозтарда хову ажылының бригадаларының бригадирлери болгаш агрономнар харылаар хүлээлгелиг.

Картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1956 чылдың январь 30-де хүлээп алган доктаалы чер-чериниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының мурнунда чугула перспективтиг сорулгаларны салган.

Партия райкомнарының, колхозтарда болгаш совхозтарда эге организацияларның хүлээлгези болза, ол доктаалды колхозчуларга, ажылчыннарга, механизаторларга калбаа-биле таныштырып, бо чылын картофельдиң болгаш ногааларның бедик дүжүдүн чедип алыр дээш организакчы ажылды экижидери болур.

Часкы тарылга кампаниязының эгелээр үезинге чедир хөй эвес үе арткан. Ынчангаш партияның райкомнары болгаш райкүүскомнар үрезиннер белеткелин, оон арыглаашкынының дугайында айтырыгны хүн-бүрүнүң кичээнгейинге тургузуп, колхозтарның баштаар черлеринден, МТС-тер болгаш совхозтар директорларындан негелдени дыңзыдар херек.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң ажыттынганы-биле холбаштыр күш-ажылчы соруктуг кирген колхозчу ажыл-ишчилер, МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылдакчылары 1956 чылдың часкы тарылгазынга төлептиг ужуражырлар.

Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Добривойе Видичини эш Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Добривойе Видичини февраль 12-де эш Н. С. Хрущев хүлээп алган болгаш оон-биле беседа кылган.

(СЭТА).

Тудуг бригадазының ажылы

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозу тудуг материалы белеткээрин чогуур үезинде организастыг чорудуп турар. Эштер Балдан-Өлзей, Биче-оол оларга баштаткан тудугжуларның ийи бөлүү тайгага 1100 кубометр ыяшты кезип белеткээш, чер агынга үндүрген. Сөөртүкчүлер 210 кубометр ыяшты тудуг шөлүнге чедирген.

Тудуг бригадазында 29 аъттыг, 5 шанактыг, бир автомашиналыг, 10 молокушалыг 68 кижи ажылдап турар. Бригада 25 чуртталга бажыңын, 4 бүдүрүлге тудугларын, 200 тонна тараа кирер складты, нитиниң малынга үш кажааларны, муң дагаа кирер кажааны база ногаалар өстүрер чылыткылыг бажыңны тудар.

Тудуг бригадазы ам бажыңнарны тудуп турар. Тудугжулардан эштер Балчынмаа, Хемер-оол, Шактар-Сүрүн болгаш Часкыдак олар ажыл нормазын хүн бүрүде 110—170 хуу күүседип турарлар.

Ол колхозтуң тудуг бригадазы «Октябрь 30 чылы» колхозтуң тудуг бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ыраккы Чөөн чүктүң лосось балыктарын көвүдедир болгаш камгалаар дугайында айтырыгны моон мурнунда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чугаалашкан турган деп чүве билдингир.

Камчатканың, Сахалинниң хемнеринде, Охот далайның эриинде болгаш Амурнуң бассейнинде өзүп турар ол балыктарның курлавырларын камгалаарынче болгаш санын көвүдедиринче угланган калбак хемчеглерни совет организациялар хөй чылдарның дургузунда чорудуп турар. Ыраккы Чөөн чүктүң лосось балыктарын өстүрүп көвүдедириниң чугула дензелин хандырары-биле ол сорулгаларга чыл-бүрүде он-он миллион рубль чарыгдатынып турар.

Лососьтар тывыжы болза, Охот-Камчатка эриинин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң өске-даа районнарының чонунуң кол ажылы болуп турар болгаш совет Ыраккы Чөөн чүктү аъш-чемниң эң-не үнелиг балык продукциязы-биле хандырып турар.

Ындыг болза-даа сөөлгү чылдарның иштинде ол балыктарның курлавыры дыка кызырлып турарын эртемниң болгаш тывыштың бар медээлери көргүзүп турар. Ыраккы Чөөн чүктүң лосось балыктарының санының кызырлып турары болза Японияның балык үлетпүржүлери ажык далайга балыктарның ойнаар черлеринче баар оруктарынга ол балыктарны араатанзыг ёзу-биле тудуп турарының өскениниң уржуу болур. Совет бүдүрүлгелер лосось балыктарның тывыжын дыка кызырып, харын-даа чамдык тывыш участоктарынга бүрүн соксадып турда, Японияның балык үлетпүржүлериниң ол районга хереглеп чорудуп турар тудуушкуннуң аргалары болгаш хемчээлдери балыктарның барып үүргене төгер хемнерже эртер оруунга моондак болуп, база эң чоокку үеде Ыраккы Чөөн чүктүң лосось балыктарын узуткап чок кылырынга чедирип болур.

Ыраккы Чөөн чүктүң лосось балыктарының биологтуг онзагай чүүлдери болза: үүргене төгери-биле далайдан үнгеш, совет Ыраккы Чөөн чүктүң хемнеринге чаңгыс катап үүргене төп өзери, дүс чок суглларга эр, кыс балыктарның үрелериниң өзүп сайзыраары болгаш байланиар болу бергеш, далайже кирген балыктар улгаты бергеш соонда үүргене төгери-биле ол-ла бадып келген хемнеринче катап өскээри,— оларның курлавырлары чүгле хемнерге үүргене төгериниң байдалдарындан болгаш ында боттандырып турар камгалал хемчеглеринден бүрүн хамааржып турар эвес, харын хамыктың мурнунда далайдан үүргене төгер хемнер аскынга келир лососьтарның санындан хамааржыр.

Японияның тывыш судноларының далайга хөй санныг четкилерден моондактарны элээн каш районнарга тургузуп турары лососьтарның хемнерге үүргене төгер оруун бүрүнү-биле моондактап турар. Оон уржурундан 1955 чылда чогуур совет организацияларның медээзи-биле алырга, Охот-Камчатка эриинин хөй-хөй хемнеринге өстүрзе чогуур балыктарның чүгле 10—15 хуузу эрткен.

Чогуур совет организациялар тургустунган байдалды Совет Эвилелиниң чоок кавы районнарының экономиказынга кыжаныышкын кылдыр база Японияның балык үлетпүржүлериниң чамдык бөлүктери Совет Эвилелиниң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын тоовайн турар чорук деп санавайн барып шыдавас.

Тургустунган байдал делегейниң аъш-чем курлавырларының байдалынга салдар халдатпайн, чүгле Совет Эвилелиниң улустарынга эвес, өске чурттарның улустарынга, оон иштинде Японияның чонунга когарал таварыштырбайн барбас деп чүве мырыңай билдингир.

Үстүнде тайылбырлатынган байдалды барымдалааш, лосось балыктарның хемнерже көжүп өскээр оруунга оларны араатанзыг ёзу-биле тудуп өлүрерин соксадыр талазы-биле дүрген хемчеглер алыр саналды белеткээр деп айтышкынны ССРЭ-ниң Балык үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш өске-даа чогуур организацияларга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели берген, ол хемчеглер лососьтарның айыттынган курлавырларын камгалаарының болгаш ол балыктарның тывыжын таарыштырар дугайында улустар арасының чогуур дугуржулгазын чарарынга-даа чедир боттаныр ужурлуг.

1955 чылда Российй Федерациязының улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

РСФСР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

1955 чылда РСФСР-ниң үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш транспорт хөгжүлдези, капитал тудуушкуннуң өзүлдези, бараан саарылгазының калбарыышкыны болгаш өске-даа чүүлдер дараазында саннар-биле тодаратынып турар.

1955 чылда нити продукция бүдүрериниң планын РСФСР-ниң республика болгаш чурт үлетпүрү 104 хуу күүсеткен.

1955 чылда Федерацияның республика болгаш чурт үлетпүрүнүң нити продукциязы 1954 чыл-биле дөмейлээрге 7 хуу өскен.

РСФСР-ниң республика болгаш чурт үлетпүрү дыка хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын, демир чондурар болгаш ыяш ажылдап кылыр станоктарны, одалга котелдарын, демир оруннарны, керамиктиг хоолайларны, дилиг материалдарын, патефоннарны, пианинноларны болгаш рояльдарны, хөвең-саазын, дүк болгаш лён кылыглыг пөстерни, иштики болгаш даштыкы трикотажты, дааран кылыгларны, хөм болгаш резина идиктерни, кондитер болгаш макарон кылыгларын, колбаса кылыгларын, мал болгаш үнүш үстерин, быштакты, сүт продуктуларын, хеп чуур саванны болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин чыл планындан ажыр бүдүрген.

РСФСР-ниң чамдык министерстволары, а ол ышкаш тывыш кооперациязы күрүне планының доктааткан номенклатуразын ёзугаар үлетпүр продукциязы бүдүрер талазы-биле онаалгаларның күүселделерин хандырбаан.

1955 чылда РСФСР-ниң чиик болгаш пөс-таавы үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге бүдүрүп үндүрүп турар кылыгларның ассортиментизи болгаш шынары экижээн, чоннуң бедик-биле хереглеп турары продукция бүдүрери көвүдээн.

РСФСР-ниң Чурт үлетпүрүнүң министерствозу болгаш тывыш кооперациязы чоннуң амыдырал хандырылгазынга мастерскаяларны болгаш херектиг чаа-чаа комбинаттарны ажыглалда киирген.

Эрткен чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бүдүрүлгениң сайзырангайжыларынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, чиг-этти болгаш материалдарны камнаарынче угланган чогаадыкчы болгаш рационализаторжу ажыл чорудулга үргүлчүлеп хөгжээн. 1955 чылдың дургузунда республика болгаш чурт үлетпүрүнге 100 муң ажыг чогаадылгаларны, техниктиг сайзырангайжыдылгаларны болгаш рационализаторжу саналдарны нептереткен.

1955 чылда доктаатынган үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигедириниң планын, а ол ышкаш оруглаларның планын РСФСР-ниң республика болгаш чурт үлетпүрү ажыр күүсеткен. Баш бурунгаар медээлер ёзугаар алырга, 1954 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда продукцияның бот-үнези деңнештирер өртектерге 2 ажыг хуу чиигээн.

Партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агый талазы-биле ап чорудкан улуг хемчеглерин боттандырганының түңнелинде 1955 чылда РСФСР-ниң колхозтары, машина-трактор станциялары болгаш совхозтары тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдеткен.

Колдуунда кур болгаш куруккан черлерге бүдүрген тарылганың күжели-биле 1954 чылга деңнээрге 1955 чылдың дүжүдүнүң бүгү көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлү 9,3 миллион гектар, а сөөлгү ийи чылдың дургузунда — 15,5 миллион гектар улгаткан. Колдуунда кызылтас болгаш кукуруза тарылгаларын калбартканының күжели-биле тараа культураларының тарылга шөлү 1954 чылга деңнээрге 7 хуу, а сөөлгү ийи чылдың дургузунда — 14 хуу улгаткан. Бо чорук аъш-чем болур тарааны бүдүрерин көвүдедир база мал ажылының чем суурун быжыглаар арганы берген.

Ол ышкаш лён-долгунецтиң, тарымал тоорукнуң, чигир свекланың, картофельдиң болгаш ногаа-бахча культураларының тарылгалары база улгаткан.

1954 болгаш 1955 чылда колхозтарга база совхозтарга 14 миллион ажыг гектар кур болгаш куруккан черлер андартынган, оон-биле 1956 чылда кур болгаш куруккан черлерге тарылгаларны улам ынай калбартырынга таарымчалыг байдал тургустунган. Эрткен чылын кур болгаш куруккан черлерниң районнарынга 51 чаа совхозтарны организастаан, а бүгү ийи чылдың дургузунда ол районнарга 88 чаа совхозтарны организастаан.

РСФСР-ниң чамдык районнарынга агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, нити РСФСР-ге тарааның нити чыылдазы 1954 чылга дөмейлээрге бедик болган.

Техниктиг культураларның нити чыылдазы көвүдээн болгаш оларның дүжүттүү бедээн. Ногааларның нити чыылдазы көвүдээн. Картофельдиң дүжүдү 1954 чылдан шоолуг эвес кудуу алдынган.

Мал ажылының продуктуларын — сүт, эът, дүк болгаш куш чуургалары бүдүрери көвүдээн. 1954 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда РСФСР-ниң колхозтарынга сүт бүдүрери 30 хуу көвүдээн.

Чизе медээзин ёзугаар алырга, бүгү категорияларның ажыл-агыйларынга — колхозтарга, совхозтарга, колхозчуларга, ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга продуктулуг малдың нити баш саны 1954 чылдың октябрь 1-ден 1955 чылдың октябрь 1-ге чедир 1,2 миллион баш хире, инектер—0,9 миллион баш, хойлар—4,6 миллион баш хире көвүдээн, хаваннарның баш саны 171 муң баш эвээжээн.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге белеткээри болгаш садары көвүдээн.

1955 чылда көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг суурунуң улам ынайгы быжыглыышкыны үргүлчүлээн.

1955 чылда РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйы 105 муң тракторларны (15 аът күжүнге шилчидерге), 50 муң чүък автомобильдерин, 23 муң тараа комбайннарын болгаш көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй машиналарын алган.

1954 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар министерствозунуң нити ажыглалынга автомобиль транспортунуң чүък сөөртүлгези 52 хуу көвүдээн, а чүък саарылгазы 35 хуу көвүдээн.

1954 чыл-биле деңнээрге эрткен чылдың дургузунда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Хем транспортунуң Кол эргелелиниң хем транспортунуң чүък сөөртүлгези 20 хуу, чүък саарылгазы—26 хуу болгаш пассажирлер сөөртүлгези—3 хуу көвүдээн.

1954 чылга дөмейлээрге 1955 чылда эвилел, республика болгаш чер-чер чагыргалыг бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга күрүнениң капитал салыышкыннарының нити хемчээли 107 хуу болган. Эрткен чылын эвилел болгаш республика министерстволарынга хөй санныг улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин, одалга электростанцияларны, гидроэлектростанцияларны, нефть ажылдап кылыр заводтарны, хөмүр даш шахталарын болгаш хөмүр даш байлактыг черлерни, машина тудуушкун үлетпүрүнүң, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин ажыглалда киирген.

1955 чылда доктаатынган күрүнениң болгаш кооперативтиң үүрмектеп садар бараан саарылгазы күүсеттинген. Эрткен чылга дөмейлээрге 1955 чылда күрүне болгаш кооператив садыынга деңнештирер өртектер-биле 5 хуу хөй бараннарны чонга саткан.

1954 чыл-биле дөмейлээрге эрткен чылда чонга эът болгаш эът продуктулары, балык болгаш балык продуктулары, быштак, сүт болгаш сүт продуктулары, куш чуургалары, ногаалар, кат-чимистер болгаш бахча садары көвүдээн.

Хөй-хөй үлетпүр бараннарын, ылангыя торгу пөстер, иштик болгаш даштыы хептер, трикотаж кылыглары, эр, херээжен ук кылыглары, идиктер, ажыл-агый саваны садары дыка улуг хемчээлге көвүдээн. Культура-амыдыралга херектиг бараннар: радиоприемниктер, телевизорлар, шактар, фотоаппараттар, мебель, дааран кылыглар, хеп чуур машиналар, соодукчулар, чадаг-тергелер, мотоциклдер, чиик автомобильдер, пианинолар болгаш өске-даа музыка херекселдерин садары өскен.

1954 чылдың төнчүзүнде сан-биле деңнээрге 1955 чылдың төнчүзүнде эвилел, республика болгаш чер-чер чагыргазының бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында ажылдап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 600 муң ажыг кижи көвүдээн.

1955 чылда РСФСР-ге техниктиг, үс-дарган, демир орук, даг үлетпүр училищелерин, көдээ ажыл-агый механизациязының талазы-биле училищелерни, фабрика-завод өөредилгезиниң школаларын 435 муң ажыг бедик мергежилдиг аныяк ажылчыннар өөренип доосканнар.

Бүдүрүлгелерде шуут организастаан чаңгыс-чаңгыстап болгаш бригадалап өөренир арга-биле база курстар болгаш школалар системазын хамчыштыр чыл дургузунда 5 миллион хире ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның мергежил бедидилишкинин болгаш өөредилгезин чоруткан.

1954 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда республика чагыргалыг бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге—5 хуу база тудугга—12 хуу өскен.

1955 чылда РСФСР-ге улустуң амыдыралының материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деңнелиниң улам ынайгы бедиишкини чедип алдынган. Национал орулганың өзүлдези ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш тараачыннарның орулгаларының көвүдээрин хандырган. Социалистиг культураның бүгү адырларынга чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган.

Бүгү хевирниң школаларында, училищелерде болгаш техникумнарда 18,6 миллион кижи өөренип турар. Ортумак школаларның 10-гу класстарын доосканнар 21 хуу көвүдээн.

Эрткен чылын дээди өөредилге черлеринге (заочный-биле катай) 1.150 муң ажыг студентилер, азы 1954 чылга дөмейлээрге, 84 муң хөй кижи өөренген. Техникумнарга болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге (заочный-биле катай) 1.180 муң ажыг кижи, азы 1954 чылга дөмейлээрге 64 муң хөй кижи өөренген. Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери 380 муң аныяк тускай эртемниглерни белеткеп үндүрген, ол болза 1954 чылдан 40 муң хөй кижи болур.

Кежээки болгаш заочный дээди база тускай ортумак өөредилге черлеринге, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның нити билиг школаларынга, улуг улустуң бүдүрүлгеден чартыкпайн өөренир школаларынга эрткен чылын 1,9 миллион кижи өөренген.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында ажылдап турар доосхан дээди эртемниг, азы ортумак тускай эртемниг специалистерниң нити саны 1954 чыл-биле деңнээрге 10 хуу көвүдээн.

РСФСР-ниң девискээринге күрүне бүдүрүлгелери, албан черлери, чер-чер Советтери, а ол ышкаш хоорайларның, ажылчын суурларның чону күрүне чээлизиниң дузаламчызы-биле болгаш боттарының хуузунда акша-хөреңгилери-биле 1955 чылда 20 миллион дөрбелчин метр ажыг нити шөлдүг чуртталга бажыңнарын туткан. Оон ангыда, көдээ черлерге 330 муң хире чуртталга бажыңнары туттунган.

1955 чылда РСФСР-ниң республика болгаш чурт ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери, ССРЭ-ниң бүгү экономиказы ышкаш, республиканың ажыл-агыйының болгаш культуразының чайгылыш чок өзүлдезин көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XX съездизинге күш-ажылчы белектер

(СЭТА-ның корреспондентилеринден)

Коммунистиг партияның XX съездизинге төлептиг ужуражыр деп белеткенип тура бүдүрүлге черлериниң коллективтери бүдүрүлгениң курлавырларын долузу-биле ажыглаар, хөй металлды, хөмүр дашты, нефтини, машиналарны, тудуг материалдарын, минералдыг удобрениелерни болгаш өске-даа продукцияны чуртка хөйү-биле бээр дээш чүткүлүг ажылдаан болгаш бедик түңнелдерни чедип алганнар.

Лысьвенскийниң металлургия заводунуң (Молотов область) демир эзилдирикчилери съезд мурнунуң шалыпчы ээлчээнге киргеш, эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга ыракта хөй металлды бүдүрүп үндүрген. Ийиги суугунуң кан эзилдирикчизи эш Сокович мартенниң бир дөрбелчин метринден-не 430 килограмм металлды планныг онаалгадан ажыр эзилдирип ап турар. Закавказьениң металлургия заводунуң суугулар пробаттарын кылыр цехиниң коллективи партияның XX съездизинге белек кылдыр пландан ажыр 500 тонна хоолайларны бүдүрүп үндүрген. Ижевскийниң металлургия заводунуң кан эзилдирикчилери 500 тонна металлды немей эзилдирбишаан, боттарының социалистиг хүлээлгезин ийи неделялар бурунгаар күүсеткен.

Нефть скважиналарын үттээриниң графиги ийи неделялар бурунгаар күүсеттинген. «Андижаннефть» эргелелиниң конторазының коллективи күш-ажылдың улуг чедиишкиннерин чедип ап турарлар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады оруунелге мастери Абдуманнап Мамаджановтуң бригадазы съезд мурнунуң чарыжының үезинде беш скважиналарны ажыглалга киирген. Оларның сөөлгүзү болур чартык километр скважинаны үш хонук иштинде рекорд хуусаада үттеп кылган. СЭКП-ниң XX съездизинге алдар кылдыр кайгамчыктыг эки белектерни машина бүдүрүкчүлери база белеткээннер. Биче агрегаттыг [illegible] тивн съезд мурнунуң чарыжының үезинде бедик бүдүрүкчүлүг станоктарның 45 чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрген.

Фаянсовск депозунуң (Москва-Киев оруу) демир-орукчулары съездиге белеткелдиң хүннеринде эрес-шудургу ажылдаан. СЭКП-ниң XX съездизиниң делегады машинист эш Солнцевтиң үлегери-биле кыштың соок бергелерин ажып эртпишаан, олар аар чүъктүг поездилерни чедиишкинниг башкарып чоруп турганнар. Эрткен айда олар нормадан дашкаар 129 муң тонна чүъктерни, а декабрь айдаазындан 50 муң тонна хөйнү сөөрткеннер. Вильнюс депозунуң (Балтий магистралы)) машинистери съезд мурнунуң социалистиг чарыжының үезинде улуг чедиишкиннерни база чедип алганнар. Паровозтуң дүн-хүнде чоруур ортумак нормазын ында 76 километр, техниктиг чүгүрүлдезин 1,8 километр ажырып турар. Орджоникидзениң демир оруу[illegible] лары аар чүъктүг муң поездилерни бо чылын башкарып чоруткан.

Ермаковскийниң автобазазының (Павлодар область) чолаачылары съезд мурнунуң ээлчээнде боттарының хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннер. Машиналарның бөлүк чорууру (беш машиналарның оруунга 15—20 машиналар бөлүглежип алгаш) методун олар ажыглавышаан, кыштың соок берге байдалдарының үезинде тараа сөөртүрүнүң январьда планын 150 хуу күүсеткеннер.

Пөс-таавының, чиик үлетпүрүнүң база саржаг болгаш балык болбаазырадырының үлетпүрүнүң дыка хөй бүдүрүлгелериниң коллективтери бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Чернигов областа «Заготлегпромнуң» заводтары пландан дашкаар бо чылын кылдынган 25 вагон волокнону Москваже, Ярославльче болгаш Костромаже чорударын февраль 8-те доосканнар.

Партия хуралдарының бедик деңнели дээш

Партияның кудуу организацияларының дээди органы эге организацияларның бүгү кежигүннериниң хуралдары болурун СЭКП Уставында дүрүмчүткен. Эге организацияларның бүгү кежигүннериниң хуралдарының бедик идея деннелдиг болуру хуралдарга тургузуп шиитпирлээр айтырыгларны шын шилип алырындан, баш бүрүнгаар эки белеткээриндең, чугаалажып шиитпирлеп турар айтырыгларга кежигүннериң идепкейлиг киржирин хандырарындан хамаарыжыр. Бо талазы-биле Чаа-Хөл районда партия эге организациялары кескү чедиишкиннерни чедип ап турар.

Сталин аттыг колхозта партия эге организациязы (секретары эш Шаравин) бүгү кежигүннер хуралдарынга тургузар айтырыгларны баш бүрүнгаар шын шилип ап, айның ажыл планынга киргеш, бүгү кежигүннер хуралынга киргериниң мурнунда белеткелип эки организастап турар.

Партияның бүгү кежигүннер хуралдарынга тургузар айтырыгларны шилип алырда ол эге организацияның үе-үеннин кол айтырыгларын шын тып ап, ыны шиитпирлеп турарының түңнелинде партийжи-организастыг партийжи-политиктиг болгаш ажыл-агый, культура ажылларының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган.

Колхоз 1955 чылда мал өстүрериниң планын 113,4 хуу күүсеткен. 1954 чылда бир саар инек бүргүзүнден-не 249 литр сүт саап алган, бир хойдан-на 1.300 килограмм дүк кыргын алган болза, 1955 чылда бир саар инектен-не 580 литр сүттү саап алган болгаш бир хойдан-на 1.840 кг дүктү кыргын алган. 1955 чылда колхоз ниитилештирген малынга 1700 тонна сигең безип белеткээр тургаш, 1703 тонна сигенни, 1008 тонна силосту, 25 тонна сабанны белеткээн, мал кыштагларының чанында 113 тонна сигенни белеткээн. Эрткен чылдың тарылга планын 103 хуу, күргенеге албан дүжаар хүзээгелерни колхоз бүрүн күүсеткен. 1956 чылдың тарылгазынга хереглээр 209 тонна үрезин тараапы арыгдаап складта үрүп шыгжаан. Эрткен чылын гектар бүргүзүнден 11 центнер тараапы ажаап алган.

Бүгү кежигүннер хуралдарынга колхоз даргазының илеткелин 3 удаа, сүт-бараан фермазының эргелекчизиниң илеткелин 2 удаа, түдүт бригадазының бригадириниң илеткелин 1 удаа дыннагылаан. Үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайында айтырыгны 3 удаа тургузуп чугаалашкан. Эге организацияның секретары эш Шаравин хуралдарга болгулаан шүүмүүлдериниң дугайында алган хемчегериниң түңнелин дараазының хуралдарынга информастап берип турар.

Ол ышкаш чедиишкиннерни «Тиилелге», Ленин аттыг колхозтарда, МТС-те партия эге организациялары чедип ап турар.

Эки белеткетинген партия хуралдары коммунистерни чүрүмүг болгаш организастыг чорукка өөредип, оларның идеялыг деңнелин, политиктиг билиин бедидип турарын амыдырал бадыткап турар. МТС-те партия организациязының хуралынга коммунист Даиба-Хууракты ажыл шагы үскеин, ер-бүлези-биле будулуп турганы дээш хемчег көргүскөнинин соонда ол шүүт этинип чазалган, ам МТС-те мурнакчы трактористериниң бирээзи болуп, партийжи даалганы харыысалга чок күүседип келген.

Ол ышкаш четпестер райпода партия эге организациязында бар. Партия хуралдарын ында база-ла таварылга шинчилиг чыылдырып, күдү идейлиг деңнелге эрттирип турар. Ынчангаш ол организацияда партийжи сагыга-чүруи кошкак. Ылангыя коммунистер Приль, Шыырап, Балдар арагалаар чорукка хандып, онаашкан ажылдарынга әә-харыысалга чок чоруун көргүзүп турганнар. Райпонуң садыг киижизиниң эргелекчизи эш Садовников хөйнитиниң ажылынга шүүт кириишпейн турар.

Ам СЭКП Чаа-Хөл райкому эге организацияларга партия хуралдарын эки белеткелдиг, бедик идея-политиктиг деңнелге эрттирерин чедип алырынга хамаарышкан хемчегларни ап турар.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

МТС-ТЕРДЕ ТРАКТОРЛАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ (КҮСКҮ, КЫШКЫ ПЛАНГА УДУР) ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ МЕДЭЗЗИ

(1956 чылдың февраль 10-да хуу-биле)

Чаа-Хөл	100,0
Бай-Хаак	100,0
Шагаан-Арыг	95,9
Кызыл-Мажалык	92,3
Сарыг-Сеп	86,4
Бай-Тайга	84,6
Кызыл	76,9
Бии-Хем	73,5
Сүт-Хөл	72,4
Балгазын	69,5
Чадаана	67,3
Тес-Хем	66,6

Немелде төлевир

Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң хаван ажаакчылары эштер Залуцкая, Шумова, Ведмашкина эртбеп чылын хаван өстүрериниң планын ажыр күүсеткеннер.

Эш Залуцкая 14 чыл иштинде ажылдап, хаван өстүрер планын чыл-чылда чедиишкинниг күүседип, төрүүр 10 хаванның бирээзинден-не 19 хаван оглу алыр тургаш 22 хаван оолдары алган. Хаванның баш санын өстүрүп, чаш төлүн бүрүн камгалап алганы дээш колхоз баштаар черн 11 хаван оолдарын немелде төлевирге тывыспышаан, бо чылын Бүгү-эвилелдин көдээ ажыл-агый делегелгезинге кандидат кылдыр киирген. Ол ышкаш 5 чыл иштинде хаван ажаап келген эштер Шумова, Ведмашкина олар эрткен чылын боттарынга быжыглаан 10—10 хаваннарының бирээзинден 20 хаван оолдары алган, немелде төлевирге 10—10 хаван оолдары алганнар.

Оларның хаваннары ам оолдап эгелээн. Эш Ведмашкина баштайгы оолдаан хаваннар бүргүзүнден 11 хаван оолдарын алган хаван ажаакчыларының аразынга шилчинр кызыл тукчугаштыг чаалап алган

Дуржулгалыг колхозчулар бо чылын хаван бүргүзүнден 20 хаван оолдары алыр деп бедиткен хүзээге алган ажылдап турарлар.

Г. ИОМУЖАП.

Эгелекчи санал

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң төвү-биле хову бригадазының болгаш № 1, 2 сүт-бараан фермаларының аразында машина, терге чоруумнас, кыжын донмас, чайын малгаштыг болган ужурунда, малдың ынай бээр чоруурунга шаптыктыг чамдык терең кежиглиг черлерни көвүрүглээр дугайында № 1 хову бригадазы (бригадири эш Ортун-оол) эгелекчи санал үндүргеш, 15 кижилиг түскай тудугжу бөлүк организастаан.

Тудугжулар Алдыы, Үстүү ооруглариың кара суглуг кежиглеринде узуну 25 метр, калбаа 6 метр 4 чаа көвүрүглерни тудуп ажыглалга киирген. Тудуг ажылынга эштер Очур-оол, Сенден, Айыжы олар мурнакчы болуп, ийи хүнүң ажыл нормазын күүседип турарлар.

С. СОТНАМ.

Чаартыкчы чолаачы

Ада-чурттуң автомобильдериниң бедик шынары чолаачыларга оларны ең бүдүрүкчүлүг ажыглаар, септелгелер аразының доктаатынган хуусаалларын уздыр, кывар, чаар материалдарны, резина дугуйларны хөйнү камнап алыр, септелгеге көрдүнген акша-хөрөнгүнүн камнаар арганы берип турар.

Автомашиналарның каминыг әдилелин болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылын хандырарда автоажыл-агыйларда болгаш автомашина бүргүзүде бар курлавырларны тывары болгаш чогумчалыг ажыглаары әргежок чугула. Боттарында бар иштики курлавырларны ажыглаар талазы-биле Бызыдың алдын үүргайлар әргелелиниң автотранспорт конторазының мурнакчы чолаачылары багай әвес түңнелдерни чедип алганнар.

Автомашина-биле ортумак септелге чокка 150 мун километрни эртер дээш социалистиг чарыш АТБ-да калбарган. Бо чарышка чолаачы эш Казачков эки түңнелдерни чедип алган. Ол ГАЗ-51 деп марканың автомашиназында ам 4 чыл ажылдап турар. Бо ченин дүргүзүнде эш Казачков ол машиназы-биле ортумак септелге чокка 137 мун 700 километрни эрткен.

Оон түңнелинде ортумак септелгеге көрүүнген 8 мун рубль камнап алынган. Эрткен чылдың чүк сөөртүлгезиниң планын тонна-километр-биле ол 130 хуу күүсеткен. 1955 чылда ол 619 литр кывар чүүлүг камнап ап, партияның XX съездизиниг алдар кыдыр алган социалистиг хүзээгезин төлептиг күүсеткен. Эрткен дөрт чылдарның дүргүзүнде эш Казачков Кызыл биле Нарын аразынга чүк сөөртүп ажылдап келген. Бо аразында оруктуң байлалы чылдың кайы-даа үезинде дыка багай болуп турар.

Оруктуң мыныг байлалы чолаачылардан автомашиналарга онза камнығ болуруп, оларны эки хайгаараарын болгаш түс-түс көзектерни база агрегаттарны үрелиишкин чокка әдилээрин негеп турар.

Агаарның нииг болгаш конгуг соок температуразы база оруктуң берге байдалы шимчедикчиниң таарымчалыг чыыг режимин чаңгыс аай байдалга тургузарын бергедеп турар, ынчаарга шимчедикчи изиргге оон көзектериниң әлендизин дүргедеп турар. Мынчангаш эш Казачков шимчедикчиниң хөлүн әртер изиевезинче онза кичээнгейин салып, соодулга системазында сугнуң хайны бээрин болдурбайн турар.

Шимчедикчиниң изиттези-биле ол соодулга системазын үргүлүг бүдүн тургузуп, радиаторуң кошкай берген черлерин дынзыдып, чарлы берген черин дүнзаалап ап турар. Эш Казачков эки быжыглатынмаан копот-биле азы копотту ажыдып алган чоруурун болдурбайн турар, үүле дээрге ол чорук радиаторуң быжыглаашкынын кошкадыр болгаш ону электен сандан үндүрер.

Бандыг-даа орукка чораап копотту ыяк кылдыр хаап алыр чорук радиаторнуң әдилелиниң хуусаазын уздыр. Чайгы үеде довурак-доозун автомашиналарның әлендизинге улуг саңдарны чедирип турарды билиингир. Ынчангаш автомашинаның довураан үргүлүг алттаары, шимчээр черлерниң довурак холушкан үзээшкинин солуруу чугула.

Шимчедикчиде маслону солаан санында агаар арыглаар фильтр (шүүр) биле масло арыглаар фильтрни эки чуп турары негетинер. Мотор болгаш өске-даа шимчээр көзектерже кирген довурак-доозун оларны үреп, санаан үндүрер. Мынчангаш эш Казачков машинанын бол көзектерин үе-үе болгаш-ла адырган оларны керосин-биле чуп турар.

Автомашинага камныг болуп, ону чогуур өйүнде хынап, четпестерни ол дораан әдип, ону әдилээриниң техниктиг чурумун сагып турганы дуржулгалыг чолаачыга эки түңнелдерни чедип алырын хандырган.

Эш Казачков бо чылын аңаа берген онаалганы хуусаа бетинде күүседирин болгаш ортумак септелге чокка 150 мун километрни чоруурун доозарын хүзээнген.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер

Эрзин районнуң школаларының өөредилге-кижизидилгелиг ажылы эрткен өөредилге чылының деңнелинден экижээн. Районда школа назылыг уруглар долузу-биле школаже хаара түттүнган. Партия, совет болгаш хөй-нимти организациялары школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынче кичээнгейни улгаттырган. Школаларда өөредилге шынары нимтизи-биле 84 хуу болуп, багай демдектиг өөреникчилерниң саны аазап кызырыпган.

Районда мурнакчы башкыларның саны өскен. Эрзиннин ортумак школазының башкылары Штырлина, Городилова класстарынга багай демдек чок өөредилгени чедип алган. Ол-ла школаның башкылары: биологияның — эш Тетенкин, орус дылдың —эштер Дружина, Белянина, географияның — эш Ялунина, Мөрен чеди чыл школазының башкылары: орус дылдың — эш Болодурина, биологияның — эш Тильфанова олар уроктарны эки белеткелдиг, бедик шынарлыг әртгирип, көргүзүг материалларын үргүлүг ажыглап турар. Оон түңнелинде оларның башкылап турар әртемнеринге өөреникчилер багай демдек чок өөренип турар.

Районнуң школаларының шуптузунда ада-не комитеттери бар. Ылангыя Байдагның чеди чыл, Эрзиннин ортумак школаларында ада-не комитеттери эки ажылдап турар. Ада-нелерниң хуралдарын нимти школа айы-биле, класстар айы-биле доктаамал әртгирип, ада-не комитеди башкылар-биле, школаның директция черибиле быжыг харылзаалыг ажылдап турар.

Оон-биле чергелештир район школаларының ажылында улуг четпестер бар. Школаларда класстан болгаш школадан дашкаар кижизидилге ажылы четпес тургустунган. Эрзиннин ортумак школазында эштер Силькова, Ооржак, Бардымова, Мөреннин чеди чыл школазында Иленых, Шынгыы, «Кызыл сылдыс» колхозтуң эге школазында Бомбу, Фролова дээш ышкаш башкылар чүгле урок әртгирип каар боорлан башка кижизидилге ажылынче кичээнгей салбайн турар.

Район школаларында политехниктиг өөредилге четпес тургустунган. Мөреннин, Бай-Дагның чеди чыл школалары ол талазы-биле кандыг-даа ажыл чорутпаан. Эрзиннин ортумак школазында өөредилге мастерсказы ам-даа тургустунмаан. Район төвүнде электростанцияже чангыс-даа катап экскурсия чорутпаан.

Школаларның ажылын экижидеринге чаалап алган, бригаданың бежигүннери мөңгүн медальдар-биле болгаш өске-даа өртектиг чүүлдер-биле шаңнатканнар. «Тиилелге» колхозта чыгы кадарчызы Балган, Молотов аттыг колхозта саанчы Чолдак, Сталин аттыг колхозта Балзан, Хайдып, Шойдак-оол, Мартыгыр оларның ат-сураа районда алдаржаан.

Оон-биле кады районда партия хуралларын эки белеткел чокка, чавыс деңнелге эрттирип турар партия эге организациялары база бар. Молотов аттыг колхозтуң парторганизациязы бүгү кежигүннериниң хуралдарын ховар чыылдырып, күдү деңнелге эрттирип, хуралларга тургусса чогуур кол айтырыгларны шын шилип ап, эки белеткеп шыдавайн турар, ынчангаш коммунистер шиитпирлеп турар айтырыгларга идепкейлиг киржип шыдавайн турар. Анаа партия организациязының секретары турган эш Шаравин коммунистерниң хуралдарын эки белеткээриниң орнунга, оларны ажылдың харыысалгалыг участоктарынга таарыштыр тургускаш, олардан ажылдың күүселдезин негээриниң, оларны өөредип кижизидериниң орнунга, үргүлүг арагалап, партийжи даалганы харыысалга чок күүседип келген.

Ол ышкаш четпестер райпода партия эге организациязында бар. Партия хуралларын ында база-ла таварылга шинчилиг чыылдырып, күдү идейлиг деңнелге эрттирип турар. Ынчангаш ол организацияда партийжи сагыга-чүруи кошкак. Ылангыя коммунистер Приль, Шыырап, Балдар арагалаар чорукка хандып, онаашкан ажылдарынга әә-харыысалга чок чоруун көргүзүп турганнар. Райпонуң садыг киижизиниң эргелекчизи эш Садовников хөйнитиниң ажылынга шүүт киришпейн турар.

Ам СЭКП Чаа-Хөл райкому эге организацияларга партия хуралларын эки белеткелдиг, бедик идея-политиктиг деңнелге эрттирерин чедип алырынга хамаарышкан хемчегларни ап турар.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

Колхозтуң кыштагларында

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхоз 1955 чылда мал өстүрериниң планын чүзүн аайы-биле ажыр күүсеткен азы планда көрдүнгенинден 540 баш хөй болган. Ол ышкаш малдың продуктулуу мурнуку чылдыынган деннел чок бедээн. Колхоз баштаар черинин даргазы эш Дидераның редакцияга дыннатканы болза:

—Эрткен чылын бистиң колхоз мнээнин 90 хуузун бызаазынган чарыш саарын организастаан, а бо чылын төрүүр 120 инектерни шуптузун хайдактап саарын боттандырар сорулга салдынган. Ол күүсетинген турарын ажылдың амгы дүржулгазы улам бүзүреткен. Февраль 8-ке чедир төрээн 30 инектерниң бызаалары бүрүн чарлынган. Бызаазынга әдирип саар турган мурнуку чылдарның бо үезинге деннээрге инек ыракта хөй сүттү—хүнде 7—8 литрни берип турар.

Малчынарның ак-сеткидиг күш-ажылын редакцияга дыннатканы болза:

—Эрткен чылын бистиң колхоз мнээнин 90 хуузун быз

Улам хөй сүттү алыылыңар!

Областың колхозтарының инек бүрүзүнден сүт саалдазының талазы-биле көргүзүү

1955 чылдың октябрь 1-ден 1956 чылдың февраль 1-ге чедир

Районнар аттары	1955 чылдың февраль 1-де (килограмм-биле)	1956 чылдың февраль 1-де (килограмм-биле)	Районнар аттары	1955 чылдың февраль 1-де (килограмм-биле)	1956 чылдың февраль 1-де (килограмм-биле)
Бии-Хем	167,9	228,6	Өвүр	59,1	70,4
Каа-Хем	95,1	142,7	Барыын-Хемчик	38,9	52,4
Таңды	93,1	121,2	Сүт-Хөл	33,0	48,1
Улуг-Хем	67,0	121,0	Чаа-Хөл	52,7	48,0
Тожу	66,2	107,6	Эрзин	43,1	42,9
Кызыл	80,0	104,2	Тес-Хем	42,9	39,5
Чөөн-Хемчик	53,6	84,9	Бай-Тайга	31,3	29,5

Районнарның тус-тус колхозтарының талазы-биле сүт саалдазының көргүзүү

(1956 чылдың февраль 1-де)

Колхозтар аттары	Килограмм-биле 1955 ч.	Килограмм-биле 1956 ч.	1955 чылга удур 1956 чылда сагган сүттүң хуузу
БИИ-ХЕМ РАЙОН			
1. «Искра»	116	268	231,0
2. «Тиилелге»	271	275	97,0
3. Кочетов аттыг	228	255	111,4
4. «Кызыл тараачын»	126	219	173,8
5. Ленин аттыг	177	173	97,6
6. «Кызыл сылдыс»	153	167	109,1
КАА-ХЕМ РАЙОН			
1. «Кызыл туг»	189	262	138,6
2. Молотов аттыг	135	208	154,0
3. «Октябрь 14 чылы»	102	206	201,9
4. «Сталинчи оруг»	80	189	236,2
5. Ворошилов аттыг	122	168	137,7
6. «Октябрь 30 чылы»	98	168	171,4
7. «Тиилелге»	43	142	330,2
8. «Ленинчи оруг»	89	112	125,8
9. Хрущев аттыг	73	48	65,7
ТАҢДЫ РАЙОН			
1. «Революцияның чалбыыжы»	220	264,2	120,0
2. Жданов аттыг	123,8	166,0	134,0
3. Калинин аттыг	78,5	146,5	186,6
4. «Кызыл партизан»	92,6	111,8	120,7
5. Буденный аттыг	67,7	71,0	104,8
6. Сталин аттыг	41,6	57,2	137,5
7. Ленин аттыг	66,4	51,6	77,7
УЛУГ-ХЕМ РАЙОН			
1. «Күш-ажылдың хостуу»	180,7	267,3	147,9
2. Маленков аттыг	53,2	140,4	263,6
3. Ленин аттыг	41,1	101,9	247,8
4. «Партияның XIX съездизи»	19,0	90,1	474,2
5. Жданов аттыг	51,0	87,7	171,2
6. Киров аттыг	68,8	84,8	123,2
7. Сталин аттыг	42,0	74,4	177,1
8. Калинин аттыг	44,0	71,8	168,1
КЫЗЫЛ РАЙОН			
1. «X улуг хурал»	132,5	164,4	124,0
2. «Черби»	94,0	151,4	161,0
3. «ТАРН XII съездизи»	125,5	139,0	110,7
4. Чкалов аттыг	65,4	125,2	191,4
5. «Совет Тыва»	41,0	109,3	266,5
6. Сталин аттыг	121,1	91,7	75,7
7. «Тиилелге»	32,7	61,0	186,5
8. «Бай-Булуң»	51,3	53,6	104,4
9. «Баян-Хем»	86,6	41,5	47,9
БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН			
1. «Комсомол 30 чылы»	86,7	98,0	113,0
2. «Кызыл тараачын»	61,9	77,4	125,0
3. «Совет Тываның 5 чылы»	48,5	57,1	117,7
4. «Большевик»	29,9	56,8	189,9
5. «Ленин оруу»	24,8	34,6	139,5
6. Ворошилов аттыг	8,8	14,8	163,1
СҮТ-ХӨЛ РАЙОН			
1. Калинин аттыг	81,5	76,4	93,7
2. «Сталинчи оруг»	22,7	66,0	290,2
3. Жданов аттыг	20,6	48,2	238,6
4. Сталин аттыг	48,5	42,8	88,2
5. Киров аттыг	21,7	34,9	160,8
ЭРЗИН РАЙОН			
1. «Кызыл сылдыс»	73,1	71,1	97,2
2. «Коммунизмче оруг»	28,1	46,8	166,5
3. «Чаа оруг»	37,5	40	106,6
ТЕС-ХЕМ РАЙОН			
1. Калинин аттыг	47,9	61	127,3
2. Сталин аттыг	59,6	36	60,4
3. Ленин аттыг	35,9	35	97,4

Областың колхозтарының мурнакчы фермаларының инек бүрүзүнден сүт саалдазының талазы-биле КӨРГҮЗҮҮ

(1955 чылдың октябрь 1-ден 1956 чылдың февраль 1-ге чедир)

Фермалар аттары	Колхозтар аттары	Районнар аттары	Инек бүрүзүнден сагган сүт килограмм-биле
Марачевка	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	428,3
Туран	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	415,9
Халын	Кочетов аттыг	Бии-Хем	330,2
Бирги төп	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	310,5
Могай	«Искра»	Бии-Хем	291,0
Төп	«Кызыл партизан»	Таңды	284
Төп	«Тиилелге»	Каа-Хем	282,8
Суш	«Тиилелге»	Бии-Хем	282,8
Билелиг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	264,2
Мезель	«Тиилелге»	Бии-Хем	264,2
Балгазын	«Революцияның чалбыыжы»	Таңды	242,5
Бургаг чоога	Жданов аттыг	Таңды	234,2
Бирги ферма	Ленин аттыг	Улуг-Хем	205

Областың совхозтарының инек бүрүзүнден сүт саалдазының талазы-биле КӨРГҮЗҮҮ

(1955 чылдың октябрь 1-ден 1956 чылдың февраль 1-ге чедир)

сагган сүт (килограмм-биле).

Совхозтар аттары	1955 ч. февраль 1-де	1956 ч. февраль 1-де
«Элегест»	484	427
«Өөк»	158	329
«ҮТКА-ның 25 чылы»	145	307
«Барлык»	156	109

культураларны өстүрер талазы-биле ажылдарны, а ол ышкаш садтарда болгаш огородтарда ажылдарны механизастаарын хандырар төлээде, эң-не камналгалыг дизельдиг тракторларны болгаш эң чаа конструкцияларның комбайннарын, резина дугуйлуг тракторларны, башкарылгазы гидравлика системалыг аскылыг болгаш чартык аскылыг көдээ ажыл-агый машиналарын көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге калбаа-биле нептередири эргежок чугула деп көрдүнген.

Алдыгы беш чылда көдээ ажыл-агыйга механизация колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге электрижидилгени калбаа-биле нептередириниң суурунга боттаныр факт улуг ужур-дузалыг. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге электри энергиязын калбаа-биле ажыглаарын хандырар сорулганы партия салып турар. Ону боттандырарда колхозтарны болгаш совхозтарны күрүнениң электростанцияларының четкизинге каттыштырары-биле чергелештир, кооперасташкынныг эгелерге районнар аразының болгаш районнарның одалга-биле ажылдаар база гидроэлектростанцияларының тудуун организастаар. Директиваларның төлевилелинге дүүштүр доктаамал үнер дестерден электроэнергия алыр электрижиткен колхозтарның саны беш чыл дургузунда ийи катап көвүдээр ужурлуг. Алдыгы беш чылда совхозтарны болгаш машина-трактор станцияларын электрижидерин доозар апаар.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дээш демиселге шиитпирлиг күш болза, машина-трактор станциялары болур. Алдыгы беш чылда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын хөгжүдеринге болгаш колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынга оларның ролюн улам бедидери эргежок чугула.

Социалистиг көдээ ажыл-агыйның системазында чугула звено болза совхозтар болур. Олар чүгле көдээ ажыл-агый продуктуларының улуг бүдүрүкчүлери эвес. Оон-биле кады олар социалистиг бүдүрүлгениң бедик организастыг болдурар талазы-биле колхозтарга үлегер болур ужурлуг. Алдыгы беш чылдың Директиваларының төлевилелин совхозтарның болгаш дузалаар ажыл-агыйларының күрүнеге дужаар тараазын 1960 чылда 915 миллион пуд, эъттин—бүдүн чартык миллион тонна, сүттү—6,8 миллион тонна, дүктү — 79,2 муң тонна болгаш куш чүүргазын — 2 миллиард кезек чедирер төлээде, совхозтарга көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дыка хөгжүдерин баш бурунгаар көрүп турар.

Совхозтарның бирги чергениң сорулгазы болза, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидериниң база совхозтарга быжыглатынган ажыглал черлерин улам ажыктыг кылдыр ажыглаарының аргазы-биле 100 гектар көдээ ажыл-агыйның ажыглал черлеринге хамаарыштыр үнүш ажылының болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири болур. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин өстүреринге, черни болгаш бүдүрүлгениң бүгү чепсек-херекселдерин ажыктыг ажыглаарынга, бот орулга-чарыгдалыг болур чорукту быжыглаарынга болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедиринге үндезилээш, совхоз бүрүзүнүң бедик орулгалыг ажылы хандыртынган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде көдээ ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Ынчалзажок оларны колхозтар болгаш совхозтар күүседип шыдаар. Оон туржук, бистиң көдээ ажыл-агыйывыс ол сорулгалар хуусаа бетинде күүсетингени турарынга бүгү аргаларлыг. Эрткен чылын он-он болгаш чүс-чүс мурнакчы ажыл-агыйлар чыл дургузунда тараа болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин ийи катап көвүдеткенин билдингир. Ол ажыл-агыйларның аразынга мурнунда хожудангай турганнар эвээш эвес. Олар кол нурууунда тарылга шөлдериниң тургузуун эде көөрүнүң, эвээш дүжүттүг культураларны кызырарының болгаш оларны бедик дүжүттүг культуралар, ылангыя кукурузабиле солуп тургаш чедиишкиннерни чедип алган.

Курск областың Хомутовский районунда Калиновка суурнуң чуртта сурагныг колхозу ындыг. Эрткен чылдың дургузунда ол тараа бүдүрерин 7,5 муң центнерден барык 18 муң центнер чедир, бир инектен сүт саалдазын—1.314 килограммдан 2.929 килограмм чедир өстүрген, а хаваннарны 1954 чылга деңнээрге 16 катап ажыр семирткен.

Ындыг чедиишкиннерни Орел областың Мценский районунда «Коммунизмче орук», Москва областың Серебряный-Пруд районунда Хрущев аттыг, Ленинград областың Кингисеппский районунда Димитров аттыг болгаш өске-даа хөй-хөй колхозтар чедип алган.

Ону бир колхозтар кылган болганда, өске колхозтар оларның үлегерин чүге эдерип болбазыл? Эки удуртулга турда колхоз болгаш совхоз бүрүзү беш чыл планын 1960 чылда эвес, а оон дыка эрте күүседип болурун дуржулга көргүскен. Ам партия организацияларының бүгү организакчы ажылы олче угланган турар ужурлуг. Кайы-бир районну, областың мурнакчы ажыл-агыйларының үлегерин ол черлерниң бүгү колхозтары эдерерин чедип алыры — шиитпирлээр ужурлуг кол сорулга болур. Ол сорулга чогум-на ам, часкы тарылгага белеткелдиң, ажыл-агый чылының түңнелдерин үнүрүп тураарының хуннеринде шиитпирлетиннер ужурлуг. Кайы бир даалгаларны күүсетпейн турарының чылдагааннарын колхоз бүрүзүнге анализтеп көөрү, тараа болгаш мал продуктулары бүдүрерин көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры, бүгү колхозчуларны ажылдап кылган планнарны күүседиринче көдүрери чугула.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле XX съездиниң Директиваларынга СЭКП Төп Комитединиң төлевилели болза улуг болгаш сорук киирикчи программа болур. Ол төлевилел социалистиг көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарының, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге дужаарын көвүдедириниң, колхозчуларның материалдыг чаагай чоруун чайгылыш чок бедидериниң үндезини болур ниитиниң ажыл-агыйын быжыглаарының тодаргай оруктарын көргүзүп турар.

В. ПОЛЯКОВ.

Хөй-ниитиге удур чоруктар-биле демисел—бүгү ажылчы чоннарның хереэ

Совет улустуң материалдыг чаагай амыдыралын болгаш культуралыг деңнелин чайгылыш чокка өстүрер дугайында үргүлчүнүң сагыш човаашкынын салбышаан, Коммунистиг партия массаларны политик талазы-биле кижизидеринге улуг кичээнгейни салып турар.

Совет патриотизминиң, улустарның найыралының ёзузунга, күш-ажылды болгаш ниитиниң социалистиг өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, социалистиг хоойлужудулганы сагыырынга, күрүнениң эрге-ажыктарын ханызы-биле билир болурунга, совет хоойлуларны болгаш социалистиг нийти чуртталганың чуруммарын шыңгыы күүседиринге улус массаны партия кижизидип турар.

Бистиң чуртувустуң төөгүлүг чаартылгаларының чорудулгазында мурнакчы социалистиг идеология, чаа коммунистиг мораль доктаатынган. Совет кижи болуунуң сагыш-сеткил болгаш мораль талазы-биле шынарларын хөгжүдеринге кызыгаар чок аргаларны алган. Бистиң улузувусту коммунистиг ёзуга кижизидер талазы-биле партиядан болгаш Совет чазактан канчаар-даа аажок улуг ажылды чорутканының түңнелинде Совет кижиниң мөзү шынары өскерилген. Төрээн чуртка ынакшылдыг, социалистиг өнчүнү камнап камгалаары, күш-ажылды, өг-бүлени болгаш уругларны бедик медерел-биле көөр чорук—бисте моральдыг мөзү шынарның хүн бүрү илерээшкини болу берген. Арагалаар, оорлаар, херээжен кижини каржы-хажагайы-биле көөр, уругларны тоомча чок көөр чорук, салдынчактаныр чорук болгаш хөй-ниитиниң черлеринге хулиган херек үүлгедир чоруктар эрткен үеже ырак соңгаар артып калган.

Бистиң чуртувуста совет социалистиг хоойлужудулга быжыккан, хоойлу хажыдар фактылар ховар апарган.

Ынчалза-даа буржуаз идеологияның артынчылары, ылангыя коммунизмче чоорту шилчип турар үеде шыдажыр арга чок чүүлдер—хуу өнчүнү хөй-ниитиниңиден бедик көөр бодалдарның болгаш ындыг моральдың артынчылары бисте ам-даа артпышаан турар деп бистиң партиявыстың XIX съездизиниң доктаалында айыткан. Ол артынчылардан хосталбаан кижилер аморальдыг үүлгедиглерни болгаш кем-буруларны болдуруп, ниитилелге, өске хамаатыларга, черле кижиге ыырынай-ла хүндүткел чок чорукту илередип турарлар.

Социалистиг өнчүнүң самчыгдакчылары, оорлар коммунистиг тургузуушкунга улуг хораны болгаш кончуг хөй когаралды чедирип турарлар. В. И. Ленин оларны кижи ниитилелиниң шаарланчактары деп адааш, оларга калыг яланы онаарын негеп чораан. «Улустуң ол дайзыннарынга, социализмниң дайзыннарынга, ажылчы чоннуң дайзыннарынга кандыг-даа кам-хайыра турбас, байларга болгаш оларның чашдаачыларынга амыдыралче эвес, а өлүмче дайын. оорларга, өскениң кужу-биле амыдыраарларга болгаш хулиганнарга дайын!» — деп ол бижээн. «Социалистиг ниитилелдиң дүрүмнерин болгаш хоойлуларын бичии-даа хажыткан-ла оларны кам-хайыра чокка ялалаарын» Ленин негеп чораан (В. И. Ленин, чогаал том 26, арын 372).

«Ниитиниң өнчүзүн оорлаарын болгаш тотчеглээрин болдурары —күрүне өнчүзүнүң дугайында-даа, азы кооператив болгаш колхоз өнчүзүнүң-даа дугайында херек чоруп турар болза, —дөмей-ле, база ол янзылыг контрреволюстуг үй-балай чоруктарның чаны-биле эртери, — ниитиниң өнчүзүнге болунун сууру кылдыр даянып турар совет тургузугну турулдурарынга идиг бээр дээни ол-дур» деп И. В. Сталин чугаалаан. (И. В. Сталин чогаал, том 13, арын 209).

Ажылчы чоннарның улуг баштынчыларының чагыгларын күүсетпишаан, Совет чазак социалистиг өнчүнү камгалаары дээш шыңгыы демиселди чорудуп келген болгаш чорудуп турар. Ынчангаш ол билдингир, социалистиг өнчүнү улустуң тура-соруунга, эрге-ажыктарынга дүүштүр ажыглаарынга ол кем-буруларны үүлгедир чорук шаптык болуп, ССРЭ хамаатыларының чаагай амыдыралынче халдап турар. Оорлаар чоруктуң түңнелинде улустуң байлаа хөй-ниитиге удур тус-тус идегеттерниң эргезинге кирип турар. Ниитиниң социалистиг өнчүзүнге халдаар кижилер улустуң дайзыннары болурлар деп ССРЭ-ниң Конституциязында айытканы таварылга эвес. ССРЭ Конституциязы оорлаар, самчыгдаар чоруктуң айыылдыын айтып, а самчыгдакчыларны социал-политик талазы-биле улустуң дайзыннары деп көрүп турар.

Кем-буруу үүлгедир чоруктуң социал-экономиктиг үндезиннери бистиң чуртувуста шагда-ла үзе шаптырган. Социалистиг чаартылгашкынның ачызында бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының болгаш культуразының болуп көрбээн улуг өзүлдезин чедип алдынган. Ынчангаш бир эвес аңгы үеде чамдык кижилерниң кем-буруулуг орукче кирип турар чоруун ап көөр болза, ол дээрге, ындыг орукче оларны качыгдал болгаш ажыл чокталышкын чыгап киирген эвес, а хөй-ниитиге дузалыг күш-ажылды кылырын оларның күзевээни чоруу, мангыскылаштыр чурттап амыдыраксаан болгаш күрүнениң күсели-биле база Төрээн чуртуң чаагай херээнге ак-сеткилдиг ажылдап турар тус-тус хамаатыларның күсели-биле материалдыг байлактарны тып байып алыр дээн оларның оралдажыышкыны чыгап турар.

Социалистиг өнчүнүң самчыгдакчылары-биле, оорлар-биле, хулиганнар-биле болгаш социалистиг корум-чурумнуң өске-даа хажыдыкчылары-биле демиселдиң күчүлүг чепсээ болза, самчыгдал кылган, оорлаан болгаш хулиганнаан үүлгедиглер ужурунда калыг-шыңгыы кеземче хемчеглерни онаарын көрүп турар совет кеземче хоойлужудулгазы болур. Кемниг херек үүлгеткен кижилерге совет кеземче хоойлузу-биле баш удур көрдүнген кеземче хемчегни шын болгаш хажык чокка онаар чорук социалистиг өнчүнү болгаш ССРЭ-ниң Конституциязында бижиттинген хамаатыларның боттарының болгаш эт-хөреңги талазы-биле эргелерин улам ыңай быжыглап, камгалаар херекке күштүг чепсек болур.

Кемниг херек үүлгеткен кижилерге кеземче хемчегни онаавышаан, Совет күрүне болза, буруулуг кижилерни чүгле чептүү-биле кеземче хемчегге онаар дээш оралдажып турар эвес, харын совет хоойлуларны хүндүткеп көөрүнче, социалистиг өнчүнү камныг көөр ёзуга, социалистиг ниити чуртталганың чуруумун болгаш социалистиг хоойлужудулганың негелделерин шыңгыы сагыырынга быжыг туруштуг эвес хамаатыларны албадалдыг-биле кижизидер сорулганы база салып турар.

Ынчалза-даа милиция, прокуратура болгаш суд органнары чүзүн баазын самчыгдакчылар, оор-үптекчилер-биле болгаш хулиганнар-биле демиселге совет хоойлужудулганы бүрүн хемчээли-биле ам-даа ажыглавайн турар. Ол демиселди олар четпес болгаш шиитпирлиг эвес чорудуп, чажыртынган самчыгдакчыларны эвээш илередип, кемниг херек үүлгедир чоруктарны болдурбас талазы-биле ажылды баш удур кошкак чорудуп турарлар. Ылангыя чижен садыгжылар, хулиганнар-биле демисел кончуг кошкак чорутунуп турар. Кудумчуларга-даа, хөй-ниитиниң черлеринге-даа хамааты чонну, уругларны тооп көрбейн бак сөстер чугаалап кончутунган кижилерни эвээш эвес удаа көрүп болур. Бисте ындыг кижилер хөй эвес, ынчалза-даа олар ам-даа бар. Коммунизмниң улуг чаагай тудуун кылып турар, мурнакчы чуртка бужар-бак, чииртии чүүлдер болур оорлаар, хулиганнаар чоруктарны болгаш өске-даа аморальдыг үүлгедиглерни болдуруп болбас дээрзин көргүскен-даа хереэ чок. Чамдык кижилерниң ол үүлгедиглери бистиң күрүневиске болгаш совет улуска чүгле материалдыг эвес, харын моральдыг когаралдарны база чедирип турар. Шак ындыг кижилер боттарының үүлгедиглери-биле бистиң улузувустуң алдарлыг төөгүзүнүң болгаш революстуг чаңчылының адын бужарадып, совет кижиниң төлептиг чоруун дорамчылап, бистиң Төрээн чуртувустуң адын баксырадып турарлар.

Совет кижилер хөй-ниитиниң үлегерлиг калыг корум-чурумнуг болурунга хан-дамырындан сонуургалдыг, кемниг херек үүлгедир, ылангыя хулиганнаар чоруктар-биле демиселди күштелдирерин милиция органнарындан олар чөптүг-биле негеп турарлар.

Хулиганнаар чорук дээрге, хоойлу-биле доктаатынган хөй-ниитиниң корум-чуруумунга удур угланган кемниг үүлгедиишкиннерниң айыылдыг хевири болур. Хулиган дээрге бөгүн шош-содаачы, а даарта оор болгаш өлүрүкчү болур. Хулиган дээрге, эр, херээжен хамаатыларны, ылангыя күш талазы-биле кошкак кижилерни дорамчылаарын, херээжен уругну бак сөглээрин чүү-даа деп бодавас кижи болур. Ындыг бойлаан кижилерниң ам-даа бар болуп турары хомуданчыглыг.

Чижээлээрге, № 2 АТК-ның слесары В. И. Браев болунун кады арагалаар эштери-биле болгаш А. П. Золотухин-биле кады эзирти арагалап алгаш, № 3 школага баргаш, боттары аразында чокшуп алгаш, аңаа турган кижилерни бак сөглеп дорамчылап турганнар. Оон соонда үр болбаанда ол-ла Браев № 1 АТК-ның ажылчыннары болур мурнунда хулиган херек уъжун шиитирип чораан Ф. Е. Скрыль, В. Г. Тепляев, В. Б. Бравцов олар-биле болгаш тудуг трестизиниң ажылчыны Я. Е. Долгополов-биле өөрлежип алгаш, Кызылдың № 1 чайнаазынга эзирик хамааты «С-тиң» карманнарындан акшазын уштуп алганнар, оон соонда ол кижиниң идик-хевин уштуп алыр сорулга-биле ону кудумчуже үнүре бергеннер, ынчалза-даа ол кемниг херекти олар үүлгедип шыдаваан. Чүге дизе олар аңаа туттурган.

Хөй-ниитиниң корум-чуруумун үрээр чорукту даг экспедициязының чамдык ажылдакчылары болдуруп турар. Хөй-ниитиниң корум-чуруумун үрээн дааш туттуруп хорутгатырганнарның аразында инженер-геолог Волонтей, геолог Рехколанов, инженер-геолог Бельский болгаш өскелер-даа бар.

Хамаатыларны үптеп-тонаар, күрүнениң эт-хөреңгизин оорлаар, хулиганнаар черлениг бужар-бак үүлгедиглерни чамдык аныяк кижилер болгаш элээди оолдар база үүлгедип турар.

Чижээлээрге, Кызыл хоорайның 1-ги болгаш 7-ги школаларының үстүкү класстарының өөреникчилери Мохов биле Иванов аар кемниг херектерни ийи удаа үүлгедип. Варфоломеева деп херээжен кижиниң оон бичии уруу-биле ийилдирзиб биживтер-биле коргудуп турган, оларның эт-хөреңгизин болгаш өске-даа өртектиг чүүлдерин үптеп алганнар. Сидоров, Чемков, Пваиайский болгаш өскелер-даа киришкен элээди бөлүк оолдар Кызылдың горпозунуң № 6 магазининиң складындан өртектиг чүүлдерни оорлааннар. Курышев, Сухоруков, Козырев болгаш Проводников олар киришкен 14—15 харлыг элээди оолдарның бөлүү организациялардан болгаш хамаатылардан түрмек чүүлдерни үргүлчү оорлап турган. Ол бөлүктүң киржикчилери 1955 чылда хамаатылардан 10 чадаг тергелерни оорлаан чорук илерээн.

Үстүнде айыткан элээди оолдарның хөй кезииниң ада-иелери бар, ынчалза-даа боттарының уругларын кижизидеринге оларның харыысалга чок чоруунган ол оолдар арагалап, хулиганнап, кудумчуларга чораан эзирик кижилерни үптеп-тонап ап турган чорукту ол ада-иелерге хомудап дедиглээр апаар-дыр.

Кудумчуларга оорлаашкын кылыр чоруктар бар болуп турар, оларның чылдагааны болза, чамдык хамаатыларның «шалың алгаш-ла», «өөрээниниң», «мунгагдааныының» болгаш өске-даа ол черге-лиг чүүлдерниң дайлымы-биле арага ижиптер, а эзиртир арагалап алгаш, боттарының кайда-даа турарын билбейн баар болгаш кудумчуга ушкулап каар чоруктар бар болуп турар. Чижээлээрге, Сат болза, кудумчуга акшам, документилерни, оон иштинде партия биледин оорлатым, идик-хевимни уштуп апарган-дыр деп милиция органынга медеглээн. Саттың херектеннерге шынап-ла «олча» болу берген чоруу хыналда-биле доктаатынган. Ол кем-буруну үүлгедириниң мурнунда ындыг чүүл болган, чүл дизе Сат эзиртир арагалап алгаш № 3 чайнаага баргаш, аңаа Брутиков, Бахерев деп «өңнүктерин» тып алган. Брутиковту ол кажан-даа билбес чораан хирезинде-ле болунуң кончуг эки өннүү кылдыр ону өскээр танааш, олар-биле кады арага ижип үргүлчүлээннер. Түңнелинде Саттың өңнүктери ону үптеп-тонап апкан болган. Бир эвес Сат болунун угааныы спирт-биле хораннап албаан болза, херектеннер Брутиков, Бахерев оларның «олчазы» болбас турган.

Эзиртир арагалаар чорук кеземче херээн үүлгедиринге база чедирер. Эзириг берген кижи культурлуг кижи болур овур-хевирин ышкынып, болунуң элээр байдалынга дөмейлешпейн, калчаарап, шуугап, шорлуп, ырлап-даа, ыглап-даа туруп бээр. Оон улусту бак сөглеп, улус-биле алгыжып, чокшуп үнер.

Эзирик кижиге далай сөгүрүүр деп улустуң үлегер чугаазы бар. Эзирик кижи болун долгандыр турар чүүлдерни шын көрүп билир аргазын чидирер, аскынга келген чүвени эдер болгаш чүнү-даа үүлгедириниден кортпас, ол болунун кужунге болгаш аргазынга өйүн эртир менээргетиннер, ындыг байдалдыг апаргаш, бир болза, херек үүлгедикчизинге аштырар, бир болза, боду кемниг-херек үүлгедир апаар.

Кемниг херек үүлгедиишкиннерниң болгаш хулиганнаар чоруктуң фактылары чүгле милиция органнарының ажылында четпестерниң бар болуп турарының түңнелдеринден үнер эвес, үлетпур, албан черлеринде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортузунга кижизидилгелиг ажылдың четпес байдалының болгаш совет хоойлуларны ылап шын сагыырын чамдык удурткучуларның болгаш хамаатыларның барымдаалавайн турарының көргүзүү болур.

Хөй-ниитиге удур — оорлаар, хулиганнаар болгаш хөй-ниитиниң корум-чуруумун үрээр чоруктар-биле демисел чүгле чаңгыс милиция, суд болгаш прокуратура органнарының хереэ эвес. Ол дээрге, партия, комсомол, профэвилел организацияларының болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының база-ла чугула хереэ болур.

Ол дээрге, бүгү совет улустуң хереэ, ол дугайын бүгү хамаатыларга ССРЭ-ниң Конституциязы база хулээндирип турар. Конституцияда ССРЭ хамаатыларының эргелери болгаш хулээлгелери бижиттинген.

Конституцияны сагыыр дугайында, социалистиг күрүнениң хоойлуларын күүседир дугайында, хөй-ниитиниң албан хулээлгезинге ак-сеткилдиг болурунуң дугайында сагыш човаашкын болза, ол хулээлгелерни күүседирин хандырып турар чүүлдерни тургусканында болур. Совет хоойлуларны сагыырынга, социалистиг нийти чуртталганың чурумнарын хүндүткеп көрбес хажыдыкчыларны, ниитиниң социалистиг өнчүзүнге азы хамаатыларның хуу өнчүзүнге халдаар чурум үрекчилери-биле эптежип шыдавас болурунга ажылчы чоннарны хүн-бүрү кижизидер чорук эң чугула сорулга болур.

Милиция органнарынга чүгле мораль талазы-биле эвес, харын база күш талазы-биле дузалажыры хамааты бүрүзүнүң албан хулээлгези болур. Милиция болунуң ажылын чорударда улус чон-биле эң чоок харылзаалыг, ажылчы чоннарның дузаламчызынга даянган болгаш оларның деткимчезин ажыглап турар болганда, оорларга, хулиганнарга, хөй-ниитиниң корум-чуруумун үрээрлерге болгаш оларны боттарының камгалалынга алырын оралдажыр кижилерге удур мораль талазы биле нийти удурланыышкынны болгаш нийти буруулаашкынны тургусканда кемниг-херек үүлгедир чорук-биле демиселге милиция органнары ам ёзулуг күштүг болур.

Чүгле ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бүгү массаларының киржилгези тура «каргыштыг капиталистиг ниитилелдиң ол артынчыларын, капитализмден салгамчылал-биле социализмге артырганы кижи ниитилелдиң ол шаарланчактарын, ол ирик болгаш өлүгленген кезектерин, ол халдавырны, чуманы, оюлган-шивишкини тиилеп болур» деп В. И. Ленин өөреткен. (Ленин, чогаал, том 25, арын 371).

В. СИМАХИН,

Тыва автономнуг область ИХМЭ МЭ начальниигинин оралакчызы-милициянын подполковниги.

ИОРДАНИЯ

Иордания—араб күрүнелерниң бирээзи. Ол соңгу талазында Сирия-биле, чөөн талазында—Ирак-биле, мурнуу талазында—Сауд Аравиязы-биле болгаш барыын талазында—Израиль-биле кызыгаарлажып турар. Чурттуң девискээри 96,5 муң дөрбелчин километр. Чону 1,5 миллион кижи. Күрүнениң найысылалы—Амман хоорай.

Иордания күрүне тургузуунуң талазы-биле—конституциялыг монархия. 1947 чылдың январь 1-де хүлээп алдынган конституция ёзугаар, күрүнениң ызыгуур салгаар бажы—хаан болуп турар. 1951 чылдың октябрьга чедир министрлер кабинеди хааның мурнунга коллективтиг харыысалганы чүъктеп турган. Конституцияга киирген эдиглер ёзугаар, министрлер кабинеди 1951 чылдан эгелээш, парламент мурнунга харыысалгалыг апарган. Парламент ийи палаталардан—чоннуң соңгуур депутаттар палатазындан болгаш хаанның томуйлаары үстүкү палатадан (сенат) тургустунуп турар.

Бол экономиказы—көдээ ажыл-агыйы. Ынчалзажок ажылдап ап турар шөлү улуг эвес болгаш Иорданияның бүгү шөлүнүң 10 хуузу болуп турар. Ажыл-агыйның кол адырлары—көшкүн мал ажылы болгаш оазистерде чер ажылы. Иорданияда үлетпүр аажок кошкак хөгжээн. Сигарет бүдүрер талазы-биле хөй эвес бичии фабрикалар, саваң хайындырар болгаш спирт-водка арагалар кылыр заводтар, бажың иштиниң эт-херекселин бүдүрер бир каш мастерскаялар болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелер Иорданияда бар.

Иорданияның бойдус курлавырлары амдаа доктаамал шинчилетинмээн. Чуртта демир болгаш чес-хола рудазының, а ол ышкаш марганец рудаларының байлак чыдар черлери илеретинген. Фосфориттер, битум болгаш гипс база бар. Нефтилиг черлерде тывылгылаан. Өлүг далайның адаандан хусту болгаш поташты тып турар.

Иорданияның девискээрин таварты ийи нефть дамчыдыкчылары эрткен, оларның бирээзи Киркуктан (Ирак) Хайфу чедир (Израиль) чоруткан, ол англи компанияга хамааржып турар, а америк компаниязынга хамаарышкан транс-аравийниң нефть дамчыдылгазы Персид мугулдурундан Ливанның Сайда портунче чоруткан.

Делегейниң бирги дайынынга чедир Иордания административ талазы-биле Туркияның можузу Дамасска вилайединиң (амгы Сирияның девискээрин ээлеп турган) кезии болуп турган. Делегейниң бирги дайынының соонда Англияның протекторадының чагыргазының адаанга эмират Трансиордания тургустунган. 1928 чылда чурттуң даштыкы политиказын, а ол ышкаш сам-хөөзүн болгаш чепсектиг күштерин Англияның контролюнуң адаанга тургускан керээни Англия Трансиорданияга дөгээн. 1939—1945 чылдарда делегейниң ийиги дайынының үезинде Трансиорданияны Чөөкү Чөөн чүкке англи чепсектиг күштерниң эң чугула чери кылдыр ажыглаан.

1946 чылдың мартта Англия Трансиордания-биле чаа керээ чарган, ол ёзу барымдалаан хамаарышпас чорукту ачаа тывыскан, ынчалзажок бодунуң шериглерин ол чуртка тургузар эргени Англияга быжыглап берген. Ол-ла чылын Трансиорданияның хааның чурт кылдыр чарлатынган. 1950 чылда Трансиорданияга Палестинаның араб кезин каттышкан, оон соонда Иордания деп бодунуң амгы адын алган.

Иордания англи эргелелдиң адаанга турганының үезинде чуртка Акабтың шериг-далай базазы (Кызыл далайның Акаб мугулдурунуң эриинде), а ол ышкаш Амманда болгаш Мафракта шериг-агаар базалары туттунган.

Иорданияга хамаарыштыр англи политиктиг контрольдуң кол чепсээ болуп турар англи офицерлерниң командылалында турар Араб легиону база тургустунган. Ол легионнуң командылакчызы дужаалды ээлеп турар англи генерал Глабб Иорданияның бүгү чепсектиг күштериниң херек кырында командылакчызы болуп турар, ында кызытаар районнарында камгалал албаны эрттирип турар националдың эки-тураның девискээр гвардиязы безин кирип турар, ынчаарга күштүг болуп турар конституция ёзугаар Иорданияның чепсектиг күштериниң кол командылакчызы хаан болуп турар болгай. Араб легионну тежээп тударынга Англия чыл бүрү 8 миллион чыгам фунт стерлингтерни (акшаны) чарыгдап турар.

1955 чылдың күзүнүнде агрессчи Багдад пактызының организакчылары Иорданияны ол пактыга хандыкып киирер сорулга-биле анаа күштүг ыйгыышкынны кылып эгелээн. Харын ол сорулга-биле 1955 чылдың ноябрьда Турцияның президентизи Баярны Иорданияже чорудуп тургулаан. Ынчалзажок ол чуртка Баярның чорупп турганының үезинде Иорданияның хөй-хөй хоорайларынга болгаш удурланыышкынның хөй санныг чыскаалдары Багдад пактызынга каттыжып кирерынге иордан улус шиитпирлиг-биле удурланып турарын көргүскен. Антиимпериалистиг шимчээшкин иордан улустуң бүгү кезектерин, оон иштинде Араб легионнуң элээн кезиин хаара туткан.

Иорданияга декабрьның эгезинде Англияның кол штабының начальниги генерал Темплер чеде берген. Египеттиң күрүне министри Анвар Садаттың «Аль-Гумхурия» солунга бо дугайын бижээнин ёзугаар алырга, генерал Темплер Амманга чедип келген дораан-на иордан чазак хуралга чыглырын Иорданияның ынчаардагы премьер-министри Саид эль-Муфтиден негээн. Генерал Темплер ол хуралга англи чазактың бижиин тудуп алгаш чедип келген болгаш оозун чыыган иордан министрлерниң мурнунга ийи шак дургузунда номчуп келген. «Ол нотада хандыкшылдыг чүүлдер шоолуг чок турган, ынчалзажок янзы-бүрү коргудуушкуннар хөй турган» деп Анвар Садат бижээн.

Ынчангаш, Багдад пактызынга каттыжып кирзин деп албадаашкынныг негелдени Иорданияның чазаанга кылган. Ынчалзажок эль-Муфтиниң кабинединиң чамдык министрлери ол негелдени хүлээвээн. Эль-Муфтиниң чазааның дүшкен турарын чедип алгаш, генерал Темплер бодунуң негелдезиниң күүселдезин манаар бооп, Иорданиядан чорупкан. Чурттуң Багдад пактызынга каттыжып кирери дээш бодунуң чугаалары-биле сураглыг Маджалиниң чазаа удатпаанда тургустунган. Ол чазак тургустунары билек бүгү чуртка массалыг ажыл соксадыышкыннарының болгаш чыскаалдарның чалгыы кыптыгып үнген. «Багдад пактызы чок болзун!», «Маджалиниң чазаа чок болзун!», «Империализм чок болзун!» деп чыскаалганнар лозунг салып турганнар. Иорданияның чурттакчыларының массалыг үнүүшкүннери ажылчыннарның, үе-дарганнарның болгаш үүрмек садыгжыларның ажыл соксадыышкыны-биле каасырлашкан. Шериглер-биле болгаш полиция-биле сегиржип алышкыннарның түңнелинде он-он кижилер өлүрткен болгаш чүс-чүс кижилер балыглатырган.

Ынчалзажок араб легионнуң чамдык кезектери чыскаалганнарны боолаарындан ойталаан болгаш боттарының казармаларынга артып үргүлчүлеп турган. Иорданияның барыын талакы районнарынга турган иордан национал гвардияның чамдык кезектери чыскаалганнарга каттыжып кирген. Чыскаалганнар Иерусалимде болгаш Амманда америк консул черлеринче халдаашкыннар кылып, америк туктарны ора тырткылап кааптап деп араб парлалгага дыңнадып турган. Наблус хоорайга чыскаалганнар кара-бажынче углаандыр чорупкаш, политика талазы-биле хоругдатырганнарны хостаан. Иорданияның Иордан хемден барыын талаже турар хөй-хөй районнарынга сирий туктарны аскылаан турган. Бир эвес Иордания Багдад пактызынга каттыжып кире бээр болза, ол районнарның чону Сирияга каттыжып кирер деп негеп турган.

Маджали албанындан дүжүп баарынче болгаш даштыкыже дезип үнеринче албадатырган. Иордан парламентиниң тараткан болгаш чаа соңгулдаларны чорудар дээн. Чаа парламентиниң соңгуп турарының үезинде Ибрагим Хашим баштаан чазак тургустунган. Багдад пактызынга каттыжып кирбестиң эге демдээ кылдыр, — политика талазы-биле бүгү-ле хоругдатырганнарны, чыскаалдар үезинде туттуруп хоругдатырганнарны хостаарын, а ол ышкаш болур деп турар соңгулдалар үезинде долу хосталганы хандырарын чаа чазактан Иорданияның чонунуң калбак кезектери негеп турган. Ибрагим Хашимниң чазаа ол негелделерге харыылавышаан, политика талазы-биле хоругдатырганнарны хостаан болгаш ол чазак кандыг-даа даштыкы пактыга каттыжып кирбес деп мегеглээн.

Ынчалзажок англи бөлүктер Иорданияга чаа парламент соңгулдаларындан илергей-ле айыылзыңыган, чүге дээрге, ол соңгулдалар Багдад пактызынга болгаш Англияның Араб Чөөн чүкте колонизаторжу политиказынга база бир согуушкун болур ийик деп Сирияның «Ар-Рай аль-Амм» солуну демдеглээн. Оон ужурунда Иорданияның чамдык бөлүктери тараткан парламентини катап тургузар болдалыг деп ол солун бижээн. Ындыг болган-даа ынчаш. Иордан парламентиниң тараанын дүрүм чок деп көрген конституция судунуң шиитпири-биле холбаштыр Иорданияның Хашим баштаан чазаа январь 7-де дүшкен.

Чурттуң национал эрге-ажыктарын камгалаар ужурлуг турган ёзулуг улусчу парламентини соңгуур деп иордан улустуң күзел-чүткүлүн херекке албаан конституция судунуң ол шиитпири массалыг чаа чыскаалдарның чаа чалгыын болдурган. Иорданияның бүгү хоорайларынга болгаш суурларынга эрткен чыскаалдарның киржикчилери барыын талакы күрүнелерниң империалистиг политиказын бүрүү шаап турар лозунгуларны тудуп алган чоруп турганнар. Элээн хөй хоорайларның кудумчуларынга даштардан баррикадаларны туткулаан. Ол чыскаалдарга эрлер-биле чергелештир, иордан тараачын херээженнер идепкейлиг киришкенин демдеглезе чогуур. Наблус болгаш Иерусалим чергелиг ындыг хоорайларга херээженнер чыскаалганнарның бирги одуруунга чорупп турганнар. Трумэнниң программазының 4-кү чүүлүн боттандырар талазы-биле администрацияның бажыңнарын чамдык хоорайларга чыскаалдар үезинде буза шапкан. Чыскаалганнарның өске негелделериниң санынга иордан армияны англи офицерлерден арыглаарының негелдери база турган.

Иордан улустуң эрес-маадырлыг демисели бодунуң түңнелдерин берген. Чаа тургустунган чазактың баштыңы Самир эр-Рифаи бодунуң албан-дужаалда киргени-биле холбаштыр мегеглел кылган, ооң чазаа кандыг-бир чаа эвилелдерге кирбезин оон политиказында кирип турар дээн.

Ынчалзажок парлалганың дыңнатканын ёзугаар алырга, англи колонизаторлар Иорданияны Багдад пактызынга хандыкып киирер дээр бодунуң планындан ам-даа ойталавааннар. Амгы үеде Багдад пактызының талалакчыларын сойгалаңдыр илередип турар иордан улуска удур генерал Глабб кадыг-дошкун террорну боттандырып турар деп «Ан-Наср» солун бижээн. Ол ханныг террор иордан улустуң шимчээшкиниң базар болгаш Иорданияны Багдад пактызынга каттыжып киреринче албадаар сорулгалыг болуп турар деп ол солун бижээн. Англи империалистер хамыктың мурнунда Араб легионга «корум-чурумну» таарыштырып эгелээн. Сөөлгү болуушкуннарның үезинде Араб легионнуң хөй-хөй солдаттары болгаш офицерлери генерал Глаббтың чыскаалганнарны боолаар деп дужаалын күүселдириндан ойталааннар. Сөөлгү үеде генерал Глабб ол легионда «арыглаашкынны» кылып турар. Он-он офицерлерни болгаш чүс-чүс солдаттарны тудуп хоругдаан. Парлалга дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Араб легионнуң 600 хире солдаттарын болгаш офицерлерин дужааларга «чагыртпааны дээш» судка дамчыдып берип турар. Генерал Глаббка Иорданияга ынчаар хостуг хөделир чорукту тывыскан дугайты «Ан-Наср» солун чиктиганнишкинниң илергейлеп турар. «Иордан чазак ол үүлгедиишкиннерге удурланмайн турар болгаш ону соксадырын генерал Глаббтан негевейн турар» деп ол солун бижээн.

Иордан улустуң бодунуң төрээн чуртун даштыкы хамаарылгадан бүрүн хостаар дээш демиселиниң оруунда ам-даа эваш эвес бергелер барын ол фактылар көргүзүп турар. Ынчалзажок бүгү делегейниң демишилгелиг күштеринден моральдыг деткимчени ап турар иордан улус хостуг амыдыралга бодунуң эргелерин камгалап алыр деп долу шиитпирлиг.

С. БОБИН.

Индияның ийиги беш чыл планының төлевилели

ДЕЛИ. Индияның национал план комиссиязы ийиги беш чыл планының төлевилелин парлап үндүрген, ону күүселдири бо чылдың эгелээр. План-биле көрдүнген капитал салыышкыннарының ниити түңү күрүне секторунга 48 миллиард рупий (акша) болур; хуу секторга капитал салыышкыны 23 миллиард рупий-биле санатынар.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге 5,65 миллиард рупийни берип турар, ынчаарга көдээ ажыл-агый продукциязы 18 хуу өзер ужурлуг. Тараа бүдүрүлгези 15 хуу көвүдээр. Хөвөң, чигир, үстүг үрезиннер бүдүрүп үндүрери элээн көвүдээр.

«Общиналыг хөгжүлдени» болгаш «национал хөгжүлдеге дузалаарының» программалары ёзугаар хемчеглер-биле 325 миллион кижи хаара туттунган турар, буга-суггарылгага болгаш үерлээшкиннер-биле демиселге 4,58 миллиард рупийни төлевилеп турар. Суггарылгалыг черлерниң ниити шөлү 8 миллион гектардан ажыг көвүдээр.

Электри энергиязы бүдүрүп үндүрери элээн көвүдээр, ынчаарга электри энергетиктиг тургузугларның ниити күчүзү 3,4 миллион киловатт бедиир, тодаргайлаарга 6,8 миллион киловатт чедер. Энергетиканы хөгжүдеринге 4,4 миллион рупийни киирер.

Чурттуң индустриалдажтаарының дүрген темпилерин хандырарынче улуг кичээнгейни планда салып турар, ынчаарга аар үлетпүрнүң хөгжүлдезинге онза кичээнгей салдынган. Үлетпүр чарыгдалдарының ниити түңү 8,91 миллиард рупий болур. Бо үеде бүдүрүп турар 1,3 миллион тонна-биле деңнээрге кан бүдүрүп үндүрери 1960—1961 ажыл-агый чылында 4,3 миллион тонна чедир көвүдээр. Хөмүр даш бүдүрүлгези 37 миллион тоннадан 60 миллион чедир көвүдээр, цемент 4,8 миллион тоннадан 10 миллион тонна чедир, кылымал удобрениелер 500 муңдан 2,2 миллион тонна чедер. Бүдүрүлгениң чепсектерин бүдүрүп үндүрериниң ниити өзүлдези 150 хуу болур.

Ийиги беш чылдың планы-биле металлургияның 3 заводун тудары көрдүнген (оларның бирээзин Совет Эвилели-биле кады Бхилаиде тудуп турар), база ол ышкаш аар машиналар, станоктар, кылымал удобрениелер, моторлар болгаш суднолар бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле элээн каш чаа заводтарны тудар болгаш ажылдап турар заводтарны калбартыр.

Транспорт болгаш харылзааның хөгжүлдезинге 13,84 миллиард рупийни берип турар. Чурттуң демир оруктары-биле чүъктер сөөртүлгези 120 миллион тоннадан 181 миллион тонна чедир өзер.

Национал орулга 108 миллиардтан 134,8 миллиард рупий чедир, тодаргайлаарга 25 хуу көвүдээр. Чоннуң бир кижи бүрүзүнге орулга 18 хуу көвүдээр.

Көдээге чер чаартылгазының талазы-биле хемчеглерни план төлевилеп турар.

Социал хандырылганы экижидеринге чурттакчы тудуушкунунга, Пакистандан дезип келгеннерге — индийлерге дузаламчы көргүзеринге улуг кичээнгей салдынып турар, бо чүүлдерге 9,46 миллиард рупийни берип турар. Медицина албан черлериниң саны 26 хуу өзер. Медицина ажылдакчыларының белеткелин калбарар.

Уруглардың 60 хуузу эге болгаш 19 хуузу ортумак өөредилге-биле хаара туттунган турар. Дээди өөредилге талазы-биле техниктиг тускай эртемниглер белеткелинге кол кичээнгейни салыр.

Күрүне секторунуң акшаландырыышкыны үндүрүг киирилдези-биле (8 миллиард), чээшкиннер болгаш үүрмек садыгжыларның камналгалары-биле (12 миллиард) болгаш өске-даа дээскелгелер-биле хандыртынган турар.

(СЭТА).

Малайя Федерациязынга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында чугаалажыышкыннарның доозулганы

ЛОНДОН. Малайяның федералдыг эрге-чагыргаларының болгаш Англияның чазаанын төлээлекчилериниң арызынга чугаалажыышкыннар февраль 8-те Лондонга доозулган деп Рейтер агентилели дыңнадып турар, англи колония — Малайя федерациязынга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында айтырыгны ол чугаалажыышкыннарның үезинде көрген. Ол чугаалажыышкыннар болза, бодунуң хамаарышпас чоруу дээш малай улустуң үр үелеги, ылангыя колония болгаш хамаарылгалыг бүгү чурттарга национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кедүрлүүшкүнү-биле холбаштыр, сөөлгү үеде күштелген демиселиниң түңнели болган.

Малайя федерациязынга хамаарышпас чорукту 1957 чылдың августа тыпсырынга чөпшээрежир ужурга Англияның чазаа таварышкан. Чедип алдынган дугуржулгага дүүштүр хамаарышпас чорукту алган соонда Малайя нацияларның британ кады ажылдажылгазынга артып калыр болгаш камгалалдың база бот-боттарынга дузалажырының дугайында Англия-биле керээни чарар, ол керээни ёзугаар янзы-бүрү артык эргелерни Англия алган турар. Бодунуң шериглерин Малайяга хевээр тургузарын Англия элдерти чугаалаан.

Малайяның конституциязын ажылдап кылган турар, ону чогаадырынга Канаданың, Австралияның, Цейлоннуң болгаш британ кады ажылдажылганың өске-даа чурттарының төлээлекчилери киржир.

(СЭТА).

Иденниң Оттавага парлалга конференциязы

ОТТАВА. Февраль 7-де Оттавага кылган парлалга конференциязынга Англияның премьер-министри Иденниң мелегээни болза, Канаданың премьер-министри Сен-Лоран болгаш даштыкы херектер министри Пирсон олар-биле ооң ужуражыышкыннарының үезинде Вашингтонга болган чугаалажыышкыннарның түңнелдерин чугаалажып көрген, англи-канада харылзааларның айтырыгларын ам чугаалажып көөрлер. Ылангыя, нацияларның британ кады ажылдажылгазының чурттарының ам болур деп турар конференциязының дугайын база англи-канада садыглажыышкынның айтырыгларын чугаалажыр.

Улустар арызының херектеринге Канаданың ролю чайгылыш чок өзер дээрзинге бүзүреллиг мен деп Иден чугаалаан.

Корреспондентилерниң бирээзи Иденден айтырган: «Англияга келир кылдыр Булганинни болгаш Хрущевту чалааны Индияга, Бирмага болгаш Афганистанга оларның кылган меделгелдериниң соонда күштүг болуп артып турар ирги бе?» Иденниң харыылааны: «Ол чалалга күштүг болуп артып турар».

БУР-ну хүлээп көөрүнге хамаарышкан айтырыгга харыылавышаан, Иденниң чугаалааны болза, бо дээрге, «санал-оналдарның херээ-дир. Кылатты бистиң хүлээп көөрүвүс оон чазаан чүүлүг азы чүүлдүг эвес кылдыр көргенивис ол эвес. Ол дээрге, фактыны хүлээп көргени болур».

(СЭТА).

Англияда ажыл чоктарның саны

ЛОНДОН. Англияның күш-ажыл министерствозунуң парлап үндүрген тускай медээзин ёзугаар алырга, бо үеде Англияда 264 муң ажыл чоктар бар болуп санатынып турар.

(СЭТА).

Малайяда байдал

ЛОНДОН. Куала-Лумпурдан Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң дамчыдып турары болза, англи шериглер бомбачы ужар-чүүлдүн деткимчези-биле Малайяның чамдык районнарында Малайяның национал-хосталгалыг армиязынга удур халдакчы калбак дайын чорудулгаларын кыла берген.

Дыңнадыглап илереп турары болза, Малайяда англи колонизаторларның тергиидээшкининге удур демиселди 7 чартык чылда маадырлыы-биле чорудуп турар малайя улустуң национал-хосталгалыг күштериниң удурланыышкынының сый шаварыы болгаш дүжүп бээрин албадаары чаа халдаашкынның сорулгазы болуп турар.

(СЭТА).

АКШ—Англияга бараанарның кол садыкчызы

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Вашингтондан дыңнадып турары болза, Англияга бараанарның кол садыкчызы болур дээш 1954 чылда Каттышкан Штаттар Канаданың орнун ээлеп алганын АКШ-тың садыг министерствозу медеглээн.

Каттышкан Штаттардан Англияже 1953 чылда 711 миллион долларның бараанарын сөөртүп чорудуп турганындан 1954 чылда 792 миллион доллар чедир көвүдедир сөөртүп чорупкан, ол-ла үеде Канададан Англияже сөөртүп чорупкан бараанар 852 миллиондан 765 миллион доллар чедир кудулаан.

(СЭТА).

Египеттиң информация агентилелин тургусканы

КАИР. Парлалганың дыңнадып турары болза, Египеттиң информация агентилелин Мени (Ортаакы Чөөн чүктүң информация агентилелин) тургусканын министрлер чөвүлели бадылаан. Чаа агентилелди Египеттиң мурнакчы парлалга черлериниң: «Ат-Тахририн», «Аль-Ахраамның», «Сосьете ориенталь дю публиситэниң» киржилгези-биле тургускан. Административтиг чөвүлелдиң даргазы болгаш агентилелдиң харыысалгалыг удурттукчузу «Ат-Тахрир» деп парлалга чериниң харыысалгалыг удурттукчузунуң оралакчызы—Галал Эд-Дин Хамаиси болуп турар.

(СЭТА).

АКШ-тың конгрезинге президент Эйзенхауэрниң чагаазы

ВАШИНГТОН. Келирин күзээн даштыкы кижилерге хамаарыштыр АКШ-тың политиказының дугайында президент Эйзенхауэр февраль 8-те конгрессче чагаа чорупкан. АКШ-ка чурттаар дээш, азы «культураның болгаш садыгның идеяларын» солчур сорулга-биле түр келир дээш эрттирилгелерни алган даштыкы кижилерниң салааларының хавазын саазынга бастырып алырын негеп турар амгы хоойлуну өскертирин ол бодунуң чагаазында сүмелеп турар.

(СЭТА).

Турцияда соок

АНКАРА. «Улус» солуннуң дыңнадып турары болза, болуп көрбээн дошкун сооктан чурттуң хөй-хөй оруктары хагдынган. Чамдык районнарда бараан сөөртүлгези чок болуп турарындан чонга аъш-чем талазы-биле бергедээшкин таваржып турар. Ам өөр бөрүлер чурттакчылыг черлерже халдап турар. Бөрүлер Анкараның чоок кавызында безин четкилеп келген деп солуннар дыңнадып турар.

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

Шарлар салырын соксадыр

АКШ-тың чазаанга румын нота

БУХАРЕСТ. Солуннарның дыңнадып турары болза, чурук тырттырар автоматтыг аппараттарлыг, хүлээп алыр, дамчылар радиостанцияларлыг болгаш америк бүдүрүлгени өске-даа чүъктерлиг агаарның хөй шарлары сөөлгү үеде соңгу-барыын чүктен Румынияның девискээринче ужудуп келгени-биле холбаштыр Румынияның чазаа АКШ-тың чазаанга удурланганының нотазын чорупкан. Америк шериг эрге-чагыргалар агаар шарларын салып турар чорук болза, республиканың иштики болгаш даштыкы агаар оруктарында ужудуп чорупп турар самолеттарның пассажирлериниң болгаш ужудукчуларының амызынга, агаар харылзаазынга улуг айыылды тургузуп турар деп нотада чугаалап турар. Оон-биле кады, шарлар черге дүшкеш, частыышкын болганының түңнелинде озал-ондактыг чоруктар болган. Элээн хөй кижилер, оон иштинде уруглар балыгланган болгаш өрттенген.

Америк шериг органнарының үүлгедиглери Румын Улус Республиканың дээди эргелерин болгаш АКШ-тың база-ла ат салганы Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының кол принциптерин үрээн чорук болуп турар деп нотада демдеглеп турар.

Агаар шарлары салырын доп-дораан соксадырын Румын чазак негеп турар.

(СЭТА).

Кыдатта көдээ электростанциялар тудуушкунунга белеткел

ПЕКИН. 1956—1967 чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң программазының төлевилели буга-суггарылганың улуг-улуг тудуушкуннары-биле болгаш гидроэлектростанциялар-биле чергелештир улуг эвес хөй санныг гидроэлектростанциялар тудуушкунун планнап турар.

«Жэньминьжибао» солуннуң дыңнадып турары болза, бо чылын тараачыннар чазактың дузаламчызы-биле муң ажыг көдээ гидроэлектростанцияларның тудуушкунун эгелээр, ол станциялар чартык миллион тараачыннарның бүдүрүлге болгаш чуртталга негелдезин хандырар арганы бээр.

Бо үеде янзы-бүрү районнарда техниктиг төлевилелдерни ажылдап кылып, тудугжу кадрларны белеткеп турар деп солун бижип турар. Чүгле Шаньси, Фуцзянь, Сычуань можуларга суг ажыл-агый министерствозунуң организациялары апрельде 400 муң техниктерни болгаш мергежилдиг ажылчыннарны белеткээр.

(СЭТА).

Чемненилгениң чурумунуң ужур-дузазы

Чемненилгениң шын чурумун тургузары кижиниң кадыкшылынга улуг ужур-дузалыг болур.

Хүнде 3—4 катап чемненсе чогуур.

Эртен аш ижин-биле ажылдап чорууру хоралыг, эртенги чемни ыяавыла чемненир херек. Ажылдап турар үеде чапсарлаар болгаш дүштеки чемни азы бутерброд-биле шайны ижер херек. Ажылдап турар үезинде хөй чемни чемненип болбас, чүге дээрге, хүнүң ийиги чартыында ажылдаары берге апаар. Кежээки чемни удуурунуң бетинде 1—1/2—2 шак бурунгаар чемненир херек. Кежээ кадыг чемни чивес херек, чүге дээрге уйгуну баксырадыр.

Ол ышкаш эмин эртир ижиг чемни база чивес херек.

Чаңгыс-даа блюдону кандыг-бир ажыг аиданныг чүвелер холувайн чивейн барбас кижилерге хаая эвес ужуражып болур: чок болза чемге перецти көвүдедир уруп алыр, чок болза уксус кудуп алыр, чок болза эътти, а чамдыкта хлебти горчица-биле кылыннадыр чаап алырлар. Бо ажыг чүүлдерни чемге хөйнү ажыглаар болза, кадыкшылга хоралыг дээрзин бодап чоруур херек.

Улуг хырынга аар кылдыр чемненген херээ база чок. Хөй соок чүве ижери хоралыг; чижээлээрге, дүштеки чемге соок чүвениң хемчээли муң-биле кады үш стакандан ашпас болур ужурлуг. Эмин эртир хөй чем чиир болгаш соок чүве ижер болза, чүгле улуг хырынга эвес, харын чүректиң ажыл-чорудулгазынга хоралыг салдарны чедирер.

Чем эки хайылзын дээш, ону эки дайнап чиир херек. Мынчангаш далашпайн чемненир херек. Чемни багай дайнап чиир болза, улуг хырын аарыынга чедирип болур. Чекни экидир, хөөлүр дайнап чиир аажы-чаңчылды бичиизинден тура өөредир херек.

Диштерни үргүлчү хараганзап турары эргежок чугула. Оларны хүнүн-не диш щётказы болгаш диш аштаар порошок-биле аштаар херек. Аарыг диштерни эмнедир, дүжүп калган болза, кылымал диштерни кылдыртып алыр херек.

Бир эвес ажыл довурак, доозун-биле холбашкан болза, чем чиириниң мурнунда база ажыл шагының соонда аасты суг-биле чайып төгер. Чемненир мурнунда холдарны чуур, а шагзырап-турускай берген болза бичии дыштанып алыр.

Бир эвес чемни кончуг хөөннүг-биле чемненир болза, ол эки хайлыр.

Бир эвес чемненир ол-да шактарында чемненип турар болза, кижиниң чемге хөөннүг экижиир болгаш чемни организмниң сиңирип, шиңгээдип алыры экижиир.

Чем чиксээр хөөннүң келиринге экидир, чараштыр, арыг силиг кылган чем база-ла салдарны чедирер.

Такпылаар чорук чемге кижиниң хөөнүн кудулатыр болгаш чем хайылдырыышкынын баксырадыр.

Чемненилгениң чуруму кадыкшылды быжыглаарынга болгаш кадыкшылга дыка чугула дээрзин бодап чорунар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00238. Культура эргелелиниң типографиязы.

"БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндежилетинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 16 ЧЕТВЕРГ № 35 (3488)

Өртээ 20 коп.

Февраль 14-те Кремльдиң Улуг ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи ажыттынган.

СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелин СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущев кылган.

Коммунистиг партия—бистиң тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизин бүгү совет улус улуг көдүрлүүшкүн-биле уткуп турар. Совет чурттуң ажылчыннарының, тараачыннарының, интеллигенцияның чүректери болуңуң шылгараан угаанныг болгаш төрээн партиязынга ынак ынакшыл-биле бүргетинген. Чоннуң иштинден үнген, оон-биле сырый харылзаалыг Коммунистиг партия улус массаларының эрге-ажыктарының илередикчизи болгаш камгалакчызы, социализм база коммунизм дээш демиселге бүгү тиилелгелерниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ажылчын ангы тараачыннарның ажылчы массалары-биле эвилелдежип алгаш Октябрьның Улуг революциязын боттандырган болгаш ажылчыннарның база тараачыннарның делегейде бирги социалистиг күрүнезин тургускан. Коммунистиг партияга баштаткан бистиң чурттуң ажылчы чоннары социализмни миллион-миллион кижилерниң дириг, чогаадыкчы херээ, массаларның хүн-бүрүдеги амыдыралының херек кырында боттуг чүүлү кылдыр хуулдурбушаан, социализмниң тиилелгезин хандырганнар. Совет улус амгы үеде партияның удуртулгазы-биле коммунистиг ниитилелди чедиишкинниг тургузуп турар.

Партияның күчүлүг күжү—оон революстуг теориязында марксизм-ленинизмниң улам-на тиилеп турар өөредиинде. Коммунистиг партия ол өөредигни удуртулга болдурбушаан, практиктиг байлак дуржулгага үндезилээш ону чогаадыкчы ёзу-биле сайзыратпышаан, социализмни тургузарын эчизинге чедирериниң болгаш социализмден коммунизмче чоорту шилчиириниң оруу-биле совет улусту быжыы-биле болгаш бүзүрелдии-биле аппар чыдар. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгези, амыдырал-биле, ажыл-агый тургузуушкунунуң сорулгалары-биле сырый холбашкан идеологтуг ажылды күштелдирери бирги чергениң ужур-дузалыг болур деп партия санап турар.

Улуг Лениниң тургусканы болгаш каннап быжыктырганы бистиң партиявыс болуңун бузулбас чангыс-эви-биле болуңун хүрээлениниң сырый каттышканы-биле күштүг. Улус чон-биле, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле ол сырый, чарылбас тудуш харылзаалыг Коммунистиг партия — ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының мурнакчы отряды, чоннуң эрге-ажыктарындан ангыда өске эрге-ажыктар ында чок. Бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазы болза, төөгүнүң ёзулуг чогаадыкчызы, ниитилелдиң хөгжүлдезиниң тургузукчу кол күжү болур чонга хаңы идегел-биле үндезилетинген. «Ажыл-чорудулганың эң-не янзы-бүрү адырларынга коммунистер-биле эвилел чокта коммунистиг тургузуушкунуң чедиишкинниинин дугайын чугаалаан-даа херээ чок» деп Лениниң айтыышкынын партия чайгылыш чокка эдерип турар.

Чартык век ажыг үеде, коммунистиг партияны тургузары дээш кажан шылгараан угаанныг Ленин болуңун демиселин эгелээн үеде марксисчи баштайгы революстуг организациялар хөй эвес санныг турган. Партия оон бээр алдарлыг орукту эрткен болгаш амгы үеде делегейде эң-не улуг социалистиг күрүнениң баштыңы болуп турар. Партияның—болуңун шылгараан угаанныг болгаш шылгарап үнген баштыңчызының удуртулгазы-биле бүгү совет улус бүзүрелдиг бурунгаар чоруп олурар. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының белеткелиниң болгаш чорудулгазының үезинде большевиктерниң партиязы болуңун хүрээленинге 240 муң кежигүннерлиг турган болза, совет улустуң чеди миллион ажыг эң дээре оолдарын болгаш кыстарын болуңун хүрээлениинде каттыштырган күчүлүг Коммунистиг партия амгы үеде бистиң чуртувусту коммунизмниң тиилелгезинче аппар чыдар. Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары партияга кызыгаар чок бердинген болгаш чоннуң эрге-ажыктары дээш партияның маадырлыг демиселин бедии-биле үнелеп турар.

Социализм болза, идепкейлиг политиктиг амыдыралче массаларны хандырып кириштирериңге, оларның арга-мергежилдерин база талантыларын долузу-биле болгаш бүгү талазы-биле хөгжүдеринге бүгү байдалдарны тургускан. Бистиң чуртувустуң чедип алганы кайгамчыктыг улуг чедиишкиннери болза, партия болгаш оон чер-черлерде организациялары хоорайның база көдээниң ажыл-ишчилгериниң миллион-миллион массаларының чогаадыкчы көдүрлүүшкүнүн болгаш политиктиг активчи чорууң көдүрүп, сорук кирип шылааны-биле тайылбырлатынар. Коммунистер массалар-биле кезээде сырый харылзаалыг болуп, бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарынга дүүшкен партияның политиказының шынныынга оларны бүзүредип, коммунизм дээш демиселче сорук кирип турарының ачызында чоннуң ортузунда партияның кызыгаар чок авторитеди чаалап алдынган. Чедип алдынган чедиишкиннерге оожургап болбазын, сөксаал чокка бурунгаар хөгжүүрүн, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди идиии-биле калбартырын, ажылда четпестерни илередирни болгаш узуткаарын партия өөредип турар.

Коммунистиг партия массаларга кыйгырыг үндүргенде болуңун шылгараан угаанныг политиказының бүгү улуска деткиткенин кезээде ап турар. Социалистиг революция дээш, социализмни тургузары дээш демиселдерниң чылдарында ол ындыг болган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде болгаш дайын соолундеги чылдарда ол база ындыг болган. СЭКП-ниң XIX съездизиниң соолундеги үеде совет улус болуңун хүрээлениң партияны долгандыр улам сырый каттыштырган. СЭКП-ниң XX съездизинге совет кижилерниң улуг көдүрлүүшкүннүг ужуражып турары — совет ниитилелдиң морально-политиктиг чангыс-эвиниң болгаш Коммунистиг партияны долгандыр бистиң чуртувустуң улустарының сырый каттышкак чоруунуң тодаргай илерээшкини болур.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин чогаадып кылыр үеде партияның Төп Комитеди үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш колхозтарның хөй-хөй коллективтериниң саналын алган. Ол саналдарны белеткээринге болгаш чугаалажырынга ажылчыннарның, колхозчуларның, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерниң, эртемденнерниң калбак массалары киришкен. Оларның патриоттуг эгелекчи саналы болгаш бүдүрүлге талазы-биле хөй талалыг дуржулгазы алдыгы беш чылда улус ажыл-агыйының тус-тус адырларының хөгжүлдезиниң сорулгаларын долузу-биле тодаргайлаарынга, социалистиг үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның бар болуп турар иштики улуг аргаларын илередиринге СЭКП ТК-га дузалаан.

Алдыгы беш чыл талазы-биле Директивалар төлевилелин партия хуралдарынга, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның коллективтериниң хуралдарынга чугаалашкан. Ажылчы чоннар партияның баш бурунгаар айыткан чүүлдерин чангыс эп-сеткил-биле чүүлүг деп көрбүшаан, ол хуралдарга үнелиг хөй саналдарны киирген. Директивалар төлевилелин идепкейлиг чугаалажып, бистиң чурттуң ажылчы чоннары оон экономиказының болгаш культуразының оон ыңайгы көдүрлүүшкүнүнге улуг сонуургалды база катап илередип турган.

Социалистиг экономиканың болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр күчүзүн улам ыңай быжыглаарының үндезини — аар индустрияның хөгжүлдезин колдадыр Коммунистиг партияның кол шугуму болуңун илерээшкиниң алдыгы беш чыл талазы-биле Директивалар төлевилелинде сиирэтиниң турар. Аар үлетпүрнү хөгжүдеринге үндезилээш улустуң херегле чүүлдерин оон ыңай калбартыры, көдээ ажыл-агыйны шыгыы көдүрери, улустуң чаагай чурттамгазын экижидери көрдүнүп турар.

Алдыгы беш чыл планын боттандырары болза, коммунизмниң материал-бүдүрүлгелиг суурун тургузарынга, ССРЭ-ниң экономиктиг кол сорулгазын шиитпирлээринге бурунгаар улуг чаа базым болур. Ол болза, социалистиг лагерьни улам быжыдар, Совет чазактың болгаш улус демократиязының чурттарының хажык чок чорудуп турары тайбыңның болгаш кожа-хелбээ харылзааларының политиказы дайын авантюраларынга ынакшыырларның политиказын тиилээр деп тайбыңга ынак бүгү улустарның идегелин күштелдирер.

Совет улус Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бир эп-сеткил-биле чүүлүг деп бадылап турар. Оон тодаргай илерээшкини массаның чогаадыкчы улуг көдүрлүүшкүнүнден, социалистиг чарыштың калбак хемчээлдии-биле нептереп турарындан көстүр.

Коммунистиг партия болуңун XX съездизинге болуңун чангыс эвиниң кажангызындан-даа күштүг, болуңун Төп Комитедин долгандыр сырый каттышканы улус-биле үзүлбес харылзаалы-биле ужуражып турар. Совет улус эрттип келген орукче хая көрүнмүшаан, бистиң чуртувус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле кайы хире улуг чедиишкиннерни чедип алганың көрүп турар. Партия улустуң чогаадыкчы төнмес энергиязын оттурган, күш-ажылчы кижини көстүп көрбээн бедикче көдүрген. Тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң өзүп, быжыгып турар лагериниң бажында турар, кижи төрелгетенге келир чырык үеже—коммунизмче орукту салып турар болуңун социалистиг Төрээн чуртту дээш совет улус чоргаараашкын-биле долган.

Партияның улуг күжү — улус-биле оон үзүлбес харылзаазында. Улустуң күжү—партияны дескиндир оон сырый каттышканында. Партияның мерген удуртулгазы — бистиң тиилелгелеривистиң амыдыралга бадыткалдыы, коммунизмче орук-биле совет чурттуң чедиишкинниии-биле бурунгаар бар чыдарының үндезини.

(«Правданың» февраль 13-те мурнуку чүүлү).

МТС-терге чаа техника

Россия Федерациязының машина-трактор станциялары бо чылын хөй чаа техниканы ап турар. Владимирниң трактор заводунуң үндүргени «ДТ-24» деп дизель шимчедикчилиг болгаш Сталинград заводунуң «ДТ-14» деп чер андарар тракторлар-биле машина паркы долдуртунар.

Туланың комбайн заводунуң белеткээни дорт шуушкуруглуг комбайннарның баштайгы бөлүүн бир дугаар бүдүрүп үндүрер апаар. Өске комбайннардан олар чангыс барабанның орнунга 2—3 бастырар барабанныг болуп турары-биле ылгалыр. Бо болза, машинаның бүгү конструкциязын бөдүүнчүдер, ону әлээн камналгалыг болгаш бүдүрүкчүлүг болдурар арганы берип турар. «Россельмаш» завод калбартыр алыр «С-8» деп комбайнны бүдүрүп үндүрүп турар.

Картофель олуртур районнарже экижиткен хевирниң— «КТП-2» деп картофель казар машиналарын чорудкан турар. Ындыг машинаның бүдүрүкчүлүү—шакта 0,6 гектар.

Кукурузаны болгаш өске-даа чамдык культураларны дөрбелчин-уяланчак арга-биле чажар «СКГК-6» деп сеялканың конструкциязынга чамдык чаартылгаларны киирген. Дөрбелчин-уяланчак арга-биле олурткан үнүштерни ажылдап кылырыбиле болгаш немелде чемгерилгезинге үлетпүр аскылыг культиваторларны — үнүш чемгерикчилерин хөйү-биле үндүрүп турар.

Сиген ажаап алыышкынын механизастаарынга сигенни бөлер болгаш боодалдап шарыыр машиналарны бүдүрүп үндүрерни эгелээн. Бо агрегаттар-биле катай МТС-тер боодалдарны чыыр машиналарны болгаш сиген шыгжаар черже боодалдарны сөөртүп чедирер тергелерни алыр.

Курск, Белгород, Воронеж, Орел болгаш өске-даа областарның МТС-тери чигир свёклазын дөрбелчин-уялап тарыырынга хереглээр чаа хевирниң «СК-18» деп каш чүс сеялкаларны алыр. Бир эрттерде 8 метр тарыганы хөме алыр аскылыг чаа культиваторларны — үнүш чемгерикчилерин бо МТС-терже база чорудар апаар.

Свёкла комбайннары бүдүрүп үндүрери көвүдеп турар. Машиналарның ам туруп турар хевирлерин бүдүрүп үндүрери дыка көвүдеп турар. МТС-тер чер андарар «Беларусь» деп тракторларны эрткен чылдаазындан 8 муң хөйнү, «ДТ-54» тракторларны база 8 муңну, чүък автомашиналарын 6 муң хөйнү алыр. Инек саар агрегаттар бүдүрүп үндүрерин катап көвүдээр. Колхозтарга салары-биле одар черлеринге ажыглатынар көжүп чоруур саалда тургузугларын бүдүрүп үндүрүп турар.

Механизастатынган шаңнар организастаары-биле тараалан районнарже янзы-бүрү хөй машиналарны чоруткан.

Кукурузаның баштарын ол-ла үеде ангылавышаан, кукурузаны силос кылырыбиле ажаап алырынга хереглээр «СК-2,6» деп маркалыг комбайннар МТС-терге кирер. Бо машиналарны бүдүрүп үндүрерин әлээн каш заводтарда организастаан.

И. Юровтуң чогаадып кылганы оңгар казар аскылыг машина сад өстүрүкчүлериниң ажылынга улуг дузалыг болуп турар. Чангыс ындыг машина-биле бир хүнде ыяштар олуртур оңгарларны муң чедир казып болур. Оңгар казар машиналарны ниң муң ажыгны бүдүрүп үндүрер.

Ниитизи-биле бо чылын МТС-терге 150 ажыг хевирниң машиналары кирер.

(СЭТА).

Партияның XX съездизинге алдар болдурган чарыштың чедиишкиннери

АЛМА-АТА. Казах ССР-ниң совхозтары СЭКП-ниң XX съездизин трактор паркын тарылгага хууса бетинде белеткээни-биле уткаан. Тракторларның кускуу, кышкы септелгезиниң планы ажыр күүсетинген. Чазын тарыыр черлер барык шуптузу күстен эгелээш белеткетингени-биле холбаштыр, келир частың хову ажылдарынга мурнакчы рольду сеялкалар әлээр апаар. Совхозтар тарааның бүгү сеялкаларының 97,8 хуузунуң техниктиг белеткелин чорудкан, культиваторлар болгаш лущильниктер септелгези дооступ турар.

* * *

СТАЛИНО. Областың машина-трактор станцияларының ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынарынга бүгү машина-трактор паркының часкы белеткелин доозар хүлээлгени алган. Олар боттарының сөзүн тудуп шыдаан: эрткен чылдаазынга бодаарга тракторлар септээриниң чыл планын бир ай эрте дооскан.

Областың механизаторлары ам комбайннар септелгезин чорудуп, тараа арыглаар машиналарны кукуруза үрезинин ылгап таарыштырарынга эде чаартып, хемчеглеп удазының белеткеп турар. Дөрбелчин-уялап олуртур бүгү сеялкаларны ол херексел-биле дерип турар. Бо хемчег часкы тарылга хүннеринде алды муң хире колхозчуларны хостаар арганы берип турар.

* * *

САРАТОВ. Областың совхозтарының механизаторлары трактор септелгезиниң чыл планын хууса бетинде күүсеткен.

* * *

ЛЕНИНО (Москва область). Районнуң колхозтары СЭКП-ниң XX съездизинге алдар кылдыр сүткүр малдың продуктулуу көвүдедириниң талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Инек бүрүзүнден муң-муң килограмм сүттү алган.

Социалистиг чарыш мурнакчыларының хүрээлелинге чаа-чаа кижилерни киир үндүрген. Районнуң 73 саанчылары инектен муң ажыг килограмм сүттү саап алган. Эң бедик көргүзүглерни—1901 килограммны Ленин аттыг колхозтуң саанчы Голованова алган.

Районнуң көдээ ажыл-агый артельдери февраль 14-те азыралдан муң баш хаваннарны дужурерин хүлээнип алган. Ол хүлээлгени база-ла хууса бетинде күүсеткен.

* * *

КАЛУГА. Эрткен чылдың бо-ла үези-биле деңнээрге областың колхозтарында сүт бүдүрүп үндүрери сөөлгү дөрт айның иштинде 96 хуу көвүдээн.

(СЭТА).

—о—

Күш-ажылчы белектер

ЧИТА. Партияның XX съездизинге алдар болдурган хүлээлгелерин «Забайкалуголь» трестизиниң Букавачин шахтазының эргелелиниң коллективи чедиишкинниг күүсеткен. Пландан дашкаар 10 муң тонна одаар чүүлдерни сөөртүп чоруткан.

* * *

БИЗЕЛ. «Доску делянка» шахтазының дагжылары съезд мурнунуң шалыпчы әәлчээниң хүннеринде бүдүрүлгениң чаа-чаа улуг чедиишкиннерин чедип алганнар. Олар хүн-бүрүде пландан дашкаар хөй тонна хөмүр дашты белеткеп турарлар. Даг мастери коммунист Старковтуң бөлүү болуңуң онаалдаларын 110—120 хуу күүсеткен.

* * *

ЧИАТУРА. (Грузин ССР). СЭКП-ниң XX съездизинге алдар болдурган чарыштың түңнелдерин «Чиатурмарганец» трестизиниң Ленин аттыг руда эргелели түңнеп үндүрген. Руда эргелелиниң коллективи боттарының хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсетпишаан, чыл эгезинден бээр пландан дашкаар он-он муң тонна марганецти казып тыпкан болгаш эки шынарлыг продукцияны бүдүрерин 1,3 хуу көвүдеткен. Чаа техниканы шиңгээдип алган чорук бүдүрүлгелерниң төлевилел күчүзүн улгаттырар арганы Ленин аттыг руда эргелелиниң коллективинге берген.

* * *

КРАМАТОРСК. Ново-Краматорскиниң Сталин аттыг заводунуң машина тудукчулары улуг күштүг прессттерни бүдүрерин кыска хуусаада шиңгээдип алыр, а партияның XX съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир баштайгы ындыг чеди машиналарны хууса бетинде белеткеп үндүрер деп хүлээлгезин бүрүн күүсеткеннер. Ниити машиналар тудуунуң цехинде чедиги прессти эптеп белеткээн.

* * *

РИГА. «Латвэнерго» деп Ригада механизмнер заводу электри системаларынга хереглээр электри аппаратуразын бүдүрүп үндүрүп турар. Релени болгаш электри хемчээшкиннериниң янзы-бүрү приборларын хынаарынга болгаш таарыштырарынга ажыглаар лаборатория стендилериниң чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип ап, СЭКП-ниң XX съездизин чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурун заводтуң коллективи шиитпирлээш, ол хүлээлгезин амыдыралга чедиишкинниг боттандырган.

(СЭТА).

Механизаторларның Бүгү-эвилел чарыжының эгелекчилери боттарының хүлээлгелерин күүсеткеннер

ВОРОНЕЖ ОБЛАСТЫҢ МТС-ТЕРИ БОЛГАШ СОВХОЗТАРЫ ТРАКТОРЛАРНЫҢ БАЗА ПРИЦЕПТИГ МАШИНАЛАРНЫҢ СЕПТЕЛГЕЗИН ДООСКАН

ВОРОНЕЖ. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр болгаш бүгү тракторларның база көдээ ажыл-агыйның прицептиг чепсек-херекселдериниң септелгезин хууса бетинде дооспушаан, СЭКП-ниң XX съездизин төлептиг уткуур деп Совет Эвилелиниң механизаторларынга Воронежтиң механизаторлары чаа чылдың мурнуу чарыжында кыйгырыг үндүргеннер.

Областың МТС-тери болгаш совхозтары тракторларның септелгезиниң планын февраль 6-да күүсеткеннер. Көдээ ажыл-агыйның прицептиг чепсек-херекселдериниң белеткелин база хууса бетинде доосканнар.

(СЭТА).

Чурттуң МТС-теринде

Воронеж областың механизаторларының эгелекчи саналы-биле СЭКП-ниң XX съездизинге алдар болдурган часкы хову ажылдарынга машина-трактор паркын хууса бетинде белеткээри дээш социалистиг чарыш чурттуң МТС-теринде үргүлчүлевишаан турар. Улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Февраль 10-да бүгү МТС-тер талазы-биле алырга эрткен чылдың бо-ла үезинде турганындан 55827 тракторларны хөйнү септээн.

Эвилелдешкен республикалардан септелге планын Армян ССР болгаш Грузин ССР бир дугаарында күүсеткен. РСФСР-ниң, Украинаның болгаш өске-даа республикаларның хөй-хөй МТС-тери планын дооскан. Чарыштың эгелекчилери Воронеж МТС-тиң механизаторлары боттарының хүлээлгелерин күүсеткен. Септелге планын февраль 10-да күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен черлер болза: Бурят-Моол АССР, Кабардин АССР, Соңгу-Осетин АССР, Ставрополь, Приморье болгаш Хабаровск крайлар, Белгород, Владимир, Грозный, Калининград, Липецк болгаш Москва областары.

Сөөлгү үеде комбайн паркызының белеткели күштелген. Эрткен чылдаазындан комбайннарны бир муңну хөйнү септээн.

(СЭТА).

Чаа бедик хүлээлгелер

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң ажыттынганынга алдар болдурган, областың культура эргелелиниң типографиязының ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй кижи киржикчилиг митингизи февраль 14-те, 14 шакта бедик көдүрлүүшкүн-биле эрткен.

Митингини типографияның директору эш Бергер ажыткан. Оон соонда, парлаар цехтиң начальниги эш Бражников сөс алгаш, чугаалааны болза:

— Бистиң цехивис съезд мурнунуң бүдүрүлгеге калбарган социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин амыдыралга боттандырып, бүдүрүлге планын 100,3 хуу күүсеткеш бүдүрүлгениң цехтер аразынга шилчиир кызыл тугун чаалап алган. 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларын амыдыралга боттандырар дээш күженииш-киннииг ажылдап, бүдүрүлге планын ай санында 109 хуу күүседирин болгаш продукцияның шынарын чүгле кончуг эки болгаш эки болдурарын цехтиң бүгү ажылчыннарының мурнундан хүлээнген.

Митингиге сөс ап чүве чугаалаан ажылчын бүрүзү чаа-чаа бедик хүлээлгелерни алган. СЭКП-ниң XX съездизиниң материалдарын ханызы-биле өөренип, бүдүрүлге планын ай санында 120 хуу күүседирин комсомолчу аныяк парлакчы эш Плотникова хүлээнмишаан, комсомолчуларны болгаш аныяктарны социалистиг чарышка кыйгырган.

Партияның XX съездизи биске, совет улуска, улам-на чаагай амыдыралды болгаш орукту ажыдар, ынчангаш бүдүрүлгениң айлар планын 106 хуу чедир күүседип, продукцияны чүгле эң эки шынарлыг кылбышаан, өөредилге номнарын өй-шаанда үндүрер мен — деп, дептерлекчи эш Черепанова хүлээлге алгаш, дептерлээр цехтиң ажылчыннарын социалистиг чарышка кыйгырган.

Алдыгы беш чыл планының бирги чылы—1956 чылдың бүдүрүлге планын хууса бетинде күүседир талазы-биле социалистиг чарыштың бедик хүлээлгезин коллектив алган.

Дааранықчыларның белээ

Коммунистиг партияның XX съездизинге бүдүрүлгечи чедиишкиннер-биле ужуражыр дээш Кызылдың Раскова аттыг дааранылга комбинадының дааранықчылары болгаш мастерлери күженииш-киниг ажылдааннар.

Дааранықчылар январь айның бүдүрүлге онаалгазын ажыр күүсеткен. Чарышка комбинаттың каас-кош хеп аймаа дааараар цехи эки түңнелди көргүскен. Цех февральдың баштайгы чартыының бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүсеткен.

Ында эш Худорошковага баштаткан бригада мурнакчы ажылдап турар. Бригада январьның бүдүрүлге онаалгазын 188 хуу күүсеткен. Каас-кош хеп аймаа дааараар цехте эштер Паркошенко, Зеленина социалистиг чарышка алган хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Бо ышкаш чедиишкинни эш Ивановага баштаткан херээжен улус хевин дааараар бригада чедип алган. Ында дааранықчылар эштер Наймушина, Сафронова, Гаврилова олар бүдүрүлгениң ай планын үргүлчү ажыр күүседип, эки шынарлыг дааралыг кылыгларны берип турар.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш демиселге дааранылга комбинадының коллективи багай эвес түңнелди көргүскен. Комбинаттың каас-кош хеп аймаа дааараар цехи безин эрткен чылын 40 муң ажыг рубльдиң пландан ажыр орулгазын берген. Дааранылга комбинадының коллективи бо чылдың бирги кварталының планын хууса бетинде күүседир дээш чарышты калбартканнар.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ОБЛКҮҮСКОМДА

Областың колхозтарының 1955 чылда тудуг талазы-биле социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында

1955 чылда колхозтарның тудуг талазы-биле социалистиг чарыжының түңнелин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш область Совединиң күүскомунуң **доктаатканы болза:**

1. Чуртталга бажыңнарының тудуунуң планын 102 хуу, мал кажааларының 135 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын 100 хуу, бүдүрүлге тудугларын 93 хуу күүсеткен **Таңды районну** (СЭКП райкомунуң секретары эш **Верзилин**, райкүүскомунуң даргазы эш **Волчатов**) 1955 чылда колхозтарның тудуг талазы-биле районнар аразында социалистиг чарыжының тиилекчизи деп көргеш, аңаа СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун Өвүр райондан алгаш тыпсыр.

2. Чуртталга бажыңнарының тудуунуң планын 350 хуу, мал кажааларының 190 хуу, бүдүрүлге тудугларын 150 хуу болгаш культура-амыдыралдың тудугларын 100 хуу күүсеткен Чөөн-Хемчик районнуң **«Искра» колхозун** (колхоз даргазы эш **Тонтугу**, партия организациязының секретары эш **Шыңгыр-оол**, тудуг бригадазының бригадири эш **Мажаа**, көдээ Советтиң даргазы эш **Чигир-оол**) тудуг талазы-биле колхозтар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, аңаа СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозундан алгаш тыпсыр.

3. Чуртталга бажыңнарының тудуунуң планын 200 хуу, мал кажааларының — 122 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын 200 хуу күүсеткен Чөөн-Хемчик районнуң **«Коммунизмче орук» колхозунуң тудуг бригадазын** (колхоз даргазы эш **Настым-Дорму**, партия организациязының секретары болгаш тудуг бригадазының бригадири эш **Санчымап**) колхозтарның тудуг бригадаларының аразында социалистиг чарыжының тиилекчизи деп санааш, аңаа мурнундагы-ла тывыскан СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун хевээр артырар.

4. Чуртталга бажыңнарының, мал кажааларының, бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың оран-сууларының тудугларының планын долдур болгаш ажыр күүседир, шынарын бедидер дээш колхозтарга болгаш тудуг бригадаларынга социалистиг чарышты калбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга болгаш партия эге организацияларынга хүлээткен.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Чедиишкиннерни улам быжыглаар

Мал болгаш чер ажылын улам ынай хөгжүдүрүнүң кайгамчык улуг программазын амыдыралга чедиишкинниг күүседиринче бүгү колхозчуларны организастаарын, оларның ажылынга бөттүг удуртузганы хандырарын кезээниң партия организацияларындан СЭКП ТБ негеп турар.

Ол сорулганы боттандырар талазы-биле Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозта партия организациязы алзан хемчеглерни ап, ажыл-агый планнарын күүседир-демиселге коммунистерниң харысаалгазын бедиткен болгаш түс-түс участоктарда оларның күжүн таарыштыр тургускан. Партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарны колхоз бүдүргүзүнүң участоктарынга улам күштелдирип, ажыл агыйжы айтырыгларны партия хуралдарынга үргүлүү чугаалажып турар. Эрткен отчёт-сонгуулалыг хуралдан бөөр партия хуралларын 4 удаа чыылдырган. Ол хуралдарга түс-түс участоктарда ажылдарның чоруп турарының дугайын болгаш партияның даалгаларын канчаар күүседип турарының талазы-биле 7 коммунистерниң информацияларын ыынаан чугаалажыпкан. Ол болза, партийжи даалгаларны күүседиринге бүгү коммунистерниң харысаалгазын бедиргеринге улуг роль уткут болган.

Колхозта партия төөгүзүн өөренирининң бегиткен хевирлиг болгуунун болгаш политшколаны организастаан. Ында коммунистерден болгаш колхозчу активчилерден 30 хире кижи дактаамал өөренип турар. Пропагандистер эштер Чүргүй-оол, Дүкар олар боттарының беседаларын ажылагыйжы сорулгаларга холбаштырбышаан.

Ол сорулганы боттандырар талазы-биле Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозта партия организациязы алзан хемчеглерни ап, ажыл-агый планнарын күүседир-демиселге коммунистерниң харысаалгазын бедиткен болгаш түс-түс участоктарда оларның күжүн таарыштыр тургускан. Партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарны колхоз бүдүргүзүнүң участоктарынга улам күштелдирип, ажыл агыйжы айтырыгларны партия хуралдарынга үргүлүү чугаалажып турар. Эрткен отчёт-сонгуулалыг хуралдан бөөр партия хуралларын 4 удаа чыылдырган. Ол хуралдарга түс-түс участоктарда ажылдарның чоруп турарының дугайын болгаш партияның даалгаларын канчаар күүседип турарының талазы-биле 7 коммунистерниң информацияларын ыынаан чугаалажыпкан. Ол болза, партийжи даалгаларны күүседиринге бүгү коммунистерниң харысаалгазын бедиргеринге улуг роль уткут болган.

Колхозта партия төөгүзүн өөренирининң бегиткен хевирлиг болгуунун болгаш политшколаны организастаан. Ында коммунистерден болгаш колхозчу активчилерден 30 хире кижи дактаамал өөренип турар. Пропагандистер эштер Чүргүй-оол, Дүкар олар боттарының беседаларын ажылагыйжы сорулгаларга холбаштырбышаан.

Ажыл-агыйжы сорулгаларны амыдыралга киргизип, колхозчуларны коммунистиг үнелиг-шинээлиг, ажыл-агыйжы чедиишкинниг, ажылдың ниитизинде ажыглаар, ажыл-агыйжы сорул

Чогаалчыларның хуралы

Бо чылдың февраль 13-те Кызыл хоорайга чогаалчыларның хуралы болган. Хуралга чогаалчылардан аңгыда область солуннарының редакцияларының, ном үндүрер черниң ажылдакчылары, дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары болгаш өске-даа чогаадыкчы ажылдакчылар олурушкан.

Совет чогаалчыларның ийиги Бүгү-эвилел съездиниң соонда эрткен бир чыл иштинде областың чогаалчыларының ажылының дугайында Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының харысалгалыг секретары эш Саган-оолдуң илеткелин хуралдың киржикчилери дыңнаан болгаш чугаалашкан.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер областың чогаалчыларының ажылында эрткен чылын элээн депшилгелер болганын демдеглээн. Элээн каш чогаалчыларның чыындылары тускай номнар кылдыр үнгүлээн. Проза чогаалдар элээн көстүп келгилээн. Эштер Сегленмейниң, Алдын-оолдуң, Кенин-Лопсанның болгаш өскелериниң-даа рассказтары парлалгага үнгүлээн. Эш Токаның «Боттанган күзел» деп шиизи болгаш ол-ла авторнуң «Араттың сөзү» деп тоожузунуң ийиги кезээнден эгелер «Улуг-Хем» альманахка парлаттынган. Чогаалчылар боттарының чогаалдарынга негелдени бедидип турар апарган.

Оон-биле кады чогаалчыларның чогаалдарында болгаш Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының ажылында четпестерни хуралга санал бергеннер чугаалаан.

Эш Ю. Кюнзегеш бодунуң саналынга аныяк чогаалчыларның үшкү бүгү-эвилел чөвүлел хуралының дугайын чыылганнарга чугаалап бербишаан, чечен чогаал очулгазының дугайын, чаа чогаалдарның чогаадыкчы чугаалажылгазының дугайын илеткелчи ыттавааның шүгүмчүлээн.

Чечен чогаал очулгазының дугайын оон ынай эш Ш. Сат бодунуң саналынга база чугулалап демдеглээн. Чечен чогаалды очулдуруп турарлар очулдурар чогаалының чүгле утказын илередиринче кол кичээнгей салгаш, оон уран-чеченин сулаадып турар. Орус дылга чогаал бижип турар авторларның дугайында Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының талазындан четпес кичээнгей салып турарын эш Сат айыткан.

Чамдык чогаалчыларның совет кижилерге төлептиг бедик идеялыг, эки уран-чечен чогаалдарны тургузар дээш долу күш-биле ажылдавайн турарын, аныяк чогаалчыларга деткимче дузаламчыны солуннар редакцияларының талазындан четпес көргүзүп турарын эштер С. Сюрюн-оол, О. Суваккит болгаш өскелер-даа шүгүмчүлээн.

Тыва дылга шии чогаалдары эң-не эвээш бижиттинип турары-биле театрның, культура бажыңнарының, клубтарның тыва дылда репертуары чок болуп турарын эштер В. Көк-оол, О. Сиин-оол олар боттарының саналдарынга чугаалааннар.

Тыва литературада критиканың хожудап турарын эштер С. Тамба, А. Калзан болгаш өске-даа эштер айыткан. Санал берген чамдык эштер литература критиказының дугайын чугаалаар дээн хирезинде чамдык номчукчуларның саналынга, ылаңгыя эш Юмбуунуң «Шын» солунга бижээн чүүлүнге таарзынмайн турарын көргүскеннер. Эш Юмбуунуң номчукчу болуп солунга бижээн чүүлүнге чогаалчылар удурланмайн, харын ындыг саналдарга байырлаар ужурлуг. Харын чогаалчылар боттары критиктер болур ужурлуг деп эш Калзан шын саналдаан.

Чогаалчыларның хуралынга СЭКП обкомунуң секретары эш С. Ортун-оол киришкен болгаш хуралга санал берип чүве чугаалдаан. Эш Ортун-оол бодунуң саналынга Совет чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбыры чогаалчылардан негээчел эвезин болгаш түс-түс чогаалчыларның долу күш-биле ажылдавайн турарын айытпышаан, чогаалчыларны амыдыралче ханызы-биле киреринче кыйгырган.

Соңгукчулары-биле депутат ужурашкан

Февраль 13-те Кызыл хоорайның башкы институдунуң бажыңының улуг залынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Александр Васильевич Анкудинов бодунуң соңгукчулары-биле ужурашкан. Аңаа № 6 агитпунктунуң девискээринде чурттап турар соңгукчулар 400 хире кижи олурушкан.

Эш А. Анкудинов РСФСР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының түңнелдериниң дугайын, Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының улуг чедиишкиннериниң дугайын база элээн каш министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылында четпестерниң дугайын соңгукчуларынга чугаалап берген. Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының мурнунда тургустунган алдыгы беш чыл планының улуг чаагай сорулгаларының дугайын болгаш бистиң областың база оон төвү—Кызыл хоорайның перспективтиг планнарының дугайын эш Анкудинов соңгукчуларга таныштырып бергеш, ол планнарны амыдырал кырынга боттандырарынга, ылаңгыя хоорайны чаагайжыдарынга бүгү хемчег-биле дузалажырынче соңгукчуларны кыйгырган.

Депутаттың илеткелиниң соонда соңгукчулар дыка хөй айтырыгларны салган, чамдык организацияларның ажылдарында четпестерни илереткен саналдарын бергеннер. Чижээлээрге, соңгукчу эш Сперпов автотранспорт конторазының (оон начальниги эш П. Набоковтуң) адынга шүгүмчүлелди кылгаш, хоорайның автобус шимчээшкининде улуг четпестерни айыткан болгаш ол айтырыгның талазы-биле бодунуң саналдарын берген. Хоорайны электри чырыткы-биле четпес хандырып турарындан, ылаңгыя хоорай кыдыгларында чурттакчылар бажыңнарында чырыткының чедишпейн турарын база кудумчуларның караңгы болуп турарын соңгукчулар чиди-биле илереткен.

Аъш-чем комбинадының адынга шыңгыы шүгүмчүлелди таварыштырып, ол черниң үндүрүп турар продукциязының багай шынарлыг болуп турарын айытпышаан, бо үстүнде айытынган четпестерни чайладыр дугайында чогуур хемчеглерни алырын соңгукчулар депутадындан негээннер.

Депутат соңгукчуларының шүгүмчүлелдерин хүлээп алгаш, бар турар четпестерни чайладыр хемчеглерниң талазы-биле айтырыгларны чогуур организацияларның мурнунга тургузарын соңгукчуларының мурнунга хүлээнген.

Ужуражышкын соонда харылзаа конторазының коллективиниң кужү-биле солун концертти болгаш «1905 чыл» деп кино-журналды соңгукчуларга көргүскен.

Н. ИВАНОВ.

доктаамал быжыглаарының айтырыын боттандырбайн турарындан улуу-биле хамааржыр. Молотов аттыг колхозтуң № 1 фермазынга 1955 чылда үш эргелекчи, 5 учётчик, № 2 фермага ийи эргелекчи, үш учётчик халашкан. Аңгы эргелекчилер болгаш учётчиктер эрткен күзүн чаа кирген кижилер болур. Саанчыларның составын ап көөрге, ыырынай моон дора, олар колдуунда чаа кижилер болуп, чылда кайы инектен чеже сүт саап алганын билбес, чүгле бодунуң ажылдап кирген үезинден бээр харыылап турарлар. Ол ышкаш Ленин аттыг колхозтуң фермазынга чыл дургузунда ийи эргелекчи, 5 учётчик солушкан.

Фермаларны доктаамал кадрлар-биле быжыглап, оларның ажылынга удуртулганы, дузаламчыны болгаш контрольду күштелдирериниң улуу, харын хөй эргелекчилер, учётчиктер солуурунга өйлежир, шын эвес практика ажылга эки түңнелди бербээн. Хөй учётчиктер халажып, саанчыларның күш-ажылының учётун шын үндүрбейн турганы оларның ажылга сонуургалын кудулаадырынга чедирген. Чижээ, Молотов аттыг колхозтуң № 1 фермазынга учётчик турган Кызыл-оол чамыкта саанчыларның саггган сүдүнүң учётун бир ай болганда улус чугаазы барымдаалап кылыр турган деп саанчылар хомудап турар. Саанчыларның ажылга доктаавас чоруунуң бир чылдагааны ында. Саанчы Т. Эргеш-оол июль айда ажылын каггаш чоруй барганындан оон саап турган 12 инектериниң саалдазы үзүктелип турган.

Партияның масса-политиктиг ажылын кайда-ла эки организастаан болдур, ында чедиишкиннер турар ужурлуг. Ам фермаларның ажылында бо улуг четпестер болгаш чазыглар колхозтарда партия эге организацияларының талазындан боттуг ажыл чорутпайн турарын болу-ла чугаалап турар. Саанчыларның ортузунга социалистиг чарышты ёзулуг организаставазы, олар кайы колхозтуң фермазын чарышка кыйгырганын, оон түңнели чүү болганын билбес, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң Марачёвка фермазының коллективиниң кыйгырыын элээн хөй саанчылар болгаш харын ферма эргелекчилери безин билбес болуп турар.

— Сентябрьның 20-де фермага ажылдап киргенимден бээр сүт саалдазының планын бербээн, түс-түс саанчыларда кандыг-даа оналда чок — деп, Ленин аттыг колхозта ферма эргелекчизи эш Дамбыы медеглеп турар.

Фермаларның ажылында бо бүгү фактылар болза, районнуң партия, совет организацияларының, Чаа-Хөл МТС-тиң удуртукчуларының талазындан мал ажылының продуктулуун бедидер, сүт саалдазының планын күүседир деп айтырыгны эрентей чугаа-биле эрттирип, ажылдың иштинче кирип, четпестерни болгаш чазыгларны өй-шаанда этпейн келгенин херечилеп турар. Оон түңнелинде район сүт саалдазының талазы-биле областың районнарының сөөлгү черлериниң бирээзинде артпышаан турар. Бир эвес дужут ажаап алышкыны ышкаш сезоннуг ажылдар үезинде дүвүреп турары-биле бир дөмей фермалар ажылынче үргүлчү сагыш салган болза байдал ындыг эвес турар ийик.

Мал ажылының продуктулуун бедидип, чоннуң аъш-чемге, үлетпүрнүң чиг-этке негелделерин хандырар дугайында партия биле чазактың салган сорулгазын чедип алырда, бир дугаар ээлчегде сүт-бараан фермаларының ажылынче онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

Фермаларга чемгерилгениң суурун тургузар, кажааларга бөлүүн дерилгелерден эгелээш механизацияны чорудар, сүт саалдазын чеп организастаар, саггган сүттүң бот-үнезин чиигедир аргаларны алыр, инектерниң уксаалыг шынарын экижидер, фермаларны дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаар, оларның ортузунга политиктиг ажылды күштелдирер болгаш өске-даа хемчеглерни ап тургаш, сүт саалдазын бедидип, областың мурнакчы колхозтарының деңнелинге четери районнуң бүгү хөй-ниитизиниң соңгаарладып болбас сорулгаларының бирээзи болур.

М. ЛЮНДУП,
(«Шынның» тускай корреспондентизи).

Колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдары

Ниитиниң ажыл-агыйы хөгжүп турар

Эрзин районнуң «Сталинчи орук» колхозунуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга колхоз даргазы эш М. Айдын-оол илеткелиниң эгезинге аныяк колхозтуң ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннерин чугаалаан.

Колхозтуң экономиказының кол үндезини мал ажылы болур. Колхоз эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң планын 106,2 хуу күүсеткен. Төрүүр нийти малдың, ылаңгыя саар инектерниң баш саны өзүлделиг болган. Төрүүр малга четчир санныг бүдүрүкчүлер бар болуп турар. Эдержилгени чогуур үезинде чеп организастап келгенинден малдың кызыраар чоруу дыка кызырылган. Малчыннар болгаш мал ажылының тускай эртемниглери эрткен чылын симменталь уксаалыг бугалар-биле 100 инекти, алтай уксаалыг кошкарлар-биле 1300 хойларны, ангор уксаалыг хуналар-биле түс черниң өшкүлерин эдерииштирген.

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдери дээш кызымак ажылдап турар болгаш эрткен ажыл-агый чылында эки көргүзүглерни чедип алган эштер Серилең Кумбуу, Сал Чапкай, Дадарыкпан дээн ышкаш малчыннарны демдеглээр херек. Малчын эш Менди-Байыр бодунга быжыглаан малды эки ажаап келген, эрткен чылын бодунуң эки туразы-биле 1200 баш мал кирер кажааны туткан, 10 сараат сигенни кажаалаан болгаш бо чылын 100 чудукту кезип белеткээн.

Артель Тес-Хем МТС-тиң дузаламчызы-биле тарылга шөлүн калбарткан, тараа, картофель, ногаа культураларының тарылга планын ажыр, сиген белеткелин — чүс хуу күүсеткен, эрткен чылдың тарылгазының 58 хуузу кур болгаш куруккан черлерге тарытынган. Мурнуку чылдардаазындан дээре дүжүт ажаап алдынган.

Колхоз тургустунганындан бээр 5 чыл дургузунда организас, ажыл-агый талазы-биле элээн быжыккан. Районнуң өске колхозтарының суурларындан эң дээре чаа колхозчу суур тургустунган, ында колхозчуларның дыка хөй чуртталга бажыңнары, 7 чыл школазы, интернаттар, чунар бажың, электростанциязы, клуб, библиотека, колхоз конторазы, медпункт болгаш албан черлериниң база бүдүрүлгениң өске-даа тудуглары бар. Эш Ширин бригадирлээн тудуг бригадазы эрткен чылын 26 чуртталга бажыңнарын тудуп дооскан, оон иштинде 13 бажыңны крышалаан, медпунктуң болгаш электростанцияның бажыңнарын туткан, ынчангаш тудуг планын ажыр күүсеткен. Бригада 1500 кубометр ыяшты кезип белеткээр планын ажыр күүсеткеш, ону машина-биле сөөртүрүнге белен кылдыр чер агында дажыглап алган. Тудугжуларда ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар Төмүр-Баадыр, Намзын, Орус дээн ышкаш мурнакчылар эки түңнелдерни көргүскен.

Эрткен ажыл-агый чылында колхозтуң нийти акша орулгазы 700 муң рубль болган, ол болза 1954 чылдыындан 100 муң рубль хөй болуп турар. Орулганың 80 ажыг хуузу мал ажылындан кирген. Колхозчуларның күш-хүнүнге акша бодуги-ле 3 рубль 50 копеек, тараа-биле 1 килограмм 500 грамм тараа оназышкан. Ажыл-агый чылында 42 колхозчулар 500-тен 2000 чедир күш-хүннерин ажылдап алган, оон иштинде Үүргети, Кумбун, Бавуулай, Толзатмаа олар 2000 күш-хүннерин ажылдааннар.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга колхозчуларның 76 хуузу олурушкан, аңаа 21 колхозчулар санал берген. Колхоз баштаар черн малдың продуктулуун бедидериниң хемчеглерин ыракта четпес чорутканындан сүт саалдазының болгаш дук кыргылдазының планы күүсеттинмээнин хуралга санал берген колхозчулар шүгүмчүлээн. Малчыннар Чакчын, Чалзырай оларның ажаалгазында малдар кажаа чок чалагай черлерге турган. Малчын Дулбааның харысалгага чогундан 18 анайлар өлүп хораан, инек кадарчызы Бузурана бир инекти оорга алыскан. Мыйыстыг бода мал фермазының эргелекчизи турган Очур-оол бодунуң туразы-биле колхозтуң бир инээн бодунга шингээдип ажыглаан. 5 инекти колхозчуларга чээлиге берген, Барты Соян 3 шарыны ис чок чидирген, колхозчуларда 3000 ажыг рубль өре бар.

Ниитиниң хөреңгизин самчыгдаар болгаш төтчеглээр чоруктар-биле шыңгыы демисел чорутунмаан, артель баштаар чери өрелерни негеп алырының хемчеглерин албайн турар. Отчёттуг үениң дургузунда 58 колхозчулар күш-хүнүнүң минимумун ажылдап албаан. Тудугнуң планы чыл бүрүде күүсеттинип турза-даа, шынары кудү, бажыңнарның крышалары, кладовкалары, печкалары болгаш оон-даа өске чүүлдери четче кылдынмайн турар. Колхоз 30 муң туулйбуну кылыр тургаш, чүгле 12 муңну кылган.

Мал эмчилери Бурбү, Күске боттарының ажылынга сагыш салбайн келген, чүгле колхоз суурунда олуруп турар. Олар мал фермаларынга кончуг ховар барып, аараан малдарны колхоз суурунга эккээриниң негелдезин салырынга болгаш өлген малдарның актызын тургузарынга өйлежип, каш катап чалаарга малчыннарга ам барып турар. Тес-Хем МТС болгаш артель баштаар чери ниитиниң мал ажылын кызымак мал эмчилери-биле хандырарын колхозчулар негээн.

Колхоз даргазы эш Айдын-оол болгаш баштаар черниң чамдык кежигүннери нургулайында конторага ажылдаарынга өйлежип, малчыннарга ховар барып турарын колхозчулар шүгүмчүлээн. Ревизия комиссиязы (даргазы эш Седен) чыл дургузунда чүгле чаңгыс катап эренгей хыналда кылган. Ол хыналда толдаргай түңнел үндүрбээн, харын отчёт-соңгулдалыг хуралга ревизия комиссиязының илеткели безин чогу чөгенчиг болган.

Артельдиң ажыл-агыйында четпестерни дарый чайладыр дугайында колхозчулар отчёт-соңгулдалыг хуралга тодаргай саналдарын бергеннер. 1956 ажыл-агый чылында сорулгаларның талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды отчёт-соңгулдалыг хурал хүлээп алган.

О. ДОГУЙ-ООЛ.

Тараа садып алырын чугулага көөр

Колхозтардан, колхозчулардан болгаш көдээ ажыл-агыйның механизаторларындан тараа садып алыры күрүнениң улуг ужур дузалыг чугула херээ болур. Бо талазы-биле планныг онаалгаларны долдур болгаш ажыр күүседири садыг болгаш белеткелдер организацияларының чугула сорулгазы болур ужурлуг.

Эрткен чылын областың херeглекчилер кооперациязы колхозтардан болгаш колхозчулардан 2600 тонна тарааны садып алыр сорулгалыг турган. Бо сорулганы боттандырарынга элээн хөй райполар болгаш белеткел организациялары эки киржилгелиг болган.

Ынчалза-даа бо чугула ажылга чамдык райполар болгаш белеткел организациялары багай киржип, оон чугула ужур-дузазын чедир үнелевээн. Каа-Хем болгаш Таңды районнарынга тарааның дужуду эрткен чылын кайгамчык чаагай болган. Ындыг турбуже ол районнарның херeглекчилер ниитилелдери күрүнеге тараа садып алырын организас чок эрттирген.

Оон түңнелинде күрүнеге тараа садып алырының планныг онаалгазын Таңды райпозу (баштаар черниң даргазы эш Панфилов) чүгле 67 хуу, Каа-Хем райпозу (баштаар черниң даргазы эш Грибков) 11 хуу күүсеткен. Чамдык райполарның болгаш райуполминзагтарның удуртукчуларының мындыг янзылыг харысалга чок чоруунуң түңнелинде күрүнеге тараа садып алырының планы эрткен чылдың сөөлгү кварталында шуут үзүлген.

Райпо болгаш райуполминзагтарның удуртукчуларының талазында мындыг фактылар болуп турда Таңды болгаш Каа-Хемниң райкүүскомнары ону билбээченнеп эрттиргени дыка буруу. Алы үнген райкүүскомнар күрүнеге тараа садып алыр ажылдарны организастыг эрттирер дугайында шиитпирлиг хемчег албайн, садып алышкынның чоруп турар байдалының дугайында ол талазы-биле харысалгалыг эштерниң илеткелин эрткен чылдың 4-кү кварталында боттарының заседаниелеринге безин дыңнаваан. Таңды, Каа-Хем районнарның колхозтарында болгаш колхозчуларында артыкшылдыг хөй тараалар садып алдынмайн барган.

Күрүнеге колхозтардан болгаш колхозчулардан тараа садып алырының талазы-биле бо чылын бистиң областың херeглекчилер кооперациязының мурнунда улуг сорулга салдынган. Баштайгы чартык чылда безин 1400 тонна тарааны садып алыры көрдүнген.

Бо ажылды чедиишкинниг чорудары эрткен чылдың частырыгларын катаптавазын негеп турар. Райполарның болгаш райуполминзагтарның удуртукчулары амдыгаштан эгелеп организастыг хемчеглерни ап тургаш күрүнеге тараа садып алырының планныг онаалгазын күүседирин өй шаанда хандырар хүлээлгелиг.

Салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседириниң бүгү аргалары бисте бар. Хамык ужур ол аргаларны боттуг чүүл кылдыр боттандырарында. Райполар садып алдынган тарааларны хүлээп алыр пунктуларны чер-черге тургузуп, аңаа дуржулгалыг кижилерни быжыглаар ужурлуг. Садып алдынган тарааны арыглаарынче, кургадырынче болгаш ажаап кадагалаарынче онза кичээнгейни салыры чугула.

Күрүнеге тараа садып алырының планын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты райпо болгаш белеткел ажылдакчыларының арасынга калбартыры чугула рольдуг.

П. ЖИТОВ.

Парлатынмаан чагааларның изи-биле

Таңды районда почта чедирилгезиниң багай тургустунганын, эң ылаңгыя Хову-Аксы суурда почта салбыры ажылчыннарының чагыгларын болгаш чагаа-бижиктерин ээлеринге өй-шаанда чедирбейн турарын эш Топуй-оол редакцияга бижээн. Почта чедирилгезин экижидер талазы-биле хемчег алырын Таңды районнуң харылзаа конторазынга редакция дыңнаткан.

Районнуң харылзаа конторазының начальниги эш Е. Слепицынның редакцияга дыңнатканы болза, Хову-Аксы суурда почта салбыры чамдык ажылчыннарның чагыгларын ээлеринге чедирип бербейн турганы хыналдадан илерээн, эштер Батпит-оол, Сарыг-оол, Майыңы болгаш өскелер-даа чагыгларын ап турар апарган. Почта чедирилгезин экижидер талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Совет болгаш кыдат улустарның улуг найыралы

Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың арасында найырал, эвилел болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында керээге ат салган хүнден бээр алды чыл болган төөгүлүг хүнү совет болгаш кыдат улустар февраль 14-те демдеглээн.

Совет болгаш кыдат улустарның үндезин эрге-ажыктарынга, тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар ол төөгүлүг керээ совет-кыдат найыралды хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга чаа эпоханы ажыткан, Ыраккы Чөөн-чүкке болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының хереэнге улуг салыышкын болган.

ССРЭ-ниң болгаш Кыдаттың улустарының найыралы төөгүлүг ханы дазылдыг. Совет улус кыдат улустуң хосталгалыг демиселин өскерлиш чок болгаш ханы күзел-чүткүл-биле көрген. Совет улус кыдат улустуң тиилелгезинге, кыдат революсчу шимчээшкинниң күчүлүг күжүнге бузурээн. Ынчангаш кыдат улус тиилелгени чедип алган-даа, ол Кыдат Улус Республиканың чарлатыныш тургустунганы-биле доозулган.

Керээге ат салдынганындан бээр эрткен алды чыл совет-кыдат найыралдың амыдыралчы улуг күжүн көргүскен, тайбыңның хереэнге керээниң бүгү делегей чугула ужур-дузазын ажыткан. ССРЭ-биле Кыдаттың найыралы болгаш эвилели Ыраккы Чөөн-чүкке болгаш бүгү делегейге тайбыңның күчүлүг баганазы болган деп чүвени эрткен алды чыл көргүскен.

Совет Эвилели-биле болгаш улус демократиязының чурттары-биле кады ажылдажылгага даянгаш, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле күш-ажылга ынакшылдыг кыдат улус 1952 чылдың төнчүзүнде-ле улус ажыл-агыйын катап тургускан база үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дайын мурнунуң эң бедик деңнелин ашкан. Чуртта чаа-чаа заводтарны, шахталарны, нефть тывыштарын ажыглалга киирген. Аграр реформазының түңнелинде ажылчы тараачыннар 47 миллион гектар черни делир эгинмеес кылдыр алган болгаш помещиктерниң чүс-чүс чылдардагы дарлалындан мөңгези-биле адырылган.

Улус ажыл-агыйының чедиишкинниг катап тургустунуушкуну, аграр реформазын чорутканы болгаш улусчу-демократтыг күрүнениң быжыканы болза, Кыдатты индустриалызастаар болгаш социализмни чоорту тургузар сорулгалыг планныг экономиктиг тургузуушкунче кыдат улусту шилчиирин 1953 чылдан эгелээш-ле арганы берген.

Ам Кыдат социализм тургузуушкунунуң оруу-биле бузурелдиг чоруп орар. Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле, ажылчы чоннарның өзүп турар күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң болгаш чогаадыкчы кужениишкиннериниң түңнелинде бирги беш чылдың үшкү чылының планы чедиишкиннииг күүсеттинген. 1955 чылда үлетпүр продукциязының нийти хемчээли 1952 чылдың деңнелинден 62 хуу көвүдээн. 1955 чылдың төнчүзүнге чедир беш чыл планының айыткан улуг тудуглардан 271 улуг үлетпүр объектилери туттунган болгаш ажыглалга дужааттынган.

Хуу үлетпүр болгаш садыг бүдүрүлгелерин холушкак күрүне-хуу бүдүрүлгелери, а ус-тывыш бүдүрүлгелерин — кооператив бүдүрүлгелери кылдыр чаартыр дээш шимчээшкин Кыдатта улам-на калбарып турар. Февральдың эгезинде чурттуң бүгү хоорайларынга хуу үлетпүр болгаш садыг бүдүрүлгелерин холушкак бүдүрүлгелерже адыр-адыр аайы-биле чаартыры колдуунда доозулган турган.

Эрткен алды чылдың дургузунда көдээниң арны үндезини-биле өскерилген. Бир эвес улусчу революцияның тиилелгезинге чедир помещиктер болгаш кулактар ажылдап кылыр черниң 70—80 хуузун ээлеп турган болза, ам оон 85-90 хуузу күш-ажылчы тараачыннарга оназжып турар.

Ам үеде кыдат көдээ социалистиг улуг чаартылганың үезинде кирген. Бүгү чуртта чаа кооперативтерни тургузуп турары-биле холбаштыр, тургустунган кооперативтерни чурумчудар болгаш быжыдар ажылдар чоруп турар. Тараачыннарның калбак массалары кооперацияже оруктта шиитпирлиг-биле туруп турар дугайында эш Мао Цзэ-дунның сөзүн амыдырал долузу-биле бадыткап турар. Бо чылдың январьның төнчүзүнге чедир көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтеринге 92.810 муң тараачын ажыл-агыйлар, азы тараачын өрегелериниң ниити санының 75 хуузу кирген. Оларның иштинден 24.590 муң тараачын ажыл-агыйлар долу социалистиг характерлиг болуп турар дээди хевирниң кооперативтеринде кирген.

Чоокта чаа күрүнениң Дээди чөвүлел хуралының хүлээп алганы 1956—1967 чылдарда КУР-нуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң программазының төлевилелин кыдат улус улуг хей-аът-биле уткаан. «Бо документ төөгүлүг улуг ужур-дузалыг, ол социализмче оруктуг миллион-миллион тараачыннарга чырыдып берген» деп «Гуанминжибао» солун бижип турар.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжээни-биле база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзени-биле кады Кыдат Улус Республикада ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнели чайгылыш чокка бедип турар. 1952 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл-төлевири 20,5 хуу, күш-ажыл камгалалынга болгаш амыдырал хандырылгазынга акшаландырыышкын—113 хуу улгаткан. Кыдаттың Коммунистиг партиязы болгаш улусчу чазаа улус чырыдыышкынынче, урам-чүүл болгаш литература хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни салып, ажылчы чоннарның кадыкшылының дугайында улуг сагыш салып турар.

Эрткен алды чылдың дургузунда политика, экономика болгаш культура амыдыралының бүгү-ле адырларынга чедип алган чедиишкиннер Совет Эвилелиниң көргүзүп турары ак-сеткилдиг дузаламчы биле база улус демократиязының чурттары биле акы-дуңма кады ажылдажылга-биле үзүктел чок харылзашкан.

Кыдат улустуң боттандырганы улуг чаартылгалар, оон экономика болгаш культура хөгжүлдезинге чедиишкиннери Кыдат Улус Республиканың улустар арасының алдарын бедик-биле көдүрген. Ам улуг Кыдат улустар арасының ареназында улуг күрүне болуп турар. КУР-нуң өске чурттар-биле даштыкы политика харылзаазы өзүп, оон даштыкы садыы хөгжүп турар. Ам үеде улусчу Кыдат 50 ажыг чурттар-биле садыг харылзаазын тудуп турар.

Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың экономиктиг харылзаазы калбарып болгаш быжыгып турар. Совет-кыдат кады ажылдажылга күрүне, экономика болгаш культура тургузуушкунунуң хөй-хөй талаларын хаара тудуп турар. Кайы-кайызынга ажыктыг чорукка үндезилээш совет-кыдат садыг хөгжүп турар. Эртем-техниктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга, эртем болгаш бүдүрүлге дуржулгазының талазы-биле солчуушкуннар чылдың-на калбарып турар.

«Бистиң өннүүвүс болгаш акы-дуңмавыс—кыдат улустуң бодунуң улус-демократтыг күрүнезин быжыглаарынга болгаш социализмни тургузарынга дузалаарывысты бистер, совет кижилер, бодувустуң акы-дуңма хүлээлгевис кылдыр санап турар бис» деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

«Кыдат улус Совет Эвилели болгаш улус демократиязының чурттары-биле кезээде кады. Бистиң аравыста эп-сеткил каттыжышкынның болгаш найыралдың чер кырында кандыг-даа күш үзүп шыдавас» деп Чжоу Энь-лай чоокта чаа чугаалаан.

Улусчу Кыдаттың тайбыңче болгаш өске чурттар-биле найыралче чүткүлү КУР биле Индияның, а ол ышкаш КУР биле Бирманың кады кылган медеглелдеринге 1954 чылдың чайынында чарлатынган тайбыңга ынакшылдыг политиканың беш принциптеринде бодунуң илерээшкинин тыпкан. Ол принциптер 1954 чылдың октябрьда парлатынган ССРЭ биле КУР-нуң чазактарының кады кылган декларациязынга бодунуң бадыткалын алганы билдингир. Совет Эвилелиниң деткээни КУР биле КУДР-нуң эгелекчи чоруу Корейда дайынны соксадырынга чедирген. Совет Эвилели-биле кады Кыдат Улус Республика Индий-Кыдаттың улустарынга тайбыңны берген Женева чөвүлел хуралының чедиишкиниң доостурунга чугула рольду ойнаан. КУР-нуң төлээлери Азия болгаш Африка чурттарының Бандунгка болган конференциязынга чедиишкинни дузалаан.

Делегейниң хөй-ниитизи Кыдат Улус Республикага оон Каттышкан Нациялар Организациязында хоойлу ёзугаар олудун тывыскан турарын негеп турар. Улусчу Кыдаттың хоойлу ёзугаар эргелерин катап тургузар чорук КНО-нуң ролюн болгаш ат-алдарын быжыглаар деп бүгү чурттарның тайбыңга ынакшылдыг кижилери чөптүг-биле санап турар. Совет Эвилели Кыдат Улус Республиканың хоойлу ёзугаар эргелерин шыңгыы болгаш чайгылыш чок камгалап турар.

ССРЭ биле Кыдаттың улустарының арасында улуг найырал, кайы-кайызынга илегежириниң болгаш ханы хүндүткелдиң чаагай принциптеринге үндезилеттинген найырал хүн-бүрү быжыгып турар. Социалистиг лагерьниң чурттарынга характерлиг болгаш оларның арасында ам чедиишкинниг хөгжүп турар улустар арасының харылзааларында төөгүде көстүп көрбээн, чаа ол хевир үе найыралда сиңниккен.

ССРЭ биле КУР-нуң арасында найырал, эвилел болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында керээге ат салган хүнден бээр алды чыл болган өйнүң хүнүнде совет улус социализм тургузуушкунунуң хереэнге, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни улуг кыдат улуска сеткил-сагыжының ханызындан күзеп турар.

Кыдат болгаш совет улустарның акы-дуңма найыралы мөңгеде чурттап, быжыгып турзун!

В. ФЕДОРОВ.

Уханьның металлургия комбинадының тудуушкунунда

ПЕКИН. КУР-нуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң бирги беш чыл планы-биле тудары көрдүнген Уханьның металлургия комбинаты болза, Төп Кыдаттың улуг-улуг металлургия базаларының бирээзи болур.

«Жэньминьжибао» солуннуң дыңнадып турары болза, келир үениң комбинады турар черниң орнунда ам оон дажээн салыры белеткетинип турар. Бетон заводунуң кол корпузун, автобазаны, ыяш болбаазыралын ажылдаар болгаш арматура заводтарын тудуп тургускан. Электри шугумун шөйүп, суг дамчылылгазы, чазаглыг орук тургустунуп турар. Демир оруктуң чаа адырын салган. Ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга баштайгы бажыңнарны туткан.

Бо чылдың оналгазын күүсеткеш, 11 айларның иштинде ажылдарның бот үнезин дыка чиигедирин чедип алырын Уханьның металлургия комбинадының тудукчулары хүлээнип алган. (СЭТА).

Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы

Барыын талаку чурттарның буржуаз экономистери алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКИ-ниң XX съездизиннин Директивалаарының төлевилелиннің чураганларын ыык өөренип болгаш анализтеп турары дашткы парлалгага чарлатынган материалдардан илдең болуп турар. Ынчаар өөренишкининиң түнелиинде оларның кылып турар түннелдери совет номчукчуга база чаидык талалай солун болуп турар.

Хөй-хөй буржуаз экономистер ССРЭ-де болгаш капиталисшг чурттарда үлетпүр бүдүрүлгелиниң өзүлдезиниң темпилерин деннештирип көрбүшаан, Совет Эвилели экономика талазы-биле капитализмниң эң-не сайыраигай чурту — АКШ-ты ырак әвес келир үеде чедер болгаш ажып әртер арганы деп чүвени хүлээп көөр ужурга таваржып турарлар. Совет Эвилели хөмүр даш тывыжының талазы-биле 2—3 чылдар болгаш делегейге бирги черни әэлептер деп олар айтып турарлар. Совет Эвилели үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга инженерлер, агрономнар болгаш өске-даа түскай әртемнглер белеткээр чергелиг ындыг чүгүла алырның талазы-биле АКШ-ты киришпгрбишаан, бүгү капиталистиг чурттарны мурнай берген болгаш оранчок аткаар артырган ол фактыже экономистерниң хөй вирүзү онза кичээнгейни салып турар. Капиталистиг чурттарның үлетпүрү эң чоокку беш чылдарның дургузунда ханы экономиктиг кризистен азы экономиктиг таптаашкындан чайлап шыдаар бе дээрзиниң дугайында айтырыг оларны онза үүреди турар. Оларның бодалы-биле алырга, ындыг кризистиң социал-экономиктиг үрүктары Совет Эвилелиннің болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чурттарының экономиктиг шапкын хөгжүдезиниң мурнунга әң-не бууразыкшыныыг болу бээр болуп турар.

Барыын Германиянын «Дейче цейтунг унд Виртшафтсцейтунг» деп буржуаз солуну АКШ-тың экономиказынга таптаашкын азы бууран бадышкын Россияга Америкалы дүргени-биле ажып әртер арганы берип турар деп чүвени айыткаш, Совет Эвилели 2—3 чылдарның дургузунда делегейге хөмүр даштың эң улуг бүдүрүкчүзү болу бээр деп бодалды илерелиг турар. «Машиналар бүдүрүкчүзү болур Совет Эвилели дараазындагы беш чылдың әгезинге чедир күштер талазы-биле алырга, Америка-биле деннежир апаары черле илдең. Ындыг бадыткал дидим болуру чалап чок, ынчалзажок мырынай чоокта чаа-ла хөй-хөй кижилер Россия Германияга болгаш Англияга чедери база оларны бодунуң артынга дүргени-биле артырып каары мырынай болдунар арга чок деп санап турганнар» деп ол солун бижээн. Чурттарга тулуушкунунуң, хереглелдиң түүлерин бүдүрелин хөгжүдезиниң талазы-биле чаа беш чыл планының көдүрүп турары улуг сорулгаларны айыткаш ол солуннуң бижээнин болза: «Чаа план күчүлүг социал деңшилгеге хамаарыштыр совет улустуң өөрүшкүзүн хайныктырары чигинниг чок... Ол деңшилге өөредилгениң чаа программазында ышкаш каяа-даа ындыг илдең болбаан. Дараазындагы беш чылдарның дургузунда көдээ районнарның барык чер болганына база-ла хоорайларга ышкаш, бүгү-нитининң ортумак өөредилгези боттанып ужурлуг... Өөредилге системазының Барыын чүкте болунга деннежир чүве чок ол калбарышкыны кол нургулайында Россияның улам ынайгы үлетпүр хөгжүдезиниң хереглелдеринге бараан болур... Совет Эвилели бо талазы-биле Барымы чүктү шынап-ла болунуң оранчок артынла артырган».

Буржуаз экономистер чаа беш чыл планының чурагайларын анализтевишаан, Совет Эвилелиннің үлетпүр хөгжүдезиниң темпилерни саадалыпкы дег оон экономиказында «кошкак черлерни» ыык дилеп турарлар. Американың «Бизнес уик» журналының-биле алырга, ындыг «кошкак чер» ажылчын күжүнүң балансызында болган аянныг. «Бир тээ көдээ черлерниң хоорайже чорудуп болуру ажылчыннарның артыкшылы көдээ черлерде моон ынай чок болганда, Совет Эвилелинде ажылчын күжү челишпейн турар» деп ол журнал бадыткап турар. Ынчалзажок чамык экономистер ол бодалга каттышпайн турар. Чаа техниканы ажыглаарының күсели-биле күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедиктенниң түнелинде, үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга ажылчыннарны хостаарының кайгамчык улуг арганы олар айтып турарлар. Чаа техниканы ажыглаарының күсели-биле күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедиктенниң талазы-биле чаа беш чыл планының көдүрүп турары улуг сорулгаларны ажылдаар деп ол солуннуң бижээнин болза: «Чаа план күчүлүг социал деңшилгеге хамаарыштыр совет улустуң өөрүшкүзүн хайныктырары чигинниг чок... Ол деңшилге өөредилгениң чаа программазында ышкаш каяа-даа ындыг илдең болбаан. Дараазындагы беш чылдарның дургузунда көдээ районнарның барык чер болганына база-ла хоорайларга ышкаш, бүгү-нитининң ортумак өөредилгези боттанып ужурлуг... Өөредилге системазының Барыын чүкте болунга деннежир чүве чок ол калбарышкыны кол нургулайында Россияның улам ынайгы үлетпүр хөгжүдезиниң хереглелдеринге бараан болур... Совет Эвилели бо талазы-биле Барымы чүктү шынап-ла болунуң оранчок артынла артырган».

Буржуаз экономистер чаа беш чыл планының чурагайларын анализтевишаан, Совет Эвилелиннің үлетпүр хөгжүдезиниң темпилерни саадалыпкы дег оон экономиказында «кошкак черлерни» ыык дилеп турарлар. Американың «Бизнес уик» журналының-биле алырга, ындыг «кошкак чер» ажылчын күжүнүң балансызында болган аянныг. «Бир тээ көдээ черлерниң хоорайже чорудуп болуру ажылчыннарның артыкшылы көдээ черлерде моон ынай чок болганда, Совет Эвилелинде ажылчын күжү челишпейн турар» деп ол журнал бадыткап турар. Ынчалзажок чамык экономистер ол бодалга каттышпайн турар. Чаа техниканы ажыглаарының күсели-биле күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедиктенниң түнелинде, үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга ажылчыннарны хостаарының кайгамчык улуг арганы олар айтып турарлар. Чаа техниканы ажыглаарының күсели-биле күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедиктенниң талазы-биле чаа беш чыл планының көдүрүп турар

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 18 СУББОТА № 36 (3489)

Өртээ 20 коп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы марксизм-ленинизмниң делегейни чаартып турар өөредииниң тугунуң адаа-биле совет улусту коммунизмниң долу тиилелгезинге чедирер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи

Февраль 14-те, Кремльдиң Улуг ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи ажыттынган. Эртенгиниң он шакта улуг Совет күрүнениң бүгү ужу-кыдыгларындан найыслалга чедип келген съездиниң төлээлери хурал залынга долдур олурупкан. Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, күрүнениң болгаш партияның ажылдакчылары, эртемденнер, Совет Арминың болгаш Флоттуң төлээлекчилери, литература болгаш уран-чүүлдүң ажылдакчылары — хөй санныг аалчылар олуржуп турар.

Совет улус бодунуң төрээн Коммунистиг партиязының XX съездизин политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниң күчүлүг чаа көдүрлүүшкүнү-биле уткаан. XIX съездиниң эрткен үезинден бээр эрткен чылдарның иштинде, совет чурттуң улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализм тудуушкунун доозарының болгаш социализмден коммунизмче чоорту шилчииниң оруунда чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бодунуң күчүлүг Төрээн чурту дээш, коммунизмниң бүгү тиилелгелериниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — улуг болгаш мерген угааныг партия дээш совет кижилерниң чүректерин ол чедиишкиннер чоргаарал-биле долдуруп турар.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннериниң, Секретарыларының, даштыкының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң удуртукчуларының ложаларга кестүп келгенин съездиниң төлээлери болгаш аалчылар дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Шупту туруп келген.

Съездини Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги Секретары **Н. С. Хрущев** ажыткан.

XIX болгаш XX съездилерниң аразында үениң иштинде коммунистиг шимчээшкинниң сураглыг ажылдакчылары — Иосиф Виссарионович Сталинны, Клемент Готвальдыны болгаш Кюнци Токуданы ышкынган бис деп Н. С. Хрущев чугаалаан. Оларның тураскаалын бут кырынга сактып тураскаарын дилээн.

Залда олурушканнар шуптузу туруп келген.

Оон ыңай Н. С. Хрущев акы-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның съездиге чедип келген төлээлекчилеринге съездиниң мурнундан чүректиң ханызындан байыр чедирген. Шупту туруп келген, дыңмиттиг адыш часкаашкыннар залга чаңгыланып турган.

Съездиниң удуртур органнарын соңгуурунга кирген.

Бүгү областарның, крайларның болгаш республикаларның төлээлериниң төлээлекчилер Чөвүлелиниң дааскаңы-биле эш Подгорный съездиниң Президиумун 39 кижи санныг соңгуур саналды киирген.

Президиумну бир эп-сеткил-биле соңгаан.

СЪЕЗДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ:

Андреев А. А.	Мжаванадзе В. П.
Брежнев Л. И.	Микоян А. И.
Булганин Н. А.	Молотов В. М.
Буркацкая Г. Е.	Мухитдинов Н. А.
Ворошилов К. Е.	Патоличев Н. С.
Гафуров Б.	Первухин М. Г.
Жуков Г. К.	Пысин К. Г.
Игнатов Н. Г.	Пономаренко П. К.
Каганович Л. М.	Рахимбабаева З. Р.
Калнберзин Я. Э.	Рожнева М. И.
Кальченко Н. Т.	Сабуров М. З.
Капитонов И. В.	Снечкус А. Ю.
Кэбин И. Г.	Суслов М. А.
Кириченко А. И.	Фурцева Е. А.
Кириленко А. П.	Хворостухин А. И.
Киселев Н. В.	Хрущев Н. С.
Козлов Ф. Р.	Шверник Н. М.
Косыгин А. Н.	Шепилов Д. Т.
Куусинен О. В.	Яснов М. А.
Маленков Г. М.	

Эш Фурцеваа сөс берген, төлээлерниң төлээлекчилер Чөвүлелиниң дааскаңы-биле съездиниң Секретариадын 15 кижи санныг соңгуурун санал киирген. Съезд секретариатты бир үн-биле соңгаан.

СЪЕЗДИНИҢ СЕКРЕТАРИАДЫ:

Беляев Н. И.	Пегов Н. М.
Бойцов И. П.	Сердюк З. Т.
Даниялов А. Д.	Стахурский М. М.
Ефремов М. Т.	Струев А. И.
Енютин Г. В.	Суслов В. М.
Иващенко О. И.	Чураев В. М.
Лаптев Н. В.	Яковлев И. Д.
Москатов П. Г.	

Съездиниң Редакция комиссиязын чаңгыс үн-биле 11 кижи санныг соңгаан, оон составының дугайында эш Сердюк санал киирген.

СЪЕЗДИНИҢ РЕДАКЦИЯ КОМИССИЯЗЫ:

Поспелов П. Н.	Назаренко И. Д.
Ефремов Л. Н.	Органов Н. Н.
Константинов Ф. В.	Попова Н. В.
Лацис В. Т.	Титов Ф. Е.
Мустафаев И. Д.	Сатюков П. А.
	Шелепин А. Н.

Оон ыңай эш Снечкустуң саналы-биле съездиниң Мандат комиссиязынга 23 санныг кижини соңгаан.

СЪЕЗДИНИҢ МАНДАТ КОМИССИЯЗЫ:

Аристов А. Б.	Кунаев Д. А.
Авхимович Н. Е.	Ларионов А. Н.
Бабаев С.	Лубенников Л. И.
Гаевой А. И.	Муратов З. И.
Громов Е. И.	Подгорный Н. В.
Денисов Г. А.	Полянский Д. С.
Доронин П. И.	Рашидов Ш.
Жегалин И. К.	Раззаков И. Р.
Замчевский И. К.	Товмасян С. А.
Игнатьев С. Д.	Штыков Т. Ф.
Комаров П. Т.	Школьников А. М.
Коротченко Д. С.	

СЭКП-ниң XX съездизиниң хүн айтырыын бадылаан.

СЭКП-НИҢ XX СЪЕЗДИЗИНИҢ ХҮН АЙТЫРЫЫ

1. СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткели—илеткелчи ТК-ның Секретары эш Н. С. Хрущев.

2. СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткели —илеткелчи Ревизия Комиссиязының Даргазы эш П. Г. Москатов.

3. 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директивалары—илеткелчи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Булганин.

4. Партияның Төп органнарының соңгулдалары.

Оон соонда хуралдың даргазы эш Н. А. Булганин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң отчёт илеткелин кылыры-биле СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевка сөс берген. Н. С. Хрущевту төлээлер дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Шупту туруп келген.

Эртенги болгаш кежээки хуралдарга үргүлчүлээн илеткелди улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш бүгү залдың изиг чүүлдүгзүнүүшкүнү-биле хөй удаа үдетинип турган.

(СЭТА).

Февраль 15-те эртенги хурал

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар. Эш **И. В. Капитоновтуң** даргалааны эртенги хуралга СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткелин Төп Ревизия Комиссиязының Даргазы эш **П. Г. Москатов** кылган.

Партияның бюджедин тодаргайлавышаан, илеткелчиниң демдеглеп турары болза, кол акша-хөреңгилер партийжи пропаганда болгаш агитацияга, партияның кадрларын белеткээринге база партийжи библиотекаларны хандырарынга чарыгдатынып турар. Чер-черлерге болуп эртип турар кыска хуусаалыг чүгле курстарны болгаш семинарларны дамчыштыр чыл бүрүде 50 муң чедир пропагандистер түр белеткелдерни эртип турар. Марксизм-ленинизмниң кежээки 288 университеттеринде 149 муң кижи, оларның иштинде 80 муң коммунистер, 33 муң комсомолчулар болгаш партия кежигүнү эвес 34 муң эштер өөренип турарлар. Партияның XIX съездизиниң сөөлүнде партия школаларынга болгаш партия обкомнарының, крайкомнарының чанында чыл хуусаалыг курстарга, СЭКП ТК-ның чанында партияның Дээди школазынга база нийтилел эртемнериниң Академиязынга партияның 34 муң ажыг ажылдакчыларын белеткээн.

Ажылчы чоннарның чагааларын болгаш хомудалдарын партия органнарының кандаар көрүп, шиитпирлеп турарын чугаалавышаан, эш Москатовтуң демдеглээни болза, бо херекче партия органнары улуг кичээнгейни салып, оваарымчалыг эвес эл дек ёзу-биле көрүп, салдынган айтырыгларны элээн дүрген болгаш тодаргай шиитпирлеп турар апарганнар.

Илеткелчиниң оон ыңай демдеглээни болза, партияның контроль Комитеди коммунистерниң билдиришкиннерин шиитпирлээр болгаш персоналдыг херектерни тодарадып көөрүнүң талазы-биле ажылды сөөлгү ийи чылдарда элээн экижиткен. Төп Комитеттиң илереткени четпестер болур коммунистерниң персоналдыг херектерин оларның боттары чокка көрүп шиитпирлей бээр ийикпе, азы ындыг айтырыгны Комитеттиң составы четче олурушпайн турда көрүп шиитпирлей бээр ындыг четпестерин партияның контроль Комитеди чайладып узуткаан.

Бистиң партиявыс бодунуң XX съездизинге идея талазы-биле улам-на сырый каттышкан болгаш каннадып быжыккан чедип келген деп эш Москатов адаттың сөөлүнде демдеглеп чугаалаан. Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкини дээш бистиң бүгү партиявыс, ажылчын ангывыс, колхозчу тараачыннарывыс болгаш улустуң интеллигенциязы съездиниң шиитпирлерин дайынчы ёзу-биле амыдыралга илепкейлиг боттандырар дээрзинге чигзинишкин турбас.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткелдерин чугаалажып көөрүнче съезд кирипкен.

Дараазында эш **Е. А. Фурцеваа** (Москва хоорайның партия организациязы) сөс берген.

Төп Комитеттиң удуртулгазы-биле чорутунган политиктиг болгаш экономиктиг улуг хемчеглер социалистиг тургузугну улам-на быжыглаан, ажылчын ангының болгаш тараачыннарның эвилелин база ССРЭ-ниң улустарының аразынга найыралды улам-на быжыктырган деп ол демдеглеп чугаалаан.

Москваның партия организациязының ажыл-чорудулгазын тодаргайлап турар фактыларны эш Фурцева чижек кылдыр айтып көргүскен. Хоорайның үлетпүрү бешки беш чыл планының сорулгаларын хуусаа бетинде күүсетпишаан, пландан дашкаар 18 миллиард рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Бүдүрүлгениң мурнуку черлеринге үлетпүр бүдүрүлгениң деңнели беш чыл планының дургузунда 68 хуу бедээн, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 47,6 хуу өскен. Найысылалдың үлетпүрүнде ам-даа дыка хөй курлавырлар бар. Үлетпүрнүң продукциязын амгы бүдүрүлгелерге бүдүрериниң барык ийи катап көвүдедирин чоокку чылдарда чедип алыр сорулганы хоорайның партия организациязы салган. Эң-не сайзыраңгай, чаа технологияны ёзыглап, үлетпүр черлеринге бүдүрүлгени эки организастап тургаш ол сорулганы боттандырар ужурлуг.

Чурттаалга бажыңнарының тудуунуң айтырыгларынче эш Фурцева улуг кичээнгейни салган. Эрткен беш чыл планының дургузунда Москва хоорайга 4305 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлдери тудунган. Ынчалза-даа, хоорайда чурттаалга бажыңнарының айтырыы ам-даа нарын хевээр артпышаан туруп турар. Алдыгы беш чыл планының дургузунда 9 миллион дөрбелчин метр чурттаалга шөлдерин, школаларның 200 улуг бажыңнарын, 17 муң оруннар хемчээлдиг эмнелгелерни, 22 муң олуттарлыг кино театрларны болгаш өске-даа тудугларны кылыры планнатынып көрдүнүп турар. Совет күрүнениң болгаш Коммунистиг партияның үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге улуг бедик тураскаалды — Советтерниң Ордузун Москвага бедидир тудуп үндүрер — хүндүлүг сорулга найысылалдың тудугжуларынга, архитекторларынга болгаш скульпторларынга онаажып турар.

Хоорайны чаагайжыдып сайзырадырының талазы-биле улуг ажылдар планнатынган. Ставрополь-Москваның газ дамчыдылгазының тудуунче онза кичээнгейни салып турар, ол тудуг бо чылын доозулган турар ужурлуг.

Эш **А. И. Кириченкога** сөс берген.

Төп Комитеттиң отчёду ханы теоретиктиг ужур-утказыг. коммунистиг тургузуушкунуң амгы төөгүлүг байдалдарда чугула айтырыгларын ында эртем ёзузу-биле үндезилеп көрген, Төп Комитеттиң ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлелчи ёзу-биле үнелеп көрген болгаш бистиң ажылывыстың четпестерин илереткен база оларны узуткаарының оруктарын тодаргай айыткан — деп ол чугаалаан.

СЭКП-ниң XX съездизин төлептиг уткаан Совет Украинаның ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайында эш Кириченко чугаалаан. Амгы үеде чуртта казып тып ап турар хөмүр даштың 32 хуузун, бүдүрүп турар шойнуң барык чартык кезиин, демир рудазының 60 хуузун, каңның болгаш прокаттың 37 хуузун Украина берип турар. Бешки беш чыл планында үлетпүрнүң көрдүнген бүдүрүлге деңнелин республика 4 чыл дургузунда күүсеткен.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң даалгаларын база партия болгаш чазактың сураглыг өске-даа шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Украинаның колхозчулары, механизаторлары болгаш совхозтарының ажылдакчылары көдээ ажыл-агыйның чугула продуктуларын бүдүрерин дыка улгаттырганын эш Кириченко айыткан. Тарааны, тарымал тоорукту, ногаа аймаан болгаш өске-даа культураларны бүдүрериниң пландары эрткен чылын республикада ажыр күүсеттинген. Украинаның колхозтары болгаш совхозтары чигир свеклазының бүдүрүлгезин кажангызындан-даа артык дээре чорутткан. Тарааның нийти чыылдазын көвүдеткени пландан дашкаар 160 миллион пуд тарааны дужаар арганы Украинага берген.

Украин улустуң культуразының чечектелиишкининиң дугайын чугаалавышаан, ындыг чижекти эш Кириченко көргүскен. Амгы үеде Украинада 10 муң чурттакчы кижилер бүрүзүнден-не чүгле дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарда 180 кижи өөренип турар, ол дээрге капиталистиг кайы-даа чурттарның ындан хөй болуп турар.

Бо беш чыл планының үезинде Украин ССР-ниң бүдүрүкчү күштери моон соңгаарты улам-на күчүлүг хөгжүлдени алыр деп эш Кириченко айыткан. Хөмүр даштың тывыжы, шойнуң, каңның эзилдези, прокаттың болгаш аар индустрияның өске-даа продукциязының бүдүрүлгези дыка өзер. Беш чыл планының дургузунда аар, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрлериниң чаа улуг бүдүрүлгелери-биле, чаа электри станциялар-биле республика байыыр. Украинага тарааның нийти чыылдазы 1960 чылда 2,1 миллиард пуд четкен турар.

Эъттиң болгаш сүттүң бүдүрерин көвүдедир талазы-биле республиканың мурнунда туруп турар улуг сорулгаларның дугайында эш Кириченко чугаалаан. Мал ажылының продукциязын 1960 чылда бүдүрериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң доктааткан хемчээлин хуусаа бетинде 2—3 чылдар бурунгаар күүседириниң колхозтар болгаш совхозтар шиитпирлээннер: сүттүң болгаш хаван эъдиниң бүдүрериниң талазы-биле 1957 чылда, а мал ажылының продукциязының өске хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле — 1958 чылда.

Эъттиң болгаш сүттүң бүдүрүлгезин көвүдедиринге мал чемнери шиитпирлиг ужур-дузалыг болурун эш Кириченко демдеглээн. Ынчангаш, республиканың колхозтары болгаш совхозтары кукурузаның тарылгазын бо чылын барык 1 миллион гектарга немей калбартырын планнап көрген, ынчаарга кукурузаның нийти тарылгазы 7 миллион ажыг гектар четкен турар. Мал чемнерин бүдүрүп белеткээриниң талазы-биле өске-даа хемчеглер планнатынып турар.

Социалистиг чарышты калбартырынче эш Кириченко улуг кичээнгейни угландырган. Республикаларның аразынга чарышты организастаары чүүлдүг деп ол санап турар. Ол дугайында дыка хөй колхозчулар, совхозтарның болгаш МТС-терниң ажылдакчылары ол күзелди илереткеннер. Чижээ, Украина болза, ылангыя мал ажылының продукциязын эң-не хөйнү алыры дээш эң улуг республика болур Россий Федерациязы-биле-даа чаржып болгай эртик. Ол ышкаш аңгы-аңгы республикаларның областары боттарының аразынга база чаржып болгай. Ол чорук чаа беш чыл планында көрдүнген улуг сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге арганы берген турар ийик.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде чарышты организастап турарында улуг четпестер бар деп оон-биле черглелештир эш Кириченко демдеглээн: чамдык таварылгаларда чаңгыс-аай, ёзу-хевир барымдаалаан, кампания байдалдыг чоруктарны бодтуруп турар. Чарыштың херээнче ам шыңгыы кичээнгейни угландырар херек деп оратор айыткан.

Мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередип ажыглаары дыка хөй партийжи, совет болгаш ажыл-агый удуртукчуларынга ам-даа оларның чугула партийжи болгаш күрүне хүлээлгези болбайн турар деп эш Кириченко чугаалаан. Мурнакчы дуржулганы нептередип ажыглавайн чыткаш ажыл-агыйывысты амгы үеде көдүрүп шыдавас бис. Үлегер-чижекти бот-боттарынга дамчылары бүгү-ле черлерге калбарарын болгаш ол ынавыла албан болган турарын Ленинниң нёгээниң чедип алыр херек.

Украинаның коммунистери болгаш бүгү украин улус СЭКП Төп Комитединиң шүгүмүн болгаш ажыл-чорудулгазын бир үн-биле чаңгыс-эп сеткилдиг деткип, чүүлдүг деп көрүп турар. Совет Украинаның ажылчы чоннары боттарының мурнунда туруп турар улуг сорулгаларны медереп билбишаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш алдарлыы-биле ажылдаарынга күштерин болгаш энергиязын харамнанмастар деп эш Кириченко бодунуң чугаазының төнчүзүнде медеглээн.

Дараазында **Ф. Р. Козлов** (Ленинградтың партия организациязы) санал берген. Ол СЭКП ТК-ның Пленумнарының эрткен чылдарда хүлээп алган шиитпирлериниң улуг ужур-дузазының дугайын чугаалаан. Партияның онза сагыш салыышкынының чүүлү болза, аар үлетпүрнү бүгү хемчеглерлиг хөгжүдери болган. Партияның Төп Комитеди экономиктиг теорияга хажылыышкыннарны чогуур өйүнде илереткен болгаш аар үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң темпилерин кошкадырын саналдап турган чөгенчиг-экономистерге ойтур шавыышкынны берген.

Ленинградчылар партияның салган сорулгаларын күүседир дээш улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдааннар деп оратор оон ыңай чугаалаан. Ленинградтың болгаш областың үлетпүрү бешки беш чыл планының чедиишкинниг күүсеткен. Ол үеде нийти продукцияның хемчээли 87 хуу улгаткан. Бүдүрүлге черлеринде мурнакчы техниканың эң эки үлегерлериниң деңнелинде турар чүс-чүс приборлар болгаш механизмнер кылдынган база шиңгээдип алдынган.

Ленинградтың үлетпүрүнүң улам ыңайгы хөгжүлдезинге хамаарыштыр, эш Козлов оон эң чугула адырларының херирлерин эки тодарадырының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан. Эш Козловтуң бодап турары-биле алырга, Ленинградка хөй металл кирер чүүлдер болгаш элээн бедүүн кылыглар бүдүрерин хөгжүдери таарымча чок; министерстволар бүдүрүлгелерниң специализастаашкынын хевээр артырар дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Эш **Н. С. Патоличев** (Белоруссияның партия организациязы) бистиң чуртувустуң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң түңнелдери болза, ол коммунизмче оруктап чаа кайгамчык улуг бурунгаар базымны кылганының дугайын херечилеп турар деп чугаалаан. Ол чедиишкиннер дээш партияның Төп Комитединиң могаг чок, ленинчи принципиалдыг болгаш коллективтиг ажыл-чорудулгазынга хүлээлгелиг бис.

Белоруссияның партия организациязы бодунуң хүрээлениң быжыглаар болгаш сырый каттыштырар, ажыл-агый база культура тургузуушкунунга удуртулганың деңнелин бедидер талазы-биле улуг ажылдарны чоруткан болгаш элээн чедиишкиннерни чедип алган. Беш чыл планың үлетпүр хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чылда продукция бүдүрүп үндүрери ийи ажыг катап улгаткан. Машина тудуушкуну болгаш станок тудуушкуну калбак хөгжүлдени алган.

Картофель, ногаалар, сүт, эът болгаш ылангыя лён бүдүрери дыка өскен. Колхозтарга эът болгаш сүт бүдүрерин ийи катап көвүдедир талазы-биле беш чылдың даалгазы республикада барык ийи катап күүсеттинген. Көдээ ажыл-агый артельдериниң экономиказының өзүлдезиниң дугайында көргүзүг санннары оратор чугаалаан: 1955 чылда Белоруссияга 650 колхозтар 1-ден 2 миллион рубль чедир, 110 колхозтар — 2-ден 3 миллион рубль чедир, 64 колхозтар — 3-тен 5 миллион рубль чедир, 12 колхозтар — 5-тен 16 миллион рубль чедир акша орулгаларын алган.

Эш Патоличев улус ажыл-агыйының чамдык адырларының хөгжүлдезин планнап тура, бистиң чуртувустуң янзы-бүрү районнарының онзагай байдалдарын багай өөренип көрүп турары дээш Күрпланга база ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга хамаарыштыр элээн каш шүгүмчүлелдиг чазалгаларны чугаалаан.

— XIX болгаш XX съездилерниң аразында эрткен үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы идея талазы-биле улам каннадган болгаш быжыккан. Совет улустуң мурнунда салдынган бүгү сорулгаларны шиитпирлээринге партия организацияларының организакчы ролю бедээн — деп эш **Н. З. Калнберзин** (Латвияның партия организациязы) чугаалаан.

Латвияның Компартиязының ТК-зы аар үлетпүрнү хөгжүдеринче кол кичээнгейни угландырып турарын эш Калнберзин демдеглээн. Беш чыл дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң нийти өзүлдези 90 хуу болган турда, аар үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 2 катап, а машина тудуушкуну 2,7 катап улгаткан. Чиик үлетпүр база-ла бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Эрткен беш чылда республикага 73 чаа бүдүрүлгелер туттунган.

Латвияда колхоз тургузуу дыка быжыккан, колхозчуларның орулгазы бедээн, бедик көргүзүглер чедип алган элээн эвес ажыл-агыйлар бар. Оон-биле кады көдээ ажыл-агыйның чамдык адырлары ам-даа хожудангай болуп турар. Латвияның Компартиязының Төп Комитеди болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агыйның чамдык районнарының болгаш колхозтарның онзагай байдалдарын ханы өөренип көрбейн удуртуп турган.

Эш Калнберзин республиканың көдээ ажыл-агыйын көдүрер талазы-биле чорудуп турар хемчеглер дугайын делгеренгей чугаалаан. Ол чамдык эвилел министерстволарының мелиоративтиг техниканың херекселдерин Латви Республикага бээр планың күүсетпээнин дээш шүгүмчүлээн.

Н. В. Киселевка (Ростовтуң партия организациязы) сөс берген. Ол областың үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге доктааган ында ам 1950 чылга бодаарга ийи катап хөй, дайын мурнундагы 1940 чылга деңнээрге 3,5 катап хөй продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Оон-биле кады улуг четпестер бар. Областың 90 бүдүрүлгелери 1955 чылдың күрүне планын күүсетпээн. Чаа заводтарны эмин эртир үр дериг турар. Оон-биле холбаштыр эш Киселев судно тудуунуң болгаш радиотехниканың үлетпүрүнүң министерстволарының ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлээн.

Эш Н. С. Хрущевтуң бодунуң илеткелинге чугаалааны көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинде четпестер Ростов областа база барын эш Киселев оон ыңай демдеглээн. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дээш чорудуп турар хемчеглерниң дугайын ол чугаалаан. Ылангыя, Ростов областа эң бедик дүжүттүг культура болур кукуруза тарыыр шөлдү калбартыр, суггарылга ажылын боттандырып чорудар.

Областың бүгү колхозтары болгаш совхозтары көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин бедидер талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүседирин чедип алыр дээш Ростовтуң партия организациязы кызымаккай ажылдаар — деп эш Киселев медеглээн.

Эш **Н. А. Мухитдиновтуң** (Узбекистанның партия организациязы) чугаалааны болза, СЭКП Төп Комитединиң удуртулгазы-биле, улуг орус улустуң болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустарының дузаламчызының ачызында Узбек Республика экономиканың болгаш культураның кестүп көрбээн чечектелиишкинин чедип алган. Партияның мерген угаанныг ленинчи национал политиказының ачызында Узбекистан хожудангай кыдыг-кызыгаар чер турганындан совет эрге-чагырганың чылдарында бүгү талалыг хөгжээн үлетпүрлүг болгаш коллективтиг көдээ ажыл-агыйлыг мурнакчы социалистиг республика апарган.

Узбек улустуң эң улуг чаалап алыышканы болза, үлетпүрнүң хөй санныг кадр ажылчыннарын болгаш техниктиг национал интеллигенцияны тургусканы болур. Узбекистанда дооскан дээди эртемниг болгаш тускай ортумак эртемниг 112 муң тускай эртемниглер бар.

Партия чурттуң мурнунга — эң хөгжээн капиталистиг чурттарны чоннуң санынга продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле четкеш эртер сорулганы салган. Узбек улус чүнүң-даа мурнунда хөвең бүдүрерин улгаттырарын бодунуң хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Ол сорулганы боттандырарынга республиканың сүт ажыл-агыйын организастаарын улам ыңай хөгжүдери болгаш экижилери, бүгү тарылга шөлдеринге хөвең тарып олуртурун болгаш ажаап алырын комплекстиг механизастаарын 1958 чылда доозары, хожудап турар ажыл-агыйларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, а ол ышкаш ол-шык чедимчээзинден чүс-чүс чылдарда ажыглавайн турган ээн ховуларның чер массивтерин ажыглалга киирери шиитпирлиг ужур-дузаны ойнаар ужурлуг. Ол бүгү айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээри болза, ам республиканың партия организацияларының кол сорулгазы болур.

Эш Мухитдинов чугаазын доозуп тура, хөвең ажылын улам ыңай хөгжүдериниң херээнге республикага четпес дузалап турары дээш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязын, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиязын болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозун шүгүмчүлээн.

Мээң дуржулгам

Пропагандист болуп ам 6 чыл ажылдап келдим. 5 чыл иштинде Чаа-Хөл МТС-те партия эге организациязының чанында политшколаның пропагандизи болуп ажылдаан мен. 1955—1956 өөредилге чылдарында партия Чаа-Хөл райкому мени районнуң Сталин аттыг колхозта партия эге организациязының чанында СЭКП-ниң төөгүзүн өөрениириниң бедиткен хевириниң бөлгүмүнге пропагандист кылдыр чорудукан.

Политшколага-даа, партия төөгүзүн өөрениириниң бөлгүмүнге-даа кичээлдерни идея-теоретиктиг бедик деңнелге чорудар дизе, ол кичээлдер дыңнакчыларга билиңниг, солун болгаш оларның кичээнгейин хаара тудуп турар болзун дээр болза, хамыктың мурнунда пропагандист кижи бодуу шыырак билиглиг болуру, дараазында кичээлдерге өөренир материалдарны эки билири дыка чугула деп чүвени бодумнуң хөй чылдарда пропагандист ажылымның дуржулгазындан билген мен.

Бөлгүмге кичээл чорудуп турда пропагандист кижиниң чугаазы-беседазы эң-не кол черни ээлээр. Беседаның сорулгазы болза, өөренип турар теманың кол идеяларын тайылбырлаар, темада элээн нарын айтырыгларны билдингир кылдыр чугаалап бээр, дыңнакчыларның бот-кичээл-биле өөрениириниң аргазын, үт, шиин айтып бээр.

Кичээлдерге белеткенип тура материалдарны, пропагандистерниң семинарларынга чораан, дыңнаан сүмелерни хынамчалыг өөренип көрүп, дараазында өөренир теманың утка шынарын, ол ышкаш дыңнакчыларга канчаар беседалап бээриниң методиказын ылап бодап ап турар мен.

Дараазында темага белеткенири дээргеле СЭКП-ниң төөгүзүнүң доңчу курзунуң хамаарышкан эгезин бөлүктер аайы-биле номчуп өөренип алгаш, оон соонда анаа хамаарышкан баштайгы источниктерни өөренип турар мен. Кол теоретиктиг материалдарны өөренип апкан соонда партия төөгүзүнүң талазы-биле көргүзүг альбомнарының көрүштүг чуруктарын, диаграммаларын база ажыглап турар мен.

Кичээлдерни чижек-биле мындыг планныг чорудуп турар мен: баштайгы шакта — эрткен материалдарның талазы-биле калбарткан беседа, а оон соонда часпарлап алгаш чаа материалдарны дыңнакчыларга чугаалап бергеш, олар ону шын билип алганнар бе деп хынаар, оларның айтырыгларынга харыы бээр болгаш дараазында кичээлге келирде номчуп алгаш келири-биле онаалгалар бээр.

Дыңнакчылар-биле чорудар беседаны план чок, анаа ала-чайгаарлаар чорукче кирип болбас, кайы бир бөлүктү ханы билип алыр талазы-биле беседа дыңнакчыларга дузалаан турзун дээш, чугаалажышкынга кандыг айтырыгларны тургусса экил, өөренип турар материалдарны амгы үениң амыдыралы-биле холбаштырып болур бе дээр дугайын эки бодап ап турар мен.

Бөлгүмнүң кичээл бүдүрүнге пропагандистиң эки хынамчалыг белеткели болза, өөредилгениң бедик идея-теоретиктиг деңнелин хандырып турар чугула чүүл болур.

Мен дыңнакчыларга чугаалап бээр чүгаамны лекция хевирлиг кылдыр кылбайн турар мен. Ол анаа беседа болуп эртээп турар. Беседа чорудуп тургаш, дыңнакчыларга ону кайы хире билип ап турарын хынап, оларга айтырыг-даа салып турар мен.

Кичээлдерни шак ындыг хевирлиг чорудар чорук бот-кичээлче, марксисчи-ленинчи теорияны өөрениириниче дыңнакчыларның кичээнгейин хайныдырып турар. Чижээлээрге, мээң пропагандистеп турар бөлгүмүмде 16 дыңнакчылар бар. Ында кодаа ажыл-агыйының тускай эртемниглери, фермалар эргелекчилери, бригадирлер болгаш анаа колхозчулар-даа бар. Ындыгзаа болза, дыңнакчыларның Сялинниң деңнели барык-ла дөмей болуп турар. Партия чырыдыышкыныбың четкилеринге өөредилге чылы эгелээнден бээр бистиң бөлгүмге кичээлдер чаңгыс-даа катап үзүлүп көрбээн. Дыңнакчылар кичээлдерге үргүлчү белеткелдиг кээп турарлар, ылаагыя дыңнакчылар Хайдып, Чанчыы, Очур, Очур-оол Чаштыг, Седен, Шолум болгаш өскелер-даа кичээлдерге эки белеткелдиг кээп турар.

Бөлгүмнүң ажылын экижидер дээш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң марксисчи-ленинчи өөредилгезин бедик идея-теоретиктиг деңнелге эрттирер дээш колхозта партия организациязы (оон секретары эш Х. Шаравии) үргүлчү дузалажып турар. Бистиң кичээлдер эрттирип турар бажыңывыс чылыг, чырык, стол сандайлар четчир.

Марксисчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алыр чорукту бистиң районда, колхозта практиктиг ажыл амыдырал-биле холбаштырарын оралдажып турар бис.

Партияның пропаганда болгаш агитация ажылының деңнели кайда-ла бедик болур, ында ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннер база-ла бедик түңнелдиг болур деп чүвени практика көргүзүп турар. Бистиң бөлгүмүвүске СЭКП ТК-ның январь болгаш июль Пленумнарының материалдарын өөренип эрткен болгаш ам 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларын өөренип турар бис. Алдыгы беш чыл планының онаалгалары кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринден кызымак, шудургу күш-ажылды негеп турар деп чүвени эки билир бис.

Колхоз 1955 чылда кодаа ажыл-агыйның хөгжүдериниң күрүне пландарын болгаш күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүсеткен. Эрткен чылга деңнээрге колхоз экономика талазы-биле дыка өскен болгаш организас талазы-биле быжыккан. Колхозчулар бо чылын күш-хүнүн бедик төлевирин алганнар.

Ам бо чылын колхозта мал кыштаглаашкынын эки эрттип турар. Тудуг ыяжы белеткээриниң, тарылга шөлүнге одек төгериниң, үрезин үрүп, арыглап алырының планы күүсеттинип турар.

Ындыг болза-даа бистиң бөлгүмде болгаш черле районда партияның политиктиг ажылын ажыл-агыйның практиктиг сорулгалары-биле холбаштырар сорулганы ам-даа четпес чорудуп турар бис. СЭКП райкомунуң ой-өйде эрттирип турар семинарлары кичээлдерни эрттирериниң методиказын пропагандистерге чедир берип шыдавайн турар. Партияның теориязы биле төөгүзүнүң айтырыгларын ам бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкунунуң практиказы-биле чогум канчаар холбаштырар ужурлуг деп айтырыгны ол семинарларга четпес чырыдып турар деп чүвени демдеглээр херек.

Партия чырыдыышкынының четкилеринде ажылдап турар пропагандист кадрларның марксисчи-ленинчи экономиканың теориязын өөрениирин организастаар чорук негеттинип турар.

Х. ЧҮРГҮЙ-ООЛ,
Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозта пропагандист.

Кондитержилерниң чедиишкини

Кызылдың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи аъш-чем комбинадының кондитержилери Коммунистиг партияның XX съездизинге күш-ажылчы төлептиг белек-биле уткуп ужурашканнар.

Съездиге алдар болдурган шалыпчы күш-ажылдың ээлчээнге киргеш, кондитер цехи январь айның бүдүрүлге онаалгазын 130 хуу күүсеткеш, коллективте калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Эш Галимованың удурткан кондитержилерниң бригадазы социалистиг хүлээлгезин боттандырар дээш үре-түңнелдиг ажылдааннар. Олар январь айның планын 130 хуу күүсеткеннер. Ында кондитержилер эштер Серен, Манова олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, эки шынарлыг продукцияны берип турарлар.

Бо ышкаш күш-ажылчы бедик көргүзүгнү эш Антропованың удурткан кондитержилер чедип алган. Бригада январь онаалгазын 136 хуу күүсеткен. Кондитержилер эштер Чиых, Петухова бүдүрүлгениң планын ай санында 130 хуудан кудулатпайн турар.

Аъш-чем комбинадының кондитер цехиниң ажылчыннары февраль айның баштайгы чартыының бүдүрүлге онаалгазын съездиниң ажыттынган хүнүнде күүсеткеннер. Бо ышкаш чедиишкиннерни комбинаттың өске-даа цехтери болгаш бригадалары чедип алган. Боттарының күш-ажылче чедиишкиннерин улам быжыглавышаан, комбинаттың ажылчыннары бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде доллур күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

К. ОНГА.

Совет-албани садыг харылзааларынга хамаарыштыр

ССРЭ-ниң болгаш Албанияның Улус Республиказының аразында 1956 чылда бараанарны садыглажырының дугайында дугуржулгага 1956 чылдың февраль 11-де Москвага ат салган.

Ол дугуржулгага дүүштүр Совет Эвилели болза Албанияже өңнүг металлдарны, прокатты, химикаттарны болгаш чүве бүдүрер херекселдерни, медикаментыларны, машиналарга база дериишкиннерге ажыглаар артык кезектерни болгаш Албанияның улус ажыл-агыйынга эргежок чугула херегжетинер өске-даа бараанарны чорудуп бээр.

Оон ангыда мурнунда чардынган дугуржулгаларны ёзугаар Совет Эвилели 1956 чылда Албанияже үлетпүр черлеринге херегзээр комплекстиг дериишкиннерни, кодаа ажыл-агыйга болгаш нефть үлетпүрүнге херегжетинер дериишкиннерни база материалдарны чээли кылдыр база чорудуп бээр.

Албания болза, мурнуңда чылдарда ышкаш нефтини, битумну, чести, фанераны, тапкыны, саржаг аймаа болгаш өске-даа бараанарны Совет Эвилелинче чорудуп бээр.

Дугуржулгага ат салганнар: совет талаадан—даштыкы садыг министри И. Г. Бабанов, албани талаадан—садыг министри Б. Нгеля.

(СЭТА).

Совет-румын садыг харылзааларынга хамаарыштыр

ССР Эвилелиниң болгаш Румын Улус Республиканың аразында бараанарны садыглажырының дугайында протоколга 1956 чылдың февраль 11-де Москвага ат салган.

1955 чылдаазы-биле деңнээрге бараанарны бот-боттарынга садыглажырының хемчээлин моон соңгаар көвүдедирин протоколда көрүп турар.

Совет Эвилели болза, Румынияже хевенни, кара металлдарның прокадын, демир рудазын, коксты, өңнүг металлдарны, үлетпүр дериишкиннерин, кодаа ажыл-агыйның машиналарын, автомобильдерни болгаш Румынияның улус ажыл-агыйынга эргежок чугула өске-даа бараанарны чорудуп бээр.

Румыния болза, Совет Эвилелинче нефть продуктуларын, балык тудар судноларны, баржаларны, херекселдерни, эътти болгаш Румынияның мурнуку чылдарда ССРЭ-же чорудуп турганы өске-даа бараанарны чорудар.

Протоколга ат салганнар: совет талаадан — даштыкы садыг министри И. Г. Бабанов, румын талаадан—даштыкы садыг министри М. Попеску.

Хрущев аттыг колхозта

Тыва автономнуг областың эң ырак бөлүннарының бирээзи болур Баа-Хем районнуң Тере-Холде Шынаа кодаа Советтиң девискээринде Хрущев аттыг колхоз тургусканындан бээр чүгле алды чыл ажып турар. Артельде 230 өреглер каттышкан.

Ол колхозтуң төвү Бүнгүртүг суур эрткен кыска үениң иштинде дүрген сайзыраан, ында колхозчуларның 40 ажыг хуузу сууржун амыдыралче шилчип, культурлуг бажыңнарда чурттай берген. Колхозчуларның уруглары чеди чыл школазынга өөренип турарлар. Суурда эмнелге черни, мал эмнелгези, магазин, харылзаа конторазы, радио бөлдири, клуб, номчулга бажыны доктаамал ажылдап турар.

Колхозтуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы болур, оон-биле кады колхозка хөй орулга аңныыр ажылындан кирип турар. Колхозчулар оон ынай тудуг, транспорт болгаш өске-даа тывыштыг ажылдарны чорудуп турарлар.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында төөгүлүг доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш артельдиң баштаар чери (даргазы эш Сюрюнмаа), партия организациязы (секретары эш Тамаа) болгаш Шынаа кодаа Советтиң күүскому (даргазы эш Сактаагай), колхозтуң бухгалтери эш Очур олар колхозчу массаларны эки организастап, ылангыя малчын колхозчуларның ажылын боттуг удуртуп, база отчёт-учётту эки тургузуп келгени-биле колхоз 1955 чылда мал бажы өстүрериниң планын малдың бүгү чүзүн аайы-биле күүсеткен болгаш оон продуктулуун элээн бедиткен. Колхоз эрткен чылын хой бүрүзүнден-не ортумаа-биле 1,8 килограмм дүктү кыргып алган. 1954 чылдыынга деңнээрге 300 муң ажыг рубльден хөй орулганы колхоз 1955 чылда мал ажылындан кирип алган.

Мал бажын өстүрүп, оон продуктулуун бедидер дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар мурнакчы кижилерниң саны өзүп турар. Чижээ, артельдиң мурнакчы хойжулары эштер Долгар 255 хойдан 259 хураганны, Сандаков 169 хойдан 170 хураганны, иви кадарчызы Сюрюн 20 ивиден 20 иви оолдарын бүрүн камгалап алганнар. Саанчылар эштер Хаажык бодунга быжыглаан 11 инектиң бирээзинден-не ортумаа-биле чылда 674 литр сүттү, Балган—651 литр сүттү, Илан-Сенди —645 литр сүттү, Маңмаа—536 литр сүттү саап алганнар. Мал ажылында боттарының чедиишкиннерин көргүзүп турар өске-даа мурнакчылар хөй. Артельдиң мал ажылын сайзырадыр херекке чүткүлдүг ажылдап, ветеринарлыг болгаш зоотехниктиг хемчеглерни калбаа-биле чорудуп турар эштер Анай-оол, Баянов ышкаш кодаа ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң аттарын демдеглээри чугула.

Артельдиң ажыл-агыйының база бир орулгалыг адыры — аңныыр ажылында ажылдап турар колхозчуларның тывыжын чүгле киш талазы-биле алырга, эштер Шокпай аңныыр сезонунда 33 кишти, Сонам 21 кишти, Бадарчы 20 кишти база колхозтуң хойжузу болгаш аңчы Баава 20 кишти өлүрүп, төрээн колхозунга хөй орулганы кииргеннер.

Колхозта эш Седип удурткан тудуг бригадазы эрткен чылда бичее эвес чедиишкиннерлиг болган. План ёзугаар 12 чурттаалга бажыңы тудар тургаш, 24 бажыңны тудуп ажыглалга киирген, оларның иштинден 13 бажыңнарны малчыннар чурттаар кылдыр кыштагларда тудуп тургускулаан болгаш элээн хөй мал кажааларын база туткан. Чеди чыл школазының улуг бажыңын, магазинни, оон улуг складын, клубту болгаш өске-даа элээн хөй тудугларны кылган. Тудуг ажылында үргүлчү ажылдап, боттарының ажыл планын ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны өскен. Чижээ, эш Буңаа нарын кылыглар ажылын күүседип, анаа оиза мергежээн болгаш бодунуң планын үргүлчү 150—200 хуу күүседип, база ол ажылга чаа-чаа кижилерни өөредип турар, тудуг ажылында эштер Базырык, Бабу, Данзы, Бомбу ышкаш мергежилдиг бызанчылар хөй. Артельдиң бүгү ажыл-ишчилериниң организастыг ажылдааны-биле эрткен ажыл-агый чылының түңнелинде оон орулгазы мал ажылындан 500 муң, аңныыр ажылындан 316 муң, тудуг болгаш транспорттан —203 муң рубль киирген. Колхозтуң нийти орулгазының дыка өскенин колхозчулар улуг өөрүшкү-биле демдеглеп турарлар.

Оон-биле кады артельдиң ажыл-агыйын улам быжыглаар, боттарының материалдыг чаагай амыдыралын, культурлуг деңнелин бедидер сорулганы колхозчулар боттарының мурнунга салып турар. Амгы үеде Хрущев аттыг колхозтуң колхозчулары ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин улуг көдүрлүүшкүн-биле өөренип, ол кайгамчык улуг планның амыдыралга боттанырынга быжыг бүзүрелдиин илереткеш, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Ылангыя малдың кыштагылаашкынының үлегерлиг эрттирер, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, сууржулганы дүргедедир дээш колхозчулар бүгү күжүн салып ажылдап турарлар.

Н. ХЕРЕЛ.

Хаван төрүп турар

Кызыл районнуң «X улуг хурал» колхозтуң хаван фермазында ажылдың байдалы мурнунда чылдардан дыка экижээн. Эрткен чылын колхоз хаван өстүрериниң планын 140 хуу күүсеткен, артель нийти орулганың 25 хуузун хаван ажылындан ап турар.

Хаван фермазында чаңгыс-аай хевирлиг туткан эки шынарлыг кажааны бус-биле изидер, оон чылыы 7-8 градус, ишти 20 ажыг өрээлдерлиг, өрээлдер бүрүзүнде хаван чемгерер черлерлиг болгаш суггарар кулуктуг. Кажааның иштин ажаакчылар хүннүн-не чуп, адаанда саванның үргүлчү солуп турар.

Ажаакчылар А. Аношкина, А. Путинцева олар онаашкан ажылынга мергежип, хаваннарны норма ёзугаар чемгерип, сула, кызылтасты чымчадып берип турар. Ажаалданы болгаш чемгерилгени экижиткени-биле январь айда улуг хаван бүрүзү 30—40 килограмм немей семирээн, хаван оолдары хүнде 200—300 грамм немей өзүлделиг болуп турар. Ынчангаш фермаының ажылдакчылары партияның XX съездизинге чедиишкинниг ужурашкан.

О. КУУЛАР.

Саанчыларның чөвүлел хуралы

Чоокта чаа Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозтуң баштаар чери сүт-бараан фермаларының саанчыларының болгаш ажылдакчыларының чөвүлел хуралын эрттирген. Саанчыларның болгаш фермалар ажылының база моон соңгааргы сорулгаларының дугайында колхоз даргазы эш А. Алыгбайның илеткели болган.

Молотов аттыг колхоз сүт саалдазы-биле районда дээре ажылдыг деп санаттып турар болза-даа, областың өске колхозтарының деңнели-биле алырга дыка чавыс дээрзин хуралга демдеглээн. Ылангыя бирги ферма январьда 220 инектен 290,5 литрни, ийиги ферма 83 инектен 290 литрни саап алган.

Фермаларда инектерни бызааларындан чарып саарын боттандырбайн турары-биле кады оларны четчир чем чүүлү-биле долу хандырбаан.

Сүт-бараан фермаларының арыг-шевер байдалы дыка четпес. Саанчыларның аржыылдары, халаттары чедишпес, савалар, бетоннар, демир хууңнарның чедишпейн турарын хурал демдеглээн.

Ол-ла хуралга саанчылар бо ажыл-агый чылында бир саар инектен 800—900 литр сүттү алырын хүлээнгеннер. Инек бүрүзүнден ынча сүттү саап алыры-биле бирги сүт-бараан фермазының коллективи ийиги ферманы социалистиг чарышка кыйгырган.

Ол ышкаш сүт саалдазынга чедиишкиннерлиг болуру-биле ыраккы Бара-Холде сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери Таалиде бирги, ийиги фермаларны социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Х. БЕГЗИ.

Агро-зоотехниктиг курстар

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң колхозчулары агро-зоотехниктиг курстарда улуг сонуургалдыг өөренип турар. Колхозтуң мал фермаларындан 18 кижини зоотехник эш Даваалаң, а хову ажылының бригадазындан 21 кижини агроном эш Макаренко олар өөредип турар.

Практиктиг ажылдарга холбаштырган лекциялар колхозчуларның мал болгаш чер ажылының талазы-биле билиин бедидеринге улуг идигни берген. Колхозта парторганизация (секретары эш Шыыраа) агро-зоотехниктиг курстарның ажылын боттуг удуртуп турар.

Х. СЕРЭЭ.

Четпестерни чайладыр

Чаа-Хөл районнуң «Тиилелге» колхозунуң бирги хову бригадазы (бригадири эш Балчый) тараа культураларының үрезин арыглаашкынын чорудуп турар. Ылангыя 87 тонна кызылтас, 7 тонна чиңгетараа, 17 тонна арбай, 34 тонна сула, 50 килограмм кукуруза үрезиннери арыглаттынган.

Колхозчу дарганнар Самдың, Нава олар 30 плуглерни септеп эгелээн. 15 хонуттар, 15 тергелер, 80 шоодайлар ажыглаарынга белен кылдыр септеттинген.

Ындыг-даа болза колхоз ногаа тарылгазынга белеткелди четпес чорудуп турар. Парникте чүгле 50 тонна куш болгаш мал өдээ төктүнген, 160 рамаларның чүгле чартык кезии кылдынган, а оларның чамдыызы ам-даа шилдеттинмээн болгаш ирик өдек саважыгаштар белеткеттинмейн турар. Колхоз картофель үрезиниң бөгүнге чедир тыптынып албаан. Ногаа, картофель шыгжаар чылыг подвалдар чогунда 5 тонна ажыг янзы-бүрү ногаа үрезиннери шуут үрелип баксыраан. Часкы хову ажылынга херегзээр 20 аъттарны амытаа чедир алыралче киирбээн.

Колхоз баштаар чери часкы тарылганың белеткелдеринде четпестерни дүрген чайладырының шиитпирлиг хемчеглерин албайн турар. Үрезиннерни доп-дораан четчелээр болгаш оон арыглаашкынын, чепсек-херекселдерниң, аът дериинниң септелгезин хожудап турар. Артель баштаар чери парник ажыл-агыйын экижидип тургузарынче кичээнгейин салыры четтинип турар.

Н. ХОВАЛЫГ.

Порлатынмаан чагааларның изи-биле

Партийжи политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдың кошкак тургустунганындан Кызыл районнуң «Совет Тыва» колхозунуң колхозчуларында коллективтиг арагалаар, эргиниң чанчылдарын барымдаалаар чоруктар барын «Шынның» кодаа бижикчизи редакцияга бижээн. Ол дугайын СЭКП Кызыл райкомунга редакция медээлээн.

СЭКП райкомунуң секретары эш Н. Кициннин редакцияга дыңнатканы болза, бижикчиниң айтып турар фактылары шын, коммунистерниң болгаш комсомолчуларның хуралдарын кылгаш болгаш партийжи политиктиг, культура-массалыг ажылды күштелдирер талазы-биле хемчеглер алдынган.

Аныяк салгакчыларның өөредилгези болгаш кижизидилгези дээш

Бо өөредилге чылының эгезинде бирги класска өөредири-биле 24 уругларны хүлээп алган мен. Школачы амыдыралга чаңчыкпаан, бир-ле дугаар парта артында олуруп турар ол бичии кижилерниң ажылчаның, амыдыралын билип алырынга болгаш оларга быжыг билиглерни шиңгээдип алырын чаңчыктырарда бичее эвес бергелер бар деп чүве билдингир. Ындыг болза-даа бистиң коллектививистиң кежигүннериниң аразында кижи дузалакчы эрээр дуржулгалыг башкылар барынга база эге класстарга он дөрт чылдарда башкылап келген эвээш бичее дуржулгамга идегеп турган мен.

Хамыктың мурнунда класска чаңгыс аай быжыг сагылга-чурумну чедип алыры че кичээнгейни салгаш, школачыларның өөредилге үезинде класска болгаш школага, кудумчуга болгаш боттарының бажыңнарынга боттарын канчаар ап чорурунуң дугайында дүрүмнүң негелделерин уругларга эки билиндирип алганым өөредилгеге дыка дузалыг болган. Ол айтырыг чаңгыс өөредилге үлдүнүнда азы өөредилге чылында шиитпирлеттине бээр айтырыг эвес, ол дээрге башкы кижиниң үргүлчүнүң доктаамал сагыш салыышкынының төвүнге турар ужурлуг.

Өөредилгениң программазын ёзугаар өөренип кирипкенивиске, ылангыя төрээн дыл кичээлинге өөреникчилерниң сөстү адаарының чаңгыс аай эвес чоруу бергелерни тавараштырып келген. Школачылар Баир Алеша, Сарыг Толя, Канчыыр-оол Володя болгаш өске-даа өөреникчилер чүве адының сөстерин орустап адааш, кожумаан тывалап тоолдурер турган. Чижээ, «корова-дыр», «корованың чуруу» чижектиг оон-даа өске ындыг янзылыг сөстерни хөйнү чугаалап тургулааннар.

Бо талазы-биле үр үениң иштинде ажылдап келген дуржулгалыг башкылар эштер З. Сапагованың, В. Фастунованың көргүзүг материалдарын шын организастаарының, ону ажыглаар чуруму негелделериниң дугайында сүмелери база кичээлдерге олурушкан башкыларның, башкылар чөвүлелинге мээң дугайымда берип турган шүүмүүлелдиг саналдары улуг дузаны чедирген.

Оларның саналдарын болгаш сүмелерин кичээнгейлиг дыңнап, анаа үндезилээш өөреникчилерниң кандыг чүвелерге бергелеп турарын анализтеп, уроктарның планнарын хынамчалыг чогаадып, чаа темага холбаштыр көргүзүг материалдарын калбаа-биле ажыглап, хүнүн кичээлдерин түңнеп, көзүлген четпестерни чайладырының хемчеглерин чорудкан мен.

Ындыг болза-даа чамдык өөреникчилер, чижээ, Лопсан Люба, Самдан Коля, Севен Хүлер-оол, Аязатмаа Хүреш-оол олар өөредилгениң баштайгы үезинде бажынга онаалгазын күүсетпейн келир, бир келирде тетрады азы демир үжүү чок келгилээр таварылгалар турган. Оон ынай кичээлге орта олурбазындан башкының тайылбырын болгаш көргүзүг материалдарын багай билип эрттирип каар, оон уламындан быжыг билигни шиңгээдип албас чоруктары база турган.

Ол талазы-биле ада-ие комитединиң чорудуп турган хемчеглери болгаш ындыг өөреникчилерниң ада-иелери-биле быжыг харылзааның тургустунганы улуг дузалыг болган. Ылангыя ада-иелер эштер Мешпек-оол (тудуг трестизинде бызанчы), Чиимит (ужудукчу), Долгар (дыл, литература болгаш төөгү институдунда), Серен (Кызыл хоорккүүскомунуң даргазының оралакчызы) болгаш өске-даа ада-иелерниң уругларынга сагыш салыышкынны, школа-биле доктаамал харылзаазы чүгле боттарының уругларының өөредилгезинге эвес, ада-иези школага келбейн турар өөреникчилерниң, чижээ, Канчыыр-оол Володяның, Самдан Коляның өөредилгезинге улуг салдарны чедирип турар.

Школа-биле ада-иелерниң быжыг харылзаазы өөредилгени экижидеринге, хөй-ниитичи хемчеглерге школачыларны киириштиреринге дузалыг болган. Класстың өөреникчилери «Сылдысчыгаш» солунну чагыдып алган, күш-ажыл урогунга херегзээр херекселдерни ада-иелер бүрүн белеткеп берген, тос өөреникчи пионерлер болган, звено тургустунган.

Областың чурт-шинчилел музейинге экскурсияны үш удаа чорудкан. Ол ышкаш В. И. Ленинниң школачы чораан үезиниң дугайында, Олег Кошевойнуң дугайында болгаш өске-даа темаларга беседалар чорудунган. Класстан дашкаар кижизидилге ажылын план ёзугаар чорудуп турар бис. Орус дыл башкызы В. Фастунова ам 43 чыл иштинде башкылап келген дуржулгалыг башкы, оон удуртулгазы-биле школачыларга танцыны, ырыны өөредип турар. Өөреникчилерниң талазындан кончак эрткен темаларынга холбаштыр немелде кичээлдерни өөредилге шагындан дашкаар үргүлчү чорудуп келген.

Мындыг хемчеглерни чорудуп келгенивистиң түңнелинде бистиң клазывыстың өөредилге шынары бирги улдуңда 85 хуу турган болза, ийиги улдуңда—100 хуу. оон иштинде «4-5» демдектиглер 57,5 хуу болган. Класстың өөреникчилеринден Аязатмаа Хүреш-оол, Шыырып Нина олар чүгле «5» демдектиг өөренгеннер.

Коммунизмниң келир үеге быжыг билиглиг бедик культурлуг аныяк тургузукчуларын кижизидеринге башкыларның болгаш ада-иелерниң кады ажылдажылгазы улуг ужур-дузалыг. Ол кады ажылдажылга эки өөредилгениң болгаш мөзүлелдиг сагылга-чурумнуң үндезини болур.

Е. САНЧЫМАА,
Кызылдың № 2 школазының бирги клазының башкызы.

Транспортчуларның съездиге белээ

Төрээн Коммунистиг партиязының XX съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткаш Чадаана АТБ-зының септекчилери, слесарьлары болгаш чолаачылары чүткүлдүг ажылдааннар.

Коллектив съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге киргеш февральдың бирги декадазында бүдүрүлгениң нормазын 147 хуу күүсеткен. Олар январь планын база чедиишкинниг күүсеткен.

Социалистиг чарыштың бирги олуруунда эш Соскур-оолга удуртурган септелге бригадазы чорул турар. Бригада февральдың бирги декадазында сес муң километр эрткен 10 машиналарны, дөрт муң километр эрткен ийи машиналарның септелгезин эки шынарлыг кылганнар. Ында комсомолчу слесарьлар Михаил Ак-кыс, Сапый Белек-оол олар ажылдың шынарын экижидип, хүн-бүрү ажыл нормазын 130—150 хуу күүседип, кызымаккай ажылдап турарлар.

Коллективке партияның XX съездизиниң материалдарын таныжып турда эш Соскур-оолдуң чугаалааны:

— Партияның ажылдап кылган улуг чаагай программазын амыдыралга боттандырар дээш бистер улам-на бүдүрүкчүлүг ажылдаар ужурлуг бис. Бистер моон соңгаар хүнде бүдүн чартык норманы күүседир дээш бүгү куштеризисти салып, ай санында бедиткен норманы күүседир ужурлуг бис.

Мотор цехинде чаңгыс-чаңгыс кижилерниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Василий Бузьмин ол цехти эки удуртуп, күш-ажылды шын организастаан. Съездиниң ажыттынган хүнүнде олар ийи моторнуң ортумак, бир моторнуң капитал септелгезин кылган. Оларның кылган моторлары эки шынарлыг болуп турар. Ол цехте моторист Дмитрий Муравьев хүн бүрү ийи норманы күүседип, күш-ажылга шылгаралын көргүскен. Ол ышкаш токарьлар Иван Потапов, Таня Кузнецова олар ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, нормазын 140—150 хуу күүседип турарлар.

Дыка хөй чолаачылар январь айда чүък сөөртүлгезиниң үлүүн ажыр күүседип, хөй-хөй кывар, чаар материалдарны камнап алганнар. Дуржулгалыг чолаачылар Григорий Попугаев, Игнатий Иконников, чүс муңчу чолаачылар Григорий Ольгин, Дмитрий Андреянов, Иван Болганов олар бүдүн чартык нормаларны күүсеткеннер. Оларның иштинден хоочун чолаачы Игнатий Иконников съезд мурнунуң шалыпчы күш-ажылының ээлчээнге киргеш кызымаккай күш-ажылдың үлегер чижээн көргүзүп, февральдың үлүүн чүгле он хонукта безин 117 хуу күүседип, пландан дашкаар муң ажыг рубльдиң орулгазын тыпкан болгаш СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынган хүнүн таварыштыр үлүүн бүдүн чартык катап күүсеткен.

М. ШОЖУНАЯ.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ КӨДЭЭ СОВЕТ

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединиң ажылының дугайында

Чадаана көдээ Советтиң бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелин политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Чурукта: Директивалар төлевилелин бөлүк колхозчуларга көдээ Совет даргазы эш Чигир-оолдуң таныштырып турары.

Ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитеди болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң область комитединиң президиуму областың көдээ Советтериниң 1955 чылда социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелин үндүрген. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң планының онаалдаларын күүседиринге бедик түңнелдерни көргүскени-биле социалистиг чарыштың ийиги черин ээлээн көдээ Советтерниң бирээзи Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Соведи болган.

Көдээ Совет облкүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле болгаш 1500 рубль-биле шаңнаткан.

Оон ыңай СЭКП обкому болгаш облкүүском областың колхозтарының 1955 чылда тудуг талазы-биле социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Чурттаалга бажыңнарының тудуунуң планын 350 хуу, мал кажааларының 190 хуу, бүдүрүлге тудугларын 150 хуу болгаш культура-амыдыралдың тудугларын 100 хуу күүсеткен Чадаана көдээ Советтиң «Искра» колхозу тудуг талазы-биле колхозтар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчинир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Чадаана көдээ Советтиң ажылынга хамаарышкан материалдарны моон адаанда парладывыс.

Чадаана көдээ Советтиң клубунда уран-чүүл бөлгүмү доктаамал ажылдап, колхоз төвүнде, фермаларда болгаш бригадаларда колхозчуларга чаа-чаа концерттерни көргүзүп чоруп турар.

Чурукта: уран-чүүл бөлгүмүнүң киржикчилериниң дараазында концертке белеткенип турары.

Улам эки ажылдаар

Бистиң көдээ Совединистиң девискээринде «Искра» көдээ ажыл-агый артели бар. Чадаана сумузунуң хуу ажылдыг чораан ажылчы чоннары боттарының бо колхозун 1950 чылда тургузуп, олче барык-ла шуптузу каттыжып киргеннер.

Колхозту органиазс, ажыл-агый талазы-биле улам быжыглаарының айтырыгларын шиитпирлээринче көдээ Совет, колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы хүн бүрү харылзаалыг ажылдап келген. Коммунистерниң болгаш көдээ Советтиң депутаттарының күжүн колхоз бүдүрүлгезиниң участоктарының аайы-биле таарыштыр тургускан.

Көдээ Советтиң чанында доктаамал комиссияларның болгаш депутаттарның инициативазы-биле сессияларга болгаш күүскомнуң хуралдарынга колхоз бүдүрүлгезиниң амыдыралчы айтырыгларын үргүлчү чугаалажып, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин организастаарынга колхозчу активтиң киржилгезин идепкейжиткен бис.

Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы эки ажылдап турар. Ол комиссияның даргазы эш Чамыян ажыл-агыйның чугула айтырыгларын чогуур үезинде коллегиалдыы-биле шиитпирлээринге сагыш салып, сессияларга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге идепкейлиг киржип келген. Эрткен чылдың часкы тарылгазынга белеткелдерниң дугайында колхоз даргазының илеткелин көдээ Советтиң сессиязы март айда чугаалашкан. Аңаа ол талазы-биле эдеринчи илеткелди эш Чамыян кылган. Часкы тарылганың чорул турарының дугайын күүском хуралынга база-ла чугаалашкан.

Көдээ Совет мал чемнерин белеткээр талазы-биле колхозка база-ла дузалашкан. Ол айтырыгны июльда сессияга чугаалашкан. Сессияның шиитпирин ёзугаар сиген кезилдезинче болгаш силос салыышкынынче бүгү-ле күштер мобилизастатынган. Малды сүрүп оларлаын чорууру малчыннар боттарынга бышкылаан малдарга четчир сигенни белеткээрин хүлээнгеш, ону херек кырында боттандырганнар. Кым кайы хире сиген белеткээрин фермалар болгаш бригадалар аайы-биле планнапкан турган бис. Бистиң чер бүрүзүнге тургускулаан активчилеривис эки ажылдааннар.

Фермалар эргелекчилери болгаш бригадирлер көдээ Совет-биле база-ла харылзаалыг ажылдап, боттарының инициативазын илередип, дилеглерин күүскомга тургузуп кээп турарлар. Ылангыя сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш Балган сиген кезилдезиниң үезинде организакчы байдал-биле ажылдаан. «Сиген ажаап алышкынының темпизин дүргедедир төлээде, хамаатыларның хуузунда аъттарын ол ажылче мобилизастаары чугула» деп саналды ол үндүрүп келген. Көдээ Совет ол саналды деткип, хуу аъттарны сиген ажаап алышкынынче киирген. Шак ындыг организастыг хемчеглер эки чорутунганының түңнелинде, колхоз сиген белеткелиниң болгаш силос салыышкынының планын ыракта-ла ажыр күүсеткен. Амгы үеде малдың кыштагладыышкыны эки эртип турар.

Колхоз даргазы эш Доктугу көдээ Совет-биле үргүлчү харылзаалыг ажылдап, бодунуң депутат хүлээлгезин үлегерлиг күүседип келген. Малдың баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулуун бедидериниң чугула негелдези болза, малдың кышкы азыралын болгаш ажаалгазын экижидери болур. Ынчангаш эш Доктугу мал кыштагладыышкынынга белеткелди үлегерлиг организастаарынга көдээ Советтиң активин киириштирер дугайында саналды үндүрүп келген. Көдээ Советтиң күүскому ол саналды деткип, депутаттарны болгаш активчилерни малчыннарның бөлүктер аайы-биле ажылдадып үндүрген. Депутаттардан эштер Чамыян, Ламажап, активчи эш Лопсан-Серен олар шээр малдың чаа кажааларының тудуун организастааннар.

Айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлээри эки түңнелдерни берип турар дээрзин дуржулга бадыткаан. Бистиң колхозувус эрткен ажыл-агый чылында күрүне мурнунга планның онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Чаа, 1956 ажыл-агый чылында колхоз инек бүрүзүнден 750 литрден эвээш эвес сүттү, хой бүрүзүнден 2,2 килограммдан эвээш эвес дүктү, тараа культураларының гектар санындан 12,4 центнерден куду эвес дүжүттү алыр, бүгү колхозчуларны бажыңнарже чурттадып киирер, ногаа болгаш картофель тарылгаларын калбартыр сорулганы салган.

К. ЧИГИР-ООЛ,
көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Колхозчу суурнуң культуразы өзүп турар

«Искра» колхозтуң суурда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бешки беш чылының бирги чылында тургустунуп эгелээн.

Оон бээр беш-ле чыл эрткен. Чаңгыс-даа чурттаалга бажыңы чок турган черде чаа колхозчу суур тургустуна берген. Суурда чүгле янзы-бүрү бажыңнар тудуу өзүп турар эвес, а ында чурттаалганың культуразы өзүп турар.

1950 чылда аңаа эге школа, оон столовазы, магазин бажыңы болгаш башкыларның 5-6 хире чурттаалга бажыңнары тургузаан. Ынчаарга амгы үеде ол суурнуң нииити хемчээли дыка улгаткан болгаш оон чурттакчы чонунуң саны өскен.

Хостуг шактарда культурлуг дыштаныганы эрттирер черлер колхозта бар апарган. 150 олуттуг көдээ клуб (эргелекчизи эш Бөшкендей) доктаамал ажылдап турар. Ында 3500 кезек янзы-бүрү номнарлыг библиотека ээлгү үеде бодунуң ажылын кеңкүзү-биле экижиткен. Оон доктаамал номчукчуларының саны 350 кижи чедип турар.

Номчукчулар ол библиотекага барып чаа солуннарны болгаш журналдарны номчуурунга чаңчыгып, солун номнарны улай-улай ап номчуп турарлар. Клубка кино көргүзүглери үргүлчү болуп турар. Чаа-чаа кинолорны фермалар ажылдакчыларынга база-ла барып көргүзүп турар.

Клубта аныяктарның 17 кижи киржикчилиг уран-чүүл бөлгүмү тургустунган. Бөлгүм бо чылдың эгезинден бээр 7 кезек черге концерт көргүзүглерин чоруткан.

Клуб чанында тургустунган агиткультбригада колхозчу малчыннарның ажылдап, чурттап турар черлеринге үргүлчү барып, оларга солун концерттерни, лекцияларны болгаш беседаларны, солун номчулгаларын кылып берип турар.

Агиткультбригаданың киржикчилери боттарының херек кырында күш-ажылчы үлегерин база көргүзүп, мал кыштагладыышкынының үезинде фермалар ажылынга шеф дузаламчызын база-ла чорудуулаан. Ылангыя шээр мал кажааларының хөрженин коптарарынга, сүт-бараан фермаларында инек кажааларының богун аптаарынга болгаш өске-даа ажылдарга олар дузалашканнар. Бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмүнүң болгаш агиткультбригаданың ажылынга комсомолчулардан Апай-оол, Биче-уруг, Судья, Агай-оол, Карапаа, Хонус-оол, Сес-Сюрюн олар эң-не идепкейлиг киржип келгеннер.

Клубта 13 кижи киржикчилиг лекторлар каттыжыышкыны бар. Оон ажылынга көдээ интеллигенция идепкейлиг киржип, суурнуң бүгү чурттакчыларының болгаш колхозчуларның ортузунга лекция пропагандазын күштелдирип турарлар. Чыл эгезинден бээр 6 кезек черге лекциялар номчулгалары болган. Оон иштинде көдээ ажыл-агый темаларынга болгаш бүгү делегей байдалының дугайында лекциялар бар. Пропаганда болгаш агитация ажылдары ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң айтырыглары-биле холбаалыг чорул келген. Лекция пропагандазынга мал эмчизи эш Шөмбүл эң-не идепкейлиг киржип турар.

Колхозчу суурнуң культуразы улам-на өзүп турар. Эрткен чылын колхозчуларның чурттаалга бажыңнарын радиожудар ажыл чорутунган. Суурда ильичиниң лампочкалары чайынналдыр хып эгелээн. Колхозчулар боттарының чаагай чурттаалгазының дугайын улам-на хөглүг болгаш өөрүшкүлүг демдеглеп турарлар.

Почта суурга неделя санында 2-3 удаа кээп, чаа солуннарны болгаш журналдарны чагыкчыларга тарадып турар.

Көдээ Советте ажылчы чоннарның кадык камгалалының херээ кеңкүзү-биле экижээн. Эмнелге чериниң ажылын чон эң-не ханы сеткил-биле үнелеп, кадык-даа кижилер аңаа кээп үргүлчү шинчидип, аарыг кижилер эмнедип ап турарлар. Кижи эмнелгезиниң пунктузу 4 өрээл бажыңда ажылдап турар. Оон ийи өрээлинде божулга бажыңы бар. Иелер аңаа кээп божуурунга чаңчыга бергеннер. Аныяк эмчи эш Плужникова бодунуң ээлдек болгаш кызымаккай ажылы-биле чонунуң хүндүткелин чедип алган. Колхоз төвүнден ырак черлерде малчыннарның чадырларынга ол үргүлчү барып, санитария пропагандазын чорудуп турар.

Көдээ Советте улус өөредилгезиниң багай эвес организастатынган. Колхоз төвүнде нииити эртемниң ортумак (он чыл) школазы тургустунган. Ында 400 ажыг өөреникчилер өөренип, 28 башкылар ажылдап турар. Школа коллективи культураның база бир чугула нептерединчи чери апарган. Школада өөредилге ниитиниң ажыктыг күш-ажылы-биле сырый харылзаалыг чорул, башкылар коллективи аныяк салгакчыларны күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге идегелдиг кижизидип турар. Өөреникчилерниң ада-иелери-биле школаның харылзаазы быжыкан. Башкылардан эштер Чудур, Мельников олар суурнуң культура-чырыдыышкын амыдыралынга эң-не идепкейлиг киржип турарлар. Школа чанында улуг улустуң бижик өөредилгезиниң 2 бөлгүмнери ажылдап турар.

Колхозчуларның эртем-билиглерже чүткүл-сонуургалы өскен. Элээн хөй колхозчулар агротехниктиг курста, партия чырыдыышкынының 2, комсомол чырыдыышкынының 1 политбөлгүмнеринде өөренип турарлар.

Колхоз төвүнде чуңар бажың болгаш уруглар яслизи бар. Бо чылын колхозчу суурга нииитиниң чемненилге чери — столовая тургустунар. Колхозтуң хову бригадазының ажылдаар черинге бир чуңар бажың туттунар.

Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ажылдарны көдээ Совет организастаар. Бо чылын суурда бар кудуктарның кырынга 2 кудукту немей кастырар бис. Кол кудумчуга 500 кезек ыяшты тарып олуртур бис.

Чурттакчы чоннуң культурлуг деңнели өскени-биле чергелештир оларның негелделери улам өзүп турар. Бистиң культура-массалыг ажылывыста четпестер ам-даа уламчылавышаан турары чажыт эвес. Ол четпестерни узуткаар талазы-биле ажылды чорудары көдээ Советтиң культура-чырыдыышкын комиссиязынга дыка хамаарзыр.

Суурда культура-чырыдыышкын албан черлерин кижизидилгениң болгаш культура-массалыг ажылдарның төвү болдурары — бистиң чугула хүлээлгевис болур.

М. КОНГАР-ООЛ,
көдээ Советтиң культура-чырыдыышкын комиссиязының даргазы.

Хүндүлүг хүлээлгевис

Чер-чер Советтеринге ээлгү соңгулдалар үезинде, соңгукчулар мени көдээ Советтиң депутадынга соңгуп алганнар. Ынчаарда бистиң Совединистиң депутаттарынга шупту 15 кижи соңгутурган бис. Соңгукчуларның ол бедик идегелин күүседири — бистиң хүндүлүг хүлээлгевис болур.

Колхоз бүдүрүлгезинге удуртулганы экижидерин соңгукчулар көдээ Советтен негээннер. Советтиң күүсекчи комитеди соңгукчуларның ол чагыын күүсетпишаан, бүгү депутаттарның күжүн колхоз бүдүрүлгезиниң түс-түс харысалгалыг участоктарынга быжыглаан. Участок бүрүзүнүң ажылын харыылап турар доктаамал комиссиялар болгаш депутаттар ажылчы чоннарның ортузунга организакчы болгаш тайылбыр-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле бедик харысалгалыглар. Олар колхозчу активке даянып ажылдавышаан, чер-черде ажылдың байдалының дугайында информацияларны күүскомга киирип турарлар. Депутаттар боттарының чорудкан ажылының талазы-биле отчёттарын соңгукчулар мурнунга кылып берип турарлар. Ылангыя депутаттар Шыңгыр-оол, Севильбаа, Ленов, Деспилдей олар боттарының соңгукчулары-биле ужуражыышкыннарны 3-5 удаа кылгылаан. Олар түс-түс соңгукчулар-биле беседаларны үргүлчү чорудуп, оларның чагыгларын болгаш дилеглерин күүседир талазы-биле үлегерлиг ажылдап келгеннер.

Малчыннар ортузунга ажыл чорударын көдээ Совет меңээ дааскан. Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле чугула сорулганы бистиң колхозчу малчыннарывыс үлегерлиг күүседир дээш кызымаккай ажылдап, социалистиг чарышка сырый каттышканнар.

Оларның аразындан эрткен ажыл-агый чылында хөй-хөй мурнакчылар илерээн. Инектерден сүт саалдазының хемчээли 1954 чылдагызындан дыка бедээн. Саанчылар Монгуш Анай, Ондар Бапак оларның кайызы-даа боттарынга бышкылаан инек бүрүзүнден 1200-1200 литр сүттү сагганнар. Хой ажылының продуктулуу база-ла бедээн. Колхоз хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограмм дүктү кыргып алган. Хойжу Сундуй-оол бодунга бышкылаан 366 хойнуң бирээзинден-не 2,4 килограмм дүктү кыргаан. Ондар Шаравай 283 хойдан 308 хураганны, Ондар Чимит-Торжу 225 өшкүден 241 анайны чидириг чокка камгалап алганнар.

Мал кыштагладыышкынынга бистиң белеткеливис эки болган. Малдың чылыг кажаалары болгаш чиир чеми чогуур үезинде белеткеттинген турган. Ынчангаш бо кыжын мал хүр чыл ажып турар. Шээр мал ам төрүп турар. Бүгү төрээн 171 баш хойларның 173 хураганнары мени ажаап алдынган.

Көдээ Советтиң сессиязы шээр мал кыштагладыышкынынга белеткел дугайында мээң информациямны эрткен чылдың октябрьда чугаалашкаш, шиитпир үндүрген турган. Оон күүселдезиниң дугайын декабрьда күүскомга чугаалашкан. Шак ындыг контроль болгаш негелде ажылдың четпестерин чогуур үезинде узуткаарынга, күштерни таарыштыр организастаарынга дузалаан.

Колхозчуларның материалдыг амыдыралын экижидеринче чогуур кичээнгейни салып турар бис. Амгы үеде бистиң колхозчуларывыс шуптузу хуузунда шээр малдыг болгаш саар инектерлиг. Колхозчуларның хуузунда шээр малының кыштагладыышкынын 4 кезек черде организастаан бис. Олар база-ла эки чыл ажып турар.

Соңгулдалар болган үеден бээр бистиң көдээ Совединистиң сессиязы 10 катап болган. Оларның шуптузунга олурруштум.

Чоокта чаа көдээ Советтиң 1955 чылда чорудкан ажылының дугайында Совет даргазы эш Чигир-оолдуң отчёт илеткелин сессияга чугаалаштывыс. Аңаа ажылдың чедиишкиннерин демдеглевишаан, кол кичээнгейни четпестерни узуткаарынче угландырган бис. Ылангыя улус өөредилгезиниң херээнге көдээ Советтиң удуртулгазының, часкы тарылгага белеткелдиң четпестерин депутаттар аңаа шыңгыы шүгүмчүлээннер. Колхоз суггарылга четкизин ажыглавайн келген. Ынчангаш тараа культураларының дүжүдү чавыс болбушаан турар. Колхозка күш-ажылдың чурумун быжыглаарынче көдээ Совет ам-даа четпес сагыш салып турар. Партияның XX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче, колхозту органиазс, ажыл-агый талазы-биле улам быжыглаарынче бүгү-ле күженишкиннерни салып ажылдаары көдээ Советтиң бүгү депутаттарының чугула хүлээлгези болур.

М. ЛАМАЖАП,
көдээ Советтиң депутады.

Көдээ Советтиң бюджеди

Көдээ Советтиң сан-хөө-бюджет комиссиязы үндүрүглер чыылдазының үезинде чурттакчы чоннуң ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле Советтиң күүсекчи комитединиң ажылынга дузалашпышаан, бюджетке бердинген хөреңгиниң болгаш бот-онаалда үндүрүгүнден кирген хөреңгиниң чарыгдалын контрольдап турар.

Бистиң көдээ Совединистиң бюджединге кижи эмнелгезиниң, библиотеканың, клубтуң болгаш Советтиң бодунуң административ-ажыл-агый чарыгдалдары хамаарзыр. Ол талазы-биле эрткен чылын бердинген хөреңгилер чөптүг ажыглаттынган.

Киирип алыр оруглаларны көдээ Совет ажыр күүсеткен. Ылангыя 4300 рубль олча-ажык үндүрүүн чыыр планны 5946 рубльге, 5000 рубль көдээ ажыл-агый үндүрүүн чыыр турган 5499 рубль кылдыр күүсеткен. Күрүне чээжииниң тарадылгазындан 39600 рубльди киирерин дээн болза, 52738 рубльди киирген.

Көдээ Совет хамаатыларның чурттаалга-амыдырал херегледеринге ажыглаар неелде хөреңгини бот-онаалда үндүрүүнден киирип ап турар. Эрткен чылын оон кирген хөреңги-биле соңгукчуларның чагыын ёзугаар эмнелге бажыңын тулуп алган бис. Оон ыңай 1000 рубльды клуб септелгезинге, 500 рубльди школа септелгезинге киириштирген бис.

Бо чылын көдээ Советтиң бюджединиң чарыгдалдыг болгаш оруглалыг кезектери улам улгаткан. Болур чарыгдалдың нииитизи 58 муң рубль чедип турар. Оон иштинде эмнелге черинге 30 муң ажыг, библиотекага болгаш чаа тургустунар номчулга бажыңынга 18 муң ажыг рубль чарыгдатынар.

Бо чылын бот-онаалда үндүрүүнден 6300 рубльди чыыры көрдүнген. Хамаатыларның нииити хуралы ол хөреңгини номчулга бажыңының тудуунга, клубтуң болгаш эмнелге бажыңының септелгезинге, орук болгаш көвүрүг септелгезинге ажыглаарын шиитпирлээн.

Көдээ Советтиң бюджединиң бо чылгы оруглга талазы-биле планнарын чогуур үезинде күүседир дээш ажылдарны чорудары бистиң чугула хүлээлгевис болур.

Х. ДЕСПИЛДЕЙ,
сан-хөө-бюджет комиссиязының даргазы.

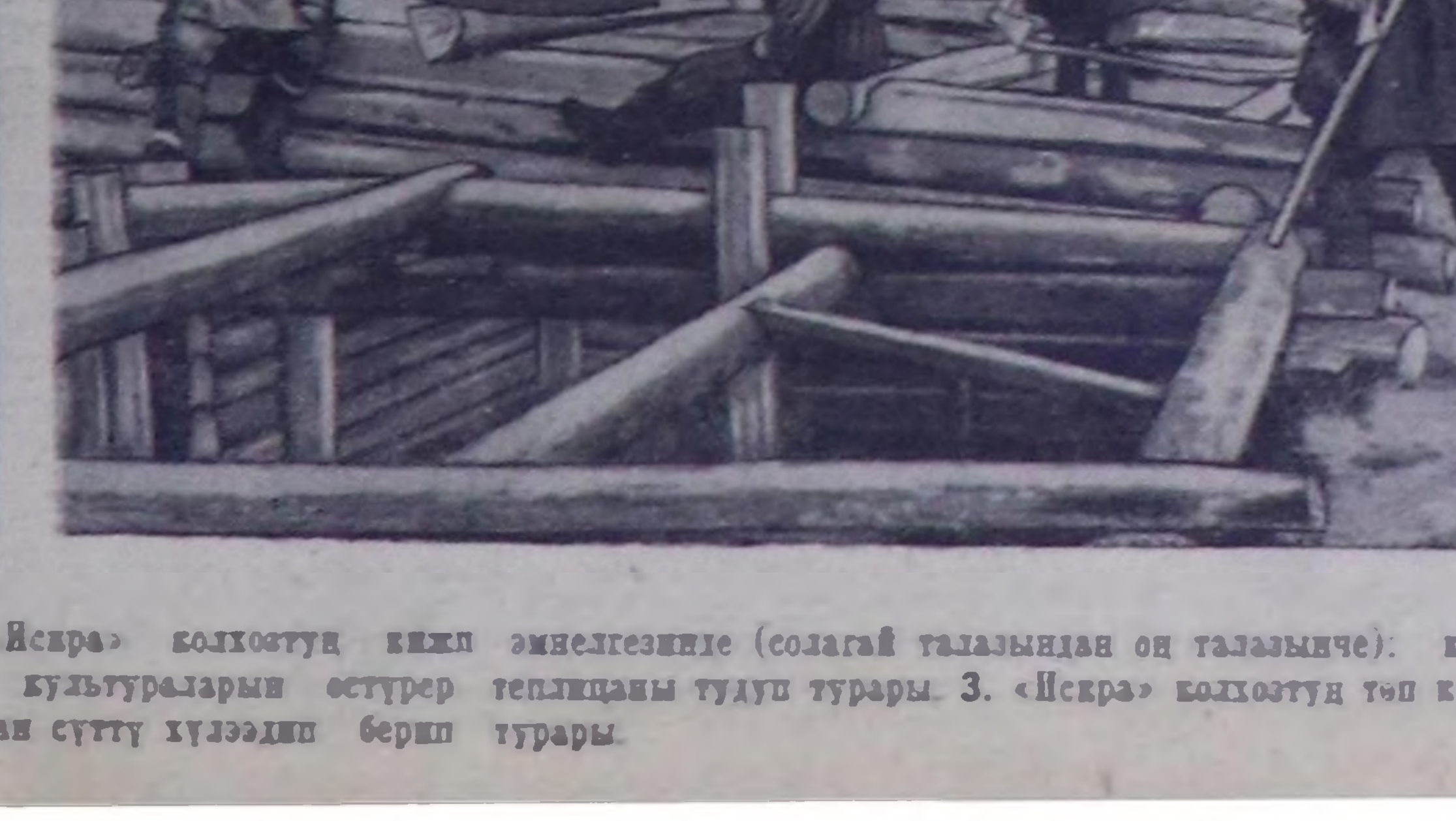

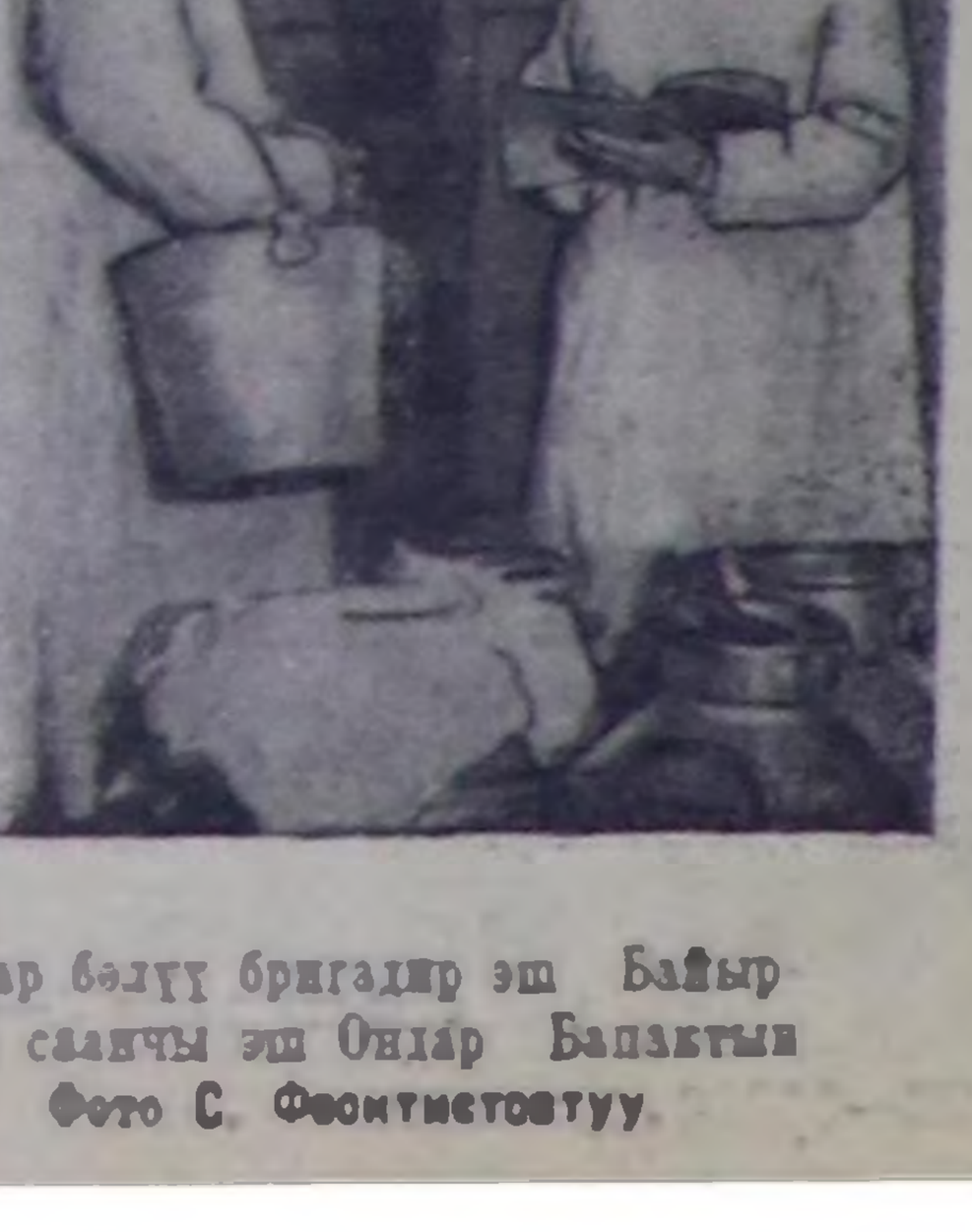

Чадаана көдээ Советте. 1. «Искра» колхозтуң кижи эмнелгезинде (солагай талазындан оң талазынче): кижи эмчизи эш Плужникованың колхозчу эш Баазан-оолду шинчип турары. 2. Тудугжулар бөлүү бригадир эш Байыр-оолдуң удуртулгазы-биле ногаа культураларын өстүрер теплицаны тудуп турары. 3. «Искра» колхозтуң төп кудумчузу. 4. Колхозтуң сүт-барзан фермазында (солагай талазындан оң талазынче): мурнакчы саанчы эш Ондар Бапактың учётчик эш Бапак Леновага сагган сүттү хүлээдип берип турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

Улуг немец шулукчу Генрих Гейне

(Мөчээниниден бээр 100 чыл болганынга)

Улуг немец шулукчу болгаш демократ Генрих Гейнениң мөчээн хүнүнден бээр чүс чыл болган. Оон мөчээн хүнүнден бээр чүс чыл болганын Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шиитпиринге ёзугаар бүгү делегейниң дептшилгелиг хөй-ниитизи демдеглеп турар.

Гейнениң мөчээниниден бээр чүс чыл эртсе-даа оон кижи төрелгетенге артырып каан үнелиг эртинези амгы үеде реакцияның күжүнге удур делегейниң мурнакчы кижилериниң демиселинге улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Демократтыг Германия дээш, оон политиктиг чаңгыс эви дээш, улустар аразынга тайбын дээш Гейнениң демисели ам үеде немец улустуң болгаш бүгү делегейниң улустарының мурнунда туруп турар сорулгаларга дүгжүп турар.

Генрих Гейнениң литература ажыл-чорудулгазы XIX вектиң 20 чылдарында, бүгү Европага политиктиг реакцияның үезинде эгелээн. Гейне улуска херектиг чогаалдарны бижип чораан болгаш улустан өөренип ап турган. Оон лирикази улустуң шулук чогаалынга, немец улустуң ырларынга чоок турган. Гейнениң «Ырлар ному» деп чогаалдары делегейниң шулук чогаалының эртинезинге кирген.

Гейнениң бүгү чогаадылга ажылы — оон шулуктери, проза чогаалдары, лириказы, сатиразы кызыгаар чок феодал тургузуглуг Германияга, оон тергиидекчи аңгыларынга, оон буржуазиязынга ажылы-биле удур турган. Германияга кызыгаар чок феодалдыг тургузугну Гейне шүгүмчүлевишаан, ол тургузугнуң буурап дүжерин өткүт-биле көрүп турганын оон чогаалдары көргүзүп турар.

Германияның девискээринге шак ынныг ажыл-чорудулганы ажыы-биле чорудар арга чок болганындан Гейне 1831 чылда Парижче чоруткан. Ынчалза-даа Гейне бодунуң чуртунуң дугайын, оон эрге-ажыктарының дугайын чаңгыс минута-даа утпаан. Ол үеде Гейнениң чогаалдарының кол утказы герман корум-чуруминарның шүгүмчүлели болуп турган.

Гейнениң үзел бодалының болгаш чогаадылга ажылының хөгжүлдезинге Карл Маркс-биле оон ужуражып танышканы улуг ужур-дузалыг болган. Олар баштайгы танышканының соонда удатпайн өңнүктер апарганнар. Ол таныжылганың үезинде (1843—1845 чылдарда) «Германия. Бышкы тоол» деп поэманың, «Амгы үениң шулуктери» деп бөлүк шулуктерден: «Үзел бодал», «Георг Гервегке», «Кыдат богдыхан», «Дүнеки таңныылга», «Чаа Александр», «Бистиң флодувус» деп чогаалдарны болгаш «Силезияның пөс-таавычылары» деп чогаалды Гейне чогааткан.

1844 чылда Парижке Маркстың редакторлап турганы «Немец-француз чыл-бүрү» деп журналга Гейне киржип, аңаа чогаалдарын парлап турган. Маркстың идеязы Гейнениң «Силезияның пөс-таавычылары» деп шулуунге улуг салдарлыг болган. Ол чогаалдың кол утказында буржуаз ниитилелдиң хөөржүксүкчүзү пролетариат болур дугайы сиңниккен.

Гейнениң чогаалында чиңг темаларының бирээзи болза, улустар аразынга тайбын дээш демисел болуп турар. Шулукчу бодунуң шулуктеринге, прозалыг чогаалдарынга, политиктиг чүүлдеринге тайбын дээш демиселдиң сорулгаларын салып турган. Улустарның тайбыны, чаагай амыдыралы, хосталганы чедип алыр үезин Гейне чурук көргүзүп турган. Оон бижээни: «Француз-даа, немец-даа улустар дайынче чүткүвейн турар. Эльзасты болгаш Лотарингияны алгы кышкы-биле негеп турар бистиң тевтоннарывыстың мактанышкынын көргүзери менээ херек чок, ол мактанышкын немец тараачының-даа, немец хамаатының-даа күзелин илеретпейн турар».

Гейне бодунуң чогаадыкчы оруунуң бүгү дургузунда делегейниң ажылчын шимчээшкининче соксаал чокка кичээнгей салып турган.

Силезияның пөс-таавычыларының туралыышкыны, Парижтиң пролетарийлериниң маадырлыг демисели, англи ажылчыннарның-чартистерниң ажыл соксадылышкыны Гейнениң чогаалдарында көргүстүнген. Тиилелгелиг социал революция моон ынай болур, келир үе пролетариатка хамааржыр деп чүзеге Гейне бүзүреп чораан.

Германияга фашистиг тургузугнуң үезинде Гейнениң адын хоруглап каан турза-даа, оон ырлары немец улустуң иштинге дириг туруп турган. Пруссияның дайынзырактарын, милитаристерин сойгалап илередип турган Гейнениң сатиразы гитлерлиг ёзу-чурумнуң чылдарында фашистерге согуушкун болуп турган.

Генрих Гейнениң чогаадылгазы немец улуска чоок болгаш үнелиг. Моон ужурунда Герман Демократтыг Республикада Гейнениң чогаалдарын хөйү-биле парлап үндүрүп турар. Оон ажыл-чорудулгазын шинчилеп өөреникнге холбаштырган хөй санныг ажылдарны чогаадып үндүрген.

Улуг немец чогаалчының чогаалдарын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары улуг ынакшыл-биле номчуп турар. Шулукчунуң чогаалдары Совет Эвилелиниң улустарының дылдарынга очулдуртунуп, хөй санныы-биле үнүп турар. Гейнениң мөчээн хүнүнден бээр чүс чыл болганын таварыштыр оон тыва дылга очулдуртунган чогаалдарының чамдыызы бо солунда парлатынган.

М. Горькийниң чугаалааны-биле алырга, «Германияның эң эки демократтарының бирээзи» болур Гейне бүгү дептшилгелиг кижи төрелгетенниң дайынчы өңнүү болуп турар. Ооң-биле Гейне өлүм чок.

Генрих Гейнениң чогаалдарындан

ГИМН

Кылыш-тыр мен, чалбыыш-тыр мен!
Булут боорга, силерге мен
Караңгыны чырыткылап,
Карачааскаан мурнунарга,
Тулуушпушаан, сокчуп чордум.
Тиилээн-даа бол,

Өлүржүп каан эштеримниң
Өлген сөөгү, кижирт чыдыр.
Өлүртүп каан эштеримниң
Өлген сөөгү чыдар-даа бол,
Тиилеп каан бис.
Тиилелгениң ырызында
Динмит хөглүг хөөржүлгеден
Диңмирээн үн дыңналып тур.

Качыгдаар-даа, өөрүүр-даа
Харыывыс чок — чайывыс чок.
Харын бачым үе келди.
Барабанны кага берди,
База катап тулуш үнүү.
Кылыш-тыр мен, чалбыыш-тыр мен!

* * *

Хүнүм аяс, дүнүм чырык чораан болгай,
Күжүр чонум чогаалымны мактап чораан.
Чалбыыштарны чүректерге кывыспышаан,
Чаштаан от дег, хөглүг ырым төктүп чорду.
Август ай. Күзү дүжүп келбээн-даа бол,
Алдын тараам кескеш, даг дег сараттаптым.
Канчаарыл ам?.. Чуртталганың эрге часыын,

Баштагайның холган байлаан каапкаш баар-дыр.
Холга шулуум өскерлирге, кавыырган тур.
Хостуг-биле пактап чораан алдын дашкам
Холум өрү бедик тутпас апарган-дыр.
Баскан хөөрнүң турлуг, сөөгүн канчаар ону!
Бара черде туткан уя чымчак-ла-дыр!
Бакжыптарның халаданчыын кандыг дээрлаан!

Очулдурган **М. Кенин-Лопсан.**

ГРЕНАДЕРЛЕР

Оруска туттурган гренадерлер
Францияже элейтип орган,
Немец черге чедип келгеш,
Эмин эртир муңгарааннар.
Төрээн чурту бужартаан деп,
Дөмей олар дыңнап, көөр боор.
Идегелдиг шериг өлген,
Император туттурган-дыр.
Муңгаг медээ дыңнап кааштың,
Бужурганып эжи сөглээн:
«Муңгак чүрээм саргып келди.
Бурун балыым каданнады!»

«Өлзе дээре, өгде калай,
Чаштар арткан, олар, эжим,
Чаламык боол түрээн!» — деп,
Өске эжи аңаа сөглээн.
«Канчаптар мен? Бурганымдан
Бадам, төлүм дилээр мен бе?..
Ижин-баарда өске ажыг:
Император туттурган-дыр!
«Соңгу чагыым күүсет, эжим;
Солдат амым үстүр болза,
Хөөкүй сөөгүм кагба, эжим,
Хөөржүдер сен — Францияга.
«Кызыл пөске орденимни

Бырым ортта салып каар сен,
Бурга чыдам азындырып,
Хуртун боомну тутсуп каар сен.
Хөөрүмге, таңныылда дег,
Хөлчок оожум чыткай мен аан...
Киштээн аътты, боо даажын
Бичээнгейлиг дыңнап чыдайн.
«Хөлбең туктар киискип турар...
Хөөрге чортуп келиринге,
Император, сени хөөрден
Идегелдиг солдат үткүүр!»

Очулдурган **А. Белек-Баир.**

Болгарияда соңгулдалар

СОФИЯ. Февраль 12-де Болгарияда чер-черлериниң улус Советтериниң соңгулдалары, а ол ышкаш улус судьяларының болгаш улус төлээлекчилериниң соңгулдалары болган. Ол соңгулдаларга 59 муң улус чөвүлекчилерин (округ, околи, хоорай болгаш өске-даа чер-черлер Советтериниң депутаттарын Болгарияда ынчаар адап турар), 254 судьяларны болгаш 12.700 төлээлекчилерни соңгуур турган.

Бүгү соңгулда округтарынга Ада-чурт фронтузунуң кандидаттары дөпшиттирген, оларның аразында хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчылары, бүдүрүлгениң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары бар.

Бүгү чурттуң иштинге эртенгиниң 7 шактан эгелээш соңгулда пунктулары ажыттынган болгаш бадылаашкын эгелээн турган. Соңгулдалар политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүң байдалынга болуп эрткен.

* * *

СОФИЯ. Февраль 12-де Болгарияга болуп эрткен чер-чериниң улус Советтеринге, база ол ышкаш шиитекчилер болгаш суд төлээлериниң соңгулдалары болгар улустуң патриоттуг чаңгыс эвиниң болгаш коммунистиг партияны болгаш улустуң чазаан долгандыр сырый каттышкаанының күчүлүг чыскаалы болуп эрткен. Соңгукчулар бадылаашкыннарга идепкейлиг киришкен. Софияның соңгулда участоктарының хөй кезиинге хүндүскүнүн 12 шакта соңгукчуларның 89 хуузу бадылаан. Пловдивке, Сталинга, Русьеа, Бургасага, Плевенге болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга, суурларынга база ындыг идепкейлиг болуп турган. Бежээкиниң 7 шакта бадылаашкын чер бүрүге доозулган болгаш бадылаашкыннар санаашкыны эгелээн.

Февраль 12-ниң соңгулдалары бүгү улустуң байырлалы болгаш улус-демократтыг тургузугнуң тиилелгези болган деп болгар солуннар демдеглеп турар. Болгар улус Ада-чурт фронтузунуң кандидаттары дээш, тайбын дээш, социалистиг тургузуушкунда чаа-чаа чедиишкиннер дээш бадылаан деп «Работническо дело» солун бижээн.

(СЭТА).

Тайбынчың Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ам болур сессиязы

ВЕНА. Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Секретариадының бюллетенинде дыңнадып турары болза, бо чылдың апрельдиң эгезинде Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң онза сессиязы болур, ук сессия чепсегленишкин дужурериниң болгаш атомнуг чепсекти хоругдаарының айтырыын чугаалажыр. Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлели чепсек дужурериниң оруунда чедишкиннер чедип алырынче угланган кандыг-даа саналды өөренирнге болгаш чугаалажырынга белен деп бюллетеньде чугаалап турар. Ындыг санал чогуур үезинде, ажыктыг болгаш боттандырып болур деп санап турар бүгү организациялар болгаш кижилер-биле кады ажылдаарынга Тайбын Чөвүлели белен. Эң-не янзы-бүрү национал болгаш делегей организацияларының төлээлекчилерин, база ол ышкаш алдар-сураглыг кижилерни чалаан ам болур онза сессияның бодалы ындыг.

(СЭТА).

КУР-биле Японияның харылзааларының дугайында япон солун

НЬЮ-ЙОРК. Кыдат Улус Республиказа байдалдың дугайында илеткелдиң чогаадылгазын Японияның даштыкы херектер министерствозу доосканын февраль 12-де «Номиури» солун дыңнаткан деп Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизи Токиодан дамчыткан. Ол илеткелде чугаалап турары болза, «Кыдат Улус Республика амгы үеде шеригниң, политиканың болгаш экономиканың быжыг үндезининде туруп турар. Ол дээрге, Азияда улуг күрүне, ынчаарга ону тоовайн барып болбас». КУР-нуң чазаан хүлээп көөрүнден амгы үеге чедир күштүг-биле ойталап келген Японияның даштыкы херектер министерствозунуң туружун өскертип болурунуң дугайын ол илеткел херечилеп турар-дыр деп «Номиури» солун медеглээн.

(СЭТА).

Англи-канада чугаалажышкыннарның доозулганы

ОТТАВА. Англияның премьер-министри Иден болгаш даштыкы херектер министри Ллойд Канаданың премьер-министри Сен-Лоран-биле даштыкы херектер министри Пирсон-биле чугаалажышкыннарны доосканы болгаш Англияже ужудуп чорутканнар.

Чугаалажышкыннар дугайында кандыг-даа дыңнадыг чарлатынмаан. Иден биле Ллойд болза, Сен-Лоран болгаш Пирсон-биле Британ империяның чурттарының премьер-министрлериниң бо чылдың июньда болур конференциязының хүн айтырыын чугаалашканын журналисчи бөлүктерде айтып турар: Ортаакы Чөөн чүкте байдал; атомнуг энергия болгаш англи-канада садыгны калбартырының айтырының талазы-биле АКШ-тың, Англияның болгаш Канаданың аразында информациялар солужарының айтырыы, ынчаарга англи экспортту улгаттырарының күзели-биле Англияның Канада-биле даштыкы садыгында когаралды кызырарының чугулазын англи төлээлекчилер онзалап демдеглеп турган.

(СЭТА).

Сеньиниң Боннга чугаалажышкыннарының доозулганынга хамаарыштыр

РИМ. Италияның министрлер чөвүлелиниң даргазы Сеньи Бонндадан Римге ээп чедип келген, ол аңаа Герман Федералдыг Республиканың чазааның удуртукчулары-биле чугаалажышкын кылып турган. Ол чугаалажышкыннар доостуру билек чарлатынган дыңнадыгны тайылбырлавышаан, «Унита» солун итальян чазактың удуртукчулары Италияга 100 миллион доллар түңниг чээлини тыпсыр дугайын Бонннага дилеп турганнар, ынчаарга ол дилегни Аденауэр хүлээп албайн барганын солун демдеглеп турар.

Барыын үзелдиг солуннар дыңнадыгның болун база чугаалажышкыннарның киржикчилериниң медеглелдерин парлаарын кызыгаарлатынгаш, ол чугаалажышкыннарның түңнелдерин үнелеп көөрүнден дадагалзааннар.

(СЭТА).

Египет солуппар Эйзенхауэрниң медеглелинге харыылап турар

КАИР. Израиль биле араб чурттарының аразынга «дайын айыылы болур апарза» Ортаакы Чөөн чүкче америк шериглерин чорудуп болур дугайында АКШ-тың президентизи Эйзенхауэрниң медеглелин тайылбырлавышаан, «Аль-ахрам» солуннуң бижип турары: «Американың Каттышкан Штаттары араб чурттарын оон кезин ышкаш кылдыр көрүп, араб-израиль чөрүлдээге чепсектиг күштерин ажыглаарын Эйзенхауэр кыжанып турар. Даштыкы шериглер Египеттиң девискээринче кирген турарын, оон туржук бир эвес оон бодунуң камгалалынга чугула херектиг-даа турган болза, Египет кажан-даа ону болдурбас деп чүвени чаңгыс эвес катап медеглеп турганын Эйзенхауэр, Иден болгаш барыын талакы өске-даа политикчилер билип алыр болза эки. Амгы Египет бодунуң чуртунга, бодунуң черинге бодунуң агаар делгемиинде болгаш чурт девискээр суглаларының ээзи болуп турар.

(СЭТА).

Данияда ажыл чок чоруктуң көвүдээни

КОПЕНГАГЕН. Ажыл чок чорук бо кыжын дайын соолундеги үениң эң-не рекорд хемчээлдеринге четкен деп «Ланд ог фольк» солун бижээн. Февраль 1-де турум ажылчыннарның иштинде 136 муң ажыл чоктар, быдаргай тарамык ажылчыннарның ортузунда беш муң ажыл чоктар бар болган. 10 муң кижи неделяда долу эвес ажылдап турар. Мынчангаш, амгы үеде Данияда беш ажылчыннарның бирээзи-ле ажыл чок болуп турар. Эрткен чылдың кыжынында чуртка 100 муң ажыл чок кижи санатынып турган.

(СЭТА).

Иорданияның премьер-министри Самир Эр-Рифаиниң Египетте чоруп турары

КАИР. Тускай чалалга ёзугаар февраль 10-да Каирде чедип келген Иорданияның премьер-министри Самир Эр-Рифаиниң Египеттиң премьер-министри Гамель Абдель Насер ол-ла хүн хүлээп алган. Парлалганың төлээлекчилеринге Эр-Рифаиниң медеглээни болза, Сирияга, Ливанга, Иракка кылган чугаалажышкыннарын ол Каирге уламчылаар. Ол чугаалажышкыннар болза, «арабтарны сырый каттыштырар сорулгалыг» деп ол чугаалаан. Эр-Рифаиниң чугаалааны болза, Ливияга, Йеменге болгаш Суданга база ол баар бодаан, ынчалзажок шак үе чедишпес болганда ол ынаар барып шыдавас болган.

Иорданияның премьер-министриниң Египетте чедип келгени-биле холбаштыр статьяларны солуннар парлап турар, араб чурттарының чаңгыс-эви болгаш сырый каттыжышкыны болза, национал хамаарышпас чорукту камгалаары дээш демиселге оларның эрге-ажыктарының ниити чоруунга үндезилеттинер болгаш Барыын чүктүң тургузуп турары пактыларга оларның киржиринге удур углаан турар ужурлуг деп ук статьяларда демдеглеп турар. «Бүгү араб улустар шериг пактыларын көөр хөөн чок болгаш аңаа киржиринден ойталап турарын Иорданияның премьер-министри кончуг эки билир. Бүгү араб улустар тайбынны чаңгыс-эп сеткилдиг күзеп турар болгаш боттарының хамаарышпас чоруун камгалаарлар. Арабтарның чаңгыс-эви бо принциптерге түргүстүнар ужурлуг» деп «Аль-Гумхурия» солун бижээн.

(СЭТА).

Югославияда агаарның соок байдалы

БЕЛГРАД. Танюг агентилелиниң дыңнадып турары болза, агаарның соок чалгыы Югославияның барыын кезээнче, Словенияже болгаш Хорватияже шилчип тарай берген, чурттуң өске районнарынынга болаарга бо черлерге мурнунда агаарның байдалы элээн чылыг турган. Соңгу Воеводинада, Адриат далайның соңгу болгаш мурнуу эриктеринде хар чаап турар. Февраль 10-да Сиеница болгаш Чуприеге (Сербия) агаарның байдалы соок болган, сооктуң градузу эртен 33, кежээ 28 болган, Битолага (Македония)—24 градус, Бьелашницаның (Босния) районунга—25 градус соок болган. Чурттуң суг чок черлеринде агаарның соогу 15-тен 26 градус чедип турар. Демир орук харылзааларының графиктери үрелип турар.

Адриаттың эриниң соңгу кезээ [illegible] аар байдалда туруп турар. Мурнуу [illegible] тараа культураларынга доңут кыжанып турар. Ол районга февраль 10-да кажан-даа болуп көрбээн 17 градус соок болган. Соңгу чүктен каккан хаттың дүргени бир шакта 150 километр чедип турар. Югославияның эң улуг порту Риекада кандыг-даа шимчээшкин түр соксаан.

Чурттуң дыка хөй районнарынга, ылангыя даглыг черлерде школалар сооктуң уржуундан ажылдавайн турар. Дыка хөй оруктарда харылзаалар соксаан. Боснияның болгаш Герцеговинаның, Черногорияның болгаш Македонияның чамдык районнары өске черлерден кандыг-даа харылзаа чок туруп турар.

(СЭТА).

Конькиге дүрген маңнаар талазы-биле делегей чемпионады

ОСЛО. Коньки-биле эр улустарның дүрген маңнаарының талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаалар февраль 10-да Ослода эгелээн. Ында 14 чурттарның 44 конькичилери киржип турар. Совет Эвилелинден ол маргылдааларда Б. Шилков, О. Гончаренко, Е. Гришин, Ю. Михайлов, Р. Меркулов болгаш А. Байдалов олар киржип турар.

Чемпионаттың соңуургалы дыка улуг. Маргылдааларның болуп турары Ослода эң улуг стадион болур «Бишлет» деп стадионда көрүкчүлер чык долу болуп турар. Ол дээрге, делегейниң эң-не күштүг конькичилериниң чарыжын көөрүн күзээннерниң чүгле хөй эвес кезээ болуп турар. Төлээлекчилери ол маргылдааларда киржип келген чурттарның күрүне туктары-биле ол стадионну шиңеп каастаан.

500 метр черге чарыштар-биле маргылдаалар эгелээн. Ол хемчээлдиң маргылдаазынга бирги черни Ю. Михайлов (ССРЭ) 41,9 секундада, ийиги черни Е. Гришин (ССРЭ) 42,2 секундада, үшкү болгаш дөрткү черлерни Т. Салонен (Финляндия) болгаш А. Естванг (Норвегия) 42,4 секундада маңнап тус-тус үлешкеннер.

Б. Шилков 43,7 секунданың, Я. Андерсен (Норвегия) 44,0 секунданың, О. Гончаренко (ССРЭ) 44,5 секунданың, Б. Юханнессен (Норвегия) — 44,6 секунданың, С. Эриксон (Швеция) — 45,1 секунданың түңнелдерин тус-тус көргүскеннер.

(СЭТА).

Редактор **Д. О. БЕГЗИ.**

Үр үргүлчүлеп дээр күштүг инсулин эм

ЧИГИР ААРЫЫ — ДИАБЕТ аарыг-биле аарып чоруур аарыг кижилерни эмнээрде күштүг эм болза, **инсулин** болур. Диабет аарыгның үезинде чигирни (углеводту) кижиниң организми шиңгээтпестеп, оон дашкаар үнүп турар апаар. Диабет аарыгның демдектериниң бирээзи болза, ханга чигирниң көвүдей бээри болур. Инсулин болза чигирни организмге ызырындырар аргалыг, ону организм шиңгээдип алырынга дузалаар.

Инсулин кижиге, малдарга ышкаш, коду (улуг хырын) адааның безинге тускай аңгыланчак тканьны ажылдап тывар. Ол ткань бодунуң адын бесте аңгыланчак ортулукчугаш хевирлиг болганындан алган. Кандыг-бир аарыгның азы өске кандыг-бир чылдагааның түңнелинде коду адааның безиниң өйүнде ажыл-чорудулгазы үрелирге, чигирлиг диабет аарыгны хөгжүдеринге чедирип турар инсулинниң четпес чоруу организмге тыптыр. Четпестеп турар инсулинни доллурар төлээде, ону организмче дашкаартан киирери эргежок чугула.

Бо үнелиг эм болур инсулинниң ажылдарынга бистиң ада-чуртувустуң эртемниниң төлээлекчилери улуг салышкынны киирген. 1901 чылда-ла орус эртемден Л. В. Соболев коду адааның безиниң аңгыланчак тканьнарын тускайлаар аргаларын тодарадып бижээн. Бызааларның улуг хырынының адаанда безиниң аңгыланчак тканьнарындан инсулинни аңгылап алырының аргаларын ол эртемден ажыткан. Ону кылырда улуг хырын адаанда бестиң дашкаар үнер оруктарын ол баглапкан, оон түңнелинде ол бестиң бүгү тканы аңгыланчактардан өскези өлгүлеп калган. Улуг малдың улуг хырын адаанда безинге болаарга бызааның ол бези ханга чигирниң көвүдей бээрин кудуладыр хөй чүүлдерлиг (веществоларлыг) болурун ол эртемден доктааткан. Бызааларның улуг хырын адаанда безин чигирлиг аарыгга удур эмни кылып алырын Соболев сүмелээн. Ынчалза-даа инсулинниң кылып алырының методиказын (аргазын) чүгле 20 чыл эрткенде ажылдап кылыр аргалыг болган.

Диабеттен аараан кижилерни эмнээринге мырыңай кончуг шын хемчеп берип болур инсулинниң ындыг эмин (препаратты) хереглеттинер. Ол негелдени хандырарынга өске белок веществоларының холумалдарындан хостуг кристаллдыг инсулин херек. Үлетпүрнүң үндүрүп турары кристаллдыг инсулинниң эзилдирип эки дээшкинниг болгаш организмге таарымча чок хөделишкиннерни болдурбас.

Совет Эвилелинде кристаллдыг инсулинни четчир санныг үндүрүп турар. Эът комбинаттарынга кристаллдыг инсулинни бүдүрүп үндүрер дээш ыдыктыг бода малды, хаваннарны болгаш өске-даа малдарны согар үеде улуг хырын адаанда бестерни белеткеп ап турар.

Чигирлиг аарыгдан аараан кижиге инсулинниң эзилдирин кеш адаанче сыкыртып киирер. Инсулинни ишпес, чүге дизе, ол бодунуң эмнээшкинниг хөделишкинин чедирер мурнунда чем хайылдырар органнарга үрелип каар.

Аңаа инсулин дыка четпес талаларлыг: ол чүгле 4—6 шактарның иштинде күштүг болуп артып каар, оон уламындан инсулинни дүн-хүнде ийи, а чамдыкта оон хөй-даа катап сыкыртыр апаар. Бо четпестерни барымдаалааш, амгы үеде инсулинниң өске препараты — трипротаминцинк-инсулин деп эмни хостуг кылып үндүрүп турар апарган. Ол эм организмге 24 шак иштинде дээшкинниг хөделип шыдаар, мынчангаш дүн-хүннүң иштинде чүгле чаңгыс сыкыртыышкын-биле кызыгаарланып каап болур арганы берип турар.

Ынчалза-даа инсулин аарыгга дүрген барып дегген турары эргежок чугула. Чамдык таварылгаларда инсулинниң бо чаа препараты (эми) таарышпас, чүге дизе оон эмнээшкинниг эң дүрген дээшкини сыкырткан соонда—12 шак болгаш кестүп келир.

Тыва областың санитар-чырыдыышкынының башкыы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65

ТС—00240 Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 19 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 37 (3490)

Өртээ 20 коп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы улуг Ленинниң чагыгларын удуртулга болдурбушаан, социалистиг экономиканың бүгү адырларын хөгжүдериниң, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргалыын быжыглаарының болгаш чоннуң чаагай байдалын экижидериниң үндезини – аар үлетпүрнү колдадыр өстүрер дугайында үргүлчү сагыш салып келген болгаш сагыш салып-даа турар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

Эштер!

Партияның XIX съездизинден бээр эрткен үе болза, үе талазы-биле ындыг-ла көнчүг улуг эвес — 3 чыл, 4 ай болуп турар. Ынчалза-даа партияның кылган ажылының хемчээлиниң талазы-биле, ол үениң дургузунда бистиң чуртувуска болгаш оортан дашкаарга болуп эрткен болуушкуннарның ужур-дузазының талазы-биле—ол үе Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнде, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаары дээш, коммунистиг ниитилелди тургузары дээш, бүгү делегейге тайбың дээш оон демиселиниң төөгүзүнде чугула үелерниң бирээзи болуп турар.

Иштики политиканың талазынга ол болза, улустуң ниити эрге-ажыктарын барымдалаар, кедээ ажыл-агыйда, үлетпүрде байдалды шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көргеш, чедип алдынган чедиишкиннерге даянмышаан, чурттуң социалистиг хөгжүлдезинге бурунгаар улуг базымны кылыр дээш партияның элээн хөй чугула хемчеглерни ап чоруткан чылдары болур-дур. Оон-биле кады партия ажыл-агыйның, күрүнениң болгаш партияның ажыл-чорудулгазының янзы-бүрү талаларында четпестерни дидими-биле илереткен, бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти моондактап турар бүгү-ле өйү эрткен чүүлдерни шиитпирлиг аштап ширбивишаан, эргижирээн бодалдарны сый шаап турган.

Партияның ап чоруткан хемчеглери шын болгаш чогуур өйүнде болган деп чүве ам бүгүдеге билдингир. Ол хемчеглер социалистиг экономиканың чайгылыш чок өзүлдезин, совет улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деңнелиниң улам ыңай бедиирин хандырган.

Отчёттуг үениң дургузунда даштыкы политиканың талазынга база чугула болуушкуннар болгулаан. Улустар аразының харылзааларынга улуг айыылдары-биле ондактыг дүшкүүрлүг чорук социалистиг лагерьниң чурттарының тайбынга ынакшылдыг шынчы даштыкы политиказының ачызында элээн чавырлывышкын-биле солушкан. Совет Эвилели бодунуң өңнүктери-биле—Бидат Улус Республика-биле болгаш улус демократиязының өске-даа чурттары-биле кады тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле күштерге деткиткен элээн хөй шынчы даштыкы политиктиг хемчеглерни чогуур өйүнде ап чорудкан, чогум-на оон ужурунда улустар аразының ареназынга экижииринин боттуг перспективалары ажыттынган.

Бистиң партиявыс иштики-даа, даштыкы-даа политикага өйү келген негелделерни шын өөренип көрүп, ол негелделерге дүгжүп турар хемчеглерни чогуур өйүнде ажылдап кылып турар деп чүвени ол бүгү көргүзүп турар-дыр. Бистиң партиявыстың улус-биле үзүлбес сырый харылзаалары, оон ленинчи коллективтиг удуртулгазының мерген угааны, партияның ажыл-чорудулгазының үндезилеттинип турары марксисчи-ленинчи өөредигниң улам-на тиилеп турар күжү ында көскүзү-биле илеретинип турар. Бо бүгү чылдарда партия өлүм чок Ленинниң улуг тугун бедик тудуп келген. Ленинизмге шынчы чорук — бистиң партиявыстың бүгү чедиишкиннериниң үнер дөзү ол. (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Отчёттуг үениң дургузунда бистиң чуртувустуң бүгү делегей болгаш иштики байдалын көрүп көрээлинер.

I.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫ

Бистиң үевистиң онзаланыр кол чүүлү болза, чаңгыс чурт хемчээлинден социализмниң үнгени болгаш оон делегейде система болу бергени болуп турар. Бүгү делегейге төөгүлүг ол чорудулганы капитализмниң моондактаптар шаа чок болган. Аңгы-аңгы хоойлулар ёзугаар база удурланышкак угланышкыннарлыг хөгжүп турар делегейниң капиталистиг болгаш социалистиг удурланышкак ийи экономиктиг системаларының чаңгыс үеде турар чоруу маргыжар арга чок факт болу берген.

Социалистиг экономика ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин улам улуг-биле хандырып бээриниң, дээди техниканың суурунга бүдүрүлгениң үзүктел чокка калбарарының болгаш сайзыраңгайжыырының, социалистиг чурттарның аразында кады ажылдажылганың болгаш кайы-кайызынга дузалажыр чоруунуң быжыгарының угланышкыны-биле хөгжүп турар.

Капиталистиг экономика монополияларны улам улуг-биле байыдарының, ылангыя колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның миллион-миллион ажылчы массаларын мөлчүүрүн улам ыңай күштелдирериниң болгаш оларның амыдыралчы деңнелин кудуладырының угланышкыны-биле, капиталистиг күрүнелерниң ажыл-агыйының өзүп турар милитаризациязының, оларның аразында адааннар демиселди чидиглендирериниң, экономиктиг чаа кризистерниң болгаш силгинишкиннерниң өөскүүр чыгап орарының угланышкыны-биле хөгжүп турар.

1. ССРЭ-де болгаш улус демократиязының чурттарында чайгылыш чок экономиктиг көдүрлүүшкүн

Отчёттуг үе болза, ССРЭ-де, а ол ышкаш Бидат Улус Республикада, Польша Улус Республикада, Чехословак Республикада, Венгр Улус Республикада, Румын Улус Республикада, Болгарияның Улус Республиказында, Албанияның Улус Республиказында, Герман Демократтыг Республикада, Корей Улус Демократтыг Республикада, Моол Арат Республикада болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказында улус ажыл-агыйының күчүлүг көдүрлүүшкүнү-биле демдеглеттинген.

1929—1955 чылдарның дургузунда Совет Эвилелинде болгаш капиталистиг чурттарда үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилери дараазында таблицадан көстүр-дүр:

ССРЭ-де болгаш капиталистиг чурттарда үлетпүр продукциязының хемчээли

	1929 чыл	(1929 чылга бодаарга хуу-биле) 1937 чыл	1943 чыл	1946 чыл	1949 чыл	1950 чыл	1952 чыл	1955 чыл
ССРЭ	100	429	573	466	870	1082	1421	2049
Бүгү капиталистиг чурттар	100	104	—	107	130	148	164	193
Оон иштинде:								
АКШ	100	103	215	153	164	190	210	234
Англия	100	124		118	144	153	153	181
Франция	100	82		63	92	92	108	125
Италия	100	99		72	108	124	148	194
Барыын Германия	100	114		35	93	117	150	213
Япония	100	169	231*)	51	101	115	173	239

*) 1944 чылдың сан медээзи.

Чүс чылдың дөрттүң бир кезиинде, азы ылавылап чугаалаарга 26 чыл дургузунда Совет Эвилели, оон улус ажыл-агыйынга дайынның таварыштырганы канчаар-даа аажок улуг когарал турзажок, үлетпүр бүдүрүлгезин 20 катаптан ажыг көвүдеткен, ол-ла үеде онза таарымчалыг байдалдарга турган АКШ бүдүрүлгезин чүгле 2 катаптан шоолуг ашпас кылдыр көдүрүп шыдаан, а капиталистиг делегейниң үлетпүрү ниитизи-биле ындыг немей өзүлдени чедип албаан деп чүве бо сан-медээлерден көстүп турар-дыр.

Улус демократиязының чурттары үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилериниң талазы-биле капиталистиг чурттарны база-ла элээн мурнай берген. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң дайын мурнундагы деңнелин 1955 чылда Польшада 4 катаптан ажыг, Болгарияда — 5 катаптан ажыг, Чехословакияда — 2-ден ажыг катап, Венгрияда — 3,5 катап, Румынияда —барык-ла 3 катап, Албанияда—11 катаптан ажыг, Герман Демократтыг Республикада—ийиден ажыг катап ашкан.

Социализм тургузуушкунунче өскелерден орайтап кирген Бидат Улус Республика шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган: дайын мурнундагы эң бедик деңнел-биле дөмейлеп көөрге, оон үлетпүр продукциязының бүдүрүп үндүрүлгези 2 катаптан ажыг өскен, а 1949 чыл-биле деңнээрге — 4 катаптан ажыг өскен.

Социалистиг тургузуушкунда биче эвес чедиишкиннер Югославияда база бар болуп турар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң дайын мурнундагы деңнелин 1955 чылда ол 2,8 катап ажырган.

Социализмниң даянып турар үлетпүр сууру улам-на күчүлүг болуп бар чыдар. Делегейниң үлетпүр продукциязында социализм чурттарының үлетпүр бүдүрүлгезиниң бот деңзизи чайгылыш чокка өзүп турар. Капиталистиг мөлчүлгениң, капитализмниң делегейде туруштарының девискээриниң кызырлып турарының болгаш социализмниң делегейде туруштарының калбарып турарының төөгүлүг дептилгелиг чорудулгазы бодунуң материалдыг илергейлээшкинин бо фактыдан тып ап турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң бедик темпилери—социализмниң капитализм-биле экономиктиг чарышка чаа-чаа чедиишкиннериниң үндезини ол. Ам бээзи үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң талазы-биле ССРЭ делегейде ийи дугаар черни ээлеп турар. Шой, кад, алюминий, чес-хола, машина тудуушкунунуң продукциязын, электроэнергия, цемент бүдүрериниң, хөмүр даш тывыжының хемчээлдериниң талазы-биле Совет Эвилели Францияны, Барыын Германияны, Англияны шагда-ла эрткен болгаш АКШ-ты бүзүрелдии-биле чедип бар чыдар.

ССРЭ-ниң болгаш социализмниң бүгү чурттарының экономиказының онзагай шинчизи — оон бүгү талалыг хөгжүлдези болгаш ниити тайбың угланышкынныг чоруу ол. Социализмниң чурттары ниитилелдиң бүгү бүдүрүлгезиниң үзүктел чок калбарарының үндезини болур аар индустрияның хамыктың мурнунда хөгжүдер дугайында соксаал чок сагыш салып турар. Оон-биле кады ол чурттарда кедээ ажыл-агыйны болгаш чиик үлетпүрнү көдүрериңче улуг кичээнгей салдынып турар. Ажылчы чоннарның амыдыралының байдалдары чайгылыш чокка экижип, культура чечектелип турар.

Бистиң улустарывыстың мурнунда ажыттынып турар перспективалар улам-на улуг чаагай болуп турар. ССРЭ-ге атомнуг энергияны болгаш амгы үениң эртемниң база техниказының өске-даа чедиишкиннерин кижиге бараан болур кылдыр калбаа-биле тургузуптар, черниң иштики байлактарын улам-на долу ажыглай бээр, күчүлүг хемнер чагырты бээр, кайгамчык улуг чаа-чаа чер делгемнери шиңгээтине бээр үе ырак эвес, ол чорук продуктуларның болгаш улустуң хереглел чүүлдериниң элбекшилин хандырар. Улуг Бидат төөгүлүг кыска хуусааның иштинде индустриалдыг болур, оон кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези кооперастаашкынга үндезилээш бедик деңнелче көдүрлүп келир деп чүвеге бис бүзүрелдиг бис. Улус демократиязының бүгү күрүнелери социализмниң оруу-биле дыка бурунгаарлай бээр.

Социализм чурттарының хөгжүлдези болза, политикага-даа, экономикага-даа оларның бүрүн тускайлан болгаш хамаарышпас чоруу-биле тодаргайлатынып турар. Оон-биле кады эрткен үениң эң чугула түңнели болза, социалистиг күрүнелерниң аразында экономиктиг харылзааларның улам ыңай быжыкканы болгаш кады ажылдажылганың калбарганы болуп турар. Социализм чурттарының аразында деп эргелиг, кайы-кайызынга ажыктыг садыг харылзаалары, техниктиг дуржулганың солчуушкуну, кайы-кайызынга бүгү талалыг дузалажылга болгаш улус ажыл-агый планнарының боттуг ажыл-ишчи таарыштырылгазы доктаатынган.

Экономиктиг сырый кады ажылдажылга бүдүрүлге болгаш чиг-эт [illegible] онза аргаларны ажыдып турар болгаш чурт бүрүзүнүң эрге-ажыктарын ниитизи-биле социалистиг лагерьниң эрге-ажыктарынга таарымчалыг дүүштүрүп турар. Ону боттандырарда специализастаашкынны болгаш кооперастаашкынны хөгжүдери эң чугула ужур-дузалыг. Амгы үеде социалистиг чурт бүрүзүнге аар индустрияның бүгү адырларын доозазын ылавыла хөгжүдүп турган херээ чок, аар үлетпүрнүң бүгү адырларын ылавыла хөгжүдер ужур үр үениң иштинде капиталистиг хүрээлээшкинге социализмниң карачаңгыс чурту болуп турган Совет Эвилелинге таваржып турган. Ам, социалистиг чурттарның күчүлүг деп-каттыштырылгазы болгаш оларның камгаланыр аргазы база айыыл чок чоруу бүгү социалистиг лагерьниң индустриалдыг күчүзүнге даянып турар апарганда, улус демократиязының Европада чурт бүрүзү индустрияның адырларын хөгжүдерде, продукцияның хевирлерин бүдүрерде бойдус болгаш ажыл-агый талазы-биле бодунда бар эң-не таарымчалыг байдалдарга таарыштыр специализастатынып болур. Ол чорук, оон-биле кады, кедээ ажыл-агыйны болгаш чиик үлетпүрнү хөгжүдеринге элээн хөй акша-хөреңгилерни хостап алыр болгаш аңаа үндезилээш улустарның материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин улам-на долдур хандырарда эргежок чугула эге суурларны тургузуп турар.

Социализмниң чурттары акы-дуңма кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглавышаан, экономиктиг хөгжүлде талазы-биле бот-боттарынга ак сеткилдиг дузалажып турар. Социализм чурттарының аразында харылзаа байдалдар капиталистиг делегейде туруп турар харылзаалардан үндезини-биле ылгалдыг. Амгы үеде Совет Эвилели чарлыпкан керээлерге дүүштүр 391 бүдүрүлгелерни база 90 ажыг тус-тус цехтерни болгаш установкаларны тудар талазы-биле улус демократиязының чурттарынга дузалап турар. 21 миллиард рубль ниити түңнүг үр хуусаалыг чээлилерни улус демократиязының чурттарынга эң-не таарымчалыг негелделер ёзугаар тывыскан бис. Совет Эвилели бүдүрүлгени таарыштыр тургузар болгаш атомнуг энергияны тайбың ажыглаар талазы-биле найыралдыг күрүнелерге база дузалап турар.

Бидаттың социалистиг индустриализациязының херээнде чедиишкиннерни улуг ханышкын-биле демдеглеп турар бис. Өске чурттарның индустриализациязынга бедик индустриалдыг күрүнениң эки тура-биле дузалап турганының чижектерин төөгү мынчага чедир билбээн. Харын бодунуң үезинде капиталистиг делегейге ылгалып турган бедик хөгжүлделиг хөй эвес болук чурттар өске, ылангыя колония азы чартык колония күрүнелерниң индустриализациязынга кезээде шаптыктап турган. Оон хараазы-биле Азияның, Мурнуу Американың болгаш Африканың чурттарының хөй нуруузу боттарының улуг үлетпүрү чок болуп турар. Ындыг янзылыг сорулгаларны салбайн турар Совет Эвилели Бидаттың акы-дуңма улузунуң бодунуң күчүлүг индустриязын тургузуп алырынга дузалаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Бидат Улус Республиканың чүгле чаңгыс беш чылдың дургузунда 156 бүдүрүлгелерни болгаш 21 тус-тус цехтерни тударынга бистиң чуртувус дузаны көргүзүп турар, бистиң берип турарывыс дериг-херекселдерниң ниити өртек-үнези 5600 миллион хире рубль болуп турар.

Совет Эвилели ол берип турар чүүлдериниң орнунга Бидаттан болгаш улус демократиязының өске-даа чурттарындан бистиң чуртувуска херектиг болуп турар кылыгларны, ол чурттарның нургулайында-ла экспорттап турары материалдарны болгаш улустуң хереглел барааннарын ап турар.

Экономиканы, техниканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге бот-боттарывыска бүгү талалыг дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзер бис. Ону социализм лагериниң мурнунга боттарывыстың акы-дуңмалышкы хүлээлгевис кылдыр көрүп турар бис. Социализмниң бүгү лагери улам күштүг болган дудум-на, ол улуг лагерьже кирип турар чурт бүрүзүнүң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу, ажыл-агыйының болгаш культуразының чечектелиишкини улам-на илдегдиг магадылатынар.

Социалистиг система кризистер болгаш силгинишкиннер чокка, бурунгаар тиилелгелиг чорум орар. Ол система капиталистиг системаның мурнунга бодунуң шиитпирлиг артык күштерин көргүспүшаан, социализм чурттарының улустарынга улуг чаагай чүүлдерни бериш турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

2. Капитализмниң чурттарында экономиктиг байдал болгаш капиталистиг системаның чөрүлдээлериниң улам ыңай чидигленгени

1955 чылда бүгү капиталистиг делегейниң үлетпүр бүдүрүлгези 1929 чылдың деңнелин 93 хуу ашканы үстүнде көргүскен таблицадан илден болуп турар.

Капитализм бодунуң иштики чөрүлдээлерин ажып эртер болгаш туруштуг чорукту чедип алыр аргалыг болган дээни ол бе ынчаш? Чок, ол эвес. Делегей капитализмниң экономиказы дендии деп дески эвес хөгжүп турар болгаш улам-на туруш чок апарган.

Капитализмниң Англия болгаш Франция чергелиг эң хоочун чурттарынга үлетпүр дайын соолундеги он чылдарда бүдүрүлге хемчээлин улгаттырган, ынчалзажок ол өзүлде оожум болгаш чөрүлдээлиг чорун турар. Барыын Германия болгаш Италия чергелиг аштырган чурттарда бүдүрүлгениң дайын мурнундагы деңнели чүгле 1949—50 чылдарда чедип алдынган, а Японияда үлетпүр бүдүрүлгези барык-ла 1944 чылдың деңнелинде турбушаан. Капитализмниң кол чурту АКШ-ка дайын соолундеги үеде бүдүрүлгениң дыка улуг кызырлыышкыны үш удаа болган, ынчаарга 1948 чылдың төнчүзүнден эгелээш АКШ-ка экономиктиг улуг кризис калбарып эгелээн, оон соонда ол кризис Корея [illegible]-биле холбаштыр чепсегленишкиннерни күштүг [illegible] бүдүрүлгези-биле [illegible] доктааш берген.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң туруш чогу капиталистиг күрүнелерниң хөй нуруузунуң сан-хөө байдалының туруш чогу-биле, саазын акшаларны канчаар-даа аажок хөй кылдыр үндүрүп турары-биле болгаш валюталарның үне чокталышкыны-биле капсырлажып турар. Элээн хөй чурттарда аграрлыг кризисти, а ол ышкаш делегей садыында чаңгыс черге туруушкунуң соолгу чылдарда капиталистиг рыноктта көстүп турарын аңаа немээр херек.

Капитализмниң ниити кризизи ханылавышаан турар. Капитализмниң шиитпирлетиннмес чөрүлдээзи — амгы үениң бүдүрүкчү күштериниң болгаш капиталистиг бүдүрүлге харылзааларының аразында чөрүлдээ — улам-на чидигленген. Амгы үениң техниказының дүрген хөгжүлдези ол чөрүлдээниң чогун эвес, харын барын бадыткап турар.

Капитализмниң ниити кризизи бүдүрүлгениң болгаш техниктиг дептиилгениң чаңгыс черге бүрүн туруушкуну, ара доктаашкыны болур дээр аянныг билиишкин марксисчи-ленинчилерге кезээде канчап-даа таарышпас болуп келген дээрзин чугаалаза чогуур. Капитализмниң иринишкининиң ниити угланышкынынга техниктиг дептилге болгаш бүдүрүлгениң кандыг-бир үеде көдүрлүүшкүнү болунуп болур деп В. И. Ленин айтып чораан. «Иринишкинче ол угланышкынга капитализмниң дүрген өзүлдези болунмас деп бодаар болза, алдагдал болур ийик; харын үлетпүрнүң чамдык адырлары, буржуазияның чамдык кезектери, чамдык чурттар империализм үезинде ол угланышкыннарның кайы-ла бирээзин кандыг-бир чергелии-биле илередип турар» деп Ленин бижээн (Чогаалдар, т. 22, арын 286). Ынчангаш бистер капитализмниң экономиказын кичээнгейлиг хайгаараар, империализмниң иринишкининиң дугайында ленинчи өөредигни хажыдыр биле бербейн, харын делегейниң техниктиг дептиилгезиниң чедиишкиннерин социализмниң эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаар дээш капитализмниң чурттарында эртемниң болгаш техниканың бериш турары бүгү-ле эң дээре чүүлдерни өөренир ужурлуг бис.

Көрүп турар үевистиң дургузунда капиталистиг чурттарда бүдүрүлгениң өзүлдезин ап көөр болза, ол өзүлдени кадык экономиктиг үндезинге чорупкелген деп чугаалап болбас. Ол өзүлде дараазындагы кол факторларның туруп турары-биле тайылбырлатынар.

Бирээде, экономиканы милитаризастап, чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрүп турары-биле. Көдүрлүүшкүн үлетпүрнүң ырак-та-ла бүгү адырларынга болбаан. Хереглел чүүлдерин белеткеп турар үлетпүр дыка хожудап турар, а оон чамдык адырлары чаңгыс черге турбушаан. Чепсегленишкиннерни бүдүрери-биле кандыг-бир чергелиг холбашкан чүгле ындыг адырлар өзүп турар. 1950 чылдан эгелээш 1954 чылга чедир — 5 чылдарның дургузунда шериг чагыгларын төлээринге күрүне чарыгдалдары АКШ-ка 4 катап, Англияга—4 ажыг катап, Францияга—3 катап көвүдээн. Шеригге хереглээр продукцияны бүдүрүп үндүрериниң кедергей бедик темпилери ол чурттарга үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити деңнелинге салдарлыг болганы билдингир.

Ийиде, кол-кол капиталистиг күрүнелерниң даштыкы экономиктиг экспансиязының күштелгени бүдүрүлгениң өзеринге идиг берген. Делегейниң капиталистиг рыногунда АКШ, чамдык тала-биле Англия болгаш Франция чергелиг чурттарга түр таарымчалыг байдал тургустунган. Германия, Япония болгаш Италия адааннажып турар чурттарның санындан каш чылдарда үне берген. Барыын Европаның чурттарында дайын соолундеги үрелиишкин аъш-чемге болгаш черле эргежок чугула өске-даа чүүлдерге чидиг хереглелди тургускан. «Маршаллдың планын» болгаш өске-даа быраларны боттандырып чорупкаш ол хереглелди АКШ эң улуу биле ажыглаан.

Үште, кол капиталдың чаартынганы улуг рольду ойнаан. Үжен чылдарның кризистериниң болгаш депрессияның хараазы-биле, а оон соонда дайынның хараазы-биле Европаның капиталистиг чурттарынга бүдүрүлгениң кол дериг-херекселдери шынында-ла 15—20 чылдарда чаартынмаан. Дайынның чылдарында аажок элегдээн болгаш үрелген кол капиталдың чаартылгазы ол чурттарга чүгле 1951—1954 чылдарда ёзулуг калбарган. Ол чорук дериг-херекселдерни бүдүрерин дыка көвүдедир арганы берген.

Адак соонда, дөрте, ажылчын аңгыны мөлчүүрүн аажок күштелдирип, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин кудуладып турганы, капитализмниң чурттары боттарының үлетпүр бүдүрүлгезин көдүрүп шыдаан. Соолгу дөрт чылдарның дургузунда кол-кол капиталистиг чурттарның үлетпүрүнге бир ажылчынның чылда ортумаа-биле ажылдап алыры 10—25 хуу көвүдээн. Ынчалзажок бараанларга өртектериң канчаар-даа аажок өскениниң, квартира төлевириниң болгаш өске-даа чарыгдалдарның бедээниниң хараазы-биле элээн хөй капиталистиг чурттарда боттуг ажыл төлевири дайын мурнундаагызындан куду.

Оон-биле кады ажылчы чоннарның эгиннеринде салдынган чепсегленишкиннерниң аар үүргезин барымдаалап көөр херек. АКШ-тың чонунуң кижи бүрүзүнге шериг чарыгдалдарының онаажыры 1913/14 бюджет чылында—3,5 доллар, 1929/30 чылда — 7 доллар, 1954 — 55 чылда — 250 доллар болган, тодаргайлаарга ол үениң дургузунда 70 ажыг катап көвүдээн. Англияга чоннуң кижи бүрүзүнге шериг чарыгдалдарының онаажыры 1913/14 бюджет чылында 1,7 фунт стерлинг турганындан 1929/30 чылда 2,5 фунт чедир болгаш 1954/55 чылда 29,3 фунт стерлинг чедир көвүдээн. Дорт болгаш доора үндүрүглерни соксаал чок бедидип турган, ол канчаар-даа аажок хөй чарыгдалдарны дуглап турар.

Ажыл чокталышкын ажылчы чоннарның байдалынга күштүг базышкынны таварыштырып турар. 1955 чылда, буржуаз экономистерниң алдаржыдып турганы «туруштуг көдүрлүүшкүн» дээрзиниң үезинде, АКШ-ка тускай сан-медээлер ёзугаар алырга, 3 миллион хире бүрүнү-биле ажыл

(Уланчызы 2-ги арында)

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

чоктар болгаш 9 миллион ажыг кезик чамдыктай ажыл чоктар санатынып турган. Тускай сан-медээлер ёзугаар алырга, 1955 чылда Герман Федералдыг Республикага 1 миллион хире бүрүн-биле ажыл чоктар турган. Ажыл чокталышкынны дайын соонда онза массалыг болгаш үргүлчүлелдиг характерлиг болу берген Италияга 1955 чылда 2 миллион бүрүн-биле ажыл чоктар болгаш база ол-ла хире кезик чамдыктай ажыл чоктар санатынып турган. Тускай сан-медээлер ёзугаар алырга, Японияга 1954 чылда 600 муң бүрүн-биле ажыл чоктар болгаш барык 9 миллион кезик чамдыктай ажыл чоктар санатынып турган.

Дайын соолундеги үеде капиталистиг бүдүрүлгениң көдүрлүүрүнге онза рольду ойнаан фактылар ындыг-дыр. Ангы үеде капиталистиг делегей элээн хөй түр факторларның идиглиг чорудулгазының дооступ турары ындыг байдалче чоокшулап олурар. Оларның чамдыктары, чижээлээрге, кол капиталдың чаартылгазы болгаш даштыкы рыноктарга таарымчалыг байдал чүгле аар болгаш үр дайынның соон дарый эгелээн үеге хамааржыр. Өскелери бүдүрүлгениң чүгле түр өзүлдезин болдурар аргалыг. Капиталистиг экономика бүдүрүлгениң көдүрлүүшкүнүн шаанда иштики күштерге үндезилээш чедип ап турган, ам ол күштер улам-на харыксырап бар чыдар. Ам капитализм бүдүрүлгени көдүрер дээш оптуг аргаларны улам-на дилеп турар.

Барыын чүктүн чамдык бөлүктеринде ангы байдалга үндезилээш «чечектелиишкин» дугайында чугаалар дагын эгелээн. Кризистер дугайында марксистиг теорияны «эргижирээн» ааның кылдыр бузуредирин оралдажып турарлар. Болуп турган кризистиг болуушкуннарның экономиктиг ханы кризисче өзүп кирерин капитализмге ажыктыг кылдыр чүгле түр тургустунган байдалдар саадаткан дээрзиниң дугайын буржуаз экономистер ыттавайн турарлар. Оон туржук ам, байдал сегип келген үеде безин, кризистиң бүдүү демдектери илдең апарган. Бүдүрүлгениң күчү-шыдалдарын чедир ажыглавас чоруктар хөй. АБШ-та бараан курлавырлары, а ол ышкаш хереглекчилерниң чээли алыры айыылдыг хемчээлдерге четкен.

Элээн хөй капиталистиг чурттарда көдээ ажыл-агыйның сайтартынмайн турар продукциязы кайгамчык хөйү-биле мөөннетингенинден байдал ханылап турар. Чазактар, ылангыя АБШ-тың чазаа, тарылгаларны кандыг-даа хемчеглер-биле кызырарын, дүжүттүң чыылдаларын эвээжедирин оралдажып турар. Ынчаарга ол дээрге, Мурнуу-Чөөн Азияның, Африканың делгем районнарында миллион-миллион кижилер аштап турар, метрополияларның харын-даа боттарында безин кижилерниң калбак кезээ кончуг багай чемненип турар үеде ындыг болуп турар-дыр. Бүдүрүлге өзүп турда-ла, чамдык техниктиг дедишилге бар болуп турда-ла, күш-ажылдың күштелиишкини дүрген темпилер-биле хөгжүп турда-ла иштики рынок чүгле калбарбайн турар эвес, харын сыр-делир, элээн кызырлып турар,— ол бүгүден чаа экономиктиг кризистер болгаш сылгиншкиннер капиталистиг чурттарда чайлаш чок өзүп үнүп турар.

Капиталистер болгаш оларның эрге-ажыктарының әртемнен камгалакчылары чепсегленишкиннерни бүдүрерин соксаал чокка калбартып турган, экономиктиг кризистерни болдурбайн барып болур дээр ааның «теорияны» нептередип турарлар. Ол дээрге — хоозун-меге бузуредиг деп чүвени марксист-ленинчи әртемниң төлээлекчилери каш-даа удаа айтып келгеннер. Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрери аарыгны экиртпес, харын ону ишкээрледир. Ынчангаш экономиканы милитаризастаарын улам калбаа-биле чорутканы дулум, оон уржуктары капитализмге улам-на аар болур.

Капиталистиг бөлүктерниң төлээлекчилери ажыл-агыйны күрүнеден таарыштырар боор деп онза ынанып турарлар. Монополистиг капитал күрүне органнарынче бодунуң төлээлекчилерин чорутпушаан база чурттуң ажыл-агыйын монополияларның эрге-ажыктарынга «таарыштырарынче» күрүнени албадавышаан, ол органнарны бодунга шуут чагырып ап турар. Күрүне органнары ажыл-херекчи идепкейин хевээр артырарын оралдажып турар — корпорацияларга миллиард-миллиард түңнүг чагыглар берип, оларга чингелделерни болгаш акша дузаламчыларын доктаадып, ажыл төлевирин болгаш чамдык элээн хөй барааннарга өртектерни таарыштырып, артыкшылдыг чүүлдерни садып ап, экспортту акшаландырып турарлар. Ынчалзажок экономиктиг амыдыралга күрүнениң холгаарлаашкыны капиталистиг системаның үндезин чыргаларын чайлатпайн турар. Капиталистиг экономиканың бүдүрүлге анархиязын болгаш экономиктиг кризистерни болдуруп турар объективтиг хоойлуларын күрүнениң күш чок болдурар шинээ чок. Кризистер капитализмниң бодунуң бүдүжүнде салдынган, олар чайлаш чок.

Капитализмниң экономиказының перспективалары делегейниң капиталистиг рыногунда байдалдан хөй чүүлдер талазы-биле тодаргайлатынып турар. Сөөлгү чылдарда аңаа боттуг өскерлиишкиннер болгулаан. Американың Каттышкан Штаттары дайын соолундеги баштайгы чылдарда бодунуң монополдуг байдалын чиирип турар. Өске чурттарның талазындан алааннажылганың түңнелинде делегей экспортунга АБШ-тың улуг-хуузу 1947 чылда эң бедик хемчээлдерге (32,5 хуу) четкеш, оон соонда дараазындагы чылдарда 19 хуу кудулап, дыка баткан. Капиталистиг делегейниң үлетпүр продукциязының барык бештиң ужу 1947—48 чылдарда АБШ-тың үлүг-хуузунга онаажып турган, а ам— чартык кезии онаажып турар. Дайын соолундеги экономиктиг аргаларны ажыглаарының дээди чадазын АБШ эрткен, чаа рыноктар тыптыр хире эвес болуп турар. Ындыг болганда, бүдүрүлгениң улам ынайгы улуг өзүлдезиниң перспективалары база чок.

Делегейниң капиталистиг рыногунда байдал, аңаа Барыын Германия болгаш Япония база катап тыптып келгенинин соонда, онза чиригленген. Ол чурттар, Англия болгаш Францияа ышкаш, делегей рыногунга боттарының дайын мурнундагы туруштарын барык-ла катап тургузуп алганнар. Чурт бүрүзүнүң экспортун моон соңгаар көвүдедири ам чүгле алааннажыкчылар-биле кадыг-дошкун демиселге болдунуп болур. Барыын Германияның болгаш Японияның өзүп турар идепкейинге Англия таарзынмайн турар. Барыын Германияны болгаш Японияны Англия бодунуң рыногунче кирбейн турарынга олар таарзынмайн турар. Чаңгыс талалыг садыгны чорудуп, бодунуң рыногунче даштыкы барааннар сөөртүп кирерин болдурбайн, Чөөн чүк-биле садыгны хоругдап, көдээ ажыл-агый продукциязын чиик өртек-биле үндүр садыглаар болгаш өске чурттарга аар уржуктуг өскелаа хемчеглер ап чорутканы, делегей рыногун сандарадып турар Американың Каттышкан Штаттарынга ол чурттар шуптузу таарзынмас болурунга четчир барымдааларлыг болуп турар. Капиталистиг чурттарның аразында экономиктиг демисел улам улуг күш-биле өскүп турар.

Американың Каттышкан Штаттары биле Великобританияның аразында чөрүлдээлер мурнукула хевээр кол болуп артпышаан. Англи-америк антогонизм хөй-хөй айтырыгларны хаара тудуп турар. Океан ындының алааннажыкчылары «атлантиканың дем-каттыштырылгазы» деп чыдак-биле Британ империяның кол стратегтиг болгаш экономиктиг туруштарын боттарының холунга кирип ап, империяның коммуникацияларынга быжыгланып алырын, дээре дээн тарифтерниң системазын үрегдээрин, стерлинг зоназын болунга чагырып алырын оралдажып турар. «Атлантиканың дем-каттыштырылгазы» чүгле бирээзинге ажыктыг болур байдалды узуткаар чүткүлдүн, Францияда ышкаш, Англияда база күштелип турары элдепсинчиг эвес. Ылангыя Барыын Германияның экономиктиг күчүзүнүң катап төрүттүнүүшкүнү делегей рыногунда байдалды чидиглендирип турар. Герман монополиялар боттарының рынок дээш демиселин чорударда чүнү-даа кылырындан чалданмайн турарының дугайын делегейниң ийи дайыннарының дуржулгазы чугаалап турар. Оон-биле холбаштыр Барыын Европада байдал база чидигленип турар, чүге дизе дүрген өзүп турар герман алааннажыкчының тыптып келгени, бир эвес ону милитаризацияның оруу-биле улам ынай ыдалаар болза, Францияга болгаш Англияга эки чүве черле болбас. Барыын Германияның бодунуң иштинде байдал база чидигленип турар, чүге дизе концерннерниң болгаш монополийлерниң күчүзүн катап тургузары шаанда фашизмни эрге-чагыргага киирген күштерниң катап төрүттүнерин айыылын күштелдирип турар.

Делегейниң чаа, өзүп турар социалистиг рыногунуң тургустунганы-биле холбаштыр, делегейниң капиталистиг рыногунуң кызыгаарлары улам-на кызырлып турары-биле рыноктар айтырыы база улам-на чидиг болуп турар. Оон аңгыда колониалдыг дарлалдан хосталып турар кошкак хөгжүлделиг чурттар боттарының индустриязын тургузарын холга ап турар, ол чорук үлетпүр барааннарының саарылга рыноктарының улам ынай кызырлырынга чайлаш чок чедирер. Ол бүгү болза саарылга рыноктары болгаш сайлдар кавызы дээш империалистиг лагерьниң иштинге демисел улам-на чидигленир дээни ол.

Оон-биле кады социал чөрүлдээлерниң чайгылыш чок чидигленишкини капиталистиг чурттарда ангы үедеги байдалдың онзаланыр нити чүүлү болуп турар.

Капиталистиг күрүнелер ажылчыннарга удур онза дошкун хоойлуларже, күш-ажыл маргылдааларын чазактаа «таарыштырарынче», профэвилелдерниң эргелерин кызыгаарлаарынче кирип турза-даа, дайын соолунде чылдарда ажыл соксадыышкынның демиселдиң хемчээли дайын мурнундагызындан дыка калбарган. Дайын мурнундагы 10 чылдарны (1930—1939 чылдарны) болгаш дайын соолундеги 10 чылдарны (1945—1954 чылдарны) деңнээр болза, ажыл соксадыышкыннарының саны 67 муңдан 101 муң чедир көвүдээн, ажыл соксадыышкыннарының киржикчилериниң саны 21 миллиондан 73 миллион чедир көвүдээн, а ажыл соксадыышкыннарындан чидирген ажыл хүннериниң саны 240 миллиондан 672 миллион чедир көвүдээн дугайын 11 чурттар (АБШ, Англия, Франция, Барыын Германия, Япония, Канада, Австрия, Швеция, Бельгия, Голландия, Аргентина) талазы-биле албан хуузунуң, эвээжеткени билдингир, сан-медээлер чугаалап турар. Сөөлгү 10 чылдарның дургузунда ажыл соксадыышкыннарының саны дайын мурнундагы ол-ла хире хуусаада ажыл соксадыышкыннарының санындан бүдүн чартык катап, а киржикчилерниң саны болгаш чидирген хүннерниң саны дайын мурнундагы деңнелди каш-даа катап ажып турар-дыр, көрүнер даан. Ынчангаш капиталистиг дарлалга удур ажылчын аңгының демисели улам-на идепкейлиг болгаш шудургу болуп бар чыдар-дыр. Ажыл соксадыышкынныг шимчээшкин Францияда, Италияда, Японияда, АБШ-та болгаш Англияда, а сөөлгү чылдарда Барыын Германияда база онза массалыг болгаш чидиг шимчи кирген.

Дайын соолундеги үениң онзаланыр нити чүүлү болза политиктиг үндезин айтырыглар талазы-биле ажылчын аңгының улам-на шиитпирлиг демисели болуп турар. Хөй-хөй улуг профэвилелдер, оларның политиктиг угланыышкыннарындан хамаарылга чокка, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадыры дээш, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадыры дээш улам-на идепкейлиг демисежип турар. Француз болгаш итали ажылчын аңгы, француз компартия, Италияның коммунистери болгаш социалистери парламент соңгулдаларынга эң улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ажылчын аңгының партиялары боттарының чурттарында чоннуң калбак кезектериниң ынаашкылын болгаш идегелин чедип алган деп чүвени ол чедиишкиннер көргүзүп турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Капиталистиг чурттарда байдалдың анализинден кандыг түңнелдерни кылза чогуур-ул? Капиталистиг делегейде байдал ханы чөрүлдээлерниң өзүлдези-биле тодаргайлатынып турар. Бүдүрүлгениң нитиледдии болур шинчизи-биле шиңгээдилгениң хуу-капиталистиг хевириниң аразында, бүдүрүлгениң өзүлдези биле хереглелди төлеп шыдаар арганың кызырлышкынының аразында экономиктиг кризистерже аппар чыдар чөрүлдээ күштелип турар. Капиталистиг күрүнелерниң аразында чөрүлдээлер өзүп, саарылга рыноктары болгаш сайлдар кавылары дээш оларның демисели чидигленип турар. Социал чөрүлдээлер өзүп, ханылап, боттарының амыдыралчы эргелери болгаш эрге-ажыктары дээш ажылчын аңгының, калбак улус массаларның демисели күштелип турар. Ынчангаш, капитализм чаа экономиктиг болгаш социал сылгиндиишкиннерге уткуштур чайгылыш чокка чоруп орар.

3. Агрессчи блоктарны мөөңнеп тургузарының болгаш „соок дайынны" өөскүдериниң империалистиг политиказы. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш улустарның демисели

Эштер! СЭКП-ның XIX болгаш XX съездилериниң аразында үеде улустар аразының харылзааларының талазында улуг өскерлиишкиннер болган.

Делегейниң ийиги дайынының доозулганының соонда удатпаанда Американың Каттышкан Штаттарының, Англияның болгаш Францияның политиказынга реакцыыг, милитаристиг бөлүктерниң сайлдары улам күштүг апарган, экономиктиг болгаш политиктиг ыйыдышкынның, кыжанылганын болгаш дайынныг өнчүк чоңгаалерниң дузазы-биле өске чурттарга боттарының тура-соруун албадап дегээр чүткүлдер катап колдаан. Ындыг угланыг «күштүң туружундан» политика деп адатырган. Ол угланыышкында делегейге боттарының тергиидээлин тургузарынче, ажылчын, демократтыг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинни базарынче ангы үениң эң-не агрессчи бөлүктерниң чүткүлдери, социализмниң лагеринге удур шериг авантюраларының планнары илеретпинген.

Улустар аразының байдалы дайынның дембээрели-биле хораннатынган. Чепсегленишкинни эндере бүдүрери улам-на коргунчуг улуг хемчээлдиг болу берген. АБШ-тың кызыгаарларындан муң-муң километр ыракта турар күрүнелерниң девискээрлеринде ССРЭ-ге болгаш улус демократиязының чурттарынга удур угланган хөй санныг улуг америк шериг базалары тургустунган. Социалистиг лагерьниң чурттарынга удур «соок дайын» дижир чүве эгелээн. Күрүнелер аразынга идегешпес чорукту ожегээр өөскүдүп, улустарны бот-боттарынга удур ыдалаштырып турар апарган. Корейга хан төгүүшкүнүг дайынны өөскүткен, Һиндий-Кытайга дайын үр чылдарда узаан турган.

«Соок дайынның» хөй-аът кирикчилери шериг блоктарын тургузарының оруунга кирген. Хөй-хөй чурттар, улустарның күзел соруунга чөрүштүр, хагдынчак кызыы агрессчи бөлүктерже — соңгу-атлантика блогунче, барыын европа эвилелинче, СЭАТО-же (Мурнуу-Чөөн Азияга хамаарышкан шериг блогу), багдад пактызынче кирип тырттырган.

Шериг блоктарының организакчылары камгаланыр, «коммунистиг айыылдан» камгаланыр дээш олар каттыжып турар ааның бузуредиксеп турарлар. Ынчалза-даа ол — шуут авийастыг чорук-тур. Империалистиг күрүнелер делегейни эде хуваажыр деп бодай бергенде, олар дангаар-ла шериг бөлүктерин мөөңнеп тургузарынче кирип турган деп чүве тоогудан билдингир. «Антикоммунизм» деп лозунгуну ам база катап бир күрүнениң делегейге тергиидээшкинче чүткүлүн чажырар ыш кожеге кылдыр ажыглап турар. Мында чаа чүүл болза янзы-бүрү блоктарны болгаш пактыларны тургузар арга-биле АБШ капиталистиг делегейге тергиидекчи байдалын болунга быжыглаарын, блоктар талазы-биле бүгү өөрүн болунуң күзелиниң дыннавгыр күүселикчилериниң байдалынга чедирерин оралдажып турары болур-дур.

«Күштүң туружундан» политиканың сорук кирикчилери ол политика делегей аренасынга «күштерниң деңзигүүрлүг» чоруун хандырар болганда чаа дайынны болдурар аргажок кылып турар дээр янзылыг бадыткап турарлар. Ол үзел-бодал барыын талакы күрүне ажылдакчыларының аразында калбарып турар. Оон ёзулуг ужур-утказын тюлунга чедир илередири эң чугула.

Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң дузазы-биле тайбыңны быжыглап болур бе ынчаш? Ол айтырыгны салыр чорук болу-ла ужур-утка чок чүве ышкаш сагындырар-дыр. Ынчалза-даа «күштүң туружундан» политиканың талалакчылары чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин... тайбыңны камгалаарынга кол чүүл кылдыр бараалгадып турарлар! Бир эвес шериг күчүзүн өстүрериниң талазынга күрүнелерниң алдаанныг маргыжылгазы чоруп турар болза, ынчан дайынның айыылы эвээжевес, харын өзер деп чүве мырыңай илдең ышкажыл.

Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрери, «күштүң туружундан» политика, агрессчи блоктарны мөөңнеп тургузары, «соок дайын» —бо бүгү болза улустар аразының байдалын чидиглендирбейн барып шыдавас болгаш херек кырында чидиглендирген-даа. Отчёттуг үениң дургузунда делегей болуушкуннарының хөгжүлдезиниң бир угланыышкыны ындыг болган.

Ындыг болза-даа ангы делегейде монополистиг бөлүктерниң бүгү эрге-чагыргазынга шуптy чүве ыракта-ла чагыртпайн турар дээрзин көргүзүп турар өске-даа чорудулгалар бо-ла чылдарда делегей ареназынга база болгулаан.

Социализмниң, демократияның болгаш тайбыңның күштериниң, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң күштериниң чайгылыш чок быжыгылышкыны шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар. Ол үениң дургузунда Совет Эвилелиниң, Кытай Улус Республиканың болгаш өске-даа социалистиг чурттарның даштыкы политиктиг туруштары улам-на быжыккан, а оларның ат-алдары болгаш улустар аразында харылзаа байдалдары хемчээл чокка өскен. Социализмниң делегей лагери делегей болуушкуннарының чорудулгазынга улам-на өзүп турар сайлдарны көргүзүп турар. (Адыш часкаашкыны).

Блоктарга киришпес чорукту бодунуң даштыкы политиказының принципи кылдыр чарлаан Европаның болгаш Азияның тайбыңга ынакшылдыг күрүнелериниң бөлүктериниң делегей аренасынга тывылганы-биле холбаштыр тайбыңның күштери дыка көвүдээн. Ол күрүнелерниң кол политиктиг бөлүктери болза хагдынчак кызыы империалистиг шериг бөлүглежиишкиннеринге киржири ол чурттарны агрессчи күштерниң дайын авантюразынче хандыларының айыылын чүгле күштелдирип, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң өлүмнүг боралгаанче киир тыртып болур деп чөптүг-биле санап турарлар.

Түңнелинде Европаның болгаш Азияның тайбыңга ынакшылдыг социалистиг-даа, социалистиг эвес-даа күрүнелерин бодунда киириштирип турар делгем «тайбың зоназы» делегей аренасынга тургустунган. Ол зона чер делегейниң канчаар-даа аажок делгемин шыва ап турар, мында барык бүдүн чартык миллиард кижи, азы бистиң бөмбүрзээвистиң чонунуң хөйү чурттап турар.

Тайбыңны камгалаар деп калбак улус массаларның идепкейлиг ажыл-чорудулгазы улустар аразының болуушкуннарының чорудулгазынга ханы сайлдарны көргүскен. Дайынның кыжанылгазынга удур улус массаларның ангы демиселиниң калбак хемчээлдиг болгаш организастыг чоруу-биле деңнежип болгу дег үени тоогуден тып болбас.

Мурнундагызы ышкаш, бо бүгү чылдарда тайбыңны камгалаары дээш, ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары болгаш боттарының чурттарының национал хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң эң-не кол өзээнде чоруп турар Коммунистиг партиялар дайын айыылынга болгаш реакцияга удур эң-не идепкейлиг, шынчы демиселчилер болурун көргүскеннер. Хөй бергелер болгаш түрегделдер сөөлгү чылдарның дургузунда капиталистиг чурттарда коммунистерниң үлүүнге таварышкан. Ындыг болза-даа компартиялар ол шылгалдалардан алдарлыы-биле үнүп шыдааннар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Ол-ла үеде хөй-хөй өске-даа хөй-нити бөлүктер дайынга удур туруштарда демисежип чоруп турарлар. Бир эвес тайбыңның хераан камгалап турар янзы-бүрү күштер элээн аңгыланчак чорукту ажып эрткен турган болза, ол хөделиишкиннерниң сайлдары улам улуг болган турар ийик. Ажылчын аңгының, оон профессионалдыг эвилелдериниң чаңгыс эвиниң айтырыы, оон политиктиг партияларының —коммунистерниң, социалистерниң болгаш өске-даа ажылчын партияларның ажыл-чорудулгаларының чаңгыс эви онза ужур-дузалыг болуп турар.

Ангы делегейниң эвээш эвес хутбай чоруктары чүге дазылданып турары дизе, хөй-хөй чурттарда ажылчын аңгы бот-бодундан чарылган болуп, үр чылдарда артып турарында болгаш оон янзы-бүрү отрядтары чаңгыс даа фронт-биле хөделбейн, чүгле реакцияның күштеринге ажыгладып турарында болур-дур. Ынчанмыже, ам бо байдалды өскертириниң перспективазы ажыттынып турар деп бодап турар бис. Бүгү ажылчын партияларның чоокшулажылгазын, кады ажылдажылгазын чүгле негеп турар эвес, харын база ол кады ажылдажылгага болдунар боттуг аргаларны тургузуп турар хөй-хөй ындыг айтырыгларны амыдырал хүннүң чурумун кылдыр идип үндүрген. Чаа дайынны болдурбазының дугайында айтырыг оларның колу болуп турар. Бир эвес ажылчын аңгы чаңгыс даа организастыг күш болуп хөделир, быжыг күзел-соруун көргүзер болза, дайын болбас.

Ажылчын шимчээшкининиң бүгү ажылдакчыларынга тоогуулуг харысалганы бо бүгү салып турар. Бот-боттарын буруудадыр чорукту чайладып каапкаш, догаажып таарыжыр черлерин тыварын болгаш аңаа үндезилээш кады ажылдажырының үндезиннерин ажыдап кылырын тайбың дээш демиселдиң эрге-ажыктары негеп турар. Оон-биле кады социализмче шилчилгениң формаларының дугайында айтырыгга бистиниден өске үзел-бодалдарны барымдаалап турар социалистиг шимчээшкининиң бөлүктери-биле кады ажылдажылга база болдунар болгаш эргежок чугула. Оларның аразында бо айтырыгга будулуп чоруур ак сеткилдиг кижилер эвээш эвес, ынчалза-даа ол чорук кады ажылдажылгага шаптык болбас. Ам хөй-хөй социал-демократтар дайын айыылынга болгаш милитаризмге удур идепкейлиг демисежир дээш, социалистиг чурттар-биле чоокшулажыр дээш, ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш демисежип турарлар. Бистер ол социал-демократтарга алыс сеткилинистен байыр чедирип турар болгаш тайбыңны база ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаарының чаагай херээ дээш демиселге бистиң күженишкиннеривисти каттыштырарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырынга белен бис. (Адыш часкаашкыны).

(Уланчызы 3-кү арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы.)

Сөөлгү чылдарда улустар аразының болуушкуннарының бүгү хөгжүлдези тайбынны камгалаары дээш демиселге улустарның улам-на хөй күштери көдүрлүп үнген деп чүвени херечилеп турар. Чагырыкчы империалистиг бөлүктер ону херекке албайн барып шыдавастар. «Күштүң туружундан» политиканың удурландыр угланган чурттарынче базымышкынны ол политика кылып шыдаваан, ол политика буурап дүшкен дээрзин ол бөлүктерниң элээн хандыр угаар төлээлери миннип эгелеп турар. Оон-биле кады ол политика капиталистиг делегейниң улус массаларынга аар үүрге-чүък болган болгаш оларның таарзынмас чоруун күштелдирген. Кижи ниитилелиниң деңнел чок хөй нуруузу «күштүң туружундан» политиканы авантюралыг болгаш улуска удур, дайынның айыылын күштелдирип турар политика деп бүрүү шаап турар.

Ол маргылдаа чок фактыларның тайлымы-биле Барыын чүктүң саълдарлыг бөлүктериниң ортузунда элээн ооданышкынның демдектери тыптып эгелеп турар. Ол бөлүктерниң иштинден улам хөй-хөй кижилер социалистиг лагерьниң чурттарынга удур дайын капитализмниң салым-чолунга каны хире айыылдыг оон болу бээрил дээрзиниң дугайында түңнелди кылып турар. Бир эвес ол чурттарның чагырыкчы бөлүктери ындыг дайынны өөскүдер деп дити бээр болза, капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызы болгаш калбак ажылчы массалары хан төгүүшкүннүг дайынче улустарны үе-үеде киир тыртып турар ол тургузугнуң байдалынга шиитпирлиг түңнелдерни кыла бээр дээрзинге чигзиниг турбас. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Атомнуг чепсекти ажыглаан дайындан «тиилекчи үнмес» деп буржуаз чурттарның көскү ажылдакчыларының ажыы-биле миннип турары сөөлгү үеде болганчок-ла дыңнап болур апарганы тавары эвес. Бир эвес капитализм дайынны өөскүдер болза, делегейниң чаа дайынындан ол бодунуң хөөрүн тып алыр деп медеглээрин ол ажылдакчылар ам-даа шиитпирлевейн турарлар, ынчалза-даа олар социалистиг лагерь тиилетирбес деп чүвени ам ажыы-биле хүлээп миннир ужурлуг апарганнар! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Империалистиг күштерниң туруштары чүгле оларның чурттарының улустары агрессчи политиканы бүрүү шаап турар боорга эвес, харын оаза сөөлгү он чылда капитализмниң чүс-чүс чылдардагы колониализми буступ дүжүп турар болгаш улустар боттарының салымын боттары шиитпирлээр дээш улам диди туржуп турар Чөөн чүкке империализм аштырышкынга таварышкан ужурунда кошкап турар.

4. Империализмниң колониалдыг системазының буступ дүжүүшкүнү

Октябрьның социалистиг революциязы империализмниң колониалдыг системазынга эң күштүг согуушкунну таварыштырган. Улуг Октябрьның саълдары-биле колония улустарның национал-хосталгалыг демисели онза күш-биле калбарган, бүгү сөөлгү чылдарда уламчылаан болгаш империализмниң бүгү колониалдыг системазын ханы кризиске киирген.

Делегейниң ийиги дайынынга фашистиг Германияны болгаш империалистиг Японияны чылча шапканы колония болгаш хамаарылгалыг чурттарда хосталгалыг демиселди күштелдирериниң чугула фактору болган. Демократтыг күштерниң фашизмни ашкан тиилелгези дарлаткан чурттарның улустарының боттарының хосталыр аргалыынга бүзүрелин быжыглаан.

Колониалдыг системага дараазындагы канчаар-даа аажок улуг согуушкунну Кыдатка болган тиилелгелиг революция таварыштырып, ол революция империализмниң эң аар аштырышкыны болган.

Чонунуң санының талазы-биле делегейде ийиги чурт — Индия хамаарышпас күрүне болур чоруун чаалап алган. Бирма, Индонезия, Египет, Сирия, Ливан, Судан болгаш шаанда колония чораан өске-даа элээн хөй чурттар хамаарышпас чорукту чедип алган. Ынчангаш, колония болгаш чартык колония хамаарылгалыг чоруктан сөөлгү он чылдарның дургузунда бир миллиард ийи чүс миллион ажыг кижи, азы чер бөмбүрзээниң чонунуң барык деңбелин хосталган. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Империализмниң колониалдыг системазының болуп турар буурап дүжүүшкүнү дайын сөөлүндеги үениң бүгү делегейге төөгүлүг болуушкуну болуп турар. Чүс-чүс чылдар дургузунда кижи төрелгетен ниитилелиниң хөгжүлдезиниң дорт оруунче колонизаторларның киирбейн турган улустарының чаагайжыдыр төрүттүнериниң улуг чорудулгазы калбарган. Улусчу Кыдат болгаш хамаарышпас Индия Республика улуг күрүнелерниң хүрээлениинче дөпшүй берген. Мурнуу Чөөн Азияның болгаш Араб Чөөн чүктүң улустарының политиктиг болгаш экономиктиг көдүрлүүшкүнү тодаргай илдең. Африканың улустары көдүрлүп эгелээн. Бразилияда, Чилиде болгаш Латин Американың өске-даа чурттарында национал-хосталгалыг шимчээшкин күштелген. Кореяга, Индий-Кыдатка болгаш Индонезияга дайыннарның түңнели болза, хамаарышпас хостуг амыдырал дээш демиселче шиитпирлиг көдүрлүп үнген улустарны империалистер боо-чепсектиг интервенцияның дузазы-биле базып шыдавас деп чүвени көргүскен. Колониализмниң бужар-бак системазын бүрүн узуткаар дугайында айтырыг эң-не чидиг болгаш хүн-бүрүнүң чугула айтырыгларының бирээзи болуп, ам хүннүң ээлчээнде тургустунган. **(Адыш часкаашкыны).**

Чөөн чүктүң улустары бүгү делегейниң салым чолун шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, улустар аразының харылзааларының чаа күчүлүг фактору болу бээр деп Лениниң баш удур чугаалааны бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үези келген. Азияның чурттарының дыка хөй кезии дайын мурнундагы үеден ылгалыштыр ам делегей ареназында бүрүн эргелиг күрүнелер болуп ийикпе, азы тускай даштыкы политиканы чорудар боттарының эргезин кызымак камгалап турар күрүнелер болуп туржуп турар. Улустар аразының харылзаалары ак кештиг расаның улустары колдап чурттаан күрүнелерниң харылзааларының кызыгаарындан үнген болгаш ёзулуг бүгү делегей харылзаалары шинчилиг болуп эгелеп турар.

Шаандакы колонияларның болгаш чартык колонияларның улустарының политиктиг хосталганы чаалап алганы болза, оларның бүрүн хамаарышпас болур чоруунуң, тодаргайлаарга экономиктиг бот тускайланыышкынны чедип алырының бирги болгаш эң чугула эге сууру болур. Азияның хосталган чурттары боттарының үлетпүрүн тургузарының, боттарының техниктиг интеллигенциязын белеткээриниң, улустуң амыдыралчы деңнелин бедидериниң, боттарының хөй чүс чылдаргы национал культуразын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң оруу-биле чорупп орар. Тускай хөгжүлдениң оруунда кирген чурттарның мурнунда кедилиг келир үезиниң төөгүлүг перспективалары ажыттынып турар.

Ол чурттар делегейниң социалистиг системазында кирбейн-даа турар болза, хамаарышпас национал экономиканы тургузар болгаш боттарының улустарының амыдыралчы деңнелин бедидер дээш, ол системаның чедиишкиннерин ажыглап болурлар. Амгы үениң дериг-херекселдерин тыптынып алыр дээш боттарының шаандакы дарлакчыларынга оларның ам сөгүрүп барган херээ чок. Ындыг дериг-херекселди олар политика болгаш шериг характерлиг кандыг-даа хүлээлгелерге доңнашпайн, социализмниң чурттарындан ап болурлар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чурттарының догуннап турарының фактызы, кошкак хөгжүлделиг чурттарга үлетпүр хөгжүлдезиниң талазы-биле деңэргениң болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң байдалдарынга дузалаарынга оларның белен болуп турары колониалдыг политиканың оруунга улуг моондак болуп турар. Империалистер ам кошкак хөгжүлделиг чурттарны чүгле эң улуг ончаалар үндүрүп алыр черлер кылдыр көрүп шыдавастар. Кошкак хөгжүлделиг чурттар-биле харылзааларынга империалистер дужуп бериишкиннерни кылыр ужурга таваржып турар.

Ынчалза-даа колониалдыг дарлалдан шупту-ла чурттар хосталы берген чүве эвес. Африка диптиң улуг кезии, Азияның, а ол ышкаш Төп болгаш Мурнуу Американың чамдык чурттары колония болгаш чартык колония хамаарылгада ам-даа турбушаан. Оларны империалистиг чурттарның аграр-чиг-эттиг кожуунда кылдыр тутпушаан турарлар. Хамаарылгалыг чурттарның чонунуң амыдыралчы деңнели кедергей куду болуп артпышаан.

Саълдар-хамаарылганың кавызы, чиг-эттиң үнер дестери болгаш бараан саарар рыноктар дээш колонияларлыг күрүнелерниң аразында чөрүлдээлер болгаш демисел өзүп турар. Европа күрүнелериниң колония эжелелдерин АКШ хунаап алырын оралдажып турар. Мурнуу Вьетнам Францияның холундан АКШ-тың холунче шилчип турар. Африкада француз, бельги болгаш португал эжелелдерже америк монополияларның халдаашкыны чоруп турар. Шаанда Иранның нефть байлактары бүрүнү-биле англичаннарның холунга турганы билдингир, ам ол нефтини олар американнар-биле үлешпес арга чок апарганнар болгаш ам америк монополистер англичаннарны бүрүн кызып үндүрер дээш демиселди чорудуп турар. «Хостуг ажыл-чорудулга» деп чүвеге сылдап алгаш, америк саълдар Пакистанда болгаш Иракта күштелип турар.

Америк монополиялар Төп болгаш Мурнуу Американың чурттарында бодунуң тергиидеп турар байдалын ажыглаап, оларның хөй нуруузунуң экономиказын четпес тудуу, чонга кедергей ажык чок чаңгыс талалыг болдуруп, оларның үлетпүр хөгжүлдезин моондактап, оларны экономиктиг хамаарылганың аар-берге кинчилери-биле дужап турарлар.

Боттарының мурнундагы тергиидели хевээр артырар, а кайы-бир черлерге катап тургузуп алыр дээш, колониялыг күрүнелер болза, колонияларның улустарын боо-чепсектиг күш-биле базарының төөгүге буруу шаптырган аргаларын ажыглап турарлар. Олар болза колонизаторларга канчаар-даа аажок улуг ажыкты берип турар, кошкак хөгжүлделиг чурттарга «дузаламчы» деп чылдак каккаш, колониалдыг дарлалдың чаа хевирлерин база ажыглап турар апарганнар. Американың Каттышкан Штаттарын чижек кылдыр ап көрээлиңер. Ындыг хевирниң «дузаламчызы» кылдыр Американың Каттышкан Штаттары кошкак хөгжүлделиг чурттарга хамыктың мурнунда америк боо-чепсекти берип турары билдингир болгай. Ол чорук болуунуң үлетпүрүн шериг чагыгларының күсели-биле эндере чүдүрер арганы америк монополияларга берип турар. Оон соонда бюджеттиң күсели-биле, америк үндүрүг-төлекчилериниң күсели-биле шериг үлетпүрүнүң миллиард-миллиард түңнерлиг продукциязын кошкак хөгжүлделиг чурттарже чорудуп турарлар. Ындыг «дузаламчы» кылдыр боо-чепсек алгап күрүнелер хамаарылгаже чайлаш чок кирип турар, боттарының армияларын көвүдедириниң оруунга туруп ап турарлар, оон уламындан үндүрүг өзүп, кошкак хөгжүлделиг чурттарның чонунуң амыдыралчы деңнели кудулап турар.

Монополистер «күштүң туружундан» политиканы үргүлчүлээринге сонуургалдыг, «соок дайынны» узуткаары оларга ажык чок. Чүге? Чүге дизе дайынзырак шуугаазыннарны өөскүдери империалистиг эжелекчи чорукту шынзыдарының чепсээ, улус массаны коргударының чепсээ, соонда барып шериг чагыгларынче болгаш миллиардерлерниң карманынче кирип турар үндүрүглерни көвүдедирин шынзыдар дээш чоннуң медерелин төөредириниң чепсээ болуп турар. Ынчангаш «соок дайын» болза шериг үлетпүрүн бедик деңнелге тургузарының болгаш канчаар-даа аажок улуг ончааларны тып алырының чепсээ болуп турар.

Кошкак хөгжүлделиг чурттарга «дузаламчы» дээр чүвени тускай политиктиг негелделерге, ол чурттарны агрессчи шериг блоктарынче киир тыртарының, шериг пактыларынга кады ат бижиириниң негелделеринге, делегейге тергиидээшкинни чаалап алырынче, азы америк империалистерниң боттарының алап турары ышкаш, «делегейге удуртулганы» чаалап алырынче угланган даштыкы америк политиканы деткиириниң негелделеринге тыпсып турар деп чүве илдең.

СЕАТО, багдад пактызы болза, чүгле агрессчи, шериг болгаш политиктиг бөлүглежиишкиннер эвес, харын кошкак хөгжүлделиг чурттарны кулданырының чепсээ, бодунуң бүдүжүнүң талазы-биле ол чурттарны колониалдыг кол чүүрүрүнүң чаа хевири болур. СЕАТО-да Пакистан-даа, Таиланд-даа, багдад пактызында Ирак-даа, Иран-даа база Турция-даа политиканы башкарбайн турар деп чүве бүгүдеге тодаргай.

Ындыг блоктарны тургузары болгаш бир чурттарны өскелеринге удур тургузары экономика талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарны аңгылап чарарының чепсектериниң бирээзи, колонизаторларның шагда-ла билдингир «хуваажыр болгаш чагырар» дээр политиказының үргүлчүлели болур. Олар багдад пактызының дузазы-биле Араб Чөөн чүктүң чурттарын аңгылап чарарын оралдажып турарлар. Олар СЕАТО-нуң дузазы-биле Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарын аңгылап чарарын оралдажып турарлар.

Чөөн чүк чурттарының улустарының блоктарга киржиринге удур демисели — национал хамаарышпас чорук дээш демисел болур. Мурнуу-Чөөн Азияның, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң чурттарының дыка хөй кезии барыын талакы күрүнелерниң оларны кызыы хагдынчак шериг бөлүглежиишкиннеринче хандыкып киирер дээн чүткүлүг оралдажыышкыннарын хүлээвейн барганы тавары эвес.

Кошкак хөгжүлделиг чурттарның улустарын боттарының аразынга-даа, база социалистиг лагерьниң улустары-биле-даа бакташтырар дээр бүгү-ле оралдажыышкыннарга чөрүштүр оларның найыралы болгаш кады ажылдажылгазы улам-на быжыгып турар. Чөөн чүктүң улустарының эп-сеткил каттыжыышкынының өзүлдезин Азияның болгаш Африканың 29 чурттарының Бандунг конференциязы тодаргай көргүскен. Ол конференцияның шиитпири Чөөн чүктүң миллион-миллион кижилериниң тура-соруун илередип турар. Ол конференция колонизаторларның болгаш агрессорларның кордаашкыннарынга күштүг согуушкунну таварыштырган.

Колониалдыг дарлалды боттарының эгиннеринден ап октаан Чөөн чүктүң улустарының социализм чурттарының улустары-биле найыралы болгаш кады ажылдажылгазы өзүп, быжыгып турар. Индияның болгаш Бирманың төлээлекчилериниң Совет Эвилелинге чорааны болгаш Совет Эвилелиниң төлээлекчилериниң Индияга, Бирмага болгаш Афганистанга чорааны ону тодаргай көргүскен. Ол чоруушкуннарның түңнелинде амгы үениң бүгү делегей амыдыралының үндезин айтырыгларының талазы-биле—бүгү-нити тайбынны болгаш бүгү күрүнелерниң национал хамаарышпас чоруун камгалаарының болгаш быжыглаарының дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш делегейниң улуг күрүнелериниң бирээзи — Индия Республиканың, а ол ышкаш Бирманың болгаш Афганистанның үзел-бодалдарының ниитилешкек болуп турары бадыткатынган.

Улуг совет улустуң төлээлекчилеринге көргүскен канчаар-даа аажок чылыг болгаш өөрүшкүлүг хүлээп алыышкын болза, Чөөн чүк чурттарының калбак улус массаларының Совет Эвилелинге ханы бүзүрелдиин болгаш ынакшылдыын тодаргай көргүскен. Ол бүзүрелдиң алыс үндезиннерин илеретпишаан, чоокта чаа «Аль-Ахбар» деп египет солуун чөптүг-биле мынча деп бижээн: «Россия улустарның арын-нүүрүн, оларның эргелерин болгаш хосталгазын саддып алырын оралдашпайн турар. Россия улустарже холун сунгаш, улустар боттарының салым-чолун боттары баш билир ужурлуг болгаш улустарның эргелерин база күзел-чүткүлдерин хүлээп көрүп турар болгаш шериг пактыларынга азы блоктарынга киржирин олардан негевейн турар деп чугаалаан». Миллион-миллион кижилер колониализмге удур эптеш чок демисели дээш, бүгү улустарның аразынга деңэргениң болгаш найыралдың политиказын чорудуп турары дээш, тайбынга ынакшылдыг чайгылыш чок даштыкы политиказы дээш бистиң чуртувуска изиг байыр чедирип турарлар. **(Диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны).**

5. Совет Эвилели тайбынны болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаар дээш демиселде

Тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиканың ленинчи принциптеринге шынчы Совет Эвилели болза, улустар аразында душкүүрлүг чорукту кошкадырынче база тайбынны быжыглаарынче угланыышкынны идепкейлиг чорудуп келген болгаш ол орукка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Совет Эвилелиниң тайбың инициативазының хөгжүп келгени эң чугула угланыышкыннарны сагындырып көрейн.

Бирээде, улуг күрүнелерниң аразында харылзааларны экижиткени.

Ийиде, Чөөн чүкке дайынның бар турган одагларын узуткааны, Европага база Азияга дайынның чаа одагларының болгаш үскүлежиишкиннерниң тыптып келирин болдурбааны.

Үште, Европада душкүүрлүг чорукту чымчадыр сорулга-биле элээн хөй күрүнелер-биле харылзааларны таарыштырганы (акы-дунма Югославия-биле харылзааларны чогуп-чутканы, Австрия-биле Күрүне Керээзин чарганы, ССРЭ-ниң болгаш Герман Федералдыг Республиканың аразында дипломаттыг харылзааларны тургусканы болгаш өскелер-даа).

Дөрте, Европага коллективтиг айыыл чок чорукттуң системазын тургузары, чепсеглениишкиннерни дужурери, атомнуг чепсекти хоруурy, герман айтырыг болгаш өске-даа ол ышкаш айтырыгларны шиитпирлээриниң чаа оруктарын дилеп келгени.

Беште, тайбынны камгалаарының туружунда турар бүгү-ле күрүнелер-биле шиитпирлиг чоокшулашканы.

Алдыда, улустар аразының холбааларын болгаш харылзааларын бүгү-ле тала-биле калбартыры: өске чурттарның күрүне ажылдакчылары-биле совет күрүне ажылдакчыларының хууда холбаазын, бистиң партиявыстың болгаш өске чурттарның ажылчын партияларының төлээлекчилериниң аразында, профессионал эвилелдериниң аразында холбааларын болгаш харылзажыышкынын, парламент, хөй-нити болгаш өске-даа төлээлерни солчурун калбартыры, садыгны болгаш өске-даа экономиктиг харылзааларны, туризмни хөгжүдери, студентилер солчурун калбартканы.

ССРЭ-ниң тайбың инициативазы улустар аразының болуушкуннарының чорудулгазынга канчаар-даа аажок улуг саълдарны көргүзүп турар улуг факторларның бирээзи болу берген.

Совет Эвилелиниң тайбың инициативазының чедиишкинниг болурунга бүгү-ле тайбынга ынакшылдыг чурттарның деткимчези болгаш кады хөделиишкини дыка идиг берген. Маңаа онза чугула рольду Кореяга болгаш Индий-Кыдатка хан төгүүшкүнүн соксадырынга дыка хөй чүүлдү кылган болгаш Азияга коллективтиг тайбың пактызының дугайында билдингир саналды үндүрген улуг Кыдат Улус Республика ойнаан болгаш ойнап турар. Азияга болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының херээнге улуг салыышкынны улуг Индия Республика кылган. Улустар аразының байдалын кадыкшыдар талазы-биле ССРЭ-ниң базымнарын бүгү чурттарның миллион-миллион бөдүүн кижилери изиг-биле деткээннер.

Тайбынга ынакшылдыг күрүнелерниң болгаш улустарның күженишкиннери халас барбаан. Дайын сөөлүндеги чылдарның дургузунда улустар аразында душкүүрлүг чоруктуң эң баштайгы-ла элээн чавырлыышкыны болган. Ындыг байдалга дөрт күрүнелерниң чазактар Баштыңнарының Женева Чөвүлел хуралы болдунар аргалыг апарган. Чурттар аразында чугаалажыышкыннар методунуң боттуун болгаш шынының чөвүлел хурал көргүскен. Кады ажылдажылгаже болгаш дугуржулгаже кайы-кайызы чүткүлүн илередир болза, улустар аразының харылзааларының эң нарын айтырыгларын чугаалажыышкыннар аргазы-биле шиитпирлеп болур деп ССРЭ-ниң бодалын чөвүлел хурал бадыткаан.

Ам чамдык кижилер «Женеваның ёзузун» хөөржүдүп кааптарын оралдажып турар. Барыын чүкте чамдык бөлүктер Совет Эвилелинге базымышкын кылырының идегелинден ам-даа ойталаваанын болгаш оортан чаңгыс талаланчак дужуп бериишкиннерни ээрежип алырындан ам-даа ойталавааның фактылар көргүзүп турар. Ынчалзажок шак ындыг кордалдар боттуг эвес дээрзин билириниң өйү шагда-ла келген. Улуг күрүнелерниң туруштарын чоокшуладыр дээш Совет Эвилели дыка хөй чүүлдү кылган. Ам херек АКШ-та, Англияда, Францияда болуп турар. Ол дээрге, улустар аразының харылзааларында душкүүрлүг чорукту чымчадырының болгаш тайбынны быжыглаарының херээнге оон ыңайгы күженишкиннерден Совет Эвилели ойталаан дээни ол эвес болбайнаан. Харын оон туржук, улустар аразының элээн хөй чугула айтырыгларының талазы-биле күрүнелерниң туруштарын чоокшуладыр арга тывылган чүве болганда, бүгү-ле чурттарның аразында, ынчаарга хамыктың мурнунда улуг күрүнелерниң аразында кады ажылдажылганы болгаш кайы-кайызынга бүзүрелди тургузарынче Совет Эвилели улам-на кызымаккайы-биле чүткүүр апаар. Оон-биле чергелештир күженишкиннерниң деңи болгаш кайы-кайызы дужуп бержири — улуг күрүнелерниң аразында харылзааларга мырыңай эргежок чугула негелде болур. Чугаалажыышкыннарның методу улустар аразының айтырыгларын шиитпирлээриниң карачаңгыс методу болган турар ужурлуг.

Европага коллективтиг айыыл чок чорукту хандырары, Азияга коллективтиг айыыл чок чорукту хандырары, чепсеглениишкиннерни дужурери — быжыг болгаш үр тайбынга үндезинни тургузарда шиитпирлезе чогуур эң чугула үш айтырыглар бо-дур.

Европага коллективтиг айыыл чок чорукттуң системазын тургузары Европаның бүгү-ле улуг болгаш биче чурттарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүр болгаш оон-биле кады бүгү делегейге тайбынның быжыг магадылалы болур ийик. Оон-биле кады ол чорук герман айтырыгны-даа шиитпирлээр арганы бээр ийик. Ол айтырыгның амгы байдалы дүвүрээзинни болдурбайн барып шыдавас. Германия ам-даа ийи кезекке чардырган хевээр, Барыын Германияны чепсеглээрин дүргедедип турар. Герман милитаризмни катап тургуспушаан, барыын талакы үш күрүнелерниң кайызы-даа боттарының хууда сорулгаларын салып турары чажыт эвес. Ынчаарга шак ол хандыр угаавас политикадан кым үдүп алырыл? Чүнүң-даа мурнунда Барыын Германияның империалистиг күштери. Үттүрганнарның аразында бир дугаар черге Францияны салыр апаар, ону ындыг политика-биле үшкү чергениң күрүнезиниң байдалынга чедир кудуладырын оралдажып турар. Дайын айыылын чидиглендирип турар Вашингтон — Бон дээр янзылыг чаа өзек улам-на тода илерел кел чыдар.

Герман айтырыгны өске ёзу-биле, улустарның, оон иштинде герман улустуң айыыл чок чоруунуң болгаш тайбынның эрге-ажыктарынга таарыштыр шиитпирлээр боттуг аргалар амгы байдалда бар болуп турар. Тайбынга ынакшылдыг Совет күрүнениң күчүзү коступ көрбээни-биле өскен. Бир шагда Германияга чиг-эттиң болгаш кижи күжүнүң курлавырларының салыкчылары болуп чораан Мурнуу-Чөөн Европаның чурттары ССРЭ-биле кады герман адаанзырактарның болдунуп болур агрессиязынга удур быжыг камгалал болуп турар. Мурнунда Германияның эвилелчизи чораан Австрия нейтралитеттиң политиказын чарлаан. Тайбынга ынакшылдыг күштер Барыын Европаның бүгү-ле чурттарынга хөделип турар. Германияның бодунда күштерниң туруп турар байдалы мурнундагызынга бодаарга база-ла өске. Дайын күзевейн турар Герман Демократтыг Республика дыка улуг хемчээл-биле быжыккан, оон киржилгези чокка, азы оон эрге-ажыктарынга богаралдыг кылдыр герман айтырыгны шиитпирлээр дугайында чугаалаар-даа аргажок апарган. Германияны чаа дайынның одаа кылдыр хуулдурарынга удур Герман Федералдыг Республикада хөй миллион ажылчын аңгы өске-даа патриотчу күштер-биле кады улам-на идепкейлиг демисежип турар.

Европага коллективтиг айыыл чок чорукттуң системазын тургузары, париж дугуржулгаларындан ойталаары, ийи герман күрүнелерниң аразында чоокшулажыры болгаш кады ажылдажылганы тургузары — герман айтырыгны шиитпирлээриниң ылаптыг оруу ындыг. Герман айтырыгны немецтерниң боттарының киржилгези чокка болгаш герман улустуң үндезин эрге-ажыктарынга хоралыг кылдыр шиитпирлээрин чамдык бөлүктер күзеп турары билдингир болгай. Ындыг политика аштырышкынга таваржыр дээрзинде чигзиниг турбас. **(Адыш часкаашкыны).**

Кижи төрелгетенге эң-не чугула айтырыгларның бирээзи чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыры болбушаан турар. Ол нарын айтырыг болбайн аан. Ынчаарга ону шиитпирлээрин харын улам-на кызымаккайы-биле болгаш күженишкин-биле дилээр херек.

Чепсеглениишкиннерни дужурер дугайында айтырыгны шиичевестээн черинден чайлады идер дээш Совет Эвилели өвээш ажылдаан деп кым-даа чугаалап шыдавас. 1955 чылдың май 10-да кылган совет саналдар, бодунуң чепсектиг күштерин кызырар талазы-биле болгаш оон ап чорткан өске-даа хемчеглери калбаа-биле билдингир. Ынчалза-даа барыын талакы күрүнелерниң дугайында мынчаар чугаалап болбас. Чепсеглениишкиннерни дужурериниң ийи үе-чадаларының дугайында болгаш чепсектиг күштерниң ындыкы хемчээлиниң дугайында Англияның, Францияның болгаш АКШ-тың саналдарын Совет Эвилели хүлээп алтары-биле-ле, барыын талакы күрүнелер былдап эгелээн болгаш чүгле Совет Эвилелиниң тодаргай саналдарын хүлээп алырындан ойталап каапкан эвес, харын боттарының-на саналдарындан безин дадагалзап каапканнар.

Бэтап шавар халдаашкынче шилчиирин болгаш улустар аразының душкүүрлүг чоруунда тыптып кел чыткан чавырлыышкынны болдурбазын оралдажып турар «күштүң туружундан» политиканың эң кедергей талалакчыларының саълдары ынаа илереэни көскү-дүр. Тайбынга ынакшылдыг күрүнелер моортан чогуур түңнелдерни кылыры болгаш боттарының чурттарының айыыл чок чоруун быжыглаарын үргүлчүлээри эргежок чугула болганы чаагаар билдингир.

Боттарының күштерин болгаш курлавырларын каттыштырар ужурлуг апарган бистиң күрүнелеривис Европага быжыг байдалды тургузуп турар чугула фактор болур Варшава керээзин чарганнар. Олар боттарының улустарының тайбың амыдыралын камгалаар болгаш Европага чаа дайынның өртүн болдурбас төлээде, боттарының бүгү күштерин ажыглаар долу шиитпирлиг болуп турарлар.

(Уланчызы 4-кү арында)

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

Чепсегленишкиннерин дүжүрер дугайында айтырыгны ап көөрге, ол чугула айтырыгны шиитпирлээр дээш бистер күжениишкиннеривисти харамнанмас бис.

Бистер чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырын, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаарын моон соңгаар-даа чедип алырын оралдажыр бис. Чепсегленишкиннерни дүжүрериниң кол айтырыгларының талазы-биле дугуржулга чедип алдынгыже чедир бистер бо талазы-биле, чижээлээрге, термоядролуг чепсектиң шыгалдазын соксадыры, Германияның девискээринде турар шериглерниң чепсегленишкининге атомнуг чепсек бар турарын болдурбазы, шериг бюджедин кызырары ышкаш чамдык элээн хемчеглерни кылырынга белениривисти илередип турар бис. Күрүнелерниң ындыг хемчеглерни боттандырары болза, чепсегленишкинни дүжүрериниң өске оон-даа нарын айтырыгларынга дугуржулга чедип алырының оруун арыглап болур ийик.

Совет Эвилели тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарынга бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыр быжыг шиитпирлиг болуп турар.

Бүгү делегейге тайбыңның херээн быжыглаарынга делегейниң ийи эң улуг күрүнелериниң — Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының — аразында быжыг найыралдыг харылзааларны тургузары улуг ужур-дузалыг болур ийик. ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларының үндезининге тайбың кожа-хелбээ турарының билдингир беш принциптери салдынган турган болза, ол чорук бүгү бижи төрелгетенге ёзулуг-ла шыгарангай ужур-дузалыг болур ийик база ССРЭ-ниң улустарынга болгаш өске бүгү улустарга бодаарга, АКШ-тың улузунга-даа биче эвес ажыктыг болуру чугаажок ийик деп бодап турар бис. Ол принциптерни — девискээр талазы-биле бүдүн турар чорукту болгаш бүрүн эргени кайы-кайызының хүндүлээрин, халдашпазын, бот-боттарының иштики херектерин холгаарлашпазын, деңэргелиин болгаш бот-боттарынга ажыктыг болуруң, тайбың кожа-хелбээ турарын болгаш экономика талазы-биле кады ажылдажылганы ам чээрби ажыы күрүнелер чүүлдүгзүнүп турар болгаш деткип турар.

Сөөлгү үеде бистиң талавыстан совет-америк харылзааларны үндезини-биле экижидерин чедип алыр сорулгалыг чаа чугула базымнарны кылган бис. Эш Н. А. Булганинниң президент Д. Эйзенхауэрге чоруткан чагаазында бижээни ССРЭ биле АКШ-тың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни чарар дугайында саналды ынча деп тур бис.

Тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң херээнге, а ол ышкаш экономика болгаш культура адырларынга Каттышкан Штаттар-биле найыралдажырын болгаш кады ажылдажырын күзеп турар бис. Бистер ону даш хойлап алгаш эвес, а эки бодалдар-биле кылып турар бис. Бистер бодувустуң саналывысты АКШ-биле шак ындыг керээ чокка Совет Эвилели чурттап шыдавас боорга үндүрүп келбээн бис. Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында анаа дипломаттыг харылзаалар безин чок турда-ла Совет күрүне догуннап турган болгаш чедиишкинниг хөгжүп турган болгай. Ындыг керээни чарары ийи чурттуң улустарының тайбың болгаш найыралдыг чурттаар дээн хаңы чүткүлүнге дүгжүп турар боорга керээ дугайында саналды бистер АБШ-ка киирген бис. (Адыш часкаашкыны).

Совет Эвилели биле АКШ-тың аразынга эки харылзааларны тургуспас, а кайы-кайызынга идегешпес чорук бар турар болза, ол чорук чепсегленишкиннерни улам улуг хемчээлге эндере бүдүреринге болгаш ийи талага күштерни улам-на айыылдыы-биле өстүреринге чедире бээр. Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының улустары ону күзеп турар бе? Чок болбайн аан.

Ам дээрезинде бистиң эгелээшкиннивисти Каттышкан Штаттарда чогуур-биле билбээн болгаш ону деткивээн, ол болза таарыштыртынмаан айтырыгларны дайынның аргазы-биле шиитпирлээриниң талалакчыларының туружу АКШ-та ам-даа күштүг болгаш шак ол талалакчылар президентиге болгаш чазакка ам-даа күштүг базымыкынны кылып турар дээрзин херечилеп турар-дыр. Ынчанмыже бистиң тайбыңга ынакшылдыг ол чүткүлдеривис АКШ-ка улам шын үнелээшкинни тывар болгаш херек экижий бээр дээрзинге идегээрин күзээр бис.

Бистер болза Великобритания-биле болгаш Франция-биле бистиң харылзааларывысты улам ыңай экижидерин мурнуку хевээр чедип алырын бодап турар бис. Европада туруп турар бистерниң чурттарывыста нийти эрге-ажыктар хөй. Ынчаарга хамыктың мурнунда чаа дайынны болдурбас дугайында нийти сагыш салыышкын бар. Делегейниң ийи дайыннары Европага эгелээни билдингир-ле болгай. Оларның одаа милитаристиг Германия болган. Совет Эвилелиниң, Францияның, Англияның улустары Польшаның, Чехословакияның, Югославияның, Бельгияның, Албанияның болгаш өске-даа Европа күрүнелериниң улустары-биле кады нийти дайзынны чылча шавар дээш, база тайбыңны хандырар дээш хөй ханны төккеннер. Европаның улуг күрүнелери болур ССРЭ, Англия болгаш Франция тайбыңның чаагай чорукткарын ыдыктыы-биле кадагалаар, чаа дайынны болдурбас дээш бүгү-ле болдунар аргаларны кылыр ужурлуг деп санап турар бис. Барыын Германияның азааныррак фашист шеригни катап төрүттүндүрерин дүргедедип, Европаның бүгү улустарының айыыл чок чоруунга дорт кыжаныгны тургузуп турда, ам ону чогум-на сагындырары чугула. Быжыг тайбыңны болгаш Европага айыыл чок чорукту хандырарының эрге-ажыктары болза, бистиң чурттарывыска кезек үениң херээ эвес. Быжыг тайбың болгаш Европага айыыл чок чорук болза, бот-боттарының аразынга билчиринге болгаш кады ажылдажырынга, ССРЭ-ниң, Англияның болгаш Францияның аразынга садыгны болгаш бүгү таланың харылзааларын хөгжүдеринге идегелдиг үндезинни тургузуп турар.

Совет Эвилели Чөөн чүктүң чурттары-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартыр болгаш быжыглаар дээш чайгылыш чок сагыш салыр. Индия Республика-биле бистиң аравыста эки найыралдыг харылзаалар тургустунганын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп болур бис, ынчаарга ол харылзаалар улуг келир үелиг дээрзинге бүзүрелдиг бис. Бистер араб чурттарның улустарының бодунуң национал хамаарышпас чоруун камгалаар дээн чүткүлүнге байыр чедирип турар бис. ССРЭ-биле чогуур харылзаалар — боттарының чурттарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар дээрзин Иранга, Турцияга болгаш Пакистанга биле бээрлер дээрзинге бистер база-ла бүзүрээр бис.

Бистиң өскерлиш чок принцививис — бистер ышкаш база-ла тайбыңны камгалаар чүткүлдүг бүгү-ле чурттар-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдери болгаш быжыглаары болур.

Шериг бөлүглежиишкиннери бар болуп турар ангы байдалдарда күрүнелер аразында, ынчаарга ылаңгыя кожа-хелбээ чурттарның аразында харылзааларны экижидериниң аргалары ыракта-ла четче ажыглатынмаан деп бодалды барымдаалап турар бис. Оон-биле холбаштыр халдашпас дугайында керээлерниң, азы найырал дугайында керээлерниң ужур-дузазын онзалап демдеглезе чогуур, ындыг керээлерни чарар чорук күрүнелер аразында харылзааларда бар сезиглелдерни болгаш идегешпес чорукту чок кылырынга, улустар аразының байдалын кадыкшыдарынга идигни бээр ийик. Совет Эвилели бодунуң талазындан шак ындыг керээлерни чогуур күрүнелер-биле чарарынга белен.

Чурттар аразында улур-дедир харылзааларны улам ыңай экижидеринге ажыл-ишчи болгаш культура харылзааларын калбартыры улуг ужур-дузалыг. Совет чазактың талазындан ындыг харылзааларны бүгү тала-биле хөгжүдеринге идиг бээр дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып турар. Совет Эвилели-биле өске элээн каш чурттарның аразында ажыл-ишчи харылзаалар, янзы-бүрү төлээлер солчуушкуну сөөлгү үеде элээн күштелгенин ханыышкын-биле демдеглеп болур бис. Эрткен чылын чазак кежигүннеринге баштаткан профэвилел организацияларының, эртемниң болгаш культураның хөй ажылдакчылары, чиик үлетпүрнүң, тудуушкунунуң, көдээ ажыл-агыйның совет төлээлери, а ол ышкаш спорт төлээлери Англияга чораан. Англи чазак харылзааларны ынчаар калбартырынга деткимче көргүскен. Англияга совет төлээлерни эки хүлээп алган. Совет Эвилелинге төлээлер составынга-даа, бодунуң хууда-даа чораан англи хамаатылар оларны бистиң чуртувуска багай хүлээп алган деп хомудап шыдавас деп билир херек. Совет Эвилели биле Францияның, Швецияның, Финляндияның, Норвегияның болгаш өске-даа чурттарның аразында харылзаалар шак ындыг байдалдыг хөгжүп турар.

Эрткен чылын АКШ-биле база-ла төлээлер солчуушкуну болган, чижээлээрге, совет көдээ ажыл-агый төлээлерин АКШ-ка эки хүлээп алган. Совет журналистерниң, тудугжуларның, эмчилерниң төлээлери АКШ-ка чорааннар. Ынчалза-даа АКШ-биле харылзааларның хөгжүлдези ам-даа шоолуг эвес. Совет Эвилелинге ол үениң дургузунда дыка хөй көскү америк күрүне болгаш хөй-нийти ажылдакчылары, база түс-түс хамаатылар чорааннар. Америк хамаатылар Совет Эвилелинге келир бүгү-ле аргаларлыг турган, бистиң чуртувуска оларны эки хүлээп ап турган. Оон-биле чергелештир дыка хөй совет инженерлер, эртемденнер, литератураның болгаш уран-чүүлдүң ажылдакчылары америк фирмаларлан болгаш организацияларлан алган чалалгаларын ажыглап шыдавааны хомуданчыг болган, чүге дээрге америк эрге-чагыргаларның чөпшээрелин албааннар. Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны калбартырынга ол чорук ийиг болбазы билдингир. Байдал эки талаже өскерлип бээринге идегээр бис.

Чурттар аразында ажыл-ишчи каты ажылдажылганың сууруң калбартырынга улуг рольду садыг ойнаар ужурлуг. Соңгу-атлантика блогунуң «чепсегленилинер!» деп лозунгузунга удурланыштыр «садыглажыылынар!» деп лозунгуну илип үндүрүп турар бис. Улус демократиязының чурттары-биле, өске бүгү күрүнелер-биле-даа садыг харылзааларын улуу-биле калбартыры бистиң чаа беш чыл планывыста көрдүнүп турар.

Социалистиг лагерьниң чурттарының аразында акы-дунма харылзааларны бистиң нийти улуг херээвистиң — социализмниң эрге-ажыктарынга совсаал чокка хөгжүдерин болгаш быжыглаарын бодувустуң дээди интернационалчы хүлээлгевис деп санап турар бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

6. Ангы үеде улустар аразында хөгжүлдениң чамдык принципиалдыг айтырыглары

Эштер! Ангы үениң улустар аразында хөгжүлдезиниң чүгле ангы болуушкуннарының чорудулгазын эвес, харын моон соңгаарғы перспективаларын база тодарадып турар чамдык үндезин айтырыгларга доктаасап тур мен.

Бо айтырыглар болза ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ турарының дугайында, ангы үеде дайыннарны болдурбазының болдунар аргазының дугайында болгаш янзы-бүрү чурттарның социализмче шилчилгезиниң хевирлериниң дугайында айтырыглар болур.

Бо айтырыгларны доңчузу-биле көрүп көрээлиңер.

Ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ турарының дугайы. Ангы-ангы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ турарының ленинчи принцивин бистиң чуртувустуң даштыкы политиказының чиңгине шугуму болуп келген болгаш болуп артып-даа турар.

Совет Эвилели тайбың кожа-хелбээ турарының принцивин чүгле тактиктиг байдал, ажыглаар бодалдар бэрымдаалаш идип үндүрүп турар дээр ааныг чугаалажып турарлар болгай. Ындыг болза-даа бис тайбың кожа-хелбээ турары дээш, мурнунда-ла. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле, база-ла шак ындыг турушту демисежип турганывыс билдингир. Ол дээрге тактиктиг чорудулга эвес, а совет даштыкы политиканың кол принцивин ышкажыл.

Бир эвес ангы-ангы социал-политика системаларлыг чурттарның тайбың кожа-хелбээ турарынга айыыл бар болза, ол Совет Эвилелинден, социалистиг лагерьден болбайн турар дээни ол-дур. Агрессчи дайынны өөскүдеринге ооң чаңгыс-даа чылдак социалистиг күрүнеде бар бе ынчаш? Байыырның чепсээ болур дайынга сонуургалдыг ангылар болгаш бөлүктер бисте бар деп бе ынчаш? Чок. Олар бисте шагда-ла узуткатырган. Бисте чер болгаш бойдус байлактары ээзээ деп бе, чиг-эттиң үнер дөстери азы бистиң бараанарывысты сайгарар рыноктар бисте чедишпейн турар деп бе ынчаш? Чок, бисте бо бүгү четчиринлен ажыг бар. Ынчангаш биске дайынның хереэ чүл? деп айтырыг туруп келир. Биске дайын херек чок, түңнелинде каш-ла санныг миллиардерлерниң кара сагыштыг эрге-ажыктары дээш миллион-миллион кижилерни дайынче киир тыртып турар политиканы принципиалдыы-биле буруу шаап турар бис. ССРЭ-ниң «агрессчи бодалдарының» дугайында алгыржып турар кижилерге бо бүгү билдингир эвес деп бе? Билдингир болбайн канчаар. Ынчаарга «Коммунистиг агрессияның» дугайында меге-хоозун чулчуруккчу эргн чыргыраашлимбинин үрерин олар чүге үргүлчүлеп турары? Олар чүгле сүт боралгакталдырар, делегейге тергиилээр, тайбыңга, демократияга болгаш социализмге удур «крестиг поход» чорудар дээн боттарының планнарын чажырар дээш ынчап турарлар.

Совет Эвилели революцияны «экспортаарының» дузаламчызы-биле өске чурттарда капитализмни дүжүрерин бодап турар дээр ааныг чүвени бузуредирин тайбыңның дайзыннары ынчага чедир-ле оралдашпышаан турарлар. Капитализмниң талалакчылары бистерниң, коммунистерниң, аравыста чок деп чүве билдингир. Ынчалза-даа капиталистиг ёзу-чурумнар туруп турар чурттарның иштики херектеринче бистиң холгаарлап турганывыс азы холгаарлаар деп турарывыс дээни черле ол эвес-тир. «Хосталганы бурбоннар ышкаш даштыкыдан фургон тергелерге сөөртүп келбес» деп чугаалаан Ромэн Ролланның-ла шын. (Залда шимээргээшкин). Революциялар чагыг ёзугаар кылдынар деп бодаары катырынчыг. Буржуаз чурттарның төлээлекчилериниң ындыг бодалдарын хаая эвес дыңнап болур: «Совет удуртукчулар ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ турарының талазында бис деп бадыткап турар. Ооң-биле кады олар коммунизм дээш демисежип турар бис деп медеглеп, коммунизм бүгү чурттарга тиилээр деп чугаалап турарлар. Бир тээ Совет Эвилели коммунизм дээш демисежип турар болганда, ооң-биле кандыг тайбың кожа-хелбээ туруп болуру ынчаш?» Ындыг билиишкин буржуаз пропаганданың саъыдарындан болуп турар. Буржуазияның идеологтары фактыларны хажытпышаан, Совет Эвилелиниң коммунистерин агрессчи кижилер кылдыр көргүзер дээш, идеологтуг демиселдиң айтырыгларын күрүнелер аразында харылзааларның айтырыглары-биле сагыштыы-биле холуп турар.

Капиталистиг болгаш социалистиг ийи системаларның чарыжынга социалистиг система тиилээр деп бистиң чугаалап турарывыс капиталистиг күрүнелерниң иштики херектеринге социалистиг чурттарның чепсектиг холгаарлаашкынының аргазы-биле тиилелге чедип алдынган турар дээни черле ол эвес-тир. Коммунизмниң тиилелгезинге бистиң бүзүрелививис бүдүргүлгениң социалистиг аргазы капиталистиг аргазының мурнунга шиитпирлиг артык күштерлиг деп чүвеге үндезилеттинген. Ооң ужурунда марксизм-ленинизмниң идеялары, бистиң чуртувуска болгаш улус демократиязының чурттарынга миллион-миллион кижилерниң медерелин хаара тутканы ышкаш, капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының калбак массаларының угаан-медерелин улам-на хаара тудуп турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). Коммунизм кайы хире артык күштерни бодунда бактаадып турарыл деп чүвеге бүзүрээш, чер кырында бүгү ажылчы кижилер социалистиг ниитилелди тургузар дээш демиселдиң оруунга эрте-даа бол, орай-даа бол, дөмей-ле туруп алыр дээрзинге бүзүрээр бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). Бодувустуң чуртувуска коммунизмни тургузупшаан, бистер дайынны өөскүдүп үндүреринге удур шиитпирлиг демисежип турар бис. Кайы-бир чуртка чаа ниитилел тургузуун догуннадып тургузары — ол чурттарның улустарының иштики херектери болур деп кезээде бадыткап келген болгаш бадыткап турар-даа бис. Бистиң марксисчи-ленинчи улуг өөредигге үндезилеттинген туруштарывыс ындыг-дыр.

Тайбың кожа-хелбээ турарының принцивин бүгү делегейде улам калбаа-биле чүүлдүгзүнүп турар. Ол принцип Кыдат Улус Республиканың болгаш улус демократиязының өске-даа чурттарының даштыкы политиказының кол чүүлдериниң бирээзи апарган. Ол принципти Индия Республика, Бирма Эвилели болгаш өске-даа элээн хөй күрүнелер идепкейлиг боттандырып турар. Ол черле ындыг болур ужурлуг, чүге дээрге ангы үедеги байдалдарда өске арга чок. Шынап-ла чүгле ийи орук бар: чок-ла болза тайбың кожа-хелбээ турары, чок-ла болза төөгүде эң үрегдекчи дайынны чорудары болур. Үшкү орук чок.

Янзы-бүрү социал системаларлыг чурттар бот-боттары анаа-ла кожа туруп шыдавас деп бодап турар бис. Харылзааларны экижидеринче, оларның аразынга идегежир чорукту быжыглаарынче, кады ажылдажылгаже улам ыңай чоруур херек. Кыдат Улус Республиканың болгаш Индия Республиканың идип үндүргени болгаш Бандунг конференциязының база делегейниң калбак хөй-ниитизиниң деткээни сураглыг беш принциптерниң төөгүлүг ужур-дузазы чүдел дизе, ангы байдалдарда янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң бот-боттарының аразында харылзааларының эң эки хевирин ол принциптерниң тодарадып турарында болур. Ол принциптерни чүге чер бөмбүрзээниң кайы-даа кезээнде бүгү күрүнелерниң аразында тайбың харылзааларның үндезини болдуруп болбазыл? Беш принциптерге бүгү күрүнелерниң каттыжып кирери улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга болгаш негелделеринге дүгжүр ийик.

Ангы үеде дайыннарны болдурбайн барып болурунуң дугайы. Бүгү делегейде миллион-миллион кижилер ынча деп айтырып турарлар: чаа дайын чайлаш чок бе, делегейниң хан төгүүшкүнүг ийи дайыннарын көрүп эрткен кижи төрелгетен ам үшкү дайынны база көрүп эртер ужурлуг чүве бе? Сөөлгү он чылда болган бүгү делегейге төөгүлүг өскерилгелерни кичээнгейге алгаш марксистер ол айтырыгга харыыны бээр ужурлуг.

Империализм туруп турда, дайыннар чайлаш чок болур деп марксисчи-ленинчи өөредигниң бары билдингир болгай. Ол өөредиг — 1) империализм бүгүдени хаара тудуп турар делегей системазы болуп турган болгаш—2) дайынны күзевейн турган хөй-нийти болгаш политиктиг күштер кошкак, четпес организастатынган болгаш ооң ужурунда дайыннардан ойталаарынче империалистерни албадап шыдавас турган үеде ажылдап кылдынган турган.

Дангаар-ла айтырыгның чаңгыс талазын алгаш, империализм үезиндеги дайыннарның чүгле экономиктиг үндезинин көрүп турар. Ынчалзажок ол четпес. Дайын дээрге чүгле экономиктиг болуушкун эвес болур. Дайын болур бе азы болбас бе дээрзиниң дугайында айтырыгга ангы талазы-биле болгаш политиктиг күштерниң аразында деңзигүрү, кижилерниң организастыы болгаш медерелдиг күзел-соруу улуг ужур-дузалыг. Оон туржук, тодаргай байдалдар турда мурнакчы ниитилел болгаш политиктиг күштерниң демисели бо айтырыгта шиитпирлиг рольду ойнап болур. Ангы үеге чедир-ле херек ындыг болуп турган, чүл дээрге дайынны күзевес болгаш анаа удурланып турар күштер кошкак организастатынган, дайын кыспыкчыларының бодалдарынга боттарының күзел-соруун удурланыштыр тургузар аргалары чок турган. Делегейниң бирги дайынының мурнунда, дайынның кыжанынга удур демисежип турган кол күш — бүгү-делегей пролетарыаты — II интернационалдың баштыңнарының сатынкчы чоруу-биле дезорганизастатынган турда, херектиң байдалы ындыг турган. Делегейниң ийиги дайынының мурнунда, Совет Эвилели тайбынга ынакшылдыг идепкейлиг политиканы чорудуп турган карачаңгыс күрүне болуп турда, өске улуг күрүнелер херек кырында агрессорларны деткип турда, а капиталистиг чурттарга ажылчын шимчээшкинни социал-демократиның барыын үзелдиг баштыңнарынга үзе кирдирген турда, херектиң байдалы ындыг турган.

Ол үе-чадага үстүнде айытынган өөредиг кончуг шын болуп турган. Ынчалзажок ангы үеде байдал үндезини-биле өскерилген. Социализмниң делегей лагери тыптып келген болгаш күчүлүг күш болу берген. Ол лагерьниң иштиинде тайбыңга ынакшылдыг күштер агрессияны болдурбазынга чүгле моральдыг эвес, харын-даа материалдыг аргаларлыг болган. Оон ангыда, хөй-хөй чүс миллион чоннуг өске күрүнелерниң, дайынга идепкейлиг удурланып турар күрүнелерниң улуг бөлүү бар. Бистиң үевисте капиталистиг чурттарда ажылчын шимчээшкини канчаар-даа аажок улуг күш болу берген. Тайбың талалакчыларының шимчээшкини тыптып келген болгаш күчүлүг фактор апарган.

Бо байдалдар турда, бир тээ империализм бар болганда, дайыннарның өөскүп үнеринге экономиктиг үндезин хевээр артар дээр дугайында ленинчи өөредиг күштүг болуп артар болбайн аан. Ынчангаш эң улуг серемчилелдиг болур чорукту сагыыр ужурлуг бис. Чер бөмбүрзээнге капитализм, капиталистиг монополияларның эрге-ажыктарын камгалаан реакцыыг күштер арткан турда, дайын авантюраларынче болгаш агрессияже моон соңгаар-даа чүткүүрлер, дайын кыпсырын оралдажырлар. Ынчалза-даа дайыннар шуут-ла чайлаш чок болур деп чүве турбас. Ам империалистерниң дайын кыпсырын болдурбазынга, а бир эвес олар ону эгелээрин оралдаашса, агрессорларга өлүмнүг согуушкунну бээр, оларның авантюристиг планнарын үзе шавар күштүг аргаларлыг күчүлүг хөй-нийти болгаш политиктиг күштер бар. Ону чедип алыр төлээде, дайынга удурланып турар бүгү күштер серемчилелдиг болгаш мөөннетинген болур, олар чаңгыс фронт-биле хөделир болгаш тайбыңны камгалаар дээш демиселге боттарының күжениишкиннерин кошкатпас ужурлуг. Улустар тайбыңны улам идепкейлиг камгалаан дудуп-на чаа дайын болбазынга хөй магадылал бар болур. (Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Ангы-ангы чурттарның социализмче шилчииириниң хевирлериниң дугайы. Делегей ареназында үндезин өскерилгелер-биле холбаштыр, чурттарның болгаш нацияларның социализмче шилчииириниң херээнге база чаа перспективалар ажыттынып турар.

Октябрьның социалистиг Улус революциязының бүдүрүзүнде В. И. Ленинниң бижээни болза: «Бүгү нациялар социализмче кирерлер, ол чайлаш чок, ынчалза-даа олар шуптузу шуут-ла бир дөмей эвес кирерлер, оларның кайызы-даа демократияның кайы-бир хевиринге, пролетариаттың диктатуразының кайы-бир хевиринге, ниитилел амыдыралының янзы-бүрү талаларының социалистиг чаартылгаларының кайы-бир темпилеринге онза чүүлдерни киирер. «Төөгү материализминиң адын тудары» дег, бо талазы-биле чаңгыс өңнүг куурай будук-биле бодунга келир үени чуруурундан өске, теория талазы-биле эң ядарангай болгаш практика талазы-биле эң катырынчыг чүве чок: ол болза суздалыды бычактап чуруп турганы болурундан өске чүү-даа эвес-тир» (Чог. т. 23, арын 58).

Ленинниң ол гениалдыг өөредиин төөгүлүг дуржулга бүрүну-биле бадыткаан. Ам, ниитилелди социалистиг үндезиннерге эде тургузарының совет хевири-биле кады, улус демократиязының хевири бар.

Польшада, Болгарияда, Чехословакияда, Албанияда болгаш улус демократиязының өске-даа Европа чурттарынга ол хевир тыптып келген болгаш тодаргай төөгүлүг болгаш социал-экономиктиг байдалдарга база ол чурттар бүрүзүнүң онзагай байдалдары-биле дүгжүтүр ажыглатынып турар. Ол форма он-он чылдар дургузунда бүгү тала-биле шенеп көрдүнген болгаш бодун бүрүну-биле шынзыктырган.

Социалистиг тургузуушкунуң херээнге Кыдат Улус Республика хөй онзагай чүүлдерни киирип турар, ооң экономиказы революцияның тиилээринге чедир эң-не хожудангай турган болгаш чартык феодалдыг, чартык колониалдыг характерлиг турган. Шиитпирлиг командылал бедиктерин чаалап алырынга үндезилээш, улус-демократтыг күрүне социалистиг революцияның хөгжүлдези чоруп турда хуу үлетпүрну болгаш садыгны тайбың чаартырының база оларны социалистиг экономиканың кол кезээнче чоорту хуулдурарының угланыышкынын боттандырып турар.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының, улус демократиязының өске-даа чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының талазындан социалистиг чаартылгаларның улуг херээн, чурт бүрүзүнүң онзагай байдалдарын болгаш онза чүүлдерин барымдаалап тургаш удуртуп турары — чогаадыкчы марксизмниң ажыл-херек кырында боттанып турары болур.

Эрге-чагырга ажылчы чоннарның холунда турар, а бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге ниитиниң өнчүзүнге ниитилел дамчып турар Югославияның Федеративтиг улус Республиказында социалистиг тургузуушкунуң чорудулгазында ажыл-агыйның эргелээрииниң, күрүне аппаратын тургузарының онзагай байдалдыг тодаргай хевирлери тургустунуп турар.

Социализмче шилчилгениң хевирлери улам янзы-бүрү апаары черле болдунуп болур. Ынчаарда ол хевирлерни боттандырары бүгү байдалдарда хамаатылар дайыны-биле холбашкан турары албан эвес. Бистерни, ленинчилерни, дайзыннар кезээде болгаш бүгү таварылгаларда күчүлээшкинниң талалакчылары кылдыр көргүзеринге ынактар. Капиталистиг ниитилелди социалистиг ниитилелче револючу ёзу-биле чаартырының эргежок чугулазын бистиң хүлээп көрүп турарывыс шын-на харын. Ынчангаш ол чорук револючу марксистерни реформистерден, оппортунистерден ылгалдыг болдуруп турар. Буржуаз диктатураны күш-биле, дүжүрери болгаш ооң-биле холбашкан ангы демиселиниң күштүг чидиигленишкинни элээн каш капиталистиг чурттарга чайлаш чок болурунга чигзиниг турбас. Ынчалзажок социал революцияның хевирлери янзы-бүрү болгулаар. Күчүлелди болгаш хамааты дайынны ниитилелди чаартырының карачаңгыс оруу кылдыр санаар турар деп бистерни ынчаар көөр болза, ол чорук боттуг чүүл-биле дүүшпес.

1917 чылдың апрельде Ленин, ынчан тургустунган байдалдарны барымдалааш, орус революцияның тайбың хөгжүлдезин болдунуп болур деп турган дээрзи билдингир болгай. Октябрь революциязының тиилээниниң соонда 1918 чылдың чазынында Ленин тайбың социалистиг тургузуушкунуң алдарлыг планын ажылдап кылган деп чүве база-ла билдингир. Россияның болгаш бүгү делегейниң буржуази-

(Уланчызы 5-ки арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

зының аныяк Совет күрүнеге удур контрреволюцияны, интервенцияны болгаш хамааты дайынны организастааныңга база боо-чепсекти сегирип алырынче ажылчыннарны болгаш тараачыннарны албадааныңга бис буруулуг эвес бис. Европаның улус демократиязының чурттарынга өске төөгүлүг байдалга херектиң хамааты дайын чокка бүткени билдингир болгай.

Тергиидекчи аңгылар эрге-чагыргадан эки тура-биле дүжүп бербес деп ленинизм өөредип турар. Ынчалзажок социализмче шилчиишкинниң үезинде демиселдиң чидиинниг үүт азы биче чергелиг, күчүлээшкинниң хереглээри азы херелевези чүгле пролетариаттан эвес, харын мөлчүкчүлерниң удурланыышкынының чергезинден, мөлчүкчүлерниң бодунуң аңгызының күчүлээшкинниң хереглээнинден оон артык хамааржыр.

Аңаа холбаштыр социализмче шилчиишкинге парламент оруун база ажыглап болур аргалыының дугайында айтырыг тыптып турар. Социализмче шилчиишкинниң эң-не баштай боттандырып кирген орус большевиктерге ындыг орук болдунмас турган. Ынчаардагы төөгүлүг байдалдарга Советтерниң республиказын тургузарының өске, карачаңгыс шын оруун Ленин бистерге айтып берген, ынчангаш бистер ол оруктап чорбушаан, бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгени чедип алган бис.

Ынчалзажок ол айтырыгны чаа ёзу-биле көөр арганы берип турар оон бээр үндезин өскерлиишкиннер төөгүлүг байдалга болгулаан. Бүгү делегейде социализмниң болгаш демократияның күштери хемчээл чокка өскен, а капитализм дыка кошкак апарган. 900 ажыг миллион кижи санатының турар социализм чурттарының күчүлүг лагери өзүп, быжыгып турар. Ол лагерь бодунуң кайгамчык улуг иштики күштерин, капитализмден бодунуң шиитпирлиг артык чоруктарын хүн келген дудум-на улам илередип турар. Социализм болза бүгү чурттарның ажылчыннарынга, тараачыннарынга, интеллигенциязынга хандыыкчы улуг күш апарган. Социализмниң идеялары бүгү ажылчы кижи төрелгетенниң угаан бодалдарының алызындан ёзулуг-ла хараа тудукчузу болуп бар чыдар.

Оон-биле кады элээн хөй капиталистиг чурттарда ажылчын аңгы амгы үениң байдалдарында бодунуң удуртулгазының адаанга улустуң аажок хөй нуруузун каттыштырар болгаш бүдүрүлгениң кол чепсек-херекселдерин улустуң [..]лунче шилчидерин хандырар боттуг аргалыг болуп [..]ар. Барыын үзелдиг буржуаз партиялар болгаш оларның [..]гузуп турар чазактары буурап дужуушкунге болганчок[..]таваржып турар. Ол байдалдарда ажылчын аңгы ажылчы [..]чыннарны, интеллигенцияны, бүгү патриотчу күштер[..]дуун долгандыр каттыштырбышаан, капиталистер-биле [..] помещиктер-биле чөпшээрежиишкинниң политика[..] ойталаар арга-шинээ чок оппортунистиг идегеттер[..]тпирлиг ойтур шавыышкынны бербишаан, реаксы[..]уеска удур күштерге аштырыышкынны таварыштыр [..]рламентиге быжыг хөй-нуруну чаалап алыр болгаш [..]жуаз демократияның органы турганындан улустуң [..]ура-соруунуң чепсээ кылдыр хуулдурар аргалыг [..]ар. (Адыш часкаашкыны). Бедик хөгжүлделиг [..]апиталистиг чурттарга чанчыл болган ол байдыктал[..]варылгада ёзулуг демократияның, ажылчы чон[..]ократияның органы болу берип болур.

[..]ариаттың, ажылчы чоннарның массалыг революстуг [..]кинниге даянган быжыг парламентичи хөй нуруну [..]ыры элээн хөй капиталистиг болгаш мурнундагы [..]чурттарның ажылчын аңгызынга үндезин социал [..]ларны чорударын хандырып турар таарымчалыг [..]арны тургузар ийик.

[..]апитализм ам-даа күштүг, кайгамчык улуг шериг-поли[..]жи аппарат оон холунда турар ындыг чурттарга реаксы[..]г күштерниң улуг удурланыышкыны чайлаш чок болбайн[..]н. Оларнынга социализмче шилчиишкин аңгының [..]идиг, революстуг демиселдиң байдалдарынга болуп эртер.

Социализмче шилчиишкинниң бүгү хевирлериниң үезинде чайлаш чок болгаш шиитпирлиг чүүл болза, ажылчын аңгының мурнакчы кезээнге баштаткан оон политиктиг удуртулгазы болуп турар. Ол чокка социализмче шилчиишкин болдунар арга чок.

Совет Эвилелинде социализм тиилээн болгаш улус демократиязының чурттарында тиилеп турарының ачызында, өске чурттарга социализмниң тиилелгезинге эң-не таарымчалыг байдалдар тургустунганын бүгү күш-биле онзалап демдеглээри эргежок чугула. А бир эвес марксизмден хоорулган болгаш оппортунизмниң оруунда туруп алган реформистерге удур демиселге Ленин биле большевиктерниң партиязы революстуг марксизмни камгалап албаан болза, бистиң тиилелгевис болдунар арга чок турган ийик.

Амгы үениң байдалдарынга социализмче шилчиишкинниң хевирлериниң дугайында айтырыгның талазы-биле партияның Төп Комитединиң көдүрзе чогуур деп санап турар бодалдары ындыг-дыр.

* * *

Партияның даштыкы политика талазы-биле моон соңгаар сорулгалары кандыг болуп турары?

I. Янзы-бүрү күрүнелерниң социал тургузуундан хамаарылга чокка оларның тайбың кожа-хелбээ турарының ленинчи политиказын чайгылыш чокка чорудар. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарынга чедип алдынган чымчаашкынны быжыг тайбың болдурарын чедип албышаан, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң хереэ дээш, күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту тургузар дээш идепкейлиг демисежир.

II. Социалистиг чурттар улам-на сырый каттышкан болгаш күчү-шыдалдыг болган тудум, тайбыңның хереэ улам-на идегелдиг болур дээрзин билбишаан, Кыдат Улус Республика-биле, Польша-биле, Чехословакия-биле, Болгария-биле, Венгрия-биле, Румыния-биле, Албания-биле, Герман Демократтыг Республика-биле, Корей Улус Демократтыг Республика-биле, Вьетнамның Демократтыг Республиказы-биле, Моол Арат Республика-биле акы-дуңма харылзааларны бүгү хемчеглер-биле быжыглаар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының акы-дуңма улустары-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы бүгү хемчеглер-биле быжыглаар. **(Адыш часкаашкыны).**

III. Индия Республика-биле, Бирма-биле, Индонезия-биле, Афганистан-биле, Египет-биле, Сирия-биле болгаш тайбыңның туружунда турар өске-даа күрүнелер-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын соксаал чок быжыглаар; шериг блоктарынче боттарын киир тырттырбайн турар чурттарны деткиир, тайбыңны камгалаарынга сонуургалдыг бүгү чурттарга уткуштур баар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Финляндия-биле, Австрия-биле болгаш өске-даа нейтралдыг чурттар-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдер болгаш быжыглаар. **(Адыш часкаашкыны).**

IV. Байы-кайызынга бүзүрежир чорукту быжыглаарын, садыг харылзааларын калбаа-биле хөгжүдерин, культура болгаш эртем талазы-биле харылзааны болгаш кады ажылдажылганы калбартыр чорукту чедип алырын оралдашпышаан, Американың Каттышкан Штаттары-биле, Англия-биле, Франция-биле, Барыын Германия-биле, Япония-биле, Италия-биле, Турция-биле, Иран-биле, Пакистан-биле болгаш өске-даа чурттар-биле харылзааларны улам ыңай экижидериниң идепкейлиг политиказын чорудар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

V. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын чымчадырынга сонуургал чок бөлүктерниң чимзениишкиннерин сереичилелдиг хайгаараар, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң удурланыкчыларының хоралакчы үүлгедиишкиннерин өй-шаанда сойгалап илередир. Социалистиг күрүнениң камгаланыр күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаарынга эргежок чугула хемчеглерни алыр, бистиң камгалалывысты амгы үениң шериг техниказының болгаш эртемниң деңнелинге тургузар, бистиң социалистиг күрүневистиң айыыл чок чоруун хандырар. **(Дыңмыттыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

II.
ССРЭ-НИҢ ИШТИКИ БАЙДАЛЫ

Эштер! Отчёттуг үениң дургузунда ССРЭ-ниң иштики байдалы болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының үзүктел чок өзүлдези-биле, совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң улам ыңай быжыкканы-биле, чоннуң материалдыг чаагай байдалының бедээни-биле болгаш совет культураның бүгү талалыг хөгжүлдези-биле тодаргайлатының турар.

ҮЛЕТПҮР БОЛГАШ ТРАНСПОРТ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы улуг Лениниң чагыгларын удуртулга болдурбушаан, социалистиг экономиканың бүгү адырларын хөгжүдериниң, бистиң Төрээн чурдувустуң камгаланыр аргалыын быжыглаарының, улустуң чаагай байдалын экижидериниң үндезини—аар үлетпүрнү көдүрүп өстүрериниң дугайында үргүлчү сагыш салып келген болгаш салып-даа турар.

Совет күрүнениң хөгжүлдезиниң бүгү дуржулгазынга хынаттынган болгаш улустуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар бистиң партиявыстың кол шугуму ындыг. Коммунистиг партия бо кол шугумну моон соңгаар-даа эң-не быжыы-биле болгаш ачызынге чедир чорудар.

1. Үлетпүр талазынга бешки беш чыл планының кол-кол түңнелдери

Бешки беш чыл планының чылдарында үлетпүрнүң бүгү адырларының күчүлүг чаа көдүрлүүшкүнүн партия чедип алган. Үлетпүр талазы-биле бешки беш чыл планы хуусаа мурнунда—дөрт чыл, дөрт айларның дургузунда күүсеттингени билдингир болгай.

1951—1955 чылдарда үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезин тодаргайлап турар саннар ындыг:

	1955 чылда үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези 1950 чылдаазынга хуу биле деңнээрге		1951—1955 чылдарда бүдүрүлгениң өзүлдезиниң чылда ортумак темпилери (хуу-биле)	
	Беш чыл планының талазы-биле	херек кырында	Беш чыл планының талазы-биле	херек кырында
Бүгү үлетпүр	170	185	12	13,1
Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)	180	191	13	13,8
Хереглел чүүлдерниң бүдүрүлгези («Б» бөлүк)	165	176	11	11,9

Металлды, одалга чүүлдерин бүдүрери, электри энергиязын ажылдап кылыры, аар индустрияның өске-даа эң чугула адырларынга хереглээр продукцияны бүдүрери дыка көвүдээн. Оон сан-түңнелдери ындыг:

	1950 чылда бүдүргени	1955 чылда бүдүргени	1955 чылда бүдүргени 1950 чылдаазынга хуу-биле деңнээрге
Шой (млн. тонна)	19	33	174
Каң (млн. тонна)	27	45	166
Прокат (млн. тонна)	21	35	169
Хөмүр даш (млн. тонна)	261	391	150
Нефть (млн. тонна)	38	71	187
Электри энергиязы (млрд. квт. шак)	91	170	187
Цемент (млн. тонна)	10	22	221
Тракторлар (муң кезек)	109	163	150
Минералдыг удобрениелер (млн. тонна)	5,5	9,6	175

Бешки беш чыл планының чылдарында машина тудуушкуну эң-не дүрген темпилер-биле хөгжээн. 1955 чылда машина тудуушкунунуң продукциязының болгаш металлды болбаазырадып кылырының хемчээли 1950 чылдаазы-биле деңнээрге 2,2 катап, а 1940 чылдаазы-биле деңнээрге 4,7 катап улгаткан.

Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң бүдүрери-биле кады улустуң хереглел бараанарын бүдүрүп үндүрери чыл-бүрүде өзүп турар. Бо талазы-биле чамдык сан-түңнерни көргүзейн:

	1950 чылда бүдүргени	1955 чылда бүдүргени	1955 чылда бүдүргени 1950 чылдаазынга хуу-биле деңнээрге
Хевең-саазын пөстер (млн. метр)	3899	5904	151
Дүктен кылган пөстер (млн. метр)	155	251	162
Идиктер (млн. эш)	226	299	132
Хоюг чигир (млн. тонна)	2,5	3,4	136
Эът болгаш сүт продуктуларының үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелеринге болбаазырадып кылган эът аймаа (млн. тонна)	1,3	2,2	168
Мал саржаа болгаш өске-даа сүт продуктуларын сүтке деңнештир санаарга (млн. тонна)	8,5	13,5	159
Үнүш саржаа (млн. тонна)	0,8	1,1	143
Балык тудары (млн. тонна)	1,7	2,7	156
Чадаг-тергелер (млн. кезек)	0,6	2,9	444
Бүгү хевирниң шактары (млн. кезек)	7,6	19,7	260
Радиоприемниктер болгаш телевизорлар (млн. кезек)	1,1	4,0	372

Ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштериниң ачызында бистиң чуртувус капитализм-биле экономиктиг чарышка капитализмниң эң-не сайзырангай чурттарынынга бодаарга, бүдүрүлге өзүлдезиниң хемчээл чок эң бедик темпилерин көргүзүп турар. Чижээлээрге, эрткен беш чылдың дургузунда совет үлетпүрнүң продукциязының немей өзүлдезиниң чылда ортумак темпилери АБШ-тан үш ажыг катап бедик, Англиядан 3,8 катап бедик болган.

ССРЭ-де продукцияны чоннуң кижи бүрүзүнге онаапштыр бүдүрери үргүлчү көвүдеп турар. Бешки беш чыл чылдарының дургузунда чоннуң кижи бүрүзүнге онаапштыр шой өзилдирери 60 хуу, каң—52 хуу, хөмүр даш тывыжы—37 хуу, нефть—72 хуу, электроэнергияны ажылдап үндүрери —71 хуу, хевең-саазын пөстерни бүдүрери 40 хуу, дүк кылыглыг пөстер—48 хуу, чигир—24 хуу улгаткан. Ынчалза-даа чоннуң кижи бүрүзүнге онаапштыр бүдүрериниң деңнелиниң талазы-биле бис кол-кол капиталистиг чурттардан амдызында ам-даа хожудап турар бис. Чоннуң кижи бүрүзүнге онаапштыр бүдүрериниң деңнелиниң талазы-биле эң-не сайзырангай капиталистиг чурттарны чедер болгаш ажып эртер деп кол экономиктиг сорулганы шиитпирлээр төлээде, ам-даа эвээш эвес күжениишкиннер негеттинип турар.

Бешки беш чылдарының дургузунда үлетпүрге капитал салыышкыннар дөртку беш чылдыынга деңнээрге 94 хуу көвүдээн. Моон-биле кады электростанцияларның тудуунга капитал салыышкыннар—3,4 катап, нефть үлетпүрүнге—2,3 катап, кара болгаш өннүг металлургияга—1,8 катап, химия үлетпүрүнге—1,8 катап, машина тудуушкунунга—1,7 катап, тудуг, ыяш материалдарын болгаш саазынны бүдүрериинге—2,2 катап, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге—1,5 катап өскен.

1955 чылда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дайын мурнундагы деңнелди барык-ла ийи катап ашкан. Бешки беш чыл чылдарының дургузунда үлетпүр продукциязының бүгү немей өзүлдезиниң үштүн ийизинден ажыг кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээниниң күсели-биле алдынган. Беш чылдың дургузунда үлетпүр продукциязының бот үнези 23 хуу чиигээн. Продукцияның шынары бедээн, оон номенклатуразы болгаш ассортиментизи калбарган.

Эштер! Отчёттуг үениң дургузунда бистиң партиявыс болгаш совет улус улус ажыл-агыйының чаа күчүлүг көдүрлүүшкунун, аар индустрияның улам ыңайгы хөгжүлдезин, а бо базага үндезилээш, көдээ ажыл-агыйның, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң көдүрлүүшкунун чедип алган деп чүве көргүскен саннардан илдең-дир. Совет Эвилели социализмден коммунизмче чоорту шилчиишкинниң оруунга бүрүнгаар чаа улуг базымны кылган. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Совет Эвилелиниң үлетпүрү мурнунда турганынга бодаарга, бүдүрүлгени улам ыңай өстүрер болгаш сайзырангайжыдар дыка улуг күчүлүг аргаларлыг болуп, алдыгы беш чылче кирип турар. Ам үлетпүрнүң мурнунга улам улуг болгаш шынар талазы-биле чаа сорулгаларны тургузуп болур бис, оларны боттандырар чорук чурттуң экономиктиг күчү-шыдалын болгаш бистиң улузувустуң чаагай байдалын улам бедик көдүрер арганы бээр.

Отчёттуг үениң дургузунда партияның Төп Комитеди үлетпүрнүң ажылын улам ыңай экижидеринче, бирги ээлчегде эртемниң болгаш техниканың эң-не чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередиринче угланган чугула хемчеглерни боттандырган. Төп Комитет партияның болгаш улустуң кичээнгейин чүге бо айтырыгларже мөөңнээнил?

Хамык ужур болза, бистиң үлетпүрүвүстүң чедиишкиннери чамдык ажыл-агыйжы болгаш партийжи ажылдакчыларның бажын дээскиндирип, оларның меңээргенир, бот-оожургаар чоруун болдуруп, элээн хөй таварылгаларда, бүдүрүлгени үргүлчү сайзырангайжыдарының, ада-чурттуң база даштыкының эртемниң болгаш техниказының эң чаа чедиишкиннерин нептередириниң эргежок чугулазын чедир үнелеп көрбезинге чедиргенинде болур. Бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдерден оспаксыраар ажылдакчылар, «хап иштинде кижилер» бисте ам-даа эвээш эвес бар. Ындыг төгейленген хожудангай ажылдакчы мынчаар бодап олурар: «Бо херекке мээң доңнашкан хереэм чүл? Шуудү улуг чүве-дир, чүвени канчап билир—башка суг куттуруп болур. Бүдүрүлгени сайзырангайжыдар дижип турарлар болгай. Маңаа баш ыжытканының ажыы чүү боор! Үстүү черлер бодаайлараан, даргалар бодаай-ла. Айтыышкыннар үнер-ле ийнен—ынчан көре-ле бээр ийнен бис». А бир чамдык кижилер айтыышкынны алгаш безин, боттарының бүгү күжүн кол нургулайында-ла дириг ажыл-херектен чайлап, былдаарынче угландырып туруп бээр.

Ындыг бүдүштүг «ажылдакчыларны» Маяковский аажок кочулап шоткан:

«Дужаал
дужүлгээ
түүчү өскеш.
Дүмчүүн бодаар,
оон ыракка
көрбес болган
Тура-бүгү «измнерни»
шээжилээш.
Коммунизмни
номдан
шыгдыып апкаш,
Коммунизм дугайын
ол
шуут
бодавастаан.

Бараан чокче харааш чоорул?!
Саавыр көөрин
манап,
аңаа оргай.
—Баштыңчылар
бодап турда
Саңгаландыр
хей
бодангаштың чоор бис»

(Залда шимээргээшкин)

Чүгле «измнерни» хоозун шээжилеп алгаш, бодунуң дүмчүүндан ыңай чүве көрбейн турар ажылдакчылар ам-даа эвээш эвес болдур ийин. Ажыл-херекти боттарының бюрократсыг көөр чоруу-биле олар улуг хораны чедирип турар.

Үлетпүрнүң ажылында четпестерни ажып эртеринче. бистиң кайгамчык хөй курлавырларывысты эки ажыглаарынче, техниктиг депшилге дээш демиселче партияны мобилизастаар херек турган. Ол сорулга-биле үлетпүр ажылдакчыларының чөвүлел хуралдарын эрттиргилээн. Бо айтырыгны эрткен чылын СЭКП ТК-ның июль Пленуму бүгү талазы-биле көрген. Пленумнуң соонда элээн ажыл кылдынган, ынчалза-даа бис ону улуг болгаш чугула ажыл-херектиң чүгле эгези кылдыр көөр ужурлуг бис.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдериниң улуг программазы айыттынган. Алдыгы беш чылдың үлетпүр талазы-биле бирги ээлчегде сорулгалары болза, кара болгаш өннүг металлургияны, одалга болгаш химия үлетпүрүн улам ыңай көдүрери, электростанцияларның тудуушкунунуң өзүп турар темпилерин, машина тудуушкунунуң дүрген өзүлдезин хандырары болур.

Алдыгы беш чылдың планының талазы-биле Директиваларның төлевилели үлетпүр бүдүрүлгезиниң деңнелин 1955 чылдыынга деңнээрге, 1960 чылда барык 65 хуу бедидерин барымдаалап турар, моон-биле кады бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери 70 хуу, а хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери 60 хуу көвүдээн турар ужурлуг. Алдыгы беш чылдың планын күүсеткеш, ССРЭ-ниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң деңнелин дайын мурнундагы 1940 чылдыынга деңнээрге оон беш ажыг катап бедидер бис.

Алдыгы беш чыл планының даалгаларын чедиишкинниг боттандырар төлээде, үлетпүр ажылының элээн каш үндезин айтырыгларын шиитпирлээривис эргежок чугула—партия ам үеде бодунуң кичээнгейин болгаш күжениишкиннерин бо айтырыгларже мөөңнээр-даа ужурлуг.

2. Үлетпүрге техниктиг депшилгени дүргедедири

Бистиң үлетпүрүвүстүң материалдыг сууру, эртемниң талазынга чедип алдынган чедиишкиннер, ажылчын аңгының өскен культура-техниктиг деңнели—бо бүгү болза техниктиг депшилгени дүргедедиринге калбак болдунар аргаларны ажыдып турар. Бүдүрүлгениң техниказын соксаал чокка көдүрер дээш демисел болза, бистиң эң чугула сорулгавыс болур.

Техниканы шудургу болбаазырангайжыдары; эң бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш ажыглаашкынга идегелдиг машиналарны бүдүрери; бүдүрүлге чорудулгаларын электрижидерин, комплекстиг механизастаарын болгаш автоматчыларын калбаа-биле хөгжүдери; атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле эртемниң чедиишкиннерин долу хемчээлдиг ажыглаары эргежок чугула.

Техниктиг депшилгени дүргедедири үлетпүрнүң машина тудуушкуну дээн ышкаш чугула адыры-биле шиитпирлиг хемчээлге тодаргайлатынар. Ынчангаш бистиң машина тудуушкунувустуң, хамыктың мурнунда, станок тудуунуң болгаш инструмент үлетпүрүнүң техниктиг хандыртынган бодуур чорууң боттуг экижидер херек. Улуг күчү-шыдалдыг прессер бүдүрерин көвүдедиринче онза кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Эрткен чылдарда бис хөй номенклатураның кылыгларын бүдүрер база оларны долу хемчээлдиг белеткээр сорулга-биле хөй-хөй улуг бүдүрүлгелерни тудуп турган бис. Үлетпүрге калбак специализастаашкынче болгаш кооперастаашкынче шилчиишкин продукция бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдедир, оон бот үнезин чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы бээр.

Бистиң партиявыс чуртту электрижидер дугайында ленинчи чагыгны амыдыралга бүгү-ле чайгылыш чогу-биле боттандырып турар. Бирги беш чылдың эгезинден бээр ССРЭ-де электроэнергия бүдүрүп үндүрери 34 катап өскен. Ынчалза-даа энергетиктиг күчүлерниң өзүлдези бүгү улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин мурнаан турарын ам-даа чедип албаан бис. Үлетпүрнүң чедип алдынган деңнели электростанцияларның чыл бүрүде немежип өзерин дыка улгаттырар, электроэнергия ажылдап үндүрерин улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң негелделерин долу хемчээлге хандырар деңнелге чедир көдүрер сорулганы салыр арганы берип турар.

Кара металлургияның хөгжүлдези бедик темпилер-биле чоруп турар болза-даа, бисте металл чедишпес чорук ам-даа бар. Ол чорук аңаа улус ажыл-агыйының хереглелиниң дүрген өзүлдези-биле, а ол ышкаш бистиң металлургтарывыс металлдың эң камналгалыг болгаш улус ажыл-агыйынга херектиг хевирлерин болгаш чаа маркаларын бүдүрерин шуппен шиңгээдип ап турары-биле тайылбырлатынар.

Кара металлургияның чиг эт сууруң бүгү хемчеглер-биле хөгжүдери, металлургия бүдүрүлгелерин тударын дүргедедип, бар бүдүрүлгениң бар күчү-шыдалдарын ажыглаарын дыка бедидери, металлдың сортиментизин калбартыры болгаш шынарын экижидери эргежок чугула.

Металлды чарыгдаарынга хөй артык чүүлдерни болдуруп турарын чугаалаза чогуур. Металлды чүгле оон херек кырында эргежок чугула черинде эвес, харын-даа оон солукчуларын чедиишкинниг ажыглап болур черлерде база ажыглап турар. Машина тудукчулары машиналарның деңзизин чиигедип, хевирин шевергин болдуруп тургаш, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң бүдүрүкчүлүүн база ажылдаарының хуусаазын бедидер арганы бээр эвээш холуксаалыг каннарны болгаш чаа материалдарны ажыглаарының күсели-биле, кончуг хөй санныг металлды камнап ап болурлар. Тудугга металлды бетон болгаш демир-бетон-биле солуурунче шиитпирлиг болгаш дидим кирер херек.

Эң чугула сорулга болза өннүг болгаш ховар металлдарны бүдүрерин, дадарбас болгаш изиге шыдамык каңнарны өзилдиритлерин бүдүрүп үндүрерин бүгү хемчеглиг көвүдедири болур.

(Уланчызы 6-гы арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

Техниктиг дешпшиге бүдүрүлгениң чүгле эрги адырларын болгаш хевирлерин болбаазырангайжыдарындан эвес, харын чаа адырларның болгаш хевирлерниң тыптырындан илергейлетинер. Ындыг адырларның бирээзи болза калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрүп үндүрерин улам ынай өстүреринге улуг ужур-дузалыг кылымал чиг-эттиң болгаш солукчуларны бүдүрери болур.

Анга чедир-ле хөй санныг аъш-чем продуктулары техниктиг хереглелдиң кылыгларын бүдүреринге чарыгдатынып турар. Чижээ, 1955 чылда спирт ажылдап кылырынга 2 миллион ажыг тонна тараа, чигир кылыышның 700 муң ажыг тонна артынчы-шаарлары чарыгдатынган. Саван, чуула чүүлдери, олифа, чаар чүүлдер бүдүреринге болгаш өске-даа техниктиг сорулгаларга чылдын-на 400 муң хире тонна аъш-чем үстери чарыгдатынып турар. Шынында нефть, хөмүр даш болгаш бойдус газтары ажылдап кылыышкынының артынчы продуктулары-биле ол бүгү чединишкинниг солуттунган туруп болур. 1961 чылдан эгелээш техниктиг сорулгаларга аъш-чем продуктуларын чарыгдаарын соксадыр төлээде, техниктиг сорулгаларга үнүп турар аъш-чем продуктуларын синтетиктиг чиг-эт-биле солуурун алдыгы беш чылдың төнчүзүнде канчап-даа тургаш чедип алыр ужурлуг бис. Сөөлгү чылдарда улгаткан-даа болза, бистиң негелделеривисти ам-даа ыракта хандырбайн турар кылымал волокноларны бүдүрерин бүгү хемчеглиг хөгжүдер херек.

Аар индустрияның хөгжүлдезиниң бедик темпилерин моон сонгаар-даа хевээр арттырбышаан, ооң-биле кады улустуң хереглел чүүлдериниң бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезин эң калбаа-биле чорудуп болур бис, чорудар ужурлуг-даа бис.

Капиталистиг бүдүрүлгениң сорулгазы болза бүгү-ле өзүп турар хемчээлдерге кончаалар чедип алыры болур дээрзи билдингир. Ол чорук ажылчы чоннарны мөлчүүрүн үргүлчү күштелдирериниң, бүдүрүлгени калбартырының аргазы-биле чедип алдынып турар. Ынчалзажок бүдүрүлгени калбартырынче чүткээн угланыышкын улустуң хереглелиниң кызыы суурунга таваржыр, ол чорук капитализм үезинде ажылчы чоннарның төлээр аргалыг негелдезиниң чайлаш чок кудулаашкыны-биле холбашкан. Капиталистиг ниитилел бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң аразында ханы чөрүлдээ-биле тодаргайлатынар.

Капиталистиг бүдүрүлгениң ол чөрүлдээзин социализм узуткап чок кылган. Социалистиг бүдүрүлгениң сорулгазы болза ажылчы чоннарның, бүгү ниитилелдиң үргүлчү өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелделерин максималдыг хандырып бээри болур. Аар индустрияның өскени-биле холбаштыр, чоннуң өзүп турар негелделерин шуут хандырар адырларның хөгжүлдези улам калбак хемчээлдиг апаар. Ам бис бүгү талалыг хөгжээн аар индустриялыг болу бергенивисте чүгле бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин эвес, харын улустуң хереглел чүүлдерин бүдүрерин дүрген темпилер-биле бурунгаар шимчедириниң практиктиг болдунар аргазы тургустунган. 1960 чылда улустуң хереглел чүүлдерин 1950 чылдыынга деңнээрге, үш катап хөйнү бүдүрер деп чүвени айтырга-ла четчир. Совет кижилерниң негелделери эң долу болгаш эң эки хандыртынган турзун дээш партия бүгү чүүлдерни кылып турар болгаш моон соңгаар-даа кылыр—улустуң мурнунга бодунуң эң чугула хүлээлгезин партия оон көрүп турар.

3. Транспорттуң, харылзааның техниктиг чепсеглениишкинин бедидер дугайы

Транспорттуң болгаш харылзааның хөгжүлдези улус ажыл-агыйынга аажок улуг ужур-дузалыг. Бешки беш чылдың дургузунда транспорттуң техниктиг чепсеглениишкини өскен. Күш-ажылды организастаары болгаш транспорттуң чепсек-херекселдерин ажыглаары экижээн. Демир орук, далай болгаш автомобиль транспорту-биле чүъктер сөөртүрүнүң талазы-биле партияның XIX съездизиниң онаалдазы чедиишкинниг күүсеттинген.

Ол чедиишкиннерни деңнеглевишаан, демир орук транспортунуң техника талазы-биле хожудап турарын миннир херек. Демир орук транспорту колдуунда паровоз күжү-биле ажылдап турар, ооң-биле кады паровозтуң тыртар күжү шоолуг камналга чок, чүге дээрге ооң ажыктыг ходелиишкининиң коэффициентизи 4—5 хуу болуп турда, электри-биле тыртар күштүң 16—18 хуу болуп турары билдингир болгай.

Поездилерниң шимчээшкинин электри күжү-биле тыртарынче шилчидери демир орук шугумнарының сөөртүкчү болгаш эрттирикчи аргазын дыка улгаттырар болгаш транспортка ажыглаашкын байдалдарын экижидер арганы берип турар. Электрилиг тыртар күшке одаар чүүл чарыгдалы буc-биле тыртар күшке деңнээрге 3—4 катап эвээжээр. ССРЭ-ниң Күрпланының болгаш Орук харылзаа министерствозунуң сан-медээзи-биле алырга, Москва—Владивосток угланыышкынын электри-биле тыртар күшке шилчидери буc-биле тыртар күшке деңнээрге, чылда 18 миллион тонналадан эвээш эвес хөмүр дашты камнап алыр болгаш ажыглал чарыгдалдарын 2,7 миллиард ажыг рубльге кызырар арганы бээр. Ол шугумну электрижидеринге киирген капитал салыышкыннарны 4-тен ажыг эвес чылдарның иштинде дуглап болур деп чүвени санаашкыннар көргүзүп турар.

Бо херектиң бүгү чугулазы болгаш эргежок херектиң тургуже, демир орук транспортунуң удуртукчулары электрижилгени боттандырары дээш демиселди чүгле чорутпайн турган эвес, харын ол сорулгаларга үндүрүп берип турган хөреңгилерни безин четче ажыглавайн турган. Эрткен беш чылдың дургузунда чүгле 2267 километр демир оруктарны электрижиткен, ол болза беш чылдың онаалгазының 58 хуузу-дур. Орук харылзаа министерствозу чыл планнары-биле капитал тудуушкунга аңаа берип турган хөреңгилерни бүгү беш чылдың дургузунда чыл санында-ла четче ажыглавайн келген. Министерствонуң удуртукчулары транспортту техниктиг чаартырының айтырыгларынга ёзулуг консерватизмни болдуруп турар.

Демир оруктарны электрижидери болза демир орук транспорттуң техниктиг чаартырының болгаш дээди техниканың суурунга ону хөгжүдериниң эң чугула звенозу болуп турар. Ол херектиң улус ажыл-агыйынга аажок улуг ужур-дузазын барымдалааш, партияның Төп Комитеди чоокта чаа «Демир оруктарны электрижидериниң кол планының дугайында» шиитпир хүлээп алган, ол планны 15 чылга бодап кылган. Ниити узун дурту 40 муң километр демир оруктарны электрижидери ол план-биле көрдүнүп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Демир оруктарны электрижидери-биле чергелештир демир орук транспортунуң техниктиг чепсегленишкинин бедидер дээш паровозтарның орнунга тепловозтарны дүрген нептередири улуг ужур-дузалыг. Амгы үеде тепловозтарны бүдүрүп турарының хемчээли болгаш үндүрген тепловозтарның күчү-шыдалы мырыңай четпес болуп турар. Ынчангаш СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1955 чылдың сентябрьда транспорт машина тудуушкунунуң элээн каш заводтарын тепловозтар бүдүрүп үндүрер кылдыр эде тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Электровозтарны болгаш тепловозтарны ажыглаарын калбартыры, орук ажыл-агыйын экижидери, шимчээшкинни башкарарын автоматчыдары болгаш төпчүдери база өске-даа хемчеглер демир оруктарның сөөртүкчү аргалыын улаттырар арганы бээр.

Далай болгаш хем транспортунуң чүък сөөртүлгелерин бүгү хемчеглер-биле калбартыры эргежок чугула, чурттуң ниити чүък саарылгазында оларның хемчээли чүгле 12 хуу болуп турар, ол болза мырыңай четпес-тир.

Агаар болгаш трубопровод транспортун улам дүрген темпилер-биле хөгжүдер херек.

Бешки беш чылдарның дургузунда автомобиль транспортунуң чүък саарылгазы ийи ажыг катап өскен. Ынчалзажок ол эвээш. Автотранспорт ажыглатынмаан улуг курлавырларлыг болуп турар. Эң-не улуг четпестерниң бирээзи болза ооң канчаар-даа аажок бызаргай болуп турары болур. Бисте оонак автоажыл-агыйлар эндерли берген, хөй-хөй бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары олардан салдынар хөнүү мырыңай чок болуп турар. Бүгү автомобиль ажыл-агыйларының 85 хуузу 10 чедир машиналарлыг болуп турарын чугаалаарга-ла четчир. Чижээлээрге, эрткен чылын чүък автомобильдериниң барык чартык кезии ажылдавайн турганының, ынчаарга автопарктың ажылдап турган кезии маңнаашкынының чартыын чүък чок куруг эртениниң кол чылдагааны ында. Ындыг янзылыг хожудаашкынны узуткаар, автомобиль ажыл-агыйын мөөңнеп, улгаттыр каттыштырар херек, ол чорук экономиктиг улуг ажыкты бээр. Чазаглыг орук тудуушкунун бүгү хемчег-биле калбартыр херек.

Чиик автотранспортту ажыглаарда илергей-ле төтчелээшкин болдуруп турарын база чугаалаза чогуур. Доктаатынган практиканы алыр болза, чиик автомобильдерни түс-түс ажылдакчыларга бызыглап каан турар болгай. Болган чок-ла мындыг болгулаар, чүл дизе ажылдакчы кижиниң кайы-бир черже баар херээ чок апаар, ынчангаш аңаа быжыглаан автомобиль аңаа туруп бээр. Ол хиреде-ле 1—2 чолаачыны болгаш хандырылга ажылдакчыларын тудуп турар. Бо херекке ниитиниң социалистиг эгелеринче шиитпирлиг-биле шилчири, түс-түс ажылдакчыларга машиналар быжыглаар практиканы узуткаары эргежок чугула. Чаңгыс кижиге быжыглаан турар машиналарның санын шыңгыы кызыгаарлаар. Албан черлериниң ажылдакчыларын хандырары-биле албан-ажылга ажыглаар таксомоторлуг автомобиль ажыл-агыйларлыг болза чогуур. Ону мынчаар кылыры черле эргежок чугула, чүге дээрге чиик автомобильдер бүдүрүп үндүрерин бисте моон соңгаар-даа калбарар апаар болгай, ынчаарга бир эвес эрги чурумнарны хевээр артырар болза, ам безин аажок хөй санныг болуп турар хандырыга ажылдакчылары улам-на хөй кылдыр өзер апаар, ону черле болдурар ужур чок. Хереглетинген тавараныгада индивидуалдыг машиналарны бээр апаар болбайнаан, ынчалза-даа ол машиналарны алган ажылдакчылар оларны боттары эки башкарып өөренип алыр кылдыр ажылды ынчаар аайлаар херек. Автотранспорттуң ажылын чурумчудар дугайында айтырыгның өйү шагда-ла келген болгаш бюрократтарның удурланыышкынының сыйе шапышаан, ону шиитпирлээр херек. Ынчаар кылырын бистиң социалистиг күрүневистиң эрге-ажыктары негеп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Сөөлгү чылдарның дургузунда харылзааның ажылында чамдык экижиишкин чедип алдынган. Ындыг болза-даа харылзааның чепсек-херекселдериниң, ылангыя радиореле шугумнарының, фототелеграфтың болгаш телевизор дамчыдылгазының хөгжүлдезиниң деңнели чоннуң болгаш улус ажыл-агыйының хереглелдерин ам-даа хандырбайн турар. Эртемниң болгаш техниканың чаа чединиишкиннеринге үндезилээш, харылзааның чепсек-херекселдерин улам-на чүткүлдүг хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдар херек.

4. Бүдүрүкчү күштерни шын таарыштыр тургузарының айтырыглары

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин улам ынай улгаттырарының сорулгалары чиг эттиң, одалганың, электроэнергияның чаа үнер дөстерин ажыл-агый саарылгазынга хандыдып киирерин, хамыктың мурнунда чурттуң чөөн талакы районнарының дыка улуг бойдус курлавырларын мобилизастаарын онза чугулазы-биле негеп турар.

ССРЭ-де бүгү бар хөмүр даш курлавырларының 75 чедир хуузу болгаш гидроэнергияның 80 чедир хуузу, ыяш байлактарының бештиң дөрт кезии, өңнүг болгаш ховар металлдарның кол курлавырлары, химия чиг-эдиниң, демир рудаларының болгаш тудуг материалдарының дыка хөй курлавырлары чөөн талакы районнарда мөөңнетинген деп чүвени сагындырып каары эргежок чугула.

Дуржулганың көргүзүп турарындан алырга, Чөөн чүкке хөмүр даш казары болгаш электроэнергия бүдүрери ССРЭ-ниң Европа кезээндээзинден экономика талазы-биле ажыктыг болуп турар. Чижээ, бешки беш чылда хөмүр даш казарын бир тонна өстүреринге капитал салыышкыннарының чарыгдалы Донбасска бодаарга, Чөөн Сибирь бассейннеринге ийи чартык катап эвээш, а Кузбасска бүдүн чартык катап эвээш турганын чугаалаарга-ла четчир. Бир тонна хөмүр даштың бот үнези эрткен чылын Донбассказынга бодаарга, Кузбасска барык бүдүн чартык катап чиик болган. 1960 чылда Кузбасска 80 миллион тонна хөмүр дашты казарын төлевилеп турар. Ол 80 миллион тонна хөмүр даш Донбасска каскан ол хире санныг хөмүр даштан күрүнеге 2,4 миллиард рубль чиик болур.

Ындыг янзылыг өске чижекти көргүзерге мындыг. Анкара хемде 3 млн. 200 муң киловатт күчүлүг Братск гидроэлектростанцияны тудуп турар. Ол станция чылда 22 миллиард киловатт-шак электроэнергияны, тодаргайлаарга ССРЭ-ниң Европа кезиинде ийи эң улуг—Куйбышев болгаш Сталинград гидроэлектростанциялары чежени ажылдап үндүрер болдур, ол хирени ажылдап үндүрер. Ол хирезинде Братск ГЭС-тиң тудуушкуну Куйбышевтиң болгаш Сталинградтың гидроэлектростанцияларының тудуушкунун катай алганындан ийи катап чиик болур, а Братск ГЭС-ке чылда ажылдап үндүрер электроэнергияның бот үнези Куйбышевтиң болгаш Сталинградтың гидроэлектростанцияларынга бодаарга 200 миллион рубль чиик болур.

Чөөн чүктүң энергетиктиг курлавырларын калбаа-биле шиңгээдип алыры бо хире ажыктыг-дыр, эштер! Чоокку ол чылдарда бис Сибирьни Совет Эвилелиниң хөмүр даш казыл тыварының болгаш электроэнергияны бүдүрериниң талазы-биле улуг базазы, хөй одалга хереглээр болгаш хөй энергия хереглээр бүдүрүлгелерниң, ылангыя алюминий, магний болгаш титан, ол ышкаш электрометаллургия, хөмүр-химия болгаш электрохимия бүдүрүп үндүрериниң кол базазы болдурар ужурлуг бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Улус ажыл-агыйының талазы-биле ол эң чугула сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээр төлээде, Чөөн чүкке кара металлургияны хөгжүдерин бар шаа-биле калбартыры эргежок чугула. 1955 чылда Урал болгаш Барыын Сибирь 14 миллион тонна ажыг шойну берген, ол болза Англияда кан эзилдирилгезин ажып турар. Ол хирезинде ССРЭ-ниң Европа кезииниден Чөөн чүк районнарынче каш-каш миллион тонна кара металлдарны чыл бүрүде сөөртүр ужурга таваржып турар бис. Мынчангаш Сибирьге, Казахстанга болгаш Ыраккы Чөөн чүкке кара металлургияның хөгжүлдезин дүргедедиринче угландыр шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Сорулга чүдел дизе чоокку ийи—үш беш чылдарның дургузунда Сибирьниң районнарынга бистиң чурттуң үшкү күчүлүг металлургия базазын чылда 15—20 миллион тонна шой бүдүрүп үндүрер кылдыр тургузар. Ооң-биле холбаштыр Сибирьге кара металлургия бүдүрүлгелерин хөгжүдериниң болгаш таарыштыр тургузарының кол схемазын ажылдап кылыры, аңаа геологтуг шинчилел болгаш эртем-шинчилел ажылдарын база өске-даа ажылдарны калбаа-биле чорудары эргежок чугула.

Чурттуң чөөн талакы районнарында машина тудуушкуну база ам-даа четпес хөгжүп турар. Чоокку 10 чылдарда Чөөн чүкке машиналарның, механизмнерниң, аппаратураларның болгаш приборларның бүгү хевирлерин бүдүрүп шыдаар машина тудуушкунунуң чаа улуг төптерин тургузар ужурлуг бис.

Чөөн чүкте бойдустуң дыка улуг үлетпүр курлавырларын ажыглалга дүрген киирер болгаш чурттуң бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга оларны улам-на ажыктыг кылдыр ажыглаарын хандырар херек.

Үлетпүрнү экономиктиг районнарының аайы-биле эң-не ажыктыг кылдыр комплекстиг таарыштыр тургузарынче база кичээнгей салыр херек. Бистиң чуртувус улуг, ынчангаш бир эвес бис үлетпүрнү кайы-бир экономиктиг районга чаңгыс талалыг хөгжүдер болдуувусса, ажыктыг эвес сөөртүлгени аңаа-ла көвүдедир болгаш улус ажыл-агыйының ниити хөгжүлдезинге бергедээшкинни тургузар апаар бис.

5. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, үлетпүр продукциязының бот-үнезиниң болгаш капитал тудуушкунуң айтырыглары

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дээрге кедизинде барып чаа ниитилел тургузуунуң тиилелгезинге эң-не чугула чүүл болурунуң дугайында В. И. Лениниң сургаалыг өөредиин удуртулга болдургаш, партия техниктиг дешпшилгениң суурунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидерин чедип алган болгаш моон соңгаар-даа чедип алыр.

Лениниң айытканы-биле алырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң чугула чүүлү болза «ажылчы чоннарның сагылга-чурумун бедидери, ажылдап билири, күш-ажылдың хайныгыышкынны, күжениишкиннии, ону эки организастаары» болур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери — совет кижилерниң чаагай байдалының өзүлдезиниң үндезини болурун олар билир. Мынчангаш бис күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарын могаг чок экижидер, материалдыг хөреңгилерниң болгаш ажыл шагының чидирилин узуткаар ужурлуг бис.

Партия болгаш ажыл-агый организацияларының эң онза кичээнгейни бүдүрүлгелерниң экономиктиг ажыл-чорудулгаларының айтырыгларынче сиңниккен турар ужурлуг. Бүдүрүлге бүрүзүнүң деп дески ажылдаарын, продукцияның бот-үнезин чиигедирин, камналганың чурумун шыңгыы болгаш бүгү тала-биле сагыырын, бот орулга-чарыгдалдыг чорукту бүгү хемчег-биле быжыглаарын чүткүлдүү-биле чедип алыры эргежок чугула.

Эштер! Үлетпүрнү болгаш бүгү улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдеринге капитал тудуушкун чугула ужур-дузалыг. Капитал салыышкын ам чыл бүрүде барык 200 миллиард рубль чедип турда, капитал тудуушкунунуң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирер, ону индустриалдыг угланыышкынга быжыы-биле тургузар ужурлуг бис.

Партияның Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тудуг индустриязын хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдар дугайында сөөлгү үениң дургузунда элээн хөй чугула шиитпирлерни хүлээп алган. Капитал тудуушкунга берип турар хөреңгилерни эң-не ажыктыы-биле ажыглаарын хандырар, тудуушкунга организас-техниктиг удуртулганың деңнелин бедидер, акша хөреңгилерни буданнаар чоруктар-биле шиитпирлиг демиселди чорудар, тудуушкунуң хуусааларын болгаш өртек-үнезин үлүү-биле чиигедир дугайында чугаа чоруп турар. Бо сорулганы чүгле тудуушкунну индустриализастаарының, чыып эптээр демир-бетон болгаш бетон конструкцияларны база заводка белеткээн кылыгларны калбаа-биле хереглээриниң аргазы-биле чедип ап болур.

Бисте капитал тудуушкунунуң хемчээлдери үзүктел чок улгалып, үлетпүрнүң кол фондулары дүрген өзүп турар. Тудуушкунуң практиказын экижидери-биле кады бар күчү-шыдалдарны ажыглаарын экижидер дугайында үргүлчү, ажыл-агыйжы ёзу-биле сагыш салыр хүлээлгелиг бис. Хөй-хөй бүдүрүлгелер хөй немелде салыышкын чокка продукция кылып үндүрерин улуу-биле, чамдыктарын—ийи катап база харын-даа үш катап көвүдедип болур деп чүвени дуржулга көргүзүп турар. Бо ажыл-херектиң чүгле холга ёзулуг алыр—дериг-херекселдерни чаартыр, бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарын экижидер, бүдүрүлгениң мурнакчыларының дуржулгазы, чогаадыкчыларның болгаш рационализаторларның чогаадыкчы инициативазы чижектиг ындыг күчүлүг күштү калбаа-биле ажыглаар херек.

Бистиң алдарлыг хөй миллион ажылчын ангывыс болгаш инженер-техниктиг интеллигенциявыс социалистиг бүдүрүлгеде бар болуп турар дыка улуг курлавырларны өзүп турар идепкей-биле дилеп тып мобилизастап турар. Ол идепкейниң тодаргай илерээшкини болза социалистиг чарыш болуп турар. Чарышты ам-даа калбартыр, ол дээрге кампания эвес, а миллион-миллион кижилерниң дириг ажыл-херээ, социалистиг бүдүрүлгени хөгжүдерин болгаш сайзырангайжыдарын бурунгаарладып турар күчүлүг күш деп чүвени үргүлчү билип чорууp херек. Эр, херээжен ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер боттарының чогаадыкчы күш-ажылы-биле алдыгы беш чыл планын чедиишкинниг күүседирин хандырар дээрзинге бүзүрелдиг бис. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Эштер! Күчүлүг үлетпүр-биле чергелештир бистиң чуртка чонну долузу-биле хандырарынга болгаш күрүнениң өске-даа бүгү хереглелдерин хандырарынга негетинип турар санныг аъш-чемни болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эдин бүдүрүп үндүрер аргалыг бүгү талазы-биле хөгжүлделиг көдээ ажыл-агыйлыг болуру эргежок чугула.

Социалистиг экономиканың хөгжүлдезиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээниниң болгаш үүрмектеп садар өртектерниң чиигээниниң түңнелинде сөөлгү чылдарның дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири база колхозчуларның орулгалары дыка өскен, чоннуң садып алыр аргазы бедээн.

Бо байдалдарда партияның мурнунга көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дыка көвүдедир деп бүгү улустуң соңгаарлатынмас сорулгазы тургустунган. Партияның Төп Комитединиң Пленумнарынга көдээ ажыл-агыйны удуртурунда улуг четпестерни болгаш алдагдалдарны илереткен, тарааны база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң калбак программазын ажылдап кылга[illegible]

Ажылчын ангының болгаш бүгү улустуң идепкейлиг [illegible] кимчези-биле бистиң партивыс көдээ ажыл-агыйны көдү[illegible] талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырган. 1954 бол[illegible] 1955 чылдарда көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкы[illegible] ры 34,4 миллиард рубль, азы бүгү дөрткү беш чылдың [illegible] гузунда көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннар[illegible] ниити түңүнге хамаарыштыр 138 хуу болган. Ол ийи[illegible] дың дургузунда колхозтар, МТС-тер болгаш совхоз[illegible] муң тракторларны (15 аът күжүнге шилчидерге), 2[illegible] чүък автомашиналарын, 83 муң тараа комбайннарын [illegible] хөй санныг өске-даа техниканы алган.

Ниитиниң бүдүрүлгезин хөгжүдеринге колхозтар[illegible] гаш колхозчуларның материалдыг сонуургалын [illegible] база ооң бараанныг болур чоруун көвүдедир [illegible] тарааның, мал ажылының продуктуларының, карт[illegible] ногааларның, лёнуң болгаш коноплянның белетке[illegible] рин дыка бедиткен. Ол хемчеглерниң түңнелинд[illegible] бараанныг продукцияның өскениниден 1954 болгаш [illegible] чылдарның дургузунда колхозтарның акша орулга[illegible] миллиард рубль немей өскен.

Машина-трактор станцияларынга доктаамал не[illegible] кадрларны тургускан, ол чорук МТС-терни үлегер[illegible] циалистиг бүдүрүлгелер болдурарынга бирги черген[illegible] дузалыг болуп турар. МТС-терге, колхозтарга болгаш [illegible] хозтарга ажылдаары-биле хоорайлардан болгаш үлет[illegible] төптеринден хөй-хөй муң инженерлерни, техниктерни, пар[illegible] тия болгаш совет ажылдакчыларны чоруткан. Колхозтарже[illegible] көдээ ажыл-агыйның 120 муң ажыг тускай эртемниглерни чоруткан. Хоорайлардан 20 муң ажыг коммунистерни көдээже чоруткан болгаш колхозтар даргаладырын сүмелээн. Партияның Төп Комитеди болгаш чазак көдээ ажыл-агыйта планнаашкынның чаа чурумун боттандырып чоруткан, ол чорук колхозчуларның эгелекчи чоруун идепкейжиткен. Совхозтарның ажылын экижидер, күрүнениң эрги ажыл-агыйларын быжыглаар болгаш чааларны тургузар талазы-биле хемчеглер алдынган.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер талазы-биле партияның ажылдап кылган хемчеглерин боттандырганы тарааны болгаш техниктиг культураларны бүдүрерин көвүдедириниң херээнге бурунгаар баштайгы улуг базымны кылыр арганы берген. Ол болза, дараазында таблицадан илези-биле көстүп турар:

ССРЭ-де тарааның болгаш техниктиг культураларның ниити продукциязы:

	(1950 чылдыынга удур хуу-биле)					
	1950 чыл	1951 чыл	1952 чыл	1953 чыл	1954 чыл	1955 чыл
Тараа	100	97	113	101	105	129
Тарымал тоорук	100	97	123	146	106	207
Чигир свеклазы	100	114	107	111	95	147
Чиг-хөвен	100	105	106	108	118	109
Лен долгунец (волокно)	100	76	83	64	85	149

Бир эвес бешки беш чылдың баштайгы үш—дөрт чылдарында бисте тараа болгаш техниктиг культуралар бүдүрериниң өзүлдези барык-ла чок турган болза, элээн хөй хемчеглерни чорутканының ачызында, 1955 чылда көдээ ажыл-агый культураларының ниити чыылдазының дыка өскенин демдеглезе чогуур, 1954 чыл-биле деңнээрге, 1955 чылда чуртка тараа бүдүрери 22 хуу, тарымал тоорук—95 хуу, чигир свёклазы—54 хуу, лён-волокно—74 хуу көвүдээн. Бисте хөвен талазы-биле дужуттуң өзүлдези чок турган. Ынчаарга ол чорук соокта хөвенниң үнүүшкүннериниң үрелип турганының түңнелинде болган. Чамдык районнарга, ылангыя кара хөрзүннүг эвес кургагның районнарынга картофель дужуу чавыс болган.

(Уланчызы дараазында үнер).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65

ТС—00460 Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 21 ВТОРНИК № 38 (3491)

Өртээ 20 коп.

СЭКП-ниң XX съездизи совет ниитилелдиң улам ыңай хөгжүлдезиниң перспективаларын марксизм-ленинизмниң херели-биле чырыдып, партияның болгаш улустуң мурнунда туруп турар бүгү делегейге төөгүлүг сорулгаларын тодаргайлаар. ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкунунуң херээнге чаа улуг салыышкынны съезд киирер.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы. Эгези № 37 (3490) солунда)

1. Тараа ажылы — бүгү кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезини

Эштер! Тараа ажылы эки хөгжүвээнде мал ажылын көдүрүп хоржок, техниктиг культураларны бүдүрерин көвүдедип хоржок деп партия каш-даа удаа айтып келген. Ынчалза-даа бо айыдыралчы чүгүла айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу, а ол ышкаш планнаашкын органнары ырыңай шын эвес оруктка турганнар. Тарыгга шөлдериниң сөөлгү чылдарда тургустунган структуразы тараа бүдүрерин көвүдедириниң сорулгаларынга дендии чөрүшпес болган. Чурттуң районнарының хөй нуруузунга тараа культураларының тарыгаларының кызырлыр чоруу болуп турган. Сиген аралаштырар тарыгга ээлчештирилгезин чорудуп турар үеде элээн частырыглар тургулаан. Чер ажылының сиген ээлчештирер системазын чангыс аай майык ёзугаар ажыглап, сигеннерни оларның бедик дүжүттер бербес районнарынга миллион-миллион гектарга тарып турган.

Бо бүгү болза тараага херегле революция мурнундагы үе-биле деңнээрге күштүг-биле өскен 1953 чылда тараа культуразы барык-ла 1913 чылдаазы дег шөлдерни ээлеп турарынга чедирген.

Кодээ ажыл-агый продуктуларынга күрүнениң херегледерин бүгү тала-биле өөренип көргеш, 1955 чылда СЭКП-ниң Төп Комитединиң январь Пленуму тараа бүдүрерин кыска хуусаада дыка көвүдедир база мал ажылының кол-кол продуктуларын бүдүрерин ийи—ийи ажыг катап көдүрер деп сорулганы идип үндүрген.

Казахстанга, Сибирьге болгаш чурттуң өске-даа районнарынга кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле партияның шиитпирлерин ёзугаар ап чорудунган хемчеглер кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге онза чүгүла ужур-дузалыг болган. СЭКП-ниң Төп Комитеди 1956 чылда 28—30 миллион гектардан эвээш эвес чаа черлерни шиңгээдип алыр сорулганы идип үндүрген. Бо сорулганы шиитпирлээри бистиң күрүневиске тооргулуг ужур-дузалыг болур. Кур черлер чуртка чүнү бээрил? Чаа черлерден чыл бүрүде ортумаа-биле 2 миллиард пудтан эвээш эвес тарааны ап болур бис деп чүвени саналгалар көргүзүп турар. Кур черлерден алдынган бараанныг хөй кызыгтастыг турагш, күрүне Украинага база Соңгу Кавказка эът болгаш сүт бүдүрерин, а ол ышкаш техниктиг культуралар бүдүрерин дыка көвүдедир төлээде, ол районнарга кукуруза тарыгаларын дыка калбартырынче диилии-биле барып болур.

Кур черлерни шиңгээдип алырының районнарынче кыска хуусааның дургузунда 15 алы кужүнге шилчидерге 200 муң ажыг тракторларны, муң-муң өске-даа машиналарны болгаш чепсек-херекселдерни чоруткан.

Кур черлерни шиңгээдип алырының талазы-биле партияның хемчеглерин бүгү совет улус изин-биле чүүлдүгзүнүп көрген болгаш деткээн. СЭКП-ниң Төп Комитединиң кыйгырыын ёзугаар кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырынче 350 муң совет патриоттар чоруткаш, коммунизмниң тургузукчуларынга төлептиг күш-ажылчы алдар-хаваңны анаа көргүскен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны)**

Партияның кыйгырыын дыңнангыр харылзаан болгаш чаа черлерни шиңгээдип алырынга идепкейлиг киржип турар бүгү-ле патриоттарга — эр, херээжен комсомолчуларга, агрономнарга, инженерлерге, техниктерге изин-биле өөрүп четтиргенин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң мурнундан илередирин чөпшээреп көрүңер. Олар боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле бүгү совет улустуң ынакшылын болгаш хүндүткелин бадыткап шыдаанар. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бир эвес кур черлерни шиңгээдип алырын анаа, чаа районнарже ажылчы чоннарны чоорту кожүрериниң аргазы-биле чоруткан болзувусса, канчаар-даа аажок хөй кижилер, хөй-хөй акша-хөреңгилер болгаш үр шаг-үе хереглединер турган ийик. Ынчан 30 миллион гектар чаа черлерни андарар сорулганы ийи чыл иштинде шиитпирлеп шыдавас турар ийик бис.

Партия ындыг кыйгырыгларны чаа беш чылда аныяктарга чангыс эвес удаа салыр ужурга таваржыр боор. Бистер ам-даа чаа-чаа районнарны шиңгээдип алыр, атомнуг, одалгалыг болгаш гидроэлектростанцияларны, заводтарны, демир оруктарны тудар апаар бис. Бистиң алдарлыг аныяктарывыс партияның кыйгырыгларын моон соңгаар-даа изин-биле деткиир дээрзинге партия бүзүрелдиг. Аныяктар коммунизмниң кайгамчыктыг тудугларынга оон ажыл-ийи чүгле бистиң үениң эвес, харын келир үениң салгакчыларынга эң улуг ужур-дузалыг болурун билир. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Ажылчын аңгының идепкейлиг киржилгезиниң ачызында, колхозчуларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының чүткүлдүг күш-ажылының түңнелинде кур черлерни андарарының онаалгазы алдарлыы-биле күүсеттинген. 1954 болгаш 1955 чылдарда кур болгаш куруккан черлер шиңгээдип алырының районнарынга 30 миллион гектарны андарган; а бүгү чуртта 33 миллион гектар кур болгаш куруккан черлер андартынган. Бо болза партияның болгаш бүгү совет улустуң улуг тиилелгези-дир. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Кур черлерни шиңгээдип алган чорук тараа культураларын тарыырының шөлдерин дыка калбартыр арганы берген. ССРЭ-де тараа культуралары 1950 чылда 102,9 миллион гектар турган, а 1955 чылда 126,4 миллион гектар апарган, тодаргайлаарга барык-ла 24 миллион гектар улгаткан.

Кандаашкынныг районнарга кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип ап турарывыс шын бе ынчаш деп чамдык эштер айтырар чадавас. Херек кырында боттанган хемчеглерни өөренип көрген чорук үе-үениң кандаашкыннарында безин Казахстанга, Сибирьге болгаш Уралга тараа ажылын чорударга ажыктыг болгаш экономика талазы-биле шынзыттынган деп чүвени көргүзүп турар. Бир эвес беш чылдарның иштинде чүгле ийи чылдарны дүжүт талазы-биле эки, бирээзин ортумак болгаш ийи чылдарны дүжүт чок кылдыр алыр болзувусса, ынчан ук байдалдарга тараа культураларын ажаап өстүреринге негетинер ындыг-ла улуг эвес чарыгдалдар турда, тараа ажылын улуг ажыктыг-биле чорудар болгаш чиик өртектиг тарааны ап болур.

Кур черлерни шиңгээдип алырының талазы-биле бистиң ажылывыстың түңнелдеринден партияның чаа черлер шиңгээдип алыры-биле чоруткан угланыышкыны шын болган деп чигзиниг чок түңнелди кылып болур. Ол угланыышкын эң-не кыска хуусаада күштерни болгаш акша-хөреңгилерни эң эвээш чарыгдап турагш, тараа бүдүрерин дыка өстүрерин хандырып турар.

Кур черлерни улам ыңай шиңгээдип алырда ажылдап сайзыратынмаан эвээш эвес эки черлер бар Красноярск крайже, Иркутск облаксче, Хабаровск, Приморье крайларже кичээнгей салза чогуур. Ол чорук Ыраккы Чөөн чүктүң кодээ ажыл-агый продуктуларының талазы-биле херегледерин түс чериин бүдүрүлгези-биле хандырып турар тараа болгаш мал ажылының суурун тургузар арганы бээр.

Тараа бүдүрерин көвүдедириниң эрге-ажыктары кызылтастың, крупа болгаш өске-даа культураларның тарыгазын калбартыры-биле кады кукурузаның тарыгазын заж ок улгаттырар төлээде, тарыга шөлдериниң структуразын өскертирин негеп турар. Мал ажылының херегледеринге мал чемгерер 4 миллиард пудтан эвээш эвес тараа чылда негетинерин саналгалар көргүзүп турар. Кукуруза бүдүрерин улуу-биле көвүдетпейн турагш, ол хире хөй тарааны ап шыдавас бис. Ынчангаш Төп Комитет кукуруза бүдүрерин калбаа-биле чорударын эргежок чүгүла деп санаан. 1955 чылда 18 миллион гектар хире, тодаргайлаарга 1954 чылдыындан 13,6 миллион гектар хөй кукуруза тарыттынган.

Кукуруза тарыгазын калбартканы мал ажылын силос болгаш концентраттыг чемнер-биле хандырарын элээн экижидер арганы берген. 1955 чылда колхозтар 1954 чылдыындан 17 миллион тонна хөй силосту салган, оон иштинде 6 миллион тонна кукурузаның консервалаан баштарын салган.

Оон түңнелинде колхозтарда сүт саалдазы болгаш сүттүң ниити бүдүрүлгези дыка улгаткан. ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң сан-түңнерин ёзугаар алырга, сөөлгү дөрт айларда (1955 чылдың октябрь 1-ден 1956 чылдың февраль 1-ге чедир) колхозтарда ниити сүт саалдазы 1954—55 чылдың ол-ла үезинге деңнээрге ССРЭ-де ниитизи-биле 65 хуу, Украин ССР-де — 2 катап, РСФСР-де —53 хуу көвүдээн, а Россий Федерациязының, Украинаның болгаш Казахстанның чамдык областарында, Узбек ССР-де, Азербайджан ССР-де, Таджик ССР-де, Туркмен ССР-де, Молдав ССР-де ниити саалда 2—3 катап болгаш харын оон-даа ажыг өскен. Сүт бүдүрериниң ындыг өзүлдези Совет эрге-чагырганың бүгү чылдарында бисте турбаан. Кукуруза планнаашкынның чаа чуруму болгаш колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедиткени анаа шиитпирлиг рольду ойнаан дээрзи чигзиниг чок.

Оон-биле кады кукуруза чогуур ажыкты бербээн районнар эвээш эвес. Оон чылдагааны чангыс—кукурузаны өстүреринче ол районнарның удуртукчуларының сагыш салбайн турары болур. Чугаа болза Белоруссияның, Латвияның, Литваның, Эстонияның чамдык районнарының, Кострома, Ярославль, Тула болгаш өске-даа чамдык областарның дугайында чоруп турар-дыр. СЭКП Төп Комитеди мурнуу чүкке шиңгээдип алдынган ол культураны бүгү Совет Эвилелинге тарыырын сүмелээш, частыг кылган эвес ирги бе деп айтырыг туруп келир чадавас.

Чок, эштер, ол частыг эвес болган. Удуртукчулары ол ажылга шыңгыы сагыш салган, кукурузаның онзагай байдалдарын өөренип көрген, колхоз, совхоз кадрларын белеткеп алган республикаларда, крайларда, областарда, районнарда, колхозтарда болгаш совхозтарга эки түңнелдер чедип алдынган. Харын, сыр дедир, кукурузаны өстүрериниң херээн ала-чайгаарлаашкынче салышкан колхозтарда болгаш совхозтарда чавыс дүжүт алдынган.

Кукурузаның бедик дүжүүн алган колхозтар область бүрүзүнде бар. Кукуруза улуг шөлдерге тарыттынган болгаш чаа культура болуп турар районнардан чамдык чижектерни көргүзейн.

Чуваш АССР-ниң Сталин аттыг колхозунга 1955 чылда 240 гектар кукурузаны тараан. Оларның иштинден 70 гектар кукурузаны немелде ногаан чем кылдыр ажаап алган; 170 гектардан сүт-быштак чемниг баштарлыг кукуруза уннарының бедик дүжүүн алган, ол чорук колхозка 8 муң тонна силосту ажаап алыр арганы берген.

Москва областың «Петровское» совхозунга гектардан ортумаа-биле 295 центнер кукурузаның уннарын болгаш баштарын алган, а 15,5 гектар участокка бир гектардан ортумак дүжүт 402 центнер, оон иштинде 5 гектардан 750 центнер болган.

1955 чылда Белорусс ССР-ниң «Рассвет» колхозунга 500 гектар кукурузаның гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 350 центнер кукуруза уннарын болгаш баштарын ажаап алган.

Чурттуң бүгү куржагларынга кукуруза бедик дүжүттерни берип болур, тарыганың гектарындан алыр дүжүттүң болгаш хоолулуунуң талазы-биле, ону ажылдап өстүреринге чарыгдатынган күш-ажылдың эки төлевириниң талазы-биле кукуруза-биле деңнежир культура чок деп чүвени фактылар бүзүрелдиг көргүзүп турар. Ынчангаш кандыг-бир районнарга болгаш колхозтарга кукурузаны ажылдап өстүрүп турда кандыг аалгаалдар болганыл, чамдык колхозтарга болгаш совхозтарга кукуруза чүге эки дүжүт бербээнил деп чүвени делгеренгейи-биле анализтеп көөр болгаш 1956 чылда колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге кукурузаның бедик дүжүүн өстүрүп алыр төлээде, амдыгааштан-на бүгү-ле күш-биле тарыгага белеткениш, ылангыя кадрларны өөредип эгелээр херек.

Чер ажылының талазынга бистиң кол сорулгавыс болза, дүжүттү бедидеринге болгаш чаа черлерни улам ыңай шиңгээдип алырынга үнделиизээн алдыгы беш чылдың төнчүзүнде тарааның чыл бүрүде ниити чыыдазын 11 миллиард пуд чедирери, техниктиг культураларның—хөвеңниң, чигир свёклазының, лёнуң, конопляның, тарымал тооруктуң шөлүн калбартыры болгаш дүжүттүүн бедидери, а ол ышкаш картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин улуу-биле көвүдедири болур. Бедик шынарлыг картофель болгаш ногаа-биле чуртту бүрүн хандырарының сорулгазын эң чоокку ийи чыл иштинде шиитпирлеп шыдаар болгаш шиитпирлээр ужурлуг-даа бис.

Садтарның, виноград болгаш кат-чимис үнүштериниң шөлүн улгаттырары эргежок чүгүла. Ыяш куржагларының тарыгазын калбартыры, ол ажыл-херекке идепкейлиг киржириниче бистиң аныяктарывысты кыйгырары чүгүла. Суггарыга-кургадыга ажылдарының хемчээлин улгаттырары, оон-биле кады суггаттыг болгаш кургатынып турар черлерниң ажыглалын экижидери тоң чүгүла.

Партияның Төп Комитеди минералдыг удобрениелерни, бок үнүштер-биле болгаш кодээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары-биле демиселдиң химиктиг чүүлдерин бүдүрерин улгаттырары эргежок чүгүла деп санап турар. Бистер моон соңгаар-даа чер ажылының культуразын бедидер, мурнакчы агротехниканы, тарыганың шын ээлчештирилгезин чүткүлдүг нептередир, кодээ ажыл-агый ажылдарын чорударының хуусааларын кызырар болгаш анаа үндезилээш чурттуң бүгү районнарынга тараа болгаш техниктиг культураларның дүжүттүүнүң өзерин хандырар ужурлуг бис.

2. Мал ажылын улам ыңай көдүрериниң сорулгалары

Эштер! Сөөлгү үеде партияның мурнунда туруп турар берге болгаш оон-биле кады эң-не соңгааралдып болбас сорулгаларның бирээзи болза, мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедириниң сорулгазы болур. СЭКП Төп Комитеди болгаш чазак малдың баш санын көвүдедиринче болгаш продуктулуун бедидеринче угланган экономиктиг болгаш организастыг улуг хемчеглерниң системазын ажылдап кылган болгаш боттандырып турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак мал ажыл-агыйның хөгжүдеринге колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидерин эргежок чүгула деп санаан. Мал ажылында ажылдарны механизастаарының, малдың оран-савазын тударының калбак планы хүлээп алдынган болгаш херек кырында боттанып турар. Чер-чериниң партия организацияларда мал ажылагыйның шиитпирлиг участоктарын кадрлар-биле быжыглаарының талазы-биле чүгүла улуг ажылды чоруткан.

Бо бүгү чедиишкинниг түңнелдерге чедирип келбестиң аргазы чок турган болгаш херек кырында чедирип келгендаа. Бистиң мал ажылывыстың байдалын көргүзүп турар чамдык сан-түңнерни адап дыңнадырын чөпшээреп көрүңер.

ССРЭ-де продуктулуг малдың баш саны

	1950 чыл	(1950 чылдыынга удур хуу-биле)				
		1951 чыл	1952 чыл	1953 чыл	1954 чыл	1955 чыл
Инектер	100	102	100	107	113	120
Мыйыстыг бода малдың ниити баш саны	100	103	99	110	114	117
Хаваннар	100	111	117	195	210	214
Хойлар	100	110	114	139	142	151

ССРЭ-де мал ажылының кол-кол продуктуларының бүдүрүлгези

	1950 чыл	(1950 чылдыынга удур хуу-биле)				
		1951 чыл	1952 чыл	1953 чыл	1954 чыл	1955 чыл
Эът (сокkан деңзи-биле)	100	96	106	120	129	130
Сүт	100	102	101	103	108	119
Дүк	100	107	122	130	128	142
Дагаа чуургазы	100	113	123	137	147	154

Бистиң чуртувус мал ажылының талазы-биле санап четпес курлавырлардыг. Бир эвес колхозтарга болгаш совхозтарга кызымаккай организакчы ажылды калбартыр болза, бир-ийи чылдарның дургузунда онза түңнелдерни чедип ап болур. Чижээ, хаван ажылын ап көрээлиңер. Беш чылдың баштайгы ийи чылдарында хаваннарның баш санының өзүлдези биске ырыңай чер албаан деп чүве көргүскен саннардан илден-дир. Ындыг болза-даа хаван ажылын хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чоруткаңы-биле сөөлгү үш чылдарның дургузунда хаваннарның баш саны дыка өскен. Сөөлгү дөрт айларның дургузунда (1955 чылдың октябрь 1-ден 1956 чылдың февраль 1-ге чедир) колхозтар хаваннарны күрүнеге 1954—1955 чылдарның ол-ла дөрт айларынга бодаарга, оон 62 хуу хөйнү дужааган болгаш саткан. Колхозтар хаваннарны улам-на семиртип чемгерип турар апарган. 1956 чылдың февраль 1-де колхозтарда семиртилгеде 1955 чылдың февраль 1-де турганындан 3 ажыг катап хөй хаваннар туруп турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң айыттынган програмазы чедиишкинниг күүсеттинген турарының бүгү барымдаалары бар.

Мал ажылын көдүрер талазы-биле хемчеглерде мал чемнерин бүдүрерин көвүдедириниң айтырыглары онза чүгүла черни ээлеп турар. Сорулга чүл дизе кол чүүл болур тарааның бүдүрерин көвүдедири-биле болгаш кукурузаны бүдүрериң бүгү хемчеглер-биле калбартыры-биле кады хөй чылда үнер сигеннерниң, чижээлээрге, клеверниң, люцерназын болгаш өскелерниң-даа тарыгаларын база калбартыры болур. Хөй чылда үнер сигеннерниң болгаш оларның алакгаа, бобылыг-даа холуксаалыарын шилип алырда, ук зонага эң-не ажыктыг культураларны чажып тарыыр төлээде, климат болгаш хөрзүн байдалдарын барымдаалаар херек. Чангыс чылда үнер сигеннерни, чижээлээрге, мурнуу районнарга судан оъттуң болгаш соргонун, төп районнарга — чайын андарган черлерге чажып тарыырга онза үнелиг вико-сула холуксааларның тарыгаларын база калбартыр херек.

Сиген тарыгазын чамдык эштерниң шын эвес көрүп турар чоруун демдеглезе чогуур. Шаг-шагдан бээр клеверни тарып келген районнардан клеверни үнлүр кызып турарының фактылары бар. Сигеннерни ынчаар көөр чорук партияның айтыышкыннарынга удурланыышкак болуп турар. СЭКП ТК-ның февраль-март Пленуму болуунун сургалы шиитпири-биле сиген тарыгазын эвес, харын хөй чылда үнер сиген тарыгазын чангыс хепке кутькан чүве дег кылдыр көрүп турган чорукту буруу шапкан болгай, чүге дизе ол үеде оларны кандаачал районнарга миллион-миллион гектарга чажып тарып, өртан кедергей чавыс дүжүттү ап турган. Сиген тарыгазын чангыс хепке куткан чүве дег көөр чорукту шиитпирлиг буруу шаппышаан, партия оон-биле кады чангыс чылда болгаш хөй чылда үнер сигеннер бедик дүжүттү берип турар районнарга оларны чажып тарыыр болгаш сигенни бүдүрерин көвүдедир херек деп айтып турган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көдүрер дээш, бүгү-ле аргаларны ажыглап турар болгаш малды болуунун эргежок чүгүла фураж-даа, шыктыг-даа чемнери-биле хандырып турар удуртукчу—эки удуртукчу ол-дур. Ынчанмыже, мал чемнери бүдүрерин көвүдедиринче бүгү-ле күштерни угландырарының орнунга, азырадыр дээр хөөнге алзын, күрүнеден чемнерни хөйнү-ле алырын күзеп турар колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары бисте ам-даа бар. Ынчаарга продуктуларга өртектерниң чиигээнин ажыглап алгаш, магазиннерден хлебти, крупаны болгаш өске-даа продуктуларны садып алгаш, оларны малга берип турар кижилер база эвээш эвес. Ол болза бүдүрүкчү эвес, а чиижен чорук-тур.

Фактыларның бирээзи бо-дур. Москва чоогунуң колхозтарының бирээзиниң даргазы мал чемнериниң талазы-биле 12 колхозчулардан тургустунган бригаданы организастаан, оларга акшаны, шоодайларны, автомашинаны хандырып берген. Ол бригада мал чемнерин колхозтуң шөлдеринден эвес, а Москваның магазиннеринден тып ап турар. Ол бригада куштарга болгаш малга кырлыгкара крупазын, соктаан чигеетарааны, перлова крупазын, далганны, дрожжаны болгаш өске-даа продуктуларны садып ап турар.

Бо дээрге чангыс эвес таварылга. Ындыг «коммерсантылар» боттарының хөделиишкиннери-биле улуг хораны чедирип турар, чүге дээрге бистиң мал ажылын көдүрер аргаларывысты олар кудуладып турар. Олар шоолуг күженишкиннер үндүрбейн турган, өскелерниң күсели-биле мурнакчылар болурун күзеп турар. Куужуурлар боттары-биле аасче шурап кирип турар гогольчу Пацюкту маңаа канчап сагынмас боор. «Бурган бодараан хүннүн дүнези» деп тоожузунга Гоголь бо байдалды мынчаар көргүскен: «...Пацюк аксын аазаадышкан: куужуурларже көргеш, аксын улам ангайты аазааткан. Ол арызында куужуур сапкындан ушта халааш, сметанага боражы каапкаш, оон соонда өске талазынче андарлы бергеш, өрү кожаш дээш, оон аксынче кончуг таптыг караш дээн. Пацюк сыырышкаш, аксын база катап аазадыптарга, куужуур демги-ле хевээр база катап келе берген. Пацюктуң кылып турган ажылы-ла дайнаары биле сыырары болуп турган-дыр». **(Залда шимээргээшкин).**

Ынчалза-даа Пацюк-биле бо таварылга бурган бодараан хүннүң мурнуу дүнезинде болган чүве-дир, а амгы үениң чамдык Пацюктары куужуурлар оларның аксынче хүн-бүрү-де кирип турарын күзеп, харын-даа хүндүткелдиг кижилер болуп турарлар.

Хоорай чоогунуң колхозтарының чалгаа-шүшпең колхозчуларының чамдызы болгаш хоорайлар кыдыгларында чурттап, кайда-даа ажылдавайн турар чамдык кижилер ындыг «коммерцияны» демгилерден-даа улуг чергези-биле чорудуп турар дугайын маңаа база чугаалап каг чогуур-дур. Олар магазиннерден хлебти болгаш өске-даа продуктуларны садып ап, олар-биле мал чемгерип турар, а оон сөөлүнде, мал ажылының продуктуларын рынокка магазиннерде өртектерден элээн бедик өртектерге садып турарлар. Чонну бүрүн хандырарынга чамдык продуктуларның чамдык черлерде түр чедишпейн турарын ажыглап алган, ак сеткилдиг кижилерниң күсели-биле, күрүнениң күсели-биле байып турар чиижен кижилерге удур демиселди күштелдирер херек.

Эштер! Ажыглалдыг 100 гектар чер бүрүзүнге хамаарыштыр мал ажылының продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири—мал ажылының талазы-биле бистиң кол сорулгавыс болур. Хамыктың мурнунда ниитиниң мал ажылын хөгжүдери эргежок чүгула, ол чорук колхозтарның орулгаларын дыка көвүдедир, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалын көдүрер болгаш чурттуң чонун эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар-биле хандырарын экижидер арганы бээр. Малдың үксаазын экижидеринче, коданда мыйыстыг бода малда саар инектерниң бот-деңзизин бедидеринче, сүткүр малдың продуктулуун улуу-биле өстүрерин хандырарынче болгаш эът бүдүрерин дүрген көвүдедириниң эң чүгула үнер дээ болур хаваннарның семиртилгезин организастаарынче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг. Воронеж областың кодээ ажыл-агый ажылдакчылары кайгамчык эгелээшкинниң инициаторлары болганнар: олар алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедир талазы-биле салдынган сорулганы хуусаа бетинде күүседирин, а чүл дизе эът бүдүрерин беш чылда эвес, харын бир чыл иштинде ийи катап болгаш сүт бүдүрерин бүдүн чартык чыл иштинде ийи катап көвүдедирин хүлээнгеннер. Мал ажылының эң чүгула продуктуларын бүдүрер талазы-биле алдыгы беш чылдың онаалгаларын ийи, улугла дээрге, үш чыл иштинде күүседир дээш өске-даа облас

(Уланчызы 2-ги арында.)

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

тар, крайлар болгаш республикалар воронежчилерниң патриоттуг эгелээшкинин эдерер дээрзинде чигзиниг чок **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эки өөзү шынарлыг дүк кылыглыг пөстер, каракуль хураган кештери, эки алгы хөректээштер болгаш кидис иликтер хөй болзун дээш, нарын дүктүг, чартык нарын дүктүг, эъткир-дүкбүр болгаш кежин тон кылыр хой ажылын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдерин херектиң эрге-ажыктары негеп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар улам-на хөй дагаалардыг, кастарлыг, өдүректерлиг болуп; суг мооңдактарынга болгаш хөөлбектерге балыкты өстүрүп; тоолай ажылынче болгаш ары ажылынче чогуур кичээнгейни салыр херек.

Мал ажылының хөгжүлдезинде бүгү-ле бергелер ажып эрттинген кылдыр бодаар болза, шын эвес болгаш мырыңай ондактыг чорук болур ийик. Чок, эштер, мал ажылын улустуң өзүп турар херегцелдеринге дүгжүп турар деңнелге чедир көдүрер толээде, колхозчуларның, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларының, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң ам-даа улуг күженишкиннери болгаш күш-ажылы негеттинип турар.

3. Кодээ ажыл-агыйны механизастаары

Эштер! Бистиң социалистиг индустриявыс кодээ ажыл-агыйны амгы үениң миллион-миллион машиналары-биле чепсеглеп турар. Чаа техниканы нептереддириниң сууруңга кодээ ажыл-агый ажылдарын механизастаары өзүп турар. Хову ажылында чугула ажылдарны механизастаарының айтырыы бисте шиитпирлеттинген. Ол болза совет улустуң улуг тиилелгези-дир. Чамдык ажылдарны механизастап турганындан, мал ажылын киириштирбишаан, бүгү кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин комплекстиг механизастаарынче эң кыска хуусаада шилчиир сорулга ам бүгү шынгызы-биле тургустунуп келген. Ындыг байдалдарда машина-трактор станцияларының ролю улам өзер. МТС-терниң ажылын үндезини-биле экижидер талазы-биле элээн хемчеглер сөөлгү ийи чылдарның дургузунда алдынган. Ийи миллион хире трактористерни, комбайнерлерни, чолаачыларны, машиналар септээр талазы-биле тускай эртемниглерни болгаш өске-даа механизаторларны МТС-терниң штаттарынче доктаамал ажылчыннар кылдыр шилчиткен. Үлетпүрден 29 муң инженерлерни болгаш техниктерни МТС-терже чоруткан. Бо бүгү МТС-терниң ажыл-чорудулгазын элээн экижиткен. Ындыг болза-даа ол ажыл амгы негелделерге долу хемчээлдиг дүгжүп турар деп ам-даа чугаалап болбас.

Социалистиг бүдүрүлгениң бүгү адырларынга бот-орулга-чарылгалыг болур чорук бирги черге ниң ужур-дузалыг болуп турарын дуржулга көргүзүп турар. Ындыг түрбүже, ажыл-агыйны чорудуларының бо шыгатынган методу МТС-терде ажыглаттынмайн турар. МТС-терни күрүне бюджелиниң күсели-биле акшаландырарының ам бо үеде туруп турар чуруму харысалга, контроль чок чорукту болдуруп турар. МТС-терниң хөй-хөй ажылдакчылары машина-трактор станцияларының экономиктиг көргүзүглерин хандыр өөренмейн, машиналарны эң ажыктыг кылдыр ажыглаарынга чогуур сонуургалдыг болур чорукту илергейлевейн турар. МТС-терни ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың түңнелдерин барымдаалавайн акшаландырып турар, МТС-терниң ажылдакчыларының ажыл төлевирин машиналарны ажыктыг ажыглааныңдан, колхозтарда кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүнден болгаш мал ажылының продуктулуундан хамааржыр кылдыр тургуспаан.

Машина-трактор станцияларын бот-орулга-чарылгалыг болур чорукче эң чооккy чылдарда чөөрту шилчидери ажыктыг. Бир домей хемчекчилерлиг бот-орулга-чарылганың чаңгыс аай системазын чурттуң бүгү МТС-теринге тургузуп болбазы билдингир. Түс-түс зоналарның онзагай байдалдарын, а зоналарга—районнарның онзагай байдалдарын барымдаалап турган, бот-орулга-чарылганың боттангыр системазын чорудар херек. Бо хемчеглер МТС-терниң ажылдакчыларының идепкейлиг чоруун кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрер дээш оларның харысалгазын бедидер.

МТС-терниң ажылын экижидери-биле кады бистиң кодээ ажыл-агый министерстволарывыстың, а ол ышкаш Трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министерствозунуң техниктиг политиказын шыңгыы эдип чазаар херек. Ол министерстволарның удуртукчулары чурттуң канчаар-даа аажок улуг бүгү девискээринге чаңгыс аай тракторларны, комбайннарны, херзун болбаазырадыр чепсектерни ажыглап болур деп бодап турарлар. Делгем ховулардыг Кубаньга болгаш Соңгу-Барыын чүктүң азы Прибалтика республикаларының улуг эвес участоктарынга ажылдалыры-биле чаңгыс аай аар, илчирбелиг тракторларны, кожуралыг болгаш боду чоруур комбайннарны бүдүрүп үндүрүп турар. Ынчаарга ол шын эвес-тир. Чурттуң кол-кол зоналарының онзагай байдалдарын барымдаалап, машиналарның системазын ажылдап кылырының өйү келген.

Дайын мурнундагы үеде болгаш дайын сөөлүндеги баштайгы чылдарда соңгу-барыын болгаш өске-даа областарга дугуйлуг тракторларны улуг челиишкин-биле ажыглап турган. Дугуйлуг тракторларны бүдүрери сөөлгү үеде дыка кызырылган. Ынчаарга дугуйлуг тракторлар ындыг болур бооста, башкарары эптиг, пневматиктиг тракторлар бисте илчирбелиг тракторлардан хөй эвес-даа болза, оон эвээш эвес негеттинип турар. Оларны бүдүрери, ылаңгыя ажыглаары болгаш септээри бедүүн, ынчангаш өртек-үнези чиик.

Херзунну ажылдап кылыр аскылыг чепсектерже база кодээ ажыл-агый культураларын тарыырынга ажыглаар өске-даа чепсектерже алдыгы беш чылда бүрүн шилчип кирер херек. Аскылыг болуп шыдавас кожуглуг чепсектерге (чижээлээрге, аар анғазыннар) прицепщиктер чокка ажылдаар арганы тракторискe берип турар тускай таарыштырылгаларны заводтар чогаадып кылыр болгаш бүдүрүп үндүрер ужурлуг. Аскылыг чепсектерже шилчиишкин муң-муң прицепщиктерни хостаар, машиналарны кылырынга металлдың чарыгдалын 40—50 хуу эвээжедир, кывар чүүлдүн чарыгдалын кызырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы бээр.

Чооккy чылдарда кол тараалаң районнарга тараны аңгылап ажаап алырынче шилчип кирер толээде дүжүттү аңгылап ажаап алырының машиналарын бүдүрерин улуу-биле калбартыры тергиин чугула.

Кодээ ажыл-агыйны механизастаарының чугула чүүлү болур колхозтарны, МТС-терни болгаш совхозтарны электрижидеринче онза кичээнгейни салза чогуур. Бо сорулганы шиитпирлээрин бистер ёзулуг күрүне ужур-дузалыг кылдыр ам-даа көрбейн турар бис. Оон туржук колхозтарны болгаш совхозтарны электрижидерин шын эвес көөр чоруктар турлулаан. Экономика талазы-биле ажыктыг болгаш техниктиг бергелер чок черлерде безин колхозтарны болгаш совхозтарны энергетика системаларынче киирерин безин чөпшээревейн турган. Бистиң бүгү ажылдакчыларывыс колхозтарны болгаш совхозтарны электрижидерин чурттуң электрижидериниң улуг планының чарылбас кезии кылдыр көөрү эргежок чугула.

Ленин чурттуң электри станциялары-биле шыварының эргежок чугулазының дугайын чугаалап тура күрүнениң чүгле улуг энергетиктиг системаларын эвес, харын кодээ электри станцияларының калбак четкизин тударын база айтып турган. Бо сорулганы кандыг арга-биле шиитпирлээзе чогуурул? Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар улуг эвес станцияларны боттары тудуп турар, ындыг болза-даа бүдүрүлгени электрижидериниң айтырыын техника талазы-биле шын шиитпирлээриниң аргазы оларда чамдыкта чок болуп турар. Колхозтар аразының, районнарның азы харын-даа районнар аразының станцияларының тудуун калбартса чогуур. Чаңгыс аай хевирлиг электростанцияларның төлевилелдерин чурттуң ол-бо зоналарының онзагай байдалдарын барымдаалап турган, ажылдап кылыр херек. Бойдус газы бар черлерниң чоогунда турар чамдык станциялар газтыг одалга-биле, өскелери—торф-биле, оон өскези—кара азы хүрен хөмүр даш-биле ажылдап болурлар. Гидрокурлавырлардыг черлерге гидроэлектри станцияларны черле тудар херек.

Ындыг станцияларны кым база кайы черниң акша-хөреңгилери-биле тударыл? — деп айтырыг үнүп келир. Ол станцияларны колхозтарның акша-хөреңгилери-биле республика организациялары кооперативтиг эгелерге тудар кылдыр тургузар болза шын болур ийик. А колхозтар аразының, районнарның болгаш районнар аразының станцияларын одаар чүүл болгаш өске-даа материалдар-биле хандырарын күрүне планнарынга көрэе чогуур.

Кодээ ажыл-агыйны электрижидериниң талазы-биле ажылдарны доозар хуусааларын ам доктаадып шыдавас бис. Күрплан болгаш чогуур министерстволар бо айтырыгны ыяк өөренип көрүп, тодаргай саналдарны республикалардан болгаш областардан алгаш, оларга үндезилээш, колхозтарны, МТС-терни болгаш совхозтарны электрижидериниң четче планын ажылдап кылыр болгаш чазак черинге көөрү-биле киирер хүлээлгелиг.

4. Совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдер дугайында

Кодээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң соңгаарлатынмас сорулгаларын шиитпирлевишаан, социалистиг кодээ ажыл-агыйны организастаарының дээди хевири болуп турар совхозтарны хөгжүдеринче онза кичээнгейни салыр ужурлуг бис.

Партияның Төп Комитеди эрги совхозтарны быжыглаар болгаш чаа совхозтарны тургузар талазы-биле элээн хөй чугула хемчеглерни алган. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда 581 чаа улуг совхозтар, оон иштинде 425 совхозтар кур черлерде тургустунган: ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунуң совхозтарының тарылга шөлдери 10,5 миллион гектарга көвүдээн болгаш 1955 чылда 24,5 миллион гектар болган, ынчаарга тараа культураларының шөлдери 2,4 катап улгаткан. Оон түңнелинде совхозтардан тарааны 1950 чылдыңга бодаарга, күрүне ам дыка хөйнү ап турар. Совхозтар мал ажылының продуктуларының, картофельдиң болгаш ногаалардың дүжаалгазын дыка көвүдеткен.

Амгы үеде совхозтарга тараа бүдүрерин көвүдедири-биле черглештир совхозтарга хөвең, чигир свеклазы болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый культураларын бүдүрерин улам калбартса чогуур. Болунуң шынарының талазы-биле тарга болгаш өске-даа культураларны өстүреринге улуг ажыктыг эвес, ынчалзажок мал ажылынга бүрүн ажыктыг ажыглатынмаан черлерге мал ажылының, ылаңгыя хой ажылының совхозтарын хөгжүдер херек. Зоналарның онза байдалдарын барымдаалап турган, ажыглал черлериниң 100 гектарынга хамаарыштыр продуктулар бүдүрерин планның үндезинниге салбышаан, совхозтарга планнаашкынның системазын эде көөрү ажыктыг болуп турар. Ол болза совхоз продукциязының бот-үнезин чиигедириниң болгаш совхоз бүрүзүн бедик орулгалыг бүдүрүлге чери болдурарының сорулгазын улам боттуг үндезинге салыр.

5. Үрезин ажылы—кодээ ажыл-агыйны көдүреринге чугула звено

Кодээ ажыл-агыйны көдүреринге чугула звено болза үрезин хераан шын чорудары болур. Улуг организастыг ажыл-агыйның байдалдарынга ол сорулганы шиитпирлээри ындыг берге эвес ышкаш болза-даа, үрезин ажылы бисте сандаргай байдалда туруп турар. Ынчаарга ол сорулга шиитпирлеттинмейн баар чорук чүгле кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының талазындан бо айтырыгны челир үнелевээнинин түңнели болур.

Үрезин ажылын шын организаставайн турган, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн чогуур деңнелге көдүрүп болбас дээрзин билип алыр өйү келген. Ол айтырыг шиитпирлеттинген турар ужурлуг. Үрезин хераан колдуунда мурнакчы совхозтарга мөөннеп база районнарның ажыл-агыйларын экижидип турган, ону дүрген шиитпирлеп болур. Совхоз болгаш районнуң үрезин ажыл-агыйы бүрүзүнге тускай зонаны бээр херек, олар анаа үрезин ажылын, долгандыр турар колхозтарны үрезиннер-биле хандырарын харылзаар ужурлуг.

Кукурузаның хайнактаан үрезиннерин өстүрер дугайын онзалап чугаалаза чогуур. Бо херекке бистиң чуртувустуң кодээ ажыл-агыйы чамдык чурттардан хожудап калган, а ол хожудаашкын кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары хайнактаашкынның ужур-дузазын билбейн турарының ужурундан болбаан. Хайнактаан үрезиннерни өстүрерин бистиң эртемденнеривис болгаш мурнакчы ажыл-агыйларывыс шагдан бээр чорудуп келген, бисте бодувустуң хайнактаан үрезиннеривистиң кайгамчыктыг үлегерлери бар болгай. Ынчалзажок кодээ ажыл-агый органнары бо ажылды ёзулуг организаставаан болгаш оон түңнелинде бистер кукурузаның хайнактаан үрезиннерин АБШ-тан садып алыр апаардыр бис. Американнар дайын сөөлүнде кукурузаның хайнактаан үрезиннерин тарыырынче барык шуут шилчээннер. Оон түңнелинде АБШ-ка кукурузаның дүжүдү, тараа бодубиле гектардан 15-тен 25—27 центнер кылдыр өскен. АБШ-та үрезин бүдүрер талазы-биле тускай компаниялар бар. Олар тускай зоналарга херек хайнактаан үрезиннерни бүдүрүп—кукурузаны өстүрүп, ону ажаап ап, кургадып, үрезиннерни оларның хемчээлиниң болгаш хевириниң аайы-биле сорттап, шоодайларга савалап турар болгаш фермерлерге садып турар. Ол дээрге эки дуржулга-дыр, ынчангаш бисте ону ажыглаары ажыктыг боор.

Сорулга болза селекция ажылын экижидери, кукурузаның хайнактаан үрезиннерин өстүрерин калбаа-биле организастаары, ындыг үрезиннерни белеткээр талазы-биле заводтарны тургузары, оларны кылырынга техниканы, кадрларны тускайлап үндүрүп бээри, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга кукурузаның хайнактаан үрезиннерин алырының айтырыын шиитпирлээри болур.

6. Колхозтарда тудуг дугайы

Эштер! Кодээ тудугнуң айтырыынче партия болгаш совет организацияларның кичээнгейин хандырарының эргежок чугулазының үези келген. Чүс-чүс чылдарда ажыл-агый болгаш культура талазы-биле кодээниң хожудангай чорууидан тывылган салгал, эрткен дайынның үезинде үрелиишкиннериниң түңнелдери ам-даа күштүг болуп көстүп турары бистиң шуптувуска билдингир. Элээн хөй кезии чаагайжыды туттунмаан бажыңнарда чурттап турар колхозчуларның амыдырал-чуртталга байдалдарын дыка экижидер дээш ам-даа хөй чүүлдү кылыр апаар. Хөй-хөй кодээ районнарның кайгамчык улуг делгемнеринде оруктарның чогу ышкаш, эрткен үениң ындыг салгалы-биле эптежип болбас. Бүдүрүлгени хөгжүдериниң эрге-ажыктары кажан-даа бирги черге турар ужурлуг дээрзи черле билдингир. Оон-биле кады бүдүрүлгениң өзүлдезиниң сууруңга, колхозтарның нииити ажыл-агыйын көдүрериниң сууруңга үндезилээш, чуртталга бажыңнарының болгаш культура оолгаларының тудуушкунун калбартырынга таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Ам бисте ажыл-агыйның улуг чединишкиннерин чедип алган, бедик орулгаларлыг болуп турар муң-муң колхозтар бар. Ындыг колхозтар чүгле хамыктың мурнунда колхозтарның хөй-нииити тудугларының, уругаар садтарының, божудулга бажыңнарының, клубтарның, чунар бажыңнарның, назылап кырган колхозчуларга бажыңнарның, хлеб быжырар черлерниң тудуушкунун калбартыр эвес, харын база колхозчуларга чуртталга бажыңнары тудуп алырынга, амыдырал-чуртталганы чаагайжыдарынга улуг дузаны көргүзүп болур.

Чуртталга бажыңнарының тудуушкуну колхозчуларның боттарының хөреңгилериниң күсели-биле чорутунар ужурлуг. Он-он болгаш чүс-чүс муң колхозчу өг-бүлелериниң орулгалары ам оларга чаагайжыдыр туттунган чараш бажыңнарлыг болур арганы берип турар, ынчалза-даа колхозчу болунуң бажыңының тудуушкунун, ылаңгыя тудуг материалдары тыптынып алырын чамдыкта күүседип шыдавайн баар. Ындыг болганда, чер-черге тудуг материалдарын бүдүрерин организастаар талазы-биле колхозтарга дузалаар херек.

Болунуң ээлчээнде район ажылдакчылары улам бедик техниктиг деңнелге тудуг материалдарын бүдүрерип организастаар хүлээлгелиг. Ынчаарда материалдар эки, чиик өртектиг болур, а кол чүве болза оларның хөй болурунда. Бистиң аргаларывысты ажыглаар болгаш чогаадып кылган төлевилел ёзугаар эптеп салыр белен бажыңнарны тудар херек.

Бажыңнарны туткан шүүделин канчаар төлээрил? деп айтырыг туруп келир. Манаа янзы-бүрү байдалдар туруп болур. Бирээде, болунга бажыңны тудуп алырын азы тыптынып алырын күзээн колхозчулар күш-хүннеринге боттарының алган акшаларының кандыг-бир кезиин шилчидип болур. Ол хөреңгилерниң күсели-биле онза фондуну тургузуп болур. Колхозчуларның шилчилгелери чуртталга бажыңнарының тудуушкунундан аңгыда, оларны өске сорулгаларга ажыглаар эрге чокка банкыга турар ужурлуг. Бир арга ол. Өске арга болза эргежок чугула ажыл-агый тудуглары-биле болгаш культура-амыдырал албан черлери-биле нииттиниң херегцелдерин хандырган колхозтар болунуң орулгаларындан чуртталга бажыңнарының тудуушкунунга чогуур түңнү үндүрүп бээри болур. Колхозчуларның чөпшээрээни-биле, нииити хуралдың бадылааны-биле бо чорук кылдынар ужурлуг дээрзи черле билдингир. Шилчиткен хөреңгилерниң күсели-биле колхозчуларга бажыңнарны колхоз тудуп бээр. Ооң соонда барык 5 азы 10 чылдарның иштинде, тодаргай байдалдардан хамаарыштыр, колхозчу бажыңның бүрүн өртек-үнезин колхозка төлээр ужурлуг. Адактын сөөлүнде, каттыштырган хөреңгилер-биле бажыңнар тудуушкунун чорударының үшкү хевири база туруп болур. Бир талазында, колхоз бажыңнар тударынга чээли дузаламчыны колхозчуларга тыпсыры-биле чээлиниң тускайлап бээр болгаш өске талазында, колхозчу болунуң хөреңгилеринден чогуур түңнү ол чээлиге немээр. Өртек-үнезиниң, хемчээлиниң, планнаашкынының талазы-биле бажыңнар янзы-янзы болур болгаш болур-даа ужурлуг дээрзи боду-ла билдингир.

Тудуушкунну канчаар организастаарыл? Мергежилдиг тудуг бригадаларын тургузарын, колхозчу тудугжуларның күш-ажылын улам бүдүрүкчүлүг болдурар дээш оларны эргежок чугула дериглелер-биле, чепсек-херекселлер-биле хандырарын колхозтарга сүмелээр херек. Кайы болунар черлерге районнарның колхоз тудуунуң организацияларын тургузуп, оларга тускай мергежилдиниң аайы-биле чогуур санныг тудугжуларны колхозтар тускайлап берген турза чогуур. Ол чорук тудуушкунну улам калбак хемчээлдерге механизастаарын, чуртталга бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны эң дүрген болгаш эвээш чарыгдалдар үндүрүп турган тудар арганы бээр. Ындыг тудуг организациязы колхозтарның хөреңгилери-биле тургустунар ужурлуг дээрзи билдингир. Ол болза колхозтарның үлүг-биле тургустунар организация. Оон ээлери — колхозтар. Күрүне болза район Совединиң күүсекомун дамчыштыр колхозтарга ол организацияларны удуртурунга чүгле дузалаар.

Туүйбу болгаш черепица бүдүрер дугайында каш сөс. Бо айтырыгны колхозчулар боттары шиитпирлээр ужурлуг. Байда ажык-дузалыг болгаш колхозчулар бо херекти күүседип шыдаар черлерге туүйбу, черепица бүдүрерин шуут колхозка организастаан туруп болур. Чамдык таварылгаларда колхозтарның болгаш колхозтар аразының заводтарын тургузары ажыктыг.

Кодээ ажыл-агый министерствозу, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, область болгаш район Советтериниң күүсекомнары тудугну организастаарынга, кодээ черлерни чаагайжыдарын шын планнаарынга, чуртталга бажыңнарының болгаш өске-даа тудугларның чаңгыс аай төлевилелдерин чогаадып кылырынга колхозтарга дузалаар хүлээлгелиг. Ылаңгыя сантехниканы, дарганнаар кылыгларны бүдүреринге, эжик болгаш соңга кажыттаар чүүлдерин белеткээринге дузалажыр херек. Колхозчуларга чуртталга бажыңнарын тудары — бистиң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгевисти улам ынай көдүрериниң херээ-биле, миллион-миллион колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидери-биле үзүлбес харылзашкан ужурунда эң эргежок чугула чүве болур.

7. Кодээ ажыл-агыйны удуртурунуң деңнелин бедидер

Эштер! Ам, бисте кодээ ажыл-агыйны күштүг-биле көдүреринге материалдыг болгаш организастыг белеткел суурлар тургустунганда бүгү чүве партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының шын удуртулгазындан, партияның үндүрген шиитпирлерин күүседирин хандырар болунуң чүткулдуг организакчы ажыл-чорудулгазын чорудуп билириндев хамааржыр.

Совет Эвилелиниң бир домей бойдус болгаш херзун байдалдарлыг кандыг-даа зоназында мурнакчы-даа, ортумак-даа, хожудангай-даа колхозтар бар. Ынчангаш ажыл-агыйны удуртурунуң деңнелинде херек болза, хамыктың мурнунда колхозтар даргаларын, бригадирлерни, агрономнарны болгаш зоотехниктерни, МТС-тер болгаш совхозтар директорларын, а ол ышкаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң организакчылары болур хүлээлгелиг өске-даа ажылдакчыларны шилип алырында болур. Моон ужурунда кадрларны шилиири, удуртулганың деңнелин бедидери — ам социалистиг кодээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрерин шиитпирлээр чүүлдер ол болур.

Бистиң кодээ ажыл-агыйывысты чединишкинниг хөгжүдериниң эрге-ажыктары төп черге болгаш чер-черге кодээ ажыл-агый органнарының ажылын шиитпирлиг экижидерин негеп турар. Бистиң совет аппарадывыс болунуң бүгү-ле дазыл-дамырындан бүдүрүлге-биле харылзашкан, болунуң ажылын бүдүрүлгениң эрге-ажыынга чагырткан турар ужурлуг. Кодээ ажыл-агый министерстволарының, совхозтарның болгаш белеткелдерниң организастыг тургузуу болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазы бо негелделерни харылап турар бе? Чок, харылавайн турар. Оларның тургузуу ам-даа аажок улуг болгаш бюрократсыг. Чер-чер органнарын холгаарлай бээр ындыг аппараттың төп черге турганы биске херек чок.

Амгы байдалдарда кодээ ажыл-агый министерстволарынга кандыг функциялар арткан турар ужурлуугул? Ол функциялар болза перспективтиг планнаашкын, акшаландырышкын болгаш хандырылга, чазактың онаалдаларының күүселдези дээш күрүне контролю болур. Кодээ ажыл-агый министерствозу болгаш Совхозтар министерствозунуң эң чугула сорулгазы — мурнакчы дуржулганы өөренири болгаш нептередири, эртемниң чаа-чаа чединишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдири болур. Ол функцияларны күүседиринге министерстволарның, улуг эвес болза-даа, бедик мергежилдиг аппарады херектиг. Мынчангаш сорулга чүл дизе ол аппаратты кайы болдунары-биле кызырары, болдунчуларын, ону байдалдың өскерлип турары-биле дүүштүр чорудары болур.

Ынчаарга белеткел аппарадында херектиг байдалы кандыг болуп турарыл? Бисте колхоз бүрүзү продуктуларын кандыг-бир хевирлерин белеткээр талазы-биле элээн каш төлээлерлиг. Олар херек бе? Чок, херек чок. Бистиң социалистиг күрүневисте бүгү-ле чүүлдер белеткелдерниң сагындырылгаларын манавайн, колхозтарның болгаш совхозтарның өй-шаанда күүседип турары планнар-биле тодаргайтынып турар. Ынчангаш элеватор болгаш далган-крупа тыртар үлетпүрнү хөгжүдериниң, тараа болгаш өске-даа продуктуларны кадагалаарының база хүлээп алырының айтырыглары-биле Белеткелдер министерствозунуң хүлээлгелерин кызыгаарлаары чугула. Белеткелдерни оперативтиг удуртурун МТС-терге даараш, а чүс-чүс муң белеткелчилерни бүдүрүлгеге ажыглаар херек.

Амгы үеде бистиң социалистиг күрүневис кодээ ажыл-агыйның бүгү участоктарын бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар долу аргалыг болуп турар. 1955 чылда кодээ ажыл-агыйга дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 400 муң ажыг тускай эртемниглер ажылдап турган. Кадрларны белеткээрин планнавышаан, бистер ырак эвес чооккy үеде хову болгаш трактор бригадаларының баштыңынга агрономнарны болгаш механиктерни, а мал ажылының фермаларының баштыңынга — зоотехниктерни тургусса чогуур дээрзин барымдалаар ужурлуг бис.

Кодээ ажыл-агыйны удуртурун дыка экижидер төлээде, бистиң кадрларывыс экономиканың айтырыынче, продукция бүдүреринге күш-ажылчы чарыгдалдарны эвээжедиринче кичээнгейин көргүлүрер херек. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла В. И. Ленин санап өөренип алынар деп удуртукчуларга чугаалаан. Бир эвес ол чорук бистиң күрүневистиң төрүттүнген үезинде чугула турган болза, чоннуң кижи санынга продуктулар бүдүрер талазы-биле кол капиталистиг чурттарны четкеш, эртер сорулганы бистер ам шиитпирлеп турувуста ол чүс катап чугула.

АБШ-ка бодаарга бистиң чуртувуста центнер сүт болгаш эът бүдүреринге дыка хөй күш-ажыл чарыгдатынып турар дээрзин бар медээлер көргүзүп турар. Оон түңнелинде ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйында АБШ-ка бодаарга хөй чон ажылдап турар. Бистер америк чижекти согур чүве дег эдерип шыдавас болбайнаан. Ында чаңгыс кижи өскениң хоозуралының күсели-биле чырган турар болгай. 1940 чылдан 1954 чылга чедир үеде, азы 14 чылдың дургузунда АБШ-тың бир миллион үш чүс муң хире фермерлери хоозураан, черин ышкынган болгаш өг-бүлелери-биле кады үлетпүрге ажылын алыры-биле хоорайларже чорууруп оралдашканнар, чок болза бир штаттан өске штатче чурттаар чер болгаш ажыл-чем дилеп кожуп чоруур «тоянчы фермерлер» болу бергеннер. Кодээ ажыл-агый чиселериниң медээзи-биле алырга, чүгле сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда АБШ-та фермерлерниң саны 600 муң кызырылган. Улуг фермер — капиталистиг бүдүрүлге чериниң ээзи, ол болза ажылчыны бүгүн ажык-кончааның үнер дээзу кылдыр көрүп турар. Бир эвес ажылчын кадыын чидирер, ол эң хөй ажык-кончааны берип шыдавас болза, ону капиталист үндүр октаптар.

Бисте — херек сыр өске. Колхоз — кооперативтиг ажыл-агый. Ында бүгү колхозчулар кодээ ажыл-агый артелиниң ээлери, долу эргелиг кежигүннери болур, олар боттарының аразынга ажылды боттары хуваажып ап турарлар. Ынчаарга ол черле билдингир. Бистиң социалистиг нииттилелдивисте бүгү чүве кижиниң өзүп турар херегцелдерин хандырарынче угланган. Кым долу күш-биле ажылдап шыдавас болур, ону

(Уланчызы 3-кү арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы.)

колхозчулар каазытпазе. Моон ужурунда продукцияның чаңгыс санынга күш-ажылдың чаргыдалдары АБШ-ка бодаарга бисте куду апаар уеде бевин—а бис оңу чедип аптар бис,— ССРЭ-де көдээ ажыл-агый чонунуң саны АБШ-тың көдээ ажыл-агыйындаазынга бодаарга каш катап хөй бооп бодур. Ынчанмыже, бисте ажылчын күжүн бүдүрүкчүзе, бисте ажылчын күжүн бүдүрүкчүзе, бисте ажылчын күжүн бүдүрүкчүзе

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы).

Школаларда эки организастатынган ниитиниң чемненилгези өзүп олурар салгакчыларның кадыкшылынга болгаш өөредилге кичээлдерниң шынарын бедидеринге улуг ужурлуг болуп турар. Школачыларга ниит чемнерни таарыштырып бээр школа буфеттериниң болгаш столоваяларының четкизин калбартыр херек. Эвээш хандыртынган ада-иелерниң урууларының халас болгаш чиигелделиг чемненилгезин чорудар дугайында айтырыгны ырак эвес келир үеде шиитпирлезе чогуур. (Адыш часкаашкыннары).

Эң чугула солулгаларның бирээзи болза улустуң кадык камгалалын улам ыңай экижидери болур. Ол херекте бистиң чедиишкиннеривис ниитиге билдингир. Ындыг болза-даа бо талазы-биле улуг четпестер ылангыя кодээ черлерде база бар. Эң чоокку чылдарда медицина албан черлериниң четкизин улуу-биле калбартырын болгаш оларның ажылын экижидерин чедип алыр хүлээлгелиг бис.

Улустуң чаагай байдалын бедидер дээш демиселде бистиң улуг болгаш соңгаарладып болбас ажылдыг чорукшайн баарывыс ындыг участок чок. Улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарының дугайында чугаа чоруп турар болганда ол ажылдың онза чугулазын бадыткап турганының хереэ-даа чок. А улустуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкын бистиң партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың кичээнгейиниң төвүнге кезээде туруп келген болгаш туруп-даа турар. (Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).

2. Совет культураның болгаш эртемниң чаа чечектелиишкининче!

Эштер! Бистиң чуртувуска боттанган эң ханы культура революциязының чаагай үре-түңнелдерин совет улус ажыглап турар. Совет Эвилелинде ышкаш ындыг хөй санныг школаларлыг, техникумнарлыг, дээди өөредилге черлерлиг, эртем-шинчилел институттарлыг, дуржулга станцияларлыг болгаш лабораторияларлыг, театрларлыг, клубтарлыг, библиотекаларлыг болгаш өске-даа культура-чырыдыышкын албан черлерлиг чаңгыс-даа капиталистиг чурт чок. (Адыш часкаашкыннары).

Улус өөредилгезиниң байдалы болза культура хөгжүлдезинде бистиң чедип алган чедиишкиннеривистиң чайынначак көргүзүү болур. ССРЭ-де бүгү-ниитиниң чеди чылдыг өөредилгези хоорайда-даа база кодээде-даа боттанган, а эң улуг хоорайларда он чылдыг өөредилге колдуунда чоруттунган.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин бүгү хоорайларга болгаш кодээ черлерге чоокку беш чылда колдуунда боттандырарын айтып турар. Бо эң чугула сорулганы шиитпирлээринге ниити эртемниң школазының өөредилге материалдыг суурун күштүг-биле быжыглаары эргежок чугула.

Бисте ортумак школаларның үстүкү класстарынга, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге өөредилге дээш төлевирни улуг эвес хемчээлдер-биле ам-даа тыртып турар. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарынга болгаш аныяктар дээди эртемни чедип алырынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулга-биле чаа өөредилге чылындан эгелээш өөредилге дээш төлевирни күш чок болдурар деп шиитпир хүлээп алдынган. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң школаларывыстың улуг четпес чүүлү болза өөредилгениң амыдыралдан элээн хоорук чоруу, школаны доозуп турарларның практиктиг ажыл-чорудулгага четпес белеткелдии болур. Бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң Директиваларынга школаның политехнизациязының талазы-биле хемчеглер көрдүнген турбуже, бо херек кончуг оожум чоруп турар. Улус өөредилгезиниң болгаш Педагогика эртемнериниң академиязының дыка хөй ажылдакчылары политехниктиг өөредилгениң ажыктының дугайын ниити чугаалар кылып, ооң практиктиг боттанышкынынга чүнү-даа кылбайн турар. Сөстерден ажыл-херекче дүрген кирер херек. Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар төлээде, техниканың болгаш бүдүрүлгениң айтырыгларының талазы-биле билиглерниң үндезиннерин берип турар чаа эртемнерни башкыларын школаларга чүгле чорудар эвес, а өөреникчилерни бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда дуржулга участоктарында болгаш школаларның мастерскаяларында күш-ажылга үргүлчү хандыкшыдары база эргежок чугула. Он чылдыг школаны доозуп турар оолдар болгаш кыстар дээди эртемче оруктуг ажыдып турар эки ниити эртемниг, ооң-биле кады практиктиг ажыл-чорудулгага белеткеттинген турар төлээде, ортумак школаларның өөредилге программазын бүдүрүлгечи улуг специализацияның талазынче эде тургузар херек, чүге дээрге доозуп үнерлерниң хөй кезии улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында күш-ажылга дораан кирер болгай.

Алдыгы беш чылда бистиң чуртувус коммунистиг ниитилелдиң күчүлүг материал-бүдүрүлге суурун тургузарының оруу-биле бурунгаар чаа улуг базымны кылыр. Ындыг болза-даа, коммунизмниң адакы чадазындан дээди чадазынче бо төөгүлүг шилчилгени боттандырарынга угаан-бодал талазы-биле бүгү-ле эргежок чугула баштайгы белеткелдерни тургузарының айтырыын база шиитпирлээр апаар ужурлуг бис. Маңаа холбаштыр ниитилелге кайгамчык улуг ужурлуг бистиң аныяк салгакчыларывыстың кижизидилгезиниң айтырыгларының бирээзинге доктааза чогуур.

Дайынның түңнелинде бисте өөнүң ээзинден чарылган кижилер хөй болу берген, уругларның кижизидилгезиниң нарын сорулгазы оларда салдынган. Ада-ие ийилээ бүдүрүлгеде азы албан черлеринде ажылдап турар өг-бүлелер база эвээш эвес, олар уругларын кижизидери-биле чүгле ындазаая ажылдап турар. Ындыг байдалдың үезинде хөй-хөй уруглар төрелдериндан азы кожаларындан кандыг-бир кижиниң хайгааралынга, а чамдыкта мырынай хайгаарал чокка артып каап турар. Ынчангаш уругларның дыка хөй кезии туразында салдына берген болуп турар болгаш ол чорук багай түңнелдерге чедирип турары хаая эвес. Шынап-ла өг-бүле болгаш школа уругларның социалистиг кижизидилгезиниң эң чугула одаглары болуп келген болгаш болуп артып-даа турар. Ындыг болза-даа моон-биле кызыгаарлаттынып болбас.

Бир эвес ырак эвес эрткен үеже хая көрнүп көөр болзувусса, тергиидекчи аңгылар ниити школадан аңгыда өзүп турар салгакчыларны кижизидерниң боттары тускай системалыг турганын көрүп каар бис, ук система туруп турар тургузуугга болгаш шаг-үениң ёзузунга дүгжүп турган. Бурунгу тускай уруглар албан черлерин тургускулаан, өзүп олурар салгакчыларны хөреңгитен аңгыларның эрге-ажыктарынга дүүштүр оларга белеткеп турган. Ол дээрге пажес корпустар, кадет корпустар, бүянныг кыстарның институттары болгаш оон-даа өскелер-ле болгай. Бо хагдынчак черлерге уруглар аристократчы кижизидилгениң школазын эртип турган.

Бистер улуска ханызы-биле өжээннешкек аристократияның үстүкү кезээн эвес, харын чаа ниитилелдиң тургузукчуларын, улуг чаагай сеткил сагыштыг, бедик идейлерлиг кижилерни, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң авангардында чоруп турар бодунуң улузунга кызыгаар чок бараан болур кижилерни хевирлеп тургузар ужурлуг болгавывыста социалистиг чурт уругларны кижизидериниң херээн чүүлен-даа артык эки болгаш сайзырангай тургузуп шыдаар болгаш тургузар ужурлуг-даа. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).

Бо сорулганы практикага канчаар шиитпирлеп кирер бис ынчаш? Школа-интернаттарның (канчаар адаарын боданыр херек) тудуунче эгелеп кирери ажыктыг ышкаш-тыр, оларны хоорайлар чанынга, чайлаг черлерге, кадыкшылгага таарымчалыг ээнинер иштинге тургузар. Ындыг школаларга делгем, чырык класстар, удуур эки черлер, чаагайжыдыр туткан столоваялар, класстан дашкаар янзы-бүрү кичээлдерге, Советтиг чурттуң аныяк хамаатызының күш-ажыл болгаш угаан бодалының бүгү талалыг хөгжүлдезинге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар сагыш-човангыры-биле деритинген тептер турар ужурлуг. Ындыг школаларга уругларны ада-иелерниң чүгле күзээни-биле хүлээп алыр ужурлуг. Ол школа-интернаттарга уруглар үргүлчү турары-биле кирер, ада-иелери оларның-биле байырлап, каникуль азы кичээлден дашкаар үеде ужуражып болур. Өзүп олурар салгакчыларының угаан-бодалының инженерлери болур деп бедик аддарга дүгжүп турар эки кижизидикчилерни ындыг школаларга шилип алыр ужурлуг.

Ол школаларга хүлээп алырының материалдыг негелделери ооң баштайгы үелерде аңгы-аңгы болган турар ужурлуг. Ажыл-төлевирни бедик эвес ийикпе, азы өг-бүлезиниң иштинде хөй ада-иелерлиг уругларны күрүнениң долу хандырылгазынга алза чогуур. Элээн бедик ажыл төлевирлиг ада-иелер интернатка уругларын кижизиткени дээш кандыг-бир элээн улуг-хуузу төлезе чогуур. Адактың сөөлүнде, ада-иелерниң чамдызы күрүнениң школа-интернатка уругну кижизидер талазы-биле киирген ол чарыгдалдарының орнун бүрүнү-биле агидерин боттарынга хүлээп ап болур.

Кижизидилгениң бо системазының кайгамчык улуг ужур-дузазын үнелеп чедери берге. Ол херекке акша-хөреңгилерни болгаш күжениишкиннерни хайыралаан херек чок, чүге дээрге оон бээр ажыы оранчок улуг болур. (Адыш часкаашкыннары).

Оон-биле чергелештир бистер кайгамчык улуг кижизидикчи өске сорулганы шиитпирлээринче ясли назылыг болгаш школа назыны четпээн бүгү уругларны күрүне яслилеринге болгаш садтарынга ада-иелерниң күзелин барымдаалап кижизидерин хандырарынче кирер ужурлуг бис. Ол сорулганы бүрүн шиитпирлээринге эвээш эвес хуусаалар негетинер апаар, ынчалза-даа ол херекти бо беш чылда калбаа-биле эгелээр ужурлуг бис. Кодээ черлерде яслилерниң болгаш уруглар садтарының тудуунга болгаш ажаалдазынга чүгле күрүне органнары эвес, харын колхозтар база киржир ужурлуг. Уруглар дугайында, оларны кижизидер дугайында сагыш-салыышкын бүгү улустуң херээ. Бистиң совет ниитилеливис өзүп олурар салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнче онза кичээнгейни моон саңгаар-даа салыр. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бистиң чуртувуста улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тускай эртемниглерни белеткээр талазы-биле кайгамчык улуг ажыл чоруттунган. Бешки беш чылдың чылдарының дургузунда Совет Эвилелиниң дээди өөредилге черлери 1.120 муң тускай эртемниглерни, тодаргайлаарга, дөрткү беш чылдыындан 72 муң хөйнү өөредип үнүрген. Моон-биле кады кежээки болгаш заочный дээди өөредилге черлеринге тускай эртемниглер белеткээри калбарган; бешки беш чылдың чылдарының дургузунда кежээки болгаш заочный дээди өөредилге черлери 260 муң тускай эртемниглерни— эрткен беш чылдыынга бодаарга 2,7 катап хөйнү белеткеп үнүрген. Ортумак мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээри экижээн.

Херектиң сан талазы-биле бистер черле долу хандыртынган болуп шыдаар бис. Ындыг болза-даа тускай эртемниглерни белеткээриниң шынарынче улуг кичээнгейни салыры негеттинип турар. Улуг четпес чүүл болза, дээди школаның практика-биле, бүдүрүлге-биле харылзаазының сулазы, техниканың ам үелеги деңнелинден чыдып каап турарында. Аныяк инженерлер болгаш агрономнар бүдүрүлгениң тодаргай экономиказының болгаш организациязының айтырыгларының талазы-биле четчир билиглерни дээди өөредилге черлеринден ам-даа албайн турар. Студентилерниң бүдүрүлгечи практиказын үндезини-биле экижидери негеттинип турар.

Өөредилге черлериниң ажылын чаартып тургузар херекти өөреникчилер өөредилгениң курстарын эртпишаан, амыдырал-биле, бүдүрүлге-биле — тодаргай бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар-биле холбашкан, оларга бүдүрүлгечи чаңчылдарны тыпкан турар кылдыр тургузар сорулга бистиң мурнувуста туруп турар.

Маңаа холбаштыр чуртка дээди өөредилге черлерин шын эвес сайгара тургусканы дугайын чугаалаза чогуур. Дээди өөредилге черлери колдуунда-ла Москва, Ленинград, Киев, Тбилиси, Харьков, Баку, Ташкент, Минск болгаш өске-даа ол чергелиг улуг-улуг хоорайларда мөөңнеттинген. Ол өөредилге черлерин чуртка тарадыр тургузарынче эвес, харын сыр делир, оларны ол-ла хоорайларга улам ыңай мөөңнээринче углаңган чүткүлдер бар болуп турар. Мындыг байдалды шуут-ла таарымча чок деп саназа чогуур. Дээди өөредилге черлерин бүдүрүлгениң төптеринге, тускай эртемниглерни эң-не улуу-биле негеп турар черлерге тарадыр тургускаш, дээди өөредилге черлерин сайгара тургузарының системазын эде көөрүнүң эргежок чугула болур өйү келген.

Ылангыя кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлерин таарыштыр тургусканында шыдажыр аргажок байдал бисте тургустунган, оларның хөй кезии улуг-улуг хоорайларда мөөңнеттинген. Кодээ ажыл-агый болгаш Совхозтар министерстволары, Дээди өөредилге министерствозу чуртта кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлерин шын таарыштыр тургузар дугайында айтырыгны ажылдап кылза чогуур. Кодээ ажыл-агый институду 2—3 муң гектар черлиг, эки фермаларлыг турар болза чогуур боор. Ынчаарга бо бүгү ажыл-агыйны ниити билиг болгаш теоретиктиг белеткелди эки практика-биле дүүштүрер төлээде, студентилер кодээ ажыл-агыйны чорудуларының эргежок чугула чаңчылдарын болгаш шын дуржулганы билип алган турар төлээде, колдуунда студентилерниң күштери-биле чоруткан турар ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

Кодээ ажыл-агыйның чаа дээди өөредилге черлерин, чижээлээрге, совхозтарның базазынга организаставышаан, профессор-башкы составтың үре-түңнелдиг ажылынга эки байдалдарны тургузарын көөрү эргежок чугула. Кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлерин улам-на шын таарыштыр сайгара тургузарының сорулгазын шиитпирлээринче амдан эгелеп кирер херек.

Республикаларга, крайларга болгаш областарга медицина болгаш башкы кадрларны белеткээр херекти экижидерин барымдаалааш, медицина, а ол ышкаш педагогика институттарын шак ындыг углаштыышкын-биле таарыштыр тургузар дугайын бодаары бисте база эргежок чугула.

Заочный болгаш кежээки дээди өөредилге черлериниң четкизин улуу-биле калбартыр, оларның ажылын экижидер херек. Бүдүрүлгеден чартыкпайн өөренип турар ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхозчуларның өөредилгезинге эң-не таарымчалыг аргаларны тургузары эргежок чугула, чүге дээрге бүдүрүлгени эки билир мергежилдиг инженер-техниктиг кадрларны белеткээриниң хөй чылдыг практика-биле хынаттынган идегелдиг аргаларының бирээзи ол болур. Ам, ортумак школаны доозкан хөй муң оолдар болгаш кыстар үлетпүрже болгаш кодээ ажыл-агыйже кээп турар үеде, бүдүрүлгеден чартыкпайн турган, заочный дээди эртемни хөгжүдеринге кайгамчык улуг болдунар аргалар тургустунуп турар.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга тускай эртемниглерни белеткээрин мынчага чедир-ле ол адырларның хөгжүлдезиниң перспективалары-биле эвес, а харын колдуунда-ла министерстволарның болгаш ведомстволарның үндезин барымдаа чок болгаш доктаамал туружу чок чагыглары-биле ховар эвесте доктааддаы бээр чорук, чеже-даа элдепсинчиг болза бар болуп турар-дыр ийин. Ол чорук тускай эртемниглер ажыл-агыйның болгаш культураның бир адырында келергей хөй болуп турунда, өске адырынга чедишпейн турар чорукка чедирип турар. Улуг четпес чүүл болза, үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга тускай эртемниг кадрларны чурттуң кужаглар аайы-биле онзагай байдалдарын барымдаалавайн, олар каза, кандыг районнарга, кандыг бүдүрүлгелерге ажылдаарын барымдаалавайн белеткеп турары болур. Ол четпестерни шиитпирлээни-биле узуткаары эргежок чугула.

Эштер! Чаңгыс-даа ниитилел тургузуу эртемни хөгжүдеринге совет социалистиг тургузугда ышкаш ындыг сонуургалдыг эвес болгаш оон хөгжүлдезинге ындыг таарымчалыг аргаларны бербейн турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың үргүлчү болгаш боттуг деткимчези-биле бистиң эртемденнеривис эртемниң дыка хөй адырларында, ооң иштинде физикада, геологияда, математикада, механикада, астрономияда, зоологияда, кодээ ажыл-агый эртемнериниң чамдык адырларында шыгарангай түңнелдерни чедип алганнар.

Совет эртемденнер атомнуг энергияның алырының айтырыын кыска хуусаалар иштинде кайгамчык шиитпирлээннер. Олар бистиң чуртувустуң энергетиктиг курлавырларын байыдып, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң айыыл чок чоруун быжыглаарынга чедиишкинниг ажылдап турар. Бистиң эртемденнерниң күжениишкиннери-биле техниктиг бодалдың, электроннуг санаалга машиналары, янзы-бүрү приборлар болгаш механизмнер ышкаш, ындыг шыгарангай чогаадыгларны тургустунган, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезиниң өске-даа нарын айтырыглары чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар. Бистиң эртемденнеривиске оларның үре-түңнелдиг ажылы дээш улустуң ханы өөрүп четтиргени съездиниң индиринден илередирин чөпшээрэп көрүнер. (Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Совет эртемниң чедиишкиннери улуг болгаш маргышдаа чок. Моон-биле кады бистиң хөй-хөй эртем албан черлеривистиң ажыл-чорудулгазында улуг четпестер бар, бистиң эртемнивис чамдык адырлар талазы-биле улус ажыл-агыйының өзүп турар хереглединден, а чамдык адырларның талазы-биле даштыкыда эртемниг чедиишкиннеринден тодаргай-ла хожудап турар деп чүвени көрбейн эртип шыдавас бис.

Ол четпестерниң чылдагааннарының бирээзи болза хөй-хөй эртем албан черлериниң практика-биле, бүдүрүлге-биле сула харылзаазы болур. Чамдык эртем албан черлери практиктиг улуг ужур-дузалыг эвес айтырыгларны ажылдап турар болгаш бистиң бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын түңнеп сайзыратпайн турар. Эртем институттарының болгаш дуржулга станцияларының четкизи экономика болгаш бойдус байдалдарын барымдаалавайн хуваатынган. Хөй-хөй эртем-шинчилел институттары болгаш дээди өөредилге черлери бүдүрүлге суурундан ырак туруп турар. Ылангыя, Москвада океанографияның, далайның үш эртем албан черлери—далай гидрофизика институду, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының океанология институду болгаш гидрометрология албаның океанография институду; ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш Хөмүр даш үлетпүрүнүң министерствозунуң дагның ийи институттары туруп турар. Москва далайга болгаш Воробьев дагларынга ол хөйзүмээр эвес деп бе? (Залда каткы, адыш часкаашкыны). Бо шын эвес байдалды өскертир, эртем-шинчилел албан черлерин болгаш дээди өөредилге черлерин оларның бүдүрүлге суурунче чоокшуладыр херек.

Эртемнер Академиязының эртем албан черлериниң адырларының эртем-шинчилел институттарының болгаш дээди өөредилге черлериниң ажыл-чорудулгазында харылзаа чок хоорук чорук мырынай шыдажыр аргажок чүүл болуп турар. Ол харылзаа чок хоорук болгаш ажылга дүгүржүушкун чок чорук эң-не чугула эртем-техниктиг айтырыгларны шиитпирлээринче эртем күштерин мөөңнээрин шаптыктап, хоралыг чаржалашкак чорукту төрүттүндүрүп, хөреңгилерни төтчеглээринге чедирип, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынче нептередирин бергеледип турар.

Социалистиг культураны хөгжүдер дугайында соксаал чок сагыш-салыышкынның көргүзери, совет эртемни чүткүлдүг-биле бурунгаарладып шимчедири, коммунистиг тургузуушкунунуң практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге ооң ролюн бедидери эргежок чугула. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

СОВЕТ НИИТИЛЕЛ БОЛГАШ КҮРҮНЕ ТУРГУЗУУНУН УЛАМ ЫҢАЙ БЫЖЫККАНЫ БАЗА ХӨГЖЭЭНИ

Эштер! Партияның XIX болгаш XX съездилериниң аразындагы үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажылының эң чугула түңнелдериниң бирээзи болза бистиң улузувустуң мораль-политиктиг чаңгыс эвииниң улам ыңай быжыкканы болур. Ол чаңгыс эп, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы болгаш иштики политиказын Совет Эвилелиниң бүгү улустарының кызыгаар чок деткип турар чоруу бистиң улузувустуң бүгү-ле алдарлыг ажыл-херектеринден көстүп турар.

Бүгү совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвииниң быжыг үндезини болза партияның каннап быжыглааны ажылчын аңгы биле тараачыннарның бузулбас эвилели болур. Партияның үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый талазы-биле чорудуп турар эң чугула хемчеглери болза хоорайның болгаш кодээниң ажылчы чоннарының чаагай байдалын улам ыңай бедидеринге, ажылчын аңгының колхозчу тараачыннар-биле бүдүрүлге харылзаазын күштелдирерииге, улус массаларының чогаадыкчы идепкейин хөгжүдеринге бараан болуп турар.

1. Бистиң национал политикавыстың чамдык айтырыглары

Совет Эвилелиниң бүгү улустарының аразында акы-дуңма найыралы быжыгып, хөгжүп турзун дээш, Коммунистиг партия соксаал чок сагыш салыышкынын илередип турар, чүге дээрге ол найырал болза совет күрүне тургузуунуң күчүзүнүң тендиш дивес үндезини болур.

Партия бодунуң национал политиказынга улуг Лениниң «чүгле янзы-бүрү национарларның эрге-ажыктарынга канчаарда аажок кичээнгейлиг болур чорук үскүлежиишкиннерниң үнүп келир чылдагаанын чайладыр, кайы-кайызынга бүзүрешпес чорукту чайладыр...» (т. 33, арын 349) дээр дугайында айтыышкынын барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар. Хаанныг Россияның улустарының аразында туруп турган бот-боттарынга бүзүрешпес чорукту бистиң партиявыс чайлатып, Совет Эвилелиниң бүгү улустарын акы-дуңма найыралдың харылзаалары-биле каттыштырып шыдаан, чүге дизе партия ол улустарның эрге-ажыктарынга, оларның национал онзагай байдалдарынга болгаш күзел-чүткүлдеринге ханы кичээнгейни салып, ону бүгү националдарның ажылчы чоннарының социалистиг ниитилелешкээниң, күрүнениң ниити эрге-ажыктарының дугайында сагыш салырының ёзузунга кижизидери-биле холбаштырып келген. Ооң түңнелинде эрги Россияның шаанда дарладып чорааан болгаш хожудангай нациялары боттарының хөгжүлдезинде аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралдыг өг-бүлезинде дең эргелиг байдалды ээлеп алган.

Акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның национал экономиказының хөгжүлдезин көргүзүп турар чамдык саннар мындыг. 1913 чылдыынга деңнээрге, Казах ССР-ниң девискээринде туруп турар бүгү үлетпүрүнүң ниити продукциязы 1955 чылда 33 катап, Грузин ССР-ниң—27 катап, Киргиз ССР-ниң—37 катап, Армян ССР-ниң—41 катап, Таджик ССР-ниң—24 катап улгаткан болгаш өске-даа.

Национал культураның хөгжүлдезинде бистиң республикаларывыс канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган. Национал интеллигенцияның кадрларының өзүлдезин чижекке ап болур. Чүгле дайын мурнундагы үеге деңнээрге, дээди эртемниг тускай эртемниглерниң саны: Казахстанга—3,8 катап, Киргизияга —4,8 катап, Таджикистанга болгаш Молдавияга—3,4 катап, Туркменияга —3,3 катап, Эстонияга—барык-ла үш катап көвүдээн болгаш оон-даа өске. Ол-ла үениң дургузунда эртем ажылдакчыларының саны: Украинага бүдүн чартык катап, Латвия болгаш Азербайджан ССР-лерге —ийи ажыг катап, Казахстанга —2,5 ажыг катап, Эстон ССР-ге—барык-ла үш, Литва болгаш Карел-Фин ССР-лерге —үш ажыг катап көвүдээн.

Эвилелдешкен республикаларның экономиказының болгаш культуразының дүрген хөгжүлдези болза улус ажыл-агыйын болгаш культура тургузуушкунун удуртурун экижидериниң чамдык айтырыгларын хүнүн ээлчээнче ииик үндүрүп турар.

Шаанда, чер-черге тускай эртемниглер эвээш турда, ээлээн хөй республикаларга кадрлар кошкак база үлетпүр бүдүрүлгелери ындыг-ла хөй эвес турда, барык-ла бүгү бүдүрүлгелерни эргелеп башкарарын эвилел министерстволарын дамчыштыр боттандырып турган. Ам байдал өскерилген: бүгү эвилелдешкен республикаларда кижилер үлетпүр-биле кады өзүп, национал кадрлар каңналып быжыккан, ССРЭ-ниң бүгү улустарының культуразының ниити деңнели дыка кедирүлген. Шак мындыг чаа байдалдар турда ажыл-агыйны эргелеп башкарарының эрги методтарын улуу-биле эде көөрү негеттинип турар. Ниити удуртулганы, планныг онаалгаларны тодарадырын, оларның күүселдезин контрольдаарын, дериг-херекселдер-биле хандырарын, капитал салыышкыннарны акшаландырарын эвилел министерстволарынга хевээр артырбышаан, ооң биле кады республика министерстволарының эргелерин элээн калбартса чогуур.

(Төнчүзү дараазында үнер).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кодээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС — 00343. Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮТҮҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1929 чылдан үдезилетингеен

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ

1956 ФЕВРАЛЬ 22 СРЕДА № 39 (3492)

Өртээ 20 коп.

Коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны марксычи-ленинчи кижизидери, революсчу теорияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдери болза бистиң чедиишкинниг бурунгаарлаашкынывыстың шиитпирлиг негелдези болур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Партияның XX съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң

ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИ

СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели

(Уланчызы. Эгези № 37, № 38 солуннарда).

Партияның Төп Комитеди бо талазы-биле азаан хемчеглерни соолгу ченик дүргүзүнүң боттандырган. Ындыг хемчеглерге, ылаңгыя чижээ, Украинага кара металлургия болгаш хөмүр даш үлетпүрүнүң, Азербайджанга—нефть үлетпүрүнүң, Казахстанга—эңнүг металлургияның республика министерстволарын тургусканы, үлетпүрүң ындыг адырларының айтыкан республикаларда түрүл турар бүгү бүдүрүлгелерин ол министерстволарга дамчыдып бергени хамаарыжыр. Ол хемчеглериң түңнели болза республика үлетпүрүнүң бот-денизининг бедээни болур. Украинада ол үлетпүр амгы үеде бүгү үлетпүр продукциязының 67 хуузун, Казахстанда—62 хуузун, Азербайджанда—80 хуузун берип турар.

Ол дүржүлге болуп чугаа чок шынзыткан: бүдүрүлгелерни үлүртүрү тода, оперативтиг апарган, республика организацияларының инициативазы, үлетпүрүнүң ажылы дээш оларның харысалгазының бедээни илден апарган. Бо талазы-биле ажылды үргүлчүлээр херек, ол чоруқ чер-черниң чогаадыкчы инициативазын үлам калбартырынга, эвилелдешкен республикаларны быжыглаарынга, бистиң чуртувустуң үлустарының найыралын улам ынай быжыглаарынга идиг болур.

Эвилелдешкен республикаларның экономиказын хөгжүлери-биле холбашкан еске-даа чамдык практиктиг айтырыгларны кичээнгейлиг өөренип көөр база-да негетинип турар. Чижээлээрге, мындыг айтырыгны ап көрээлинер. Бажазы республикаларга бодаарга, ол-бо республикала колхозтарның болгаш колхозчуларның оруглагы хемчээл чок белик-тир дээн ышкаш чемелээшкиннинг чугааларны чамдыктаа дынналбас болур. Хөгжүлдезин бүрүнгаар шинчилеп ужурлуг турган кодээ ажыл-агый культураларының бүдүрүлгезин дөгүлеп-ийи барып шыдавас бис дээрни билиингир. Ынчалза-чок ыңаг деткимчени бүгү эвилелдешкен республикалар төпшээрел, чүүлдүгүнгенде ниити эрге-ажыктарга таарымчалыг көөр чоруқту болдуруп болбас. Ынчангаш республикаларның экономиказын хөгжүлерин-биле ол акыаландырыышкынынарының материалдыг-техниктиг базазын чедиишкинниг чугаалаарын, ол-ла үеде ажылдакчыларның чамдык эштерниң болдуруп тур

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

ниң улуг идеяларының ёзузунга кижизидер талазы-биле чаагай ажылды идепкейлиг чорудары болур.

Эштер! Тайбын политиканы чайгылыш чокка чорутпушаан, Совет күрүнениң эрес-маадырлыг, аллар-биле бүргээн Чепсектиг Күштерин—бистиң армиявысты, флодувусту, ужар-чүүлдүвүстү могаг чокка быжыглаарын, оларны эң мурнакчы техника-биле чепсеглээрин, оларның бодунуң составының политиктиг меререлдиин болгаш дайынчы мергежилги бедиклерин бистиң партиявыс бодунуң эң чугула хүлээлгези деп санап турар. Совет кижилерниң тайбың күш-ажылын серемчилелдиг камгалап турар ооң чепсектиг күштери социалистиг ада-чуртунуң мурнунга боттарының хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседир дээрзинге совет улус бүзүрей болур. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

* * *

Совет Эвилелиниң иштики байдалы кажангызындан-даа артык быжыг болгаш эглиш дивес. Коммунистиг партия болгаш совет улус боттарының карак-кызыл күш-ажылының улуг үре-түңнелдери-биле, экономиканың болгаш культураның бүгү адырларынга меререлдиг ажыл-чорудулгазының түңнелдери-биле чоргаарланып эргелиг. Ооң-биле кады чедип алган чүүлдерге кажан-даа таалавас, кичээнгейни болгаш кыжениншкиннерни шиитпирлетинмээн сорулгаларже моондаарынге бисти В. И. Ленин өөреткен дээр дугайын үргүлчү сагтып чоруур ужурлуг бис.

Ажыл-агыйның социалистиг системазының канчаар-даа аажок улуг артык күштүү, ниитиниң бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң бедик темпилери ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын — чоннуң кижи бүрүзүнге продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле эң-не сайзырангай капиталистиг чурттарны чедер болгаш эртер сорулганы төөгүлүг кыска хуусаада шиитпирлээр арганы Совет чуртка берип турар. Ол сорулганы күүседири кандыг-даа таварылгалардан болгаш хенертен болур чоруктардан бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш социалистиг чурттарның бүгү улуг дем каттыжылгазының эң-не быжыг болгаш идегелдиг магадылалы болур, улустуң чаагай байдалын социалистиг ниитилелдиң улуг сорулгаларынга дүгжүп турар бедикке чедир көдүрер арганы бээр. Ол сорулганы шиитпирлээрииниң оруунга чугула үе чада болза алдыгы беш чыл болур. Чаа беш чылды чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседиринге бүгү болдунар аргалар бисте бар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Ынчалза-даа болдунар арга дээрге боттуг чүүл эвес дээрзин билдингир болгай. Болдунар арганы боттуг чүүл болдурар төлээде бүгү партия, совет, ажыл-агый, профэвилел, комсомол организацияларының шыңгыы болгаш кызымаккай организастыг ажылы херек, бүгү совет улустуң—бистиң маадырлыг ажылчын эңгывыстың, бистиң алдарлыг колхозчу тараачын чонувустуң, бистиң улусчу интеллигенцивывыстың улуг күш-ажылчы кыжениншкиннери херек. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Иштики политика талазы-биле чоокку чылдарда тараазында эң чугула сорулгаларны чорудар:

1. Социалистиг ниитилелдиң материалдыг бүдүрүлге базазын кызымаккай болгаш кыжениншкиннииг калбартыр, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга дээди техниканы, ада-чурттуң болгаш даштыкының эртеминиң база техниказының эң чаа чедиишкиннерин, бүдүрүлгениң мурнакчылаарының дуржулгазын нептередир.

2. Техниктиг дептиилгеге болгаш хамыктың мурнунда чурту казбаа-биле электрижилеринге, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени шиитпирлии-биле экижилеринге, бодунуң күш-ажылының түңнелдеринге ажылдакчыларның материалдыг сонуургалдыының ленинчи принциптерин чайгылыш чок сагыырынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чайгылыш чок өзүлдезин хандырар.

3. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының бот үнезин могаг чокка чиигедир, бот оруга-чарыгдалдыг чорукту үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарның болгаш МТС-терниң ажылынга калбаа-биле нептередир, камналганың чурумун шыңгыы сагыырын боттандырар, продукцияның чаңгыс хемчээлин бүдүрүп үндүрерииңге күш-ажыл болгаш материалдыг үнелиг чүүлдер чарыгдалын кызырар, продукцияның шынарын үргүлчү бедидер.

4. Капитал тудуушкунунуң херээн шиитпирлиг экижидери-биле чергелештир бар бүдүрүлге күчүлерин ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаар, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында, бүдүрүлге бүрүзүнде болгаш тудуг бүрүзүнге, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде бар бүгү чаа-чаа курлавырларны дилеп тывар болгаш ажыглаалга киирер.

5. Бүгү социалистиг экономиканың үндезини—аар индустрияның хөгжүлдезиниң дүргедеткен темпилерин моон соңгаар-даа хандырбышаан, улус хереглелиниң бараанарын бүдүрерин улуу-биле калбартыр, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң хөгжүлдезин могаг чокка бурунгаарладыр.

6. Мурнакчы колхозтарның, совхозтарның болгаш база МТС-терниң дуржулгазынга даянгаш, чыл бүрүде тараа бүдүрүлгезин алдыгы беш чылдың төнчүзүнде 11 миллиард пудка чедирер, хөвенниң, чигир свёклазының, лённуң, картофельдиң, ногааларның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин дыка ковудедир. Эът бүдүрерин ийи катап, сүттү—барык ийи катап, дүктү— 82 хуу ковудедир.

7. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелин могаг чокка бедидер, ажыл хүнүн кызырар дугайында партияның шиитпирлерин организастыг чорудар, ажылчы чоннарга чурттаалга тудуушкунунуң калбак программазын боттандырар.

8. Совет күрүне аппаратының ажылын чүткүлдүг сайзырангайжыдар, ону кызырар болгаш чиигедир, бюрократизмни болгаш ажыл чылзыр чорукту дазылындан шиитпирлиг тура тыртар, улус ажыл-агыйының бүгү участоктарын удуртурун экижидер, ол удуртулга эң-не тодаргай болурун, хожудап турар бүдүрүлгелер, колхозтар, МТС-тер, совхозтар мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүлүрүнге ол удуртулга практиктиг дузалаарын чедип алыр.

9. Миллион-миллион ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның инициативазын болгаш чогаадыкчы идепкейлиин улам-на калбартыр, алдыгы беш чыл планын доозур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын дайынчы ёзу-биле организастаар болгаш баштаар.

10. Ажылчын ангының болгаш колхозчу тараачыннарның улуг эвилелин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралын, бүгү совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвин могаг чокка быжыглаар, совет патриотизмниң болгаш пролетар интернационализмниң ёзузунга миллион-миллион ажылчы массаларны кижизидер, оларны бистиң алдарлыг Коммунистиг партиявысты долгандыр, марксизм-ленинизмниң тиилетирбес түгүн долгандыр улам-на сырый каттыштырар. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

III.
ПАРТИЯ

Эштер! Бистиң чуртувустуң чедип алганы кайгамчык улуг чедиишкиннер бистиң Коммунистиг партиявыстың шын политиказының, ооң могаг чок организакчы ажыл-чорудулгазының ачызы-биле чедип алдынган деп чүвени совет улус билир. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы улуска бодунуң кызыгаар чок бараан болуушкуну-биле чүгле бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының ортузунда эвес, харын база бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининде, Барыын чүктүң болгаш Чөөн чүктүң улус массаларында улуг ат-алдарны чаалап алган. Партия бодунуң политиказы-биле делегей болуушкуннарының бүгү чорудулгаларынга аажок улуг салдарны чедирип турар.

1. Коммунистиг партияның хурээлелиниң быжыкканы, Совет күрүнеде ооң удуртукчу ролюнуң күштелгени

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хурээлелинге 1956 чылдың февраль 1-де 7.215.505 кижи санатынып турган, ооң иштинде партия кежигүннери 6.795.896 болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар 419.609. Ол болза XVIII съездиге партияга турганнардан барык үш катап хөй, ынчаарга XIX съездиге СЭКП-ниң хурээлелинге турганынга бодаарга, ооң 333 муң кижи хөй болуп турар-дыр. Отчеттуг үениң дургузунда партия организас болгаш идей-политика талазы-биле улам-на быжыккан. Партийжи массаларның марксисчи-ленинчи каңналгазы күштелгеен. Партия болгаш күрүне удуртулгазының шиитпирлиг кужу—партияның кадрлары дыка өскен.

Бистиң гениалдыг баштыңчывыс болгаш башкывыс Владимир Ильич Ленин Коммунистиг партияны улустуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш, коммунизм дээш ажылчы чоннарның демиселинге сорук киирикчи болгаш башкарыкчы улуг күш кылдыр тургускан болгаш быжыктырган. Совет күрүне системазынга партияның удуртукчу ролюн бичеледир азы кошкадыр дээн кандыг-даа оралдажыышкыннарга удур Ленин шиитпирлиг демисежип чораан. Партия дугайында ленинчи өөредиини Төп Комитет чайгылыш чок удуртулга болдуруп келген болгаш удуртулга болдуруп-даа турар. Күрүне тургузуушкунунга, чурттуң бүгү-ле политиктиг, ажыл-агый болгаш культура амыдыралынга бистиң партиявыстың ролю отчеттуг үениң дургузунда улам-на улуу-биле өскен деп бегин чугаалап болур бис.

Совет күрүнени улам ынай быжыглаары дээш, социалистиг экономиканың болгаш культураның чаа көдүрлүүшкүнү дээш, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын бедидери дээш демиселге партия массалар-биле бодунуң харылзааларын улам-на ковудеткен, чоң-биле улам-на төрелдешкек апарган.

Ынчалзажок бистиң партиявыска отчеттуг үе аяс дээрниң адаа-биле, кылаң оруктап шуут-ла тиилелгелиг базым болган деп бодаар болза шын эвес болур ийик. Болавыже, ол ырак-та-ла шыдыг эвес. Биске улуг тиилелгелер-даа база чамдык чедимче чок чоруктар-даа тургулаан, улуг өөршүүлер-даа, бодувустуң ажыт-шужуувус-даа тургулаан. Ынчалза-даа тиилелгелер партияның бажын дескиндирбээн, а чедимче чок чоруктар ону уидаралче-даа кайрбаан. Бодунуң шилип алган оруу-биле партия бурунгаар дидим база бүзүрелдиг чоруп келген болгаш чоруп орар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Партияның XIX съездизиниң соонда удатпаанда Иосиф Виссарионович Сталинны бистиң хурээлевивистен өлүм чарып аппарган. Социализмниң дайзыннары партияның хурээлелинге аймааравышаан, ооң удуртулгазынга алгыш-кырыш, ооң иштики болгаш даштыкы политиканы чорударынга чайгылышкыннар болдуна бээр боор деп кордап турганнар. Ынчалза-даа ол кордалдар буурап дүшкен. Коммунистиг партия бодунуң Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттышкан, марксизм-ленинизмниң улам-на тиилеп турар түгүн улам бедик көдүрген. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Партияда болгаш күрүнеде удуртур албан-хүлээлгеже оор ёзу-биле шургуп кирип алгаш турган боттарының калчаа дерзии агентизи Берияга империалистер онза ынанып турганнар. Төп Комитет ол айыылдыг дайзынның болгаш ооң сүлчээчилериниң кем буруулуг сүлчээчи ажыл-чорудулгазын шиитпирлии-биле чылча шапкан. Ол болза партияның улуг тиилелгези, ооң коллективтиг удуртулгазының тиилелгези болган.

Буржар бак саттыныкчы дээрбечилерни чылча шапканы партияны улам ынай быжыглаарынга болгаш бистиң чуртувустуң мурнунда туруп турар сорулгаларны чедиишкиннииг шиитпирлээринге дузалаан. Партия улам-на чаңгыс аай кылдыр сырый каттышкан. Партияның идей-политиктиг болгаш организастыг чаңгыс эви—ооң тиилетирбезиниң үндезини. Партия чаңгыс эптиг турда, анаа кандыг-даа дайзыннар, кандыг-даа бергелер коргунчуг эвес. Демиселге коргар деп чүвени, бодунуң шүгүмүн чорударда чайгылышкыннар, бергелерниң мурнунга атказарлаашкыннар деп чүвени билбес сырый каттышкан күш болуп турган партия кандыг-даа сорулгаларны боттандырып шыдаар. Бистиң партиявыс ам кажангызындан-даа артык чаңгыс эптиг, Төп Комитетти долгандыр сырый каттышкан болгаш чуртту улуг Ленинниң айыткан оруу-биле бүзүрелдиг аппар чыдар. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң партиявыстың чаңгыс эви чыл-чылы-биле база он-он чылдарда тургустунуп, хөй санныг дайзыннарга удур демиселге өзүп, быжыгып келген. Троцкистер, бухаринчилер, буржуаз националистер болгаш улустуң өске-даа эң каржы дайзыннары, капитализмни дагын тургузарының өөзээржикчилери партия хурээлелиниң ленинчи чаңгыс эвин иштинден туруллурарының калчаалыг оралдажышкыннарын кылып турганнар — ынчаарга олар шупту ол чаңгыс эпке боттарының баштарын чуура үзүп алганнар.

Коммунистиг партияның болгаш ооң удуртур ээзиниң чаңгыс эвиниң үндезининде бүгү совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви, марксизм-ленинизмниң тендиш дивес принциптери туруп турар. Бистиң партиявыска кижилер хууда ажык хараан эвес, харын коммунизмни тургузарының улуг сорулгазын боттандырар дээш кирип турарлар. Партияның удуртур ээзи болза аны-хуу харылзааларыбиле ийикпе, азы кайы-кайызынга ажыктыын барымдаалап холбашкан кижилер болуу эвес. харын удуртукчуларның ажыл-ишчи коллектив болуп турар, оларның харылзаа байдалдары кайы-кайызынга келдередин-даа, бот-бодун балдырлажыр чорукту-даа болдурбас принципиалдыг идейлиг үндезинге тургустунган.

Партияның кайы-бир удуртукчу ажылдакчызы бодунуң ажылынга алдагдалдарны кылып турары илерей бээрге, СЭКП ТК ол алдагдалдарны эдериниң эргежок чугула хемчеглерин чаңгыс эп-сеткилдиг ап турган. Партияның чамдык организацияларының болгаш чамдык кижилерниң ажыл-чорудулгазык, ооң иштинде ТК-ның чамдык кежигүннериниң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Пленумнарынга оларның арын-нүүрүн барымдаалавайн большевикчи ёзу-биле шүгүмчүлеп турган. Партияның көргүскен бедик бүзүрелин шынзыктырбаан чамдык ажылдакчыларны Төп Комитеттиң составындан үнгүрген. Партияның чаңгыс эви оорта сулараваан, харын быжыккан деп чүвени бүзүреткен-даа херээ бар деп бе.

Принципиалдыг шүгүм карачаңгыс шын шүгүм болур деп Ленин өөредип турар. Партияның нийти эрге-ажыктарындан кажан-даа, чүү-даа чүвеге, чаңгыс базым-даа атгаарлавас — боттарының хурээлелиниң чаңгыс эви дээш демиселге коммунистерниң удуртулга болдуруп турар тендиш дивес принциви ол-дур. Бир тээ отчеттуг үениң дургузунда чаа улуг чедиишкиннер чедип алдынган болганда, ол дээрге партияның хурээлелиниң чаңгыс эвин партия, ооң Төп Комитеди эки камгалап, быжыктырып турган деп чүвени эң дээре чугаалап турар-дыр. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эртип келген оруктуң түңнелин үнелевишаан, отчеттуг үениң дургузунда партияның Төп Комитединиң бистиң чуртувуска политиктиг удуртулгазы чогуур бединиге турган, күрүне болгаш партия тургузуушкунунуң айтырыгларын партия шын шиитпирлеп, чуртту ленинчи угланыышкыны-биле мергежилдиг баштап келген деп чүвени бүзүрелдиг чугаалап болур.

Партияның, ооң Төп Комитединиң кол сорулгазы болза, социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг күчүзүн улам ынай быжыглаарын хандырары, ооң ыдыктыг кызыгаарларын улам-на чүве дыынмас болдурары, совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедик көдүрери болуп турар.

Бистиң коммунистиг партиявыс — башкарыкчы партия. Кандыг-даа чугула херектиң чедиишкини ооң удуртулгазындан, ооң чер-черде организацияларының ажыл-чорудулгазындан шиитпирлии-биле хамааржыр. Чурттуң мурнунга тургустунуп келген сорулгаларны боттандырарда бирги ээлчегде партия организацияларын мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды чорудары, четпестерни шыдажып көрүп олурбаалбас чоруктуң уган-бодалын бүгү коммунистерге чаңчыктырары эргежок чугула турган дээрзи билдингир.

Отчеттуг үениң дургузунда СЭКП ТК-ның үргүлчү эртип турган Пленумнары партияның болгаш бүгү чурттуң амыдыралынга онза чугула рольду ойнаан. Ол Пленумнарга Төп Комитет көдээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүрнүң хөгжүлдезинде улуг четпестерни бүгү партияның, бүгү улустуң мурнунга ленинчи дорт чорук-биле болгаш принципиалдыы-биле илередип, ол четпестерни чайладырының оруктарын, чурттуң улус ажыл-агыйның, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин улам ынай көдүрериниң сонгаарладып болбас сорулгаларын айтып турган.

Ажыл-агый тургузуушкунунда четпестерни шүгүмчүлээрде Төп Комитет бистиң бурунгаар шимчээшкинивисте четпестерниң болгаш бергедээшкиннерниң дугайында шынны улуска чугаалаарындан партия бортпас ужурлуг деп чүвени барымдаалап турган. Алдагдалдарын болгаш кошкак чүүлдерин миннириндеп коргар кижи — революционер эвес. Боттарывыстың четпестеривисти чажырган херээвис чок, чүге дээрге бистиң чиңгине шүгүмүвүс шын, коммунистиг тургузуушкунуң херээ өзүп, тиилеп турар, а четпестер-биле демиселге массалар калбаа-биле хаара туттунган дудумба, четпестер улам эвээш болур.

Төп Комитет партия организацияларын шүгүмчүлелди болгаш бот шүгүмчүлелди бүгү хемчеглер-биле калбартырынче, кылдынган ажылдың түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көөрүнче, бодун мегелетинер, мактаныр болгаш меңээргенир чоруктар-биле шиитпирлиг демисежиринче кыйгырган. Бир эвес партияның чамдык звеноларынга бот оожургалдың хөөннери, ажыл-херектиң херек кырында байдалын чаап чажырарының оралдажышкыны ол шаанда нептеревээн турган болза, ам бистиң оларга удур демисел чорудуп турарывыс хөй-хөй четпестер биске чок турар ийик. Принципиалдыг болгаш ажыт-чажыт чок шүгүмчүлел база бот шүгүмчүлел — партияны улам ынай быжыктырарынче, четпестерни эң дүрген чайладырынче, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга чаа-чаа чедиишкиннерже шын орук.

Партияның чаңгыс эвиниң улам ынай быжыккан болгаш партия организацияларының идепкейиниң бедээни Ленинниң ажылдап кылганы партия амыдыралының нормаларын катап тургузарын негээн, ол нормаларны моон мурнунда болган чок-ла үргүлчү үреп турган.

Удуртулганың коллективтиг чоруунуң ленинчи принцивин катап тургусканы болгаш бүгү хемчеглер-биле быжыктырганы бирги чергениң ужур-дузалыг болган. СЭКП Төп Комитеди бо талазы-биле үлегер-чижекти көргүзерин оралдажып келген. Бистиң партиявыстың коллективтиг удуртукчузу болур Төп Комитеттиң ролюнуң сөөлгү чылдарда кайы хире бедээни бүгүдеге илдең апарган. ТК-ның Президиуму үргүлчү ажылдап турар коллективтиг орган болу берген, партияның болгаш чурттуң амыдыралының бүгү-ле эң чугула айтырыглары ооң кичээнгейиниң төвүнде турар.

Коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер дээш демисешпишаан, Төп Комитет болза төөгүге ийи-чаңгыс кижилерниң ролюн марксисчи-ленинчи ёзу-биле билирин калбаа-биле тайылбырлаарының хемчеглерин ап келген. Марксизм-ленинизмниң ёзузунга таарышпас, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукка удур ТК шиитпирлиг демисешкен, ынчаар чүдүүр чорук кайы-бир удуртукчуну хувулгаазын-маадыр кижи болдуруп, ооң-биле кады партияның болгаш улус массаларның ролюн бичеледип, оларның чогаадыкчы идепкейин кудуладырынга чедирип турар. Чаңгыс кижиге чүдүүр чорукту нептередири партияга коллективтиг удуртулганың ролюн кудуладып турган болгаш чамдыкта бистиң ажылывысты улуг ышкындырыгларга чедирип турган.

Бистиң партийжи гимнивис «Интернационалда» мындыг сөстер бар: «Хаан, бурган ийикпе, маадыр хамык чоңга хостал бербес. Холдарывыстың кужу-биле хосталганы чедип алыр бис». **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).** Бо өткүт сөстер массаларның революсчу, тургузукчу ролюн, коллективтиң ролюн марксисчи ёзу-биле шын илергейлеп турар. Партияга удуртурган, марксисчи теория-биле чепсегленген улус — улуг болгаш тиилетирбес күш, чаа амыдыралдың тургузукчузу, төөгүнүң тургузукчузу ол-дур. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Партияның амыдыралының ленинчи принциптерин боттандырганы партия организацияларының политиктиг идепкейин бедидеринге, оларның ажылчы чоннар-биле харылзааларының быжыгарынга, массаларга оларның салдарын күштелдиреринге чедирген. Ол чорук партия организацияларының күштерин улам улуу-биле ковудеткен, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээрде оларның дайынчы аргалыын хемчээл чок бедиткен.

Ынчангаш бистиң партиявыстың хөгжүлдезин ап көөрге, отчеттуг үе болза партияның чаңгыс эвиниң улам ынай быжыгыышкынының, ооң политиктиг болгаш организакчы ролюнуң күштелгениниң, ооң массаларга салдарының өскениниң үези болган. Партия улус ажыл-агыйының болгаш ажылчы чоннарның чаагай байдалының чаа көдүрлүүшкүнүнүң делгеренгей программазын ажылдап кылган, ол программаны боттандырарынче бүгү улусту мобилизастаан болгаш коммунистиг тургузуушкунуң бүгү фронтуларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Ынчаарга ам, бистиң партиявыстың кужу болгаш [illegible]алдары туруп көрбээн бедикке көдүрлү бергенде, сагыш тайбынчыыр болгаш бот оожургаар чорукка алзып болбас. Моон ынайгы чедиишкинниг бурунгаар шимчээшкинни хандырар төлээде, бистиң бүгү партия организацияларывысты бедик мобилизастатынган байдалга тургузар, бистиң бүгү партия ажылывысты собсаал чок экижидер болгаш сайзырангайжыдар херек. Ынчаарга партияның партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылының деңнелин көдүрери хамыктың мурнунда эргежок чугула.

2. Партийжи-организастыг ажыл

Партия болгаш ооң Төп Комитеди бодунуң бүгү организастыг ажыл-чорудулгазынга чуртту чедиишкинниг удуртурунга массаларны бүзүредип билири болгаш партияның политиказын амыдыралга чорударын практиктиг организастап билири эргежок чугула дээр дугайында улуг Ленинниң айтышкыннарын барымдаалап келген. Партияның кыжениншкиннери бистиң мурнувуста турар сорулгаларны чедиишкиннииг боттандырарын организастыг хандырарынче, ажыл-агый тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга ажыл-херекти практиктиг организастаарының уран аргазын партийжи кадрларның шиңгээдип алырынга дузалаарынче угланып турар.

Бистиң партия эрге-чагырга кирген сөөлүнде Ленин партийжи ажылды ажыл-агыйның чорудулгалары-биле үргүлчү холбаштырып турган. Ажыл-агый хөгжүлдезиниң чаа планы болуп турган ГОЭЛРО-нуң кайгамчыктыг планын партияның ийиги программазы деп Ленин адаан. «Бистиң партийжи программавыс чүгле партияның программазы болуп артып калбас. Ол программа бистиң ажыл-агый тургузуушкунувустуң программазы болу бээр ужурлуг, оон башка ол партияның программазы болуп шыдавас. Ол программа партияның ийиги программазы-биле, бүгү улус ажыл-агыйын катап тургузар болгаш ону бо үениң техниказынга чедирер ажылдарның планы-биле немештинер ужурлуг». (Чогаалдар, том 31, арын 482).

Бистиң партийжи кадрларывыс хөй-хөй чылдарның дургузунда ажыл-агый тургузуушкунунуң практиктиг айтырыгларын шиитпирлээри дээш бедик харысалгалыг болурунуң ёзузунга четпес кижизиртирип келгенин миннир херек. Ол чорук ажыл-агыйны удуртурунуң канцеляржы-бюрократсыг методтарын калбаа-биле нептередиринге, хөй-хөй партийжи ажылдакчылар ажыл-агый тургузуушкунунуң талазы-биле организакчы ажылды ёзулуг кылбайн, экономиканы ханы сиңникпейн, а массаны организастаарының амыдыралчы херээн чугаалар-биле солуп, ужу-кыдыы чок саазын далайже дулуп турганынга чедирген.

Ажыл-агый тургузуушкунунга тодаргай удуртуланып айтырыгларынга эргилдеп кылыр, ажыл-агыйны кырыбиле эрегей көөр чорукка төнчүнү салыр, үлетпүр бүдүрүлгелерни, колхозтарны, МТС-терни болгаш совхозтарны ажыл-херекти ханы билири-биле удуртур төлээде, оларның техниказын болгаш экономиказын өөренирин күштелдиринче партийжи кадрларны, бүгү коммунистерни Төп Комитет кыйгырган. Ажыл-херекти болгаш дириг организакчы ажылды шыңгыы өөренип көөрүн «нийти» ажыл-агый сорулгаларының дугайында хоозун чулчуруушкун болгаш саазын шоканнаар чорук-биле солуурун мурнуку хевээр-ле оралдажып турар партийжи ажылдакчылар шыңгыы шүгүмчүлелге таваржып турар апарганнар. Ёзулуг ажыл-[illegible]ген даш-каар турувсаар аңгы үениң эвээш эвес «Митр[illegible]ыкалары» удуртур ажылдан хостатырганнар.

Ап чоруткан хемчеглерниң түңнелинде үлетп[illegible] болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула участ[illegible]нга организакчы ажылды чер-черниң партия орган[illegible] экижиткеннер. Ажыл-агыйны удуртур талазы-бил[illegible] ажылында ажыл-ишчи, тода болгаш оперативтиг [illegible] апарган.

Партийжи-политиктиг болгаш ажыл-агыйжы а[illegible] дулганы удурланыштыр тургузар ёзажок чорукту [illegible] ның хөй-хөй организациялары амдыгаа чедир болдур[illegible] ры хомудаңчыг-дыр. Партийжи ажыл дээрге бир хер[illegible] ажыл-агый болгаш совет ажылы дээрге өске херек-т[illegible] санап турар партийжи «ажылдакчылар» таваржып ту[illegible] дээрзин чугаалаар апаар. Ындыг «ажылдакчылардан» [illegible] ны «арыг партийжи» дээр ажылдан чардыктырып, [illegible] миканы, техниканы, агротехниканы өөренеринче, бүдүрү[illegible] ни өөренеринче албадап турар деп хомудалдарны безин д[illegible] нап болур.

Партийжи ажылдың сорулгаларын ынчаар билир чорук үндезини-биле шын эвес болгаш хоралыг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болза башкарыкчы партия болур, ынчангаш бистиң совет черде кылып турар бүгү-ле чүүлдер бүгү партияга болгаш коммунист бүрүзүнге амыдыралчы эрге-ажык болур. Коммунист кижини хажызындан хайгаарыкчы болур эргезин чок.

Партия болза партийжи кадрлардан партийжи ажылды ажыл-агыйдан тускайланчак кылдыр көрбейн, ажыл-агыйны тодаргай, ажыл-херекти билири-биле удуртуруң ынчангаш негеп турар. Ол дээрге партия органнарының функцияларын ажыл-агый органнарының функциялары-биле канчап-даа холуур ийикпе, азы ажыл-агый органнарын партийжи органнар-биле солуур дээни канчап-даа ол эвес-тир. Шак ындыг солуй көөр чорук ол чокталырынга болгаш харысалга чок болурунга чедирер ийик. Чугаа болза партийжи ажыл массаларны организастаарынче болгаш кижизидеринче, ажыл-агыйга удуртулганы экижидеринче, социалистиг ажыл-агыйны уйгетел чок өстүреринче, совет улустуң маго-

(Уланчызы 3-кү арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

риалдыг хандыртынган чорууң экижидеринче, оон культуразын бедидеринче угланган турар дугайында болуп турар.

Организастыг ажылды партияның мурнунда турар сорулгаларның деңнелинге чедир бөдүрер төлээде, партийжи аппаратты бүгү хемчеглер-биле сайзырангайжыдары эргежок чугула. Амгы үеде ол аппарат ам-даа улуг болуп турар. Партийжи аппараттың ажыл-чорудулгазында, кандыг-даа ажыл-херекке хоралыг, ёзу барымдаалаар, ылангыя кижилер-биле ажылда шыдажыр аргажок чоруктар ам-даа эвээш эвес. Ында туруп турар мергежилдиг ажылдакчылар организакчы ажылды коддадыр кылырының улуу, чүзүн-баазын хөй медээлерни, статистиктиг саннарны болгаш справкаларны, олар чокка черле ажырбас турда-ла, эндере чыып турары ховар эвес. Ынчангаш аппарат хөй чүүлдер талазы-биле ажык чок ажылдап турар.

Партийжи-организастыг ажылда кол чүүл болза массаларның иштинге ажыл, массаларга саъддар чедирери, партияның салганы ажыл-агыы-политиктиг сорулгаларны боттандырары дээш демиселче массаларны организастаары болур. Партийжи аппараттың хөй-хөй ажылдакчылары хүн-бүрү массалар ортузунга турарының улуу, харын канцелярияларга хагдынып алгаш, резолюциялар бижиинге өлежип турарлар, а амыдырал оларны өөп эртип турар, шак ындыг байдал-биле моон соңгаар аптежип болбас.

Моон-биле холбаштыр колхозтарга удуртулга дугайын ам база катап чугаалаза чогуур. Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйының күчүлүг бөдүрлүүшкүнүнге бүгү материалдыг болгаш организастыг белеткелдерни тургускан. Мурнунда хожудангай турган муң-муң колхозтар кыска хуусаада мурнакчылар болу бергеннер. Ындыг болза-даа хөй-хөй колхозтарның бөдүрлүүшкүнү чогуур негелделен оожум чоруп турар. Бир эвес көдээ ажыл-агыйының бир адыры болур мал ажылын алыр болза, мал ажылының хөгжүлдезинге улуг чедишкиннерни кылган, эът, сүт бүдүрерин чаңгыс чыл иштинде 2—3 катап улгаттырган колхозтар район бүрүзүнде барын көөр бис. Оон-биле чергелештир ындыг колхозтарны долгандыр турар дыка куду көргүзүглерлиг хожудангай ажыл-агыйлар ховар эвес.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле, база ылангыя мал ажылының хөгжүлдезинде курлавырларны долу хемчээлдиг ажыглаарынга бисте чүү чүве моондактап турарыл? Кол чылдагаан болза бистиң организакчы ажылывыстың кошкаа болур.

Удуртулганың кошкак чорүү болза хөй-хөй район ажылдакчылары колхоз бүрүзү-биле тодаргай эвес ажылдап, колхозтарны ёзу барымдаалап, ажыл-херекти билбели-биле удуртуп турарындан илереп турар. Олар шиитпирлиг айтыгларны боттарының ажыл-чорудулгазынга болган чок-ла чедир көрбейн, ажыл-агый бүрүзүнүң хөгжүлдезин түстүзү-биле шын планнаарын хандырбайн, кижилерни организастаар талазы-биле ажылды ам-даа кошкак чорудуп турарлар. Оон ужурундан чаа чүүлдүң өзүүшкүннери боттарынга оруктуг ала-чайгаар тып ап турар шак ындыг байдал ховар эвес таваржып турар. Ол таарымчалыг бе ынчаш? Чок, мурнакчы дуржулганың ёзулуг дазылын сен ылап өөрен база оон соонда хожудап турар колхозче, бригадаже чорувут, бүдүрүлгеге ол мурнакчы дуржулганы шиңгээдир, ол дуржулганың чижээнге ажыл-херекти канчаар шын чедирерин деп чүвени колхозчуларга көргүзер дээш бүгү чүвени кыл. Удуртулгада—ол кол чүүл болур.

«Албан-дужаалдыг хирезинде ажыл кылбастарның» чергезинге хамаарыштырып болур ындыг ажылдакчылар удуртур албаннарда ам-даа бар. Кыры-биле көөрге олар кончуг ажылкынчы болгаш шынап-ла дыка хөй ажылдап турарлар, ындыг болза-даа оларның ажыл-чорудулгазы ажык чок болуп турар. Олар «хүн үнгүже» чедир хамык хуралдар эрттирер, а оон соонда колхозтар кезип хап бээрлер, хожудап турарларны чанчап турарлар, чөвүлел хуралдарны чыып туруп бээрлер болгаш «экзамен тудар», «бүгү бергелерни ажып тиилээр», «эргилдени тургузар», «бүзүреддин шыңзыктырар» болгаш оон-даа өске кыйгырыгларны кылып, ниити болгаш колдуунда-ла баш бурунгаар бижип алган чугааларын чугаалап туруп бээрлер. Шак ындыг удуртукчу чеже-даа шырбайып турза, чылдың төнчүзүнде ажыл-херек эки талазынче өскерилбейн турар. Ындыг кижи, үлегер чугаада ышкаш «чеже-даа дырбанназа чер алып шыдавас». (Залда шимээргээшкин). Хөй-хөй партия болгаш совет ажылдакчыларының практиктиг ажыл-чорудулгазында алдынып турар хүлээлгелерге харысалга чоктаныр чорук чанчыл болганы болза улуг хоралыг чорук болур. Кайы-бир областар, районнар, колхозтар, совхозтар боттарының социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын хынаар болза, сөс-биле ажыл-херектиң аразында улуг дүүшпес чоруктар илерээр. Ындыг хүлээлгелерниң күүселдезин черле хынап турар бе ынчаш? Чок, колдуунда-ла хынавайн турар. Хүлээлгелерни күүсетпээни дээш материалдыг-даа, моральдыг-даа харысалгаларны кым-даа чүктевейн турар.

Бистиң парлалгавыс болгаш радиовус бедик хүлээлгелер алган кижилерни мактап турза-даа, алган хүлээлгелерни күүседиринге бүгү байдалдар бар турда-ла күүседип шыдаваннарның дугайын ыттавайн турарын чугаалаза чогуур. Кижилер боттарының алган хүлээлгелери дээш харысалгалыг болурун бедидер херек. Берген сөзүңнү канчап-даа тургаш ээле. Үлегер чугаада: «аъттангаш ырак диве, бөдүргеш аар диве» — дээр болгай.

Организастыг ажылды, ылангыя районнарга шыңгыы экижидер, кадрларның ажылын, оларның өзүлдезин кичээнгейлиг көөр, массаларның иштинге организастаар ажылдың мергежилин оларның чедип алырынга дузалаар ужурлуг бис деп үстүнде чугаалаан чүүлден түңнел үндүрзе чогуур.

Партия болгаш совет ажылдакчыларының район звенозун партия кезээде улуг ужур-дузалыг деп көрүп келген, чүге дээрге партияның болгаш чазактың директиваларын күүседириниң салымын улуг нуруузунда-ла ында шиитпирлеп турар. Партияның чоруткан улуг ажылдың түңнелинде, районнарда эвээш эвес эки кадрлар, массаның ёзулуг организакчылары болгаш баштыңнары өзүп үнгеннер. Ындыг болза-даа хөй-хөй районнарда район организацияларының ажылының деңнели бо хүнүң негелделеринге ырак-та-ла дүүшпейн турар деп чүвени көрбейн барып болбас.

МТС-терде кадрларның болгаш колхозтарның удуртукчу кадрларының кошкааның дугайын мурнунда шын чугаалап турган бис. Партия ол звенолары быжыглаан, ол ынчалза-даа чедип алган чедишкиннерге оожургай бээр хире ындыг чадала эвес; ол ажылды моон соңгаар-даа чорудар херек. Ынчалза-даа амгы үениң байдалында удуртур кадрларның эң-не кошкак чорүү район звенозунда —партияның райкомнарында, райкүүскомнарда, партия райкомнарының организастаар ажылының кошкаанда илеретинип турар.

Ам көдээ ажыл-агыйның бөдүрериниң талазы-биле чурттуң мурнунда канчаар-даа аажок улуг сорулгалар туруп келгенде районнар организацияларын дуржулгалыг болгаш шыырак кадрлар-биле хандырары онза ужур-дузалыг апарган. Районнар ажылдакчылары көдээ эге организацияларда, МТС-терде, колхозтарда болгаш совхозтарда шуут ажылдап, олар материалдыг үнелиг чүүлдерни тургузуп турар кижилерни организастап турарлар болгай. Ындыг болганда ажыл-херектиң чедишкиннери оларның ажыл-чорудулгазындан улуу-биле хамаарыжыр.

Партияның райкомнарында, район Советтериниң күүскомнарында удуртур ажылга эки белеткелдиг коммунистер, массаның бүдүрүлгени билир, шыырак организакчылары турар чорукту чедип алыр ужурлуг бис. Район организацияларының удуртукчулары көдээ ажыл-агыйны билбейн турган, оларның мурнунда турар сорулгаларны күүседип шыдавастар, колхозчуларның, МТС-терниң болгаш совхозтар ажылдакчыларының мурнунга ат-алдарлыг болуп шыдавастар.

Ажыл-агый тургузуушкуну бистиң партийжи ажылывыстың эң чугула таларының бирээзи болур. Партийжи удуртукчу ажылдакчының ажыл-чорудулгазын хамыктың мурнунда ажыл-агый хөгжүлдезинде чедип алган түңнелдер-биле, оон харысалгалыг болур ужурлуг чедишкиннериниң түңнели-биле үнелеп көөр херек. Ону билир хөнну чок болза, ажыл-агыйның бөдүрлүүшкүнү дээш демиселди баштап шыдавас удуртукчуларны партийжи ажылга четпес белеткелдиг кижилер деп көргеш, ой-шаанда солуур херек. Колхозтарга болгаш совхозтарга өскен, ол черниң ажылдакчыларын идип үндүрериниң болгаш хоорайлардан база үлетпүрлүг төптерден кижилерни районнарда ажылче хандыдарының аргазы-биле районнар организацияларын удуртур кадрлар-биле быжыглаарының ажылын үргүлчүлээр ужурлуг бис.

Даарткан ажыл-херек дээш удуртукчуларның материалдыг харысалгазын база бөдүрер төлээде, оларның ажыл төлевири чедип алдынган түңнелдерден элээн хемчээлдиг хамаарышкан турзун дээш хемчег алыры эргежок чугула болуп турар боор, эштер. План күүсетинген азы ажыр күүсетинген болза, хөйнү ал, күүсетинмээн болза, ажыл төлевири кудулаар ужурлуг. Партия ажылдакчыларынга ажыл төлевириниң ындыг принцибин доктаадып болбас, чүге дээрге олар партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылды чорудар, ол ажыл болза ажыл-агый чорудулгазының түңнелдери-биле дорт харылзаалыг эвес деп чамдык кижилер чугаалап болурлар. Партийжи-организастыг ажыл бүдүрүлгеге таарымчалыг саъддар чедирбейн турар болза, ол ажылды чедишкинниг деп санап болур бе ынчаш? Партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылды бүдүрүлгени экижидериниң сорулгалары-биле харылзаштырбайн чорудары дээрге, ол ажылды кандыг-даа ажык чок кылдыр чорудар дээни ол болур.

Партийжи-организастыг ажылдың четпестери чүгле көдээде эвес, харын хоорайның партия организацияларында база бар. Үлетпүрде ажыл-херек ниитизи-биле эки болуп турарда харын. Ындыг-даа болза ында мурнакчы адырлар болгаш бүдүрүлгелер-биле чергелештир хожудангайлар база-ла эвээш эвес бар. Оларның хожудап турарының чылдагааннарының бирээзи болза, ол бүдүрүлгелерниң партия организацияларында чаа, мурнакчы чүүл дээш шиитпирлиг демисел чок, хожудангай болгаш тогейленчек чорук-биле ёзулуг аптешпес чорук чок болуп турарында болур.

Партийжи-организастыг ажылдың деңнели партия организацияларының мурнунда турар сорулгаларга оон хевирлерин кайы хире дүгжүп турарындан улуг хемчээлдиг хамаарыжыр. Партия органнарының ажылының методун болгаш структуразын, оларны өскерлип турар байдалдарга таарыштырбышаан, ногаа-шылаг чок сайзырангайжыдар херек деп чүвени моортан билзе чогуур. Бо чорук чүгле чер-черниң партия организацияларынга эвес, харын СЭКП-ниң Төп Комитединге база хамаарыжыр.

Эрткен үениң дургузунда партийжи органнарны кадрлар-биле быжыглаарының болгаш оларның структуразын эде тургузарының талазы-биле элээн хемчеглер боттанган. Көдээге партийжи-организастыг ажылды экижидер дээш Төп Комитет партияның көдээ райкомнарының структуразын эде тургузарын эргежок чугула деп көрген. Партияның райкомнарының секретарьлары баштаан, МТС-терниң зоналар талазы-биле инструкторлар бөлүктерин тургузукулаан. Ону ынчаар кылырда партияның райкомунуң секретары, МТС-тиң зона талазы-биле инструкторлары колхозтарның тускай бөлүүнге партийжи-политиктиг ажылды организастаар талазы-биле тодаргай онаалгалыг болур чорук колхозтарның ажылын экижидеринге идиг бээр дээрзин барымдаалаан чүве. Ындыг болганда, ол эде тургузуушкун эргежок чугула болган.

Ынчалза-даа ол эде тургузуушкунну чоруткан да эки түңнелдер чер болганга чедип алдынмаан. Оон чылдагааны чүдел? Оон чылдагааны партияның райкомнарының МТС зоналарының талазы-биле секретарьларын немээн болгаш инструкторлар бөлүүн тургускан сөөлүнде райкомнуң бирги секретары МТС болгаш колхозтарны удуртурундан чайлатынган база оон ужурунда районда көдээ ажыл-агыйга ниити удуртулга кошкай бергенинде болур деп чамдык кижилер көрүп турарлар. Көдээде партийжи ажылга ээ-харысалга чок чорук хөй турган, удуртулганың эрги методунче дедир эргиликсээн кижилер ынчаар чугаалап турарлар-дыр.

Партияның райкомнары болгаш райкомнуң бирги секретары МТС-тиң зона талазы-биле секретарьларының болгаш инструкторларының ажылынга шын удуртулганы боттандырып тургаш, колхозтарда организас-массалыг ажылды экижидерин чедип ап болурлар. Эде тургузуушкун шын чорутунган черлерге ажыл-херекти экижидери чедип алдынган.

Партияның көдээ райкомнарының эде тургузуушкуну улуг түңнелдерни чамдык черлерге бербээн чоруктуң кол чылдагааны болза, элээн хөй районнарга райкомнарның МТС зоналарының талазы-биле секретарьларының болгаш инструкторларының албанынга боттарының ажыл-ишчи болгаш политиктиг шынарының талазы-биле райкомнарның МТС-тер зоналарының талазы-биле секретарьларынга болгаш инструкторларынга салып турар негелделерни харылап шыдавас шак ындыг ажылдакчыларны баылаан турган, олар херек кырында кошкак болганнар.

Чамдык эштер партия райкомнарының структуразын катап өскертсе чогуур деп чугаалап турарлар. Ол дугайын ам-даа боданыр херек. Бис бодаарывыска ындыг эде тургузуушкунну чорудары ажык бээр деп бе. Партияның райкомнарының секретарьларының албанынга кижилер-биле ажылдан шылаар, эки организакчылар негетинип турар черлерге шилип тургускаш, кадрларны быжыглаарының аргазы-биле кылза дээре. Партийжи ажылда ээ-харысалга чок чорукту төнчүзүнге чедир узуткаары дээш, партийжи удуртулганы бүдүрүлгеже чоокшуладырының аргазы-биле кылыры эргежок чугула.

РСФСР-ниң областарынга болгаш крайларынга партийжи удуртулганы шыңгыы экижидериниң эргежок чугулазының өйү келген деп Төп Комитет санап турар. РСФСР-ниң составында 78 крайлар, областар болгаш автономнуг республикалар бактаап турар, оларның түс бүрүзү янзы-бүрү байдалдарлыг болгаш онзагай чүүлдерлиг болгай. РСФСР-ниң областарын, крайларын болгаш автономнуг республикаларын тодаргай болгаш оперативтиг удуртулга-биле хандырар төлээде, төп черге тускай партия органы негетинип турар. Ол сорулга-биле СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозун тургузары эргежок чугула деп Төп Комитет санап турар.

Партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды бүгү хемчеглер-биле экижидер дээш демиселге Төп Комитет кадрларны шилип алырын болгаш таарыштыр тургузарын, оларның идейлиг кайналгазын күштелдирерин болгаш ажыл-ишчи мергежилин күштелдирерин онза ужур-дузалыг деп көрүп турар. Партияның, күрүнениң болгаш ажыл-агыйның янзы-бүрү талалыг ажылынга хөй санныг кадрларны өстүрүп, идея талазы-биле кижизидип база канчап шыдаанынга партия чоргаарланып болур.

Ынчалза-даа кадрлар-биле ажылда улуг четпестерни болгаш алдагалдарны көрбес болза шын эвес болур ийик. Чижээлээрге, бистиң партийжи өөредилге черлеривистиң белеткеп турар ажылдакчыларында тодаргай экономиканың үндезиннерин билбес кижилер бо-ла таваржып турарын чугаалаарга-ла четчир. Партия школаларынга кадрлар белеткээрин марксисчи-ленинчи теорияны ханы өөренири-биле чергелештир, дыңнакчылар бүдүрүлге талазы-биле кол билиглерни шиңгээдип алыр кылдыр, а партияның дээди школаларының дыңнакчылары марксисчи дээди эртемден аңгыда, үлетпүрнүң азы көдээ ажыл-агыйның адырларының бирээзиниң талазы-биле техникум хемчээли-биле практиктиг билиглерни алыр кылдыр эде тургузар херек.

Эрги кадрларны шын ажыглаары-биле чергелештир, ажыл-херекке хынатынган аныяк ажылдакчыларны удуртур албан ажылдарже дидими-биле дешпидер деп партияның негелдези дыка хөй партия органнарының ажыл-чорудулгазында уттундурган турган.

Чамдык партия болгаш совет органнар херээженнерни удуртур албан ажылдарже дидим эвес дешпидип турар фактыны база өөп эртип болбас. Партийжи болгаш совет удуртур ажылда, ылангыя партия комитеттериниң секретарьларының, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының даргаларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның удуртукчуларының аразында херээженнер дендии эвээш.

Кадрларны шилип алырында болгаш кижизидеринде улуг четпестерни, а ол ышкаш чамдыкта ажыл-херектиң эрге-ажыктары-биле таарышпайн турда-ла, ажылдакчыларны ынай-бээр шилчидер чоруктуң ужурунда кадрларны солууру эмин эртир хөй болуп турар. Кадрларның төлептиг чоруктарын болгаш четпестерин өөренип көөрде, партия органнары болган чок-ла ёзу барымдаалап көре бээр чоруктар ам-даа бар, чамдык таварылгаларда ажылдакчыларның политиктиг болгаш ажыл-ишчи шынарларын барымдаалавайн, оларны дешпидип база солуштура бергилээр.

Партияның мурнунда турар сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлээрде улус ажыл-агыйынга коммунистерни шын таарыштыр тургузары улуг ужур-дузалыг. Улус ажыл-агыйының чамдык адырларында ажылдап турар коммунистерниң элээн кезии ол-ла адырларда бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктары-биле шуут харылзашпаан ажылдарда турар чорукту таарымчалыг деп санап болбас. Чижээлээрге, хөмүр даш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде 90 муң чыгаан коммунистер бар болуп турар, а чер алдаңның ажылдарында чүгле 38 муң коммунистер ажылдап турар. Көдээ районнарда партияның үш миллион ажыг кежигүннери болгаш кандидаттары чурттап турарлар, а колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның боттарында оларның чартыктан эвээжи ажылдап турар.

Чер-черде партия органнарының организас-партийжи ажылында улуг ышкындырыг болза партияның өзүлдезин таарыштырарынче, ылангыя партияда ажылчын өзекти улгаттырарынче кичээнгейни кошкатканы болур. Коммунистиг партияның хүрээлеңинге, ылангыя кол профессияларның мурнакчы ажылчыннарын, мурнакчы колхозчуларны болгаш совет интеллигенцияның эң эки кезээн чаңгыстап шилип ап тургаш, партияга хүлээп ап турарларының шынар составын бүгү хемчеглер-биле экижидеринче шиитпирлиг угланыышкынны алыр херек.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның миллион-миллион массаларын кижизидеринге болгаш өөредиринге, оларның чогаадыкчы күштерин бүдүрүлгени бөдүрер болгаш сайзырангайжыдар дээш демиселче мобилизастаарынга, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун болгаш культура-техниктиг деңнелин бедидеринге совет профэвилелдери улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Ындыг турбуже, профэвилелдериниң ажылының деңнели амыдыралдың негелделеринден, партияның салып турар сорулгаларындан илдең-не хожудап турар. Бистиң профэвилел органнарывыска, оон иштинде ВЦСПС-ке—күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында, азы, чижээлээрге, ажыл төлевириниң, чуртталга байдалдарының туружунуң, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чуртталга-амыдырал негелде-хереглелдерин хандырарының дугайында-даа чугаа чоруп турар дижик — дайынчы мергежили, чогаадыкчы аргазы, чидиг чорук, үндезин амыдыралчы чугула айтырыгларны тургузарынга принциптиг болгаш инициативалыг чорук кол-ла четпейн турар. Бүдүрүлге черлеринге коллективтиг керээлер чарып турары билдингир болгай. Ол керээлерни болган чок-ла күүсетпейн турар, а профэвилелдер, хамык-ла чүве таарымчалыг туруп турар чүве дег, ыыттавайн турар. Черле ынчаш, профэвилелдер ажыл-агыйжылар-биле маргышпастай берген, оларның аразында шыпшыл-шөлээн байдал тергиидеп турар дээрзин чугаалаар херек. А херектиң эрге-ажыктары дээш харылзаалардың үрептеринден корткан херээ чок, сыгба маргыжыптары чамдыкта харын ажыктыг болур болгай.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның миллион-миллион массаларынга профэвилелдер эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйны чорударының ёзулуг-ла ленинчи школазы, коммунизмниң школазы болурун чедип алыр херек. Оларның ажылынга практиктиг дузаны хөйнү көргүзери эргежок чугула дээрзи мырынай илден-дир. Бүдүрүлге хуралдарын, ажыл-агый активтерин болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчыннарны киириштирериниң өске-даа хевирлерин профэвилелдери амгы үезинден-даа артык калбаа-биле ажыглаар ужурлуг.

Чурттуң хөй-ниити амыдыралынга чугула черин бистиң алдарлыг ленинчи комсомолувус ээлеп турар. Бодунуң хүрээлеңинде 18 миллион ажыг оолдарны болгаш кыстарны каттыштырып турар комсомол ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржип, аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге партияга дузалап турар. Ынчалза-даа комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазында, ылангыя оларның идей-кижизидилгелиг ажылында улуг четпестер бар. Комсомол организациялары аныяктарны практиктиг ажыл-херекке чамдыкта киириштирип билбес болгулаар, боттуг организакчы ажылды резолюциялар-биле, анаа-ла хөлзең шуугаар чоруктар-биле солуп турар. Ол четпестерни чайладыр төлээде, хамыктың мурнунда, комсомолга партийжи удуртулганы экижидери эргежок чугула, чүге дээрге оон күжүнүң болгаш чогаадыкчы идепкейиниң кол үнер дөзү ол удуртулгада болгай.

Партияның организастыг ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидер сорулга-биле СЭКП-ниң Уставынга амыдыралдың негеп келгени, чамдык улуг эвес өскерилгелерни киирери негетинип турар. Уставтың чамдык чүүлдери партийжи амыдыралдың тургустуна берген нормаларынга дүүшпейн турарын дуржулга көргүскен. Обкомнарда, крайкомнарда, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларында, а ол ышкаш партияның чамдык райкомнарында болгаш хооркомнарында Уставта көрдүнгениниң ёзугаар үш секретарьларның орнунга, амгы үеде 4—5 чедир секретарьлар ажылдап турар. Партия организацияларының саналдарын ёзугаар партия комитеттериниң пленумнарын чыылдырарының Уставта айыткан хуусаалары өскерткен. Ону СЭКП-ниң Уставынга айтыры эргежок чугула. Партия конференцияларын чыылдырарының Уставта айыткан хуусааларын өскертир дугайында айтырыгны чер-черде партия органнары чөптүү-биле көдүрүп үндүрүп турарлар. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилерин, крайларның, областарның, округтарның, хоорайларның (районнарга хуваалдалыг хоорайларга) партия конференцияларын ийи чылда бир удаа чыыр деп доктаалдыры ажыктыг болуп турар. Областарга хуваалдалыг (Украина, Белоруссия, Казахстан, Узбекистан) эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилерин дөрт чылда бир удаа чорудуп болур.

Эрткен съездиге СЭКП ТК-ның чанында Партия Контролюнуң комиссиязын Партия Контролюнуң Комитеди кылдыр эде тургускаш, республикаларга, крайларга болгаш областарга чер-черде партия органнарындан хамаарышпас төлээлекчилерлиг турар эргени аңаа тывыскан. Чер-черге шак ындыг төлээлекчилерниң хереэ чок дээрзин амыдырал көргүскен.

Партия Уставынга өскерилгелер дугайында өске саналдарны чугаалавас мен, чүге дээрге оларның төлевилелин съездиниң бүгү төлээлеринге үлеп берген болгай.

Уставтың негелделерин партияның бүгү организацияларының, бүгү коммунистерниң күүседип турарын боттарывыстың хүн-бүрүдеги ажылывыска шыңгыы хараглалаар ужурлуг бис. Уставты сагыыры—бүгү-ле партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды бөдүрериниң эң чугула негелдези.

3. Идеологтуг ажылдың айтырыглары

Эштер! Коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны марксисчи-ленинчи кижизидери, революстуг теорияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдери болза бистиң чедишкиннииг бурунгаарлаашкынывыстың шиитпирлиг негелдези болур.

Идеологтуг ажылды экижидер талазы-биле Төп Комитет элээн хөй хемчеглерни отчеттуг үениң дургузунда хүлээп алган. Марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын үндүрери дыка калбарган. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң Чогаалдарының 30 томнуг чыындызының ниити үндүрүлгезиниң баштайгы томнары парлатынып үнген. В. И. Лениниң Чогаалдарының 35 томнуг чыындызының дөрткү үндүрүлгезин доосканының соон дарый Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң улуг үндезилекчизи болгаш баштыңчызы — Владимир Ильичиниң биографиязының чаа үндүрүлгези парлатынып үнген. Марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң ажылдарын өөренири ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлуларын хандыр билиринге, перспективаларны тода көөрүнге дузалап, коммунизмниң тиилелгезинге бүзүрелди совет кижилерге быжыглап, коммунистиг тургузуушкунунуң херээнге дузалап турар. Партияның ажылдап кылган дашкыы болгаш иштики политиказын көргүзүп турар партия съездилериниң, конференцияларының болгаш ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин коммунистерниң өөренип турары эвижээн.

Партияның идейлиг амыдыралында чугула болуушкун болза политиктиг экономиканың марксисчи өөредилге номун парлап үндүргени болган. Ол ном бистиң чурттувуста-даа, дашкыкыда-даа калбаа-биле нептерээн.

Марксизм-ленинизмниң пропагандаларының хереэнде элээн чедишкиннер турзажок, идеологтуг ажылдың ниити байдалы бисти хандырып шыдавас. Ол ажылдың амгы кол четпези болза коммунистиг тургузуушкунунуң практиказындан оон дыка хоорук болуп турары болур.

Улуг Ленин 1920 чылда-ла, тайбың тургузуушкунунче шилчиишкин үезинде пропаганданың сорулгаларының дугайында чугаалап тура мынча деп айыткан: «Эрги хевирниң пропагандазы коммунизм деп чүл дээрзин чугаалап, чижектерни берип турар. Ынчалза-даа социализмни канчаар тургузарын практика кырынга көргүзери херек апарган чүве төлээде, ол эрги пропаганда мырынай таарышпастай берген. Бүгү-ле пропаганданы ажыл-агый тургузуушкунунуң политиктиг дуржулгазынга таарыштыр тургускан турар ужурлуг. Ол болза бистиң эң кол сорулгавыс, ынчаарга бир эвес ону сеэтүң эрги утказы-биле билип алырын бодай бээр кижи болза хожудангай кижи болур болгаш таралчыннар биле ажылчыннарның массаларынга пропаганда ажылын чорудуп шыдавас ийик. Артыкшылдыг пуд-пуд тарааны чыып, ажаап алыр дээш, артыкшылдыг пуд-пуд хөмүр дашты бээр дээш, шак ол пуд-пуд тарааны болгаш хөмүр дашты канчаар эки ажыглаарын шиитпирлээр дээш күрүнениң экономика талазы-биле тургузары — бистиң ам кол политикавыс болур ужурлуг... Ынчангаш бүгү-ле агитацияны болгаш бүгү-ле пропаганданы аңаа таарыштыр тургускан турар ужурлуг» (Чогаалдар, том 31, арын 346).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

Боттарывыстың бүгү ажыл-чорудулгавыска ол мерген угаанныг ленинчи айтышкынынарны улуртулга болгурар ужурлуг бис. Марксичи теорияны өөренириниң болгаш улам ынай ажылдап кылырының хереэнге сагыш салбас чоруткуй илерээшкиннеринге удур демисешпишаан, бистер теорияны догматиктер, амыдыралдан хоорулган кижилер ышкаш кылдыр көрүп олура албас бис. Революсчу теория — доктаал туруткан догмаларның болгаш формулаларның чыындызы эвес, а делегейни чаартырының, коммунизмни тургузарының талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулгага дайынчы улуртулга болгай. Теория практикадан хоорукта—өлүг, а революсчу теория-биле чырытынмаан практика — согур деп, марксизм-ленинизм өөредип турар.

Ол эң чугула өөредиг партийжи ажыдакчыларга болгаш хамыктың мурнунда, идеология фронтузунуң ажылакчыларынга биллингир бе мынчам? Ийе, биллингир. Хей-хей кижилер ону харын-даа шөжи кылдыр өөренип алган. Ындыг турбуже, идеологтуг ажылды эрегжей ниити коммунистиг тургузуушкунуңу практиктиг сорулгаларын боттандырар дээш демисел-биле харылзаа чок кылдыр тургузарын ораладжып чоруур партийжи ажылдакчылар биске базым бүргүзүде-ле таваржып турар. Оон туржук, боттарының идеологтуг ажыл-чорудулгазын хүн-бүргүнүң практиказы-биле холбаштырарын ораладжып чоруур кижилерни ындыг ажылдакчылар келергей бөдүүнчүлүкчүлер, кызыы борастакчылар дижип, теорияның ужур-дузазын кудулаткан аянныг кылдыр, бурууладып турарлар.

Экономика эртемниң талазында хереглиг байдалы базала таарымчалыг эки эвес болуп турар. Ол дугайын бистиң экономистеривис совет экономиканың янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле улуг ажылдар кылбайн, СЭКП ТБ-ның эрттирип турары чөвүлел хуралдарга үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый хөгжүлезиниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге киришпейн турар чорук херечи болур. Ол дээрге бистиң экономика институттарывыс болгаш оларның ажыдакчылары коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказындан дыка-да хоорулганы ол болур.

Капитализминиң кинчизиндеп хосталган болгаш чаа амыдыралды тургузуп турар миллионмиллион кижилерниң чогаадыкчы күш-ажылдан коммунизм өзүп үнер деп Ленин чугаалаан. Ынчаныже ону кижилерниң шупгузу билип турар деп сөглеп болбас. Коммунизм дугайында лекция номчупкаш-ла, оон-биле боттарының партийжи хүлээлгезин күүседипкени ол деп бодап турар коммунистер ам-даа бар. Марксичи-ленинчи өөредигни үргүлчү тайылбырлаар, коммунизм тургузуушкунуңуң дугайында теоретиктиг бодалдарны пропагандалаар ужурлуг-ла бис харын, ынчалза-даа оон-биле кызыгаарланып болбас. Совет кижилер бистиң пропагандистеривистен болгаш агитаторларывыстан практиктиг дузалы, мурнакчы дуржулганы ёзулуг чугаалап бээрин, кайы бир бүдүргээге, колхозка ол дуржулганы канчаар ажыглаарының дугайында ажыктыг сүмени база манап турарлар. А ону кылыр төлээде, пропагандистер болгаш агитаторлар чүгле кандыг-бир теоретиктиг чүүлдер эвес, харын тодаргай экономиканы билир болуп, ленгей эвес, а керекти билирп-биле тайылбыр чоруулар ужурлуг. Айтырыгның ужуру ында.

Бистиң чуртувуста социализмден коммунизмче чоорту шилчилгени боттандырып турда, чүгле марксизминиң классиктериниң ажылдарын өөренири, марксизм-ленинизмниң теориязын тайылбырлаары эвес, харын теорияны амыдыралга практика кырынга боттандырары, материалдыг болгаш культурлуг чаагай чоруктуң элбекшилин тургузарын, хамаатыларның коммунистиг медередиг чоруун өстүрерин чедип алыры онза чугула. Бүдүрүлгени улгаттырар дээш, ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидер дээш хүн-бүргүнүң практиктиг демисели чокка, чүгле чангыс пропаганда биле коммунизм тургустунуп болур деп бодап турар кижи талмудизминиң болгаш шөжилээр чоруктуң оруунче чугулуп кирер.

Ленинниң хөй улаа шиитпирлиг демисежин чорааны үндезин чок политиктиг чулчуруушкунну чок кылза чогуур. Бистиң удуртукчу ажылдакчыларывыстың сөс бүрүзү ажыл-херек-биле кезээде дүүшкен турарын совет кижилер негеп турарлар. Бир эвес коммунист марксизм-ленинизмниң ужур-дузазының дугайында каас-коя чугаалар кылып билир турган, ол улуг өөредигни амыдыралга практиктиг боттандырар талазы-биле кижилерге дузалап билбес болур болза, ол коммунистиң үнези хензиг-даа чок болур, массаларга атаалдарны болгаш идегелди ол чаалап албас.

Чугаалатынган чүүлдерни чамдык шөжилекчилер марксичи-ленинчи теорияның пропагандазын чедир үнелевейн турарының илереэшкини-дир деп тайылбырлаар чадавастар. Ындыг шөжилекчилер-биле аас былаажып кагжып турган херээ-даа чок. Марксизм-ленинизминиң өөредиин удуртулга болдургаш, совет улус социализмни тудуп тургускан. Ол дээрге бүгү-делегейге төөгүлүг чаалап алышкын болур. Коммунизминиң күчүлүг материал бүдүрүлге суурун тургузарын бүгү хемчег-биле дүргедир, ажылчы чоннарга материалдыг болгаш культурлуг чаагай чүүлдерни бөвүдедир төлээде, ниитилел хөгжүлезиниң объективтиг хоойлуларын билиринге даянгаш, марксизм-ленинизминиң төөгүзүн болгаш теориязын үргүлчү өөренип турган, социалистиг системаның артык күштерин долузу-биле ажыглаар ужурлуг бис. Совет улус бистен ону манап турар, ону кыска хүүсаала канчап-даа чедип алыр ужурлуг бис.

Марксичи-ленинчи теория эчис улуг сорулгаже бистиң оруувусту чырыын келген, чырыдып турар болгаш моон сонгаар-даа чырыдар. Чүгле чангыс чүүл — революстуг теорияны догмачы эвес, а чогаадыкчы ажыглаары, коммунизм дээш практиктиг демисел чоруп турда, чаа төөгүлүг дуржулганы түнеэриниң болгаш амыдыралчы боттуг чүүлдүн фактыларын анализтээриниң үндезинден, ону улам ынай хөгжүдери негетинин турар. Ынчалза-даа ол чугула ажыл бисте хөй-хөй участоктарда ам-даа дыка хожулап турар.

Дараазында чүүлүг база-ла барымдаалап көөрү эргежок чугула. Ангы-аңгы үелерде бирги олуругже марксизминиң бирде бир талазы, бирде өске талазы илереп келир деп Ленин өөреткен. Ам, күш-ажылдың бедик бүдүргүчүлүү дээш, ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын шиитпирлээр дээш бистиң ниитилеливистиң демиселиниң байдалдарында, марксизминиң теориязының экономиктиг талазы, тодаргай экономиканың айтырыглары бирги олуругже илереп үнүп турар.

Сөөлгү он чеди чылларның дургузунда бистиң пропагандавыстың үндезинниге кол нуруузунда партия төөгүзүнүң допчу курсу салынган турган. Бистиң партиявыстың алдарлыг төөгүзү моон сонгаар-даа кадрларны кижизидериниң эң чугула үнер дөстериниң бирээзи болуп артар ужурлуг. Ынчангаш партия төөгүзүнүң төөгүлүг фактыларга даянып турар, билдингир, партияның коммунизм дээш демиселиниң бүгү-делегейге төөгүлүг дуржулганын эртем ёзугаар түнеп көргүскен, бистиң хүнеривиске чедир үени хаара түлүп бижээн марксичи өөредилге номун тургузары эргежок чугула.

Ам үеде марксизм-ленинизминиң экономиктиг өөредин, үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйның, тудугуның, транспорттуң, садыгның тодаргай экономиказының айтырыглары дыка чугула үжүр-дүзалыг. Марксичи-ленинчи экономиктиг эртеминиң коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказы-биле чарылбас холбашкан айтырыглары бистиң пропагандавыстың төвүге салдынган турар ужурлуг.

Бистиң кадрларывысты дээди өөредилге черлериниге болгаш партия чырыышкынының четкизинге белеткээринчи болгаш кижизидериниң сорулгалары марксичи-ленинчи өөредигниң эң чугула чүүлдерин кыска, бөдүүн болгаш билдингир кылдыр киирген марксизм-ленинизминиң үндезинниг үндүрүп турар. Ындыг номнарны чогаадып тургузар чорук эртеминиг материалисчи мировоззрениени пропагандазынга, реаксылыг идеалистиг философияга үлүг демиселге улуг үжүр-дүзалыг болур ийик.

Партияның чаа программазының амдыызында белеткетинмээн төлевилелин тургузар талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар бис. Программаның төлевилелин тургузары бистиң чуртувустуң экономиказының болгаш культуразының алаан каш беш чылдарга хөгжүлезиниң перспективтиг планын чогаадыры-биле харугда чорутунар апаар.

Чамдык билдингир болгаш партияның шагда-ла шиитпирлеп каапы айтырыгларга карышкак чоруктарны болгаш будулгаазыннарны киирип турган ажылдакчыларны Төп Комитет эдер үжүрга таварышкан. Чижээ, ССРЭ-ге социализни тургузуушкунуңуң болгаш коммунизмче чоорту шилчилгенин дугайында айтырыгны ап болур. Бисте ам дээрезинде чүгле социализминиң үндезиннери азы социализминиң фундаментизин тургустунган дээр янзылыг частырыглыг формулировкалар чамдык ажылдакчыларның чугааларында болуп турган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп ап турганының үезинде-ле (1936 чылда) социалистиг система тиилээн болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адырларында быжыккан турганы биллингир. А ол дээрге социалистиг ниитилел бистиң чуртувуска ынчаарда-ла колдуунда тургустунган болгаш ол оон бээр социалистиг бүдүрүлге харылзааларының быжыг суурунда хөгжүп турар дээни ол болур. Ынчангаш бисте чүгле социализминиң үндезиннери тургустунган деп бадыткаар чорук болза, бистиң чуртувустуң перспективтиг хөгжүлезиниң дугайында эң кол айтырыгга коммунистерни болгаш бүгү совет кижилерни өскээр будулдурар дээни ол болур ийик.

Социализм хөгжүлезиниң дугайында айтырыгны тайылбырлазырынга чамыкта өскээр хөлүн эрирге бээр чоруктаа база бар. Социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң дугайында тезисти коммунистиг ниитилелиң принциптерин шуут-ла амгы чадала боттандырып киритперинче кыйгырыг кылдыр билген ажылдакчылар бисте база бар. Чамдык иэиг кижилер социализм тургузуушкуну ам бүргүү-биле боттанып доозулган дижип алгаш, коммунизмче шилчилгенин мырынай делгеревгей расписаннезин тургузуп эгелээнер. Боттарының күш-ажылының түнелдеринге ажылакчыларның материалдыг сонуургалдыг болурунуң социалистиг принцивин херекке албас чорук шак ол утопистиг бичиишкинге үндезилээш ханылап турар апаарган. Совет садыгны шуут-ла продуктулар солчуушкуну-биле солуурун дүргедиринин эргежок чугулазының дугайында үндезин чок саналлар тыпты берген. Чаңгыс сөс-биле алырга, сагыш амыр болгаш бот оожургадыр чоруктуң хөөнү неитереп турар апарган. Аар индустриянны колдаыр хөгжүлери совет экономиканың чүгле баштайгы чадаларында эргежок чугула турган, а бисте ам чүгле чиик үлетпүрүнүң хөгжүллезиин дүргедирп арткан деп бүзүретпишаан, чиик үлетпүрүү аар үлетпүрге удурланыштыр тургузуп эгелээн «мерген угаанныглар» тывыган.

Социалистиг тургузуушкунда чедип алыынган түнелдерни бичеледир дээн орадажышкыннарга партия чогуур ойтур шавышкынынны бергени, а ол ышкаш херек кырында боттуг чоруктан хоорулган, социалистиг экономиканың хөгжүлезиниң үндезини айтырыгларына хоралыг будулгазынны киирип турган номнакчыларны болгаш хоозун хөөредикчилерни өткени биллингир.

Бис ам-даа эң улуг хөгжүлелиг капиталистиг чурттарны экономика талазы-биле эрткээн бис дээрзин, бисте бүдүрүлгениң деңнели ам-даа ниитилелиң бүгү бежингүннериниң бай-шыдалдыг чурттаалгазын хандырарына четпес дээрзин, чуртта ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда амдаа хөй четпестер болгаш организастыг эвес чоруктар бар дээрзин чүгле этпиннес мактанышкчылар көрбейн барып болур.

Теоретиктиг ышкындырыглар, утопистиг хоозун күзелдер ажылдакчыларның практиктиг сорулгаларны шын билип алырынга шаптыктаар, идеологтуг ажылга авыластыг иеге хөөннерни киирер дээрзин билир херек.

Партия организациялары идеологтуг ажылга серемчилелди бедидер, марксичи теорияның шил дег арыг чоруун шынгыы камгалаар, буржуаз идеологияның төгейленген чалчаларынга удур шиитпирлиг демиселди чорудар, кижилерниң медерелинде капитализминиң артышкынынарынче шаап хаалашкынны күштелдирер, оларның эдилекчилерин сойгалап илередир хүлээлгелиг.

Аңаа холбаштыр аңгы-аңгы социал-политиктиг системалардың чурттарның тайбың кожа-хелбээ туруп болурунуң дугайында мырынай-ла шын тезисти чамдык ажылдакчылар чүгле идеология шугумунуң чүүлү кылдыр көргүзерин ораладжып турар дээрзиниң дугайын ыяттавайн барып болбас. Ол дээрге хоралыг азышкын-дыр. Капитализм-биле тайбың кожа-хелбээ турары болгаш экономиктиг чарыш дээш бистиң туржуп турарывыстың фактызынган буржуаз идеологияга удур, кижилерниң медерелинде капитализминиң артышкынынарына удур демисели кошкадып болур дээр түнелди канчап-даа кылып болбас. Бистиң сорулгавыс болза буржуаз идеологияны могаг чок сойгалап илередири, роң улуска өжээннешкек характерин, оон реаксылыг чоруун илередири болур.

Эрги делегейниң болунуң үезин чурттап эртип турар идеаларынга болгаш билиг-бодалдарынга удур, коммунистиг идеологияны нептередири болгаш бадыткап быжыктырары дээш бистиң партиявыстың чорудуп турар демиселинге улуг роль парлаагага, литературага болгаш уран-чүүлге онаажыр. Бо талазы-биле улуг чедишкиннерни демдеглевишаан, оон-биле кады бистиң литературавис болгаш уран-чүүлүвүс амыдыралдан, совет боттуг чоруктан хөй чүүлдер талазы-биле ам-даа дыка хожудап каап турар, амыдырал болгаш боттуг чорук болза, уран-чүүлде база литературада илереткинин турарындан ыракта-ла артык байлак дээрзин чугаалаар херек. Бистиң чамдык чогаалчыларывыстың болгаш уран-чүүл ажылдакчыларывыстың амыдырал-биле харылзаазы кошкай бербээн ирги бе?—деп айтырары чөптүг.

Бистиң чуртувустуң уран-чүүлү болгаш литературазы чүгле утка-шынарының байлактының талазы-биле эвес, харын уран-чечен күштүүнүң болгаш уран мергежилиниң талазы-биле база делегейге бирги черге турарын чедип ап болур болгаш чедип алыр ужурлуг. Уран-чүүлүң органнарында, редакцияларда болгаш ноон үндүрер черлерде чамдык эштерниң кылып турары ышкаш, шынар чок, далаш-биле кыйган чогаалдар-биле эптежип болбас. Хомай болгаш амыдырал нептередири болгаш улусту чечен чогаалга кижизидеринге когараалдарны чедирип турар.

Кино талазында чамдык бүрүнгаарлаашкыннар барын демдеглеп болур бис. Бисте фильмнерни хейнү бүдүрүп үндүрүп турар апарган. Ынчалза-даа кино ажылдакчылары сан сүргеш, кино-чуруктарның идея-уран-чечен шынарында негелделиг болурун будулдып, оонак болгаш шоолуг эвес бөлүүшкүннарны көргүскен, хиреллиг, кыдыра чогаалдарны тургузуп турары ховар эвес. Кино болза ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң күчүлүг чепсээ деп чүвени билбишаан, ындыг практикага тенчүнү салыры эргежок чугула.

Совет амыдыралды шын эвес көргүзер чорукка удур, ону каастап хөөредир азы харын ындыг эвес, совет улустуң чаалап алган чүүлдерин херексевес болгаш бактаар ораладжышкынарга удур демиселди партия чорудуп турган болгаш моон сонгаар-даа чорудар. Литератураның болгаш уран-чүүлүң талазында чогаадыкчы ажыл-чорудулга коммунизм дээш демиселдиң ёзугу-биле синиикken турар, сагыш-сеткилди сергедир, бүзүредерни быжыглаар, социалистиг медерелди болгаш эш-хуунуң сагыыга-чурумун хөгжүткен турар ужурлуг. Бүгү-ле идей-политиктиг болгаш организастыг ажылдарга парлааганың ролын улам-на күштелдирринче онаа кичээнгей салдынган турар ужурлуг.

Көдээге культура-кижизидилгелиг ажылды эжикидери — чугула сорулгаларның бирээзи. Көдээде культура ажылында сандаргай чорук ховар эвес, а радио, парлаага, клубтар, библиотекалар дээн ышкаш ындыг чүүлдер багай ажыглатының турар. Культура албан черлери коммунистиг тургузуушкунуңуң практиктиг сорулгаларындан болган чок-ла хоорук ажылдап турар. Культура бажыңнары, клубтар, библиотекалар, кызыы будуннар масса-политиктиг болгаш культура-чыдыышкын ажылдарына партия организацияларының даянныр базалары болур ужурлуг. Мурнакчы дуржулганы пропагандазынга кадбартырынга агротехниканы өөренирринге дузалавышаан, ол албан черлери көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң программазын боттандырарынга чугула ролду ойнаар ужурлуг.

Идеологтуг ажылдың бүгү чепсектерин коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынга эң эки ажыглаар хүлээлгелиг бис. Кадрларның, бүгү коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның идеологтуг каанналышкыны бистиң партиявыстың доктаамал сагыш салышкынының чүүлү болуп турган болгаш болур-даа.

Ынчангаш партийжи тургузугуну, организастыг удуртулганың болгаш идей-политиктиг ажылдарның талазы-биле бистиң мурнувуста дараазында сорулгалар туруп турар:

1. ССРЭ-нин бүгү күрүне, хөй-ниити, ажыл-агый болгаш культура амыдыралынга совет улустуң удуртукчу болган үглап баштаар күжү болур партияның ролүн моон сонгаарда бүгү хемчегле-биле бедидер, партияның массалар-биле харылзаазын улам-на калбартыр болгаш быжыктырар, оон ат-алдарын улам-на бедик көдүрер; партияның болгаш оон удуртукчу өөрөнүң чангыс эвин болгаш сырый каттышкаанын камгалаар болгаш быжыктырар, партияга удуртулганын коллективтиниң шынгыы сагыыр; ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү адырларында четпестерни илиим-биле илереткинээн, шүгүмчүлелди болгаш бот шүгүмчүлелди калбаа-биле нептередир.

2. Партияның иштики демократизын калбартыр болгаш аңаа үндезилээш партия организацияларының болгаш бүгү коммунистерниң инициативазын хөгжүдер база харысалгазын бедидер; партия организацияларының организакчы ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдар болгаш ону коммунистиг тургузуушкунуңуң практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринче чигледер; партияның теориязын болгаш төөгүлүг дуржулгазын коммунистерниң чогаадыкчы шинтээлиг алырын хандырар; идеологтуг ажыче серемчилелди көдүрер, буржуаз идеология-биле эптеш чок демиселди чорудар; массаларны коммунистиг кижизидериниң болгаш ниитилелдиң медерелинде капитализминиң артышкынынарын ажып эртер талазы-биле ажылдарны күштелдирер: ол сорулгаларга идейлиг саалар халадырының бүгү чепсектерин — пропагандаңы, агитацияны, парлаганы, радиону, культура-чыдыышкын организацияларын болгаш албан черлерин, эртемни, литератураны база уран-чүүлүг эң долу болгаш эң идепкейлиг ажыглаар.

• • •

Эштер! Совет улус улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен. Бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле ол төөгүлүг улуг чаалап алышкынынарны чедип алган. Бистиң тиилелгелеривис иштикиниң болгаш даштыкының дайзынары-биле кадыг-дошкун демиселге чедип алдынган. Ол орукка совет улус эвээш эвес бергелерни болгаш түргедилдерни ажып эрткен. Совет улус чурттуң чаартырының планын, социалистиг экономиканы хөгжүдериниң канчаар-даа аажок улуг планын амыдыралга чайгылыш чок болгаш быжыг боттандырып турар.

Совет Эвилелиниң чедип алган чедишкиннери бистиң улузувусту болгаш бистиң бүгү өөнүктеривисти өөртүп база сорук кирип турар. Оон туржук бистиң дайзынарывыс бизни боттарының үнүн өскертпир ужурга таварышкан. Бир эвес баштайгы совет беш чылды олар шоодуг-биле болгаш социалистиг күрүненим күжүне бүзүрел чогу-биле ужураншкан болза, ам олар дүвүрээшкинде таваржып турарлар. Совет Эвилелиниң ажылчын ангыының, күш-ажылчы тараачыннарының, бүгү улузунуң кайы хире улуг түнелдерни чедип алганын ам согур кижилер бизни көрүп турарлар. Болунуң салым-чолун болунуң холунга алган база партияның удуртулгазы-биле ажылчыннарның болгаш тараачынарның делегейде бирги социалистиг күрүнезин тургускаш, бистиң улузувус сорук кирипкчи чижекти делегейниң бүгү улустарынга көргүспүшаан, коммунистиг ниитилелди тургузарының талазы-биле ажылды могаг чокка чорудуп турарлар. (Үргүлчүлеядиг адыш часкаашкыны).

Совет чурт ам күчүлүг көдүрүүшкүнде турун турар. Бир эвес чечени-биле чугаалаар болза, бистер эчис сорулгаже — коммунистиг ниитилелче базар оруктa делгем девискээр дараазына ленгей эвес, а чогаадыкчы ажыглаары, коммунизм дээш практиктиг демисел чоруп турда, чаа төөгүлүг дуржулганы түнеэриниге болгаш амыдыралчы боттуг чүүлдүн фактыларын анализтээриниге үндезинден, ону улам ынай хөгжүдери негетинин турар. Ынчалза-даа ол чугула ажыл бисте хөй-хөй участоктарда ам-даа дыка хожулап турар.

Даараазында чүүлүг база-ла барымдаалап көөрү эргежок чугула. Ангы-аңгы үелерде бирги олуругже марксизминиң бирде бир талазы, бирде өске талазы илереп келир деп Ленин өөреткен. Ам, күш-ажылдың бедик бүдүргүчүлүү дээш, ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын шиитпирлээр дээш бистиң ниитилеливистиң демиселиниң байдалдарында, марксизминиң теориязының экономиктиг талазы, тодаргай экономиканың айтырыглары бирги олуругже илереп үнүп турар.

Сөөлгү он чеди чылларның дургузунда бистиң пропагандавыстың үндезинниге кол нуруузунда партия төөгүзүнүң допчу курсу салынган турган. Бистиң партиявыстың алдарлыг төөгүзү моон сонгаар-даа кадрларны кижизидериниң эң чугула үнер дөстериниң бирээзи болуп артар ужурлуг. Ынчангаш партия төөгүзүнүң төөгүлүг фактыларга даянып турар, билдингир, партияның коммунизм дээш демиселиниң бүгү-делегейге төөгүлүг дуржулганын эртем ёзугаар түнеп көргүскен, бистиң хүнеривиске чедир үени хаара түлүп бижээн марксичи өөредилге номун тургузарын эргежок чугула.

Ам үеде марксизм-ленинизминиң экономиктиг өөредин, үлетпүрүң, көдээ ажыл-агыйның, тудугуның, транспорттуң, садыгның тодаргай экономиказының айтырыглары дыка чугула үжүр-дүзалыг. Марксичи-ленинчи экономиктиг эртеминиң коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказы-биле чарылбас холбашкан айтырыглары бистиң пропагандавыстың төвүге салдынган турар ужурлуг.

Бистиң кадрларывысты дээди өөредилге черлериниге болгаш партия чырыышкынының четкизинге белеткээринчи болгаш кижизидериниң сорулгалары марксичи-ленинчи өөредигниң эң чугула чүүлдерин кыска, бөдүүн болгаш билдингир кылдыр киирген марксизм-ленинизминиң үндезиннери үндүрүп турар. Ындыг номнарны чогаадып тургузар чорук эртеминиг материалисчи мировоззрениени пропагандазынга, реаксылыг идеалистиг философияга үлүг демиселге үлүг үжүр-дүзалыг болгаш ийик.

Партияның чаа программазының амдыызында белеткетинмээн төлевилелин тургузар талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар бис. Программаның төлевилелин тургузары бистиң чуртувустуң экономиказының болгаш культуразының алаан каш беш чылдарга хөгжүлезиниң перспективтиг планын чогаадыры-биле харугда чорутунар апаар.

Чамдык билдингир болгаш партияның шагда-ла шиитпирлеп каапы айтырыгларга карышкак чоруктарны болгаш будулгаазыннарны киирип турган ажылдакчыларны Төп Комитет эдер үжүрга таварышкан. Чижээ, ССРЭ-ге социализни тургузуушкунуңуң болгаш коммунизмче чоорту шилчилгенин дугайында айтырыгны ап болур. Бисте ам дээрезинде чүгле социализминиң үндезиннери азы социализминиң фундаментизин тургустунган дээр янзылыг частырыглыг формулировкалар чамдык ажылдакчыларның чугааларында болуп турган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп ап турганының үезинде-ле (1936 чылда) социалистиг система тиилээн болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адырларында быжыккан турганы биллингир. А ол дээрге социалистиг ниитилел бистиң чуртувуска ынчаарда-ла колдуунда тургустунган болгаш ол оон бээр социалистиг бүдүрүлге харылзааларының быжыг суурунда хөгжүп турар дээни ол болур. Ынчангаш бисте чүгле социализминиң үндезиннери тургустунган деп бадыткаар чорук болза, бистиң чуртувустуң перспективтиг хөгжүлезиниң дугайында эң кол айтырыгга коммунистерни болгаш бүгү совет кижилерни өскээр будулдурар дээни ол болур ийик.

Социализм хөгжүлезиниң дугайында айтырыгны тайылбырлазырынга чамыкта өскээр хөлүн эрирге бээр чоруктаа база бар. Социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң дугайында тезисти коммунистиг ниитилелиң принциптерин шуут-ла амгы чадала боттандырып киритперинче кыйгырыг кылдыр билген ажылдакчылар бисте база бар. Чамдык иэиг кижилер социализм тургузуушкуну ам бүргүү-биле боттанып доозулган дижип алгаш, коммунизмче шилчилгенин мырынай делгеревгей расписаннезин тургузуп эгелээнер. Боттарының күш-ажылының түнелдеринге ажылакчыларның материалдыг сонуургалдыг болурунуң социалистиг принцивин херекке албас чорук шак ол утопистиг бичиишкинге үндезилээш ханылап турар апаргаан. Совет садыгны шуут-ла продуктулар солчуушкуну-биле солуурун дүргедиринин эргежок чугулазының дугайында үндезин чок саналлар тыпты берген. Чаңгыс сөс-биле алырга, сагыш амыр болгаш бот оожургадыр чоруктуң хөөнү неитереп турар апарган. Аар индустриянны колдаыр хөгжүлери совет экономиканың чүгле баштайгы чадаларында эргежок чугула турган, а бисте ам чүгле чиик үлетпүрүнүң хөгжүллезиин дүргедирп арткан деп бүзүретпишаан, чиик үлетпүрүү аар үлетпүрге удурланыштыр тургузуп эгелээн «мерген угаанныглар» тывыган.

Социалистиг тургузуушкунда чедип алыынган түнелдерни бичеледир дээн орадажышкыннарга партия чогуур ойтур шавышкынынны бергени, а ол ышкаш херек кырында боттуг чоруктан хоорулган, социалистиг экономиканың хөгжүлезиниң үндезини айтырыгларына хоралыг будулгаазыннарны киирип турган номнакчыларны болгаш хоозун хөөредикчилерни өткени биллингир.

Бис ам-даа эң улуг хөгжүлелиг капиталистиг чурттарны экономика талазы-биле эрткээн бис дээрзин, бисте бүдүрүлгениң деңнели ам-даа ниитилелиң бүгү бежингүннериниң бай-шыдалдыг чурттаалгазын хандырарына четпес дээрзин, чуртта ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда амдаа хөй четпестер болгаш организастыг эвес чоруктар бар дээрзин чүгле этпиннес мактанышкчылар көрбейн барып болур.

Теоретиктиг ышкындырыглар, утопистиг хоозун күзелдер ажылдакчыларның практиктиг сорулгаларны шын билип алырынга шаптыктаар, идеологтуг ажылга авыластыг иеге хөөннерни киирер дээрзин билир херек.

Партия организациялары идеологтуг ажылга серемчилелди бедидер, марксичи теорияның шил дег арыг чоруун шынгыы камгалаар, буржуаз идеологияның төгейленген чалчаларынга удур шиитпирлиг демиселди чорудар, кижилерниң медерелинде капитализминиң артышкынынарынче шаап хаалашкынны күштелдирер, оларның эдилекчилерин сойгалап илередир хүлээлгелиг.

Аңаа холбаштыр аңгы-аңгы социал-политиктиг системалардың чурттарның тайбың кожа-хелбээ туруп болурунуң дугайында мырынай-ла шын тезисти чамдык ажылдакчылар чүгле идеология шугумунуң чүүлү кылдыр көргүзерин ораладжып турар дээрзиниң дугайын ыяттавайн барып болбас. Ол дээрге хоралыг азышкын-дыр. Капитализм-биле тайбың кожа-хелбээ турары болгаш экономиктиг чарыш дээш бистиң туржуп турарывыстың фактызынган буржуаз идеологияга удур, кижилерниң медерелинде капитализминиң артышкынынарына удур демисели кошкадып болур дээр түнелди канчап-даа кылып болбас. Бистиң сорулгавыс болза буржуаз идеологияны могаг чок сойгалап илередири, роң улуска өжээннешкек характерин, оон реаксылыг чоруун илередири болур.

Эрги делегейниң болунуң үезин чурттап эртип турар идеаларынга болгаш билиг-бодалдарынга удур, коммунистиг идеологияны нептередири болгаш бадыткап быжыктырары дээш бистиң партиявыстың чорудуп турар демиселинге улуг роль парлаагага, литературага болгаш уран-чүүлге онаажыр. Бо талазы-биле улуг чедишкиннерни демдеглевишаан, оон-биле кады бистиң литературавис болгаш уран-чүүлүвүс амыдыралдан, совет боттуг чоруктан хөй чүүлдер талазы-биле ам-даа дыка хожудап каап турар, амыдырал болгаш боттуг чорук болза, уран-чүүлде база литературада илереткинин турарындан ыракта-ла артык байлак дээрзин чугаалаар херек. Бистиң чамдык чогаалчыларывыстың болгаш уран-чүүл ажылдакчыларывыстың амыдырал-биле харылзаазы кошкай бербээн ирги бе?—деп айтырары чөптүг.

Бистиң чуртувустуң уран-чүүлү болгаш литературазы чүгле утка-шынарының байлактының талазы-биле эвес, харын уран-чечен күштүүнүң болгаш уран мергежилиниң талазы-биле база делегейге бирги черге турарын чедип ап болур болгаш чедип алыр ужурлуг. Уран-чүүлүң органнарында, редакцияларда болгаш ноон үндүрер черлерде чамдык эштерниң кылып турары ышкаш, шынар чок, далаш-биле кыйган чогаалдар-биле эптежип болбас. Хомай болгаш амыдырал нептередири болгаш улусту чечен чогаалга кижизидеринге когараалдарны чедирип турар.

Кино талазында чамдык бүрүнгаарлаашкыннар барын демдеглеп болур бис. Бисте фильмнерни хейнү бүдүрүп үндүрүп турар апарган. Ынчалза-даа кино ажылдакчылары сан сүргеш, кино-чуруктарның идея-уран-чечен шынарында негелделиг болурун будулдып, оонак болгаш шоолуг эвес бөлүүшкүннарны көргүскен, хиреллиг, кыдыра чогаалдарны тургузуп турары ховар эвес. Кино болза ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң күчүлүг чепсээ деп чүвени билбишаан, ындыг практикага тенчүнү салыры эргежок чугула.

Совет амыдыралды шын эвес көргүзер чорукка удур, ону каастап хөөредир азы харын ындыг эвес, совет улустуң чаалап алган чүүлдерин херексевес болгаш бактаар ораладжышкынарга удур демиселди партия чорудуп турган болгаш моон сонгаар-даа чорудар. Литератураның болгаш уран-чүүлүң талазында чогаадыкчы ажыл-чорудулга коммунизм дээш демиселдиң ёзугу-биле синиикken турар, сагыш-сеткилди сергедир, бүзүредерни быжыглаар, социалистиг медерелди болгаш эш-хуунуң сагыыга-чурумун хөгжүткен турар ужурлуг. Бүгү-ле идей-политиктиг болгаш организастыг ажылдарга парлааганың ролын улам-на күштелдирринче онаа кичээнгей салдынган турар ужурлуг.

Көдээге культура-кижизидилгелиг ажылды эжикидери — чугула сорулгаларның бирээзи. Көдээде культура ажылында сандаргай чорук ховар эвес, а радио, парлаага, клубтар, библиотекалар дээн ышкаш ындыг чүүлдер багай ажыглатының турар. Культура албан черлери коммунистиг тургузуушкунуңуң практиктиг сорулгаларындан болган чок-ла хоорук ажылдап турар. Культура бажыңнары, клубтар, библиотекалар, кызыы будуннар масса-политиктиг болгаш культура-чыдыышкын ажылдарына партия организацияларының даянныр базалары болур ужурлуг. Мурнакчы дуржулганы пропагандазынга кадбартырынга агротехниканы өөренирринге дузалавышаан, ол албан черлери көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң программазын боттандырарынга чугула ролду ойнаар ужурлуг.

Идеологтуг ажылдың бүгү чепсектерин коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынга эң эки ажыглаар хүлээлгелиг бис. Кадрларның, бүгү коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның идеологтуг каанналышкыны бистиң партиявыстың доктаамал сагыш салышкынының чүүлү болуп турган болгаш болур-даа.

Ынчангаш партийжи тургузугуну, организастыг удуртулганың болгаш идей-политиктиг ажылдарның талазы-биле бистиң мурнувуста дараазында сорулгалар туруп турар:

1. ССРЭ-нин бүгү күрүне, хөй-ниити, ажыл-агый болгаш культура амыдыралынга совет улустуң удуртукчу болган үглап баштаар күжү болур партияның ролүн моон сонгаарда бүгү хемчегле-биле бедидер, партияның массалар-биле харылзаазын улам-на калбартыр болгаш быжыктырар, оон ат-алдарын улам-на бедик көдүрер; партияның болгаш оон удуртукчу өөрөнүң чангыс эвин болгаш сырый каттышкаанын камгалаар болгаш быжыктырар, партияга удуртулганын коллективтиниң шынгыы сагыыр; ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү адырларында четпестерни илиим-биле илереткинээн, шүгүмчүлелди болгаш бот шүгүмчүлелди калбаа-биле нептередир.

2. Партияның иштики демократизын калбартыр болгаш аңаа үндезилээш партия организацияларының болгаш бүгү коммунистерниң инициативазын хөгжүдер база харысалгазын бедидер; партия организацияларының организакчы ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдар болгаш ону коммунистиг тургузуушкунуңуң практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринче чигледер; партияның теориязын болгаш төөгүлүг дуржулгазын коммунистерниң чогаадыкчы шинтээлиг алырын хандырар; идеологтуг ажыче серемч

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 23 ЧЕТВЕРГ № 40 (3493)

Өртэ 20 коп.

Бөгүн бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 38 чыл оюн байырлап турарлар.

Алдарлыг Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду делгерезин!

Совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң бүгү тиилелгелериниң соруу кииринчизи болгаш организакчызы—улуг Коммунистиг партияга алдар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткели

Эш П. Г. МОСКАТОВТУҢ илеткели

I.

Эштер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ажылының дугайында эш Хрущевтуң илеткелинде бистиң чуртувустуң бүгү делегей байдалының болгаш иштики амыдыралының ханы анализин берген, бистиң партиявыстың болунуң XX съездизинге чедир чедиш алганы бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелериниң түңнелдерин бүрүн долузу-биле көргүскен.

Ол чедиишкиннер совет улустуң маадырлыг күш-ажылы-биле, бистиң партиявыстың кайгамчык улуг организакчы ажыл-чорудулгазы-биле хандыртынган.

Партияның Уставын ёзугаар Төп Ревизия Комиссиязы отчеттуг үениң дургузунда партияның сан ажылын үргүлчү хынап турган болгаш СЭКП ТК-ның аппарадында херектерниң эртип турарын болгаш чагааларны, билдириишкиннерни база хомудалдарны көрүп турарын контрольдаарын боттандырып турган. СЭКП ТК-ның болуунуң аппарадында-даа, областарның, крайларның болгаш республикаларның партия органнарында-даа сан бюджет ажылының шынары ол үениң дургузунда көскүзү-биле бедээн. Бюджеттиң сагылга-чурумун быжыккан, кежигүн дадывыры хавырар талазы-биле партия органнарының ажылы экижээн.

Партияның XIX болгаш XX съездилериниң аразындагы үениң дургузунда бюджеттиң орулгалыг кезээниң тургузуунга чамдык өскерилделер болгулаан. Бир эвес 1952 чылдың бюджединиң орулгалыг кезээнге кежигүн дадывырларындан кирилделериниң бот-дензизи 85 хуу, парлалга ажыл-чорудулгазындан кирилделер 12 хуу болгаш өске-даа орулгалар 3 хуу турган болза, 1955 чылда кежигүн дадывырларының кирилделеринден бюджетке орулгалар 73 хуу болган, а парлалга ажыл-чорудулгазындан орулгалар 26,3 хуу чедир улгаткан. Өске-даа орулгалар 9,7 хуу болган.

Кежигүн дадывырларындан кирер орулгаларның эвээжээниң партияның XIX съездизинге хүлээп алган СЭКП-ниң Уставын ёзугаар партияның кежигүннериниң болгаш кандидаттарының ай санында төлеп турар кежигүн дадывырларының хемчээлин дыка кызырганындан болдунган. Ооң-биле холбаштыр кежигүн дадывырлары хавырар талазы-биле ажылды улам ынай экижидип, партия органнарының парлалга ажыл-чорудулгазын калбартып, а ол ышкаш административ-ажыл-агый чарыгдалдарын кызырып тургаш, партияның бюджединиң орулгалыг кезээн улгаттырар деп сорулганы партия организацияларының мурнунда салган турган.

Парлалга ажыл-чорудулгазының күселдеме бюджеттиң орулгалыг кезээниң өскени болза, партияның XIX съездизинден бээр «Правда» парлалга черниниң үндүрүп турар солуннарының тиражы бүдүн чартык катап улгатканы-биле, а ол үениң иштинде журналдарның тиражы ийиден ажыг катап улгатканы-биле тайылбырлаттынар. Ооң ангыда СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар 1954 чылда «Правда» парлалга чери «Партийжи амыдырал» деп журналды 500 муң тиражтыг болгаш 1955 чылда «Чалыы назын» деп журналды 150 муң тиражтыг үндүрүп эгелээн. Ол-ла үениң дургузунда областарның, крайларның болгаш республикаларның солуннарының тираждары база дыка улгаткан.

Бир эвес бүгү область солуннары карыгга чок болган болза, партия органнарының парлалга ажыл-чорудулгазындан орулгалар отчёттуг үениң дургузунда оон-даа хөй болур турган ийик. Чүгле чаңгыс Россий Федерациязында бар турар 102 область солуннарының иштинден 43 солун боттарының чарыгдалдарын дуглаар дотацияны төп черден ап турарлар. Партияның чогуур удуртур органнары бо херекке кичээнгейни салыры эргежок чугула деп Төп Ревизия Комиссиязы санап турар.

Отчёттуг үениң дургузунда партияның чер-черде удуртур органнары кежигүн дадывырларының канчаар төлеттинип турганының байдалын үргүлчү хынап келген болгаш бо ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни ап турган дээрзин Төп Ревизия Комиссиязы демдеглеп көрген. Сан ревизияларын чорударындан ангыда, партияның эге организацияларында кежигүн дадывырларының кирип турарының хыналдазын-даа чорудуп турар ревизия комиссиялары партия органнарынга биче эвес дузаны көргүзүп турарлар.

Ынчалзажок кежигүн дадывырларының хавырылдазын шын тургузарын чогуур ужур-дузалыг кылдыр көрбейн турар болгаш бо ажылдың талазынче чугула кичээнгейни салбайн турар партия организациялары ам-даа эвээш эвес.

Кежигүн дадывырларының дугайында СЭКП ТК-ның саавырын партияның чамдык организациялары коммунистерге тайылбырлавайн турарлар, ооң түңнелинде коммунистер кежигүн дадывырын чогуур өйүнде төлевес азы партияның Уставында көрдүнгениниден эвээш хемчээлдерге төлеп турар таварылгалар бар болгулап турар. Брянскиниң, Калининниң, Чкаловтуң, Чувашттың болгаш өске-даа областарның партия организацияларының ревизия комиссияларының отчёт илеткелдеринге ындыг фактыларны демдеглеп тургулаан.

Коммунистерниң кежигүн дадывырларын партияның кассазынга чогуур өйүнде төлевес чорукта ол коммунистерниң партиядан хоорлурунга болгаш оон туржук партияның хүрээлениниден оларны үндүрериңге безин чедирип турар чорук хаая эвес. Чижээлээрге, Ярославль областың ревизия комиссиязы областың партия конференциязынга болуңуң илеткелинге 1954 чылдың дургузунда болгаш 1955 чылдың 9 айларының иштинде партияның хүрээлениниден үндүрткеннерниң ниити санының иштинден коммунистерниң бештиң бири кежигүн дадывырын үргүлчү төлевес дээш үндүрткенин айыткан. Ындыг байдалды ырынай-ла таарышпас деп санаар апаар, бистиң бүгү партия организацияларывыстың кичээнгейин олче угландырза чогуур.

Партияның кежигүннеринден болгаш кандидаттарындан хавырып алган кежигүн дадывырларын ажаалга кассаларынга дужаарының дугайында доктаатынган чурумну партияның чамдык эге организациялары сагывайн турар. СЭКП ТК-ның саавырында көрдүнгенин ёзугаар кежигүн дадывырларын оларның киргениниң хире-шаа-биле, ынчалза-даа он хонукта бирээден эвээш эвес, а кедээниң партия эге организациялары айда бирээден эвээш эвес ажаалга кассаларынга дужаарының орнунга, партия эге организацияларының хөй-хөй секретарьлары коммунистерден хавырып алган кежигүн дадывырларын ажаалга кассаларынга дыка озалдап дужаап турарлар. Чижээлээрге, Татар АССР-де партия эге организацияларының чамдык секретарьлары кежигүн дадывырларын ажаалга кассаларынга 13 айлар чедир дужаавайн турганнар. Партия эге организацияларының секретарьларының кежигүн дадывырларын чогуур өйүнде дужаавайн турганының фактыларын Калининградтың, Приморьениң, Псковтуң, Удмурттуң болгаш партияның өске-даа организацияларының ревизия комиссиялары боттарының отчёт илеткелдеринге демдеглеп турганнар.

Кежигүн дадывырларын ажаалга кассаларынга дужаарының доктаатынган хуусаалары үрээри болза, партияның бюджединиң орулгалыг кезээн күүседиринге таарымча чок салдарлыг болуп турар болгаш чер-черниң партия органнарын хандырарынга бюджет ёзугаар бадылатынган чарыгдалдарны чогуур өйүнде акшаландырарын элээн бергеледип турар. Чамдык таварылгаларда ындыг практика кежигүн дадывырларын самчыгдаарынга чедирип турар.

Горький, Омск, Свердловск, Смоленск областарның болгаш өске-даа областарның партияның чамдык эге организацияларында кежигүн дадывырларын самчыгдаан чоруктар тургулаан деп ревизия комиссиялары боттарының отчёттарынга дыннадып турганнар.

Маңаа партия организациялары онза кичээнгейни салыры эргежок чугула болгаш ындыг болуушкуннарны дүргени-биле узуткап, бистиң партия эге организацияларывыстың ажылынга ындыг чоруктар-биле моон соңгаар канчап-даа шыдажып болбас.

Бюджеттиң чарылгалыг кезээн чугаалаарда, СЭКП ТК-ның партия органнарынга берип турар акша-хөреңгилерин шуут угланыышкынынга болгаш сметада көрдүнген хемчээлдерге чарыгдап турары съездиге чугаалаары эргежок чугула деп санап тур мен. Партияның бюджедин ёзугаар 1956 чылда бүгү үндүрүп берип турар акша-хөреңгиниң 94 хуузун чер-черниң партия органнарының херегледиринге үндүрерин көрүп турар, ол дээрге партияның XIX съездизинге Төп Ревизия Комиссиязының отчет илеткелинде көргүскенинден 3 хуу хөй болуп турарын демдеглээ чогуур.

Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП ТК-ның аппарадының сан-ажыл-агыйы дыка экижээн, аппаратка чарыгдалдар эвээжээн. XIX болгаш XX съездилериниң аразындагы үениң дургузунда СЭКП ТК-ның аппарадының штадын 24,7 хуу кызырган.

Партия органнарының штаттыг ажылдакчыларының ниити санының иштинден хөйү-ле партияның хооркомнарынга, райкомнарынга болгаш партияның эге организацияларынга онаажып турар. Бир эвес бүгү чер-черниң партия органнарының штаттарын 100 хуу деп алыр болза, обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының штаттары чүгле 12,2 хуу болуп турар, ынчаарга партияның хооркомнарының, хоорай болгаш кедээ райкомнарының штаттары база партия эге организацияларының ажылдакчыларының штаттары 87,8 хуу болуп турар.

Партияның бюджединиң кол акша-хөреңгилери партийжи пропагандага болгаш агитацияга, партийжи, совет удуртур кадрларны белеткээринге болгаш билиин бедидеринге, чаа тудуушкунга, партия органнарының ээлеп турар бажыңнарын чаартып тударынга үнүп турары билдинип болгай. Партийжи пропагандага үндүрүп турар акша-хөреңгилерниң дыка улуг кезээн партияның хооркомнарының болгаш райкомнарының чанында партийжи библиотекаларны ажаап тударынга чарыгдап турар. Бир эвес партийжи пропагандага бүгү үндүрүп берип турар акша-хөреңгини 100 хуу деп алыр болза, партийжи библиотекаларга чарыгдалдар 58 хуу, кыска хуусаалыг курстар болгаш семинарлар эрттирерииге чарыгдалдар 23 хуу болуп турар. Обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының эрттирип турары кыска хуусаалыг курстарны база семинарларны дамчыштыр чыл бүрүде 50 муң чедир пропагандист ажылдакчыларны белеткеп үндүрүп турар.

Марксизм-ленинизмниң кежээки университеттери партийжи чырыдыышкын системазында көскү черни ээлеп турар. Оларның четкизи соксаал чок өзүп турар. Марксизм-ленинизмниң 288 кежээки университеттеринде амгы үеде 149 муң кижи өөренип турар, оон иштинде СЭКП-ниң кежигүннери—80 муң, ВЛКСМ кежигүннери—33 муң болгаш партия кежигүнү эвестер—36 муң болуп турар.

Партийжи болгаш совет ажылдакчыларының кадрларын белеткээрин болгаш оларның билиин бедидерин республикаларның, крайларның болгаш областарның үш чыл хуусаалыг партия школаларын, обкомнар, крайкомнар, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының чанында чыл хуусаалыг курстарны дамчыштыр, СЭКП ТК-ның чанында партияның Дээди школазын болгаш Ниитилел эртемнериниң академиязын дамчыштыр боттандырып турар. Партияның XIX съездизинден бээр XX съездиге чедир үениң иштинде айыттынган өөредилге черлерин дамчыштыр 34 муң ажыг кижини белеткээн болгаш билиин бедиткен.

СЭКП ТК-ның үндүрүп берип турар акша-хөреңгилерин чер-черниң партия органнары шуут угланыышкынынга чарыгдап турар деп чүвени үстүнде демдеглээн болгай. Ынчалзажок партияның чамдык организациялары бюджеттиң чамдык чүүлдериниң талазы-биле, ылангыя административ-ажыл-агый херегледиринге акша-хөреңгилерни үргүлчү ажыр чарыгдаар чоруктарны болдуруп турар. Отчёттуг үениң дургузунда ындыг ажыр чарыгдалдарны Владимирниң, Мордваның болгаш өске-даа партия организациялары болдуруп турганнар, ону сан-бюджеттиң чурумун каржызы-биле үрээн чорук деп санаар херек.

Чер-черниң партия органнарының ажылының байдалдарын экижидеринге оларга Төп Комитет улуг дузаны көргүзүп турар. Отчёттуг үениң дургузунда партия райкомнарының, хооркомнарының, обкомнарының, партия школаларының, библиотекаларының 756 чаа бажыңнары база чурттаар бажыңнарын ниити түңү 700 миллион хире рубльге туткан. Обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының хөй нуруузу айыткан тудугларны кыска хуусаада эки шынарлыг боттандырып, бадылаттынган сметалар ёзугаар кылып турарлар.

Ооң-биле чергелештир чамдык таварылгаларда партия организациялары улуг четпестерни, төлевилээшкинге болгаш тудуушкунга артык чүүлдерни болдуруп, бажыңнарның иштин хевирлээрде ажык чок касталгаларны херглеп турган, ол чорук тудуушкунуң өртек-үнезин дыка аартадырынга чедирип турган дээрзин демдеглээри эргежок чугула. Чер-черниң партия органнарының бажыңнарының тудуунуң доктаатган хуусааларын партияның чамдык обкомнары үреп турарлар. Ылангыя кедээ черлерде райкомнарның бажыңнарының тудуушкунун үш болгаш оон-даа хөй чылдарның иштинде чорудуп турар эвээш эвес фактыларны көргүзүп болур. Чижээлээрге, Костроманың партия обкому партияның Сусанинский, Павинский, Палкинский болгаш Пыщугский райкомнарының бажыңнарының тудуун дөрт чыл дургузунда тудуп, оон-биле кады сметалан ажыр дыка улуг чарыгдалдарны болдуруп турар. Партияның Астрахань болгаш Дагестан обкомнары тудуушкунну оожум чорудуп турарлар. Тудуушкунга үндүрүп берген акша-хөреңгини Дагестан обкому 1954 чылда 69 хуу хирени, 1955 чылда 57 хуу хирезин ажыглаан. Төп Комитеттиң айыткан сорулгаларга үндүрүп берген акша-хөреңгизинден Дагестан обкому 1954 чылда 49 хуузу, а 1955 чылда чүгле 38,3 хуузу шиңгээдип алган болуп турар.

Обкомнар, крайкомнар болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары чер-черниң партия органнарының бажыңнарының тудуушкунунда бар четпестерже чогуур кичээнгейни салыр болгаш оларны узуткаарынче хемчеглерни алза чогуур.

Оон ынай, чер-черниң партия органнарының сан-ажыл-агый ажыл-чорудулгазын хынаар талазы-биле контроль-ревизия ажылының дугайын чугаалап көрейн. Бо айтырыг талазы-биле чер-черде ревизия комиссияларының, а ол ышкаш обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының чорудуп турары сан ревизияларындан ангыда, СЭКП ТК-ның херектер эргелели 1953, 1954 болгаш 1955 чылдар дургузунда 111 обкомнарда, крайкомнарда, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларында, партияның 416 хоорай болгаш район комитеттеринде база партияның 907 эге организацияларында сан-бюджет болгаш ажыл-агый чорудулгазын, кежигүн дадывырларының талазы-биле ажылдың байдалын хынап көрген дээрзин съездиге дыннадыры эргежок чугула. Оон-биле кады областарның, крайларның болгаш республикаларның партия школаларынга, областарның, крайларның, республикаларның солуннарының парлалга черлеринге сан ревизияларын база чоруткулаан.

Отчёттуг үениң дургузунда партия органнарының сан-ажыл-агый болгаш бюджет ажыл-чорудулгазының долчу анализи мындыг-дыр. Сорулга болза, партия органнарының сан-ажыл-агый ажыл-чорудулгазының айтырыынче кичээнгейни моон соңгаар-даа кошкатпазында болуп турар. Кежигүн дадывырлары хавырар талазы-биле ажылда ам-даа бар четпестерни чайладыры, оларны чогуур өйүнде болгаш шын төлеп турарын чедип алыры, партия органнарының парлалга ажыл-чорудулгазын экижидери, акша-хөреңгини каиналгалыг чарыгдаары болгаш артык чарыгдалдарны кызырары эргежок чугула. Ревизия комиссиялары партия органнарының сан-ажыл-агый ажыл-чорудулгазын ревизиялаарын моон соңгаар-даа үргүлчү чорудар болгаш ревизия түңнелдериниң талазы-биле партия органнарынга көөрү-биле кирип турар боттарының саналдарының күүсетиин турарын хайгаарап турар ужурлуг.

II.

Эштер! Отчёттуг үениң дургузунда Төп Ревизия Комиссиязы СЭКП ТК-ның элээн килдистеринде ажылчы чоннарның чагааларының болгаш хомудалдарының эртип турарын хынап көрген. ТК-ның килдистери бо ажылга кичээнгейни күштелдиргениң, ол чагаалардан болгаш хомудалдардан үнүп турар айтырыгларны элээн оперативтиг шиитпирлеп турарын хыналда көргүскен, кайы-бир организацияларның, бүдүрүлгелерниң ажылында четпестерни медээлээн хөй-хөй чагаалар ол организацияларның ажылын экижидеринге таарымчалыг рольду ойнаан.

Ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрү чер-черниң партия органнарында база элээн экижээн дээрзин областарның, крайларның, эвилелдешкен республикаларның ревизия комиссиялары областарның, крайларның партия конференцияларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге боттарының отчёттарынга демдеглеп турганнар. Оларны көөрүнүң хуусаазы кызырылган болгаш оларның эртип турарының учёт-отчёдун база контролюн чурумчуткан. Чагаалар болгаш хомудаллар-биле ажылдың байдалының дугайында айтырыгларны обкомнар, крайкомнар база эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары секретариаттарының болгаш бюроларының хуралдарынга үргүлчү чугаалажып турар апарган. Ынчалзажок ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрүнге чамдык организациялар ам-даа чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чагааларда, билдириишкиннерде болгаш хомудалдарда көдүрүп үндүрүп турар айтырыгларның дыка хөйүн хамаарышкан организациялар база ведомстволар өй-шаанда көрген туруп болур дээрзин СЭКП ТК-га болгаш Төп Ревизия Комиссиязынга кирген чагааларның, билдириишкиннерниң, хомудалдарның анализи көргүзүп турар. Ынчалза-даа ол организацияларның, ведомстволарның чамдык ажылдакчылары чагааларны, билдириишкиннерни, хомудалдарны элээн таварылгаларда кыры-биле көөр, оларга өй-шаанда харыылар бербейн турарының, чамдыкта оларны шын эвес шиитпирлеп турар болган ужуруунда, совет кижилер хомудалдарны үстүнде турар организацияларга, СЭКП ТК-га чедир киирер ужурга таваржып турар.

СЭКП ТК-га болгаш Төп Ревизия Комиссиязынга 1954 — 1955 чылдарда кирген чагааларның, билдириишкиннерниң, хомудалдарның ниити санының 25 хуузу күш-ажыл айтырыгларының, материалдыг, эмнелге болгаш курорт дузаламчызын көргүзери-биле холбагдашкан айтырыгларның, социал страхование, чогаадылга, рационализация айтырыгларының талазы-биле, толаргайлаарга профэвилел, ажыл-агый болгаш совет организацияларының өй-шаанда чедиишкиннин-биле шиитпирлеп болгу дег ындыг айтырыглар талазы-биле чагаалар болгаш хомудаллар болуп турар. Министерстволар, ведомстволар база янзы-бүрү организациялар хынап көрзүн дээш партияның Төп Комитединиң болгаш Төп Ревизия Комиссиязының чорутканы чагааларга, хомудалдарга олардан 145 муң ажыг харыылар ТК-га 1954—1955 чылдарда кирген-биле ол байдал база бадыткатынып турар. Үстүнде айыткан чагааларның болгаш хомудалдарның 94 муң хирезин азы 65 хуузун таарымчалыг шиитпирлээн болуп турар.

Мынчамгаш, баштайгы удаала чагаалар болгаш хомудаллар киргизээн организациялар оларны элээн кичээнгейлиг-биле болгаш өй-шаанда көрүп, оларны шын шиитпирлеп турган чүве болза, оларны катап немей көөрүнче үр үе негетинмес турар ийик, база ындыг айтырыгларны ажылчы чоннар үстүнде турар организацияларга киирер хире негелде турбас ийик.

Областарның, крайларның болуп эрткилээн конференцияларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге элээн хөй ревизия комиссияларының отчёт илеткелдеринге чамдык партия болгаш совет организациялар ажылчы чоннарның чагааларын база хомудалдарын ёзу барымдаалап көөрүнүң эвээш эвес чижектерин айтып турган.

Бо чорук хамыктың мурнунда Ивановонуң, Пензаның, Тамбовтуң болгаш өске-даа партия организацияларынга хамаарыжып турар.

Хөй-хөй министерстволарда, ведомстволарда келген кижилерни хүлээп алырының хереэ дыка таарымча чок турар деп ажылчы чоннар СЭКП ТК-га болгаш Төп Ревизия Комиссиязынга боттарының кирген чагааларында, билдириишкиннеринде база хомудалдарында дыннадып турарлар. Келген кижилерни ажылчы чоннарның тургускан айтырыгларын боттары түскай шиитпирлеп шыдавас ажылдакчылар хүлээп ап турары чаңчыл болган. Хомудакчы кижи кандыг-бир ажылдакчыга хүлээп алыышкынга кирер төлээде, эвээш эвес үе-шагны чидирип турар. Оон ангыда дыка хөй албан черлеринде келген кижилерни хүлээп алыр шактарны ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларның база-ла ажылдап турар шактарында кылдыр тургускан ужурунда олар сонуургап турар айтырыгларынга хамаарыштыр хүлээп алыышкынга кирип шыдавас болуп турарлар.

Чижээлээрге, ССРЭ-ниң Орук харылзаа министерствозунуң хомудаллар бюрозунуң эргелекчизинге хүлээп алыышкынга кирер төлээде, түскай эрттирилгелиг болуру негеттинип турган. Ол-ла министерствода түскай эрттирилге чокка полит-эргелел черинче азы ажылчын кадрлар килдизинче кирип болбас турган, ол черлерге демир орук транспортунуң хөй санныг ажылдакчылары хүн-бүрү айтырыгларны салып турар болгай. Келген кижилерни хүлээп алырының ындыг байдалы Орук харылзаа министерствозунга мырынай сөөлгү үеге чедир турган.

Бо талазы-биле бистиң партиявыстың каш удаагы айтыышкыннарынга мырынай удурланышкак болуп турар ындыг янзылыг шын эвес практиканы шиитпирлии-биле дүрген узуткаары чугула. Сорулга чүдел дизе, ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын хынап көөрүнде, бар четпестерни чайладырында, бүгү партия, совет, ажыл-агый организацияларынга болгаш өске-даа организацияларга келген кижилерни хүлээп алырының хереэнге шыңгыы корум-чурумну тургузарында болур.

Ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын канчаар көрзе чогуурул дээрзиниң дугайында В. И. Ленинниң айтыышкынын моон-биле холбаштыр база катап сагындырып каары чугула. Совет албан черлериниң багай ажылының дугайында ажылчы чоннарның хомудаллары болза чогум уткаазы-биле алырга, алааннан өру контроль болуп турар деп В. И. Ленин каш удаа айтып чораан. Ажылчы чоннарның өйү келген чугула негелделерин хандырар дугайында сагыш салыышкын, оларның медээлеринге кичээнгейлиг болуру болгаш оларны дүргени-биле көөрү бүгү совет албан черлериниң ажыл-чорудулгазын хаара туткан турар кылдыр ажылды ынчаар тургузар ужурлуг деп В. И. Ленин неген чораан. Ажылдың бюрократсыг аргаларының илереэшкиниң эптеш чок көрүнче партияны В. И. Ленин кезээде кыйгырып чораан, чамдык удуртукчуларның бүдүүлүк, адыыргак болгаш коммунистиг улуургак чоруун карган чораан, удуртулганың бюрократсыг, ёзу-барымдаалаан-канцелярлыг аргалары совет эрге-чагырганың бүдүжүнге канчап-даа таарышпас, ынчангаш ажыл чылзыр, сандаргай, харысалга чок чоруктар-биле, ажылчы чоннарның негелделерин кичээнгей чок, тоомча чок көөр чоруктар-биле үргүлчү демиесежир деп айтып чораан.

Эштер! Чамдык партия, совет, ажыл-агый организацияларының болгаш өске-даа организацияларның ажылында четпестерни чөптүү-биле айтып турар ийикпе азы шиитпирлээрн соңгаарлатынмас айтырыгларны салып турар ажылчы чоннарның партия органнарынга кирип турар чагааларны-биле болгаш хомудалдары-биле чергелештир, СЭКП ТК-га, Төп Ревизия Комиссиязынга болгаш чер-черниң партия организацияларынга бир янзының чагаалары, ооң иштинде бижээн ээзиниң ады чок чагаалар база кирип турар, ол чагааларның авторлары болуунуң хуузунда эрге-ажылын болааш, кандыг-даа буруу чок ажылдакчыларны баксырадырын оралдажып, үнлезин чок янзы-бүрү буруудадыышкыннарны даап бодап ап турарлар, ол хоп-нүгүлчү бодалдарны хынап көөрүнге партия болгаш совет организацияларының хөй санныг ажылдакчыларын чардыктырып турар.

Бис бодаарывыска, ындыг янзылыг чагааларны хынап көрген херээ чок. Бистиң кандыг-даа организацияларывыстың четпестерин чөптүү-биле шугумчулеп турар болгаш партия, совет, ажыл-агый органнарының болгаш өске-даа организацияларның ажылында кандыг-бир ышкындырыгларны узуткаар талазы-биле партияга болгаш күрүнеге идепкейлиг-биле дузалажырын күзеп турар шак ындыг хамаатыларның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрүнче партия болгаш өске-даа организациялар кичээнгейни мөөңнээр херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Ажылга таарыштыр кирип алыр дээрге чер-черниң партия болгаш совет органнары дузалашпас-тыр деп хомудалдарны партияның Төп Комитединге болгаш Төп Ревизия Комиссиязынга кирип турар ындыг коммунистер бисте ам-даа бар. Хынап көөрге, ол коммунистерниң дыка хөйү ажылды шылаваан болгаш боттарының ат-алдарын баксыраткан дээш чогуур өй-шаанда удуртур азы харысалгалыг ажылдан хостатырган болгаш ам өске ажылдардан шуут ойталааш, мурнунда ажылдап турганы ышкаш ындыг эрге-дужаалдыг ажылга ажылдаар мен деп негевишаан турар кижилер болуп турар. Ындыг кижилер боттарының буруузу-биле үр үеде ажылдавайн турарлар, боттарынга онза эргелерни негеп, оларны кажан келдирткеш, хевири-биле болгаш хемчээли-биле алырга, оларның мурнунда хостатырган ажылындан биче эвес ажылды бээрин манап олурарлар. Ындыг коммунистерге кичээнгейни салыр үе келген болгаш оларның шын эвес аажы-чаңының дугайында айтырыгны таварылга бүрүзүнде ол коммунистерниң учетта турар партия организацияларынга көрүп турза чогуур.

III.

Эштер! Төп Ревизия Комиссиязы СЭКП ТК-ның чанында Партия контролюнуң комитетинде херектерниң эртип турарын таныжып көрген болгаш партияның XIX съездизиниң соонда үениң иштинде Партия контролюнуң комитеди партия кежигүннериниң болгаш кандидаттарының 44 муң ажыг апелляцияларын база билдириишкиннерин көргенин доктааткан.

Ынчалзажок, Партия контролюнуң комитединиң аппарадында коммунистерниң персонал херектерин хөй-хөй таварылгаларда коммунист чок турда, чааскаан азы Партия контролюнуң комитединиң бүрүн составы чок турда көрүп турган шын эвес практиказын СЭКП ТК партияның XIX съездизиниң соонда илереткениң партияның XX съездизинге чугаалаары эргежок чугула.

Партия контролюнуң комитединге кирип турар билдириишкиннерни болгаш персонал херектерни көөр талазы-биле ажылды Партия контролюнуң комитеди сөөлгү ийи чылдарның иштинде дыка экижиткен, ол мурнунда кылып турган алдагдалдарын узуткап турар.

Партия кежигүннериниң болгаш кандидаттарының партия документилерин солуур талазы-биле отчёттуг үениң дургузунда бистиң партиявыс улуг ажылды чорудкан. СЭКП-ниң XIX съездизинге хүлээп алдынган партияның чаа ады-биле дүүштүр партия документилерин таарыштырарының эргежок чугулазындан партия

(Төнчүзү 2-ги арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткели

Эш П. Г. МОСКАТОВТУҢ илеткели

(Төнчүзү).

документилерин солуур апарган турган. Партия документилерин солууру коммунистерниң үчёдунга чогуур корум-чурумну тургузар сорулгалыг турган.

Партия документилериниң солуушкунунга белеткелдер болгаш солуушкунну чорудуп турарының үезинде обкомнар, крайкомнар болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары партияның ажыл-агыйының байдалын хынап көргеннер, ол чорук партия документилерин СЭКП ТК-ның айтышкыннарын ёзугаар чер болганга организастыг чорудар талазы-биле бистиң партиявыска дузалаан. Партияның ажыл-агыйында чогуур чорум-чурум партияның чамдык организацияларында ам-даа тургустунмааның моон-биле кады демдеглээри эргежок чугула. Партияның чамдык организациялары партия билеттерин болгаш кандидат карточкаларын ажаап кадагалаар дугайында эргежок чугула негелделерни коммунистерге салбайн турар, харысалгалыг болурунуң сагыш-сеткилин оларга чаңчыктырбайн турар, оон түңнелинде партия билеттерин болгаш кандидат карточкаларны чидирер таварылгалар эвээш эвес болуп турар. Чижээлээрге, 1954—1955 чылдарның дургузунда коммунистер 30 муң хире партия документилерин чидирген. Партияның чамдык райкомнары болгаш хоорконнары коммунистерниң партия документилерин чидиргениниң фактыларының талазы-биле чогуур түңнелдерни кылбайн, база ол документилерни дилеп тывар дугайында хемчеглерни албайн турар.

Партия организацияларының сорулгазы болза, партия ажыл-агыйының айтырыгларынче кичээнгейни моон соңгаарда кошкатпазы коммунистерниң үчёдунуң, партия документилерин бээриниң болгаш кадагалаарының дугайында СЭКП ТК-ның доктаадкан чурумун шыңгыы сагыры, партия билеттерин болгаш кандидат карточкаларын камныг кадагалаары дээш партияның кежигүннериниң болгаш кандидаттарының партияның мурнунга харысаалгазын оларга үргүлчү тайылбырлаары болуп турар.

Эштер! Бистиң партиявыс болунуң XX съездизинге бистиң Төрээн чуртувустуң экономика талазынга-даа, улустар аразының харылзааларынга-даа төөгүлүг сорулгаларны боттандырарынга чаа кайгамчыктыг чедиишкиннери-биле ужуражып турар.

Бистиң партиявыс болунуң XX съездизинге улам-на сырый каттышкан, марксизм-ленинизмниң өөредииниң ёзуунга идея талазы-биле канналган ужуражып турар. Ынчангаш партияның XX съездизиниң шиитпирлериниң бүгү партия, ажылчын ангы, колхозчу тараачыннар болгаш улусчу интеллигенция бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкини база бүгү делегейниң улустарының аразынга үр тайбыңны хандырары дээш идепкейлиг болгаш дайынчы ёзу-биле боттандырар дээрзинге чигзиниишкиннер турбас. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

* * *

Акы-дуңма Коммунистиг болгаш ажылчын 55 партияларның төлээлери съездиде аалчылар болуп олуржуп турар:

Кытаттың компартиязындан: эштер Чжу Дэ, Дэн Сяо-пин, Тань Чжэнь Линь, Ван Цзя-сян, Лю Сяо;

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязындан: эштер Б. Берут, Ю. Циранкевич, А. Завадский, Я. Берман, Е. Моравский;

Чехословакияның компартиязындан: эштер А. Новотный, А. Запотоцкий, В. Широкий, З. Фирлингер, Р. Барак;

Францияның компартиязындан: эштер М. Торез, Ж. Дюкло, Ж. Бонье, П. Дуаз;

Италияның компартиязындан: эштер П. Тольятти, М. Скоччимарро, Р. Монтаньяна, А. Бульяни, О. Баччануоти, П. Буфалини;

Германияның социалистиг чаңгыс-аай партиязындан: эш В. Ульбрихт, О. Гротеволь, К. Ширдеван, А. Нейман;

Ажылчы чоннарның венгр партиязындан: эштер М. Ракоши, И. Ковач, Б. Салаи;

Румынияның ажылчын партиязындан: эштер Г. Георгиу-Деж, И. Кишиневский, М. Константинеску, П. Борила;

Болгарияның компартиязындан: эштер В. Червенков, А. Югов, Р. Дамянов, Д. Ганев, Т. Звездов;

Күш-ажылдың албани партиязындан: эштер Э. Ходжа, М. Шеху, Г. Нуши, П. Бонди, Ф. Пачрами;

Кореяның күш-ажылчы партиязындан: эштер Цой Ен Ген, Ли Хо Сун, Хэ Бин, Ли Сан Чо;

Вьетнамның ажылчы чоннарының партиязындан: эштер Чыонг Тинь (Труонг Шин), Ле Дык Тхо;

Индонезияның компартиязындан: эш Д. Н. Айдит;

Моолдуң Араттың-революстуг партиязындан: эштер Ю. Цеденбал, Д. Дамба, Д. Тумур-Очур;

Индияның компартиязындан: эш Аджой Кумар Гхош;

Финляндияның компартиязындан: эштер М. Суванто, М. Мальберг;

Испанияның компартиязындан: эштер Д. Ибаррури болгаш партияның өске-даа дөрт төлээлекчизи;

Великобританияның компартиязындан: эштер Г. Поллит, П. Датт, Д. Мэтьюз;

Германияның компартиязындан: эштер М. Рейман болгаш партияның өске-даа ийи төлээлекчизи;

Австрияның компартиязындан: эштер И. Копленнг, Ф. Фюрнберг, Ф. Хоннер;

Аргентинаның компартиязындан: эштер В. Бодовилья, В. Лорральде, Р. Гиольди;

Сирияның болгаш Ливанның компартиязындан: эштер Х. Багдаш, Н. Шауи, Ю. Фейсал, А. Малоян, С. Сава;

Швецияның компартиязындан: эштер Д. Хагберг, Ф. Лагер, К. Херманссон;

Мексиканың компартиязындан: эштер Д. Энсина, П. Х. Энкарнасион, М. Террасас;

Данияның компартиязындан: эштер А. Ларсен, И. Нерлюнд;

Норвегияның компартиязындан: эштер Э. Левлиен, Ю. Липпе, Р. Ларсен;

Триестиниң компартиязындан: эш В. Видали;

Голландияның компартиязындан: эштер П. Де Гроот, Х. Хукстра;

Бельгияның компартиязындан: эштер Э. Бюрнель, А. Де Конинк, Б. Вольштейн;

Канаданың деңнелгелиг ажылчын партиязындан: эштер Т. Бак, С. Райерсон;

Исландияның чаңгыс-аай социалистиг партиязындан: эштер К. Андрессон, Э. Торбьярнарссон;

Күш-ажылдың швейцари партиязындан: эштер Э. Воог, А. Мюре;

Люксембургтуң компартиязындан: эштер Д. Урбани, Ж. Гоффман;

Израильдиң компартиязындан: эштер С. Микунис, Э. Хабиби;

Уругвайның компартиязындан: эштер Р. Арисменди, Э. Пасторино, Г. Сапин;

Моон аяаңда чурттарның: Бразилияның, Япониянын, Венесуэланың, Чилиниң, Боливияның, Кубаның, Коста-Риканың, Колумбияның, Австралияның болгаш өске-даа чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларындан төлээлекчилер съездиде база олуржуп турар.

Февраль 15-тиң кежээки хуралы

Эш **Н. А. Мухитдиновтуң** даргалааны съездиниң кежээки хуралынга СЭКП ТК-ның болгаш СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткелдерин чугаалажырын үргүлчүлээн.

Эш **И. П. Бойцов** (Ставропольдуң партия организациязы) XIX съездиниң соонда партияның удуртулгазы-биле совет улустуң кылган хөй талалыг ажылды СЭКП ТК-ның отчёттуг илеткели бүгү тала-биле чырыдып турар, алдыгы беш чылдың улуг сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынче бистиң чурттуң ажылчы чоннарын сорук кирип турар деп болунуң чугаазынга демдеглээн. Иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазын XX съезд бүрүнү-биле чүүлдүг деп бадылаар идегелдиг илеткелчи илередип турар.

Илеткелчи болунуң чугаазының элээн хөй кезиин Ставропольдуң экономиказының айтырыгларынга хамаарыштырган. Крайда үлетпүрнүң чаа-чаа адырлары, ылаңгыя —нефтиниң болгаш газтың адырлары хөгжүлдени алыр. Бойдус газын маңаа удобрениелер бүдүрүп үндүрериниң чиик өртектиг чаа эди кылдыр ажыглатынар апаар: ол газты Москва болгаш өске-даа элээн каш хоорайлар алыр.

Кодээ ажыл-агыйны моон ыңай көдүрериниң талазы-биле крайның партия организациязы улуг ажылды чоруткан. Крайның экономиказынга шиитпирлиг чугула рольдуг болуп турар мал ажылының, ылаңгыя хөй ажылының хөгжүлдези-биле хөй адырларлыг улуг-улуг ажыл-агыйларның чедиишкиннериниң дугайын эш Бойцов чугаалап турар. Кодээ ажыл-агый эртемниң чедиишкиннерин база мурнакчыларның дуржулгазын нептередип чорутканы малдың продуктулуун дыка бедидер арганы берген деп ол демдеглеп турар. Беш чылдың иштинде крайда дүк бүдүрүлгези 1955 чылга удур барык ийи катап көвүдээн.

Эш **Д. Т. Шепиловка** сөс берген. Төп Комитеттиң XX съездиге отчёт илеткелинде делегейниң амгы байдалының марксисчи ленинчи ханы, бүгү талалыг анализи бердинген деп ол чугаалаан. Социалистиг болгаш капиталистиг ийи удурланышкак системаларның дүрүм ёзугаар болур чоруктары илеткелде улуг күштүг-биле болгаш бүзүрелдии-биле тайылбырлатынган. Амгы үе болза, капиталистиг системаның буураарының болгаш өлүп бадарының үези, чаа, социалистиг системаның тургустунарының болгаш шапкын чечектелиишкининиң үези болур деп улуг Ленинниң бодалын төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазы хажык чогу-биле бадыткаан. Социализм өзүп, быжыгып турар делегей системазы болу берген. Амгы үениң капитализмин ирип, өлүп чыдар капитализм кылдыр үнелеп көрүп турар эртемниг үнелээшкинге удурландыр бүрүү-шаварыя, капитализмни кадык болгаш чечектелип турар кылдыр көргүзерин оралдажып турар буржуаз идеологтарны эш Шепилов сойгалап илереткен. Чүгле эндере ченсек бүдүрүп үндүрериниң болгаш экономиканы милитаризастаарының күштелдирери-биле ажыл-агый коньюктуразын капиталистер түр үеде дыңзыдып ап шыдаарын көргүзүп турар чижектерни илеткелчи көргүзүп турар. Колониалдыг чурттарның улустарының берге амыдыралының дугайын, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш ол улустарның демиселиниң калбарып турарының дугайын ол чугаалаан.

—Төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазы — социалистиг ниитилел системазының капиталистиг системадан маргылдаа чок артык күштүүн көргүзүп турар деп эш Шепилов чугаалаан. Ол артык күш болза, болунуң илерээшкинин үлетпүр продукциязының өзүлдезиниң улам бедик темпилеринде, бүдүрүкчү күштерниң шапкын хөгжүлдезинде, дарлалды болгаш маңгыс-талчак херегленни узуткаанында, экономиктиг кризистерниң болгаш ниитилелдиң байлаан тытчеглээр чорукту узуткаанында илеретинип турар. Социалистиг система дээрге, кижи ооң херегселдери-биле болгаш улустуң чаагай чоруу ниитиниң бүдүрүлгезиниң сорулгазы болуп турар ындыг чурум болур дээни ол.

Барыын болгаш Чөөн чүкте чүс-чүс миллион кижилерге социализмниң идеяларының хандыкчы улуг күжүнүң дугайын эш Шепилов чугаалаан. Бүгү чурттарда бодуун кижилер боттарының бүгү идегелин социализмниң идеялары-биле өзүн амыдыралче холбаштырып турар. Социализм тайбыңның болгаш бүгү улустарның—улуг болгаш биче улустарның түк көдүрүкчүзү болуп турар.

Эш Шепилов болунуң чугаазының хөй кезиин идеологтуг ажылга хамаарыштырган. Идеология талазы-биле төлептиг ажылдабчы болуру —ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда, а совет кижилерниң социалистиг медерелиниң өзүлдезинде чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырында болур. Маңаа холбаштыр мурнакчы дуржулганы чаа ёзу-биле, күрүне ёзузу-биле пропагандалаар болгаш нептередир сорулганы тургузарын оратор онзалап демдеглээн.

Бистиң партиявыс болза, буржуаз үзел-бодалгага удур, идея чок болгаш политиктен дашкаар чорукка удур, буржуаз идеологияның кандыг-даа илергейлээшкининге удур демиселди улам улуг чүткүлүг-биле болгаш эптеш чогу-биле чорудуп негеп турар деп эш Шепилов түңнеп турар. Бистиң идеологтуг ажылывыс ёзулуг чогаадыкчы болур ужурлуг.

Эш **Л. И. Брежнев** (Казахстанның партия организациязы) XIX съездиниң соонда эрткен 3 ажыг чыл тургузукчу улуг ажыл-биле долдуртунган турган болгаш төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болуушкуннар-биле демдеглетинген деп чугаалаан. Төп Комитединиң түгүн бедик көдүрген болгаш ону долганып бистиң партияның болгаш улустуң хүрээлениң улам сырый каттыштырган. СЭКП ТК үлетпүр, кодээ ажыл-агый талазы-биле улуг-улуг хемчеглерни ажылдап кылган болгаш чурттуң мурнунда туруп турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээрин хандырган.

Республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин характерлеп чугаалавышаан, кодээ ажыл-агый талазы-биле улуг хемчеглерниң бирээзи—бүгү-ниитиниң чүүлдүгайнүүшкүнүн алган болгаш бүгү улустуң херээ болу берген кур болгаш куруккан черлер шиңгээдилгезинге оратор кол кичээнгейни салган. Казахстанда 18 миллион гектар кур черни андарган. Ооң ачызы-биле тарылга шөлү бо чылын 27 миллион гектар болуп турар, тодаргайлаарга 1953 чылда турганындан барык 3 катап хөй. Бо чылын тараа бүдүрүлгези 1400 миллион пуд чедир, ынчаарга тараа дужаалгазы 600 миллион пудка чедир өзер.

Казахстанда мал ажылының хөгжүлдезиниң байдалы ам-даа четпес болуп артпышаан турар деп оон ыңай оратор чугаалап турар. Республиканың партия организациязы ам быжыг чем суурун тургузары дээш ажылдап турар, чүге дээрге, чемнер чедишпес чорук болза, мал ажылын хөгжүдеринге моондак болуп турар кол чылдагааннарның бирээзи. Ховудан мал чемин белеткээри калбарып, силос салыышкыны көвүдеп турар. Чайгы болгаш кышкы улуг одар черлерин суглаңдырары болгаш шиңгээдип алыры улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Үнелиг металлтарлыг болуп турар руда тывыжының талазы-биле бүдүрүлгелерни республикага дүрген хөгжүдеринче чугула хемчеглер албайн турган кара болгаш өңнүг металлургияның эвилел министерстволарының адынга эш Брежнев шүгүмчүлелдиг медеглелдерни чугаалаан.

Эш **А. М. Школьников** (Воронежтиң партия организациязы) болунуң чугаазын областың кодээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң айтырыгларынга хамаарыштырган. Партияның Төп Комитединиң шиитпири-биле эрткен чылдың мартта Воронежка төп-кара хөрзүннүг зонаның кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралын чыылдырган, ооң ажылынга Никита Сергеевич Хрущев киришкен деп ол чугаалаан. Бистиң кодээ ажыл-агыйны удуртуп турарывысты четпестерниң ужурун тыварынга болгаш тараа, техниктиг культуралар болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрерин көвүдедириниң талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылырынга ол чөвүлел хурал биске дузалаан.

Төлевилетинген хемчеглерни күүсетпишаан, областың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эрткен чылын чамдык эки талалыг түңнелдерни чедип алган. Тараа, чигир свёклазының, тарылгал тооруктуң ниити чыылдазы көвүдээн. Тараа чыылдазының дыка көвүдээнинге кукуруза улуг рольдуг болган, ону 285 муң гектарга тараан. Ылаңгыяда ол болза, эрткен кодээ ажыл-агый чылында сүттүң ниити саалдазын ийи катаптан хөй улгаттырар, чем суурун быжыдар арганы берген.

Боттарының хамык курлавырларын көргеш, областың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын эрткен чыл-биле деңнейлээрге күрүнеге эът дужаарын болгаш саарын ийи катап көвүдедирин шиитпирлээн.

Эът, сүт болгаш чигир свёклазы болбаадарын кылырының талазы-биле бүдүрүлге базазын калбартырының чугулазының дугайында айтырыгны эш Школьниковтуң түңнелинде тургускан.

Кытаттың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү **Чжу Дэ** төлээлерниң изиг уткуп алыышкыны-биле съездиге чүве чугаалаан. Кытаттың Коммунистиг партиязының тос миллион кежигүннериниң болгаш бодунуң чуртунуң алды чүс миллион чонунуң өмүнээзинден съездиге акы-дуңма байырны ол чедирген

СЭКП-ниң XX съездизинге илеткелдер болгаш саналдар коммунизм тудуушкунунда болгаш бүгү делегейге тайбыңның камгалаарының херээнде Совет Эвилелиниң чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннерин тодаргай көргүзүп турар деп ол чугаалаан. Совет улус бешки беш чыл планын хуусаа бетинде —4 чыл болгаш 4 айның дургузунда күүсеткенин кыдат улус улуг өөрүшкүлел-биле демдеглеп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет Чазак бодунуң даштыкы политиказы-биле улустар аразындагы туруштуг чорукту кошкадырының херээнге, чурттарның аразында тайбың кожа-хелбээ турарын болгаш найыралдыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң херээнге улуг салыышкынны киирген. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилели ССРЭ-ге коммунизм тудуушкунунуң улуг перспективаларын бүгү делегейниң мурнунга илереткен. Алдыгы беш чыл планын совет улус чүгле хуусаа бетинде күүседир эвес, харын ажыр күүседир апаар дээрзинге кыдат улус быжыы-биле идегеп турар.

Бодунуң чуртунга социализм тудуушкуну дээш Кытаттың Коммунистиг партиязы болгаш алды чүс миллион кыдат улус канчаар демисежип турарын эш Чжу Дэ чугаалаан. Кытаттың бирги беш чыл планы ылавыла хуусаа бетинде күүсетиннер болгаш ажыр күүсетиннер деп эш Чжу Дэ демдеглээн. Бо бүгү болза, Кытатка Совет Эвилелиниң бүгү талалыг болгаш ак сеткилдиг дузаламчызындан чарылбас.

Мао Цзе-дуңнуң ат салганы СЭКП-ниң XX съездизинге Кытаттың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чедирген байырлыг чагаазын эш Чжу Дэ түңнелинде номчуп дыңнаткан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы быжыг болган тудум-на, бүгү талаларга Совет Эвилелиниң чедип алган тиилелгелери хөй болуп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тиилетирбези улам улуу-биле илеретинер. СЭКП болза, делегейниң бүгү чурттарының Коммунистиг партияларынга кайгамчыктыг үлегер болуп келген болгаш моон соңгаар-даа артар, делегейниң революстуг болгаш ажылчын шимчээшкининиң бир дугаар «шалыпчы бригадазы» болуп турар —деп байырлыг чагаада чугаалап турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи ССРЭ-ге коммунизмниң оон ыңайгы тудуушкунунуң херээнге, бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының херээнге чогаадыкчы улуг салыышкынны киирер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, СЭКП-ниң Ленинчи Төп Комитединиң алдары, Кытаттың болгаш ССРЭ-ниң улустарының кезээде бузулбас найыралы дээш, бүгүнү тиилеп турар коммунизмниң алдары дээш йөрээл чедирген байырлыг чагааның одуруглары төлээлер болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан; шупту туруп келген.

Оон-биле кежээки хурал доозулган.

Февраль 16-да Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи ажылын уламчылап турар. (СЭТА).

Февраль 16-ның эртенги хуралы

Февраль 16-да эртенги хуралды эш **А. И. Кириченко** даргалаан. Ол хуралга Мандат комиссиязының Даргазы эш **А. Б. Аристовтуң** илеткелин дыңнаан.

Мандат комиссиязының илеткелин съезд чаңгыс үн-биле бадылаан

Ооң соонда эш **Б. Берутка** хуралдың даргазы сөс берген. Ону төлээлер чыылы-биле уткаан.

Эш Берут Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, польша ажылчын ангының болгаш польша улустуң мурнундан съездиге изиг байыр чедирген. Польшаның ажылчын ангызының болгаш оон партиязының СЭКП-биле 50 ажыг чылдар иштинде кады чорудуп келгени революстуг демиселиниң ниити идейлиниң, найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң харылзаазының чыл дудум-на быжыгып турарының дугайын ол чугаалаан.

Бис бөгүн, СЭКП-ниң XX съездизиниң мурнунга, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурнунга бистиң чедиишкиннеривистиң болгаш улусчу Польшаның улам ынайгы хөгжүлдезиниң онза солун перспективазы — ооң үлетпүр продукциязының беш катап өскениниң, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында өзүп турар чедиишкиннериниң дугайын, кадык камгалалының, чырыдыышкынның болгаш культура тургузуушкунунуң дүрген өскениниң, ниити амыдырал деңнелиниң бедээниниң дугайын чугаалап турарывысты улуг хемчээлдии-биле совет өөнүктер, акы-дуңмалар, силерниң ачыңар кылдыр санап турар бис. Маадырлыг демиселге бодунуң чижээ-биле, бодунуң улуг чедиишкиннери-биле совет улус польша ажылчыннарының, тараачыннарның болгаш интеллигенциязының хөй миллион массаларын социализм тургузуушкунунуң болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының улуг херээнче сорук кирип турар деп эш Берут медеглээн.

Эш Хрущевтуң илеткелинде тодаргайлатынган, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазының онза сонуурганчыг программазы бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының ортузунга чаа улуг көдүрлүүшкүнну өскүдер, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң улам ыңай идепкейжиириңге дузалаар. XX съезд Совет Эвилелиниң болгаш ооң бүгү социалистиг нацияларының улам ыңай чечектелиишкининге күчүлүг идиг болур, бистиң бүгү лагеривистиң улам ыңай сырый каттыжарынга болгаш чаңгыс эвинге, тайбын дээш демисежип турар бүгү улустарның эп-сеткил каттыштырылгазының быжыглаарынга, демократияның, социализмниң күштериниң улам ыңай өзеринге күштүг идиг болур дээрзинге ханы бүзүреп турар бис —деп эш Берут чугаалаан.

Съездиниң төлээлери диңмиттиг адыш часкап байырлап турда, эш Берут бүгү делегейде тайбыңның болгаш чөптүг чоруктуң чөленгижи —улуг Совет Эвилелинге алдар болдурган, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының орук айтыкчы сылдызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар болдурган йөрээлдерни салган.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң мурнундан съездиге эш **А. Новотный** байыр чедирген, ону төлээлер база-ла изии-биле уткааннар. Чехословак улустуң акы-дуңма чалбыыштыг байырын болгаш ак сеткилдиг найыралга балыткалын Совет Эвилелиниң улустарынга ол дамчыдып берген.

Улустар аразынга тайбын дээш демиселге Совет Эвилели болгаш оон-биле кады чоруп турар демократтыг лагерьниң чурттары улуг чедиишкиннерни чедип алган үеде, коммунизмниң өлүм чок идеялары бүгү делегейге тиилелгелиг оруун салып ап турар үеде СЭКП-ниң XX съездизи болуп эртип турар-дыр, деп эш Новотный чугаалаан.

Бодунуң экономиктиг хөгжүлдезиниң идиим планнарын күүседир дээш Коммунистиг партияга баштаткан совет улустуң демиселин Чехословакияның ажылчы чоннары калбаа-биле деткип турар. Ады үлетпүрнү улам ыңай хөгжүдеринче болгаш бүгү улус ажыл-агыйынга мурнакчы техниканы шиңгээдип киирериңче угланган совет улустуң кайгамчык улуг күжениишкиннерин, кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин дыка өстүрерин боттандырарының сорулгазын шиитпирлээринче угланган оон күжениишкиннерин бистиң чуртувус улуг кичээнгейлиг хайгаарап турар, чүге дээрге бистиң-даа экономикавысты хөгжүдерин канчаар хандырып болурун, ынчангаш улустуң амыдыралының деңнелин хажык чокка бедидериниң белеткел-суурларын канчаар тургузуп болурун биске ол күжениишкиннер айтып турар.

Амгы үеде бистиң улузувус болунуң ийиги беш чыл планын күүседип эгелеп турар. Ажылчы чоннарның үргүлчү өзүп турар инициативазы болгаш тургустунган сорулганы күүседиринге оларның шиитпирлиг чоруу дараазындагы беш чылда улусчу демократтыг Чехословакия социализмниң тиилелгезинче база бир базымны кылыр дээрзиниң магадылалы болур деп эш Новотный чугаалаан.

Тайбыңны быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының кайгамчык улуг ужур-дузазының дугайын эш Новотный чугаалаан. Совет Эвилелиниң саналдарын улустар калбаа-биле деткип турар. Тайбың кожа-хелбээ турарының идеязы бүгү улустарның медерелинге ханызы-биле нептереп кирген болгаш улустар аразының харылзааларының эң чугула факторларының бирээзи апарган—дээн.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы бүгү делегейниң улустарының эң-не амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болганда ону олар улуг хандыкшылдыг деткип турар.

Совет Эвилели-биле найырал болгаш эвилел биске чүү болурул деп чүвени чехословак улус бодунуң төөгүзүнүң дуржулгазынга бүзүрээн болгаш «мөңге үелерде — Совет Эвилели-биле кады!»—деп, бүгү-ле чүрээнден чарлап турар. Совет Эвилели-биле хол-холувустан туттунчуп алгаш, дайынның кара күштерин тайбыңның күштериниң тиилээринге идепкейлиг дузалажыр бис деп чугаалап турар бис, дээрзин оратор демдеглээн.

Коммунизмниң тургузукчузу —улуг совет улуска алдар Совет Эвилелиниң маадырлыг Коммунистиг партиязынга алдар чарлаан эш Новотныйның түңнел состерин съездиниң төлээлери диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

СЭКП ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле эртенги хуралга санал бээри-биле бир дугаарында эш **А. Н. Ларионов** сөс алган (Рязаньның парторганизациязы).

— СЭКП-ниң XX съездизинге партияның Төп Комитединиң отчёт илеткели бистиң партиявыс, бүгү совет улус канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле, чүдлүгзүнген күзел-сеткили-биле болгаш патриоттуг чоргаарал-биле хүлээп алган. Эш Хрущевтуң илеткелинде бистиң чуртувустуң иштики болгаш бүгү делегей байдалынга бүгү талалыг ханы анализ кылдынган, улуг чаагай сорулгалар тургустунган—деп ол медеглээн.

Оратор оон ыңай кодээ ажыл-агыйны көдүрериниң талазы-биле Рязаньның партия организациязының СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң сөөлүнде кылып чорутпаан ажылының дугайын чугаалаан. Кодээниң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүдүн бедидерин чедип алганнар, ол чорук тарааны, ногаалары, сүттү бүдүрерин улгаттырарын хандырган. Областа кукуруза бүдүрери калбарган, продуктулуг малдың баш саны өскен, хөй-хөй ажыл-агыйларның экономиказы быжыккан. Воронежчилерниң үлегерин эдербишаан, Рязань колхозчулар бо чылын эът, картофель, сүт, ногаалар бүдүрерин ийи катап улгаттыргаш, алдыгы беш чылдың талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилели-биле көрдүнген онаалгаларны чаңгыс чыл иштинде күүседир деп шиитпирлээннер —деп оратор чугаалаан.

Ол эң чугула хүлээлгелерни күүседириниң шиитпирлиг чүүлү болза, малчыннарның алдарлыг кадрларының бар болуп турары болгаш областың хөй-хөй партия организацияларының сөөлгү үе иштинде кижилер-биле ажылга мөөңнеп алган дуржулгазы болур. Мал ажылы кодээ ажыл-агыйның шиитпирлиг адыры болур деп чүрени өөренип көргеш, 14 муң хире аныяк уруглар болгаш оолдар фермалар эргелекчилери, бригадирлер, саанчылар, былаа ажаакчылары, кадарчылар болуп ажылдай бергеннер. Колхозтарның фермаларынга ийи чылдың иштинде дөрт муң хире коммунистер келгеннер. Областың малчыннарының аразында калбарган социалистиг чарышка ам 25 муң кижи киржип турар —деп эш Ларионов демдеглээн.

Эш **С. Бабаев** (Туркменияның парторганизациязы) СЭКП ТК-ның отчет илеткелинде бердинген, Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказының ханы анализин демдеглээн.

Үлетпүрнү, кодээ ажыл-агыйны болгаш культура тургузуушкунун удуртурунуң талазы-биле партия организацияларының ажылында четпестер эш Хрущевтуң илеткелинде мырыңай-ла шыны-биле илеретинген болгаш тодаргайлатынган. Ол четпестер Туркменияның партия организацияларының ажылында база бар болуп турар. Республиканың партия организацияларының ажыл-агыйны ам-даа тодаргай эвес четпес удуртуп турарын Туркменистанның Коммунистиг партиязының чооккуа чаа болуп эрткен район, хоорай, область конференцияларынга, съездизинге төлээлер айыткаңнар. Ол чорук эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин амдыгаа чедир кошкак шиңгээдип турарындан чамдык бүдүрүлгелер эрткен чылда планын күүседип шыдаваан, 1955 чылда хөвең белеткээриниң күрүне планы күүсетинмээн чоруктан элээн хемчээлдии-биле тодаргайлатынар.

1955 чылдыынга деңнээрге хөвең бүдүрерин 1956 чылда 45 хуу улгаттырар сорулга Туркменияның мурнунда тургустунган. Ол сорулганы алдарлыы-биле күүседир дээш республиканың партия организациязы бүгү хемчеглерни алыр. Нефть тывыжын улгаттырарынга республика улуг аргаларлыг болуп турар. Чаа беш чыл планының талазы-биле Директивалар төлевилелинде 1,3 катап улгаттырар кылдыр көрдүнгениниң орнунга алдыгы беш чылда ооң тывыжын 1,6 катап улгаттырза чогуурчалыг болур—деп эш Бабаев чугаалаан.

Дараазында эш **И. В. Капитонов** (Москваның парторганизациязы) чүве чугаалаан. СЭКП-ниң Төп Комитеди партия организацияларының улам-на быжыгарын, калбак партийжи массаның идепкейлиг инициативазын бедидерин хандырган, партияның болгаш чазактың эң чугула шиитпирлерин коммунистерге таныштырган, бистиң партиявыстың шиитпирлеп турган айтырыгларынче бүгү совет улусту углап-шиглеп келген. Бистиң ТК-выс коммунистерже көрнүп, оларның-биле сүмележип турар деп чүвени олар бодап, билип турганнар. Ол чорук тургустунган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынче партияның кежигүннериниң болгаш кандидаттарының эң-не амыдыралчы сонуургалын болгаш сорук кириишкинин хайныктырган.

Коммунистерниң массалар-биле харылзаазының улам ыңай калбарганы, идепкейжиниң бедээни ажыл-агый культура тургузуушкунунда эки түңнелдерни чедип алырынга дузалаан. Москваның болгаш областың үлетпүрү бешки беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол чорук планда дашкаар 28 миллиард рубльди алырын улус ажыл-агыйынга хандырган. 1950 чылдаазынга деңнээрге бүдүрүлгениң хемчээли 80 хуу улгаткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 49 хуу өскен деп ол чугаалаан.

Үлетпүр моон соңгаар-даа бедик темпилиг хөгжээн турун дээш, элээн хөй үнезиниң айтырыгларны шиитпирлээрин дүргедедири эргежок чугула деп эш Капитонов чугаалаан. Ылаңгыя электротехника, автомобиль, станок тудуунуң болгаш инструмент үлетпүрүнүң министерстволары бүдүрүлгелерин специализастаарының болгаш кооперастаарының талазы-биле база оларны чаа техника-биле хандырар талазы-биле ажылды эвээш чорудуп турарлар. Станок паркын чаартырының хемчеглери четпес чорудунуп турар деп ол демдеглээн.

Эш Капитонов кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде чамдык эки түңнелдерни

(Төнчүзү 3-кү арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Февраль 16-ның эртенги хуралы

(Тенчүзү).

демдеглээш, бүдүрүлгениң экономикалының айтырыгларын чугаалаан. Амгы үеде күш-ажылдың бүдүрүвчүлүүн белидериниң болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының бот-үнезин чиигедириниң кайгамчык хөй курлавырлары илереткинин турар.

Экономиктиг эртемниң дыка хожуда турарының дугайын, оон теоретиктиг чогаалдыгларының ядыгының дугайын, коммунистиг тургузуушкунуң практикалынган оон хооруб болуп турарының дугайын эш Капитонов оон ынай чугаалаан. Мал ажылының бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдуның болгаш ССРЭ-ниң Эртеннер академиязының экономика институдуның ажылында улуг четпестерни ол база айыткан.

Эш **К. Г. Пысинниң** (Алтайның парторганизациязы) чугаазы көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң айтырыгларынга хамаарышкан. Партияның Төп Комитединиң улуг ачы-хавыязы көдээ ажыл-агыйның үдүртүлгазында улуг четпестерни болгаш частырыгларны чогуур үезинде, ленинчи принципиалдыг ёзу-биле илерет-кенинде болган. Партия организациялары-ның ажыл чорудулгазын көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин элээн ажыттыг кылдыр чорударынче угландырган турган; көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң кол-кол айтырыгларын шинтипирлээринге тодаргай болгаш шын айтышкыннарны берип турган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин дүрген көдүрерин хандырар хемчег кылдыр күр болгаш курукан черлерни шингээдип ажыглаар дугайында партияның Төп Комитединиң тургускан айтырыын бүгү чурт шин-биле деткээн деп оратор демдеглээн.

Чүге ийи чылдың иштинде Алтай крайның колхозтарынга болгаш совхозтарынга күр болгаш курукан черлерни шингээдип ажыглаанының күсели-биле тарылга шөлдери 3 миллион 200 мун гектар өскен, а тараа бүдүрери үш катан улгатканга —деп эш Пысин онзалап демдеглээн.

Тараа бүдүрерин улаттырарының талазы-биле Алтай крайның курлавырлары амдаа хөй. Ол курлавырлар чүүн-даа мурнунда мал ажылының айтырыгларын үнелеминиг-биле шинтипирлээр кубуруза тарылгаларын элээн калбартырынга, Т. С. Мальцевтиң саналдааны агротехниканың аргаларын элээн калбаза-биле неитередиринде болуп турар деп оратор айыткан.

Эш Пысин көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш тус черниң чиг эди-биле удобрениелер бүдүрериниге хамаарышкан элээн хөй саналдарны киирген.

Эш **М. А. Сусловка** сөс берген. Партия шаг-үениң негелдерин өөренип көргенде, партия амыралче дыннангыр болганда, оон политиканы чүгле ынчаарда ам чедишкинниг болуп болур деп Ленин өөреткен. Бир эвес отчёттуг үени ол үзел-бодалбиле ап көөр болза, ол чылдарда партия бодунуң Төп Комитединге баштадып алгаш, амыралче, улусче онза чоок туруп, иштики болгаш даштыкы байдалдарны үелеп көөрүнге онза өстүр көргүлүүрүн илередип, шаг-үениң өйү келген аргаларны шын таарыштырып, ажыл-агыйның-даа, политиканың-даа айтырыгларын шинтипирлээрингe чогаадыкчы аргаларны илередип келген деп ол чугаалаан.

Эш Суслов болуунуң чугаазының элээн улуг кезиин быжыг тайбың дээш, социализм дээш демисеелиг айтырыгларынга холбаштырган. Тайбының салым-чолу хамаарыжыр бүгү айтырыгларны шинтипирлээрин херек кырынга, тодаргайы-биле организастаарын орааштыышаан, ол талазыбиле партия идепкейлиг, мурнакчы күштүг туружун өзеп келген. Совет Эвилелиниң идепкейлиг демисели болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа күштер иёр чугула түннелдерни болдурган. Хөй чылдар иштинде улустар аразының дүшкүүрүлгө чоруун чамдык талазы-биле кошкадыры бир дугаарда-ла чедип алдынган. Ийиде, тайбының, демократияның болгаш социализмниң күштериниң туружу дыка быжыккан. Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң бүгү лагериниң бүгү делегейге авторители болгаш сагыдары күштүг-биле өскен. Оон-биле кады империалистиг лагерьниң туружу дыка кошкаан. Азияның тайбынга ынакшылдыг күрүнелери-биле Совет Эвилелиниң найыралдыг харылзаларының калбарганы-биле сөөлгү үеде тайбының херээ улам-на быжыккан. Тайбының күштери капиталистиг чүрттарның боттарының иштинде база өзе берген; ол дугайын чижээлээрге, чоокта чаа Францияга болган сонгуулаларның түннелдери чугаалап турар—деп ол демдеглээн.

Ынчалза-даа чедип алынган чүүлдерге ооскүргаар болза шын эвес болур ийик. Тайбың дээш улустарның демисели ылангыя Барның чүктүң чамдык бөлүктериниң «сөөк дайынны» катап эгелээр деп турар орааштыышкыннарынга холбаштыр чаа бедик чаалже көдүрүлүр болгаш көдүрүлгеп турар үжүрлүг деп эш Суслов онзалап демдеглээн.

Ийи системаларның тайбың кожа холбоо турарының дугайы, бо үеде дайыннарны болдурбайн барып болурунуң, ынзы-бүрү чүрттарның социализмче шилчин киреринин хевирлериниң дугайы болгаш социалдемократтыг партияларны канчаар көөрүүн дугайы ышкаш эш Н. С. Хрущевтиң илеткелиниге тургустунган, улустар аразының бо үедеги хөгжүдениниң ыныыг принципиалдыг айтырыглары канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Эш Хрущевтиң илеткелиниге ол айтырыгларны чырыдып киирген чорук марксизм-ленининизмниң улуг өөредилиг чогаадыкчы арга-биле хереглээнииниң болгаш хөгжүтпеминиң тодаргай чижээ болуп турар. Улустар аразының амгы үеде байдалынга болгаш сөөлгү үенин иштинде делегейге болгулаан бүгү делегейге төөгүлүг өскерлиишкиннерге үндезилээш, бистиң партиявыстың, ажы-дунма коммунистиг партияларның болгаш бүгү делегейниң бүгү ажылчын шинчээшкининиң чыыдырганы түннеп көрүнген дүржүлгага үндезилээш, эш Хрущев бүгү чүрттарның улустарын хөлөдин турар эң-не амыдыралчы айтырыгларга бүдүрелиглиг харыыларны берген деп эш Суслов оон ынай чугаалаан.

Партийжи-организастыг айтырыгларны чаа сорулгаларның деннелинге көдүрериниң эргежок чугулазының дугайын чугаалавышаан, эш Суслов XIX съездиге чедир партия ажылынга элээн улуг богаралды—марксизм-ленининизмниң ёзузунга тааржыпас ийи-чангыс кижилерге чүүлү-сүзүглээринин теориязы болгаш тактикалы тааларыштырып турган. Олар партийжи массаларның ролин болгаш партияның ролин бичеледип, коллективтиг удуртулганы кулдалып, партияның иштики демократизын үреп, партия бажыңгыларының идепкейин, оларның инициативазын болгаш тускай шинтипирлиг болур чоруун чыпшыр базып, түс-түс кижилерниң ажылынга контроль чок, харысалга чок болгаш карлы ажылчал үндүрер чоруктарны-даа болдуруп, шүгүмчүлелли болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырын шаптыктап, айтырыгларны чангыс талазыг, а чамдыкта ышкындырыглыг шинтипирлээр чорукту кылып турганнар деп эш Суслов демдеглээн.

— ТК-дан эге организацияларга чедип — бүгү чадаларда коллективтиг удуртулганың принцизи амгы үеде чеминшкининиг катап тургустунуп турар, улам калбак шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел, партия организацияларындан чугула-чугула айтырыгларны ылаптыы-биле коллективтиг чугаалажыр, шинтипирлеп турар чорук ол дугайын чугаалап турар деп эш Суслов демдеглээн. Коллективтиг удуртулганың принцизи Төп Комитетте бүрүү-биле катап тургустунган дээрзин бичин-даа чигленмейин чугаалап болур деп ол чугаалаан.

Партияның идеологтуг ажылынга болуунуң чугаазын хамаарыштыргаш, оон кол тетпези амыдыралдан элээн хемчээлинибиле хооруб болуп, коммунистиг тургузуушкунуун мурнакчы, амыдырал кырынга шылгатынган хевирлерин түннеп билдезинде болгаш массаларның иштинге неитеретпейн турарында, а ол ышкаш бистиң бурунгаар шимчээшкининивиске шаптык ужураштырар багай болуушкуннар-биле демисежир херекке идепкейниң кошкаанда үеп эш Суслов айыткан. Экономиктиг эртемниң хожуда турарын, философия талазында теоретиктиг бодалдарның бистиң амыдыралывыста чугула сорулгалардан чоруk болуп турарын эш Суслов демдеглээн. Чүүн-даа мурнуда практикадан хөөрүлгенинiң түннелинде экономистерниң болгаш философтарның чамдыкызының иштинде шээжилел кылып болгаш барымаа чоок күрүг бадыткал кылыр чорук калбаабиле неитерээн деп ол чугаалаан. Большевикчи дайынчы аргалар-биле болгаш сорукчүткүл-биле бистиң партиявыстың он-оон чылдар дургузунда чогаадып кылганы бистиң идеологтуг ажылывысты эгидип, коммунизминиң тинлелгени дээш демисеелдиң сорулгаларынга идеологтуг ажылды көдүрер херек деп эш Суслов чугаалаан.

Эш **А. П. Кириленко** (Свердловскининн парторганизациязы) СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинде бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының, партияның XIX съездизиниң шинтипирлерин амыдырал кырынга боттандырар талазы-биле оон аажок улуг организакчы болган политиктиг ажылының маркесчи-ленинчи ханы анализин бергенинiң дугайын чугаалаан.

Социализмден коммунизмче чоорту шилчиринин оруунга Совет чүрттүң чедип алган улуг чеминшкиннери, мурнувустө туруп турар улуг чаагай сорулгалар болдуунуң күчүлүг Төрээн чүрту дээш, бистиң бүгү тинлелгелеривистиң сорук кинрикчизи болгаш организакчызы — улуг, мерген угланныг партизы дээш чоргаарал совет кижилериниң чүректеринде долган.

Бистиң Төрээн чүртувус бөгүнгүзү ышкаш кажан-даа ол хире күчүлүг, бүрүн амыдыралчы күштүг болуп турбаан, бүгү делегейниң революстуг ишчээшкининиң шалыны бригадазы болуп родинга бистиң чүртувус кажан-даа ол хире тодаргайыбиле илеревээн. Совет Эвилелиниң бүгү чеминшкиннери — Коммунистиг партизының мерген угланныг удуртулгазының түннелдери-дир деп ол чугаалаан.

Эш Кириленко Совет Эвилелиниң чеминшкиннерин, Свердловск областың үлетпүрүүн чеминшкиннерин тодаргайлап турар чижектер-биле көргүскен. Чижээлээрге, бирги беш чылдың эгезинде бүгү чүрткa бүдүрүп үндүрүп турганынган хөй шойну болгаш каяны ында эзилдирип үндүрген—дээн.

Областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылында четпестерни оратор база шүгүмчүлээн. Чамдык металлургия бүдүрүлгелерин чаартып тургузарынга холбашкан элээн хөй айтырыглар планнаашкын органнарының болгаш ССРЭ-ниң кара металлургия министерствозунуң бүрүзүбиле шинтипирлетинмээн деп ол чугаалаан.

Республикалар болган областар аразында социалистиг чарыш дугайында эш Кириченконуң саналы улуг кичээнгейни хандыдып турар. Ындыг чарышты неитеретсе чогуур ийик, база чүрттүң улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдениниң кайгамчык улуг сорулгаларын боттандырары дээш совет улустуң демиселиве ол чарыш улуг ужур-дузалыг болган турар ийик деп оратор чугаалаан. (СЭТА).

Совет Ада-чурттуң шынчы камгалакчызы

Армия генералы А. И. АНТОНОВ.

Бистиң чүрттүң улустары Совет Чепсектиг Күштериниң 38 чыл оюн ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында СЭКП-ниң XX съездизиниң төөгүлүг шинтипирлери-биле сорук киргеп политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодурлүүшкүнүнүң байдалында ужураажып турар.

Февраль 23-ту—Совет Чепсектиг Күштериниң тургустунганының хүнүн—бистиң чүртувус чыл бүрүде бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглеп турар. 1918 чылда Нарванын болган Псковтуң чанынга немец эжелекчилерни аныяк Кызыл Армияның ашканы башгайгы · тинлелгелерниң аларын кылдыр ол хүнүү доктаатткан.

Совет Чепсектиг Күштер — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының үре-төлү болур. Социалистиг Ада-чурттуң камгалаарынга оларны Коммунистиг партия, улуг Ленин тургускан.

Коммунистиг партияга баштаткан Совет Чепсектиг Күштер бодунуң догуннаан келгенининиң 38 чылларының дургузунда аларлыг дайынчы орукту эрткен.

Интервенцияның болгаш хаматы хайынның чылдарында Чепсектиг Күштер кадыг-берге демисеелге 14 империалистиг күрүнелерниң аг-шериглерин болгаш буржуаз-помещиктиг контрреволюцияны чылча шапкаш, Улуг Октябрьның тинлелгелерин болгаш аныяк совет республиканы хамаарышпас болур чоруун камгалап эш шыпаан.

Хаматы дайын тинлелгелиг доозулганының соонда бистиң чүрттүң ажыл-чоннары үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузарынче, социализм тургузуушкунунче Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле кирген.

Дайын мурнундагы беш чылдарның дургузунда Совет Эвилели аграрлыг хожуданган чүрт турганынган күүлүг индустрия — колхозтуг социалистиг улус күрүне болуп хуулган. Экономиканың өзүлдези болгаш техниктиг улуг депшилге бистиң чепсектиг күштеривисти эргежок чугула боо-чепсек-биле дериир арганы берген. Чыл бүрүде-ле шериглериниң дайынчы болгаш политиктиг белеткели шынар талазы-биле сайзырап, мергежилдиг командылал кадр составы өзүп, дайынчыларның политиктиг, дайынчы болгаш культурлуг кижилиглезининң чыскаалдыг системазы тургустунуп келген. Шеригниң партия организацияларының бажын чара шапкаш, оонбиле делегейниң ийиги дайының доозарын дүргедеткен.

Фашизминиң күштеринге удур демисеелге Совет Армияның болгаш улус демократизының чүрттарының төрүттүүп турган армияларының дайынчы кады ажылдарын чорудуп турган. И. В. Сталинга баштаткан Дээди Бөл командылал шериглериниң дайынчы чорудулгаларын мергежилдиг удуртkан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга бистиң Чепсектиг Күштеривистиң операцияларының кайгамчык калбарышкынының-биле, шинтипирлиг-биле, бодалдың ханының болгаш диципин-биле шылгаран турган. Ол

операцияларга шериглериниң бүгү хевирлериниң болгаш чүүлүнериниң деңге хөлелиринин кайгамчыктыг үлегер чижээ, совет шеригниң уран мергежилиниң бүрүжуаз шериглериниң уран мергежилиниле маргылдаа чок артык чоруун көргүскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга бистиң улузувустуң тинлелгези улуг төөгүлүг ужур-дузалыг. Балыг-дошкун демисеелге совет дайынчылар делегейде бирги социалистиг күрүнениң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алганнар. Олар Европаның улустарынга хосталганы бергеннер, фашистиг дарлаадың кыжанышкынынган бүгү делегейниң улустарын камгалап алганнар. Империализминиң оон ынай сулараашкыны болдунган. Европаның болгаш Азияның империализмиэ адырыган дыка хөй чүрттарында улуедемократтыг тургузуг бадыткатынган.

Кыдатка улус революциязының тинлээни болгаш улуг күрүне—Кыдат Улус Республиканың тывылганы социализминиң болгаш демократизиның эң улуг тинлелгези болган.

Дайын соолгуде үеде совет улус болза, дайынның таварыштырганы балыгны дүргеп эзнээш, социалистиг ажыл-агыйны улам ынай сайзыратпышаан, коммунизмниң тургузуушкуну чедишкининиг боттандырып турар.

Бешки беш чылдың планын күүсеткенининг түннелинде чүрттүң экономиктиг күүлүг өскен, ажыл-агыйның социалистиг системазы улам-на быжыккан, совет улустуң аңыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн, өске чүрттар-биле ССРЭ-ниң экономиктиг харылзаалары калбарган. Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң бүгү делегей байдалы быжыккан.

Алдыгы беш чыл планы болза, чоокку үеде бүгү совет улустуң тургузукчу күшажылының канчаар-даа аажок улуг программазы болур. Ол планны боттандырары болза, ССРЭ-ниң экономиктиг күүлүгүн болгаш оон күүлүг камгалаар аргазын улам ынай быжыглаары, улустуң чаагай байдалын, совет культураның хөгжүдезин дыка бедиктери болур.

Совет улус болза, бистиң Төрээн чүртувустуң күүлүгүнүң канчаар-даа аажок өзүлдезин, капиталистиг системаның мурнунга социлистиг системаның артык күштүг чоруунуң тодаргай көргүзүүн алдыгы беш чылдың планының сорулгаларындан көрүп турарлар.

Совет күрүнениң даштыкы политиказының үндезини болза, политиктиг системазы аңгы-аңгы күрүнелерниң тайбың кожа-хелбөө догуннаарының ленинчи принцивин барымдаалаан, улустар аразындагы тайбының болгаш найыралдың политиказы болуп турган болгаш болур-даа.

Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың ышнчы даштыкы политиказының ачызында Совет Эвилелиниң бүгү делегей байдалы сөөлгү үйи чылдың дургузунда улам быжыккан.

Югославия-биле найыралдыг харылзаалар СЭКП ТК-ның Президиумунуң инициативазы-биле катап тургустунган болгаш чаагай байдалда хөлүүн турар. Австрия-биле Бүрүне Керээзин чарганы ол девискээрге дүшкүүрүлүг чорукту чымчадырынга суурну салган. Герман Федералдыг Республика-биле ССРЭ-ниң аразында дипломаттыг харылзаалар доктаатынган. Найырал, кады ажылдажырга болгаш кайы-кайызынга дузалажыр дугайында совет-финляид керээ 20 чылга узатынган. Чепсегленнишкинни кыырар болгаш атомнуг чепсектi хорудаар дугайында ССРЭниң саналдары болза, тайбының херээнге болгаш улустарның аймы чок чоруунга улуг салымнын болур.

Совет чазак атомнуг болгаш водороттуг чепсектерни хорудаар дээш туружуп келген болгаш туружуп-даа турар, ынчалза-даа барыын талакы күрүнелер бо айтырыг талазы-биле бистиң бүгү саналдарывысты хүлээп алырындан эйталаавнар. Совет Эвилели болза, масеалыг чок кылымкының чепсээн хорудаар дугайында хугуржулганы чедип алырын үргүлчүлеваашаан, бодунуң айыыл чок чоруун хандырарының эрге-ажыктарынга ол чепсектi бүдүрериниң талазы-биле ажыды чоруткпас аргазы чок апарган. Совет Эвилелиниге термоядролуг чепсектиң шенелделери болза, ол ажыл чедишкининиг хөгжүн турарын көргүскен—деп 1955 чылдың ноябрь 27-де СЭТА-ның недеглелиниен тодаргай апарган. Водороттуг бомбаның соолгу частыышкыны бо үеге чедир чоруткулаан бүгү частыышкыннарның иштинден эң-не күчүлүг болган.

Дөрт күрүнелерниң чазактар Баштынарының Женева чөвүлел хуралының шинтипирин барымдаалаан, Совет күрүне бодунуң Чепсектиг Күштеринден 640 мун кижини кызырган болгаш даштыкы күрүнениң девискээринде бодунуң карачаңгыс шериг базазы — Финляндияда Порккала-Уд базазын үзүткеан. 1956 чылда чүрттүң камгалалының чарыгазы барык-ла 10 миллиард рублейге кызырлып турар.

Ынчангаш, Совет Эвилели бүгү делегейге тайбыны быжыглаарын деткиринге бодунуң белеэнин боттуг ажыл-херек-биле көргүскен.

Совет күрүнениң удуртукчулары Н. С. Хрущевтуң болгаш П. А. Булганиниң Индияга, Бирмага болгаш Афганистанга чоргааны болза, ССРЭ-ниң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказының көскү илерээшкини болур. Ол чоругушкун болза, социал-политиктиг системалары аңгыланган күрүнелерниң тайбың кожа-хелбөө догуннаарының ленинчи принцивинин ыныыын база катап көргүскен болгаш Азияның улустарының ортузунга биствя Төрээн чүртувустуң ат-алдарын күштелиреринге ийик берген.

Тайбынга ынакшылдыг совет даштыкы политиказа удурланыштыр АБШ-тың дайынзырак болүктери Совет Эвилели-биле тайбың экономиктиг чарыштан корткаш, бистиң улам ынай экономиктиг өзүлдевисти бергеделир дээш, бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып турарлар, боттарының Чепсектиг Күштерин өстүрер талазы-биле күжениишкиннерни кошкатпайн, шериг чарыгаларының акшаландырыышкынын улгаттырып турарлар: «Күштериниң туружундан» дээр болдунуң бойлаан политиказын барымдаалап, олар «сөөк дайынны» үргүлчүлеп турарлар.

Ол соруза-биле АБШ социалистиг лагерьге улур угландырган Сонгу-атлантика эвилели, багдат пактызы, Мурнуу-Чөөн Азияда шериг эвилели дээн ышкаш дайынзырак эвилелдерни тургусканнар: Барның Германияның Чепсектиг Күштерини Европага коллективтиг айыыл чок чорукту тургузары дээш боттарының күрел-чүткүлүүнүн дугайын недеглээннер болгаш маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шинтипирлээрин, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажыганы хөгжүдерин болгаш быжыглаарын хүлээнгеннер. Барның Германияны катап чепсегленнишкининиг болгаш ону агрессчи Сонгу-атлантика эвилелиниче кииргенининиң түнелинде болуу берген байдалды барымдаалаш көргеш, социалистиг лагерьниң чүрттары боттарының айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле боттарының Чепсектиг Күштерин каттыштырар болгаш ынчы шериг командылалын тургузар деп шинтипирлээнер.

Варшава керээзин ёлугаар тургустунган Политиктиг Консультативтиг Комитет Прагага 1956 чылдың январь 28-те болдунуң Декларациязынга социалистиг лагерьниң чүрттарының тайбың дээш чүткүүлүн база катап бадыткаан.

Политиктиг Консультативтиг Комитет улустар аразындагы дүшкүүрүлүг байдалды чымчадырынче угланган, элээн хөй чүгула саналдарны киирген. Оон-биле кады империалистиг лагерьде агрессчи чүткүүлүн бар болуп турарын барымдаалаш, комитет болза, социализминиң лагериниң камгаланыр аргазын күштелдиреринче элээн хемчеглерни алган: каттышкан командылал дугайында дүрүмнү бадыткаан; Варшава керээзининиң киржикчилери—күрүнелерниң каттышкан чепсектиг күштериниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан, организастыг айтырыгларны шинтипирлээн, Герман Демократтыг Республиканың национал улус армиязы тургустунганының соонда оон чепсектиг болүү каттышкан чепсектиг күштерге кииртингеп турарын дээр дугайында Герман Демократтыг Республиканың саналын хүлээп алган.

Барның чүктүң империалистиг чүрттарының башкарыкчы болүктериниң агрессчи чорууy, улустар аралыгагы дүшкүүрүлүг чорукту 1955 чылда кошкан келгенинге оларның иоопактаар дээн чүткүлү болза, тайбының херээнин чеминшкиннери чежемейнин улуг болза-даа, чаа дайынның айыыл дүшпээн дээр дугайын хереченлеп турар.

Совет Чепсектиг Күштериниң сорулгазы болза, доктаамал дайынчы байдалга тура, совет улустуң тургузукчу күш-ажылын илегелдиг хандырар, армияның болган флоттуң бүгү составының дайынчы өөредилгезин үзүктел чок хөгжүдези биствя командылакчы кадрларывыска бедиткен негелдерни салып турар.

Шеригниң чепсеглелинде чаа чепсектерниң, оон иштинде хөй-биле кырын хыырының чепсектерниң тывылганы, бүгү хевирниң шериг техникаларының дүрген хөгжүн турары болза, шеригларын организастаарын болгаш дайынчы чорудулгаларны чорударының аргаларын эскертиринге чедирип турар. Бо бүгү болза, Ада-чурттуң Улуг дайынының дуржулгаларынга болгаш шериг эртемниң соолгу чеминшкиннериге үндезилээш, дайынчы сорулгаларны шинтипирлээрининиң чаа аргаларын дилеп тывары болгаш шингээдип алырын, ынзы-бүрү хевирниң чепсектерин болгаш техникалыг эң-не ажыктыг ажыглаарын Совет Армияның болган флоттуң бодунуң составынга, хамыктың мурнунда генералдарга, адмиралдарга болгаш офицерлерге хүлээдип турар.

Офицерлерниң, генералларның болгаш адмиралларның ажылынга оон соңгаар чеминшкиннерниң чугула үүлү болза, бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга марксечи-ленинчи теорияны ажыглаар билири болур. Командирлер, политорганнар, партия болгаш комсомол организациялары армияның болган флоттуң бодунуң составын дайынчы өөредилгезин үзүктел чок сайзырангайжылар, күштүг болгаш техника-биле чепсегленген дайзын-биле демисеелдиң чаа чепсектерни хереглээринiң байдалдарында активтиг дайынчы чорудулгаларны чорударының аргаларын кыымак чедип азыры болур.

Бо үениң дайынының байдалы базз шериг эртемниң болгаш техниканың үзүктел чок хөгжүдези биствя команд

АКШ-тың Чазаанга Совет Чазактың нотазы

Барыын Германияның девискээринден, а ол ышкаш Совет Эвилели-биле кызыгаарлажып турар чамдык күрүнелерниң девискээрлеринде турар америк шериг-агаар базаларындан америк шериг органнары ССРЭ-ниң агаар делгемиинче шарлар салып үндүрүп турарының дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Чазактың нотазын февраль 4-те АКШ-тың Чазаанга дамчыдып бергенин мурнунда-ла дыңнаткан болгай.

Февраль 8-те АКШ-тың Элчин чери ССРЭ-ниң ДХМ-инче АКШ-тың Чазааның дараазындагы харыы нотазын чорудуп берген.

Совет Чазакка АКШ-тың Чазааның 1956 чылдың февраль 8-теги нотазы

«Американың Каттышкан Штаттарының Элчини Совет Даштыкы Херектер Министерствозун бодунуң хүндүткеп турарын херечилеп турар болгаш Совет Чазактың 1956 чылдың февраль 4-теги нотазынга дараазындагы харыыны бодунуң Чазааның айтыышкынын ёзугаар бээр алдарлыг болду.

Совет Чазактың нотазында ийи янзы чүүлдү—парлалгага мурнунда дыңнаткан метеорологтуг операцияны, база Совет Эвилелиниң үнче пропагандачы шарларны салып үндүрүп турар дугайында мурнундагы совет бадыткалдарны илергей-ле холуштуруп турар-дыр.

Сөөлгү чүүл-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарның Чазаа болза, сентябрь 28-те Совет Даштыкы Херектер Министерствозу Американың Москвада херектеринге түр өзүүретирген кижиге аас-биле чамдык сагындырыгларны кылып турда, ол кижи Совет Чазактың хомудал үндүрүп турганы чорудулгалар дугайында Каттышкан Штаттарның Чазаа кандыг-даа харыысалгалыг болурун хүлээвээнин сактып тур. Американың Каттышкан Штаттарының Чазаа Совет Эвилелинче пропагандачы шарлар салып үндүрер талазы-биле кандыг-бир хемчеглерге дорт азы доора-даа киришпейн турарын ол база дагын бадыткаарын күзеп тур.

Совет Чазактың нотазында бир тээ метеорологтуг шарлар дугайында айтырыг көдүрлүп турар болганда, Каттышкан Штаттарның Чазаа мурнунда-ла нийтиге билдингир турган чүүлге немелде кылдыр информацияны бээр өөрүшкүлүг болду. Амгы үеде Каттышкан Штаттарның деткимчезин-биле шарлар салып үндүрүп турганы, метеорологтуг шинчилелди чорудуп турар, шынында ол шарлар болза метеорологтуг шинчилелдерге дузалаар улуг эвес «дузалакчылар» болуп турар, олар агаарга кончуг улуг бедикке каш хүннер дургузунда чоруур, ынчангаш олар садыг-аралчааның ужар-чүүл транспортунуң ужудуушкуннарынга ажыглатынып турар агаар делгемииниң девискээринден дашкаар чоруурлар.

Делегейниң янзы-бүрү черлеринге элээн хөй шарларны салып үндүрген болгаш хөй-хөй шарлар Каттышкан Штаттарның кырынга база ужуп тургулаан. Чижээлээрге, январь 8-те Калифорнияга салып үндүрген шар Каттышкан Штаттарның, Атлантика океанның болгаш Европа база Азия диптерниң кырынга ужуп турган болгаш январь 20-де ол шар Оожум океанның барыын талакы кезээнде чоруп турар дугайында медээлер дамчытынганы доктаатынган.

Ол хемчегниң тайылбырын январь 9-та Вашингтонга чарлатынган парлалгага берген дыңнадыгда кылган, шарларның болгаш оларның кезектериниң хевирлерин ында кошкан. Ол дыңнадыгның дугайы Совет Чазакка билдингир боор, ынчалзажок таарымчалыг болуру-биле дыңнадыгның хоолгазын кожар апаар-дыр.* Шарларның ужудуушкуннарының хөй нуруузу Каттышкан Штаттарга болуп турган-даа болза, Европага, Аляскага болгаш Гавай ортулуктарга немей шинчилел станцияларын ажыдар дугайында чарлал кандыг-бир Чазактың талазындан дадагалзаашкыннарны болдурбаан.

Шарлар болза, агаар агыышкыннары черлериг ындыг метеорологтуг болуушкуннарны хемчээр болгаш демдеглээр херекселдер-биле база агаар агыышкыннарының шимчээшкининиң янзы-бүрү дүргедээшкиннериниң дугайын билип ап болур булуттарның хевирлениишкин бүдериниң чуруктарын алыр төлээде, фотоаппаратура-биле хандыртынган. Эртем талазы-биле үнелиг хөй-хөй информацияны чыып турар. Метеорологтуг шинчилелдиң ол арга бүгү делегейниң ам болур геофизика чылын эрттирериниң программазынга боттуг салыышкын болур деп идегел бар.

Алдынган медээлерни өөренип көрүп турар эрге-чагыргаларга дедир эгидип болгаш дамчыдып бээри-биле ук дериг-херекселдиң бодунда орус дылды киириштирбишаан, каш дылдарда инструкцияны кииргениниң фактызындан сагындыртынган хемчегниң чарлатынган сорулгазы илергей болу бээр. Бир эвес Совет Чазак оон эргезинде кирген аппараттарны эртем шинчилелдериниң эрге-ажыктарын барымдалааш, дедир эгидип бээр болза кончуг чүүлдүг кылдыр көрдүнген турар ийик.

Ындыг янзылыг шинчилелдерни Каттышкан Штаттарның кырынга каш муң метеорологтуг шарларны салып үндүрүп турган, чамдык үениң дургузунда чорудуп турар. Ол шарларны камгалал чүүлдери-биле таарыштыр хандырган, ынчангаш хамааты ужар-чүүлдүң кужениишкининиң агаар харылзаазынга безин кандыг-даа айыылды болдурбайн турар. Совет Чазактың демдеглээни шарлар база-ла шак ындыг камгалал чүүлдери-биле таарыштыр хандыртынган, ол дугайын сагындыртынган дыңнадыгда чугаалап турар.

Айыыл чок чоруктуң хемчээнге хамаарыштыр ол хемчег-биле холбаштыр көрдүнген немелде тайылбырларны Каттышкан Штаттарның Чазаа Совет Чазакка өөрүшкүлүг-биле берип болур ийик. Ынчалзажок будулгаазыннарны болдурбазын база Совет Чазактың талазындан дадагалзаашкыннарны барымдалааш, Каттышкан Штаттарның Чазаа баштайгы ээлчегде чогуур медээлерге үндезилээш Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң кырынга ужуп эртип болгу дег чаа шарларны салып үндүрерин болдурбазын оралдажыр апаар».

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Бирги Оралакчызы А. А. Громыко февраль 18-те АКШ-тың ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини дээрги Чарльз Э. Болении хүлээп алган болгаш Совет Чазактың дараазындагы уткалыг нотазын аңаа тутсуп берген:

* Капсырылда болза, метеорологтуг шинчилелдерге хамаарышкан АКШ-тың иштики дүрүмнеринде кирип турар, ынчангаш ССРЭ-ниң агаар делгемиинче агаар шарларыны салып үндүрүп турарының дугайында Совет Чазактың нотазында чугаа чоруп турар айтырыг-биле холбаазы чок. (Ред.).

АКШ-тың Чазаанга Совет Чазактың 1956 чылдың февраль 18-теги нотазы

«ССРЭ-ниң агаар делгемиинче америк агаар шарларын салып үндүрүп турар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Чазактың февраль 4-теги нотазынга харыы кылдыр АКШ-тың Чазааның бо чылдың февраль 8-те чорудкан нотазы-биле холбаштыр Совет Чазак дараазындагы чүүлдү медеглээри эргежок чугула деп санап тур.

Черлерни агаардан чурукка тыртырарынга херегләэр автоматтыг хөделир фотокамераларлыг радио дамчыдыкчыларлыг, радиоприемниктерлиг болгаш оон-даа өскелерлиг аппаратураны адаанда кошкан хөй санныг америк агаар шарларын Совет Эвилелинде тудуп алган дээрзинче АКШ-тың Чазааның кичээнгейин Совет Чазак февраль 4-теги нотазынга угландырган. Оон-биле кады Совет Эвилелиниң агаар делгемиинче ындыг шарларны салып үндүрерин соксадырынче угланган хемчеглерни алырын АКШ-тың Чазаандан Совет Чазак негээн.

Совет Эвилелиниң агаар делгемиинче америк шарларны салып үндүрүп турарын АКШ-тың Чазаа бодунуң харыы нотазында бадыткап турар-дыр. Ынчалзажок оон-биле кады агаар кызыгаарын үрээр чорукту шынзыктырып шыдавас чылдак бактыпып, агаар шарларының ужудуушкуннары агаар харылзаазынга айыыл чок чүве деп турар-дыр.

Ону барымдаалап Совет Чазак болза ССРЭ-ниң агаар делгемиинче ындыг шарларны салып үндүрер чорук Совет Эвилелиниң девискээр талазы-биле дээп болбас чоруун болгаш улустар арасының эргезиниң нийтиге хүлээп көрдүнген норма-чижектерин каржызы-биле үрээни ол бо дуп турар дээрзин база дагын айтып, ынчангаш аңаа удур бодунуң удурланыышкынын медеглеп тур.

Оон ангыда, агаар транспортунга-даа, ол шарларның ужуп чоруп турары районнарның чонунга-даа америк агаар шарларының ужудуушкуннары улуг кыжаныышкын болуп турар дээрзин Совет Чазактың эргезинде бар хөй санныг медээлер, а ол ышкаш ол дугайты Европаның өске-даа элээн хөй күрүнелериниң Чазактарының медеглелдери херечилеп турар 650 килограмм чедир деңзилиг чүък ап чоруур агаар шары-биле самолет үскүлежир болза, үрелиишкин чайлаш чок болуру кижи бүрүзүнге билдингир. Нинга деңзизи 200—300 кг чүъктүг улуг демир-биле кошкан ийи хааржактар шарның чаягаар үрелиишкини болган үеде улуг бедиктен хостуг баткаш, бажыңнарны, телефон болгаш электри шугумнарын, янзы-бүрү тудугларны үрелдирип база кижи-даа когаралдарын болдуруп болуру база илдеш.

ССРЭ-ниң агаар делгемиинче салып чорулуп турар америк шарлар агаар харылзаазынга кандыг-даа айыылды болдурбайн турар деп АКШ-тың Чазааның медеглели шарларга болгаш оларның дериг-херекселинге хамаарышкан ылап доктаатынган херек кырында сан медээлерге удурланыышкак болуп турары тайылбырлатынган чүүлден тодаргай болуп турар.

Үстүнде айыттынган аппаратура-биле хандыртынган шарлар чүгле метеорологтуг шинчилелдер кылыр сорулгалыг чүве деп АКШ-тың Чазааның нотазында бадыткап турар-дыр.

ССРЭ-ниң агаар делгемиинче ол шарларны салып үндүрүп турарында метеорологтуг шинчилелдерге дөмейлежир чүү-даа чок, харын мырынай өске сорулгаларны салып турар деп чүвени агаар шарларынга кошкан дериг-херекселдерни совет экспертерниң шинчилеп көргени көргүзүп турар. Совет Эвилелинге туттурган хөй санныг шарларның чаңгызынга-даа кол метеорологтуг элементилерни—атмосфераның базыышкынын, температуразын, агаарның шыгын болгаш оон-даа өскелерни хемчээр сорулгалыг кандыг-даа аппаратураның чок болганын чугаалаарга-ла четчир.

ССРЭ-ге туттурган агаар шарларының фотокамераларындан илеретинген Совет Эвилелиниң девискээриниң чуруктарлыг фотопленка америк шериг органнарының Совет Эвилелиниң агаар делгемиинче салып чорудуп турары айыттынган шарларның алыс сорулгазы болза Совет Эвилелиниң девискээрин агаардан чурукка тыртырары болуп турар дээрзиниң дугайын херечилеп турар. Даштыкы парлалганың болгаш дипломаттыг корпустуң Москвада төлээлекчилери Москвада тускай делгелгеде делгээн америк агаар шарларының дериг-херекселдерин көрүп турган ону боттары-биле бүзүреп көөр аргалыг болган.

Совет эрге-чагыргаларының эргезинде бар маргыш чок медээлерге үндезилетинген түңнелдерден ылгалдыг бодал бир тээ АКШ-тың Чазааның нотазында чугаалатынып турар болганда, ССРЭ-ниң Чазаа ССРЭ-ге туттурган агаар шарларының болгаш оларга кошкан аппаратураның делгелгелерин Нью-Йоркка, Вашингтонга азы, бир эвес хамаарышкан күрүнелерниң Чазактары чөпшээрежир болза, чижээлээрге, Лондонга, Парижке организастаарын саналдап тур. Бир тээ Совет Эвилелинде хөй санныг агаар шарлары туттурган болганда, ол күрүнелерниң Чазактары чөпшээрешкен таварылгала, бир эвес Совет Чазактың кылган бадыткалдарының барымдаалыын бүзүредириниң эргежок чугулазы бар болур болза, ындыг янзылыг делгелгелерни өске-даа чурттарга база организастаарынга белениң Совет Чазак илергейлеп тур.

Бир эвес АКШ-тың Чазаа ол саналды таарымчалыг деп көөр болза Совет Чазак делгээн дериг-херекселдерге хамаарыштыр чогуур тайылбырларны берип болур болгаш айыттынган шарларның ССРЭ-ниң девискээриниң кырынга ужудуушкуннарынга хамаарыжып турар өске-даа информацияны киирип болур совет экспертерни ол делгелгелерже чорударынга белен.

Ындыг янзылыг делгелгелер-биле туспай эртемниглерни болгаш хөй-нийтини таныштырары ССРЭ-де туттурган агаар шарлары кандыг сорулгага кылдынганын, база олар агаар транспортунга болгаш чонга айыылдыг болуп турар бе дээрзин тодаргай бүзүредир арганы бээр деп Совет Чазак бодап турар.

Совет Эвилелиниң девискээринге ужуп эртип болгу дег агаар шарларын моон ынай салып үндүрерин болдурбазынче угланган хемчеглерни бодунуң талазындан алыр дугайында АКШ-тың Чазааның медеглелин Совет Чазак медээ кылдыр хүлээп ап тур.

Москва, 1956 чылдың февраль 18».

Дээрги Чарльз Болен бо нотаны бодунуң Чазаанга дамчыдып бээр болгаш бо нотага хамаарыштыр амгы үеде кандыг-даа тайылбырлары чок деп медеглээн.

Коммунистиг партияны долгандыр совет улустуң сырый каттыжыышкынының күчүлүг көргүзүү

Чаңгыс эп-сеткил-биле уткаан

Кызылдың туүйбу заводу—хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзинге санатырып турар. Ам ында сезонга белеткел ажылдары дүрген темпилерлиг чоруп турар. Бүдүрүлгениң коллективи партияның XX съездизинге аддар кылдыр дыка кужениишкинниг ажылдаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң ажылының дугайында дыңнадыгны бүдүрүлгениң коллективинге ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай комитединиң секретары эш Серов таныштырган.

Партияның XX съездизиниң ажылының чоруп турарынга аддар болдурган ол митингиге бүдүрүлгениң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар дугайында боттарының сөстерин берген.

Бүдүрүлгениң мурнакты ажылчыны эш Лихачеваның сөс алгаш, чугаалааны болза:

— Партияның XX съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң кылган илеткели совет кижи бүрүзүнүң ниит чүүлдүгзүнүүшкүнүн болгаш деткимчезин ап турар. Төрээн Коммунистиг партиявыс бистиң чуртувустуң бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдериниң кайгамчык улуг перспективаларын айтып, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын болгаш культуразын бедидер дугайында аданың сагыш салыышкынын салып турар. Бистер, бодуун совет кижилер, бистиң партиявыстың шылгарангай политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, Төрээн чурттуң күчү-шыдалын улам быжыглаар дээш күжүвүстү харамнанмас бис. Бистиң бүдүрүлгевистиң продукция бүдүрери чылдында ковүдеп турар. Эрткен чылын 4 миллион кезек туүйбуну бүдүрдүвүс. Ам келир сезонда 5 миллион чедир туүйбуну бүдүрер ужурлуг бис, а алдыгы беш чылдың сөөлгү чылы—1960 чылда 11 миллион чедир туүйбу бүдүрер бис. Бо болза, улуг сорулга. Мону чедип алыр төлээде коллективтиң кежигүнү кижи бүрүзүнүң бодунуң ажылынга ээ-харыысалгалыг, кызымаккай болуру негеттинер.

Дараазында комсомол организациязының секретары Парилова, механика цехиниң механиги Перлов болгаш өскелер-даа санал берип, моон соңгаар моон-даа артык бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче коллективтиң кежигүннерин кыйгырганнар.

Заводтуң ажылчыннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң материалдары-биле таныжарын үргүлчүлеп турарлар.

Чурукта: туүйбу заводунуң коллективинге болган митинг. Он талазында бүдүрүлгеде партия организациязының секретарының оралакчызы эш Гуляев.

Сөзү болгаш фотозу **С. Феоктистов** биле **О. Самбый-оолдуу.**

Партияга таңгырак

«Тыва тудуг» трестизиниң коллективиниң тудугжулары Коммунистиг партияның XX съездизиниң материалдары-биле бо хүннерде улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып турарлар. Эш Хрущевтуң кылган илеткели тудугжуларны чүткүлдүг күш-ажылче сорук киирип турар.

Съездиниң материалдары-биле таныжыпышаан тудугжулар Коммунистиг партияның совет кижи дугайында ада сагыш салыышкыны дээш боттарының кызыгаар чок улуг өөрүп четтиришкинин илергейлеп турарлар.

Коллективке болган митингиге трестиниң сураглыг дашчызы эш Балзанның чугаалааны болза: — Совет улустарның улуг өг-бүлезинге чурттаары дег аддар болгаш аас-кежик чок. Эш Хрущевтуң чугаалаан чүүлдери совет кижилерниң күзел чораан бодалдары болур. Ажыл агыын кызырар дугайында партияның чаа беш чылда салган сорулгазы совет кижи дугайында улуг сагыш салыышкынның херек кырында бадыткалы болур. Бо дугайында улуг өөрүшкүвүстү илергейлевишаан, улам-на кужениишкинниг ажылдаарывысты партиявыска таңгыраглаар ужурлуг бис.

Бо ышкаш патриотчу сөстерни бызанчы эш Лилоузов, чазаныкчы эш Резников болгаш өскелер-даа чугаалааннар. Чазаныкчы эш Резников Коммунистиг партияның совет кижи дугайында ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам-на кужениишкинниг ажылдаарын болгаш хүн-бүрүде ийи чартык норманы күүседирин хүлээнген.

Коллективтиң дээре агитаторлары бо хүннерде съездиниң материалдарын цехтер, бригадалар, ээлчеглер аайы-биле таныштырып турар. Хөй-хөй ажылчыннар моон соңгаар-даа улуг кужениишкиннер-биле ажылдаарын хүлээнип, социалистиг чарышты калбартканнар.

А. ЛЕПЕШКИН.

Бедиткен хүлээлге

Февраль 18-те, ажыл шагының соонда Кызылдың алгы заводунуң сапог мастерскаязының ажылчыннарының болгаш мастерлериниң партияның XX съездизиниң ажыттынганынга тураскаатан митингизи болган. Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң ажылчы чонунуң съездиге күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг ужурашканының база СЭКП ТК-ның XX съездиге отчёт илеткелиниң дугайында эш Зайцева дооп чүве чугаалаан.

Съездиге сапог дааракчылары бүдүрүкчү көргүзүглерлиг ужурашканнар. Алгы заводунуң коллективи январь айның планын 103,7 хуу күүсеткен. Январьда бүдүрүлге планын эштер Гавриченко 226 хуу, быжыкчы Юрин 185 хуу, В. Сальников 167 хуу күүсеткеш, съездиге аддар болдурган социалистиг чарыжын ажыл-херек кырынга үлегерлиг боттандырганнар.

Митингиге быжыкчы эш Е. Сафронова сөс алгаш алдыгы беш чылдың баштайгы айларындан эгелеп бүдүрүлге планын үлегерлиг күүседир дээш кужениишкинниг ажылдаар мен деп чугаалаан. Ол ышкаш комсомолчулар бригадазының стахановчузу эш Булычев болгаш цех мастери Сальников олар санал берип, бедиткен боттуг хүлээлгелерин алганнар.

Съездиге белек

Даг экспедициязының төп автобазазының чолаачызы эш Чистяков, СЭКП-ниң XX съездизинге аддар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, бодунуң машиназын капитал септелге чокка 200 муң километр чорууурун хүлээнген.

Мурнакчы чолаачы алган хүлээлгезин съезд ажыттынар мурнунда, каш хонук бурунгаар күүсеткен. Эш Чистяков машиназын капитал септелге чокка 200.594 километр маңнаткаш, бүдүрүлгеге 40.459 рубльдиң камналгазын берген.

Бүдүрүлгеде ол ышкаш мурнакчыларның саны хөй. Чижээ, чолаачы коммунист эш Лахмотиниң машиназын капитал септелге чокка 150 муң километр эрткен болгаш амгы үеде ажыл нормазын хүн-бүрү 130-150 хуу чедир күүседип турар.

Автотранспортчулар февраль айның баштайгы чартыының сөөртүлге болгаш тонна-километр планын ажыр күүсеткен.

Партияның XX съездизиниң материалдары-биле таныжып турар

Кызылдың мебель фабриказының коллективиниң чазаныкчылары, мастерлери болгаш өске-даа профессияның кижилери бо хүннерде сорук киириишкиниг ажылдап турарлар. Олар февраль планын он хонук бурунгаар долдур күүсеткен.

Февраль 18-те коллективтиң бүгү кежигүннериниң партияның XX съездизиниң ажыттынганынга тураскаатан митингизи болуп эрткен. Партияның XX съездизинге СЭКП ТК-ның отчёт илеткелиниң дугайында эш Хрущевтуң илеткелин коллективтиң ажылчыннары таныжкан.

Митингиге фабриканың ажылчыннары саналдар берип, партияның совет кижи дугайында улуг сагыш салыышкынынга ханы өөрүп четтиришкинин илергейлевишаан, коммунистиг партияның салган сорулгазын чедиишкинниг күүседиринге боттарының шиитпирлиин чугаалааннар.

Чазаныкчы эш Башкирсовтуң чугаалааны болза:—бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн улам-на улгаттырарынче угланган Коммунистиг партияның кандыг-даа хемчеглерин амыдыралга боттандырарынга бистер—совет улус каан-даа белен бис. Мен бүдүрүлгениң ай планын үргүлчү 150 хуу күүседирин болгаш чүгле эки шынарлыг чазаглыг кылыгларны бээрин хүлээндим. Ол болза чаа беш чыл планының чедиишкинниг күүселдезинге мээң күш-ажылчы салыышкыным болур.

Мебель фабриказының тудуг бригадазының бригадири эш Горькавенко бо чылын кылып эгелээр чазаплыга цехиниң дап бажыңын тударынга өөң бригадазының чедиишкинниг белеткенип турарын бодунуң саналынга чугаалаан.

—Ийи муң кубометр тудуг дажы, 580 кубометр ыяш белеткеттинген. Агаар чылып эгелээри-биле тудуушкунуң кол ажылдары улам калбарар. Бистер партияның XX съездизиниң материалдары-биле таныжыпышаан, бо хүннерде улам-на кужениишкинниг ажылдап турар бис. Бирги кварталдың тудуг планын 130 хуу чедир күүседир бис. Ынчаарга бригаданың кежигүннери хүн нормазын 170 хуудан кудулатпазывысты хүлээндивис—деп ол чугаалаан.

К. ОНГА.

Транспортчуларның белээ

Кызылдың алдын үургайлар эргелелиниң автотранспорт конторазының чолаачылары болгаш септекчилери партияның XX съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кызымаккай ажылдааннар.

—Транспортчулар февральдың бүдүрүлге онаалгазын он хонук эрте күүсеткеш, социалистиг хүлээлгезин төлептиг боттандырганнар. Съездиге чедиишкинниг ужуражыр дээш чолаачылар эштер Чумарин, Бояков, Мельгунов, Марьясов, Золотухин, Саранин олар бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Конторанын септекчилери автомашиналарны шынарлыг септээр дээш база үре түңнелдиг ажылдааннар. Аккумуляторщик эш Потылицын, электрик эш Курагин, слесарь эш Распопов, токарь эш Чузин, вулканизаторжу эш Шевченко бүдүрүлге планын 150 хуудан кудулатпайн турар.

Транспортчулар ам партияның XX съездизиниң материалдары-биле таныжып турарлар. Олар партияның бистиң чуртувустуң мурнунда салган сорулгазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырары-биле чарышты калбарткан.

Область Совединиң V сессиязы

Бо чылдың февраль 20-де Кызыл хоорайга ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң V сессиязы болуп эрткен.

Сессия болза, 1955 чылда область бюджединиң күүселдезиниң болгаш 1956 чылда бюджетти бадылаарының дугайында облкүүскомнуң отчёдун (илеткелчи эш **А. И. Каплунов**) база область Совединиң бюджет комиссиязының ээриничи илеткелин (илеткелчи эш **П. С. Гусев**) чугаалашкан.

Ол айтырыгны чугаалажырынга депутаттар идепкейлиг киржип, шупту 13 кижи санал берген.

1955 чылда область бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту орулгалар талазы-биле 158244 муң рубльге, чарыгдалдар талазы-биле 151460 муң рубльге сессия бадылаан.

Бюджет комиссиязының киирген эдилгелерин өөренип көрбүшаан, 1956 чылда область бюджединиң орулгалар талазы-биле 162753 муң рубль, чарыгдалдар талазы-биле 154660,8 муң рубль кылдыр сессия бадылаан.

Сессия оон ынай организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Областың кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги турган эш **В. С. Шеломотовту** ол ажылындан хостааш, ону колхозтар тудуунуң эргелелиниң начальниинге томуйлааныын сессия бадылаан. Областың кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниинге эш **И. И. Цевменкону** томуйлааныын сессия бадылаан. Облкүүскомнуң чанында автомобиль болгаш чазаглыг оруктар эргелелиниң начальниинге эш **О. Т. Ёнзанты** томуйлааныын сессия бадылаан.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00245 Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 24 ПЯТНИЦА № 41 (3494)

Өртээ 20 коп.

Бистиң үениң угааны, алдары, арын-нүүрү болуп турар Коммунистиг партияны бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары коммунистиг ниитилелди тургузары дээш демиселге боттарының шылгатынган удуртукчузу кылдыр көрүп турар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП-ниң XX съездизиниң Мандат комиссиязының илеткели

Эш А. Б. АРИСТОВТУҢ илеткели

Эштер! Мандат комиссиязының ажылының түңнелдерин съездиге илеткээрин чөпшээреп көрүңер.

Партияның XIX съездизиниң үезинден бээр үш чартыктан эвээш эвес чыл эрткен. Ынчангаш амгы съезд партияның Уставында көрдүнген хуусааны барымдаалап чыылган-дыр, Устав ёзугаар ээлчеглиг съездилерни дөрт чылда бир удаадан эвээш эвес чыылдырар болгай. Ол чорук партияның иштики амыдыралының хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг, чүге дизе съезд партияның Дээди органы болур.

Коммунистиг партияның үндезилекчизи болгаш баштыңчызы улуг Ленин партия тургузуушкунунуң принциптерин болгаш партийжи амыдыралдың нормаларын ажылдап кылган, оларны боттандырары бистиң партиявыска бузулбас нийти-политиктиг болгаш организастыг чангыс эпти, бедик сагылга-чурумну, чайгылыш чок туруштуг чорукту болгаш ажылчы чоннарның массалары-биле улам-на быжыгып турар харылзааны кезээде хандырып келген. Партияның ниитизи-биле болгаш оон организацияларының чогумчалыг ажыл-чорудулгазы чүгле удуртулганың коллективтиг чорууну принцивин шынгыы сагыыр болза болдунар, ол дээрге коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шын билириниң болгаш чедиишкиннииг шиитпирлээриниң чайлаш чок негелдези болур деп Ленин өөреткен.

СЭКП ТК-ның 1953 чылда болган июль Пленуму партийжи удуртулганың ол чугула принцивин нийт-чангыс кижиге чүдүүр чоруктан төрүттүнген каржы чечүшкүнну илереткен болгаш партийжи удуртулгага үстүнден адаанга чедир коллективтиг чоруктуң дугайында, партия организацияларының идепкейин, инициативазын, бот-тывынгырын бүгү хемчег-биле,бедилер дугайында ленинчи айтыышкыннарны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырарын негээн.

Чоокта чаа доозулган партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдары, партияның район, округ, хоорай, область, край конференциялары, эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилери партияның иштики демократиязының улам ынай калбарышкынының, партийжи массаларның бедик идепкейиниң байдалынга эртип, коммунистерниң идейлиг өзүлдезин болгаш большевикчи принциптиин, оларның ажыл-ишчизин болгаш четпестерге иптешпезин көргүскен. Аңаа коммунистер, конференцияларның болгаш съездилерниң төлээлери партияның удуртур органнарының ажылын тодаргай чугаалажып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле партийжи ажылдың практиктиг сорулгаларын тодарадып, партия комитеттерин, ол ышкаш СЭКП-ниң XX съездизинге төлээлерни соңгаан.

Партияның бүгү область, край конференцияларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге партия комитеттериниң кежигүннериниң болгаш СЭКП-ниң XX съездизинге төлээлерниң соңгулдалары бистиң партиявыстың хурээлениниң бузулбас чангыс эвиниң демдээ-биле эрткенин съездиге дыңнадыр херек деп Мандат комиссиязы санап тур.

Партияның XX съездизинге төлээлер соңгулдалары бүгү партия организацияларынга партияның Уставының негелделеринге шынгыы дүгжүр кылдыр чорутунганын Мандат комиссиязы доктааткан. Съездиге төлээлер соңгулдалары хаалдыг (чажыт) бадылаашкын-биле чорутунган. Съездиге соңгуткан бүгү төлээлер бадылаашкыннарның эргежок чугула хөй нуруузун алганын төлээлединиишкиннер хыналдазы көргүскен. Соңгулдаларның доктаатынган чурумунуң хажыдышкыннары болбаан. Съездиге олуржуп турар бүгү төлээлерниң төлээлединиишкиннери ылап шын деп комиссия санаан.

* * *

Эштер! СЭКП-ниң XX съездизинге төлээлерни соңгуурда, партияның мурнуку XIX съездизи ышкаш, партияның 5 муң кежигүннеринден бир бадылаар эргелиг төлээ болгаш партия кежигүннеринге 5 муң кандидаттардан бир чөвүлээр эргелиг төлээ соңгуур төлээлел нормазын Төп Комитет база доктааткан турган. Ону ёзугаар партияның XX съездизинге шупту бадылаар эргелиг 1355 төлээлер болгаш чөвүлээр эргелиг 81 төлээлер соңгуттурган. Аарааны-биле олурушпайн турар бадылаар эргелиг 6 төлээлерден ангы бүгү соңгутурган төлээлер съездиде олуржуп турар.

СЭКП-ниң XX съездизинге мурнуку съездиден 77 төлээлер хөй соңгутурган, ол болза бистиң партиявыстың хурээлениниң өзүлдези-биле тайылбырлатынар.

Ам үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы 7.215.505 кижини каттыштырып турар, оон иштинде партия кежигүннери 6.795.896 болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар 419.609. Партияның XIX съездизинде—1952 чылдың октябрь 1-де партия бодунуң хурээлелинге 6.013.259 кежигүннерлиг болгаш партия кежигүнүнге 868.886 кандидаттарлыг, а шуптузу 6.882.145 кижи турган.

Партияның XIX съездизиниң соонда эрткен үеде коммунистерниң ниити саны 333.360 кижи көвүдээни ол саннардан көстүр-дүр. Ол үениң дургузунда партия кежигүннериниң саны 782.637 кижиге өскен, СЭКП кежигүннеринге кандидаттарның саны харын-даа 449.277 кижи эвээжээн, оон-биле холбаштыр XX съездиге чөвүлээр эргелиг төлээлер 86 кижи эвээш соңгутурган.

Мурнуку съездиге деңнээрге СЭКП-те партия кежигүннеринге кандидаттарның ниити санының барык ийи катап эвээжээни партия организацияларының партия кежигүннеринге кандидаттар-биле ажылы экижээни-биле тайылбырлатынар, оон түңнелинде партияның XIX съездизинге чедир стажы эрткен кандидаттарның элээн кезээ Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүннеринге хүлээп алдынган.

Партияның хурээлениниң өзүлдезиниң дугайында сан медээлер чүнүң дугайын чугаалап турарыл? Олар болза Ленинниң чугаалааны-биле алырга, бистиң үениң угааны, алдары, арын-нүүрү болуп турар Коммунистиг партияны бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары коммунистиг ниитилелди тургузары дээш демиселге боттарының шылгатынган удуртукчузу кылдыр көрүп турарын херечилеп турар. Массаларның идегелин партия ажыл-херектери-биле, бодунуң шын политиказы-биле чаалап алган.

Коммунистиг партия болза ажылчын ангының ажы-төлү, партия улустан төрүттүнген болгаш аңаа шыны-биле бараан болуп турар. Ажылчы массалар-биле партияның хан-дамырындан харылзааларының, партия биле улустуң бузулбас чангыс эвиниң алыс үнер дөзү ында. Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенцияның эң эки төлээлекчилери бистиң партиявыстың хурээлелинге каттыжып кирер деп турар чүткүлү база оон-биле тайылбырлатынар.

Коммунизмниң материал-бүдүрүлгелиг суурун тургузарының мерген ленинчи политиказы, аар индустрияны колдадып хөгжүдериниң политиказы чаа-даа, эргидеги-даа үлетпүр төптериниң болгаш районнарның улам ынай өзүлдезинде илеретинген. Ол чорук ылангыя Уралда болгаш Сибирьде, Казахстанда болгаш бистиң чуртувустуң өске-даа хөй-хөй районнарының ажыл-агый хөгжүлдезиниң чижээнден көстүр.

Чижээ, Кузбасс ам хөмүр даш тывар талазы-биле чуртта ийиги черни ээлеп турары билдингир. Челябинск область амгы үеде революция мурнундагы Россияның бүгү металлургия үлетпүрүнден ийи катап хөй металлды бүдүрүп үндүрүп турар. Башкирияның болгаш Татарияның аныяк нефть үлетпүрү дүрген темпилер-биле хөгжүвүшаан, чуртта бирги черлерниң бирээзи болу берген. Оон-биле кады эрги үлетпүр районнары база чедиишкинниг хөгжүп турар.

Үлетпүрнүң хөгжүлдези-биле кады ол индустриалдыг төптерде ажылчын ангы база үзүктел чокка өзүп турар. Ам үеде Уралдың үлетпүрүнүң бүгү адырларында 1940 чылдагызындан ийи чыгыы катап хөй ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ажылдап турар. Оон-биле холбаштыр партия организациялары өзүп база быжыгып турар. Свердловскиниң партия организациязы 119.784 коммунистерни каттыштырып турар, оларның чартык хирези үлетпүрде ажылдап турар. Челябинскиниң партия организациязында 91.550 коммунистер, Кемеровонуунда—78.302 коммунистер санатынып турар. Ол организацияларның коммунистериниң 40 ажыг хуузу база-ла үлетпүр бүдүрүлгезинде ажылдап турар.

Съездиде эң хөй төлээлер болза чурттуң кол-кол үлетпүрлүг районнарының төлээлери болуп турар. Чижээ, Москваның партия организациязы съездиге 150 төлээлерни, Ленинградтыы—66, Свердловскиниы—26, Горькийниы—21, Куйбышевтии—20, Челябинскиниы—19, Башкирияның болгаш Татарияның—17—17, Молотовтуу болгаш Кемеровонуу—16—16 төлээлерни соңгаан.

Украинаның Коммунистиг партиязының партия организациялары съездиге бадылаар эргелиг 191 төлээлерни соңгаан. Киев областың партия организациязы 20 төлээлерни, Сталинонуу болгаш Харьковтуу—18—18, Днепропетровскиниы— 15 төлээлерни соңгаан.

Өске эвилелдешкен республикаларның компартияларының эң хөй төлээлерлиглери болза: Казах ССР—50 төлээлер составтыг, Грузин ССР—38, Белорус ССР—33, Узбек ССР—30, Азербайджан ССР—26 төлээлерлиг.

РСФСР-ниң составында чаа тургустунган—Арзамас, Балашово, Белгород, Каменск, Камчатка, Липецк, Магадан областарның, ол ышкаш Украин ССР-ниң Черкассы областың партия организацияларының төлээлери амгы съездиде эң баштай киржип турар.

Бистиң чуртувустуң улустарының найыралы, пролетар интернационализм болза, Коммунистиг партияның национал политиказының бузулбас үндезини болур.

Съездиниң төлээлеринге орустар, украиннер, белорустар, узбектер, казахтар, грузиннер, азербайджаннар, литовтар, молдаваннар, латыштар, киргизтер, таджиктер, армяннар, туркменнер, эстоннар, карелдер, финнер, татарлар, башкирлер, поляктар, еврейлер, буряттар, чуваштар, мордвиннер, удмурттар, осетиннер, комилер, якуттар, марийлер болгаш өске-даа националдарның партия кежигүннери соңгутурулган.

Съездиниң хөй национал составының фактызы бистиң күрүнениң улустарының бузулбас найыралын көргүзүп, национал айтырыгны шиитпирлээринге ленинчи политиканың чедиишкиннериниң дугайын, национал кадрларны өстүрериниң партияның сагыш салынгыр көрүп турар дугайын херечилеп турар.

Бистиң партиявыстың үндезини болур партия эге организацияларының санының дугайын съездиге илеткээри эргежок чугула деп санап тур мен. Партия эге организацияларының ниити саны ам 350 муң ажыг. Үлетпүрде партия эге организацияларының саны 3.870-ге көвүдээн болгаш шуптузу 43.061 болуп турар, транспортта 1.946-га болгаш тудугда 1.887-ге көвүдээн, ол болза үлетпүрге, транспортка болгаш тудугда партияның удуртулгазының күштелген дугайын чугаалап турар.

XIX съездиниң соондагы үеде бистиң партиявыс көдээ ажыл-агыйны күштүг көдүрер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырганы билдингир болгай. Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер талазы-биле чугула хемчеглерниң бирээзи болза, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыры болган. Коммунистиг партияның кыйгырыы-биле чурттуң янзы-бүрү районнарындан кур черлер шиңгээдип алырынче чүс-чүс муң ажылчы чоннар келген. Чүс-чүс чаа совхозтар организастатынган турган. Оон-биле холбаштыр совхозтарның партия эге организацияларының саны дыка көвүдээн. Чүгле Казахстанда болгаш Алтайда совхозтарның чаа 338 партия эге организациялары тургустунган.

Колхозтарның партия эге организациялары база хөй апарган. XIX съездиге чедир колхозтарга 76.355 партия эге организациялары турган болза, ам олар 80.015 болуп турар азы 3.660 партия организациялары хөй болган. Колхозтарның партия организациялары ам улам-на улуг апаргылааның чугаалаза чогуур. 1952 чылда колхозтарның 26-дан 100 чедир коммунистерлиг партия организациялары чүгле 5.034 турган. Амгы үеде ындыг организациялар 6 муң ажыг. 100 ажыг кежигүннерлиг болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарлыг партия эге организациялары колхозтарда база бар.

Оон-биле кады амга чедир 7.356 колхозтарда партия организациялары чогун. 10.850 колхозтарда партия организациялары эвээш санныг, оларда 3-тен 5 чедир коммунистер бактаап турарын чугаалаза чогуур. Ол болза, хөй-хөй обкомнар болгаш райкомнар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын, колхозчу тараачыннарның эң эки кижилерин кирип ап турган, партия хурээлелин өстүреринче кичээнгей салбайн турарының дугайын чугаалап турар.

Эштер! Бистиң Чазаавыс тайбың политиканы чорутпушаан, Чепсектиг Күштерниң сан составын дыка кызырган болгаш чүгле 1955 чылда армиядан болгаш флоттан 640 муң кижини демобилизастаан. Оон-биле холбаштыр Совет Армияда болгаш Шериг-Далай Флодунда партия эге организацияларының болгаш коммунистерниң саны эвээжээн. 145 муң чыгыы коммунистер армиядан болгаш флоттан улус ажыл-агыйынче ээп келген болгаш ам тайбың, тургузукчу күш-ажылда ажылдап турарлар.

* * *

Эштер! Бистиң Коммунистиг партиявыс болза, Совет Эвилелиниң политиктиг, ажыл-агый болгаш культура амыдыралының бүгү адырларында удуртукчу күш болуп турар. Ол чорук съездиниң төлээлериниң составында база тодаргай илерел турар.

Партия болгаш совет органнарның ажылдакчылары, үлетпүрнүң, транспорттуң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның, садыгның ажылдакчылары, а ол ышкаш культураның ажылдакчылары, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң партия организацияларының төлээлекчилери съездиге соңгутурган.

Съездиде 506 партия ажылдакчылары, 177 совет ажылдакчылары, 12 профэвилел болгаш 8 комсомол ажылдакчылары олуржуп турар. Съездиниң бадылаар эргелиг төлээлериниң ниити санында партияның төп органнарының ажылдакчылары 1,4 хуу, партия обкомнарының, крайкомнарының болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының ажылдакчылары—16,6 хуу, партияның окружкомнарының, хоорукомнарының, райкомнарының болгаш партия эге организацияларының ажылдакчылары — 19,3 хуу болуп турар.

Бүдүрүлгеде шууут ажылдап турар төлээлер партияның эрткен XIX съездизинге деңнээрге, амгы съездиде дыка хөй болуп турар. XIX съездиге турганындан бо съездиде ажылының төрел аайы-биле ажылчыннар 2,7 катап хөй болгаш колхозчулар 2 катап хөй олуржуп турар. Съездиниң бадылаар эргелиг төлээлериниң ниити санындан 438 кижи бүдүрүлгеде шууут ажылдап турар, олардан 251 кижи үлетпүрде болгаш транспортта база 187 кижи көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар.

Съездиниң төлээлериниң ниити санындан 95 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болгаш 60 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры аттыг.

Эштер! Бистиң чуртка чорутунган культура революциязы бодунуң улуг үре-түңнелдерин улам улуу-биле берип турар. Совет күрүне хөй санныг интеллигенциялыг болуп турар. Оон-биле холбаштыр съездиниң төлээлериниң составының эртем билиниң дугайында сан медээлер дыка көрүштүг болуп турар. Бадылаар эргелиг 1355 төлээлерден 758 кижи дээди эртемниг, 116 кижи доостаан дээди эртемниг болгаш 169 кижи ортумак эртемниг. Ынчангаш съездиниң төлээлериниң 80 хуу хирези дээди, доостаан дээди болгаш ортумак эртемниг.

Эртем билиниң талазы-биле партияның составының дугайында сан медээлер дыка солун болуп турар. 1956 чылдың январь 1-де партияның 801.384 кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар дээди эртемниг, 256.856 кижи доостаан дээди эртемниг. Дээди болгаш доостаан дээди эртемниг 1.058.240 партия кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар СЭКП-те бактаап турар, ол болза партияның ниити составының 14,7 хуузу болуп турар. 1952 чылда СЭКП-ниң XIX съездизинге чедир партияның хурээлелинге дээди болгаш доостаан дээди эртемниг партия кежигүннери болгаш кандидаттары 11,8 хуу турган. Ортумак эртемниг 1.593.505 кижи СЭКП-ниң хурээлелинде бактаап турар, азы партия кежигүннериниң болгаш кандидаттарының ниити составының 22,2 хуузу болур. Долу эвес ортумак эртемниг 2.127.862 кижи бар, азы 29,7 хуу.

Билиглерниң бүгү адырларының бедик мергежилдиг тускай эртемнилерин белеткээр талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черде үнген. Эртемниң хөгжүдер, улам ынайгы техниктиг депшилге, социалистиг ажыл-агыйны эргелээриниң мурнакчы болгаш бүдүрүлгечи методтарын дилеп тывар талазы-биле, совет улустуң чыры ылыштынының болгаш кадыкың камгалалының талазы-биле совет интеллигенция бистиң күрүнеде дыка улуг ажылды күүседип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хурээлелинде дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 1.877.773 тускай эртемниглер бактаап турар.

Ол саннар болза, бистиң чуртта культураның улуг хөгжүлдезиниң дугайын, бистиң партиявыстың кежигүннериниң болгаш бүгү совет улустуң культурлуг деңнелиниң чайгылыш чок өзүлдезиниң дугайын чугаалап турар. Чоокку чылдарда алдыгы беш чылдың боттанылгазының түңнелинде совет кижилерниң культурлуг деңнели улам бедик көдүрлүр дээрзи чигзиниг чок.

Партия организацияларының хөй нуруузу партияның күштерин шилип болгаш таарыштыр тургузар талазы-биле боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазынга хоочун болгаш аныяк кадрларны дүгштүр таарыштырар дугайында, чаа ажылдакчыларны дидими-биле депшидер болгаш хоочун кадрларны камныг көөр база оларның хөй чылдыг дуржулгазын ажыглаар дугайында сагыш салып турар дугайын төлээлерниң составының партия стажының, а ол ышкаш назы харының дугайында сан медээлер херечилеп турар.

Бадылаар эргелиг төлээлерниң составының бештиң бир кезээ (20,3 хуузу) 40 хар чедир, 40-тен 50 хар чедири—55,7 хуу, 50 хардан өрүзү —24 хуу болуп турар.

Партияның съездизиниң төлээлериниң санындан 500 чыгыы кижи сөөлгү 3 чылдарның дургузунда улам харысалгалыг партия, совет болгаш ажыл-агый ажылынче депшитирген турган.

Чажыт байдалга болгаш хамааты дайынның чылдарында революстуг демиселдиң кадыг берге школазын эрткен кадрларны бистиң партиявыс болгаш оон Төп Комитеди онза кичээнгейлиг көрүп турар. Ол дугайын бистиң съездивиске хоочун большевиктерни —ленинчилерни, большевикчи гвардияның демиселге каннаглан алдарлыг төлээлекчилерин соңгааны херечилеп турар! Бистиң партиявыстың болгаш бистиң улузувустуң улуг революстуг чанчылын коммунистер болгаш бүгү совет кижилер ыдыктыы-биле хүндүлеп турар.

Съездиде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда партияга кирген 22 төлээлер, 1917 чылдан 1920 чылга чедир партия стажтыг 60 төлээлер олуржуп турар. Съездиниң оон өске төлээлери партия стажының талазы-биле дараазында байдал-биле хуваатынып турар: 1921 чылдан 1930 чылга чедир—24,9 хуу; 1931 чылдан 1940 чылга чедир—34 хуу; 1941 чылдан 1945 чылга чедир — 21,6 хуу; 1946 чылдан болгаш оон соңгаар —13,4 хуу.

Съездиниң төлээлериниң составында херээженнерниң санының дугайында айтырыгга доктааза чогуур. Съездиниң бадылаар эргелиг төлээлериниң аразында 193 херээженнер бар, азы төлээлерниң ниити санынга 14,2 хуу болуп турар. СЭКП-ниң XIX съездизинге херээженнер 12,3 хуу, XVIII съездиге —9,1 хуу турган. Дараазында организацияларның төлээлериниң составында херээженнер хөй: Ивановонуу 41,7 хуу, Рязаньның — 30 хуу, Азербайджанның болгаш Татарияның — 23—23 хуу. Хөй-ниити-политиктиг амыдыралга болгаш бүдүрүлге ажыл-чорудулгага херээженнерниң идепкейлиниң күштелгени-биле холбаштыр партияның хурээлелинде херээженнерниң саны көвүдээн. Хөй-хөй херээженнер партия болгаш күрүне аппаратында, үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда харысалгалыг албаннарда ажылдап турар. Бистиң партиявыста шупту 1.414.456 херээженнер бактаап турар. Партияда оларның санынга XIX съездиде турганынга деңнээрге 95.488 кижи, а XVIII съездиде турганынга деңнээрге 1.080.635 кижи немешкен.

Херээженнерни удуртур ажылче депшидер херекче партияның чамдык организациялары ам-даа эвээш кичээнгей салып турары көскү-дүр. Ростовтуң бадылаар эргелиг 15 кижилиг төлээлериниң составында чүгле чангыс херээжен бар деп фактыны чүгле оон-биле тайылбырлап болур, ынчаарга ол организацияда херээжен коммунистерниң ниити саны 12.748 болуп турар. Армениянның Коммунистиг партиязының 14 кижилиг төлээлеринде чүгле чангыс херээжен бар, ынчаарга Армениянның партия организациязында шупту 14.876 херээженнер бар.

Эштер, Владимир Ильич Ленинниң чугаалааны: «Херээжен ажылчыннарның болгаш тараачыннарның аразында биске билдинип турарындан хөй катап көвей организачы талантылар, практиктиг ажыл-херекти билири-биле таарыштырып шыдаар аргалыг кижилер бар дээрзинге чигзиниг чок...» Ол дугайы эш Никита Сергеевич Хрущевтуң илеткелинде база четчир бүзүрелдиг-биле чугаалатынган. Ол ленинчи айтыышкынны уттуп болбас.

Чөвүлээр эргелиг төлээлерниң составының дугайын илеткээрин чөпшээреп көрүңер.

Чөвүлээр эргелиг кылдыр съездиге соңгаан 81 төлээлерден 19 кижи партия ажылдакчылары, 57 кижи совет албан черлеринде болгаш хөй-ниити организацияларда, үлетпүрде, транспортта болгаш тудугда, көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар. 50 ажыг төлээлер дээди болгаш доостаан дээди эртемниг, 10 төлээлер—ортумак эртемниг.

Чөвүлээр эргелиг төлээлер партия стажының талазы-биле дараазында байдал-биле хуваатынып турар: 1920 чылга чедир —3,6 хуу; 1921 чылдан 1930 чылга чедир —11,1 хуу; 1931 чылдан 1940 чылга чедир—24,7 хуу; 1941 чылдан 1945 чылга чедир —30,9 хуу; 1946 чылдан болгаш оон соңгаар — 29,7 хуу.

* * *

Эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы улам улуу-биле өскенин болгаш быжыкканын, ажылчы чоннарның массаларын, күрүне аппаратының бүгү адырларын, үлетпүрнү болгаш көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң чаа дуржулгазы-биле байыганын, партия тургузуушкунунуң ленинчи принциптеринге үндезилээш бодунуң ажылын чайгылыш чокка сайзыралгайжыдып турарын XX съездиниң төлээлериниң составының дугайында чугаалаан сан медээлер көргүзүп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга улам ынайгы техниктиг депшилгени баштап шыдаар аргалыг, социалистиг ажыл-агыйның организакчыларының хөй санныг кадрларын партия сагыш салыышкынныг өстүрүп база депшидип турар.

Амгы съезд партияның хурээлениниң быжыг сырый каттышканының, партияның күштериниң болгаш ат-алдарының чайгылыш чок өскениниң, коммунистиг тургузуушкунунуң чаа чедиишкиннеринче массаларны чедирер дайынчы аргалыының, белениниң болгаш билириниң тодаргай илерээшкини болуп турар. Чаа ажыл-херектерже, чаа маадырлыг чоруктарже Коммунистиг партияны болгаш совет улусту марксизм-ленинизмниң улуг идеялары оруктап кириип турар. (Адыш часкаашкыны).

ССР Эвилелиниң Камгалал Министриниң

ДУЖААЛЫ

1956 чылдың февраль 23. **№ 15** *Москва хоорай*

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Бөгүн совет улус болгаш оон дайынчылары Совет Чепсектиг Күштерниң 38 чыл оюн демдеглеп турар.

Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң Хүнүн бо чылын бистиң чуртувустуң амыдыралында демдеглелдиг болуушкун — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи-биле холбашкан бүгү улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эрттирип турар. Боттарының төрээн Коммунистиг партиязын болгаш оон Ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан совет кижилер партияның баш бурунгаар айыткан улуг херектерин амыдыралга боттандырар деп долу быжыг шиитпирлиг.

Совет Эвилелиниң тургузукчу тайбың күш-ажылды кылып турар улустары быжыг болгаш үр тайбынга хан-дамырындан сонуургалдыг. Совет Чазак күрүнелерниң аразынга кайы-кайызынга бүзүрежир чорукту тургузарынче угланган элээн хөй хемчеглерни боттандырган. ССРЭ-ниң даштыкы политиказын чорутканының база тайбынга ынакшылдыг бүгү улустарның күженишкиннериниң түңнелинде улустар аразының дүшкүүрүлүг чорууну элээн чымчаашкыны чедип алдынган.

Ынчалза-даа империалистиг чурттарның агрессчи бөлүктери улустарның күзел-соруун болгаш эрге-ажыктарын барымдаалаарын күзевейн турарлар. Олар тайбынның херээнге айыылдыг «күштүг туружундан» политиканы чорударын карак-кызыл үргүлчүлеп, агрессчи шериг блоктарын тургузуп база калбартып, эндере чепсегленишкинни күштелдирип турарлар. Ол чорук агрессчи күштерниң чимзенишкиннерин серемчилелдиг хайгааравын болгаш Совет Төрээн чурттуң камгаланыр аргалының соксаал чокка быжыгларын бисте хүлээндирип турар.

Арминың, Ужар чуулдуң болгаш Флоттуң дайынчылары боттарының дайынчы уран-мергежилин сайзырангайжыдарынга чаа базымны кылыр, амгы үениң дайынчы техниказын болгаш боо-чепсээн чүткүлдүг шиңгээдип алыр, эң шынгыы сагылга-чурумну сагыыр, серемчилелди болгаш дайынчы белен чорукту бүгү хемчег-биле бедидер ужурлуг.

Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң Хүнү-биле солдаттарга, матростарга, сержантыларга, старшиналарга, офицерлерге, генералдарга болгаш адмиралдарга байыр чедирип, дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруң күзеп тур мен.

Совет Чепсектиг Күштерниң 38 чыл оюн демдеглээри-биле **дужаарым болза:**

Бөгүн, февраль 23-те, бистиң Төрээн чуртувустуң найыслалы — Москвага, эвилелдешкен республикаларның найыслалдарынга, а ол ышкаш маадыр хоорайларга: Ленинградка, Сталинградка, Севастопольга болгаш Одессага — артиллерияның чээрби удаа дааштаашкыннары-биле салют кылыр.

Бистиң күчүлүг Совет Төрээн чуртувус делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш оон алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң төрээн Совет Чазаавыс делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң организакчызы болгаш оруук кииримкчизи — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССР Эвилелиниң Камгалал Министри
Совет Эвилелиниң Маршалы Г. ЖУКОВ.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Февраль 16-ның кежээки хуралы

Съездиниң кежээки хуралы эш **Н. С. Патоличевтиң** даргалааны-биле эрткен.

Санал бээри-биле бир дугаарында эш **В. П. Мжаванадзе** (Грузияның партия организациязы) сөс алган. Бүгү совет улус, коммунистер болгаш партия кежигүну эвестер, күш-ажылдың болгаш эртемниң кижилери Коммунистиг партияның политиказын чүректиң бүгү ханызындан чүүлдүгзүнүп, боттарының күш-ажылчы херектери-биле идепкейлиг деткип турар деп ол чугаалаан. Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунунуң программазын чедиишкинниг күүседиринче бистиң улузувусту бистиң Төп Комитедивис моон соңгаар-даа база шылгарангай болгаш ылаптыг, диди, турумтуг болгаш бузурелдиг чедирер дээрзинге олар быжыг бүзүрелдиг. Партияның XX съездизин чыылдырганы грузин улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинден Грузияның ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң бүгү национал республикаларының экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкининиң дугайында партияның сагыш салыышкынының чайынначак илереэшкинин көрүп турар.

Эш Мжаванадзе Грузияның ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан. Чижээ, эрткен беш чылдың дургузунда Грузияга ниити продукцияның хемчээли 73 хуу өскен. 150 үлетпүр бүдүрүлгелерин ажылдадып киирген. Ынчалза-даа, республиканың партия организациялары үлетпүр бүдүрүлгелерин, колхозтарны, МТС-терни болгаш совхозтарны үргүлчү ханы, тодаргай болгаш оперативтиг эвес удуртуп турар. Эш Хрущевтуң илеткелинде айыттынган идеология ажылында бот-түг четпестер Грузияның партия организациязында база бар.

Грузияның коммунистери болгаш ажылчы чоннары Коммунистиг партияның бүгү онаалгаларын күүседиринге, бистиң чуртувуска коммунизмниң долу тиилелгези дээш демиселге боттарының бүгү күштерин, билиин болгаш энергиязын бээринге белен деп эш Мжаванадзе медеглээн.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Бирги Секретары эш **В. Ульбрихтиге** сөс берген. Төлээлер ону найыралдыг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар. Оон чугаалаазы болза:

— Эргим эштер, эргим өңнүктер! Немец ажылчын ангының болгаш демократтыг бүгү күштерниң өмүнээзинден Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитеди XX съездиге чүректиң ханызындан, акы-дунма, дайынчы байыр чедирип тур!

Совет Эвилелиниң улустарының чедиишкиннери болгаш социалистиг база демократтыг күрүнелерниң лагериниң өзүлдезиниң кайгамчыктыг перспективалары Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга, тайбынга ынакшылдыг болгаш депшилгелиг бүгү кижилерниң демиселинге идиг болуп турар. Улустар аразының душкуурлуг чоруун кошкадырынче угландыр оларның көргүскен эгелекчи чоруунуң дугайында Герман Демократтыг Республиканың чону болгаш бүгү Германияда тайбынга ынакшылдыг күштер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка өөрүп четирген.

Бодунуң улусчу чаа күрүнезиниң тудуушкунунда Герман Демократтыг Республиканың ажылчын ангызының, ажылчы тараачыннарының болгаш интеллигенциязының чедиишкиннериниң дугайын эш Ульбрихт чугаалаан. Ажылчы чоннарның эгелекчи чоруунуң ачызы-биле бирги беш чылда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери дайын мурнунуң деңнелинден ийи катап өскен. Ол чылдарның иштинде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези 144 хуу өскен.

Социалистиг лагерьниң күрүнелериниң дуржулга солужарының, экономика талазы-биле кайы-кайызынга дузалажырының болгаш кады ажылдажырының чугулазын эш Ульбрихт оон ынай демдеглээн.

Эш Ульбрихт бодунуң чугаазын Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң СЭКП-ниң XX съездизинге чоруткан байырлыг чагаазының сөстери-биле дооскан:

Сырый болгаш бузулбас герман-совет найырал герман нацияның амыдыралчы чүгүла айтырыгларын шиитпирлээринге бистиң улузувуска магадылал болуп турар. XX съездиге байыр чедирбишаан, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы ак сеткилдиг дузаламчы дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка болгаш совет улуска өөрүп четирип турар. Коммунизм тудуушкунунуң херээнге улам ынай тиилелгелерлиг болурун Совет Эвилелиниң улустарынга чүректиң ханызындан күзеп тур бис.

Немец улус биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында бузулбас найыралдың алдары дээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын баштадыр марксисчи-ленинчи бүгү партияларның дайынчы сагыш-сеткил каттыжышкынының алдары дээш эш Ульбрихт йөрээл салырга залга диниттиг адыш часкаашкыннары чаңгыланып турган.

Оон соонда эш **А. И. Микоян** чүве чугаалаан.

Эш **Б. Гафуров** (Таджикстанның партия организациязы) Коммунистиг партия XX съездиге бодунуң Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттышканы-биле ужуражып турар деп чугаалаан.

Марксизмниң теориязын кандыг-даа хажыдыышкыннардан камгалаарының херээнге Төп Комитеттиң бедик принципиалдыг чоруун изиг-биле байырлап турар бис деп илеткелчи медеглээн. Областарның, крайларның болгаш республикаларның партия база совет организацияларының ажылын экижидериниң херээнге негелделиг болурун күштелдирер деп ТБ-ның негелдезин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүг деп бадыткап тур бис. Удуртулганың коллегиалдыг болурун шыңгыы сагааны, чер-черниң партия организацияларынга хүн-бүрүнүң хайгааралын күштелдиргени, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң улуг-улуг айтырыгларын Төп Комитеттиң ажылдап кылганы үре-түңнелдерни берип турарын улуг күзел ханышкын-биле демдеглеп тур бис.

Бистиң партияның улуг ачы-хавыяаларының бирээзи болза, национал айтырыгны чайыннанчаа-биле шиитпирлээни болур, оон ачызы-биле бистиң национал республикаларывыс шүйтүзү үлетпүрү, көдээ ажыл-агыйы болгаш культуразы хажык чокка хөгжүп турар байлактыг республикалар болу берген. Национал республикаларның чечектелиишкининге улуг орус улус улуг рольдуг болган. Бистиң чурттуң бүгү улустары оон дузазының дугайында орус улуска кезээде өөрүп четирер.

Идеологтуг ажылды экижидериниң чугулазының дугайын эш Гафуров оон ынай чугаалаан. Практиктиг ажылдың пропагандадан хоорук болуп турарын ол айтып, совет кижилерниң улуг ажылдарын боттарының чогаалдарынга көргүспейн турары дээш чогаалчыларны шүгүмчүлээн.

Илеткелчи Таджикистанның партия организациязының ажылының дугайын чугаалаан. Таджикистанның коммунистери алдыгы беш чылда ажыл-агыйның болгаш культураның улам ынайгы күчүлүг хөгжүлдезин чедип алыр деп СЭКП-ниң XX съездизинге таңгыраглаарын Компартияның республикага болуп эрткен съездизи дааскан. 1960 чылда гектардан ортумаа-биле 40 центнер хөвең алыры дээш чарыш ам республикада калбарган. 1960 чылда хөвең тарылгазының шөлүн барык 80 хуу улгаттырар, ынчаарга чиг хөвеңниң нииети чыылдазын 1 миллион тонна чедирер.

(СЭТА).

организациязы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, бүдүрүлгени чааргызынга үндезилээш пөстер бүдүрүп үндүрерин көвүдедирин, оон шынарын экижидерин, бот-үнени чиигедирин бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар.

Партияның XIX съездизиниң соонда коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү адырларында улуг чедиишкиннер чедип алдынган деп эш **Н. Н. Органов** (Красноярскиниң партия организациязы) чугаалаан. Бистиң партиявыс улам быжыгкан, ТБ-ны долгандыр улам сырый каттышкан, улус-биле улам төрелдешкен. Төп Комитет болгаш оон Президиуму, Совет чазак ажылчы чоннарның калбак массалары-биле чүгүла-чүгүла айтырыгларны үргүлчү сүмележип турар, ол чорук партияның массалар-биле харылзаазын улам быжыглап турар, партия биле улустуң бузулбас чаңгыс эвин быжыглап турар.

Эш Органов Красноярск крайның үлегериинден коммунистиг тургузуушкунуң чедиишкиннерин көргүскен.

Эш **А. Н. Несмеянов** (Москваның партия организациязы) бодунуң чугаазын эртемниң сорулгаларынга холбаштырган.

Партия болгаш чазак эртемни улам ынай хөгжүдер болгаш оон материалдыг суурун быжыдар дээш дыка хөй чүүлдерни кылган. Эң сөөлгү техника-биле дериттинген эртем-шинчилелдерниң элээн каш институттары тургустунган, оон иштинде ядролуг айтырыглар институду дээн ышкаш ындыг ховар институтту. Эртемнер академиязының электрофизиктиг лабораториязын тургускан. Эртемниг кадрлар, колдуунда эки белеткелдиг аныяктарның иштинден белеткээн кадрлар өскен.

Совет эртемниң чырыткылыг чедиишкини болза, атомнуг энергияны өөреникинде болгаш ону тайбың сорулгаларга ажыглаарында чедиишкиннер болуп турар. Атомнуг энергетика ам хиреде дуржулга кылдыр ажыглатынып турза-даа, алдыгы беш чылда оон күчүзү хаанныг Россияның бүгү электростанцияларындан ийи катап хөй болур.

Сан санаар дүрген ажылдаар электроннуг тургузулгаларны тургузарынга Эртемнер академиязының эгелекчи саналы чугула болган. Эртемнер академиязының сан санаар машиназы каш он мүн санакчыларның күш-ажылын солуп, моон мурнунда санатынары берге турган саннарны ам бодап турар. Бир дылдан бир дылче очулдурар электроннуг автоматтыг машиналарны боттандырарының баштайгы базымнары кылдынган.

Химиктерниң сөөлгү ажылдарының, геологтарның сөөлгү ажыдыышкыннарының дугайын, улус ажыл-агыйының чугула айтырыгларын шиитпирлээринге эртемниң ролюнуң дугайын эш Несмеянов чугаалаан.

Эш **А. И. Струев** (Молотовтуң партия организациязы) Молотовтуң партия организациязының ажылының дугайын чугаалавышаан, эрткен беш чылда областың чедип алган чамдык чедиишкиннерин демдеглээн. СЭКП ТБ-ның сентябрь Пленумунуң соонда көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң болгаш экижидериниң оруунда баштайгы базымнар кылдынган. Үлетпүр бүдүрүлгениң планнары чыл-бүрүде ажыр күүсетинип турар. Ындыг болза-даа эвээш эвес улуг четпестер бар. Чаа техника болгаш мурнакчы технология хөй-хөй бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда дыка оожум нептеретинип турар, механизмнер болгаш машиналар четпес ажыглатынып турар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш демисел кошкак хөгжүп турар.

Эш **Г. А. Денисов** (Саратовтуң партия организациязы) бодунуң чугаазының хөй кезиин областың үлетпүрүнүң ажылынга хамаарыштырган, үлетпүрүнүң продукциязы 1950 чыл-биле деңнээрге эрткен беш чылда барык ийи катап өскен. Үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге моондак болуп турар чүве болза, электри энергиязының чедишпейн турары болур. Оон-биле холбаштыр Саратовта теплоэлектри централдың ийиги ээлчээниң тудуушкунун доозарын дүргедедириниң, Куйбышев ГЭС-тен Саратов чедир электри дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугумун шөйериниң чугулазын ол демдеглээн.

Эш **А. А. Сурков** (Москваның партия организациязы) бодунуң чугаазын совет литератураның хөгжүлдезиниң айтырыгларынга хамаарыштырган.

Бистиң литературавыс болгаш уран чүүлүвүс чүгле бодунуң утка-шынарының, байлааның талазы-биле сайзырангай болур эвес, харын уран-чечениниң кижиниң болгаш мергежилдииниң талазы-биле байлактыг болур ужурлуг деп эш Сурков медеглээн. Совет чогаалчылар боттарының чогаалын улус-биле улам сырый харылзаштырар, оон амыдыралын ханызы-биле билир ужурлуг. Партияның болгаш оон Төп Комитединиң дузазы-биле бистиң ажыл-чорудулгавыста четпестерни чок кылыр болгаш бистиң литературавысты коммунизм тургузукчуларынга төлептиг болдурар ужурлуг бис.

Румынияның ажылчын партиязының, ажылчын ангызының болгаш бүгү румын улустуң мурнундан эш **Георгиу-Деж** съездиге байыр чедирген, олурушканнар ону чылыы-биле уткаан.

Улус-демократтыг тургузугнуң туруп келген чылдарының иштинде Румынияның ажылчы чоннары социализмниң экономиктиг үндезиннериниң тудуушкунунда шиитпирлиг чедиишкиннерни чедип алган деп эш Георгиу-Деж чугаалаан. Эрткен чылдың декабрьда болган Румынияның ажылчын партиязының съездизи социалистиг үлетпүрнү улам ынай хөгжүдер болгаш аназа үндезилээш көдээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазын хандырар деп сорулганы тургускан.

Румын улустуң, совет улустуң болгаш социалистиг лагерьниң бүгү улустарының аразында бузулбас кезээ мөңге найыралы быжыдар дээш Румынияның ажылчын партиязы туржуп турар. Ол улуг найыралды партия хөгжүдүп, могаг чок камгалап турар.

Бодунуң ажылынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң улуг чедиишкинниг болурун эш Георгиу-Деж бүгү чүрээнден күзээн болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының алдары дээш, тайбыңның, демократияның күчүлүг лагериниң алдары дээш, румын болгаш совет улустарының аразында мөңге найыралдың болгаш акы-дунма кады ажылдажылганың алдары дээш йөрээл салган.

Февраль 17-ниң эртенги хуралы

Февраль 17-де эш **В. П. Мжаванадзениң** даргалааны-биле ажыттынган эртенги хуралга СЭКП ТБ-ның болгаш Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткелдерин чугаалажыры үргүлчүлээн.

Бо хүннерде съездиниң индиринден партияның улуг-улуг организацияларының — Москваның болгаш Ленинградтың, Украинаның болгаш Белоруссияның, Казахстанның болгаш Узбекистанның, Грузияның болгаш Азербайджанның, Латвияның болгаш Свердловскиниң, Горькийниң болгаш Алтай крайның база өске-даа хөй-хөй черлерниң төлээлекчилери санал бергилээн. Бүгү санал шүгүмчүлелдер — Төп Комитетти долгандыр партияның сырый каттышканының, чаңгыс эптииниң тодаргай херечилери болуп турар. Партия бодунуң XIX съездизиниң соонда Төп Комитединиң удуртулгазы-биле дыка улуг ажылды кылганын төлээлер улуг чоргаарал-биле айтып турган. Н. С. Хрущевтуң кылганы Төп Комитеттиң отчёт илеткелинде улустар аразының ангы үеде байдалының марксисчи-ленинчи анализин бердингенин, бистиң чуртувуста ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун эртем ёзузу-биле түңнетингенин, коммунизмниң бедиинче совет улустуң бурунгаар моон ынайгы шимчээшкининиң программазы айыттынганын төлээлер чаңгыс үн-биле демдеглээннер.

Эртенги хуралга бир дугаарында эш **В. М. Сусловка** (Краснодарның партия организациязы) сөс берген. XIX съездиниң соонда эрткен үениң дургузунда Совет Эвилелиниң улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет күрүнениң күчүзүн улам быжыглаан, бүгү делегейге оон алдарын бедиткен, коммунистиг тургузуушкунунуң оруу-биле бурунгаар чаа базымны кылган деп ол чугаалаан. Партияның организастыг ажылының шылгарангай түңнели болза, бешки беш чыл планын хуусаа мурнунда чедиишкинниг күүсеткени болур.

Эш Суслов бодунуң чугаазының улуг кезиинге: көдээ ажыл-агыйга планнаашкынның чаа чурумунуң дугайында СЭКП ТБ-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгезин көвүдедиринге улуг ужур-дузалыг болган. Ол доктаал бар турар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглаар арганы берген, ылангыя оон чижээн Кубаньдан көрүп болур. Эрткен чылын Краснодар крайга оон мурнундагы чылдыындан 20 хуу хөй тарааны ажаап алган. Ону кукурузаның тарылгазын дыка калбартканындан, оон дүжүүн бедиткенинден чедип алган. Чигир свеклазы, конопля, ногаалар, виноград, өът, дүк болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрүп үндүрери дыка өскен. Колхозтарның үлешпес фондулары болгаш колхозчуларның орулгалары өскен. Крайда колхозтарның барык шуптузу миллионерлер болган деп чугаалаан.

Оон ынай эш Суслов Кубаньның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайын чугаалаан.

Эш **М. Торез** чүве чугаалаан, съездиниң төлээлери ону чылыы-биле уткаан. Францияның Коммунистиг партиязындан болгаш Францияның ажылчы чоннарындан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге изиг болгаш найыралдыг байырны ол чедирген.

Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин бүгү делегейде ажылчы массалар, депшилгелиг бүгү кижилер улуг сорук кириишкин-биле уткаан деп эш Торез чугаалаан.

Француз коммунистер тайбың дээш, бодунуң чуртунуң келир чырык үези дээш демисешпишаан, ажылчын ангының демиселиниң чаңгыс-аай болурун, социалистерниң болгаш коммунистерниң ажыл-чорудулгазының чаңгыс аай болурун тургузар дээш ажылдап турар деп эш Торез демдеглээн. Ажылчын ангының хөделиишкининиң чаңгыс эви дээш демиселге Францияның компартиязы массаларга бодунуң саылдарының өзерин чедип алган, январь 2-де парламент соңгулдаларынга улуг чедиишкинни чедип алган.

Францияның Коммунистиг партиязы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының байлактыг дуржулгазынга сорук кирип турар деп эш Торез түңнелинге медеглээн.

Эш **П. Тольяттиге** сөс берген. Ол индирге көстүп келирге төлээлер үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эш Тольятти Италияның Коммунистиг партиязындан, Италияның ажылчын ангызындан, итали улустуң демократтыг болгаш депшилгелиг бүгү кезиинден СЭКП-ниң XX съездизинге акы-дунма изиг байыр чедирген.

Марксизм-ленинизмниң өөредиинге кезээде шынчы болурунга, чон-биле, фабрикаларда, ховуларда, албан черлеринде, өөредилге черлеринде ажылчы чон массаларның бүгү кезектери-биле кезээде сырый харылзаалыг болурун кажан-даа оралажып келген бис деп оратор медеглээн. Аныяктар организацияларын катай санаарга бистиң партиявыста 2,5 миллион кижи санатырып турар, оон иштинде чартык миллион херээженнер бар.

Бодунуң чаңгыс эвин боттандырарынга, хамыктың мурнунда Коммунистиг партия-биле социалистиг партияның аразында акы-дунма кады ажылдажылгага Италияның ажылчын ангызы улуг чаалап алыышкыннарны чедип алган деп эш Тольятти демдеглээн.

Бодунуң чугаазының түңнелинге эш Тольяттиниң чугаалааны болза:

— Бистиң херээвистиң, социализмниң херээниң тиилетирбезинге чаа бузурелди манаа, съездиге тып алдывыс. Тайбың чурттаарын күзеп турар бистиң ажылчыннарывыска, тараачыннарывыска, культураның ажылдакчыларынга, бөдүүн кижилерге ол идегелди дамчыдар бис. Тайбың дээш демиселче оларны эдертир бис, социализмниң тугунуң адаанда сырый каттыжып турар ажылчы чоннарның хүрээлениин күштелдирер бис.

Эш **А. Ю. Снечкус** (Литваның партия организациязы) СЭКП-ниң Төп Комитединиң отчёт илеткелиниң ханы бодалдары Совет Литваның хоорайларында болгаш суурларында ам чаттылып турар деп чугаалаан. Литва улус улуг орус улус-биле, Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле сырый кады ажылдавышаан, улус ажыл-агыйының болгаш культураның хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерни чедип алган. Литва үлетпүрүнүң чедиишкиннериниң дугайын, көдээ ажыл-агыйның байдалын, алдыгы беш чылдың планнарын күүседиринге делгем аргаларның дугайын эш Снечкус чугаалаан.

СЭКП-ниң национал политиказының улуг принциптериниң тиилелгезиниң дугайын эш Снечкус чугаалап турган. Литва улус улуг Совет Эвилелиниң составынга турбушаан, ёзулуг күрүне болур болгаш хамаарышпас чорукту чедип алган.

Эш **Ф. Е. Титовка** (Ивановонуң партия организациязы) сөс берген.

—XIX съездиниң үезинден бээр хөй эвес, үш чыл ажыг үе эрткен, бо төөгүлүг кыска хуусааның иштинде Коммунистиг партияның болгаш оон Төп Комитединиң сорук кииринчи болгаш организакчы улуг күжү канчаар-даа ажок улус-биле база катап илеретинген. Улуг Ленинниң айыткан оруу-биле идегелдиг чорбушаан, партияның Төп Комитеди чуртту, бүгү көдээ ажыл-агыйны болгаш культура тургузуушкунун алызын бодаар мерген удуртулга-биле хандырган, Совет күрүнениң бүгү делегейге алдарын улам ынай бедидерин хандырган.

Областа үлетпүрнүң кол адыры болуп турар пөс-тааавы үлетпүрүн удуртурунуң талазы-биле Иваново областың партия организациязының ажылын эш Титов оон ынай тодаргай чугаалаан. Чуртта бүдүрүп үндүрүп турар хөвең-саазын болгаш бүгү штапель пөстериниң 30 хире хуузун Иваново область берип турар деп ол чугаалаан. Ынчангаш областың партия

Февраль 17-ниң кежээки хуралы

СЭКП-ниң XX съездизиниң кежээки хуралы эш **Я. Э. Калнберзиниң** даргалааны-биле эрткен.

СЭКП ТБ-ның болгаш Төп Ревизия Комиссиязының отчет илеткелдериниң талазы-биле санал бериишкиннеринге чүве чугаалавышаан, эш **И. Р. Раззаков** (Киргизияның партия организациязы) политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралда бистиң партияның тургузукчу улуг түңнелдери Н. С. Хрущевтуң илеткелинде түңнетинген, чурттуң хөгжүлдезиниң улам ынайгы перспективалары төлевилетинген деп демдеглээн. Сөөлгү чылдарның иштинде боттандырган политиктиг болгаш экономиктиг улуг-улуг хемчеглер социалистиг тургузугну быжыглаарын, Совет күрүнениң күчү-шыдалын өстүрерин хандырган, улустуң политиктиг идепкейин бедиткен, ажылчын ангы-биле тараачыннарның эвилелин, бистиң чуртувустуң улустарының акы-дунма найыралын быжыглаан.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде бүгү эвилелдешкен республикаларның ажыл-агыйын улам бедик темпилер-биле хөгжүдери көрдүнген деп оон ынай эш Раззаков чугаалаан. Партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак ол республикаларның негелде, херегледеринге ленинчи ёзу-биле кичээнгейлиг болгаш ээлдек болуп турар. Национальдар Совединиң республикалар аразының экономиктиг Комиссиязы ышкаш ындыг органны тургусканы улуг рольду ойнаары чигзиниг чок деп эш Хрущев илеткелинге чугаалаан.

Эш **В. Червенковтуң** индирге көстүп келгенин съездиниң төлээлери изиг-биле уткаан. Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш Болгарияның бүгү улузунуң мурнундан XX съездиге, совет коммунистерге болгаш бүгү маадырлыг совет улуска акы-дуңманың изиг байырын чедирген.

— Сөөлгү чылдар иштинде даштыкы политика талазы-биле-даа болгаш иштики политика талазы-биле-даа Совет Эвилелиниң чедип алган бүгү делегейге ужур-дузалыг чедиишкиннеринге болгар улус бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле кады чүрээниң бүгү ханызындан өөрүп турар деп В. Червенков медеглээн. Ажылчын ангының болгаш бүгү делегейниң улустарының улуг башкызы—Владимир Ильич Лениниң үндезилээни делегейниң эң-не күчүлүг болгаш мерген угааныг партиязындан бистиң партиявыс өөренип турган, өөренип турар болгаш өөренир апаар деп чугаалаан.

Совет чазактың болгар улуска чоокта чаа харам чогу-биле көргүскен чаа дузаламчызының дугайында болгар улустуң эң-не чүректиң ханызындан өөрүп четиргенин хүлээп ап көрүнер, эргим эштер болгаш өңнүктер. Совет чазак найыралдың болгаш экономиктиг сырый кады ажылдажылганың принциптерин удуртулга болдурбушаан, Болгарияның Улус Республиказынга тракторлар, комбайннар, вироуэрлер болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын садып алыры-биле, база ол ышкаш дериг-херекселдер, телевир ажылдарының өртээн төлээри-биле 370 миллион рубль түңнүг узун хуусаалыг чээлиин эң-не ажыктыг байдалдарда тывыскан, азот-тук болгаш суперфосфат заводтарының тудуушкунунга техниктиг дузаламчыны көргүзер. Ол дузаламчы көдээ ажыл-агыйны механизастаарын дүргедедир, оон хөгжүлдезин чаа чадаже көдүрер, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун дыка көвүдедир арганы биске бээр.

Бо съездиниң ажылының ленинчи сагыш-бодалы-биле, Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң даштыкы болгаш иштики байдалынга съездиниң үнелээшкиннери болгаш түңнелдери-биле сорук кирген бистер, болгар коммунистер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хөй талалыг улуг дуржулгазын чогаадыкчы ажыглавышаан, марксизм-ленинизмниң бүгү-тиилелгелиг өөредиин удуртулга болдурбушаан, бодувустуң ажылывысты могаг чок экижидеринче, социалистиг тудуушкунга удуртулганың деннелин көдүреринче бүгү күженишкинеривисти салыр бис.

Оон соонда ажылчы чоннарның Венгр партиязының болгаш венгр улустуң мурнундан эш **М. Ракоши** байыр чедирген. Залда олурушканнар ону үргүлчүлээшкинниг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

— СЭКП-ниң XX съездизи — ам бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң хайгааралының төвүнде туруп турар деп эш Ракоши чугаалаан. Оон ажылынче венгр улустуң кичээнгейи база-ла хаара туттунган. Совет Эвилелиниң улустары бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле алдыгы беш чыл планының кайгамчык улуг сорулгаларын боттандырып шыдаар дээрзинге ажылчы чоннарның Венгр партиязы болгаш венгр улус бузүреп турар. Ол планны күүседири тайбынны камгалаарының улуг херээнде үнелеп четпес салыышкын болур. Бо съезд бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга чаа күштерни немээр болгаш чаа амыдыралды тургузуп турар, бодунуң хосталгазы дээш демисежип турар улустарны улуг дуржулга-биле байыдар.

Совет Эвилелиниң тиилелгелиг хостакчы демиселиниң ачызы-биле хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту Венгрия алган деп эш Ракоши демдеглээн. Венгрияның улузу чүс-чүс чылдарның кулданыышкынының соонда бодунуң аас-кежиин, келир эки үезин тургузары дээш хостуг ажылдап болур. Ынчангаш күш-ажылчы бүгү венгр улус Совет Эвилелиниң улустарынга болгаш Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязынга өөрүп четиргениниң болгаш ынакшылының бодалын илередип турар.

Түңнелинге эш Ракошиниң чугаалааны:

— Марксизм-ленинизмниң тиилелгелиг идеяларының тугунуң адаа-биле эртип турар СЭКП-ниң XX съездизи,—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бузулбас чаңгыс эвиниң болгаш оон сырый каттышканының чырыткылыг илереэшкини, оон-биле кады — пролетарлыг интернационализмниң, улустарның акы-дуңма найыралының идеяларының амыдыралга бадыткалдының илергейлээшкини.

Ажылчы чоннарның Венгр партиязының Төп Комитединиң мурнундан, венгр улустуң мурнундан XX съездиниң бүгү шиитпирлерин күүседиринге улуг чедиишкиннерлиг болурун Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга чүректиң ханызындан күзедивис.

Оон соонда эш **Г. М. Маленков** чүве чугаалаан.

Эш **Н. Г. Игнатов** (Горькийниң партия организациязы) партияның болгаш чазактың хүн-бүрүде сагыш салыышкынының түңнелинде Горький область индустриалдыг улуг төп болу берген деп эш Игнатов чугаалаан. 1913 чыл-биле деңнээрге үлетпүр продукциязы бүдүрүп үндүрери 96 катап өскен. Бешки беш чылда үлетпүр хөгжүлдезиниң оруунда улуг базымны область кылган. Ол үениң иштинде продукция бүдүрүп үндүрери 83 хуу өскен. Бүдүрүлгелерде техниканың культуразы бедээн, ажылчыннарның, мастерлерниң, инженерлерниң болгаш техниктерниң мергежилдиг кадрлары өскен. Олар эртемденнер-биле кады ажылдажылгага бедик бүдүрүкчүлүг чаа машиналарны болгаш приборларны кылып турар. Ындыг болза-даа чамдык бүдүрүлгелерниң ажылында дыка улуг четпестер бар. Оларны чайладыр сорулга-биле партия организациязы бүгү-ле болдунар аргаларны алыр деп оратор чугаалаан.

Планнаашкында четпестерге эш Игнатов доктааган. Горькийниң автозаводу 16 хевириниң автомашиналарын бүдүрүп үндүрүп турар, оон-биле чергелештир чадаг тергелерни болгаш оон-даа өске он-он янзы-бүрү кылыгларны бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле ол заводка онаалганы берип турар. Ындыг чагыглардан заводту хостааш, чүгле автомобильдер бүдүрүп үндүрер кылдыр таарыштырар болза ажыктыг болур ийик. Ол чорук 1960 чылда завод автомашиналар бүдүрүп үндүрериниң барык ийи катап көвүдедир арганы бээр.

Февраль 18-те съезд бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

* * *

Коммунистиг партияның XX съездизиниң адынга байыр чедирген чүс-чүс телеграммалар болгаш чагаалар бо хүннерде кээп турар болгаш ол чагаа бүрүзү—бодунуң төрээн партиязынга совет улустуң кызыгааржок ынакшылының херечизи, совет чурттуң калбак улус массаларының Коммунистиг партия-биле бузулбас чаңгыс эвиниң херечизи.

Съезд мурнунуң чарыжынга оларның алган хүлээлгелериниң күүсеткениниң дугайын, алдыгы беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринге белениниң дугайын совет кижилер съездиге рапорттап турар. Чижээ, токарь Николай Яцурнуң эгелекчи саналы-биле беш чылдың төнчүзүнде планнатынган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин хуусаа бетинде чедип алыры дээш чарыш бүдүрүлгеде калбарганын Старо-Краматорскиниң Орджоникидзе аттыг заводунуң коллективиниң телеграммазында дыңнадып турар. «Запорожсталь» заводтуң металлургчулары боттарының аргаларын, курлавырларын санап көрбүшаан, 1956 чылдың планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнип турар.

Сталинградтың трактор заводунуң коллективи XX съездиге изиг байыр чедирип турар. Оларның медеглеп турары:

(Төнчүзү 3-кү арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү).

«СЭКП-нин XX съездининң мерген угаанныг шиитпирлери-биле утлап башкартының турар совет кижилер бистиң чуртувусту улам-на күчүлүг болдурарынга, бүгү делегейге тайбының херээн улам быжыглаарынга быжыы-биле идеген турар бис».

Россий Федерациязының, Украинаның, Узбекистаннын болган эвилелдешкен өске-дээ республикаларның колхозчулары, совхозтар болган МТС-тер ажыдакчылары көлээ ажыл-агыйны күштүг көдүрерин чедип алырынга долу шиитпирлиин бижип турар.

Бүр болган курукка черлер шинээдип ап турар Павлодар областың комсомолчуларының болган аныяктарының телеграммында чугаалап турары болза:

«Бистерге, бүгү совет аныяктарга бистиң чуртувусту коммунизмче идегелдиг аппар чыдар, төрээн Коммунистиг партиняның кыйтырын турары эң-не берге болган чүгүлә ажыл-херектер шиитпирлетинин турар черлерге барып, болуунуң үлүзүнга ажылдап бээринден артык бедик чүве амыралда чок. Тараа болган көлээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле оларны күчүлүг базазы болдурар дээш чаа-чаа черлерни улам улуг чүткүл болган күженишкинбиле шинээдип алыр бис».

Хоочун коммунистер-чажыт ажылдакчылар чорааннарның улуг болүүнден чагаа алынган. Маадырлыг совет улустуң чаагай чорууна үре-түнелдиг ажылың съездининң төлээлеринге олар күзээн.

Съездиге келген хөй санныг байырлыг чагааларының аразында—Донбасстың шахтерларыныдан, Антрактикада совет экспедициянын киржикчилеринден. Иниияже бар чыдар «Ким» теплоходтуң экипажындан, Каховка ГЭС-тин тудугжуларындан телеграммалар келген.

(СЭТА).

Февраль 18-тиң эртенги хуралы

Февраль 18-те **Б. Гафуровтуң** даргалаазы-биле ажыттынган эртенги хуралга СЭКП ТБ-ның болган Төп Ревизия Комиссиязының сонеш илеткелерин шугаалаар үлетпүрүң коддадыр көргүдеринче болган оон суурунга чурттуң улус ажылагыйының бүгү адырларын дүрген көргүдерин хандырарынче утланган партияның ленинчи чиигине шугумун амыдыралга шудургу боттандырып келген. Бистиң чуртувусту улус ажыл-агыйында ап күженишкинниг болган чүгүлә адыр болур көлээ ажыл-агыйже улуг кичээнгей салдынган. Сөөлгү ийи чылдарда көлээ ажыл-агыйга улуг материалдыг бүрлавырлар бердинген, ону кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле улуг хемчелер чорутунган. СЭКП ТБ болган чазак эвилелдешкен республикаларга, ылангыя Эстонияга көлээ ажыл-агыйны улам ынай көргүдериниң айтырыгларын шиитпирлээринге дузалап келген.

Эш Кэбин оон ынай Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

СЭКП ТБ-ның отчет илеткелинде янзыбүрү чурттарның капитализмден социализмче шилчин киреринің онзагай байдалдарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр эш Кэбин эстон ажылчы чоннар республиказының сонеш илеткелерин, ылангыя Эстонияның Коммунистиг партиязының колхозтарны эки организакчылар болган ажыл-агыйжыларбиле быжыглаарының талазы-биле чорутқан хемчегериниң дугайын, оон түннелинде күш-ажылды организастаарының эжиззинин, колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиниң бедээнин, 1955 чылда көлээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин яланы хуусаа бетинде күүсетингенин чугаалаан.

Индирде—төлээлериниң болган аалчыларның изин-биле утказы — эш **Энвер Ходжа.**

— Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының XX съездизинге болган ажы-дүнза совет улуска ап изиг революсчу байыр чедирерин Албанияның Күш-ажылчы партиязы болган бүгү албани улус бистиң төлээлерливиске даскан—деп ол чугаалаан.— Албани улус бодуңуң хостагазы дээш маадырлыг демисешкен, чүс-чүс чылдарлагы кулдандырыгган хостагаан, ам үеде марксизм-ленининизминиң үлама тинлеп турар идеяларын улуруткуга болдургаш база улуг Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болган улузунуң дузаламчызынга даянгаш, социализмни тургузуп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизин бодувуска улуг школа кылдыр санаар бис деп Энвер Ходжа демдеглээн. Эш Хрущевтуң кылган илеткелин ханы кичээнгей болгаш сеткил өөрүшкүзү-биле дыннаан бис. Улуг Совет Эвилели-биле эң сырый найыралдыг социалистиг лагерьниң чурттарының улустарының чуртунарның аалыгы беш чыл планындан чүгле коммунизмче чыриткылыг оруктап бүзүредиг шинчээшкинни эвес, харын бистиң чурттарывысты бүгү талалыг быжыглаарының болгаш хөгжүдеринің херээнге кайгамчык улуг салыышкын болурун база көрүп турарлар. Совет Эвилели болза бүгү делегейге улуг саъдарны көргүзүп турар күчүлүг тайбыңга ынакшылыг күш болур.

Эш Энвер Ходжа Албанияга улус-демократтыг тургузугну тургускан болгаш пенецикгериин база капиталистернид эргечагыргазын чок кылган үеден бээр аназ болган улуг өскерлиишкиннерниң дугайын чугаалаан. Албанияга чаа техниктиг кадрлар болгаш амгы үениң үлетпүрү тургустурган.

Чаа гидроэлектростанциялар туттунган болгаш туттунуп турар, малгаштыг черлер болгаш хөдөр курганыныр, ажылдап кылын турар чер шөлдери улгадып, көлээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери өзүп турар. Бистиң тараачынарывыс колхозтивизациянын оруу-биле бүзүредиг чорун орар деп Энвер Ходжа чугаалаан. Бистаң улузувустуң үүн чаа-ла күзели болуп турган бүгү чүүлдер бөгүн оон маадырлыг күш-ажылының, Совет Эвилелиниң болгаш улус демократиязының чурттарының дузаламчызының ачызында херек кырында боттуг чүүл апарган. Бирги беш чыл планывысты челиишкинниг доскан бис. 1945 чылда чурттуң чонунуң 80 ажыг хуузу бижик билбес турган болза, ам бисте 40 хар чедир чонуңуң оргузунда бижик билбес чорук чок болган.

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бисти өөредип турар төрээн невис. бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларына орук чырыдыо берип турар айтыкчы, хүнүүн чырыы

Республиканың нефть үлетпүрүнүң ажылында маргыш чок чедип алышкынналар-биле чергелештир четпестер база бар-ын эш Игнатьев демдеглээн. Улуг четпес чүве болза, нефть газының ажыгзатынмайн турары болур. Ындыг газты чыыр болгаш ажылдап кылыр талазы-биле бүдүрүлеринги тударын нефть үлетпүрүнүң министерствозу дүргедеир ужурлуг. Нефть тывыжының чаа черлериниде тулуг ажылын багай чорудуп турары дээш Нефть үлетпүрүнүң бүдүрүлелериниң тулуушкунунуң министерствозун оратор шүгүмүглээн.

Индирде эш **Г. К. Жуков** (Москваның парторганизациязы). Чепсектиг Күштериниң бодуңуң составы бүгү совет улус ышкаш XX съездиге Коммунистиг партиняны долганыр сырый каттышкан келген. Совет дайынчылар бодуңуң үлузунга кызыгаржок бердинген болгаш ынак Төрээн чуртун камгалаар талазы-биле боттарының күзелгезин алдарлыг болгаш толептиг күүседиринге кезээде белен деп ол чугаалаан.

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс тайбыңы камгалаар, улустар аразында идегелди болгаш найыралды быжыглаар төлээде бүгү чүүлдерни кылып турар деп ол айыткан. Камгалал министерствозу ССРЭ-нин Чепсектиг Күштерининг санынган 640 муң кижини кызырар дугайында Совет чазактың шиитпирин бүрүн болгаш доктаатынган хуусаада күүсеткен. Оонбиле чергелештир чазак 1956 чылда шериг чарыгдалын барык 10 миллиард рубль эвээжеткен. Порт-Артурда болгаш Порккала-Удда шериг базаларындан шериглерни үндүрген. Ол шериглерни халаштырган. Совет Эвилелиниң үлегерин улус демократиязының чурттары — Польша, Чехословакия, Венгрия, Румыния, Болгария болган Албания эдергеш, боттарының чепсектиг күштеринден 180 муң кижини кызырган. Совет Эвилели болгаш улус демократиязының чурттары улустар аразының дүшкүүрүлүг чорууның чавырыдырар хемчегерни сес кырынга эвес, а ажыл-херек кырынга ап чорудуп турарын ол бүгү бадытказан.

Ынчалза-даа совет улус улустар аразынга кады ажылдажырганың политиказы агрессчи бөлүктериниң талазындан удурланыышкына таваржып турарын өөренип көрбейн барып шылавас деп оратор демдеглээн. Улустар аразының дүшкүүрүлүг чорууэлээн чавырылган турбуже, улуг-улуг капиталистиг чурттар боттарының чепсектиг күштерин кызырбаан. Олар блоктар калбартырынче, шериг бюджеттерин көвүдеирининче болгаш улам ынай өндере чепсегленириниче күштерин дыка салып турар.

Америк болгаш англи чагырыкчы бөлүктер барыын герман армияны чепсегээринге, ылангыя атомнуг чепсек-биле ону эң үргеп чепсегээринге акша-хөрөнгилерни харамнанмайн турар. Барыын Германияда агрессчи бөлүктер база катап тыптып турар. Ыраккы Чөөн чүкке япон милитаризмин катап төрүтүдүрер күженишкиннерни кылып турар. Улустар аразының дүшкүүрүлүг чорууның өске бир чылдагааны болза, өске чурттарның девискээрлеринде АБШ-тың шериг базаларының бары болур. Америк политиктиг болгаш шериг ажылдачылар америк стратегия атомнуг чепсекти ажыглаарынга үндезилетингеи турар ужурлуг дээр дүгайында бодалды болганчок-ла чугаалап турарлар.

Совет Эвилели ымта-даа кыжанмайн турар болгаш кынче-даа халдаар дивейн турар деп оратор үргүлчүлеп чугаалаан. Ынчалзажок Чепсектиг Күштерни кызырар болгаш атомнуг чепсекти хоруур дүгайында дүгүржүлге ам-даа чедип алынмааны-биле база быжыг тайбыңга идегелдиг магадылаа ам дээреде чок болуп турары-биле холбаштыр дайзыннарның кандыг-даа өнчүк-чөнгээлери биске хенертен болбазын дээш, бистиң чуртувустуң эрге-ажыктарын идегелдиг камгалап шыдаар аргалыг чепсектиг күштерлиг болур ужурга таварышкан бис.

Совет Чепсектиг Күштер чурттуң камгаланыр аргалыының дүгайында партияның болгаш чазактың үргүлчү сагыш салыышкынының ачызында үндезини-биле таартынган болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының төнчүзүнде турганы деңнелеп шынар талазы-биле ырак бурунгаар базынны кылган. Олар ам янзы-бүрү атомнуг болгаш термоядролуг чепсектиг, янзы-бүрү хевирлериниң күштүг ракеттиг болгаш реактивтиг, оон иштинде ырак черге дээштиг ракета чепсектерлиг. Олар агрессор халдап келген таварылгала тургустунуп келир кандыг-даа сорулгаларны шиитпирлеп шыдаар бирги чергенниң реактивтиг ужар-чүүлдүг.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис болгаш бистиң эвилелчилеривистиң армиялары боттарының улустарының чырыткылыг

Февраль 18-тиң кежээки хуралы

СЭКП-нин XX съездизининң кежээки хуралы **Ф. Р. Козлоатуң** даргалаазы-биле ажыттынган. **О. В. Куусиненге** (Карел-Финниң парторганизациязы) сөс берген.

Делегей ареназында ам үеде аажок улуг төөгүлүг болуушкун — тайбыңны камгалаар дээш деңнелиниң туружунче улус массаларның болгаш бүдүн улустарның шилчиишкини болуп турар деп ол чугаалаан. Совет Эвилелиниге болгаш Кыдат Улус Республикага баштаткан улуг социалистиг лагерь өске чурттарда улам хөй өнүүктерни, боттарының амыралчы эрге-ажыктарын барыкталаап бистиң партиявыстың улустар аразының политиказын деткип турар өнүүктерни хун-бүрүтып ап турар. Ол политика—догматизмден болгаш доктринерстводан хостуг мерген угаанныг ленинчи политика болур.

Эш Куусинен оон ынай Совет күрүнениң улустар аразының дүшкүүрүлүг чорууң чавырыдырар ддээш, ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ турары дээш чайгыыш чок деңнелиниң дүгайын чугаалаан.

Амгы үеде дайынналарны болдурбазының ышкынналарын, албан-хаакчыларының болган инженер-техниктиг ажылдакчыларының Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге алдар болдурган митингизи болган.

Ында партия организациязының сезретары эш Круговой сес алгаш,— транспортчулар болуунуң төрээн Коммунистиг партиязының XX съездизинге алдар болдуруп алган хүзөлелерин өрестиг күүсеткеннер. Ылангыя февраль айның бир дугаар чартыының чүк саарылгазының планын 150 хуу күүсеткен бис—деп чугаалаан.

Автомашина септээр мастерскаанын комсомолчулар бригадазында комсомолчу слесарь эш Жиров сес алгаш,—СЭКП-нин XX съездизинге уткуштур алган бот-хүзөлелерин бистиң комсомолчулар бригадазы алдарлыы-биле күүсеткен—дээн.

Транспортчулар 1956 чылдың бүдүрүлге программаазын долдур болган ажыр күүседнр, ылангыя чүк соортүлелиниң планын 105 хуу, тонна-километр талазыбиле 103 хуу, пассажирлер даажыр талазы-биле 105 хуу, тонна километр талазы-биле 102 хуу күүседнр, соортүлелиниң бот-үнезин 3 хуу чингедир — деп транспортчулар хүзөлге алганнар.

Т. МААДЫ.

Кызыл хоорай.

Чурумта: Тулуг трестизиниң чазаныла мастерскааларының ажылчыннары СЭКП-нин XX съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин өөренип турары.

Фото С. Фоомтистевтуу.

Совет кижилер партияның съездизинге байыр чедирип турар

Транспортчуларның хүлээлгези

Автотранспорт конторазының ажылчыннарынлы, албан-хаакчыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге алдар болдурган митингизи болган.

Ында партия организациязының секретары эш Круговой сес алгаш,— транспортчулар болуунуң төрээн Коммунистиг партиязының XX съездизинге алдар болдурун алган хүзөлелерин өрестиг күүсеткеннер. Ылангыя февраль айның бир дугаар чартыының чүк саарылгазының планын 150 хуу күүсеткен бис—деп чугаалаан.

Автомашина септээр мастерскаанын комсомолчулар бригадазында комсомолчу слесарь эш Жиров сес алгаш,—СЭКП-нин XX съездизинге уткуштур алган бот-хүзөлелерин бистиң комсомолчулар бригадазы алдарлыы-биле күүсеткен—дээн.

Транспортчулар 1956 чылдың бүдүрүлге программаазын долдур болган ажыр күүседнр, ылангыя чүк соортүлелиниң планын 105 хуу, тонна-километр талазыбиле 103 хуу, пассажирлер даажыр талазы-биле 105 хуу, тонна километр талазы-биле 102 хуу күүседнр, соортүлелиниң бот-үнезин 3 хуу чингедир — деп транспортчулар хүзөлге алганнар.

Т. МААДЫ.

Кызыл хоорай.

Аъш-чем комбинадында

СЭКП XX съездизинииң ажыттынганыга турасказаткан аъш-чем комбинадының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының митингизи болган.

Митингиге 70 ажыг кижи чыыгган. СЭКП XX съездизинииң ажыттынганының дугайында партияның Кызыл хоорай комитединиң үлетпүр кидизиниң эргелекчизи эш Забоевтиң илеткелин дыннаан.

XX съездиниң ажыттынганының, оон чугаалашкан айтырыгларының, эш Хрущевтуң отчет илеткелинде айыттынган Совет Эвилелиниң улуг чедишкиннериниң болгаш совет улустуң мурнунда салдының турар улуг-чаагай сорулгаларының дугайын илеткелчи допчу тодаргайы-биле ажылчыннарга таныштырган.

Совет улустуң материалдыг чаагай байдалын улам-на көдүрүп, ылангыя 1957 чылдан эгелээп, 7 шактыг ажыл хүнүнче шилчип эгелээр дээн партияның болган чазактың шиитпирлериниң дугайын дыннаан ажылчыннар канчаар-даа ажоок өөрүп, XX съездиге эш Хрущевтуң кылган отчет илеткелин изин-биле уткуп хүзөлээн алганнар.

Митингиниң киржикчилериниң иштинден хлеб бижырар черинин № 2 бригадазының мастери эш Петухова, кондитер салбырының мастери эш Петрова, суксунга ижер чүүлдер кылыр салбырның мастери эш Антышев болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан.

1956 чылдың бүдүрүлге планын иштө продукция талазы-биле декабрь 21-де долуур күүсеткен турарын комбинаттың ажылчыннары хүзөлээн турарлар.

С. ЛОПСАН.

Турциянын Чазааңга Совет Чазактың нотазы

Турциянын девискээриндеп ССРЭ-ниң агаар делгеминче шарлар салып үндүрүп турарынын дугайында айтырыгның талазы-биле Турциянын Чазааңга Совет Чазак февраль 4-те нота чорутканын бистин парлалгавыска моон мурнунда-ла дыннаткан болгай.

Турциянын ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини дээрги К. Н. Кавур февраль 11-де ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Бирги Оралакчызы А. А. Громыкога чораан болгаш анаа даразыпдагы утказыг нотаны тутуп берген:

Совет Чазакка Турциянын Чазааның 1956 чылдың февраль 11-де нотазы

«Турциянын Элчин чери Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Даштыкы Херектер Министерствозун болуның хүндүткеп турарын хереченлеп турар болгаш Министерствонуң 1956 чылдың февраль 4-тегн № 29 нотазында чугаалап турар метеорологтуг шарлар талазы-биле даразынындагы чүүлдү болуның Чазаанын айтыжыкының ёзугаар дынналыр алдарлыг болду:

Турциянын албан-хүлээлгелиг эрге-чагыргалары улуг бедикке атмосфера байдалдарының дугайында мелээлер алыр сорулга-биле шарларны ажыглап тургаш, метеорологтуг шинчилелдерни америк албан-хүлээлгелиг эрге-чагыргалар-биле кады ажылдажып тургаш, чамдык ченнп дүргузунда чорудуп турар. Ол шинчилелдерниң түннелдери метеорологтуг албаннарга-ла, ам болур национал геофизика конференциязының ажылдарынга-ла ажыктыг болур. Анатоли агентилелиниң 1956 чылдың январь 14-те чарлаан медеглелинге Турциянын метеорологтуг кол эргелели ажыглатынган турар шарларның дугайында, а ол ышкаш оларга чоруур янзы-бүрү аппаратураның дугайында ылаптыг медээлерни киирип тургаш, ол фактыларны тодаргайы-биле дамчытkан. Бир эвес ол шарлар Турциянын девискээринге кестүп келзе чүнү кызза чогуурул дээрзинде дугайын хөйге чарлаан ол-ла медеглелге база айыткан турган. Ук шарларның ужудушкунуның угланышкынынга ылаптыг контрольду боттандырары бир таа болдунар арга чок болганда, оларның кааа дүжерин ылаптыы-биле баш бурунгаар көрүп шыдавас деп чүвени хөйге чарлаан ол медеглел көргүзүп турар. Өске талазында, метеорологтуг сорулгаларга шарларны ажыглаары ниитиге хүлээп алдынган практика болуп турар. Ынчаарга шакла ындыг сорулгаларга ажыглатынып турар совет бүдүрүлгениң хөй санныг шарлары Турциянын девискээринге база каш удаа кестүп келип тургылаан.

Ынчангаш Турциянын девискээринге кестүп келген шарларның ужудушкунунуң угланышкынынга ылаптыг контрольду боттандырары бир таа болдунар арга чок болганда, оларның кааа дүжерин ылаптыы-биле баш бурунгаар көрүп шыдавас деп чүвени хөйге чарлаан ол медеглел көргүзүп турар. Өске талазында, метеорологтуг сорулгаларга шарларны ажыглаары ниитиге хүлээп алдынган практика болуп турар. Ынчаарга шакла ындыг сорулгаларга ажыглатынып турар совет бүдүрүлгениң хөй санныг шарлары Турциянын девискээринге база каш удаа кестүп келип тургылаан.

Ынчангаш Министерствонуң нотазында чугаалатынып турар шарларның совет девискээрге дүжүп турарының дугайында ындыг шарларның ыяшт

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 25 СУББОТА № 42 (3495)

Өртээ 20 коп.

Ам, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш, ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын шиитпирлээр дээш бистиң ниитилеливистиң демиселиниң байдалдарында, марксизмниң теориязының экономиктиг талазы, тодаргай экономиканың айтырыглары бирги одуругже илереп үнүп турар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ХХ СЪЕЗДИЗИ

СЭКП Төп Комитединиң отчет илеткелиниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ХХ съездизиниң ДОКТААЛЫ

(1956 чылдың февраль 20-де чаңгыс үн-биле хүлээп алган).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ажылының дугайында СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтуң отчет илеткелин дыңнап база чугаалажып көргеш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ХХ съездизиниң доктаадыры болза:

СЭКП Төп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн. долузу-биле чүүлдүг деп көөр.

ХХ съезд СЭКП ТК-ның отчет илеткелиниң талазы-биле Коммунистиг партияның ХХ съездизиниң Резолюциязының делгеренгей төлевилелин белеткээр талазы-биле Комиссияны дараазында составтыг кылдыр тургузар деп шиитпирни хүлээп алган:

ХРУЩЕВ Н. С. (даргазы).	КАЛЬЧЕНКО Н. Т.	ПЕРВУХИН М. Г.
АРИСТОВ А. Б.	КАПИТОНОВ И. В.	ПОНОМАРЕНКО П. К.
БАБАЕВ С.	КИРИЛЕНКО А. П.	ПОСПЕЛОВ П. Н.
БЕЛЯЕВ Н. И.	КИРИЧЕНКО А. И.	ПЫСИН К. Г.
БОЙЦОВ И. П.	КИСЕЛЕВ Н. В.	РАЗЗАКОВ И. Р.
БРЕЖНЕВ Л. И.	КОЗЛОВ Ф. Р.	САБУРОВ М. З.
БУЛГАНИН Н. А.	КЭБИН И. Г.	СЕРДЮК З. Т.
ВОРОШИЛОВ К. Е.	КУУСИНЕН О. В.	СНЕЧКУС А. Ю.
ГАФУРОВ Б.	ЛАРИОНОВ А. Н.	СТРУЕВ А. И.
ДАНИЯЛОВ А. Д.	МАЛЕНКОВ Г. М.	СУСЛОВ В. М. (Краснодар)
ДЕНИСОВ Г. А.	МЖАВАНАДЗЕ В. П.	СУСЛОВ М. А.
ДОРОНИН П. И.	МИКОЯН А. И.	ТИТОВ Ф. Е.
ЖЕГАЛИН И. К.	МИХАЙЛОВ Н. А.	ТОВМАСЯН С. А.
ЖУКОВ Г. К.	МОЛОТОВ В. М.	ФУРЦЕВА Е. А.
ИГНАТОВ Н. Г.	МУРАТОВ З. И.	ШВЕРНИК Н. М.
ИГНАТЬЕВ С. Д.	МУСТАФАЕВ И. Д.	ШЕЛЕПИН А. Н.
КАГАНОВИЧ Л. М.	МУХИТДИНОВ Н. А.	ШЕПИЛОВ Д. Т.
КАЛНБЕРЗИН Я. Э.	ОРГАНОВ Н. Н.	ШКОЛЬНИКОВ А. М.
	ПАТОЛИЧЕВ Н. С.	

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчедунуң талазы-биле СЭКП-ниң ХХ Съездизиниң доктаалы

(1956 чылдың февраль 20-де чаңгыс үн-биле хүлээп алган)

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчедун бадылаар.

Патриотчу көдүрлүүшкүн

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ҮНҮ

Партияның ХХ съездизинге алдар болдурган митингизинге Кызылдың даараныгга комбинадының ажылчын, албан-хаакчылары өөрүшкүлүг-биле чыглып келгеннер. Съездиниң ажылының дугайын парторганизация секретары эш Серебрянская аңаа чугаалаан.

Оон соонда платье даараар цехте ажылдап турар эш Рясик сөс алган. Совет херээженнерниң дугайында Коммунистиг партияның улуг сагыш салышкынын ол бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. — Ажыл шагын кызырар, саатталганының болгаш төрээниниң талазы-биле шөлээлерниң хуусаазын улгаттырар, чаа столоваяларны болгаш коммунал ажыл-агый черлерин ажыдар дугайында айыттынган хемчеглер херээженнерниң күш-ажылының болгаш чурталгазының байдалын улам экижидер. Шак ындыг сагыш салышкынга бистиң эки харывыс болза, ак-сеткилдиг күш-ажыл болур. Ынчангаш мен бодум бо чылдың февральда ажыл нормазын 120 хуу күүседирин болгаш кылыгдарның шынарын экижидерин хүлээп-дим—деп, ол чугаалаан.

Массалыг чагыглар цехиниң начальниги эш Ведерникова бодунуң ол участогунда ажылчыннарның мурнундан сөс алган. — декабрьның 5-ке чедир цех бүдүрүлгениң чыл планын күүсеткен турар — деп, ол бүзүрелин чугаалаан.

Даараныкчы эш Морачева совет кижилер дугайында партияның доктаалы сагыш салышкынынга хууда өөрүшкүзүн илереттиишаан, февральдың ажыл нормазын 110 хуу күүседирин хүлээнген.

Коллективтиң кежигүннери комбинаттың ажылының перспективтиг хогжүлдезин амыдыралга боттандырарының тодаргай чугаалашкан.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР ДЭЭШ

Чаа-Хөл районнуң колхозтарында, албан черлеринде болгаш өске-даа коллективтеринде ажылчы чоннарның партияның ХХ съездизинге алдар болдурган митингилери эртип турар. Районнуң бүгү чурттакчы чону партияның даштыкы болгаш иштики политиказын изиг-биле деткип, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының дугайында оон улуг сагыш салышкынынга харыы кылдыр чүүлдүг ажылдаарын митингилерниң киржикчилери хүлээнип турарлар.

МТС коллективиниң митингизинге партия организациязының секретары эш Чүргүй-оол, трактор бригадаларының бригадирлери эштер Савченко, Чылбак олар митингиниң бүгү киржикчилериниң сеткил-сагыжын илередип чүве чугаалааннар. Олар болза, алдыгы беш чылдың талазы-биле партияның айтып турары хемчеглерни бүгү совет улусту күш-ажылчы көдүрлүүшкүнче сорук кийргенин боттарының чугааларынга демдеглевишаан, көдээ ажыл-агыйның улам ынайгы хогжүлдези дээш кызымаккай ажылдаарынче механизаторларны кыйгырганнар.

МТС-тиң механизаторлары часкы тарылгага эки белеткенип турарлар. Олар бо чылдың часкы тарылгазын 7—8 ажыл хүннеринде доозарын, алдыгы беш чылдың бирги чылында хову ажылындан бедик дүжүттү алырының бүгү-ле аргаларын ажыглаарын хүлээнгеннер.

Сталин аттыг болгаш «Тиилелге» колхозтарның ажыл-ишчилери марттың 1-ге чедир түдүг материалдарының белеткелдерин доозарын, оон 50 хуузун марттың 15-ке чедир түдүг шөлүнче сөөртүрүн хүлээнгеннер. Колхозтар үрезиннер белеткелин болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгелерин дыка хуусаада бүрүн доозарын хүлээнгеш, ажылдап турарлар.

Съездиге алдар болдурган маргылдаа

Чөөн-Хемчик районнуң Калинин аттыг колхозта күш-культураның «Колхозчу» деп эки-тура ниитилелиниң кежигүннери СЭКП-ниң ХХ съездизинге алдар кылдыр күш-культура болгаш спорт талазы-биле маргылдааларны эрттиргеннер.

Баштай 10 километрге оолдарның лыжа маргылдаазы болган. Аңаа бирги черни эш Лопсан-Дажы, комсомолчулар эштер С. Дурум-оол, О. Дуран-оол олар ийиги-үшкү черни алган. Оон ынай 18 аныяктар ГТО-нуң нормазын дужааган. Уругларның 5 километрге маргылдаазынга комсомолчу эш Зоя Монгуш, эштер Д. Орус-оол, О. Бүнзенмаа олар ийиги-үшкү черлерни ээлээннер, ынчаарга 9 кижи ГТО-нуң нормазын дужааган.

1956 чылда районнуң хөл шыдыраа маргылдаазынга киржир эрге дээш 16 киржикчилиг маргылдаа дөрт хонук үргүлчүлээн. Оон түннелинде эштер М. Хурган-оол, М. Буян, В. Санчи олар тиилекчилер болган. Оон-биле кады боодалганың, городоктуң маргылдаалары база болган.

Маргылдааның тиилекчилеринге өртектиг шаңналдарны түс-түс тывыскылаан.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Февраль 20-ниң эртенги хуралы

Февраль 20-ниң эртенги хуралы **М. А. Ясневтуң** даргалааны-биле ажыттынган. Съезд СЭКП Төп Комитединиң болгаш СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының отчёт илеткелдерин чугаалажырын үргүлчүлээн.

Бир дугаарында эш **И. Д. Мустафаев** (Азербайджанның парторганизациязы) санал берген. Отчёттуг үениң дургузунда Төп Комитет бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш культурлуг улам ынайгы хогжүлдезиниң амыдыралчы чугула айтырыгларын дидими-биле илип үндүрген болгаш чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлээн, деп ол чугаалаан. Партия болгаш Совет чазак бешки беш чыл планының чедиишкинниг боттанылышкынын хандырган. Совет Эвилели делегейниң эң улуг индустриалдыг күрүнелериниң бирээзи апарган. Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйны шиитпирлиг көдүрер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырып турар. Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң бүгү делегей байдалы дыка быжыккан.

Оон соонда эш Мустафаев партияның ленинчи национал политиказының база Совет Эвилелиниң шаанда хожудап калган чораан өске улустарынга улуг орус улустуң дузаламчызының дугайын чугаалаан. Ол дузаламчының ачызында ол улустар бодунуң экономика болгаш культура хогжүлдезинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чижээ, Азербайджанда үлетпүр 1913 чылдаазы-биле деңнээрге барык-ла 12 катап өскен. Революцияга чедир аңаа чоннуң 90 хире хуузу үжүк-бижик чок чораан болза, ам бүгү-ниитиниң чеди чыл өөредилгезин боттандырган болгаш бүгү-ниитиниң ыявыла он чыл өөредилгезинче шилчииринге байдалдар тургустунуп турар.

Азербайджанның нефть үлетпүрүнүң дугайын оратор база чугаалаан.

Дараазында Индонезияның Коммунистиг партиязындан эш **Д. Н. Айдит** байыр чедирип чүве чугаалаан, ону чыылганнар найыралдыг чылыы-биле уткаан.

Совет Эвилели биле Индонезияның аразы дыка ырак, база бистиң чурттарывыстың улустары боттарының чаңчылдарының талазы-биле бот-боттарындан ылгалдыг деп эш Айдит чугаалаан. Ынчалза-даа сорулгаларының ниитизи болгаш тайбың база кижи төрелгетенниң хосталгазы дээш кадыы демисели Индонезияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарын чоокшулаштырган. Индонезияның Коммунистиг партиязының ТК-зы индонези ажылчыннардан, тараачыннардан, интеллигенциядан болгаш аныяктардан, оларның өнүезинден СЭКП-ниң ХХ съездизинге болгаш Совет Эвилелиниң улустарынга байыр чедирерин дамчыдарын диләэн муң-муң чагааларны алган. Бо болза, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш улузунуң демиселиниң сорулгаларын индонези ажылчы чоннарның улам эң эки билип турарын херечилеп турар кончуг чугула фактызы-дыр. Партияның ХХ съездизинге СЭКП ТК-ның отчет илеткели-биле база ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң ХХ съездизиниң Директиваларын-биле таныжылышкын совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш улустарының демиселиниң сорулгаларын индонези улустуң билип алырынга улам-на дузалаар.

Ам үеде бистиң чуртувустуң долу хамаарышпас чоруу ам-даа чок болуп турар деп эш Айдит үргүлчүлээн. Индонезияга Голландияның болгаш өске-даа чурттарның империалистери үргүлчү шаптык кадып болгаш кыжанып турар. Индонези улус бодунуң эң эки оолдарының амы-тыны-биле чедип алганы бодунуң хамаарышпас чорууң камгалаарының болгаш быжыглаарының оруун соксаал чокка дилеп турар.

Эгелекчилериниң бирээзи Индонезия болган Азия болгаш Африка чурттарының Бандунг конференциязының дугайын эш Айдит чугаалаан. Делегейниң тайбынга ынакшылдыг бүгү улустарының, бирги ээлчегде, Совет Эвилелиниң улустарының болгаш чазаның ол конференцияны чүүлдүг кылдыр көрүп, изиг-биле деткээни болза, хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш демисел бүгү чурттарны болгаш диптерни хаара тудуп турар тиилелгелиг улуг демисел болур деп чүвеге индонези улустуң идегелин быжыглаан.

Моолдуң Араттың-революстуг партиязының болгаш Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарының мурнундан эш **Ю. Цеденбал** байыр чедирген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бүгү ажыл-чорудулгазы улустуң эрге-ажыктарынга, демократия болгаш социализм дээш демиселдиң херээнге кызыгаар чок бараан болурунуң чайынныг чаң үлегер-чижээ, марксичи-ленинчи теорияны амыдыралга боттандырарының, төөгүлүг чаа дуржулганың үнелезиниң ону чогаадыкчы ёзу-биле хогжүдериниң болгаш байыдарының үлегер-чижээ болур деп ол чугаалаан. Коммунизмниң дээди чадазынче—ССРЭ-ниң бурунгаар шимчээшкининиң кайгамчык улуг чаа перспективаларын ажыдып турар партияның аңгы съездизи болза, чүгле маадырлыг совет улуска эвес, харын депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенге кончуг улуг төөгүлүг болуушкун болур.

Ленинчи оруктап чорбушаан, бистиң улузувус Моолдуң Араттың-революстуг партиязының удуртулгазы-биле, Совет күрүнениң чаагай дузаламчызының ачызында ниитиниң амыдыралынга үндезин чаартылгаларны боттандырган болгаш Моолдуң ажыл-агый база культура талазы-биле хожудаашкынын ажып эртеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ам Моол Арат Республика аңгы үениң үлетпүрлүг болгаш транспорттуг, бодунуң национал ажылчын аңгылыг болгаш улус-демократтыг тургузугнуң негелделеринге өзүп үнген бодунуң күш-ажылчы интеллигенциялыг.

Депшилгелиг кижи төрелгетенниң авангардында чоруп орар бистиң чайгылыш чок өңнүүвүс — совет улус-биле найырал болгаш кады ажылдажылга моол улустуң аас-кежиктиг болгаш чечектелиишкининиң бо-дур дээрзин Моол Арат Республиканың ажылчы чоннары бодунуң хууда дуржулгазындан эки билир.

Моолдуң Араттың-революстуг партиязы МАР-ның ажылчы чоннарын марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеяларының ёзузунга, Совет Эвилелиниң, Кыдат улус Республиканың болгаш улус демократиязының чурттарының улустары-биле акы-дунма бузулбас найыралдың ёзузунга, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның бүгү делегей эп-сеткил каттыжылышкынының ёзузунга мөгаг-шылаг чокка кижизидип турар болгаш моон соңгаар-даа кижизидер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ХХ съездизи бисте дуржулганың практиктиг улуг школазы болур деп эш Цеденбал бодунуң чугаазының төнчүзүнде чугаалаан. Хей-аът кииргичи үлегери болгаш чижээ дээш, эртем дээш СЭКП-ниң ХХ съездизинге чүректиң ханызындан улуг-биле четтирдивис.

Оон соонда эш **К. Е. Ворошилов** чүве чугаалаан.

Эш **З. И. Муратов** (Татарияның парторганизациязы) партияның организакчы болгаш удуртукчу ролюн улам ынай бедидер, оон хуралдарының чаңгыс-эвия болгаш сырый каттыжылышкынын быжыглаар талазы-биле Төп Комитеттиң кылганы улуг ажылдарның дугайын чугаалаан. Даштыкы политиканың, партия болгаш ажыл-агый тургузуушкунунуң үндезин айтырыгларын чугаалашкан СЭКП ТК-ның үргүлчү чыылдырып келген Пленумнары бисте өөредилгениң, кижизидилгениң, дадыгылышкынының школазы болган. Отчёттуг үе болза, бүгү партияның өзүлдезиниң болгаш быжыгылышкынының, оон организастыг, тактиктиг болгаш идеологтуг үндезиннериниң байылышкыннарының үези болган дээрзин бистер долу үнелезиниң чугаалап болур бис деп оратор медеглээн.

Эш Муратов бодунуң саналынга кол кичээнгейни нефть үлетпүрүн хогжүдеринче угландырган. Чаа беш чылда чуртка нефть тывыжының немей өзүлдезиниң барык-ла чартык кезиин Татария бээр ужурлуг.

Оон соонда эш Муратов республиканың көдээ ажыл-агый хогжүлдезиниң дугайын, татар улустуң культуразының өзүлдезиниң дугайын чугаалаан.

Эш **А. Д. Даниялов** (Дагестанның парторганизациязы) бодунуң саналынга алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның ХХ съездизиниң Директиваларының төлевилелин ажылчыннарның, колхозчуларның, совет интеллигенцияның чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көрүп турарын демдеглээн.

Партияның шиитпирлерин боттандырбышаан, Дагестанның ажылчыннары, колхозчулары болгаш интеллигенциязы республиканың экономиказының болгаш культуразының улам ынайгы хогжүлдезин хандырганнар деп эш Даниялов оон ынай чугаалаан. Сөөлгү үениң дургузунда көдээ ажыл-агыйга ажыл херектиг байдалы экижээн, партия организацияларының удуртулгазы улам тодаргай апарган, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш бүдүрүлгечи идепкейи өскен. 1954 чылга деңнээрге, 1955 чылда республиканың колхозтарынга тарааның ниити чыылдазы 39 хуу, ногаалары 31 хуу бедик болган. Ниитиниң мал ажылын хогжүдериниң планы ажыр күүсеттинген, сүт саалдазы болгаш дүк кыргылдазы көвүдээн. Ам колхозчулар күш-хүннеринге эрткен чылдарга бодаарга дыка хөй продуктуларны алган.

Республиканың улус ажыл-агыйының чугула адыры болза, кат-чимис ажылы болур. 1960 чылдың төнчүзүнге чедир виноград чыылдазын барык-ла 5 катап болгаш кат-чимистерни 2,6 катап көвүделип тургаш, сайтар болгаш виноградчыктер шөлүн ийи ажыг катап улгаттырарын айыткан.

Сад техниказын, чепсек-херекселдерин бүдүрер дугайында сагыш салбайн турар. Көдээ ажыл-агыйның хоралакчыларынга удур демиселдиң хемчеглериниң дугайында эвээш кичээнгей салып турар РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозун эш Даниялов шүгүмчүлээн.

СЭКП ТК-ның Россий Федерациязының талазы-биле бюрозун тургузар дугайында эш Хрущевтуң отчет илеткелинге чугаалаан саналын оратор деткип, ындыг бюрону тургузары Федерацияның автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының курлавырларын болгаш бар аргаларын дүрген болгаш эң эки таарыштыр ажыглаарынга дузалаан турар деп медеглээн.

Эш **М. А. Шолохов** (Каменскиниң парторганизациязы) бодунуң саналын совет литератураның айтырыгларынга холбаштырган. Эш Сурков съездиге бодунуң саналынга бистиң литературавыстың чедиишкиннериниң дугайын чугаалавышаан, ол байдалды нарлап үндүрүп турар номнарның өзүп турар саналары-биле көргүсбениниң дугайын эш Шолохов сагындырган. Ындыг болза-даа литератураның деңнелин номнарның саналары-биле хемчээвес-ле болгай деп оратор медеглээн.

Бистиң литературавыс бодунуң бүгү түрүн келген үезиниң дургузунда долу үнелиг, эвээш эвес чогаалдарны тургускан болгаш дурум ёзугаар делегейниң мурнакчы литературазы болу берген дээр дугайында чугаа турбас деп эш Шолохов чугаалаан.

Хөй-хөй чогаалчыларның амыдыралдан хоорулганының түннелинде бисте эки чаа номнар эвээш тыптып турар деп оратор демдеглээн. Найысылалдың хөй-хөй чогаалчылары хаалчак үш булуңда: Москва—чайлаг—курортта амыдырап турарлар. Ленинградта, Киевте, Минскиде болгаш өске-даа улуг хоорайларда база ындыг байдал бар. Ынчангаш, бир эвес байдалды өскертпес болза, чоокку келир үеде эки номнарны манаары берге деп эш Шолохов медеглээн. Чогаалчылар боттарының маадырларын колхозтарның, МТС-терниң, ажылчын суурларының ниитизинден чогаадып тыпкан турары чугула. Эш Шолохов оон ынай ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлээн, оон сезү-биле алырга, талантылыг хөй-хөй чогаалчылар чогаадыкчы ажыл кылырының орнунга хоозун хуралдаашкыннар кылыры-биле ойлежип турар. Чогаал ажылдакчылары хоозун хуралдаашкыннардан адырлыр херек. Номчукчулар оларнан чугааларны эвес, а номнарны манап турарлар болгай.

Эш Шолохов бодунуң чугаазынга улуг кичээнгейни аныяк чогаалчылар-биле ажылды экижидеринче угландырган.

Эш **И. К. Жегалинге** (Сталинградтың парторганизациязы) сөс берген. Партияны болгаш Совет күрүнени удуртурунга ленинчи политиканы быжыг болгаш чайгылыш чок чорудуп турары дээш СЭКП-ниң Төп Комитединге Сталинградтың коммунистери чүректиң ханызындан өөрүп четтиргениң илергейлеп турар деп ол чугаалаан.

Эш Жегалин бешки беш чыл планын күүседиринге сталинградчыларның күш-ажылчы киржилгезиниң дугайын чугаалаан. 1950 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда үлетпүрнүң ниити продукциязының хемчээли 83 хуу көвүдээн. Сөөлгү ийи чылдың дургузунда көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының тарылга шөлдери 843 муң гектар көвүдээн.

Продукция бүдүрерин көвүдедиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, үлетпүр бүдүрүлгелерде ам-даа бар четпестерни узуткаарынга арганы бээр областың улус ажыл-агыйын улам ынай хогжүдериниң курлавырларынга оратор бодунуң саналының элээн кезиин холбаштырган. Трактор дизельдериниң чаа заводунуң тудуушкунун чоокку чылдарда эде көөрүнүң эргежок чугулазының дугайында, Сталинградтың трактор заводунуң болгаш демир орук бедидириниң эде чаартылгазының дугайында, Волга-Донуң В. И. Ленин аттыг каналын чүък сөөртүлгезинге ажыглаарын экижидер дугайында айтырыгны ол чугаалаан.

Академик **И. В. Курчатов** бодунуң саналын атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле совет эртемденнерниң ажылдарынга холбаштырган. Атомнуг энергияның күчели-биле 2—2,5 миллион киловатт энергияны алыр деп съездиниң Директиваларының төлевилелинде бижиттинген сорулганы бо беш чылда канчаар шиитпирлээриниң дугайын ол чугаалаан. Бо беш чылда кайызы-даа 50-ден 200 муң киловатт күчүлүг атомнуг реакторларның 10 чедир хевирлерин тудар деп айыткан. Торий ажыглаар күчүлүг реакторну туткан турар.

Атомнуг реакторларның талазы-биле ажылды социалистиг лагерьниң өске-даа чурттарының эртемденнери болгаш инженерлери-биле кады чорудуп турар. Олар Совет Эвилелиниң киржилгези-биле боттарынга эртем сорулгаларынга атомнуг реакторларны тургузар болгаш атомнуг электростанцияларны тударын айтып турарлар. Социалистиг лагерьниң чуртта-

(Төнчүзү 2-ги арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү).

рынын әртемденнери-биле кады ажы калбарар болгаш ханылаан турар деп эш Бүрчатов демдеглээн.

Атомнуг энергия транспорт сорулгаларынга база ажыглатынып болур деп оратор демдеглээн. Атом шимчедикчилиг дедоколду тударының төлевилелии тургузары ам уеле дооступ турар. Ол дедокол ийи-үш чылдың дургузунда олаар чүүдүн курлавырларын четчелевишаан, соңгу далай оруу-биле судноларны эргидип болур. Бо беш чылда чүгле дедокола эвес, харын оске-даа корабльерге, ужарчүүлге болгаш кургаг черниң транспортунга атом күштүг установкаларның талазы-биле ажыл калбаа-биле хөгжээн турар ужурлуг. Келир үениң техниказының оруу бүзүредии-биле чырытынган турар төлээде, атомнуг теоретиктиг эртемни улам ынай хөгжүдери чугула деп эртемден чугаалаан. Совет эртемденнер бойдустуң чаа хоойлузарын ажыдар болгаш материяның бүдүш-шынарларын биилиг алырының оруу-биле улам-на бурунгаар-даар ужурлуг.

Атомнуг болгаш ядролуг физиканың талазы-биле теоретиктиг ажыллар термоядролуг реакцияларны башкарарын боттандырар талазы-биле экспериментадлыг ажыларны калбартыр арганы ажыгын берип турар деп эш Курчатов оон ынай демдеглээн. Бистерге, совет эртемденнерге, киижи төрелгетеңге чугула ол эртем айтырыын шинтпирлээри-биле делегейниң оске чурттарының эртемденнери-биле, оон иштинде эртем болгаш техниктиг чедиишкиннерге бистиң бедии-биле үнелеп турарывыс Американың эртемденнери-биле кады ажылдары күвенчиг ийик. Бо чорук чедиг ам болдунар төлээде, чүгле чаңгыс чүүл—атомнуг болгаш водородтуг чеңсекти ажыглаарын хорудлаар дугайында Совет Эвилелиниң саналын АБШ-тың чазааның хүлээп алыры херек.

Финляндияның Коммунистиг партиязының болгаш ажылчы чоннарының мурнундан эш **А. Аалтонен** байыр чедирген. Оон чугаалааны болза:

Коммунистиг нинтилелди тургузарынга совет кижилерниң кайгамчык улуг чедиишкиннери, үлетпүрүнүң болгаш техниканың шапкын хөгжүлдези, күр черлерни шингээдип ап турары, улустуң культуразының болгаш чаагай байдалының өзүлдези, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң оске чурттарга көргүзүп турары ак-сеткилдиг деткимчези бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының улуг сонуургалын болгаш өөрүшкүзүн күштелдирип турар. Бистиң чуртувустуң тайбын хөгжүлелиниң шынчы магадылалы Совет Эвилели-биле найырал болгаш кады ажылдажылга болур даарынге бүзүрел Финляндияның улузунуң ортузунда калбаа-биле нептерээн.

Бодунуң үндезилетингенииниң үелиндеп эгелээн, Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында найырадыг харылзаларны тургузары дээш демисешкен Финляндияның Коммунистиг партиязы лайын сөөлүндеги үеде болган улуг ескерлиишкин болур Совет Эвилелинге найырадыг күзел-соруктуң хөгжүлдезин болгаш быжыглышкынын өөрүшкү-биле демдеглеп турар. Ынчалза-даа бо дээрге, совет-финляид харылзаларны баксыралырын, база Финляндияны соңгу-атлантика блогунуң политиказының фарватеринче хандыдыл кирерин күзээн күштер бистиң чуртувуста чок дээни ол эвес. Ынчангаш Финляндияның Коммунистиг партиязының кол соругалары моон соңгаар-даа тайбының политиказын чорулары, Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында найырадыг харылзаларны быжыглаары болур.

Финляндияның Коммунистиг партиязы тайбын болгаш социализм дээш, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедилери дээш, демократтыг эргелерни хандырары дээш, капиталистиг мөлүүлгеге болгаш реакцияның политиктиг халдаашкынынга удур демиселлиң чаңгыс аай фронтузунга бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының каттыжышкынын дээш бүгү-ле күштерин харам чокка демисежир апаар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазы бистиң партиявыска хей-аът киирикчи үлегер-чижек болур деп эш Аалтонен чугаалаан.

Февраль 20-ниң кежээки хуралы

СЭКП-ниң XX съездизиниң кежээки хуралын **М. А. Суслов** даргалаан. Башкий ВЛКСМ ТК-ның секретары эш **А. Н. Шелепин** санал берген. Совет аныяктарга партияның XX съездизиниң канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазының дугайын, комсомол организацияларының ажылының дугайын ол чугаалаан.

Партияның Төп Комитединиң илеткелинде комсомолдуң, совет аныяктарның ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээн. Шак ындыг бедик үнелээшкин хөй чүүлдерни кылырынче кыйгырып турар. Комсомол, совет аныяктар бодунуң күштерин, билиглерин, энергизын бистиң чуртувуска коммунистиг нинтилелди тургузарының улуг херээнге кызыгаар чок бараан болдурар даарын съездиге бүзүредип тур бис деп эш Шелепин чугаалаан.

Партияның XX съездизинге комсомол СЭКП-ни болгаш оон ленинчи Төп Комитедин долганыр улам-на сырый каттышканы-биле чедип келген. Партияның XIX съездизиниң болганындан бээр үениң дургузунда ВЛКСМ-ниң хүрээленнинге 8 миллион ажыг оолдар болгаш кыстар кирген. Ам комсомолдуң хүрээленнинде 18,5 миллион киижи санатының турар. Соңгу үеде комсомол организацияларының заводтар, демир-бетон конструкцияларның болгаш кезектериниң түзүүнче, Буйбышев болгаш Сталинград гидроэлектростанцияларының түзүүнче, Донбассче оон-оон мун комсомолчуларны чоруткан. Партияның кыйгыры-биле 350 мун аныяк патриоттар кур болгаш курукан черлерни шингээдип алырынче чорупканнар. Комсомол алдыгы беш чылдың планнарын боттандырарынга эң-не идепкейлиг кирижир. Аныяктар атомнуг электростанцияларны болгаш делегейде эң-не улуг—Братск ГЭС-тиң түзүүн шефке алыр күзелдиг.

Оон ынай эш Шелепин аныяктарны киижиниң херээн эжиждиниң, күш-культура болгаш спорт ажылын көдүрериниң талазы-биле ВЛКСМ ТК-ның боттандырып чорудар хемчеглериниң дугайын, аныяктарга янгы-бүрү клубтарның четкиниң тургузарының, туризминиң Бүгүзавилел нинтилелин организастаарының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан.

Аныяктарны коммунизминиң ёзулунга, Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиниң улуг херээнге шынчы болурунга улам эки киижидери-биле комсомол моон соңгаар-даа бодунуң ажылын улам эки-жидер деп эш Шелепин бодунуң саналының түнелиишке аныктаан.

Олурганнарның чылыы-биле уткаанны эш **Д. Ибаррури** иликке көстүп келген. Испаниянның Коммунистиг партиязының өөнүүзүнден XX съездиге чүректиң ханызындан акы-дүнеанның байырын ол чедирген.

— Эштер делегаттар, силерниң нүүрлевле алдыгы беш чылдың планнарын улуг соругаларын чүгле күүседиргеге эвес, а харын ол онаалгаларны ажыр күүседиргеге совет улуска калыкшылды болгаш энергизыны күзевишаан, мен бүгү совет улуска байыр чедирип тур мен. Бүгү улустар алдыгы беш чылдың планын тайбынның херээнге канчаар-даа аажок улуг салымыкын болгаш совет улустуң бага бүгү социалистиг лагерьнин коммунизминиң оруу-биле бурунгаар улуг базыны кылдыр үнелеп көрүп турар деп эш Ибаррури чугаалаан.

Ол планның күүселдези делегейниң ажылчын шинчээшкининге, бүгү чурттарда тайбынга ынакшылдыг деңнелгелиг күштерге үнелетиннее дүзаны көргүзер.

Оон ынай бүгү делегейде коммунистиг партияларга болган ажылчын организацияларынга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелинде айыткан ийи системаларын тайбын кожа-хелбээ турарының дугайында, амгы үениң эпохазында дайыннарны болдурбас аргалыының дугайында, янгы-бүрү чурттарның социализмче шилчиринин хевирлериниң дугайында болган социал-демократтыг партияларга хамаарыганын дугайынга—амгы үениң деле тырының шинтпирлээри-биле делегейниң оске чурттарының эртемденнери-биле, оон иштинде эртем болгаш техниктиг чедиишкиннерни бистиң бедии-биле үнелеп турарывыс Американың эртемденнери-биле кады ажылдары күвенчиг ийик. Бо чорук чедиг ам болдунар төлээде, чүгле чаңгыс чүүл—атомнуг болгаш водородтуг чеңсекти ажыглаарын хорудлаар дугайында Совет Эвилелиниң саналын АБШ-тың чазааның хүлээп алыры херек.

Финляндияның Коммунистиг партиязының болгаш ажылчы чоннарының мурнундан эш **А. Аалтонен** байыр чедирген. Оон чугаалааны болза:

Коммунистиг нинтилелди тургузарынга совет кижилерниң кайгамчык улуг чедиишкиннери, үлетпүрүнүң болгаш техниканың шапкын хөгжүлдези, күр черлерни шингээдип ап турары, улустуң культуразының болгаш чаагай байдалының өзүлдези, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң оске чурттарга көргүзүп турары ак-сеткилдиг деткимчези бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының улуг сонуургалын болгаш өөрүшкүзүн күштелдирип турар. Бистиң чуртувустуң тайбын хөгжүлелиниң шынчы магадылалы Совет Эвилели-биле найырал болгаш кады ажылдажылга болур даарынге бүзүрел Финляндияның улузунуң ортузунда калбаа-биле нептерээн.

Бодунуң үндезилетингенииниң үелиндеп эгелээн, Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында найырадыг харылзаларны тургузары дээш демисешкен Финляндияның Коммунистиг партиязы лайын сөөлүндеги үеде болган улуг ескерлиишкин болур Совет Эвилелинге найырадыг күзел-соруктуң хөгжүлдезин болгаш быжыглышкынын өөрүшкү-биле демдеглеп турар. Ынчалза-даа бо дээрге, совет-финляид харылзаларны баксыралырын, база Финляндияны соңгу-атлантика блогунуң политиказының фарватеринче хандыдыл кирерин күзээн күштер бистиң чуртувуста чок дээни ол эвес. Ынчангаш Финляндияның Коммунистиг партиязының

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш А. И. КИРИЧЕНКОНУҢ чугаазынын уланчызы

(Уланчызы).

ин эзлеп турар. Амгы үеде Украина эвилелиниң хөмүр даш тывыжының 32 хуузун, нөйнуң барык-ла дең кезиин, канның болгаш прокаттың 37 хуузун, демир рудазының барык-ла 60 хуузун, эвилелиниң азыына бүдүрүшкүнүнүң дөрттүң бирээзинден хөйүн берип турар.

Донбасстың шахтерлары ам хөмүр даштың 1913 чылда тып турганынаан беш ажыг катап хөйнү тып турар. Оң-ла үениң дүргүлүүш шөй бүдүрери барык-ла алды катап, а ыбан болгаш прокат — алды катаптан ажыг өскен. Республикада машина тудар болгаш демир ажыылап болбаазыралдыр үлетпүр калбак хөгжүлдени чепсе алган; үлетпүрүң оң адырларының продукциязы шупту каттышкаш революция мурбуларга деңнелеп 96 хуу өскен.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң бешки беш чыл иштеңде Украинада 142 хөмүр даш шахталарын, 37 домна болган мартен суугуларын, 18 прокат болган хоолай станнарын, машина тударының 7 заводтарын, өзээн хөй улус электростанцияларны болгаш өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелерни ажылдадып киирген.

Украинада энергетиканың улуг сууру тургустунган. Ам республикада 1913 чылда бүгү хаанның Россияга ажыдап үндүрүп турганынаан 15 катап хөй электроэнергияны ажыдап кылып турар.

Аар индустрияның хөгжүлдезинде чеденишкиннер чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүп үлам ынай көдүрериңге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Украинада үлетпүр, чурттаалга болгаш социал-культура тудуушкуну улам-на кыбарын турар. Тудуг херээн экижидериңге улуг ролдуг СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң сураглыг хөтөлзелери ойнаан. Тудугну каналгалыг, өртүк чүүлдер чокка чорудар ужурлуг дээр дугайын эш Н. С. Хрущев иштеклиниге чугаалаан. Анаа бир чижек киириксеттүр мен. Бистиң Украинада тудуг объектилериниң төлевилел документилериниң чамдыызын безин эде көрүп турда чүүнбаазын коя-шимелде болгаш каасталга чүүлдериңге илергейлетиниң турган 1,6 миллиард рубль түңнүг артык чүүлдер илеретинген болгаш чайлатынган. Ол аъш-хөреңгиге чаңгыс ай төлевилелер ёзугаар 450 хире школаларны азы 1 миллион адыг дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн түүп ап болур.

Тудуг организацилерин улгаттыр каттыштырганы улуг ажыкты берген.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң онаалгазынга болгаш Партияның база Чазактың өске-даа сураглыг шинтпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Украинаның колхозчулары, механизаторлары, совхозтар ажылдакчылары көдээ ажыл-агыйның эң чугула продуктуларын бүдүрериң дыка улгаттырганнар. Эрткен чылын республикага тараа, тарымал тоорук, ногаалар болгаш өске-даа культуралар бүдүрериниң планы ажыр күүсеткен.

Артык күштүг ам бүгүдеге биллингир болуп турар кукуруза Украинада эң-не көп тараа культураларының бирээзи апарган. Оон шөлдерни дыка калбартканының ачызында республикада тараның шинти чыылдазы болгаш мал ажылының чем курлавырлары улуг-биле өскен.

Украинаның колхозтары болгаш совхозтары чигир свекланың бүдүрериңге кажантыызынаан-даа артык эки ажылдааннар. Гектардан-на ортумаа-биле 202 центнерни кагып алган. Бо болза свекланың гектар бүрүзүнден 156 пуд чигирин ажылап кылып ап болур дээни ол-дур. А республикага свекла шөлү эрткен чылын 1 миллион 92 муң гектар болган.

Украинада кукурузаның болгаш чигир свеклазының тарылга шөлдерин улам ынай калбартыр деп турар.

Тараның шинти чыылдазының өскени Украинаның колхозтарынга болгаш совхозтарынга тараа белеткелериниң күүсе илиннарың чүгле долдур эвес, харын-даа дыка ажыр күүсеткир арганы берген. Украина планнан артыкка 160 ажыг миллион пуд тараапы, чүгле кызылтасты безин күүсеге 396 миллион пудту дужаган. Күүсеге тарымал тоорукту, ленну, конопляны, чижистерни, ногааларны эфирус болгаш өске-даа культураларны дужазарының планнарын база дыка ажыр күүсеткен.

Мал ажылының хөжүлээшкынын ажыл ортединде болгаш оон продуктулуун белдеринде башгайгы элээн көскү чеденишкиннер чедип алдынган. Колхозтар болгаш совхозтар 1955 чылда сүт, эът, дүк, өөн чүүргелары белеткээриниң болгаш салгарының планын ажыр күүсеткеннер. Күүсеге ол продуктуларны эрткен чылдарынынаан хөйну дужаган.

Колхозчуларның күш-хүнүнүң натура болгаш акша төлевири бедээн.

Республиканың бүдүрүкчү күштериниң дүргеи хөгжөөнүнүң түңнелинде бүгү Украин улустуң материалдыг чаагай байдалы болгаш культурлуг деңнели чайгылыш чокка белип турар. Улус улам-улам-на эки чурттап бар чылар.

Республиканың шинти-биле школазырында, оргунак болгаш түскай өөредилге черлериниле база дээди өөредилге черлеринде ам 7 миллион хире кижи өөренип турар. Амгы үеде Украинада чоннуң 10 муң кижи бүрүзүңе хамаарыштыр чүгле дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарда 180, тодаргайларга кайы-даа капиталистиг чурттарындаанынаан хөй кижи өөренип турар.

Культура революциязының кайгамчык улуг чаалап алышкыны болза улустуң интеллигенциязының хөй санныг кадрлары тургусканы болур. Украин совет литература болгаш ураң-чүүл чедишкининг хөгжүп турар.

Украина болза, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинин, ажылчыннарның болгаш тарачыннарының эрге-чагыртазының бадыткатының тургустунганының түңнелинде, ол республика хостуг, бүрүн эргелиг күрүне болуп, бүгү совет социалистиг республикаларның ажы-дүнма улустары-биле эвилелиг болгаш найыралыг чурттап турарының ачызында. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының бистиң чурттувуста тиилээнинин түңнелинде шак ынчыг апарган.

Ёзуг-ле эвилелешкен республикаларның национал экономиказы озуп, хөгжүп турун дээш, оларның национал хезирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы улам-на чечектелип турзун дээш бистиң партиябыс бүгү-ле чүүлдерни кылып келген болгаш кылыр апаар деп эш Н. С. Хрущев отчет илеткелиниге чугаалаан.

Болунуп тургузукчу күш-ажылын кылырда украин улус СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың кайгамчык улуг лузалаачызынга хүн-гргулуг даянып турар.

Тайбың тургузуушкунче эгелеп кирип турда—1921 чылда Советтерниң Бүгүукраин съезжинге чоруткан байырлыг чагаазынга В. И. Ленининиң чугаалааны «Пайынналарның бүгү-ле шаптыктаашкынварынга болгаш чаңгызелиниге чоруттур Украин республиканы» Украинаның ажылчыннары болгаш ажылчы тарачыннары быжыглаар (т. 32, арын 123) дээн оттуг көргеи сестери боттанын бүткен деп ам бүзүрелиг чугаалап болур.

Украинаның ажы-агый, политиктиг болгаш культурлуг чечектеликкинин улустарының найыралының дугайында партияның идеязының улуг чаагайын илергейлеп турар. Барык-ла дөрт он чылдарның мурнунда украин ажылчыннарга болгаш тараачыннарга чоруткан чагаазында Ленин Россияның болгаш Украинаның коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга эң-не сырый найыралдажып чурттаарын «... болгаш янзы-бүрү нацияларның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының ёзулуг-ла быжыг эвилелиниң үлегер-чижээн бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга көргүзерин...» чагаан. (т. 30, арын 273). Украинаның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары, Россия Федерациязыныы-биле бир демей, бистиң чурттувустуң бүгү улустары-биле бир демей, бо ленинчи чагыгны ыяктыы-биле күүсеин турарлар. ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралчалым хая дег быжыглып, бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга төлептиг үлегер-чижек болуп турар. (Адыш часнаашкыны).

Украин улустуң бүгү совет улустарбиле ажы-дүнма эвилели болгаш төрел найыралы. Совет Украинаның экономиказының болгаш культуразының шапкын хөгжүлдезин бүгү-ле кижилерге таарыштыр турар эвес болбайн-аан. Мен бирги ээлчеге украин улустуң даштыында ажаатпеннерни чугаалап тур мам. Совет Украинага империалистиг эжелекчилерниң болгаш оларның хөлөзиленнекчилериниң—украин улустуң килениидеп чажыттыыгаш, чамдык капиталистиг чурттарда буюуп чыдар украин буржуаз националистерниң—үптекчи-деэрбедекчи холу четпес болганынга олар канчап-даа эптежип шыдавастар.

Ынчыг-ла ырак эвесте Нью-Йоркка «Украина XX үче чылда» деп мөге-нүүл болган черликээн кара сагыш-биле долган номчуган үнүп келген. Украинаның 1951 чылда үлетпүрү 1912 чылның деңнелиниге дөңгүп-ле четкен болгаш эчизиниге чедир кыдыынмаан чүүлдер бүдүрериңге ойлежип турар деп, ынчаарга Днепрогэс Украинада чүгле суртаал салырының демдээ болуп турар, чүге дээрге Днепрогэстиң ажылдап бүдүрүп турар электроэнергизы бүрүү-биле Москваже ламчыдынып турар дээр аянныг кыдыр ында чугаалаан. (Залда шимээргээшкин).

Ол чулчурууштунуң автору болза эрнеден тура америк разведчик, Совет Эвилелин нүүдүлээриңге мергежээн, Болумбий университединиң профессору Кларенс Мэннинг болуп турар. Бодунуң нүүдүлүңге шиирикпеп, ол чулчурукчу Днепрогэстен Москва чедир электри ламчыдылгазының бойдуста чок болуп турары биллингир шугумун безин тургузуп алган шыкажыл, көрбее силер бе. Шак ол нүүдүлүү-хажыдыкчыны кичээнгейге алган хөрээ-даа чок, оортан шынны бистиң эрээр аргавыс чок дээрни биллингир. Хавааннар айландкушкан дег ырлан шылавас. (Катны, адыш часнаашкыны). Украин улусче ол чүге шак ынчаар ажээрген эрин турарыл ынчаш? Бодунуң кожайларының чагыларын күүседир дээш ынчап турар болган шыкажыл. Бодунуң хоозун-нүүдүлүүн төнчүзүнге Кларенс Мэннинг Украинаны Совет Эвилелиниден хоора тыртып алырыңче америк империализеминиң барыыл чүкте чаржалдыкчыларын кыйгырып турар.

Украин мерген сеспе ынчаар чугаалап турар — «Аскыр ыт айже көрүп чеже-даа зэрге, айның чырыы оон читпес». (Катны). Бодунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун чүгле Совет эртеңе-чагырганың түгүнүн адаа-биле чедип алган болгаш сэвет республикаларның ог-бүлезинге тура, украин улус тиилетирбес, дайынналрының кандыг-даа чимзеникиннерни аңаа сүртеңгир эвес деп чүвени украин улус эки билир.

Украинаның ажылчы чоннары чоокку келир үеде Украинаның улус ажы-агыйы, эртеми болгаш культуразы уламна бедик чалаже кодургур деп чүвеми база эки билир. Ол келир үени олар алдыгы беш чылдың планнарындаан, бистиң чурттувуска коммунизмни тургузарының улуг планнарындаан тодаргай көрүп турарлар.

Амгы беш чылда Украин ССР-ниң бүдүрүкчү күштери улам ынай күчүлүг хөгжүүр, хөмүр даш тывыжы, шөй, кан эземдиңнигеш, прокат, машиналар бүдүрүлгези болгаш аар индустрияның өскелээ продукциязын бүдүрери дыка өзер. Беш чылдың дургузунда республика аар, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүнүң чаачаа улуг бүдүрүлгелери-биле, чаа-чаа электростанциялар-биле байлакшыг бээр. Украинага тараанның шинти чыылдазы 1960 чылда 2,1 миллиард пуска четкен турар. Чигир свеклазын, ногааларны, картофелын болгаш көдээ ажы-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрери дыка өзер.

Эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бистиң республикавыстың мурнунда онаа улуг соруглалар туруп турар. Мал ажылын улам ынай хөгжүдеринин база мал ажылының продукгуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедириниң соруглазы болза партияның мурнунга сөөлгү үеде туруп келген эң-не берге болгаш оон-биле кады эң-не сонгаралдың болбас соруглаларның бирээзи болур деп эш Н. С. Хрущев СЭКП ТК-ның отчет илеткелиниге онаалап демдеглээн.

Ол айтырыг Украинада канчаар шинтпирлетинин турар дээрзинге элээн делегеренгей доктаавсап тур мен. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң докталлын күүсеңир дугайында хемчегерни партия организациязының улуртулгазы-биле ажылдап кылып тура, боттарының болуннар аргаларын, бар курлавырларын өөренип көрген болгаш 1960 чылда республикага хамаарыштыр Пленумунуң айтыканы мал ажылының продукциязын бүдүрериниң хемчээлин хуусаазынаан 2—3 чыл бурунгаар күүседир, чүл дээрге: сүт болгаш хаван эъди бүдүрериниң талазы-биле онаалааны 1957 чылда, мал ажылының продукциязының оон арткан хевирлериниң талазы-биле онаалааны — 1958 чылда күүседир деп шинтпирлээннер. Ол онаалгаларны бистер чаа беш чыл планынче кииргеп-даа бис. Ол онаалгалар кайы хире улуг болгаш харыысалгалыгыл деп чүве ыяктыг саннардан безин кестүр: 1960 чылда Украина эът бүдүрериниң нийт эвилел хемчээлиниң барык-ла 25 хуузун, хаван эъдинин—30 хире хуузун, сүттүң—23 хуузун бүдүрген турар.

Бир эвес чуртка нийтизи-биле беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрерин ийи катап көвүдедирин көрген болза, Украинаның колхозтары болгаш совхозтары амгы 1956 чылда-ла эът бүдүрерин эрткен чылдыынаан ийи катап көвүдедир, ынчаарга хаван эъдин бүдүрери үш катап көвүдээр турар. (Адыш часнаашкыны).

Беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрери 1950 чылдыынга деңнээрээ республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 3,1 катап, а хаван эъди—4,4 катап, оон иштинде колхозтарга—барык-ла 6 катап көвүдээр.

Эът бүдүрериниң ындыг чүүлүг болгаш дүрген өзүлдезин чүгле хаван ажылын хөгжүдүп турган чедип ап болур деп эш Н. С. Хрущев отчет илеткелиниге айыткан болгай. Мал ажылының ол аарыы эңне дүрген өзүүлел болган төлээде, ол черле шын.

Бир эвес республиканың колхозтары болгаш совхозтары шаанда чыла-ла бүрүк 2 миллион хире хаваннарны семиртир аъырап турган болза, ынчаарга амгы 1956 чылда безин колхозтар, совхозтар болгаш өске-даа күрүне ажы-агыйлары 8 миллион хире хаваннарны семиртир азыраар.

Ынчалза-даа ону боттандырарда бистең хаваннарның эргежок чугула баш саны чедишпейн турар. Ынчангаш 1956 чылда, бир миллион кол төрүүр хаваннарлан аңгыда, чаңгыс удаа соолдар 700 муң баштан эвээш эвес хаваннарны ажыглаан турар, ол чорук 14 миллион хаван соолдарын алыр арганы баэр. Оон-биле кады, хаваннарның кышкы болгаш часкы үеде соолдашкынның нептеретпишаан, республиканың колхозтары болгаш совхозтары хаван соолдарының 70 хуудан эвээш эвезин бирги чартык чылда алыр, ону чайгы чиик өртек-үнелиг чөмнерге дорукгургаш. дужут ажаап алышкынының соонда семиртир азыраар болгаш күрүнеге дужаар.

Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда амгы үеде хаваннарны семиртир азыраарда кажаалар чедишпейн турар. Оон-биле холбаштыр ам республикада азырап чемгерилге шөлүгешгеглиг чартык ажыг хевирниң хаван кажааларын тудары калбаа-биле эгелээн. Ол чорук семиртир азырапганы улуг хемчээлдерге организациастаар арганы баэр болгаш хаван эъдин бүдүрериниң өртек-үнелин дыка чиигедир.

Бүгү колхозтарга, совхозтарга болгаш дугаалар ажы-агыйларга ол планнарны чүгээ чоокка күүседирин хамгырып турар хемчеглер ажылдап кылдынган, а ол шыкаш хаваннарны азырал семиртилгеге тургузарының, азыралдан үнүдүрининиң болгаш күрүнеге эът дужаарының ай планнары ажыллап кылдынган.

Хаван эъдин бүдүрерин көвүдедирин-биле чергелештир ыяктыг бола малды, хойларны өстүрери, одарлыры болгаш азырап семиртири, а ол шыкаш кунтарны: оон иштинде сүт кунтарын эътке хереглеп өстүрери экижээн турар. Алдыгы беш чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга кунтарны клеткаларга ажаар механизастатынган туны фермаларын болгаш куш фабрикаларын хөй санныг кылдыр тудары көрдүнген. Ол фермаларның болгаш фабрикаларның тудуушкуну кабаа-биле иептерээн; ёз чылын безин 200 ажыг миңнат фермалары болгаш фабрикаларны тутқан турар.

Украинаның партия организациялары, совет болгаш көдээ ажы-агый органнары колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга эът бүдүрерин ынчаарга, ынчаарга ажы-агыйның мурнакчыларының республика чөвүлел хуралы эът болгаш сүт бүдүрериниң ол планнарын хуусаа бетинде күүседир деп чангыс ап-сеткилдиг чүткүлүүн илереткеннер.

Ону боттандырар деп республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал ажыңының продукциязын бүдүрериниң мурнунда тургустунган планнарын эде көрүп, немелде курлавырларны болгаш болуннар аргаларны дилеп тып, социалистиг чарыштың керээлерин эде чарып турарлар. Бистиң кайгамчыктыг малчын ажыл-ишчилеривис эът болгаш сүт бүдүрерин көвүдедир деп улуг кедургүшкүнүүг ажылдап кириптеннер. Өске-даа республикалардазы-биле бир демей, бисте база-ла тараанны, эътти, сүттү болгаш көдээ ажы-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедирин деп бот-боттарының аразында бүгү областар, районнар, колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар чаржып турарлар.

Ынчангаш, бисте республикалар бот-боттарының аразынга чүге чарышпайн турарлы, а бир эвес чамдык республикалар чаржып-даа турар болза, ол чарыш чүге дыка дедгереңгей болбайн турарлы деп чүвеже киттээнгейни углаксаан мен. Украинаның коңчуг хөй колхозчулары, совхозтар болгаш МТС-тер ажылдакчылары республикаларның аразынга чарыш организастаар күзединин чугаалап турганнар.

Хрущев. А кыныңыг-биле чаржырын күзеп турар силер?

Кириченко. Харыылаайн—эң улуг республикалар болганда, Украина Россий Федерациязы-биле чаржып болур ийик. (Адыш часнаашкыны). А чүл ынчаш? Мен болгарымга бирги ээлчеге, көдээ ажы-агыйның ажыглаг черинин 100 гектарынга хамаарыштыр мал ажылының продукциязын, ылангыя сүттү эң-не хөйнү үнүдүрүп алыры дээш чаржып болур ийик бис. Сүт бүдүрерин дыка көвүдедирингге РСФСР-ниң областарында байдалдар коңчуг эки болуп турары биллингир болгай!

Хрущев. Шын-ыр.

Кириченко. Эът бүдүрер талазы-биле УССР-биле чаржыры РСФСР-ге берге, чүге дээрге бистиңде малдың чем-сууру эң эки болгай.

Ямы-бүрү республикаларның областары боттарының аразынга чаржыр болза эки. Чурт оортан чүгле үзүп алыр деп болап турар мен. Чарышка өске-даа республикалар бөлө кирижип болур ийик. Ол чорук чаа беш чылда айыттынган улуг соруглаарны чедишкининг күүседиринге элээн улуг чергелиг ыянгны баэр ийик.

Хрущев. Шын-ыр.

Кириченко. Эштер! Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга кайгамчык улуг соруглалар туруп турар. Бистер ол соруглаарны чедишкининг шинтпирлээр төлээде, бүгү курлавырларны ажыглаарывыс, бүгү ажылчы чоннарны, бистиң бүгү улузувусту кедүрүп үнүдүреривис, массалыг социалистиг чарышты калбартырывыс эргежок чүгүл. Чарыштың ужур-дузазын үнелеп чедеп берге. Владимир Ильич Ленин совет ниитилелиниң күчүлүг шинчилекчи күжү болур, чарышты «ёзулуг малбан, ёзулуг массалыг хемчээлге ажыглаар, ажылчы чоннарның ёзулуг хөй нурууүн олар боттарын көргүзүп, боттарының аргаларын калбартып, талантыларын илереглп болур ындыг ажылдың ареназынче үндүр тыртар...» (т. 26, арын 367) арганы берип турар чарыштыг ажыктаан.

Украинаның Коммунистиг партиязы тараапы, мал ажылының продуктуларын болгаш көдээ ажы-агыйның өске-даа продукциязын бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышты улуу-биле калбартып турган, эрткен чылын чамдык чеденишкиннерни чедип алган. Муң-муң колхозтар ажылын дыка экижиткеп, колхоз бүдүрүлгезиниң он-он муң чаа мурнакчыларын өстүргеп.

Ынчангаш көдээ ажы-агый бүдүрүлгезиниге социалистиг чарышты организастарының айтырыларын өөренип турган, ол улуг маселыг шинчээшкинде хөй-хөй боттуг четпестерни илереткеннинисти чугаалаарын күүсеп ийик мен, чүге дээрге ол четпестер өске-даа черлерде база бары чадавас.

Оң четпестер чогун чүге болуп турары? Элээн хөй таварылгаларда чарыш ужур эдерген чүге болуп турар, ону организастарда хөй-хөй чангыс таладаашкынны, ёзу барыылалар чорукту, камчыжыгылганы болгаш керек чок шүүлгазынны, интингирек чорукту, харында хөй-хөй коңчуг хөй аналда хөй чулчуруушкуннарны болдурун турар деп чугаалап болур ийик мен. Хүзээлелерни болган чок-ла боттуг, тодаргай арганы, курлавырларны ажыглаарын барыылаалавайн, ёзу барыылаалап ап турганнар. А эң-не кол чүге — күүсетиннерге кымда бүзүревес эниң эртир бедиктен хүзээлелерни черле коңчуг үргүлүү ала берген турарынга болуп турар. Ол дээрге мырың эй массалыг характерлиг апарган. Оон болуп турарының ужуру болза, Н. С. Хрущевтуң ону болуунуң илереткеннге деңнегээнин ышкаш, кажан түе-түзүнде ажы коллективтиг хүзээлелерни, ынчыг болур ёөста бедиктен хүзээлелерни ап турда, партия, совет органнарның улуртукчулары, солуннар бедик хүзээлелерни ап турар ынчыг кижилерни бар-ла шаа-биле мактап турарынга болур. Ынчаарга ол чорук ынчыг хүзээлелерни алган кижилерге ажыктыг болгаш эптиг болуп турар, чүге дээрге ол кижилер кыска-даа үениң иштинде бол ат-сураглыг болу бээр, а оон ачызынга партийзи болгаш совет улуртукчулар бөлө аныр болгаш ыяхын олургулаар болур, хүзээлелер элээн кудулаттингган-ыр, күженнишкининг эвес-тир дээш оларны онаа дуурет пейн турар, чугаалажып турары ышкаш «үстүүрген» чеиелээшкиннерни кыыбайн турар, харын ынчыг улуртукчуларны бар-ла шаа-биле мактап тургулаар. Ону харын чер-черде районнарның болгаш колхозтарның чамдык улуртукчулары бөлө эки ажылган турар.

Бистер боттарывыстың республикавыска хынаалаар кылын турган, хөй-хөй чыларның гургузунда бедик хүзээлелерни ап келген, ынчалзажок оларны кажан-даа күүсеңни корбзон алзон хөй районнарны, колхозтарны, бригадаларны, звенолорны илереткен бис, ынчаарга мында хамаарыштыр оларнан мону кыы-даа болур тогуур-биле айтырбайн турар.

Чарышка хүзээлелерни шуут бүүн чыла ап турары чаңчыл болган, а ол чорук чарыштың чорудулгазынга хүн бүргүн саъдарын чедирбейн, чылдың төнчүзүн мында, ынчангаш чүге оон соонда оларның алыс түңнелдерин демдеглээр чылдакты берип турар.

Бис ол-даа четпестерни база элеп турар бис. Ам чыла алдының турар хүзээлелер тодаргай характерлиг болуп, ажылдарның түе түе чорудулгаларының, үелериниң талазы-биле — декадалар, неделялар болган оон-даа өскелер аайы-биле кызыгаарлатпаның, тодаргайларга ажылдарның хевир бүргүзүге таарымчалыг болуп турар. Чижээлерге, саанчы кижи чыл дургузунда киек бүргүзүнден ынча-ынча килограмм сүттү слап алыр деп хүзээлеген ап турган, байдалдарны болгаш малдың чем курлавырларын барыылаалап көрбүзээн, ол январьда, февральда, майда болган дараазындагы ай бүргүзүде азы оон турлук декада дургузунда безин кайы хире сүттү саап алырын хүзээнин түгарын айтып турар. Ол чорук хөй-ниитиге чүгле хүзээле кенчаар күүсетиниң турарын контрольдаар, база оон түңнелдеринге чогуур саъдарлыг болур арганы эвес, харын чаржып турарлар боттары бала чарыштың чорудулгазын хайгаараар, четпестерни ой-шаанаа чайладыр арганы берип турар. Алдынган хүзээлелер чугаажок күүсетиниген турар төлээде, кижилерни ол сагыыга-чуруума база өөредип турар.

Биске ядыгаа чедир нүүдүлайында-ла шыырак шыырак-биле, кошкаа кошкак-биле чаржып келген — мурнакчы область мурнакчы область-биле чаржым, мурнакчы район чарышка болунга деп районну шыып ап келген. Колхозтар база шак-ла ынчаар чаржып келген. Колхозтарның, районнарның болгаш оон турлук областарның чарышка ээп кыдыыр кошкактарны, чугаалажып турары ышкаш «тиилетингирлерни» илеп, оларның-биле көрөө чарып, бэш бүрүнгээр-ла: «Аңаа бис коргүүшкей бис-вен, ону бис чаң баштаан, чаас ойтур дужургушкей бис-вен» деп холуп дүрбүп эгелээр ындыг үлүртүкчулар тургулаан. А шынын чугаалаарга, ектелир кижи-даа чок. Демги ол хөөкүй эм дээрге, шагда-ла чыдар-ла болгай,— ону ковайтыр көдүрер керек. (Катны). Ынчаарга ол айтырыглар ам көргүнген, бодунган алдагланнарны чайлашып турар.

Социалистиг чарышка хүзээлелерге продукциялың бот-үнезинин көргүзүлдеп бо үеге чедир ыяшнай чок болуп келгени чаңчыл болган. Оларны чүгле продукциялың ниити үнүшкүнүнүң талазы-биле ап турган. А ол ыяшнай шын эвес. Украинаның партия организациялары ам чарыштың керээ бүргүзүге, хүзээлге бүргүзүге продукциялың чаңгыс чижек хемчээлиг бүдүрериңге каш күш-хүнүнери чарыгатынарын айытқан турарын чедип алырын оралдажып турар.

Чарышка тиилекчилерни тодаргайлы болганчок-ла алдагладыг чарүүктарны болдуруп турар.

Чамдыкта ындыг база тургулаар: ийи колхоз азы ийи район чаржып турар, оларның кайызы-даа чылды багай тудкедериг дооскан, оларның чангызы-даа чүгле хүзээлелерни эвес, харын оон турлук планнарын безин күүсеткеп болур, а канчаарга-даа оларның кайы-бирээзи көдээ ажы-агыйның көргүзүүлериниг болур. оон ам оңу чарышка тиилекчи деп саналар. Ынчангаш чүгүл апарган таварылгаларга чарышка керээлерни ээп көргеп ларын чарып турар. Министрлер, ведомстволарның улуртукчулары, партияның обкомнарының, хоркомнарының болгаш райкомнарының секретарлары чарышты организастарының айтырыглары-биле шуут боттары ажылдап, хүзээлелерни күүсеңирине дузалаң көргүзүп, мурнуда чорун турар кижилерни деткип мактаарын, мурнакчыларның дүрүлгазын шеңгереринри, хожуузу турарларны орт тыртарын Украинаның КП-ның Төп Комитединиң ам олардан иеген турар.

Чарыш ышкаш шак ындыг иэзелыг, ёзулуг бүгү улустуң шинчээшкининге бюрократизм, ёзу барыылаар чорук болган чарыштың дээштер болуруп база оон улуг чогаалыкчы күжүн кудулаалын турар өске-даа улуг четпестер болгаш ажылышкыннар ыяшкыр аргажок. Чарыштың керээзинге ам улуг, ынчаш ынчээнгейни салгывысса чогуур, чүге дээрге бистиң мурнувуста турар соруглаларны күүсеңирине чарыш кайгамчык улуг ролдуу ойнаар.

Социалистиг тургузуушкуна мурнакчы дүрүлгазы ажыглаарының үкүр-дузазы ниитиге биллингир. Ол дугайын оттет илеткелге база чугаалаан. Ажылчылар аъры, колхозчу тараачыннар, бистиң бүгү улузувус беш чылларны күүсеңирининң чорудулгазынга мурнакчы дүрүлгазы калбаа-биле ажыглап келген.

Бүгүне болза бүгү-ле чаа, мурнакчы түүлүү пропагандаларынга, чижээлерге, көдээ ажы-агыйга хөй-хөй акша-харенгилерни чарыглап турар. Силер чүгле көрүп көргүнерни: номнарны, брошюраларны миллион-миллион тиражтарлыг кылдыр үндүрүп турар, чүге-чүге кинофильмнерни үндүрүп, хөй-хөй лекцияларны, илеткелдерни ноичуп, мурнакчыларның ажылының дүрүлгазын солуннарга болгаш журналларга калбаа-биле сураглыдып турар болгай. Мурнакчы колхозтарга хөй-хөй экскурсияларны организастап, конференцияларны, семинарларны арттырып турар, анаа мурнакчылар боттарының мурнакчы дүрүлгазының дугайын чугаалап турарлар. Мурнакчы дүрүлгаңы пропагандазынга көдээ ажы-агыйның Бүгү-эвилел кайгамчыктыг делгелгезин тургузуп алган болгай бис.

Мурнакчы дүрүлгаңы пропагандазынга күргенниң хөй чарыгаалары түңнелдерин берип турары чугаажок. Ынчаарга ол чер болганыз-ла ындыг болуп турар бе ынчаш? Ол ыяқта ындыг эвес болуп турары харааланчыг-ыр. Хөй-хөй областарның болгаш районнарының улуртукчулары, колхозтар даргалары, бригадирлер, звеноучулар мурнакчыларга барып турар, сөлькомнерни көрүп турар, лекцияларны ыяшнай турар, көдээ ажы-агый делгелгелеринге чорун турар, а оларда ажыл-херек эрги хевээр артып турар, мурнакчы аргаларны ажыглавайн турар.

Биске чүү чүве практиканга болганчокла болуп турганнарыл? Мактаашкынга төлептиг ийи-үш мурнакчы колхозтар пайынга бар болтр, а оларны долгандыр колхозтар хожуулап, боттарының ажылагыйын оожум көдүрүп турар болгаалар. Оон турлук хөй-хөй колхозтарда он он чылы-биле мурнакчылар болуп турар звеноолар, бригадалар бар, а колхоз хожуулап турган хевээр-ле хожуулап үлүртүүлеп-ниилап турар. Харын районнарның чамдык үлүртүкчуларын ол-даа үүлгеттинбейн турганы харааланчыг-ыр. Олар бүгү-де чөптеп хуралларга, хуралларга, пленумнарга, съездилерге, конференцияларга биеэкилеп ол мурнакчы колхозтарны чыл-чылыбиле алган, биеэки-ле ол мурнакчыларның фамилиязарын дапкырлап турарлар.

(Төнчүзү 4-нү арынга).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ

XX СЪЕЗДИЗИ

Эш А. И. КИРИЧЕНКОНУҢ чугаазының төнчүзү

Мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередириниң херээ партийжи, совет болгаш ажыл-агый организацияларының хей-хей удуртукчуларынга амдыгаа чедир партия болгаш күрүне талазы-биле хүлээлге болбайн турар. А ам мурнакчы дуржулганы нептеретпес болзувусса, бистиң ажыл-агыйывысты көдүрүп шыдавас бис.

Моңу Ленининиң негеп чораанды ышкаш, үлегерлиг чижекти чер болганга калбаа-биле үлегерлеп алыры ыяавыла болган турарын чедип алыр херек. Эки-туранын эвес, харын ыяавыла кылыр херек болур ужурлуг. Мурнакчы дуржулганы нептередириң сагыш амыр көрүп турар ыяы удуртукчуларны ажылдың мурнакчы аргаларын болгаш методтарын ажыглаарынче албадаар херек. Ону күрүнениң эрге-ажыктары негеп турар.

Бистер республикага мурнакчы дуржулганы нептередириниң херээнде ол-даа болгаш еске-даа четпестерлиг бис, ынчангаш ам оларны чайладырын шыңгыыы-биле сегирип алган бис.

Мурнакчы дуржулганы · бүдүрүлгеге нептередириниң айтырыглары Украинаның Коммунистиг партиязының чоокта чаа болган XIX съездиниң ажылына тодаргай илереткинген. Республиканың партия, совет, ажыл-агый организацияларының мурнунга 1956 чылды мурнакчы дуржулганы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге массалыг нептередириниң чылы кылыр деп ол чугула соруланы съезд салган. Ону тодаргай-биле алырга чүл дээрге, бир эвес районда мурнакчы колхозтар бар болза, (а олар бисте район санында бар) районнуң удуртукчулары ол колхозтарның ажылының мурнакчы методтарын болгаш аргаларын районнуң бүгү көдээ ажыл-агый артельдеринге ыяавыла чедирер ужурлуу болуп турар. Районнарда, МТС-терде, колхозтарда мурнакчы звенолар, трактор болгаш хөвү ажылының бригадалары, мал ажылының фермалары бар. Районнуң, МТС-тиң, колхозтуң удуртукчуларының ол бирги хүлээлгези — оларның ажылының мурнакчы дуржулганы нептеретпишаан, бүгү колхозтарны, МТС-терни, бригадаларны, звеноларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, хандырары болур.

Эштер! Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң бот-үнезинин чингедирин чедип алыр дээш, ам бистиң алдыбыстың турар ужурлуг ажыл-агыйывысты көдүрүп шыдавас бис.

Моңу Ленининиң негеп чораанды ышкаш, үлегерлиг чижекти чер болганга калбаа-биле үлегерлеп алыры ыяавыла чедирер ужурлуу болуп турар. Районнарда, МТС-терде, колхозтарда мурнакчы звенолар, трактор болгаш хөвү ажылының бригадалары, мал ажылының фермалары бар. Районнуң, МТС-тиң, колхозтуң удуртукчуларының ол бирги хүлээлгези — оларның ажылының мурнакчы дуржулганы нептеретпишаан, бүгү колхозтарны, МТС-терни, бригадаларны, звеноларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, хандырары болур.

Эштер! Көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезинин чингедирин чедип алыр дээш, ам республиканың колхозтарында болгаш МТС-терниде административ-эргелел аппарадың кызырар талазы-биле ажылды чорудуп, ажыдап кылышкынның нормаларын эде көрүп, күш-ажылды организастаарын экижидериниң талазы-биле еске-даа элээн хей хемчеглерни боттанып турар.

Районнарда болгаш областарда административ-эргелел аппарадың кызырганының акша-хөреңгилериниң каминалгазының дугайын тодаргай докпаап чугаалаар шагым чок тур, ынчалзажок республиканга чүс-чүс миллион рубль каминатынган турар деп чугаалап болур мен.

Көдээ ажыл-агый ажылдарын механизастаарының деңнелин дыка бедиткени, көдээ ажыл-агый эртеминиң чедишкинчерни калбаа-биле нептереткени, черлерни боттуг ажыглазны күш-ажылды болгаш акша-хөреңгилерни эвээшти чарыгдап турганы, көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чүс гектар чер бүрүзүнден болдунарла шаа-биле хей хемчээлдиг продукцияны алырын хандырар таарымчалыг байдалларны тургузуп турар.

Көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезинин тодарадыр талазы-биле айтырыгларда бүгү-ле чүве бистиң экономиктиг эртеминисте база шупту-ла таарымчалыг деп санап болбас, эштер. Бистиң хей-хей экономистеривис үне хоойлузунуң колхозтарга хамаарыштыр хүлээвейн, үнениң категориязы колхозтарда бүдүрүп турар продукцияга хамаарыштыр чер-ле ажыглатынган туруп шыдавас деп санап турганы билдингир болгай. Ынчаарга үне хоойлузун ажыглаары, үлетиргээзи-биле бир деңей колхоз ажыл-агыйын каминалгалыг чорударына онза чугула ужур-дузалыг. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказының хей-хей боттуг айтырыглары, хамыктың мурнунда колхоз продукциязының бүдүрүлгезиниң чарыгдаларын болгаш бот-үнезин чингедириниң айтырыгларын амгы үеге чедир шиитпирлевээн дээш бистиң аграржыларывыска, экономистеривиске, черле экономика эртеминге, ССРЭ-ниң Эртеминер академизынга улуг негелдени кылыр ужурлуг бис.

Күш-ажылды болгаш материалдыг курлавырларны эвээшти чарыгдап тургаш, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдериниң сорулгазын боттандырарынга шиитпирлиг роль МТС-терге онаажып турар. Ынчалзажок МТС-терниң натура төлевириниң чуруму-биле көдээ ажыл-агый продукциязын күрүнеге дужаарының планын күүседкенинден хамаарыла чокка оларны акшаланды-рыышкын-биле хандырыш турарының түннелинде МТС-терниң хей-хей удуртукчулары экономиканың айтырыгларынче ханылап кирбейн турар, ол продукция күрүнеге кайы хире өртек-үнелиг болганын санап көрбейн турар.

МТС-терниң хей-хей удуртукчулары чижек андырыганың гектарын сүргеш, кол чүүлү—эң хей хемчээлдиг продукция алырын болдавайн турар, центнер ниити продукцияга болган центнер натура төлевиринге МТС-терниң чарыгдаларын кызырарының айтырыглары-биле, МТС-терниң орулгалыг болуруи бедидериниң айтырыглары-биле ажылдавайн турар.

Натура төлевириниң чуруму-биле алдының турар продукциянның чаңгыс чижек хемчээлиниге күрүненин чарыгдаларын дыка кызырары эргежок чүгула. А ол чорук техниканы ажыглаарын үндезини-биле экижидерин, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү алырларынга, бирги эдчегде хову болгаш мал ажылында хей күш үнер ажылдарга механизацияны калбартырын, ажылдап кылышкынның эдчег нормаларын механизаторлар долдур болгаш ажыр күүседкен турарын хандырарын негеп турар.

МТС-терниң докпаамал кадрларын бүгү чылдың дургузунда эң-не шын болгаш боттуг ажыглаары, машиналарны септээрининг өртек-үнезин дыка чингедирин база кывар чүүлдү болгаш еске-даа материалдарны каминг чарыгдаарын чедип алыры база эргежок чүгула.

Бо бүгү айтырыглар ыланғыя чер-черде партия организацияларының улуг кичээнгейин хаара тудар деп бодаар мен.

Ам кончуг чугула ажыл болза, часкы тарылгага эки болгаш ей-шаанда белеткеп болуп турар, чүге дээрге бо чылдың дүжүү оон-биле салдынып эгелээр. Украинаның партия организациязы ол ажыле улуг кичээнгейни салып турар. Республиканың колхозтарында, МТС-терниде болгаш совхозтарында трезиннерни, трактор паркын болгаш еске-даа машиналарны белеткээр, удобреннелерни үндүрүп төгер, тарылгага массалыг кадрларны белеткээр болгаш тарылгаларга ажылдаашкын талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Бо чылын кукурузаның бүгү шөлүн, ол биске 7 миллион ажыг гектар болур, колхозтар болгаш совхозтар бир-ле дугаарында кол нургулайында-ла чаңгыс аай хемчээлдиг трезиннер-биле тарыыр деп турарын харын кол чүүл деп чугаалаар ужурлуг мен.

Эштер! Украинаның коммунистери СЭКП Төп Комитединиң шугуюун болгаш ажыл-чорудулгазын бир эп-сеткилдиг чүүлдүзүнүп турар. Республиканың партия организацияларының СЭКП ТЕны долгандыр чайгылыш чок сырый каттышканын бадыткаан, Украинаның Коммунистиг партиязының чоокта чаа болуп эрткен конференциязы болгаш съездиги оны көргүскен.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң шугуюун болгаш ажыл-чорудулгазын бүгү украин үлүс база бир эп-сеткилдиг чүүлдүзүнүп турар. Алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелин ажылчынарның, колхозчуларның, интеллигенциянның хүралдарынга чугаалажып турда ол чорук онза тодаргай илергейлетинген.

Совет Украинаның ажылчы чоннары оларның мурнунда турар улуг чаагай соруулгаларны ханызы-биле медереп билбишаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга алдарлыы-биле ажылдаары дээш күштерин болгаш энергиязын харамнанмастар. (Үргүлчүлелдиг адыш часизашкыны).

Ий көдээ Советтиң сессиязы

Чоокта чаа Тожу районнуң Ий көдээ Советиниң сессиязы болуп эрткен. Сессия көдээ Советтиң эрткен чылын чоруткан ажылының дугайында Советтиң даргазы эш О. Байыр-ооллуң отчет илеткелин чугаалашкан.

Сессияга илереэни болза, көдээ Совет ажыл-агый, культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле алаэн ажылдарны чоруткан. Оон түннелинде күрүнениң мурнунга сан-хөө планнарын чогуур үезинде күүседкен. Райпонуң ол көдээ Советте салыы бараан саарылгазының планын ажыр күүседип, чуруттакчы чонну херегдел барааннары-биле үзүктел чокка хандырыш турган.

Советтиң девискээринде «Май бири» колхоз 1955 чылда ивиниң болгаш инектиң баш санын өстүрериниң күрүне планын ажыр күүседкен. Колхоз тывыштыг ажылдарның чаа хевирин эгелеп, кара дилги өстүрер ферманы организастап тургускан. Артельдиң анныыр тывыжының үлгатканы-биле колхозчуларның бир күш-хүнүнге оналаашыр орулгазы ортумаа-биле 12 рубль 50 копеек чедип, оларның материалдыг аныдыралы экижип турар.

Колхозтуң төвүнде болгаш оон эң ыракы фермаларында культураның чугула олаглары—клуб, номчулга бажыннары, радио белдирлери бар. Колхозчулар кино-чуруктарны үргүлчү көрүп, радио дамчыдылгаларын хүн-бүрүле дыннап база политиктиг номнарны болгаш чечен чогаалдың литератураларын номчуп турарлар.

Көдээ Совет эмнелгениң болгаш николанын ажылларынга хайгаараалы салып, оларга дузалажып келген. Оон түннелинде школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы элээн экижээн, ында 118 өөренчилериниң иштинден 114 кижи интернат хандырылгазында өөренип турар. Эмнелге пунктузунуң ажылакчылары чуруттакчыларга эмнелге дузалаачызын эки көргүүп, чонның ортузунга санитар-чыныышкын ажылдарын калбартып турар.

Оон-биле кады эштер Чанчывай, Шаннаанай шыкаш чамдык депутаттарның четпес ажылдап турарын, а ол шыкаш докпаамал комиссияларның ажылынга боттуг удуртулганын кошкак болуп келгенин сессияга чүве чугаалаан депутаттар чилии-биле шүгүмчүлээнер.

Көдээ Советтиң организае-массалыг ажылын улам-на экижидериниче угланган шиитпирни сессия хүлээп алган болгаш оон күүседлезин депутаттар организастап турарлар.

М. БЕГЗИВА.

Социалистиг чарыштың түннелинің дугайында

Бай-Тайга районнуң Шуй көдээ Советиниң чоокта чаа болган сессиязынга эрткен чылгы социалистиг чарыштың түннелинин дугайын чугаалашкан.

Көдээ Совет социалистиг чарышка алдынган хүлээглелерни күүседир дээш чамдык хемчеглерни ап чорутканын сессияга демдеглээн.

«Мурнакчы» колхоз 1955 чылда мал өстүрер планын 103 хуу күүседкен. Оон иштинде төрүүр инектер өстүрер планын 100,01 хуу, хойнуун — 100,7 хуу күүседкен. Малдың чаш төлүн бүрүн ажаап ап хорукторган. Инек бүрүзүнден саап алыр сүттүн хемчээлин дыка көвүдеткен. Малды кыштын берге үелеринде эки ажаап турар.

Колхоз чурттакпа бажыннарын тудар планын ажыр күүседкен. Мал каналары тудар планын 150 хуу, культура албан черлериниң тудугларының планын 106 хуу күүседкен.

Бо чылдың часкы тарылгазынга хереглеттинер үрезин белеткеттинип турар. Тарылга шөлдеринде 164 тонна өлекти, 10 тонна хүлүү сөөртүп төккен.

Колхоз 1955 чылда күрүнеге дужаар эът, сүт, дук, тараа планнарын хуусаа бетинде күүседкен.

Көдээ Совет чоннуң ортузунга организас-массалыг ажылдарны күштелдиреринге холбашкан ажылдарны экижиткен. Чоннуң ортузунга лекция номчуур кижилерни томуйлап, оларның номчуур лекцияларының темаларын шилип берип турар. Көдээ Совет 1955 чылда үнүүрген улуг ажыл-агыйын хөгжүдүрининиң күрүне чөөшкининиң бижидилге планын 120 хуу күүседкен.

Ажылчы чоннуң негелде хомудалын көдээ Совет чогуур ей-шаанда харылаан берип турган болгаш үндүрген шиитпирлериниң күүседлезин организастаарын экижиткен.

Челишкиннер-биле чергелештир көдээ Советтиң ажылында четпестерниң барын социалистиг чарыштың түннели көргүскен. 1955 чылда көдээ Советтиң сессиялары Конституцияга дүрүмчүтүнгенинге чедир болбаан, көдээ Советтиң депутатта-рының ортузунга полит-массалыг ажыл кошкак организастатынган болгаш олардан негелде кошкак болуп турар. Көдээ Советтиң депутаттары Дамба-Самбуу, Мөңге, Отук-оол, Делбин олар соңгукчуларның идегелин эки күүсетпейн турарлар.

Көдээ Советтиң ажылында шак мынаыг четпестернин үнүп турар чылдаганы болза, оон даргазы эш Чамый болуның ажылын чаа байдалга таарыштыр тургузуп шыдавайн турарында, көдээ Советтиң депутаттарындан оон хоорук ажылдап турарында болур.

Көдээ Советтиң сессиязы 1956 чылда социалистиг чарышка удуртулганың четпестерин узуткаарын күүскомдан негээн.

К. ӨЛЧЕЙ.

1960 чылга төлевилээн чүүлдерни 1956 чылда ажырар бис

(*„Большевик" колхозтуң ажылының дуржулазындан*)

Чоокта чаа бисте 1956 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң планы ажылдан кыдыынган болгаш бадылатынган. Бистиң ажыл-агыйывыстың амгы байдалы бо чылын бүрүнгээр чаа улуг базымны кылырын хандырып турар.

Бешки беш чыл планының чылдарының дургузунда бистер чүнү чедип алган бис?

Беш чылдың эгезинде «Большевик» колхоз Сумск областа хожуган турар колхозтарның бирээзи турган. Ам ол —мурнакчы, экономика талазы-биле быжыг ажыл-агый апарган. 1950 чылда колхоз 384 муң рубльдиң анша орулгазын алган. 1955 чылда анша орулга барым 5,5 миллион рубль болган. Беш чылдың дургузунда тарааның ниити чылдазы 600 сатап ковүлээн, эң чугула техниктиг культураконопля дужуу үш катап өскен. Бистер мал ажылының хөгжүлезинде база эки чедишкиннерни чедип алган бис. Соолгу чылдарның дургузунда бүгү чүзүн малларның баш саны болгаш оон продуктулуу дыка өскен.

• • •

Бистер, коммунистер, колхозтуң баштаар чери болгаш активи колхозтуң экономиказын көдүрер дээш демиселди чүүлеп эгелээн бис. Баштайгы үелерде оон дугазыбиле эки түннелдерни дүрген ап болур ыныг аргаларны тывары херек турган. Чаңгыс чыл иштинде сайзыран, анаа үнделээш, акша орулгаларны ковүдедип болур ыңдыг адыр колхоз бүрүзүнде бар. Бистиң байдалдарывыска, Полесьениң байдалдарынга ыңдыг культура конопля болур. Конопляны өстүрериниң агротехниказын чугулаан чорукчы, бистер кыска үезиң иштинде болгустуң акша орулгаларывысты дыка бедиткен бис. 1952 чылда чүгле конопляны сайгарганыңдан 1,7 миллион ажыг рубльын, азы 1950 чылдың бүгү акша орулгазындан дөрт катап хөйү алган.

Оон соңгаар конопляан алыр орулгалар чыл санында улам ковүдээн. Ынчалза-даа колхозтуң партия организациязы экономиканы көдүрериниң ол калбак планның болган. Ажыл-агыйны чаңгыс талаалап чорудуп болбас деп үвени ол билип турган. Конопляан алдынган ажыкты тараа ажылы, мал ажылы, сад ажылы дээш чижектиг колхоз бүдүрүлгезиниң еске адырларын хөгжүдүрериниң база эки чедишкиннерни чедип алган бис. Бистиң планывыс шын болган деп үвени амыырал көргүскен.

Чүгле хей адырлыг ажыл-агый чедишкинниг хөгжүр болган бойдустуң таварылгаларынган хамаарышпас боон болур. Эрткен чылды алырга, соңгу-чоон Полесьеге кончуг таарымчалыг эвес болган. Чайның бирги чартыынның дургузунда чүгле чаңгыс катап шоолуг эвес чазе болган. Ол чорук чамдык культураларның дужуунге эки эвес болганы билдингир. 1955 чылда конопляан орулга оон мурнунда чылдарга болаарга элээн эвээш алдынган. Ынчалза-даа оортан ажыл-агыйның экономиказы кошкай берген деп чугаалаан болур бе? Чок, болбас. Ыңдыг эвес, эрткен чылын ажыл-агый быжыккан. Тарааның ниити чылдазы, мал ажылының продукциязының үндүрүлгези, ногаалардың болгаш кат-чимистерниң дужуу эрткен чылын биске оон мурнунда чылдардан дыка бедик болган.

Бир эвес 1950 чылда тарааның ниити чылдазы 9,5 муң центнер турган болза, а 1954 чылда—14 муң центнер, 1955 чылда —19 муң центнер четкен.

Таарымчалыг эвес байдалдарның үезинде безин биске тарааның ниити чылдазын ковүдедириниң чүү дужаламаны?

Чер ажылының культуразын ниити бедидери, шөлдерге удобрение төп турган, хөрүнүң дужуттуун бедидери маңаа хамаарылгалыг болбай-наан.

Ыңдыг болза-даа, тарааның ниити чылдазын ковүдедирин хандырар еске хемчег база бар. Колхозчу бүдүрүлгениң планнаашкынының чаа чуруму бистиң мурнувуска чаа аргаларны ажыктаан. Ол болза, ажыл-агыйны чаа янзы-биле ковүрүн, күрүнеге, колхозка болган колхозчуларга улуг ажыктыг чүүлү чедирер ажыл-агыйның ыңдыг үгланышкынын шилип алырын хандырган. Бистиң байдалывыска ажыл-агыйның кол адыры мал ажылы, а чер ажылында —ону быжыг чем суур-биле хандырып турар культуралар болгаш конопля, деп ышкаш техниктиг культуралар болур ужурлуг.

Эрткен чылын кукурузаны 350 гектар шөлге тараан. Ажаалганы эң кызымаккай чорутканының түннелинде сүт-быштак чем болгаш бүрүн быжкан турда ажаап алган 250 гектар кукурузаның гектар бүрүзүнден 38 центнер тараанды алган бис. **Шупту ажаап алдынган кукуруза тараазы 9,5 муң центнер, азы колхозта тарааның ниити чылдазының дең кезии болган.**

Ынчаарга кукуруза биске чүгле тарааның ниити чылдазын дыка ковүдедириниге дузалаан эвес. Кукуруза тарылгазын калбартканының ачызы-биле бистер малга бедик шынарлыг силостуң болган ногаан чемниң улуг курлавырларын тургузары ышкаш еске соруулганы база шиитпирлеп алган бис.

Тарылга шөлдериниң тургузуун өскертеени малга әбекиилдиг чеминерин тургузарын болгаш оон продуктулуг чорууң өстүрерин хандырган. Эртнен амыыагый чылында ортумаа-биле бир инектен 2.217 килограмм, азы оон мурнундагы чылга бодаарга 900 килограмм хей сүттү саап алган. 100 гектар тарылга шөлү бүрүзүнге хамаарыштыр 36,6 центнер хаван эдин алган. 1950 чыл-биле деннээрге мал ажылындан кирер акша орулга 2,5 катап нөвүдээн болгаш 1955 чылда 1,2 миллион хире рубль болган.

Ам бистиң колхозувуста муң хире хаваннарны чемгерип азыраан турар. Бо чаа ажыл-агый чылында 100 гектар тарылга шөлү бүрүзүнге хамаарыштыр 60 центнер хаван эдин бүдүрер соруулганы болзувустуң мурнувуста салган бис.

• • •

Биске колхозтуң экономиказын чайгылыш чок өстүрериң чүү хандырган турарыы?

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетингея

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ

1956 ФЕВРАЛЬ 26 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 43 (3496)

Өртээ 20 коп.

Алдыгы беш чылдың планын амыдыралга боттандырары болза социалистиг экономиканың хөгжүлдезинге, чоннуң хереглел чүүлдериниң элбекшилин тургузарының сорулгаларын шиитпирлээринге, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга бурунгаар чаа улуг базым болур.

АЛДЫГЫ БЕШ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ЧААГАЙ СОРУЛГАЛАРЫ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң ажылы үргүлчүлеп турар. 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң үлүс ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларын съезд чугаалажып көрүп турар. Бо айтырыгның талазы-биле съездиге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Булганин илеткел кылган. Совет кижилер Коммунистиг партиниҥ удуртулгазы-биле Төрээн чуртуҥ чаагайжыглазыңа, коммунизмниҥ тиилелгезиниҥ алдарыңа үлүг көдүлүүшкүнүг ажылдап турарлар деп чүвени илеткелде айытқан хамык саннар тодаргай көргүзүп турар.

Бешки беш чыл планын чедиишкинниг күүседкеш, бистиң партиявыс болгаш совет үлүс үлүс ажыл-агыйының чаа күчүлүг көдүлүүшкүнүн, аар индустрияның үлам ынай хөгжүдезин болгаш аңаа үндезилээш — көдээ ажыл-агыйның, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң үүктел чок өзүлдезин чедип алган. Совет Эвилели болза, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга шылгарангай чедиишкиннерни чедип алгаш, социализмден коммунизмче чоорту шилчиринниң оруунга чаа үлүг бурунгаар базыны кылган.

СЭКП ТК-ның ажылының дугайында эш Н. С. Хрущевтуң отчёттуг илеткелинде болгаш алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының дугайында эш Н. А. Булганиниҥ илеткелинде канчаар-даа аажок үлүг чаагай перспективалар чаа беш чылда бистиң Төрээн чуртувустуң мурнунга ажыттынып турары көргүстүгген. Илеткелдерде чүрттүң бүдүрүкчү күштериниң канчаар-даа аажок үлүг көдүлүүшкүнүн баш бурунгаар көрүп турар сорулгаларның үлүг чүгүлазы тодаратынган, үлүс-ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүдезинин, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү шыдалын быжыглаарының, ажылчы чоннарның чаагай байдалының болгаш культураның бедиринің үлүг программазы төлевилеттинген.

ССРЭ-ниң үлүс ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының кол сорулгалары болза, аар үлетпүрүг колдалыр хөгжүдериниң, үүктел чок техниктиг депшилгениң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиериниң суурунга үндезилээш үлүс ажыл-агыйының бүгү адырларының үлам ынайы күчүлүг өзүлдезин хандырары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң күштүг көдүлүүшкүнүн боттандырары болгаш аңаа үндезилээш, совет үлустуң материалыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деңнелиниң дыка бедидерин чедип алыры болур.

Директиваларның төлевилели болза, үлетпүр продукциязының хемчээн алдыгы беш чылдың дургузунда 65 хуу үлгаттырарын баш бурунгаар көрүп турар, ынчаарга бүдүрүлгениң чепсек херекселдериниң бүдүрүлгезин барык-ла 70 хуу, а хереглел чүүлдериниң бүдүрүлгези — барык-ла 60 хуу өзер үжүрлүг. Бо болза, 1960 чылда—алдыгы беш чылдың сөөлгү чылында — бистиң чуртувуска үлетпүр продукциязы 1950 чылга деңнээрге 3 катап хөй, база 1940 чылга деңнээрге 5 ажыг катап хөй бүдүртүнген турар.

Үлетпүр талазы-биле алдыгы беш чылдың эң чугула сорулгалары болза, биргн эвлчегде кара болгаш өнүг металлургияның, нефти, хөмүр даш болгаш химия үлетпүрүнүң хөгжүдезинин бурунгаарлаарыры, электри станцияларының тудуушкуннарының мурнап турар темпилерин болгаш машина тулуушкунуҥуң, шыналгыша техника талазы-биле сайыраңгайыткан станоктарның, дарганнага-таптадылга машиналарның, автоматика болгаш приборлар чепсек-херекселдерин бүдүрелиниң дүрген өзүлдезин хандырары болур. Оон-биле кады чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң, чоннуң хереглелиниң чүүлдерин бүдүрүп турар үлүс ажыл-агыйының бүгү адырларының бүдүүшкүнүн үндүрелин дыка улгаттырар.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле дыка чугула сорулгалар салдынган. 1960 чылда тараның ниити чыыласын 11 миллиард пуд чедирген турар үжүрлүг. Беш чылдың дургузунда лёнүүң продукциязы үштүң бирээзинден ажыг, а хевеңей чарлыктан ажыг улгаттырар. Чигир спекулазының тарылгазын калбартырынга болгаш дүжүүлүн бедиерииге, а ол ышкаш картофелының болгаш ногаалариың бүдүрүлгезин улгаттырарынга онза кичээнгей салдынган турар үжүрлүг. Мал ажылының талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр апаар. Эът бүдүрүлгезин ийи катап, сүттүүн — барык-ла ийи катап улгаттырар деп төлевилээн.

Алдыгы беш чылда үлүс ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнүг чүвк сөөртүлгелериниң дыка өзүлдезин болдурар, ол болза, транспорттуң бүгү хевирлериниң, хамыктың мурнунда демир оруктуң, а ол ышкаш далайның, хеммин, автомобильниң база агаар транспортунуң улам ынайгы хөгжүлдезин болгаш харылзаанның чепсек-херекселдериниң хөгжүлдезин баш бурунгаар көрүп турар.

Алдыгы беш чылда үлүс ажыл-агыйыңа капитал салыышкыннарының хемчээн 990 миллиард рубль хемчээлдиг төлевилээн, ол болза, төрткү болгаш бешки беш чылларны катай алырга ол сорулгаларның акшаландырышкының ажыш турар-дыр.

Алдыгы беш чыл болза, ажылчы чоннарның материалыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деңнелиниң соксаал чок өзүлдезинин беш чылы болур. Бо беш чылда национал орулга барык-ла 60 хуу үлгадып турар чорук ол дугайын тодаргай хереченлеп турар-дыр. Беш чылдың дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири барык-ла 30 хуу, а колхозчуларның ниити акша болгаш натура орулгалары 40 хуудан өвөөн өвөс бедиир.

Үлустуң чаагай байдалының өзүлдези чоннуң садыг алыкчы аргазының бедээнинде болгаш оон-биле холбаштыр бараан саарылгазының калбарышкынында тодаргай илереп турар. Беш чылдың дургузунда түрмектен садар бараан саарылгазының ниити хемчээ 50 хуу үлгадыр. Чурттагга тудуушкунунуң талазы-биле кестүп кербээн бедик темпилер баш үлур көрүнүп турар. Бо беш чылда хоорайларга болгаш көдээ черлерге бүгү ниитизиниң ортумак өөредилгезин коллуунда боттандырар болгаш тускай эртемниглер белеткеп үндүрерин алаан көвүдедир деп турар.

ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң болгаш үлүс ажыл-агыйының бүгү адырларының күчүлүг көдүрлүүшкүнү дээн техниканга үндезилээш болдунар. Ол чорук болза, эртемниң болгаш техниканың бо үедеги чедиишкиннерин бүдүрүлгеге кызымак неитерединиң бистиң кадрларывыска хүлээдип турар, ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиериңге илиг бээр. Директиваларның төлевилелин ёзугаар алдыгы беш чылдың дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге 50 хуудан өвөөн өвөс өзер үжүрлүг. Бо талазы-биле көдээ ажыл-агыйга болгаш транспортка база-ла үлүг онаалгалар төлевилетинген. Ажыл-агыйның бүгү-ле адырларына бүдүрүлгениң экономиказын кызымак экижиери болгаш продукцияның бот-эртээн база салыг саарылганың чарыгалын чиигедирииниң талазы-биле доктаатынган онаалгаларны чугаа чокка күүседирин хандырары эргежок чугула болуп турар.

Алдыгы беш чылдың планын амыдыралга боттандырары болза, чурттакчы чоннуң кижи санынга продукция бүдүрелиниң талазы-биле эң хөгжүлелиг капиталистиг чурттарны төөгүлүг кыска хүүсаалларда четкеш эртер—деп ССРЭ-ниң экономиктиг кол сорулгазын шиитпирлээринге чугула үе болур. Алдыгы беш чылдың онаалгаларын күүседирии болза, бүгү социалистиг лагерьниң улам ынай быжыларының, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының хереэнге канчаар-даа аажок үлүг салымыкын болур.

Алдыгы беш чыл планы — хөй миллион совет үлустуң үлүг ажылдарының канчаар-даа аажок үлүг программазы болур. Ол планны белеткээринге болгаш чугаалажырынга чоннуң калбак массалары шуут кириишкеннер. Ол болза бистиң үлүзүвустуң бедик патриотчу идепкейиниң көскү көргүзүү, алдыгы беш чылдың сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарының сууру болур. Алдыгы беш чылдың планын амыдыралга боттандырары болза социалистиг экономиканың хөгжүдезинге, чоннуң хереглел чүүлдериниң элбекшилин тургузарының сорулгаларын шиитпирлээринге, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга бурунгаар чаа үлүг базым болур.

(Февраль 23-теги «Правданың» мурнуму чүүлү).

СЭКП-ниҥ XX съездизи совет кижилерниҥ күш-ажылчы болгаш политиктиг күчүлүг көдүрлүүшкүнүн хайындырган

Съездиге күш-ажылчы белектер

КҮЙБЫШЕВ. «Первомайнефть» эргелелиниҥ Муханово нефть тывыш черинде хамыны 3 муң метр хире чаа скважина ажылдап эгелээн. Ол черден девон нефтизи аттыныш үнген. Баштайгы дүн-хүнде 250 тонна ажыг кывар-чүүл алдынган. Партиниҥ XX съездизиниҥ төлээзи болуп турар, Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры А. С. Саберзяновтуң бригадазы ол скважинаны үттээн. Съездиге төлептиг ужуражыр дээш чарышпышаан үттекчилер скважиналар үттеп эртериниҥ хүүсаазын бир айдан ажыг кызырган.

* * *

ТАШКЕНТ. Бистиҥ Төрээн чуртувуска төөгүлүг СЭКП-ниҥ XX съездизиниҥ ажылының хүннеринде «Средазуголь» комбинадының бүдүрүлгелериниҥ коллективтери ийи катап көвүдеткен күш-биле ажылдап турар.

Үзбекистанның, Таджикистанның, Киргизиның шахтёрларының кайгамчыктыг чаа-чаа ажылының дугайында медээлер Тянь-Шаньның даг эдектеринден кээп турар. Сөөлгү үш хүннериҥ иштинде «Үзбекуголь» трестиниҥ ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери планнаң ажыр бүдүп чартык муң тонна одаар чүүлү казып үндүрген.

«Средазуголь» комбинаттың шахтёрларының хөй муң коллективи чаа беш чылдың баштайгы чылының онаалгазын хүүсаа бетинде доозарын шиитпирлээн. СЭКП-ниҥ XX съездизиниҥ ажылының хүннеринде планнаң ажыр чеди эшелоннаң хөй хөмүр дашты казып тыпкан. Ийиги кварталдың төнчүзүнде төлевилетиннің турган дүн-хүнде ортумаа-биле бүдүрүп үндүрер норманың деңнелин комбинат чедип алган.

* * *

ЧИТА. Читаның электри механика заводу сибирьниҥ гидроэлектри станцияларының тудуушкунунга компрессорлар белеткеп бээриниҥ талазы-биле харылсаалгалыг чагыгларны күүседип турар. Бүдүрүлгениҥ коллективи партиниҥ XX съездизиниге аалар кылдыр хүүсаа бетинде 20 кубометрлиг компрессорларны Братск ГЭС-че чорутып эгелээн.

Бо хүннерде заводта ажылчын бүргүү онаалгазын 130—150 ажыг хуу күүседип турар.

* * *

РЕЗЕКНЕ. (Латвий ССР). Чаа техника-биле деритинген, ногаа кургадыр завод ажылдап турар бүдүрүлгелериниҥ санында кирген. Завод сезон иштинде муң-муң тонна кургаг картофельди болгаш ногааларны бүдүрүп үндүрер апаар. Чаа заводтуң ажылчыннары баштайгы продукция савазаан савааның иштинге мындыг бижимелдиг чагааны сукан:

«Бистиң бүдүрүлгевис СЭКП-ниҥ XX съездизиниҥ ажылының хүннеринде ажылдап эгелээн. Бистиң аныяк коллектививис алдыгы беш чылдың планын хүүсаа бетинде күүседирин хүлээнип турар».

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННЕРИВИСТИ УЛАМ КӨВҮДЕДИР БИС

Чадаананың автотранспорт конторазының чолаачылары болгаш септекчилери СЭКП-ниҥ XX съездизин күш-ажылчы үлүг сорук кириишкин-биле үтказаннар.

Чадаана АТК-ның коллективи февральдың чүк сөөртүлгезиниҥ планын хүүсаа бетинде 6 хонук бурунгаар февраль 23-те 106 хуу күүседкен.

Коллективке социалистиг чарыштың бирги черин чолаачылар Золотухин, Иконников, Монгуш Очур, Андрианов, Ольгин олар алганнар. Оларның кайызы-даа айның онаалгаларын 150—200 хуу күүседкеннер. АТК-ның септекчилериниҥ иштинден эш Совсур-оолдуң бригадазы бедик көргүзүгнү чедип алган. Ында слесарь Кузьмин, токарь Татьяна Кузнецова үлүг нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Транспортчуларның коллективи алдыгы беш чылдың бирги чылының бүдүрүлге онаалгаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш бедиткен хүлээлгелерни алган.

Ивичилерниҥ чедиишкиннери

Тожу районнуң колхозтары эрткен ажыл-агый чылында иви малдың баш санын өстүрериниҥ планын 104,8 хуу күүседкен.

Колхозчулар иви мунуп, аннап турган 1800000 рубльлиг орулгазын колхозтарынга киргеннер. Колхозтарның баштаар черлери иви малдың баш санын өстүрер сорулга-биле иви фермаларынга мергежилдиг илчиннарны, мал эмчилерин быжыглаан.

«Май 1-зи» колхозтуң иви фермазында эштер А. Күшенмыс, А. Даржап иви малдың ажаалдазын экижидип турар. Олар келир чайын Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делегезинге баарлар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Февраль 21-ниҥ кежээки хуралы

Эш **Е. А. Фурцеваның** даргалаазы-биле ажыттынган кежээки хуралга 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниҥ үлүс ажыл-агыйын хөгжүдериниҥ алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниҥ XX съездизиниҥ Директиваларының дугайында эш Н. А. Булганиниҥ илеткелиниҥ талазы-биле санаалдар эгелээн.

Бир дугаарында эш **М. А. Яснов** чүве чугаалаан (РСФСР). Алдыгы беш чылда үлүс ажыл-агыйының бүгү адырларын улам ынай хөгжүдер талазы-биле бистиң партивыстың идип үндүргени, канчаардаа аажок үлүг сорулгалар Н. С. Хрущевтуң болгаш Н. А. Булганиниҥ илеткелдериңде тода болгаш тодаргай-биле тайылбырлатынган. Тайбың тургузуушкуннуң төлевилетингген программазының боттандырылгазы бистиң чүртувустуң индустриалдыг күүч-шыдалының улам ынайгы өзүлдезин, көдээ ажыл-агыйның шынгыы көдүрлүүшкүнүн болгаш совет үлустуң материалдыг чаагай байдалының бедиишкинин хандырар деп ол чугаалаан.

Эш Яснов Россий Федерациязының үлүс ажыл-агыйын алдыгы беш чылда канчаар хөгжүдериниҥ дугайында сан-медээлерни көргүскеп. Үлетпүр бүдүрүлгези 1,7 катап үлгадыр. Хөмүр даш тывыжының болгаш электроэнергиязын бүдүрелиниҥ талазы-биле чоокку оң чылдар иштинде чүртүүн эң үлүг базазы болуп үлүгаан турар үжүрлүг. Сибирьниҥ үлетпүрге херектиг чиг эдиниҥ эң байлаккыдыг курлавырлары үлүс ажыл-агыйының ажыглалынга киргеп турар. Никити-эвилелдиҥ хөвең-саазын пос бүдүрүлгезиниҥ барык 78 хуузун, идик аймаазын 60 хуузун, эътиҥ 55 хуузун, мал саржаазының болгаш өске-даа сүт продуктуларының 59 хуузун республиканың үлетпүрүү беш чылдың төнчүзүнде бүдүрүп үндүрер.

Колхозтарга болгаш совхозтарга чер болгаш мал ажылын шиитпирлиг көдүрери Директивалар төлевилелинде көрдүнүп турар. Россий Федерациязынга тараа культураларының тарылгазы 10 миллион гектардаа эвээш эвес өзер.

Колхозтарның болгаш совхозтарның санап көргенин ёзугаар алырга, эът бүдүрелиниҥ талазы-биле беш чылдың онаалгазы 1958 чылда күүсетинген түрүп болур.

— Россий Федерациязы-биле Украин ССР-ниҥ аразынга болгаш бистиң республикаларывыстың областарының аразынга социалистиг чарыштың дугайында эш Кириченконуң саналы-биле бүгүн чөпшээрежип турар бис. Көдээ ажыл-агыйны улам көдүрер дугайында партияның тургускан сорулгаларын чедиишкинниг күүседирииге ынчаар чарыш чугаа чок дузалаар деп оратор чугаалаан.

Эш **К. Т. Мазуровтуң** (Белоруссияның парторганизациязы) чугаалааны болза, беш чыл планының талазы-биле эш Булганиниҥ илеткээн Директиваларның төлевилелиниҥ социалистиг экономиканың болгаш бистиң чүртувустуң камгаланыр күжүнүң үндезини болур аар индустрияны колдаар хөгжүлериңге партияның кол шугуму тодаргай илереткинген. Белорус ССР-ниҥ талазы-биле үлетпүрүнүң ниити продукциязын барык 1,7 катап көвүдедири көргүнген.

Белоруссияның компартиязы көдээ ажыл-агыйже үлүг кичээнгейни салып турар. Колхозтарны үлүртүрүнүң деңнелин күнтелиреринче үлганган хемчеглер алдынып турар. Активчилериниҥ иштинден муң-муң коммунистерни колхозтарда үлүртүр ажылдарже чоруткан деп оратор чугаалаан.

Директивалар төлевилелиниге Белоруссияның ажылчы чоннарының киргеп немелделериниҥ болгаш саналарының дугайын эш Мазуров чугаалаан. Беш чылдың планынга, ылангыя республиканың колхозтарының электрижидилгезиниҥ үлүг өзүлдезин баш-бурунгаар көөрүп саналдаан.

Эш **Н. И. Беляевке** сөс берген.

Ол бодунуң чугаазының кол кезиинг көдээ ажыл-агыйның айтырыгларынга хамаарыштырган. СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинде айытқаны ёзугаар чер ажылының талазы-биле бистиң кол сорулгавыс болза, дүжүттерни бедидерииге болгаш чаа черлерни улам ынай шингээдип алырынга үндезилээш, алдыгы беш чылдың төнчүзүнде тараның ниити Мурнуку беш чыл планыңа Челябинскиге областың үлетпүрүг хуусаа бетинде күүсетинген деңгеделивишаан, Челябинскиниҥ үлетпүрүгүнүң иоон сонгаарга хөгжүлдезиниҥ перспективаларының дугайын эш Лаптев айытқан.

Эш **М. Рейман** чүве чугаалаан, ону олурушкылаңнар изин-биле уткаан. Германиның Коммунистиг партиязының болгаш Герман Федералдыг Республиканың бүгү деңнелгелиг кижилериниҥ мурнунан съездиге ол ыяг байыр чедирген.

Совет Эвилелиниҥ чорудуп турары тайбыныңың болгаш бот-боттарын билчириниҥ политиказы Совет Эвилелиниҥ авторителин быжыглаан. Герман Федералдыг Республиканың ажылчы чоннары Совет Эвилели-биле найыралыг кожа-хелбээ турарының харылзаалары дээш түрүкүп турарлар. Ынчангаш Совет Эвилели-биле Герман Федералдыг Республиканың аразында дипломаттыг харылзааларның доктаатынганынга хөй миллион бөдүүн кижилер чүректин бүгү-де ханызынган байыр чедирип турганнар. Ындыг болзада Совет Эвилели-биле эки харылзаларны тургузарын шаптыктаар деп орадакшып турар болгаш өжээн негээр дүгээйын болап турар кижилер Барыын Германияда бар. Герман империалистер болгаш милитаристер чаа дайынны Барыын Германиянын девискээриңден өөскүдерин белеткеникн турарлар.

Тайбынны үрээр дээн герман империалистерниҥ орадажышкынналарынга бистер, коммунистер шиитпирлиг согуушкунну бээр дээш, империализмге үлүр быжыг шүдүрүг чангыс фронтуга бүгү ажылчыннарны, бүгү патриотчуларны каттыштырып, оон-биле Барыын Германияның чонун тайбынның, демократияның болгаш депшилгенин оруу-биле башкарар дээш боттарывыстың күжениишкиннеривисти ийи дажыр үлгаттырар бис. Ол орук Германияны демократтыг ёзуга үндезилээш катап каттыжарынче экээр деп эш Рейман чугаалаан.

Оон соонда Австрияның Коммунистиг партиязының мурнунан эш **М. Копленг** байыр чедирип чүве чугаалаан. Съездиниҥ төлээлери ону база-ла чылыы-биле утканнар.

Совет Эвилелиниҥ тайбыңга ынакшылыг политиказының эчызында Австрия эрткен чылын күргүне керээзин чарып, оон-биле кады бүгүн эртени алган. Бистиң парламентивис чүртүүн доктаамал нейтралитедин чарлаан, ол чорук ийи системаларның—социализминиҥ болгаш капитализминиҥ тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивин хүлээп көөрүбиле база бүгү делегейге тайбынны камгалаарны болгаш быжыглаары дээш демисел-биле сырый холбашкан деп эш Копленг чугаалаан.

Империалистиг агрессорларның эргежыктарынга ажыктыг кылдыр чүрттүн нейтралитедин үрээрин болгаш чүрттү агрессорларга хөлөн ёзугаар бээрин орадакшып турар күштер Австрияда хөлөнгө турарын эш Копленг демдеглээн. Ылангыя, профсоюзчулардиниҥ Бүгү делегей федерациязының секретариадын Венадан үндүр шелээни ышкаш ындыг чоңгээлиг үүлгедилерни ол күштер боттандырып турарлар.

Ынчалза-даа австрий үлүс тайбынны, нейтралитетти, болдунуң чүртүнүң хамаарышпас чоруун күзеп турар болгаш оларны бүгү-ле күштери-биле камгалаар ээрээн СЭКП-ниҥ XX съездизинге, бүгү совет үлүска бүтүрелии болур бис. Ол деминседи баштаарын болгаш Совет Эвилелиниҥ үлустары-биле австрий үлустуң аразында найыралыг быжыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын бистер, коммунистер болувустуң үлүзээгевис деп санап турар бис. Ажылчын аңгының чаңгыс эвин быжыглаар дээш, ажылчы чоннарның экономиктиг эрге-ажыктары дээш демисели Австрияның Коммунистиг партизы болувуң база-ла чугула сорулгазы деп санап турар деп эш Копленг онзалап демдеглээн.

Американың Баттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязының Национал комитединден СЭКП-ниҥ XX съездизинге чедирген байырының текстизин эш Копленгтиң чугаазының соонда хуралдың даргазы номчаан.

СЭКП-ниҥ XX съездизи болувуң ажылын февраль 22-де үргүлчүлээн.

Февраль 22-ниҥ эртенги хуралы

Съездиниҥ эвлчеглиг хуралы эш **А. Ю. Снечкустуң** даргалаазы-биле ажыттынган. 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниҥ үлүс ажыл-агыйын хөгжүдериниҥ алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниҥ XX съездизиниҥ Директиваларының дугайында эш Н. А. Булганиниҥ илеткелин чугаалажып көөрү үргүлчүлээн.

Съездиге чүве чугаалааннар партияның Төп Комитединиҥ чогаадып кылганы алдыгы беш чыл планының Директиваларының төлевилелин чангыс үн-биле чүүлдүг деп көрүп, немелделерни киирип, партия, совет болгаш ажыл-агый организациялариның ажылынга четпеерии илереткин турарлар. Коммунистиг партияны долгандыр быжыг кылдыр сыры каттышкан совет үлүс, Ленинчи Төп Комитеттиҥ башталгазы-биле чаа беш чылдың онаалгаларын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседирлер деп съездиниҥ төлээлери медеглеп турар.

Эш **И. Т. Кальченкога** (Украинаның парторганизациязы) сөс берген. Төп Комитеттиҥ ажылдап кылганы Директива-

(Тончүзү 2-ги арында).

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Баа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң кежигүннери партияның XX съездизиниң материалдарын үлүг сонуургал-биле танышып, алдыгы беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш сорук кириишкиниг ажылдап турарлар.

Мал ажылының продуктулуун бедидер талазы-биле 1960 чылда чедип алза чүүлүр сорулгаларны хуусаа бетинде, 3—4 чылдар иштинде күүседип болурунуң аргалары барын колхозчулар демдеглеп турарлар.

Бо көдээ ажыл-агый чылының эгезинден бээр сазынчылардан эштер Толмачева 501, Чаш-уруг 402, Килина 401 литр сүттүг инек бүргүүдеп сагганнар. Олар чаа беш чылда боттарының мурнунга салдынган сорулганы 3 чыл иштинде күүседирин хүлээнип турарлар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү).

ларның төлевилелинде бистин чуртувустүн экономиказының болгаш культуразының чаа көдүлүүшкүнүүн канчаар-даа аажок улуг программазы чогаатынган, эвилелдешкен бүгү республикаларның экономиказының болгаш культуразының улам ынайгы хөгжүлдезининг программазы көрдүнген деп, ол чугаалаан.

Алдыгы беш чылда Совет Украинаның бүдүргечү күштериниң хөгжүлдезининг чазагай перспективалары ажыттынып турар. Үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээли барык 1,7 катап улгадыр, 1960 чылда республика 200 миллион тонна хире хөмүр даштыр, 25 миллион тонна ажыг шойну болгаш 20 миллион тонна прокатты бээр. Металл бүдүрүлгезининг хемчээлиниң талазы-биле Европаның капиталистиг чуруттарының чангызы-даа Украина-биле деннежип шыдавас деп оратор медеглээн.

Алдыгы беш чылда улустуң хереглел барааннарын бүдүрелиниң улам ынайгы өзүлдези көрдүнген. Хөмден кылган никтер бүдүрүп үндүрери 1,6 катап, чигирни бүдүрери 60 хууга көвүдээр. Хөвеңсаазын пестерни бүдүрери дыка өзер.

Тургустунган соруглаларны шиитпирлээринге Республика материал талазы-биле аажок улуг аргаларлыг болуп турар деп эш Кальченко чугаалаан. Мергежилиг ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның алдарлыг кадрлары өскен. Чүгле сөөлгү беш чылдың иштинде Украинаның дээди өөредилге черлерни 200 мун ажыг түскай артемниглерни белеткеп үндүрген. Республиканың партия организациязы болгаш бүгү ажылчы чоннары мурнуку беш чылларның иштинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң дыка улуг дүрзүлгазын шиңгээдип алганнар. Ол чорук болза, алдыгы беш чыл планының онаалгаларын Украинаның ажылчы чоннары долдур болгаш ажыр күүседир деп XX съезднге бүзүредир барымдаазы берип турар деп эш Кальченко оон ынай чугаалаан.

Металлургия үлетпүрүнге хереглетинер чиг-эт базазын хөгжүлдезининг дугайын чугаалавышаан, дагның чаа-чаа байлактарын болбаазырадыр үндүрер комбинаттарны тургузарын дүрлеглээр дугайында айтырыгны эш Кальченко тургускан.

Алдыгы беш чылдың улуг чаагай программазын бистин чуртувустун бүгү ажылчы чоннары чангыс үн-биле, изиг өөрүшкү-биле чүүлдүгүнүн хүлээп ап турарлар. Ол программа партияның болгаш бүгү улустуң амыдыралчы эргеажыктарынга дүгжүп, коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бистин Төрээн чуртувустун хажык чок шимчээшкинин хандырып турар. Ол программаның богданышкыны совет күрүнениң бүгү делегейге авторитединг улам-на бедик көдүрер, тайбынның, демократияның болгаш социализминиң улуг бүгү лагерининг күжүн көвүделикер деп, оратор болдунуң чугаазының түннелинде демдеглээн.

Оон дараазында эш **М. Г. Первухин** чүве чугаалаан.

Эш **М. Т. Ефремов** (Күйбышевтиң парторганизациязы) Күйбышев областың ажылчы чоннарының бешки беш чылда тодаргай челнишкиннерни чедип алганының дугайын чугаалаан. Үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээли 1950 чылдың деннелиниден 1955 чылда 2—3 катап ашкан, нефть тывыжы 2 ажыг катап, одалгалыг электростанцияларның күчүзү—2,8 катап, шарик болгаш ролик подшипниктериниң бүдүрүлгези 3 ажыг катап үлгаткан. Ылангыя гидротурбиннерни, станоктарны чаа хевирлерни, көдээ ажыл-агыйның болгаш тудугунуң машиналарын, нефть болбазырадылгазының чаа-чаа продуктуларын бүдүрери чедип алынган деп ол чугаалаан.

Алдыгы беш чылда Күйбышевтиң парторганизациязы, областың ажылчы чоннары улуг болгаш харыысалгалыг соруглаларны шиитпирлээр деп турар. Партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде Күйбышев ГЭС-тиң тудуун доозары көрдүнүп турар. Боттарының курлавырларын болгаш аргаларын саналп көргеш, тудугжулар болгаш монтажниктер Күйбышев гидробелдирининг бүгү объектилериниң тудуун дооспушаан, гидроэлектростанцияны бүрүн күчүзү-биле 1957 чылда ажыглалга киирер деп шиитпирлээн, оларның инициативазын партия обкому деткээн деп Ефремов оон ынай медеглээн. Аңаа холбаштыр электро дамчыдылгазының шугуминарының тудугларын дүргедедир дугайында, гидробелдирининг районунга чаа-чаа үлетпүр бүдүрүлгелерни тудуп тургузар дугайында айтырыгны оратор тургускан.

Үлетпүр бүдүрүлгелерни чиг-эт-биле хандырарын болгаш белен продукциялар-ны сөөртүп чоруларын организастап турарында четпестерин дугайын, министерстволар-биле чер-черинин партия органнарының аразында сырый харылзаалыг болурунуң чугулазының дугайын эш Ефремов чугаалаан.

Эш **А. Н. Задемидко** бодунуң чугаазын хөмүр даш үлетпүрүн хөгжүдериниң айтырыгларына холбаштырган. Оон хөгжүлдези бедик темпилер-биле чоруп турар болза-даа, чуртта одаар чүүлдүн чедишпейн турары билдинип турар. Ол чорук хөмүр даш хереглелининг өскенин-биле, а ол ышкаш хөмүр даш үлетпүрүнүн хөгжүлдезинде четпестер-биле тайылбырлатынар. Дыка хөй шахталар планнарын күүсетпейн, бар техниканы четпес ажыглап, чаа техниканы оожум шиңгээдип ап турарлар. Хөмүр даш үлетпүрүнүн ажылдакчыларының бо бүгү четпестерин эштер Хрущев болгаш Булганин, съездиниң төлээлери чөптүүбиле шүгүмчүлелдилер. Айыттынган четпестерни үзүткаарынче үтанган хемчегларни ап чорудар.

Одаар чүүл талазы-биле улус ажыл-агыйында өзүп турар негелделерден хөмүр даш тывыжының хожудан турарын ажып тинилээр болгаш эргежок чугула курлавырларны мөөңнээрин хандырар соруглаларны Директивалардың төлевилелинде салынган. Хөмүр даш тывыжын 52 хуу үлгаттырары көрдүнген. Ол онаалганы күүседир төлээде, чаа шахталарны тударыбиле чергелештир ажылдап турар шахталарның төлевилел күчү-шыдалын дүргеп шиңгээдип, өлөөн хөй шахталарны кыска хуусаа иштинде чаарты тургузуп, оларның техниктиг деннелгезин көдүрери эргежок чугула.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдези эш чугула ужур-дүзүлүг. Алдыгы беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 35 хуу үлгаттырары көрдүнген. Ол соруглага-биле техниканы сайзырангайжыдар, комплекснинг механизастаашкынны болгаш автоматизастаашкынны калбаабиле боттандырар херек. Шахталарга болгаш участокторга организакчы ажылдың деннелин көдүрүп, оларны инженертехниктиг кадрлар-биле быжыглаары база эргежок чугула деп, ол чугаалаан.

Хөмүр даш үлетпүрүн хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планын чедишкининиг күүсединге совет шахтёрлар бүгү күжүн болгаш чогаадыкчы энергиязын киирерлер деп эш Задемидко медеглээн.

Дараазында эш **Н. М. Шверник** чүве чугаалаан.

Индирге—эш **Д. А. Кунаев** (Казахстанның парторганизациязы). Казахстан үлүг индустриянын, механизастатынган көдээ ажыл-агыйның республиказы кылыр хуулган деп ол чугаалаан. Эрткен чылда үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези дайын мурнунгы деннелинден 4 ажыг катап үлгаткан. Чаа үлүг-үлүг үлетпүр бүдүрүлгелери өзүп үнгүлээн. Үлүс ажылагыйының еске адырлары, ылаңгыя көдээ ажыл-агый дыка хөгжээн.

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинде Совет Эвилелиниң бүгү ажы-дунма республикаларының экономиказын болгаш культуразын бүгү талабиле хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың канчаар-даа аажок улуг сагыш-салыышкынының илерээшкинин бүзүредин-биле көргүзүп турар. Республиканың бүгү үлетпүрүнүн нинти продукциязы 2,2 катап өзер үжүрлүг деп эш Кунаев онзалап демдеглээн.

Көдээ ажыл-агыйның дугайын эш Кунаев чугаалавышаан, республикада 18 миллион ажыг гектар күр болгаш курукаан черлер андартынганын демдеглээн. Чаа черлерде бедик бүдүрүкчүлүг техниканы-биле чепсеглетинген тараа ажыл-агыйлыг 337 совхозтар организастатынган. Ол чорук тараа бүдүрерин улуу-биле улгаттырарын ханзырып турар. Чаа черлерни улам ынай шиңгээдип алырының талазы-биле онаалгаларны күүсетпишаан, республиканың партия, совет органнары мал ажылын өлөөн дүрген хөгжүдерин хандырар хемчеглерни ап чорудуп турар — деп эш Кунаев чугаалаан.

Сирияның болгаш Ливанның Коммунистиг партиязының өөрүшкүнүнден эш **Х. Багдаш** байыр чедирген. Төлээлер ону найыралдыг алыш часкаашкыны-биле уткаан. Совет Эвилелин найыралдыг ёзуби-ле көөрүнүп болгаш анаа өөрүп четпиришкинниң сеткил-сагыжы Сирияда болгаш Ливанда база бүгү араб чуруттарда миллион-миллион кижилерни хаара тудуп турар деп, ол чугаалаан. Бодунуң национал-хосталгалыг демиселиниң дургузунда арабтар социализминиң чуруттуи кезээде-ле боттары-биле кады кылдыр көрүп турганнар. Багдалтың империалистиг шериг пактызынче Сирияны хандырып кирер үзүткаарынче үтанган американгли ыйыышкынга улур оон чорутканы кадыг-дошкун национал тулчуушкунга Сирия тинилеп үнген. Сирияны Совет Эвилелиниң ажыы-биле деткээни ол тинилелгеге улуг ролдуу ойнаан деп ол чугаалаан.

Иден биле Эйзенхауэрниң аразында чугаалажышкыннарның соонда, Ортаазкы Чөөн чүкче шериг кезээн чорудар дээн америк-англи оралдажышкыннарга удур кажан бүгү арабтар демисежип турар геде, Совет Эвилели бисче акы-дунманың дузаламчызының холун база катап сунуп турарын көрүп тур бис. Ажык, ыят чок империалистиг эжелеге удур демиселге тинилээринге бистин бүзүреливисти ол чорук улам-на күштелирип турар.

Египет болгаш өске-даа араб чуруттар ышкаш Сирия болза, империализминиң политиказының уржуундан болган экономика талазы-биле хожудангай чоруктан адырлып үнерин күзеп турар. Ол бодунуң үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйын быжыглаарын болгаш хөгжүдерин күзеп турар.

Бодунуң чугаазын эш Багдаш орус дыл кырынга дооскан. Совет Эвилелиниң аллары дээш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аллары дээш, советараб найыралдың аллары дээш ол йөрээл салган.

Оон дараазында Японияның Коммунистиг партиязының төлээлекчизи съездиге чүве чугаалаан. Съездиниң төлээлери ону чылыы-биле уткааннар. Японияның Компартиязының съездиге чедирген байырны ол номчаан.

Бразилияның Коммунистиг партиязындан съездиге чедирген байырны Бразилияның Компартиязының төлээлекчизи номчуурга олурушканнар изии-биле байырлап уткааннар.

Февраль 22-ниң кежээки хуралы

Съездиниң кежээки хуралын эш **О. В. Куусинен** даргалаан.

Бир дугаарында эш **В. П. Мыларщиков** чүве чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйны көдүрер айтырыгларже сөөлгү чылдарда партия улуг кичээнгейни угландырган. Ол чорук Россий Федерациязының чижээнден тодаргай көстүп турар. Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның хөй продуктуларын ап, ажыл-агыйларның бараанныг чоруун көвүдеткен. 1953 чыл-биле деннээрге республикада тарылга шөлү 15,6 миллион гектарга калбарган, тараа чыдазы 22 хуу өскен, сүттү, эттги болгаш дүктү бүдүрери көвүдээн. Ынчалзажок, бар челнишкиннер ам-даа кончуг эвээш, олар бистерни бүрүнү-биле хандырып шыдавас. Ынчаарга чаңгыс чылдың дургузунда эът бүдүрүлгезин ийи катап болгаш сүттүүн — бүдүн чартык катап үлгаттырар—деп, Воронежтиң колхозчуларының болгаш совхоз ажылдакчыларының идип үндүргени соруулга—область, край бүрүзүнге күүсетинип болур деп ол чугаалаан.

Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиериниң болгаш МТС-терде, совхозтарда бар турар техниканы эки ажыглап тургаш, көдээ ажыл-агый ажылларын чогуур үеринде күүседиринин дыка хөй аргаларының дугайын оратор оон ынай чугаалаан.

Тараа культураларының дүжүүн ангылай ажаарының чугулазын эш Мыларщиков айытkан, ол чорук комбайннарбиле кезеринге бодаарга тараанны 5—7, а Сибирьнин болгаш Уралдың колхозтарынга 8—10 хүнер мурнай кезип алыр арганы бээр.

Дараазында эш **М. З. Сабуров** чүве чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйны сайзырангай үлетпүрүүр болгаш көдээ ажыл-агыйлыг улуг район кылдыр хуулган. Үлетпүрүн болгаш транспорттун бүдүрүлгелери бодунуң техник-экономиктиг көргүзүглерин экижитпишаан, күүне планнарын ажыр күүседип турарлар.

СЭКП Төп Комитединиң айтыышкыннарын күүсетпишаан, областың партия организациялары организакчы болгаш идеологтуг ажылды экижиткен, бүдүрүлгелерниң колхозтарның, МТС-терниң, совхозтарның ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазынче, экономиканың болгаш техниканың айтырыгларынче ханызы-биле кирип турар апарган болгаш массалар-биле бодунуң харылзаларын калбартып, быжыглаан. Оон-биле кады ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунун талазы-биле, а ол ышкаш партийжи-организакчы болгаш идеологтуг ажылды тургузарының талазыбиле областың партия организациязының ажылында улуг четпестер бар болуп турар.

ССРЭ-ниң саазын болгаш ыяш болбазырадыр үлетпүрүнүн министерстволузу область бар турар целлюлоз-саазын комбинаттарын чаартып тургузарын боттандырбайн, оларны чиг-эт-биле багай хандырып турарын оратор шүгүмчүлээн.

Оон ынай балык үлетпүрүн хөгжүдериниң перспективаларының дугайын эш Чернышев чугаалаан. Область тывыштыг ажылдың болгаш транспорттун улуг флоту, балык болбазырадыр базалар, быжыккан кадрлар бар.

Индирге — эш **И. Ф. Тевосян**. Эртип келген оруктун түннелдерин кылбышаан, бистиң партиявые, ТК-ниң Президиумунга баштаткан оон Төп Комитедиң болунуң улуг башкызы — Владимир Ильич Ленинге төлептиг болган деп чүнүн-даа мурнунда чугаалаар ужурлуг бис. Партия болза, совет үлүстүн чогаалыкчы илепкейин баштап, Ада-чурттуң дайынының соондагы үениң баштайгы чылдарында аар үлетпүрүү хөгжүдериниң талазы-биле төлевилетингенинден ажыг элээн бедик темпилерни чедип ап шыдаан. Чурт ан металл эзилиреринин, хөмүр даш болгаш нефть тывырының талазы-биле мурнундаагы чангысдаа беш чылда туруп көрбээн ындыг өзүлдезин алдыгы беш чылда хандыраарынга күүлүг экономиктиг базалыг болуп турар. Алдыгы беш чылдың чүгле чангыс чылында безин кан эзилиреринин, хөмүр даш болгаш нефть тывырының немелде өзүлдезин 1913 чылда революция мурнундагы Россияга оларны бүдүрүп турганының бүгү хемчээлинден хөй болур. Үлетпүрүү хөгжүдериниң бедик темпилери болза, продукциязының чоннүн кижи санынга хамаарыштыр бүдүрерин улуу-биле көвүделивиниң болгаш ССРЭ-ниң кол экономиктиг соруглазын шиитпирлээринин талазыбиле бүзүредиг бүрүнгаар хөгжүүрүүн аргазын биске берип турар деп ол онзалап демдеглээн.

Сибирьниң экономиказын хөгжүдер айтырыгларның, металлургия болгаш өзүлга үлетпүрүүнүн ажылдакчыларының нурнунда туруп турар соруулгаларның дугайын эш Тевосян чугаалаан.

Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиерине кичээнгейни угландырбышаан, специализастаашкынның болгаш кооперастаашкынның ужур-дузазын оратор онзалап демдеглээн.

Бельгияның Коммунистиг партиязының нурнундан эш **З. Бюрнель** съездиге байыр чедирген. Олурушканнар ону найыралдыг алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Бельги улус совет Эвилелинге күштүг улуг сонуургалын илередип турар. Тайбынның дайзынларының хоозун, түгүлүг кампаниязы турза-даа бельгий улус советке улуг өзүлмиг политиказын, оруунда кирбес. Бистиң чуруттарывыстың аразынга эртем ажылдакчыларын, культураның, спорттуң төлээлерин бистиң чуруттарывыстың бот-боттарынга чалашкан чоруу Совет Эвилелиниң бельги улустуң ам үеде эки билип турарынга болгаш ону улам-на улуг хүндүткел-биле көөр апарганынга дузалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи бельгий парламентарийлерни Совет Эвилелинге көөрни чалаан, бельгий улуска совет улустуң найыралдыг сеткил-сагыжын илергейлээн. Үк төлөөлериниң ол аян-чоруу улуг сонуургалдыг болган деп ол чугаалаан.

Тайбынның эрге-ажыынга Совет Эвилелиниң күжениишкининг болгаш чүгүнелдиг ажыл-чорудулгазы, атомнуг бомбаны хоруглаар дээш, Барыын Германияны катап чепсеглээринге удур оон демисели, ССРЭ-ниң авторитединиң канчаар-даа аажок өскени— бо бүгү болза ааг-кежиктиг хамаарышпас Бельгия дээш демисежип турар бистиң ажылчы чоннарывыска улам-на улуг бүзүредин берип турар деп эш Бюрнель медеглээн.

Оон-биле кежээки хурал доозугаан.

Февраль 23-те съезд болунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Эш Д. Т. ШЕПИЛОВТУҢ чугаазы

Эштер! Коммунистиг партияның XX съездизинге Төп Комитеттиң отчёт илеткелинде амгы үениң бүгү делегей байдалының ханы, бүгү талалыг марксисчи-ленинчи анализи берилинген. Бистиң чуртувуста ажыл-агый, күрүне болгаш культура тургузуушкунунуң түннелдерин ында эртем ёзузу-биле түннеп көргүскен. Илеткелде оон-биле кады эң чоокку чылдарда улус ажыл-агыйының эң улуг соруглагары салынган, а ол ышкаш эртемниг коммунизминиң идеяларының тинилелгези дээш улам ынайгы демисединиң перспективаларын ажыдып турар марксисчи-ленинчи теорияның чүгүлә чүүлдери хөгжүүнген.

ТК-ның отчёт илеткели болза, партийни удуртулганың ленинчи стилинге чаазытынган болгаш Төп Комитеттиң бүгү ажылчорудулгазынче, бистиң партиявыстың бүгү ажыл-чорудулгазынче сиңнигин киргген, чаа чүүлдүн шак ол сагыш-сеткилин, чогаадыкчы дилеп тывышкынналрның болгаш инициативазының шак ол ёзузун, четпестерге хамаарыштыр шак ол эптеш чок чорукту илергейлеп турар.

Шынап-ла. Улустар аразының харылзаларының талазын ап көрүнер. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын чымчалырын чедип алыр дээш сөөлгү үеним дургузунда Төп Комитет бо талазы-биле шайы хире дидим инициативаны болгаш чүгүлә базыларны кылбаан дээр. Ынчангаш ол чорук Чөөн чүктүң болгаш Барыын чүктүң улус массалары биле харылзаалыг түннелдерин берген.

Иштики политиканың талазын ап көрүнер. Төп Комитет социалистиг экономиканың янзы-бүрү участокторында ажылхеректиң байдалын кончуг овааярмчалыг болгаш шүгүмчүлелчи ёзу-биле үнелеп берген, бистиң ажыл-агыйывыстың ханызында турар ажыглатынмаан кайгамчык улуг курлавырларны ажыдып илереткен, бистиң Төрээн чуртувустуң байлаанын болгаш күчүзүнүң үндезини болур социалистиг бүдүрүлгенин бүгү адырларын улам ынай күчүлүг көдүрер талазы-биле чогаадыкчы улуг ажылче совет чуруттуң ажылынчылерин мобилизастаан. Ынчаарга Төп Комитеттиң ол инициативазы, партияның массалар ортузунга кайгамчык улуг организакчы болгаш кижизидикчи ажыл -чорудулгазы-биле дөмей, бодунуң элбек чаагай үре-түннелдерин берген.

Бистиң партиявыстың политиказы шын, ол политика нинти күрүненин үндезин эрге-ажыктарын, улустуң эрге-ажыктарын илергейлеп турар дээрзинин бир шиитпирлиг болгаш объективтиг көргүзүк чүзү бар. Ол көргүзүкчү — партияның боттандырып турар бүгү-ле хемчеглерин ажылчы массаларның чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турары, партияны долгандыр, оон Төп Комитедин долгандыр ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның, совет интеллигенциянын эң улуу-биле сырый каттыжып турары болур. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң съездивистиң соонда, бүгү партия, бүгү совет улус, делегейнин бүгү деп-шилгелиг күштери мөңгези-биле дириг болгаш мөңгези-биле хөгжүп турар өөредилгинин — марксизм-ленинизминиң улуг, улам-на тинилеп турар күжүнүң дугайын тодаргай херечилел турар Төп Комитеттиң отчёт илеткелин ишин-биле үүлдүгүзүнүп уткуур дээрзинге чигинниг турбас. **(Адыш часкаашкыны).**

* * *

Социалистиг болгаш капиталистиг улурланышкак ийи системаларның хөгжүдезининг хөөйлу ёзугаар болур чоруктары эш Н. С. Хрущевтүң илеткелинде улуг күшбиле болгаш бүзүреливи-биле тодаратынган. Амгы үе болза капиталистиг системаның санлараашкынының болгаш олурунуң база чаа, социалистиг системаның доктаарының болгаш шапкын чечектелиишкининиң үези болур дээр дугайында улуг Ленинниң өөредилиниң төөгүлүг хөгжүдениң бүгү чорудулгазы чайлап бодбас кылдыр бадыткаан. Капитализм чаңгыс-аай, бүгүнү хаара түдүп турар система эвес апарган деп чугаалаары ам четпес апарган. Ынчаар чугаалаары делегейнин ийги дайынының түннелинде эгелээн бүгү делегейге төөгүлүг эргилдеге чедир үеде шын турган. Ам социалистиг харылзаалар чүгле чаңгыс бистиң чуртувуста эвес, харын Европаның болган Азияның өлөөн кап чурттарында балыктатынып тургустунган, ынчаарга социализм өзүп, быжыгып турар делегей системазы болу берген.

Делегейнин ийги дайынынга чедир социалистиг системаның үлүг-хуузунга чер бөмбүрүзээнин девискээринин 17 хуузу, чонунун 9 хире хуузу болгаш делегейнин үлетпүр продукциязының чүгле 7 хуузу онаажып турган. Амгы үеде социалистиг лагерьниң чуруттары чер бөмбүрүзээнин девискээринин 25-тен ажыг хуузун эдеп турар, оон бүгү чонунун 35-тен ажыг хуузу ында санатынып турар, оларның үлүг-хуузунга делегейнин үлетпүр продукциязының 30 хире хуузу онаажып турар.

Социалистиг системаның тургустунуушкуну шазында бир иниитиел формациязының еске формация-биле солчуп турганының үезинде төөгүге каажан-даа көстүп көрбээн шак ындыг дүрген темпилерлиг чоруп турар. Шынап-ла, ажыл-агыйның кул эдилел системазының нурнунга бодунун артык күштүүн көргүзер болгаш бүзүрелиниң тергиндеп турар аргазы кылдыр бадыткатынын тургустунар төлээде феодализмге ийи чүс ажыг чыл негетинген. Феодалдыг системаның нурнунга бодунун артык күштерин көргүзер, индустриалдыг хөгжүдениң бедик деннелин чедип алыр болгаш делегей системазы кылдыр бадыткатынын быжыгып алыр төлээде ажыл-агыйның капиталистиг системазынга барык-ла бүдүн чартык чүс чыл негетинген. Социалистиг систена чүс чылдың үштүн бир кезинин дургузунда капитализмден бодунун чүгле бүрүн артык чоруун көргүскен эвес, харын база өзериниң шүгүму-биле чайгылыш чокка хөгжүп турар делегей системазы кылдыр тургустунуп быжыккан.

Төөгүнүн фактылары ындыг. Ындыг турбуже, буржуазиянын идеологтары, фактыларга чоруштур, амгы үеним капитализмин ирип база өлүп бар чыдар кылдыр көргүскен эртемниг үнелээшкинни хүлээвезин база капитализмни кадык болган чечектелип турар кылдыр көргүзерин оралдажып турарлар. Мырнай-ла чоокта чаа АБШ-тын конгрезинге президентинин январь 5-те чоруткан чагаа бижиндеги «Бистин экономикавыс... чечектелишкинин көстүп көрбээн деңнелин чедип алган» деп бижээн.

Ол ындыг бе ынчам? Саннарже көрүп көрээлиңер. Сөөлгү 26 чылдарның дургузунда капиталистиг делегейге үлетпүр бүдүрүлгези 134 хуу өскен. Ол бүдүрүлге милитаристиг ажыктыга хөөреп үнген, делегейнин ийги дайыны америк монополияларга алдынныг түлүп болган, чогум-на оон үжүрүнда 1943 чылда үлетпүр бүдүрүлгези бодунуң эң-не бедик деннелин чедип алган деп чүвени фактылар көргүзүп турар. Ынчалзадаа дайын доостуру билек дораан-на америк үлетпүр бүдүрүлгени барык 30 хуу кызырар үжүрга таварышкан. Оон соонда ийи улаа — 1948—1949 болгаш 1953 чылларда — кризистиг кудулаашкыннар болгулаан, ынчаарга амгы үеде АБШ-тың үлетпүрү 1943 чылда чедип алынган деценелди чүгле шоолуг эвес ажып турар.

Эндере чепсеглениишкинин күштелиришп, экономиканы милитаризастап тургаш, америк монополиялар ажыл-агый байдалын кылымал ёзу-биле сегидерин оралдажып турарлар. Национал орулганың аажок улуг белээ бүрүне бюджедин дамчыштыр шериг чагыларын төлээринче чайлып кируу Совет Эвилелинде — 20 ажыг катап өскен. Ынчаарга, хамыктың мурнунда ындыг айтырыг туруп келир — капиталистиг үлетпүрүнүн шак ол черле шоолуг эвес өзүлдези **кандыг** үндезинге чедип алдынганы? Бүдүрүлгенин шак ол улуг эвес өзүлдезинге **нөмек** болган дөрт кол факторларның анализин эш Н. С. Хрущевтүн илеткелинде кылган. Мен оларның бирээзинге элээн делгеренгей доктаксап тур мен.

Эң-не хөгжүделиг капиталистиг чурттуң — Американың Каттышкан Штаттарын ап көрээлинер, бо чаэрби беш чылларның дургузунда аңаа үлетпүр бүдүрүлгези 134 хуу өскен. Ол бүдүрүлге **милитаристиг** ажыктыга хөөреп үнген, делегейнин ийги дайыны америк монополияларга алдынныг түлүп болган, чогум-на оон үжүрүнда 1943 чылда үлетпүр бүдүрүлгези бодунуң эң-не бедик деннелин чедип алган деп чүвени фактылар көргүзүп турар. Ынчалзадаа дайын доостуру билек дораан-на америк үлетпүр бүдүрүлгени барык 30 хуу кызырар үжүрга таварышкан. Оон соонда ийи улаа — 1948—1949 болгаш 1953 чылларда — кризистиг кудулаашкыннар болгулаан, ынчаарга амгы үеде АБШ-тың үлетпүрү 1943 чылда чедип алынган деценелди чүгле шоолуг эвес ажып турар.

Эндере чепсеглениишкинин күштелиришп, экономиканы милитаризастап тургаш, америк монополиялар ажыл-агый байдалын кылымал ёзу-биле сегидерин оралдажып турарлар. Национал орулганың аажок улуг белээ бүрүне бюджедин дамчыштыр шериг чагыларын төлээринче чайлып кируу Совет Эвилелиниң бельги улустуң ам үеде эки билип турарынга болгаш ону улам-на улуг хүндүткел-биле көөр апарганынга дузалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи бельгий парламентарийлерни Совет Эвилелинге көөрни чалаан, бельгий улуска совет улустуң найыралдыг сеткил-сагыжын илергейлээн. Үк төлөөлериниң ол аян-чоруу улуг сонуургалдыг болган деп ол чугаалаан.

Тайбынның эрге-ажыынга Совет Эвилелиниң күжениишкининг болгаш үгүнелдиг ажыл-чорудулгазы, атомнуг бомбаны хоруглаар дээш, Барыын Германияны катап чепсеглээринге удур оон демисели, ССРЭ-ниң авторитединиң канчаар-даа аажок өскени— бо бүгү болза ааг-кежиктиг хамаарышпас Бельгия дээш демисежип турар бистиң ажылчы чоннарывыска улам-на улуг бүзүредин берип турар деп эш Бюрнель медеглээн.

Оон-биле кежээки хурал доозугаан.

Февраль 23-те съезд болунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Редактор Ф. Ф. Ефремов.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш Д. Т. ШЕПИЛОВТУҢ чугаазының уланчызы

Экономиктиг бергедээшкиннер ханылаар чыгаа келгенде чиг-эттиң үнер-дөстери болгаш сайгарыгланың рыноктары дээш немсел онза чидим-биле калбарып турар. Бир эвес ажылчын аңгының национал орулгала үлүг-хуу талазы-биле болгаш шуут ялараарының хоойлузунуң чылдагаанындан **иштики** капиталистиг рыноктар улам-на кызыылап турар болза, хөгжүлдениң социалистиг орууниче алаан хөй чурттарының шилчип киргени база империализмниң колониалдыг системазының үргүлүдеп турар сандааашкыны **дашты**кы рыноктарның кыыылаңырынга чедирип келген. Делегейниң янзы-бүрү чурттарының аразынга төөгү талазы-биле шагдан бөөр тургустунуп келген рынок харылзааларын өнединиң үскен болгаш социалистиг чурттар-биле садыгны мөөнлактап турар америк монополистиннерниң политиказы рыноктар айтырыын улам-на интенсивтиргенин, монополияларның оралдажыышкынының түңнелинде техниканы өстүрериниче үгланган үүкүллүг болгаш анаа улурланыышкак болуп турар алаан-демселдиң болгаш ээн-не бедик ажык-кончаалар дээш

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш Д. Т. ШЕПИЛОВТУҢ чугаазының төнчүзү

кайгамчык улуг теоретиктиг болган практиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

Буржуаз диктатураның репрессиялыг-бюрократтыг күштүг аппарады тургустунган, агрессчи шериг болуктери нептеренгей болган мелчүчү ангылары чаа, социалистиг үндезиннерге ниитилелди эде тургузар талазы-биле ажылчы чоннарның демиселиңге кычыралыг удурланышкынын кыза бээр ыңдыг чүүлүң тодаргай бандалдарында пролетар диктатуразы ол удурланышкынның күүлелдиң хемчеглери-биле сый шавар ужуруг апаары чаягаар-ла ойдингир. Ыңдыг байдалдарда аңгы демиселиниң эң-не чидиг хевирлери чайлаш чок болган түрүп болур. Ажылчын аңгыга оларны мелчүчү аңгылар деген турар.

Ынчалзажок «пролетариаттың диктатуразы... мелчүкчүлерин чүгле күүлээр эвес болган харын бол нуругулайында бээн күүлел эвес болур» (Чогаалдар, том 29, арын 386) деп Ленин каш удаа онзалап демдеглеп чораан. Хамаагы дайын, аңгы демиселиниң эң-не чидиг хевирлери кандыг-даа чүүлга, кандыг-даа байдалдың үезинде чайлаш чок чүүл болбайн турар. Маркс биле Энгельс ажылчын аңгы бүгүнмити соңгудаа эргежи «соң аңдыгаа чедир мегелээшкинниң чепсээ болуп турганындан ону хосталганың чепсээ кыдыр» (К. Маркс болган Ф. Энгельс. Шилятинген чогаалдар, т. 1, арын 101) хүүлдүруп шыдаар аргалыг деп айтып чорааннар. Оон-биле кады ажылчын аңгы болза, ажылчы тараачыннарның массаларының болган чонның мелчүтүрген өскедаа келектерниң деткимчезин чаалап алгаш, «өске бүгү бүштер оон мурнунга түралыг-тура чок-даа бол, мөгейер ужуруг апаар шиитпирлиг күш кыдыр» (база ында, арын 107) өзүп үнүп шыдаар деп Энгельс онзалап демдеглеп чораан.

Бодунуң коммунистиг авангардызынга баштаткан ажылчын аңгы ажылчы чоннарны, бүгү деңнилгелиг күштерни болуп долгандыр сырый каттыштырган, революсчу демиселдиң чорудулгазында парламентини нацияның кончуг хөй нуруузунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр хөделип турар ёзулуг демократияның органы кылдыр хуулдуруп шыдаар болу берген делегейиниң амгы үедеги, чаа байдалында харын ыңдыг байдал черле болдумуп болур. Тодаргай байдалды тодаргай көөрүн ленининзи негеп турар.

Бистиң үевистиң харакгерлиг онзагай чүүлдеринден биризээ болза, чамдык чүүлдерде социалистиг революсияның «бүгү-ле база кандыг-даа дарлатырганнарның болган таарынмайн туралрарының» массалыг демисели-биле дүгжүүшкүнү болуп турар. Капитализминиң социализм-биле солуҗарынга хамаарыштыр, ону «бир черге бир шериг чыскаалыптарга: «социализм дээш туржуп турар бис» деп чугаалаар, а өске черге өске шериг чыскаалыптарга: «империализм дээш туржуп турар бис» деп чугаалаар арга-биле, социал революсия болу бээр!» дээр аянныг «кедергей катырынчыг» (Чогаалдар, том 22, арын 340) үзел-бодалы улуг Ленин ойтүр шаап чораан. Капитализминиң ниити кризизиниң херек кырында боттуг байдыдарында. ирип шаарланган капиталистиг тургузуунуң янзы-бүрү булуннарындан чүгүлдүр болгаш турулдур шаап турар хөй-хөй социалистиг болгаш социалистиг эвес улуг, биче агыныкынналрның улусчу хосталгалыг демиселдиң күүлүг чайыктаашкыны кыдыр каттышканы болуп турар.

Боттарының шимчедикчи күштериниң талазы-биле, боттарының идеологизының талазы-биле, а ол ышкаш шуут сорулгаларының талазы-биле ол улуг, биче агыныкынналр ылгалып турар бе? Чугаажок, ылгалыг турар. Социализминиң идеяларының хандыкчы күжү болза, пролетаржы революционер — марксистер-биле чергелештир социализмни революсчу марксизминиң принциптеринге дүүштүр билбейн турар, ынчалзажок империализге улуг, ажылчын аңгыныг болгаш бүгү ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш демисежиринге белен политиктиг ажылдакчылар, болуктер, партиялар боттарын социализминиң талалакчылары кыдыр чарлап турар ыңдыг чергезинге чедир экен. Моон үжурунда хөй-хөй таварылгаларда бар болуп турар ылгалдар болгаш үзел-бодалдар ийнги планче кедээрлеп болур болгаш кедээрлеп-даа турар, харын капиталистиг дарлалга улуг, хосталга болгаш демократия дээш демиселге шуут ниити соңуургалдыг болуп турар.

Коммунистер болза, сектанчы кызыы болгаш кызыгаарланчак чоруктуң принципиалдыг удурланыкчылары болуп турар. Олар болза, амгы үениң массалыг ниитилелдиң болгаш чонның мелчүтүрген өскедаа келектерниң деткимчезин чаалап алгаш, «өске бүгү бүштер оон мурнунга түралыг-тура чок-даа бол, мөгейер ужуруг апаар шиитпирлиг күш кыдыр» (база ында, арын 107) өзүп үнүп шыдаар деп Энгельс онзалап демдеглеп чораан. Капитализминиң ниити кризизиниң херек кырында боттуг байдыдарында. ирип шаарланган капиталистиг тургузуунуң янзы-бүрү булуннарындан чүгүлдүр болгаш турулдур шаап турар хөй-хөй социалистиг болгаш социалистиг эвес улуг, биче агыныкынналрның улусчу хосталгалыг демиселдиң күүлүг чайыктаашкыны кыдыр каттышканы болуп турар.

Боттарының шимчедикчи күштериниң талазы-биле, боттарының идеологизының талазы-биле, а ол ышкаш шуут сорулгаларының талазы-биле ол улуг, биче агыныкынналр ылгалып турар бе? Чугаажок, ылгалыг турар. Социализминиң идеяларының хандыкчы күжү болза, пролетаржы революционер — марксистер-биле чергелештир социализмни революсчу марксизминиң принциптеринге дүүштүр билбейн турар, ынчалзажок империализге улуг, ажылчын аңгыныг болгаш бүгү ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш демисежиринге белен политиктиг ажылдакчылар, болуктер, партиялар боттарын социализминиң талалакчылары кыдыр чарлап турар ыңдыг чергезинге чедир экен. Моон үжурунда хөй-хөй таварылгаларда бар болуп турар ылгалдар болгаш үзел-бодалдар ийнги планче кедээрлеп болур болгаш кедээрлеп-даа турар, харын капиталистиг дарлалга улуг, хосталга болгаш демократия дээш демиселге шуут ниити соңуургалдыг болуп турар.

Коммунистер болза, сектанчы кызыы болгаш кызыгаарланчак чоруктуң принципиалдыг удурланыкчылары болуп турар. Олар болза, амгы үениң массалыг ниитилелдиң болгаш чонның мелчүтүрген өскедаа келектерниң деткимчезин чаалап алгаш, «өске бүгү бүштер оон мурнунга түралыг-тура чок-даа бол, мөгейер ужуруг апаар шиитпирлиг күш кыдыр» (база ында, арын 107) өзүп үнүп шыдаар деп Энгельс онзалап демдеглеп чораан.

Ынчалзажок «пролетариаттың диктатуразы... мелчүкчүлерин чүгле күүлээр эвес болган харын бол нуругулайында бээн күүлел эвес болур» (Чогаалдар, том 29, арын 386) деп Ленин каш удаа онзалап демдеглеп чораан. Хамаагы дайын, аңгы демиселиниң эң-не чидиг хевирлери кандыг-даа чүүлга, кандыг-даа байдалдың үезинде чайлаш чок чүүл болбайн турар. Маркс биле Энгельс ажылчын аңгы бүгүнмити соңгудаа эргежи «соң аңдыгаа чедир мегелээшкинниң чепсээ болуп турганындан ону хосталганың чепсээ кыдыр» (К. Маркс болган Ф. Энгельс. Шилятинген чогаалдар, т. 1, арын 101) хүүлдүруп шыдаар аргалыг деп айтып чорааннар. Оон-биле кады ажылчын аңгы болза, ажылчы тараачыннарның массаларының болган чонның мелчүтүрген өскедаа келектерниң деткимчезин чаалап алгаш, «өске бүгү бүштер оон мурнунга түралыг-тура чок-даа бол, мөгейер ужуруг апаар шиитпирлиг күш кыдыр» (база ында, арын 107) өзүп үнүп шыдаар деп Энгельс онзалап демдеглеп чораан.

Бодунуң коммунистиг авангардызынга баштаткан ажылчын аңгы ажылчы чоннарны, бүгү деңнилгелиг күштерни болуп долгандыр сырый каттыштырган, революсчу демиселдиң чорудулгазында парламентини нацияның кончуг хөй нуруузунуң эрге-ажыктарынга таарыштыр хөделип турар ёзулуг демократияның органы кылдыр хуулдуруп шыдаар болу берген делегейиниң амгы үедеги, чаа байдалында харын ыңдыг байдал черле болдумуп болур. Тодаргай байдалды тодаргай көөрүн ленининзи негеп турар.

Бистиң үевистиң харакгерлиг онзагай чүүлдеринден биризээ болза, чамдык чүүлдерде социалистиг революсияның «бүгү-ле база кандыг-даа дарлатырганнарның болган таарынмайн туралрарының» массалыг демисели-биле дүгжүүшкүнү болуп турар. Капитализминиң социализм-биле солуҗарынга хамаарыштыр, ону «бир черге бир шериг чыскаалыптарга: «социализм дээш туржуп турар бис» деп чугаалаар, а өске черге өске шериг чыскаалыптарга: «империализм дээш туржуп турар бис» деп чугаалаар арга-биле, социал революсия болу бээр!» дээр аянныг «кедергей катырынчыг» (Чогаалдар, том 22, арын 340) үзел-бодалы улуг Ленин ойтүр шаап

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетпишкеш

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 28 ВТОРНИК № 44 (3497)

Өртээ 20 коп.

Марксизм-ленинизмниң улуг өөредии-биле чепсегленген Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунуң тугунуң адаанга бүгү совет улусту улам сырый каттыштырар болгаш ону коммунизмниң бүгү делегейге төөгүлүг чаа тиилелгелеринге чедирер дээрзинге бүзүрелин СЭКП-ниң XX съездизи илереткен.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелиниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң

РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

(1956 ЧЫЛДЫҢ ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ ЧАҢГЫС ҮН-БИЛЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН)

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң амылының дугайында СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущёвтуң отчёт илеткелин дыңнап база чугаалажып өөргеш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң доктаадыры болза:

СЭКП Төп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн, долузу-биле чүүлдүг деп көөр;

Төп Комитеттиң отчёт илеткелинде кирген саналдарны болгаш түннелдерни чүүлдүг деп көөр.

Партияның Төп Комитединиң, Совет Чазактың ленинчи политиказының болгаш совет улустуң мээдирлиг күш-ажылының түннелинде бүгү социалистиг чурттар-биле сырый кады ажылдажылгага бистиң чуртувуска коммунизмниң тургузар дээш база бүгү делегейге тайбың дээш демиселге кайгамчык улуг чедиишкиннер чедип алдынганын съезд сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур.

Бистиң Төрээн чуртувустуң күүш-шыдалының улам ынайгы өзүлдезин, социалистиг экономиканың чаа күүлүг көдүрүүшкүнүн болгаш совет улустуң чаагай байдалын ыяк бедилерин хандырып турар үлетпүр болгаш көлээ ажылагый талазы-биле отчёттуг ченнин дургузунда СЭКП ТК-ның чорутканы шын болгаш өй-шаандагы хемчегларын съезд ийи-биле чүүлдүгүнүп тур.

СЭКП ТК-ның чедиишкинниг ажыл-чорудулгазы марксизм-ленинчи өөредигни чогаалыкчы ажыглаарынга, коллективтиг удуртулганың болгаш партияның иштики демократизазының ленинчи принциптерин эң шынгы сагырынга, бистиң партиявыстың улус-биле чарылбас харылзаазының дугайында ленинчи айтыышкыннарны чайгылып чок күүсединге үнезилетпиниң келгенин съезд онзалап демдеглеп тур. Өлүм чок Ленинниң улуг түгүн партия ол бүгү чылдарда бедик тудуп келген.

I.

Отчёттуг үе улустар аразының харылзааларының талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктарның элээн чымчашкыны-биле өөрүш бүгү делегей ареназынга тайбыңны быжыглаарынче боттуг перспективаларның көстүп келгени-биле демдеглетингенин съезд айтып тур. Кыдат Улус Республика-биле болгаш улус демократизазының өске-даа чурттары-биле кады Совет Эвилели тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган даштыкы политика талазы-биле элээн хөй ан чугула хемчегларын өй-шаанда чоруткан. Ол хемчегларни тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер идепкейлиг деткээн.

Улустар аразының хөгжүдезинде социализмниң туруштарын быжыглаарының талазынче үнезин өскерлиишкиннер болганын болуушкуннарның бүгү чорудулгазы тодаргай көргүзүп турар. Бистиң үеністиң кол демдээ болза, социализмниң чаңгыс чурттуң хемчээлинден үнгени болгаш оон делегей системазы болу бергени, оон-биле кады бүгү делегейге төөгүлүг ол чорудулгага капитализмниң шаптык хаар шинек чок болу бергени болур. Совет Эвилелинде, а ол ышкаш Кыдат Улус Республикада, Польша Улус Республикада, Чехословак Республикада, Венгр Улус Республикада, Румын Улус Республикада, Болгарияның Улус Республиказында, Албанияның Улус Республиказында, Герман Демократтыг Республикада, Корей Улус-Демократтыг Республикада, Моол Арат Республикада, Вьетнамның Демократтыг Республиказында экономиктиг болгаш культурлуг күүлүг кидүрүүшкүн үргүлчүлел, ажылчы чоннарның чазагай байдалы өзүп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларны база улустарның хостуг сонгуп алганы чазактарны долгандыр улустарның мораль-политиктиг чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкынының быжыгып турарының түннелинде ажылчы чоннарның амыдыралының деннели күүлүп турар; боттарының амыдыралчы эртелери болгаш эрге-ажыктары дээш ажылчын ангының, калбак улус массаларының демиселиг күштелии турар. Капитализм чаа экономиктиг болгаш социал силгиишкиннерге үткүштүр чайгылыш чок чоруп орар.

Ол байдалда улустар аразының болуушкуннарының хөгжүлезинде ийи кол удурланышкак угланышкынныг көскүү-биле илереп келген.

Бир талазында, реаксылыг америк бөлүктер баштаан империалистиг күрүнелер ол күрүнелерниң эң-не агрессивтиг элементилериниң ажылчын, демократтыг болгаш националхостулгалыг шимчээшкинни базар, социализмниң лагерин бакырадыр болгаш делегейге боттарының тергиилээшкинниг тургузар дээр күзел-чүткүүлүн илередип турар «күштүң туруужундан» политиканы дайын доозулганының соон дарый чорудуп эгелээннер. Ол политика херек кырында чепсегленишкиннерни саат чокка эндере бүдүрерк; ССРЭ-ниң болгаш улус демократизазының чурттарының кызыгаарларын дүргаар америк шериг базаларын тургузары, а ол ышкаш социалистиг лагерьниң чурттарынга үлүр угланган агрессивтиг блоктарны тургузары; социалистиг күрүнелерге үлүр «соок дайын» дээр чүвени нептередири болгаш хаа төгүүшкүнүг чаа дайыннарга белеткел болуп турар.

Өске талазында, делегей ареназына быжыт тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демисежип турар күштер улам-на өзүп, быжыгып турар; олар дайын кыжаныышкынынга үлүр, янзы-бүрү экономиктиг болгаш социал системаларга хамааражып турар күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ турары дээш идепкейлиг демиселии калбартып турар. Моон-биле кады делегей болуушкуннарының чорудулгазынга улам-на өзүп турар саңдарны чедирип турар социализмниң бүгү делегей лагерин чайгылыш чок быжыглаары шинтпирлиг үжүр-дүзалыг. Боттарының даштыкы политиказын шериг блоктарынга кирипшее деп принципиле чарлаан Европаның болгаш Азияның тайбыңга ынакшылдыг бөлүк күрүнелериниң делегей ареназынга көстүп келгени-биле холбаштыр тайбыңның күштери дыка көвүдээн. Ынчангаш Европаның болгаш Азияның тайбыңга ынакшылдыг социалистиг-даа, социалистиг эвес-даа күрүнелери кирип турар болгаш чер бөмбүрээнiң чонунуң дең кезиндең хөйүн хаара тудуп турар «тайбыңның зоназы» делгеми-биле тургустунган.

Дайын сөөлүндеги үеның бүгү делегейге төөгүлүг болуушкуну болза империализминиң колониалдыг системазының болуп турар бууран дүжүүшкүнү болур. Колония болгаш чартык колония улустарның национал-хосталгалыг демиселии сөөлгү он чылдарның дургузунда улуг тиилелгелер-биле доозулган: колония болгаш чартык колония хамаарылгадан чер бөмбүрээнiң чонунуң барык чартык кезии—бир миллиард ийи чүе миллион ажыг кижи хосталган. Колониалдыг системаны бүрүн үзүткаарының дугайы хүннүң айтырыы болу берген. Чөөн чүктүң улустары бүгү делегейниң салым-чолуң шинтпирлээринге идепкейлиг киржип, улустар аразының харылзааларының чаа күүлүг фактору болу бээр деп улуг Ленинниң оттур көргени бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үези келген.

Тайбыны камгалаары дээш, боттарының чурттарының ажылчы чоннарының эрге-ажыктары болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң эң-не өзээнде турар коммунистиг партиялар боттарын дайын кыжаныышкынынга үлүр эң-не идепкейлиг болгаш чайгылыш чок демиселчилер кылып көргүскен. Оон-биле кады дайынга үлүр туруштарга хөй-ниитиниң өске-даа хөй-хөй бөлүктери база демисежип үнүп турар. Дайынга үлүр демисежип турар бүгү-ле күштер тайбыны быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр чангыс аай фронт болуп хөлелген турары болгаш тайбыны камгалаары дээш демиселге боттарыпыш күжениишкиннерин кошкатпазы кончуг чүгүла. Ажылчын ынчээшкинниңге чарлыышкынны ажыл эртери база коммунистиг партияларның болгаш социалистерниң, а ол ышкаш тайбыны камгалаарын, империалистиг дарлалга үлүр демисежирин, боттарының улустарының национал эргеажыктарын, демократтыны болгаш хамаарышпас чорукту камгалаарын херек кырында күзеп турар өске-даа партияларның аразынга ажыл-ишчи харылзааларны доктаадып тургузары ол херекке кайгамчык улуг үжүр-дүзалыг.

СЭКП ТБ-ның болгаш Совет Чазактың чорудуп турары тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиканы съезд чүүлдүгүнүп тур, ол политиканың ачызында улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын кошкадырының, тайбынны быжыглаарының болгаш демократтыг күштерниң туруштарын быжыглаарының херээнге улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Тайбың кожа-хелбээ турарының ленинчи принцивинге үндезилээш, бүгү чурттар-биле харылзааларны эвилиндеринче, бүзүрежир чорукту быжыглаарынче болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринче угланышкынны чорударының талазы-биле Төп Комитеттиң болгаш Совет Чазактың шугумун партияның XX съездизи мырыңай шын деп санап тур. Хөй-хөй күрүнелерниң болгаш хөй-ниитиниң калбак кезектериниң хүлээп көргени улустар аразының харылзааларының сураглыг беш принциптери, — девискээр талазы-биле бүгүн турар чорукту болгаш бүгүн эргени кайы-кайызының хүндүлежирин, халдашпазы, бот-боттарының иштики херектерин холгаарлашпазы, дең эргеге болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунга үндезилээш күрүнелер аразынга харылзааларны хөгжүдери, тайбың кожа-хелбээ турары болгаш экономиктиг кады ажылдажылга бо талазы-биле улуг рольду ойнап болур. Ол принциптер амгы байдалдарда янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң харылзаа байдалдарының эң эки формулазы болуп турар болгаш бүгү чер бөмбүрээнiң күрүнелериниң аразынга быжыг тайбың харылзааларның үндезини боол болур ийик.

Совет Эвилелиниң, Кыдат Улус Республиканың болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа күрүнелериниң чепсегленишкиннерни дүжүрериниче база атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоруглаарынче, Европага коллективтиг аймыл чок чорукту хандырарынче болгаш Азияга коллективтиг аймыл чок чорукту хандырарынче угланган саналларының шынының болгаш өй-шаанда болганын амыдырал бүрүнүбиле бадыткаан, — ол эң чугула айтырыгларны шинтпирлээри быжыг болгаш үр тайбынга үндезинни тургузуп, шинтпирлетинмээн өске-даа чугула айтырыгларны, ылангыя герман айтырыгны шинтпирлээрииге идиг бээр.

Делегейниң эң улуг ийи күрүнелери болур Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразынга, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң болган Англия база Франция чергелиг ыяыг улуг күрүнелериниң аразынга найыралдыг быжыг харылзааларны доктаадып тургузары бүгү делегейге тайбының херээн быжыглаарынга кайгамчык улуг үжүр-дүзалыг болур ийик.

Совет таланың ол сорулганы чедип алырынче угланыр ап чорукан хемчегларын XX съезд өй-шаанда болгаш шын болган деп санап, ынчангаш оларны бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп тур.

Бир талазында, Совет Эвилелиниң база өске талазынга Барыын Европа чурттарының аразынга харылзааларны улам ынай экижидерин быжыг тайбыңны болгаш Европа улустарының айыыл чок чоруун хандырарының эрге-ажыктары негеп турар. Совет Эвилели болза, Великобритания, Франция, Италия ышкаш, оларның-биле бир дөмей Польша, Чехословакия, Югославия, Швеция, Финляндия, Норвегия, Греция, Австрия болгаш Европаның бүгү чурттары ышкаш девискээриниге делегейниң бирги болгаш ийиги дайыннарының кол тулчуушкуннарыг өөскүн үнген Европага чаа дайынның тыптып келирин болдурбазынга хан-дамырындан сонуургалдыг. Маңаа немец улус база хан-дамырындан сонуургалдыг. Ынчангаш, Европаның бүгү күрүнелери болгаш улустары чаа шериг үскүлежиишкиннерин болдурбас дээш демиселдиң ниити эрге-ажыктарын каттыштырып турар.

Чөөн чүктүң чурттары-биле Совет Эвилелиниң найыралын болгаш кады ажылдажылгазын калбартыры болгаш быжыглаазы улустар аразының амгы үеледги байдалынга шыпгарангай рольду ойнаар. Ол сорулганы шинтпирлээрии улуг үжүр-дүзалыг кылыр көрбүшаан, Индия Республика-биле, а ол ышкаш Бирма-биле, Афганистан-биле болгаш Египет-биле эки, найыралдыг харылзааларны тургузары сөөлгү үеның дургузунда чедип алынганын XX съезд чүүлдүгүнүп тур.

Араб чурттарның улустарының боттарының национал хамаарышпас чоруун камгалаар болгаш быжыглаар деп уламна калбарып турар күзел-чүткүүл тайбынны болгаш демократияны быжыглаарының херээнге дүгжүп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш оон-биле кызыгаарлажып турар барык бүгү күрүнелериниң аразында найыралдыг, чаагай кожа-хелбээ харылзааларның тургустунганын XX съезд сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур. ССРЭ-ниң болгаш Иранның, Турцияның болгаш Пакистанның аразында таарымчалыг харылзаалар ол чурттарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга, тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чоруунун эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик дээрзинге чигзиниишкиннер чок.

Улустар аразынга салыглажыышкынны болгаш культурлуг харылзааларны хөгжүдери чурттар аразынга кадык ажылдажылганың үндезиннерин калбартырының херээнге улуг рольду ойнаар.

Ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ турарының хугайында, амгы үе-чалада дайыннарны болдурбас аргалыының дугайында болгаш янзы-бүрү чурттарның социализмче поличиглезинин хевирлериниң дугайында айтырыглар чергелиг улустар аразының амгы үедеги хөгжүдезиниң ындыг үнезинин принципиалдыг айтырыглары амгы үеде онза чугула ужур-дүзалыг болу бергенин XX съезд демдеглеп тур.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының чиитиие шугуму янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ турарының ленинчи принциви болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Бөлүнүң чуртунга коммунистиг иштилелди тургузарын улуттушаан, бистиң партиявыс дайын өөскүдер чорукка үлүр шинтпирлиг демисежип турар. Партия болза, кайы-бир чуртка чаа иштилел тургузуун доктаалын тургузары—ол дээрге ук чурт бүрүзүнүң улузунуң иштики херээ дээрзиниң дугайында сыныш чок ленинчи айтыышкынны барыындаалап турар. Тайбың кожа-хелбээ турарының принцивин улам-на калбаа-биле хүлээп көрүп турарын съезд сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур.

Совет Эвилелиниң, социалистиг чурттарның болган тайбынга ынакшылдыг өске-даа чурттарның, бүгү чурттарның эң калбак улус массаларының эң чугула соруглазы болза быжыг тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары база чаа дайынны, чаа агрессияны болдурбазы болуп турар. Шериг техниказының амгы деннелинде улустарга санап четпиннее човулан-хилинчектерни болгаш үрегделарни таварыштырып болгу дег чаа дайыннарже империализминиң агрессивтиг күштери улустарны кинр октаарын болдурбазының боттуг аргазары бүгү делегейниң амгы байдалдарында тургустуугап. Ам чер бөмбүрээнде чүгле капиталистиг система туруп турар эвес-ле болгай. Тайбынга ынакшылдыг күүлүг социалистиг лагерь бар, оон нүүрүнде тайбынга ынакшылдыг күштер агрессияны болдурбас төлээде, чүгле моральдыг эвес, харын материалдыг аргалардыг болуп турар. Оон аңгыда, чүс-чүс миллион чоннуг өске-даа хөй бөлүк күрүнелер, дайынга үлүр идепкейлиг демисежип турар күрүнелер бар. Тайбың талалакчыларының күүлүг бүгү-улусчу шимчээшкини бар. Капиталистиг чурттарда ажылчын шимчээшкини кайгамчык улуг күш апарган.

Бир тээ империализм туруп турда, дайыннарның тыптып үнериниң экономиктиг үндезини хевээр артар деп ленинчи өөредиг ол байдалларда база хевээр артып каар болбайнаан. Моон ужурунда эң улуг серемчилелдиг болур чорукту сагыыр ужурлуг бис. Чер бөмбүрээнде амыдырында капитализм артып турда, капиталистиг монополиялларның эрге-ажыктарын илередип турар реаксылыг күштер шериг авантюраларынче болгаш агрессияже моон соңгаар-даа чүткүүр, дайынны өөскүдерин ораладжып болур. Ынчалзажок дайыннар шуут-ла чайлаш чок болур деп чүве турбас. Империалистерниң дайынны өөскүдерин болдурбас, а бир эвес олар ону эгелээрин ораладжы бээр болза, — агрессорларга өлүмнүг соғуушкунну бээр, оларның авантюристиг планнарын үзер төлээле, улуг аргаларлыг күүлүг хөй-ниитиг болгаш политиктиг күштер ам бар. Ону кылыр төлээле, дайынга үлүр демисежип турар бүгү күштер серемчилелдиг болгаш мобилизастатыгнан турары, олар чангыс аай фронт-биле хөлелген турары база тайбынны камгалаары болгаш быжыглаары дээш боттарының демиселин кошкатпазы чүгүла.

Социализмге ажыктыг кылдыр бүгү делегей ареназынга болган төөгүлүг ханы өскерилелер-биле холбаштыр чурттарның капитализмден социализмче шилчиишкининиң херээнге чаа перспективалар ажыттынып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы «бүгү нациялар социализмче кирерлер, ол чайлаш чок, ынчалза-даа олар шупту шуут-ла бир дөмей эвес кирерлер, оларның кайызыда демократияның кайы-бир хевиринге, пролетариаттың диктатурузының кайы-бир хевиринге, иштилел амыдыралының янзы-бүрү талаларының социалистиг чаартылгаларының кайы-бир темпилериниге онза чүүлдерни киирер» (Чогаалдары, т. 23, арыы 58) дээрзиниң дугайында ленинчи өөредигни барымдаалап турар.

Социализмниң орүү-биле чоруп орар бүгү чурттарның хөгжүлезиниң төөгүлүг дүржүлгазы ол ленинчи өөредигни бүрүнү-биле балыткаан. Ам, иштилелди социалистиг эгелерге эде тургузарының совет хевири-биле чергелештир улус демократизазының хевири бар. Ол хевир он-он чылларның дургузунда бүгү талалыг шылгатынган болгаш болуп бүрүнүбиле балыткаан. Чурт бүрүзүнүң байдалдарынга дүүштүр улус демократизазының күрүнелериниге эвээш эвес демиектер болгаш ылгалдар база бар. Социалистиг тургузуушкуннуң хевирлериниге революция тиилээриниң мурнунда экономиказы дениин хожуланган болгаш чартык феодалдыг база чартык колониалдыг характерлиг турган Кыдат Улус Республикада хөй-хөй онзагай чүүлдерни киирип турар. Шинтпирлиг командылал бедиктерни чаалап алганынга үнезилээш улус демократтыг күрүне хуу үлетпүрүг болгаш салыгны тайбың чаартылгаже база оларны социалистиг экономиканың составтыг кезии кылдыр чоорту хуулдырарынче угланышкынны боттанырары хамаатты дайын-биле холбаалыг болуру албан эвес. Тергиидекчи ангылар эрге-чагыргалаң эки тура-биле чайлаш бербес деп ленинизм өөредип турар. Ынчалзажок социализмче шилчиишкин дээш аңгы дениселиниң чилиг-сүрүүнүң улус азы биче чергелии, ол шилчиишкинни үезинде күчүлелди ажыглаары азы ажыглаазы пролетариаттан эвес, ажылчы чоннарның аажок хөй нуруузунун тура-соруунга молчүкчүлерниң удурланышкынының хире-чергезинден молчүкчүлерниң ангызы болу күчүлелди ажыглаанындан хамаарыжыр.

Капитализм ам-даа күштүг, оон холунда аажок улус шериг-полицейжи аппарат турар чамдык капиталистиг чурттарда ангы дениселиниң дыка чилигленири чайлаш чок болур дээрзи чигзиниишкинни болдурбайн турар.

Оон-биле кады бүгү делегей ареназында социализмге ажыктыг үнезин бурунгаар шинчиишкиннерниң болгаш ажылчыннарның, тарлачыннарның, күш-ажылчы интеллигенциянның оргузунга социализминиң хандыыкчы күжүнүң канчаар-даа аажок өскенинин түннелинде социализминиң тиилелгезинге эң-не таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Элээн хөй капиталистиг чурттарда ажылчын ангы оон мурнакчы кезээнге баштаып алган амгы байдалларда болунуң удуртулгазының алдында улустуң аажок хөй нуруузун каттыштырар болгаш бүдүрүлгенiң кол чепсек-херекселдерни улустуң холунче шилчидерин хандырар боттуг аргалыг болуп турар. Барыын үеледиг бүржуаз партиялар болгаш оларның тургузуп турары чазактар улам-на бууран дүжүүшкүнге таваржып турар. Ол байдалдарда ажылчын ангы болза, ажылчы тараачыннарны, интеллигенциянын калбак бөлүктерин, бүгү патриотчу күштерни бодун долгандыр каттыштырып турган база капиталистер-биле болгаш помещиктер-биле чиңзээрежилгенин политиказынган ойталаан аргазы чок оппортунистиг элементилерге шинтпирлиг өйтүр шавышкынны бербишаан, реаксылыг, улуска үлүр күштерге амтырышкынны таварыштырар, парламентиге быжыг хөйнуруузу чаалап алыр болгаш ону бүржуаз демократизмниң чепсээ болуп турганындан ёзулуг улусчу тура-соруктуң чепсээ кылдыр хүүлүрар арганыг болуп турар.

Совет Эвилелинде социализминиң тиилээнинин болгаш улус демократизазының чурттарында тиилеп турарының ачызында өске чурттарга социализминиң тиилээринге эң-не таарымчалыг байдалдар болгунар арганыг апарган деп чүвени съезд онзалап демдеглеп тур. Ол тиилелгенiң эргежок чугула чүүлү болза революсчу марксизм-ленинизминiң тиилелгези, реформизминиң, оппортунизминиң идеологизазынга үлүр чайгылыш чок болгаш шинтпирлиг чорутунган деминеп болган.

СЭКП Төп Комитединиң мурнунда даштыкы политиканың талазы-биле съезд дараазындагы сорулгаларны салып тур:

Күрүнелериниң социал тургузуулган хамаарылга чокка оларның тайбың кожа-хелбээ турарының ленинчи политиказын чайгылыш чокка чорудар. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының чедип алдынган чымчашкынын быжыг тайбын болдурарын чедип алырын ораладжышпышаан, тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чоруунун херээ дээш, күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту тургузары дээш идепкейлиг демисежир.

Социалистиг күрүнелер улам-на сырый каттышкан болгаш күүш-шыдалыг болган түдүм тайбының херээ улам-на ынанышпыг болурун сагынмышаан, Кыдат Улус Республика-биле болгаш улус демократизазының бүгү чурттары-биле акылуума харылзааларын бүгү хемчегларбиле быжыглаар.

Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының акылуума улустары-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар.

Индия Республика-биле, Бирма Эвилели-биле, Афганистан-биле, Египет-биле, Сирия-биле, Индонезия-биле болгаш тайбының туружуна туружуп турар өске-даа күрүнелер-биле найыралдыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар; боттарын агрессивтиг блоктарже кирир тыртырбайн турар чурттарны деткиир; тайбынны камгалаарынга сонуургалдыг бүгү күштерге үткүштүр бээр.

Финляндия-биле, Австрия-биле, Швеция-биле болгаш өскеда нейтралдыг чурттар-биле найыралдыг харылзааларны калбартыр болгаш быжыглаар.

Кайы-кайызынга бүзүрежир чорукту быжыглаарын, экономиктиг харылзааларны калбаа-биле хөгжүдерин, культура болгаш эртем талазы-биле харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы калбартырын чедип алырын ораладжышпышаан, АКШ-биле, Франция-биле, Италия-биле, Барыын Германия-биле, Япония-биле, а ол ышкаш кожа күрүнелер — Иран-биле, Турция-биле болгаш Пакистан-биле харылзааларны улам ынай экижидерiнiң идепкейлиг политиказын чорудар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле совет улустуң акы-дүнма харылзааларын калбартыр болгаш быжыглаар.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын чымчалырынга сонуургал чок бөлүктериниң чимеенишкиннерин серемчилелдиг хайгаарар, тайбының дайынларының хоралакчы үүлгединиккиннерин ий-шаанда сөйгелин илередир. Бистиң сөциа-

(Уланчызы 2-ги арынга).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелининң талазы-биле Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының XX съездизининң

РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

(Уланчызы).

листиг күрүневистиң камгаланыр күчү-шылалын улам ынай быжыглаарына әргежок чугула хемчеглерни алыр, бистиң камгалалывысты амгы үениң шериг техниказының болгаш әртеминиң деннелинге тургузар, бистиң Төрәән чуртувустуң айыыл чок чоруун хандырар.

II.

СЭКП-ниң XX съездизи Совет Эвилелининң иштики байдалының улам ынай быжыкланын ханы күзел ханышкын-биле демдеглеп тур. Партияның чиргине шугумун СЭКП Төп Комитединиң чайгылыш чок чорутканының түннелинде отчёттуг үениң дургузунда ниитилел бүдүрүлгезининң бүгү адырларының, улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурдуг деннелиниң дыка өзүлдези чедип алдынган, совет күрүнеңиң күчү-шылалы өскен.

Партияның болгаш улустуң ең улуг тинделгези болза бешки беш чыл планын ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң хуусаа мурнунда доллуг болгаш ажыр күүсеткени болган. 1955 чылда үлетпүр продукциязын бүдүрери 1950 чылдың деннелинге хамаарыштыр планын ёзугаар 170 хуу боллурар деп айыткының орнунга 185 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери — план ёзугаар 180 хуунуң орнунга 191 хуу база хереглел чүүлдерин бүдүрери — план ёзугаар 165 хуунуң орнунга 176 хуу болган.

Ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүүнге даянышаан, продукцияны чоннуң кижи санынга оналаштыр бүдүрериниң талазы-биле ең-не хөгжүдели капиталистиг чүрттарны чедер болгаш әртер деп Совет Эвилелиниң кол экономиктиг соруглазын тайбың экономиктиг чарыштың аргазы-биле төөгүдүг кыска хуусаанның иштинде шинтпирлээри дээш демиселди бүгү-ле шудургузу-биле уламчылаарын съезд әргежок чугула деп санап тур.

Аар индустрияны, хамыктың мурнунда кара болгаш оңнүг металлургияны, хөмүр даш болгаш нефть үлетпүрүн, энергетиканы, машина тудуушкунун, химиктиг продуктулар болгаш тудуг материалдары бүдүрерин мурнадыр өстүрерин моон соңгаар-даа хандырар чорукту Коммунистиг партиа ең-не әргежок чугула деп санап турар. Ниитилел бүдүрүлгезининң амгы үеде чедип алдынган деннели чүгле бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин әвес, харын база улустуң хереглел чүүлдерин бүдүрерин бедик темпилерлиг хөгжүдер арганы берип турар деп съезд оон-биле кады санап тур.

Бүгү үлетпүр бүдүрүлгезин улам ынай өстүрериниң шинтпирлиг чүүлү болза, оон үзүктел чөк техниктиг депшилгези болур. Үлетпүрге болгаш транспортка әртеминиң, техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың ең чаа чедишкиннерин чүткүдүг болгаш план ёзугаар пептередири, ажылап турар дериг-херекселдерни чаартырын боттандырары, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарын әжиндери болгаш сайзырангайжыдары, үлетпүрге специализастаашкынны болгаш кооперастаашкынны калбаа-биле чорудары, аңаа үндезилээш, бүдүрүлгени өстүрериниң болгаш улустуң чаагай байдалын улам ынай әжиндериниң талазы-биле оналгаларны күүседириниң шинтпирлиг чүүлү болур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген бедидерин чедип алыры әргежок чугула.

Чүрттуң бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдери чигәттинг, оттулар чүүлдүн, электроэнергияның үнер чаа дөстерин ажыглаарын болгаш, хамыктың мурнунда, чүрттуң чөөн талакы районнарының кайгамчык улуг бойдус курлавырларын мобилизастаарын улуу-биле негеп турар. Ең чоокку 10—15 чылдарның дургузунда чөөн талакы районнарга хөмүр даш тыварының болгаш электроэнергия бүдүрериниң талазы-биле чүрттуң ең улуг базазы, чылда 15—20 миллион тонна шой бүдүрер күчүлүг үш дугаар металлургия сууру, а ол ышкаш машина тудуунуң чаа төптери тургустунар ужурлуг.

Бүгү партия организацияларына съездиниң хүлээдири болза:

Күрүненің планныг онаалгаларын чүгле ниити продукцияның талазы-биле әвес, харын база доктаатынган бүгү номенклатураның болгаш шынар көргүзүглериниң талазы-биле үлетпүрүнүң бүгү адырларының болгаш бүдүрүлгелериниң күүседирин хандырар;

Бүдүрүлгениң бар күчү-шылаларын ең эки ажыглаар, бүдүрүлгелериниң ден-дескн, үзүктелишкин болгаш бачыдаашкын чок ажылдаарын, продукцияны бүгү айның дургузунда бир дескн үндүрерин чедип алыр, ол чорук планнаашкынны болгаш бүдүрүлгелериниң материалдыг хандырылгазын дыка әжиндерин негеп турар;

Продукцияның шынарын бедидер, оон бот-үнезин үргүлчү чингедир, камналганын ең шынгыы чүрүмүн боттандырар, бот орулга-чарылгалыг болур чорукту пептередир;

Техниктиг соруглаларже кирип турар аъш-чем продуктуларын синтетиктиг чиг-эт-биле алдыгы беш чылдың дургузунда бүргүү-биле солуур дээш бүдүрүлгеге кылымал чиг-әттн болгаш солукчуларны калбаа-биле пептередир.

Совет күрүне улус ажыл-агыйының капитал салыышкынларны чыл келген тудум-на көвүдедип турар. Ол салыышкынларны ең улуг ажыктыы-биле ажыглаар төлөәде, тудуг ажылдарын амгы үениң индустриалдыг үндезиннеринге салыры, девискээр аайының улуг-улуг тудуг организацияларын тургузар талазы-биле ажылды үргүлчүлээри, төлевилээшкин херээн әжиндери, тудугнуң хуусааларын ең улуубиле кызырары, әптеп чыып алыр демир-бетон конструкцияларны болгаш заводка бүдүрген кылыгларны калбаа-биле ажыглаары әргежок чугула.

Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП Төп Комитеди көдээ ажыл-агыйның талазынга политиктиг болгаш организаторлук улуг ажылды чорутkан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң әлээн хөй адырларының санларгай чоруун үзүткаар талазыбиле база көдээ ажыл-агыйның күштүг көдүрлүүшкүнүн организастаар талазы-биле боттуг хемчеглерни ТК ап чорутkан.

Алдынган хемчегларниң аразында онза чугула ужур-дузалыг чүүлдер болза:

Көдээ ажыл-агыйның планнаашкынынга колхозчуларның чогаадыкчы инициативазын идепкейжиткен чаа чурумну боттандырып чорутkаны;

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге колхозтарның болгаш колхозчуларның материалдыг сонуургалын күштелдиргени;

Хөөрайлардан болгаш үлетпүрлүг төптерден хөй-хөй мун коммунистерни болгаш партия кежигүнү әвес ажылдакчыларны көдээже чорудуп тургаш, колхозтарны удуртур болгаш тускай әртеминг кадрлар-биле быжыглааны;

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсегленишкинин улам ынай күштелдиргени, МТС-терге механизаторларның локтаамал кадрларын тургусканы база МТС-терни удуртур болгаш инженер-техниктиг кадрлар-биле быжыглааны;

Көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң программазын ажыллап кыбышаан, Төп Комитет бирги ээлчегде бүгү көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң болгаш оон, ылангыя мал ажылы ышкаш, ындыг чүгула адырының үндезини болуп турар тараа ажыл-агыйын көдүрериниче күженишкиннерни мөөннээр деп шын шинтпирлээн. Күр черлерни шингээдип алыр дугайында болгаш кукуруза тарылгаларын дыка көвүдедир дугайында Төп Комитеттиң үндүрген шинтпирлери кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Чонга аъш-чемниң болгаш чиик үлетпүрге чиг-әттиң әлбекшилин тургузар дээш демиселче партияны болгаш бүгү совет улусту мобилизаставышаан, көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле ажылды кошкаш дивес әнергия-биле уламчылаарын съезд Төп Комитетке дагзып тур.

Көдээ ажыл-агыйга механизасталашкынны улам ынай чорударын, аңгы-аңгы ажылларны механизастаарынче ең кыска хуусаада шилчирин, совет болгаш даштыкы әртеминиң база техниканың чедишкиннерин мурнакчы колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның дуржулгазын пропагандазларының болгаш бүдүрүлгеге пептередириниң херээн үндезини-биле әжиндерин хандырары, аңаа үндезилээш көдээ ажыл-агый продукцязының чанғыстың хемчээлин бүдүрериңге күш-ажылдың болгаш материалдыг хөрөнгилерниң чарыгладарын дыка кызырарын, бүгү культураларның дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидерин чедип алыры әргежок чугула.

Амгы үеде, хөй-хөй колхозтарның экономиктиг болгунар аргалары дыка өзүп келгенде, кажан-даа бирги одурутта турар ужурлуг бүдүрүлгени бүгү хемчег-биле калбартыры-биле чергелештир колхозтарда чуртталга бажыннарының, клубтарның, уруглар болгаш өске-даа культура-амыдырал албан черлериниң тулуушкунуиче шынгыы кичээнгей салыры әргежок чугула деп съезд санап тур.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай дүрген көдүрериниң шинтпирлиг чүүлү болза көдээ ажыл-агыйны удуртурунуң деннелин бедидери болур. Бо херекке майык әдерер, канцеляржы-бюрократсыг методтарны, әә-харыысалга чөк чоруктарны узутkаары әргежок чугула. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары болза, район, колхоз, совхоз, МТС бүрүзүн тодаргай удуртурун, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин калбартырынга массаларның инициативазын бүгү хемчег-биле деткинирин, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, оон иштинде удуртур кадрларның материалдыг сонуургалын бедидерин хандырар ужурлуг.

Бүгү улустуң социалистиг чарыкын калбартырынче, ону удуртурун экижидеринче, партияның болгаш чазактың салган соруглаларын боттандырарынга ажылчыннарның, колхозчуларның чогаадыкчы инициативазын углавышаан, ону улам бедик көдүрериче партия, профэвилел, ажылагый, комсомол организацияларын съезд кыйгырып тур.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң өзүлдези совет улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культурлуг деннелин чайгылыш чок бедидеринге боттуг аргаларны тургускан. Бешки беш чыл планының чылдарында ССРЭниң национал орулгазы 68 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири 39 хуу, а колхозчуларның боттуг орулгалары бүдүн чартык катап өскен. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевирин болгаш колхозчуларның орулгаларын улам ынай бедидер талазы-биле, ажылдакчыларның күду төлевирлиг болуктеринге ажыл төлевирин бедидер талазы-биле, а ол ышкаш күш-ажылдың төлевириңге чогуур чүрүмну тургузар талазыбиле, бодунуң күш-ажылының түннелдеринге ажылдакчыларның хуула материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыдап кылган хемчегларин съезд бүргүү-биле чүүлдүг деп көрүп тур.

Бүгү ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 7 шактыг ажыл хүнүнче, хөмүр даш болгаш даг руда үлетпүрүнде кол профессиналарының ажылчыннарының, чер адаанда ажыдап турар ажылчыннарның, а ол ышкаш әлээди уруглар ның — 6 шактыг ажыл хүнүнче алдыгы беш чылдың дургузунда шилчирир дугайында СЭКП Төп Комитединиң шинтпири политиктиг болгаш улуг ажыл-агыйжы чугула ужур-дузалыг. Бүдүрүлгениң байдалларының талазы-биле чогумчалыг болуп турар черлерге беш хүнүг ажыл неделязынче (8 шактыг ажыл хүнү арткан турда ийи дыштанып хүнүг кыдыр) шилчирип ол шинтпирде база кордунуп турар. Ең чоокку үеде суббота болгаш байырлал мурнунуң хүннеринде ажыл хүнүн 2 шак кызырары боттанган турар. Кызыртынган ажыл хүнүнге шилчишкинни ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин әвээжетпейн тургаш чорудар. ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының әргежыктарынга долузу-биле дүгжүп турар ол хемчегларни съезд чангыс эп-сеткил-биле чүүлдүг деп көрүп, база ол хемчегларни бүгү совет улус изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планын күүседир дээш демиселге күш-ажылчы чаа кодурагүшкүн-биле хүлээп алыр дээрзинге быжыг бүзүрелдиин илередип тур.

Пенсияларның кудуку чергелериниң хемчээлин дыка көвүдедир, а шын әвес бедик пенсияларның хемчээлин кызырары-биле пенсия хандырылгазын чурумчудар; кырааннарның хандырылгазын болгаш кадынга хора чедирбейн ажыктыг хөй-ниити күш-ажылга ажыдап болур инвалидтерни ажылга таарыштырарын әжиндер деп Төп Комитеттиң айытканы улуг ужур-дузалыг.

Алдыгы беш чылда чурттапга тудуушкунунуң хемчээли, бешки беш чыдынга деннәәрге ийи чыгны катап улгадыр. Аңаа холбаштыр бирги чергенің чугула соруглазы болза, чурттапга бажыннарының тудуушкунунга Совет күрүненің тускайлаан акша-хөрөнгилерин шын чарыгдаары болур. Ол ажыл-херекке корум-чурумну тургузар, лумчук боралаар болгаш чүзүн-баазын архитектурлу артык чоруктарны чайладыр талазы-биле, тудугнуң индустриалдыг методтарын пептередир талазы-биле СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң боттандырган хемчегларин съезд чүүлдүг деп көрүп база чурттапга бажыннарының тудуушкунунуң күрүне планнарын чугаа чокка күүседирин хандырарын, а ол ышкаш ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттарының шыгжавырларының күсели-биле хуузунда бажыннар туларынга бүгү хемчег-биле дузалаарын бүгү партия болгаш ажыл-агый организацияларынга хүлээдип тур.

Чоннуң хүн-бүрүдеги амыдырал хергелелдеринче кичээнгейни шинтпирлин-биле күштелдирери, хөй-ниити чемненилгезининң четкизин улам ынай калбартыры, аъш-чемниң өртээн чингедири болгаш шынарын экижидери әргежок чугула деп съезд санап тур. Амыдырал хандырылгазының черлериниң—хеп чуур черлерниң, даарашылга ателъелериниң, септелге мастерскаяларының болгаш өске-даа черлерниң четкиан калбарган, бажың иштиниң ажыл-агыйынга күш-ажылды чингедир машиналарның болгаш кылыгларның бүдүрүлгези улуу-биле көвүлээн турар ужурлуг.

Культура тургузуушкунунуң бүгү адырларында улуг чеднишкиннер чедип алдынган. Бүгү-ниити чедиг чыл өредилгези, бүгү черлерде он чыл өредилгези — улуг-улуг хоорайларда боттанган. Бүгү-ниити он чыл өредилгезиниче чоорту киреринге таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Чурттуң дээди өредилге черлеринге тускай әртеминиглер белеткээри дыка калбарган. Улус ажыл-агыйынга болгаш бистиң Төрәән чуртувустуң айыыл чок чоруун быжыглаарынга үре-түннелдиг ажылдап турар совет әртемденнер партияның болгаш Совет чазактың доктаамал болгаш боттуг деткимчези-биле әртеминиң әлээн хөй адырларында, оон иштинде ядролуг физикада, математикада, механикада, техниктиг әртеминериниң чамдык адырларында шылгарангай түннелдерни чедип алган.

Оон-биле кады культура-техниктиг чеднишкиннерни улам ынай бедидерин, күрүнени әргелеп баштаарынга, оон бүгү организачы-ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазынга массаларның улам калбаа-биле киржирин негеп турар. Ону чорударынга совет демократизинин бүгү хемчеглер-биле хөгжүдери, төп болгаш чер-черлерде бүгү совет органнарның ажылын шудургу әжиндери, оларның массалар-биле харылзаазын быжыглаары әргежок чугула. Административ-эргелел аппаратын кызырар болгаш чингедир талазы-биле, оон бүгү звеноларының ажыл-чорудулгазын әжиндер талазы-биле СЭКП ТК-ниң сөөлгү чылдарда чорутkан ажылын чүүлдүг деп көрбүшаан, съезд ол ажылды үргүлчүлээрин, бюрократизм-биле, чоннуң хереглелдерин кичээнгейлиг әвес көөр фактыларбиле әптеп чок демиселди моон соңгаар-даа чорударын әргежок чугула деп санап тур.

Съезд СЭКП ТК-ниң совет хоойлу-дүрүмүү быжыглаар талазы-биле, совет Конституциянын магадылааны хамаатыларның әргелерин шынгыы сагыыр талазы-биле боттандырган хемчегларин бүрүн чүүлдүг деп көрүп, хоойлу-дүрүмүү камгалаарынга серемчилелдиг туржурун, хоойлу-дүрүмге таарышпас, туразында ажылаар, социалистиг әрге-чүрүмну үрээр чоруктарның кандыг-даа ылгаашкиннерин шинтпирлиг болгаш шынгыы үзе шаварын бүгү партия база совет органнарга хүлээдип тур.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне моон соңгаардаа коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны бедик политиктиг серемчилелдин ёзугунга кижиндер, совет кижилерниң тайбың күш-ажылын болгаш социалистиг Төрәән чурттуң айыыл чок чоруун идегелдиг камгалап турар бистиң адарлыг Чепсектиг Бүштеривисти могаг чок быжыглаар ужурлуг.

III.

Бистиң партивисе XIX болгаш XX съездилериниң аразында үеде болунуң бүгү иштики болгаш даштыкы политиказынга база практиктиг ажыл-чорудулгазынга марксизм-ленининизмниң улам-на тинлеп турар өредилин удуртулга болдурганының ачызында чаа улуг чеднишкиннерни чедип алган, бистиң чуртувуска коммунизм тургузарынче болгаш делегейниң социалистиг лагерин быжыглаарынче улганышкынны быжыг болгаш чайгылыш чок чорудуп, пролетарлы интернационализминиң болгаш улустар аразынга найырадыгың тугун бедик тудуп турар.

XIX съездиниң сөөлүнде әрткен үе СЭКП-ниң күчү-шылалының болгаш ат-алдарының улам ынай өскенинин, партияның ленинчи чаңгыс әвин быжыглаанының, совет ниитилелге оон удуртукчу ролюн бедиткенинин үезин болган. Партия идей-политика болгаш организас талазы-биле улам быжыккан, партийжи массаларның марксизчи-ленинчи клинализышкыны күштелген. Партийжи болгаш күрүне удуртулгазының шинтпирлиг күжү болур партияның кадрлары дыка өскен.

Партияның XIX съездизининг сөөлүнде партияның болгаш чурттуң мурнунга туруп келген нарын болгаш харыысалганың соруглаларның мурнунга Төп Комитет чогуур бедикке турганын, партия, күрүне болгаш ажыл-агый тургузуушкунунуң өйү келген айтырыгларын шын шинтпирлеп турганын, чурттуу ленинчи оруктап бузуредилиг болгаш быжыг чорудуп келгенин СЭКП-ниң XX съездизи демдеглеп тур.

Төп Комитет бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга партияның болгаш улустуң эрге-ажыктарының камгалалынга чайгылыш чок туруп келгенин съезд сеткил ханышкын-биле демдеглеп тур. Партияның болгаш улустуң айылыдыг дайзыны Берияның болгаш оон белүүнүң кем-бурууглуг, суучаачыл үүлгедиглерин үзе шавар талазы-биле СЭКП ТБ-ниң чорутkан шинтпирлиг хемчеглерни съезд бүргүү-биле чүүлдүг деп көрүп тур. Оон-биле империалистиг разведкаларының планнарынга шынгыы сөөгүүшкүн бергинген, партияның дайынчы аргалыын улам ынай быжыглаары чедип алдынган.

Партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын катап тургузар, партияның иштики демократизын хөгжүдер, марксизчи-ленинчи политиканы чорударынга үндезилээш коллективтиг удуртулганың принциптерин пептередир талазы-биле, партийжи ажылдың стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдар талазы-биле Төп Комитеттиң ап чорутkан улуг ажылын съезд бүргүү-биле чүүлдүг деп көрүп тур. Партийжи амыдыралдың демократтыг үндезиннерин сагыыр дээш, чагырар-дужаар чорукка болгаш удуртулганың канцеляржы-бюрократтыг методтарынга удур шүгүмчүлелин болгаш бот-шүгүмчүлелин калбартыр дээш демиселе партийжи массаларның идепкейин күштелдирерин, партияның херээ дээш, ажылчы чоннарның чаа политиктиг база күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү дээш коммунистериниң харылзаазын бедидерин хандырган.

Коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның идепкейин бедидеринге ийи-чаңгыс кижилериниң төөгүге ролюн марксизчи-ленинчи билирин калбаа-биле тайылбырлаанын чугула ужур-дузалыг болган. Съезд ийи-чаңгыс кижилерге чүүлүг чорукка пептерээшкинни, партияның болгаш улус массаларының ролюн бичеледип, партияга коллективтиг удуртулганың ролюн күдүлдүп база ажылга улуг ышкындырыгларны ховар әвес болдуруп турган шак ол чорукка удур кончуг шын чүүлдү Төп Комитет кылган деп съезд санап турар болгаш ийи-чаңыс кижилерге чүдүүр чорукту артыышкыннарынга удур демиселди кошкатпазын, чаа амыдыралдың ёзулуг тургузукчулары болза Коммунистиг партияга удуртурган улус массалар болур дээрзин бодунуң бүгү ажылчорудулгазынга барымдаалаарын Төп Комитетке дагзып тур.

Партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын катап тургусканының, партияның иштики демократизын хөгжүткенинин, удуртулганың коллективтиг болурунуң принциптерин сагаанының болгаш ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукка удур демиселдиң түннелинде Төп Комитет үлетпүрнү болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерининге удуртулганы экижидерин хандырган, социалистиг хоойлу-дүрүмнү үрээринин болуп турган чоруктарын илередкен болгаш оларны әдер-талазы-биле әргежок чугула хемчеглерни алган, бот-оожургаар болгаш таалап олурар хөөннерге удур демиселди калбартхан база совет ниитилелди хөгжүдерининг темпилерин дүргедиринче, совет улустуң материалдыг чаагай байдалын улам ынай көдүрериче бүгү партияны, бистиң партия кежигүнү болгаш партия кежигүнү әвес бүгү ажылдакчыларывысты мобилизастаал.

Улам ынай чеднишкинниг бүрүнгаар шинчээшкинни хандырар төлөәде, моон соңгаар-даа партийжи хүрээленнин бедик дайынчы аргалыг байдалга тудар, бистиң бүгү партийжи ажылывысты соксаал чок әжиндер болгаш сайзырангайжыдар херек. Партияның бүгү организастыг ажылын, хамыктың мурнунда ажыл-агый тургузуушкунунуң талазыбиле бүгү организакчы ажылды улам ынай әжиндериниң хемчеглерни чорударын Төп Комитетке съезд дагзып тур. Партия организациялары ажыл-агый тургузуушкунун тодаргай удуртурунуң айтырыгларынче үндезин әргилдеги кылыр, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылын херекти ханы билири-биле удуртур төлөәде, оларның техниказын болгаш экономиказын өөренирин күштелдирер ужурлуг.

Организастыг ажылдың деннели күүседиги хынаарының, кадрларны шилип алырының болгаш кижиндериниң база ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү участоктарынга коммунистерни таарыштыр тургузарының хөрөөн канчаар тургусканындан шинтпирлин-биле хамаарыжыр. Аныяк кадрларны депшидеринче, хөрөөженнерни депшидеринче, бүдүрүлгеде ажылдап турар коммунистерниң санын көвүдедиринче кичээнгейни күштелдирери әргежок чугула деп съезд санап тур.

Партияның өзүлдезин таарыштыр көөр херекке кичээнгейни чамдык партия организацияларынга кошкатkан чорукту съезд шын әвес деп санап тур. Бол чүүл партийжи хүрээленнин сан талазы-биле әвес, а харын шынар талазы-биле өзүлдези болур дээрзин барымдаалаш, хамыктың мурнунда ажылчыннарның болгаш колхозчуларның иштинден мурнакчы кижилерни партияга түс-түстап шилип алыр дугайында сагыш салыышкынынга күштелдирери партия организацияларынга съезд хүлээдип тур.

Партия болгаш совет органнарының ажыл-чорудулгазының организастыг структуразын болгаш хевирлерин байалдың өскерлип турарынга дүүштүр сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды үргүлчүлээрин Төп Комитетке съезд дагзып тур.

Район звенозун улам ынай быжыглаарынче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг. Бо талазы-биле партияның чорутkан улуг ажылын съезд демдеглеп, партияның кадэ районнарының тургузуун таарыштыр чорутkанын, МТС-тер зоналарының талазы-биле райкомнарның секретарьларынга баштаткан инструкторлар болуктерин тургусканын шын деп санап тур.

Ынчалзажок хөй-хөй район организацияларының ажылының деннели партияның салып турар негелделеринге ам-даа дүүшпейн турар. Ол чорук алаан хөй районнарда МТС-тер зоналарының талазы-биле партия райкомнарының секретарьларынга болгаш инструкторларынга әргежок чугула ажылишчи болгаш политиктиг шынарларны шинтээдип албаан кошкак ажылдакчыларны балылааны-биле тайылбырлатыныл турар.

(Төнчүзү 3-ну арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелиниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң

РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

(Төнчүзү).

Ам, көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле эң улуг сорулгалар чүрттүң мурнунга салынганда, район организацияларын дүржүлгалыг болгаш арга-мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаары онза ужур-дузалыг апарган. Район ажылдакчылары амгы үеде партияның көдээде эге организацияларында, МТС-терде, колхозтарда, совхозтарда шүүт барып ажылдап, партияның болгаш чазактың Директиваларын күүседиргеге көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин организастап турарлар. Ол болза, көдээ ажыл-агыйны күштүү-биле көдүрериниң бүгү-улусчу херээниң чеминшкиннери район организацияларының ажылының деңнелинден ам шинтпирлиг хемчээл-биле хамаарыжыр дээни ол болур. Ынчангаш, партия райкомнарында, ылангы МТС-тер зоналарының талазы-биле секретарьларга болгаш инструкторларга, а ол ышкаш район Советтериниң күскомнарында удуртур ажылга чүткүлүг, массаларның инициативтиг организакчылары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эки билир кижилер турган турарын хандырары эргежок чугула. Оны ыдыктырыгга колхозтарга болгаш совхозтарга өлүп үнген чер-черниң дээре ажылдакчыларын чыдыдып-даа тургаш, хоорайлардан болгаш үлетпүр төптеринден кижилерни районнарда ажыыле хандыып-даа тургаш, район звенозун быжыглаар талазы-биле ажылды шулуургу үргүлчүлээр, МТС-терниң, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазының түннелдеринге районнарның партия, совет органнарының удуртукчуларының шүүт материалдыг сонуургалын тургузар херек.

Оон-биле кады партияның хоорай организацияларын улам ынай быжыдар талазы-биле ажылды чорудары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылы дээш, ылангы эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы дүржүлганың чаа-чаз чеминшкиннерин бүдүрүлгеге нептередири дээш, а ол ышкаш чоннуң хүнбүрүде негелде-хереглелерин хандырар хүлээглиг бүгү бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылы дээш партия хооркомнарының база хоорай райкомнарының харыысалгазын бүгү хемчег-биле бедидери эргежок чугула.

Партияның мурнунда турар сорулгаларны чеминшкинниг күүседиргениң эң чугула түүлү болза, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле бүгү партияның болгаш түс-түс партия организацияларының ажылының деңнелинден ам шинтпирлиг хемчээл-биле хамаарыжыр дээни ол болур. Ынчангаш, партия райкомнарында, ылангы МТС-тер зоналарының талазы-биле секретарьларга болгаш инструкторларга, а ол ышкаш район Советтериниң күскомнарында удуртур ажылга чүткүлүг, массаларның инициативтиг организакчылары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эки билир кижилер турган турарын хандырары эргежок чугула. Оны ыдыктырыгга колхозтарга болгаш совхозтарга өлүп үнген чер-черниң дээре ажылдакчыларын чыдыдып-даа тургаш, хоорайлардан болгаш үлетпүр төптеринден кижилерни районнарда ажыыле хандыып-даа тургаш, район звенозун быжыглаар талазы-биле ажылды шулуургу үргүлчүлээр, МТС-терниң, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазының түннелдеринге районнарның партия, совет органнарының удуртукчуларының шүүт материалдыг сонуургалын тургузар херек.

Оон-биле кады партияның хоорай организацияларын улам ынай быжыдар талазы-биле ажылды чорудары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылы дээш, ылангы эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы дүржүлганың чаа-чаз чеминшкиннерин бүдүрүлгеге нептередири дээш, а ол ышкаш чоннуң хүнбүрүде негелде-хереглелерин хандырар хүлээглиг бүгү бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылы дээш партия хооркомнарының база хоорай райкомнарының харыысалгазын бүгү хемчег-биле бедидери эргежок чугула.

Партияның мурнунда турар сорулгаларны чеминшкинниг күүседиргениң эң чугула түүлү болза, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле бүгү партияның болгаш түс-түс партия организацияларының бүдүзүнүң харыысаларын улам ынай чөптелдирери болур. Ажыл-агый болгаш культура тургушкунунга, чоннуң хүн-бүрү хереглелерин болгаш негелдерин хандырарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээне ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң болгаш профсоюзтар организацияларының ролүн шинтпирлиг бедидер төлээде, оларның ажылын дүргизериниң эргежок чугулазынче партия органнарының кичээнгейин съезд улгандырып тур.

Чүрттүң хөй-нинти амыдыралынга чугула черни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржип, аныяктарны коммунистиг ёзугга кижизидерде партияга дузалап турар ленинчи комсомол ээлеп турар. Ынчалзажок комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазында, ылангыя оларның идей-кижизидилгелиг ажылында улуг четпестер бар. Комсомол организациялары аныяктарны практиктиг ажык-хереккe болганчок-ла хандыдып шыдавайн, дириг организакчы ажылды резолюциялар-биле байырлап хөглээр болгаш шуугаар чоруктар-биле солуп турарлар. Бо четпестерни улутказда комсомолга партийни удуртулганы экижидери эргежок чугула. Партия организациялары аныяктар-биле кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударынга эргежок чугула байдалдарны тургузар дугайында улам сагыш салыр, күүдве, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, чүрттүң бүгү хөй-нинти политиктиг амыдыралынга комсомолчуларның болгаш бүгү совет аныяктарның улам идепкейлиг киржилгезин хандырар ужурлуг.

Идеологтуг ажылдың талазы-биле эң чугула сорулгаларның бирээзи коммунистиг тургузуушкунуун практиказындан пропагандаңың хоорулчак чоруун ажып эртеря болур деп съезд санап тур. Коммунизминиң материал-бүдүрүлгелиг суурун, материалдыг болгаш культурлуг чаагай түүлдериниң элбекшилдиң тургузарының, марксизм-ленинизминиң чогаалыкчы бодалынга өскеленчек догматизмни болгаш шээжилээр чоруктуу узутказаш, хамаатыларның коммунистиг медерелдиг чоруун өстүрериниң сорулгалары-биле бистиң пропагандавысты болгаш агитациявысты улам сырый холбаштырары эргежок чугула. Пропагандаңың сорулгазы болза, марксизм-ленинизмниң теориязын чүгле тайылбырлаары эвес, харын база ону амыдырала практиктиг боттандырарынга дузалаары болур.

Аар индустрияны колдадыр хөглүдеринче партияның кол шугумунан ойталаар орадлажышкынналарга улур, а ол ышкаш бистиң чүртувуска социализмни тургузарының дугайында айтырыгга болгаш теорияның чамдык өске-даа айтырыгларынга болуп турган будулгаазынның чоруктарга улур Төп Комитет өй-шаанда демисежип үнген деп съезд санавды.

Коммунизм дээш практиктиг демиселдиң чорудулгазынга, төөгүлүг чаа дүржүлганы түннээринге болгаш дириг боттуг түүлдүң фактыларынга үндезилээш, марксизчи-ленинчи теорияны хөглүтүпүшаан, оон арыг-чаагайын моон соңгаар-даа карак огу дег кампалаарын съезд Төп Комитетке дагзып тур. Оон-биле кады буржуаз идеологияның илерээшкиннеринге улур кошкаш дивес демисел чорутунар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның болгаш хамыктың мурнунда, аныяк салгакчыларының коммунистиг кижизидилгези эң чугула сорулга болур деп съезд демидеглеп, ол сорулгаларга идейлиг кижизидилгениң бүгү чепсектерин — пропагандаңы, агитацияны, пархалганы, радиону, культура-чырыдыышкын организацияларын болгаш албан черлерин, эртемни, литератураны болгаш уран-чүүлдү долу болгаш идепкейлиг ажыглаарын партия организацияларынга хүлээдип тур.

Марксизм-ленинизминиң улуг өөредин-биле чепсетгленген Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болуунуң түгүнүн адаанга бүгү совет улусту улам сырый каттыштырар болгаш ону коммунизминиң бүгү делегейге төөгүлүг чаа тинелгелеринге чедирер дээрзинге съезд бүзүрелин илередип тур.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Февраль 23-түң эртенги хуралы

Эш Г. Е. Бурмацкаяның даргалаанывыбле болуп эрткен съездиниң эртенги хуралынга 1956—1960 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөглүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының дугайында эш Н. А. Булганиниң илеткелин чугаалажып көөрү үргүлчүлээн.

Эш Н. И. Бобровниковна (Москваның парторганизациязы) сөс берген. Москваның ажылчы чоннары, бүгү совет улусбиле бир дөмей, партияның Төп Комитединиң ажылдап кылганы алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директивалардың төлевилелин чаңгыс эп-сеткилдиг түүлдүгзүнүп көрген деп ол чугаалаан.

Ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың боттандырып турарлы хемчеглерде улуг черни хоорай төлүү эөлеп турар деп демдеглевишаан, эш Бобровников найыслалды эде чаартырының айтырыгларынга доктааган.

Найыслалдың чонунуң культура-амыдырал хандырылгазын дыка экижилеринге арганы берип турар материал-техниктиг улуг сүүр Москваның хоорай ажыл-агыйында тургустунган. Чижээ, 1940 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын бир чурттакчының амыдырал хереглелинге газ чарыгдалы 8 катаң, электроэнергия — 54 хүү, сүт — 68 хүү улгаткан, бараан саарылгазы барык-ла ийи катаң көвүдээн. Эрткен чылын 1065 муң дөрбелчин метр чаа чурталга шөлү түттүнган.

Алдыгы беш чылда найыслалды эде чаартырынга 25 миллиард ажыг рубльын чарыгдазы көрдүнген. Чурталга бажынарының, школаларның, эмнелгелериниң, культура-амыдыралдың албан черлериниң тудуушкуну дыка көвүдээр.

Ажылдарның айтынган хемчээлдерин күүседир төлээде, тудуг огранизацияларының күүш-шыдалдарын улам ынай улгатырары, специализастаары болгаш көвүдедири, эптеп алыр демир-бетон конструкцияларны улам калбак-биле шинтээлии алыры йегетинер, бо чорук тудугуң темпизин дедиерине болгаш оон бот-үнезин дыка чигедирине арганы бээр деп оратор чугаалаан.

Эш Бобровников саналының төнчүзүнде нинти машина тудуушкунунуң, прибор тудуушкунунуң болгаш автоматчыдыга чепсек-хереклелериниң, тудуг болгаш орук машина тудуушкунунуң министерстволары хоорай ажыл-агыйынга янзы-бүрү машиналарны, механизмнерни болгаш автоматчыдыганың чепсек-хереклелерин бүдүрүп үнүргеп турарының айтырыын салган.

Оон соонда эш **А. Н. Косыгин** саналберген. Партия болгаш чазак аар индустрияның артык күштүг өзүлдезин хандырбышаан, көдээ ажыл-агыйны көдүрериниче база чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүгү адырларын хөглүдеринче улуг кичээнгейни салып турар деп ол чугаалаан. XX съездиниң Директиваларының төлевилелинде чаа беш чылда хереглелдиң түүлдерин бүдүрериниң өзүлдезин барык-ла 60 хууга көрүп турар. Алдыгы беш чылда чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү шаанда турганынга бодаарга дыка хөй көдээ ажыл-агый чиг-эттиг болур, массалыг хереглелдиң барааннарын белеткеп кылырынга кылымал болгаш синтетиктиг чиг-эт бүдүрерин дыка калбартыр. Беник бүдүрүкчүлүг автоматтыг дериглер болгаш шуштурузуга шугумнары-биле бүдүрүлгелер улам беник темпилер-биле хандыртынган турар.

Чаа беш чылда үлетпүрүнүң кол-кол барааннарын болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң өзүлдезинин дугайында саннарны оратор чугаалаан.

Бүгү пос-таавыларны бүдүрери 9263 миллион метр чедир көвүдээр. 1960 чылда идиктер бүдүрери 455 миллион эш чедер. Беш чылдың төнчүзүнге чедир даараан кылыгларны бүдүн чартык катаң хөйнү белеткеп кылган турар. Чигир кылыры ийи катаң көвүдээр. Бо чорук чоннуң чигирге хереглелин долузу-биле хандырар база комбинтер болгаш өске-даа барааннар бүдүрерин улуг-биле калбартырынга арганы бээр. Алдыгы беш чылда эът болгаш сүт бүдүрери чуртка ниитизи-биле ийи катаң көвүдээр. Балык үлетпүрү улуубиле хогжүүр.

Эш Косыгин оон ынай чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге дериглерни берип турар машина тудуушкун бүдүрүлгелериниң сорулгаларының дугайын чугаалааш, капитал тудуушкунну планнаарын экижидер талазы-биле чамдык саналдарны чугаалаан. Капитал салыышкыннарын бир чыл планнаарының амгы туруп турар чурумунуң орнунга каңгыр-бир объектиниң бүгү тудуушкунун оон доостурунга чедир планнаарынче шилчиир болза шын болур ийик, ол чорук акша-хөренгилер үндүрерин чылда көрдүнгенинден хамаарыпга чокка оларны ажыглап турарының хемчээли-биле ажыктыг чорудар ийик. Ындыг байдалдарда тудуг дүрген болгаш чиик өртектиг туттунган турар.

Эш **К. П. Орловский** (Белорусстуң парторганизациязы) ССРЭ-ниң улус ажыдагыйын хөглүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин совет улус улуг өөрүшкү-биле утказының болгаш түүлдүгзүнүп көргенин чугаалаан.

«Рассвет» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ажылының дугайын, келир үеде планнар дугайын оратор чугаалаан. Колхоз 1200 ажыг өрегелерни каттыштырып турар болгаш 9 муң гектар черлиг. Колхоз ажыл-агыйның бүгү адырларындан беник орулгаларны ап турар. Колхоз он чыл улаштыр улуг шөлдерден картофельдиң эки дүжүдүн ап турар. Эрткен чылын ону күрүнеге болгаш колхозрыногунга сатканынган 1 миллион ажыг рубльын алган. Нөгаа болгаш сад ажылдары 1,5 миллион ажыг, а лён ажылы 7,5 миллион рубльдын берген. Эрткен чылын колхоз инек бүрүзүнден ортумаа-биле 2920 килограмм сүттүг саап алган болгаш дагза бүрүзүнден 158 чуурналарны алган. Мал ажылы колхозка 5,2 миллион рубльдын берген.

1955 чылда күш-хүнүнүң бүрүзүнге 30 рубльдын акша-биле, 3 килограмм тараяны, 10 килограмм картофельдын болгаш өске-даа чүүлдерни берген. Чижээ, колхозчу Дулченконуң өг-бүлези 280 пуд тараяны, 886 пуд картофельдын, 90 пуд ногаалыны, 43 муң рубльын алган. Көдээ ажыл-агый артелинде ыңдыг өг-бүлелер хөй.

Колхоз баштаар чери болгаш партия эге организациязы бригадирлер болгаш фермалар эргелекчилери шилип алырынче улуг кичээнгейни салып турар. Бистер кижилер-биле төлептиг ажылдап турар бис, ажыл-агыйны шын чорударынга, хөй-нинтиниң байлаан камгалаарынга болгаш көвүдедиринге оларны өөредип турар бис деп эш Орловский медеглээн.

Эш Орловский оон соонда тулуг айтырыгларынга доктааган. Улуг эвес үш сууларны чурттакчылыг төп пунктуже көжүрүп турар. Чаа черге колхозчулар боттарының хуузунда акша-хөренгилери-биле эки бажынарны тудуп ап турарлар. Колхоз оларга дузаламчы көргүзүп турар. Акшаның белик орулгалары артельдың акша-хөренгилериниң чамдыызы колхозчуларның бажынарын, культура-амыдыралың черлерин туларынга, кудумчуларны асфальтылаарынга баар арганы берип турар.

Дараазында эш **Н. К. Байбаков** саналберген. Алдыгы беш чылдың талазы-биле съездиниң Директиваларының төлевилелин ажылдап кыганының онзагай түүлдерин тодаралын чугаалавышаан, хөй-хөй үнелиг саналдарны киргеп бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының ол ажылга калбаа-биле киришкенин ол чугаалаан. Ол чорук болза, ажылдап турар күүш-шыдалдарны ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, бот-үнени чигегир болгаш өске-даа түүлдериниң талазы-биле министерстволарның болгаш Күрпланның баш удур айткан түүлдерин бедидеринге арганы берген. Директивалардың төлевилелдерин тургузуп турар үеде Күрплан аар үлетпүрүң колзалыр хөглүдер дугайында партияның политиказын, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың шинтпирлерин удуртурга болдурган.

Оон ынай эш Байбаков чаа беш чылдың онзагайларын чедиишкиннинг күүседиргеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринең улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн. Беш чылдың хемчээлинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чүгле бир хуу бедидерге ажылчын күжүнге чарыгдалды 165 муң ажыг кижини авааждир, арганы бээр, хөмүр даш тывыжын чылда 4 миллион тонна чедир, электроэнергия ажылдап үндүрүшкүнүн — 1300 миллион киловатт-шак чедир көвүдедирин хандырар. Үлетпүр продукциязының бот-үнезин 1 хуу чигедирге 1960 чылда 10 миллиард рубль хемчээлдиг каналганы бээр. Чиг-эттерни болгаш материалдарны чарыгдаарының нормаларын быырарынче шинтпирлиг хемчегдерни алырының, бүдүрүлгеге солукчуларны калбаа-биле нептередирининң, бүдүрүлгеде чидиргилерге улур улам шинтпирлиг демиселди чорударының, ажылдап турар күүш-шыдалдарны эң эки ажыглаарының, үлетпүрүү специализастаарын болгаш кооперастаарын нептередирининң чүгулазының дугайын оратор чугаалаан. Күрпланны болгаш Күрүнениң экономика комиссиязын, ылангы бүдүрүлгени специализастаар болгаш кооперастаар талазыбиле съездиниң төлээлериниң шүгүмчүлеп-дерин эш Байбаков хүлээп алган.

Ам Күрпланның коллективиниң мурнунда элээн каш беш чылда бистиң чуртувустуң экономиказын болгаш культуразының хөглүдериниң перспективтиг планын чогаадыр талазы-биле улуг сорулгалар туруп турар деп оратор саналының төнчүзүнде чугаалаан. Ол план болза, улус ажыл-агыйының улуг айтырыгларын эң не чогаадыкчы ёзу-биле шинтпирлээрин хандырарынче үгланган турар ужурлуг, ол планга ажыл-агыйның социалистиг системазының капиталистиг система-биле экономиктиг чарыжының айтырыгларының тодаргай ажылдап кылышкыны көргүстүнер.

Эш Т. С. Мальцев (Бурганның парторганизациязы) болуунуң саналынга философия болгаш экономика эртемнин социалметиг тургузуушкунунуң практиказы-биле холбаштырарының чугулазын чугаалаан. Философия бойдус эртеми ышкаш, бойдустуң хоойлуларынче көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының ханы сингигин киреринге дузалаар ужурлуг деп ол чугаалаан.

Резаксылыг философтар болза хөрээнүнүң үнүш-дүжүттүрү эвээжээри дээр хоойлуну болгаш чоннуң эңдере көвүдээри дээр хоойлуну «үндезилээннер» деп оратор демдеглээн. Улустуң ядыы-түренги чоруунуң үнер-дөзү болза, мөлчүкчү тургузуг эвес, а харын чоннуң эңдере көвүдээри болгаш хөрээнүнүң үнүш-дүжүттүр чоруунуң эвээжээри кылдыр көргүзер төлээде, ол чорук оларга чугула болган. Бистин философтарывыс агрономия эртеми-биле эвилелдежип алгаш, бойдустуң херек кырында күштүг объективтиг хоойлузун—хөрээнүнүң үнүш-дүжүттүрүн доктаамал көвүдедирининң хоойлузун ындыг реаксылыг бадыткаашкынга лайынчы ёзу-биле удурланыштырар ужурлуг.

Оон ынай эш Мальцев Бурган областың «Ленинниң чагыгдары» колхозунда хереглеп турар хөрээ ажылдап кылырының чаа системазының улуг артык күштүүн тодаргай чижектерге көргүскен.

Күш-ажылды болгаш акша-хөренгилерни эң эвээжи-биле чарыгдап тургаш улуг орулгаларны алырын хандырар черлерни ажылдап кылырының эң-не каналгалыг аргаларын экономист-аграрниктерниң өөренип көөрүнүң эргежок чугулазының дугайын оратор чугаалаан.

Чер ажылының культуразын улам ынай бедидери хөрээ ажылдап кылырының чамдык чепсек-хереклелдериниң конструкциязын шинчыыны-биле өскертирин болгаш экижидерин, а ол ышкаш экономика эртеминиң болгаш көдээ ажыл-агый практиказының негелделеринге дүүжүп турар чаа чепсек-хереклелдерни тургузарын негеп турар деп эш Мальцев саналының төнчүзүнде чугаалаан. Бар машиналарга агротехниканы кожар эвес, а харын машиналарны агротехниканың негелделеринге дүүштүр чогаадыр херек. Мынчангаш конструкторлар шөлдерден хоорулган турбас ужурлуг. Олар МТС-терге инженерлер-биле, трактористер-биле, комбайнерлер-биле болгаш көдээ ажыл-агыйның өскелээ тускай эртеминиглери-биле кады ажылдаар херек.

Эш В. А. Малышев болуунуң саналынга чүрттүң улус ажыл-агыйынга техниктиг дешиилгенин айтырыгларынга доктааган.

Партияның Төп Комитединиң эртеминиң болгаш техниканың айтырыгларынче шаандагызындан артык улуг кичээнгейни неген турар бистиң үевистиң ол онзагай чорууң айтып турар деп оратор демдеглээн. Ах эртем болгаш техника кажангызындан-даа артык шапкын хөглүп турар болгаш оларның хөглүдезининң темпилери улам-на дүргеден турар. А бо чорук улус ажыл-агыйының бүгү алырларынга бүдүрүп үнүдүрүүшкүнүү көвүдедиринге болгаш эртекчиени чингедиринге эртеминиң болгаш техниканың чеминшкиннерин доп-хораан ажыглаарын негеп турар. Бо херекке бистe болдунар улуг аргалар бар: амгы үениң эки хөглүделиг үлетпүрү, эртемденнериниң, инженерлериниң, техниктериниң дүржүлгалыг кадрлары бар, ажылчын аңгыының культура-техниктиг деңнели өскен.

Оон-биле кады үлетпүрүң хөй-хөй адырларында чаа бүдүрүлгелерни шоолуг ажык чок технологтуг чорудулгаларны болгаш эргижироон дериг-херекселдерни ажылап турар эрги техниканың суурунга төлевилеп турар, оон түннелинде киирин турар күүш-шыдалларның чангыстың хемчээлинде — капитал салыышкыннарын бот-деңзизи, база оон уламынан завод бүдүрүлгелериниң өртек үнези улгадып турар деп оратор чугаалаан.

Инженер-төлевилекчилер чаа үлетпүр бүдүрүлгелерни төлевилеп турар үезинде амгы үениң техниказын дидим болгаш калбак хемчээлдерге ажыглаар, оон-биле кады улус ажыл-агыйынга хөй-хөй миллиард рубльдын камнап алыр хүлээглиг деп эш Малышев онзалап демдеглээн.

Үлетпүрге комплексиглиг механизацияны болгаш автоматчыдыганы нептередирин чугаалаашк, эш Малышев, бо херекти чогаадыкчы ёзу-биле коор, эрги болгаш чаңчыкган технологиядан халбактанмас, а харын ону үнелиинн-биле экижидер херек, а бир эвес херек апарза эрги технологтуг болгаш бүдүрүлге чорудулгаларын дидимбиле үрээр херек деп айыткан.

Эш Б. П. Бещев Директивалардың төлевилелинде айытынган демир орук транспортун хөглүдер талазы-биле улуг ажылларның дугайын чугаалаан. Беш чылдың төнчүзүнде электровозтар болгаш тепловозтар-биле эрткен чылдагы 14 хуула улуг бүгү чүк саарылгазының 45 хуузун соорткен турар. Электриглиг тыртар күүнче 8 муң километр ажыг демир орук шугуларын шилчидер, оон иштинде чүрттүң төвүн Урал, Сибирь болгаш Донбасс-биле харылзаштырып турар кол-кол магистральларны шилчидер. Тепловозтуг тыртар күүнче 18 муң километр чедир орук шугуларын шилчиткен турар.

Транспорттуң техниктиг эде чаартылгазын боттандырары чүгле Орук харылзаа министерствозунуң эвес, харын чамдык өске-даа министерстволарның талазынган улуг күжениишкиннерни неген турар. Оон-биле кады Транспорт машина тудуушкун болгаш Электротехника үлетпүрүнүң министерстволары локомотивтерниң чаа хевирлерин дыка оожум шингээдип ап турар деп эш Бещев демдеглээн.

Директиваларның төлевилели орук ажыл-агыйының эде чаартылгазын улам ынай күштелдирерин көрүп турар. 65 муң километр чаа рельстер, оон иштинде 58 муң километр аар хевирииң рельстери салынган турар. Демир өрүктарның чаа шугуминарын болгаш ийиги өрүктарын тудары көрдүнүп турар.

Демир орук транспортунуң ажылынга четпестерни эш Хрущев болгаш съездиниң чамдык төлээлери чөптүү-биле шүгүмчүлээннер деп оратор чугаалаан. Ол четпестерни чок кылырының хемчегдерин Орук харылзаа министерствозу алыр.

Эртенги хуралга съездиге байыр чедирип, даштыкы компартияларның алээн каш төлээлекчилери чүве чугааланнар, оларны төлээлер чылыы-биле утказаннар.

Данияның Коммунистиг партиязының мурнундан эш **А. Ларсенниң** чугаалааны болза:

Силерниң съездиңер болза, Совет Эвилелинде социализминиң канчаар-даа аажок улуг дешиилгезининң, капиталистиг системадан оон артык күштүүнүң херечизи болур-дур. Совет Эвилели болза, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылырары дээш, тайбың кожа-хелбээ догунаашкын болгаш бүгү делегейге быжыг тайбың дээш тайбынга ынакшылдыг кижи төрелгетенниң демиселинге күүлүг күш болурунуң фактызын ол база катаң балыткаан.

Совет Эвилели болуп Данияның болгаш улустуң өнүү кылдыр кезээде көргүскен, бистиң чуртувустуң суверенитедин кезээде хүндүлеп келген, ону оон кампалап алырынга дузалаан болгаш бистиң күүдневистиң иштики херээне кажан-даа холгаарланыпайн чораан деп эш Ларсен үргүлчүлеп чугаалаан. Мынчангаш, Дания болза, хамыктың мурнунда социализминиң чурттарынга удур улганган Соңгу-атлантиканың шериг эвилелинге эвес, а харын нейтралыг нациязының хүрээленинге турза чогуур деп чүве моон мырыңай көскү-дүр.

Индияның компартиязыныдан эш **Адиой Кумар Гхош** СЭКП-нив XX съездизинге аъы-дүнзаның изиг байырын дамчыткан.

Капитализминиң кинчизин бодундан дүжүр октаан болгаш бодунуң экономиказын катап тургузарынче чүткүп турар Чөөн чүктүң улустары Совет Эвилелиниң күүдневистиң канныг-даа политиктиг хүлээглелер чокка дузаламчыны саналдап турар шынчы эвилелчилиг, идегелдиг болгаш ак-сеткилдиг өнүктүг болгаш аъы-дүнмалыг болуп турар.

Эштер Булганиниың болгаш Хрущевтуң Индияга чорааны бүгү аңгыларның, бүгү партияларның, бүгү делегейге тайбының эң-не күчүлүг фактору болбушаан, чайгылыш чокка өскен турар дээрзинге бис бүзүредиг бис.

Норвегияның компартиязының мурнундан съездиге байыр чедирбишаан, эш **Э. Левиненниң** чугаалааны болза:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш совет улус болуунуң чеминшкиннери болгаш тиилелгелери-биле капиталистиг чурттарның улустарының ортузунга ат-алдарны болгаш хүндүткелдиг чаалап алган. Совет Эвилелинде бүдүрүлгениң кайгамчык улуг өзүлдези социалистиг системаның капиталистиг системаны тайбың чарышка ажып эртпин турар дугайын херечилеп турар дээрзин бистиң чуртувуста улам-на хөй санныг кижилер миннип көрүп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы марксизчи теорияны боттуг түүл болдурбушаан, капиталистиг чурттарның коммунистиг партияларына хөй-аът кинрикчи чорудугун күүлүг үнер-дөзү болуп турар.

Мексиканың компартиязыныдан эш **Д. Энсима** съездиге изиг байыр дамчыткан.

Мексика улус хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселге болуунуң чаңчылдарын эдербишаан, Мексиканың херек кырында хамаарышпас национал хөглүдези дээш демиселди чорудуп турар болгаш тиилелгени чедип ап шыдаар деп ол чугаалаан. Шынныг херек дээш демиселге ол чаасқаан эвес деп чүвени бистиң улузувуе билип турар. Оларныңбиле делегейниң бүгү улустары, ылангыя улуг болгаш ынак Совет Эвилелиниң төлептиг баштап турары тайбының, демократияның болгаш социализминиң улуг лагериниң улустары кады.

Эртенги хуралга Турцияның, Алжирниң болгаш Колумбияның компартияларының мурнундан СЭКП-ниң XX съездизинге байырлыг чагааларны база номчаан.

В. И. Ленинниң чогаалдарының 4-кү үндүрүлгезинге тайылбыр том

В. И. Ленинниң чогаалдарының 4-кү үндүрүлгезинге тайылбыр томунуң бирги кезээ парлатынып үнген, ону СЭКП ТК-ның чанында Маркстың —Энгельстин—Ленинниң—Сталинның институду бөлеткээн.

Ленинизминиң идейлиг улуг байлаан, марксизмини төөгүлүг чаа байдалдарга В. И. Ленинниң сайзыратканын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын болгаш Совет күрүнени тургузары база быжыглаары дээш оон демиселин, бүгү делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шинчээшкиннинге социализмни база коммунизмни тургузарының орүктарының дугайында база өске-даа айтырыгларның талазы-биле В. И. Ленинниң идеяларын болгаш чугааларын көргүзүп турар өөредилге тайылбыры ол томунуң бирги кезээнде кирип турар.

Тайылбыр томунуң чоокку үеде парлатынып үнген турар ийиги кезээнге В. И. Ленинниң чогаалдарының 4-кү үндүрүлгезинде кирген оон чогаалдарының алфавиттиг даңзызы В. И. Ленинниң чажыт аттарының даңзызы, К. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. И. Ленинниң болгаш И. В. Сталинниң чогаалдарының китиминден В. И. Ленинниң ажыглаанны чогаалларның тайылбыр даңзызы, улус аттарының тайылбыры, үе-үеде үнер парлалганың даңзызы, географтуг чүве аттарының даңзызы, В. И. Ленинниң ажыглаанны уран-чечен литератураның, шүгүмчүлелдиң, үлегер сөстериниң, чечен чугаалларының болгаш өткүр сөстериниң тайылбыр даңзызы кирген турар.

Тайылбыр томунуң хөй номчукчулар ажыглаар, янчаарга ол том болза, Владимир Ильич Ленинниң чогаалдарын номчукчуларның өөренириңе дузалаар соруглалыг.

В. И. Ленинниң чогаалдарының 4-кү үндүргенинге тайылбыр томну Күрүнениң политиктиг чогаалдар парлаар чери парлап үндүрүп турар.

(СЭТА)

СЭКП-ниң XX съездизиниң хүннеринде

(СЭТА-ның корреспонтентилеринден)

Үттүндурбас өөрүшкүлүг хүннерни чурт көрүп әртип турар. Партияның XX съездизиниң алдары дээш бүдүрүлгенин чаазчаа чедиишкиннерин чедип ап турар ажычы чоннарның политиктиг болган күш-ажычы көдүрлүүшкүнүнүң дугайында Совет Эвилелиниң бүгү ужукыгларындан дыннаныглар ол дугайын хереченилеп турар.

Грозныйның партия организациязындан СЭКП-ниң XX съездизиниң төлээзи «Старогрознефть» эргелелиниң өрүмнээшкин мастери Г. Л. Афенасовтуң бригалазы нефтиниң чаа скважиназын үттээринге әгелеп киргилкен.

Эрткен үш хонуктуң иштинде 600 метр черни, тодаргайлаарга төлевилеп турганыңдан ийи катап хөйнү өрүмнээн..

Съездиниң ажылының хүннеринде «Старогрознефтиниң» бүгү тывыш черлери планны ажыр күүседип турар.

Ярославльдиң машина тудукчулары болган резинә хүгүй кылыкчылары, пос-таавычылары болган тулугжулары эш Н. С. Хрущевтуң илеткели-биле танышпышаан, партияның ленинчи көл шугуунда бир эш-сеткилдии-биле чүүлүг деп көрүп турар. Партияның съездизиниң ажылының хүннеринде Ярославльдиң дугуй кылыкчыларының коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле ажыдап турган. Автомобильдерге, тракторларга, тараа болган хөвең ажаап алыр комбайннарга база өске-даа машиналарга хереглээр дугуйлар конвейерлерден үзүктел чок үнүлээн. Цехтер шуптузу графикти ажыр ажылдап турар. Сөөлгү үш хүннериң иштинде завод пландан ажыр автомобильниң мун ажыг покрышкаларын, ынчаарга съезд мурнуңун чарыжының үезиниң иштинде чүк автомобильдериңге 12 мун дугуйларны онаалгага немей белеткеп үнүдүрген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, продукциянның шынары экижип турар, завод пландан ажыр 3 миллион ажыг рубльдиң каналгазын берген.

Львовтуң «Сельмаш» заводунуң коллективи съездиге алдар кылыр мал чеми чымчалыг хайындырар машиналар болгаш конструкциязын экижидип кылган, таарыштыр кошкан бүдүүрүүр машиналар чүдүрген 75 вагоннарны кур черлерже хуусаа бетинде чоруткан. Күш-ажыччы көдөлүүшкүн ам бүдүрүлге участогу бүрүзүнде калбарган.

Бит аңнап өлүрер совет флотилия «Слава» улуг доштарга бүзөлеткен турзаа, Мурнуу Заполярьеде тывыш ажылын чорудуп турар. Оон капитан-директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Селиниктиң дыннадып турары:

Ам СЭКП-ниң XX съездизи әртип турар ынак найыслаг Москвадан бисти мүн-мүн километрлер чарып турар. Ындыг болаадаа бистиң бодалдарывыс болган сагыш-сеткиливис улуг партияже угланган.

Биттер аңнап өлүрериниң февраль планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш калбарып турар. Бит аңнап өлүрер «Слава-7» судноңуң эп-найыралыг коллективи партияның съездизиниге алдар болдурган чарыштың әгелекчизи болуп үнген. Капитан Б. Моргунов болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры гарпунержи Ф. Прокопенко баштаан судноңуң экипажы сөзүн әдлеп, бүгү көргүзүглер талазы-биле февраль планын флотилияда бир дугаарында күүседкен. Өске-даа судноларның экипаждары айның тывыш онаалгазын хуусаа бетинде доозуп турар.

Киев областың колхозчулары, механизаторлары, совхозтар ажылдакчылары СЭКП-ниң XX съездизиниң ажылының хүннеринде чогаадыкчы улуг көдүрлүүшкүн-биле ажыдап келген. Бөдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң кайгамчыктыг чаа тиилелгелериниң дугайында, часкы ховуажылдарын әгелээринге олардың белениишкинниң болгаш сууллардан кээп турар.

Боттарының съезд мурнуңун хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседкеш, Сталин аттыг көдөө ажыл-агый артелиниң колхозчулары 1960 чылда перспективтиг планбиле төлевилетинген көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң деңгелин 1957 чылда чедип алыр шиитпирни үнүдүрген.

Областың машина-трактор станцияларының коллективтери бо хүннерде улуг чедиишкиннерни чедип алган. Киев область тракторлар септелгезиниң планын бүрүнүбиле күүседкен.

Коммунистиг партияның XX съездизиниң ажылын чурттуң ажычы чоннары кошкаш дивес кичээнгей-биле хайгаарап турар. СЭКП Төп Комитединиң отчет илеткели бүгү улустуң хайгаралының төвүнде турар.

Москваның станок тудуушкунунуң «Кызыл пролетарий» заводунуң коллективи СЭКП-ниң XX съездизиниң ажыттынганын күш-ажычы улуг-улуг чедиишкиннерлиг уткаан. Ол бүдүрүлгенин 1300 ажычыннары съезд мурнуңун чарыжынга боттарының бүдүрүлге нормаларын ийи катаптан хөй күүседкен.

Абразивтиг кыпгыларның Запорожье заводунга белеткээн чаа техвирнин «МК-287» деп тускай токарь станоктары аар станок тудуушкунунуң чыында цехинде чыскаатынган. Узуну 17 метр ажыг, чаа конструкцияның улуг чонулга станогун база белеткээн. Ол станок доора хемчээли 2 метр чедир кезектерни ажылдап кылыр. Съезд болуп турган хүннерде кыпыл пролетарийжилер бирээзининг-не улуну чеди метр чедир демир болгаш арматура каркастар, демир бетон колонналар белеткээр «МБ-251» хевирнин автоматтыг шугумун чыырынга әгелеп киргилкен. Ажылды пульт башкарыкчызының дузазы-биле 1 кижи кылыр.

СЭКП-ниң XX съездизиниң ажылының төөгүлүг хүннери Приднепровьениң металлургтарының, машина тудукчуларының болгаш дагжыларының ортузунга политиктиг болган күш-ажычы улуг көдүрлүүшкүнүнү үнүдүрген. Барл Либкнехт аттыг заводтуң иартен цехинге болган митингиге дүрген әзилдиргелериниң мастери Григорий Стеньконуң чугаалаанары:

— Чурттуң металлургия үлетпүрүнүң чедиишкиннеринге бедик үнелээшкин эш Хрущевтуң илеткелинде бердинген. Бистин-даа күш-ажылывыстың үлүү бо чедиишкиннерде бар деп чүвеге чоргаарланып турар бис. Чаа техниканы неитерет-пишаан, технологияны сайзыратпышаан, бешки беш чыларның иштинде цехтин коллективи кан әзилгерин бүдүн чартык катап хөй көвүдеткен. Төрээн Коммунистиг партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр совет металлургтар алдыгы беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир болгаш Төрээн чурттуң улам күчүлүг болгаш чечектелип турар кылып алыр дээш күштерин харамнанмас. Мээн бригадам партияның съездизиниге белек кылдыр чыл әгезинден бээр 300 тонна хире канны плиндан ажыр әзилдирген. Чыл төнчүзүнге чедир муң тонна металлды немей бээрин хүлээнип тур бис.

Үзбекистанның энергетиктери гидроэлектри станцияларның болгаш теплоцентралларның күчүзүн улуу-биле ажыглаарын чедип алыр. СЭКП-ниң XX съездизиниң ажылының хүннеринде «Үзбекэнерго» эргелелиниң коллективи онаалгага немей 3 миллион кидоватт-шак электри энергиязын бүдүрүп үнүдүрген. Агрегаттарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары чаа техниканы шингээдиринге идиг берип турар. Станцияларның телемеханиктиг түргузуушкунунуң талазы-биле ажылдарны дооскан. Оларның үштүн ийизи төп диспетчер пунктузунаан башкартынып турар.

Он чыл ажылдаанының иштинде 30 чыл нормаларын күүседкен, Калининградтың вагон тудуушкунунуң заводунда электрохайындырыкчы эш Капитонов партияның XX съездизиниң дугайында беседа үезинде мынча дээн:

—Алдыгы беш чыл—бурунгаар үлүг базым. Болувустуң перспективаларывыска өөрүп, улуг Ленининиң айыткан оруу-биле бисти дидим аппар чыдар бистиң партиявыска чоргаарланып турар бис.

Чаа беш чылда,—ажыл төлевирин кызырбайн чеди шактыг ажыл хүнүн доктаалырын төлевилеп турар деп заводтуң база бир ажычыны слесарь эш Волков чугаалаан. Ол чыргалды делегейде бир дугаарында совет улус алыр. Партияның мурнуңга хүлээлгевисти күүсетпейн артырып кагбас бис. Ажыл хүнүн кызырганнаа болза, продукцияны ам үнүдүрүп турарындан хөйнү бүдүрүп үнүдүрер бис.

Партияның XX съездизиниге СЭКП ТК-ның отчет илеткелин Ташкентиниң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады изин-биле чүүлүг деп бадыткап турган. «Подъемник» заводка болган хөй кижилиг митингиге септелге-механика цехинин мастери Р. Каримов чүве чугаалаан.

— Эш Хрущевтуң кылганы СЭКП ТК-ның отчет илеткелиниң одуруг бүрүзү,— ажычы чоннарның чаагай амыралдының болгаш аас-кежиниң дугайында партияның улуг сагыш салыышкынывыска доңгунган деп ол чугаалаан. Ол сагыш салыышкынга харыы кылдыр аазчег иштинде ийиден эвээш эвес нормаларны бээримнин хүлээнип тур мен.

Чурттуң миллион-миллион колхозчулары бо хүннерде улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар, олар партияның XX съездизин часкы тарылгага белеткелги чедиишкиннинг доозары-биле демдеглеп турар.

Киев областың Киев-Святошин районунуң Шевченко аттыг көдөө ажыл-агый артелиниң колхозчулары чаа көдөө ажыл-агый чылының 4 айының иштинде инек бүрүзүнден 1126 килограмм сүттү алган, ол болза эрткен чылдың бо-ла үезинде тургандыңдан 223 килограмм хөй болуп турар. Теплицаларга өстүрген чаа ногааларны колхоз магазинче хүн-бүрү киргип турар.

— Коммунистиг партияның төлевилээни улуг планнар колхозчулар биетерни ханызы-биле өөрүп турар,—деп саанчы Нина Борисенко партияның XX съездизиниге турааскаткан митингиге чугаалаан.

Перспективтиг план-биле 1960 чылдың төнчүзүнде көрдүнген тараа, эът, сүт, даага чуургазы болгаш көдөө ажыл-агыйның өске-даа продуктуларының бүдүрүлгезиниң ындыг деңгелин бо чылын чедип алырын колхозчулар бир эп-сеткил-биле шиитпирлээн.

(СЭТА).

Чолаачыларның чугула соруглга

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улус ажыл-агыйын хөгжүлериниң талазы-биле чорудуп турар хемчегларын амыдырала боттандырар дээш совет улус улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Үлетпүрүңүң болгаш көдөө ажыл-агыйның дүрген хөгжүлдези автотранспорт ажылдакчыларының, бирги ээлчеге чолаачыларның мурнуңга улуг болгаш харыысалгалыг соруглганы салган. Автомобиль транспорту болза чүртте бүгү чүүк сөөртүлгезиниң үштүн ийи кезиин болдуңун үлүүнде ап турар. Чүүк сөөртүлгезиниң ыт бүрүле өзүп турар.

Коммунистиг партияның XX съездизиниң алдыгы беш чыл планының талазыбиле Директивалары автомобиль транспортунуң мурнунда чаа, кайгамчык улуг соруглганы салган. Бо ажылдарны боттандырарынга автотранспорт ажылдакчылары улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг.

Салган соруглганы чедиишкиннинг күүседири автомашиналарны эң бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, оларны каныыг әдилээрин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиерин болгаш сөөртүлгелериниң бот-үнезин чинегдирин негеп турар. Бо ажылга чолаачыларның, септекчилериниң болгаш автотранспортуң өске-даа ажылдакчыларының идепкейлиг киржилгей турда бүдүрүлгечи белик көргүзүглерни чедип ап болур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиериниң, бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдарының күчүлүг аргазы болза социалистиг чарыш болур. Социалистиг чарышты калбарткан хөй-хөй автотранспорт конторалары болгаш мурнакчы чолаачылар иштики курлавырларны тып, ажыглалче киргип, техниканы мергежилдиг ажыглап, бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар.

Чижээ, хооркомхозтуң автотранспорт конторазы, төп автобаза, облпотребсоюзтуң болгаш Кызыл-Мажалыктың автотранспорт конторалары чарышка идепкейлиг киржип турган бүдүрүлгечи эки көргүзүглерни чедип алган. Автомашина-биле капитал болгаш ортумак септелге чокка чүс муң болгаш оон-даа хөй километрни эртип, кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар Чумарин, Хунажык, Шилипчук, Ковалёв ышкаш мурнакчы чолаачылар бистиң область хөй.

Автотранспорт конторазының чедиишкинниг ажылы ында күш-ажылдың рационалдыг организастаашкынындан, чолаачыларның болдуңун харыысалгазын медереп билириниден болгаш оларның быжыг сагыжга-чурумунан хамаарыжыр. Автомашиналарның идегелиг болгаш организастыг шимчээшкинин чолаачыларның быжыг сагыжга-чурумуу хамыырар.

Ынчалза-даа бо харыысалгалыг негелдени чамдык чолаачыларның чедир үнелевейн турар фактылары бистиң транспорт организацияларывыста хөй. Моон түннелинде әдилеп турар машиналарынга кам чок, арагалаар, кудумчу шимчээшкинниин чурумун үзээр болгаш оон улам озал-ондакты үнүдүрер чоруктар бар.

Эдилеп турар машиназының кандыгбир кезии үрелиг бээрге чамдык чолаачылар ону «шоолуг эвес» чүве деэш херекке албайн тургаш, соонда баргаш озал-ондакка таваржы бээр чижектер эвээш эвес. Чижээ, машинаның эжиниң дижизи түштастай бээрге чамдык чолаачылар ону тоовайн турарлар. Оруккa чорда эжик хенертен ажытына бээрге чолаачы ону түглай тыртып чораашн мурнунда турган чүве кырынче азы орук хажыызынче халыда бергеш озал үнүдүрүп болур. Ол чүл дээрге бичe чүве улуг айыылга чедиргени болур.

Ынчангаш чолаачы кижиниң ажылынга «шоолуг эвес» деп чүве турбас ужурлуг. Кандыг-даа машина, оон иштинде автомашина эки хайгаралды, каналгаланы болгаш харыысалгаланы чүүлдүң бүрүзүнден негеп турар. Ону күүсетири — чолаачыларның хүлээлгези. А чолаачы бүрүзү бодун чанчыктырар, өөрүп болгаш кижилиг ужурлуг.

Гаражтан үнериниң мурнунда чолаачы бүрүзү машиназының техниктиг байдалын кыдыр хынап алыр. Бир эвес кандыг-бир үрелиишкин бар болза ону этпеш, оон соонда орук бижиин болгаш техниктиг паспорту алгаш ам чорун болур. Автоажыл-агыйларның үлүртүкчүлары машиназы үрелиг чолаачыларны ынай бээр чорудуп бөлбас. Бо чүүлүнү чөрчүп турар чолаачылар болгаш үлүртүкчүлер бар.

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң чолаачызы эш Вергалес, «Кызыл тараачын» колхозтуң чолаачызы эш Новокрещенных, Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадының чолаачызы эш Сыпкин, төп автобазанның чолаачызы эш Шакуров машиналарын гаражтан үнерде хынавайн, үрелген черин элип албайн орукка үрелиишкинге болган чок-ла таваржын турарлар.

Автомашиналарын каныыг әдилээринге, оон кандыг-бир техниктиг четпезин элип алырынга чолаачы кижи ус-шактыг-даа харамнанмас болур. Аар-саар иштики септелгени кылып алыр керек. Ындыг чолаачыларның машиналары каяа-даа чораап идегелиг ажылдап, капитал септелге чокка хөй муң километрни эртип турар. Манаа областың харыылаа әргелелиниң автотранспорт конторазының чолаачылары эштер Павлов, Сидеев оларны болгаш өскелерни-даа көргүзүп болур.

Хөй-хөй чолаачылар күдумчу чурумун үреп, озал-ондакты үнүдүрүп турар. Чолаачы бүрүзү күдумчу шимчээшкинниниң чурумун каяа-даа чораап шыгыы сагыыр болза, олар кажан-даа озал-ондакка таварышпас. Чамдык чолаачылар чүүктүг машина кырынга азы кабина иштинге доктаатказн хемчээлинден хөй кижилерни олуртуп турары ховар эвес. Улуг-Хем районнуң культура килдизиниң чолаачызы эш Могильниковтуң, көдөө ажыл-агый техникумунуң чолаачызы эш Ботов, Бии-Хем районнуң заготзерно черинин чолаачызы эш Лукошенковтуң кабинага норма ажыр азы чүүк кырынга улус олуртуру чанчыл болган.

Болдуңун хүлээнген ажылынга харыысалгалыг болуру, озал-ондакты үнүдүрбези болгаш пассажирлер дугайында сагыш салыры чолаачыларның чугула болгаш хүндүүг соруглазы. Ынчаарга чамдык чолаачылар болдуңун бо улуг харыысалгазын үттүп, арагалап, күш-ажылдың сагыжга чурумун үреп турар фактылар бар. Озал-ондактың улуг кезиин эзирик чолаачылар кылып турар.

Чижээ, чер тургузуунуң чолаачызы турган Ермолаев пассажирлер сөөртүп чораап улуг эзирик болу хөлүн эртир дүрген маңнаткаш ээр черге машиназын аңдарып, үш кижиин аары-биле кемдеткен. Кызылдың № 1 АТК-ның чолаачызы Ярыгин машиназынга бензин үүдүрүп алгаш, Кызылга ол-бо столоваялар аразынга арагалап хан туруп берген. Досказарларның бирээзиниен бензин төгүлгеш машинаның ыш үнүдүрер изиг хоолайынга деттеп өрт үнүдүрген. Оон түннелинде оон машиназы кулумчуга шуут өртенген. Кызылдың № 2 АТК-зының чолаачызы Стрельцов пассажирлер сөөртүп чораап арагалаап хөлүн эртир дүрген маңнаткаш, машиназын аңдарган болгаш оон түннелинде бир пассажир өлген болгаш үжү кемнээн.

Эзирип алган чурум үреэн азы озал-ондак үнүдүрген чолаачылар үүгле пассажирлерни эвес, харын оларның болгаш болдуңун өг-бүлезиниң иштинге качыгландыг таварыштырып турар. Машинаны эзирик чолаачылап турар кижилерге шагаа органнарны шыңгыы кеземчеин көргүзүп турар. Чижээ, Чаланна АТК-ның чолаачызы Кенлен, Өвүр районнуң Торгалыг колхозунуң чолаачызы Донгак машинаны эзирик чолаачылаан дээш 6 айда чолаачы эргезин казытканнар.

Күрүненин болгаш хөй-ниитининиң чурумун үреп, совет хөөлүүнү хамыыпп турар чолаачыларны чамдык чолаачылар керекке албайн, оларның бүрүүлүг хереэн ыыт чок эртирип турар чүүлдер бар. Ындыг кижилерни кем-керек үүлгеткен кижилер-биле бир демей ялаар ужурлуг. Бот-боттарын хүндүлешпес, бот-боттарынга дузалашпас чорук чолаачыларга бар. Оруккa чораап машиналардан дуза дилеп турга-ла, чамдык чолаачылар безин доктаавайн эртип турар. Дүне каяа орукка ийи машина үүр таварыш келгеш одун өөрүбейн, озал-ондак үнүдүрүп турар. Моон соңгаар ындыг фактыларга төнчүнү салыр болгаш бүрүүлүглерге шыңгыы кеземчеи көргүскен турар.

Автомашиналарның саат чок болгаш айының чок шимчээшкинниң хандырар талазыбиле автоажыл-агыйларның болгаш автомашиналыг албан, бүдүрүлгелериниң үлүртүкчүларынга улуг харыысалга онаажып турар.

И. САННИКОВ,
Күравтоинспекциянның улуг инспектору.

Съездиниң материалдарын ханызы-биле өөренир

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Баа-Хем районнуң Молотов аттыг көдөө ажыл-агый артелиниң колхозчулары партияның XX съездизиниң материалдары-биле масселыг таныжып, ажычы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралыв улам-на чаагайжыдарынче, тайбынның херээн быжыглаарынче угланган бүгү-ле хемчегларни канчаар-даа аажок улуг өөрүшкү-биле деткип турарлар.

Чоокта чаа колхоз төвүнге митинг болган. Аңаа колхоз даргазы эш Середкин партияның XX съездизиниң ажылының дугайында илеткелди кылган.

Оон соонда хоочун колхозчу эш Сизак сөс алган. Оон чугаалаанары болза: — Перспективтиг план әзүтээр бистиң колхозувус 1960 чылга чедир тарылга шөлүн 1932 гектарга чедирер. Ону 1957 чылда күүседип болурунуң аргалары бисте бар. Бо чылын безин 1816 га тараа культураларын тарыыр болгай бис. Эрткен чылын гектар бүрүзүнден 14,5 центнер дүжүттү алдывыс, а 1960 чылда гектар саныңаан 19 центнер чедир дүжүттү алыр дээн бис. Ол соруулга база-ла 1957 чылда күүсетинип болур.

Колхоз бүдүрүлгезиниң бригалазында болгаш фермаларда ажыл-ишчилерниң оргузунга съездиниң материалдарын таныштырар ажылларны агитаторлар улам күштелдирип турарлар.

Чедиишкиннерни улам быжыглаар

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Таңды районнуң ажычы чоннары СЭКП-ниң XX съездизиниң материалдарын ханызы-биле таныжып турарлар.

Ажычы чоннарның өзүп турар материалдыг хереглелдерни долузу-биле ханыырар дугайында партияның сагыш салыышкының районнуң чурттакчы чону күш-ажычы көдүрлүүшкүн-биле харыылап турар.

«Кызыл партизан» колхозтуң малчыннары малдың кышкы азырылын болгаш ажаалгазын улам экижиткеннер. Хойжулар Биче-оол, Баракай олар чаа төрээн малдың чаш төлүн чидириг чедип ажаап алганнар. Колхоз тараа болгаш ногаа күлтураларының үрезиннерин бүрүн белеткээн, а көдөө ажыл-агый машиналарының септелгелерин марттың 20-де доозар соруулганы салган.

Бай-Хаак МТС-тин механизаторлары тракторлар септелгезин дооскаш, ам культиваторларны септеп турар.

Бай-Хаак райүлетпүр комбинадының ажылчыннары бүдүрүлге планын күүселивр дээш социалистиг чарышка сырый каттышкаш, бо чылдың февральдың онаалгазын планнан ажыр күүседкен. Комбинат амгы үеде ыыт материалдарының белеткелин күштелдирип турар. Комбинатка ам улавас ээлчег санында 100 ажыг кубометр ыышты дилер күчүлүг пилорама ажылдап эгелээр.

ШКОЛАЛАРНЫ ОТТУЛАР ЧҮҮЛ-БИЛЕ ХАНДЫРАР

Совет чазак бистиң областың школаларының материалдыг базазын быжыглаарынга улуг кичээнгейни салып, хөй түрлүг акша-хөрөнгилерни берип турар. Ону чөп ажыглаары, оон контролюн шынгыы тургузары улус өөредилге органнарының ажылдакчыларының — школа директорларының, интернат эргелекчилериниң болгаш районо удуртукчуларының чугула хүлээлгези болур.

1956—57 өөредилге чылынга амдыкаашаан эгелеп бүрү талазы-биле хлеторелиг белеткениры чугула соруулганың бирээзи. Улус өөредилгези — бүгү-ниитининиң херээ. Ындыг лозунг-биле хөй-ниитининиң организациялары, колхозтарның баштаар черлери болгаш көдөө Советтер школаларның чаа өөредилге чылынга белеткелин чедиишкинниг боттандырып, олче бүгү массаның калбак киржилгезин хаара түдүп турар.

Оттулар чүүл-биле бүрүн хандыртынган, харын-даа артыкшылдыг курлавырларны тургускан школага өөренири, интернатка чүрттаары, аңаа ажылдаары эң-не таарымчалыг. Ындыг байдал бүгү өөреникчилерге, бир-ле дугаарында башкыларга хамаарыжыр. Бистиң области 153 школалар, оларның чанында 73 интернаттар, барык ол хире санныг столоваялар, хлеб быжырар черлер ажылдап турар болгаш башкылар чүрттаар хөй-хөй бажыннар бар. Оларны четчир санныг оттулар ыыш-биле хандырары, ону школаның чанында сөөртүп белеткээри чугула ажылларның бирээзи болур.

Оттулар түүлүн белеткелии, оон сөөртүлгезин чамдык черлериң школаларында шагла-ла эгелей берген болгаш ол ажылды хайнысшыкыннын-биле чорудуп, олче бүгү-ниитининиң кичээнгейин угландырып турар. Школаларга оттулар ыыштың чогуур үезинде шалыпкын белеткээр соруулга-биле Кызыл районнуң Бара-Хаак, Чаа-Хөл районнуң Ак-Туруг көдөө Советтери районнарның ажычы чоннарынга, ала-нелерге болгаш хөй-ниитии организацияларынга кыйгырыг үнүдүргеш, массалыг белеткелди эгелээннер. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы, Чыраа-Бажы, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозта школалар оттулар ыыш белеткээр планын барык күүсеткеш, ам школалар чанынче сөөртүп турар.

Шак ындыг эгелекчи чоруктуу көдөө болгаш район Советтери, улус өөредилгезиниң органнары деткип, оттулар ыыштың 80—85 хуузун июль бирге чедир школалар чанынга белеткеп алган турарын чедип алган турар ужурлуг.

Школаларны болгаш интернаттарны оттулар ыыш-биле бүрүн хандырбышаан, оларга артыкшылдыг курлавырларны тургузуп алыры, белеткетинген одалга түүлүн шын чарыгдаары, аңаа контрольду шынгыы тургузары улус өөредилгезиниң ажылын экижидиринге улуг ужур-дузалыг.

Ындыг болза-даа оттулар ыыш белеткелиниң болгаш оон сөөртүлгезиниң талазыбиле эрткен чылдың практиказындан алган көөрге улуг четпестер, частырыглар турганын демегларын чугула. Манаа чижек кылдыр Бай-Тайга, Сут-Хөл болгаш Улуг-Хем районнарын көргүзүп болур.

Бай-Тайга районо эргелекчизи эш Дардаш сагыш оожургаар байдалга алыскаш, школаларга ыыш сөөртүлгезиниң дүүк үезинде облононуң талазындан хемчег алыры-биле медээ негээрге, ол ындыг телеграмма чоруткан: «Районда оттулар ыыш белеткели-даа, оон сөөртүлгези-даа эки. Ылангыя Тээли ортумак школазының хемчээнгей салбазындан чыл бүрүде январь-айда ол школаларның оттулар ыяжы үстү бээр турган, ам үеде байдал ол школаларда база ындыг болуп турар. Сүт-Хөл районуң школалар директорлары болгаш районнуң улус өөредилгезиниң килдизи Шеми бажында школаларның белеткээн ыяжы Хемчик суунга чартыкаш алдынмайн баарын дангаар-ла үттүп турар. Ол чорук оттулар ыыштың чогуур үезинде сөөртүп алырынга моонлактап турар.

Школаларга оттулар ыыштың онза чугулазын, ол чок болза өөредилге-даа үстүр, чурттаргага-даа берге түүлдерни таварыштырарын ожаавайн турар чорукту үстүнде фактылар көргүзүп турар.

1956—57 өөредилге чылынга улус өөредилгезиниң албан черлериңе чүгле оттуларынга чүс муң ажыг кубометр ыяш, он-он тонна хөмүр даш негетинин турар. Бо онаалганы апрель 1-ден орай эвес күүседир ужурлуг улус өөредилге органнарының ажылдакчылары, колхозтар баштаар черлери болгаш хөй-ниитии организациялары улуг күженишкиннерни салыры негетинин турар.

Школаларның удуртукчулары көдөө Советтер-биле кады оттулар ыыш белеткээринин керээзин колхозтар-биле чарарын онаалап көөр. Керээни ажыл-агыйжы эвес көөр болгаш аңаа харыысалга чок чорукту база сагыш човангыр эвес чорукту чайладыр. Колхозтар-биле керээге ат салып каалы, чаңгыс-даа кубометр ыяш белеткевейн турда, колхозче хемчээлден ажыр акша шилчидер чорукту болдурбас ужурлуг. Бо айтырыгга күүженнин эрге-ажыын чугулага көөрү чугула.

Эрткен чылларда оттулар ыыш белеткээринин, оон сөөртүлгезиниң чаңгыс аай эртээн чамдык районолар шуут үреп турган. Облкүүскомнуң 1954 чылдың июльда доктаатканы бир кубометр ыышты ол черге белеткээрге 7 рубль 45 копеек туруже. Барыын-Хемчиктин, Бай-Тайганың районолары бир кубометр ыышты белеткээни дээш 10—12 рубльди төлеп турган. Чаңгыс аай эртекти үрээр чоруктар өске-даа районнарга турган. Каккан ыышты тайгага-даа, школаның хериинге-даа хүлээп алырда «карак-биле» хемчээр түүлдер база илерээн.

Бай-Тайганың Тээли школазынга колхозтуң 3 тоннаны сөөртүр машиназы бир экээрде 14 кубометр ыышты, а Сут-Хөлдүң Суг-Акеы школазынга бир түүлдерде машинага 10—12 кубометр ыяш «сыныт» тургулаан. Ындыг чорук хоралыг деп чүве билдингир. Күүженнин акша-хөрөнгизин шын эвес чарыгдаар, кажар аргалар хереглээр чорук-биле шынгыы демисежир керек. Шак ындыг чоруктар-биле районнарның сан-хөө кылдистери мырынай-ла хынаала чокка акша-хөрөнгини үнүдүрүп берип турары канчап-даа болбас. Ажылдың ындыг практиказынаан моон соңгаар алырлыр ужурлуг.

Ынчангаш чактынган ыышты школаның болгаш интернаттың ажыл-агый эргелекчизи, оон санакчылары акт ёзүтээр хүлээп ап, оон чарыгдалынга шынгыы чурумну тургузары негетинин турар. Ынчангаш ол черлерге хамаарыжыр турар школаларның директорлары ол талазы-биле тодаргай хемчегларни алыр керек. Моон-биле кады печкалар эде кылырынан шүүтүнер, чаа шынарлыг одаашкынче кииреринге хөйнү чок бодаллар Улуг-Хем районо эргелекчизи эш Самойловка база турганын демегларын чугула. Ыяшка деңнээрге бедик шынарлыг, чылыг бээр одалгаже кирер чоруктуң чугулазын билир керек.

Школаларның оттулар түүлүн белеткээрине хөй-ниитии организацияларының киржилгези улуг. Колхозтарның баштаар черлери тускай бригалаларны тургузуп, аңаа хереглетиннер транспорттуң болгаш кижиниң күштерин шын организастап, ылангыя колхозтарга комсомол организациялары комсомолчу-аныяктарның бригаларын тургузуп, аңаа эгелекчи чорукту, инициативаларны көргүзер ужурлуг. Ол чугула ажыл хереккe партия организацияларының талазындан шынгыы контрольду тургулчу тургузары, аңаа практиктиг дузалакчыны көргүзери улуг ужур-дузалыг.

Б. БОЛДУР-ООЛ,
Областың улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

ЧАЗАЛГА

1956 чылың февраль 26-да үнген № 43 «Шынның» ийиги арнының дөрт дугаар колонказының бешки абцазының адыгы оюруунда «Оол көргүзүкчү...» деп парлатынганын «Ол көргүзүкчү»—деп ончуур. 3-ку арнының сөөлгү колонказының ийиги абцазының 12 оюруунда «ажыткан» деп сөстү точка чокка ончуур.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң —3—88, харыысалгалыг секретарьның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдөө ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтериязының 3—65.

ТС—00249.

Культура эргелелиниң типографиязы.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеткеш

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ФЕВРАЛЬ 29 СРЕДА № 45 (3498)

Өртээ 20 коп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи бодунуң ажылын февраль 25-те Кремльге дооскан.

1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларны сөөлгү хуралынга съезд чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаан.

Партияның төп органнарының чаңгыс эп-сеткил-биле соңгуттурганының дугайында дыңнадыгны съездиниң төлээлери үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЭКП-НИҢ УСТАВЫНГА ЧАМДЫК ӨСКЕРТИЛГЕЛЕРНИҢ ДУГАЙЫНДА

Партияның XX съездизиниң ДОКТААЛЫ

(1956 чылдың февраль 24-те чаңгыс үн-биле хүлээп алган)

СЭКП-ниң Уставынга моон ааланда өскертилгелерни киирерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи доктаалып тур:

1. Обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының пленумнарын 4 ай болгаш бир удаадан эвээш эвес, а партияның округкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының пленумнарын 3 ай болгаш бир удаадан эвээш эвес чыылырарын доктаадыр.

2. Чер-черлериниң партия организацияларының байдалын өөренип көрбүшаан, эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилерин, крайларның, областарның, округтарның, район хуваалгалыг хоорайларга хоорайларының партии конференцияларын ийи чыл болгаш бир катаң чыылырарын тодаргайлап доктаадыр. Область хуваалгалыг эвилелдешкен республикаларның (Украина, Белоруссия, Базахстан, Узбекистан) компартияларының съездилери дөрт чыл болгаш бир катаң чыылган туруп болур.

3. СЭКП-ниң Уставының 35 параграфтың «В» үүлүн казыыр.

4. Чер-черлериниң партия органнарының эргелерин калбартыр соруга-биле 300-тен ажыг коммунистер санатының турар ыяыг улуг бүдүрүлгелерге болгаш албан черлеринге партия комитеттерин обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның ТК-ларының шиитпирин ёзугаар тургузуп болурун чугула деп саназыр.

5. Партия комитеттериниң секретарьларының санының дугайында партияның Уставында айтыышкынны моон соңгаар хевээр артырарын чүүлүг деп көөр, ынчаарга оларның саны ажылдың тодаргай байдалдарындан хамаарыштыр өскерилип болур. Партия комитеттеринде секретарьларның санын СЭКП-ниң ТК-зы тааржыштыр тодаргайлап турарын доктаадыр.

6. Бүдүрүлге черлериниң, колхозтарның, МТС-тернің болгаш совхозтарның цехтеринге, бригадаларынга база участоктарынга парторганизацияларның саъдарын күштелирер соруланы барымдаап, 50-ден ажыг коммунистерлиг партия эге организацияларынга цехтерниң парторганизацияларын райкомнарның, хооркомнарның азы хамаарышкан политкилдистеринің шиитпирин ёзугаар тургустунуп болурун доктаадыр.

7. СЭКП-ниң Уставының 64 параграфында транспортта политкилдистеринің дугайында үүлүг казыыр.

1956 — 1960 ЧЫЛДАРДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ АЛДЫГЫ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СЭКП-НИҢ XX СЪЕЗДИЗИНИҢ ДИРЕКТИВАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ЭШ Н. А. БУЛГАНИННЫҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИНИҢ

ДОКТААЛЫ

(1956 чылдың февраль 24-те чаңгыс үн-биле хүлээп алган)

1. 1956 — 1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелин СЭКП ТК-ның киирип келгенин ёзугаар кол ооргазын хүлээп алыр.

2. Директиваларның төлевилелинге хамаарышкан чазалгаларны болгаш немелделерни көөрү-биле съездиниң комиссиязын соңгуур.

* * *

1956 — 1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының төлевилелинге хамаарышкан чазалгаларны болгаш немелделерни көөрүнүң талазы-биле моон адаанда составтыг Комиссияны тургузар деп шиитпирни XX съезд хүлээп алган:

БУЛГАНИН Н. А. (даргазы).
АРИСТОВ А. Б.
БАЙБАКОВ Н. К.
БЕЛЯЕВ Н. И.
БЕНЕДИКТОВ И. А.
БЕЩЕВ Б. П.
БОБРОВНИКОВ Н. И.
ВОРОШИЛОВ К. Е.
ДЖАВАХИШВИЛИ Г. Д.
ДОРОШЕНКО П. Е.
ДЕМЕНТЬЕВ П. В.
ЕВСЕЕНКО М. А.
ЕЛЮТИН В. П.
ЕФРЕМОВ М. Т.
ЖИМЕРИН Д. Г.
ЗАВЕНЯГИН А. П.
ЗАДЕМИДКО А. Н.
ЗВЕРЕВ А. Г.
КАГАНОВИЧ Л. М.
КАЛЬЧЕНКО Н. Т.
КАМАЛОВ С.
КИРИЧЕНКО А. И.
КОВРИГИНА М. Д.
КОСЫГИН А. И.
КОЧИНЯН А. Г.
КУНАЕВ Д. А.
КУЧЕРЕНКО В. А.
ЛАПТЕВ Н. В.
ЛАЦИС В. Т.
ЛОБАНОВ П. П.
ЛОМАКО П. Ф.
МАЗУРОВ К. Т.
МАЛЕНКОВ Г. М.
МАЛЫШЕВ В. А.
МАЛЬЦЕВ Т. С.
МАЦКЕВИЧ В. В.
МИКОЯН А. И.
МИХАЙЛОВ Н. А.
МОЛОТОВ В. М.
МЮРИСЕП А. А.
МЫЛАРЩИКОВ В. П.
НИКИТИН П. В.
ОВЕЗОВ Б.
ОРЛОВСКИЙ К. П.
ПЕРВУХИН М. Г.
ПРОККОНЕН П. С.
РАГИМОВ С. Г.
РУДЬ Г. Я.
РУДАКОВ А. П.
САБУРОВ М. З.
СОЛОВЬЕВ Л. Н.
СУЕРКУЛОВ А.
СУСЛОВ М. А.
ТЕВОСЯН И. Ф.
ТИХОМИРОВ С. М.
УЛЬДЖАБАЕВ Т.
ХЛАМОВ Г. С.
ХРУНИЧЕВ М. В.
ХРУЩЕВ Н. С.
ЧЕРНЫШЕВ В. Е.
ШВЕРНИК Н. М.
ШЕЛЕПИН А. Н.
ШЕПИЛОВ Д. Т.
ШЕРЕМЕТЬЕВ А. Г.
ШУМАУСКАС М. Ю.
ЯСНОВ М. А.

Съездиниң хүн демдеглели

Февраль 23-түң кежээки хуралы

Эш **З. Р. Рахимбабаеваның** даргалааны-биле эрткен кежээки хуралга бир дугаарында эш **В. А. Кучеренко** чүве чугаалаан. Алдыгы беш чылда капитал тудуушкуунуң улуг хемчээли тулуг индустриязының ажыдажчыларының мурнунда улуг соруглаларны салып турар деп ол чугаалаан. Партияның Төп Комитеди болгаш чазак тулугну улам ынай индустриализастаарынче, оон шынарын экижилериниче болгаш үнезин кудуладырынче угланган алаан хөй шиитпирлерни үндүрген. Ол шиитпирлерни боттандырарын чедип алышаан, тудугжулар чамык чедишкиннерни чедип алган. Чыынды демирбетон бүдүрелериниң талазы-биле бүдүрүлгелерниң четкизи калбарып турар, төлевилел организацияларының ажылы алаан экижээн. Ынчаар болза-даа тудугжуларның ажылында таарымчалыг байдалдар чедип алган чедишкиннерге ооскургаар болгаш бар четпестерни чажырар барымдааны бербейн турар.

Чуртта тулуушкун ажылын улам ынай экижилери-биле холбашкан айтырыгларга эш Кучеренко тодаргай доктааган. Алдыгы беш чылдың төнчүзүнде тудугжуларның күш-ажылының бүдүрүмчүлүүн 52 хуудан эвээш эвес бедиткен турар ужурлуг деп ол айтып турар. Тулуушкунну улам ынай индустриализастаарыныы, тулуг организацияларын улгаттыр каттыштырып, тускайжыдып, тулуг хереэн организастаарын экижидип база куруг турар чоруктарны узуткаарының күсели-биле оны чедип алган турар ужурлуг.

Эш Кучеренко болунун чугаазынга хоорай тулуушкунунуң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган.

Эш **В. В. Мацкевичиге** сөс берген. Төп Комитет, бүгү партия болза, коозо ажылагыйның хөгжүдезинге канчаар-даа аажок улуг кичээнгей салып турган деп ол чугаалаан. Алдынган хемчеглериниң түнелинде коозо ажыл-агыйда байдал көскүзү-биле экижээн. Коозо ажыл-агый продукциязын бүдүрүп үндүрериниң көвүдедиринде болгаш колхозтарны организастажыл-агый талазы-биле быжыглаарында баштайгы чедишкиннер чедип алдынган.

Тараа чыылдазын көвүдедир соруга дугайын чугаалавышаан, тарылганың болгаш тараа ажаан алышкынының хуусаалары кызырарының чугулазын, тараанды ангылап ажаап алырын, сорттуг үрезиннер-биле тарыыр чоруктуг хереглеп чорударын оратор демдеглеп турар. Үлетпүр ажыллакчылары комбайннар, тараа кестирер машиналар (винироүэрлер) бүдүрүп үндүрериң, база ол ышкаш коозо ажыл-агыйны транспорт чепсек-херекселдери-биле хандырарын дыка көвүдедир ужурлуг.

Чер органнарының ажылының дугайын чугаалавышаан, коозо ажыл-агыйның тускай эртемнигилери, МТС-тернің болгаш колхозтарның удуртур ажылдакчылары экономиктиг билиглерни шингээдип алыр ужурлуг деп эш Мацкевич чугаалап турар. Ам область бүрүзүнде коозо ажыл-агыйның каттышкан дүржулга станцияларының азы институттары тургустунуп турар, оларга областың коозо ажыл-агыйының мурнунда туруп турар эң чугула айтырыгларны эртем-практика талазы-биле ажылдап кылырын оларга хүлээдип турар деп оратор дыңнаткан.

Эш **А. Г. Шереметьев** болунун чугаазын кара металлургияның хөгжүдезинин айтырыгларынга хамаарыштырган. Бистин металлургивыс болза, делегей төөгүзүнге көзүлбээн темпилер-биле хөгжүп турар деп ол чугаалаан. Сөөлгү 26 чылларның иштинде кан бүдүрүлгезинин чыылагы ортумак немей өзүүшкүнү чуртта 9 хуу болуп турда, АКШ-та—чүгле 2,4 хуу, Англияда — 2,8 хуу, Францияда—1 хуу. Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйының металлга негелдези ам-даа хандыртынмайн турар.

Эрткен беш чылда металлургия чорудулгаларын күштелирериниң, агрегаттарны механизастаарының болгаш автоматчыларының талазы-биле эвээш ажылдарны чоруткан, ол болза, бар турар черишкиннерни ажыглаарын экижилер арганы берген деп оратор чугаалаан. Оон-биле кады кара металлургияның чамык бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер бар: бүдүрүлге күчүзү долузу-биле ажыглатынмайн турар, чамык заводтар планын күүсетпес, мурнакчы техника болгаш эки ажылдыг бүдүрүлгелериниң ажылының дүржулгазы оожум нептеретинин турар.

Алдыгы беш чылда металлургтарның мурнунда тургустунган улуг соруглаларны боттандырар дээр болза, ажылдап турар агрегаттарның ажыглалын экижилер, чаа бүчүлелдерни өстүрер, капитал тудуушкунунуң хемчээлин дыка көвүдедир херек деп оратор айтып турар.

Домен бүдүрүлгезинин технологиязын экижилериниң, эки шынарлыг каннар эдилдиреринің, прокат бүдүрүлгезин көвүдедириниң талазы-биле Кара металлургия министерствозунуң боттандырар деп төлевилээн хемчеглериниг эш Шереметьев оон ынай доктааган. Совет Эвилелиниң металлургтары чаа беш чыл планын чедишкиннииг күүседир дээш бүгү күштерин салыр деп эш Шереметьев түнелинде чугаалаан.

—Бистин съездивиске аныяк пионерлер байыр чедирер дээш чедип келген деп ууралдың даргазы чарлаан.

Төлээлер болгаш аалчылар туруп келгеш, чуруттуң келир үезин, оон идегелин диниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Пионерлериниң ак хөйлеңнери болгаш кофточкалары, кызыл галстуктары залда хамык эртер оруктарны, индир чанында хостуг чөрен дириг чечектер ышкаш каастапкан.

Проза-биле болгаш шүлүктер-биле бижитинген байырлыг чагаазының бижимелин эвээш каш оолдар болгаш уруглар номчаан. Байырлыг чагаа төрээн Коммунистиг партиига кыыгаар чок болгаш шуут ханы ынакшыл-биле сиңниккен.

Октябрьның хүннеринден аңга чедир
Оңза улуг ажылларың шуптузу дээш
Улус чонга берген бүгү чүүлдерин дээш
Улуу-биле четиридивис, партиявыс!..
Бистиң делгем клазывысче чырыы киргеш,
Бисте чыраан хүннүң чаагай херели дээш;
Эртен эрте лагерьлерге оттуруп кээр
Этиир үнүүг горн үнү—ырывыс дээш;
Даарта хүнде чолуустуң дугайында
Дангаар улуг сагыш салып турарың дээш;
Төрээн чуртка кежик чолдуг чурттарга дээш
Төлүн бистер четиридивис, партиявыс!..

Уруглардың кижи бүрүзүнде алыс чаагай күзелдер барын пионерлер чугаалап турганнар: чамыктары станокка ажылдаарын, өскелери күр чөрлерже очуругун, оон өскелери шахтерлар, агрономнар, тулугжулар болурун, а хөй-хөйү ыланғыя оолдар ужулукчулар, далайжылар болурун күзеп турардар. Уруглардың медеглеп турары: бистерниң кижи бүрүзүс боттарывыстың күзелдеривисти боттандырып шыдаар бис. Чүгле эки өөренир. Ынчангаш эки-ле өөренирин орадажып турар бис...

Түнелинде ыяыг кыйгырыг үнген:

— Аныяк пионерлер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының херээ дээш демиселге белен болунар!

Уруглардың чүс-чүс хоорлары салыптаан болгаш өткүү үнүнүң харугла найыралдыы-биле ыяыча деп харыылаан:

— Беззээде белен!

Бөлүк оолдар болгаш уруглар президиумга чедип келгеш, боозал-боозал дириг чечектерни партияның болгаш чазактың удургукчуларынга, ол ышкаш ламтыкы коммунистиг болгаш ажыгчын партияларның удурткучуларынга тудускулааннар.

Съездиниң төлээлери залдан үнүп чоруп турган пионерлерни чыыны-биле үдеп турганнар.

Ооң соонда эш **И. А. Ковригинага** сөс берген. Алдыгы беш чылдың культура талазы-биле чугула соруглаларының бирээзи болза, бүгү-ниитги ортумак өөредилгени чер болганга боттандырары болурун ол айыткан. Ол соруланың бүгү ужурдузазын чедир үнелээри безин берге деп оратор медеглээн. Ону ажыдыралга боттандырарды совет чуртка социалистиг культураның хөгжүдезинге улуг салыышкын болур.

Республикага школалар четкизин калбартыр планның дугайын эш Капров чугаалаан. Алдыгы беш чылда РСФСР-ге 2,5 миллион өөреникчи олуттарлыг 7 муң чыгыы школалар туттунган турар.

Школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедилер талазы-биле РСФСР-ниң Чырыышкын министерствозунуң чорудуп турар хемчеглерин эш Капров түнелинде чугаалаан.

Акы-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чугааларын олурушканнар чыыны-биле уткааннар.

Уругвайның Компартиязындан съездиге байыр чедирбишаан, эш **Р. Арисмендиниң** чугаазаны:

Коммунизм тургузуушкунунуң хераанге болгаш тайбынны камгалаарынга, ол ышкаш марксизм-ленинизмни чогаадыкчы хөгжүдеринге бистиң улуузувустуң национал болгаш социал хосталга дээш демиселинге улуг иниг болуп турар.

Тараачыннар-биле эвилелдежип алгаш, ажылчын аңгының баштааны национал хосталгалыг демократтыг чаңгыс аай фронтуга бүгү патриоттуг күштерин каттыштырарын бистиң партиявыс болунуң ачиг соруглазы кылыр санаа турар деп эш Арисменди оон ыяай чугаалаан. Чаңгыс аай ходелишкин ам пролетариаттың калбак кезектерин хаара тулуп турар. Тараачыннарның болгаш хелечиктерниң хамаарышпас организациязы өзүп база быжыглып турар, интеллигенциянын патриотчу кезектери боттарының ажыл-чорудулгазын калбартып турар.

Латин Американың чурттарынга техниктиг дузалакчы көргүзеринге болгаш олар-биле садыгны калбартырынга ССРЭ-ниң беленнинң дугайында эш Булганинның медеглели бистe хөй-хөй үнелээшкиннерни болдурган. Н. А. Булганинның болгаш Н. С. Хрущевтуң Индияга, Бирмага, Афганистанга чоразының бистиң чуртта база-да улуу-биле үнелеп турар.

Израильның Компартиязының төлөөлекчизи эш **С. Микунистиң** медеглээни:

СЭКП-ниң болгаш ооң Ленинчи Төп Комитединиң шылгарангай болгаш мерген улуттулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунга болгаш бүгү делегейге тайбынны камгалаар херекке улуг совет улустуң делегейге төөгүлүг улуг чедишкиннерине бис бүгү чүрээвистен байыраан турар бис. Тайбың камгалалының болгаш улустарның национал хамаарышпас чоруунуң чаныссының чок политиказы дээш Совет Эвилелинге найыралдыг болгаш хүндүткелиг угаан-бодал-биле Израильдиң улус масселары долдуунган.

Швейцариянын Бүш-ажыгчы партиязының мурнундан чүве чугаалаан эш **Воог** Швейцарияның ажылчы чоннары Совет Эвилелин тайбың дээш демиселдиң түк тудукчузу кылдыр көрүп турар деп чугаалаан.

Бистиң партиявыс ёзулуг күүгне нейтралитедин камгалаар дээш, Швейцарияны барыын талакы күүгнелериниң шериг блогунга хаңырар дээш реакциялыг күштериниң орадажышкынынга удур демиселди ам үр үеде чоруткун турар — деп эш Воог оон ыяай үргүлчүлээн,— чүге дизе ёзулуг күүгне нейтралитедин камгалаары чүгле тайбынның хераанге салышкын эвес, харын база чурттуң национал хамаарышпас чоруун камгалаарының негелдези болур.

Португалияның, Малайяның болгаш Венесуэланың компартияларындан съездиге бижиннел байырларны кежээки хуралга база номчуп дыңнаткан.

(СЭТА).

Февраль 24-түң эртенги хуралы

Эш **М. Г. Первухинниң** даргалааны-биле ажыттынган эртенги хуралга алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларының дугайында эш Н. А. Булганинның илеткелиниң талазы-биле санал берилишкини үргүлчүлээн.

Бир дугаарында эш **С. Г. Рагимов** (Азербайджанның парторганизацызы) санал берген. Партияның XX съездизинге бадыладыры-биле киирип келген алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинде болгаш эш Булганинның илеткелинде бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының амыдыралчы эрге-ажыктары чайынаанчак илеретинген-дир деп оратор чугаалаан.

Азербайджан ССР-ниң чедишкиннериниң дугайын хереглеп турар фактыларны эш Рагимов көргускен. Эрткен беш чылда республикага үлетпүрүнүң чаа адырлары—кара болгаш өнүүг металлургия, химия үлетпүрү тургустунган. Беш чылдың дургузунда хөвең бүдүрери ийи катап улгатkан, а тараа чыылгазы бүдүн чартык катап көвүдээн. Тускай эртемнигилер белеткээринге Азербайджан ССР Европаның Голландия, Бельгия дээш ышкаш ыяыг күүгнелериниң мурнунда, а Азербайджанның школаларында өөреникчилериниң саны Пранны, Практы болгаш Турциияны катай алганындан хөй болуп турар, а ол чурттарның чонунуң саны Азербайджанның чонунган эвээш хөй.

Алдыгы беш чылда республиканың улус ажыл-агыйы улам ынай хөгжүүр. Директиваларның төлевилелинде көрдүнүп турар нефть тывыжының планын чедишкиннинг хандырар арганы бээр нефтилиг чаа черлер ажыттынган. Кура хемде улуг гидроэлектростанцияның, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң улуг-улуг бүдүрүлгелериниң тудуушкуну эгелээн турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле алдыгы беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүсеглип болур аргаларлыг.

Директиваларның төлевилелинге республикада идип үндүрген чамдык немелделериниң дугайын эш Рагимов чугаалаан. Азербайджанның ажылчыннары, колхозчулары болгаш интеллигенциязы чаа беш чыл планын бодунуң төрээн болгаш хандамырындан хераа кыдыр хүлээп ап турар болгаш ооң чедишкиннииг боттанныышкынны дээш чүткүүлүг демиселдиг турар деп ол медеглээн.

Эш **М. Д. Ковригинага** сөс берген. Улустуң материалдыг чаагай байдалын бедиидер дугайында, ооң чаагай байдалының болгаш калыкшылының дугайында могаг чок сагыш салышкын болза, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бирги хүлээлгези болуп турар деп ол чугаалаан. Чаа беш чыл планының бүгү-ле делгем хемчеглери совет кижилериниң калыкшыл байдалын экижилеринче, оларның ажылгыр чоруун бедиидеринче болгаш чурттагаын узадырынче дөрт аза доора саъдар көргүзеринче угланган. Партияның XX съездизиниң Директиваларында салдынган соруглаларның күүсеглези кадык камгалал албан черлеринин четкизин дыка калбартыр база чоннуң медицина дузалакчызын дыка экижилер аргаларны бээр деп ол чугаалаан.

Совет Эвилели делегейнин өске чурттарынга, ооң иштинде АКШ-ка, Англияга болгаш Франциянга болзарга медицина кадрлары-биле эң эки хандыртынгав деп эш Ковригина оон ыяай демдеглээн.

Академик **Т. Д. Лысенко** болунун саналынга алдыгы беш чыл планында чер ажылының талазы-биле партияның айыткан соруглаларын күүсединиге коозо ажыл-агыйның биология эртеми улуг рольду ойнаар ужурлуг деп онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа ол эртем колхоз, совхоз бүдүрүлгезиниң айтырыгларындан ам-даа хожулап ааан турар. Ынчаар хожулаашкынның кол чыдагааны болза, эртеминиң практика-биле четпес харылзалыы болур.

Эш Лысенко мичуринчи биологияның чедишкиннериниң дугайын чугаалаан, ол болза, практика-биле оон сырый чаңгыс-авииң түнелги болур. Оон ыяай оратор чер ажылының чамдык практиктиг айтырыгларынга доктааган. Директиваларның төлевилелинде минералдыг удобрениелерни бүдүрерин дыка көвүдедирип айытынганын демдеглээш, эш Лысенко эртеминиң болгаш практиканың сөөлгү барылдаларынга үндезилээш, минералдыг болгаш чер-черниң удобрениелерин чогуучалыг ажыглаарының соруглазының дугайын чугаалаан.

Эш Лысенко болунун чугаазының хөй кезиин кукурузаның хайнак үрезиннерин өстүрериниң болгаш мал ажылынга хайнактаашкынның принцивин калбаа-биле ажыглаарының айтырыгларынга холбаштырган. Төнчүзүнде оон чугаалааны болза:

— Бежигүн өвес эртемден мени Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының съездизинге чалааны дээш чүрээнниң хаңнындан өөрүп четиргенимни илередиримни мөнөө чөптээреп көрүнер. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ыяайгы чечектелиишкинниң болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаарын демдеглеп турар съездиге кайгамчык улуг школаны эртер арганы алганынга кыыгаар чок аас-кежиктиг боллум.

Эш **Г. С. Хламов** алдыгы беш чылда трактор болгаш машина тудуушкуну ды-

(Төнчүзү 2-ги арында).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи.
Чурумта: хүрээлевер залда.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ка хөгжүүр деп чугаалаан. 1955 чыл-биле деннээрге 1960 чылда трактор бүдүрери ийи катап, тараа комбайнары — 3 катап көвүдээр. Көдээ ажыл-агый машиналарының чаа хевирлери тургустунган турар. Агаар-бойдузу онзагай байдалдарлыг болуп турар чүрттүң чамык зоналарын көдээ ажыл-агый машиналары-биле хандырарының сорулгазын Бүрилан-биле болган Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле каны чоокку үеде шинтирлээри биске эргежок чугула деп эш Хламов чугаалаан.

Эш Хламов трактор болган көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң заводтарының ажылын экижидер талазы-биле хемчегларнин дугайын чугаалаан. Ажыллап турар заводтарга күүш-шыдалдарны дыка кемей өстүрерин, шөлдерни калбартпайн тургаш, калбак кооперасталашкынның суурунга олардың чаартырының болган специализастаарының оруу-биле боттандырган турар. Шуустурулга шугуманарының саны дыка көвүдээр, эң-не хөй күш кирер массалыг кезектерни бүдүреринге 200 хире автоматчытынган шугуманарны тургускан турар.

Төп Комитеттин отчет илеткелиниң талазы-биле резолюцияны белеткээри-биле съездиниң бадылаан комиссиязы болуунуң ажылын доозкан болган резолюцияның төлевилелин бадыладыры-биле киирип турар деп хурал даргазы дыннаткан.

Съезд резолюцияны чангыс үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда партияның Уставына чамык өскерилелер дугайында резолюцияны бадылаан болган даразында эш Н. А. Булганиниң илеткелин чугаалажып көөрүнге үргүлчүлээн.

Эш **С. Камалов** (Узбектиң парторганизациязы) санал берген. Узбек улустуң экономиказы болган культуразы чүгле социалистиг нинтилелдиң байдалдарынга болдунуп болур ыңдыг темпилер-биле хөгжүп турар деп ол чугаалаан. Бешки беш чылдың дургузунда Узбекистанның үлетпүрү продукция бүдүрерин оон мурнундагы беш чылдың деннелиндеп 62 хуу үлгаттырган. Он-он чаа бүдүрүлгелер ажыглалга кирген, хөй-хөй заводтар болган фәбрикалар калбартынган. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге тодаргай челинишкиннер чедип алдынган. Республиканда улус ажыл-агыйның өзүлдезинден узбек улустуң материалдыг чаагай байдалы болган культуразы нинтизи-биле көдүрүлген.

Оон ынай эш Камалов алдыгы беш чылда республиканың улус ажыл-агыйының дугайын чугаалаан.

Эш **И. А. Бенедиктов** партияның Төп Комитеди көдээ ажыл-агыйга совхозтарның ролюн болган ужур-дузалын көдүрген, совхоз бүдүрүлгезин дыка калбартырының перспективазын ажыктаан деп демдеглээн.

Ам үеде Совет Эвилелинде 5 муң ажыг совхозтар санатының турар. Чүгле соолгу ийи чылдың дургузунда олар 13,6 миллион гектар чаа черлерни шинтээнин алган. Бүр черлерде амгы үеним техникалы-биле хандыртынган 425 улут ажыл-агыйлар организастаринган. Алдыгы беш чыл-да совхозтар күрүнеге тараа дужаарын 900 миллион пуд чедирер, сүт бүдүрерин 2,8 катап улгаттырар, а эът болган дүң бүдүрерн ийи катап көвүдээр. Ам совхозтарның хөй-хөй коллективтери Воронежтиң малчынарының үлегерин ёзугаар чыл дургузунда күрүнеге эът дужаарын болган садарын ийи катап улгаттырар, а сүттү—бүдүн чартык чылдың дургузунда ийи катап көвүдедир деп шинтирни хүлээп ап турар.

Совхозтар министерствозу бодунуң аргаларын санап тургаш, ажыл-агыйны эң-не каминалгалыг чорудуп база тудугнуп өртээн чингедип тургаш, алдыгы беш чылдың планында айыткан 100 совхозтарның орнунга барык-да 200—250 хире ногаа, мал болган хевең ажылдыг совхозтарны организастаарынга акша-хөреңгилерни дилеп тывар аргалыг деп санап турарын эш Бенедиктов чугаалаан.

Индирде — эш **П. Ф. Ломако.**

— Үзүктел чок техниктиг дешилгелиниң талазы-биле Директивалардың төлевилелинде айыттынган сорулгаларны боттандырары өнүг болган хөвар металларны бүдүрерин дыка көвүдедирин база оларның шынарын бедидерин негеп турар деп ол чугаалаан. Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда өнүг металлургия аар индустрияның күүлүг адырларының бирээзи болу берген.

Эрткен чылын чугула өнүг болган хөвар металлдар бүдүрериниң планы база продукциялың бот-үнезин чингедир талазы-биле онзалгалар ажыр күүсетингенин оон ынай демдеглээш, эш Ломако, чигэтти комплексилиг ажыглаарының талазында четпестер дээш, металларны улуг чидириглиг ажыглап турары база өнүг металлургияга кислородту оожум нептередим турары үзэп үлетпүрүнүң бо адырының ажылдакчыларын ТК-ның июль Пленумунга болган бо съездиге чөптүү-биле шүгүмчүлээн—деп чугаалаан.

Өнүг металлургияның үлам ынайгы хөгжүлдезининң перспективаларының дугайын оратор чугаалаан. Бешки беш чыл-биле деннээрге алдыгы беш чылда үлетпүрүнүң бо чугула адырында капитал салыышкыннарының хемчээли 2,3 катап өзер.

Эш **М. А. Евсеенко** сөс алган. Нефть үлетпүрүнүң хөгжүлдезин тодаргайлавышаан, оратор, ол үлетпүр бүдүрүлге болган мергежилиг кадрларның бүгү талалыг хөгжүлдезининң талазы-биле улус ажыл-агыйының мурнакчы адыры болу берген деп чугаалаан.

Алдыгы беш чылда нефть үлетпүрүнде улут сорулгалар салынган. 1960 чылда нефть тывыжы 135 миллион тонна болган турар ужурлуг. Эш Евсеенко оон ынай нефть үлетпүрүнүң түс-түс адырларының хөгжүлдезинге доктаалаган. 1960 чылда газты тывары болган бүдүрери 40 миллион кубометр чедер. 132 хоорайларны газчыткан, 9 муң километр газ дамчыдылгалары туттунган.

Эш Булганиниң илеткелин чугаалажып көөрүнге 34 кижи киришкен деп хурал даргазы дыннаткан. Саналда бээрин сөстээр дугайында санал президиумга кирген. Ол саналды хүлээп алган.

Эш Булганин допчу харыы бээриндеп ойталаан деп хурадың даргазы дыннаткан, чүге дээрге санал берген бүгү эштер оон илеткелиниң болган партияның Төп Комитединиң киргени алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларның төлевилелинин кол чүүлдерин чөптээрежип турар.

Москваның, Ленинградтың, Украинаның, Узбекистаның, Казахтың, Белорусутун, Азербайджанның, Литваның болган Туркменияның төлээлериниң мурнундан санал берген эш **Н. А. Мухитдиновтуң** саналын ёзугаар съезд эш Н. А. Булганиниң илеткелиниң талазы-биле ыңдыг докталды чангыс үн-биле хүлээп алган:

1. СЭКП ТК-ның киргени 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизининн Директиваларының төлевилелинин кол сорулгазын хүлээп алыр.

2. Директиваларның төлевилелинге чазалгаларны болган немелдерни көөрүбиле съездиниң комиссиязын сонгуур.

Оон соонда съезд 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизининн Директиваларының төлевилелинге чазалгаларны болган немелдерни көөр талазы-биле комиссиянның составын бадылаан.

Даштыкы чурттарның коммунистиг болган ажылның партиязының төлээлериниң чугааларын съездиниң төлээлери чылыы-биле утканнар.

Нидерландыларның Коммунистиг партиязынган эш **П. де Гроот** байыр чедиргеп.

Женева чөвүлел хуралының соонда бистиң чуртувустуң чонунуң калбак белүктери Совет Эвилелиниң болган социализминиң бүгү лагеринің делегей политиказының чаагай сорулгаларынга улам-на бүзүреп турар деп ол чугаалаан. Оон-биле каны улам-на хөй-хөй нидерландылар Совет Эвилели-биле каны ажылдажырынын база бистиң чуртувустуң хамаарышпас чорууна кыжанынны баш улур болдурбайн барып болур Европага коллективтиг айыл чок чорукту системазын тургузарының эргежок чугулазын билип эгелеп турарлар.

Бо съездиге чугаалажып турар айтырыглар база силерниң съездинерниң шинтирлери улустар аразының тайбың кожахелбээ догуннаашкынынга болган каны ажылдажылгазынга чаа идиг болур болган чаа перспективаны бээр дээрзинге долу бүзүредиг бис.

Люксембургтуң компартиязының мурнунган эш **Д. Урбани** съездиге байыр чедиргеп, медеглээни болза:

— Силерниң съезднер бистиң улуг өвес чуртувуска база улуу-биле үнелеп. Совет улустуң тивилелги болган оон чайгылыш чок тайбың политиказы болза, бистиң бичии чуртувустуң улам ынай догуннап турарының база хостуг хөгжүлдезининң эң-не быжыг магадылалы болур.

Канаданың депшилгелиг ажылчын партиязының мурнундан чүве чугаалаан эш **Т. Бактың** медеглээни болза:

— Бо съездиниң ажылы бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чүректерин хайыктырып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болган оон ленинчи Төп Комитедиге удуртурган совет улустуң чедишкиннери, бүгү кижи төрелгетенге тайбынче болган социалистиг депшилгеже орукту чырыып берип турар.

Тайбың тургузуушкунунуң болган улустуң чаагай байдалын бедиреринің соруглагары онза демдеглетининң турар алыгы беш чыл планының талазы-биле съездиниң Директивалары капиталистиг чурттарның тайбынга ынакшылдыг улустарын хей-аът киирип турар. Капиталистиг чурттарда демократтыг күштер ол Директивалардан бай шыдалгыр болган культурлуг амыдыралды тургузарынга чуртунуң куралвырларын улустуң ажыглаарының үлегер-чижээн көрүп турар.

Марокконуң компартиязының төлээлекчизи эш **Али Ята** марокко улустуң найырлының болган өөрүп четиргенинин күзел-чүткүлүн СЭКП-ге болган Совет чазакка илередир аргалыг болганынга өөрүп турарын чугаалаан.

Барык-да чартык чүс чылдың дургузунда дарлатырып келген марокко улус кончуг чугула тиилелгени чүгле чаа алган: француз ажылчын ангының болган оон Коммунистиг партиязының изиг деткимчези-биле ур болган эргим үнелиг демиселге марокко улус империалистиг оп-негелер турза-даа, аңаа кулданытның кичирбезин баглаан үеден бээр оон төөгүзүнде бир дугаргы — национал чазакты тургузар чөптээрежилгени Франциядан алган.

Австралияның компартиязының мурнундан чүве чугаалаан эш **З. Хилл** Совет Эвилелиниң тайбың эгелекчи чоруу австралиң улусту улуу-биле сонуургаткан. Индияга, Бирмага болган Афганистанга эштер Булганиниың болган Хрущевтуң барып, ол чурттарның улустарынга найырадың болган дузалажчының холуң сунганы маңаа онза хамаарыжыр. Совет Эвилели Ортаакы Азияның улустарының аразында ажы-дүнманың чүректиң ханызындан харылзаазы австралиң улуска улуг үлегер-чижек болуп турар. Австралияның эрге-ажыктары Азияның чурттарының болган Оожум океанның районнарының улустарының аразында найырадыг харылзааларны тургузарын база Кыдат Улус Республиканың 1955 чылдың июльда саналдааны ол чурттарның аразынга коллективтиг айыл чок чорукту пактызын чарарын негеп турар.

Исланиянын Чангыс-аай социалистиг партиязының төлээлекчизи эш **З. Торбьярнарссоннуң** медеглээни болза:

— Исланд улус Совет Эвилелиниң экономиктиг дүрген хөгжүлдезин болган ССРЭ-ниң улустарының өзүп турар чаагай байдалын улуг сонуургал-биле хайгаараар. Байгалның улуг даа бөл чыл планы совет кижилерниң амыдырал деннелин улам ынай бедидерине чүгле магадылал болуп турар өвес, харын оон-биле каны өске бүгү нацияларга, оон иштинде исландыларга улустар аразының тайбын харылзааларын хөгжүдерине чаа аргаларны бээр деп чүве бистерге тодаргай билдингир.

Эш **М. Эннафаа** сөс алган. Ол съездиге Тунистиң Коммунистиг партиязынган байырны номчаан. Съезднге ол ышкаш Коста-Риконуң Улусчу авангард партиязынган, Гватемаланың Бүш-ажыл партиязынган, Боливияның, Парагвайның, Грецияның, Эквадорнуң, Триестиниң компартиязарынган келген байырлыг чагааларны база номчаан.

Хуралдың төнчүзүнде хурал даргалаан эш **М. Г. Первухинниң** чугаалааны болза:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге акы-дүнма коммунистиг болган ажылчын партияларган келген байырларны дыннадывыс. Съездиге ол ышкаш даштыкы чурттарның коммунистиг, профвавилел болган өске-даа хөй-нинти организациязарынган хөй-хөй байырлыг чагаалар келген. Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарынган болган хөй-нинти организацияларынган съезд хөй санныг байырларны алган. Байырлыг чагааларда съездиниң ажылынга чедишкиннерни база тайбынның болган улустарынын айыл чок чорууның баганазы — совет социалистиг чуртка улам ынай көдүрүүшкүнүү болган кижилерниң амыдырал деннелин улам ынай бедидерине чүгле магадылал болуп турар өвес, харын оон-биле каны өске бүгү нацияларга, оон иштинде исландыларга улустар аразының тайбын харылзааларын хөгжүдерине чаа аргаларны бээр деп чүве бистерге тодаргай билдингир.

Эш **М. Эннафаа** сөс алган. Ол съездиге Тунистиң Коммунистиг партиязынган байырны номчаан. Съезднге ол ышкаш Коста-Риконуң Улусчу авангард партиязынган, Гватемаланың Бүш-ажыл партиязынган, Боливияның, Парагвайның, Грецияның, Эквадорнуң, Триестиниң компартиязарынган келген байырлыг чагааларны база номчаан.

Хуралдың төнчүзүнде хурал даргалаан эш **М. Г. Первухинниң** чугаалааны болза:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизинге акы-дүнма коммунистиг болган ажылчын партияларган келген байырларны дыннадывыс. Съездиге ол ышкаш даштыкы чурттарның коммунистиг, профвавилел болган өске-даа хөй-нинти организациязарынган хөй-хөй байырлыг чагаалар келген. Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарынган болган хөй-нинти организацияларынган съезд хөй санныг байырларны алган. Байырлыг чагааларда съездиниң ажылынга чедишкиннерни база тайбынның болган улустарынын айыл чок чорууның баганазы — совет социалистиг чуртка улам ынай көдүрүүшкүнүү болган

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ чугаазы

Эштер! Эш Хрущев бодунуң илеткелинге отчёттуг үенин дургузунда бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының дугайын, бодунуң Төп Комитединиң удуртулгазы-биле ооң чедип алган шылгарангай чедишкиннериниң дугайын тода, ханы болган бирээ чокка илеткеп, коммунизминиң чаа-чаа тиилелгелери дээш демиселге партияның сорулгаларын тодаргай чугаалады.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазының түннелдери бүгүдеге көскү-дүр. Ол түннелдерни бүгү тала-биле үнелеп көрбүшаан, партияның съездизи, бистиң бүгү партиявыс болган бүгү совет кижилер оларга чоргаарланыр долу үндезининг болган оларны ханы чүүлдүгүнүүшкүнүүн бодалы-биле деткиннлер. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң Төп Комитединиң партияның XIX болган XX съездилериниң аразында үеде шинтирлеп турган улуг сорулгаларның бедиинге турган; иштики-даа, даштыкыда политика талазы-биле ол партияның шын, ёзулуг ленинчи чингине шугуманы чорудуп келген. (Адыш часкаашкыны).

Партияның политиказы болза партия үеним-биле каны ТБ-ның отчет илеткели бар турар четпестерни, кошкак чоруктарны болган бистиң ажылывыста шинтирлетинимээн сорулгаларны партиядан-даа, чондан-даа чажырбайн турар ленинизминиң чанчылдарын бүргүү-биле барымдаалап турар. Ол дээрге бистиң партиявыс чедишкиннерге бөжүрүлгенин турарын, партия бодунуң мурнунга чаа, канчаар-даа аажок улуг сорулгаларны салып турар дээни ол-дур. Быдынган ажылдарны шугумчүлекчи ёзу-биле үнелеп көөрү—большевикчи удуртулганың чайлаш чок негелдези болур. Ажылга чангыс черде таптаи туруптар чоруктан чүгле мындыг янзы-биле чайлаш болур болган үргүлчү бурунгаар чоруур чүткүлү, чаа, аки, мурнакчы чүүлү хандырып болур. Аңаа бистиң улуг Ленин өөреткен:

«Хамык ужур чүдел дизе, бисте мурнунда шингээтингеп дужулганың билии-биле хана бербейн, а ынаавыла улам ынай чоруурү, ынаавыла хөйнү чедип алыры, улам-на белең сорулгалардан улам-на берге сорулгаларже ынаавыла шилчинри болур. Ол чокка кандыг-даа депшилге черле болдунмас, социалистиг тургузуушкунга депшилге база болдунмас». (Чогаалдар, том 28, арын 172).

Быжыг тайбың дээш, социализм дээш демиселде

Эштер! Амгы үенин улустар аразының хөгжүлдезининң онза чүүлдерин болган бүгү кижи төрелгетенниң мурнакчы хүштеринің мурнунда турун турар сорулгаларны ханы билгени Совет күрүнениң даштыкы политиказының талазы-биле бистиң партиявыстың отчёттуг үенин иштинде калбартқан эң улуг идепкейин тодараткан. Совет Эвилелиниң бодунуң созун чугаалавайн барбаланы, шинтирлээринге бодунуң улуг салыышкынны киирбейн, барбаанны эрткен чылдарда бүгү делегейниң улустарының сагыш-сеткилин хаара тудуп турган улустар аразының чаңгыс-даа чугула айтырыглары чок.

Тайбынның салымы оон хамаарыжыр бүгү айтырыгларны шинтирлээрин практиктиг, тодаргай организастаарын орналдашпышаан, партия бо талазы-биле идепкейлиг, баштакчы күштүң туружун эгелеп келген. ССРЭ-ниң идепкейлиг тайбын политиказының болган тайбынга ынакшылдыг бүгү чурттарның каны кылган хөделиишкиннерининң түннелиниде хөй-хөй айтырыгларны шинтирлээрине дыка улут дешилге чедип алынган. Өске айтырыглар талазыбиле Совет Эвилелиниң саналдары болза богун эң-не боттуг, чүгүлүг болуп турар. ынчаарга оларны амга чедир шинтирлеваэни бистиң бурүүвус эвес.

Бистиң партиявыстың ажылдан кылганы Совет күрүнениң даштыкы политиказы эң ханы принципиалдыы-биле болган оонбиле каны дыка эптин-биле чорутунуп келген. Бир күрүнелерниң өскезинге хамаарыштыр албадаашкын кылырының чүэүн-бээзын орналдажышкынарынга шинтирлиг ойтур шавышкынны бербишаан, Совет Эвилели оон-биле каны бир эвес дугуржулгалар, эрге-ажыктар кайыкайызынга таарымчалыг кылдыр үндезилетинген болза оларны чедип алырынга белеңнин илередип келген.

Совет Эвилелиниң болган тайбынга ынакшылдыг өске-даа күштерниң идепкейлиг демиселиң ийи чүгүлә түннелдерге чедирип келген. Бирээде, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң чогуур кошкадышкыны хөй чылдарның дургузунда бир-де дугаарында чедип алынган. Чер бомбүрээзиниң кырында дайын чоруп турар районнуң ам чогу безин улустар аразының байдалынга болган бурунгаарлаашкыннның дыка улуун көргүзүп турар. Ийиде, тайбыннның, демократияның болган социализминиң күштериниң туружу дыка быжыкан. Совет Эвилелиниң болган социализминиң бүгү лагеринің бүгү делегейге атаадары күштүг өскен. Ол-да үеде империалистиг лагерьниң туружу дыка кошкаан. Ону АБШ-тың күрүне секретары турган дээрги Ачесон ышкаш кижилер безин ам миннир ужурга таварышкан: «Бир эвес долгандыр көөр болзувусса, эртикен каш чылдарның болуушкуннары байдалды бистин талавыска ажыктыг кылыр өскертпикен кандыг-бир районну тывары биске берге болур» деп оон чоокта чаа медеглээнин «Вашингтон пост энд Таймс геральд» солуп дыннаткан.

Азияның тайбынга ынакшылдыг күрүнелери-биле Совет Эвилелиниң найырадыг харылзаалары болган калы ажылдажылгазы калбарганда тайбыннын херээ соолгу үеде улам-на быжыкан. Тайбынның күштери капиталистиг чурттарның боттарында безин өскен. Бо дугайын, чижээ, масса чонга-даа болган парламентиге-даа чоон партияларның бодунуң туружун дыка калбартканы болган быжыктырганы Франциянга чоокта чаа болуп эрткен сонгудаларның түннели чугаалап турар.

Чедип алынган түннелдерге ооружгаары шын эвес болур ийик. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң илереп келген кошкашкынынын быжыг тайбынче хуулдуруг үеде ам-даа хөй чүүлдерни кылыр апаар. Улустарның тайбың дээш демиселиланғыя Барынын чүкте чамдык бөлүктерниң чорудуп турары «соок дайынны» катап өөскүдер дээн оралдажышкыннарбиле холбаштыр чаа бедик чадаже көдүрүлген турар үеэлүүр.

Совет Эвилели каңдыг янзы дээрге, социалистиг система-биле капиталистиг системаның тайбын кожа-хелбээ турарының ленинчи угланышкынын ол мурнуку хевээр удуртулга болдурар болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун улам ынай чавырыллырар болгаш тайбынны быжыктырар дээш могаг чок демиселди чорудуп турар, чүге дээрге ол бистиң улустарывыстың эрге-ажыктарынга, социализминиң эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дужуп турар.

Съездиге иштики болгаш улустар аразының хөгжүлдезининң үндезин айтырыгларын чугаалажып көрүп турда бистиң бөгүнгү демиселивистин төөгүлүг ужур-утказы бистиң мурнувуска улам-на тодаргай кестүп турар-дыр. Бистиң үевисте, улустарның амыдыралынга канчаар-даа аажок улуг бурунгаарлаашкыннарның үезинде, империалистиг системаның бууран дужүүшкүнүнүң болган социализминиң делегей системазының тургустунуушкунунуң үезинде болуушкун каңдыг угланышкынче хөгжүп бар чыдарыл деп чүвеге бистиң билиишкиниивисти съезд ханылалып турар.

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелинде тургускан ийи системаларның тайбың кожахелбээ турарының дугайында, амгы үеде дайыннарны болдурбайын барып болур аргаларның дугайында, янзы-бүрү чурттарның социализмче шилчилгезининң хевирлерининң дугайында болгаш социал-демократтыг партияларны канчаар көөр дугайында айтырыглар, иштиги амгы үенин улустар аразының хөгжүлдезининң ыңдыг принципиалдыг айтырыглары канчаар-даа аажок улуг дузалыг болуп турар.

Ол айтырыгларны эш Хрущевтуң илеткелинде чырытканы марксизм-ленинизминин улуг өөредиинин чогаадыкчы ажыглаарының болгаш хөгжүдериниң тодаргай чижээ болур. Эш Хрущев дайын сөөлүлгени үеде амгы үенин делегей байдалын болгаш сөөлгү үеде аңаа болган бүгү делегейге төөгүлүг өскерлиишкиннерни марксисчы үнелеп көөрүнге үндезилээш, бистиң партиявыстың, акы-дүнма коммунистиг партияларның болгаш делегейниң бүгү ажылчын шинчээшкининиң мөөнеп алганы чаа дужаулганы түннел көргенинге үндезилээш бүгү чурттарның улустарын дүвүреп турар эң-не амыдыралчы айтырыгларга бүзүредиг харыларны берген. (Адыш часкаашкыны).

Эш Хрущев дайыннарның чайлаш чогуунун дугайында айтырыгны бо үенин төөгүлүг байдалынга ону делегейниң бирги болгаш ийги дайыннарының мурнунда тургузуп турганындан өскээр, чаазы-биле тургузар ужурлуг деп түвенин көргүскен. Делегей ареназында күштерниң денингүүрү ам дайынның өвес, а тайбынның талазакчыларынга ажыктыг кылдыр үндезиндиле эскерилген. Бир тээ империализм турун турда база дайыннарның тыптып кээринге экономиктиг үндезинги ам артын калганда эң-не реаксылыг монополистиг белүктерниң ылаңгыя социализминиң чурттарынга удур дайын авантюразын өөскүдеп

Өөлгү хурал

Февраль 25-те, Кремльге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи болуунун ажылын доозкан.

Съездиниң сөөлгү хурадынга 1956—1960 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле Директиваларны чангыс эң-сеткилдиг бадылаан.

Партияның төп органнарының сонгулдаларының түннелдериниң дугайында саналга комиссиязының даргазы эш **Е. И. Громовтуң** дыңнадының съезд дыңнаан. Партияның төп органнарын чангыс эң-сеткилдиг сонгаан дугайында дыңнадыны төлээлер үргүлчүлээшкининг адыш часкаашкыннары-биле утканнар.

Партияның чаа программазын белеткээр дугайында Докталл төлевилелин **Н. С. Хрущев** президиумунун мурнундан съездиге көөрү-биле киирген. Ол докталлды съезд чангыс эң-сеткилдиг хүлээп алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизининң хүн айтырыны доозулган деп хурал даргалаан эш Н. С. Хрущев дыннаткан болгаш съездиниң хагдынганын чарлаан. Съездиниң төлээлери турун келгеш, партияның гимнизи «Интернационалды» улуг сорук киришкинбиле ырлаан. Залда дыңмиттиг адыш часкаашкыннар өөскүп үнүп, «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!», «Ленинчи Төп Комитет делгерезин!», Ленинизм делгерезин!» деп үннер дыңналып турган.

(Уланчызы 3-ку арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ чугаазының уланчызы

Моон-биле калы бүгү-ле байдалдарга социализмче шилчилге хамаазы дайынбиле чайлаш чок холбажыр деп бадытвазар болза шын эвес болур ийик. Маналхөй чүүлдер чүртүн иштинде-лаа болгаш делегей ареназынга-лаа күштернин деңзигүүрүнден, револючу ангыларның организастыының болгаш медерелдиниң хире чергезинден, реакцылыг ангыларның удурланыышкынныларының күштеринден хамаарыжыр. Россияның пролетарианы болуунуң чүртүнге револючу эргилеени үлүүтүп турда знаа империалистиг күрүнелериниң каттышкан фронтузунуң удурланыышкыны таваржып турган. Ам өске чүрттарда мурнакчы күштер бо талазыбиле улам таарымчалыг перспективалардыг болуп турар. Чаа байдаллар амгы үеде капиталистиг чүрттарның боттарында база бар болуп турар. Ол чүрттарның политиктиг демисселиниң төвүнде тайбыны, демократтыг хосталганы, национал хамаарышпас чөрүкту кампалаазы дээш ышкаш ындыг айтырыглар түрүп турар. Бо байдалдарда ажылчын аңгы болгаш ооң политиктиг партиялары болуп долганыр чангыс аай демократтыг платформага нацияларның—тараачыннарның, биче буржуазияның, интеллигенцияның болгаш оон дүржүк буржуазияның патриотчу хөөннүг болүүнүң улуг кезиин безин каттыштырып алыр долу аргалыг, а ол чөрүктүн ажылчын аңгының тинилелгезиниң байдалын чингедири чайлаш чок.

Ынчалзажок бо байдалдарда реакцылыг күштер болгаш шериг-полицейжи машина онза күштүг элээн хөй капиталистиг чүрттарга социализмче шилчилге мөлчүкчү ангыларның калчаалыг удурланыышкыныбиле, ындыг болганда ажылчын аңгының револючу чидиг демисели-биле холбажыр. Ол-ла үеде реакцылыг күштер болгаш шериг-полицейжи машина шоолуг күштүг эвес чамдык өске капиталистиг чүрттарга социализмче шилчип турда революцияның тайбың ёзу-биле болу бээри база чат чок. Ылангыя ажылчын аңгының парламентиге хөй нуруунуу чаалап алгаш база парламентини херек кырында улусчу парламент болдургаш эрге-чагырганы тайбың ёзу-биле аптары магат чок. Пролетариаттың, ажылчы тараачыннарның, интеллигенцияның болгаш чоннуң дөш-шилгелиг бүгү кезектериниң массалыг револючу шимчээшкиннинге даянган ындыг парламент реакцылыг күштерниң удурланыышкынын сый шаап база ниитилелдиң социалистиг чаартылгазын чорудуп чыдаар.

Коммунизминиң дайынналары коммунистерни чепсектиг тура-халыышкынналарның, күүлелдиң болгаш хамаалы дайынныг талалакчылары кылдыр кезээде база бүгү-ле таварылгаларда көргүзүп турарлар. Ол болза оларның коммунистерге болгаш ажылчын аңгыга хамаарыштыр бодап турар хоолун нугулу болуур. Коммунистерниң болгаш ажылчын аңгының бир ниитилел системазындан өскезинче шилчилгеге аңе эвээш когарал үнер хевирлерни бодап турары, чугаажок. Ынчалзажок ол шилчилгениң хевирлери эш Хрущевтуң маналхөй көргүскени ышкаш, тодаргай төөгүлүг байдалдарлаа хамаарыжыр, ынчаарга эң тайбын аны ан-не күүлелдиг методтар ажылчын аңгыдан эвес, харын боттарының хөлүнде турар улуг өөүдел, политиктиг эрге-чагырганы болгаш өске-даа сиза эргелерден эки-туразы-биле алырлыр хөөнүг чок дүжүттөн мөлчүкчү аңгыларның удурланыышкынының хире чергезинден болгаш хевирлеринден хамаарыжыр.

ТК-ның отчёт илеткелинде бистиң партиявыстың амгы үе-чалаа социал-демократтыг партияларны ынчаар көөр дугайында айтырыгның талазы-биле принципиалдыг туружу илередиптиг.

Улустарның бүгү күштерин чаа дайынның айыыл-биле демисселге каттыштырар үжүрлүг байдалдарда делегейниң ажылчын шимчээшкининиң башкаланчак туразында канчап-даа эптежир арга чок деп чүвеге чигзиниг турбас. Социал-демократтар-биле чоокшулажы бээр бодаллар бисте бар элээн каш ындыг улуг айтырыгларны амыдырал илип үндүрген, а ындыг болганда олар-биле ол айтырыглар талазы-биле ажыл-ишчи харылзаалларга, чоокшулажыышкынныларга болгаш кады ажылдажылгага арга тургустунуп турар. Ындыг арга хамыктың мурнунда амгы байдалда тайбынны, национал хосталганы болгаш демократияны кампалаары дээш ышкаш ындыг сорулгалар ажылчын шимчээшкининиң мурнунга кол сорулга кылдыр туружустунуп турарынган үнүп кээп турар. Хөй-хөй капиталистиг чүрттарда ажылчын массаларның күштүг чөннээшкини мырыңай тодаргай апарган. Социалистиг партияларның, христиан профэвилелдериниң болгаш өске-даа организацияларның аңаа кежигүннериниң хүрээленииң канчаар-даа аажок улуг кезии тайбының талазынче күзелдиг.

Чаңгыс эптиң илеизын ажылчын аңгының өөлү-бүрү отрядтары улам-на күштүү-биле шингээдип алыр болгаш практиктиг түннелдерге чедире бээр деп чүвени болаар херек. Ынчалза-даа ол ала-чаягаар болу бербес болгаш ол бистен, коммунистерден, чогуур үгланыышкынга бистиң идепкейивистен улуу-биле хамаарыжыр.

Улустар аразының ең чугула айтырыгларының талазы-биле ТК-ның отчедунда ажылдап кылдынган теоретиктиг өөредигниң үжүр-дузазын үнелээри дыка берге. Ол айтырыглар дешилгелиг бүгү күштерни каттыштырып быжыктырарынга улуг үжүр-дузалыг болуп, быжыг тайбын дээш, болуунуң үезин чүрттап эртекен капиталимнин дарлалдан, дайынналдан, социал болгаш национал дарлалдың бүгү хевирлеринден улустарны алырып алыр чаа, мурнакчы ниитилел тургузуу-биле солуур дээш демисежип турар бүгү мурнакчы күштерге дузалаары чайлаш чок. **(Дюмиттиг адыш часкаашкыны).**

Партийжи-организастыг ажылды—чаа сорулгаларның деңнелинче

Эштер! Отчеттуг үезин дүргүзүнүз партия чүрттүн иштики хөгжүлдезининиң айтырыгларын база биче эвес идепкей-биле болгаш инициатива-биле шинтпирлээн. Чүрттүң улам ынайгы хөгжүлдезининиң өйү келген негелделерин партияның тодаргай көргөн чоруу ол идепкейлиг чоруктуң үндезининге турган.

Ажыл-агый, күрүне болгаш партийжи ажыл-чорудулганның янзы-бүрү талазында четпестерни партия дидими-биле илередип келген. Көдээ ажыл-агыйны күштүг көдүрериниң болгаш үлетпүр ажылын экижилериниң делгеренгей программазын ТК-ның каш удаа чорукан Пленумнарында партия ажылдап кылган. Чаа күжениишкиннерже, колхозтарның, МТС-тернин, совхозтарның, а ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылын эде тургузарынче ажылчы чоннарны партия кыйгырып келген болгаш дыка улуг организакчы ажылды чорукан. Амгы үеле бистин чүртувуста чорудуп турары ышкаш шак ындыг ажыл-агыйжы ең улуг хемчеглерни индустриализацияның болгаш коллективизацияның үезинин соонда партия боттандырып көрбээн деп дидими-биле чугаалап болур. Чүртка тарыла шөлүн 20 миллион гектар—Европага каш-даа күрүнелериниң катай алдынган тарылгазының шөлү хирени—немей көвүдедип шыдапкан чоруувус ам каныг-даа улуг сорулгаларны күүседири бистиң партилвыска берге эвес дээринин дугайын чугаалап турар.

Партияның кайгамчык улуг ажылы болуунуң үре-түннелдерин берип турар. Көдээ ажыл-агый талазы-биле тараа, техниктиг культуралар бүүдүрин көвүдедир хереките, мал ажылының хөгжүлдезинде баштайгы улуг базым ыдыынган, көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгезин чүрттүн өзүп турар негелделерин хандырар хемчээлдиг кылдыр чоокку чылдарда дыка көвүдериниң таарымчалыг байдалдары тургустунган. Үлетпүр талазыбиле бешки беш чылды дөрт чыл, дөрт ай иштинде күүсеткени бистиң улус ажыл-агыйывыстың ол-даа адырында кайы хире дыка улуг курлавырлар ажыттының турарын база көргүзүп турар.

Чедип алган чедиишкиннерге даянгаш, бис ам кайгамчык улуг чаа сорулгаларны эдлып болур-дур бис. Бис ам бүгү улус ажыл-агыйының фундаментин болур чүүле аар үлетпүрүн эвес, харын база хереглел чүүлдерин бүдүрерин дүрген техниктер-биле хөгжүдүп, ниитиниң байлакларын дыка көвүдедип база аңаа кирелээш, улус массаларның чаагай чорууп улуу-биле көдүрүп шыдаар бис. Алыгы беш чыл планының талазы-биле съездиниң Директивазының төлевилелинде ол сорулгалар база салынган. Алдыгы беш чылды боттандырары социалистиг экономиканың чаа улуг чедиишкиннери, улустүн хереглел чүүлдериниң элбекшилги тургузарынга, коммунизмини тургузарынга бистиң чүртувустуң чаа улуг базымы болур.

Эштер! Алыгы беш чылда совет күжилерниң амыдырал болгаш чүрттелге байдалын улам ынай экижилер талазы-биле партияның Төп Комитединиң айткан хемчеглерин совет улус улуг сорук киришкин-биле болгаш күш-ажылчы чаа көдүрүүшкүн-биле үткүүр, ол дугайын: алыгы беш чылдың дүргүзүнде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 7 шактыг ажыл хүнүнче шилчиир дугайын, хөмүр даш болгаш даг-руда үлетпүрүне кол профессияларның чер иштибле ажылдап турар ажылчыннарын, ол ышкаш элээн назылыгларны ажыл төлевирин эвээжетпейн—6 шактыг ажыл хүнүнче шилчидер дугайын, чоокку чылдарда сүббота болгаш байырлал мурнунун ажыл хүннеринден 2 шак кызырар дугайын, эвээш шалын ап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл-төлевирин көдүрер дугайын, пенсия херээн чурумчулар дугайын, чүрттелге тулуушкунун улуу-биле (бешки беш чылга деннээрге ийи катап) калбартыр, столовайларның болгаш амыдырал хандырылгазының өске-даа черлериниң ажылын экижилер дугайын эш Хрущев илеткээн. Ол бүгү хемчеглер совет кижилериниң чаагай байдалын чаа деңнелче көдүрүп турар. Партия бүгү чүүлдер дугайында: ажылчы чоннар дугайында, бистиң илеглевивис болгаш келир үевис—аныяктар дугайында, күш-ажылдың хоочуннарының дугайында, херээженнер, бичии уруглар дугайында, кижи бүрүзүнүң дугайында сагыш салган, социалистиг ниитилелге ындыг болур-даа ужурлуг.

Айыттыныт турар хемчеглерни даштыкыда калбаа-биле үнелеп көрүп турар. Бүгү ак-сеткилиг кижилер бис-биле кады өөрүп турар. Ынчалза-даа аңаа таарзынмайн турар кижилер база-ла бар. Чаа совет беш чыл планын чарлаанынга чамдык бөлүктер таарзынмайн турар. Эдлечелиг совет беш чыл күүсетинер дээрзинге ол бөлүктер ам чигзинмейн турарлар. Оны ам бүгү кижилер билип көрүп турар. Оларны өске чүве коргүүп турар. АКШ-тың Дээди судунуң кежигүнү У. Дуглас ол дугайын чоокта чаа ажыы-биле бижээн. Оон чугаалап турары: «Бир эвес Россия бети дээрге-ле он чылдарда тайбынны чедип алыр болза, ол бодунуң чүртүнге амыдыралдың деңнелин дыка көдүрүп шыдаар. Ол оон-биле Азияга, а ол ышкаш Европага-даа дыка улуг сагыдарны көргүзүп шыдаар... Хүлүмзүрүп, чечектелип турар тайбың Россия улустар аразының ең берге айтырыы болуп турар».

Ийи социал системаларның экономиктиг тайбың чарыжының мурнунга дээрги Дуглас илейтир-ле мөгүдеп турар-дыр, ынчаарга бис ону ооржургыыр деп бодавайн турар бис. Тайбың, чечектелип турар Россия бүгү делегейде күш-ажылчы бөдүүн кижилерге ам «улустар аразының берге айтырыы» болбайн турарын чүүле демдеглээр херек, ол бөдүүн кижилер Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының чедиишкиннерин тайбының, демократияның болгаш социализминиң улуг херээнин тинилеп чөптүү-биле көрүп турарлар **(Үргулчулелдиг адыш часкаашкыны).**

Алдыгы беш чыл ийи системаларның экономиктиг тайбың чарыжында чүгүлә-чада болуп турар. Ол чаданың онзагай чүүлү чүдел дизе, чонуң кижи бүрүзүнге онаалтыр продукция бүдүрүлгезининиң талазы-биле ең хөгжүлделиг капиталистиг чүрттарны чедер болгаш әртер деп ССРЭ-ниң кол экономиктиг сорулгазын төөгүлүг ең кыска хуусаалларда шинтпирлээрнге бүгү эргежок чүгүлә чүүлдер ам Совет чүртте бар болуп турарында болур.

Ам ону боттандырар төлээде, бистер чүрттүн бүгү улус ажыл-агыйын чаа, улам бедик техниктиг деңнелче шилчидерин хандырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улуу-биле көдүрер ужурлуг бис. Капиталим-биле чарышка социализминиң әртерин хандырарынга негетинер кол чүүл ам ол. Оон-биле холбаштыр бүдүрүлгенин экономиказының айтырыглары кажангызындан-даа артык ужур-дузалыг болуп турар.

Ажыл-агый улуртулгазын, министерстволарның, бүдүрүлгелер, колхозтар, МТС-тер болгаш совхозтар улуртукчуларының ажылын чаа деңнелче көдүрер ужурлуг.

Мындыг байдалда партия организацияларының ажылынга база онза негелде салынып турар.

Бистиң партивые болуунуң XX съезизинге кажангызындан-даа артык чангыс аай болгаш сырый әптиг келген. Партияның шын политиктиг шугуму, ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш оон ажыл-чорудулгазының төнмес энергизазы партияны долганыр бүгү совет улусту кажангызындан-даа артык сырый каттыштырган, ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның эвилелин база бистин чүртүнүң улустарының бүлүдээ улуг найыралын улам улуу-биле быжыглаан.

Партияның идейлиг болгаш организастыг чангыс эви болза, оон күжүнүң болгаш быжыг чоруунуң кол чүүлү болур болгаш оон-биле кады оон бүгү чедиишкиннериниң үнер деңү болур. Коммунистиг партия чүүле болунуң хүрээленииң чангыс эвининг ачызы-биле иштики болгаш таштыкы политиканың айтырыгларын чедиишкининг шинтпирлеп, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун улуртуп шыдаан.

Партияның XIX съездизинге чедир улаадараа үретинип келген, Ленининиң ажылдап кылганы партийжи амыдыралдың нормаларын болгаш партийжи улуртулганың принциптерин катап тургусканы партияның чангыс эвин быжыглаарынга болгаш оон идепкейлиниң, инициативазын, дайынчы аргалыын бедидеринге улуг хемчээл-биле идиг болган.

Марксизм-ленинизминиң ёлузунга таарышпас, ийи-чангыс кижилерге чүдүүр чоруктун XIX съездиге чедир нептерээн теориязы болгаш практиказы партиянын организастыг-даа, идеологтуг-даа ажылынга дыка когаралды чедирген. Олар улус массаларның ролюн, партияның ролюн бичеледип, коллективтиг улуртулганы кудулалып, партияның иштики демократиязын үреп, партия кежигүннериниң идепкейлиниң, оларның инициативазын болгаш бот-тывынгыр чоруун чыпшыр базып, чамдык кижилерни ажылын контроль чок, харыысалга чок чорукка болгаш харында туразында ажылаар чорукка чедирип, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга шаптык болуп турган болгаш айтырыгларны чаңгыс талалыг, а чамдыкта алдагландыг шинтпирлээр чорукту төрүттүндүрүп турган.

Удуртулганың коллективтиг чоруунуң ленинчи принцивин катап тургусканы болза, партия тургузуушкунуунуң үнелиннериниң үнелиннин катап тургусканы болур. Шынап-ла бистиң партивыс дириг бот-тывынгыр организация болуп турар. Удуртулганың коллективтиги, партия органнарының соңгуллалыы болгаш отчёттуу, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел—бо шуптузу инициативаны үндүрериниг, аллагладарны болгаш ажылда четпестерни илередиринге, оларны чайладырының оруктарын тыварынга, коммунистиниң идепкейлиниң хөгжүлдеринге чугула чүүлдер болур.

Коллективтиг удуртулганың принциптерин бүгү чадаларда, ТК-дан эге организацияларга чедир ам үеле чедиишкининг катап тургузуп турар, улам улуу-биле калбарып турары шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел ең чугула айтырыгларны партия органнарынга ёзулуг-ла коллективтин-биле чугаалажып база шинтпирлеп турары ол дугайын чугаалап турар. Коллективтиг удуртулганың принцивин Төп Комитетте долузу-биле катап тургустунган деп бичии-даа чигзиниг чокка чугаалап болур. Бүгү ең чугула айтырыгларны шинтпирлээри ТК-ның доктаамал чылдырып турар Пленумунуң—коммунистиг ниитилелдиң тургузарының шинтпирлиг участоктары-биле ең-не сырый харылзаалыг калбак, коллегиалдыы-биле ажылдап турар ол партийжи төптүн холунда шилчип киргеп. Марксизм-ленинизмге даяныр турар Төп Комитеттиң коллективтиг дүржүлгазы партияны болгаш чүрттү шын удуртурун, оон хүлээленииниң тенлиш дизес чангыс эвин хандырып турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ийи-чангыс кижилерге чүдүүр чоруктун хоралыг теориязын болгаш практиказын долузу-биле узуткап ажарын болгаш бүгү партия органнарының ажылынга коллективтиг удуртулганы шынгыы чорударын чедип алыры әргежок чугула. Партияның чангыс эвинин, шын политиканы ажылдап кылырының болгаш ону чедиишкининг боттандырарының, кадрларны шын кижизидеринин болгаш бүгү партийжи ажылдың чаа көдүрүүшкүнүнүн ең чугула чүүл—коллективтиг удуртулганың принцивинин үжүр-дузазын партия ажылдакчызы бүдүзү эчизинге чедир билир ужурлуг.

Партияның сырый каттыжышкыны, организастыы, дайынчы аргалыы оон бодуунун составындан улуу-биле хамаарыжыр.

Партияның хүрээленинге кирерин күзөөннерни шунтузун-на ол хүлээп ап турар деп сөглеп болбас. Партия болунга ең-не мурнакчы болгаш идепкейлиг кижилерни шилип ап, бодуунун ажыл-чорудулгазының кандыг-кандыг үе-чалаларында кандыг сорулгалар оон мурнунда турарын бадымдалаш, хүлээп алыышкынның херээн ол таарыштырып турар. Индустриализацияның болгаш көдээ ажыл-агый колективизациязының үезинде партия нургулайында-ла ажылчыннарны болгаш тараачыннарны хүлээп ап турган. Дайынның чылдарында партияга хүлээп алыышкын чорударга фронтунуң мурнуку шүгүмүнга чорун турган кижилерни нургулайында колдадып турган. Материалдыг чаагай амыдыралдың чүүлдериниң бүдүрүлгезин улуу-биле көвүдедир сорулганы шинтпирлеп турар амгы үеде ол чаагай амыыралдың чүүлдерин шуут бүдүрүп турарларны—ажылчыннарны болгаш колхозчуларны бирги ээлчегеге хүлээп алырынче күш салыры угаангыр чорук болур дээрзин көргүзүп турган-даа херээ бар бе, ынчаш. **(Адыш часкаашкыны).**

Партияга хүлээп алыышкынның херээ кандыг болуп турарыы? Сөөлгү ийи чылдарда партияга хүлээп алганнарның составында ажылчыннарның болгаш колхозчуларның ээлээн хуузу мурнуку чылларга деннээрге көвүдээн деп чүвени демдеглээр херек.

Ынчалза-даа, партияга хүлээп алганнарның составында ажылчыннарның болгаш колхозчуларның ээлээн хуузу хөй-хөй партия организацияларында дыка ээвээш. Оон ангыда барык дөмей байдалдыг тургаш-да чамдык партия организацияларында ажылчыннарны азы колхозчуларны партияга хүлээп алыры өскелерден дыка кузу болуп турары хаая эвес. Свердловск-даа, Новосибирек-даа областар үлетпүр хемчээли-биле барык деп болуп турар. Ынчалзадаа Свердловскиниң партия организацияларында 1955 чылда партияга хүлээп алганнарның составында ажылчыннарның эзелээн хуузу 47,2, а Новосибирскиниинде —32,2 хуу болуп турар. Омск областа партияга хүлээп алганнарның санында колхозчулар 31,7 хуу, а Сталинградтыында—11,4 хуу. Новосибирек областа партияга хүлээп алган ажылчыннар Свердловскиниинден эвээш, Сталинград областа партияга хүлээп алган колхозчулар Омскиниинден эвээш деп чүвени чүүң-биле тайылбырлап болуруу? Партияга хүлээп алыышкынның айтырыы Новосибирск болгаш Сталинград областарның партия организацияларының кичээнгей чок көрүп турары ээрден өске чүүң-биле тайылбырлаар боор. Ол чорук өске-даа чамдык партия организацияларына хамаарыжыр турар боор чүве-дир ийин.

Партия организацияларының бодуунун составындан ажыл-херектиг чедиишкинир улуу-биле хамаарыжыр деп чүвени үтпас херек. Партия организацияларының СЭКП-ге хүлээп алыышкынны таарыштырарының херээнче негелдени дыыдыар болгаш партияга хүлээп алганнарның составынга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эзелээр хуузун шинтпирлии-биле бедидерин чедип алыр ужурлуг.

Организастыг ажылдың ужур-дузазы улуг дээр дугайын, ажыл-херектиң чедиишкиннери, алыгы беш чылдың улуг ажыл-агыйжы сорулгаларын шинтпирлээри хамыктың мурнунда ол организастыг ажылдан хамаарыжыр дээр дугайын чугаалаваза-да билдингир. Ынчангаш улуртулганың деннелин, ылангыя районнарга шинтпирлии-биле бедидер дугайында айтырыг бо хире чидин-биле салынып турар.

Партияның чер-черде удуртур органнарының ажылының методтарында улуг четпестерни: декларативтиг, канцелярже чоруктарны, ажыл-агыйны ханызы-биле өөренмейн удуртур чорукту, четпестерни чайладырынче болгаш бергелерни ажыл тинилээринче, мурнакчыларның, чаартыкчыларның дуржулгазын болгаш әртеминг чедиишкинни үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга калбаа-биле нептередириниче кижилерни организастап билбес чорукту эш Хрущев бодуунун илеткелинге илереткен.

Удуртулганың канцелярже-бюрократызыг методтарын шинтпирлии-биле улуткаларын ТК негээн соонда обкомнар, крайкомнар, хооркомнар, райкомнар боттарының ажылын элээн эки чорудуп турар апарган. Хуралдарның болгаш чөвүлел хуралдарның саны кызырылган. Партия ажылдакчылары бүдүрүлгелерге, колхозтарга, МТС-терге, совхозтарга дарый-дарый базар болгаш чер-черде ажылды эде тургузарынга улуубиле дузалаарын орадажыр апарганнар. Ынчалза-даа ам дээрезинде бо талазы-биле дыка эвээш ажыл кылынган. Массалар ортузунга организакчы ажыл эвес, а хуралдаашкын бачымы болгаш саазын бижилгези ажылдакчыларның кол шак-үезин болгаш күжүн мурнуку хевээр сырып турар партия органнары ам-даа эвээш эвес бар болуп турар чүве-дир ийин. Ажылдың ындыг стилинден канчыг дуза болур боор деп чүвени билип алыры берге эвес. Бижилер хуралдап-ла, бижип-ле турар, а ажыл херек бүрүнгаарлавайн турар. Белоруссияның Витебск областының Миховский райкомунуң секретары эш Игнетенко партиялыг эртекен область конференциязынга мынча деп чугаалаан: «Бистиң районувус болгаш өске-даа районнар бүгү хуралларга болгаш чөвүлел хуралларга хожудап турар деп ам 10 чыл иштинде шүгүмчүлелдип келди. Районга ол үеним дүргүзүнүн райкомнуң 19 секретарылары, райкүүкомнуң 6 таргалзары солушкан. Ажыл-херектиң байдалын хынаар болгаш өөренип көөр талазы-биле 9 комиссиялар ажылдап турган, ынчалзада район мурнуку хевээр-ле хожудап турар болуп хевээр арткан. Районга дузалаар годарга айтырыгларны партия обкомуда, облкүүкомда херек кырынга шинтпирлевейн турар».

Саазын былчактаарының аарлы партия эге организацияларында база делгереп турар, болур дээста, ол чорук хуралдарның болгаш чөвүлел хуралларның «делгеревергей» протоколдарын, чүүл-баазын медээлерни, тайылбырларны болгаш өскелерниде негеп турар партия райкомнарының дузаламчызы-биле болуп турар. Оон түнелинде ындыг партия эге организациязының секретарының ең улуг сагыш салыышкыны кижилер-биле ажыл эвес, а оон бүгү шак-үезин сыырып турар саазынбиле ажыл болуп турар.

Ындыг бир секретарынын—Азербайджан ССР-нин Шамхорскиий райониунун Киров аттыг колхозунун парторганизациязының секретары эш Рустамовтуң ажылының чижээ ындыг. Оон канцелярже папкалары болгаш тетральтары стол кырында, этажеркада бүдүн чин-чиин-биле овааларына берген чыдар. Партболуктерниң ажылының, херээженнер ортузунга ажылының, аныяк коммунистер-биле ажылдың, комсомол организациязынга дузаламчының, биллириишкиннерниң болгаш хомудалларының, коммунистерге даалгаларының, партия чырыышкынының үчедунун, боттывынгыр уран-чүүл бөлүүнериниин ажылының үчедунун журналларын кылып турар. Ол «Хана солуннар», «Дайынчы хуудустар», «Мал ажылының талазы-биле чарыш», «Ховуу ажылының талазы-биле чарыш», «Ыяш олуртулгазының өөнүктери» суг-суг дигилеп бижээн папкаларлыг. Агитаторларның ажылын «Агитаторлар ажылының үчедунун журналы», «Масса-политиктиг ажылдың үчедуу», «Агитаторларга хүн-бүрүнүң даалгалары» деп үш тетральтарда дангылаан. Секретарыны дириг организакчы ажылдан чайлаш чок дутпан турар ол бүгү канцелярже чорукка кайы хире эргежок хөй шак-үе үнүп турарын болгаш өөренирзаан. Ол хирезинде сданчылар-биле болгаш кадарчылар-биле кандыг-даа кижизидилге ажылын чорутпайн турар. Фермаларда кандыг-даа механизация чок, хүн чурумуу, мал чемгерилгезиниң рационуу чок. Мал ажылының продуктулуу деңнии кудуу: чыл дүргүзүнде бир болгаш-даа көрүнерзаан. Ол хирезинде сданчылар-биле болгаш кадарчылар-биле кандыг-даа кижизидилге ажылын чорутпайн турар. Фермаларда кандыг-даа механизация чок, хүн чурумуу, мал чемгерилгезиниң рационуу чок. Мал ажылының продуктулуу деңнии кудуу: чыл дүргүзүнде бир киектен ортумаа-биле чүүле 484 литр сүт саап алган. Ынчаарга секретарының папкалзары шуут сүт бербээн. Ол папкалар ол талазы-биле идегел чок кызыр болган. **(Катны, адыш часкаашкыны).**

Партийжи аппараттың ажылын сайзырантайжыдар, канцелярже органы эчизинге чедир чок кылыр херек. Партия организациялары массалар-биле ажылды боттарының кичээнгейининиң төвүнге тургузар, ажыл-хереги ханы билиринге үнелеп-тинген боттуг удуртулганың айтырыгларынче күштүг эргилеени кылыр, мурнакчы дүржүлганы болгаш эртеминг чедиишкиннерин ёзулуг пропагандалаарын болгаш бүгү бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, МТС-тернің болгаш совхозтарның ажылынга нептередирин организастаар ужурлуг.

Партийжи аппарат хөй эвес саннаг. Ынчалза-даа мергежилдиг ажылдакчылардан тургустунган турзун дээш партийжи аппараттың штаттарын база кызырары эргежок чүгүлә. Төп Комитет болгунун аппаратын 25 хуу кызырган. Ол байдал моон ынай кызырылганың чүүле эгези деп болап тур нен. Партия крайкомнарының, обкомнарының, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТКларының, партия хооркомнарының болгаш райкомнарының партийжи аппаратының кызырылдазын ээлчегге тургузар болгаш боттандырар херек. Оларның ажылы оортан чүүле экижилир.

Оон-биле холбаштыр—хамааты ведомстволарда политкилдистер дугайында каш сөс. Политкилдистер тургустунган турган черлерге ол үезинде олар билдингир-ле экиредьлу ойнап турганнар, ынчалза-даа ам олар боттарын эвээш көргүзүп турар болгаш девискээрнин партия органнарының ажылын хоолгалап турар. Демир орук транспортунда техниктиг хожудашкынының дугайын эш Хрущев чөптүү-биле чугаалаан. Ол хожудашкынын даа демир оруктарның политкилдистериниң ажылдакчылары харыысалга үлээри билдингир. Демир орук транспортунуң техниктиг хожудашкынының дугайында айтырытны олардан өске кымнар тургузар боор. Ынчалза-даа транспортка техниктиг дешилге дээш олар боттарының үнүп үндүргеп бе? Чок. Оларны дүжүрер дугайында айтырыгның өйү черле келген боор. **(Адыш часкаашкыны).**

Идеологтуг ажылдың амыдыралдан хоорук хоралыг чоруун узуткаар

Эштер! ТК-ның отчёт илеткелинге эш Хрущев партия организацияларының идеологтуг ажылының бүгү талалыг характеристиказын берген, амгы үеде ооң кол четпес чүүлү болза амыдыралдан дыка хоорук болуп турарында, коммунистиг тургузуушкунуңу мурнакчы, амыдырал-биле балыктатынган үлегер-чижектерни массаларга түннеп, нептередип билбезинде, а ол ышкаш бистиң бурунгаар шинчээшкинивисти моондактап турар таарымча чок болуушкуннар-биле демисселдиң херээнге ооң идепкейлиниң кошкаанда болуп турарын көргүскен. Ол дээрге ыын болгаш чөптүү шүгүмчүлел-дир.

Партия идеологтуг ажылды коммунизм тургузуушкунуңун талазы-биле болуунун бүгү ажыл-чорудулгазының чарылбас кезии кылдыр көрүп турар. Ооң кол сорулгазы — коммунизм тургузуушкунуңун херээнге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидеринге практика талазы-биле дузалаары, массаларның социалистиг медерелдиин бүгү хемчег-биле белидери, кижилерниң медерелинде капитализминиң артыышкыннары-биле, буржуаз идеология болгаш мораль-биле шыңгыы демисселири, ажылчы чоннарны болгаш хамыктың мурнунда, удуртур кадрларны марксизм-ленинизм теория-биле чепсеглээри, ол теориняы чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдери болуур.

Ындыг турбуже, бистиң идеологтуг ажылывыс ол бүгү улуг сорулгаларны шинтпирлээринче көшкак утпатынган болгаш амыдыралдан хоорулган шээжилекчилерни база догматиктерни хаая эвес кижизидип, дөмей-ле билдингир формулаларны болгаш өөредиглерни шээжилеп билир чорукче шилчивишаан, элээн чергези-биле ажык чок чоруп турар.

Бистиң пропагандавыстың откүт чидин ангы үеним айтырыгларына когаралыг кылдыр, эртекен үеже, төөгүже дыка угланган турган. Ынчангаш төөгүлүг дүржүлгабо хүнүң айтырыгларын шын билип алырына дузалавас кылдыр, бистиң партивыстың төөгүзүн шак ынчаар башкылап келген. Экономиктиг билиглерниң болгаш мурнакчы ажылчыннарның, инженерлериниң, колхозчуларның, мурнакчы будүрүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның, бригадаларның ажылының дүржулгазын пропагандалаар херек болгай тургустунган.

Ынчангаш партия чырыышкынының четкизинде миллион-миллион коммунистер хөй чылдар дүргүзүнде народниктерниң, экономистерниң, бүндүчуларның алдагландыг үзелдерин өөренгеш, ең-не ажыктыы-биле ажылдаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиптер, материалдыг чаагай чүүлдерни будүрерин көвүдедир, коммунистиг тургузуушкунуңун өске-даа сорулгаларын чедиишкининг шинтпирлээр төлээде, бистө кижилерниң медерелинде капитализминиң артыышкыннары-биле канчаар демисселирин база делегей ареназында идея талазы-биле бистиң амгы дайынналарывысты сойгалап илередирин өөренмейн келген, чүртте экономиктиг чорудулгаларны, чаартыкчыларның, мурнакчы будүрүлгелериниң, колхозтарның дүржулгазын, әртеминг чедиишкиннерин өөренмейн келген болуп турар.

Ындыг байдалдың таарымчалыг эвезин хөй-хөй аңаа коммунистер-даа билип турар. Ол дугайын Сталинград областың Михайловский МТС-зинин комбайнери эш Игнатов ёки чугаалаан: «Мен партия төөгүзүн он үш чылда өөренип тур мен. Бунд дугайын пропагандистер бисте он үш удаа чугаалап турар. Бундуну шүгүмчүлээриниң өске оон чугула ажыл-хереткер бисте чогу ол бе? **(Катны).** Бодувустуң МТС-зивистиң, районувустуң, областывыстың ажыл-хереткерин сонуургап турар бис. Бис амгы үе-биле болгаш келир үебиле чүрттаарын күзеп турар бис, а бистиң пропагандистеривис народниктерниң болгаш бундучуларның ажыл-хереткерлерине шорбажы берген, оон алырлыг чалай бергеннер». **(Катны, адыш часкаашкыны).**

Мынчангаш, партийжи пропаганда болгунун дайынчы, большевикчи бодалларын чидирип бар чылар.

Бистиң пропагандистеривистиң хөй кезии социалистиг бүдүрүлгениң экономиказының айтырыгларын кошкак билирлер. Бүдүрүлгени база билбес азы ол дугайын дыка эренгей билир кижилер пропагандистерни үргүлчү-ле удуртуп база оларны кижизидип турар. Оон үнер арга кайдал? Үнер арга чүдел дизе, пропагандаңың, ылаңгыя экономиктиг билиглериниң пропагандазының херээнге бистиң ажылагайжы, партийжи, совет удуртукчуларывысты шинтпирлии-биле хаара тударында болур.

Пропагандистерге негелдени белидери әргежок чугула. Оларның санын сүрбейн, харын бистиң пропагандавысты ажыгый болгаш культура тургузуушкунуңун практиктиг сорулгалары-биле ёзулуг холбаштырып шыдаар аргалыг кижилерни шилип алыр херек.

(Төнчүзү 4-ку арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ чугаазының төнчүзү

Оон-биле кады бир эвес партия органнары оларны удуртпас, оларны чүгүлә апарган сорулгаларже углавас, оларга сүне кадып дузалавас, оларны тодаргай материаллар болгаш фактылар-биле чепсегленвес болза эң дээре дээн пропагандистер «каъдыш», «кургай бээрлер» деп чүвени билбишаан, пропагандистер-биле үргүлчү ажылдаары эргежок чугүлә. Мынчангаш пропагандистерни белеткээринин болгаш катап белеткээринин системазын үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый талазының эргежок чугүлә билиглери-биле олар чепсегленген турар кылдыр эде тургузар херек.

Амыдыралдан, практиканан хоорлуп база хожулап каап турарындан чүгле биштиң пропагандавыс эвес, харын теоретиктиг фронт база үлүг хемчээлдин-биле качыгдап турары хомудавчыг.

Экономика артемнерин чижекке ап көрээлинер. Амгы үе-чадада бистиң ниитиледиң хөгжүдээнинде экономика артемин өөренириңче болгаш ажылдап кылырынче кол кичээнгей меонметингеп турар үжүрлүг кылдыр үе эгелээн, чүге дээрге социалистиг экономиканың хөгжүдээнииң объективтиг хоолйуларын билири, ол хоолйуларны коммунизмни тургузарын дүргедириниң эрге-ажыктарынга ажыглаар арганы бирги ээлчегге берип турар.

Бо талазы-биле өөрүнчүг факт болза политиктиг экономиканың өөредилге номуун үнүргени болүр. Мынчалза-даа чангыс өөредилге ному четпес, а экономиктиг чорудулгаларны чогаалыкчы ёзу-биле шинчилеп көрген турар үлүг эртем ажылдарының ам-даа кончуг эвээш болуу турары хомудавчыг.

Чамдык экономистер боттарының чогаалдарынга үлүг чазыларны болдурганнар. Аар үлетпүрүү хөгжүдүнүң темпилерин өөжүмадырының эргежок чугүлазының дугайында антимарксичи үеледерни неп-терелии турган әлээн хөй чаржынчыг экономистерни өдер үжүр партияга таварышкан. Социализм үезинде техниканың нораль талазы-биле әлээринин категорияларын экономистернин хүлээвейн турганы техникага эргижиреэн чүүлдериниң болгаш консерватизминиң теоретиктиг шынзыдыышкыны болуп, үлүг когаралы чедирген.

Социалистиг бүдүрүлгеде үне хоолйузунуң хөделиишкинин экономистер багай өөренип турар. Бистиң архитекторларывыстың артык чүүлдерге хандыкшаап, улустуң акша-хөрөнгизин камнавайн турганынга, МТС-терге болгаш колхозтарга центнер тараяны, әътти бүдүрериниге чеже хире чарыгдал үнерин санавайн турганынга бистиң ажыл-агыйывыска үне хоолйузу канчаар тодаргай хөделип турарын дээр дугайында айтырыгны экономистерниң ажылдап кыпбайн турганы чугаажок саъдарлыг болган.

Улус ажыл-агыйының тодаргай адырларының экономиказының айтырыгларын әртем ёзугаар ажылдап кылыры сандаргай байдалда турар. ССРЭ-де көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказын өөренир сорулгалыг 40 ажыг әртем-шинчилел албан черлери бар. Мынчалзажок колхозтарның болгаш совхозтарның меонметингеп эң байлак дүржулгазын түннеп көөрүнге олар кончуг эвээшти кыганнар. Көдээ ажыл-агыйның экономиказының талазы-биле өөредилге ному үлетпүрүүн экономиказының талазы-биле өөредилге ному ышкаш хөлүн әртпир узамдыкан.

Бистиң амыдыралывыстың, коммунистиг тургузуушкунунуң эң чугүлә сорулгаларындан теоретиктиг бодалдың хоорук чоруу философия талазында база бар.

Хамыктың мурнунда экономистериниң болгаш философтарның чамдыкызының практиканан хоорулганының түннелинде шээжилекчи чорук болгаш догматизм калбак неп-терелди алган турган. Шээжилээшкин деп алаар чыргалыг аарыгның алыс утказы—чүгле оон халдавыры-биле аарааннар цитаталарны херектиг, херек чок черлерге көргүзе каапгарында эвес, а олар боттарының шынныының дээди бадыткалы кыдыр практиканы эвес, а кайы-бир айтырыг талазы-биле авторитеттиг кижилериниң чугаазын санап турар. Тодаргай боттуг чүүлдү өөренирииге оларның соңуургалы чидип турар. Бүгү чүвени цитаталар шилип алыры-биле болгаш олар-биле бөрастанырының аргазы-биле солуп турар. Цитаталардан бичии-ле чайлай бээрге үндезиннерни хажыкканы кыдыр санай бээр. Шээжилекчилерниң ол ажыыл чүгле үре түннел чок эвес, харын база хоралыг. **(Адыш часнаашкыны).**

Догматизмниң болгаш шээжилээшкинниң неп-терээринге ийи-чангыс кижилерге чүүгүр чорук күштүү-биле дузалаан дээрзинге чигзиниг турбас. Ийи-чангыс кижилерге чүүгү тейлээрдер марксичи теориянның хөгжүдезиин чүгле чамдык кижилерге хамаарыштырып, оларга бүрүн идеген турганнар. Мынчаныыже олардан өскелер ол-ла чамдык ийи-чангыс кижилерниң тургузуп турар чүүлдерин чүгле шингээдип алыр болгаш бөдүүнчүү тайыбырлаар дээр янзылыг бодап турган. Мынчангаш революстуг теорияны хөгжүдериниге бистиң партиявыстың коллективтиг бодалының ролюн база аажы-дуңма партияларның ролюн, үлус массаларның коллективтиг дүржулгазының ролюн херекке албайн турган.

Партия догматизм-биле кажан-даа эптешпейн келген, харын амгы үеде оон-биле демисел онза чидиг болу берген. Бистиң чүртүп турар үевис марксизмни чогаалыкчы ёзу-биле хөгжүдер сорулганы чүүден-даа артык чугүлә кыып турар. Бистиң чүртүвүста коммунизм тургузуушкуну болгаш үлүс демократизының чүрттарында социализм тургузуушкуну улам чаа-чаа айтырыгларны хүн-бүрү ишпп үндүрүп турар, ол айтырыгларга теория бодунуң сөзүн чугаалаар үжүрлүг. Бүгү делегейде канчаар-даа аажок үлүг өскерилгелер болуп, хөй-хөй айтырыглар ам чаа байдалбиле тургустунуп турар. Бо бүгү болза амыдыралдан хожулап калбас төлөөде чаа-чаа айтырыгларны эртем ёзугаар ажылдап кылырын, марксизмни улам ынай байыдарын болгаш хөгжүдерин негеп турар. В. И. Ленин, марксизмниң чогаалыкчы характерин айытпышаан, «бистер Маркстың теориязын гүлүлүнга четкен болгаш дээп болбас чүве кылдыр черле көрбейн турар бис; харын ындыг эвес, ол теория чүгле эртемниң үндезиннерин салган, социалистер амыдыралдан чыдып калбас дизе, ону бүгү үгланыышкыннарга улам ынай чорудар үжүрлүг дээрзинге бүзүредиг бис» деп демдеглеп чораан. (Чогаалдар, том 4, арын 191).

Ол сорулга бистиң мурнувуста, ылангыя бистиң экономистеривистиң болгаш философтарывыстың мурнунда туруп турар. Партия олардан Совет Эвилелинде болгаш үлүс демократизының чүрттарында социалистиг тургузуушкуннуң канчаар-даа аажок үлүг дүржулгазынга база амгы үеде оон-биле демисел онза чидиг болу берген